
CERCETARE ȘI POLITICI SOCIALE

Volumul conferinței naționale cu participare internațională
organizată de Facultatea de Științe Socio-Umane, Universitatea din Oradea,
în 28-29 mai 2010

REFERENȚI ȘTIINȚIFICI

Prof. univ. dr. Gheorghe Șeșeștean

Conf. univ. dr. Șerban Olah

Tehnoredactare și coperta: CS dr. Sorana Săveanu și dr. Raluca Buhaș

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

CERCETARE ȘI POLITICI SOCIALE. Conferință națională cu participare internațională (2010; Oradea)

Cercetare și politici sociale: volumul conferinței naționale cu participare internațională: Oradea, 28-29 mai 2010 / organizată de Facultatea de Științe Socio-Umane - Universitatea din Oradea; coord.: Sergiu Bălțătescu, Floare Chișea, Adrian Hatos, ... - Oradea: Editura Universității din Oradea, 2012

Bibliogr.

ISBN 978-606-10-0796-7

I. Universitatea din Oradea. Facultatea de Științe Socio-Umane

II. Bălțătescu, Sergiu (coord.)

II. Chișea, Floare (coord.)

III. Hatos, Adrian (coord.)

36(063)

Editura Universității din Oradea este recunoscută de CNCSIS, cod 149

COORDONATORI

Sergiu Bălătescu, Floare Chipea, Adrian Hatos, Florica Ștefănescu,
Simona Bodogai, Claudia Oșvat, Sorana Săveanu, Ionel Cioară, Denisa
Boroș, Raluca Onicaș, Marius Cioară, Mihai Marian, Raluca Buhaș

CERCETARE ȘI POLITICI SOCIALE

2012

CUPRINS

9 INTRODUCERE

SECȚIUNEA 1. Familia românească în schimbare

- 13 Ileana CĂRUȚAȘU
Rolul familiei în adolescență
- 17 Floare CHIPEA
Dimensiuni demografice ale familiei bihorene în contextul național și al Uniunii Europene
- 28 Ion HIRGHIDUȘ, Aurelia HIRGHIDUȘ
Susținerea familiei monoparentale de către administrația locală
- 33 Ion HIRGHIDUȘ
Viața de familie și idei privind asistența socială în zona Văii Jiului
- 37 Vlad MILLEA
Diferențe/ similarități intergeneraționale din perspectiva percepției rolurilor de gen
- 47 Maria PESCARU, Cristina Maria PESCARU
Adopția - ca măsură alternativă de protecție a copilului în România și mecanismele de integrare a acestuia în mediul familial
- 54 Liliana-Luminița TODORESCU, Raluca PURNICHESCU (PURATAN)
Relațiile din cadrul familiei și influența lor asupra educației copilului

SECȚIUNEA 2. Educația și valorile societății

- 63 Ana BAZAC
Discursul mincinos și educația democratică
- 72 Dan JECAN
Methodological Problems of Measuring Personal Merit
- 80 Ana MUNTEAN, Mihai Bogdan IOVU
Școala ca factor protectiv în construirea rezilienței tinerilor provenind din familii sărace
- 87 Csilla PETŐ
Marginalizarea socio-culturală factor potențator al insuccesului școlar

SECȚIUNEA 3. National, Regional, European and Global Identity: Convergences and Divergences

- 99 Eugen BLAGA
Transferul european al memoriei plastice ancestrale a poporului român. Abordare sociologică - "contribuția Brâncuși"
- 105 Zsolt BOTTYAN
Aspecte ideologice ale globalizării
- 115 Călina-Ana BUȚIU, Mihai PASCARU, Lavinia HOLUNGA
Cultural landscapes and sustainable development. Recent research and projects in Alba county, Romania
- 121 Floare CHIPEA, Melinda DINCĂ
Dimensiuni epistemice ale construcției identității sociale
- 131 Eugen CRIHAN
Navetistul sau omul dintre două lumi
- 142 Violeta CVETKOVSKA OCOKOLJIC, Tatjana CVETKOVSKI, Ana LANGOVIC MILICEVIC
Cultural Identity in Serbia: Between Europe and the Revival of Old Identities
- 147 Ljiljana MANIC, Natasa SIMEUNOVIC
Social Portret and Media Representation of Elderly in Serbia

- 153 Zsolt BOTTANYAN
Influența globalizării asupra politicilor publice. Relocarea activităților economice și condițiile crizei economico-sociale. Studiu de caz asupra S.U.A.
- 160 Samuil MITRA
Act Identity, Synergetical Identity
- 164 Georgică MITRACHE
Nevoia de identitate
- 170 Diego PAIVA, Pedro AMADO
Letters in Retails — Oporto's Local Commerce Vernacular Typography
- 177 Mihai PASCARU, Lavinia HOLUNGA
Identity and Territorial Identity. Regional Identity Construction in France at the end of 20th Century
- 181 Daniela SIMUȚ-PERENT
The Concept of Economic and Social Cohesion. Regional Development from the Community Perspective

SECȚIUNEA 4. Demografie și economie

- 193 Delia BEKESI
Impactul factorilor demografici asupra pieței muncii
- 197 Csaba BEKESI
Evoluția indicatorilor economici și sociali în județul Bihor în perioada de criză
- 201 Liana BORUȚ
Răspunsuri țărănești la creșterea demografică și caracterul lor evazionist în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea —prima jumătate a secolului al XIX-lea
- 203 Liliana IONAȘ, Lucian MARINA
Implicații ale evoluțiilor demografice asupra pieței forței de muncă din România
- 209 Irina ORIOL, Lavinia Elisabeta POPP, Claudia Livia ANDRIȚOI
Influența factorilor de dezvoltare economică asupra dezvoltării sectorului educațional și cercetare

SECȚIUNEA 5. Protecția socială a grupurilor vulnerabile. Teorii, aspecte practice și tendințe actuale

- 217 Angela Monica BARA
Persoanele de vârstă a treia. Probleme și nevoi sociale
- 221 Sergiu BĂLȚĂTESCU, Zsolt BOTTANYAN
Persoanele fără adăpost. O analiză a nevoilor specifice la nivelul municipiului Oradea
- 226 Emese Beata BEREI
Familii cu atribuții speciale în domeniul protecției copilului — asistenți maternali, părinți sociali, familii substitutive
- 230 Simona BODOGAI
Metodologie în asistență socială
- 236 Liliana CANALAȘ, Teodora POP
Integrarea socio-profesională a elevilor cu dizabilități
- 244 Ana-Maria DUMITRESCU
Riscul de violență pe care îl au unele grupuri de femei într-o populație vulnerabilă
- 248 Lavinia HOLUNGA
Aspecte privind sănătatea în mediul rural românesc. Cazul Roșia Montană

- 252 Lorena Iuliana IANĂȘ
De la teorie la practică - analiză comparativă a aspectelor privind calitatea în serviciile sociale de tip rezidențial pentru persoane vârstnice
- 259 Lucia ISPAS-PASCARU, Simina MOLDOVAN
Sărăcie obiectivă și subiectivă la Roșia Montana. Grupuri de vulnerabilitate și zone de sărăcie extremă
- 267 Roxana MUREȘAN
Instituționalizarea: de la prejudecată la beneficiu
- 272 Claudia OȘVAT, Amalia JURJ
Protecția socială a persoanelor cu dizabilități din România – cadru legislativ
- 276 Alexandru TIBA, Andreea VĂDINEANU
Stress in Parents of Children With Intellectual and Multiple Disabilities: A Cognitive Intervention Program for Stress Management
- 285 Alina ȚICA
Dreptul copilului la liberă exprimare și la participare în sistemul românesc de protecție a copilului
- 295 Gabriel ȚICA
Percepția deținuților recidiviști din penitenciarul Oradea cu privire la cauzele persistenței comportamentului lor infracțional

SECȚIUNEA 6. Orientări inovative în educația formală și nonformală

- 303 Teodora CAPOTA, Ioana SUCIU
Metode și tehnici ale învățământului universitar românesc. Popularitatea și atractivitatea învățământului netradițional în Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca
- 310 Răzvan CLONDIR
Educația prin produse. Designul ca sursă de educație
- 315 Raluca DINESCU
Tranziția de la universitate la viața activă
- 319 Alina DOBOȘ, Bianca BUBOIU
Utilizarea programului TEACCH în tratamentul autismului
- 323 Andrei INDRIEȘ
Observații meteorologice personale la Beiuș și valorificarea lor la orele de geografie și de mediu
- 333 Daniela LASLO, Filip GUTTMAN
Educație prin e-learning pentru deficienții de auz din România: o cale spre integrarea socială
- 337 Virginia TIURBE
Metodologia evaluării progresului școlar la elevii cu dificultăți de învățare. Instrumente de evaluare
- 341 Lorena VĂEȚIȘI
Programe de evaluare și intervenție educațională în România și S.U.A

SECȚIUNEA 7. Problematica diversității umane în societatea contemporană

- 349 Valentin Cosmin BLÂNDUL
Jocul de șansă devenit preocupare – “cerință educativă specială” a adolescenței
- 354 Răzvan DIACONU POPOVICI
Provocări ale noilor media. Web 2.0, second life, webblogurile
- 357 Lorela-Catinca ENCIU
Influența limbajului pozitiv privind desăvârșirea procesului de instrucție și educație a elevilor cu cerințe educative speciale
- 361 Andra-Maria PERȚE, Andreea HANGAN
Implicațiile migrației părinților la muncă în străinătate asupra relațiilor părinte-copil. Discuții de grup și analiza contextuală privind experiențele copiilor

SECȚIUNEA 8. Inovație, transformare, integritate: realități și provocări pentru universitățile românești

369 Nicoleta DUȚĂ
A Critical Look at the Process of European Convergence in Higher Education

372 Daniela MACI
Cercetare locală și cercetare națională

376 Laura MALIȚA
Google Wave, a Successful Online Social Tool?

SECȚIUNEA 9. Cercetarea psihologică între dinamica socială și modificările paradigmatică

383 Marius DRUGAȘ
Probleme metodologice privind măsurarea imersiunii în jocurile computerizate

388 Ștefan DULĂU
Inteligența emoțională și rolul ei în atingerea performanței. Studiu de caz: SC TAKATA- PETRI SRL

SECȚIUNEA 10. Consilierul și psihoterapeutul, avocați ai justiției sociale

395 Aliodor MANOLEA
Evaluarea, recuperarea, conservarea și creșterea performanței umane a liderului carismatic. Decon condiționarea transpersonală în stări de conștiință modificate

399 Ioana SUCIU
Absolvenții crizei – noi provocări pe piața forței de muncă

INTRODUCERE

Conferința organizată de Facultatea de Științe Socio-Umane a Universității din Oradea, în colaborare cu Casa Corpului Didactic a Județului Bihor, poartă un titlu sugestiv: “Cercetări și politici sociale”. Ediția din acest an a Manifestării Științifice a Universității din Oradea are o semnificație specială, întrucât aniversăm 230 de ani de la înființarea primei instituții de învățământ superior din Oradea, ceea ce ne permite să ne revendicăm tradiții istorice relevante.

În atmosfera iluministă a sfârșitului secolului al XVIII – lea, în anul 1780, s-a înființat la Oradea “o instituție superioară pentru învățământul filozofic”, care în 1788 a fost completată cu încă 2 ani de studii juridice. În 1874 această instituție a fost ridicată la nivelul unei *Facultăți de Drept*, funcționând în această formă până în 1934, când a fost transferată la Cluj. Din 1963 a funcționat la Oradea un *Institut Pedagogic*, iar din 1980 un *Institut de Învățământ Superior de Subingineri*.

După 1990, Centrul universitar orădean s-a conturat treptat în configurația lui actuală, alături de Universitatea din Oradea, în spațiul universitar orădean alăturându-se Universitatea “Emanuel”, Universitatea Creștină “Partium”, Universitatea “Agora”, Institutul Teologic Greco-Catolic.

Aniversarea a 230 de ani de învățământ superior la Oradea ne oferă nouă, sociologilor și filosofilor, prilejul de a omagia, cu sentimente de admirație și recunoștință, personalitatea științifică a lui Eugeniu Speranția, profesor de Sociologia și Enciclopedia Dreptului la Oradea, oferind prin întreaga sa activitate un exemplu de cercetare și producție științifică în domeniul sociologiei. Readucem în memoria sociologilor de azi câteva titluri de lucrări relevante, apărute la edituri din Oradea, care au constituit suportul unor cursuri prestigioase audiate de studenții acestei universități. Este vorba de cele două volume editate în 1938 și 1939 la Oradea, intitulate “Introducere în sociologie”; “Tradiția și rolul ei social – studii de sociologie biologică” (Oradea 1929), “Factorul ideal – studii de sociologie cu aplicări la viața noastră națională” (Oradea, 1929) “Fenomenul social ca proces spiritual de educație” (Oradea, 1930), “Problemele

sociologiei contemporane” (Oradea, 1933), cărora li se pot adăuga alte lucrări editate ulterior la Cluj.

Dedicăm conferința noastră intitulată “Cercetări și politici sociale” ilustrului nostru înaintaș care a activat în domeniul sociologiei în această zonă geografică a României, ca o expresie a năzuinței de continuare a activității de cercetare științifică, adaptată realităților prezente.

În cadrul conferinței vor fi abordate teme cu privire la schimbările care au avut loc în România postdecembristă și a căror rezultate au avut un impact puternic asupra mai multor domenii ale societății. Politicile sociale au fost adoptate ca un corectiv al problemelor apărute în cursul acestor transformări. Având în vedere presiunile către eficacitate în toate domeniile nu este de mirare că în ultimele decenii am asistat la impunerea politicilor sociale bazate pe cercetare, precum și la dezvoltarea metodologiilor de cercetare orientate către politici. Ediția din acest an a șirului de conferințe organizate la Oradea, sub egida Asociației Române de Sociologie, a înscris peste 150 de lucrări în program, fiind confirmată participarea unor personalități prestigioase ale științelor sociale din țară și din străinătate. Lucrările conferinței s-au desfășurat în cadrul a 11 secțiuni: Familia românească în schimbare; Educația și valorile societății; seminarul internațional: “National, Regional, European and Global Identity: Convergences and Divergences”; Demografie și economie; Protecția socială a grupurilor vulnerabile. Teorii, aspecte practice și tendințe actuale; Orientări inovative în educația formală și nonformală; Problematica diversității umane în societatea contemporană; Inovație, transformare, integritate: realități și provocări pentru universitățile românești; Cercetarea psihologică între dinamica socială și modificările paradigmatică. Consilierul și psihoterapeutul, avocați ai justiției sociale și workshopul intitulat: “Programe educaționale și socio-educaționale alternative pentru comunitățile de romi, excluse social”.

Lucrarea de față cuprinde o selecție a lucrărilor prezentate în cadrul sesiunilor plenare și al celor desfășurate în paralel.

Prof. univ. dr. **Floare Chipea**
Decan, Facultatea de Științe Socio-Umane
Universitatea din Oradea

SECȚIUNEA 1. FAMILIA ROMÂNEASCĂ ÎN SCHIMBARE

ROLUL FAMILIEI IN ADOLESCENȚĂ

Ileana Căruțașu, Grup Școlar Industrial "Dacia", București

ABSTRACT

Adolescence is the transitional biological, psychological and social development period from puberty to adulthood. In this transitional period the adolescent establishes new relationships with his fellow teens, he becomes more concerned with his image and his status in relation with others. At the same time, teens tend to alienate from their parents, in an attempt to be independent and decide for themselves. Family has a critical role in a child's life because it influences and shapes his personality. The parents need to control and supervise becomes unfit with the adolescent's new needs of development and communication, thus conflicts become a permanent source of disagreement between the two parts. To overcome the difficulties of relating to one another, it is useful for parents to establish communication strategies based on empathy, understanding of their children's needs, trust and respect for privacy and private space. Family deeply marks the destiny of each individual.

Keywords: adolescent, family, development, role, parent conflict

Adolescența este perioada din viață care face trecerea de la copilărie la maturitate. Perioada adolescenței a prezentat mult interes în trecut dar și acum preocupă la fel de mult. Adolescentul reprezintă "imaginea neliniștii". Nu mai este un copil dar nici un tânăr format. Adolescentul este un amestec ciudat de pulsuni care se cer îndeplinite, creează impresia unei nemulțumiri, a unei revolte, căutări, și în final, nimic special. Aceste agitații interioare sunt necesare, după unii autori, în devenirea unei persoane. Pentru a crea o identitate autonomă și unică este crucială separarea de părinți. Alți psihologi consideră că aceste conflicte dintre adolescenți și părinți au fost prea mult exagerate și cei care s-au înțeles bine cu părinții înainte de pubertate se înțeleg bine și după. Dacă vorbim de o adolescență furtunoasă sau armonioasă trebuie să ținem cont și de aspectele pe care le luăm în considerare. Astfel adolescenții au divergențe cu părinții pe tema vestimentației, coafurii, activităților zilnice, etc. și mai puțin în privința valorilor și convingerilor.

Dacă privim în trecut observăm că adolescența uneori apare în toată amploarea ei iar alteori se restrânge. Aceasta depinde și de modul în care reflecta o anumită cultură acest fenomen: îl recunoaște sau nu, prezintă importanță pentru ea sau nu, se reflectă acest lucru în psihologia altor vârste și în psihologia altor oameni (părinți, legiuitori, educatori, etc) sau nu. Adolescența a fost și rămâne un fenomen antropologic pulsatoriu.

M. Debesse (Debesse, 1970, p. 92) vorbind despre adolescent spunea că acesta "traversează o etapă decisivă a *întărcării psihologice*, care transformă raporturile sale cu mediul familial".

În perioada adolescenței se produc modificări maxime în evoluția individului. Sunt definite structurile abstracte ale gândirii care cuprind experiența anterioară, capacitatea de receptare a realității. Specific vârstei adolescenței este conflictul dintre propria identitate și confuzia de rol, datorate transformărilor fizico-hormonale și cerințelor de adaptare socială.

La începutul adolescenței, tânărul are mare nevoie de afirmare și să fie acceptat de ceilalți. În același timp există tendința de negare, chiar de autonegare și insatisfacții legate de propria persoană. Pe la vârsta de 16-18 ani interesele încep să se diversifice și are loc o mai mare stabilitate emoțional-afectivă.

Caracteristicile adolescenței după Șchiopu și Verza (Șchiopu și Verza, 1989) sunt:

1. Pe toată perioada adolescenței se produc schimbări mari cu efecte vizibile în înfățișare, comportamente și relaționare cu lumea externă. Acum se formează nucleul personalității prin constituirea sinelui, imaginii și percepției de sine care sunt componentele identității.
2. Personalitatea adolescentului este axată pe achiziții de roluri dobândite și statute sociale legate de viața socială, familială. Tânărul este atras de lumea profesilor. În această perioadă se dezvoltă interese și aspirații, idealuri și expectații, dar și tentative de autocunoaștere și autodezvoltare.
3. Adolescentul are tendințe de descentralizare, el explorează teritorii din ce în ce mai mari, este atras de cărțile cu exploratori. Se dezvoltă sinele social, o dimensiune complexă a personalității care contribuie la formarea sinelui cultural.
4. În această etapă se formează sentimentele de responsabilitate și de datorie ca expresia a sinelui social.
5. Adolescența se caracterizează prin maturizare pe toate planurile, inclusiv pe cel sexual.
6. O altă caracteristică a adolescenței o reprezintă organizarea aproape eruptivă a capacităților creative în foarte multe domenii. Elevi considerați mediocrii pot surprinde prin lucrări originale în diferite domenii sau prin obținere unor premii.

Încă din primele momente ale vieții copilului, familia are rol educațional. Primul educator al copilului este mama. În mediul familial copilul începe să stabilească primele relații de comunicare și de socializare. Climatul familial în care se dezvoltă copilul influențează personalitatea acestuia. Un climat familial sănătos are implicații pozitive în relațiile din cadrul grupului, iar un climat familial nesănătos reprezintă un mediu dăunător, cu implicații nefaste. Din păcate, există familii care lasă educația numai în grija școlii considerând că numai școala răspunde de educație. Funcțiile educative ale familiei trebuie să continue odată cu intrarea elevului în școală.

Pentru o bună dezvoltare a personalității elevilor trebuie parcurși următorii pași în relația școală-familie: comunicarea cu elevii vizând activitatea lor în școală, comunicarea cu profesorii cu privire la abilitățile și aptitudinile copiilor și la modalitățile de dezvoltare a acestora.

Familia trebuie să aibă o anumită cultură, un nivel intelectual adecvat, valori morale, etice și posibilități financiare decente pentru a reuși să-și exercite eficient funcția educativă. De aceea învățământul are datoria de a ajuta prin toate mijloacele familia să poată interveni cât mai eficient în educația copiilor. Părinții în colaborare cu școala pot stimula elevul, îl pot mobiliza în acțiuni legate de domeniile de activitate față de care acesta manifestă interes.

Școala trebuie să inițieze consultații cu părinții în problemele legate de o mai bună cunoaștere a copiilor, pentru a înțelege nevoile, comportamentul și pentru a identifica dificultățile legate de integrarea familială, școlară și socială.

Familia tânărului are un rol deosebit de important în dezvoltarea personalității. Climatul familial în care afectivitatea este în exces nu-l ajută pe tânăr, dar nici severitatea nu este mai bună. Aceasta duce la îndepărtarea tânărului, îi provoacă anxietate și tendințe de eliberare. Indiferența părinților este însă cea mai dăunătoare. Un climat afectiv echilibrat, caracterizat de un nivel înalt de satisfacție obținut în relațiile cu ceilalți parteneri ai actului interpersonal, constituie o premisă importantă a maturizării intelectual-afective a tânărului.

În educarea propriilor copii părinții pot face o serie de greșeli cum ar fi:

- petrec mult timp la serviciu și nu mai au timp suficient să comunice cu adolescenții;
- nu cunosc și nici nu înțeleg nevoile adolescenților;
- pentru că petrec prea puțin timp cu adolescenții, părinții oferă bunuri materiale care să compenseze această lipsă;
- comunicarea deficitară dintre părinte-adolescent;
- existența unor mentalități rigide și învechite;
- control excesiv.

Părintele trebuie să fie un model pentru copilul său, pentru că adolescentul imită ceea ce vede și mai puțin ceea ce i se spune. Părinții trebuie să învețe să devină buni părinți, să comunice eficient cu copilul, cu înțelegere, să evite criticile și să-l ajute să găsească soluții la probleme.

Odată ce copilul a intrat în adolescență, părinții nu se mai pot purta ca până atunci, ei trebuie să aibă o comportare elastică, nu mai pot spera să schimbe evoluția în sensul dorit de ei, este necesar să se oprească numai la restrângerea exceselor periculoase.

Într-un fel privesc scara valorilor tinereții de 18 ani și altfel părinții lor de peste 40 de ani. Este un lucru normal ca dialogul dintre generații diferite să arate ca o discuție între surzi. De aceea este necesar ca părinții, pentru că au mai multă experiență și sunt mai înțelepți, să facă mici concesii. Este important ca tânărul să lupte singur sau să aibă această impresie. Pentru a se putea bucura de victoria asupra propriilor instincte tânărul trebuie să fi cunoscut mai întâi suferințele luptei și tentația de a fugi.

Adolescenții au nevoie de dragostea părinților și de libertate. Limitele acestei libertăți sunt greu de trasat. Încrederea are un rol esențial în relațiile dintre membrii familiei, între părinți și copii.

Relațiile de rol ale părinților trebuie să fie simetrice și complementare; ele sunt reglate de exigențe socio-culturale de care nu se poate face abstracție. Absența unuia dintre părinți este nefavorabilă maturizării, fie

datorită faptului că un singur părinte este nevoit să-și asume sarcini cu valențe contradictorii (afective și autoritare), fie datorită distorsiunilor ce pot interveni în comunicarea adultului cu copilul (afecțiune excesivă, de exemplu).

Crețu (2001) o citează pe Ann Birch (2000) pentru a arăta câteva moduri în care familia poate influența dezvoltarea copiilor: prin propriul exemplu modelează comportamentele tânărului, intenționat sau nu; întărește comportamentele dezirabile și le înlătură pe cele indezirabile prin aplicarea pedepsei și recompensei; transmite recomandări directe asupra modului de gândire, comunicare și acțiune; decide normele de bază ale interacțiunilor privind contexte sociale variate; -prezintă judecarea logică a lucrurilor cu scopul de a influența conduitele; -asigură cadrul necesar desfășurării vieții.

Relațiile adolescenților cu familia sunt foarte importante pentru că: a) presupun legături afective puternice; b) sunt de lungă durată; c) familia are influențe mari și diferite; d) familia este un model (Crețu, 2001).

Familia trebuie să se adapteze și ea la schimbările din perioada adolescenței prin următoarele: a) creșterea efortului financiar pentru educația adolescentului; b) modificarea rolurilor parentale care trebuie atât să-l stimuleze pe tânăr să-și dezvolte autonomia și independența cât și să-l ajute să comunice mai bine, să ia propriile decizii, etc; c) adaptabilitatea exigențelor și așteptărilor față de adolescenți; d) explicarea cerințelor și formularea de reguli cu privire la respectarea acestora (idem, 2001).

Familia reprezintă cadrul social în care copilul crește și se dezvoltă. Fiecare familie tinde să aibă o atmosferă proprie. Sunt familii care trăiesc în armonie, iar altele în conflict. Unele familii au o atmosferă democratică, altele permisivă, iar altele autocratică. Stilurile parentale influențează atmosfera din familie. Există cel puțin trei stiluri parentale cu efecte diferențiate asupra dezvoltării adolescenților:

- *Stilul permisiv* se caracterizează prin lipsa unui control ferm, formularea unui număr mic de cerințe. Părintele îi permite copilului să se manifeste cum vrea, fără să-i impună prea multe restricții. Părintele permisiv este sensibil la drepturile altora, se consultă cu copilul atunci când ia o decizie, manifestă căldură și interes față de tot ceea ce face copilul, iar cazurile în care îl pedepsește sunt aproape inexistente. Copilul se simte important, special, fapt ce determină creșterea nivelului stimei de sine. Un stil parental permisiv favorizează dezvoltarea creativității și capacității de a lua decizii. Pe de altă parte, acest stil duce la lipsă de control, dezorientare, o slabă adaptare la mediu.

- *Stilul autoritar* se caracterizează prin control intens, reguli stricte. Părintele cere copilului să respecte cu strictețe, fără să comenteze, regulile impuse. Aceste reguli au o valoare absolută, iar greșelile nu scapă fără pedeapsă. Copilul crescut în acest stil devine ordonat, disciplinat, dar rigid, insensibil la dorințele altora, neiertător cu cei care greșesc, comunică ineficient, este lipsit de inițiativă, de curaj și mereu nemulțumit, deoarece se teme că ar putea greși.

- *Stilul democratic* se caracterizează prin control, combinat cu căldură afectivă. Părintele democratic are grijă ca drepturile copilului să fie respectate, fără a uita să

stabilească reguli. Este bine ca părintele să adopte reguli mai flexibile. Stilul democratic ajută copilul să devină independent. Copilul crescut astfel va fi echilibrat din punct de vedere emoțional, va învăța să comunice eficient, își va dezvolta creativitatea, inițiativa, capacitatea decizională și autonomia personală. Drept urmare a încurajărilor și a încrederii acordate, copilul va avea un nivel ridicat al stimei de sine.

Este important ca părintele să își identifice stilul parental adoptat și să cunoască consecințele aplicării acestuia. Pentru o educație corectă este important să se evite plasarea pe poziții prea permissive sau prea autoritare, pentru ca acestea reprezintă o piedică în dezvoltarea identității eului, stilul permisiv duce la plictiseală indusă de satisfacerea excesivă a dorințelor iar stilul autoritar duce la revoltă împotriva imposibilității de a comunica.

Părinții acceptă cu greu maturizarea propriului copil, pentru că au investit mult efort pe o perioadă de timp îndelungată, se pot simți chiar respinși. Ei doresc să-și protejeze copilul de problemele prin care ei au trecut în aceeași etapă a vieții lor.

O mare parte dintre adolescenți se înțeleg bine cu părinții și iau parte la deciziile care-i privesc, în special în familiile din clasa de mijloc. Ei pot lua decizii cu privire la viitorul lor și relațiile cu covârșnicii din inițiativă proprie sau cu ajutorul părinților. Părinții îi încurajează să gândească independent, să fie responsabili și să comunice eficient. La polul opus, în familiile din clasele de jos ale societății, sunt valorizate conformitatea și supunerea. Conform cercetărilor în familiile în care părinții țin cont de părerea adolescenților și problemele familiale sunt discutate împreună viața este plină de bucurie (Sarafino, 1980 apud Bonchiș și Secui, 2004).

Conflictele care apar între părinți și copii se pot datora faptului că fiecare generație este diferită de alta. Toate generațiile au un stil propriu de îmbrăcăminte, capricii și limbaj. Întodeauna adulții au considerat adolescenții lipsiți de răspundere, zgomotoși, încăpățânați iar adolescenții au privit adulții ca bine intenționați, dar învechiți. Probabilitatea conflictului crește când există mai multe diferențe între generații de ordin cultural, educațional și profesional. Aceste diferențe apar în special în societățile cu schimbări rapide, cu tehnologie avansată și nivel de imigrație mare. Conform teoriei psihanalitice a lui Freud, conflictul este chiar necesar adolescentului pentru dobândirea independenței și o formulare clară a Eului. Conflictele îi ajută pe tineri să pună sub semnul întrebării regulile morale, valorile, ideile, conduitele. Astfel ei le pot înțelege mai bine și se pot adapta mai ușor la mediul înconjurător (Sarafino, 1980 apud Bonchiș și Secui, 2004).

Conform cercetărilor mamele au mai multe conflicte cu fiicele decât cu băieții pentru că nu le pot acorda fetelor destulă autonomie așa cum au băieții (Crețu, 2001).

Relațiile dintre frați și surori sunt influențate de vârstă și sex. Frații de același sex, cu vârste apropiate de un an sau doi, pot fi într-o relație de rivalitate care se întinde până la adolescență dacă părinții nu intervin. Majoritatea fraților sunt foarte apropiați, în special cei de același sex. Diferența de vârstă și ordinea venirii pe lume influențează relațiile dintre frați.

Bigner (1974) citat de Sarafino (1980) a arătat că primii veniți pe lume erau percepuți de frați și de ei înșiși cu o mai mare putere socială. Aceștia aveau tendința să se poarte ca niște părinți autoritari. Ei dominau și dojeneau frații mai mici. Frații mai mari au un impact considerabil asupra fraților mai apropiați de vârstă. Astfel frații mai mici (fete sau băieți) devin mai agresivi și mai îndrăzneți. Aceste trăsături pot dura până la vârsta studenției (Sarafino, 1980 apud Bonchiș și Secui, 2004).

Frații și surorile reprezintă factori de relaționare socială, care îmbogățesc experiența fiecăruia și ajută la clarificarea imaginii de sine și a identității de sine. Primul născut datorită prezenței fraților mai mici își dezvoltă responsabilități și abilități care contribuie la maturizarea lui. Prezența fraților de sex opus înlesnește diferențierea și însușirea sex-simbolurilor, ajută la o relaționare mai bună cu sexul opus și la o mai bună adaptare (Crețu, 2001).

Relațiile cu covârșnicii au implicații noi privind dezvoltarea adolescentului. Acestea ajută adolescentul să se înțeleagă mai bine și să-și clarifice identitatea. Grupul de covârșnici dă posibilitatea adolescentului de a încerca diferite roluri. Adolescenții populari într-un grup de covârșnici au următoarele caracteristici: sunt buni sportivi, au un aspect plăcut, rezultate bune la învățătură, obiective clare de viitor, talente speciale.

ADOLESCENTUL: ACCESUL LA STATUS-UL DE ADULT

Adolescentul caută o nouă identitate legată de modele și idealurile de viață.

Adolescentul dorește să comunice și să se confrunte cu adulții. El are nevoie de societate și de afirmare. Adolescentul se poate valoriza pe deplin în grup. Aici găsește cadrul optim de afirmare, mijlocul de exprimare liberă, securitate, siguranță, valori comune cu ale sale.

Tânărul pune mare preț pe curaj, loialitate și fidelitate față de camarazi. Grupul oferă adolescentului un ideal de sine, o imagine liniștitoare a propriului eu, un antidot pentru neliniștile sale. În momentele de slăbiciune, adolescentul caută puterea grupului, caută să se identifice cu acesta; când se simte neimportant el, caută ocazii de afirmare, valorificare; dacă se consideră necunoscut, dorește să devină necesar celorlalți; când este amenințat, așteaptă să fie protejat și consolată; când este izolat, încearcă să-l înțeleagă pe ceilalți, să-l cunoască (Neculau, 1983). Adolescența îndeplinește două funcții în procesul de dezvoltare a individului uman și anume *funcția de adaptare* (de integrare în societatea adultă) și *funcția de depășire* (de progres moral și spiritual) (Debesse, 1970).

Un climat de camaraderie este benefic dezvoltării coeziunii în colectivitățile școlare, nivelează asperitățile.

Tânărul se poate hotărî pentru o anumită profesie în raport cu capacitatea lui fizică și intelectuală. Pentru o decizie corectă este bine să fie îndrumat de specialiști. Dacă adolescentul nu este ajutat el nu va înțelege toate aspectele viitoarei sale profesii și s-ar putea ca romantismul caracteristic vârstei să se transforme în pesimism.

Un rol important în alegerea profesiei îl au cadrele didactice, psihologii școlari și părinții.

BIBLIOGRAFIE

- Bonchiș, E., & Secui, M. (coord.), (2004). *Psihologia vârstelor*, Editura Universității din Oradea, Oradea.
- Crețu, T. (2001). *Adolescența și contextul său de dezvoltare*, Credis, București.
- Debesse, M. (1970). *Psihologia copilului*, Editura Didactică și Pedagogică, București.
- Neculau, A. (1983). *A fi elev*, Editura Albatros, București.
- Sarafino, E.P. (1980). *Child and Adolescent Development*, Addison Wesley Educational Publishers, Incorporated, USA.
- Șchiopu, U. & Verza, E. (1989). *Adolescența - personalitate și limbaj*, Editura Albatros, București.

DIMENSIUNI DEMOGRAFICE ALE FAMILIEI BIHORENE ÎN CONTEXTUL NAȚIONAL ȘI AL UNIUNII EUROPENE

Floare Chipea, Universitatea din Oradea

ABSTRACT

The article analyses in a mostly descriptive way the characteristics of the Romanian family – especially the family from Bihor county in the context of the European evolutions taking into consideration the reproduction of the social space and outlining the primary factors that have influenced these socio-demographic configurations. The indicators are presented, in evolution from 1990 until 2009, based on the comparative method and statistical analysis: fertility and birth rate, total mortality and infant mortality, focusing on natural increase, together with migratory balance. Furthermore, we will focus on marriage and divorce rates and other characteristics of the Romanian families resulted from census: the weight of families legally constituted in forms of marital status, average age at marriage, distribution of analysed variables on residential area. Among the conclusion that resulted we emphasize the decrease of fertility and implicitly of birth rate, at all three levels of analysis, with mentioning that Bihor county records both fertility and birth rate coefficients, and also of mortality, superior to the national average level, generating a lower negative increase. Regarding the marriage rate, even though they are decreasing in the studied time period, Romania records some of the highest levels in the European Union, insomuch as, even though the divorce rate is increasing, it is one of the lowest in the European area. However atypical, Bihor county, records in the analysed time period, superior values to the average national level, and implicitly superior to the European one.

Keywords: natural growth, natality, mortality, infantile mortality, fertility, demographic behavior

INTRODUCERE

Familia ca unitate socială fundamentală, ca prim nivel de manifestare a vieții sociale, concepută ca mod de viață în comun a indivizilor (Gusti, 1938, p. 25), este un domeniu frecvent studiat de sociologie, cu multiplele sale dimensiuni și implicații sociale, prin prisma celor mai diverse paradigme sociologice (Popescu, 2009, pp. 21-27). Tema pe care ne propunem s-o tratăm în acest material se înscrie în abordarea structural funcționalistă asupra familiei, care plasează explicațiile fenomenelor de la nivelul familiei în principal la nivelul structurii și funcțiilor, al relațiilor dintre sisteme și subsisteme și nu la nivelul indivizilor (Coleman și Cressey, 1990, p. 148). Indiferent de numărul funcțiilor descrise, a modului de ierarhizare și a impactului lor social, teoriile care analizează funcționalitatea familiei menționează dimensiunea demografică printre cele esențiale, în orice tip de societate. Identificată ca funcție de *reproducere* - prin copii familia asigurând imortalitatea unei comunități sau societăți (Zanden, 1988) sau înlocuirea generației pasive și a celor care mor (Coleman și Cressey, 1990, p. 148) *sexuală și reproductivă* - fără de care societatea s-ar stinge (Murdock, 1967), dimensiunea demografică a familiei are semnificații fundamentale pentru orice tip de societate, purtând responsabilitatea viitorului ei. Nu întâmplător politicile familiale sunt orientate spre asigurarea unui optim demografic în fiecare țară în funcție de condițiile specifice din acest punct de vedere. Îmbinând perspectiva

funcționalistă cu cea istorică asupra familiei se poate lesne demonstra legătura semnificativă dintre nivelul de dezvoltare economico-socială al societății și dimensiunea demografică a familiei, cu toate că familia este apreciată ca instituția care are cea mai pronunțată tendință "conservatoare", în sensul de păstrare a valorilor naționale (Mihăilescu, 2000, p. 17; Ghebrea, 2000). În acest sens, dacă societățile patriarhale, în care puterea gospodăriei era evaluată în funcție de forța de muncă a membrilor ei, familiile cu număr mare de membri erau valorizate pozitiv, în societățile moderne și postmoderne în care bunăstarea familială este asigurată prin intermediul activităților extrafamiliale, copilul capătă o altă semnificație, educația lui fiind tot mai costisitoare, norma socială privind numărul de copii se schimbă în sensul deplasării interesului dinspre cantitate spre calitatea acestora.

SCHIMBĂRI ÎN COMPORTAMENTELE FAMILIALE ROMÂNEȘTI ÎN PERIOADA POSTREVOLUȚIONARĂ

Datele statistice arată faptul că în România și în județul Bihor căsătoria și familia reprezintă valori importante, acceptate și așteptate social. La ultimul recensământul din 2002, starea civilă a populației județului Bihor se prezenta astfel:

Tabel 1. Situația privind starea civilă a populației în România și județul Bihor, la recensământul din anul 2002

Categoriile de populație	Stare civilă					Total pop.
	Necăsătoriți	Căsătoriți	Văduvi	Divorțați	Nedeclarați	
2002/România						
Total populație	39,65	47,89	8,71	3,73	0,02	100%
Populație masculină	44,57	48,96	3,44	3,01	0,02	100%
Populație feminină	34,97	46,87	13,73	4,42	0,01	100%
2002/Bihor						
Total populație	39,82	47,21	9,55	3,40	0,02	100%
Populație masculină	45,13	48,37	3,66	2,81	0,03	100%
Populație feminină	34,80	46,11	15,11	3,96	0,02	100%

Sursa: Recensământul populației, 2002

O primă observație sugerată de datele prezentate se referă la *universalitatea căsătoriei* în societatea românească și cea bihoreană. Argumentul care întemeiază această idee constă în procentul mare al populației căsătorite în ansamblul populației, de aproximativ 47%. Este de menționat faptul că în comparație cu recensământul anterior, populația căsătorită este în scădere, de la peste 50% la 47%. Dacă adăugăm faptul că cei văduvi și divorțați au avut experiența căsătoriei, procentul se ridică la peste 60%, iar dacă din totalul celor necăsătoriți îi reducem pe tinerii cu vârste cuprinse între 0 și 19 ani, rezultă că ponderea persoanelor necăsătorite, celibatate, s-ar situa undeva în jur de 9%, ceea ce înseamnă că în societatea noastră celibatul este un fenomen destul de izolat și puțin acceptat social. În ceea ce privește repartitia pe sexe a acestei forme alternative la viața de familie, se constată că în rândul bărbaților celibatul este mai frecvent decât în cel al femeilor.

Procentul persoanelor văduve este relativ redus, de 8,71% la nivel național, afectând în special femeile (13,73%), comparativ cu bărbații (3,44%). Explicația ar putea viza faptul că, așa cum am arătat anterior, rata cea mai înaltă a mortalității afectează populația masculină și pe de altă parte, în datele de observație directă, la nivelul simțului comun, care atestă că bărbații văduvi se recăsătoresc într-o proporție mult mai mare decât femeile văduve. Ponderea persoanelor văduve este mai ridicată în județul Bihor comparativ cu nivelul național, cu 9,55%, afectând în mai mare măsură decât la nivel național, populația de sex masculin. Și în acest caz explicația derivă din rata superioară a mortalității în județul Bihor care, așa cum am arătat, afectează mai puternic populația masculină.

Divorțarii reprezintă, cel puțin în perioada analizată, cel mai mic procent din populație, de 3,3, respectiv 3,7%, în creștere comparativ cu recensământul anterior, când reprezenta cca. 2,4% din populație, ceea ce atestă că, deși este permis legal, divorțul este dezavuat de populația României și a județului. Considerăm că procentul mai mare de divorțuri în rândul femeilor se explică prin faptul că ele se recăsătoresc într-o mai mică măsură decât

bărbații divorțați, așa cum am menționat anterior și pentru că sunt centrate în mai mare măsură pe copii.

Nupțialitatea (numărul de căsătorii la 1000 locuitori) reprezintă unul din fenomenele demografice care influențează natalitatea, ținând cont de faptul că, în mod tradițional, societatea românească, în general și cea bihoreană valorizează pozitiv copiii care se nasc în familiile legal constituite, deși în perioada tranziției aceste valori s-au erodat, în special sub influența altor culturi. Literatura de specialitate a reliefat o scădere pronunțată a ratei nupțialității în toate țările europene și de cultură europene, după anii 1960, în favoarea formelor alternative vieții familiale, asociind fenomenul cu afirmarea libertății de alegere, a dorinței indivizilor de a se emancipa de sub influența constrângerilor de orice tip (Fukuyama, 2002). După 1990, peste tot în lume se manifestă tendința inversă, de creștere a ratei nupțialității. Tendința de scădere se manifestă și în România, deși este mult mai redusă decât în societățile europene. O analiză realizată în contextul românesc și al județului Bihor a reliefat câteva caracteristici ale familiei românești și din acest punct de vedere (Chipea, 2000, pp. 49-53).

După cum rezultă din datele statistice prezentate mai jos, rata nupțialității (atât la nivelul României, cât și la nivelul județului Bihor) scade de la 11,7‰ și, respectiv 11,5‰ de locuitori, în anul 1950, la aproape jumătate (6,5‰ și respectiv 6,1‰) în anul 1996, după care păstrează o evoluție liniară, cu valori superioare multor țări europene.

După 1990 rata nupțialității manifestă o scădere ușoară, în consens cu politicile pronataliste mai relaxate, vizând mai ales legalizarea avorturilor, până în jurul anilor 2001-2002, când se înregistrează creșteri constante, iar în anul 2007 se evidențiază creșteri remarcabile, în special în județul Bihor. În anul 2008, rata nupțialității scade aproape de valoarea din 2006.

Cu o rată a nupțialității de 6,9‰, în 2008, România se înscrie printre țările cu cea mai înaltă rată a nupțialității din Uniunea Europeană, fiind devansată doar de Cipru cu 7,7‰ și de Letonia, cu 7,2‰. Cele mai scăzute rate de nupțialitate au înregistrat în 2008, Slovenia (3,1‰), Bulgaria (3,6‰), Luxemburg (3,9‰).

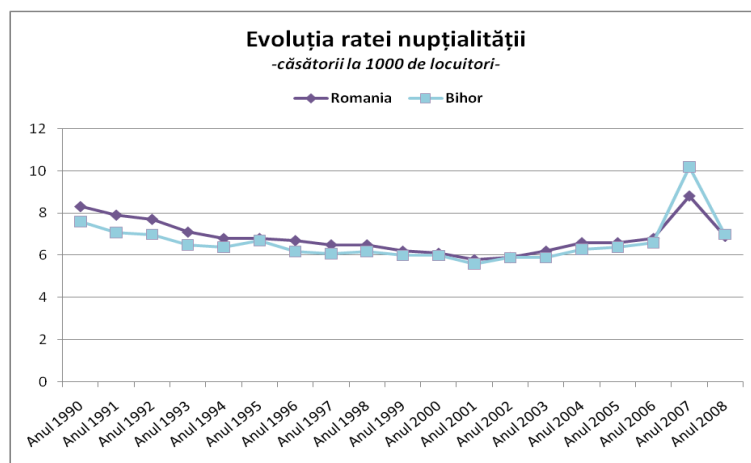

Fig. 1. Evoluția ratei nupțialității în România și județul Bihor, în perioada 1990-2008

Saltul spectaculos al nupțialității în județul Bihor în anul 2007, de până la 11%, comparativ cu cca 6,5% din anii anteriori ar putea fi explicat în parte și prin politica de acordare a unui sprijin constând în acordarea sumei de 200 euro la căsătorie (Legea nr. 396/2006) și credem că reprezintă de fapt o legalizare a unor situații de coabitare consensuală, specifică mediilor sărace. Explicația este

confirmată și de datele statistice care sugerează o creștere mai evidentă a ratei nupțialității în mediul rural, comparativ cu cea din urban, la nivelul anului 2007, după care revine la valoarea inițială. Altă explicație e posibil să fie furnizată de numărul mare de nou născuți în anii 80 și care au ajuns în această perioadă la vârsta căsătoriei.

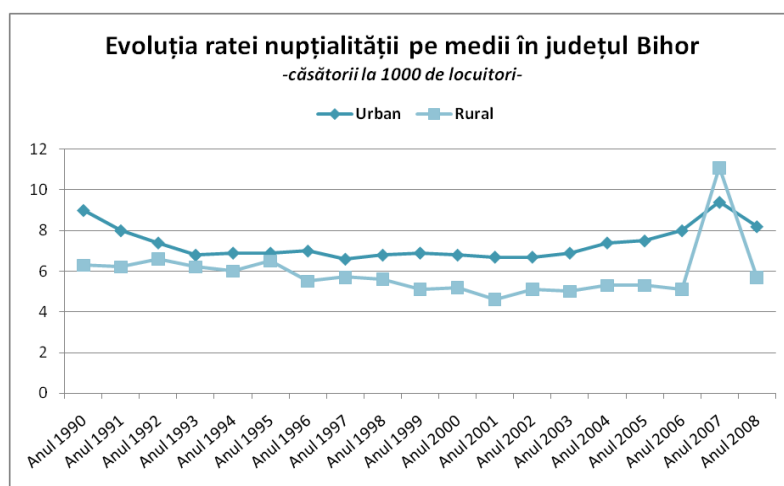

Fig. 2. Evoluția ratei nupțialității în România și județul Bihor, pe medii de rezidență în perioada 1990-2008

Dacă în mediul urban, în anul 2007, rata nupțialității era de 9,4%, în mediul rural ajunge la 11%, după care revine la valoarea inițială. De altfel este singura perioadă în care nupțialitatea din rural o depășește pe cea din urban, unde trăiește populația mai tânără.

Un trend crescător, specific tuturor țărilor dezvoltate se manifestă și în județul Bihor în legătură cu *vârsta medie la prima căsătorie*, influențată în principal de creșterea duratei de școlarizare a tinerilor, care atrage după sine un întreg cortegiu de alte fenomene. Astfel, dacă în anul 1990, vârsta medie la prima căsătorie a fetelor era de 22 de ani, iar a băieților de 25, în anul 2008, vârsta medie la căsătorie a fetelor crește la 26,8, iar a băieților la 29,9 ani, ceea ce reprezintă o creștere de aproape cinci ani.

În județul Bihor se perpetuează tendința ca vârsta medie la prima căsătorie a fetelor să fie mai mică cu aproximativ trei ani decât a băieților, chiar în condiții de școlaritate egală și de eliminare a stagiului militar obligatoriu pentru băieți, ceea ce reprezenta multă vreme o explicație a fenomenului.

Nupțialitatea este într-o scădere continuă în toate țările Europei (sursa Eurostat <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>), cu o medie pe toate cele 27 țări ale Uniunii Europene de numai 4,88 căsătorii la o mie de locuitori în 2005 (față de 5,31 la mie cât se înregistra în 1994). În contextul amânării căsătoriei și răspândirii uniunilor consensuale, vârsta medie la prima căsătorie s-a apropiat de 30 de ani. În Suedia este de 30,5 ani pentru femei și 32,9 ani pentru bărbați.

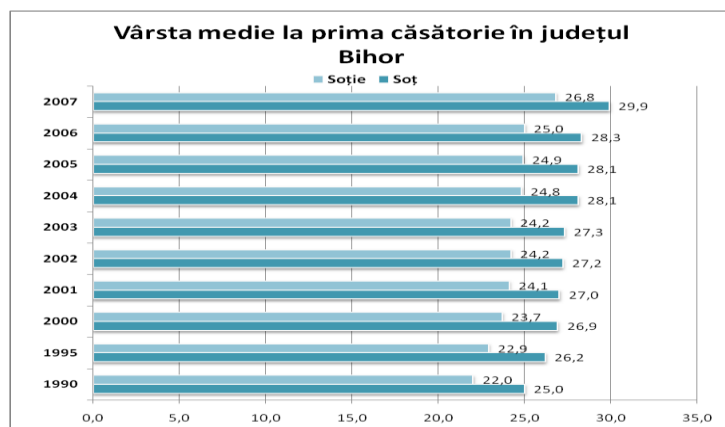

Fig. 3. Vârsta medie la prima căsătorie în județul Bihor în perioada 1990-2007

Divorțialitatea este un alt fenomen demografic cu influențe asupra volumului populației, prin intermediul natalității.

Divorțialitatea reprezintă un fenomen demografic care exprimă intensitatea divorțurilor într-o populație sau în anumite subdiviziuni ale ei. Indicele cel mai frecvent utilizat pentru desemnarea divorțialității, cunoscut sub numele de “rata brută a divorțialității” se calculează raportând numărul divorțurilor dintr-un an la populația medie, înmulțind rezultatul cu 1000 (numărul de divorțuri la mie de locuitori). Indiferent de indicatorul utilizat, divorțialitatea este un fenomen în creștere în societățile contemporane. Astfel, dacă de-a lungul mai multor secole, în țările occidentale căsătoria era considerată indestructibilă, divorțurile fiind permise doar în cazuri foarte rare, în prezent legislațiile din aproape toate țările au reglementat divorțul, trecând chiar la sisteme de divorț mult simplificate. În această ordine de idei este de menționat că în Anglia (leagănul tradiției juridice moderne) divorțul este legiferat doar din 1857, în SUA din 1890. În secolul nostru aproape în toate țările, rata divorțurilor a urmat o linie ascendentă, media la nivelul țărilor UE fiind de 2 divorțuri

la o mie de locuitori, respectiv un divorț la 4 căsătorii. Cele mai puține divorțuri se întâlnesc în țările catolice și conservatoare precum Italia, Spania, Grecia, Irlanda, Cipru, Malta (divorțul nu este legal) și cele mai multe divorțuri în Țările Baltice dar și în unele țări din Europa Centrală sau Nordică: Estonia, Lituania, Belgia, Cehia, Elveția. Valoarea din România este destul de scăzută în context european: aproximativ 1,5 divorțuri la o mie de locuitori. Datele provizorii pentru 2007 indică o valoare ușor mai ridicată, de 1,7 divorțuri la mie. Raportat la numărul căsătoriilor, divorțurile reprezintă aproximativ 0,20 (sau un divorț la 5 căsătorii) (Popescu, 2009, p. 44).

În perioada de după cel de-al doilea război mondial rata divorțialității a scăzut, iar în continuare curba a crescut continuu. În SUA, în 1965 au existat 10,6 divorțuri la mie de femei căsătorite, iar în 1980 acest număr aproape s-a dublat, ajungând la 22,6 divorțuri la mie de femei căsătorite.

Spre deosebire de celelalte țări, în România rata divorțialității este relativ scăzută (sub 2‰), iar după o creștere spectaculoasă în anii 1980, se menține cam la același nivel. În județul Bihor, rata este chiar mai redusă decât cea înregistrată la nivelul României, scăzând după 1990 la sub 1‰.

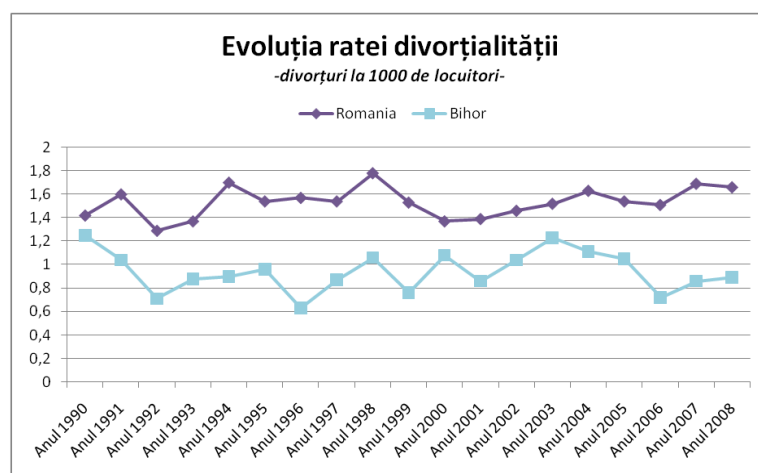

Fig. 4. Evoluția ratei divorțialității în România și județul Bihor, în perioada 1990-2008

În anul 2008, cu o rată a divorțialității de 1,7‰, România se înscria printre țările cu divorțialitatea cea mai redusă, iar județul Bihor, cu o rată de 0,9 la mie de

locuitori, printre județele cu cea mai scăzută rată a divorțurilor din țară.

O explicație plauzibilă a ratei scăzute a divorțialității în România comparativ cu situația prezentată în alte țări

ar putea consta în faptul că, prin specificul său cultural, familia cu tot ceea ce semnifică ea, a reprezentat și reprezintă încă o valoare importantă ce face ca la disoluția ei să nu se recurgă decât în situații extreme. Experiențele de tip familial influențează percepțiile ulterioare asupra acestui domeniu. Semnificațiile pe care indivizii le atribuie lucrurilor sunt modelate în funcție de ceilalți (Blumer, 1969). Experiențele premaritale pot modifica sau pot întări atitudinile pe care individul le are cu privire la familie (construite în urma socializării și a experiențelor familiale proprii încă din copilărie). Indivizii construiesc semnificații care pot fi influențate de familia de origine, pot influența la rândul lor sau pot fi în relație reciprocă cu experiențele premaritale sau alte experiențe familiale pe care le-au avut. Perioada comunistă, care a durat aproape o jumătate de secol, a accentuat procesul de stigmatizare a divorțului, atât prin politica pronatalistă care a implicat o legislație cu proceduri greoaie, cât și prin condiționarea unor cariere profesionale de statutul de căsătorit și prin excluderea celor divorțați, considerați imorali. Să nu eliminăm din explicație nici faptul că, mai ales în perioada tranziției din România, dificultățile financiare pot fi surmontate în mai mare măsură de către familiile complete decât de cele monoparentale, ceea ce generează comportamente raționale, în sensul opțiunilor în favoarea căsătoriei. Cercetările realizate în România privind valorile familiale ale românilor (Popescu, 2009, pp. 70-94; Mărginean și Bălașa, 2002, p. 68) atestă ideea că în societatea românească se manifestă un profund atașament față de valorile familiei, chiar dacă apar unele deosebiri în funcție de vârstă și starea de religiozitate.

În ceea ce privește *rata natalității* (numărul de nașcuți vii la o mie de locuitori) înregistrată în județul Bihor, comparativ cu cea de la nivelul țării, se observă că ea manifestă tendințe asemănătoare, adică este relativ ridicată în perioada 1950-1970, (favorizate de politica pronatalistă agresivă adoptată de regimul comunist) după care înregistrează, în ciuda aceleiași politici, o scădere continuă, în perioada de după 1990 înregistrând valori mici, constante. Sub aspectul ratei natalității, județul Bihor înregistrează constant, valori superioare mediei naționale.

După anul 2002 se înregistrează o ușoară creștere, de la 10,1‰ de locuitori la 11,4‰, în anul 2005, fenomen care s-ar putea atribui politici de acordare a indemnizației de îngrijire a copilului, după care rata scade din nou, până în anul 2007, când se produce un reviriment interesant, atât la nivel național cât și la nivelul județului Bihor.

Rata mortalității (numărul morților la o mie de locuitori), indicator relevant pentru cunoașterea nivelului de viață al populației, inclusiv al gradului de dezvoltare se distribuie simptomatic la nivelul județului Bihor, comparativ cu nivelul României. Referitor la rata mortalității generale se constată că, în întreaga perioadă analizată, respectiv atât înainte de 1990, cât și după acest an, județul Bihor înregistrează, fără vreo excepție, valori superioare mediei naționale. Pe de altă parte, datele evidențiază faptul că, atât la nivelul județului, cât și în ceea ce privește media la nivel național, perioada de după 1990 se caracterizează prin valori superioare ale mortalității generale, comparativ cu perioada anterioară

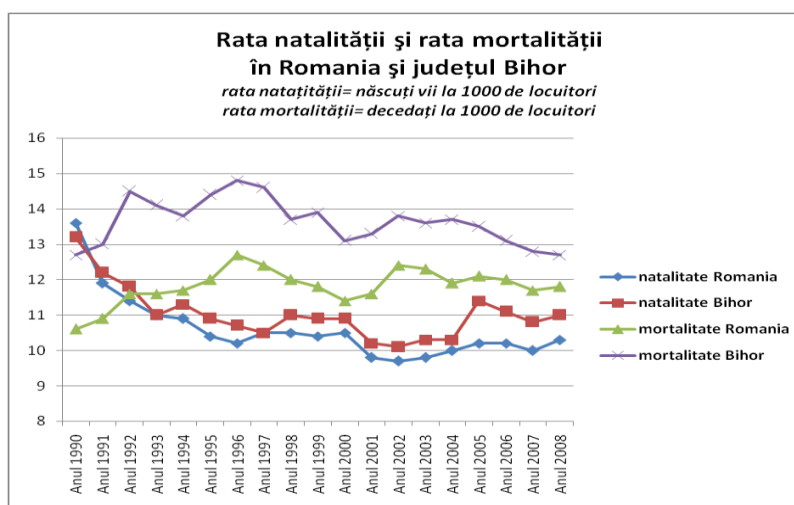

Fig. 5. Evoluția natalității și a mortalității în județul Bihor, în perioada 1990-2008

Anul în care s-a înregistrat cea mai înaltă mortalitate, atât la nivel național, cât și la nivelul județului este anul 1996 (12,7‰ la nivelul României și 14,9‰ de locuitori, la nivelul județului Bihor), după care mortalitatea este în scădere, până în anul 2000, când atinge valori cu circa două miimi mai mici, atât la nivelul României (11,4 la mia de locuitori), cât și la nivelul județului Bihor (13,1‰). După 2000 se observă o nouă creștere a mortalității, până în anul 2002, după care scade, menținându-se la valori de 11,5‰, la nivel național și de 12,8‰ de locuitori, la nivelul județului Bihor.

Analize mai extinse asupra mortalității (Rotariu, 2003, pp. 147-149) sugerează că, după 1989, a urmat o perioadă

critică în privința mortalității din fostele țări socialiste, pentru ca în partea a doua a deceniului zece să se producă o redresare a fenomenului, chiar dacă mai puțin evidentă.

Principalele cauze de deces menționate în analizele realizate la nivelul instituțiilor sanitare din județ sunt *bolile cardiovasculare*, (aproximativ 61% din totalul deceselor), urmate de *tumori maligne*, *boli ale aparatului respirator*, *accidente*, *otrăviri și intoxicații*. Este de subliniat faptul că mortalitatea prin boli cardiovasculare și cardiopatie ischemică, sub vârsta de 65 ani, situează România pe primele locuri în Europa centrală și de Est.

Tabel 2. Principalele cauze de deces, în județul Bihor în anii 2007-2008

Ani	2007		2008	
Cauză	Nr. decese	la ⁰ /0000 loc.	Nr. decese	la ⁰ /0000 loc.
Tuberculoză	18	3,04	26	4,39
Tumori. Maligne	1278	215,59	1349	227,65
Aparat. Circulator	4845	817,30	4673	788,61
Aparat Respirator	430	72,54	415	70,03
Aparat Digestiv	416	70,18	441	74,42
Accidente	343	57,86	310	52,32

Sursa: Direcția de Sănătate publică a județului Bihor

NATALITATEA ȘI MORTALITATEA PE MEDII DE REZIDENȚĂ ÎN JUDEȚUL BIHOR

Rata natalității se manifestă în mod diferit în cele două medii rezidențiale. În primul rând, chiar dacă și în mediul rural, începând cu anul 1990 se produce o scădere, ea este nesemnificativă (de la 13,8‰, valoarea

cea mai mare din anul 1990, la 11‰, valoarea cea mai mică din anul 2002), comparativ cu mediul urban în care scăderea este mai accentuată (de la 13‰ în anul 1990, la 8,8‰ în anul 1997 și 2001).

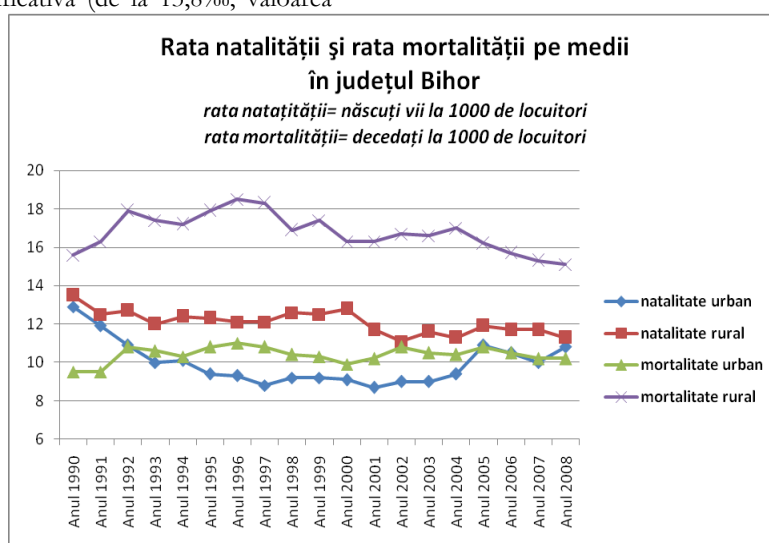

Fig. 6. Evoluția natalității și mortalității pe medii de rezidență în județul Bihor în perioada 1990-2008

Pe de altă parte, evoluția celor două serii începând cu anul 2004, în sensul apropierii lor, poate fi explicată ca efect a procesului de urbanizare a comunelor, care continuă același comportament demografic, specific mediului rural, chiar dacă în mod oficial comunitatea a devenit oraș, ca și fenomenelor anterior amintite privind stabilirea de domiciliu în cele două tipuri de comunități.

Mortalitatea se distanțează cel mai evident în cele două medii, proiectând clar condițiile de viață și de îngrijire a sănătății, diferite în cele două medii rezidențiale, cumulate și cu faptul că în rural populația este mult mai îmbătrânită. Chiar dacă și în mediul urban, mortalitatea crește din 1990, creșterea este mai lentă (de la 9,2‰ în 1990, ca valoarea cea mai mică, la 11‰, în 1996 sau 2002). În mediul rural în schimb, atât punctul de pornire din 1990 (15,8‰), cât și valoarea cea mai înaltă de 18,5‰ din 1996, sunt mult superioare mortalității din mediul urban. Rata mortalității reprezintă unul din indicatorii care cuantifică în modul cel mai semnificativ inegalitatea condițiilor de viață dintre mediul rural și cel urban.

Prin comparație cu țările Uniunii Europene, în anul 2008, România cu o rată a deceselor de 11,8‰ de locuitori se situa printre țările cu cele mai ridicate rate ale mortalității, în grupa țărilor foste comuniste, după Bulgaria cu 14,5‰, Letonia 13,7‰, Ungaria cu 13‰, Lituania cu 13,1‰ și Estonia cu 12,4‰. În același an, țările cu cea mai scăzută mortalitate erau Irlanda și Cipru, cu 6,4‰ de locuitori.

În ceea ce privește *mortalitatea infantilă*, tendința este de descreștere, accentuată din 1970 până în 1990 și mai lentă în perioada 1990 – 2005. Ceea ce este interesant și suscită explicații este faptul că, în județul Bihor, în perioada 1970-1980, mortalitatea infantilă este mai redusă decât media la nivel național, pentru ca după anul 1990 să fie constant mai ridicată decât media națională. Mai mult chiar, în 2007 rata mortalității infantile în județul Bihor crește comparativ cu anul 2005 cu 2,6‰. Din 2007, însă se produce o modificare în sensul înregistrării în județul Bihor a unei mortalități infantile inferioare celei înregistrată la nivel național.

Tabel 3. Evoluția mortalității generale și infantile în România și județul Bihor în perioada 1990-2009

	Mortalitate infantilă (la 1000 născuți vii)		Mortalitate (decese la 1000 de locuitori)	
	Bihor	România	Bihor	România
1990	28,0	26,9	12,7	10,6
2000	24,7	18,6	13,1	11,4
2005	15,3	15,0	13,5	12,1
2008	10,1	11,0	12,7	11,8
2009	14,5	-	13,2	-

Sursa: INS, *Anuare Statistice*

Este important de remarcat faptul că în anul 2008, România, cu o mortalitate infantilă (INS, 2009, p. 24) de 11‰ de născuți vii este țara cu cea mai mare mortalitate infantilă din cele 27 de țări ale Uniunii Europene, valori relativ apropiate înregistrând doar Malta, cu 9,9‰ și Bulgaria cu 8,4‰, în timp ce alte țări dezvoltate înregistrează valori ale mortalității infantile de 1,8‰ (Luxemburg), 2,1‰ (Slovenia), 2,5‰ (Suedia), 2,6‰ (Finlanda).

Fertilitatea

Un important factor care influențează sporul natural al populației îl reprezintă natalitatea (născuți vii la 1.000 de locuitori), indicator influențat la rândul său de fertilitatea feminină, de politica natalistă, de planningul familial etc.

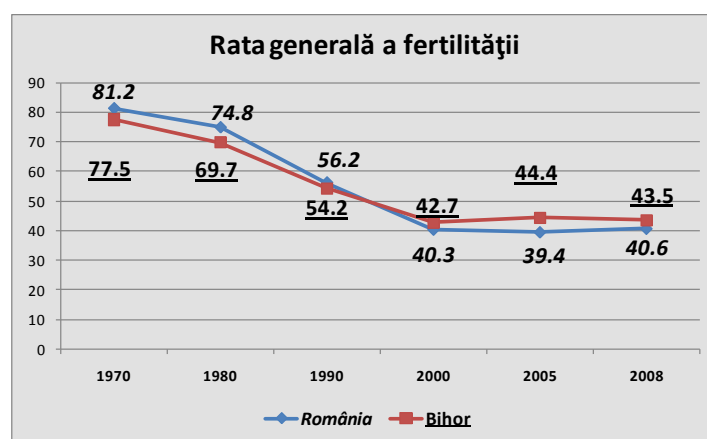
Analizând fertilitatea (născuți vii la 1.000 de femei) înregistrată în județul Bihor și la nivel național, am reținut câteva aspecte care considerăm că merită a fi luate în considerare. În primul rând, urmărind rata generală a fertilității, constatăm că, începând cu anul 1970, aceasta este în scădere continuă, atât la nivelul României, cât și la nivelul județului Bihor. Până în anul 1997, acest indicator se înjumătățește (de la 81,2‰ la nivelul României și

75,5‰ la nivelul județului Bihor, scade în 1997 la 40,6, respectiv, 41,1 copii la 1.000 de femei).

Spre deosebire de cazul celorlalte fenomene demografice, rata fertilității în județul Bihor este foarte apropiată de nivelul României, factorii care o determină fiind probabil similari. Până în anul 1990 rata fertilității în județul Bihor este în descreștere, dar este mai mică decât cea înregistrată la nivel național.

Cauzele care au dus la scăderea natalității și a fertilității sunt comune și au fost frecvent consemnate în literatura de specialitate a problemei, fiind concretizate în cel puțin următoarele fenomene mai relevante:

- angajarea femeilor în activități extrafamiliale, ceea ce reduce timpul pe care o mamă trebuie să-l dedice îngrijirii și educației copilului;
- creșterea nivelului de școlarizare, care contribuie la amânarea primei nașteri, deoarece femeile sunt cuprinse în forme de învățământ tocmai în perioada de fertilitate maximă (18-24 de ani). Așa cum reiese și din situația prezentată în tabelul și graficul care urmează, rata fertilității scade accentuat de la 81,2‰, la nivel național și 77,5‰, în județul Bihor, în 1970, la 42,7, respectiv 40,3‰ în 2000.

Fig. 7 Rata generală a fertilității în România și județul Bihor, în perioada 1970-2008

După cum se observă, de altfel în strânsă legătură cu rata natalității, fertilitatea înregistrează atât la nivel național, cât și la nivelul județului, după anul 2004, tendințe de creștere, mai accentuate la nivelul județului decât la nivel național.

Un motiv frecvent invocat pentru scăderea natalității și a fertilității, în general, îl constituie scăderea nivelului de trai, mai ales în perioada 1991-1997, care ar acționa ca un factor de frână, în sensul că, în cazul în care nu dispun

de facilități pentru a-și crește și îngriji copiii în condiții optime, familiile iau decizia de a diminua numărul de copii sau preferă să rămână la stadiul de cuplu fără copii. Cu toate dificultățile pe care le întâmpină, după anul 1991, chiar dacă a fost abrogat decretul privind interzicerea întreruperilor de sarcină, rata fertilității în județul Bihor se menține la valori între 45 și 50‰, fiind, așa cum am menționat, mai ridicată decât rata fertilității la nivel național, ceea ce atestă faptul că în județul Bihor s-a

impus un model cultural care valorizează pozitiv familia și copiii, chiar dacă familia ideală este cea de dimensiuni mici, incluzând unul sau doi copii. Poate că explicația ar putea fi completată și prin ponderile mai ridicate, în județul Bihor comparativ cu media națională, a populației

de romi și a cultelor și sectelor neoprotestante, care înregistrează rate de natalitate și fertilitate superioare restului populației.

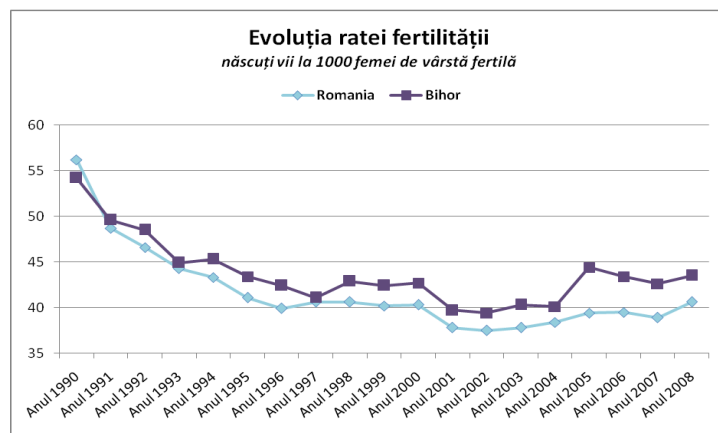

Fig. 8. Evoluția ratei fertilității în România și județul Bihor, în perioada 1990-2008

Tabel 4. Ratele de fertilitate pe grupe de vârstă, în România și județul Bihor, în perioada 1970-2008

Ratele de fertilitate		1970	1980	1990	2000	2005	2008
Bihor	15-19 ani	61,3	66,3	44,6	38,2	36,4	40,1
România		65,7	72,3	51,5	39,0	33,5	38,5
Bihor	20-24 ani	203,9	181,3	142,3	98,5	80,2	72,1
România		201,4	200,4	145,2	90,2	73,3	67,9
Bihor	25-29 ani	150,0	121,5	104,1	83,6	96,5	91,1
România		151,6	126,8	97,8	78,5	83,9	83,1
Bihor	30-34 ani	88,5	56,9	46,4	40,4	59,2	61,1
România		94,9	58,3	46,4	38,7	51,8	57,4
Bihor	35-39 ani	46,6	22,7	21,4	15,6	21,1	20,3
România		48,8	25,0	19,4	13,4	18,7	20,5
Bihor	40-44 ani	11,1	5,8	5,1	4,0	3,8	5,6
România		13,8	6,5	5,5	3,1	3,6	4,4
Bihor	45-49 ani	0,7	0,4	0,4	0,2	0,4	0,1
România		0,9	0,5	0,4	0,2	0,2	0,2

Se constată că atât la nivel național, cât și la nivelul județului Bihor, grupa de vârstă cu cea mai mare fertilitate este cea de 20-24 ani, urmată de cea de 25-30 de ani, în cadrul căreia se evidențiază o scădere dramatică, de la 203,9 copii la 1000 de femei în Bihor și 201,4 copii la nivel național în anul 1970, la doar 72,9 de copii la 1000 de femei în Bihor și 69,8 în România în anul 2007.

O altă tendință semnificativă, în special după 1990 constă în creșterea fertilității specifice grupei de vârstă 30-34 de ani, în special în județul Bihor, care ar putea fi coroborată cu scăderea fertilității grupelor de vârstă de 20-30 de ani ca urmare a cuprinderii tinerelor în forme de pregătire în cadrul învățământului superior, fenomen facilitat de oferta educațională pentru studii superioare în Bihor și cu creșterea vârstei la prima căsătorie.

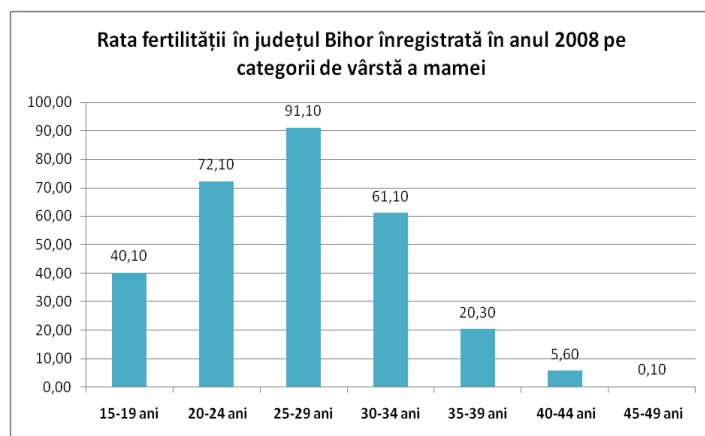

Fig. 9 Rata fertilității în județul Bihor, pe grupe de vârstă în anul 2008

Natalitatea și fertilitatea au valori diferite în funcție de mediul de rezidență, rural sau urban. În acest sens, constatăm că se manifestă o tendință constantă de-a lungul perioadei cuprinse în analiză, care constă în faptul că fertilitatea cea

mai ridicată se evidențiază în mediul rural. Dacă realizăm o medie a celor trei valori ale fertilității, cea de la nivelul județului, cea din mediul rural și urban, obținem următoarele date:

Tabel 5. Evoluția ratei fertilității pe medii de rezidență, în județul Bihor, în perioada 1990-2007

Rata generală a fertilității	1990	2000	2005	2007
Total județ	54,2	42,7	44,4	42,6
Municipii și orașe	46,5	30,8	37,5	35,1
Comune	63,2	58,5	53,5	52,3

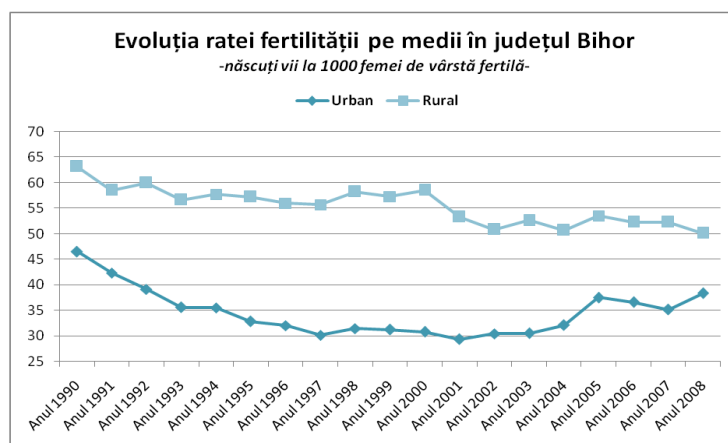

Fig. 10. Rata fertilității în județul Bihor, pe medii de rezidență, în perioada 1990- 2008

În anul 2000, de exemplu, rata fertilității în mediul rural este de 58,5‰, aproape dublă în comparație cu cea din urban, care reprezintă doar 30,8‰. Considerăm că fenomenul poate fi explicat prin comportamentul mai tradiționalist, caracteristic mediului rural comparativ cu cel urban și din acest punct de vedere; prin faptul că nivelul de instrucție al femeilor care locuiesc în rural este mai scăzut, perioada în care ele sunt cuprinse în sistemul de învățământ fiind mai redusă; specificul muncii în rural este de așa natură încât permite mamei să se ocupe în mai mare măsură de copii; în mediul rural familiile extinse, cele în care cuplurile tinere locuiesc împreună cu părinții sau bunicii, sunt mai frecvente, aceștia beneficiind de sprijin din partea părinților, inclusiv în ceea ce privește creșterea și îngrijirea copiilor. Interesant este fenomenul care se produce din acest punct de vedere, după anul 2003, când fertilitatea din urban crește cu circa șase procente, în medie, până în anul 2007, în timp ce în mediul rural scade cu circa 5 procente. Explicația ar putea

fi legată, pe de o parte de fenomenul de îmbătrânire accentuată a populației, inclusiv a celei feminine din mediul rural, combinată cu efectele pozitive ale politicilor de stimulare a natalității prin acordarea concediilor pentru îngrijirea copilului, care considerăm că a stimulat fertilitatea în mediul urban.

Sporul natural reprezintă diferența dintre numărul născuților-vii și numărul persoanelor decedate, în anul de referință. Din acest punct de vedere, realitățile statistice au arătat existența unor situații tipice. În cazul în care numărul nașterilor dintr-o perioadă îl depășește pe cel al deceselor se realizează o reproducție largită a populației, spor natural pozitiv, rezultatul concretizându-se în creșterea numărului de locuitori. Dacă însă numărul nașterilor dintr-un an este mai mic decât al deceselor apare o situație de spor natural negativ, caracterizată de scăderea numărului de locuitori comparativ cu anul anterior.

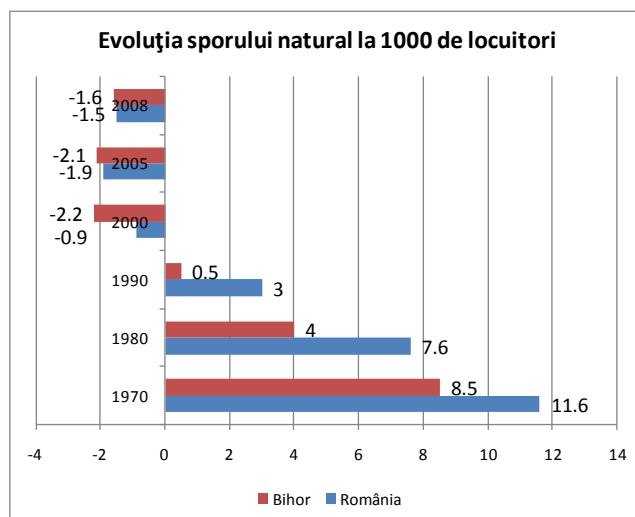

Fig. 11. Evoluția sporului natural în România și județul Bihor, în perioada 1970-2008

Pornind de la modul de manifestare a celor două fenomene demografice (natalitatea și mortalitatea) la nivel național și la nivelul județului Bihor, sporul natural a avut evoluții diferite în perioadele analizate. Din anul 1970 până în 1990, atât la nivel național, cât și la nivelul județului Bihor s-au înregistrat sporuri naturale pozitive, natalitatea înregistrând valori superioare mortalității. În schimb în perioada 2000-2008, tendința este inversă, sporul natural negativ generând diminuări ale volumului populației.

Din 1970, sporul natural pozitiv este în descreștere continuă deși politica pronatalistă a regimului comunist nu a devenit mai îngăduitoare, dimpotrivă s-a intensificat, ceea ce sugerează că diminuarea natalității a avut alte cauze. Județul Bihor a înregistrat în aceeași perioadă valori mai mici decât cele înregistrate la nivel național, în

concordanță cu evoluțiile natalității și mortalității, prezentate anterior, în cele mai multe cazuri, situându-se mult sub jumătatea valorii de la nivel național sau chiar mai mici (în anul 1990, la nivel național s-a înregistrat un spor natural de 3‰, în timp ce la nivelul județului Bihor, acesta a reprezentat doar 0,5‰)

În perioada 1990-2008, când natalitatea a scăzut mult iar mortalitatea este în creștere, sporul natural este constant negativ, județul Bihor înregistrând scăderi mult mai mari decât media națională. După anul 2000, sporul negativ se atenuează, atingând valori de -2,2‰ în anul 2000, -2,1‰ în 2005 și -1,6‰, în 2008, în județul Bihor, comparativ cu -0,9‰ în anul 2000, -1,9‰ în 2005 și -1,5‰ în anul 2008, la nivel național, când ecartul dintre valoarea națională și cea specifică județului Bihor se diminuează mult.

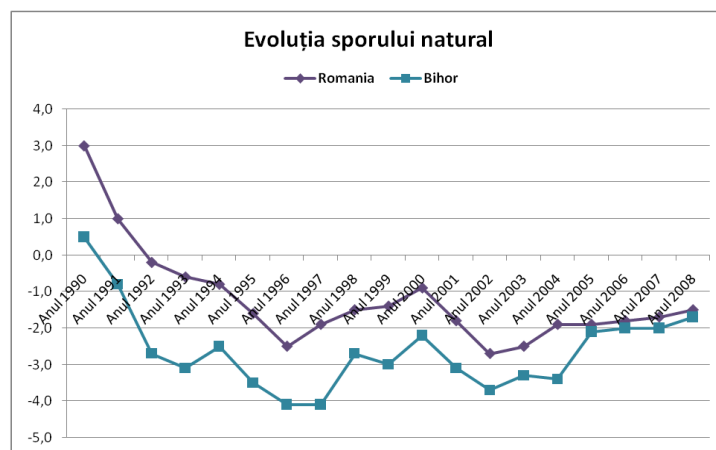

Fig. 12 Evoluția sporului natural în România și județul Bihor, în perioada 1990-2008

Cele două grafice sunt sugestive privind evoluția sporului natural în România și în județul Bihor, reliefând că sporul natural la nivelul județului Bihor este constant mai scăzut decât la nivelul național, în anul 2008 și 2009 apropiindu-se, până la egalizare.

În anul 2008, cu un spor natural negativ (INS, 2009, p. 24), de -1,5‰, România se situa printre cele opt țări ale Uniunii Europene cu spor natural negativ (Italia, -0,1‰, Estonia -0,4‰, Germania -2‰, Lituania -2,7‰, Letonia și Ungaria cu -3,1‰ și Bulgaria cu -4,3‰) În

același timp, celelalte țări ale Uniunii Europene au înregistrat în anul 2008 sporuri naturale pozitive, cele mai înalte fiind atinse de Irlanda cu 10,5‰ și Cipru cu 5,2‰.

Tendențele privind evoluția viitoare a populației județului nu sunt pozitive, prognozele efectuate apreciază o scădere constantă a populației, atât pe termen scurt cât și pe termen mediu și lung. Cauzele răspunzătoare sunt în principal sporul natural negativ, îmbătrânirea populației și reducerea an de an a contingentului feminin fertil (15-49 ani).

Menținerea unui nivel scăzut al natalității, înaintarea în vârstă a generațiilor, paralel cu creșterea duratei medii de viață, determină diminuarea numărului și ponderii populației tinere și creșterea populației vârstnice, cauzând accentuarea gradului de îmbătrânire demografică. În anul 2025, după varianta medie a prognozei, populația tânără

de 0-14 ani va reprezenta 13,9% din populația județului iar cea vârstnică de 65 ani și peste 15,9%, coeficientul de înlocuire a populației îmbătrânită cu cea tânără devenind subunitar.

Evoluția viitoare a populației județului Bihor, în variantele de proiectare utilizate, se prezintă astfel:

Tabel 6. Evoluția în viitor a populației județului Bihor

Varianta	2000	2005	2008	2010	2015	2020	2025	Modificare 2025/2008	
								Absolută	Relativă %
Medie	620,5	595,7	593,4	584,2	569,0	550,4	528,9	-64,5	-10,9
Optimistă				587,9	578,9	568,6	556,9	-36,5	-6,2
Pesimistă				583,8	567,8	548,2	525,4	-68,0	-11,8

Sursa: Populația județului Bihor la 1 ianuarie 2009, INS, Direcția Județeană de Statistică Bihor, p. 19

CONCLUZII

Analizele cantitative privind dimensiunile demografice ale familiei bihorene, în contextul național și, mai larg, al țărilor Uniunii Europene, ne permit să formulăm câteva concluzii:

- Deși familia românească s-a înscris în trendurile generale ale evoluției mondiale, a păstrat în mare măsură valorile tradiționale, fundamentale ale poporului. Dovadă în acest sens sunt ratele înalte ale nupțialității și scăzute ale divorțialității, chiar în perioadele în care în Europa și în țările de cultură europeană, căsătoria părea a fi o valoare perimată, iar divorțul îi afecta în mare parte din cei căsătoriți;

- Rata nupțialității la nivelul județului Bihor este mai ridicată iar cea a divorțialității constant mai scăzută comparativ cu nivelul național, comportamentele familiale dovedindu-se din acest punct de vedere mai conservatoare;

- În ceea ce privește rata mortalității generale și în special a mortalității infantile, România ocupă unul din primele locuri din Uniunea Europeană, județul Bihor înregistrând chiar rate superioare celor de la nivel național;

- Fenomenele demografice și comportamentele familiale se manifestă diferit în mediul rural comparativ cu cel urban românesc, proiectând condiții de viață specifice, în sensul că mediul rural înregistrează o mortalitate ridicată, concomitent cu o rată superioară a fertilității și natalității; Fenomenele demografice menționate au generat sporuri demografice negative după anul 1990, la nivel național și, chiar mai pronunțate, la nivelul județului Bihor. Dacă se vor păstra tendințele natalității, fertilității, mortalității și ale migrației naționale și internaționale, specifice perioadei 1990-2008, în perspectiva anilor 2025, județul Bihor se va confrunta cu o scădere a populației de 68 milioane de locuitori, ceea ce va influența viața economico-socială a zonei;

- Un trend crescător, specific tuturor țărilor dezvoltate se manifestă și în județul Bihor în legătură cu vârsta medie la prima căsătorie, influențată în principal de creșterea duratei de școlarizare a tinerilor, care atrage după sine un întreg cortegiu de alte fenomene. Astfel, dacă în anul 1990, vârsta medie la prima căsătorie a fetelor era de 22 de ani, iar a băieților de 25, în anul 2008,

vârsta medie la căsătorie a fetelor crește la 26,8, iar a băieților la 29,9 ani, ceea ce reprezintă o creștere de aproape cinci ani.

BIBLIOGRAFIE

- Blumer, H. (1969). *Symbolic interactionism: Perspective and method*, NJ Prentice Hall, Englewood Cliffs.
- Chipea, F. (2000). *Familia contemporană, Tendințe globale și configurații locale*, Editura Expert, București.
- Coleman, W. J. & Cressey, D. R. (1990). *Social Problems*. Harper & Row Publishers, New York.
- Fukuyama, F. (2002). *Marea ruptură (Natura umană și refacerea ordinii sociale)*. Editura Humanitas, București.
- Ghebre, G. (2000). *Regim social politic și viața privată*. Editura Universității din București, București.
- Gusti, D. (1938). Știința națiunii. În *Enciclopedia României*, vol. I. Imprimeria națională, București.
- Mărginean, I. & Bălașa, A. (coord.). (2002). *Calitatea vieții în România*. Editura Expert, București.
- Mihăilescu, I. (coord.). (2000). *Un deceniu de tranziție. Situația copilului și a familiei în România*. UNICEF, București.
- Murdock, G. P. (1967). *Social structure*. Free Press, New York.
- Popescu, R. (2009). *Introducere în sociologia familiei*. Editura Polirom, Iași.
- Rotariu, T. (2003). *Demografie și sociologia populației*. Editura Polirom, Iași.
- Zanden, V. J. (1988). *Marriage, Family and Alternative Lifestyles. The Social Experience. An introduction to Sociology*. Random House, New York.
- ***Direcția Județeană de Statistică – Bihor. (2008-2009). *Anuarul Statistic al județului Bihor*.
- ***Eurostat. Oficiul de Statistică al Comunităților Europene. Disponibil la <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>.
- ***Institutul Național de Statistică. (2008-2009). *Anuarul Statistic al României*.
- ***Institutul Național de Statistică. (2009). *Economia Mondială în cifre*.
- ***Legea nr. 396/2006, privind acordarea unui sprijin financiar la constituirea familiei, care intră în vigoare la 01.01. 2007.

SUȘȚINEREA FAMILIEI MONOPARENTALE DE CĂTRE ADMINISTRAȚIA LOCALĂ

Ion Hirghiduș, Universitatea din Petroșani
Aurelia Hirghiduș, Școala Generală Nr. 2 Uricani

ABSTRACT

Single-parenthood is more and more frequent as a phenomena, both at global level and national level. Hence we acknowledge an increase in the number of single-parent families worldwide, rising up to 24%. Such an increase in the percentage of single-parent families, left without taking any action to decrease the expansion of this phenomena, represents a real danger for the healthy development of the family and community. Studies concerning this issue bring to our attention the fact that the individuals with the highest risk of ending up in this situation, namely being single parents, are usually females, young adolescents not older than 20 or 21 years old, with a low level of education, single and descendents of split families or even single-parent families. This is the reason we need to focus on the prevention of young people ending up in such situations. For a better understanding of this phenomena of single-parenting we conducted a sociological research. The present paper brings to the general attention mothers that turn to help offered by the Local Public Service of Social Care.

Keywords: family, single-parent family, local administration, social care services, poverty, unemployment

Cercetările asupra familiei monoparentale s-au înmulțit și la noi în ultimii ani (Ștefan, 2006). Se vorbește tot mai mult de disfuncțiile familiei, ceea ce se remarcă și la nivelul creșterii violenței în familie (Muntean, 2003). Creșterea violenței este o cauză implicită a dezvoltării fenomenului de monoparentalitate.

Studierea familiei monoparentale este realizată în cadrul unei cercetări mai largi, pe care am efectuat-o într-o perioadă de timp mai îndelungat. Familia monoparentală este puternic reprezentată la nivelul Văii Jiului.

Eșantionul cercetat a fost alcătuit pe baza cotelor legate (sex, vârstă, stradă), având un volum $n = 503$ persoane. Am folosit un chestionar complex, în care 26 de întrebări au fost special adresate subiecților care proveneau din cadrul familiilor monoparentale.

Soluționarea problemelor sociale ale familiei monoparentale, în mare măsură, depinde de corelația dintre starea economică a societății, de posibilitățile reale de încadrare în spațiul social al membrilor familiei monoparentale, de buna funcționare a familiei, pe de o parte, și politica socială a statului, responsabilitatea și rolul socializator al familiei, al instituțiilor educaționale și al sistemului de protecție social-juridică a familiilor monoparentale, pe de altă parte.

Ipotezele pe baza cărora am întreprins cercetarea problemelor familiilor monoparentale sunt următoarele:

1. *Dacă starea de sărăcie în cadrul societății este diminuată prin măsuri administrative concrete, atunci crește eficiența protecției sociale a familiei monoparentale.*

2. *Dacă există un nivel ridicat al promovării reale a valorilor umane, atunci legislația este ajustată la necesitățile și interesele familiei monoparentale.*

3. *Favorizarea proceselor de socializare a copiilor proveniți din familiile monoparentale, depinde, în mare măsură, de nivelul de perfecționare a sistemului de servicii sociale și dezvoltarea celor de alternativă.*

Importanța investigației constă în studierea extinderii fenomenelor sociale, generate de procesele reformelor, ce conduc la apariția familiei monoparentale și care

afectează, în mod direct, familia ca instituție socială fundamentală.

Studiul evidențiază tendințele principale ce generează situația de risc social pentru familia monoparentală, având ca efect negativ marginalizarea socială a acesteia.

Investigația contribuie la evaluarea promovării și implementării reformelor în vederea instituirii unor servicii sociale de ameliorare a situației familiei monoparentale, la promovarea modelelor durabile în domeniul protecției drepturilor membrilor familiei monoparentale, la determinarea rolului administrației publice în promovarea și implementarea politicii sociale în bază de parteneriat cu comunitatea.

ELEMENTE DE ANALIZĂ ȘI INTERPRETARE

Subiecții chestionați, toți de gen feminin, sunt distribuiți după vârstă astfel: cei mai mulți dintre subiecții chestionați, în procent de 41,67%, au vârsta cuprinsă între 26 și 30 de ani inclusiv, urmași fiind de cei cu vârsta cuprinsă între 31 și 35 ani inclusiv, în procent de 33,33%. Situația procentuală a subiecților chestionați în ceea ce privește vârsta este întâmplătoare.

Deși am aplicat un chestionar sociologic destul de complex, am ales pentru analiză doar câteva aspecte legate de familia monoparentală. Am vrut ca prin aceste situații analizate să scot în evidență cauzele concrete care duc la apariția familiilor monoparentale.

Interesul în cercetarea pe care am desfășurat-o s-a axat doar pe familiile monoparentale sărace, cele care primesc ajutor de la stat.

Prin întrebarea nr. 2, am cerut subiecților să aprecieze care dintre problemele sociale îi îngrijorează cel mai mult.

În ordine procentuală acestea sunt: sănătatea, cu 33,34%; sărăcia și șomajul, cu câte 25%; criminalitatea și înstrăinarea, cu câte 8,33%.

Cred că nu întâmplător cei mai mulți dintre subiecții chestionați au pus pe primul loc sănătatea. Este cunoscut faptul că în România există mari probleme de sănătate și cei mai mulți care au aceste probleme sunt oamenii săraci, cei care nu au bani să-și cumpere medicamente și

să se trateze adecvat. Scăderea sănătății populației sărace este determinată de sărăcie, de lipsa locurilor de muncă. Nu se observă în Valea Jiului ameliorări decât extrem de firave în ceea ce privește locurile de muncă. Cele mai sigure locuri de muncă rămân cele de la stat, în timp ce la particulari acestea nu au siguranță absolut de loc. Apreciez că politica socială la nivel de stat și la nivel local are mari curenți și nu sunt semne că se va îndrepta în viitorul apropiat.

La întrebarea nr. 3 am cerut subiecților să se pronunțe dacă societatea actuală este un mediu favorabil pentru întemeierea unei familii.

Majoritatea subiecților chestionați, reprezentând un procent de 75%, nu are încredere în societatea actuală care nu reprezintă un mediu favorabil pentru întemeierea unei familii. Nu cred că este nevoie de cercetări amănunțite pentru a demonstra acest lucru. Din toate statisticile rezultă că familia este în criză nu numai în mediul sărac, ci în ansamblul societății.

Scăderea încrederii în societate ca mediu propice pentru întemeierea unei familii este extrem de rapidă după anii 90. În această perioadă valorile pe care se bazează majoritatea românilor s-au deteriorat vertiginos, unele dintre acestea dispărând aproape de tot.

La baza fenomenului descris mai sus se află cauze concrete, majoritatea dintre acestea ținând de precaritatea stării materiale a subiecților chestionați. Putem presupune că există și cauze care țin de schimbarea axei valorice, de faptul că o societate pragmatică are alte priorități față de o societate care are idealuri dincolo de aspecte materiale.

Prin întrebarea nr. 4 am cerut subiecților chestionați să aprecieze care este principala piedică în formarea unei căsătorii la ora actuală.

Cei mai mulți dintre subiecții chestionați, în procent de 41,66%, apreciază că lipsa locuinței este principala cauză în formarea unei căsătorii. Știm foarte bine acest lucru, iar criza de locuințe este evidentă. Aceasta lovește cel mai mult pe cei care nu dispun de bani suficienți pentru a achiziționa un apartament. Politica locuinței, ca parte componentă a politicii sociale, în România este la ora actuală extrem de deficitară. Prețurile exorbitante ale apartamentelor și caselor scoate din calcul o bună parte din locuitorii țării noastre. Această criză a locuinței este, implicit, și o criză a familiei.

Observăm din răspunsurile la mai multe întrebări că subiecții chestionați au o mare preocupare pentru problemele materiale. Acest lucru îl depistăm în răspunsurile date la întrebarea nr. 5, unde 53,33% apreciază că asigurarea materială este cauza principală care se află la baza căsătoriei. Neajunsurile materiale sunt determinante și atunci când se produce desfacerea căsătoriei.

Transformarea familiei obișnuite în familie monoparentală are la baza neajunsurile materiale și incompatibilitatea de caracter, cu câte 25%. Aceste procente scot în evidență cauze imediate care nu pot fi ocolite mult timp de către familie, ele determinând o serie de neajunsuri care accentuează criza.

Cu privire la cauzele divorțului, subiecții chestionați apreciază, în procent de 45%, că infidelitatea reprezintă cauza principală a divorțului. Se pare că fenomenul infidelității în țara noastră este destul de răspândit și el cântărește mai mult decât lipsurile materiale în destrămarea familiilor.

Problemele materiale rămân însă foarte importante și ele nu trebuie neglijate mai ales în familia monoparentală unde unul dintre părinți trebuie să se sacrifice pentru copii. Toți subiecții chestionați au copii în întreținere: 45% cu câte doi copii; 33,33% cu câte un copil; 21,67% cu trei sau mai mulți copii. Creșterea acestora, mai ales în condiții de sărăcie, presupune un efort deosebit, efort care poate fi observat dacă numărul de copii aflați în întreținere este corelat cu alte aspecte legate de posibilitățile materiale ale subiecților chestionați.

O situație extrem de gravă pentru 35% dintre subiecții chestionați care nu pot asigura material întreținerea copiilor la școală la niciun nivel. Un astfel de procent este destul de ridicat pentru că el presupune că un număr important de copii nu vor urma nici-o școală dacă nu vor fi sprijiniți. Apreciez că pentru o astfel de situație nu sunt de vină numai condițiile materiale, ci și părinții care nu găsesc soluțiile necesare să-și întrețină copiii în școală și astfel aceștia sunt condamnați la analfabetism. Este îngrijorător și procentul de doar 6,67% al celor care pot asigura condițiile copiilor pentru a urma o facultate. Este un fenomen care se extinde în România, astfel încât mulți copii nu mai pot urma liceul și cu atât mai puțin facultatea.

Cercetând mai departe problema materială, care este reflexul direct al sărăciei sociale, constituind o problemă de fond a României actuale, prezentăm mai jos situația concretă a disponibilității de un loc de muncă: cei mai mulți dintre subiecții chestionați, reprezentând 65%, nu dispun de un loc de muncă stabil. Acest lucru are consecințe directe și imediate asupra bunăstării familiei. Cele mai grave consecințe se răsfrâng însă asupra copiilor ale căror posibilități pentru viitor se reduc într-un mod alarmant. Aceasta este o problemă socială care trebuie să preocupe statul, dar și alte instituții neguvernamentale.

O parte semnificativă dintre subiecți, reprezentând 36,66%, au ca sursă principală de existență doar alocația de stat. O altă sursă, pentru 35% din totalul subiecților chestionați, este salariul. O sursă pentru un procent relativ mic, reprezentând 16,67%, este pensia alimentară. Celelalte surse sunt aproape nesemnificative. Este îngrijorător că doar 21 de subiecți din 60, adică aproximativ o treime, au locuri de muncă stabile. Aceasta scoate în evidență o problemă socială extrem de gravă, problemă cu care se confruntă azi societatea românească. Putem presupune că pentru o bună parte a populației viața este pe muchie de cuțit, cu șanse minime de a se schimba în bine. Procentul celor care primesc alocații de stat este unul relativ mic, în condițiile date, și el asigură o rezolvare parțială a problemelor zilnice ale familiilor monoparentale avute în vedere în cadrul cercetării.

Cum percep subiecții chestionați acoperirea necesităților zilnice din veniturile pe care le au reiese astfel:

Jumătate dintre subiecții chestionați își permit din veniturile proprii un trai decent, fără cheltuieli în plus. Bineînțeles că ar trebui să înțelegem ce înseamnă un "trai decent" pentru această categorie de subiecți. Din câte am observat, traiul decent nu înseamnă altceva decât acoperirea cheltuielilor cu hrana și întreținerea și în nici un fel bani pentru concediu sau pentru distracții. Doar doi dintre subiecții chestionați au afirmat că-ți pot permite orice. Și în acest caz acest "orice" este relativ, însemnând posibilitatea de a renova apartamentul și un

concediu la doi sau trei ani. Observăm că 13,33% au decalat că veniturile nu acoperă nici strictul necesar. Aceasta este o realitate destul de gravă, cunoscută foarte bine la primăria locală și uneori intervenția primăriei este salutară.

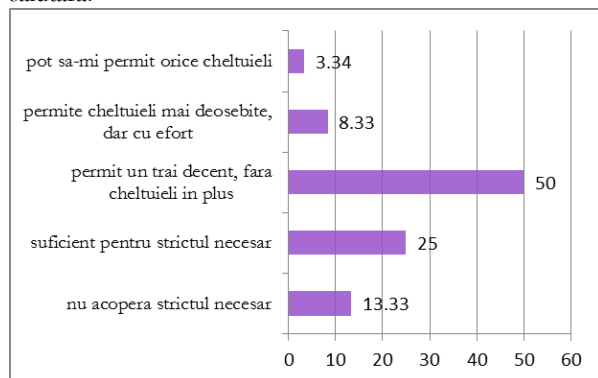

Fig. 1. Aprecierea veniturilor proprii în raport cu necesitățile (%)

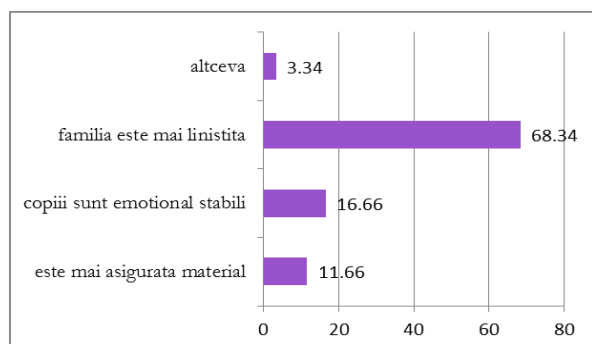

Fig. 2. Avantajul principal al familiei monoparentale (%)

Observăm din graficul de mai sus că 68,34% dintre subiecții chestionați apreciază că principalul avantaj al familiei monoparentale față de familia completă anterioară îl constituie liniștea. Este ușor de presupus din ce cauză. Multe dintre divorțurile care au dus la destrămarea familiei complete se datorează certurilor și scandalurilor, de cele mai multe ori pe fondul consumului de alcool și al infidelității, și despărțirea soților pare să fie benefică mai ales pentru mediul din cadrul familiei. Tot din graficul de mai sus rezultă că starea materială s-a înrăutățit pentru cea mai mare parte dintre subiecții chestionați. Un alt efect negativ al destrămării familiei îl reprezintă, cel puțin pentru o perioadă, pierderea stabilității emoționale. Putem presupune că în timp această stabilitate va crește.

Pe un fond al relativității, care poate completa cele afirmate mai sus, se poate observa aici:

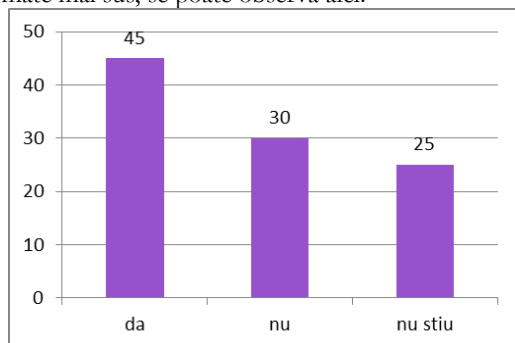

Fig. 3. Apreciere asupra fericirii familiei (%)

Pentru 45% dintre subiecții chestionați, familia în momentul chestionării este mai fericită decât înainte și putem presupune că acest lucru se bazează pe armonia din cadrul familiei, pe buna înțelegere dintre mamă și copii. Un procent destul de important, reprezentând 30%, apreciază că familia nu este fericită. Presupunem că această categorie de subiecți trăiește o dramă atât datorită lipsurilor materiale, cât și datorită disconfortului din mediul familial. Este îngrijorător că un procent de 25% nu știu în ce stare sunt, ceea ce putem presupune că trec printr-o perioadă de neliniște, de indecizie care se poate accentua în timp dacă se alterează mediul familial, înțelegerea dintre mamă și copii.

Important este cum percep subiecții cercetării sistemul legislativ care protejează familia monoparentală:

Am observat că 35% dintre subiecții chestionați apreciază negativ sistemul legislativ vis a vis de familia monoparentală, în timp ce 33,33% îl apreciază pozitiv. Cred că în privința legislației mai sunt încă multe de făcut. O problemă socială gravă este starea de pauperizare în care se află foarte multe dintre familiile monoparentale din România. Acest tip de familie pare să fie mai dezavantajată decât familia completă.

Deși pentru 36,66% dintre subiecții chestionați alocația de stat constituie principala sursă de venit, procentul celor care consideră că statul nu protejează familia monoparentală este mai mare, așa cum rezultă și din graficul de mai jos:

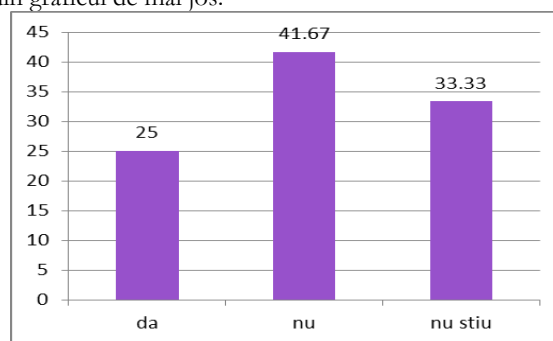

Fig. 4. Protecția familiei monoparentale de către stat (%)

Observăm că 41,67 % dintre subiecții chestionați apreciază că statul nu protejează familiile monoparentale, chiar dacă unii dintre acești subiecți primesc alocații de la stat. Putem presupune că starea de nemulțumire se datorează cuantumului mic al alocației, ce nu poate acoperi cheltuielile importante ale familiei. Îngrijorător este faptul că un procent însemnat dintre subiecții chestionați, reprezentând 33,33%, nu cunosc această problemă. Putem presupune o lipsă de informare, o lipsă de interes, sau o respingere a ajutorului pe care-l dă statul familiilor monoparentale, acesta fiind considerat insuficient. Din observațiile mele, pe care le-am făcut la fața locului, reiese destul de clar că starea de sărăcie a multora din familiile monoparentale studiate scoate în evidență un mecanism legislativ precar, care nu are abilitatea de a rezolva problemele sociale stringente.

Problema discrepanței dintre nemulțumirile subiecților chestionați și contribuția statului la întreținerea familiilor monoparentale este și mai evidentă în momentul în care observăm câți dintre subiecții chestionați primesc alocații de stat:

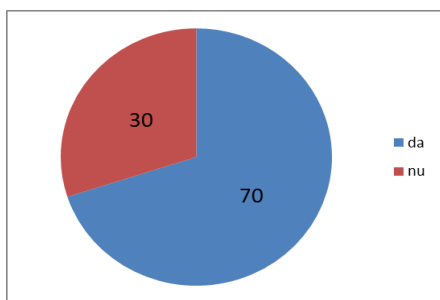

Fig. 5. Alocații primite din partea statului (%)

Observăm din graficul de mai sus că 70% dintre subiecții chestionați primesc alocații de la stat. Nu înseamnă că aceste alocații reprezintă prima sursă de venit pentru toți, așa cum a reieșit deja la răspunsurile date întrebării nr. 15. Putem presupune că aceste alocații sunt destul de mici pentru a acoperi toate cheltuielile necesare membrilor familiilor monoparentale. Printre aceste cheltuieli le amintim și pe cele cu educația, așa cum a reieșit din analiza anterioară. Dovada cea mai clară că alocațiile de stat sunt prea mici pentru a acoperi nevoile familiei este faptul că tot mai mulți copii abandonează școala. Fenomenul abandonului cunoaște la ora actuală o dezvoltare fără precedent. Abandonul se petrece pentru mulți dintre elevi încă din gimnaziu.

Dincolo de observarea fenomenului negativ al abandonului ar trebui ca factorii de răspundere de la nivel local și național să devină mai responsabili.

Cei mai mulți dintre subiecți, în procent de 91,66%, au răspuns că statul trebuie să-i ajute cu un loc de muncă stabil și plătit onorabil.

Este important și felul în care subiecții chestionați percep sprijinul administrației locale, ceea ce rezultă mai jos:

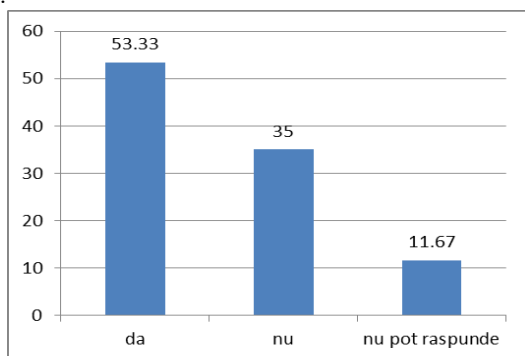

Fig. 6. Sprijinul administrației locale în momentele de dificultate (%)

Observăm că un procent de 53,33% dintre subiecții chestionați apreciază că se bucură în momentele de dificultate de sprijinul administrației locale, în timp ce 35% apreciază că nu au acest sprijin. Acest procent ultim este de-a dreptul îngrijorător și el dă o imagine a administrației locale. Putem presupune că nu sunt fonduri suficiente, dar putem presupune și o lipsă de preocupare a administrației locale pentru problemele sociale cu care se confruntă familiile monoparentale. Un procent relativ mic, dar care nu poate fi ignorat, reprezentând 11,67%, nu poate aprecia acest sprijin. Am avut impresia atunci când am discutat cu aceste familii că se tem de ceva, de posibilitatea ca primăria să nu-i trateze și mai rău. În afara răspunsurilor date la întrebările din chestionar, unii dintre respondenți au afirmat că

administrația locală nu este corectă atunci când analizează situațiile sociale grave, fiind influențată de anumite interese.

Am cerut subiecților cercetării să se pronunțe dacă doresc sau nu să se recăsătorească. Redau mai jos situația statistică a răspunsurilor:

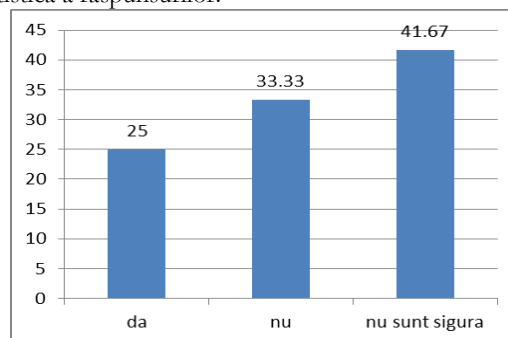

Fig. 7. Dorința de recăsătorire (%)

Remarcăm din graficul de mai sus indecizia de a se recăsători a unui procent însemnat din subiecții chestionați, reprezentând 41,67%. Această lipsă de siguranță se va transforma în timp în funcție de anumite conjuncturi. Observăm, de asemenea, că 33,33% nu doresc la momentul chestionării să se recăsătorească și putem presupune că această categorie de subiecți a avut o experiență negativă înainte, că se teme de o nouă recăsătorire care ar putea aduce din nou problemele anterioare. Cei 25% care au ales varianta "da" o duc probabil mai rău decât înainte și speră că prin recăsătorire pot atinge un nivel de viață mai bun decât cel actual.

Tendința de destrămare a familiei actuale este încă relativă deoarece se mai păstrează încă anumite aspecte tradiționale. Așa-zisa "modernitate" nu a reușit să schimbe în întregime conținutul legăturilor familiale. Totuși, schimbările se pot remarca la nivelul relațiilor dintre soți și la nivelul relației dintre copilărie și parentalitate. După unii autori, parentalitate este o relație familială care se dezvoltă în timp și spațiu, fiind încadrată într-un anumit tip de cultură (Cojocaru, 2008).

CONCLUZII FINALE

Cercetarea pe care am realizat-o pe tema sprijinului familiei monoparentale de către administrația locală a vrut să surprindă un fenomen viu, fenomen care are loc în întreaga lume.

Familia trece la ora actuală prin schimbări complexe care sunt redată astfel:

"1. Influența familiilor lărgite și a altor grupuri bazate pe relațiile de rudenie este în curs de scădere.

2. Se manifestă o tendință generală de liberă alegere a partenerului marital.

3. Drepturile femeilor recunoscute au o deschidere tot mai mare, atât în privința inițierii mariajului cât și a luării de decizii în cadrul familiei.

4. Căsătoriile între rude sunt tot mai puțin frecvente.

5. În societățile care erau altădată foarte restrictive se observă o mai mare libertate sexuală.

6. Se manifestă o tendință generală de extindere a drepturilor copiilor" (Giddens, 2001, p. 157).

Sprijinul familiei monoparentale reprezintă o necesitate evidentă deoarece multe dintre familiile monoparentale nu dispun azi de mijloacele necesare

subzistenței. Problema este dacă primăriile locale mai au capacitatea să facă față financiar problemelor sociale. Se știe foarte bine că primăriile trec și ele printr-o criză deosebită și, de multe ori, sunt în incapacitate de plată.

Problematica indusă de **monoparentalitate** este foarte complexă, greutățile și riscurile fiind cu atât mai mari cu cât vârsta părinților este mai mică. Dincolo de efecte însă, **familia monoparentală** rămâne o opțiune, o alternativă, o realitate socială care nu poate fi trecută cu vederea. În situațiile în care prevenirea acestui fenomen este posibil de realizat, este indicat să se facă cât mai riguros pentru a stopa răspândirea acestuia. Dacă acest tip de familie există deja este bine – pentru ca intervenția să fie eficientă – să se găsească soluția cea mai potrivită pentru fiecare caz aparte. În găsirea rezolvării problemei asistentul social împreună cu tânăra mamă vor avea în vedere că nici cea mai bună instituție nu poate fi comparată cu căldura și dragostea oferită unui copil de familia sa. De aceea se urmărește sprijinirea familiei în vederea creșterii copilului ca și modalitate de rezolvare, nu instituționalizarea acestuia. Însă pentru a preveni sau interveni în orice problemă socială aceasta trebuie cunoscută foarte bine atât din punct de vedere teoretic cât și practic. În ceea ce privește partea practică – pentru a cunoaște amploarea răspândirii fenomenului de monoparentalitate – am realizat o microcercetare la nivelul Serviciului Public Local de Asistență Socială după finalizarea căreia am constatat următoarele:

- În ultimii ani numărul al mamelor care solicită internarea într-un centru de asistență socială și care beneficiază de serviciile oferite de această instituție a crescut considerabil;

- Vârsta medie a mamelor variază între 20 – 21 ani, cu o creștere a numărului mamelor adolescente cu vârsta de până la 18 ani;

- Cele mai multe dintre mame nu sunt căsătorite;

- Nivelul de pregătire școlară a beneficiarelor este scăzut cele mai multe dintre acestea fiind absolvente de 10 clase. Mare parte dintre tinerele mame au abandonat școala înainte sau după apariția copilului. De aceea unul dintre obiectivele propuse pentru rezolvarea cazului din punct de vedere practic a fost continuarea studiilor și menținerea legăturii cu școala;

- Tinerele mame (majoritatea sunt mame primipare, aflate la prima naștere). De aceea cele mai multe dintre mame prezintă un atașament crescut față de copiii lor și nu percep o familie fără existența acestora. Acesta este un punct tare care face imposibilă disoluția cuplului mamă – copil și contribuie la formarea unei legături foarte puternice între aceștia. Astfel se explică faptul că puține

sunt cazurile în care mamele adolescente renunță la maternitate și se ia o măsură de protecție a copilului;

- Majoritatea tinerelor mame vin din familie apelând la această formă de protecție fie datorită conflictului familial provocat de apariția copilului, fie datorită lipsei de suport și resurse materiale. După rezolvarea conflictului familial, în perioada șederii în instituția socială, cuplul mamă – copil se reîntoarce în familia de origine;

- Sunt foarte puține cazurile în care tânăra mamă menține legătura cu tatăl copilului sau tatăl nu dorește acest lucru, fie tatăl nu dorește să-și asume responsabilitatea creșterii copilului. Menționez că majoritatea mamelor nu sunt de acord cu uniunile liber consimțite fiind pentru familia legal constituită. Cei mai mulți dintre copiii cu care vin mamele în Centru Maternal nu provin însă din relații legal constituite ci din relații de concubinaj sau liber consimțite, sunt nelegitimi și nu sunt recunoscuți de tată.

Observație

Este foarte important de evidențiat faptul că modelul familial favorizează apariția fenomenului de monoparentalitate în cele mai multe dintre cazuri. După cum au arătat rezultatele obținute în urma aplicării chestionarului sociologic, chiar dacă majoritatea tinerelor mame provin din familii legal constituite, în momentul internării în Centrul Maternal părinții celor mai multe dintre ele erau despărțiți în fapt.

Un aspect extrem de grav îl reprezintă faptul că asistența socială trece la ora actuală printr-o criză extrem de profundă. Datorită lipsei banilor, centrele maternale din Valea Jiului s-au închis. Sprijinul, în acest caz, pentru familiile monoparentale cade în sarcina primăriilor locale. Datorită crizei prin care trece azi România, primăriile nu mai dispun de bani suficienți pentru a rezolva problemele extrem de grave ale comunităților. Ca urmare, o serie dintre problemele sociale rămân nerezolvate.

BIBLIOGRAFIE

- Cojocaru, D. (2008). *Copilăria și construcția parentalității. Asistența maternală în România*, Editura Polirom, Iași.
- Giddens, A. (2001). *Sociologie*, Editura ALL, București.
- Muntean, A. (2003). *Violența în familie și maltratarea copilului*. În G. Nemțu (coord.), *Tratat de asistență socială*, Editura Polirom, Iași.
- Ștefan, C. (2006). *Familia monoparentală. O abordare politică (studii de gen)*, Editura Polirom, Iași.

VIAȚA DE FAMILIE ȘI IDEI PRIVIND ASISTENȚA SOCIALĂ ÎN ZONA VĂII JIULUI

Ion Hirghiduș, Universitatea din Petroșani

ABSTRACT

The present study was the result of research performed concerning “The Jiu Valley community’s opinion in reference to the socio-economic evolution of the area”, the research relying on the contract concluded between the area’s town’s city halls and Petrosani University. The target of the research was to identify the causes of the ongoing poor development of this area. The sample chosen for the research was selected according to criteria such as age, sex or location/ street, the sample numbering up to n=503 individuals. Amongst the objectives of this research there was also the study of family life. This subject is especially important as research has extended from the simple concept of living together to taking into consideration all the functions that an organized family should relate to. I had a special interest in finding out as many facts as possible relating to the family concept and what are the rules guiding a functional family. My attempt was to figure out this image that lies at the very foundation of a healthy community. If the families forming the community are dysfunctional, the well functioning of the community itself is altered, magnifying to exponential rates social issues.

Keywords: family, family life, family relationships, social life, social care, social support

Viața de familie este deosebit de importantă, ea nelimitându-se doar la traiul în comun ci presupunând îndeplinirea tuturor funcțiilor care revin unei familii organizate (Stănculescu, 1998). Ce ne-a interesat în acest caz nu a stat în stabilirea stărilor în care familiile celor chestionați sunt sau nu în situația de familie disfuncțională, ci mai ales de a extrage cât mai multe idei privind concepția despre familie și ce trebuie să fie îndeplinit de către parteneri pentru ca familia să fie fericită.

Am încercat obținerea acestei imagini pentru că la baza unei comunități stă familia. În mod direct, dacă familiile din care este compusă comunitatea sunt disfuncționale, atunci și comunitatea este disfuncțională amplificând exponențial problemele sociale.

CONCEPȚIA LOCUIȚORILOR DESPRE O FAMILIE FERICITĂ

Fericirea unei familii este determinată de o serie de factori care țin de mediul intern al familiei, dar și de împrejurările socio-culturale prin care s-a format diversitatea căsătoriei (Dortier, 2006). Redau mai jos câteva aspecte legate de fericirea familiei, așa cum sunt văzute de locuitorii Văii Jiului.

Tabel 1. Este important pentru viața de familie ca ... (%)

	Foarte puțin+ puțin	Potrivit	Mult+ foarte mult	Total
Soții să se implice echitabil în creșterea copilului	4,5%	4,5%	91,0%	100%
Soțul/soția să înțeleagă modul de gândire al celuilalt	5,4%	5,4%	88,2%	100%
Soții să aibă profesia comună	58,5%	25,2%	16,2%	100%
Soții să aibă idei comune	9,0%	12,6%	78,4%	100%

Distribuirea echitabilă a activităților gospodărești	7%	12,6%	80,2%	100%
Mariajul să aibă copii	15,3%	13,5%	71,1%	100%
Relații afective puternice între soți	16,2%	15,3%	68,4%	100%
Viața intimă să fie satisfăcătoare	2,7%	8,1%	89,2%	100%

Observăm din datele din tabelul de mai sus că subiecții chestionați pun mare preț pe implicarea ambilor soți în creșterea copiilor, dar și pe înțelegerea modului de gândire al celuilalt, cât și ideile comune. A avea o profesie comună contează foarte puțin+puțin pentru 58,5% dintre cei chestionați.

Toate elemente normale care descriu viața de familie sunt importante pentru cei mai mulți dintre locuitorii Văii Jiului. De altfel, nu trebuie să existe o părere preconcepută despre această zonă a României. Dimpotrivă, aici fiind orașe relativ mici, viața comunității este mai strâns legată, ceea ce o deosebește de lipsa de coeziune din marile comunități.

Remarcăm faptul că subiecții chestionați sunt conștienți de drepturile pe care le au în cadrul familiei, dar și de respectul care trebuie să existe între soți. Aceasta nu înseamnă familia din Valea Jiului nu trece printr-o criză profundă, așa cum se remarcă în întreaga lume. Această criză este determinată de o mulțime de aspecte, dar care se pot clasa în două mari categorii: a. deteriorarea climatului familial datorită neînțelegerii dintre soți; b. deteriorarea climatului familial prin presiunea unor elemente extrinseci, care vin din partea societății.

De multe ori viața unei familii cunoaște frământări care pot duce la destrămarea ei. Am văzut anterior câteva elemente care pot să influențeze în bine sau în rău, prin prezența sau absența lor, armonia familială. Realitatea socială este compusă însă și din elemente cu caracter neplăcut, dintre care unele chiar dacă nu sunt incriminate

juridic lasă urme de neșters în istoria personală a fiecărei familii sau individ pus în astfel de situații. Dar să vedem care sunt elementele la care făceam referire mai sus și

care este părerea locuitorilor din Valea Jiului față de ele, exprimată prin acord sau dezacord:

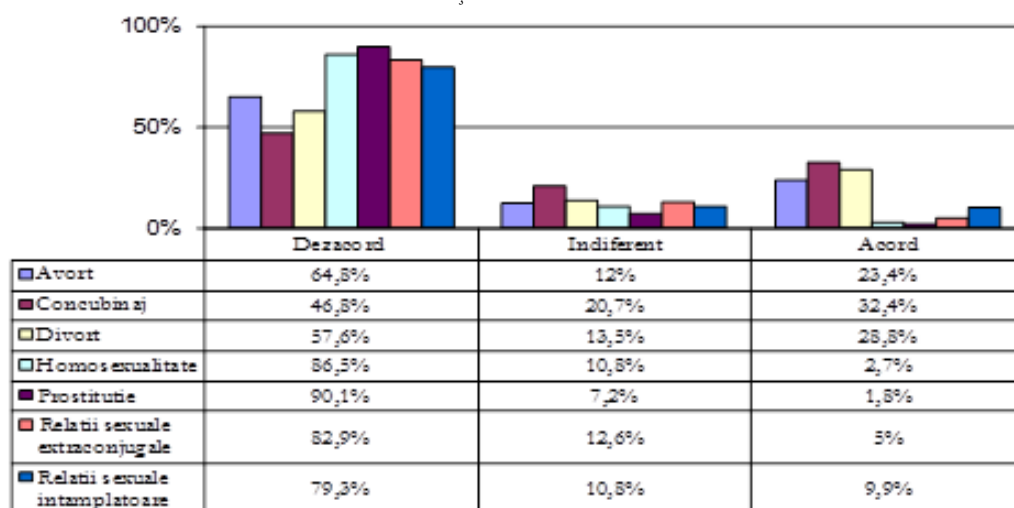

Fig. 1. Exprimarea poziției față de ... (%)

Singurul element care compune printre altele realitatea socială, dar cu care locuitorii Văii Jiului sunt de acord într-o proporție ce nu depășește o treime este concubinajul. Celelalte aspecte sunt incriminate în proporții ce pleacă de la 57,6% în sus, prostituția fiind chiar mai incriminată decât homosexualitatea (90,1% comparativ cu 86,5%). S-ar putea spune așadar despre comunitatea din Valea Jiului că este una puternic racordată la valorile moralei creștine.

Deschiderea locuitorilor față de ideea de asistență socială

O societate care nu manifestă compasiune față de cei mai neajutorați membri ai ei este una care nu se mai înscrie în perimetrul unei normalități proprii tuturor societăților contemporane ce aparțin spațiului occidental. Pe de altă parte, și o prea mare aplecare spre acordarea asistenței sociale, în cazuri nejuducios fundamentate și multiplicat exponențial poate să inducă în rândurile celor asistați ideea contraproductivă după care se poate trăi și la limita subzistenței. Dar nu aceasta este ideea pe care dorim să o abordăm, ci deschiderea pe care o au față de ideea asistenței sociale în sine, presupunând ca de ea beneficiază cei mai îndrept componenți ai societății: copiii, bătrânii, bolnavii și persoanele cu dizabilități și handicapuri psihomotorii etc.

Tabel 2. Măsura în care ar trebui ajutați/ajutate ... (%)

	Foarte puțin+ puțin	Ca până în prezent	Mult+ foarte mult	Total
Bătrânii	3,6%	4,5%	91,9%	100%
Copiii abandonați	2,7	0	97,3	100%
Copiii negrijiți de familii	3,6	12,6	83,8	100%
Familiiile cu mulți copii	8,1	13,5	78,3	100%
Familiiile sărace	8,1	11,7	80,2	100%
Familiiile monoparentale	5,4%	12,6%	82,0%	100%

Persoanele cu handicap	0,9%	4,5%	94,6%	100%
Persoanele fără loc de muncă	11,7%	10,8%	77,5%	100%
Persoanele fără locuință	2,7%	8,1%	89,2%	100%
Tinerii căsătoriți	9,9%	12,6%	77,5%	100%

Spriinul pe care trebuie să-l acorde statul, dar și organizațiile non-guvernamentale familiilor care se află în impas este absolut necesar. Acest sprijin trebuie să se îndrepte în primul rând spre copiii care se află în dificultate. Această temă a determinat o evaluare a serviciilor și practicilor din România (Cojocaru și Cojocaru, 2008), evaluare atât de necesară în aceste momente de criză.

Nu se poate spune că în comunitatea din Valea Jiului lipsește spiritul altruist și ideea după care cei în nevoie trebuie ajutați de către stat. Să remarcăm însă că se pot ierarhiza categoriile, cele mai bine plasate fiind cele ale persoanelor cu handicap și ale copiilor abandonați, la polul opus se situează persoanele care nu au un loc de muncă și tinerii căsătoriți. Trebuie acceptat că societatea în întregul ei este un tot viu și dinamic care a învățat pe parcursul anilor că mulți dintre cei care beneficiază de ajutoare de șomaj sau sociale nu le merită, de aceea un procent mai mic pe această categorie.

Plasându-ne strict în perimetrul Văii Jiului am dorit să sondăm cât de fidel se receptează la nivelul cetățeanului de rând nevoia de finanțare a anumitor instituții și servicii. Am procedat la o astfel de modalitate pentru că până la urmă ceea ce contează nu stă doar în statisticile și documentele unei anumite instituții ci și în imaginea pe care o lasă în exterior aceasta. De exemplu, o școală poate să aibă rezultate de excepție cu copiii pe care-i pregătește, dacă aspectele ce țin de comunicare, simbolică etc. sunt deficitare atunci tot efortul ei obiectiv este anulat sau redus la minim. Același fapt, dar grefat pe trupul altor instituții, este posibil să se întâlnească destul frecvent.

Tabel 3. Măsura în care trebuie ajutate ... (%)

	Foarte puțin+ puțin	Ca până acum	Mult+ Foarte mult	Total
Administrația publică din Valea Jiului	26,2%	39,6%	34,2%	100%
Domeniul ajutoarelor sociale	18,9%	24,3%	56,7%	100%
Domeniul alocațiilor pentru copii	0,9%	9,0%	90,1%	100%
Construcțiile de locuințe	4,5%	9,0%	86,5%	100%
Cultura	9,0%	35,1%	55,8%	100%
Învățământul	2,7%	15,3%	82,0%	100%
Domeniul ordinii publice	17,1%	30,6%	51,3%	100%
Domeniul sănătății	1,8%	2,7%	95,5%	100%
Sportul	25,2%	24%	50,4%	100%
Mineritul Văii Jiului	13%	22,5%	64,5%	100%

Clasamentul rezultat este dător de seamă:

1. Sănătatea (95,5%);
2. Alocațiile pentru copii (90,1%);
3. Construcția de locuințe (86,5%);
4. Învățământul (82%);
5. Mineritul (62,1%);
6. Ajutoarele sociale (56,7%);
7. Cultura (55,8%);
8. Ordinea publică (51,3%);
9. Sportul (50,4%);
10. Administrațiile publice din Valea Jiului (34,2%).

Ultima parte a studiului de față este consacrată unor idei care vizează mentalitatea populației din orașul Uricani, modalitatea în care este sau nu de acord cu anumite idei, multe dintre ele înscriindu-se în galeria așa numitelor idei mit, cum ar fi de exemplu faptul că școala ajută în mult mai mare măsura un băiat decât o fată. Am ales, din nou, să prezentăm grafic cele recoltate de pe teren cu ajutorul chestionarului prelucrate prin intermediul tabelelor de frecvență:

Tabel 4. Acordul cu anumite idei ... (%)

	Foarte puțin+ puțin	Potrivit	Mult+ foarte mult	Total
Alocația pentru copii să fie de trei ori mai mare	1,8%	8,1%	90,1%	100%
Bărbații au mai multe avantaje decât femeile	52,2%	25,2%	21,6%	100%
Facultatea ajută mai mult băieții decât fetele	66,6%	27,0%	6,3%	100%
Ambii soți trebuie să fie angajați	15,3%	34,2%	49,5%	100
Învățământul de stat să fie complet și gratuit	0%	8,1%	91,9%	100%
Serviciile medicale să fie gratuite	0%	5,4%	94,6%	100%
Tinerii să ia locul vârstnicilor	16,2%	11,7%	72,1%	100%

Ca și în cazul precedent realizăm un clasament al acordului față de anumite idei, figurile fiind sugestive în sensul detalierii variantelor de răspuns:

1. Serviciile medicale să fie gratuite (94,6%);
2. Învățământul de stat să fie complet gratuit (91,9%);
3. Alocația pentru copii să fie de trei ori mai mare (90,1%);
4. Tinerii să ia locul vârstnicilor (72,1%);
5. Ambii soți trebuie să fie angajați (49,5%);
6. Bărbații au mai multe avantaje decât femeile (21,6%);
7. Facultatea ajută mai mult băieții decât fetele (6,3%).

CONCLUZII

Familia, căsătoria și viața personală trec printr-o profundă criză care este implicată de divorț, de separare, de recăsătorire, de apariția părinților vitregi (Giddens, 2001, pp. 153-186).

“Viața de familie este departe de a fi întotdeauna un tablou al fericirii și al armoniei. “Fața nevăzută” a familiei constă din abuzul sexual și violența domestică ce o însoțește adesea. [...] Căsătoria a încetat să mai fie (dacă a fost vreodată) condiția obligatorie pentru o experiență sexuală normală; pentru ambele sexe, ea nu mai constituie baza activității economice” (Idem, p. 185).

La sfârșitul acestui studiu amplu asupra orașelor din Valea Jiului am ales să prezentăm concluziile la care am ajuns într-o formă simplă, numerotată, pentru a permite sesizarea punct cu punct a elementelor de evidență:

1. Populația Văii Jiului este una pauperă, peste 70% dintre cetățenii de aici fiind confrunțați cu serioase probleme de ordin financiar. Mai mult, fiind obișnuită cu puțin tinde să facă atunci când i se acordă ceva (ex: VMG) aprecieri pozitive fără fundament asupra calității vieții materiale pe care o are. Aproape două treimi din populația Văii Jiului consideră că nivelul de trai pe care l-a avut până în 1989 era unul bun spre foarte bun, cu alte cuvinte o puternică ancorare în trecut;

2. Puțin peste un sfert din populația activă a Văii Jiului ar dori să presteze și alte activități aducătoare de venit în afara celei de bază, dar nu are posibilitatea. E necesar să se insiste pe dezvoltarea de noi puncte de producție sau firme de servicii care să-i asimileze pe cei mai dinamici membrii ai comunității. Interesant, dar îngrijorător, este că familiile sărace sunt cele care renunță cel mai adesea la ideea de a presta și alte activități aducătoare de venituri, confirmându-se, în parte, ceea ce s-ar putea numi “cultura nemuncii”;

3. Se reconfirmă statutul de populație pauperă prin câteva elemente. De exemplu, 82,9% din comunitate evită pe cât posibil apelul la împrumuturile din bănci, CAR sau alte instituții de acest fel. De asemenea, 95,5% din cheltuielile lunare ale familiilor din Valea Jiului se îndreaptă spre cumpărarea alimentelor și întreținerea locuinței. Doar 0,9% din cheltuieli sunt dedicate școlarizării, achiziționării de cărți, vizionării de spectacole etc. Cu toate acestea în posesia populației se regăsesc în proporții mari, ce merg până la peste 90%-95%, bunuri de folosință îndelungată și de strict necesar: aragaz, frigider, tv color etc.;

4. 86,5% din cetățenii orașului Valea Jiului au imobilele în care locuiesc în proprietate personală, de aici decurgând și un întreg ansamblu de responsabilități care

le revin în raport cu întreținerea lor. De asemenea, în peste 85% dintre cazuri în imobile locuiește doar o singură familie, în majoritatea cazurilor în care se întâlnește o coabitare între două sau mai multe familii cauza fiind una financiară;

5. Aproape 75% dintre proprietarii de imobile din Valea Jiului și-au reabilitat singuri locuințele în ultimul deceniu, fără a beneficia de vreun sprijin din partea autorităților. 19,8% dintre aceste imobile aflate în proprietate personală nu au fost reabilite sub absolut nici un aspect în perioada de timp la care făceam referire;

6. În cazul în care Primăria ar demara un proiect de reabilitare a imobilelor din orașul Valea Jiului doar 10% dintre cetățeni ar dispune de sumele cerute de autorități pentru a-și îndeplini integral rolul în acest parteneriat. Mai mult, 8,1% dintre proprietari nu s-ar implica deloc în reabilitarea imobilelor, nici cu sume în bani, nici cu muncă fizică;

7. Peste 70% din populația orașului Valea Jiului a avut în minte (43,2%) și chiar a aplicat pe perioade temporale determinate ideea părăsirii acestei zone (31,5%). Este un procent mai mult decât îngrijorător care demonstrează că zona este departe de a fi atractivă, indiferent la ce anume ne-am raporta: elemente economice, sociale, turistice etc.;

8. Se fac simțite anumite încercări ale cetățenilor din orașul Valea Jiului de a se delimita de ceea ce înseamnă Valea Jiului, considerând că aceasta este mult mai încărcată negativ decât localitatea de rezidență. Ceea ce apreciază locuitorii din Valea Jiului la Valea Jiului în întregul ei rezidă în frumusețea mediului natural, și cu în istoria locurilor sau a trecutului istoric, mai apropiat sau mai îndepărtat;

9. Cu toate acestea, deși există o incipientă manifestare centrifugă din punctul de vedere al identității sociale, supraviețuirea economică a Văii Jiului este concepută indisolubil legată de existența mineritului, cel puțin la nivelul din 2007. Iar mineritul înseamnă toate exploatarea miniere luate la un loc, nu doar exploatarea din orașul Valea Jiului.

10. Aproape 40% din locuitorii orașului Valea Jiului văd ca soluție pentru redresarea economică a zonei ocuparea în turism. Este însă o idee falsă, numeroase studii arătând că această soluție este una adiacentă, nu integrală, ea având capacitatea de a absorbi doar câteva sute de brațe de muncă, și nu mii cum este numărul celor care nu au un serviciu sigur;

11. În conștiința colectivă reținerea investitorilor români sau străini de a investi în această zonă se datorează în primul rând sărăciei care există aici, și în al doilea rând imaginii pe care o are Valea în țară și în afara ei, mișcările sociale din deceniul trecut fiind încă vii în memoria multor cetățeni. Este posibil ca investițiile străine, venite din afara Văii Jiului – din România sau din alte țări să fie împiedicate și de existența unui monopol pe care-l dețin ilegal cei câțiva îmbogățiți ai acestei zone.

12. Este conștientizat faptul că menținerea pe mai departe a exploatarea miniere comportă atât avantaje (ex: menținerea locurilor de muncă; 64,9%), dar și dezavantaje (ex: plecarea tineretului din zonă 28,8%). Este un pas înainte în modificarea în bine a mentalității, acum câțiva ani cetățenii, aproape în totalitatea lor, desconsiderând acest element;

13. Peste jumătate din locuitorii Văii Jiului își doresc să lucreze într-o firmă de stat, iar în stabilirea salariului să

se țină cont de competența de care dau dovadă și de condițiile în care se lucrează. De asemenea, așteptările lor de la locul de muncă se rezumă, pe de o parte la recompensarea financiară a meritelor, iar pe de altă parte la recunoașterea calităților pe care le dovedesc;

14. Numărul mare de șomeri din Valea Jiului se datorează, în concepția cetățenilor, în primul rând salariilor mici și a locurilor de muncă ce se oferă sub pregătirea de care dispun solicitanții și de abia apoi datorită lipsei locurilor de muncă;

15. Se manifestă o evidentă nemulțumire față de acordarea ajutoarelor financiare, considerate o modalitate bună pe termen scurt, însă pe termen lung contraproductive pentru că învață oamenii cu nemunca;

16. Cele mai deficitare aspecte înregistrate la nivelul orașului Valea Jiului, din perspectiva nemulțumirii exprimate de către cetățeni sunt cele legate de condițiile de muncă și numărul unităților de prestări servicii. Pe de altă parte, cele mai valorizate elemente sunt cele care țin de relațiile de familie și, poate să pară interesant, mass media, locuitorii Văii Jiului fiind mulțumiți de aparițiile editoriale de aici, atât din perspectiva numărului cât și a calității;

17. 28% dintre cetățeni sunt nemulțumiți de activitatea administrației, considerând că aceasta este dezinteresată de bunul mers al lucrurilor din oraș;

18. Cetățenii orașului Valea Jiului alcătuiesc o comunitate puternic racordată la valorile creștine, incriminând categoric prostituția, homosexualitatea, relațiile extraconjugale sau sexuale întâmplătoare, divorțul, sau avortul. În ceea ce privește concubinajul se constată o mai mare lejeritate;

19. Comunitatea orașului Valea Jiului este una deschisă total ideii de asistență socială, dar există două categorii față de care trebuie îndreptată prioritar aceasta: persoanele cu handicap și copiii abandonați. La polul opus se situează persoanele care nu au un loc de muncă și tinerii căsătoriți. Nu lipsesc, de asemenea, nici idei conform cărora serviciile medicale să fie gratuite (94,6%), învățământul de stat să fie complet gratuit (91,9%), sau alocația pentru copii să fie de trei ori mai mare decât în momentul actual (90,1%);

20. Încheiem cu o concluzie care spulberă ideile-mit după care femeile sunt mai dezavantajate decât bărbații, sau că facultatea îi ajută mai mult pe băieți decât pe fete. Într-o proporție covârșitoare comunitatea din Valea Jiului pune semnul egalității între bărbați și femei, ambele categorii de gen fiind considerate deopotrivă de importante în procesul de construcție și dezvoltare socială.

BIBLIOGRAFIE

- Cojocaru, Ș. & Cojocaru, D. (2008). *Managementul de caz în protecția copilului. Evaluarea serviciilor și practicilor din România*, Editura Polirom, Iași.
- Dortier, J.F. (2006). *Științele umaniste. O panoramă a cunoașterii*, Editura Științelor Sociale și Politice, București.
- Giddens, A. (2001). *Sociologie*, Editura ALL, București.
- Stănculescu, E. (1998). *Sociologia familiei*, Editura Polirom, Iași.

DIFERENȚE/SIMILARITĂȚI INTERGENERAȚIONALE DIN PERSPECTIVA PERCEPȚIEI ROLURILOR DE GEN

Vlad Millea, Universitatea "1 Decembrie 1918" Alba Iulia

ABSTRACT

In this study we analyzed the differences and the similarities between the teenagers and their parents concerning domestic and social roles perceptions and also the two generations' perceptions on aspects they consider important regarding boys/girls education. We choose this subject because we wanted to know if teenagers accept gender bias (at this age the mitigation of gender stereotypes seems still plausible). The sociological inquiry was the research method and data were collected through questionnaires. Pupils auto-completed the questionnaires and their both parents were interviewed at their residence. All the pupils of the seventh and eighth class in schools of Aiud and both parents were the population of this study (we interviewed the entire population). Both teenagers and their parents perceive gender roles as being strongly different, sometimes as being complementary (meaning women are in charge with the household issues and men bring money) and sometimes as exclusion of women from social life issues, including responsibilities and power of decision (member/president of Local Council, mayor, deputy, president of the country). The intensity of gender stereotypes in teenagers is comparable with that of their own parents, sometimes even higher in intensity. In boys' education the discipline takes prevalence, this is the perspective of both teenagers and parents (followed by "obeying"). For girls predominates the diligence, followed by discipline on the second place and obeying on the third place, for both categories of respondents, girls and their parents. The picture that these results bring is one of a society where the traditionalism takes prevalence, in which young people are socialized/educated to internalize gender stereotypes.

Keywords: teenagers, gender role, gender bias, generation gap

INTRODUCERE

Problematica abordată în acest studiu este, credem noi, încă de actualitate în societatea românească, în care apartenența de sex continuă să joace un rol important pentru definirea proiectelor profesionale, pentru gestionarea cotidiană a timpului sau pentru distribuirea sarcinilor domestice. Putem vorbi, fără să exagerăm, de inegalitatea dintre femei și bărbați în ceea ce privește șansele de reușită în plan social (femeile sunt "destinate" unor profesii "umaniste", mai slab remunerate sau li se refuză adesea accesul la pozițiile de conducere în ideea că vocația lor este aceea de a se ocupa de familie).

Ni se pare important, însă, nu doar să ne facem o imagine despre cum este societatea românească, în prezent, din perspectiva disimetriilor de rol masculin / feminin ci să încercăm, în plus, să estimăm ce schimbări sunt de așteptat, pe termen scurt sau mediu, din acest punct de vedere. Atenția noastră s-a concentrat, astfel, pe estimarea diferențelor dar și a similarităților dintre generația adolescenților și cea a părinților lor din perspectiva practicării rolurilor de gen dar și a atitudinilor față de această problemă.

Vom încerca să creionăm, în continuare, conținutul conceptului de "rol de gen", care se bazează pe ideea că orice cultură încurajează anumite conduite, trăsături și activități considerate ca fiind proprii persoanelor de sex masculin respectiv feminin (Fontayne, Sarrazin și Famose, 2002). Rolurile de gen, odată interiorizate, devin scheme ale sinelui (legate de apartenența de sex) care servesc drept filtre cognitive pentru interpretarea evenimentelor și orientarea conduitei (ibid.). Conform aceleiași surse

bibliografice, pot fi identificate, în literatura de specialitate, patru modele care definesc relațiile între rolurile de gen:

Modelul tradițional al reprezentării rolurilor de gen bazat pe ideea că masculinitatea și feminitatea reprezintă poli opuși ai unui continuum (masculinitatea și feminitatea sunt percepute ca excluzându-se reciproc). În aceste condiții, achiziția rolurilor de bărbat și femeie trebuie să fie în consonanță cu apartenența biologică de sex (rolul de gen și genul biologic se vor comporta sinergic).

O a doua perspectivă, cu mare audiență în prezent, susține că masculinitatea și feminitatea sunt două dimensiuni independente. Fiecare individ poate să dispună de un nivel mai ridicat sau mai scăzut din fiecare respectivă dimensiune, indiferent de apartenența sa de sex. Acesta ar putea fi numit modelul androginiei psihologice, care cunoaște mai multe variante.

Prima variantă poartă denumirea de "modelul masculinității" și e bazată pe observații empirice repetate conform cărora de fiecare dată când e observată o relație pozitivă între androginie și o anumită variabilă aceasta poate fi atribuită componentei "masculinitate" pe când efectul factorului "feminitate" este sau mai puțin important sau neglijabil. Specialiștii care s-au ocupat de problematica rolurilor de gen susțin că masculinitatea și feminitatea nu se află pe aceeași treaptă a ierarhiei sociale. "Dominarea masculinității" asupra feminității se manifestă în sensul că doar posesia atributelor prin care e definită masculinitatea pare importantă pentru punerea în evidență a diferențelor dintre subiecți privitoare la comportamente, statute sociale sau chiar vizând orientarea școlară și profesională. Această variantă a modelului androginiei presupune faptul că există un efect

semnificativ al masculinității dar că nu există efecte semnificative ale feminității.

A doua variantă poate fi numită “modelul aditiv” al androginiei. În acest caz, masculinitatea și feminitatea contribuie independent la predicția comportamentului indivizilor (androginia reprezintă însumarea efectelor aflate în legătură cu cele două concepte). În cadrul acestei abordări, efectul androginiei psihologice se vedește a fi prezent când, de exemplu, în cazul unei analize de varianță, efectele principale ale masculinității și feminității sunt semnificative.

Cea de a treia variantă a modelului androginiei psihologice e “modelul interactiv”. În acest caz, efectul de androginie este conceptualizat ca interacțiunea efectelor produse de două dimensiuni independente: masculinitatea respectiv feminitatea. Este necesar, în cazul unei analize de varianță, ca efectul de interacțiune dintre masculinitate și feminitate să fie semnificativ sau ca, în cazul unei analize de regresie multiplă, produsul dintre cele două dimensiuni să aibă o putere explicativă, pentru variabila dependentă studiată, mai mare decât fiecare dintre cele două dimensiuni luate separat (s-a propus și defalcarea “modelului interactiv” în două variante: “modelul interactiv echilibrat” în care doar produsul dintre masculinitate și feminitate să aibă efect semnificativ, nu și dimensiunile luate separat respectiv “modelul interactiv emergent” care presupune efecte semnificative atât pentru produsul masculinitate – feminitate cât și pentru dimensiunile luate separat).

Fontayne, Sarrazin, și Famosé (2002) arată că acestor modele li s-au adus mai multe critici:

În primul rând, nu s-a ținut seama de faptul că subiecții au tendința de a declara despre sine că dețin mai degrabă caracteristicile masculinității, datorită dezirabilității sociale ridicate a acestora (ceea ce poate influența relațiile dintre variabile referitoare la cele două genuri respectiv dintre acestea și celelalte caracteristici studiate).

În al doilea rând, a fost criticat faptul că cele mai multe dintre studii utilizează variabile dihotomice pentru a descrie nivelul masculinității / feminității (ridicat sau scăzut), ceea ce conduce la o serie de dificultăți în analiza statistică a datelor (ex.: nu se poate ține seama de relațiile neliniare dintre variabile).

Cea de a treia critică se referă la faptul că studiile vizând efectele identității sexuale cât și cele metodologice având ca obiect modul de construcție a instrumentelor de măsurare a masculinității și feminității sunt impregnate de multiple deformări (grupe neechilibrate la nivelul variabilei sex, obiect de studiu centrat pe caracteristicile masculinității, abordare unidimensională, inadecvarea analizei statistice).

Aceiași autori relevă faptul că, pentru a depăși criticile precedente, a fost propusă o conceptualizare mai recentă a androginiei psihologice: modelul aditiv și diferențial al androginiei. Dacă efectele factorilor “masculinitate” și “feminitate” sunt așteptate, contribuția lor relativă depinde de domeniul studiat, scorurile sub-scalelor masculinității și feminității trebuind să fie corelate pozitiv cu domeniile specifice cu care sunt asociate din punctul de vedere al logicii sau al teoriei utilizată în studiu.

Dincolo de identificarea celor mai potrivite abordări metodologice și analize statistice ale rolurilor de gen, faptul că anumite caracteristici sunt considerate tipic

feminine sau masculine și, în plus, dezirabilitatea socială mai accentuată (și larg acceptată) a celor din urmă, are consecințe importante în plan social (consecințe cărora, credem noi, ar trebui să li se acorde maximă atenție).

Petru Iluț (2005) descrie un experiment realizat de o echipă condusă de Inge Broverman (1970) în care s-a cerut unui număr de 80 de experți în sănătate mintală (psihologi clinicieni, psihiatri și lucrători sociali) să caracterizeze cu ajutorul unei liste de adjective bipolare (slab / puternic, logic / illogic, independent / dependent etc.) trei substantive: bărbat, adult, femeie. S-a precizat, în plus, că bărbatul femeia și adultul sunt “maturi, sănătoși și competenți social (fiecare expert trebuia, deci, să caracterizeze bărbatul matur, sănătos și competent social, femeia matură, sănătoasă, competentă social... etc.). Analizându-se răspunsurile, s-a constatat că nu există diferențe între aprecierile făcute de către experții de sex masculin și cei de sex feminin. În plus, nu există diferențe nici între caracterizările realizate adulților și cele referitoare la bărbați. În schimb s-a constatat o diferență importantă între caracterizările făcute bărbaților și femeilor. Femeile au fost descrise ca fiind mai supuse, mai puțin aventuroase, mai puțin agresive și competitive, mult mai influențabile și mai emoționale, mult mai preocupate de felul cum arată, mai puțin obiective și mult mai puțin interesate de știință.

Iluț (2005) ne atrage atenția că aspectul cel mai important nu este reprezentat de diferențele prezumate între bărbați și femei ci de faptul că aceste stereotipii sunt atât de puternic înrădăcinate încât sunt susținute inclusiv de experții în domeniu (indiferent de sexul acestora).

Desigur, ne putem întreba dacă nu cumva percepțiile respectivilor specialiști sunt, cel puțin într-o anumită măsură, pliate pe realitatea socială (la nivel statistic, evident), având în vedere disparitățile dintre socializarea proprie băieților și fetelor.

Aceiași autor relevă un aspect tot atât de important referitor la stereotipiile de gen: au o mare intensitate și, cu puține excepții, sunt pozitive în favoarea bărbatului și mai puțin favorabile privitor la femei. În aceeași cercetare realizată de Inge Broverman (1970) s-a cerut celor 80 de experți să examineze lista de trăsături bipolare și să indice, pe de o parte, care pol e mai dezirabil social și care caracterizează în mai mare măsură bărbații respectiv femeile. A rezultat o asociere preponderent pozitivă între masculinitate și dezirabil, respectiv una negativă (de mai mică intensitate), între feminitate și aceeași dezirabilitate socială.

Dincolo de posibilele particularități ale spațiului cultural american și de anii scurși de la experimentul descris anterior, se poate susține, conform datelor etnografice din majoritatea culturilor, că de la femei se așteaptă să fie “mai pasive, mai dependente, mai ascultătoare, mai emoționale, interesate mai mult de ceea ce simt alții, mai centrate pe casă și familie”. De la bărbați, însă, se așteaptă “să fie mai independenți, mai competitivi, mai controlați emoțional, mai raționali și mai puțin interesați de interesele altora” (ibid., p. 123).

Iluț (2005) relevă o deosebire subtilă între credințele oamenilor vizând caracteristicile bărbaților / femeilor, respectiv modul în care sunt percepute așteptările societății în raport cu cele două sexe.

O ultimă chestiune pe care o vom lua în discuție, urmărind demersul aceluiași autor, o constituie măsura în

care conținutul stereotipului e în consonanță sau nu cu realitatea socială.

Diferențele reale sunt de mică anvergură (un anumit avantaj masculin la calculul matematic după vârsta de 11 ani și unul feminin în domeniul abilităților lingvistice - vocabular, gramatică, scris și citit). Nu există diferențe din perspectiva inteligenței sau a creativității. Prin rafinarea tehnicilor de analiză și reprezentarea corectă a femininelor în eșantioane, diferențele din domeniul matematicii se estompează, rezumându-se la abilitățile geometrice.

Conform aceluiași autor, studiile de laborator arată că nu există diferențe nici în ceea ce privește anumite trăsături de personalitate, cum ar fi dependența, ascultarea sau tendința de a-i ajuta pe alții. Pe de altă parte, diferențe importante au fost constatate în sensul agresivității mai accentuate a bărbatilor și a tendinței lor spre dominare; s-a observat, în ceea ce le privește pe femei, o mai pronunțată tendință spre afiliere și o mai frecventă considerare a factorilor externi ca fiind responsabili de evenimentele în care sunt implicate (locus of control mai degrabă extern, prin comparație cu bărbatii).

Iluț (2005) subliniază, în continuare, că diferențele reale existente între bărbat și femeie se datorează, în bună măsură, nu particularităților biologice ci socializării sensibil diferite de care beneficiază băieții și fetele, începând de la cele mai mici vârste. Definirea apartenenței de sex poate fi asimilată unui mecanism de etichetare, copiii devenind ceea ce se așteaptă de la ei să devină: bărbat și femeie, cu toate caracteristicile socialmente atribuite (un argument puternic este acela că în cazul copiilor hermafrodiți, aceștia devin – în sens social – bărbat sau femeie în funcție de identitatea sexuală care le-a fost atribuită înaintea vârstei de 18 luni).

Ne putem pune întrebarea îndreptățită: care este relevanța diferențelor psihologic-atitudinale dintre bărbat și femeie sau a rolurilor care le sunt prescrise social atât în ceea ce privește viața familială cât și referitor la cea profesională. Putem, oare, vorbi de inegalitatea șanselor sociale în funcție de apartenența de sex și, de ce nu, de o stratificare socială pe acest criteriu?

Iluț (2005) sugerează că femeile, considerate a fi mai afective, înțelegătoare și grijulii, vor trebui să se ocupe în primul rând de copii, indiferent dacă lucrează sau nu (de unde supra-încărcarea de rol). Bărbatii înclinați în mod "natural" spre știință și cunoaștere, vor alocă mai mult timp cititului și televizorului. O consecință a mariajului tradițional, în care bărbatul lucrează iar femeia se ocupă de treburile casei este aceea că bărbatii sunt mai sănătoși fizic și psihic decât cei necăsătoriți pe când în cazul femeilor situația este inversă.

Vom încerca, în continuare, să prezentăm câteva dintre consecințele stereotipizării pentru modul de funcționare a pieței forței de muncă, apelând la analiza realizată de Claire Gavray (2006). Aceasta își pune problema dacă există, în continuare, inegalități între bărbat și femeie în momentul în care își încep cariera profesională. În plus, dacă aceste inegalități există, autoarea dorește să stabilească dacă ele sunt datorate ofertei sau cererii de forță de muncă. Demersul științific la care s-a apelat are avantajul de a fi beneficiat de datele longitudinale ale unui studiu panel (varianta belgiană pentru European Community Household Panel, realizat

în perioada 1992 - 2002).

Gavray (2006) arată că în cercetările recente se relevă o apropiere a statutelor profesionale ale tinerilor bărbat și femei, atribuită egalizării nivelurilor de studii atinse de cele două sexe și uniformizării tot mai accentuate a culturii tinerilor din perspectiva valorilor, atitudinilor și proiectelor. Autoarea se întreabă, însă, dacă această tendință se menține, în timp, pentru o anumită cohortă. Literatura de specialitate relevă faptul că, odată cu intrarea în diferitele etape ale ciclului vieții familiale, inegalitățile dintre bărbat și femeie pot reapărea datorită repartizării diferitelor sarcini în consonanță cu rolurile tradiționale de gen. Autoarea arată, pe de altă parte, că oferta de locuri de muncă este puternic diferențiată pentru bărbat și pentru femeie, fapt care are repercusiuni importante la nivelul construcției carierei și statutelor sociale atinse de tineri și tinere. Femeile vor ajunge în mai mare măsură să fie afectate de sub-angajare, mai ales datorită timpului parțial de lucru care le este destinat (în mai mare măsură celor cu pregătire profesională scăzută, dar nu numai). În plus, se pare că rata angajării în muncă, în cazul femeilor, este mai puternic dependentă de nivelul de studii decât în cazul bărbatilor. În plus, același nivel de studii influențează puternic decizia femeilor de a acorda întâietate responsabilităților domestice sau celor profesionale.

De notat faptul că analiza secundară a barometrelor de opinie (comandate de fundația Soros), în care am studiat tinerii cu vârste cuprinse între 25 și 34 de ani, confirmă, pe de o parte, că șomajul afectează în mai mare măsură pe cei cu nivel scăzut de studii și, pe de altă parte, că în cazul femeilor rata de ocupare în muncă scade mult mai accentuat decât în cazul bărbatilor, odată cu diminuarea nivelului de pregătire profesională (Millea, 2009).

Ipoteza studiului realizat de Gavray (2006) a fost aceea că raporturile sociale de sex, jucând un rol important în structurarea atât a ofertei cât și a cererii de locuri de muncă, vor genera inegalități la nivelul tinerelor generații, chiar dacă se poate constata mai multă libertate în alegerea inițială a drumului în viață.

Rezultatele studiului (ibid) relevă faptul că, la începutul carierei, pozițiile deținute de către femeie sunt apropiate de cele ale omologilor masculini; pe parcurs, însă, diferențele se accentuează, fapt care este valabil și pentru persoanele cu nivelul cel mai ridicat de studii. La un an și jumătate de la finalizarea studiilor, 80% dintre bărbat erau angajați și doar 71% dintre femeie; după cinci ani, diferența este mai accentuată: 96% pentru bărbat și 74% pentru femeie. Inegalitățile se manifestă (și se accentuează) și din perspectiva tipurilor de contracte de muncă proprii celor două sexe: după un an și jumătate de la finalizarea studiilor, 60% dintre bărbat și doar 48% dintre femeie aveau contract pe perioadă nedeterminată. După cinci ani, diferența se accentuează: 82% pentru bărbat și 63% pentru femeie. Timpul de lucru la nivelul unei zile diferențiază, și el, accesul celor două sexe la piața forței de muncă: după un an și jumătate după terminarea studiilor, 14% dintre bărbat sunt angajați cu timp parțial și 39% dintre femeie; la cinci ani de la terminarea studiilor, 10% dintre bărbat lucrează cu timp parțial și 41% dintre femeie (din nou diferența se adâncește).

Nivelul de studii al femeilor pare a fi esențial pentru inserarea lor durabilă în muncă: 50% dintre cele care au absolvit cel mult studii secundare nu lucrează la 5 ani după părăsirea școlii, pe când în cazul celor cu studii universitare, procentul este de doar 13%. De notat că un nivel ridicat de studii nu scade semnificativ probabilitatea ca femeile să aibă un loc de muncă cu timp parțial. Pe de altă parte, între cele două momente de timp observate (1,5 respectiv 5 ani de la finalizarea studiilor), timpul mediu de lucru săptămânal tinde să se mențină la 41 de ore pentru bărbați și să scadă de la 35 la 33 de ore pentru femei. În plus, femeile reușesc să-și valorifice în mai mică măsură studiile: în grupul persoanelor care au finalizat universitatea, la un an și jumătate de la terminarea studiilor, bărbații sunt de trei ori mai frecvent angajați ca funcționari calificați sau cadre de conducere decât femeile. Femeile tind să beneficieze în mai mică măsură de oportunitățile de promovare care li s-ar cuveni și ocupă adesea locuri de muncă pentru care sunt supra-calificate.

Comparând veniturile bărbaților cu cele ale femeilor, inegalitățile sunt evidente la un an și jumătate după finalizarea studiilor și acestea se adâncesc după cinci ani.

În cazul României, câștigurile salariale mai ridicate ale bărbaților în raport cu femeile (pentru același tip de activitate), precum și preponderența feminină în sectoarele economiei mai slab remunerate se pot ușor verifica apelând la datele oferite de Anuarul statistic vizând veniturile, cheltuielile și consumul populației (2008).

Gavray (2006) analizează, în continuare, diferențele dintre bărbați și femei din perspectiva tranziției înspre viața profesională și cea de familie. Ea pornește de la anumite realități, relevate de cercetările anterioare: vârsta mai scăzută a femeilor la care intră în viața de cuplu, la care oficializează prin căsătorie relația, sau la care au primul copil. Pe de altă parte, este evidentă tendința actuală a tinerilor de ambele sexe de a amâna momentul căsătoriei și pe cel al apariției primului copil.

Rezultatele studiului confirmă premisele teoretice; spre ilustrare, după 5 ani de la finalizarea studiilor 51% dintre bărbați nu se aflau în cadrul unui cuplu și nu aveau copii pe când în cazul femeilor ponderea era de numai 26%. În plus, femeile cu nivelul cel mai ridicat de studii amână mai mult momentul în care se căsătoresc sau devin mame, cu scopul de a-și consolida poziția în plan profesional. Pe de altă parte bărbații sunt mai puțin preocupați de articularea dintre sfera profesională și cea familială și, în mod obiectiv, sunt mai puțin constrânși de cea din urmă dintre dimensiuni (atât în calitate de soț cât și în cea tată), în ceea ce privește organizarea vieții cotidiene. Femeile sunt cele care își adaptează mai frecvent orarul, timpul de lucru, își mobilizează rețeaua familială sau socială atunci când se simte nevoia. Se poate adăuga, în plus, că nu este vorba doar de sarcinile domestice concrete asumate de către soți care denotă discriminarea femininelor ci și de faptul că acestea își asumă cel mai adesea responsabilitatea pentru dificultățile cu care se confruntă familia, inclusiv în sensul de a acționa pentru evitarea / surmontarea lor. Gavray (2006) sugerează că valorile / atitudinile interiorizate precoce de către femei pot conduce la o scădere a nivelului lor de implicare pe piața forței de muncă, și aceasta chiar înainte ca situația familială concretă să impună acest lucru (mulți

bărbați și femei sunt de acord că pentru o femeie e potrivit timpul parțial de muncă).

Existența sau inexistența unui loc de muncă influențează diferit probabilitatea implicării într-o relație de cuplu: pentru bărbați, dificultățile de integrare profesională reduc la minimum șansele. În cazul femeilor, însă, faptul de a nu avea un loc de muncă mărește probabilitatea inițierii unei relații de cuplu (cele care după 1,5 ani nu aveau loc de muncă erau căsătorite – la 5 ani de la finalizarea studiilor – în proporție sensibil mai mare decât cele care lucrau la primul moment de timp luat în calcul).

Faptul ca o femeie să devină mamă imediat după terminarea studiilor (la mai puțin de 1,5 ani), scade probabilitatea de a avea un loc de muncă după 5 ani (față de același moment), sau de a fi angajată cu normă întreagă. A fi părinte, însă, nu influențează și cariera masculină: la 5 ani după terminarea studiilor bărbații și femeile necăsătorite au un timp mediu de muncă relativ ridicat și par să-și fi consolidat poziția profesională. Mamele care dețin cel mult studii medii sunt cele cu situația profesională cea mai precară: nivel scăzut de ocupare, contracte pe perioadă limitată și timp de lucru parțial. Mamele care au studii universitare reușesc să-și păstreze locurile de muncă dar se văd nevoite să reducă anvergura proiectului personal. Confruntate cu cerințele tot mai complexe vizând educația copilului, ajung să recunoască, spre deosebire de bărbați, că îngrijirea / asistența acordată copilului au influențat negativ dezvoltarea propriei cariere.

Realitatea care pare să rezulte din analiza datelor este aceea că, odată cu trecerea timpului, intrarea în rolurile tradiționale masculine / feminine se accentuează (în bună măsură datorită apariției copiilor și tendinței femeii de a-și reduce aspirațiile profesionale în avantajul carierei soțului). Modelele egalitare de conviețuire în cuplu par a fi adoptate de soții cu un status socio-profesional apropiat și de nivel mediu, cu venituri similare, timp de muncă identic, etc.

Gavray (2006) relevă și faptul că în cercetările recente se pune în evidență o mentalitate inedită a noilor generații privitor la muncă: importanța acesteia pare să scadă în favoarea altor activități intens valorizate și în care indivizii doresc să se implice. Alte studii vorbesc de o polarizare a interesului pentru profesie: dificultățile inserției conduc, pentru unii, la exagerarea importanței acesteia, pentru alții, la minimalizarea respectivului interes. Din studiul prezentat reiese faptul că bărbații, în sensibil mai mare măsură decât femeile, declară că sunt dispuși să facă mari sacrificii pentru propria carieră. Femeile declară mai frecvent că își dozează implicarea în sfera profesională astfel încât respectarea altor angajamente / obligații să nu aibă de suferit. Această diferență de optică tinde să se accentueze pe măsura trecerii timpului de la finalizarea studiilor. Cei care supra-evaluează importanța muncii sunt persoanele care au statutele socio-profesionale cele mai ridicate (și vor să le păstreze sau să le îmbunătățească), sau cei situați la baza ierarhiei sociale și care doresc să-și depășească condiția. În altă ordine de idei, autoarea lansează ipoteza conform căreia poziția mai precară a femeilor pe piața forței de muncă nu s-ar datora, în primul rând, constrângerilor familiale la care acestea sunt supuse sau atitudinilor lor față de carieră, ci menținerii, de către angajatori, a unui

segment al ofertei de locuri de muncă special destinat femeinelor, în care contractele pe termen determinat sau munca cu timp parțial sunt sensibil mai frecvente.

Gavray (2006) pune în evidență, în plus, importanța naturii primului loc de muncă și a posibilelor episoade de șomaj asupra poziției profesionale ocupate de subiecți la 5 ani de la finalizarea studiilor (deținerea unui serviciu cu normă întreagă și contract pe perioadă nedefinită reprezintă, evident, un avantaj important). Rezultatele cercetării arată, din nou, că femeile sunt dezavantajate în raport cu bărbații din acest punct de vedere.

Nu vom continua argumentarea inegalităților dintre bărbați și femei pe piața forței de muncă; dorim doar să subliniem convingerea noastră că acest fapt nu reprezintă altceva decât rezultatul rolurilor și, implicit, a traiectoriilor sociale destinate celor două sexe. Cultura proprie societății noastre este impregnată de stereotipurile de gen și, ca atare, instanțele de socializare acționează concertat pentru transmiterea, către băieți și fete, a unor identități sociale puternic diferențiate (mai ales din perspectiva importanței acordate vieții profesionale versus familiale).

Vom prezenta, în continuare, rezultatele unei cercetări de teren proprii în care am fost interesați de diferențele dintre generații din perspectiva percepției și practicării anumitor aspecte ale rolurilor de gen (ideea fiind aceea că adolescența e un moment important al constituirii imaginii de sine, în care tinerii ar mai putea fi influențați în sensul reconsiderării convingerilor și practicilor legate de gen).

SCOPUL CERCETĂRII

Studiul și-a propus să releve, pe de o parte, diferențierea, pe sexe, a rolurilor domestice efectiv jucate de către adolescenți, respectiv de către părinți și bunicii acestora (prin intermediul comparațiilor intergeneraționale) și, pe de altă parte, să evidențieze distanța / apropierea dintre elevi și părinți din punctul de vedere al percepțiilor în raport cu rolurile domestice și sociale proprii bărbaților și femeilor.

OBIECTIVELE CERCETĂRII

Mai precis, în cercetare am urmărit:

Să evidențiem diferențele dintre băieți și fete din perspectiva implicării în sarcinile domestice

Să relevăm diferențele / similaritățile de implicare în sarcinile domestice dintre cuplurile părinților și cele ale bunicii elevilor

Să comparăm atitudinile elevilor și ale părinților lor în raport cu rolurile domestice / sociale ale bărbaților și femeilor (separat, pe sexe).

Să evaluăm distanța dintre elevi și părinții acestora privitor la modul în care sunt percepute aspectele importante în educația băieților și a fetelor.

IPOTEZELE CERCETĂRII

- Implicarea tinerilor în sarcinile domestice se face diferențiat, în funcție de sex, într-un mod apropiat de cel caracteristic părinților, în propria adolescență

- Implicarea în sarcinile domestice a părinților elevilor e puternic dependentă de apartenența de sex și diferă în mică măsură de cea proprie bunicii adolescenților
- Atitudinile elevilor și ale părinților acestora privitor la rolurile domestice / sociale ale bărbaților și femeilor prezintă multe similarități și puține diferențe
- Adulții și fii / fiicele lor au o percepție apropiată asupra aspectelor importante în educația băieților / fetelor

METODOLOGIA CERCETĂRII

Am utilizat ancheta sociologică ca metodă de cercetare iar datele au fost culese cu ajutorul chestionarelor. În cazul elevilor am folosit tehnica auto-completării (în școală, la orele de dirigenție) iar pentru părinți am apelat la ancheta directă, la domiciliu (datele au fost culese în echipe de câte doi operatori care au chestionat simultan mamele și tații, astfel încât să se reducă pe cât posibil influențele mutuale).

Populația a fost constituită din elevii de gimnaziu (clasele VII – VIII) ai școlilor Municipiului Aiud (județul Alba) și din ambii părinți ai respectivilor elevi (nu s-a apelat la eșantionare, numărul total de grupuri domestice vizate în cercetare fiind de doar 439).

Operatorii de teren au fost studenții secției de sociologie ai Universității “1 Decembrie 1918” Alba Iulia, tot ei introducând informațiile culese în baza de date.

Cercetarea s-a desfășurat în primăvara anului 2008, cu sprijinul Universității “1 Decembrie 1918” Alba Iulia.

DESCRIEREA SUCCINTĂ A POPULAȚIEI

- Volumul total al populației vizate a fost de 439 de familii; au răspuns la întrebări 262 de elevi, 223 de tați și 251 mame (în 60% din gospodării a răspuns cel puțin un părinte)
- 50% dintre tineri sunt în clasa a VII-a, 50% în a VIII-a
- 41% sunt băieți iar 59% sunt fete
- 80% dintre mame și 87% dintre tați aveau un loc de muncă la data realizării cercetării
- 16% dintre mame și 12% dintre tați sunt directori / patroni, intelectuali, tehnicieni sau maiștri
- 10,2% dintre mame și 10,1% dintre tați au studii superioare
- 62% dintre mame au 33-42 ani; 73% din tați au 38-47 ani

Nu putem avea pretenția generalizării rezultatelor date fiind particularitățile culturale ale populației (oraș sub 30.000 locuitori, cu multe elemente rurale). Concluziile privitoare la populația investigată pot constitui, însă, premise pentru o cercetare mai amplă (inclusiv sub formă de ipoteze).

REZULTATELE CERCETĂRII

ASPECTE “OBIECTIVE”: PRACTICAREA ROLURILOR DOMESTICE ÎN GENERAȚIA ELEVILOR, PĂRINȚILOR ȘI BUNICILOR

Obiectivul nostru, în această parte a studiului, a fost acela de a compara nivelul de implicare în câteva dintre

sarcinile domestice în cazul generațiilor elevilor, părinților acestora și a bunicii, atât paterni cât și materni.

Subiecții - elevi ai claselor a VII-a / a VIII-a și părinții acestora – au răspuns la întrebări care, în mare lor majoritate, au fost formulate identic sau în mod analog. De notat, însă, că, cel puțin privitor la aspectele factuale ale vieții domestice, respondenților nu li s-au cerut informații doar despre propria lor persoană ci și despre cei apropiați (elevilor li s-au pus și întrebări referitoare la părinți iar părinții au fost chestionați referitor la ei înșiși, la copiii din clasa a VII-a / a VIII-a, la soț/soție și la bunicii copiilor – în acest din urmă caz fiind vizată conduita domestică atunci când părinții actualilor elevi erau adolescenți, la rândul lor).

Dorim să mai facem o observație: deși ar trebui să operăm cu aspecte obiective ale realității sociale, mai ales atunci când formulăm întrebări referitoare la momentul prezent, constatăm că lucrurile sunt cântărite, estimate, sensibil diferit de către elevi și părinți; realitatea pare a se oglindi diferit în funcție de poziția celui care o observă (chiar dacă observația se face din interiorul nucleului domestic). Trebuie să mai recunoaștem, în plus, că numărul mare atât al non-răspunsurilor totale cât și al celor parțiale putea vicia într-o măsură deloc neglijabilă rezultatele comparațiilor pe care le-am întreprins.

Implicarea în sarcini domestice a ELEVILOR și a PĂRINȚILOR lor în adolescență

Primele grupări de itemi care au fost supuse analizei s-au referit la implicarea *adolescenților în activitățile casnice* (a elevilor în prezent) și a *părinților când aveau aceeași vârstă* cu cea a propriilor copii.

Elevii au fost întrebați cât des se implică în pregătirea mâncării, făcutul curățeniei, spălutul hainelor și al vaselor respectiv călcatul rufelor (cu variantele “niciodată”, “uneori” și “de obicei”).

Părinții elevilor (atât mamele cât și tații) au fost întrebați, la rândul lor, cât de frecvent se ocupă de activitățile mai sus menționate atât în prezent cât și în familia din care provin, când erau adolescenți.

Ca întrebare de control, părinții elevilor au fost întrebați și care este nivelul de implicare actual al propriilor copii în aceleași sarcini domestice.

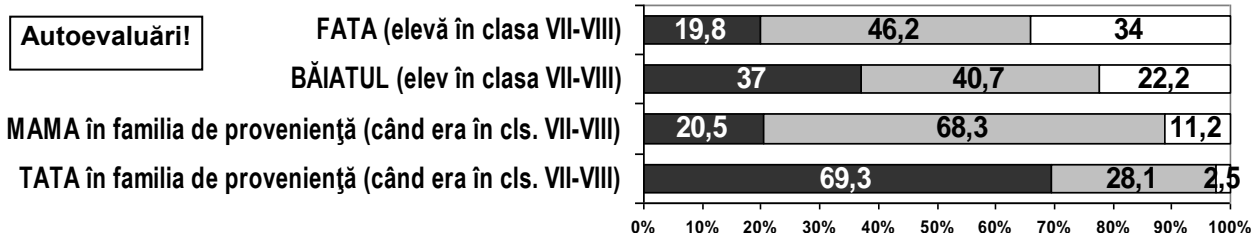
Indiferent dacă este vorba de pregătirea mesei, făcutul curățeniei, spălutul hainelor, al vaselor sau de călcatul hainelor, fetele declară un nivel mai ridicat de implicare în activitățile domestice decât cel indicat de mame (când erau în clasa a VII-a / a VIII-a, în familia de proveniență). Faptul este valabil și în cazul comparației dintre băieți și tații acestora, cu observația că diferențele între nivelele de implicare ale celor două generații par sensibil mai mari.

Pentru fiecare tip de activitate domestică luată în calcul am dorit să comparăm estimările făcute de către elevi cu cele ale mamelor și taților asupra nivelului de implicare al adolescenților. Privitor la fiecare dintre cele cinci aspecte avute în vedere, aprecierile celor doi părinți au fost în bună sau foarte bună concordanță, pe când autoevaluările elevilor au apărut ca fiind mult mai optimiste (răspunsul “niciodată” are o pondere cam de două ori mai mică decât în estimările părinților).

În aceste condiții, e dificil să ne pronunțăm dacă, în prezent, adolescenții se implică mai mult sau mai puțin în activitățile casnice decât părinții lor(atunci când erau, și ei, elevi în gimnaziu).

Redăm grafic distribuția răspunsurilor elevilor și părinților lor privitor doar la implicarea în spălutul vaselor având în vedere că același pattern se regăsește pentru fiecare tip de activitate.

Următorii se ocupă, de obicei, de spălutul vaselor?

Evaluarea implicării elevilor de către mame, tați și de către ei înșiși

ELEVII se ocupă, de obicei, de spălutul vaselor?

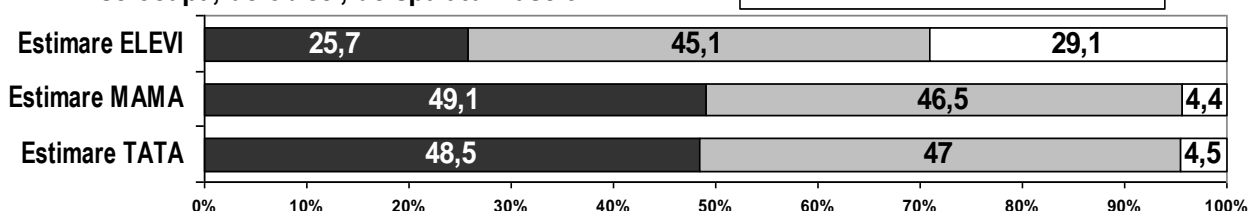

Fig. 1. Nivelul de implicare al elevilor și al părinților lor în spălutul vaselor (auto și hetero percepții)

Revenind la cele cinci aspecte avute în vedere, putem să consemnăm ceva ușor previzibil, respectiv faptul că la nivelul ambelor generații feminine se implică mai puternic în sarcinile domestice (cu o excepție: băieții

declară mai frecvent decât fetele că de obicei ei pregătesc masa – ne întrebăm ce înțeleg precis prin asta? Există o mică doză de ambiguitate în raport cu expresia “a pune masa”).

Ceea ce credem că putem, totuși, decela din răspunsurile elevilor și din cele ale părinților lor este că distanța dintre nivelul de implicare al băieților și fetelor a scăzut de la o generație la alta (indiferent dacă, per global, există sau nu diferențe între cele două generații – elevi și părinți).

Implicarea PĂRINȚILOR și BUNICILOR elevilor (în tinerețe) în activități domestice

Următoarea comparație am realizat-o între părinții

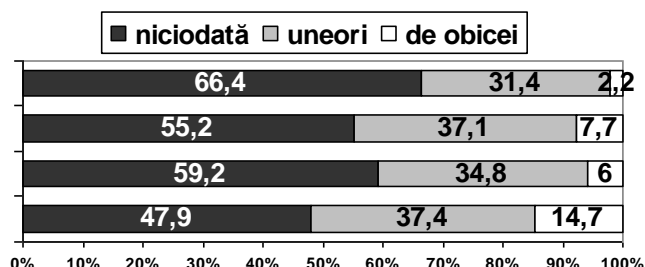
BĂRBAȚII spălau vase, de obicei

BUNICUL elevului din partea MAMEI (declarație mamă)

TATĂL elevului (declarație mamă)

BUNICUL elevului din partea TATĂLUI (declarație tată)

TATĂL elevului (declarație tată)

FEMEILE spălau vase, de obicei

BUNICA elevului din partea TATĂLUI (declarație tată)

MAMA elevului (declarație tată)

BUNICA elevului din partea MAMEI (declarație mamă)

MAMA elevului (declarație mamă)

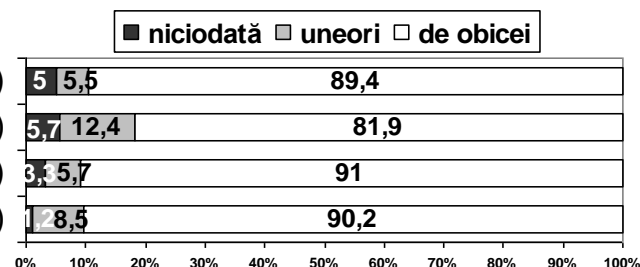

Fig. 2. Frecvența implicării în spălatul vaselor pentru părinții elevilor și pentru bunicii lor (auto și hetero percepții)

Ceea ce se poate constata, credem noi, este faptul că între nivelele de implicare ale mamelor și bunicele elevilor diferențele sunt destul de mici. Pe de altă parte, diferențele dintre tații elevilor și bunicii acestora sunt mai importante.

Tații elevilor tind să declare un nivel de implicare mai intens referitor la ei înșiși decât cel care rezultă din evaluările făcute de mame privitor la proprii soți. Pe de altă parte, tații evaluează implicarea soțiilor ca fiind mai scăzută decât auto-evaluările făcute de către acestea.

Aspectul cu adevărat important, credem noi, ar fi acela că nivelul de implicare în sarcinile domestice al taților elevilor e mai ridicat decât cel al bunicele; observația are consistență deoarece rezultă atât din evaluările taților cât și din cele ale mamelor.

Apare, totuși, un paradox: dacă mamele se implică tot atât de mult cât bunicele, cum se poate ca tații să se implice mai mult decât bunicele? Ipoteza noastră este că mamele au dificultăți în a accepta că s-a produs o apropiere, cât de mică, în ceea ce privește nivelul de implicare în sarcinile domestice (ca și cum femeile și-ar face un titlu de glorie din a le îndeplini pe toate, din a orchestra în mod exhaustiv curgerea cotidiană a vieții familiei. S-ar putea să fi interiorizat acest aspect ca element important al imaginii de sine; astfel, ar putea fi vorba de preservarea stimei în raport cu propria persoană). Ipoteza concurentă este aceea că, de fapt, bărbații sunt cei care au falsa impresie că se implică mai

elevilor și bunicii acestora (am pus în paralel nivelul prezent de implicare în sarcinile domestice al părinților elevilor cu cel propriu mamelor și taților lor, pe vremea când ei înșiși aveau copii în clasa a VII-a sau a VIII-a).

Din nou se poate constata un mod tipic de structurare a informațiilor oferite de subiecți. Vom ilustra grafic acest pattern redând răspunsurile privitoare tot la implicarea în spălarea vaselor (pentru facilitarea unor posibile comparații de mai mare amănunțime).

mult decât proprii lor tați având tendința de a cataloga ajutoare sporadice oferite soției ca angajamente ferme în raport cu îndeplinirea sarcinilor domestice.

Implicarea părinților și bunicele elevilor (în tinerețe) în creșterea copiilor

Oferindu-li-se variantele de răspuns “niciodată”, “uneori” și “de obicei”, părinților elevilor li s-a cerut să estimeze frecvența cu care:

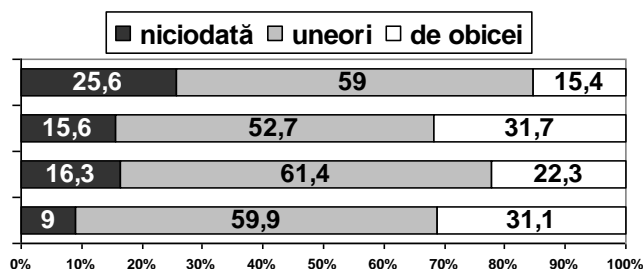
- Au grijă zilnică de copil
- Supraveghează lecțiile și timpul liber al copilului
- Merge cu copilul la doctor
- Discută cu copilul, îi dau sfaturi
- Merg la ședințele cu părinții
- Se interesează, la școală, de note sau de purtarea copilului

Aceleași întrebări au fost puse mamelor și taților elevilor privitor la nivelul de implicare al propriilor lor părinți (când bunicii elevilor erau tineri părinți).

Observațiile făcute referitor la implicarea părinților și bunicele în activitățile domestice par să fie valabile și referitor la îngrijirea și educarea copilului.

Ilustrăm relațiile dintre răspunsurile părinților privitor la propriul nivel de implicare și cele referitoare la bunicele elevilor prin intermediul unei singure variabile, frecvența cu care se discută cu copilul, i se dau sfaturi (deoarece din nou răspunsurile urmează un același model).

BĂRBAȚII discutau cu copilul, îi dădeau sfaturi
BUNICUL elevului din partea **MAMEI** (declarație mamă)
TATĂL elevului (declarație mamă)
BUNICUL elevului din partea **TATĂLUI** (declarație tată)
TATĂL elevului (declarație tată)

FEMEILE discutau cu copilul, îi dădeau sfaturi

BUNICA elevului din partea **TATĂLUI** (declarație tată)
MAMA elevului (declarație tată)
BUNICA elevului din partea **MAMEI** (declarație mamă)
MAMA elevului (declarație mamă)

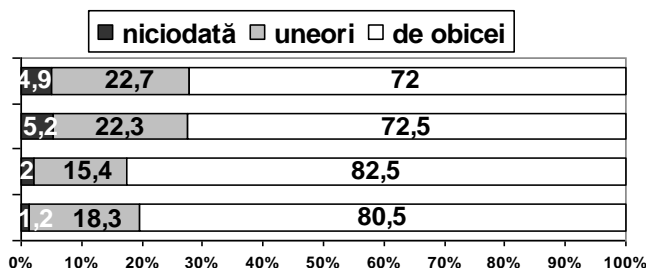

Fig. 3 Frecvența cu care generațiile părinților și bunicilor elevilor discutau, dădeau sfaturi propriilor copii (percepții părinți)

Între mama elevului și bunica din partea mamei (conform estimărilor făcute de mama elevului), diferențele între nivelele de implicare în ceea ce privește îngrijirea zilnică a copilului, mersul la doctor, discuțiile, sfătuiră, mersul la ședințele cu părinții, păstrarea legăturii cu școala sunt mici. Același lucru este valabil și privitor la comparația dintre mama copilului și bunica din partea tatălui (conform estimărilor făcute de către tații elevilor). În momentul în care comparăm, însă, nivelul de implicare al tatălui elevului și cel al bunicului din partea tatălui (conform aprecierilor făcute de tați) respectiv când punem în paralel implicarea paternală cu cea a bunicului din partea mamei (estimate de mamele elevilor), rezultă că, în prezent, bărbații s-ar implica mai mult în educarea / îngrijirea copilului. Această observație rămâne valabilă și dacă ne referim doar la ponderile cu care e aleasă varianta de răspuns “de obicei”. Paradoxul menționat anterior pare a se contura din nou; dezlegarea pe care o propunem este aceeași. Presupunem că marea majoritate a femeilor continuă să aibă convingerea că “treburile casei” și “îngrijirea copiilor” le sunt hărăzite iar nivelul stime de sine decurge, în bună măsură, din succesul cu care fac față acestor provocări.

ASPECTE “SUBIECTIVE”: PERCEPȚIA ROLURILOR DE GEN DE CĂTRE ELEVI ȘI PĂRINȚII ACESTORA

În această parte a studiului nostru am încercat să vedem, pe de o parte, care sunt diferențele care există între bărbați și femei privitor la percepția asupra anumitor aspecte ale rolurilor de gen (la nivelul adolescenților respectiv al părinților lor) și, pe de altă parte, să relevăm distanța sau similaritatea dintre generații din perspectiva respectivelor percepții. Evident, și această comparație are o anumită doză de ambiguitate: ceea ce spun, acum, adolescenții este în mică măsură legat de experiența lor de viață; atitudinile lor se pot schimba în mare măsură prin acumulări succesive de experiențe personale sau datorită diferitelor influențe sociale. Oricum, credem că este important de știut în ce măsură adolescenții nu doar practică diferențierea rolurilor în funcție de apartenența de sex ci au și convingeri legate de

rolurile de gen.

Eleii și părinții acestora. Percepția asupra rolurilor domestice

Băieții și fetele sunt în mai mare măsură de acord că “e mai mult datoria femeilor decât a bărbaților să se ocupe de treburile casei” decât proprii părinți. Pe de altă parte, persoanele de sex masculin acceptă în mai mare măsură stereotipul decât cele de sex feminin. Ne putem întreba dacă această observație contrazice ipoteza referitoare la originarea stimei de sine feminine în gestionarea, stăpânirea universului domestic. Credem că nu (femeile pot să nu perceapă lucrurile ca pe o “datorie” ci ca pe o “menire”, conșinse fiind că dețin de un soi de competență domestică nativă, superioară net bărbaților).

Referitor la ideea că “e mai mult rolul bărbaților să aducă banii în casă”, subiecții au răspuns într-un mod analog (diferențele între băieți și tați respectiv între fete și mame sunt, însă, și mai importante).

Băieții sunt cei care acceptă în cea mai mare măsură că e preferabil ca bărbații să conducă în familie; pe locul doi se situează tații, urmași de fete și de mame (din nou, intensitatea stereotipului este mai mare în rândul adolescenților).

Marea majoritate a subiecților apreciază că ambii părinți trebuie să se ocupe de creșterea copiilor. De data aceasta, însă, adulții sunt cei care consideră în mai mare măsură că mama e cea care ar trebui să se implice mai intens.

Atât adolescenții cât și părinții lor consideră că bărbații sunt mai interesați de serviciu iar femeile, de familie. Băieții se declară în mai mare măsură de acord cu stereotipul decât tații lor iar fetele îl acceptă mai mult decât mamele.

Privitor la ideea că “femeia trebuie să-și urmeze bărbatul”, adulții o consideră adevărată în sensibil mai mare măsură decât adolescenții (persoanele de sex masculin, la rândul lor, o acceptă mai mult decât femeile).

Abilitățile bărbaților de a crește copii, în comparație cu cele ale femeilor, sunt apreciate destul de asemănător de băieți, fete și de către părinții acestora.

Mamele sunt de acord în măsură ceva mai mare că “femeia este stăpâna casei” decât ceilalți respondenți; între celelalte sub-grupuri nu există diferențe importante.

Fetele și băieții sunt mai adesea de acord, comparativ cu mamele și cu tații, că *“bărbatul este capul familiei”* (pe de altă parte, persoanele de sex masculin acceptă ideea în mai mare măsură decât femeinele).

Elevii și părinții acestora. Percepția asupra rolurilor sociale

Percepția asupra rolurilor sociale a fost surprinsă, în această analiză, doar din perspectiva dezirabilității alegerii femeilor în funcțiile de conducere sau în poziții care presupun un anumit nivel de responsabilitate.

Pentru roluri direct legate de competențele percepute ca tipic feminine sunt preferate femeile (ex.: președintele comitetului de părinți). Pe măsură, însă, ce poziția pusă în discuție este mai importantă în ierarhia socială sau este mai îndepărtată de ceea ce este frecvent considerat “tipic feminin”, ponderea cu care sunt preferate femeile scade în favoarea bărbaților. Mamele și fetele au aprecieri apropiate privitor la cine ar trebui ales în diferite poziții sociale. În cazul persoanelor de sex masculin, tații par să aibă poziții ceva mai radicale decât băieții. În general, bărbații consideră în mai mare măsură decât femeile că cei de sex masculin sunt potriviți pentru funcțiile de răspundere.

PERCEPȚII ALE ELEVILOR ȘI PĂRINȚILOR: ASPECTE IMPORTANTE ÎN EDUCAȚIA BĂIEȚILOR ȘI FETELOR

Disciplina și ascultarea par a fi aspectele cele mai importante în educația băieților, existând o destul de bună concordanță între răspunsurile celor patru categorii de subiecți.

Independența, libertatea de alegere sunt percepute ca fiind chestiuni puțin importante, atât din punctul de vedere al adolescenților cât și din cel al părinților acestora.

În educația fetelor cele mai importante aspecte sunt *disciplina, ascultarea și hărnicia* (ascultarea fiind ceva mai rar aleasă decât celelalte două aspecte pe locul II, dar fiind poziționată cu aceeași frecvență pe locul I).

Independența reprezintă aspectul cel mai rar ales iar libertatea de alegere și ordinea au fost, și ele, rar selectate.

Chiar dacă există diferențe între băieți și fete respectiv între mame și tați privitor la ceea ce este considerat important în educația fetelor și a băieților, diferențele nu sunt sistematice.

Important ni se pare faptul că disciplina și ascultarea sunt considerate esențiale atât pentru băieți cât și pentru fete și nu doar de părinți ci și de către elevi. Perspectiva e una puternic tradiționalistă pentru ambele generații.

CONCLUZII

În ceea ce privește implicarea adolescenților în activitatea domestică, putem afirma că nivelul acesteia este puternic diferențiat în funcție de apartenența de sex, indiferent dacă e vorba de elevi sau de părinții lor. Totuși, am putea conchide că, în prezent, între băieți și fete distanțele sunt ceva mai mici decât erau între părinții acestora (când erau adolescenți).

Comparând generația părinților elevilor cu cea a bunicilor acestora din perspectiva implicării în activitățile domestice am constatat, pe de o parte, o intensă diferențiere de rol între cele două sexe la nivelul ambelor

generații și, pe de altă parte, o creștere a nivelului de implicare al taților elevilor comparativ cu buncii acestora.

Punând în paralel aceleași generații din perspectiva măsurii în care s-au implicat în creșterea / educarea copiilor, obținem rezultate similare. Mamele elevilor și bunicile din partea mamelor / taților au condus apropiate; în schimb, tații se ocupă sensibil mai mult de creșterea / educarea copilului decât buncii (indiferent dacă sunt cei materni sau paterni).

Supoziția noastră este că rolurile domestice, inclusiv îngrijirea / educarea copilului, devin mai egalitate la nivelul generației părinților elevilor (comparativ cu buncii), numai în sensul că implicarea “nesistematică” a bărbaților are o frecvență ceva mai ridicată. Este probabil ca ponderea cu care femeile “în mod obișnuit” realizează diferite sarcini familiale să rămână, practic, aceeași de la o generație la alta (s-ar putea, însă, ca implicarea feminină să înregistreze o ușoară scădere care, însă, să nu fie conștientizată / recunoscută deoarece ar conduce la diminuarea unui element important pentru susținerea stimei de sine).

La nivelul percepțiilor elevilor și părinților asupra rolurilor domestice, constatăm că tinerii acceptă, frecvent, în mai mare măsură stereotipul decât părinții acestora (există, cu siguranță, și alte presiuni sociale înspre acceptarea rolurilor gender în afara familiei de proveniență: școala, mass-media, etc.). În plus, nu trebuie să uităm că a face o comparație între adolescenți și părinții lor privitor la intensitatea manifestării unor stereotipii de gen reprezintă un demers care trebuie realizat cu circumspecție, ținând cont că în cazul adulților convingerile exprimate depind în bună măsură de experiența personală (ei privesc lucrurile “din interior”, spre deosebire de adolescenți care și-au structurat preponderent indirect atitudinile).

În ceea ce privește alegerea femeilor în funcții de răspundere sau care presupun putere de decizie, diferențele dintre cele două generații nu sunt de mare anvergură. Cu cât poziția socială este mai importantă, cu atât bărbații sunt preferați în mai mare măsură de toate subgrupurile luate în analiză. De remarcat că la acest nivel experiența adulților e puțin importantă; rămâne, deci, de notat că ambele generații consideră mult mai potriviți bărbații pentru rolurile sociale importante. În aceste condiții pare explicabil faptul că femeinele sunt destinate unor cariere profesionale mai puțin ferme, presupunând implicare și aspirații mai scăzute.

Referitor la aspectele importante în educația băieților și fetelor, diferențele dintre elevi, eleve, mame și tați nu au un caracter sistematic și sunt de mică anvergură.

Valorile care apar în prim plan în educarea băieților și fetelor atât din perspectiva adolescenților cât și din cea a părinților lor sunt disciplina și ascultarea, independența și libertatea de alegere fiind puțin valorizate.

Imaginea globală care transpare este cea a unei societăți în care prevalează tradiționalismul, în care tinerii sunt socializați/educați pentru interiorizarea stereotipiilor de gen. “Progresele” realizate de la o generație la alta există dar sunt de mică anvergură și vizează, mai ales, implicarea mai frecventă a persoanelor de sex masculin în activități “tipic feminine”, în condițiile în care tot femeile rămân cele care se ocupă “de obicei” de respectivele sarcini.

Desigur, simpla relevare a unor continuități intergeneraționale din perspectiva practicării și receptării rolurilor de gen suscită un interes destul de restrâns, reprezentând, mai degrabă, un demers de tip academic. Perspectiva pragmatică, mult mai importantă credem, ar fi, pe de o parte, aceea de a se investiga mecanismele de transmitere a rolurilor de gen în toată complexitatea lor și, pe de altă parte, de a se evalua consecințele, la nivel individual și social, ale modurilor în care sunt percepute și practicate respectivele roluri. Astfel, s-ar putea trece la pasul cu adevărat important: o politică socială care să aibă ca scop reducerea, în societatea românească, a inegalităților datorate apartenenței de sex, politică bază pe rezultatele cercetării științifice, nu pe ideologii sau opinii arbitrare.

BIBLIOGRAFIE

- Anuarul statistic (2008). Capitolul 4, tabelul 4.5: *Salariile medii brute*, realizate pe principalele activități ale economiei naționale, la nivel de secțiune caen, în luna octombrie 2007, disponibil la <http://www.insse.ro/cms/files/pdf/ro/cap4.pdf>, consultat în 20 iunie 2010
- Fontayne P., Sarrazin P. & Famose, J.P. (2002). *Effet du genre sur le choix et le rejet des activités physiques et sportives en Éducation Physique et Sportive: une approche additive et différentielle du modèle de l'androgynie* în *Science et Motricité*, 45, pp. 45-66, disponibil la: <http://hal.archives-ouvertes.fr/hal-00387233/fr/>, consultat în 17 iunie 2010
- Gavray, C. (2006). *Au fur et à mesure qu'elles se construisent, les trajectoires professionnelles divergent entre les sexes: l'exemple Belge, Formation emploi* [En ligne], 93 | janvier-mars, pp. 49-65 mis en ligne le 03 décembre 2009, Disponibil la <http://formationemploi.revues.org/index2370.html>, consultat în 18 iunie 2010
- Iluș, P. (2005). *Antropologia și socio-psihologia familiei*, Editura Polirom, Iași.
- Millea, V. (2009). Structură socială și transmitere intergenerațională, *Dinamica mobilității sociale, a capitalului educațional și valorificarea diplomelor*, Vol.II, Ed. Casa Cărții de Știință, Cluj Napoca.

ADOPTIA - CA MĂSURĂ ALTERNATIVĂ DE PROTECȚIE A COPILULUI ÎN ROMÂNIA ȘI MECANISMELE DE INTEGRARE A ACESTUIA ÎN MEDIUL FAMILIAL

Maria Pescaru, Universitatea din Pitești
Cristina Maria Pescaru, Universitatea din București

ABSTRACT

Adoption in Romania is regulated by a European, modern system of legislation, in accordance with the international treaties ratified by our country and with the European practices in the domain. During the adoption process, the parties involved derive their advantage from quality social services as: support, information, counseling etc. We intend to consider adoption as an alternative protection measure, the way it is stipulated in the legislation regarding the protection and promotion of the child's rights. We intend to bring forward the necessity to elaborate a new legislation in the field of adoption, to point out the new aspects provided by this new legislation compared with the present one. The next aspect to be approached is represented by the social services provided in the process of adoption to those who takes part in it: the adoptable child, his biological family and the child's enlarged family up to the IV level, as well as the adopting family. It is our intention to present the practical aspects regarding adoption, the difficulties to implement the legislation in the domain. We will also present suggestions and approach problems identified in the practical process of child's adaptation to the new domestic environment.

Keywords: adoption, legislation, protection, practical process

În a doua jumătate a secolului XX abia au început să apară reglementări explicite cu privire la copil și drepturile sale, în legislațiile constituționale europene și nord-americane. Un prim pas, în acest sens, l-a constituit înțelegerea faptului că statul are o obligație față de copii, intervenția sa fiind legată, în special, de acele situații în care părinții sunt în imposibilitatea permanentă sau temporară, de a-și îndeplini obligațiile legate de creștere și ocrotire a copiilor. Acțiunea pozitivă a statului s-a extins și în preluarea unor responsabilități sociale, cum ar fi educația, sănătatea și ulterior, statul a intervenit și în acele situații în care viața, sănătatea, integritatea fizică și psihică a copilului sunt periclitate în mediul familial.

Individualizarea copilului în raporturile cu familia, recunoașterea vulnerabilității și nevoilor speciale de protecție și ocrotire ale copilului, au fost consacrate prin reglementarea drepturilor copilului. Drepturile copilului, în calitate de drepturi ale omului, de care orice ființă umană se bucură prin simplul fapt al nașterii și pe care le poate pretinde de la societatea în care trăiește, fixează cadrul general, sensul, natura și limitele intervenției asistențiale a ocrotitorilor legali ai acestuia. Respectarea drepturilor omului devine astfel, principiul fundamental al teoriei și practicii asistenței sociale a copilului. Pornind de la legislația internațională cu privire la drepturile omului, Declarația Universală a Drepturilor Omului (adoptată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la 10 septembrie 1948) și Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și al Libertăților Fundamentale (încheiată la Roma la 4 noiembrie 1950, ratificată de România prin legea 30/1994) a fost adoptată Convenția cu privire la Drepturile Copilului, ratificată de România prin Legea nr. 18/1990 și Convenția asupra protecției copiilor și cooperării în materia adopției internaționale, încheiată la Haga la 20 mai 1993 și ratificată de România prin Legea nr. 84/1994.

Principalele drepturi prevăzute de convenție se diseminează în mai multe grupe: drepturi civile și politice, dreptul la educație, timp liber și activități culturale,

dreptul la protecție și ocrotire în mediul familial, dreptul la asistență alternativă și protejarea interesului superior al copilului, dreptul la asigurarea sănătății și bunăstării.

În ceea ce privește măsurile de protecție a drepturilor copilului, convenția face referire la: protecția copiilor aflați în situație de risc, protecția copiilor care au săvârșit infracțiuni, protecția copiilor supuși exploatării, drepturile copiilor aparținând minorităților etnice sau grupurilor indigene.

Asistența socială prin natura sa este implicată în protecția drepturilor omului. În sfera asistenței copilului, orice tip de intervenție vizează protecția, valorificarea sau restabilirea unor drepturi ce asigură dezvoltarea și autodeterminarea copilului.

MEDIUL FAMILIAL ȘI ÎNGRIJIREA ALTERNATIVĂ

În România ultimilor ani, sistemul de protecție a copilului încearcă să găsească soluții de rezolvare a numeroaselor situații de încălcare a drepturilor copilului. Cele mai evidente exemple se referă la drepturile copilului la familie și la educație: copii lipsiți de ocrotirea părintească, trăind în instituții sau pe străzi, copii care nu frecventează școala etc.

Întreaga istorie a dezvoltării umane demonstrează cu tărie nevoia fundamentală a omului de apartenență la o familie și importanța procesului educativ pentru existența de zi cu zi a fiecăruia dintre noi și a societății în ansamblu. Pentru o dezvoltare armonioasă a personalității sale, orice copil trebuie să crească într-un mediu familial, într-un climat securizat, de iubire și înțelegere și să se formeze într-un sistem coerent de învățământ (Balahur, 2001). Familia reprezintă una dintre cele mai vechi forme de comunitate umană, o instituție stabilă cu rosturi fundamentale pentru indivizi și pentru familie. (Miftode, 1999).

Familia oferă recunoaștere și intervine în satisfacerea nevoilor fiecărui membru, valorizează fiecare membru și

este cea mai importantă în identificarea resurselor de rezolvare a problemelor. Copiii pot vedea în familie interacțiunea dintre părinți și schimbul de idei, afecțiunea necondiționată și securizantă, valorizarea și respectul, atitudinea pozitivă, întărirea și sprijinul, parteneriatul în acțiune și decizii sau negocierea de soluții. Toate acestea nu se întâlnesc în cazul copilului instituționalizat.

Deși experiența proprie cât și cea internațională a dovedit că sistemul de protecție a copilului aflat în situație de risc, bazat pe ocrotirea rezidențială, nu oferă premisele care să garanteze “dezvoltarea armonioasă a copilului”, România a păstrat timp de peste 25 de ani un sistem care s-a dovedit inefficient și costisitor în același timp. Acel sistem, bazat pe omniprezența statului, pe minimalizarea și chiar pe neimplicarea și nestimularea familiei și colectivității locale în rezolvarea propriilor probleme, a condus la apariția unor structuri (instituții rezidențiale) care răspundeau mai degrabă problemelor economice ale familiei, decât unor dificultăți de natură socială. Treptat, datorită unui mandat al instituțiilor neadaptat nevoii copilului în situație de risc și a modului de organizare a acestora, care făcea imposibilă o abordare individualizată a copilului, a lipsei resurselor umane specializate, s-a trecut de la ocrotire temporară la una de durată, fără a se încerca o reabilitare a relațiilor dintre copil și familie.

Până în anul 1997 sistemul de protecție a copilului aflat în situație de risc, instituit în 1970, a rămas neschimbat, deși începând cu anul 1990, România afirmase intenția unei schimbări prin ratificarea Convenției cu privire la Drepturile Copilului și prin includerea în Constituția României a principiului care garantează libera dezvoltare a personalității umane: “Copiii se bucură de un regim special de protecție și asistență în realizarea drepturilor lor” (1991).

Vechiul sistem de protecție a copilului aflat în situație de risc era favorabil ocrotirii copilului în instituții. Măsura instituționalizării copilului era practic, singura ce se putea adopta, încredințarea sau plasamentul copilului într-o familie erau rar adoptate din cauza inexistenței unui sistem de servicii specializate în identificarea și formarea unor persoane/familii care puteau temporar lua în îngrijire copii, a faptului că nu era instituită obligativitatea de revizuire a măsurii de ocrotire și a lipsei unor structuri care să ofere servicii specializate de prevenire a instituționalizării sau de sprijinire a familiei cu copii în situație de risc.

În anul 1997 Guvernul României a adoptat “Strategia Guvernamentală privind protecția copilului aflat în situație de risc”, constituind premisa realizării și implementării unui nou sistem prin reforma cadrului juridic și administrativ de protecție a drepturilor copilului, prin descentralizarea activității de protecție a drepturilor copilului, prin restructurarea și diversificarea instituțiilor de ocrotire a copilului în situație de risc, prin dezvoltarea alternativelor de tip familial la ocrotirea rezidențială și prin creșterea rolului societății civile în activitatea de protecție a drepturilor copilului. În subordinea consiliilor județene și a consiliilor locale, au fost înființați factorii instituționali publici responsabili cu stabilirea, aplicarea și urmărirea măsurilor de protecție a copilului aflat în situație de risc:

a) Comisia pentru protecția copilului, organ de specialitate al consiliului județean, care reprezintă

autoritatea acestuia și exercită atribuțiile prevăzute de lege (Legea 272/2004), referitoare la stabilirea măsurilor de protecție a copilului;

b) Serviciul public specializat pentru protecția copilului, “executivul” comisiei, organizat ca instituție publică cu personalitate juridică, având în componența sa servicii tehnice adaptate nevoilor copilului în situație de risc, creând la nivel local o gamă de servicii care să prevină situațiile de risc pentru familie și copil, să prevină instituționalizarea și să ofere soluții alternative pentru protecția copilului, bazate pe protecția în familie a copilului.

Prin înființarea serviciilor publice specializate pentru protecția copilului s-au creat astfel premisele unei intervenții preventive și curative rapide și eficiente, pentru familia și copilul în situație de risc. Guvernul, prin Ordonanța de Urgență nr. 192/1999, a realizat următorul pas în cadrul acestei reforme și a fost înființată Agenția Națională pentru Protecția Drepturilor Copilului, ca organ al administrației publice centrale și care, în baza Ordonanței de Urgență nr. 12/2001 a devenit Autoritatea Națională pentru Protecția Copilului și Adopție, iar ulterior a fost înființat Oficiul Român pentru Adopții (Legea 274/2004). Autoritatea se numește, conform Legii 275/2004 care modifică Ordonanța 12/2001, Autoritatea Națională pentru Protecția Drepturilor Copilului și reprezintă organul de specialitate al Guvernului, care asigură coordonarea metodologică a protecției copilului, fiind responsabilă de elaborarea, coordonarea și monitorizarea politicii în domeniu.

Situația copilului din România exprimă, într-o formă mult mai accentuată, “polarizarea societății românești” (Zamfir, 2004, p.7), în sensul că la unul dintre cei doi poli se situează un larg segment care se confruntă cu dificile condiții de viață sau cu sărăcie extremă și cu riscurile produse de dezagregarea socială (violență, neglijare, exploatare economică și sexuală). Suportul social pentru copii trebuie să fie mult mai accentuat decât cel pentru generația matură. Copiii din zonele sociale cu resurse au beneficiat de servicii de o calitate ridicată, iar cei din zonele cu deficit de resurse au pierdut orice șansă de acces. Retragera statului din susținerea socială a copilului s-a manifestat și prin scăderea protecției sociale a copilului în raport cu diferite riscuri: riscul de a deveni victimă, riscul de a fi atras în sisteme criminale, riscul de a fi neglijat sau obiect de trafic, exploatare economică sau sexuală, victimă a violenței, consumator de droguri sau alcool etc. Fără îndoială că un grad ridicat de vulnerabilitate prezintă copiii din instituții, din mediile sărace și dezavantajate social.

Începând cu anul 2001, prin apariția Legii cadru a asistenței sociale (705/2001), s-a putut impune legal, elaborarea unor strategii sectoriale privind protecția copilului în situație de risc, strategii care să cupleze echilibrat, nu concurențial, într-o strategie națională coerentă de politică și asistență socială, de combatere a sărăciei și excluziunii sociale, acordându-se un rol privilegiat familiei și copilului.

Pentru protejarea familiei și a copilului sunt destinate o serie de servicii, printre care (Pop et al., 2003):

- implementarea în ansamblu, la nivel național, a unei palete largi de servicii având la bază filozofia centrată pe familie, precum și păstrarea unității familiale;

- un set de servicii bine definit la nivel local, în scop preventiv, care să se concentreze asupra familiei;
- un sistem alternativ de adopție și de îngrijire maternală ca măsură de încredințare sau plasament;
- un sistem de pregătire a cadrelor din serviciile destinate familiei și copilului.

Legislația în domeniul protecției copilului prevede ca primă soluție pentru copilul abandonat, identificarea unui asistent maternal profesionist, copilul cu vârsta de până la doi ani neputând fi instituționalizat. Se vor realiza demersuri de către specialiști în vederea reintegrării copilului în familia biologică sau integrării acestuia în familia extinsă, până la gradul IV inclusiv. Dacă aceste demersuri eșuează, pentru copilul respectiv poate fi propusă încuviințarea deschiderii procedurii adopției interne, decizia finală revine tribunalului.

ANALIZĂ A CADRULUI LEGISLATIV PRIVIND ADOPTIA

Semnarea Convenției de la Haga asupra protecției copiilor și cooperării în materia adopției internaționale a asigurat numeroaselor țări semnatare stabilirea unui cadru general unitar legislativ și procedural în domeniul adopțiilor și a ajutat statele semnatare în îmbunătățirea cadrului și procedurilor de cooperare între țări.

Convenția de la Haga reprezintă Convenția asupra protecției copiilor și cooperării în materia adopției internaționale, încheiată la Haga la 29 mai 1993 și ratificată de România prin Legea nr. 84/1994. Adopția în România este reglementată de Legea nr. 273/2004 privind regimul juridic al adopției, Hotărârea nr. 1435/2004 privind normele de aplicare a Legii nr. 273/2004, Ordinul nr. 45/2004 pentru aprobarea Standardelor minime obligatorii privind procedura adopției interne, precum și Ordinul 136/2006 al Oficiului Român pentru Adopții, privind aprobarea metodologiei, a modelului și conținutului unor formulare și documente utilizate în procedura de evaluare în vederea obținerii atestatului de persoană/familie aptă să adopte.

Oficiul Român pentru Adopții are rolul de a aduce la îndeplinire obligațiile asumate de statul român în materia adopției prin convențiile și tratatele internaționale la care România este parte, de a pune în aplicare, de a urmări și asigura aplicarea unitară a legislației în domeniul adopției.

Elaborarea noii legislații în domeniul adopției, care a intrat în vigoare la 1 ianuarie 2005, a pornit de la constatarea că adopțiile în România (în special, adopțiile internaționale) urmau anumite proceduri care intrau în contradicție cu convențiile internaționale ratificate de România (Convenția Organizației Națiunilor Unite cu privire la Drepturile Copilului, Convenția Europeană a Drepturilor Omului și Convenția de la Haga asupra protecției copilului și cooperării în materia adopției internaționale).

Orice legislație care permite adopții în condiții mai puțin restrictive, decât atunci când părinții naturali nu mai îngrijesc propriul copil sau sunt incapabili să-și asume responsabilitatea obligațiilor părintești, ar conduce, probabil, la încălcarea atât a drepturilor copiilor, cât și a celor ale părinților naturali, stabilite de Convenție.

Deși România a ratificat aceste convenții internaționale, prevederile lor nu au fost respectate în totalitate. De asemenea, a existat o neconcordanță între prevederile internaționale și prevederile interne în materia adopției, ceea ce a dus la încălcarea unor drepturi ale copiilor din România.

În perioada 2002-2004 a fost elaborat pachetul legislativ în domeniul protecției drepturilor copilului și în domeniul adopției, la care a colaborat și un grup de experți desemnați de Comisia Europeană. Revizuirea legislației existente în domeniul protecției copilului în dificultate a fost necesară, datorită restructurării sistemului și extinderii ariei de intervenție asupra respectării drepturilor tuturor copiilor.

Principiile de la care s-a pornit în reglementarea adopției în România se referă la promovarea interesului superior al copilului și asigurarea stabilității și continuității în îngrijirea, creșterea și educarea copilului, ținând cont de originea sa etnică, religioasă, culturală și lingvistică, principii existente și în prevederile Convenției Organizației Națiunilor Unite cu privire la Drepturile Copilului.

Legislația actuală reglementează noi aspecte, care în legislația anterioară nu erau prevăzute:

a. Situațiile și procedura prin care un copil devine adoptabil

Potrivit noii legislații, pentru fiecare copil aflat în sistemul de protecție se întocmește planul individualizat de protecție. Acesta are ca principale obiective reintegrarea copilului în familia biologică sau integrarea lui în familia extinsă. Dacă aceste demersuri eșuează, planul individualizat de protecție poate avea ca finalitate adopția internă și pot începe demersurile pentru ca acel copil să devină adoptabil. Instanța de judecată este singura abilitată să încuviințeze deschiderea procedurii adopției naționale, dar numai după efectuarea de către aceasta a unui control riguros asupra demersurilor care s-au realizat în vederea reintegrării copilului în familia biologică sau integrarea lui în familia extinsă.

Potrivit legislației anterioare un copil putea deveni adoptabil prin consimțământul părinților copilului care era dat în formă notarială (fără să existe o consiliere a părinților în ceea ce privește consecințele acestei decizii), precum și prin intermediul Legii nr. 47/1993 cu privire la declararea judecătorească a abandonului de copii. Această lege a fost criticată pentru că nu stimula activitățile de reintegrare a copilului în familie, copilul fiind declarat adoptabil. În acest mod se acorda prioritate adopției și nu revenirii copilului lângă părinții săi, ceea ce era în contradicție cu prevederile Convenției Organizației Națiunilor Unite cu privire la Drepturile Copilului. Lista centralizată cu copiii adoptabili din întreaga țară era trimisă tuturor județelor de fosta Autoritate Centrală în domeniu. Această procedură încuraja găsirea unui copil pentru o familie care dorea să adopte, în nici un caz găsirea unei familii în funcție de nevoile și particularitățile unui copil. Practica a demonstrat că unele familii cunoșteau copiii înainte ca aceștia să fie adoptabili, nerespectând astfel reglementările Convenției de la Haga.

b. Păstrarea dreptului de a consimți la adopția copilului a părintelui decăzut din drepturile părintești sau a celui căruia i s-a aplicat pedeapsa interdicției drepturilor părintești. Justificarea acestei soluții vine, pe de o parte din caracterul provizoriu, reversibil al măsurii decăderii

din drepturile părintești, iar pe de altă parte, din caracterul permanent și ireversibil pe care adopția îl are asupra filiației firești. Prevederile legislației anterioare nu puneau accent pe drepturile și responsabilitățile părinților față de copiii lor.

c. Obligatorietatea consilierii părinților biologici sau a reprezentanților legali înainte de a-și da consimțământul la adopție. Reprezentanții Direcției Generale de Asistență Socială și Protecția Copilului asigură informarea și consilierea părinților biologici/reprezentantului legal al copilului cu privire la consimțământul acestora la adopție, la consecințele adopției și în special, asupra încetării legăturilor de rudenie cu copilul. Instanța judecătorească se asigură că părinții își dau consimțământul în mod liber și că nu a fost obținut prin contraplată sau contraprestație de orice fel.

În legislația anterioară nu exista această prevedere, din contră copilul putea fi declarat abandonat "din oficiu" dacă familia nu se interesa de el pentru o perioadă mai mare de 6 luni, conform Legii 47/1993 cu privire la declararea judecătorească a abandonului de copii. Mulți părinți care au consimțit la adopția propriilor copii nu au avut șansa de a beneficia de servicii de sprijin în vederea cunoașterii drepturilor și obligațiilor pe care le au, precum și a consecințelor consimțământului dat. Mai mult, intermediarii și chiar profesioniștii sugerau abandonarea copiilor de către părinți în vederea adopției acestora.

d. Adopția este tratată ca instituție de drept civil și nu ca măsură de protecție așa cum a fost ea reglementată în legislația anterioară. Altfel spus, ea nu se mai adresează în mod automat tuturor copiilor care au nevoie de o măsură de protecție, ci doar acelor pentru care o astfel de operațiune juridică este potrivită nevoilor și situației particulare a copilului. Potrivit Legii nr. 273/2004 privind regimul juridic al adopției, aceasta este operațiunea juridică prin care se creează legătura de filiație între adoptator și adoptat, precum și legături de rudenie între adoptat și rudele adoptatorului.

Înainte de anul 1991 era utilizat termenul de înfiere, așa cum apare în Codul Familiei. Prin Legea nr. 48/1991 pentru modificarea și completarea unor dispoziții legale privind înfierea, termenul de înfiere a fost înlocuit cu termenul de „adopție”. Înfierea reprezintă actul prin care cineva devine părintele legal al unui copil, care nu este propriul său descendent natural (Neamțu et al, 2003).

SERVICIILE SOCIALE ACORDATE ÎN CADRUL ETAPELOR DIN PROCESUL ADOPTIEI

Adopția este un proces complex, care implică atât pregătirea persoanei/familiei potențial adoptatoare, cât și a copilului adoptabil, în funcție de gradul și vârsta de maturitate al acestuia. Persoana/familia care dorește să adopte este informată cu privire la etapele care trebuie parcurse în procesul adopției: obținerea atestatului ca persoană/familie aptă să adopte, deschiderea procedurii adopției interne, încredințarea în vederea adopției și încuviințarea adopției. De asemenea, aceasta este pregătită treptat pentru întâlnirea cu copilul, este informată cu privire la caracteristicile copiilor adoptabili al căror istoric de viață pot îngreuna dezvoltarea relației de atașament.

a). Atestarea adoptatorului sau a familiei adoptatoare:

Potrivit legislației actuale, pot adopta numai persoanele sau familiile care au domiciliul stabil în România. Adopția internațională este interzisă. Excepție: adopția internațională a copilului care are domiciliul în România poate fi încuviințată numai în situația în care adoptatorul sau unul dintre soții din familia adoptatoare, care domiciliază în străinătate este bunicul copilului pentru care a fost încuviințată deschiderea procedurii adopției interne (Legea 273/2004).

O primă etapă în realizarea procesului adopției este reprezentat de atestarea persoanei/familiei care dorește să adopte. Potrivit legislației în vigoare, atestatul este documentul care face dovada capacității de a adopta din îndeplinirea garanțiilor morale și condițiilor materiale necesare dezvoltării depline și armonioase a personalității copilului (Legea 272/2004).

b). Deschiderea procedurii adopției interne

Un aspect important de cunoscut este faptul că nu orice copil poate fi adoptat. Un copil devine adoptabil doar în urma verificării de către instanța de judecată a tuturor demersurilor întreprinse de reprezentanții Direcției Generale de Asistență Socială și Protecția Copilului pentru reintegrarea copilului în familia biologică sau integrarea lui în familia extinsă (rudele până la gradul IV inclusiv). Este evidentă orientarea prioritară a demersurilor în vederea asigurării continuității creșterii și dezvoltării copilului alături de părinții săi sau de familia extinsă. Potrivit Legii nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului, copilul are dreptul să crească alături de părinții săi. Atât părinții copilului, cât și rudele până la gradul IV inclusiv, sunt consiliați cu privire la existența la nivel local a serviciilor de suport, precum și asupra posibilității legale de sprijin financiar sau material. Aceștia sunt informați periodic asupra locului unde se execută măsura de protecție specială, precum și asupra condițiilor în care pot menține relațiile personale cu copilul.

Orientarea prioritară a demersurilor Direcției Generale de Asistență Socială și Protecția Copilului spre susținerea familiei pentru păstrarea copilului în mediul său de proveniență este completată de prevederile Hotărârii nr. 1435/2004 privind aprobarea Normelor metodologice de aplicare a Legii 273/2004 care stabilește obligativitatea direcției de a identifica și contacta rudele firești ale copilului până la gradul IV inclusiv, de a le consilia asupra posibilităților de luare spre creștere și îngrijire a copilului, de a solicita rudelor majore identificate exprimarea opiniei asupra posibilității de adopție a copilului.

Pentru fiecare copil aflat în sistemul de protecție se întocmește un plan individualizat de protecție. Acesta reprezintă un document prin care se realizează planificarea serviciilor, prestațiilor și măsurilor de protecție specială a copilului, pe baza evaluării psihosociale a acestuia și a familiei sale, în vederea integrării copilului care a fost separat de familia sa, într-un mediu familial permanent, în cel mai scurt timp posibil.

Obiectivele planului individualizat de protecție sunt integrarea copilului în familia biologică sau reintegrarea copilului în familia extinsă. Dacă aceste două demersuri eșuează, planul individualizat de protecție poate avea ca finalitate adopția. Direcția de la domiciliul copilului va

sesiza, în termen de 30 de zile de la finalizarea demersurilor pentru integrarea copilului în familia biologică sau reintegrarea în familia extinsă, instanța judecătorească pentru a se încuviința deschiderea procedurii adopției interne.

Instanța judecătorească va încuviința deschiderea procedurii adopției interne numai dacă planul individualizat de protecție stabilește necesitatea adopției interne și dacă părinții sau, după caz, tutorele își exprimă consimțământul la adopție.

În ceea ce privește adopția, principalele servicii sociale acordate sunt serviciile de sprijin, informare, consiliere oferite de specialiștii Serviciului de adopții părților implicate în adopție (copilului adoptabil, familiei naturale a acestuia, persoanei/familiei adoptive).

Standardele minime obligatorii privind procedura adopției interne (Ordinul nr. 45/2004 pentru aprobarea Standardelor minime obligatorii privind procedura adopției interne) au ca scop principal asigurarea și garantarea prestării unor servicii de calitate copiilor al căror plan individualizat de protecție propune ca finalitate adopția internă, părinților firești ai acestor copii, precum și persoanelor/familiei adoptatoare sau care au adoptat.

În aplicarea standardelor, serviciul de adopție acționează în interesul superior al copilului, al demnității și individualității persoanei.

- Servicii sociale acordate pentru copil:
 - Evidența copiilor al căror plan individualizat de protecție stabilește ca finalitate adopția internă;
 - Opinia copilului;
 - Compatibilitatea copil-familie potențial adoptatoare.
 - Servicii sociale acordate pentru persoana/familia potențial adoptatoare:
 - Informare și sprijin acordate persoanei/familiei adoptatoare;
 - Evaluarea persoanei/familiei în vederea obținerii atestatului;
 - Procesul de potrivire a persoanei/familiei adoptatoare cu copilul.
 - Servicii sociale acordate pentru familia biologică a copilului:
 - Informare și sprijin acordate familiei biologice a copilului;
 - Consimțământul la adopție al părinților biologici ai copilului.
 - Servicii sociale acordate pentru copilul adoptat și familia adoptivă în perioada post-adopție:
 - a. Servicii de sprijin și consiliere post-adopție:
 - Clienții serviciului de adopții beneficiază de servicii post-adopție de calitate, în condiții de celeritate, oferite de personal calificat.
 - Compartimentul post-adopție asigură servicii de sprijin, consiliere și asistență familiilor adoptatoare, copiilor adoptați și familiei biologice.
 - Clienții compartimentului post-adopție au acces la servicii și programe de sprijin adaptate nevoilor lor, accesibile atât pe plan local, cât și național.
- Potrivit standardelor, compartimentul post-adopție:
- Sprijină și promovează organizarea grupurilor de sprijin pentru părinții adoptivi și respectiv părinții biologici și asigură coordonarea acestor grupuri;

- Asigură, după încuviințarea adopției, consilierea și informarea familiei adoptatoare cu privire la aspecte legate de dezvoltarea copilului, atașament și dinamica familiei, precum și alte teme de interes în funcție de nevoile copilului și ale familiei adoptive;

- Asigură, după încuviințarea adopției, consilierea și informarea familiei biologice, în special cu privire la efectele adopției asupra membrilor familiei. În termen de 5 zile de la rămânerea irevocabilă a hotărârii judecătorești prin care s-a încuviințat adopția, direcția care a participat la judecarea cererii de încuviințare a adopției va înștiința în scris părinții firești despre aceasta (Legea 273/2004);

- Asigură consiliere și sprijin pentru copilul adoptat în ceea ce privește obținerea informațiilor legate de adopția sa, a căror comunicare este permisă de lege;

- Asigură consilierea copilului adoptat și a persoanei/familiei adoptatoare în cazul desfacerii sau constatării nulității adopției;

- Analizează cauzele care au determinat desfacerea adopției sau declararea nulității acesteia și face propuneri de îmbunătățire a activității serviciului de adopție sau, după caz, a altor compartimente.

b. Monitorizarea post-adopție:

- Compartimentul post-adopție asigură urmărirea și monitorizarea evoluției copilului și a relațiilor dintre acestea și părinții săi adoptivi pe întreaga perioadă prevăzută de lege (Legea 273/2004).

- Copiii și persoanele/familiele adoptatoare beneficiază de sprijin și consiliere privind soluționarea problemelor de atașament și dezvoltare ale copilului, precum și a eventualelor disfuncționalități apărute în familie.

- Asistenții sociali realizează vizite trimestriale la domiciliul copilului adoptat în vederea monitorizării adopției și întocmesc rapoarte în acest sens. De asemenea, aceștia vor realiza vizite ori de câte ori vor fi sesizați cu privire la apariția unor disfuncționalități în familie sau posibile încălcări ale drepturilor copilului. Se întocmesc rapoarte în acest sens.

- Reprezentanții compartimentului post-adopție colaborează în realizarea intervențiilor specifice fiecărui caz cu asistenții sociali ai serviciului de adopție.

PROBLEME IDENTIFICATE ÎN PRACTICĂ PRIVIND ADAPTAREA COPILULUI ÎN NOUL MEDIU FAMILIAL

Problemele apărute în procesul adopției privind adaptarea copilului la noul mediu familial sunt diverse, iar manifestarea lor depinde de la caz la caz, în funcție de istoricul copilului, de mediul anterior de viață al acestuia, precum și de vârsta copilului.

Pentru analizarea situațiilor de criză apărute pe parcursul adopției și a modului de depășire a lor, trebuie să se aibă în vedere ce semnificații diferite au noile situații și probleme de viață pentru fiecare persoană în parte. Viața personală, circumstanțele, condițiile, mediul, propria interpretare a situației și etapa propriu-zisă a vieții, toate influențează gradul de dificultate al situației respective de viață. Un cămin permanent, o slujbă stabilă, o situație financiară stabilă și relațiile de prietenie sinceră ajută la controlarea situației. În situațiile de criză ale vieții multe lucruri pot fi confuze și poate fi dificil să se discearnă motivul și consecințele acestora.

Gradul de toleranță al unei familii este testat atunci când mai multe crize se produc în același timp (Bocancea, 1999). Cel mai adesea atenția este îndreptată asupra problemei, care este percepută ca fiind cea mai dificilă și se acordă puțină atenție altor lucruri care consumă resursele părinților familiei în același timp. Multe lucruri simple pot contribui la controlarea situațiilor problematice serioase. O situație de criză poate fi depășită cu ajutorul umorului, redefinirii problemelor, reorganizării sarcinilor, primirii de ajutor și cooperare de la vecini, rude și prieteni. Problema mai poate fi controlată prin reevaluarea valorilor, direcționarea mâinii către o activitate constructivă și recunoașterea a ceea ce nu s-a pierdut.

În unele situații poate fi nevoie de ajutorul specialistului pentru clarificarea problemelor. Datorită punctului lor de vedere exterior, specialiștii pot aduce un nou simț al proporțiilor și noi perspective asupra situațiilor de familie; de asemenea, ei pot ajuta membrii familiei să identifice și să utilizeze resursele interne ale acesteia în vederea soluționării problemelor.

Problemele frecvent apărute în procesul adopției sunt cele legate de apariția depresiilor la părinții adoptivi și dezvoltarea relației de atașament dintre copil și familie. Părinții pot trăi un sentiment de neputință în cazul în care sentimentele lor nu sunt împărtășite de copil (Iluț, 2007). La început copilul poate fi prea confuz, deprimat sau nefericit din cauza marii schimbări produse în viața sa pentru a putea răspunde sentimentelor noilor săi părinți. Este posibil ca respectivul copil să nu fie obișnuit cu acordarea de atenție și apropiere, lucru care face dificilă apropierea de el. Într-o astfel de situație, sprijinul din partea altor familii adoptive este prețios. Este ușor să discuți probleme dificile cu cineva care a trecut prin ele.

Furnizorii serviciului de adopție pot organiza, la nivel de Direcție, grupuri de suport pentru părinții adoptivi, la care să participe persoane/familii adoptatoare aflate în diferite etape ale procesului adopției. Din experiența reprezentanților Serviciului de Adopții, realizarea unui grup de suport pentru persoanele și familiile adoptatoare poate contribui foarte mult la sprijinirea persoanelor/familiilor în procesul adopției, având în vedere că acest suport de grup vizează schimbul de experiență. Întrucât persoanele/familiile adoptatoare participante se află în diferite etape ale adopției, fiecare dintre acestea pot oferi informații din experiența lor de până acum și altor persoane/familii adoptatoare aflate în situații similare. Schimbul de experiență între aceste persoane ar putea conduce la o încurajare și sprijinire reciprocă a lor pentru a-și învinge fiecare temerile pe care le au, având în vedere că pătrunderea unui nou membru într-o familie schimbă radical stilul de viață al familiei de până atunci.

Grupul de suport pentru părinții adoptivi poate fi eficient în rezolvarea problemelor cu care unii dintre ei se confruntă în dezvoltarea relației de atașament cu copilul adoptat, având în vedere că la acest suport de grup pot participa și familii adoptive, care pe întreg parcursul adopției au dobândit o experiență bogată, pe care o pot împărtăși și altor persoane/familii potențial adoptatoare sau adoptive.

Reprezentanții Serviciului de adopții din cadrul Direcției Generale de Asistență Socială și Protecția Copilului Argeș au organizat astfel de grupuri de suport

pentru părinții adoptivi, care s-au dovedit a fi eficiente. O remarcă deosebită a fost aceea că marea majoritate a persoanelor invitate au fost receptive la organizarea unui astfel de grup de suport pentru părinții adoptivi.

De multe ori o persoană care a devenit recent părinte adoptiv poate suferi de sindrom de depresie post-adopție. Părintele adoptiv poate trăi sentimentul depresiei în fața noii responsabilități uriașe. Pentru o mamă biologică depresia postnatală poate apărea ca un fenomen „natural”, în timp ce părinții adoptivi sunt adesea confuzi, deoarece ei trăiesc aceleași sentimente fără a le putea explica printr-o dezordine hormonală.

Depresia se caracterizează prin trăirea unui sentiment de tristețe, a unor sentimente de culpabilitate, de autoînvinovățire, iritabilitate și nervozitate, anxietate și tensiune psihică (Pricopi, 2004). Cea mai mare parte din energia subiectului depresiv este investită în gânduri negative. În primele faze, viața familiei adoptive este tulburată de oboseala acumulată de părinți prin nesomn. Nesiguranța cu privire la trecutul copilului și grijile legate de starea lui de sănătate pot cauza stres, la fel ca și creșterea responsabilității financiare.

Sentimentele trăite nu indică faptul că părintele adoptiv a luat o decizie greșită prin adoptarea copilului, sau că este un părinte necorespunzător. Este foarte important să se acorde timpul necesar pentru adaptarea personală la noua situație. Nu este bine să se stabilească cerințe prea mari, deoarece angajamentele asumate față de copil și deprinderea modului de a fi părinte nu se rezolvă peste noapte.

În ceea ce privește atașamentul dintre cei doi subiecți (familia adoptivă și copilul adoptat) acesta se realizează treptat. La început copilul poate accepta numai unul dintre părinți, de care se poate atașa. Apropierea de copil poate fi dificilă, iar responsabilitatea asupra copilului poate fi resimțită ca o povară prea grea. Sentimentele pot provoca anxietate și vină. Toate sentimentele sunt permise, dar trebuie să li se acorde timp și spațiu de manifestare.

Atașamentul este un proces care necesită timp, mai mult sau mai puțin, în funcție de mai mulți factori: experiențele trecute ale copilului și ale potențialilor părinți adoptivi, nivelul de încredere în ei înșiși pe care îl au, experiențele lor anterioare în materie de atașament, circumstanțele mai mult sau mai puțin favorabile care însoțesc întâlnirea și primele luni de viață comună, disponibilitatea fizică și afectivă a potențialilor părinți adoptivi etc.

CONCLUZII

Elaborarea unei noi legislații în domeniul protecției drepturilor copilului în 2002, care a intrat în vigoare în anul 2005, a contribuit la evoluția legislației în domeniul adopției naționale.

Astfel, adopția poate fi considerată ca soluție alternativă doar pentru copiii din sistemul de protecție, pentru care nu s-a reușit reintegrarea în familia biologică sau integrarea în familia extinsă. Se iau în considerare în permanență drepturile, pe care le au părinții biologici în raport cu propriii copii, dar și în situația în care copiii nu locuiesc împreună cu părinții lor și se promovează menținerea relației dintre copii și părinți.

Oficiul Român pentru Adopții trebuie să fie capabil să identifice o familie adoptatoare română. Elementul central al legii îl constituie identificarea unei familii pentru copil, nu a unui copil pentru o familie (Roth Szamoskozi, 1999). Astfel, drepturile copilului sunt prioritare și vor fi luate în permanență în considerare înaintea nevoilor și dorințelor unei familii care dorește să adopte un copil. Se iau în considerare și se respectă și dorințele persoanelor/famiiliilor potențial adoptatoare, dar nu li se acordă prioritate în raport cu nevoile copilului, ci se analizează măsura în care ele corespund interesului superior al copilului.

BIBLIOGRAFIE

- Balahur, D. (2001). *Protecția drepturilor copilului ca principiu al asistenței sociale*, Editura All Beak, București.
- Bocancea, C. (1999). *Elemente de asistență socială*, Editura Polirom, Iași.
- Iluț, P. (coord.), (2007). *Dimensiuni ale familiei actuale din România*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca.
- Miftode, V. (1999). *Fundamente ale asistenței sociale*, Editura Eminescu, Iași.
- Neamțu, G. (coord.), (2003). *Tratat de asistență socială*, Editura Polirom, Iași.
- Pop, L., M. (coord.), (2002). *Dicționar de politici sociale*, Editura Expert, București.
- Pop, L., M. (2003), *Imagini instituționale ale tranziției: pentru o sociologie a retro-instituționalizării*, Editura Polirom, Iași.
- Pricopi, A. (2004). *Dreptul familiei*, Editura Lumina Lex, București.
- Roth Szamoskozi, M., (1999). *Protecția copilului-dileme și metode*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca.
- Zamfir, E. (2004). *Politici Sociale de Protecție a copilului în situații de risc*, București.
- ***Constituția României, 1991.
- *** Hotărârea nr.1435 din 2 septembrie 2004 pentru aprobarea Normelor metodologice de aplicare a Legii nr. 273/2004 privind regimul juridic al adopției, publicată în Monitorul Oficial nr. 868 din 23 septembrie 2004..
- *** Legea nr. 18/1990 privind ratificarea Convenției cu privire la drepturile copilului, publicată în Monitorul Oficial nr.109 din 28 septembrie 1990.
- *** Legea nr. 30/1994 privind ratificarea Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale și a protocoalelor adiționale la această convenție, publicată în Monitorul Oficial nr. 135 din 31 mai 1994.
- ***Legea nr. 47/1993 cu privire la declararea judecătorească a abandonului de copii publicată în Monitorul Oficial nr.153 din 8 iulie 1993.
- *** Legea nr. 84/1994 privind ratificarea Convenției asupra protecției copiilor și a cooperării în materia adopției internaționale, publicată în Monitorul Oficial, nr. 298 din 21 octombrie 1994.
- *** Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului, publicată în Monitorul Oficial, Partea 1, nr. 557 din 23 iunie 2004.
- *** Legea nr. 273/2004 privind regimul juridic al adopției publicată în Monitorul Oficial, Partea 1, nr. 557 din 23 iunie 2004.
- *** Legea nr. 274/2004 privind înființarea, organizarea și funcționarea Oficiului Român pentru Adopții, publicată în Monitorul Oficial nr. 557 din 23 iunie 2004, republicată în M.Of. nr. 108 din 17 februarie 2010.
- *** Legea nr. 275/2004 pentru modificarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr.12/2001 privind înființarea Autorității Naționale pentru Protecția Copilului și Adopție, publicată în Monitorul Oficial nr. 557 din 23 iunie 2004.
- *** Legea nr. 705/2001 privind sistemul național de asistență socială, publicată în Monitorul Oficial nr. 814 din 18 decembrie 2001.
- *** Ordinul nr. 45/2004 pentru aprobarea Standardelor minime obligatorii privind procedura adopției interne, publicat în Monitorul Oficial, Partea I nr.306 din 07 aprilie 2004.
- *** Ordinul nr. 136/2006 pentru aprobarea Normei sanitare veterinare privind standardele minime pentru protecția găinilor ouătoare publicat în Monitorul oficial nr. 617 din 18 iulie 2006.
- *** Ordonanța de Urgență nr.12 din 26 ianuarie 2001 privind înființarea Autorității Naționale pentru Protecția Copilului și Adopție.
- *** Ordonanța de Urgență 192 din 8 decembrie 1999 privind înființarea Agenției Naționale pentru Protecția Drepturilor Copilului și reorganizarea activităților de protecție a copilului.

RELAȚIILE DIN CADRUL FAMILIEI ȘI INFLUENȚA LOR ASUPRA EDUCAȚIEI COPILULUI

Liliana–Luminița Todorescu, Universitatea “Politehnica” din Timișoara
Raluca Purnichescu (Purtan), Institutul Național de Statistică, București

ABSTRACT

Chronologically speaking, before having systematic or institutionalized influences both within and outside of the educational system, a child benefits of the influence of his family. Unlike the traditional family there used to be, nowadays the family has a different structure, different living conditions and permanently tries to fit in today's society. When it comes to bringing up a child and offering him an education, the family has the primary role, as the man's first environment, and at the same time, mankind's first school, within which the child acquires his “seven years from home”. The child's sociability is developed within the family which is responsible also for the basis of his education. Good cognitive, affective, character and even somatic development are also conditioned by the presence of a family environment, especially by the relationships within it, having a specific influence upon the child. His further development depends mostly on the way these relationships are formed, but also on the way families understand raising a child. Their evolution ultimately influences society's evolution, because today's children are tomorrow's future.

Keywords: education, child, family, influence, family relationships

TIPOLOGIA RELAȚIILOR FAMILIALE

Modul în care un individ privește existența umană și problemele acesteia depinde, în mare măsură, de experiența trăită de acesta în cadrul familiei. De altfel, se și spune că “meseria de om” copilul o învață în familie, deoarece de atitudine pe care o adoptă față de membrii familiei depind mai târziu relațiile sale cu restul oamenilor.

Familia este un microcosmos social prin faptul că oferă copilului o mare diversitate relațională. Ea cuprinde indivizi (bărbați și femei, tineri și vârstnici, mari și mici, puternici și slabi) atașați unui altora prin legăturile vieții în comun și prin afecțiune.

Tipologia relațiilor familiale cunoaște o gamă întinsă și depinde de compoziția familiei: numărul membrilor, vârstă, sex, etc. Se pot distinge astfel *două tipuri de relații*:

- *Verticale* – între generațiile care compun familia (părinți-copii, bunici-copii, părinți-bunici)
- *Orizontale* – între membrii aceleiași generații (între părinți, între copii etc.)

De exemplu, într-o familie normală compusă din părinți (tată și mamă) și doi copii (o fată și un băiat) pot fi întâlnite următoarele *situații relaționale*:

- Relații de la tată la mamă
- Relații de la mamă la tată
- Relații de la tată la fiu
- Relații de la fiu la tată
- Relații de la mamă la fiică
- Relații de la fiică la mamă
- Relații de la mamă la fiu
- Relații de la fiu la mamă
- Relații de la tată la fiică
- Relații de la fiică la tată
- Relații de la frate la soră
- Relații de la soră la frate

Evident că, atunci când alături de părinți și copii, familia mai este alcătuită și din bunici, numărul relațiilor din cadrul acesteia este mult mai mare.

Toate situațiile relaționale sunt importante, dar cele mai importante sunt cele dintre soț și soție și cele dintre părinți și copii, asupra cărora ne vom și axa de altfel în acest punct al lucrării. Pe baza lor, susține Emilia Bătrânu (1980) “copilul își formează prima imagine despre familie și despre îndatoririle ei sociale. De aceea, majoritatea părinților educă așa cum au fost ei educați și de aceea este foarte greu să crezi o familie fericită când nu ai avut tu parte de o astfel de familie”.

Viața în familie facilitează copilului cunoașterea celor mai importante comportamente sociale: apărarea propriilor drepturi, respectarea drepturilor altora. Jocul continuu de interrelații din sânul familiei îi asigură simultan individualizarea și socializarea, proces din care se naște personalitatea.

RELAȚIILE DINTRE PĂRINȚI ȘI COPII

Adevăratele relații dintre părinți și copiii lor, relații care au influențe educative pozitive sunt relațiile firești, de camaraderie. Raporturile de prietenie, de afectivitate și înțelegere între părinți și copii sunt cele mai eficiente și mai productive.

Un părinte inteligent face abstracție de orgoliul său în relațiile cu copilul. În primul rând el îl consideră pe acesta prietenul său și încearcă să-l cunoască mai bine, să pătrundă în gândurile și sentimentele acestuia încercând să înțeleagă ce se petrece cu el. În momentul în care părintele nu reușește să înțeleagă copilul și să se transpună în locul acestuia, conflictul este inevitabil.

“Inima adultului nu poate bate în același ritm cu a unui copil; o experiență întreagă le separă. Părintele este obligat să aducă în viața copilului lumina acestei experiențe, dar cu o condiție: să nu strivească personalitatea lui în formare cu greutatea experienței sale” (Bătrânu, 1980, p. 81).

Părinții trebuie să dea dovadă de răbdare și de tact, să ofere copiilor ajutor, protecție și siguranță întinzându-le mâna la fiecare treaptă care duce spre maturitate.

În prezent se vorbește foarte mult despre conflictul dintre generații ca despre o caracteristică a epocii noastre.

Divergențe însă au fost și vor fi întotdeauna între tineri și vârstnici. Existența conflictelor dintre copii și adulți este impusă de însăși deosebirile normale, naturale dintre cei ce le trăiesc. Dacă unele familii seamănă mai mult cu o grupare de persoane străine una față de cealaltă decât cu o familie, aceasta se datorează faptului că în cadrul lor nu există suficientă toleranță pentru conflicte.

Multe dintre conflictele părinți-copii se nasc din necesitatea copilului de a se afirma ca persoană independentă, din dorința lui de a fi tratat ca un om mare. Sunt părinți care fie din ignoranță, fie din îngâmfare nu țin seama de această tendință și calcă în picioare, strivesc de la primele semne de afirmare personalitatea copilului. Ei nu admit nici o părere a copiilor care i-ar putea contrazice, indiferent din ce domeniu sunt problemele ce se discută. În felul acesta ei obțin doar o supunere de suprafață, o supunere formală și pierd în schimb posibilitatea de a controla ceea ce gândește copilul și posibilitatea de a-l influența.

Pentru evoluția psihică normală a copilului este necesar ca el să poată exprima ceea ce gândește și simte. Cu referire la acest fapt, Rodica Ciurea (1969, p. 23) redă foarte bine părerea unui student despre motivele apariției conflictelor între copii și părinți. "Aceste conflicte se ivesc mai ales datorită faptului că părinții mei nu pot accepta emanciparea mea, propriile mele convingeri, concepția mea despre viață. Nu pot avea părerea mea despre lucruri și fapte, numai și numai pentru că în mentalitatea lor am rămas mic, am rămas un copil. Ei nu sunt de acord cu aspectele noi ale vieții și sunt înclinați să privească tinerii ca pe niște ratați, care nu vor putea face nimic de seamă, bine și la locul lui".

Teama de a nu fi luat în serios, de a fi considerat în continuare copil, sentimentul demnității jignite prin respingerea oricărei încercări de afirmare a propriei sale personalități sunt dominante care se desprind din rândurile de mai sus.

Tânărul nu cere numai dragoste din partea adultului, ci mult mai mult, respectul ce i se cuvine ca om care gândește în felul lui, ca om care are dreptul la convingerile sale proprii și la o atitudine personală.

Dacă părinții ar încerca să-și cunoască mai bine copiii, dacă ar fi mai apropiați unii de alții și dacă le-ar acorda mai multă încredere, atunci n-ar mai exista conflicte majore, familia n-ar mai apărea pentru unii tineri ca o închisoare, ci ca un teren pe care competiția dintre generații s-ar desfășura cinstit și deschis.

Din păcate însă, de cele mai multe ori, părinții săvârșesc erori grave în ceea ce privește creșterea și educația copiilor lor pentru că nu-și cunosc îndatoririle, nu cunosc ce fel de relații ar trebui să se stabilească între ei și între ei și copiii lor, nu cunosc decât vag și empiric problemele educative ridicate de fiecare vârstă. Așa se explică lipsa totală de autoritate sau dimpotrivă, în numele autorității, abuzul de drepturi pe care cred că le dă paternitatea; așa se explică și raporturile absolute din cadrul unor cupluri.

Ca și *cauze care determină starea conflictuală dintre părinți și copii* mai pot fi enumerate:

1. Cauze care țin de defectele caracteristice ale părinților și care împiedică comunicarea naturală a copilului cu propriul lui părinte:

- lipsa de afecțiune pentru copil;
- nervozitate exagerată;

- agresivitate brutală;
- lipsă de echitate în relațiile cu copilul;
- nerespectarea opiniilor lui;
- respingerea intervenției opiniei publice;
- lipsă totală de interes pentru educația copilului.

2. Cauze care țin de relațiile proaste dintre membrii familiei:

- dintre cei doi soți;
- dintre părinți și bunici;
- dintre frați și surori.

3. Cauze care țin de educația și gradul de cultură al părinților.

Toate acestea denaturează raporturile firești dintre părinți și copii.

O altă cauză extrem de importantă care afectează relația părinți-copii se referă la solicitările multiple ale vieții exterioare, la febra existenței de zi cu zi, la faptul că părinții sunt mult prea ocupați acasă și la serviciu. Această suprasolicitare a părinților creează goluri din ce în ce mai simțite în relațiile de familie. Lăsați de capul lor, tinerii consideră această libertate ca pe ceva normal, ca pe un drept al lor, fără posibilitate de apel. Trăind mai mult între ei și foarte puțin în prezența părinților, ei fac ușor abstracție de aceștia. Raporturile dintre membrii familiei slăbesc, uneori până la inexistență. Deși părinții și copiii continuă să trăiască sub același acoperiș, uneori sunt ca și despărțiți prin modul de viață pe care îl duc. "Între ei și noi este o adevărată prăpastie, nu ne mai putem înțelege fiindcă suntem total deosebiți" îi auzi spunând și pe unii și pe ceilalți (Bătrănu, 1980, p. 32).

Adeseori, în locul comunicării, al dialogului viu, al disputelor zilnice, caracteristice relațiilor părinți-copii, se așterne tăcerea și indiferența rece.

Răceala se pare că marchează din ce în ce mai mult comportamentul societății supraorganizate și tehnizate în care trăim. Chiar între ei, tinerii manifestă o răceală voită, deși relațiile lor sunt din ce în ce mai libere. Această răceală, indiferență, îndepărtare, pierdere pe plan afectiv, majoritatea părinților o suportă greu.

Cea mai mare parte a conflictelor dintre părinți și copii au însă ca sursă dorința copiilor de a zbura departe de căldura căminului părintesc. Căci vine o vreme și o vârstă când copilul simte nevoia de a căuta în afara "cuibului" părintesc sursele unei experiențe absolut necesare formării lui ca adult, iar părintele trebuie să înțeleagă această nevoie și să nu se opună.

Mult mai târziu, copiii vor redeveni sensibili la atmosfera căminului, când vor simți ei însăși dorința de a construi propriul lor cuib.

Pentru ca să-și poată păstra influența formativă asupra tânărului, adultul trebuie să înțeleagă că tinerețea este centrifugă prin însăși natura sa. Cu cât se vor pune mai puține obstacole în calea acestei tendințe, cu atât ea se va plia mai mult în direcția dorită.

Tonul relațiilor dintre părinți și copii este dat însă de calitatea relațiilor existente între cei doi părinți, relații despre care încercăm să discutăm în continuare.

Atunci când în familie domnește echilibrul, armonia între părinți, buna înțelegere, sprijinul și încrederea reciprocă, copilul se simte în siguranță, își iubește părinții, are încredere în aceștia și comunică eficient cu ei. El își va lăsa părinții să pătrundă în universul său, să devină confidenții și sfătuitoarii săi, și va spori astfel șansele

acestora de a-l influența, de a-l controla sau corija, de a se face ascultați, iubiți și respectați.

Un copil crescut într-un astfel de mediu va avea o educație și o dezvoltare personală optimă.

Când părinții sunt nervoși, agitați, și există certuri, tensiuni și conflicte între ei, unitatea familiei este distrusă, iar comunicarea dintre părinți și copii devine foarte deficitară. Căminul se prăbușește, trăgând după sine în cea mai neagră nesiguranță și deznădejde copilul. În înverșunarea lor oarbă, părinții uită de existența lui. Modul de viață obișnuit al copilului, bucuriile sale, prezența și dragostea celor din jur, toate sunt înghițite deodată de prăpastia ce s-a deschis între părinți săi. Inconștienți, aceștia fac din el, de cele mai multe ori, un simplu obiect de tranzit și negocieri. Copilul este azvârlit dintr-o parte în alta sau de una din părți împotriva celeilalte, după cum o cere egoismul lor.

Adesea, în astfel de cazuri se ajunge chiar la despărțirea, la divorțul părinților, fapt care are ca și consecințe părăsirea domiciliului de către unul dintre părinți și de asemenea rămânerea copilului la unul dintre aceștia (tata sau mama) în funcție de hotărârea judecătorească. Și, din păcate pentru copil, de cele mai multe ori, părintele care părăsește domiciliul îl părăsește și pe el. Acest lucru copilul nu-l va ierta niciodată.

Desfacerea cuplului conjugal prin separație de fapt sau prin divorț, după părerea multor autori este mult mai nocivă pentru copil decât decesul unuia dintre părinți. Unul dintre motive ar fi faptul că divorțul, așa cum am arătat și mai sus, este în general precedat de neînțelegeri manifeste, de certuri sau scene de violență care tulbură profund conștiința copilului. Un alt motiv ar fi acela că divorțul obligă pe copil să ia atitudine opțională față de părinți, lucru pentru care el simte o repulsie cunoscută. Când părinții se iubesc, la rândul său, copilul îi iubește pe amândoi. Când părinții se urăsc, copilul este silit să ia poziție pentru unul sau pentru altul și nu rar se întâmplă ca pus în această dilemă, el să se îndepărteze de amândoi.

Dezorganizarea familiei aduce cele mai grave prejudicii dezvoltării copiilor. Studiile sociologice întreprinse în cele mai diverse țări conduc spre aceeași concluzie: divorțul reprezintă pentru copil o adevărată dramă, care lasă răni deschise în sufletul său și care îl afectează profund din punct de vedere moral. El provoacă traume sufletești atât de puternice, încât cu greu pot fi compensate.

În familiile dezorganizate, copilul rămâne așa cum se afirmă pe drept un "candidat la umanitate". Totul depinde foarte mult de efortul personal al minorului și de școală, care preia complicata sarcină de formare și modelare a comportamentului acestuia, în sensul unei evoluții normale.

De cele mai multe ori, carențele familiei dezorganizate se manifestă în situația la învățătură a copilului, în manifestările irascibile față de părinți și profesori, în minciună, în fuga de la domiciliu, în apartenența copilului la grupuri viciate (care comit acte delincvente – furt, tâlhărie, consum de droguri, violuri, crime etc.) și în alte abateri grave.

Dacă totuși, o hotărâre atât de gravă ca desfacerea unui cămin prin divorț se impune prin forța împrejurărilor, atunci este necesar ca părinții să salveze cu orice preț cel puțin imaginea pe care copilul și-a creat-o despre ei. Nimic nu este mai grav pentru educația lui

decât coborârea părinților săi până la micimea de a se defăima reciproc. Aceasta deoarece, încredințat unuia dintre ei, copilul va continua să aibă contact, fie și numai periodic cu celălalt, și el nu trebuie să se îndoiască nici o clipă de valoarea educativă a influențelor vreunui dintre ei.

Consecințele grave pe care le are divorțul părinților asupra familiei și asupra educației și dezvoltării personalității copilului, ne obligă să afirmăm că divorțul trebuie să fie o măsură de ultimă instanță, care să urmeze tuturor încercărilor de a salva familia.

Armonia și pacea conjugală se dovedește așadar a fi din nou un factor educativ de mare importanță, deoarece apare ca izvor de coerență, de stabilitate, de seninătate, de comunicare pozitivă și de solidaritate umană.

Din perspectivă educativă, armonia și pacea conjugală la care ne referim trebuie să fie autentică și să aibă un conținut real. Armonia de suprafață, simulată este repede intuită de copil ca situație de compromis și ca atare ea nu produce copilului decât neîncredere și dezorientare, alterând astfel comunicarea părinți-copil.

O pace excesivă, fără nici o izbucnire spontană, fără acea acțiune continuă de influențare reciprocă dintre membrii familiei este atât de nocivă pentru educația copilului ca și furtuna continuă. Unele dispute familiale nu numai că sunt inofensive, dar chiar sunt necesare ca o descărcare liniștitoare, ca un apel la adevăr și sinceritate, ca un efort de înțelegere și împăcare.

O altă situație pe care o amintim aici este recăsătorirea unuia dintre părinții copilului (în urma divorțului de celălalt partener sau în urma decesului acestuia) și înțelegerea, relația acestuia cu părintele vitreg. De înțelegerea lor depinde în ultimă instanță și relația copilului cu părintele vitreg. Evident că în această situație totuși lucrurile sunt mai complicate, iar relația copil-părinte vitreg și invers se construiește în timp. Reacomodarea copilului este un proces de lungă durată, care impune părintelui vitreg multă răbdare, răbdare de care părintele vitreg nu va ști să dea dovadă dacă nu se înțelege bine din toate punctele de vedere cu părintele natural al copilului. Dacă între părintele vitreg și părintele natural există certuri, scandaluri și violențe, copilul va fi prins adesea la mijloc și va încerca sentimente de dispreț, de ură, de agresivitate față de părintele vitreg iar relația de comunicare cu acesta se va înrăutăți.

Când părintele natural se înțelege bine cu părintele vitreg, în timp, acesta din urmă va putea ajunge să aibă o relație de comunicare bună și cu copilul. Pentru aceasta însă, el trebuie să-și dea seama de la început de ceea ce-i lipsește copilului – autoritate, afecțiune, prietenie – și să ofere cu generozitate atitudinea necesară, fără să se cramponeze de reacțiile agresive pe care le-ar putea întâmpina. Copilul trebuie lăsat să se obișnuiască încetul cu încetul cu noua situație. Nu trebuie să se pretindă copilului din capul locului reciprocitate de sentimente pentru că, în astfel de cazuri, în copil există sentimente confuze și contradictorii: gelozie, culpabilitate, ciudă, necaz, nervozitate etc. După André Berge (1977, p. 32) – "Părintele vitreg nu trebuie să încerce să seducă copilul, să-l cucerească, sau să se facă acceptat imediat, dar de asemenea nu trebuie nici să vină de la început cu ideea preconcepută că în familie există un dezechilibru iar rostul lui este de a face ordine".

Când părintele absent trăiește, este cu totul inoportun ca părintele vitreg să adopte față de el o atitudine critică, căci insistând asupra defectelor părintelui firesc va trezi cu siguranță antipatia copilului. Chiar dacă la început, susține André Berge (1977), strategia de a ponegri pe absent pare să dea roade, rezultatul final este tot dezavantajos, fiindcă copilul este pus în situația dureroasă a unei rupturi, este silit să asimileze două atitudini diametral opuse. Copilul are tendința de a se apropia de ceea ce-i face bine, nu de ceea ce-i provoacă suferință.

În concluzie, se recomandă ca părintele vitreg – mamă sau tată – să încerce să înțeleagă problemele cu care se confruntă copilul, dificultățile acestuia și să-i accepte ambivalența și agresivitatea trecătoare. Numai în felul acesta va găsi drumul spre inimă, spre dragostea și respectul lui.

ROLUL EDUCATIV AL FRATRIEI

Raporturile ce se stabilesc între frați și între surori în cadrul familiei au importante urmări educative. Ele constituie un fel de repetiție a rolurilor pe care le vor juca mai târziu în viață.

Primele gelozii, primele certuri și rivalități, micile nedreptăți, ușoarele jigniri, primele ingratitudini, primele competiții, dar și primele colaborări și prietenii, copilul le trăiește și le învață în contactul cu frații și surorile sale.

Această învățătură pe care copilul o primește în grupul de frați și de surori trebuie temperată de prezența părinților și mai ales de solidaritatea înăscută care unește membrii familiei.

Existența grupului de frați și de surori asigură copilului trebuința: de a sta alături de alte ființe umane (părinții nefiind oricând disponibili), de a avea parteneri de joc, de a se defini pe sine în raport cu alții de vârstă apropiată și de a-și orienta în mai multe direcții încercătura afectivă, care altminteri riscă să se fixeze asupra părinților.

Dar tot grupul de frați și de surori introduce și lupta în familie prin apariția sentimentului de rivalitate. Nu trebuie uitat însă că viața este o luptă și tehnica de a lupta se învață, iar rivalitatea frățească apare din această privință ca fiind inevitabilă dar și normală, necesară și chiar benefică uneori.

În familiile în care sentimentele se manifestă liber, este imposibil să nu se regăsească sentimentul rivalității între frați, deoarece în aceste familii, copilului i se oferă oricând ocazia să se simtă neglijat din cauza unui alt frate, să se simtă complexat față de frații mai mari, să se socotească frustrat în activitatea lui, să fie gelos pe fratele său nou-născut pentru că acesta beneficiază mai mult de protecția și dragostea părinților, etc.

Este inevitabil deci ca fiecare copil să nu apară în ochii celorlalți ca un rival; este inevitabil ca prin prezența fraților fiecare să nu se simtă amenințat în regimul lui personal și în atașamentul față de părinți.

Rivalitatea dintre frați, spune James Dobson (1993) nu este nouă. Ea este vinovată de prima crimă cunoscută în istorie (Cain care l-a ucis pe fratele său Abel) și a fost prezentă în orice familie, cu cel puțin doi copii, de atunci și până acum. Sursa majoră a rivalității dintre frați este demodată gelozie și competiția dintre copii.

Acest lucru îl explică foarte bine rivalitatea apărută o dată cu nașterea fratelui mai mic. Nu este niciodată prea

ușoară pentru un copil apariția unui nou-născut în familie. Acest nou născut captează atenția mamei și cere îngrijiri care fac din mamă o prezență inaccesibilă pentru copilul mai mare. Acesta din urmă trăiește momente de teamă, încearcă sentimente de singurătate, de părăsire, de insatisfacție. Șocul se manifestă curând și în comportamentul lui; simptomele regresive, dificultățile de conduită fac dovada că el se simte amenințat, neliniștit, devalorizat, nesecurizat. Față de fratele lui adoptă o poziție de ostilitate.

Această ostilitate se exteriorizează uneori cu franchețe: copilul gelos poate să-l zgârie sau să-l muște pe nou-născut, să-i dea drept jucărie un obiect periculos, să-l dezvelească, etc. Altădată ostilitatea se exteriorizează mai subtil, prin cuvinte: el spune o poveste în care nou-născutului i se întâmplă ceva rău – cade de la fereastră sau se arde (Vincent, 1972).

Copilul mai mare (primul născut) se manifestă astfel față de fratele său mai mic (cel de-al doilea născut), datorită faptului că el își vede poziția zdruncinată și are un complex violent de frustrare. În mintea lui se întipărește de cele mai multe ori ideea - “deodată a venit cineva și mi-a luat totul”.

În fața atâtor dovezi care i se par că se acumulează, (îi se iau privilegiile, părinții se interesează de altcineva, îl ceartă pentru manifestările sale mai sus amintite) primul născut începe să creadă că nu mai este iubit. Neliniștea, ostilitatea și vinovăția laolaltă formează în el un cumplit amestec de sentimente dureroase și nu are nevoie decât să fie iubit și liniștit.

Gelozia infantilă, spune Emilia Bătrânu (1980, p. 72) “nu este un defect, ea este o suferință. Copilul s-a bucurat, l-a așteptat cu nerăbdare pe frățiorul mai mic, l-ar fi iubit dacă nu venea ca un rival la dragostea maternă, fapt care s-a întâmplat nu din vina lui, ci din a părinților, care nu au știut cum să-l primească pe noul născut pentru a nu da naștere la o suferință pe care să o califice apoi ca defect. Fără să dea atenție manifestărilor de gelozie ale celui mai mare, ei trebuie să-i arate aceeași dragoste ca mai înainte, chiar dacă a devenit insuportabil, să-i încredințeze, făcându-l să accepte ca o onoare mici sarcini cu privire la îngrijirea celui mic. Egalitatea dragostei părintești este adevărata bază care permite rivalității frățești să evolueze în limite normale”.

Toate reacțiile descrise mai sus le încearcă nu numai primul născut față de cel de-al doilea ci negreșit le încearcă orice copil în situația în care un frățior vine îndată după el, chiar dacă avea frați și surori mai mari.

La frații și surorile mai mari reacțiile de acest gen sunt atenuate pentru că ei sunt în oarecare măsură obișnuiți să împartă atenția și afecțiunea părinților deoarece situația le este cunoscută din capul locului.

Deci în grupul de frați și de surori, poziția cea mai delicată o ocupă primul și ultimul născut.

Primul născut este în general bine primit, el fiind în majoritatea cazurilor un copil dorit, consideră Cornelia Dimitriu (1973). Părinții nu au însă experiența creșterii și educării copiilor, astfel că acest prim născut este adesea victima unor stângăcii și erori inevitabile. Totodată, părinții se resimt de pe urma modificărilor provocate de apariția copilului, modificări care le afectează răspunderile și relațiile dintre ei.

Copilul se bucură de toată dragostea și atenția celor mari, uneori ar avea motive să se plângă chiar de această

atenție, când ea este excesivă și colorată de anxietate. El este "universul" părinților săi, creșterea lui este urmărită pas cu pas, este bucuria și mândria părinților care îl răsfăț și îl valorizează. Copilul trăiește astfel vârsta lui de aur, a cărei amintire se va șterge greu din mintea lui.

La apariția celui de-al doilea născut, primul născut își simte, așa cum am mai arătat, poziția zdruncinată și trăiește teama de a nu fi "detronat". El vede în fratele mai mic un rival de temut, care acaparează tot timpul și toată dragostea părinților (de aici și sentimentele negative, de ostilitate pe care le încearcă pentru acesta) și se vede pe sine nedreptățit, fapt care îi stârnește indignarea și ciuda.

Toate aceste lucruri pot duce la o oarecare frânare în dezvoltarea proprie a primului născut.

Pe lângă dezavantaje, există însă și avantaje în poziția primului născut, el bucurându-se de unele privilegii: este model, obiect de admirație și de identificare pentru cei mai mici, în fața cărora apare ca un conducător natural. Câteodată, datorită vârstei lui, părinții îl tratează camaradereste, discută și se sfătuiesc cu el, îi permit unele activități interzise celor mai mici, îi acordă mai multă libertate.

Pentru cel de-al doilea născut, dar și pentru cei născuți mai târziu, primul născut constituie un fel de model, de antrenor în procesul de creștere. Paul Osterrieth (1967) susține că cel de-al doilea copil găsește în el pe unul care îi arată drumul, îi arată scopul ce trebuie atins. El este negreșit un factor de facilitare a dezvoltării pentru cel de-al doilea născut, dar și un factor de frustrare. Acest înaintaș, veșnic scos în față de părinți, veșnic prezentat ca exemplu, le face și le știe pe toate mai bine fiindcă este mai în vârstă. În felul acesta el se constituie ca o barieră, ca un plafon pe care este imposibil să-l ajungi și să-l depășești. Aceasta este marea frustrare a celui de-al doilea copil: nu este niciodată primul și nici cel mai tare. În asemenea situație el poate reacționa printr-o atitudine abdicatoare, dar cel mai frecvent el se silește, dimpotrivă, să strălucească, să depășească pe predecesorul lui, să izbutască mai bine și pe cât posibil altfel. Departe de a se arăta pasiv el este mai curând ambițios și voluntar, înclinat să se afirme pe toate căile posibile, unele admisibile, altele mai puțin recomandabile. Trebuința lui de a depăși, de a "sparge plafonul" se manifestă pe planurile cele mai diverse și mai ales în afară de cercul familiei, în raporturile cu cei de vârsta lui. În cazul când nu este ultimul născut, el are și destule compensații, deoarece dispune de posibilitatea de a juca față de cei care îi precedă, rolul de frate mai mare, de a se arăta superior și dominator.

Experiența a dovedit că în general toți copiii care ocupă o poziție intermediară în grupul de frați și de surori, inclusiv cel de-al doilea născut (în cazul în care nu este și ultimul născut) fac mai ușor față dificultăților și se adaptează mai repede decât primul născut.

Acest lucru se poate datora pe de o parte poziției intermediare (poziție mai echilibrată și mai satisfăcătoare) – între un model de urmat și copiii mai mici pe care îi pot domina, iar pe de altă parte, experienței câștigate de părinți, care îi fac mai puțin anxioși, mai puțin suspicioși, mai puțin atenți la lucrurile mărunte, mai apti să adopte o conduită necrispată.

Paul Osterrieth (1967) admite că frustrările pe care le suportă copiii intermediari sunt probabil mai puțin profunde decât cele pe care, prin nașterea lor, ei le-au

provocat primului născut. S-ar părea că numai în mod excepțional putem întâlni copii intermediari "striviți" de un prim născut agresiv și gelos, care se poartă ca un tiran sau pur și simplu înlăturați și deposedați de către un mezin care atrage asupra lui toate atențiile și favorurile.

Mezinul ocupă, ca și primul născut, o poziție mai primejdioasă. Tendința clasică este de a-l considera ca pe un copil răsfățat, dar privind mai de aproape, susține Paul Osterrieth, se va constata că adesea el nu este decât un copil neglijat.

Pe de o parte, el poate apărea cuplului de părinți ca o "binecuvântare", ca un ultim ecou al anilor tineri, și poate reactiva ultimele bucurii ale jocului cu păpușile.

În acest caz mezinul este "victimă" unui prea mare atașament al părinților care îl sufocă cu tandrețea, candoarea și dragostea lor. El este supraprotejat, alintat, înconjurat cu griji și cu o afecțiune puternică, excesivă. Părinții vor să îl păstreze pe mezin în preajma lor cât mai mult, fapt care îl împiedică să se dezvolte în mod normal și îi imprimă un amestec foarte caracteristic de puerilism întârziat cu maturitate.

Pentru mezin, arată Paul Osterrieth (1967), grupul de frați și de surori reprezintă de cele mai multe ori un ansamblu de influențe diverse și contradictorii. Mezinul nu poate selecta dintre modelele pe care i le oferă anturajul și care îl depășesc, nu știe să-și aleagă drumul propriu. Astfel, prea solicitată, personalitatea lui rămâne multă vreme nehotărâtă.

Pe de altă parte, mezinul poate apărea în familie, într-un moment când nimeni nu simte nevoie de prezența lui. Poziția este exact inversă față de poziția primului născut, dar la fel de delicată. Părinții nu mai dispun de rezerve afective, care au fost toate consumate cu copii precedenți. Ei se simt prea înaintați în vârstă pentru a se mai putea achita afectiv satisfăcător de obligații, pentru a mai putea dărui copilului afecțiunea și îngrijirile de care are nevoie.

În grupul de frați și de surori, mezinul nu este cu totul respins, dar nu se poate spune nici că este cu totul acceptat. Poziția sa în grup este foarte nefavorabilă pentru o dezvoltare armonioasă, mai ales atunci când grupul de frați și de surori este mai numeros, iar diferența dintre el și frații lui este foarte mare (Osterrieth, 1967, pp. 167-190, apud. Dimitriu, 1973, pp. 108-110).

Relațiile intrafraterne sunt însă mult mai complexe și acest lucru încearcă să-l arate René Allendy: "Când un băiat are numai un frate și nu o soră, când o fată are numai o soră și nu un frate, spune acesta, rivalitatea dintre ei se accentuează și are ecouri obișnuite în caracterul fiecăruia: sentimente de inferioritate la unul, sentimente de culpabilitate la celălalt. Aceste sentimente sunt cu atât mai evidente, cu cât vârsta celor doi frați este mai apropiată și cu cât înțelegerea dintre ei este mai perfectă, prin urmare, cu cât spiritul de rivalitate și competiție este mai refulat. Când copiii se urăsc pe față, scrie René Allendy, dinamismul lor se păstrează mai bine" (Allendy, 1946, pp. 37-38, apud. Dimitriu, 1973).

Astfel, este mai puțin liniște în casa în care există confruntări între copii, în casa în care copiii se bat, dar acești copii sunt mai dezghețați, mai voinici și mai sociabili.

În grupul fratern se pot forma și cupluri: o fată se identifică cu un frate mai mare și adoptă caracteristici băiețești; un băiat se asociază cu o soră mai mare sau mai

mică și se valorizează adoptând fie comportamente efeminate, fie exercitând o protecție masculină asupra fetelor. Caracterul feminin al unei familii de fete se poate amplifica exagerat, făcând din mediul respectiv un bastion în care nici un tânăr nu îndrăznește să pătrundă, tot așa cum un băiat care are numai frați poate ajunge să se simtă absolut străin de tot ceea ce este femeiesc, rămânând toată viața stângaci în mediul de femei.

În cercul familial se pot produce și fixații nedorite. O soră mai mare, de pildă, poate participa la constituirea figurii materne în conștiința unui frate nevârstnic și poate fi subiect de atașament excesiv. În sfârșit, fiecare părinte reacționează în felul său față de copii: unul se poate simți mai aproape de fete, altul mai aproape de băieți, unul mai aproape de copilul cel mare, altul mai aproape de cel mic etc.

De altfel, putem afirma că adesea raporturile dintre frați și surori sunt înveninate de atitudinea nesănătoasă a părinților, care fac deosebiri între aceștia.

Fiecare copil se compară sistematic cu ceilalți și este deosebit de sensibil la eșecurile din cadrul propriei familii. De aceea, spune James Dobson (1993, pp. 112-113) “părinții trebuie să se rețină de la afirmații comparative care favorizează pe unul dintre copii”. Acest lucru este valabil mai ales în următoarele trei domenii.

În primul rând, copilul este extrem de sensibil în ceea ce privește înfățișarea fizică și caracteristicile corpului lui. Este foarte grav să lauzi un copil în detrimentul celui alt. De exemplu, Cristina aude mereu următoarea remarcă despre sora ei: “Mariana va fi o fată grozavă”. Însuși faptul că numele ei nu este menționat va provoca rivalitate între cele două surori. Dacă există o diferență semnificativă între ele, sigur Cristina va trage concluzia: - “Ah, eu sunt cea urâtă”. Când temerile ei sunt confirmate de cuvintele părinților, resentimentele și gelozia vor apărea cu certitudine. În societatea noastră, frumusețea este cel mai semnificativ factor în consolidarea respectului de sine. De aceea, orice lucru pe care îl spun părinții în fața copiilor trebuie analizat cu atenție, deoarece are puterea să provoace ura dintre copii.

În al doilea rând, problema inteligenței este un alt punct sensibil și trebuie abordat cu multă grijă. Nu este deloc neobișnuit să-i auzi pe părinți spunând în prezența copiilor: “Cred că cel mai mic este mai deștept decât fratele său mai mare”. Se pare că adulții nu-și dau seama cât de impresionantă este o astfel de afirmație pentru mintea copiilor. Chiar și atunci când remarcă n-a fost intenționată, ci întâmplătoare, ea dezvăluie cum este “văzut” copilul în cadrul familiei. Toți suntem vulnerabili la aceste dovezi privind inteligența noastră.

În al treilea rând, copiii (mai ales băieții) au un spirit de competiție foarte dezvoltat cu privire la calitățile lor atletice. Cei mai slabi sau mai înceți rareori reușesc să accepte “poziția a doua” cu demnitate, iar lauda părinților la adresa celui învingător nu va face decât să adâncească rivalitatea și gelozia dintre frați”.

Alături de rivalitate, care dispare pe măsură ce copiii ies de sub tutela părinților, trebuie să subliniem existența unei puternice solidarități între frați.

Evenimentele vieții familiale, bucuriile și necazurile trăite împreună, amintirile comune, fac să apară această solidaritate pe care părinții înțelepți știu să o cultive, făcând din ea o datorie a fiecăruia. În sânul familiei copilul învață că nu este singur pe lume, învață să împartă

cu alții bunurile și valorile și mai ales dragostea părinților care este esențială, învață să dăruiască și să țină cont de vârsta și particularitățile altora.

Este limpede prin urmare că grupul de frați și de surori îmbogățește considerabil pe fiecare dintre membrii săi și îl pregătește mai bine pentru viața adultă. Raporturile cu frații și surorile prefigurează în toată complexitatea relațiile sociale viitoare și apar într-adevăr ca o ucenicie de neînlocuit.

ROLUL EDUCATIV AL BUNICILOR

“Un chip plin de riduri, împodobit de păr foarte cărunt, înrămat de o năframă neagră, un trup obosit prăbușit într-un fotoliu la ora odihnei de după amiază, aceasta era bunica de altădată, cea pe care o mai întâlnim în povești: un obiect de porțelan pentru care trebuia să te arăți plin de atenție. Bunica modernă este cu totul altceva: cei cincizeci de ani îi păstrează alura zveltă și tinerească, un ten îngrijit și foarte adesea o viață activă. Nici ea, nici soțul ei n-au atins vârsta pensionării; ei joacă pentru nepoți rolul unor educatori complementari, ocupând în zilele libere sau în timpul vacanței un loc de o importanță tot mai mare” (Vincent, 1972, p. 165).

Bunicii pot exercita o mare influență asupra nepoților, mai ales atunci când sunt realmente preocupați de existența lor. De cele mai multe ori, ceea ce tata și mama nu au timp să facă, fac bunicii. Ei au la dispoziție destul timp ca să-l poată asculta pe copil, ca să-i poată răspunde acestuia și chiar să-i istorisească întâmplări din viața personală sau povești, care și unele și altele se confundă în aceeași perspectivă a timpurilor petrecute.

Bunicul își duce nepoții la pescuit, le vorbește despre plante sau animale. Bunica deschide vechile albume cu fotografii de familie și face să se nască ideea că prezentul n-a existat dintotdeauna. Bunicii apar în ochii copiilor ca personificări ale trecutului; ei introduc în perspectiva spirituală a celor mici noțiunea de “altădată”, dar în același timp și pe aceea de continuitate a vieții, contribuind astfel la socializarea și umanizarea copilului și chiar la securizarea lui într-o anumită măsură.

Pentru nepoți, bunicii reprezintă un izvor al experienței. De la bunici învață noi forme de activitate care le largesc câmpul experiențial, învață să rezolve lucrurile cu calm și răbdare, primesc întotdeauna sfaturi înțelepte și învață adevăruri profunde despre oameni și despre viață. Bunicii amintesc că există mai multe modalități de a gândi, de a face ceva și nu numai modalitatea pe care o adoptă tatăl sau mama. Prezența bunicilor întărește ideea că părinții nu sunt singurii adulți care contează și că adulții însuși au fost odată copii care săvârșeau greșeli și erau obligați să asculte.

Totuși, bunicii nu trebuie să relativizeze prea mult rolul părinților (pentru a nu crea stări de confuzie în mintea nepoților) și nu trebuie să submineze autoritatea acestora prin intervenții inoportune de genul cocoloșirii, răsfățului, ridicării interdicțiilor și pedepselor. Aceste fapte se întâmplă destul de des (pentru că bunicii sunt înclinați spre o bunăvoință exagerată față de nepoți) și duc uneori la conflicte între bunici și părinți.

Aceste conflicte care uneori se nasc din lucruri de nimic (plimbări interzise de părinți și aprobate de bunici, promisiuni făcute de bunici și interzise de părinți etc.) dezorientează copiii care nu mai știu pe cine să asculte și

care se văd ajunși obiect de discuții permanente sau chiar de certuri violente între părinți și bunici.

Pentru a evita aceste lucruri, părinții trebuie să fie cei care îi educă pe copii, iar bunicii cei care întăresc autoritatea părinților și îi susțin în atitudinea lor față de copii.

Practic, concluzionând, putem afirma, că de modul în care sunt realizate relațiile intrafamiliale, dar și de modul în care familiile înțeleg să-și crească copiii, depinde în mare măsură evoluția ulterioară a acestora, iar de evoluția lor depinde în ultimă instanță evoluția societății, pentru că, copiii de azi reprezintă viitorul de mâine.

Dacă copiii de azi sunt bine educați, atunci nu trebuie să ne facem griji pentru societatea de mâine iar dacă nu sunt bine educați, atunci grijile ne sunt justificate. Pe drept cuvânt se spune deci că familia stă la baza societății și în mare măsură determină viitorul acesteia.

BIBLIOGRAFIE

- Bătrânu, E. (1980). *Educația în familie*, Editura Politică, București.
- Berge, A. (1977). *Profesiunea de părinte. De la căsătoria părinților la căsătoria copiilor*, Editura Didactică și Pedagogică, București.
- Ciurea, R. (1969). *Conflict între generații?*, Editura Enciclopedică Română, București.
- Dimitriu, C. (1973). *Constelația familială și deformările ei*, Editura Didactică și Pedagogică, București.
- Dobson, J., (1993). *Creșterea copiilor*, Misiunea Creștină Noua Speranță, Timișoara.
- Osterrieth, P. (1967). *L'Enfant et la famille*, Editions du Scarrabée, Paris.
- Vincent, R. (1972). *Cunoașterea copilului*, Editura Didactică și Pedagogică, București.

SECȚIUNEA 2. EDUCAȚIA ȘI VALORILE SOCIETĂȚII

DISCURSUL MINCINOS ȘI EDUCAȚIA DEMOCRATICĂ

Ana Bazac, Universitatea Politehnica din București

ABSTRACT

The paper raises the problem of the contradiction between the officially assumed social values of our democratic society and, on the other part, the infringement of these values in the ordinary social practices. How does education manage the false discourse? What does it mean to lie? Who lies and who is bombarded with lies? Are there institutional abilities capable to surpass “the sign of lie” that seems to cover our entire social order and our bright belief in the democratic values? There certainly are and the work mentions some. The main ability consists just in the unflinching support of these values within the entire educational process. But because this process has many origins, it is necessary to question the reasons within these origins in order to help us to understand the manners to counteract the false discourse and the above-mentioned contradiction.

Keywords: democracy, education, discourse, falsity, lie.

MINCIUNA ȘI DISCURSUL MINCINOS

Obiectivul lucrării este minciuna spusă în spațiul public și confruntarea educației cu acest fenomen. Dar introducerea la această temă pornește de la filogeneza minciunii în relația cu adevărul: deoarece caută să dezmințită vechea teorie că “oamenii mint precum respiră”, deci că minciuna ar fi nu numai naturală și generală, chiar ne-nocivă, ci și că nu ar exista, astfel, nici o deosebire între minciuna spusă în spațiul privat și minciuna spusă în spațiul public.

După cum se știe, din vechime copiii au fost învățați acasă că trebuie să spună adevărul. De altfel, ei au primit acest îndemn și acest mesaj cu încredere, și pentru că li se păreau firești: atunci când au învățat să vorbească ei au înțeles și și-au întărit presupuziția că vorbele au valoare în măsura în care corespund lucrurilor și stărilor reale și, în același timp, că merită să vorbești numai dacă respecți această presupuziție.

Pe măsură ce s-a dezvoltat societatea, deci pe măsură ce oamenii experimentau fenomene noi și transpuneau aceste experiențe în cuvinte, a apărut și ideea că, atunci când vorbesc, oamenii transmit nu numai observarea de către ei a lucrurilor reale ci și propria perspectivă din care văd, cred că văd, își imaginează, trec sub tăcere. Oamenii au început să se joace cuvintele, adică să formeze expresii care arătau tocmai perspectivele diferite de a vedea ca și judecarea de către ceilalți a acestor perspective. Așa au apărut jocurile de cuvinte, metaforele, sinonimele, figurile de vorbire, proverbele.

O perspectivă aparte despre lucruri este și minciuna. Dar ea diferă de toate celelalte folosiri ale cuvintelor care pornesc din intenția sinceră de a transmite celorlalți sensuri (informații, învățăminte) descoperite de ei despre mersul real al lumii¹, deci de

a nu le trece sub tăcere în nici un fel și de a nu le falsifica: minciuna este, dimpotrivă, realizarea intenției de a mistifica, de a înșela pe ceilalți cu privire la sensul real al lucrurilor.

Deși se înrudește cu construcțiile imaginare care se realizează și pentru ca povestitorul să se apere, să-și crească stima de sine arătând cât de importantă și unică este gândirea sa/sunt faptele sale, dar și pentru ca să ofere ascultătorilor modele de imaginație, comportament, fapte, minciuna nu este simplă imaginație ci, dimpotrivă, tocmai demers de frânare a acesteia. Căci imaginația oferă idealuri de cunoaștere și acțiune, “fapte” aflate la standardul înalt al aspirației, pe când minciuna anulează acest standard “aducând cu picioarele pe pământ” dorința omului de a născoci soluții noi pentru fenomenele mereu noi: baronul Münchhausen, socotit de contemporani drept om cinstit în raporturile de afaceri și publice, nu mințea ci exagera și imagina, iar fabulațiile sale pot fi interpretate drept idealuri de autodepășire a limitelor fizice ale omului și a limitelor conjuncturale ale tehnicii. Spațiul unde a “călătorit” baronul a devenit mai larg decât cel în care erau înscrși europenii obișnuiți din secolul al XVIII-lea, zborul spre Lună și numeroasele descoperiri miraculoase de modalități de a îmblânzi animalele și de a multiplica numărul de obiecte folosite, rapiditatea de a comunica pe întregul întins al lumii au reprezentat corespondentul anterior cu un secol cârților științifico-fantastice ale lui Jules Verne.

De asemenea, minciuna – deși poate avea loc prin omisiune – este diferită de uitare. Dacă uitarea este involuntară, ea îi face pe oameni să se iluzioneze că ceea ce știu este adevărul (Nietzsche, 1873). Dacă este voluntară, atunci ei mint, selectând din adevărul știut ceea ce le este convenabil sau chiar întorcând pe dos adevărul.

Tipul de intenție care corespunde minciunii are și el, drept bază, cunoașterea lucrurilor așa cum stau ele/ așa cum apar ele. Dar, pe când intenția de a spune adevărul este starea de spirit psihologică ce transpune cunoașterea / ce corespunde cunoașterii, intenția minciunii este aceea de a ocoli cunoașterea. Minciuna

¹ (Heidegger, 1998) a arătat, în acest sens, că adevărul la vechii greci – *aletheia* – a însemnat scoatere din starea de ascundere, de uitare, deci, intenție sinceră de a împărtăși celorlalți descoperirile pe care le-ai făcut înțelegând mai bine lucrurile. Nu este important aici că filosoful german a contrapus sensul grec al conceptului de adevăr celui roman, de *veritas*, care ar fi direcționat calea spre adevărul-corespondență modern, și a celui roman târziu, de *certitudo*, certitudinea opusă falsului din cunoașterea pozitivă modernă. Nici faptul că adevărul grec se află în prezența misterului și mitului, de care se pare că s-ar fi dezbărat cultura modernă: cultura modernă, a insistat Heidegger, fiind mai puțin fiica mentalității grecești antice, cât a tradiției romane, reducioniste și “imperiale”. Ci doar că

procesul de constituire a adevărului – așa cum a apărut în conceptul grec – a însemnat efort sincer de transmitere a ceea ce oamenii erau convingi că au reușit să afle.

nu pornește din necunoașterea lucrurilor – lăsând, aici, la o parte, discuția despre caracterul relativ, contextual al cunoașterii și adevărului – ci, dimpotrivă, presupune o cunoaștere precisă a lor: dar discursul mincinos este evaziv, ocolește adevărul, tergiversează afirmarea sa și, desigur, afirmă contrariul celor cunoscute.

Minciuna este negarea adevărului cunoscut de către povestitor: cel care minte știe perfect (sau crede sincer că știe) cum stau lucrurile în realitate, dar el afirmă ceva opus acestui adevăr cu scopul conștient și exprimabil de a-i înșela pe ascultători, adică de a-i influența în sensul dorit de el. Intenția minciunii destramă afundarea discuției în teoriile savante ale relativității adevărului, deci ale indiscernabilității adevărului de fals: căci minciuna este nu opusul absolut al unui inexistent adevăr absolut, ci negarea *adevărului cunoscut* de vorbitor și, uneori/de multe ori/ chiar mereu, și de auditoriu.

Minciuna este, astfel, o manifestare a raporturilor de putere: fie și ca o opoziție la acestea, minciuna este premisa unor relații asimetrice, căci ascultătorii își adecvează reacțiile și faptele nu adevărului, ci situației inexistente ca atare. Reacțiile și faptele lor sunt, astfel, mai puțin, sau chiar deloc, congruente cu realitatea, iar dacă ei construiesc mai departe pe aceste reacții și fapte inadecvate/aflăte pe terenul mișcător al ne-realității, construcția iese șubredă.

Discursul mincinos este setul de afirmații false, opuse adevărului cunoscut, avansate cu scopul expres și conștient de a-i înșela pe receptorii discursului, de a-i amăgi, de a-i iluziona, de a-i induce în eroare. Iar dacă definim discursul ca vorbire având scopul de a transmite și cunoștințe (adevărate, false) și intenții (plurale) cu scopul ca cel puțin unele elemente ale vorbirii și ale sensurilor transmise să fie preluate de către ascultători, atunci înțelegem că, în cadrul unui discurs, minciuna nu presupune deloc că toate propozițiile spuse ar fi false. Minciuna rezultă tocmai din sensurile întregului discurs, din importanța afirmațiilor false (nivelul la care se află ele în raport de afirmațiile adevărate din discurs), din modul în care amestecarea afirmațiilor false cu altele adevărate conferă veridicitate și celor false.

Consecința minciunii asupra ascultătorului este de destructurare a criteriilor de adevăr asumate de acesta, de incertitudine în planul cunoașterii și de nesiguranță și labilitate în plan psihic. Minciuna este o bombă care atacă ascultătorul, tinzând să-i distrugă rețeaua cognitiv-afectivă, în timp ce un discurs adevărat este o unealtă care întărește această rețea.

Cum oamenii nu pot să trăiască mult timp în disconfortul psihic manifestat prin nesiguranța născută din bombardarea lor cu discursuri mincinoase, ei caută să “se acomodeze” acestor discursuri, adică să se convingă fie de adevărul celor transmise prin discursul mincinos, fie de utilitatea de a se comporta *ca și cum* ar crede adevărul discursului mincinos și *ca și cum* acesta ar fi adevărat.

Oricum, oamenii au înțeles din timpuri străvechi esența minciunii: aceasta putea să fie eficientă un timp, dar ea era rezultatul intenției de a ascunde

interlocutorului ceea ce emitentul cunoștea foarte bine. Minciuna este calificată astfel tocmai și numai în funcție de intenția emitentului. Altfel, dacă criteriul de definire a minciunii ar fi poziția ascultătorului – deci faptul că lui i se pare că cele spuse nu coincid cu experiența și cunoașterea sa –, discursul emitentului nu ar fi descris ca fiind mincinos ci, pur și simplu, ca neconform lucrurilor, cel puțin așa cum sunt acestea cunoscute de către ascultător. Calificarea unui discurs drept minciună reflectă, însă, oprobiul moral al auditoriului, iar acest oprobiu nu ar putea avea loc numai pe baza unui discurs care denotă o cunoaștere insuficientă a lucrurilor.

SOCIOLOGIA DISCURSULUI MINCINOS: PLATON ȘI MACHIAVELLI

Pornită din dorința de a se apăra de vreo pedeapsă dată pentru un comportament neadecvat, sau de a-și maximiza plăcerea sau eu-l, minciuna – ca manifestare a capacității rațiunii umane ca șiretenie² – apare de la vârsta de 4-5 ani. Copiii descoperă minciuna eficientă în același timp cu individualizarea lor față de părinți și, astfel, cu recunoașterea că oamenii au motivații și gânduri personale. Aprecierile diferențelor constituie în același timp baza unor relații mai profunde, dincolo de simbioza din prima copilărie (Ford, 1999, p. 275).

Dar, și din cele spuse, rezultă că minciuna este un fenomen social. El corespunde relațiilor sociale care sunt, și acesta este terenul avut în vedere de notațiile de față, *relații de putere*. Comunicarea ce are loc între oameni reflectă aceste relații: și de aceea, s-a spus, adevărul și minciuna nu trebuie catalogate a fi în mod absolut morale sau imorale, ci mai degrabă modul cum sunt aplicate în relațiile cu ceilalți le conferă moralitate sau imoralitate (Ford, 1999, p. 280).

Dar chiar și această înțelegere aparent laxă a adevărului și minciunii ne permite să definim discursul mincinos. Acesta este discursul care folosește adevărul și falsul – deci, încă o dată, discursul mincinos nu este astfel în fiecare parte a sa, ci doar în unele și, astfel, ca totalitate – cu scopul conștient de a înșela receptorul. Emitentul discursului mincinos este convins de falsitatea sensurilor pe care le transmite, dar el vrea să inducă receptorului tocmai ideea că aceste sensuri sunt adevărate (Vrij, 2008, p. 13). Scopul emitentului este acela de a beneficia în urma discursului său înșelător (Vrij, 2008, p. 12). Iar rezultatul este crearea unei “culturi a iresponsabilității” (Giddens, 2010) – care nu rezultă numai din faptele reale ca atare din societatea bazată pe relații de putere, cum ar fi inegalitățile și dubbele standarde ale drepturilor, ci și din discursurile

² Dar șiretenia este o modalitate esențială a animalelor de a supraviețui (Ford, 1999, pp. 272-273). De aceea un model predilect al comportamentului înșelător au fost animalele. (Machiavelli, 1994, pp. 89-90) spunea că principele trebuie să fie vulpe “ca să poți recunoaște cursele, și leu, ca să poți băga groaza în lupi”. Vezi și (Malița, 2009, pp. 134-135), unde se arată evoluția de la înșelarea celui puternic din lumea animală la *homo fraudens*, omul primitiv care trebuie să-și înșele dușmanii pentru a trăi.

mincinoase – și în care regimul minciunilor publice este acela al modelului bulgărelui de zăpadă.

În cele ce urmează, interesul se concentrează nu asupra motivelor psihologice pentru care mint oamenii (Vrij, 2008, pp. 18-19), ci exclusiv asupra mecanismului prin care discursul mincinos se angrenează în relațiile de putere³ (având, deci, motive, egoiste, de interese materiale și de putere politică) și asupra consecințelor acestei angrenări în procesul educației democratice.

Platon a fost cel care a descris fără falsă pudoare discursul mincinos ca instrument al puterii, și, concret, al impunerii supunerii în fața dominației. Acest tip de discurs mincinos a fost socotit de către el drept o *minciună nobilă*: modelul omului putea să fie cel al omului care spune mereu adevărul și care nu dăunează niciodată celorlalți (1986, 331d, p. 86), dar, cum în cetate oamenii sunt de diferite feluri, și cum, pentru ca cetatea să dăinuie și să fie armonioasă, trebuie să existe o strictă diviziune a muncii și o strictă respectare a legilor, oamenii trebuie să se supună necondiționat acestor legi. Cum poate fi, însă, obținută, o asemenea supunere? Și prin violență, desigur. Dar modalitatea mai eficientă este aceea a manipulării, am spune noi cu un termen modern.

Concret, Platon a vorbit de modalitatea prin care oamenii pot fi făcuți să se distanțeze de opiniile (rele) pe care le-au avut, iar această modalitate constă în comunicarea către ei, cu bună știință, a miturilor care reprezintă cea mai bună legitimare a *statu quo*. “Atunci oare vom îngădui cu ușurință să asculte copiii, te miri ce mituri, plătute de către te miri cine și să-și umple adesea sufletele cu opinii cu totul potrivnice acelor pe care socotim că ei trebuie să le aibă, atunci când vor fi oameni în toată firea?” “Nu vom îngădui așa ceva!” “Mai întâi deci, pe cât se pare, trebuie să-i supraveghem pe alcătuitoarii de mituri. Dacă ei compun un mit bun, să-l acceptă, dacă nu, să-l respingem. Iar apoi vom convinge dădacele și mamele să povestească copiilor miturile acceptate și să le plămădească sufletele cu ajutorul miturilor...Iar dintre miturile pe care ele le povestesc acum, multe trebuie alungate... (acestea sunt) mituri mincinoase...când un mit ar reprezenta rău, prin cuvânt, realitatea privitoare la zei și la eroi...” (1986, 377b-c, e, pp. 146-147).

Oamenilor trebuie să li se comunice și “acele istorii care să-i facă să se teamă cât mai puțin de moarte” (1986, 386a, p. 155). “Trebuie, pe cât se pare, ca și în privința acestor mituri să alcătuim reglementări pentru cei ce vor să le povestească și să le cerem să nu arunce, pur și simplu, cu ocări asupra lumii lui Hades, ci, mai degrabă, s-o laude...vom șterge așadar toate poveștile de acest fel...noi ne temem ca nu cumva paznicii să ajungă, din pricina acestei înfiorări, mai emotivi și mai slabi de înger

decât se cade” (1986, 386b, p. 156, 387c, p. 157). Etc. etc.

Concluzia lui Platon, care l-a îndreptățit pe Popper să îl considere un totalitar (1993), arată astfel: “Se cuvine, deci, ca doar cârmuitorii cetății să mintă, fie pe dușmani, fie pe cetățeni, având în vedere folosul cetății; tuturor celorlalți însă nu li se dă voie să mintă” (Platon, 1986, 389b-c, p. 160).

Mai târziu, deja citatul Machiavelli a justificat astfel fenomenul discursului mincinos al deținătorilor de putere. “Cei care se comportă numai cu violență, asemenea leului, nu se pricep deloc la politică. Deci un principe prevăzător nu trebuie să-și țină cuvântul nici atunci când el se întoarce împotriva lui și nici atunci când au dispărut motivele ce l-au îndemnat să făgăduiască un lucru. Iar dacă oamenii ar fi cu toții buni, n-ar mai fi bună nici învățătura aceasta a mea. Dar fiindcă oamenii sunt răi și nu-și țin cuvântul dat față de tine, nici tu n u ești nevoit să-l ții față de ei” (1994, p. 90).

Cu alte cuvinte, controlul și dominația oamenilor au loc mai eficient prin utilizarea discursului mincinos⁴. O formă a acestuia este și promisiunea lipsită de acoperire. Categoriilor conducătoare nici nu le trece prin cap să creadă în propriul lor discurs, să respecte cele afirmate, să se comporte în același fel în care pretind de la alții un comportament moral și, evident, să respecte cele promise⁵. Machiavelli exprimă în maniera naivă a descrierii celor ce se întâmplă în realitate concepția cinică a elitelor: “dat fiind că nimeni nu-și ține cuvântul, nici tu nu trebuie să o faci”. Sigur că aici este vorba despre o metodică a conducerii, unde obiectivul esențial nu este acela al situării exemplului (iar conducătorul este un exemplu) pe un nivel înalt de moralitate, tocmai pentru ca supușii să aspire spre acest nivel și să imite comportamentul conducătorului, ci acela al modalităților celor mai eficiente și mai ieftine. Din metodică lui Machiavelli putem desprinde, însă, două idei: 1) că raporturile de putere, nedreptățile⁶ au

⁴ De aceea, proverbul lui Plutarh – *a minți este faptă de sclavi* – trebuie înțeles ca sancționare, din perspectiva categoriilor conducătoare care nu pun sub semnul întrebării legitimitatea raporturilor de putere, a reacției celor dominați la dominație. Dominația însăși fiind “mincinoasă” în raport cu intuiția oamenilor că inegalitatea socială și modalitățile de a o impune sunt opuse condiției umane ca atare, ca și în raport cu aspirația lor, răspunsul la dominație a putut avea loc nu numai prin supunere, nu numai prin revoltă fățișă, ci și prin minciună. Aceasta reprezenta un amestec de revoltă, neputință și frică: supraviețuirea celor supuși pe vecie nu putea să aibă loc decât prin folosirea unui amestec de discursuri, și adevărate și mincinoase, din moment ce stăpânii înșiși, chiar dacă nu îi mințeau în mod concret, își ocupau poziția în urma unui concurs mincinos de împrejurări.

⁵ Adevărul acestui fapt a fost arătat de Platon: stăpânitorii cetăților nu se comportă altfel față de supuși decât păstorul față de oi și vite, pe care le îngrașă cu gândul doar la binele stăpânitorilor și al lor. “Crezi că la altceva țințesc ei zi și noapte, decât de unde să tragă ei înșiși vreun folos?...dreptatea și dreptul...(sunt) folosul celui mai tare și al cârmuitorului, și că doar paguba este proprie supusului și celui ce slujește...Lucrurile trebuie astfel privite, naiv peste poate ce ești, Socrate, anume că omul drept, pretutindeni e dezavantajat față de cel nedrept” (1986, 343b-d, p. 103).

⁶ Platon a legat explicarea virtuții (1976, 87b, p. 397, 88c, p. 399; 88a, b, c, pp. 398-399; 97c, pp. 409-410; 98a, p. 410; 100b, p. 414; 100b, p. 414) de aceea a dreptății. Aceasta, deoarece dreptatea

³ Căci tocmai manifestarea relațiilor de putere, cu diferențierile sociale și cu nedreptatea, i-au permis lui (Hesiod, 1914, II 226-232) să considere minciunile (*pseudo-logoi*) alături de relele (munca dură – *ponos*, uitarea – *lethe*, foametea – *limos*, dureri – *algea*, luptele – *hysminai*, bătaiele – *makhai*, etc.) dezvăluite de conflict (*Eris*).

determinat frica și generalizarea ascunderii adevărului din partea celor care suportau aceste nedreptăți și raporturi de putere, 2) că această situație a fost folosită pentru a legitima expandarea dominației și a manipulării.

PSIHOLOGIA DISCURSULUI MINCINOS: DAVID OWEN

Concluzia sociologică a celor de mai sus este că oamenii mint în spațiul public – deci nu este vorba aici despre minciună în spațiul privat – datorită raporturilor de putere. În cadrul acestora, cei de jos mint ca să supraviețuiască sau să-și amenajeze nișe cât mai confortabile în mediul format din rețele ostile. Cei de sus mint ca să-și mențină sau să-și maximizeze pozițiile de putere.

Teoria că elitele conducătoare mint conștient, deci că membrii lor dețin în același timp și adevărul – pe care îl trec sub tăcere – dar și negația adevărului, aceea pe care o emit, este comună. Această teorie implică presupunerea că protagoniștii minciunilor din spațiul public⁷ valorizează în continuare adevărul și că ei își înving permanente procese de conștiință pentru a putea emite discursuri mincinoase (și încă într-un mod credibil). În realitate, lucrurile nu stau așa. Iar aceasta și datorită poziției în relațiile de putere și deoarece cuvintele au o forță mai mare decât se crede. Ele au și rolul de a crea realități, deci de a legitima comportamente.

S-a spus demult că puterea corupe, ba chiar înnebunește. Iar atunci când puterea cere emiterea constantă de discursuri mincinoase, se pun cel puțin două întrebări: de ce se comportă puterea astfel și care sunt consecințele proferării de minciuni asupra emitenților ca atare.

Cele două întrebări trimit la răspunsuri care arată întrepătrunderea lucrurilor. Cu alte cuvinte, perseverarea celor din clasa politică⁸ de a emite

discursuri mincinoase are și consecințe asupra psihologiei emitenților acestor discursuri și reflectă și faptul că deja intrarea unor oameni în clasa politică a avut drept teren conturarea prealabilă a psihicului lor în convergență cu banalitatea discursurilor mincinoase la nivelul politicii.

Cercetând psihologia liderilor politici, medicul și omul politic britanic David Owen (2007, 2009) a conturat legătura dintre putere și mișcarea psihicului uman. Atunci când un om are un loc sigur și de frunte în rețelele de putere – și, a subliniat autorul criteriul de non-contaminare cu boala psihică specifică, atunci când nu este educat să fie modest, nici să aprecieze critica și, evident, nici să fi exersat auto-critica, atunci când nu au nici simțul umorului și nici doza de realism care pare unora a fi cinism –, el poate contracta *sindromul hybris*.

Ce este acesta? *Hybris* înseamnă în greaca veche acțiunea care îl umilește pe cel care suportă această acțiune. Este vorba, deci, de o relație de putere între cel care umilește și victimă. Dar *hybris* se întoarce împotriva făptuitorului: căci acesta ajunge să sufere de sindromul *hybris*. Cei la putere și cei cărora li se pare că totul le este și în putință și permis, deci cei care au pierdut criteriul de evaluare a faptelor umane – diferența dintre bine și rău: a nu dăuna celorlalți, a nu le provoca suferințe de nici un fel, sau dimpotrivă, a face toate acestea – devin aroganți, supra-încrăzători în ei înșiși, plini de morgă, orgoliu, trufie, disprețuitori față de ceilalți și gata să se manifeste violent, chiar excesiv de violent.

Owen descrie câteva simptome ale sindromului *hybris*:

- o înclinație narcisistă de a vedea lumea ca o simplă arenă în care cei puternici își exercită puterea și caută gloria,
- o predispoziție de a face acele lucruri (de a expune acele discursuri) care îi pun în lumină bună și care le îmbunătățește imaginea,
- o preocupare disproporționată pentru propria imagine,

apărea drept obiectivul cel mai important al reglementării vieții sociale, în timp ce virtutea era calitatea necesară a omului pentru a realiza acest obiectiv. Această supoziție este certificată de (Hesiod, 1957, 110-115, p. 51; 30-35, p. 46; 245-250, p. 55; 210, p. 54; 220, p. 54). Dar și de Theognis din Megara și Solon. Vezi și (Figueira, 1995): p. 47, Solon, fr. 13. 7-8: “Doresc să am, dar nu vreau să achiziționez proprietatea pe nedrept”, sau Theognis, “unii au răutate, acoperită de bogăție/alții au virtute, acoperită de sărăcie”, (Figueira, 1995, p. 47), deși există o condiționare a bogăției admise și plăcute zeilor de către dreptate și înțelepciune (Figueira, 1995, p. 49, vers. 27-30, 523-526, 753-756, 1007-1012).

Toți aceștia ilustrează faptul că în perioadele de criză socială – când apar noi “interpretări” ale raporturilor sociale (concret – de putere) – problema dreptății și a nedreptății este trăită mai acut: deoarece dominația se manifestă în noi forme discreționare, cumva în contradicție chiar față de structurile existente (și percepute ca nedrepte) de dominație – supunere.

În acest sens, toate concepțiile filosofice concentrate pe etică – chiar dacă au reflectat intenția creatorilor de a ocoli trăirea nedreptății, sau neputința lor de a o înfrunța, adică de a se cantona unilateral în domeniul reflecției – pot fi înțelese ca semnale, mai mult sau mai puțin alienate, despre viața socială concretă.

⁷ Îi excludem, aici, pe formatorii de opinie din *mass media*.

⁸ Este interesantă descrierea recentă a clasei politice la (Osborne, 2007), unde noua clasă politică britanică din ultimii 25-30 de ani este un grup caracterizat de atitudinea sa profesională față de politică, și nu ideologică, și care a făcut ca diferențele dintre partide

să înceteze datorită căutării comune a puterii și a dominației (*patronage*); noua clasă politică a constituit un “capitalism de cimetrie” (*crony capitalism*, pp. 123-124), bazat pe corupție, venalitate, dispariția distincției dintre public și privat și atacul asupra independenței marilor instituții ale parlamentului, tribunalului și serviciului civil;

clasa politică este parteneră cu clasa media (*Media Class*) pe care o domină (aceasta fiind “*his ancillary arm*”, p. 5) și este produsul statului, adică “depinde de stat pentru statutul său, privilegiile sale speciale, structura carierei și crescând pentru sprijinul său financiar” (p. 3); AB, este o caracterizare extrem de importantă: dacă până în epoca descrisă de autor se putea vorbi despre o diferență între capitalismul occidental – bazat pe modelul weberian al birocrăției/chiar al clasei politice/al funcționarului și unde puterea economică a predominat și determinat puterea politică – și capitalismul birocratic din Est în care puterea economică a birocrăției decurgea din puterea sa politică, autorul a arătat că această diferență tinde să dispară în capitalismul târziu, cel din Occident tinzând să preia trăsăturile parazitare ale capitalismului birocratic; clasa politică este întrepătrunsă cu interesele marilor corporații, influențând luarea deciziilor în favoarea acestora (p. 4); ca urmare, noua clasă politică se diferențiază de vechile elite politice tocmai prin faptul ea are drept studiu exclusiv guvernarea și nu forme de viață exterioare acestora (p. 6).

- o manieră mesianică de a vorbi despre ceea ce fac și o tendință spre exaltare în vorbă și maniere (MacSuihne, 2009).

Deoarece consecințele sindromului *hybris* sunt grave datorită deciziilor pe care conducătorii atinși de acest sindrom le iau, este necesară, spune Owen, o cercetare științifică neurologică pentru a vedea și cauzele dar, mai ales, pentru a putea preveni acest fenomen.

Așadar, legat de tema discursului mincinos, practicarea acestor discursuri pornește de la constatarea de către un tânăr care dorește să intre în clasa politică, a banalității duplicității faptelor: deci că discursurile sunt divergente față de realitate. În acest prim moment, se poate spune că tânărul respectiv încă are conștiința adevărului și a diferenței dintre acesta și discursul mincinos. Dar, dacă tânărul a intrat în clasa politică și luptă cu mijloacele specifice din acest domeniu pentru a accede la locuri cât mai avansate, deci dacă politicianului minciuna din discursul său îi devine a doua natură, atunci, chiar dacă nu ajunge la sindromul *hybris*⁹, el ajunge să creadă că adevărul este tocmai discursul său și, astfel, chiar să considere îndreptățită pedepsirea oricui nu aprobă sau se îndoiește de “adevărul” oficial.

MINCIUNĂ ȘI CONFORMISM SOCIAL

Faptul că oamenii spun minciuni pentru a se conforma valorilor, obiceiurilor – deci, în fond, tot relațiilor de putere – nu înseamnă un simplu tribut dat conformismului social. Deoarece valorile și obiceiurile constituie nu repetarea neutră a unor reacții și a unor aprecieri, ci rezultatul raporturilor de forță din societate, rezultatul impunerii. Iar conformismul social însuși reprezintă mentalitatea și calitatea de adecvare a individului la valorile dominante în comunitatea și timpul lor. Din acest punct de vedere, ne apare o contradicție foarte interesantă între tendința oamenilor de a-și manifesta unicitatea, de a se valoriza în ochii celorlalți prin independența de gândire, sentimentul și modul propriu de a fi și, pe de altă parte, tendința lor de a nu distona în comunitatea lor, de a nu devia de la modelele umane dominante și, desigur, specifice locului lor social. Ambele aceste tendințe poartă pecetea condiționării lor sociale și istorice, dar a doua evidențiază cu mai multă putere faptul că adecvarea individului la valorile dominante este o necesitate *sine qua non* pentru însăși existența sa. Căci dacă spontaneitatea și creativitatea individului – valorizate pozitiv sau nu în funcție de tipul de comunitate în care au ele loc, de locul social al individului respectiv, deci de date concrete favorizante pentru aprecierea acestor trăsături – pot să nu se manifeste cu o putere prea mare fără ca viața aceluia individ să fie în primejdie, faptul de a nu se supune tiparului

comportamental dominant poate antrena pericole: eșuarea (ratarea), suferințe fizice, moartea.

Conformismul social înseamnă că însăși repetarea reacțiilor și a aprecierilor a avut loc în cadrul raporturilor de putere. Iar cum raporturile de putere presupun discursurile mincinoase, conformismul social se transpune și el în asemenea discursuri. Minciunile conformiste sunt, astfel, semne ale supunerii: reale sau mimate. Și, firește, oamenii care nu se conformează obiceiurilor și valorilor nu sunt catalogați drept mincinoși (dimpotrivă, prin faptul că nu se disimulează, acești oameni sunt “prost de cinstiți”). Acești oameni sunt descriși de către “gura lumii”, de către purtătorii de opinie și formatorii de opinie drept excentrici, neadaptați, nebuni.

Discursurile mincinoase provenite de la cei aliniați conformismului social implică, înainte de toate, mimarea de către ele a asumării valorilor și discursurilor politice dominante. Modelul unei asemenea mimări este cel din povestea lui Hans Christian Andersen, *Hainele împăratului* (1837) (f.a.): curtenii nu încetau să laude minunatele haine ale împăratului, doar că acestea nu existau. O primă interpretare este aceea că ei se disimulau, văzând în fapt goliciunea împăratului. O altă interpretare, pe baza teoriilor psihosociologice ale personalității din secolul trecut, permite supoziția că în realitate curtenii chiar nu mai vedeau corpul gol al împăratului, ci numai culorile neasemuite ale hainelor sale. Într-adevăr, repetarea unor clișee și constrângerile conformismului sunt atât de puternice încât oamenii ajung să creadă ceea ce spun și li se spune. Dar povestea scriitorului danez a mai precizat ceva: că țesătorii îi promisese împăratului haine invizibile pentru cei nepotrivitiți cu funcția lor. Astfel încât nici împăratul și nici curtenii nu au recunoscut că ei nu vedeau deloc nici un fel de haine. Conformismul social ca rezultat al raporturilor de putere apasă asupra tuturor participanților la aceste raporturi, indiferent de locul lor social. Astfel încât, conformismul celor de jos are loc de frica de a nu suferi violența sau înrăutățirea condițiilor de trai, în timp ce conformismul celor de sus este rezultatul obiectivului lor esențial, cel de a nu-și pierde locul dominant. (Copilul din poveste, cel care a fost singurul care a avut curajul (inocenței) să strige că împăratul e gol, reprezintă excentricii amintiți mai sus).

Discursuri mincinoase atipice – deoarece cele tipice sunt cele în care emitentul știe clar că nu spune adevărul, deci că se disimulează – sunt cele interpretate în teoria personalității autoritare (Adorno et al., 1993). În pofida primei impresii generate de concept, personalitatea autoritară nu este aceea a autorității politice conducătoare într-un mod excesiv, ci aceea a supușilor care ascultă neabătut, ba chiar au un convenționalism exagerat și tendință de agresivitate față de cel mai slab (ca o compensare a supunerii față de cel puternic), ca și refuz al atitudinii critice și democratice. Personalitatea autoritară chiar crede (vrea să creadă) discursurile mincinoase de sus, dând impresia celor care îi privesc prestația uneori

⁹ Dar există, ca în toate fenomenele psihice, o continuitate între normalitate și devierile psihice, așa că sindromul *hybris* se manifestă treptat și crescendo.

entuziasă alături de discursul politic dominant de oportunism. Este, fără îndoială. Dar interiorizarea profundă a motivațiilor oportuniste și supunerea față de autoritatea care este socotită drept singura aducătoare de siguranță face ca nu oportunismul – care presupune un dram de conștiință critică asupra discursurilor primite și a dedublării proprii – ci personalitatea autoritară să fie trăsătura cea mai pregnantă a receptorilor aliniați față de discursurile mincinoase. Cel puțin în momentele extreme, ca acelea de totalitarism. Dar, înaintea rinocerilor (Ionesco, 1996) descriși de Eugen Ionescu, cei pentru care autoritatea cea mai irațională reprezintă adevărul de necontestat, există modelul lui (Dickens, 2009) din *David Copperfield* (1850) Uriah Heep. Este totuși o legătură între acest respingător exemplar de umilință calculată și linguiștorul *yesman* actual.

EDUCAȚIA CONFRUNTATĂ CU DISCURSUL MINCINOS

Înainte de toate, cercetarea trebuie să expună deschis contradicția societății bazate pe raporturile de putere: faptul că, pe de o parte, copiii sunt educați să respecte adevărul și să nu se disimuleze tocmai pentru că numai astfel societatea este rațională, inteligibilă și propice dezvoltării lor și, pe de altă parte, faptul că societatea îi învâluie cu discursuri mincinoase. Copiilor li se oferă, la nivelul ideal al conceptelor transmise de educație, principii raționale și pline de consistență interioară. În același timp, practica îi înconjoară cu dovezi ale încălcării acestor principii: mai mult, cu rezultatele mai eficiente pentru indivizii care încalcă principiile (Bazac, (A) 1998 și Bazac, 2001).

Contradicția de mai sus se manifestă prin discursurile care sunt oferite copiilor. Dacă s-a dovedit că din fragedă pruncie copiii disting binele de rău – indiferent, aici, care este conținutul concret al acestora – atunci putem să presupunem că ei sesizează caracterul ipocrit al discursurilor oferite lor: poate nu foarte devreme, dar în orice caz odată cu preadolescența și intrarea în adolescență.

Ce se întâmplă atunci când copiii – dar problema se poate generaliza la întreaga populație – experimentează contradicția discutată și avalanșa discursurilor mincinoase? Relația cu lumea în general, și nu numai cu discursurile mincinoase, îi face pe copii să se auto-descopere, adică să devină conștienți de sine în complexul existenței lor în societate. Omul este, într-adevăr “conștiință de sine” (Cojève, 1980). Contactul cu discursurile mincinoase îi face pe copii să treacă prin șocul – depășit mai ușor sau mai greu – necesității alegerii de către ei de care parte a discursurilor mincinoase se situează. Este prima lor mare alegere și implică judecarea principiilor care le-au fost date și pe care, în principiu, le-au asumat până acum. Să fie de partea acestor principii, adică să nu facă diferența dintre sensul propriu al principiilor – cel pe care au fost învățați să-l respecte – și sensul lor figurat – că principiile reprezintă doar o trăsătură generală a conviețuirii, cu rostul ei desigur, dar care

coexistă foarte bine cu descurcarea pe lângă principii –? Să fie catalogați de ceilalți drept visători naivi, fără prea mare succes în viață, deci să-și anuleze șansa de a fi recunoscuți de ceilalți drept un partener *okay*, prieten, logodnic și soț, membru respectat al unei companii și al unei comunități? “Să-și de-a seama” că principiile nu valorează nimic fără recunoașterea de către ceilalți a faptului că ei respectă principiile exact în măsura în care trebuie, adică exact în măsura în care respectarea principiilor nu devine stânjenitoare și dușmănoasă celorlalți și traiului în pacea bună a adecvării la context?

Problema confruntării educației democratice – adică una care are drept prezumție implicită dar și drept premisă explicită idealul unei societăți democratice, adică, din nou, modelul unei societăți în care funcționează drepturile cetățenilor iar organizarea bazată pe aceste drepturi funcționează și nici nu este aruncată în derizoriu nici nu este mimată – cu discursul mincinos presupune multe întrebări legate de legitimitatea educației democratice ca atare, deci a principiilor democratice și a necesității de a sancționa minciuna și de a minimiza discursul mincinos. În fond, de ce trebuie ca educația să fie democratică (și de ce nu este ea elitistă)? De ce principiile democratice sunt socotite a fi superioare față de cele ale unei societăți aristocratice? De ce este minciuna reprobabilă și de ce discursul mincinos minează coeziunea societății?

Întrebările sunt necesare deoarece deslușirea răspunsurilor la ele permite depășirea sofisticărilor legate de problema, reală, a relativismului valorilor. Într-adevăr, punctele de vedere ale oamenilor sunt contextuale, reflectând într-un fel sau altul momentul istoric și poziția în raporturile de putere. Mai mult, chiar “spiritul timpului” arată care sunt valorile dominante într-o anumită perioadă istorică: ele sunt valorile categoriilor dominante în cadrul raporturilor de putere. Ca urmare, faptul că astăzi apreciem democrația și educația în spiritul democrației nu ar fi decât o chestiune de predominanță istorică a unor valori față de altele. Iar dacă disimularea (deci minciuna) este a doua natură a omului, cea socială/culturală, de ce să avem față de această natură o atitudine ipocrită, tratând-o ca pe o stare excepțională și maladivă?

Ei bine, condiționarea istorică și socială a valorilor nu exclude posibilitatea ca oamenii să le judece, adică să poată să demonstreze *criteriile* în funcție de care ei judecă. Și criteriile sunt, firește, istoric și social determinate, dar într-un moment istoric dat – și mai ales într-unul aflat în avalul unui lung șir de experiențe și de erori dar și în culmea achizițiilor științifice – criteriile există, sunt funcționale și reprezintă cărămizile de bază ale legitimității faptelor și comportamentelor oamenilor.

Și cunoașterea experiențelor istorice ale sistemelor și perioadelor nedemocratice și perspectiva critică asupra acestor experiențe și perioade permit demonstrarea superiorității democrației asupra conducerii nedemocratice. Astăzi știm că regimul politic și structura economică și socială depind de

nivelul tehnicii, al productivității și al forțelor de producție (Bazac, 2004; Bazac, 2007 și Bazac, (A) 2008). Dar, pe această bază obiectivă, conducerea care a implicat un nivel înalt al constrângerii, deci inexistența drepturilor, a generat mai multă violență și mai multă risipă a umanului decât conducerea bazată pe respectarea drepturilor oamenilor. Un criteriu al aprecierii democrației versus conducere non-democratică este, astfel, acela al *consecințelor*: asupra indivizilor și asupra societății ca întreg. Acest criteriu este legat de cel al *funcționalității*: în ce măsură democrația îndeplinește mai bine obiectivele de conducere ale unei societăți.

Democrația poate fi judecată din punctul de vedere al competitorilor pentru putere din cadrul clasei politice – și atunci importanța democrației este văzută în sistemul instituțional prin care are loc competiția pentru putere (partidele, parlamentul)¹⁰ – dar și din punctul de vedere al celor conduși, ai celor care suportă, contra-presând, desigur, real sau virtual – și atunci importanța democrației constă în drepturile și libertățile existente¹¹. Indiferent din ce punct de vedere este judecată, democrația este superioară non-democrației deoarece este o modalitate de conducere mai fiabilă și mai durabilă: și prin jocul instituțional și prin sistemul de drepturi, cetățenii sunt mai convinși de faptul că urmările conducerii sunt benefice și pentru ei (Bazac, 1996). Democrația presupune mai mult capital social, adică încredere a celor conduși în conducători, deci o durabilitate și o eficiență mai mare a conducerii. Iar dacă avem în vedere forma modernă a democrației, dezvoltarea drepturilor omului se constituie în argument principal al aprecierii pozitive a democrației: indivizii se pot manifesta mai liber și mai creator, iar societatea în ansamblu câștigă.

Dacă în regimul democratic fenomenul de mimare a democrației ajunge să copleșească pe cel de realizare a drepturilor omului și pe cel de transparență instituțională adecvată cerințelor legilor (Dogan, 1946 și Kellner, 2005), atunci, firește, eficiența democrației se reduce (discontinuitatea dintre democrație și non-democrație se micșorează) și capitalul social scade. Democrația se află într-o stare de criză: a funcționării și a credibilității sale (Dogan, 1992). Este îndoielnic că refacerea capitalului social ar putea avea loc exclusiv printr-o manieră conservatoare de a trata lucrurile (așa cum crede Francis Fukuyama (2002), imaginându-și că nevoia de societate a oamenilor și închiderea lor în comunități locale ar fi suficiente): fără chestionarea și a cauzelor crizei democrației și fără focalizarea asupra tipului de comunicare politică – care reflectă efectiv raporturile politice –, criza se adâncește.

O teorie convingătoare a superiorității principiilor democratice este aceea a cererii etice (Logstrup, 1997). Conform filosofului danez, prima relație și prima valoare care apare în viața oamenilor este

încrederea. Copilul are la început încredere în ființa care îl îngrijește, și doar apoi, învățând de la această ființă, răspunde și cu iubire. Cererea etică radicală a oamenilor este aceea bazată pe încredere/de încredere/ de a nu le fi înșelată încrederea. Această cerere radicală se află la baza tuturor celorlalte cereri: încrederea se află/este presupusă a fi la baza oricărei cereri. Doar aceste celelalte cereri – de dragoste, de milă, de îndurare – sunt exprimate în norme sociale: încrederea, nu. Relația noastră față de cererea radicală este invizibilă (încă o dată, încrederea este presupuziția de bază). Tocmai de aceea, dacă această relație nu funcționează, totul se prăbușește. Logstrup este un intuiționist: el consideră că oamenii au un sentiment intuitiv despre ce e bine și ce e rău, adică acest sentiment este bazat pe existența sau nu a încrederii (a răspunsului pozitiv sau nu la cererea radicală de încredere). Dar nu intuiționismul este important aici, ci faptul că, dacă cererea radicală nu este îndeplinită, atunci clamarea nici unui fel de principii democratice nu instaurează democrația ca atare, ci doar “forme fără fond”. Iar principiile democratice sunt superioare tocmai deoarece permit realizarea cererii etice radicale. Căci în regimurile nedemocratice, supunerea este la bază, și nu încrederea. Și supunerea și încrederea pot avea temeiuri raționale – tradiția, obișnuința, chiar eficiența – dar numai încrederea este aceea care permite construcția societală prin depășire și critică. Căci supunerea are drept pandant cererea unilaterală (*one-sided*) de sus, pe când încrederea presupune bi-univocitate. Mai mult: la cererea unilaterală se răspunde, justificat – arată gânditorul –, cu protestul în numele nevoii de reciprocitate, de suferință și de moarte. Democrația și încrederea presupun, însă, construcție comună și bazată pe reciprocitate, tocmai pentru depășirea motivelor protestelor.

Dacă principiile democratice sunt superioare prin faptul că răspund cererii etice radicale, rezultă că discursul democratic în spațiul public ar trebui să răspundă aceleiași cereri. Dacă nu se întâmplă acest lucru – și, din păcate, nu se întâmplă – înseamnă că există o mare diferență între principiile teoretice, demonstrate rațional, ale democrației și, pe de altă parte, procesul democratic real. Iar diferența este dată de faptul că democrația este, totuși, un regim politic, adică o relație de putere, între conducători și conduși. Contează foarte mult că raporturile de putere pot avea loc și încadrate de principiile democratice, dar fenomenele reale, adică interesele legate de prezervarea și maximizarea puterii traduc și transformă cadrul democratic într-unul propice acestor interese.

Discursurile politice în ansamblul lor sunt oglinda acestor fenomene. Ele descriu disimulările, substituțiile, evaziunile, retorica găunoasă, minciuna pe față, minciuna repetată, trecerile sub tăcere, ignorările, intențiile de mistificare și de evaluare a lucrurilor cu standarde diferite (Bazac, (B), 2008; Bazac, (C), 2008 și Bazac, 2010), din realitate. Desigur că după un timp oamenii sesizează minciunile și le sancționează. Tocmai pentru a amâna acest moment,

¹⁰ Iar întrebarea principală legată de tipul de conducere este, atunci, (cf. Popper): *cum se conduce*.

¹¹ Iar atunci întrebarea este (vezi anticii, Marx): *cine conduce*.

s-a dezvoltat și tehnica manipulării (Bazac, 2006) și societatea care a integrat adânc în funcționarea sa falsitatea și superficialitatea consumeristă.

Ce poate face educația – de tip democratic, desigur – în fața acestor fenomene? Înainte de toate, să propună neabătut și neîncetat principiile democratice despre societate și cele raționaliste despre om. Apoi, tehnicile educative – să le subordoneze acestor principii. Concret, este vorba de idealul sau obiectivul educației. Acum aproape un secol, John Dewey a arătat că educația democratică permite și cere, în același timp, o apropiere între “clasa privilegiată și clasa supusă” (1972, p. 74). Căci separația dintre aceste clase înseamnă și “absența unor raporturi libere și juste” între ele și, în același timp, frânarea stimulării intelectuale a copiilor din clasa de jos: “dezechilibrarea stimulării intelectuale” (*ibidem*). În cadrul societății orientate de profit, “inteligenta se limitează la factorii care privesc producția tehnică și comercializarea bunurilor. Fără îndoială că între aceste linii înguste se poate dezvolta o inteligență ascuțită și intensă, însă faptul că nu s-a reușit a se ține seama de factori sociali înseamnă nu atât o lipsă de inteligență, cât o denaturare a vieții emoționale” (*ibidem*).

Rezultatul este “rigiditatea și instituționalizarea țepăna a vieții...idealurile statice și egoiste din sânul grupului” (Dewey, 1972, p. 75). De aceea – și vă rog să-mi permiteți să citez ceva mai mult de data asta – “un criteriu pentru manifestare critică și activitate constructivă pe tărâm educativ implică un ideal social *aparte*. Cele două trăsături după care se măsoară valoarea unei forme de viață socială sunt măsura în care interesele unui grup sunt împărtășite de toți membrii lui și plenitudinea și libertatea cu care grupul vine în interacțiune cu alte grupuri. O societate indezirabilă, cu alte cuvinte, este cea care creează în interior și în exterior bariera în fața relațiilor libere și a schimbului de experiență. O societate care asigură participarea la bunurile sale a tuturor membrilor săi în egală măsură și care asigură o readaptare flexibilă a instituțiilor sale prin interacțiunea diferitelor forme de viață în asociere, este în aceeași măsură democratică. O asemenea societate trebuie să dispună de un tip de educație care să cointereneze pe indivizi în raporturile sociale și să le formeze deprinderi intelectuale prin care să asigure îmbunătățiri în cadrul ordinii existente” (Dewey, 1972, pp. 85-86).

Cu alte cuvinte, reforma educației și reforma socială merg mână în mână. Dacă nu se întâmplă aceasta, eficiența oricăreia rămâne redusă și, în același timp, fenomenul este acompaniat de discursuri redundante și inerent mincinoase (Bazac, (B), 1998). Mesajele educative devin contradictorii și în cadrul sistemului educativ și în relație cu realitatea. Iar această situație nu este defel vreo exemplificare a pluralismului democratic, ci, dimpotrivă, a unilateralității unei ideologii a “gândirii unice” (Bazac, 2001).

BIBLIOGRAFIE

- Adorno, T. W., Frenkel-Brunswick, E., Levinson, D. & Nevitt, S. (1993). *The Authoritarian Personality* (Studies in Prejudice) (1950). W.W. Norton & Co Inc, New York.
- Andersen, H. C., f. a. (1837). *Hainele cele noi ale împăratului*, Ed. All, București.
- Bazac, A. (1996). Educația democrației. De la înțelegerea churchilliană a democrației la cercetările actuale, *Paideia*, 1, pp. 64-66.
- Bazac, A. (A) (1998). O problemă a educației morale: contradicția dintre principii și realitate, *Paideia*, 2, pp. 46-48.
- Bazac, A. (B) (1998). Reforma educației, reforma socială și generalizarea experiențelor înaintate, *Paideia*, 4, pp. 49-54.
- Bazac, A. (2001). Mesajele educative contradictorii și pluralismul în cunoaștere, *Paideia*, 3-4, pp. 19-21.
- Bazac, A. (2004). Aristotle and the labour force. Aristotle's tradition in the present-day industrial revolution ideology, *Revue roumaine de philosophie*, 1-2, pp. 87-106.
- Bazac, A. (coord.) (2006). *Comunicarea politică: repere teoretice și decizionale*, Vremea, București.
- Bazac, A. (2007). *În jurul problemei cauzelor structurante: ontologia gramsciană a forțelor de producție și teoria rarității la Sartre, Gramsci și Sartre. Mari gânditori ai secolului XX*, pp. 97-113, Editura Institutului de științe politice și relații internaționale, București.
- Bazac, A. (A) (2008). Sartre și aventura conceptului de raritate, În Adriana Neacșu (coord.) *Sartre în gândirea contemporană* (pp. 106-162), Editura Universitaria, Craiova.
- Bazac, A. (B) (2008). Dubbele standarde – o provocare pentru argumentație. În M. Oancea (coord.). *Argumentație, comunicare, educație* (pp. 40-52), Printech, București.
- Bazac, A. (C) (2008). Two pages from the culture of the double speech and of tacit suppositions. În Yolanda-Mirela Cately (coord.), *Limbă, cultură și civilizație în contemporaneitate, a II-a conferință cu participare internațională* (pp. 53-57), Politehnica Press, București.
- Bazac, A. (2010). The big words – a philosophical research, *Noema*, IX, pp. 44-66.
- Cojève, A. (1980). *Introduction to the Reading of Hegel: Lectures on the Phenomenology of Spirit* (1947), p. 3, Assembled by Raymond Queneau, Edited by Allan Bloom, Translated by James H. Nichols, Jr, Cornell University Press, New York.
- Dewey, J. (1972). *Democrație și educație. O introducere în filosofia educației* (1916), Traducere Rodica Moșinschi (pp. 74-75, 85-86), Editura Didactică și Pedagogică, București.
- Dickens, C. (2009). *David Copperfield* (1850), Adevărul, București.
- Dogan, M. (1946). *Analiza statistică a “democrației parlamentare” din România*, Editura Partidului Social-Democrat, București.
- Dogan, M. (1992). Déficit de confiance dans les démocraties avancées. Une analyse comparative,

- Revue Internationale de Politique Comparée*, 6(2), pp. 513-548.
- Figueira, T. J. (1995). Khrēmata: Acquisition and Possession in Archaic Greece, Social Justice in the Ancient World, (Edited by K. D. Irani, Morris Silver, Contributor Morris Silver), *Contributions in Political Science*, Number 354, Global Perspectives in History and Politics (pp. 47-49), Greenwood Publishing Group, Westport, Connecticut, London.
- Ford, C. V. (1999). *Lies! Lies! Lies! The Psychology of Deceit* (1996), (pp. 272-273, 275, 280) American Psychiatric Press Inc, Washington, DC.
- Fukuyama, F. (2002). *Marea ruptură: natura umană și refacerea ordinii sociale* (1999), Humanitas, București.
- Giddens, A. (2010). New Labour: de l'ascension à la chute. *Le Monde*, 15 mai.
- Heidegger, M. (1998). *Parmenides* (1942-1943, 1982), translated by André Schuwer and Richard Rojewicz, Indiana University Press, Bloomington.
- Hesiod, (1914). *Theogony*, translated by Hugh G. Evelyn-White, (ll. 226-232), Disponibil la <http://www.sacred-texts.com/cla/hesiod/theogony.htm>, consultat în 30 martie 2010.
- Hesiod, (1957). *Munci și zile* (sec. VIII î. e. n.), (pp. 46, 51, 54, 55), Traducere de Ștefan Bezdechi, Studiu introductiv de Ion Banu, Editura Științifică, București.
- Ionescu, E. (1996). *Rinocerii* (1959), Teatru, III, Univers, București.
- Kellner, D. (2005). *Media Spectacle and the Crisis of Democracy: Terrorism, War and Election Battles*, Paradigm Publishers, Herndon.
- Logstrup, K. E. (1997). *The Ethical Demand*, Introduction by Hans Fink and Alasdair MacIntyre, University of Notre Dame Press, Notre Dame and London.
- Machiavelli, N. (1994). *Principele* (1513), (pp. 89-90) Traducere, tabel cronologic, note și postfață de Nicolae Luca, prefață de Gh. Lencan Stoica, Editura Minerva, București.
- MacSuihbne, S. P. (2009). What makes "a new mental illness"? The cases of solastalgia and hubris syndrome, *Cosmos and History: The Journal of Natural and Social Philosophy*, 5(2), Disponibil la <http://www.cosmosandhistory.org/index.php/journal/article/view/143/261>, consultat în 15 aprilie 2010.
- Malița, M. (2009). *Mintea cea iscoditoare*, Editura Academiei Române, București.
- Nietzsche, F. (1873). *On Truth and Lies in a Nonmoral Sense*, Disponibil la <http://www.davemckay.co.uk/philosophy/nietzsche/nietzsche.php?name=nietzsche.1873.ontruthandliesinanonmoralsense>, consultat în 16 ianuarie 2010.
- Oborne, P. (2007). *The Triumph of the Political Class*, Simon & Schuster, London.
- Owen, D. (2007). *The Hubris Syndrome: Bush, Blair and the Intoxication of Power*, Politico's Publishing Ltd, London.
- Owen, D. (2009). *In sickness and in power: illness in heads of government during the last 100 years*, Praeger, Methuen Publishing Ltd, London and New York.
- Platon, (1976). Menon, traducere de Liana Lupaș și Petru Creția (pp. 387-399, 409-410, 414) în Platon, *Opere, II*, Ediție îngrijită de Petru Creția, Editura Științifică și enciclopedică, București.
- Platon, (1986). Republica, (pp. 86, 103, 147, 155, 157, 160), traducere de Andrei Cornea, în Platon, *Opere, V*, Ediție îngrijită de Constantin Noica și Petru Creția, Cuvânt prevenitor de Constantin Noica, Editura Științifică și Enciclopedică, București.
- Popper, K. R. (1993). *Societatea deschisă și dușmanii săi* (1945), vol. I, București, Humanitas, București.
- Vrij, A. (2008). *Detecting Lies and Deceit: Pitfalls and Opportunities*, Second edition, John Wiley & Sons, Chichester.

METHODOLOGICAL PROBLEMS OF MEASURING PERSONAL MERIT

Dan Jecan, Universitatea "Babes-Bolyai", Cluj-Napoca

Educational qualifications are generally used by scientists studying social mobility as prime indicators of personal merit, based on the argument that educational institutions provide the first and most important opportunity for merit to be gained. In this paper, we argue that this conceptualization does not appropriately reflect employer's practices regarding the assessment of merit, and consequently, any research using it will fail in explaining the true process of social status attainment. To support this argument we performed a quantitative analysis of 818 job ads, which demonstrates that the definition of merit, considered as a combination of skills and characteristics rewarded on the labor market, is not limited to educational qualifications, and, furthermore, varies significantly between occupational groups.

Keywords: meritocracy, personal merit, educational qualifications, human capital, credentialism

Since its invention by Michael Young (1958), the concept of *meritocracy* has made an impressive career, becoming widely used not only in the scientific vocabulary, but also in the public one. In its original meaning, it refers to a system in which social positions are assigned on the basis of personal merit, defined as a combination of intelligence and effort. Young used it to depict modern societies, as ones in which "achieved" characteristics would displace "ascribed" characteristics as determinants of social position and objective universalistic criteria would replace particularistic standards. The concept was particularly attractive to American functionalist sociologists (Blau and Duncan, 1967, Parsons, 1954 and Treiman, 1970), who adopted it as a suggestive characterization of the conditions towards which they believed industrial societies were moving, that is ones in which achievement replaced ascription as the key of social selection (cf. Goldthorpe, 1996). When confronted with the task of having to measure merit defined as above, sociologists, such as Bell (1973) or Blau and Duncan (1967), chose to regard it as being indexed by formal education-related characteristics and treated the two definitions as functionally equivalent. They justified their choice by arguing that it is educational institutions that play the leading role in discovering talent, and moreover, provide the first and most important opportunity for merit to be gained. This conceptualization of merit, although limited, became widely used due to its ease of measurement and also because its facilitation of comparative analyses.

In his "Increased Merit Selection" (IMS) hypothesis, Jonsson (1993) also used formal education as an important element in explaining the advancement of meritocracy within post-industrial societies. The hypothesis claims that in modern societies, formal education, through the knowledge and abilities it endows students with, becomes the most important determinant of individual's social position, by influencing their position within the social division of labor. In the same time, all aspects of individual's social origin are rendered increasingly irrelevant for both educational achievement and social destination. It follows that formal education would have both the ability to ensure equal chances for all students, irrespective of social origin, and to ensure the development of their abilities and competences, according to their intelligence and the effort they are

willing to invest. In these circumstances, education-derived characteristics would appear to be relevant indicators of personal merit, and consequently they would constitute appropriate job selection criteria, thus affecting individual's occupational status.

Empirical inquiries of the IMS hypothesis have yielded two broadly different sets of findings (cf. Goldthorpe, 1996). Earlier studies for both Britain and the USA lend support to the hypothesis, to the extent that the influence of education on social destination, or at least the strength of the association between them, would appear to be on the increase. However, later studies relating to Britain, France, Ireland and Sweden (cf. Whelan and Layte, 2002) produced conflicting results in this respect: the IMS hypothesis is challenged in that the influence of education on social destination appears to be weakening. The discrepancy between these findings may have occurred due to various reasons: it could follow from methodological differences between the studies or it could reflect real differences in trends between periods and places. However, it is not within the purposes of this study to resolve this matter. Our present concern is to question the validity of these results, by criticizing the use of educational qualifications as indicators of merit. The arguments we advance in this respect regard the importance of the educational qualifications among other selection criteria, as well as the variability of the understanding of merit between occupational groups.

MERIT – A CONTEXT-DEPENDENT SOCIAL CONSTRUCT

The positivist method of assigning to a concept a unique, inalterable definition is not the best practice in the case of *merit*. Apart for comparative reasons, which are of course very important in social mobility research, there are few other relevant arguments for conceptualizing merit solely through education-related elements. When using similar definitions of merit for the testing of the IMS hypothesis across periods of time and social contexts, social scientists make the assumption that merit is constantly and primarily achieved through formal education and consequently is best represented by educational qualifications. Although the logic of industrialism and the needs of the post-industrial society

and economy dictate that employers should select their employees according to (some) meritocratic, rational criteria, as understood by sociologists, little evidence can be found for the claim that selection on the basis of education is prototypical in modern societies (Jackson, 2001). In fact, as Goldthorpe (1996) argues, the available evidence suggests that the criteria used by employers for employee recruitment and promotion are quite differentiated. Thus, although merit may be the criterion of job selection and reward which is primarily invoked, it can be “defined only in ways that are situationally specific, and thus quite variable, and that further involve a degree of subjective judgment” (Goldthorpe, 1996, p. 665). Beyond the way in which scientists regard merit, it is ultimately a socially constructed concept, and especially in a market economy, it can be constructed in a variety of ways.

Employers may not wish to employ on the basis of education-related criteria if they believe that a particular occupation requires other kinds of attributes and characteristics. Therefore, what matters in terms of who gets employed is ultimately what employers judge to be valuable and a sign of potential productivity. The employer is the one who responds to market forces, and therefore is the one who decides what counts as an appropriate selection criterion for a specific job, or, in other words, what counts as “merit” (Jackson, 2001). It might even be the case that so called ascribed (non-meritocratic) characteristics may be regarded as merit, in that they are used as job selection criteria, and therefore influence to some degree individual’s occupational status. Contrary to most expectations, allocation of occupations on the basis of such characteristics, such as social skills and personal characteristics, is not necessarily inefficient. There is no reason in principle why the application of such criteria should favor those from one class origin over those from another, as long as there is no association between them. Whelan and Layte (2002) note that where higher average levels of education ensure that a substantial number of candidates come above the minimum threshold, a particular level of education may become a necessary but not sufficient condition of access to an occupation. In such circumstances employers make use of additional criteria, meritocratic or non-meritocratic, without incurring significant costs and in some cases with considerable gains.

In an attempt to find out what types of attributes were valued on the British labor market, Jackson (2001) analyzed the selection criteria specified by employers in the job ads they placed within newspapers. Her main focus was on finding whether these criteria were mostly meritocratic (achieved) or on the contrary, non-meritocratic (ascribed). The results she obtained show that the association between employers’ requirements and occupational groups appeared to be broadly consistent with an emphasis on job relevant characteristics. Only about a quarter of employers demanded educational qualifications in general, but this percentage grew to almost three quarters in the case of higher status jobs (such as professional or managerial occupations). Also, where a wide range of skills and competencies were required (such as professional and technical occupations), educational qualifications, which certified such generalised competence, were more likely

to be required. With respect to non-merit characteristics, they were required for occupations throughout the class structure, but this was particularly so in the case of higher ranked occupations. Thus, social skills and personal characteristics were associated with managerial, sales and personal services occupations. Jackson’s analysis revealed that the degree to which social mobility is mediated by education varies significantly between occupational groups, and that other types of characteristics, less taken into account by researchers, may also shape this process significantly.

METHOD AND DATA

The purpose of the content analysis was to provide empirical arguments against the use of education-related characteristics as the only indicators of personal merit, especially in social mobility research. In this respect we tackled two issues: the “content” of personal merit and its variability. First, we sought to demonstrate that personal merit, as seen on the workforce market, consists of more than just education-related characteristics, and that they may not even represent the most important dimension. Thus, we tried to discover what characteristics employers reward on the market, or, in other words, what they define as merit. In this respect, we referred to merit not only as meritocratic (achieved) characteristics, but as all the characteristics which are valued by employers.

Second, we tried to demonstrate that the “content” of what is considered personal merit varies depending on many factors. Although there are numerous lines along which the definition of personal merit, as considered by employers, may vary, we chose only one to prove our point: the type of occupation. Thus, we tried to demonstrate that the characteristics which are rewarded on the workforce market vary between occupational groups. Particularly in the case of educational qualifications, if we found a difference among occupational groups, it would be a strong argument against their use as sole indicators of personal merit, since the degree in which social mobility would be mediated by education would vary.

The content analysis was focused on job advertisements, which constituted the units of analysis. We chose to study job ads because we assumed that their purpose is to create a pool of potential employees through the requirements specified within. Given the time and costs involved in placing advertisements, it would seem irrational that employers were not providing at least some information about what they were looking for in an employee. However, for certain reasons, some employers might not have been laying down everything they hoped to find in an employee within an advertisement. So, just because an advertisement didn’t make a request for certain qualifications or skills does not mean that the employer didn’t want such characteristics in the individuals they eventually employed. But we cannot comment on how far advertisements make explicit the characteristics desired in the individual who is eventually employed, through the aid of content analysis. Despite this problem, we believe that newspaper and website job advertisements provide a useful way of

finding out what employers require in a first instance from their potential employees.

The content analysis population we referred to was the total amount of job advertisements available on the Romanian labor market in 2009. Due to limited resources, we considered for our sample only two categories of ads, depending on the communication channel used for promoting them: newspaper ads and internet ads. Thus, we selected job ads promoted through these two communication channels, both at the local (Cluj-Napoca) and the national level (Romania). To avoid certain seasonal specificities and to ensure a high degree of representativeness we selected job ads posted all throughout the year.

The selection of the actual communication channels was purposive, in that we chose those newspapers and internet websites which contained the largest proportion of job ads available on the market, and in the same time offered credibility due to their wide usage. At the local level, we chose “Piata de la A la Z” (“The Market from A to Z”) which comprises most of the newspaper job ads from Cluj-Napoca. At the national level, we selected the websites ranked on the first two places in terms of number of daily posted job ads in Romania: “E-Jobs” and “BestJobs”. Regarding the selection of ads for the sample, all the ads from the newspaper were introduced in the analysis, while in the case of the websites we used a systematic random sampling, due to the large number of available ads. Thus, our final sample comprises 818 job advertisements. Due to the differences in the types of occupations requested within the job ads between the newspapers and the internet websites, we weighted the final sample by using data regarding the number of job vacancies in the year 2009 by major groups of occupations, provided by the National Institute of Statistics from Romania. We believe that in this manner we managed to achieve an accurate representation of the range of jobs in the occupational structure, for the specified context.

Each advertisement was analyzed for which characteristics were requested of the potential employee using a manifest coding. The procedure consisted of a strict count of the objective information contained in the advertisements, such as whether educational qualifications or other types of characteristics were required. The coding scheme was adopted from Jackson (2001) and slightly modified in order to fit our specific

needs. The coding categories were designed to provide detailed coverage of all required characteristics and skills that might have been requested by employers.

Thus, we divided the selection criteria into eight general dimensions (formal educational qualifications, other educational qualifications, cognitive abilities, personal effort, technical skills, social skills, personal characteristics and work experience) each being comprised of several subdimensions. The relation between the subdimensions was non-interactive and compensatory, meaning that it was enough for at least one of them to be specified in the ads in order to consider a general type of characteristics as being requested. The actual coding consisted of attributing either the value of “1” to each subdimension for every ad if the corresponding characteristic was demanded within the ad, either “0” in the opposite case. To create indices for the general dimensions we used a “maximum value” aggregation method: if at least one subdimension was mentioned in the ad, the general dimension to which it belonged to was given a value of “1”; otherwise it was given a value of “0”. Thus, the variables pertaining to the eight general types of selection criteria were measured on a binary nominal scale.

DATA ANALYSIS AND RESULTS

As we argued earlier, the purpose of the content analysis was to provide empirical arguments regarding the “content” of personal merit and its variability. In the first part of this section we shall present descriptive statistics regarding the characteristics rewarded on the labor market, both overall and for each occupational group in particular, and thus reveal what employers define as personal merit. By assessing the demand of educational qualifications relative to other characteristics, we shall find out whether they are justly considered as prime indicators of personal merit. In the second part we shall use multivariate data analysis methods in order to find out whether the definitions of personal merit vary accordingly to the occupational group, and in which respects. Based on these analyses we argue that, due to the fragmentation of the workforce market, there is no unitary understanding of personal merit, which implies that the social/occupational status attainment process is mediated by different sets of characteristics from one occupational group to another.

Table. 1. Distribution of advertisements by occupational group

Occupational Group	N	% of Total Sample	% of Total Sample (Weighted)
Elementary occupations /	62	7,6	23,2
Craft and related trades workers	76	9,3	15,6
Service and sales workers	218	26,7	11,9
Clerical support workers	82	10,0	6,1
Technicians and associated professionals	94	11,5	14,8
Managers and professionals	286	35,0	28,4
Total	818	100	100

The occupations to which the advertisements refer to were coded into a set of groups on the basis of the occupation title presented in the advertisement. The

occupational classification scheme we used was the International Standard Classification of Occupations (ISCO-88). However, due to the small amount of cases

falling in some groups, we didn't use the 9 class version, but a 6 class one. The distribution of the cases within these 6 groups can be observed in Table 1. As mentioned before, the data were weighted in order to ensure that the occupational structure of our sample resembles the one of the job vacancies available in the population at the time of the study. It can be seen that the occupational structure of the unweighted sample is significantly different from the weighted one. This discrepancy was caused by the fact that the ads contained within these sampling frames represent merely a fraction of all the available positions on the market in 2009. By weighting the data we wanted to eliminate as much as possible biases in the demand of the selection characteristics, caused by the sampling procedure.

Next we shall examine the demands for each type of skills and qualifications, by analyzing the number of ads which request them at least once, and compare them with each other, both for the overall distribution and for each occupational group in particular. Table 2 contains the crosstabulation between the eight types of selection criteria and the six occupational groups.

Overall, judging by the number of ads requesting this characteristic, the formal educational qualifications were requested in almost half of all the ads (47,5%). This means that, in general, approximately one in two employers use formal educational qualifications as job selection criteria. This percentage of demand ranks educational credentials as the fourth most important selection criterion. However, if we consider each occupational group in particular, we discover that the importance of the educational qualifications among the other selection criteria varies significantly between them. Thus, for the occupational groups situated in the upper part of the scale, educational qualifications seem more important than other characteristics, compared to the lower occupational groups. But for none of the occupational groups were the educational qualifications the most important criteria.

As we would expect, the types of requested educational credentials were not the same throughout the occupational structure. Significant variations between the upper and the lower groups were found in this regard also: for the managerial and professional occupations high level qualifications were usually demanded, whereas in the elementary occupations and craft related occupations most of the required qualifications were vocational.

Other qualifications were overall the least important selection criteria for employers, based on the percentage of ads in which they were demanded. They were ranked among the last criteria for every group of occupations, except the two bottom ones. This is because they refer mostly to accreditations and qualifications specific for lower hierarchy occupations. Usually they are not obtained through the formal academic educational system, but through recognition, affiliation and authorization granted by occupation-related associations, unions, orders, guilds etc. Thus, they imply that the holder of such a type of accreditation is recognized by other branch members and authorized to perform activities in a certain area of expertise.

Qualifications were, however, not the only selection criteria used by employers, even for entry-level jobs. It

might be that, in many cases, qualifications are of less direct relevance to the occupation than other characteristics are. While qualifications may indicate a certain level of competence and potential for learning, there are many other skills which may not be certified by them, and are considered by employers relevant to job productivity. This is perhaps why, overall, the most important job criterion was represented by relevant work experience, being requested in almost 71% of all ads. Through this criterion, more than through others, employers intended to narrow down the target of potential employees to those that are more likely to possess the characteristics they are looking for. Having been trained and having worked in a relevant position seems to constitute for employers the best indicator of individual's future productivity. The importance of the work experience compared to the other criteria doesn't vary much throughout the occupational structure, being ranked among the first for each occupational group in particular.

The second most important selection criteria overall were the technical skills, which, as can be seen in Table 2, were requested in almost 69% of all ads. Technical skills represent the most important criteria for every occupational group in particular, except for the two lower ones, for which they are slightly less important than other criteria, but among the first, nonetheless. The most demanded types of technical skills were basic computing skills, followed by knowledge of other languages than the mother language, job specific technical skills and driving skills (attested by a driving permit). Even though some of these skills may be learned within the formal educational system, employers may feel the need to emphasize each of them in particular. This may be due to the fact that they are not sure what to expect from certain educational degrees. Also, the fact that they might have been learnt in other contexts than the formal education, and thus not be certified by it, constitutes another possible explanation.

Personal effort attributes were requested in half of all the ads (50,5%), being thus a little more important than the formal educational credentials. The ranking for the personal effort attributes is slightly higher for the lower occupational groups than for the higher ones. Overall, the most demanded personal effort attributes were flexibility and adaptability, followed by reliability, motivation and responsibility.

Social skills were requested in 43,7% of all ads, placing them on the fifth position among the other selection criteria. The highest inner group ranking held by the social skills was for the service and sales workers group, for which these criteria were the second most requested characteristics. We would expect such skills to be more important than others for this occupational category due to the nature of the jobs it contains, which involve a high degree of interaction with people (customers). Social skills are also relatively important for the top two occupational groups, for which mostly teamwork skills, organizational and communication abilities were requested. Overall, the ability to communicate effectively was the most demanded social skill, followed by teamwork-related skills, organizational skills, negotiation and client interaction skills.

Table 2. Distribution of different types of selection criteria by occupational group

% of Advertisements which request at least one:								
	Educational qualifications	Other qualifications	Cognitive abilities	Effort	Technical competences	Social skills	Personal characteristics	Work experience
Elementary occupations / Plant and machine operators	28,9	32,1	12,8	59,7	41,9	27,3	54,8	61,3
Craft and related trades workers/ Agricultural workers	29,1	27,8	4,0	47,6	59,5	22,2	19,8	80,2
Service and sales workers	46,9	5,2	18,8	62,5	66,7	64,6	49,0	63,5
Clerical support workers	61,2	4,1	50,0	53,1	86,0	44,0	32,7	53,1
Technicians and associated professionals	53,3	16,8	27,7	41,7	79,0	43,7	26,7	65,8
Managers and professionals	67,2	4,8	36,2	43,7	87,3	60,3	21,4	83,3
Total	384	133	188	407	554	353	271	571
% of all ads	47,5	16,5	23,3	50,5	68,7	43,7	33,6	70,9
	X ² =84,35 5 d.f. p< 0,001	X ² =81,71 5 d.f. p< 0,001	X ² =81,65 5 d.f. p< 0,001	X ² =20,36 5 d.f. p< 0,001	X ² =116,95 5 d.f. p< 0,001	X ² =86,66 5 d.f. p< 0,001	X ² =76,31 5 d.f. p< 0,001	X ² =42,24 5 d.f. p< 0,001

Personal characteristics were used by employers as selection criteria in 33,6% of all advertisements. Overall, they were positioned on the sixth place regarding their frequency of demand. For most of the occupational groups, personal characteristics were ranked on the last places among the other selection criteria. However, they were amidst the first three criteria in order of their importance for the elementary occupations group. This is not surprising, since the jobs falling within this category are mostly manual repetitive ones, which require mainly physical qualities (e.g. good health, prone to physical activities). Personal characteristics were also relatively important for the sales and services workers group, where such characteristics as physical appearance, respectability and politeness were sought. Overall, the most requested characteristics were physical and appearance characteristics, as well as psychological and personality-related attributes

The cognitive skills were requested in almost a quarter (23,3%) of all the ads, placing them on the penultimate position, depending on the frequency of demand. For almost all the occupational groups, they were among the least important selection criteria. Of all six occupational groups, the cognitive abilities were ranked highest for the clerical support workers (among the first four), due to the high request of abilities like attention to details and self-organization. However, we have to keep in mind that we are referring only to the first selection stage, and it is possible that this criterion is used more often during the subsequent stages of the recruitment process. Overall, the ability to be well-organized was the most requested of this category of skills.

Until now we assessed the importance of each selection criteria relative to the other for the entire sample, and within each occupational group in particular. The results suggest that educational credentials are not the most important selection criteria used by employers

(in terms of demand), at least during the first stage of the recruitment process. There are other merit-related selection criteria, such as previous work experience, technical skills or personal effort, which seem to count more than educational qualifications. Although these criteria are not exclusive, and they may overlap regarding some of the characteristics they denote, it seems that employers consider them the main indicators of personal merit.

Furthermore, the within-group rankings of the selection criteria vary significantly throughout the occupational structure. This means that educational qualifications, as well as the rest of the selection criteria, are of more or less importance to the selection process, depending on the occupational group. Thus, they cannot be granted the same importance as indicators of merit throughout the occupational structure.

These differences between the occupational groups, being estimated using the differences between the inner-group rankings, can be considered as relative differences, because while there may be significant differences between the rankings of the criteria, the absolute numbers of requests may be very similar. We will continue by analyzing the absolute differences among groups regarding the level of demand for each type of skills.

Looking at the crosstabs from Table 2, the chi² statistics tell us that there are statistically significant differences between the occupational groups regarding the demand for each one of the selection criteria. However, in order to see exactly which groups are statistically different from others regarding the demand for each type of selection criteria, as well as the amplitude of the differences, we need a more complex method of data analysis than simple crosstabs. Given the fact that the variable between whose categories we wish to differentiate is multinomial (occupational group) and the discriminatory variables are binary (selection

characteristics), the most adequate method of data analysis is the multinomial logistic regression. Thus, we constructed a model in which the dependent variable is the occupational group, and the independent variables are the eight categories of selection criteria, considering only their main effects. The general quality of the model can be assessed by looking at the information contained in Table 3.

Table 3. Aggregate multinomial logistic regression statistics

Goodness of fit (2L)			Pseudo R ²
Chi ²	d.f.	Sig.	Nagelkerke
446	40	0,001	0,440
Goodness of fit			
	Chi ²	d.f.	Sig.
Deviance	745	710	0,175

The goodness-of-fit test (Deviance) checks whether our model adequately fits the data, by testing the null hypothesis. In our case, the significance of the test rejects the null hypothesis, meaning that the data are consistent with the model assumptions. The value of Chi² (the 2log likelihood difference between the intercept-only model and our model) indicates that our model has a statistically significant contribution compared to the basic model. Also, the Nagelkerke pseudo R² statistic shows us that our model explains a fair amount of the variation of the dependant variable ($\approx 44\%$).

Another method for assessing the quality of our multinomial logistic regression model is by evaluating the percentage of the correctly predicted cases, both for each occupational group and in total. Thus, our model classifies correctly almost 44% of the cases, which is better than the null model, which classifies correctly only 28% of the cases. However, the percentage of correctly classified cases varies greatly between the occupational groups. Almost 82% of the managerial and professional group cases are classified correctly, while only around 7,4% of the technicians and professionals ones are classified correctly. This situation may be caused by the fact that the ads falling within the technicians and professionals group are very close as profile to the ones falling in the managers and professionals class, and thus the regression model cannot differentiate good enough between them.

In the following, we shall outline the profiles of each occupational group and explain broadly how they differ from each other, depending on the level of demand for each type of skills. In order to make this easier and clearer, we have reiterated the model six times, each time with a different occupational group as a reference category. The odds ratios obtained in these models (Table 4) show which variables determine the membership to a particular type of occupation (the other variables being kept constant) and which is the sense of the influence. Thus, if the value of the odds ratio is over 1, for the occupational group it refers to, more of that particular skill is requested than for the reference category. The same logic applies when the odds ratio value is between 0 and 1, but in this case less of that particular skill is required. Notice that in Table 4 only the

bolded odds ratios denote statistically significant differences.

By looking at the odds ratios, we can see as a general pattern, that the more distant the occupational categories are from each other, the more different they are regarding the number of selection criteria depending on which they differ. For example, the elementary occupations group and the managers and professionals group are different in respect to each one of the eight selection criteria we studied, while the craft and related trades workers group and the technicians and associate professionals group are different in respect to six criteria. The peculiarities of the jobs within each occupational group determine the criteria depending on which they differ from each other, as well as the amplitude of these differences. In the following paragraph we shall present some of the most notable contrasts between the types of occupations.

First of all, we observe that in respect to educational qualifications there is a significantly higher chance that this criterion is used during the selection process for the upper occupational groups than for the lower ones. Thus, the higher the occupation's position in the hierarchy, the greater the chances that educational qualifications are considered as selection criteria. Likewise, technical competences are more likely to be requested for the higher occupational categories than for the lower ones. On the other hand, personal effort indicators are more likely to represent selection criteria for the lower occupational groups, especially for the elementary occupations and the craft and related trades workers. Personal characteristics are especially requested for elementary occupations, but also for service and sales workers. In the case of the former, physical characteristics are requested to a great extent, while in the case of latter, workers' appearance and manners occupy the first position. Cognitive abilities have a higher demand for the upper three occupational categories, but especially for the clerical support workers, for whom they are more likely to constitute a selection criterion, compared to all the other occupational groups. Social skills are more likely to represent criteria for the service and sales workers and for managers and professional than for the other occupations. As we explained before, this seems to be the case because these two types of occupations imply more interactions between individuals, either in the form of client interactions (service and sales workers), either in the form of people management and teamwork (managers and professionals). Other qualifications are more frequently requested for the elementary occupations, craft and related trades workers and for technicians and associated professionals. Work experience is more demanded for managers and professionals than for the majority of the other occupations.

The results suggest that there are significant absolute differences between the occupational groups regarding each type of the selection criteria we studied. This demonstrates that for each occupational group, employers use a specific configuration of selection criteria, which corresponds to the particular needs and conditions of the jobs contained within the group. Employers, knowing best what characteristics they need from their future employees, hire those individuals who

possess the characteristics which are more relevant for the types of occupations for which they recruit. Consequently, some characteristics are more valued for some occupations than for others. Thus, the way employers understand and define personal merit -

understood as the particular sets of characteristics rewarded by them on the workforce market- is not constant, but variable from one segment of the labour market to another.

Table 4. Parameter estimates for the multinomial logistic regression model - Exp(B)

	Elementary occupations / Machine operators					Craft and related trades workers					Service and sales workers				
	C R T W	S S W	C S W	T A P	M P	E O	S S W	C S W	T A P	M P	E O	C R T W	C S W	T A P	M P
Formal qualifications	1,24	1,66	2,40	2,19	3,21	0,80	1,33	1,92	1,76	2,58	0,60	0,75	1,44	1,32	1,93
Other qualifications	1,01	0,15	0,14	0,72	0,20	0,98	0,15	0,14	0,71	0,19	6,60	6,70	0,93	4,76	1,31
Cognitive abilities	0,37	0,85	6,44	2,47	2,89	2,71	2,32	17,5	6,71	7,84	1,17	0,43	7,53	2,89	3,38
Personal effort	0,99	0,84	0,56	0,46	0,44	1,00	0,84	0,56	0,46	0,45	1,20	1,19	0,67	0,55	0,53
Technical competences	1,66	2,00	7,03	3,45	4,02	0,60	1,20	4,22	2,07	2,41	0,50	0,83	3,50	1,72	2,00
Social skills	1,26	5,42	1,62	2,52	4,78	0,79	4,30	1,29	1,99	3,80	0,18	0,23	0,30	0,46	0,88
Personal characteristics	0,22	0,63	0,37	0,29	0,21	4,60	2,90	1,69	1,33	0,95	1,59	0,34	0,58	0,46	0,33
Work experience	2,03	1,12	0,54	0,94	2,24	0,49	0,55	0,26	0,46	1,10	0,89	1,81	0,48	0,84	2,00
	Clerical support workers					Technicians and associated professionals					Managers and professionals				
	E O	C R T W	S S W	T A P	M P	E O	C R T W	S S W	C S W	M P	E O	C R T W	S S W	C S W	T A P
Formal qualifications	0,42	0,52	0,70	0,92	1,34	0,46	0,57	0,76	1,09	1,46	0,31	0,39	0,52	0,75	0,68
Other qualifications	7,06	7,17	1,07	5,09	1,40	1,39	1,41	0,21	0,20	0,28	5,04	5,12	0,76	0,71	3,64
Cognitive abilities	0,16	0,06	0,13	0,38	0,45	0,40	0,15	0,35	2,60	1,17	0,35	0,13	0,30	2,23	0,86
Personal effort	1,79	1,78	1,49	0,82	0,80	2,19	2,18	1,83	1,23	0,98	2,24	2,23	1,87	1,25	1,02
Technical competences	0,14	0,24	0,29	0,49	0,57	0,29	0,48	0,58	2,04	1,17	0,25	0,41	0,50	1,75	0,86
Social skills	0,62	0,78	3,34	1,55	2,95	0,40	0,50	2,15	0,64	1,90	0,21	0,26	1,13	0,34	0,53
Personal characteristics	2,72	0,59	1,71	0,79	0,56	3,45	0,75	2,17	1,27	0,72	4,82	1,05	3,04	1,77	1,40
Work experience	1,86	3,78	2,09	1,75	4,18	1,07	2,16	1,20	0,57	2,40	0,45	0,90	0,50	0,24	0,42

DISCUSSION

Although social scientists predicting increased merit selection have stressed the importance of education as an indicator of personal merit, in a free market it is ultimately the employers the ones who decide what merit consists of, and their definition may be broader than those traditionally considered in social mobility research. As our analysis showed, in a market context, educational credentials do not provide an adequate indication of people's merits. They appear to be neither the only, nor the most important selection criteria used by employers. It seems that the latter are well aware that qualifications represent merely one characteristic of individual's

potential and productivity, among many others which may be relevant for the workplace. The fact that these criteria were demanded in advertisements only 47% of the time goes some way towards sustaining this argument. Employer's inclination to search for more relevant indicators of suitability for the requirements of a job has led them towards emphasizing, to a greater extent, characteristics such as experience or technical skills. These characteristics may be regarded as additional merit indicators, which are not covered by the traditional definition of merit.

Moreover, our analysis revealed that we cannot speak of a standard understanding of personal merit in the context of a fragmented labour market. Although

employers may hold that merit is the primary criterion they use for the selection of employees, it can be defined only in ways that are situationally specific, and thus quite variable (Goldthorpe, 1996). The significant differences we found between occupational groups regarding the demand for various characteristics constitute convincing empirical evidence for supporting this statement. Thus, for example, educational qualifications are most important for occupations that fall within the professional and managerial groups, while they are least important for elementary occupations and craft and related trades workers. While it is of no big surprise that some employers believe that for certain occupations qualifications have little direct relevance to the type of work being carried out, it follows that education doesn't have the same influence as a mediator of social status throughout the society. Despite its important implications for research, this issue was generally ignored by social scientists, who failed to address it appropriately.

This critique suggest not only that meritocracy represents a sociological concept of doubtful value, but that it is also unlikely to fulfil the ideological promise that it has been widely thought to hold (Goldthorpe, 1996). If employer's selection practices resembled each other to a higher degree, then the IMS hypothesis could perhaps still be meaningfully pursued. This standardization would make relatively easy for social scientists to use employer's definition and measurement of personal merit in empirical research. But, as we showed, employers proceed on the basis of very different ideas about what constitutes personal merit, making it difficult to see how any general theory of increasing merit selection could usefully be formulated. On an ontological level, it follows that it is impossible to legitimate social inequalities on the basis of a meritocratic allocation of social positions. Due to the relativity of what employers regard as personal

merit, unequal rewards cannot be attributed to differences in merit. Thus, as Hayek holds, inequalities have to be accepted as the inevitable outcome of a market economy, which is itself the necessary basis of a free society and therefore needs no further justification.

REFERENCES

- Bell, D. (1973). *The Coming of Post-Industrial Society*, Basic Books, New York.
- Blau, P. & Duncan, O. (1967). *The American Occupational Structure*, Free Press, New York.
- Goldthorpe, J. (1996). Problems of Meritocracy. In Erikson, R. & Jonsson, Jan. (eds.) *Can Education be Equalised? The Swedish Case in Comparative Perspective*, Westview Press, Boulder.
- Jackson, M. (2001). Non-Meritocratic Job Requirements and the reproduction of Class Inequality: An Investigation, *Work Employment Society*, 15, pp. 619-630.
- Jonsson, J. (1993). Persistent Inequalities in Sweden?. In Shavit, Y. and Blossfeld, H.P. (eds.), *Persisting Inequality: Changing Educational Attainment in Thirteen Countries*. Westview Press, Boulder.
- Parsons, T. (1954). *Essays in Sociological Theory*, Free Press, New York.
- Treiman, D. (1970). Industrialization and Social Stratification. In Edward Laumann (ed.), *Social Stratification: Research and Theory for the 1970's*, Bobbs-Merrill Company, Indianapolis.
- Whelan, C. & Layte, R. (2002). Late Industrialization and the Increased Merit Selection Hypothesis. Ireland as a Test Case. *European Sociological Review*, 18, pp. 35-50.
- Young, M. (1958). *The Rise of the Meritocracy*. Thames and Hudson, London.

ȘCOALA CA FACTOR PROTECTIV ÎN CONSTRUIREA REZILIENȚEI TINERILOR PROVENIND DIN FAMILII SĂRACE

Ana Muntean, Universitatea de Vest din Timișoara, Centrul de Cercetare a Interacțiunii Copil-Părinte (CICOP)
Mihai Bogdan Iovu, Universitatea "Babeș Bolyai" Cluj-Napoca

ABSTRACT

From the very beginning the life of children born in a family struggling with poverty is more difficult. The difficulties are working additionally and by the school age the children coming from poor families are more exposed to failure comparing with the children coming from well-off families. In the same time the school can play an important role in supporting these children for better confrontation with life adversities. The research done within Social Diagnostic of School Performance Through the School Success Social Scale and the Projecting of Intervention Methods Tested Through Research, (SSSS), PN 91063, project coordinated by prof. Maria Roth, chief of the Social Work Department within the Babes-Bolyai University in Cluj, during 2008-2009, provided significant information regarding the children who consider them self as coming from poor family and their school success. The data was collected with a complex questionnaire: the School Success Profile (SSP). The conclusions, based on those data, emphasize the importance of the school role in supporting the healthy development of the child and the resilience despite the difficulties which they faced within their families.

Keywords: children, poverty, school success, resilience

INTRODUCERE ȘI PRECIZĂRI TERMINOLOGICE

Sărăcia reprezintă una din cele mai semnificative dimensiuni ale societății contemporane, care împiedică funcționarea sănătoasă, fericită a oamenilor. În Uniunea Europeană, 17% din populația Uniunii trăiește în sărăcie¹. România, aflată în topul statisticilor, alături de Letonia și Bulgaria, urcă la 23% reprezentarea statistică a categoriei populației atinse de sărăcie. Însă probabil că cea mai îngrijorătoare statistică este aceea a copiilor care trăiesc în sărăcie. România, pe primul loc în Europa, are 33% din populația copiilor afectată de sărăcie (Wolff, 2010). Atunci când sărăcia rămâne înafara percepției copiilor, acest lucru este mai puțin periculos pentru evoluția lor, iar șansele de a se integra în medii favorizate, urmând cursul firesc al educației și al achiziției unui capital social prin dezvoltarea relațiilor cu colegii de vârstă, nu sunt afectate de sărăcia reală a familiei (Felner, 2000). Desigur, în aceste cazuri părinții reușesc să îndeplinească funcția de protecție a copiilor, într-un mod admirabil, ne-expunând copiii la stresul socio-economic pe care ei îl trăiesc. "Familia este cel mai important și critic izvor de resurse fizice și sociale pentru copii. De-a lungul întregii istorii a evoluției umane, părinții și rudeniile apropiate asigură energiile, protecția și informația necesară pentru supraviețuire, maturizare, sănătate, succes social și în final, reproducere" (Flinn și England, 1995, p. 863).

Sărăcia este un factor de risc major nu doar prin precaritatea nivelului de trai ce o impune familiilor afectate ci și prin aspectele motivațional-afective pe care le induce. Sentimentul fatalității, al incapacității de a depăși situația de sărăcie în care se află persoana, reprezintă cea mai importantă barieră pentru ieșirea din sărăcie. "Sărăciile manifestă o atitudine de renunțare totală, de abandon în raport cu situația lor, care se vede clar atât în percepția pe care o au despre ei înșiși, ca indivizi dependenți de alții, având nevoie de ajutorul celorlalți, cât

și în importanța excesivă pe care o acordă "voinței divine", "sortii", "destinului" pentru a-și defini condiția." (Galli, 1999, p.143). Probabil că în procentul ridicat care exprimă sărăcia în România se găsește și explicația plasării pe primul loc a românilor, în statisticile europene, cu privire la credința religioasă. Acest sentiment al fatalității, al incapacității de a controla și influența situația curentă, menține și perpetuează sărăcia transgenerațională. Trecerea transgenerațională a sărăciei, perpetuarea ei de la o generație la alta, se face prin copiii familiilor sărace. Crescând într-o familie ce trăiește într-o sărăcie de lungă durată, riscul de a ajunge un adult sărac este mult mai mare decât în situația în care familia trece printr-o perioadă tranzitorie de sărăcie (Corcoran și Chaudry, 1997). Iată de ce cercetarea noastră se concentrează pe percepția sărăciei familiei de către copiii școlari, aflați la vârsta construirii identității lor, a planurilor și idealurilor de viață. Așa cum am menționat anterior, această percepție este mai importantă decât starea de fapt, căci ea duce, mai ales la vârsta adolescenței, la construirea "identității sociale a săracului, care-și pierde consistența, evoluând spre depersonalizare", asemănător cu pierderea sentimentului de identitate personală a individului în structurile totalitare (Constantin, 1999, p. 84). În România, țară fost comunistă, acest risc este sporit de grava moștenire psiho-socială din perioada comunistă (Ionescu and Muntean, 2010).

Într-o lucrare anterioară, în care am examinat rolul familiei, al școlii și comunității în proiectarea idealurilor de viață ale tinerilor, a reieșit faptul că la vârsta adolescenței, rolul profesorilor și al școlii este mai important decât cel al familiei în construirea planurilor de viitor ale tinerilor (Muntean, Roth și Iovu, 2010). Acest aspect evidențiază odată în plus rolul salvator pe care școala ar putea să îl joace în stoparea trecerii transgeneraționale a sărăciei. În măsura în care școala ar deveni conștientă de rolul pe care îl joacă în proiectarea viitorului tinerilor, ea ar putea orienta aspirațiile tinerilor, dincolo de fatalismul și neputința cu care se asociază sărăcia.

¹ www.eurostat.com

Copiii care se nasc în familii sărace reprezintă o categorie de copii la risc. Acest lucru demonstrat de cercetări este recunoscut implicit de politicile sociale de protecție a copilului din oricare stat al lumii și nu doar de către statele axate pe protecție socială. Prin politicile sociale se iau măsuri pentru protecția acestor copii, aditional față de protecția asigurată de familie și venind în sprijinul familiilor. Transferul de bani, bunuri, servicii către copii și familiile lor dezavantajate se face în mod diferit, conform unor filozofii diferite de la o țară la alta sau chiar de la un regim politic la altul. În România sprijinul familiei se face de către sistemul de protecție socială printr-o ofertă de ajutor limitată de resursele economice disponibile. În SUA, unde războiul împotriva sărăciei a fost inițiat încă din 1960 (Lichter, 1997), familiile sunt direct implicate în designul planului de sprijin pentru protecția propriilor copii (.....)

Riscurile întâmpinate de copil într-un mediu social defavorizat au fost amplu documentate de numeroase cercetări (Atkinson, 1987; Lichter, 1997; Flinn și Egeland, 1995; Corcoran și Chaudry, 1997). Printre aceste riscuri amintim: nivelul scăzut al educației, nivelul crescut al violenței, afectarea condiției de sănătate, alcoolismul și comportamentele dependente, traficul de ființe umane, disfuncții ale familiei. "...la nivelul familiei, sărăcia și lipsurile economice se asociază cu schimbări negative în tiparele parentalității, cu depresii parentale și conflicte intraparentale, condiții care la rândul lor au fost frecvent asociate cu multiple tipare complexe de comorbiditate a dificultăților de dezvoltare." (Feller, 2000, p. 135).

Capacitatea copiilor cu familii sărace de a face față acestei situații de care sunt conștienți și de a întrerupe trecerea transgenerațională a sărăciei o vom denumi prin termenul de reziliență. Reziliența înseamnă prin definiție capacitatea individului de a face față adversităților, continuându-și dezvoltarea sănătoasă (Masten, 2001). Așadar reziliența, spre deosebire de factorii de protecție ce aduc schimbări în răspunsurile individului la risc, ține mai degrabă de caracteristicile individuale (Trudel, Puentes-Neuman and Ntebutse, 2002) fiind într-un tandem dinamic cu vulnerabilitatea copilului. În ciuda condițiilor adverse, reziliența asigură sănătatea și starea de bine a individului, menținându-i capacitatea de adaptare și fericirea. În cazul copiilor provenind din familii sărace, reziliența poate fi stimulată, acționându-se pe trei coordonate (Secombe, 2002, p. 388):

- (a) trăsăturile de personalitate și dispozițiile emoționale,
- (b) factorii ce țin de protecția și reabilitarea familiei,
- (c) capacitatea comunității.

Școala dispune de resursele necesare pentru a sprijini dezvoltarea unei personalități puternice a copilului și pentru a genera și menține un climat socio-afectiv în care copiii săraci să nu aibă sentimentul marginalizării. Școala poate astfel transfera copilului un bun capital social care să-i încadreze și sprijine evoluția. De asemenea, se știe că legăturile dintre familie și școală, numărul contactelor familiei cu școala copilului, ceea ce intră în conceptul de angajare a familiei cu școala, au un efect pozitiv asupra rezultatelor academice ale copilului (DuBois, 1994). Orientarea curentă a școlii este una de penalizare a greșelilor, de evidențiere a disfuncțiilor. Acest lucru însă îndepărtează mai mult familiile sărace de sfera de

influență a școlii. Probabil aici se află un alt aspect al funcționării școlii ce necesită o schimbare majoră.

Comunitatea în care locuiesc familiile sărace are anumite caracteristici care mai degrabă conduc la crearea unor subculturi decât la sprijinirea rezilienței copiilor săraci.

Dat fiind rolul salvator pe care l-ar putea juca școala în dezvoltarea rezilienței copiilor provenind din familii sărace, atenția noastră se concentrează pe câțiva factori relevanți privind succesul și evoluția școlară a copiilor ce-și percep familiile ca fiind sărace.

IPOTEZE DE LUCRU ȘI PRECIZĂRI TERMINOLOGICE

1. Există diferențe semnificative între profilul succesului școlar al copiilor provenind din familii percepute ca fiind sărace și profilul succesului școlar al copiilor provenind din familii securizate socio-economic. Aceste diferențe de profil vor evidenția posibilele puncte de intervenție ale școlii în raporturile cu copiii provenind din familiile sărace. Vulnerabilitatea poate deveni capacitate sau factor de protecție, prin schimbarea atitudinii tradiționale a școlii.
2. Viziunea asupra viitorului în cazul copiilor având percepția stării de sărăcie a familiei, este mai puțin optimistă, comparativ cu a copiilor provenind din familii percepute ca având cel puțin un trai decent.
3. Starea de sănătate fizică influențează succesul școlar și diferă în cazul copiilor cu o percepție bună asupra stării materiale a familiei, comparativ cu starea de sănătate a copiilor cu o percepție negativă asupra situației materiale a propriei familii.

Succesul școlar în cadrul cercetării din proiectul SSSS (Roth, 2010) este echivalat cu:

- angajarea școlară a copilului,
- evitarea problemelor la școală și
- notele obținute.

Mediul familial are trei caracteristici determinante în susținerea succesului școlar al copilului:

- mediul academic de acasă,
- suportul pe care îl au copiii acasă în pregătirea pentru școală și
- expectanțele părinților privind evoluția școlară a copilului.

ASPECTE METODOLOGICE

Datele la care ne vom referi au fost colectate în cadrul proiectului SSSS, în perioada 2008-2009, pe o populație de 2608 elevi din școala generală și liceu, din mediu rural și urban, de etnii diferite, locuind în 11 județe ale țării: Argeș, Bistrița-Năsăud, Cluj, Galați, Iași, Mureș, Neamț, Sibiu, Timiș, Vâlcea, și București. Scopul general al proiectului SSSS era de a identifica și evalua tehnici eficiente de influențare a aspectelor sociale a succesului școlar (Hărăguș, Dămean și Roth, 2009).

Chestionarul Profilul Succesului Școlar (PSS)

PSS este un chestionar autoadministrat elevilor de gimnaziu și liceu și are 220 de itemi care cer răspunsuri de tip multiple choice. În cadrul proiectului *Diagnosticul*

societății performanței școlare prin scala socială a succesului școlar și proiectarea unor metode de intervenție validate prin cercetare². S-a validat în România *School Success Profile (Profilul Succesului Școlar)*, instrument construit la Universitatea Nord Carolina din Chapel Hill, SUA. "...testele de validitate au indicat o consistență internă bună pentru aproape toate dimensiunile instrumentului..." (Hărăguș, Dămean și Roth, 2009). Dimensiunile adaptării și a eficienței sociale a individului sunt examinate de chestionar (despre tine, despre școală, despre prietenii tăi, despre familia ta, despre starea de sănătate, despre comunitate), în cei 220 de itemi, într-o abordare pozitivă.

"Profilul Succesului Școlar poate fi văzut și ca un instrument specific pentru practica bazată pe dovezi (*evidence-based practice*),ca o punte între cercetare și practică (Powers, Bowen și Rose, 2005)" (Hărăguș, Dămean și Roth, 2009). Teoria care fundează acest instrument este cea dezvoltată de Bowen, Rose și Bowen (2005) sau altfel spus, eco-interacționist-developmentală în care "echilibrul dintre factorii protectivi și cei de risc din mediul social al copiilor influențează succesul în școală și în viață." (Bowen, Rose și Bowen, 2005, p. 25).

Profilul populației investigate.

Din lotul de 2608 respondenți s-au înregistrat 2465 de chestionare valide. Așa cum se vede în tabelul descriptiv de mai jos, populația investigată este diferențiată în fete și băieți. Majoritatea respondenților au fost români iar ceilalți au aparținut unor grupuri minoritare semnificative, maghiari și roma. În populația respondenților au fost mai mulți elevi de liceu decât de gimnaziu. O treime dintre copii își percepeau familia ca având venituri suficiente pentru un trai decent și trei sferturi dintre respondenți trăiau în zona urbană.

Tabel 1. Profilul populației investigate

Caracteristici	Procentaje (n)
Gen	
Feminin	55,5 (1362)
Masculin	44,5 (1092)
Etnie	
Română	89,0 (2161)
Maghiară	9,6 (234)
Romă	1,0 (25)
Nivel școală	
gimnaziu	44,1 (1079)
liceu	55,9 (1367)
Percepția situației veniturilor familiei	
Resurse puține	4,8 (118)
Cel puțin decent	94,3 (2325)
Rezidență	
Urban	74,4 (1834)
Rural	25,6 (631)

Variabilele investigate

Din multitudinea datelor colectate cu chestionarul PSS, alcătuit din 220 de întrebări, clasificate în șase

domenii: despre mine, despre familia mea, despre școală, despre prietenii mei, despre sănătatea mea și despre comunitate, am ales pentru verificarea ipotezei noastre, câteva întrebări din domeniul școlii. Corelate cu variabila independentă privind percepția copiilor cu privire la situația economică a familiei, doar trei din acești itemi apar demni de a fi luați în considerare, înregistrând diferențe semnificative. Este vorba de itemii care apar subliniați în tabelul de mai jos:

1. Profesorii mei se așteaptă să reușesc
2. Sunt mulțumit că sunt la această școală
3. Mă văd realizând lucruri mari în viață

Tabelul de mai jos, nr. 2, prezintă aceste date.

2 Proiect tip PN II finanțat prin contractul nr. 91-063/18.09.2007 de către CNMP, instituție coordonatoare UBB, parteneri UVT, ULBS, UPIT, CEMO, CRCR, director de proiect prof. dr. Maria Roth. Detalii despre proiect se pot găsi pe site-ul <http://www.successcolar.ro/>

Tabel 2. Variabilele dependente și independente ale studiului

Variabila	medie	abatere standard	t	d.f.	p
Nu mi-am făcut tema			1,55	2141	.121
Resurse puține	2,22	0,71			
Cel puțin un trai decent	2,12	0,70			
Mă plictisesc la școală			-0,349	2389	.727
Resurse puține	1,78	0,72			
Cel puțin un trai decent	1,80	0,68			
Profesorilor le pasă de elevi			-1,11	125,67	.268
Resurse puține	2,96	0,95			
Cel puțin un trai decent	3,06	0,85			
Mă ajută să fac legătura între ce învăț în clasă și propriile interese și experiențe			-0,455	2439	.649
Resurse puține	2,75	0,86			
Cel puțin un trai decent	2,79	0,88			
Profesorilor mei le pasă de mine			0,255	2437	.799
Resurse puține	2,72	0,87			
Cel puțin un trai decent	2,70	0,83			
Profesorii mei știu care sunt calitățile mele			-1,71	2438	.087
Resurse puține	2,54	0,94			
Cel puțin un trai decent	2,69	0,91			
Profesorii mei se așteaptă să reușesc			-2,13	127,22	.034
Resurse puține	2,81	0,85			
Cel puțin un trai decent	2,99	0,78			
Îmi spun când fac treabă bună			-0,931	2435	.352
Resurse puține	2,97	0,88			
Cel puțin un trai decent	3,04	0,84			
Sunt mulțumit că sunt la această școală			-2,05	126,13	.042
Resurse puține	2,54	0,66			
Cel puțin un trai decent	2,67	0,57			
În școală, profesorii nu fac diferența între elevi în funcție de situația financiară a familiei			1,63	2342	.102
Resurse puține	2,01	1,05			
Cel puțin un trai decent	1,84	1,10			
Mă văd realizând lucruri mari în viață			-4,41	125,14	10-4
Resurse puține	2,75	0,91			
Cel puțin un trai decent	3,13	0,80			

Așadar, cum se vede în tabelul de mai sus, diferențe semnificative între copiii ce percep un nivel de sărăcie a familiei și cei ce percep cel puțin un trai decent în cadrul familiei s-au identificat doar la itemii:

“profesorii mei se așteaptă să reușesc” ($t_{127,22} = -2.13$, $M_1 = 2.81$, $M_2 = 2.99$, $p = .034$),

“sunt mulțumit de această școală” ($t_{126,13} = -2.05$, $M_1 = 2.54$, $M_2 = 2.65$, $p = .042$) și

“mă văd realizând lucruri mari în viață” ($t_{125,14} = -4.41$, $M_1 = 2.75$, $M_2 = 3.13$, $p = 10^{-4}$). Diferența mediilor fiind în toate cazurile negativă, rezultă că cei cu resurse puține percep așteptări mai mici din partea profesorilor, sunt mai puțin mulțumiți de școala la care învață și au o perspectivă mai sumbră privind viitorul lor.

Cu privire la variabila: “stare de sănătate” rezultă că copiii cu o sănătate bună sunt cei ce duc cel puțin un trai decent ($t_{2411} = -2.69$, $M_1 = 21.71$, $M_2 = 22.53$, $p = .007$).

Există o relație semnificativă între starea de sănătate percepută de copii și succesul școlar (angajare școlară, evitarea problemelor, note) al acestora.

Tabel 3. Variabile

Variabile	1.	2.	3.	4.
1. Stare de sănătate		.104*	.208*	.202*
2. Angajare școlară			.254*	.157*
3. Evitarea problemelor				.404*
4. Note				

* $p < .01$

Astfel, cu cât copiii au în general o stare de sănătate mai bună cu atât sunt mai angajați din punct de vedere școlar ($r_{2379} = .104$), evită mai mult problemele la școală ($r_{2284} = .208$) și au note mai mari ($r_{2402} = .202$).

În următorul pas vom încerca să vedem în ce măsura variabilele semnificative din etapa anterioară, combinate cu starea de sănătate contribuie la succesul școlar pentru cele două categorii de copii.

Doar 13% din angajarea școlară a copiilor săraci este explicată de combinația variabilelor independente incluse în model.

Singura contribuție semnificativă la ecuație o are gradul de mulțumire la școală ($\beta = .297$).

Tabel 4. Coeficient Variabila dependentă Angajare Școlară
Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
1 (Constant)	4.565	.880		5.190	.000
Ma vad realizând lucruri mari în viața.	.227	.138	.156	1.637	.104
Sunt multumit ca sunt la aceasta școală.	.595	.185	.297	3.223	.002
Se aștepta să reușesc.	.143	.147	.092	.970	.334
Sănătate (physical health)	6.527E-03	.033	.018	.199	.843

a. Dependent Variable: Angajare școlară (School Engagement)

În cazul copiilor care percep condiții materiale domestice decente 15% din angajamentul școlar este explicat de model. Ținând seama de valorile beta, toate variabilele intervin semnificativ de data aceasta.

Tabel 5. Variabila Dependentă: Angajare Școlară
Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
1 (Constant)	3.363	.245		13.706	.000
Ma vad realizând lucruri mari în viața.	.253	.036	.143	7.141	.000
Sunt multumit ca sunt la aceasta școală.	.622	.050	.250	12.312	.000
Se aștepta să reușesc.	.281	.038	.154	7.489	.000
Sănătate (physical health)	2.540E-02	.009	.057	2.888	.004

a. Dependent Variable: Angajare școlară (School Engagement)

Evitarea problemelor pentru copiii săraci ($R^2=.195$) conduce la concluzia că aproape 20% se explică prin combinația variabilelor. Singura variabilă care nu explică această conduită este cea privind așteptările de la viitor ($p=.649$).

Tabel 6. Variabila Dependentă: Evitarea problemelor la școală
Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
1 (Constant)	13.868	2.911		4.764	.000
Ma vad realizând lucruri mari în viața.	.205	.448	.043	.457	.649
Sunt multumit ca sunt la aceasta școală.	2.021	.582	.320	3.471	.001
Se aștepta să reușesc.	1.054	.469	.210	2.247	.027
Sănătate (physical health)	.223	.107	.185	2.079	.040

a. Dependent Variable: Evitarea problemelor la școală (Trouble avoidance)

Evitarea problemelor în cazul copiilor provenind din familii bogate ($R^2=.114$), se explică doar în proporție de 11% prin contribuția variabilelor luate în considerare.

Tabel 7. Coeficient Variabila Dependentă: Evitarea problemelor la școală
Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
1 (Constant)	19.578	.608		32.176	.000
Ma vad realizând lucruri mari în viața.	.323	.089	.076	3.638	.000
Sunt multumit ca sunt la aceasta școală.	.879	.126	.148	6.963	.000
Se aștepta să reușesc.	.706	.093	.162	7.550	.000
Sănătate (physical health)	.174	.022	.163	7.888	.000

a. Dependent Variable: Evitarea problemelor la școală (Trouble avoidance)

Notele copiilor săraci ($R^2=.060$), se explică doar în proporție de 6% prin variabilele noastre. Autoproiecția în viitor este singura variabilă care contează ($\beta=.193$)

Tabel 8. Variabila Dependentă: Nivelul academic
Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
1 (Constant)	9.467	1.659		5.705	.000
Ma vad realizând lucruri mari în viața.	.504	.255	.193	1.974	.051
Sunt multumit ca sunt la aceasta școală.	.351	.341	.097	1.029	.306
Se aștepta să reușesc.	.162	.270	.058	.602	.549
Sănătate (physical health)	-.116	.062	-.170	-1.863	.065

a. Dependent Variable: Nivelul academic (grades)

Notele copiilor bogați ($R^2=.109$), apar ca fiind determinate în proporție de aproape 11% de contribuția variabilelor selectate.

Tabel 9. Coeficient variabila Dependentă: Nivelul academic
Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
1 (Constant)	6.771	.363		18.639	.000
Ma vad realizând lucruri mari în viața.	.425	.053	.164	8.048	.000
Sunt multumit ca sunt la aceasta școală.	.137	.075	.038	1.837	.066
Se aștepta să reușesc.	.596	.055	.225	10.750	.000
Sănătate (physical health)	4.737E-02	.013	.073	3.619	.000

a. Dependent Variable: Nivelul academic (grades)

DISCUȚII ȘI CONCLUZII

Deși ipotezele noastre se verifică în mică măsură, credem că ele nu trebuie înlăturate, într-un proces de a căuta și explica diferențele între succesul școlar al copiilor provenind din familii pe care copiii le percep ca fiind cu o stare materială cel puțin decentă și cei provenind din familii cu o stare materială proastă. Mai degrabă credem că marea diferență între numărul de copii din populația investigată care-și percep familia ca fiind securizată economic (2325) și cel al copiilor care-și percep familia ca fiind săracă (118) este explicația lipsei unor mari semnificații în calculele statistice.

Cu toate acestea vom încerca să schițăm câteva concluzii care pot fi și o invitație pentru explorarea mai aprofundată a influenței percepției sărăciei familiei asupra succesului școlar al copilului. Conduita școlară a copilului, marea lui șansă de a depăși starea de sărăcie a familiei, pare pusă sub semnul întrebării de această imagine a sărăciei familiei pe care o are copilul. Credem că școala ar putea face câțiva pași în întâmpinarea copiilor provenind din familii sărace în scopul încurajării lor în vederea obținerii unor succese școlare care să poată susține un viitor mai bun pentru acești copii.

1. Succesul școlar al copiilor provenind din familii sărace ar putea fi concretizat într-un profil caracterizat prin :

- nemulțumirea față de școala la care învață, ceea ce le afectează angajarea școlară,
- așteptări mai reduse ale profesorilor, privind evoluția lor școlară, ceea ce le afectează conduita de evitare a problemelor în cadrul școlii
- proiecții în viitor mai puțin ambițioase, evidențiate și la nivelul notelor.

Nemulțumirea copilului față de școală ca și capacitatea diminuată de a evita problemele în școală sunt factori de vulnerabilizare ai copilului asupra cărora școala poate avea o influență benefică. Acest lucru se poate petrece doar cu condiția schimbării atitudinii tradiționale a școlii, aceea de a sublinia aspectele negative și a le penaliza și a dezvoltării unei atitudini de atenție specială față de copiii provenind din familii sărace, de sprijinire a lor și de abordare pozitivă a evenimentelor școlare cu care se confruntă acești copii. Concentrarea pe dezvoltarea capacității de reflecție a copiilor, pe stimularea solidarității și a creativității, ar putea atrage schimbări majore în timp, la nivel de societate și ar putea contribui masiv la întreruperea trecerii transgeneraționale a sărăciei. Ajunși adulți, cu capitalul școlar și abilitățile dobândite în școală, ei ar reuși să întrerupă trecerea transgenerațională a sărăciei în familia lor.

2. Proiecțiile în viitor ale tinerilor provenind din familii sărace sunt mai puțin ambițioase. Pe de altă parte, la vârsta adolescenței, proiecțiile în viitor ale tinerilor sunt influențate în mai mare măsură de profesorii lor decât de părinți (Muntean, Roth, Iovu, 2010). Din nou se conturează un posibil rol al școlii, în raport cu copiii provenind din familii sărace, acela de a susține formularea unor proiecte de viitor ambițioase și realizabile. Desigur acest lucru nu se realizează doar prin feed-backul educativ concretizat în note dar și prin relații mai apropiate cu copii, în care se modelează trăsăturile de personalitate și caracter ale tinerilor (Seccombe, 2002) .

3. Deși starea de sănătate este mai scăzută în cazul copiilor provenind din familii sărace, și pe de altă parte, în întreaga populație, starea de sănătate corelează pozitiv cu succesul școlar (angajarea școlară, evitarea problemelor școlare și note), nu apar efecte specifice ale stării de sănătate asupra comportamentelor școlare ale copiilor săraci. Așa cum am mai spus, absența acestor diferențe semnificative s-ar putea datora lotului mic de copii care-și percep familia ca

fiind săracă, comparative cu lotul mare al celor care afirmă că au o familie cu un trai cel puțin decent.

Ca și concluzie generală, prin potențialul pe care îl are școala de a influența aspirațiile de viitor ale tinerilor, școala ar putea deveni pilonul principal al tuturor politicilor sociale anti-sărăcie.

BIBLIOGRAFIE

- Atkinson, A. B. (1987). *On the Measurement of Poverty. Econometrica*, 55 (4), pp. 749-764.
- Bowen, G., Rose, R.A. & Bowen, N.K (2005). *The Reliability and Validity of the School Success Profile*, Xlibris Corporation Philadelphia, P.A.
- Constantin, T. (1999). Sărăcia- percepții și auto-categorizare. În Neculau, A. & Ferreol, G., *Aspecte psihosociale ale sărăciei* (pp.81-95), Ed.Polirom, Iași.
- Corcoran, M.E. & Chaudry, A. (1997). The Dynamics of Childhood Poverty. In *The Future of Children, Vol. 7, Children and Poverty* (Summer - Autumn, 1997) (pp. 40-54), Published by Princeton University, New Jersey.
- DuBois, D.L., Eitel, S.K. & Felner, R.D. (1994). Effects of Family Environment and Parent-Child Relationships on School Adjustment during the Transition to Early Adolescence, in *Journal of Marriage and Family*, 56(2), pp. 405-414.
- Felner, R.D. (2000). Poverty in Childhood and Adolescence, a Transactional-Ecological Approach to Understanding and Enhancing Resilience in Contexts of Disadvantage and Developmental Risk. In Cicchetti, D., Rappaport, J., Sandler, I. & Weissberg, R.P. (editori), *The promotion of Wellness in Children and Adolescents*, CWLA Press, Washington DC.
- Flinn, M.V. & England, B.G. (1995). Childhood Stress and Family Environment, in *Current Anthropology*, 36(5), pp. 854-866 Published by The University of Chicago Press on behalf of Wenner-Gren Foundation for Anthropological Research.
- Galli, I. (1999). Reprezentarea socială a sărăciei. În Neculau, A. & Ferreol, G. *Aspecte psihosociale ale sărăciei* (pp.123-145), Ed. Polirom, Iași
- Hărăguș, P., Dămean, D. & Roth, M. (2009). Proprietăți psihometrice ale unui nou instrument de evaluare a performanțelor școlare: Profilul Succesului Școlar. În Roth, Dămean, Iovu (eds.) *Succesul școlar la intersecția factorilor sociali*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca.
- Ionescu, S. & Muntean, A. (2010). *Traité de resilience assistée dirigé*, Editura PUF, Timișoara.
- Lichter, D.T. (1997). Poverty and Inequality Among Children, *Annual Review of Sociology*, 23, pp. 121-145 Published by Annual Reviews.
- Masten, A.S. (2001). Ordinary Magic, Resilience Processes in Development, *American Psychologist*, pp.227-238.
- Muntean, A., Roth, M. & Iovu, M.-B. (2010). The role played by the social environment within the future's plans of youth. *Revista de cercetare și intervenție în asistență socială*, 28, pp.7-22.
- Powers, J. D., Bowen, G. L. & Rose, R. A. (2005). Using social environment assets to identify intervention strategies for promoting school success. *Children & Schools*, 27, pp. 177-187.

- Roth, M. (2010). *Diagnosticul social al performanței școlare prin scala socială a succesului școlar (SSSS) și Proiectarea unor Metode de Intervenție validate în cercetare*, Cluj Napoca.
- Seccombe, K. (2002). Beating the Odds versus Changing the Odds: Poverty, Resilience, and Family Policy. *Journal of Marriage and Family*, 64(25), pp. 384-394
Published by National Council on Family Relations.
- Trudel, M., Puentes-Neuman, G. & Ntebutse, J.G. (2002). Les conceptions contemporaines de l'enfant à risque et la valeur heuristique du construit de résilience en éducation, in *Canadian Journal of Education / Revue canadienne de l'éducation*, 27(2/3), pp. 153-173.
- Wolff, P. (2010). Population and social conditions, in Eurostat, *Statistics in focus*, nr.9, pe

***www.eurostat.com

***<http://ec.eu/eurostat>

MARGINALIZAREA SOCIO-CULTURALĂ - FACTOR POTENȚATOR AL INSUCESULUI ȘCOLAR

Pető Csilla, Universitatea din Oradea

ABSTRACT

The ideology of mass education promotes the idea of chance equality: everyone can compete with others equally in terms of the chances of success and the success depends solely on the individual merits. The present study started from the idea the of socio-economic and cultural conditioning of the educational outcomes and aims to outline a picture of social and educational reality in Oradea, through an analysis conducted among high school students from Szent László Roman Catholic High-School. The results obtained have not been able to identify the symptoms that the specialized literature describes as being related to school failure phenomenon.

Keywords: educational failure, high-school, socio-economic condition, cultural condition

Pretutindeni, dreptul la educație este inclus în constituții. Ideologia educației de masă promovează ideea egalității de șanse, că oricine poate concura cu ceilalți, pe picior de egalitate din punctul de vedere al șanselor de succes și că succesul depinde exclusiv de meritele individului. În acest sens parcă diferențele dintre clasele sociale în ceea ce privește reușita școlară n-ar exista. Totuși, științele sociale au pus în evidență de multă vreme **relația reală dintre reușita școlară și stratificarea socială: copii cu aptitudini egale, provenind din medii sociale diferite pot obține performanțe sociale diferite.**

Cercetările din domeniul sociologiei au demonstrat de pe la mijlocul secolului trecut o corelație semnificativă între statusul socio-economic și randamentul școlar. Copiii din clasele mai puțin avantajate economic au rezultate școlare inferioare; ei obțin note mai mici la aproape toate materiile și intră într-o proporție mai redusă la studiile liceale și la facultăți. Ei își termină mai repede studiile, iar rata abandonului școlar în rândurile lor este mai mare. Anchetele realizate au pus în evidență faptul că ei au aspirații școlare reduse și că socotesc într-o măsură mai mică frecventarea școlii ca o premisă pentru împlinirea profesională. Mai mult, s-a arătat că această relație de determinare devine tot mai pregnantă pe măsură ce crește nivelul de școlarizare.

Am convingerea – având nu în ultimul rând perspectiva unui cadru didactic activ – că abordarea diferențelor existente între elevi, care reprezintă de altfel poate cele mai mari provocări pentru procesul de învățare-educare, trebuie să constituie subiectul unor cercetări permanente. Aceasta pentru că în sens global, din punctul de vedere al bunăstării individuale, al supraviețuirii diferitelor comunități și într-un final al dezvoltării societății pe care acestea le compun, socializarea școlară reprezintă un factor *a priori*.

Recunoscând importanța acestui fenomen, colectivul catedrei de sociologie a Universității din Oradea începând din anul 2007 a inițiat și a efectuat o serie de cercetări pe problematica politicilor educaționale, a excluziunii sociale, a stimulării ratei de participare școlară, a abandonului școlar cu referințe concrete la situația din județul Bihor.

Rezultatele acestor cercetări au fost publicate în diverse volume și studii ale catedrei (Chipea, 2010; Chipea, 2007).

Prezentul articol se încadrează în contextul sociologiei educației, cea care se ocupă cu studiul rolului influențelor sociale asupra devenirii școlare a individului. Ca știință a educației, sociologia examinează importanța următoarelor aspecte în organizarea sistemului școlar: mecanismele de orientare, nivelul sociocultural al părinților, așteptările elevilor, așteptările părinților, integrarea de către elevi a valorilor și normelor sociale etc. - necesare de a fi avute în vedere în proiectarea și realizarea acțiunii educative. Abordările sociologice în educație efectuate în secolul trecut în Belgia, Franța, Rusia, SUA scot în evidență relația complexă între societate și activitatea de formare-dezvoltare a personalității, relevând, printre altele, **legătura foarte strânsă între reușita școlară (sau eșecul școlar) și originea socială a elevilor, precum și rolul interacțiunii sociale în dezvoltarea individului.**

Pentru L. S. Vygotski (Vygotski, 2003), ca, de altfel, și pentru H. Wallon (Wallon, 1966), copilul este înainte de toate o ființă socială. Dezvoltarea gândirii sale, a limbajului său, a tuturor funcțiilor sale psihice superioare se produce într-o interacțiune permanentă cu lumea adulților, care stăpânește bine “sistemul de semne” al limbajului și al codurilor sociale. Autor al teoriei interacțiunii sociale, Vygotski avansează ideea că învățarea mediatizată accelerează dezvoltarea, prin mediatizare înțelegând sprijinul, tutela unui adult, adică a educatorului, susținând că geneza socială a dezvoltării copilului este determinată de familie și de școală - locurile excelențe pentru socializare și deci privilegiate pentru evoluția individului.

Pentru sociologul francez E. Durkheim, individul este o celulă a unui ansamblu extrem de complex - societatea. Potrivit acestuia, faptele sociale trebuie tratate în școală ca lucruri firești și analizate ca obiecte, aplicând reguli precise. (Durkheim, 1991) Societatea, care este elementul primar, posedă anumite reprezentări (cultura), o conștiință colectivă și impune membrilor săi anumite maniere de a concepe lumea din jur prin intermediul educației. Această educație, care furnizează norme și linii de conduită în diverse situații sociale, este distribuită de familie, școală, biserică, armată în toate instituțiile care contribuie la crearea unui corp social omogen, cu credințele și prejudecățile sale, cu valorile și cu felul său de a concepe lumea.

În cele mai multe lucrări ale sociologilor francezi (Durkheim, 1966; Bourdieu și Passeron, 1966; Comte, 1979) este admis faptul că apartenența socială a părinților joacă un rol determinant în reușita școlară a elevilor. De exemplu, P. Bourdieu a demonstrat că există o legătură directă între nivelul socioprofesional al părinților și nivelul de reușită școlară al elevilor: el consideră că la baza diferențelor școlare stau originile sociale diferite ale elevilor, inegalitatea școlară fiind determinată din start de inegalitatea socială. De aceea, susține acest autor, retardul școlar în Franța se explică, în majoritatea cazurilor, prin nivelul social al părinților și condițiile de viață nesatisfăcătoare în care se dezvoltă copiii din respectivele familii.

Și Baudelot și colaboratorii săi (Baudelot et al., 1979), care analizează geneza și consecințele eșecului școlar în Franța, ajunge la aceeași concluzie: originea socială determină reușita școlară. Autorul îi clasifică pe părinți în două categorii de cadre profesionale - în "cadre superioare" și "cadre inferioare" (aici intrând muncitorii și agricultorii), subliniind că doar cei din prima categorie știu să exercite un control metodic și eficient asupra parcursului școlar în devenire al elevilor, evidențiind, mai cu seamă, rolul mamei ca părinte în crearea condițiilor bune pentru învățare, în controlul temelor pentru acasă, în relația cu pedagogii etc.

De aceea, după un experiment de succes realizat în Geneva, prin care s-a demonstrat că, în rezultatul promovării unei pedagogii inovatoare, numărul eșecurilor școlare s-a diminuat la jumătate în 15 ani, concluzia finală formulată de cercetătorul belgian J. Cardinet a fost surprinzătoare: "Inegalitatea rămâne a fi totuși ceea ce este: clasele privilegiate par să profite tot atâta sau mai mult ca alții de ameliorarea condițiilor de învățare".

În acest sens, ar trebui să-l credem și pe sociologul american C. Jencks (1972), care, după ce a studiat problema inegalității umane, dar și impactul familiei și al școlii asupra acestui fenomen, a confirmat că nici mediul familial, nici școlaritatea, nici cunoștințele nu pot explica diferențele sociale existente între oameni.

M-am referit la aceste câteva nume și idei privind abordarea activității de formare-dezvoltare a personalității din perspectivă sociologică tocmai pentru a arăta că această abordare este una de actualitate și poate chiar insuficient valorificată de cercetarea sociologică, dar și pedagogică din România. În acest sens, susțin poziția cercetătorului român A. Nicolau, care pledează pentru o analiză interdisciplinară a fenomenului educației, sugerând necesitatea conceperii acesteia și dintr-o perspectivă sociologică, nu doar pedagogică. În opinia cercetătorului, educația ar trebui să însemne, înainte de toate, "o socializare metodică a tinerei generații".

Din acest punct de vedere tema și obiectivul articolului îl constituie analiza efectelor marginalizării socio-culturale asupra performanțelor școlare, având la bază o cercetare empirică la nivelul unor unități de învățământ din județul Bihor. Cadrul analitic în această abordare se referă pe de o parte la aspectele situației marginale, a excluziunii și inegalității sociale, iar pe de altă parte la eșecul școlar, respectiv la contraselecției, la performanța și contraperformanța școlară.

Abordarea de față - la fel cum am arătat mai sus, multe analize similare - pornește de la o întrebare evidentă: **în ce măsură diferențele ce caracterizează**

rezultatele școlare au o determinare accentuat socială? Altfel spus: este inevitabil ca diferențele inegalități sociale să se transforme în eșec de-a lungul anilor petrecuți în sistemul educațional? Conform primei poziții față de această problemă, există puține dovezi care să susțină că școala ar avea un efect semnificativ în acest proces. Conform poziției contrare calitatea actului educațional este una dintre componentele esențiale ale succesului școlar al copiilor cu situație socială diferită. Pe baza cercetărilor ultimelor două decenii în literatura internațională de specialitate această ultimă abordare tinde să devină predominantă. Aceste cercetări dovedesc că deși competențele individuale și situația familială constituie cele mai importante elemente definitorii în interpretarea succesului școlar, instituții din zone sociale asemănătoare pot produce rezultate educaționale foarte diferite. O parte a acestor cercetări relevă de altfel foarte bine faptul că, capacitatea școlilor de a egaliza efectele sociale nu este identică la nivelul diferitelor niveluri educaționale: în învățământul gimnazial este cu mult eficientă și durabilă, decât la nivel gimnazial (Sammons et al., 1995).

Consider că eficiența actului educațional, respectiv inegalitățile existente din perspectiva eficienței pot fi abordate în două moduri diferite: din punctul de vedere al evoluției în cadrul sistemului de educație, respectiv pe baza datelor măsurabile ale performanței școlare. Este cât se poate de evident că poate cel mai important indicator al eficienței sistemului educațional este proporția elevilor care pot fi definiți prin eșecul școlar.

Cercetările ultimilor ani - și aici mă refer în primul rând la cele internaționale, cu accent pe cele efectuate în țara vecină, Ungaria, despre care putem afirma că din multiple considerente poate fi privită ca fiind foarte asemănătoare cu țara noastră pe dimensiunea educațională - relevă că în privința abordărilor ce se axează strict pe indicatorii evoluției în sistemul educațional, dimensiunile inegalităților existente rămân invizibile. Din acest punct de vedere ne putem apropia mai profund de înțelegerea mecanismelor de selecție din cadrul sistemului de învățământ dacă nuanțăm imaginea furnizată de către datele statistice ale diferitelor unități de învățământ cu rezultatele cercetărilor vizând performanțele școlare.

Cercetările efectuate în România, județul Bihor, denotă faptul că eșecul școlar concretizat în analfabetism și în nivel de instrucție scăzut „se asociază cu alte deprinderi, cum ar fi cele legate de spații de locuit, de locuri de muncă, de asigurarea resurselor de hrană, îmbrăcăminte” (Chipea, 2007, p. 82). Adrian Hatos notează că „educația în România apare ca fiind marcată de inegalități de acces serioase care sunt binecunoscute, atât politicianilor cât și cercetătorilor din domeniu”. (Hatos, 2009, p.15).

În sensul gândirii structurale legate de problematica analizată trebuie deci făcută diferența clară între handicapul social - situația defavorizată și eșecul școlar. (În discursul cotidian aceste două aspecte sunt îmbinate și se suprapun reciproc.) Există unele dezavantaje sociale (socio-economice, cele care țin de statutul socio-cultural, zona de domiciliu, cele ce vizează *binterlandul* etnic și lingvistic, sexul sau capacitățile personale limitate), care poartă în sine riscurile dezavantajelor legate de șansele de învățare. Pe de altă parte găsim diferitele forme ale

eșecului școlar, care nu au legătură neapărat cu oricare dintre dimensiunile condiției defavorizate. (Cu alte cuvinte, corelația este una strict statistică.)

Pe de altă parte, a face imposibil accesul la drumurile ascendente în ierarhia socială reprezintă o practică deosebit de periculoasă. Pentru evitarea acestei tendințe nocive, pentru găsirea soluțiilor optime, școlii îi revine un rol deosebit, și tot atât de controversat – tocmai acest aspect justifică prezenta încercare de analiză. Contradicția constă în faptul că în timp ce asigură fiecărui elev posibilitatea (în sens larg: obligă) de a accede la o parte specifică a capitalului cultural, de asemenea este nevoită să evalueze calitatea acestui proces. Evaluarea însă reprezintă deja o selecție: vor fi astfel elevi de succes, elevi cu rezultate medii, și elevi slabi. Din motive psihologice complexe (și neidentificate în totalitate nici până astăzi) această evaluare într-un final va fi asimilată sub forma unor roluri definitorii pentru viitor: “elevii cu rezultate slabe și medii” își vor continua studiile în școli modeste, care asigură șanse infime din perspectiva ascensiunii sociale.

Sub un alt aspect – deopotrivă pragmatic – analiza de față este justificată și din perspectiva studiilor internaționale comparative, care la nivelul ultimilor ani arată o corelație ridicată între situația familială și performanța școlară a elevilor. Cu alte cuvinte: sistemul de învățământ contribuie decisiv la creșterea diferențelor sociale moștenite. Studiile internaționale - evaluările PISA, inclusiv cele la care țara noastră a participat, dar și cele la care nu - relevă că în țările Europei de Est situația familială și factorii socio-culturali au cel mai puternic efect asupra rezultatelor școlare ale elevilor iar în ansamblu putem afirma că în ciuda unor evoluții minore în 2009 față de anii anteriori, elevii din România se situează mult sub media internațională.

Într-un interviu recent, sociologul maghiar, Gáspár Ferenc (2009) atrage atenția asupra faptului că evaluările în cauză dovedesc cu claritate faptul că: ***dispersia rezultatelor școlare este explicabilă într-un procent de aproximativ 90% în funcție de apartenența socioculturală a elevilor.*** În acest context educația de elită reprezintă o formă de segregare socială. Dacă acestei tendințe i se dă frâu liber, avem o mare problemă, însă dacă sistemul se nivelează în jos, și nimeni nu se poate afirma din cadrul nivelului mediu, aceasta poate avea un efect moderator asupra performanței generale. Problema este că în ciuda faptului că învățământul secundar a devenit general, beneficiile acestuia nu sunt cu nimic mai ridicate față de trecut, când doar o treime a unei generații a putut fi cuprinsă în învățământul secundar. Doar aproape 20% sau în cel mai bun caz 30% dintre copii proveniți din mediul cel mai sărac al populației ară șansa de a ajunge până la bacalaureat.

Totodată problema nu constă în faptul că există școli de elită, ci faptul că acestea sunt inaccesibile pentru anumite grupuri sociale. Politicul pur și simplu trece peste această problemă, nici nu vrea să se confrunte cu ea. Și-a dat seama că orice societate produce de la sine setul de cunoștințe de care este neapărat nevoie. Toată lumea are interesul de a dobândi capitalul de cunoștințe, astfel o procură „pe cont propriu”, plătește pentru profesorul privat. 60% dintre elevii din ciclul primar participă la meditații. Statul încredințează totul auto-îngrijirii, iar cine nu este capabil să facă față acestei

situații și nu îndeplinește acest lucru, oricum nu accede pe piața muncii, și nici nu este nevoie de el în acel cadru.

Pe de altă parte cercetările privind impactul structurii sociale asupra rezultatelor școlare sunt rare, în România. Majoritatea lucrărilor din acest domeniu abordează cariera școlară a unor categorii sociale care suferă probleme acute, dar specifice în același timp, de excluziune socială, cum sunt romii sau elevii din mediul rural (Jigău și Surdu, 2002). Fără a nega gravitatea problemelor cu care cei aflați în aceste situații se confruntă, consider că o evaluare serioasă a eficienței educației trebuie să țină cont și de fenomenele care nu depășesc limitele situațiilor de criză sau cele dramatice.

MOTIVAȚIA CERCETĂRII (FRAGMENTE)

După cum am arătat cred că există o evidentă nevoie de cunoaștere în domeniul comportamentului și situației socio-economice și culturale al “comunității educaționale – elevi, părinți, profesori – pentru a putea preîntâmpina eșecul întregului sistem de învățământ pornind de la rezultatele școlare absolut îngrijorătoare ale elevilor confirmate și de recente rezultate ale bacalaureatului din anul 2011.

Chiar dacă nu va constitui o noutate, consider că ***principala ipoteză de lucru*** pe care trebuie să mă bazez este aceea că ***resursele (și nu doar materiale) pe care familia le investește în educația copiilor au un impact pozitiv semnificativ asupra performanțelor copilului, manifestate prin comportamentul școlar, rezultatele școlare dar și prin atitudinile față de învățare, comportamentele sociale, încrederea în sine, etc.***

Cu alte cuvinte, modul în care familia alocă resursele pentru educație este determinat în mod absolut direct de atitudinea familiei față de educație și, mai ales, față de importanța educației ca factor de promovare socială și/sau de creare/menținere a unui anumit statut social.

Revin la perspectiva mai largă a sociologiei educației care este deosebit de interesată de efectele contextuale, cele care țin de anumite aspecte ale mediului social (ex. mediul școlar, cartier, comunitatea de apartenență), vizibilă de altfel din creșterea numerică a studiilor de acest tip din instituțiile specializate atât în Europa cât și în SUA.

Prezint mai jos principalele mele ipoteze pe care voi încerca să le confirm – sau după caz să le infirm – prin cercetarea efectuată în Liceul Teoretic Romano-Catolic Szent László, din Oradea cu raportarea rezultatelor la studii efectuate în domeniu.

Toate aceste aspecte legate de accesul și utilizarea resurselor educaționale explică de fapt de ce două școli cu același profil, cu aceleași resurse obțin, totuși, rezultate școlare extrem de diferite. Explicația nu poate fi decât una singură - ***aceste diferențe în privința rezultatelor au origini sociale și culturale***, după cum urmează:

- Diferențele de clasă sunt importante pentru existența și menținerea diferențelor dintre rezultatele școlare ale tinerilor aparținând unor clase sociale diferite¹, deoarece apartenența la clasă influențează deciziile tinerilor și a familiilor în punctele de bifurcație

¹ Clasa socială o definesc prin accepțiunea weberiană ca fiind o categorie socio-economică, de statut și putere

(continuarea studiilor pe diferite nivele sau abandonarea studiilor după examene, testări), influențează opțiunile educaționale, probabilitatea succesului în cazul diferitelor opțiuni educaționale, accesul la resurse și creează diferențe în utilizarea resurselor, ce, teoretic sunt la dispoziția tuturor tinerilor dintr-o colectivitate mai largă.

- Mediul social, contextul în care se află instituția școlară și compoziția socială a școlii și a formațiunilor de studiu influențează rezultatele școlare predominant prin cantitatea și calitatea resurselor accesibile elevilor, la nivel de școală, clasă, familie, dar și prin influența asupra atitudinilor, aspirațiilor și comportamentelor elevilor.
- Atitudinile și judecățile profesorilor privind status-ul social și cel material al părinților elevilor influențează semnificativ autoevaluările elevilor, așteptările acestora și succesul școlar.
- Riscul asociat investiției în educație este perceput diferit, în funcție de clasa de origine.
- Tinerii și copiii din familii bogate au acces mai mare la resurse de toate tipurile (cărți, bunuri și alimentație, petrecerea timpului liber, oportunități de învățare suplimentară, etc.) decât tinerii și copiii din familii sărace.
- Tinerii și copiii sunt tratați în mod inegal pe baza apartenenței lor la anumite medii de rezidență, economice, sociale, etnice, confesionale, etc.
- Tendința pentru păstrarea statutului social sau, dimpotrivă spre mobilitate socială comportă diferențe semnificative pentru subiecți din clase diferite

METODOLOGIA CERCETĂRII

După cum se știe - și acest aspect este unul definitoriu din punctul de vedere al oportunității analizei de față - în 2011 s-au înregistrat rezultate dezastruoase la examenul de Bacalaureat la nivelul întregii țări, județul Bihor nefăcând nici el excepție de la această regulă deosebit de tristă. Analizând datele concrete ale problemei, se poate afirma că **rata de promovare a examenului de bacalaureat a fost de 50,38% în Bihor**, înainte de soluționarea contestațiilor, în județ nefiind obținută nici o medie 10. Conform datelor Inspectoratului Școlar General al județului Bihor în sesiunea iulie 2011 s-au înscris la bacalaureat 7.160 de candidați, din care s-au prezentat la examen 6.907 (96,47 %). Informații suplimentare complementare: dintre candidații care s-au prezentat la examen în județul Bihor, au fost eliminați 13, pentru fraudă sau tentativă de fraudă. Astfel, **3.414 candidați (49,43%) nu au promovat examenul**, 2.843 dintre ei (83,27%) având medii sub cinci, iar 571 (16,73%) obținând medii între 5 și 5,99. La singurul liceu particular din Oradea, "Henri Coandă", rata de promovare a fost de doar 15,69%.

Rata de promovare din sesiunea de anul trecut a bacalaureatului, de 50,38%, a fost mult mai mică decât cea din sesiunea iulie 2010 (87,48%) și cea din sesiunea iulie 2009 (87,60%). Singurul liceu cu promovabilitate 100 la sută este Liceul Baptist "Emanuel" din Oradea (57 de candidați), urmat de Colegiul Național "Emanuil Gojdu" din Oradea, cu o promovabilitate de 96,76 la sută (182 candidați), Colegiul Pedagogic "Aurel Lazăr" din

Oradea (promovabilitate de 96,67 la sută, 211 candidați) și Colegiul Național "Mihai Eminescu" din Oradea, cu promovabilitate de 93 la sută (277 de candidați).

La polul opus s-a situat Grupul Școlar Agricol din comuna Borș, cu o rată de promovare de 7,41% (280 de candidați înscriși, 27 prezenți, doi promovați), Liceul "Andrei Șaguna" din Oradea, unde au promovat 8,11% din candidații prezentați la examen, și Colegiul "Mihai Viteazu" din Oradea, cu o rată de promovare de 12,63%.

Pondere absolut îngrijorătoare a celor respinși, aproape jumătate din numărul total al candidaților la examenul de bacalaureat, reclamă o aplecare atentă asupra posibilelor explicații la acest randament scăzut, mai ales că după cum vom vedea din cercetarea de față **fenomenul insuccesului (eșecului) școlar explicit nu a putut fi identificat**. Mă refer aici la insuccesul școlar definit prin rămânerea în urmă la învățătură a unor elevi, care nu reușesc să obțină un randament școlar la nivelul cerințelor programelor școlare. El este în acest sens premisa inadaptării la mediul socio-profesional, la nivelul cerințelor acestuia.

Este o concluzie absolut nefirească, mai ales din perspectiva datelor care stau la dispoziție din partea Inspectoratului Județean Bihor care afirmă că în ciuda tuturor eforturilor, absenteismul școlar pare să fie o regulă printre elevii bihoreni: în primul semestru din anul școlar 2011-2012 au fost înregistrate la unitățile de învățământ din mediul urban și rural, 1.026.944 de absențe, din care au fost motivate 562.085. În ceea ce privește abandonul școlar, reprezentanții ISJ Bihor susțin că pe parcursul anului trecut de învățământ au renunțat la școală 148 de elevi din ciclul primar, 133 de elevi de gimnaziu și **104 elevi de liceu**. Principalele cauze care i-au determinat pe elevi să renunțe la învățătură sunt corigențele la anumite materii, sau neîncheierea situației școlare. Mai mult, o parte din elevii cu rezultate slabe la învățătură au rămas repetenți.

Rezultate recente ale unor studii realizate la nivelul județului Bihor indică faptul că la nivelul ciclului secundar superior, o mare parte din rezultatele școlare ale elevilor se explică prin impactul tipului instituției școlare. Ca atare, elevii care au ajuns pe un traseu orientat academic, fiind înscriși în liceele teoretice și colegiile naționale, nu ar trebui să își facă prea mari griji cu privire la finalizarea acestui ciclu și la accesarea nivelurilor superioare de învățământ. Rezultatele obținute la examenul de bacalaureat confirmă într-o oarecare măsură această observație, chiar dacă categoria de liceu teoretic în sine nu constituie garanția succesului.

În această abordare analiza este una cantitativă, dar mai mult de tip exploratoriu căutând mai degrabă să descrie o anumită realitate așa cum reiese din răspunsurile elevilor chestionați și cum se reflectă în opinia cadrelor didactice și să prezinte elementele esențiale ce ar trebui avute în vedere în studii viitoare care să utilizeze inclusiv o metodologie cantitativă pe tema dată. La baza materialului stau, în primul rând, indicatorii care aduc în prim plan posibilele motive care îi determină pe elevi să aibă rezultate pozitive/negative în parcursul educațional.

CONTEXTUL REALITĂȚILOR JUDEȚULUI BIHOR

Pentru a putea poziționa tema și aspectele relevante ale acesteia voi încerca să expun câteva date statistico-demografice ale județului Bihor și în special ale reședinței de județ, municipiul Oradea, unde este plasată instituția de învățământ vizată de cercetarea de față. În primul rând din perspectiva prezenței în cadrul județului a unui mozaic de culturi ca urmare a conviețuirii diverselor minorități, a unei structuri etnice complexe, ceea ce se reflectă și în existența unor instituții de învățământ preuniversitar și universitar. De asemenea din punctul de vedere al structurii confesionale a populației putem vorbi de o complexitate și o diversitate evidentă, alături de religia ortodoxă (aproape 60%) cca. 27-28% a populației este protestantă, numărul romano-catolicilor reprezentând aproximativ 10% din totalul populației.

Această realitate stă de fapt la baza oportunității unor cercetări (cum este și cea de față) cu privire la diferitele probleme legate de cetățenii aparținând acestor minorități naționale și/sau confesionale. În strânsă legătură cu aceasta județul Bihor dispune de o categorie însemnată de forță de muncă calificată, nu doar în cadrul universităților

orădene, ci și în alte centre universitare. Nu trebuie să neglijăm nici nivelul scăzut al investițiilor conexe cu domeniul cercetării-dezvoltării, și a lipsei specialiștilor din multe domenii în mediul rural.

Consultând unele studii și literatura de specialitate referitoare la caracteristicile socio-umane și economice ale județului Bihor am dedus caracterul afectat al palierului familial (socio-cultural și economic), unde datorită nivelului scăzut al veniturilor – chiar dacă aceasta nu este doar o evidență a acestui județ - cheltuielile sunt modeste atât în valoare absolută, cât și ca pondere în bugetul familial.

În această ordine de idei se vorbește tot mai des (mai ales în contextul scăderii populației înregistrată la recensământul de anul trecut) de posibilitatea emigrării forței de muncă calificate, dar și de un alt aspect la fel de îngrijorător: apariția analfabetismului din mediul rural, consecință a desființării școlilor din satele mici și cu puțini elevi. Din punctul de vedere al temei abordate este cât se poate de interesantă corelarea datelor legate de studiile părinților cu cele vizând aspirațiile elevilor la atingerea diferitelor nivele de studii.

LICEUL TEOLOGIC ROMANO-CATOLIC SZENT LÁSZLÓ

Este o unitate de învățământ fondată în anul 1991, având ca activitate principală educația preuniversitară, de nivel secundar inferior și cu clasele IX - XII, numărul colectivităților școlare pe fiecare nivel fiind câte 2 clase. Durata pregătirii este de 4 ani cu teritorii educaționale primordiale:

- educarea spirituală religioasă
- pregătirea în informatică, științe economice
- adâncirea cunoștințelor de limbi moderne.

Conform dezideratelor educaționale asumate sarcina școlii este „pregătirea morală și profesională a omului în viață”, această pregătire bazându-se pe valori creștine (<http://licromcat.click.hu/keret.cgi?/prezent.html>).

CARACTERISTICILE ȘI STRUCTURA EȘANTIONULUI

Înainte de a descrie datele concrete ale cercetării, cu trimitere la structura și caracteristicile de bază ale eșantionului supun atenției acea teorie a lui McNeal (2007) care identifică trei tipuri generale de factori care influențează probabilitatea copilului de a renunța la școală, și cu siguranță influențează înregistrarea insuccesului școlar

a) caracteristicile elevului: fără a fi o problemă specifică României, **apartenența la o minoritate etnică este o variabilă cu impact negativ asupra participării școlare**. Chiar dacă în cazul țării noastre studiile arată că această minoritate este în primul rând cea romă, din punctul meu de vedere este probabil ca elevii aparținând celorlalte minorități să poată fi descriși de asemenea cu acest impact negativ, și nu doar la nivelul participării la procesul educațional, dar la fel de mult la nivelul rezultatelor obținute și al șanselor de a înainta în ierarhia socială. Acesta este motivul pentru care am decis să realizez o cercetare descriptivă a situației socio-culturale a elevilor unei unități de învățământ cu limba de predare maghiară.

Mai mult decât atât, unul din motivele principale pentru care am ales această abordare îl constituie faptul că la nivelul județului Bihor sunt foarte puține instituțiile care au avut rată de promovare de 100% la examenul de

bacalaureat de anul trecut, iar cel mai performant liceu este unul de profil teologic-baptist, cu limba de predare română. În relație cu acesta liceul teologic romano-catolic cu limba de predare maghiară - pe analiza căruia îmi bazez prezenta lucrare - rămâne cu foarte mult în urmă: din 48 de elevi înscriși la examen, doar 8 au promovat examenul (este vorba de o promovabilitate cu puțin peste 15%, care rămâne mult în urma procentului de aproximativ 50% al județului). Mai mult: notele de absolvire sunt de asemenea deosebit de modeste.

b) caracteristicile familiei: educația și ocupația părinților, resursele culturale-materiale prezente în familie, capitalul social, implicarea părinților în educația copiilor. Cercetarea de față dorește să aducă câteva argumente și informații legate de trăsăturile în acest sens ale unei categorii însemnate a elevilor.

c) trăsăturile școlii: numărul de elevi, dotarea materială, climatul. O analiză interesantă pentru situația din România este realizată în acest sens de Hatos (2008).

Studiul de față s-a desfășurat în ianuarie-martie 2012 în Oradea, județul Bihor. Printr-un studiu empiric (chestionare și discuții informale cu profesori) la nivelul Grupului Școlar Teologic Romano-Catolic Szent Laszlo, doresc să confirm sau să infirm, după caz, ipotezele de mai sus. Din mai multe motive obiective și subiective am optat în locul unei **analize comparative** la nivelul mai multor licee ale județului, pentru o **analiză descriptivă** a unui liceu cu limba de predare maghiară de profil

confesional, situat în mediu urban, având elevi atât de proveniență urbană (60%), cât și rurală (40%).

Chiar dacă eșantionul analizat nu poate fi considerat reprezentativ din punctul de vedere al întregii populații de elevi de liceu din Bihor am inclus în eșantion **80 de elevi** ai claselor IX- XII (nivelul de învățământ secundar superior) de la cele două profiluri – teologic și economic - existente în această unitate de învățământ (http://www.retea.isibihor.ro/pagina_liceu.php).

Eșantionul poate aduce informații despre o realitate (socială) concretă a unei părți considerabile a întregii entități² cercetate. Elevii au fost aleși aleatoriu din fiecare clasă – IX, X, XI, XII - alături de aplicarea chestionarelor am efectuat și 13 de interviuri informale cu cadre didactice, încercând totuși să urmăresc temele principale ale interviului structurat menit să aducă informații suplimentare în explicarea rezultatelor.

Criteriul de stratificare „urban-rural” din perspectiva mediului de proveniență al elevilor, ponderea de **40-60%** reflectă distribuția lor la nivelul instituției de învățământ. Având în vedere că este vorba despre o instituție de învățământ cu profil teologic, este evident că el este preferat într-o mai mare măsură de către familiile elevilor provenind din mediul rural, considerând acest mediul unul mult mai direct legat de practicarea religiei. Aplecarea spre un model de educație moral-religioasă este cu mult mai importantă în acest mediu, decât în Oradea, reședința județului Bihor, unde laicizarea populației, desprinderea ei de cadrul bisericesc se produce într-un ritm mult mai alert.

Aici se impune o observație conexă: admitând în prealabil că această opțiune pentru o educație religioasă se află într-o legătură directă cu statutul socio-economic al părinților, atitudinea față de școală, alocarea resurselor și distribuția cheltuielilor alocate educației au un impact evident asupra succesului sau eșecului școlar al copiilor. Reiterez aici faptul că studiile PISA (coroborate cu experiența mea de cadru didactic) relevă faptul că această relație nu este întotdeauna cauzală. În altă ordine de idei – și studiul meu susține această ipoteză – nu se poate discerne foarte clar dacă părinții cu statut socio-economic superior aleg școli cu un nivel superior al calității serviciilor educaționale sau, dimpotrivă, dacă elevii care provin din acest tip de familii au o influență directă asupra calității în educație.

De asemenea am optat pentru o reprezentare proporțională a elevilor în funcție de factorul gen, considerând că acest factor poate influența într-o mare măsură atitudinile față de învățare și aspirațiile de reușită. Astfel, din punct de vedere al factorului de gen, eșantionul este compus în felul următor: **27,5% băieți, 72,5% fete**. Chiar dacă este vorba despre un liceu teologic romano-catolic, care în privința unei „carriere” în domeniu este mult mai oportună și mai deschisă băieților,

această formă de învățământ este totuși preferată în mod evident mai mult de fete.

În privința adevărilor generale legate de factorul gen de altfel, se poate admite că fetele obțin rezultate școlare mai bune decât băieții, în special în clasele primare la materiile de bază. Aceste diferențe însă dispar în liceu. Totodată stabilitatea performanțelor este mai mare la fete, în timp ce în cazul băieților rezultatele școlare sunt mai fluctuante.

Am considerat a fi deosebit de important nivelul de studii al părinților asupra atitudinii elevilor față de școală, asupra implicării lor eventual în activități educative extrașcolare, și în general asupra rezultatelor școlare, astfel consider a fi oportună descrierea eșantionului și din acest punct de vedere.

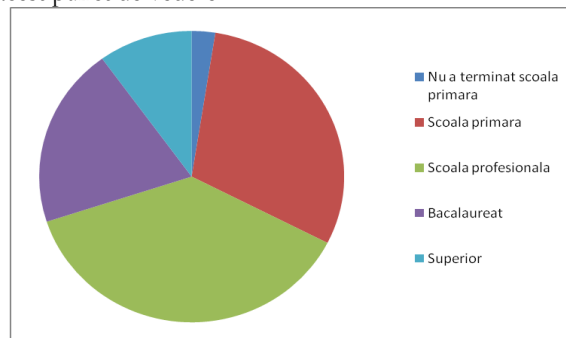

Fig. 1. Nivelul de studii al mamei

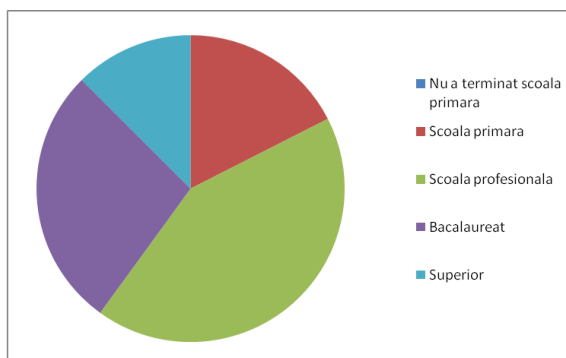

Fig. 2. Nivelul de studii al tatălui

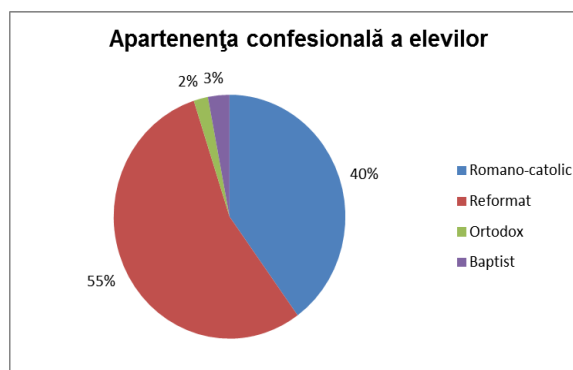

Fig. 3. Apartenența confesională

² Instituțiile de învățământ ale județului Bihor au o distribuție de 20 respectiv 80% între mediul urban (10) și mediul rural (40), iar în funcție de tipul unității acestea pot fi categorizate în felul următor: Colegiu Național – 14% (7), Colegiu Tehnic – 22% (11), Liceu Teoretic – 18% (9), Liceu Teologic – 12% (6), Grup Școlar – 22% (11). În această tipologie unitatea pe care am ales-o pentru cercetarea de față corespunde atât profilului teologic, cât și caracterului de grup școlar, iar informațiile obținute pot fi considerate ca fiind reprezentative la nivelul acestor tipuri de instituții de învățământ, însă fără o reprezentativitate la nivelul județului Bihor.

Pe baza figurilor de mai sus, îmi permit două concluzii preliminare, observabile de altfel la prima consultare a imaginilor. În primul rând este evident că există o concordanță vizibil semnificativă între studiile soțului și ale soției elevilor chestionați, pe de altă parte se pare că bărbaii au un acces sensibil mai ridicat la nivelul superior de educație, în timp ce în cazul nivelului de instruire scăzut categoria dominantă este cea feminină.

Tabel 1. Analiză comparativă - studii părinți (factor de gen) – studii populație la nivel național (pe baza Recensământului Populației și al Locuințelor, 2002)

	Primar	Profesional/Gimnazial	Liceal	Postliceal/Superior
NAȚIONAL	20,08%	42,91%	21,15%	10,03%
EȘANTION-Mama*	30,00%	37,500%	20,00%	10,00%
EȘANTION – Tatăl	17,50%	42,50%	27,50%	12,50%

* nu am inclus categoria de 2,5% care nu a terminat școala primară

La modul general trebuie să admitem că factorii prin care părinții își ajută copiii să facă cu succes față procesului educațional sunt multipli și complecși, referindu-se la: crearea unui mediu de învățare pozitiv acasă; comunicarea cu școala despre programele educaționale și progresele elevului; participarea și voluntariatul în școală; participarea în procesul de învățare de acasă; implicarea în procesul decizional din școală; colaborarea cu comunitatea pentru a crește implicarea în educație a elevului (Epstein, 2001). Dacă ne referim fie la competențele vizând materiile școlare, fie la traiectoria socială a copilului atunci educația părinților sau, mai general spus, capitalul cultural al acestora are un rol deosebit. Chiar dacă toate aceste aspecte nu au putut fi cuprinse cu desăvârșire în acest proiect, cred totuși că față de unele aspecte ale ei am reușit să aduc argumente convingătoare.

De asemenea sper ca această analiză să poată fi completată și regândită în viitor în sensul unor cercetări asemănătoare la mai multe tipuri de unități, cu diferite limbi de predare. La fel de interesantă ar putea fi o analiză a rezultatelor obținute la bacalaureat de elevii participanți la această cercetare. Mai ales că din punctul meu de vedere - și voi argumenta în continuare – se poate afirma că **notele obținute de-a lungul anilor de liceu nu reflectă de cele mai multe ori randamentul real al elevilor, iar nota (media) obținută de ei nu este nici pe de parte indicatorul cel mai credibil în a putea defini fenomenele succesului sau insuccesului (eșecului) școlar.**

Pentru definirea succesului/insuccesului școlar se ia în considerare performanța școlară, caracterul acesteia fiind dată de raportul dintre cerințele programei școlare și performanțele elevilor. Cantitativ, raportul de 1 semnifică o performanță școlară maximă, exprimată prin note de 10; raportul 2 indică o performanță școlară optimă cu note de la 7 la 10; performanța școlară mediocră este dată de note de 5 și 6, iar performanța negativă este reprezentată de note de nepromovare.

Aici trebuie să atrag atenția că la nivelul eșantionului cercetat avem o medie de **8,70** referitoare la ultimul an de studii, respectiv una aproape identică de **8,71** referită la ultimul semestru finalizat. Aceste note reflectă o situație ciudată și greu explicabilă în perspectiva rezultatelor obținute la bacalaureat de elevii acestei școli. Mai mult, **100% din cei chestionați au afirmat că nu au fost repetenți nici o dată.** Apreciez că aceste date se află într-o strânsă legătură cu inadvertențele sistemului educațional (cu schimbările periodice ale regulamentului și metodologiei procesului de admitere/bacalaureat) iar

pe de altă parte cu subiectivitatea procesului de notare în sine, legat de care voi încerca de asemenea să dau câteva explicații didactice și sociologice deopotrivă.

Pe de altă parte aceasta semnifică că rezultatele școlare le-am măsurat numeric, prin media la învățatură din semestrul anterior aplicării chestionarului, respectiv pentru ultimul an școlar încheiat. Întrucât notele aplicate la clasă reprezintă doar o posibilă estimare cu mari lacune de validitate și fidelitate a rezultatelor învățării, trebuie să semnaliez că rezultatele acestui studiu nu se referă la eficiența învățământului, ci eventual la modul de producere a rezultatelor școlare, indiferent de gradul lor de suprapunere cu abilitățile, efortul sau cunoștințele elevilor.

Concluzionând putem spune că analiza de față prefigurează doar altele, mult mai laborioase, care trebuie să pună în evidență mecanismele longitudinale și pe mai multe niveluri prin care se produce realitatea individuală a insuccesului școlar.

CONCLUZII

Teoriile sociologice și datele cercetărilor efectuate la nivel internațional precum și în România relevă evident faptul că, nivelul scăzut al instrucției școlare, insuccesul școlar se asociază cu alte deprinderi, cum ar fi cele legate de spații de locuit, de locuri de muncă, de asigurarea resurselor de hrană. Cu alte cuvinte, între excluderea socială și realizările educaționale precare este o puternică legătură, (Chișea, 2010 p. 249).

Condiționarea socio-economică și culturală a rezultatelor școlare a fost ideea de bază de la care am pornit studiul prezent. Deși este cât se poate de evident că nu am reușit să confirm sau să infirm cu desăvârșire în cadrul acestei lucrări, ipotezele de bază care sunt și cele ale cercetărilor efectuate în ultimii ani, am convingerea că am reușit cu siguranță să prezint o imagine a unei realități sociale, educaționale prezente în Oradea, prin analiza realizată în rândul elevilor Liceului Teologic Romano-Catolic Szent László, Oradea.

Chiar dacă aria de cercetare este una relativ restrânsă, consider că rezultatele obținute la diferitele examene, cum este și cel de bacalaureat, de către elevii acestei instituții de învățământ a reclamat o asemenea abordare chiar și în condițiile în care cazul nu este unul singular la nivelul orașului, a județului sau a țării.

În ciuda unei rate de promovare de 15% a elevilor acestui liceu la examenul de bacalaureat de anul trecut, **cercetarea de față realizată la începutul acestui an, a produs anumite surprize.** În urma chestionarelor

aplicate și a discuțiilor avute cu cadrele didactice nu am identificat acele simptome prin care literatura de specialitate descrie fenomenul insuccesului școlar, ceea ce face inexplicabile rezultatele obținute de acest liceu în anii trecuți. Chiar mai mulți ani la rând s-a constatat o subperformanță la examenele importante. Faptul că elevii acestei școli nu au obținut rezultate nici la olimpiade școlare interne sau internaționale poate indica o dezangajare, o pasivitate față de școală, chiar dacă notele sau mediile generale ale elevilor contrazic această afirmație deși orientarea către acest gen de performanțe școlare, materializate prin participările la olimpiade și concursuri, și premiile obținute la acestea, ar putea contribui la conturarea unei atitudini pozitive față de educație. Aceste modalități de raportare față de procesul educațional se pot evidenția prin niveluri înalte ale angajamentului școlar și a atașamentului față de școală.

Dacă rezultatele școlare sunt explicate în mare parte de nivelul aspirațiilor educaționale, procesul de dezangajare școlară a elevilor care nu dispun de resurse materiale, culturale și de un background favorabil procesului de învățare, nu este totuși evident, ci doar o intuiție. Aceasta și pentru că mediile generale ale elevilor chestionați nu a coborât sub nota 7, ceea ce la nivelul înțelegerii creează o situație absolut contradictorie. Pot reitera doar că eșecul școlar este un fenomen subiectiv deoarece acest lucru depinde de nivelul de aspirații al fiecăruia: astfel nota 7, de exemplu, este percepută de un elev mai slab dotat ca o notă bună, pe când un alt elev mai ambițios, o poate percepe ca un eșec personal. Aspectul subiectiv al eșecului îi conferă acestuia și un pronunțat caracter individual, deoarece el depinde atât de factorii obiectivi externi, cât și de factorii interni, de modul particular în care elevul se percepe și își evaluează rezultatele, fenomen ce poate constitui tematica unor cercetări viitoare.

Se poate deduce astfel că în ciuda faptului că backgroundul socio-economic și cultural este mai scăzut în cazul elevilor de la liceu, decât în cazul celor din ciclul gimnazial, consider că acesta are mai degrabă un impact indirect la nivelul tranzițiilor educaționale viitoare. Pe de altă parte, în ciuda existenței evidente a unor diferențe majore pe marginea dimensiunii mediului de proveniență urban-rural (în defavoarea celei de a doua) în cazul nostru aceste diferențe nu se concretizează în mod direct prin efecte vizibile asupra performanțelor școlare măsurabile prin note, sau calificative.

La nivelul colectivității analizate *nu am identificat nici un caz de repetenție în trecut a elevilor, ceea ce ar constitui o formă clară a eșecului școlar*. Datele mele indică faptul că o mare parte din rezultatele școlare ale elevilor nu pot fi explicate exclusiv prin raportarea lor la mediul socio-cultural și de proveniență, în acest sens ar mai fi nevoie de cercetări explicative vizând impactul tipului instituției școlare, sau studii cu privire la procesul deopotrivă subiectiv și obiectiv al procesului de notare.

Este vorba despre o școală confesională de prestigiu, în sensul raportării sale la normele și valorile religioase și etice pe care dorește să le promoveze. În schimb sub aspectul preferințelor, a desprinderii de apartenența confesională romano-catolică, se pare că nu mai există o „cerere” atât de mare pe piața educațională față de această formă de învățământ. Așa se poate explica și faptul că ponderea elevilor din mediul rural este una

superioară față de cei provenind din orașul reședință de județ Oradea, care optează pentru colegii naționale cu prestigiu și care confirmă de altfel la toate examenele în domeniu. Consider că aceasta ar putea fi una din explicațiile rezultatelor școlare foarte asemănătoare ale celor două grupuri de elevi, instituția recrutând elevi cu rezultate modeste, cu statut socio-economic modest, iar notele cu care aceștia absolvă anii de liceu s-ar putea să nu reflecte adevăratele lor capacități, care vor fi puse la grea încercare cu ocazia examenului de bacalaureat.

Din acest motiv selecția nu trebuie să producă segregări ale elevilor, deoarece acestea se finalizează prin persistența dezavantajării celor deja dezavantajați. Direcționarea elevilor pe rute școlare diferențiate din punctul de vedere al programei pedagogice, a calității conținutului educațional asimilat, a resurselor disponibile la nivel instituțional, dar și a șanselor de finalizare cu succes și accesarea statuturilor ocupaționale ulterioare, demonstrează adâncirea discriminărilor educaționale și sociale produse prin intermediul sistemului de învățământ. Sistemul astfel adâncește procesul de mobilitate clientelară, care justifică structura socială polarizată.

După cum am văzut, nivelul de studii al părinților are un efect mai mult sau mai puțin puternic și direct asupra rezultatelor școlare ale elevilor, și nu dă nici explicații evidente și cauzale de necontestat în legătură cu capitalul cultural, a obiceiurilor de lectură ale elevilor. Asta în ciuda faptului că părinții în marea lor majoritate dovedesc responsabilitate față de copiii lor. Tocmai acesta este motivul pentru care voi încerca să evit tonul pesimist al studiilor care constată prezența procesului de reproducere socială concretizat la nivelul sistemului de învățământ. Spun doar că bunăstarea materială a familiei și transmiterea intergenerațională a culturii de status nu sunt singurele responsabile de performanțele și carierele școlare ale copiilor, și analizând datele problemei concrete, aceasta este concluzia principală a lucrării.

Nu cred de asemenea că rezultatele obținute de această cercetare sunt singulare, dar cu siguranță sunt speciale, care în mod cert trebuie să ne îngrijoreze și să ne îndrume spre manifestarea unei atenții sporite față de această problemă. Și în final aș dori să vorbesc și despre problema întâlnită de altfel și la alți cercetători: măsurarea performanțelor școlare prin notele atribuite de profesori este o altă decizie care face interpretabil rezultatul analizelor mele. Acestea nu vorbesc, despre calitatea sau eficacitatea educației decât indirect, având în vedere că în notare intervin factori subiectivi care nu fac, în mare parte, decât să traducă percepțiile care intervin în raportarea profesorilor la elevi. O bună parte din aceste distorsiuni sunt asimilabile unor prejudecăți care contribuie la menținerea unor inegalități de șanse, iar influența semnificativă a statutului economic al copilului și a compoziției sociale a clasei este, probabil, și o manifestare a acestor percepții și așteptări adeseori deformată.

Pe de altă parte, întrucât promovarea în cariera școlară și, inerent, manifestarea concretă a inegalităților de șanse educaționale, depind de notele acordate de profesori, folosirea acestei variabile în prezentul studiu mi s-a părut una necesară. În același timp, este importantă estimarea impactului factorilor luați în considerare asupra rezultatelor învățării – măsurabile prin

teste standardizate – care pot influența, la rândul lor, cariera socială și școlară a individului.

Nu pot să neg nici faptul că din discuțiile cu profesorii am putut înțelege că poate cea mai mare problemă constă în răspunsul la întrebarea „Pentru ce învață copilul: pentru viață sau pentru bacalaureat? Mulți copii și părinți ar răspunde, și chiar răspund că pentru bacalaureat, deoarece aceste note decid soarta lor prin admiterea la o facultate sau alta. Bacalaureatul a devenit o luptă, inclusiv a părinților, pentru note mari, prin relații, care denaturează echivalența acestora cu competențele și eforturile elevilor.

Simultan însă – chiar dacă este vorba despre un liceu teologic – în opinia cadrelor didactice, principală funcție a școlii este de transmitere de cunoștințe, impresie împărtășită de mai mult de jumătate dintre respondenți, de aceea concluzionez că această viziune a copiilor și părinților parcă vine ca un răspuns la aceste percepții.

Nu în ultimul rând, consider că interpretările pe care le putem da nu pot fi independente de următoarea realitate, ale cărei “victime” consider că au fost și sunt elevii din liceul analizat. Prin modificările de la nivelul conținutului învățământului s-a urmărit, în principal, creșterea șanselor de acces și de succes școlar ale elevilor, indiferent de mediul socio-familial de proveniență: introducerea unui curriculum național unic, dar și a oportunităților școlare (curriculum la decizia școlii), deplasarea accentului de pe caracterul elitist, intelectualist al învățământului românesc spre formarea de abilități și competențe cognitive, luarea în considerare a vieții private a elevului etc.

Cu toate acestea, studii asupra sistemului de învățământ din România pun în evidență faptul că este menținută, încă, o supraîncărcare a programelor și manualelor școlare, în condițiile în care timpul alocat învățării (măsurat în ani, zile și ore petrecute de elev în școală) a scăzut semnificativ, în ultimul deceniu cu aproximativ 16%, elevii sunt în continuare evaluați în funcție de capacitatea de memorare și reproducere a celor însușite și mai puțin în funcție de abilitatea, competența de a utiliza și aplica în practică, în situații concrete de viață cele învățate în școală. Tocmai acesta este motivul prin care eu personal îmi explic eșecul uriaș înregistrat de elevi la examenele naționale.

Concluzionând, consider că această cercetare va trebui să fie continuată și extinsă în direcția unei aplecări mai atente și mai complexe asupra factorilor prin care se pot explica diferitele fenomene ale succesului/insuccesului școlar.

BIBLIOGRAFIE

- Baudelot, C., Establet, R. & Toiser, J. (1979). *Qui travaille pour qui?* Maspéro, Paris.
- Bourdieu, P. & Passeron, J.-C. (1966). *Les héritiers: les étudiants et la culture*. Les Éditions de Minuit, Paris.
- Chipea, F. (2010). *Dezvoltare socială teritorială. Premize conceptuale și date empirice*. Editura Universității din Oradea, Oradea.
- Chipea, F. (2007). Abandonul școlar-sursă a marginalizării sociale. În *Cultură, dezvoltare, identitate. Perspective actual* (pp. 81-109). Editura Expert, București.
- Chipea, F. (2009). Abandonul școlar – dimensiuni, surse, implicații. În A. Hatos & S. Săveanu (coord.) *Educația și excluziunea socială adolescenților din România* (pp. 93-118) Editura Universității din Oradea, Oradea.
- Comte, A. (1979). *Positív szellem: A társadalom újjászervezéséhez szükséges tudományos munkálatok terve*. Magyar Helikon, Budapest.
- Durkheim, E. (1966). *Éducation et sociologie*. Presses Univ. de France, Paris.
- Durkheim, E. (1991). *Die Regeln der Soziologischen Methode*. Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main.
- Epstein, J. (2001). *School, family, and community partnerships: Preparing educators and improving schools*. Westview Press, Boulder, CO.
- Ferenc, G. (2009). *Nem sokáig bírjuk már*, disponibil la http://www.fn.hu/belfold/20091116/gazso_nem_sok_kig_birjuk_mar/.
- Hatos, A. (2008). Impactul segregării și diferențierii asupra performanțelor școlare ale elevilor din clasele 10-12. O analiză multinivel, *Revista Calitatea Vieții*, XIX(1-2), pp. 141-158 <http://www.revistacalitateavietii.ro/2008/CV-1-2-2008/08.pdf>.
- Hatos, A. (2009). Educație și excluziune socială în România. În A. Hatos & S. Săveanu (coord.) *Educația și excluziunea socială a adolescenților din România* (pp. 11-34). Editura Universității din Oradea, Oradea.
- Inspectoratul Școlar Județean Bihor. (2011). *Rețeaua școlară*. Disponibil la http://www.retea.isjbihor.ro/pagina_liceu.php, consultat în Septembrie 10, 2011.
- Jencks, C. (1972). *Inequality: a reassessment of the effect of family and schooling in America*. Basic Books, New York; London.
- Jigău, M. & Surdu, M. (coord.) (2002). *Participarea la educație a copiilor romi. Probleme, soluții, actori*. Editura MarLink, București.
- Vygotski, L. S. (2003). *Conscience, inconscient, emotions*. La Dispute, Paris.
- Wallon, H. (1966). *Psychologie et éducation de l'enfance: recueil d'articles et de conférences*. Enfance, Paris.
- ***<http://licromcat.click.hu/keret.cgi?/prezent.html>, consultat la data de 5 Septembrie 2011.

SECȚIUNEA 3. NATIONAL, REGIONAL, EUROPEAN AND GLOBAL IDENTITY: CONVERGENCES AND DIVERGENCES

TRANSFERUL EUROPEAN AL MEMORIEI PLASTICE ANCESTRALE A POPORULUI ROMÂN¹ ABORDARE SOCIOLOGICĂ - "CONTRIBUȚIA BRÂNCUȘI"² -

Eugen Blaga, Universitatea din București

"Aș vrea ca lucrurile mele să se ridice în parcuri și grădini publice, să se joace copiii peste ele, cum s-ar fi jucat peste pietre și monumente născute din pământ, nimeni să nu știe ce sunt și cine le-a făcut – dar toată lumea să simtă necesitatea și prietenia lor, ca ceva ce face parte din sufletul Naturii..."

Constantin Brâncuși (1876 – 1957)

ABSTRACT

Transfer of European ancestral cultural memory of the Romanian people, in which memory is fine, obviously, "most visible", was made with certainty. Brancusi and others like him, which were expressing themselves through art, were transferred values, symbols and brilliance, vitality and charm, originality and spiritual cleanliness, with echoes of celestial harmonies of our forests and mountains, magical sounds of trees and flowers, sunshine and warmth that only women eye on these places to meet. Love, woman, symbol of universal love they certify, Constantin Brancusi, Enescu together, along with Zamfir, and for many others as "owners" of European universal symbols of love and beauty. Once known in France and then in all artistic media of the time, Brancusi was considered a philosopher of ancient origin, compared by some with Socrates, or Diogenes of Aesop, a philosopher in the deepest meaning you had this notion in antiquity. We will not condescend to be amazed about the "Man from Hobbita", that a plastic columnist in 1914 - named Tudor Arghezi - see it as "from a poor long workshop (he) occasionally throw out the window one hollow stone, which, strangely, immediately begin to walk and to impress, as a living being". Value, genius, originality, cleanliness and their celestial harmonies have not been enough for Romania to give them what the naturally, had to give.

Keywords: European transfer, people, visual art, genius, symbolism, cubism

Nu conținem să fim fascinați, ori de câte ori ne cade în mână un volum sau un album, de genialitatea marelui țărăn gorjean ajuns celebru și consacrat, vail, pe malurile Senei și nu pe malurile Dâmboviței.

Ceea ce ne-a frământat dintotdeauna și ne-a cerut clarificări, pe care, din nefericire, nu le-am găsit concentrate într-un singur loc sau autor, a fost identificarea rădăcinilor ancestrale românești care stau la originea operei geniale a lui Constantin Brâncuși, precum și modalitatea de transfer și de acceptare a modelului ancestral, tradițional și profund popular în cultura occidentală.

E adevărat, transferul a avut loc într-o perioadă, așa cum vom arăta, de mari căutări de simboluri, de intense căutări pentru găsirea de noi forme de exprimare artistică, impuse de "nevoia de modernizare", de depășire a simbolisticii și exprimării plastice împrumutate, încă, de la clasicii antichității.

Brâncuși "a venit" tocmai în această perioadă.

Dar să fie genialitatea lui doar o supraevaluare, de către contemporani, a noutății? Nu credem!

Ceea ce cred este că izvoarele naturale ale creației brâncușiene sunt cele care au transferat genialitate în operele lui.

Este poate ceea ce occidentalii încercau să obțină căutând departe, în țări exotice, când de fapt sursele de inspirație, simbolistica, esențele se găseau foarte aproape, e drept, într-o țară "primitivă" pentru mulți, dar miraculoasă prin rădăcini.

Asta a reușit să transfere, în spațiul occidental, genialul Brâncuși. Acesta este secretul genialității lui.

Din acest punct de vedere raportul Orient – Occident este unul îndelung discutat. Cu privire la această problemă, un punct de vedere interesant îl expune un autor răsăritean, Christos Yannaras, care spune că între Răsărit și Apus nu există diferențe de ordin spiritual. Ele ar fi numai de ordin economic. Acesta ar fi motivul pentru care Occidentul ar exercita atâta atracție pentru cei aflați în spațiile răsăritene. (Gavriluță, 2008). Aserțiunea este validată incontestabil, exemple sunt nenumărate, unul celebru fiind chiar Brâncuși.

Cu toate acestea, nu am reușit să-mi răspund întrebărilor mele fundamentale.

¹ Prima parte a acestui material a fost publicată, cu același titlu, în unul din volumele mele anterioare. Pentru că fascinația brâncușiană nu conține să mă trimită spre lectură, la căutarea unor izvoare din acele vremuri, la cunoașterea unor aspecte ale vieții și mai ales ale operei genialului gorjean mai puțin cunoscute de cei de astăzi, mai ales de tineri, am hotărât să completez materialul inițial. Dacă la început, în prima variantă, doream doar să identific sumar, utilizând eseu sociologic, rădăcinile transferului european al memoriei plastice ancestrale a poporului român, acum, printr-un demers, evident, insuficient, să extind cercetările mele. Dorința declarată este acum de a incita specialiștii, de a trezi/retrezi interesul pentru opera genialului conațional, unul din ultimii pe care această țară, de la Cantemir și până în epoca modernă i-a dat Europei, și nu numai.

² „Sculptorul Brâncuși a încercat să reducă la forme și linii ultime o pasăre și a creat o stranie divinitate a extazului. Același sculptor a cioplit și a cizelat un ou, preocupat exclusiv de problema figurilor fundamentale; și totuși, depășindu-se, el a întruchipat oul cosmic, ce amintește de o cosmogonie orfică. Cu ajutorul cui opera de artă reușește să-și întrecă propriile intenții? Cu ajutorul întregului Univers, mai puțin conștiința autorului ei.”, text preluat din Lucian Blaga, volumul „Aforisme”, Editura Humanitas, București, 2008

Pe lângă argumentația, cred eu, pertinentă, de până acum, trebuie să mai adăugăm încă un element esențial ce caracterizează epoca. La acea vreme, paradoxal, raportându-ne la criza actuală a culturii, mult mai profundă și mai dramatică, deci, la acea vreme, oamenii de cultură conștientizau “criza lumii moderne”.

Rene Guenon, într-o carte cu titlul “Criza lumii moderne”, scria că, după el, omul modern, occidental își trăiește ultima vârstă (kaly-yuga, în doctrina hindusă). Acest fapt s-ar manifesta prin satisfacerea permanentă a unor dorințe artificiale. Este și acesta un fel de cod cultural. Autorul face, în final, o pledoarie pentru reutilizarea datelor și valorilor tradiționale. Ele ar putea reabilita această criză. Astăzi, ca și atunci, se vorbește despre o criză modernă sau postmodernă, cum ne place s-o numim.” (Gavriluță, 2008, p. 71). Ceea ce primește semnificație specială este faptul că Rene Guenon conștientiza și căuta explicații pentru “criza lumii moderne” în primul pătrar al secolului XX (mai exact în anul 1926), apoi, după 60 de ani, Paul Barbăneagră³ preia aserțiunile celui dintâi, asumându-și condiționările unei crize la sfârșit de secol XX și început de secol XXI.

Odată ajuns în Franța și cunoscut apoi în toate mediile artistice ale epocii, Brâncuși a fost considerat un filosof de sorginte veche, comparat de unii cu Socrate, cu Diogene sau cu Esop, “un filosof în sensul cel mai adânc pe care îl deținea această noțiune în antichitate” (Zărnescu, 2004, p. 5).

Într-adevăr, nu vom osteni să ne uimim în fața “Omului de la Hobița”, pe care un cronicar plastic din 1914 – pe nume Tudor Arghezi – îl vedea astfel: “dintr-un atelier multă vreme sărac (el) arunca din când în când pe fereastră câte un bolovan scobit, care, ciudat, începe îndată să umble și să impresioneze, ca o ființă vie...” (Zărnescu, 2004, p. 5).

Constantin Brâncuși este întemeietor, alături de Picasso și Braque, al “civilizației ochiului”, la începutul veacului XX, numită astăzi, în postmodernitate, “civilizația imaginii”.

Cei care au avut privilegiul de a-l cunoaște în timpul vieții l-au considerat un profet al artei moderne, un demiurg-țăran, un “părinte” al sculpturii acestui veac, un “sfânt” printre ceilalți pictori și sculptori din Montparnasse și, “în sfârșit, un martir al unei singure forme (oul), trecute din treaptă în treaptă, spre ultima desăvârșire pe care o putea visa mintea omenească; sau un nou Tolstoi.” (Zărnescu, 2004, p. 5).

Localizarea pariziană al lui Constantin Brâncuși, urmată de o fulminantă acceptare în lumea artelor, la înălțimile cele mai mari ale epocii, a avut ca fundament o determinare generată de preocupările din epocă pentru a găsi noi și noi izvoare de inspirație artistică.

Era perioada în care marii artiști plastici din epocă se îndreptau spre civilizațiile primitive, spre arta neagră, spre arta asiatică.

Toți cei mari din epocă făceau călătorii “de inspirație” spre alte meleaguri, unii chiar așezându-se pentru mai lungi perioade în zone îndepărtate geografic, pentru a înțelege și a adopta simbolurile și valorile artei non-europene.

Paul Gauguin fusese în Tahiti, Van Gogh se lăsa inspirat de arta japoneză.

Se achiziționau statui din Coasta de Fildes, Dahomey, Congo sau Senegal.

Există un curent puternic “de curiozitate” pentru artele primitive din Africa sau Oceania.

Brâncuși a venit la Paris dintr-un areal geografic și cultural deosebit, curat și “neînceput”, necunoscut de lumea artistică europeană, dintr-o lume senină și originală, plină de simboluri “curate”, sănătoase și “îndestulate de credință”.

El nu trebuia să călătorească spre țări necunoscute pentru a găsi noi surse de inspirație, chiar la modă în acea vreme, nici să se întoarcă în România pentru a găsi în arta populară românească ceea ce găseau artiștii vremii în țările lor “curioase”.

El nu trebuia să facă nimic din toate acestea, pentru că izvoarele brâncușiene se găseau în “amprenta sa genetică”.

Brâncuși se trăgea, își avea strămoșii, în două categorii clar definite de bărbați: “unii fuseseră țărani–meșteșugari în arta cioplitului, legați de pământ și de pădure, participând la edificarea unei puternice civilizații – a lemnului, alții, păstori nomazi” (Zărnescu, 2004, p. 5).

Prin introducerea simbolisticii artei populare românești în spațiul artistic european, Brâncuși nu a făcut decât să incite spiritul critic al timpului: “era cea dintâi apariție pe plan mondial a câtorva motive plastice importante, conservate de poporul nostru, femeia–rugăciune, stilizată de sute de ani, mai întâi în picturi de origine bizantină, pe icoane (“Rugăciunea”, 1907). Apoi, Maica (Muma) bătrână, un idol al înțelepciunii vechi țărănești; “Cumînțenia (Înțelepciunea) pământului”, 1908; sau “Legenda arborilor îmbrățișați”, simbolizând doi îndrăgostiți uniți, dincolo de mormânt, legenda de origine indo-europeană, conservată și astăzi la români, în riturile de înmormântare, folosită și ca monument funerar etc.; “Sărutul”, 1907–1910, respectiv “Sărutul din Montparnasse” (1910)” (Zărnescu, 2004, p. 5).

Simbolistica, la Brâncuși, are înțelesuri deloc moderniste, așa cum o declară ori de câte ori are prilejul. El nu consideră opera sa ca fiind abstractă, chiar se înverșunează împotriva acelor care atribuie caracterul de abstract lucrărilor sale, eliberate de clasicism, eliberate de spiritul academic, trecute de faza rodiniană.

Brâncuși se îndreaptă spre simboluri într-un alt fel, dar foarte aproape de esențele înțelepciunii, poate chiar așa cum, genial, Lucian Blaga sintetizează geneza goticului: “*Călugărul care și-a rostit rugăciunea, unindu-și palmele în vârful degetelor sub formă de ogivă, a născocit goticul*” (Blaga, 2008, p. 305).

Ansamblul brâncușian de la Târgu Jiu a fost închinat eroilor căzuți în primul război mondial. Simbolistica brâncușiană s-a exprimat și în realizarea, poziționarea ansamblului, dar și în detaliile și simbolurile fiecăruia din operele ce compun celebrul ansamblu. “Privit de sus, din elicopter sau avion, complexul memorial de la Târgu Jiu este unit de o alee, formând deopotrivă o sabie, dar și o

³ Paul Barbăneagră, este cineast, eseist, colaborator al postului de radio “Europa Liberă”. A fost cercetător la Institute d Estetique de pe lângă CNRS. A lucrat și la Service de la Recherche al ORTF. În Franța a făcut carieră în special datorită seriei de filme “Arhitectura și geografie sacră”, “Mircea Eliade și redescoperirea sacrului”, “Chateaubriand, deslușitor al istoriei”, “Zamfir sau rugăciunea sunetului”, “Reîntoarcerea în România”. Studii de medicină, istorie, religie. A făcut parte din cercul de prieteni apropiați ai lui Mircea Eliade.

cruce. Este, de fapt, o cruce-sabie. Romburile "Coloanei Pomenirii fără sfârșit" sunt profiluri de coșciug, stilizate de artist. Și astfel, coșciug peste coșciug, lăsând ultimul capac deschis, arată jertfa continuă a acestui neam. Este ca un testament și ca un act de identitate al nostru, Brâncuși intuind astfel, ca și Eminescu, condiția permanent jertfelnică a acestui neam " (Puric, 2009, p. 95).

Brâncuși a redescoperit pentru umanitate, a reinventat simboluri de natură senzațională pentru istoria culturii poporului român, revitalizând motive populare, poate uitate chiar și la acea vreme. "Așa este, de pildă, motivul păgân al arborelui celest, al Coloanei cerului, printre cele mai importante descoperiri, vechi de peste 6000 de ani, în spațiul sud-estic, însă complet uitat, motivul rombului și romboedrului etc. Iar din punct de vedere al permanenței artei, Brâncuși revitalizează conceptul de *seninătate clasică*" (Zărnescu, 2004, p. 9).

Personal, consider că transferul european al memoriei culturale ancestrale a poporului român, în cadrul căreia memoria plastică este, evident, "cea mai vizibilă", s-a făcut cu certitudine.

Și mai cred că Brâncuși și alții ca el, ce s-au exprimat prin artă, au transferat valorile, simbolistica și genialitatea, vitalitatea și farmecul, originalitatea și curățenia spirituală, armoniile celeste cu ecourile munților și pădurilor noastre, sunetele magice ale copacilor și ale florilor, lumina soarelui și căldura ochilor femeilor ce numai pe aceste locuri le întâlnim.

Iubirea, dragostea, femeia, simbolurile dragostei universale îi certifică, pe Brâncuși, alături de Enescu, alături de Zamfir și de foarte mulți alții, ca "patronii" europeni ai simbolisticii iubirii și frumosului universal.

Valoarea, genialitatea, originalitatea, curățenia și armoniile celeste ale acestora nu au fost însă suficiente pentru ca România să le dea ceea ce, în mod firesc, trebuia să le dea.

Instaurarea regimului de după abdicarea regală, după instaurarea guvernului comunist, au făcut ca țara să nu mai fie suportabilă pentru geniile care, mai mult ca niciodată, au dat valoare țării.

Cu toate acestea, alte valori naționale, din alte domenii, au ales să rămână în țară. "Costurile" au fost imense pentru ei și pentru știință, în cazul unora.

Viața marelui om de știință, a omului politic, a sociologului de renume în Europa și chiar dincolo de granițele europene, a savantului Dimitrie Gusti, demonstrează toate acestea.

Este deosebit de relevantă "mărturia" unora din cei care au cunoscut "de la sursă" atmosfera acelor vremuri. Redăm, în continuare, "pesudo-interviul" dintre Marin Constantin și Paul Henri Stahl.

"... Constantin: După război, Dimitrie Gusti și Henri H. Stahl au avut posibilitatea de a pleca în America, la Columbia University din New York. Amândoi au preferat să rămână în țară. Știu că în 1939, fusese organizat la New York un pavilion cu artă populară românească, la care a participat și Dimitrie Gusti. Prilej cu care, bănuiesc, a cunoscut câțiva din ambii oameni de știință sociali americani, printre care Margaret Mead și Ruth Benedict....

... Stahl : Cel care făcuse întâi legătura cu ei era Philip Mosley, care fusese în țară, mersese pe teren cu echipierii monografisti. Era administrator științific la Columbia

University și avea posibilitatea să-i aducă acolo. Avea această posibilitate. Dar și Gusti, și tatăl meu, au spus nu, nu vrem să ne despărțim de țară. Nu credeau că se va întâmpla așa cum s-a întâmplat. Gusti a fost după război la Washington, la Casa Albă. L-a văzut și pe Enescu. Era o legătură între ei: Gusti, ca ministru al învățământului, dăduse banii să se cânte prima dată "Oedip – rege". Enescu i-a spus: "Nu mă mai întorc în țară, nu se mai poate trăi acolo!". Iar nevasta lui Enescu, Măruca Cantacuzino, l-a condus până la vapor: "Nu te întoarce, Domnule Profesor". "Nu pot, mă așteaptă Academia, mă așteaptă Institutul, mă așteaptă biblioteca..." L-au dat afară și din Universitate, și de la Academie, l-au dat afară și din casă, cu două geamantane" (Stahl & Marin, 2004, p. 144).⁴

"..... A fost ordin de la puterea ocupantă ca regimul din țara noastră să fie așa cum au vrut ei. S-au copiat legile de acolo fără nici o reținere, a făcut toată lumea la fel în zona de Europă ocupată de Uniunea Sovietică. Dintre ai noștri, de aici, cine a scăpat? Cine a fugit!

E soarta țării noastre, să fie loviți oamenii de valoare. Uitați-vă: cel mai mare muzician – Enescu – a fugit, cel mai mare pianist – Lipatti – a fugit, cel mai mare om de teatru – Ionescu – a fugit, cel mai mare istoric al religiilor – Eliade – a fugit, cel mai mare sculptor al nostru – Brâncuși – a fugit, [cel mai cunoscut, genialul artist ce a purtat miracolul muzicii în lume, marele Gheorghe Zamfir – a fugit...n.a.] (Stahl & Marin, 2004, p. 144).

X

*"Măiastra mea este un proiect care trebuie lărgit
pentru a umple bolta cerului.*

Țelul sculpturii este o nobilă simplitate și-o grandoare calmă"
(despre "Pasărea măiastră")

*"Nu căutați aici formule obscure sau mistere.
Eu vă dau bucurie curată »*

(despre "Sărut").

Statuile sunt prilejuri de meditație.

*"Simplitatea nu este un scop în artă,
dar ajungi la simplitate fără să vrei,
apropiindu-te de sensul real al lucrurilor".*

(despre "Masa Tăcerii")

Brâncuși

În decembrie 1965, revista franceză *Jardin des Artes*, al cărei director era Henri Perruchot, publica un material al lui Michel Ragon, de fapt, o caldă și fascinantă evocare a marelui artist român Constantin Brâncuși.⁵

⁴ carte dăruită de Paul Henri Stahl autorului cu următoarea dedicație: "Domnului Eugen Blaga, omagiu colegial, Paul H. Stahl".

⁵ Brâncuși, a fost, este și va fi artist român, cu toate că a părăsit țara la 25 de ani, deși realizarea sa artistică s-a produs în țara luminilor, deși, venit din Hobita Gorjului, a ucenicit la școala lui Rodin, ajungând, peste ani, promotorul unui nou curent în sculptura mondială. Ne-am pus de multe ori o întrebare. De ce a plecat Brâncuși, și, mai departe, de ce nu s-a mai întors, decât foarte târziu, și atunci în pasaj, în țara sa ? Din dorința de a afla aceste lucruri am cercetat izvoarele vremii, am căutat mărturii ale contemporanilor lui Brâncuși, dar și puținele destăinuiți publice făcute de marele artist. Ce am aflat în legătură cu refuzul de a se reîntoarce măcar ocazional în țara sa? Totul a plecat de la comanda unei statui. Se pare că ministrul instrucțiunii publice din acele vremuri a apelat la marele nostru artist, de acum devenit celebru în Franța prin rapiditatea cu care executa în atelierele lui Rodin pastişe, succesul lui ajungând și în țară, să execute o statuie a marelui cărturar, a

Criticul de artă francez evocă extrem de sugestiv mai multe momente biografice, anii copilăriei, plecarea la Paris, reacția pozitivă a lui Rodin, procesul cu vama americană, etc. Ceea ce este extrem de important este că Ragon, descrie în exegeza sa, cu lux de amănunte, atelierul maestrului. Fiind vorba de date intrate în legendă credem că este necesară aducerea unor completări utilizând și alte surse din acea vreme (Brezianu, 1966).

X

Despre celebrul *proces american*, despre care ne vorbesc, fără prea multe explicații mai mulți critici din acea vreme și de astăzi, găsim informații oferite tocmai de artist.

“Am fost invitat să fac o expoziție la New York. Am acceptat. Mia-m împachetat lucrările și m-am așezat cu ele pe transatlantic. La debarcare am avut discuție cu vameșii despre ceea ce este și nu este artă. Vama americană are un tariff despre ceea ce este și nu este artă. Vama americană are un tarif de trei categorii:

1. Obiectele de artă sunt libere la intrare;
2. Obiectele industriale plătesc o vamă ridicată- pe atunci se plăteau 4000 de dolari la kg. ;
3. Metalul neprelucrat – în speță bronzul – adus din străinătate plătea la intrarea în USA circa 40% din prețul lui pe piața americană drept vamă.

Când au venit vameșii s-au uitat cam chiorăș la lucrurile mele. Am cerut taxarea la categoria III (bronz pur), fiindcă eu nu am admis certificat de artă de la funcționarii vamali. A avut loc o altercație destul de virulentă. Cuvinte grele din parte-mi. Rezultatul a fost că m-au taxat în categoria II și trebuia să plătesc o mulțime de dolari. Procesul vamalo-artistic a făcut vâlvă. A durat doi ani, fiindcă audierile se făceau prin comisii rogatorii la Paris și Londra. S-au depus expertize din întreaga lume. Am câștigat procesul contra vămilor nord-americane. S-a stabilit jurisprudențial ceea ce este artă modernă. *Vama a tipărit o carte de artă modernă care s-a trimis ca îndreptar la taxarea obiectelor la toate punctele de intrare de vamă ale Statelor Unite.*” (Pandrea, 1945, pp. 167-168).

Peste ani se petrece, tot la vama americană, un alt fapt cu semnificații, relativ diferite, dar care, ca și întâmplarea lui Brâncuși explică originalitatea exprimării acestor artiști, în același timp ne vorbește despre neobișnuitul și nefirescul operei lor.

Cu ani în urmă, în perioada de mare succes mondial al artistului Gheorghe Zamfir, deplasându-se în Statele

Unite ale Americii pentru o serie de concerte, a ajuns la vama americană. Era însoțit de o mare suită, printre care și de un personaj ce avea misiunea de a transporta celebrul nai uriaș inventat și construit de artist. Vameșii remarcând uriașul și neobișnuitul instrument au exclamat : “Iată-l pe Zamfir !”. Gheorghe Zamfir, care remarcase scena fiind în apropiere, i-a atenționat pe vameși că, de fapt, el este Zamfir. Vameșii, în schimb, o țineau una și bună, cum că naiul uriaș este Zamfir. Cu alte cuvinte instrumentul/naiul se personalizase, se umanizase. A fost, poate, cel mai frumos și neobișnuit, cel mai cald și fascinant, cel mai surprinzător omagiu adus unui artist. Artistul se confunda cu instrumentul atât de mult încât identificarea fiecăruia în parte nu mai era posibilă pentru cei din jur. Până la urmă, cu mare greutate, vameșii au acceptat realitatea și au vizat fără nici-o reținere trecerea frontierei americane.

Este foarte important să aflăm și să înțelegem semnificațiile relațiilor artistice, a prietenilor pe care marele Constantin Brâncuși le-a avut cu marii artiști ai epocii. Ne referim, în special, la “întâlnirile” pe care le-a avut de-a lungul anilor cu Rodin, cu Modigliani, cu Matisse sau cu Pablo Picasso.

Michel Aragon în studiul despre care am vorbit ne vorbește despre refuzul lui Brâncuși de a mai lucra cu A. Rodin. Brâncuși, cu iscusință, a afirmat ca justificare că “nimic nu crește la umbra marilor arbori”. Cu toate acestea a lucrat ani de zile în atelierul lui Rodin din Meudon. El însuși a povestit cum a intrat ca elev, ca practician la marele statuar francez, unde ajunsese la o mare dexteritate tehnică. “ Făceam câte o sculptură pe zi de genul lui. “Făceam” ca și el. Pășeam inconștient, dar vedeam pașea. Eram nenorocit. Au fost anii cei mai grei, anii căutărilor, anii de regăsire a unui drum propriu. Am plecat de la Rodin, l-am supărat, dar trebuia să-mi caut calea mea. Am ajuns la simplitate, pace și bucurie....” (Pandrea, 1945, p. 260). Această precizare a lui Brâncuși explică ceea ce spunea Ragon în articolul său, cum că “*Muza adormită*” a fost influențată de Rodin. “Dar când, în 1908, Brâncuși cioplește pentru un mormânt din cimitirul Montparnasse *Sărutul*, care se găsește și astăzi acolo, îl parodiază pe Rodin, marcând totodată începutul unei noi estetici...” (Brezianu, 1966, p. 39).

Continuând cercetarea relațiilor sculptorului român cu artiștii epocii ajungem la Modigliani. Artistul nostru a avut o influență pozitivă asupra operei artistului francez, mai ales între anii 1909 și 1914.

Barbu Brezeanu sesizează motivele folclorice române din portretul decorativ făcut de Modigliani doctorului Paul Alexandre, datat 1910, doctorul fiind cel care îl prezentase pe Modigliani sculptorului.

Așadar, îndelunga gestație a “*Coloanei fără sfârșit*”, pe care biografia o stabilesc între 1916-1918, se poate situa cu șase ani în urmă (Giedion-Welcker și Bollinger, 1959).

Relația lui Brâncuși cu Matisse a avut la origine un mare scandal, incident ce a creat o mare supărare artistului român din cauza respingerii lucrării *Principesa X* de a fi inclusă în galeria *Salonului Independenților* de la Paris. Această supărare l-a determinat pe Brâncuși ca ani de zile să refuze participarea la alte saloane expoziționale. Criticul american Oskar Chemlinsky, ne spune Barbu Brezeanu, în “*A memoir of Brâncuși*”, afirmă că autorul

matematicianului Spiru Haret. Brâncuși l-a avertizat pe demnitarul comanditar că, în mod cert, nu va reproduce imaginea ministrului, a omului de știință, a matematicianului în redingotă, în poziție oficială. Proiectul era cu totul și cu totul altceva. Pentru că Spiru Haret a fost un adevărat izvor de știință de carte, de înțelepciune pentru popor, artistul a gândit o reprezentare a cărturarului printr-o fântână, așa cum în satele românești atunci când cineva cinstește un fapt, o mare realizare, o victorie, sau amintirea cuiva au a ceva sfânt, așează la marginea drumului o fântână. Proiectul s-a realizat relativ repede și Brâncuși ajuns la București, îl prezintă ministrului ce a comandat lucrarea. Evident, demnitarul nu a înțeles și a refuzat proiectul, în final statuia, reprezentarea lui Spiru Haret fiind așa cum arată astăzi în Piața Universității (pentru o perioadă este mutată în parcul Izvor de lângă Piața Constituției.) Profund nemulțumit, Brâncuși a refuzat, apoi, să mai revină în țară.

incidentului de la Salonul Independenților nu ar fi fost Matisse, ci Paul Signac, care efectiv, avea președinția salonului (The Best in Arts, 1962, p. 26).

În legătura cu relațiile dintre Brâncuși și Matisse, criticul de artă Sidney Geist, citat de Barbu Brezeanu, remarcă o semnificativă și stranie coincidență: neobișnuitul fascicul de lumină care marchează ochiul drept al copilului din compoziția lui Matisse, "*Lecția de pian*" (1916), evocă, surprinzător, o trăsătură caracteristică, regăsită atât în desenul cât și în variantele în lemn sau în bronz, ale sculptorului român, *Cap de copil*, (datând din 1913).

Barbu Brezeanu crede că incidentul de la Salon ar fi fost generat, de fapt, de către Pablo Picasso. Merită să cităm chiar relatările sculptorului: "În jurul portretului Principesei X, s-a stârnit pe vremuri mare scandal... A fost o glumă a prietenului meu Picasso. O glumă care a prins. Să mă ferească Dumnezeu de prieteni, că de dușmani știu eu să mă feresc." (Pandrea, 1945, p. 169).

Există mai multe portrete făcute celebrului sculptor de personalități contemporane. În acest domeniu au circulat și mai circulă încă nenumărate legende, nenumărate portrete, cele mai multe idealizate, sau marcate de spiritul puternic pe care l-a adus la Paris țărânul de la Hobița.

Petre Pandrea ce l-a cunoscut personal, având numeroase seri de conversații ascuțite și provocatoare, îl descrie extrem de cinematografic cu prilejul unei vizite târzii în țară, între două țări sau chiar două continente. Iată cum îl descrie Petre Pandrea așteptându-l în holul hotelului Bulevard din București: "E mărunț, are păr și barbă albă de Silen, ochi rotunzi de o infinită blândețe, un surâs serafic. În totul are înfățișarea unui sfânt bizantin lipsit de macerație, așa cum am văzut pe zidurile bisericii străbune dintre războaiele și zăvoaiele Oltețului. Un țaran oltean bătrân, scurt și firav, spiritualizat de meditație, dar cu un nucleu vital vânos".

Tot ce a creat artistul la Paris, tot ce l-a înconjurat, de la celebrele sale ateliere, în număr de patru, până la vestimentație au fost fulminant comentate, interpretate și, de cele mai multe ori, eronat sau alterat de alte fapte semnificative.

"Constantin Brâncuși este feciorul lui Radu Brâncuși din cătunul Hobița, comuna Peștișani, județul Gorj. Tatăl era țaran moșnean, adică țaran cu stare și pământ moștenit. În dialect oltenesc pământ moștenesc, însemnează pământ răzeșesc, pământ de moșnean. Despre genealogia lui, aflăm, din Paleolog (prieten din tinerețe cu sculptorul și executor testamentar), următoarele: despre ascendența lui, nu pot spune decât că numele Brâncuși este singurul care să ne fi fost transmis într-o ortografie de literă cu literă pe un stâlp funerar de prin începuturile romane în Dacia. Nefigurând în onomastica română, acest nume nu poate fi decât dac, radicalul spunând-o" (prima carte, p. 6).

Este foarte interesantă asocierea pe care a făcut-o, cu foarte mulți ani în urmă, un ziarist german care-l frecventa la Paris, în mod curent, pe Brâncuși.

Dar înainte de a prezenta uluitoarea și surprinzătoarea asociere este bine să analizăm chiar și superficial contribuția pe care România a avut-o în perioada interbelică a secolului trecut la cultura europeană.

După cum se știe, în acele vremuri, Parisul era populat cu o serie de români care au adus țării prestigiu, renume, noblețe, recunoaștere.

Dar contribuția românească la Europa cultă este mult mai veche. Ea a început cu Dimitrie Cantemir, care nu întâmplător a fost ales membru al academiei berlineze, apoi sărind peste secole, Xenopol cu a sa teorie asupra istoriei care a făcut epocă. Ca și o concluzie intermediară istoric trebuie să arătăm că România, în perioada 1912-1942, n-a jucat un rol important prin grânele sale sau cu petrolul ce la acea vreme era abundent, sau prin oamenii politici efemeri, dar mai puțin efemeri decât cei de astăzi, ci mai mult prin "statuarul solitar Constantin Brâncuși, emigrat într-o bună zi din satul Hobița, județul Gorj, la București, așa cum pleacă cu cobilița copiii olteni, Brâncuși plecând cu dalta, iar de la București la Paris, stabilindu-se acolo în mod definitiv".

La cei enumerați până acum trebuie să adăugăm, fără nici o îndoială, actorii care s-au stabilit în Europa occidentală a perioadei interbelice: Ventura, Elvira Popescu, Yonel, De Max, Alice Cocea, Mihalesco, Iancovescu.

În domeniul literar trebuie să menționăm una din cele mai puternice personalități care au marcat viața mondenă, literară, diplomatică a Parisului anilor 20-30, de sorginte română, deși niciodată nu a cunoscut limba română, iar în diferite prilejuri chiar își declina originea, atribuindu-se, în general, balcanilor. Este vorba de Prințesa Brâncoveanu, care a semnat literar și, temporar, în registrul stării civile, printr-o efemeră căsătorie, cu numele de Ana de Noailles, chiar dacă, cum spuneam, nu a văzut niciodată conacul moșiei de unde primea importante stipendii pentru a ține casă mare la Paris.

La aceștia se pot adăuga, pentru acea perioadă pe Martha Bibescu, pe Anton Bibescu sau pe Panait Istrati.

Revenind la asocierea despre care făceam vorbire în paginile anterioare. Cum spuneam ziaristul german se întreba dacă nu cumva familia Brancoussi este înrudită cu familia Brancovan, de vreme ce au aceeași fizionomie Brâncuși și Ana de Noailles, de fapt, Brâncoveanu. Istoria socială a celor două familii exclud, cu certitudine, această asociere, dar, cine știe, poate, cândva, lucrurile să fi stat altfel decât ni se par acum.

Este extrem de interesantă viziunea sociologică a maestrului despre condiția socială a artistului. Într-un interviu acordat unui celebru scriitor ale acelor vremuri, Brâncuși definește extrem de plastic evoluția istorică a condiției sociale a artistului. "Înainte vreme, noi, artiștii, n-aveam drepturi egale cu cetățenii liberi, cu negustorii din cetate. Eram mereu ocrotiți, protejați de seniori, regi ori cucoane. Eram un fel de slugi de lux. Revoluția franceză ne-a eliberat și pe noi. Ne-a pus alături de negustori. Și negustorii ne-au subjugat. Dintr-o robie am căzut în alta și mai neagră. Seniorii feudali, cel puțin, ne dădeau livrelor și fireturi de lachei galonați. Ne hrăneam cu firimituri de la banchetele somptuoase, dar ne hrăneam. Cu ăștia, cu burjuii, am ajuns cerșetori liberi în haine negre. Dar n-aș renunța la libertate. Fiindcă oltenismul nostru cobilițar m-a salvat de la inaniție pe trotuarele Parisului? De ce ești cinic și profanezi cu sociologie arta mea pură? Domnul să te binecuvânteze!"

BIBLIOGRAFIE

- Blaga, L. (2008). *Aforisme*. Editura Humanitas, București.
- Brezianu, B. (1966). Note pe marginea articolului Brâncuși de Michel Ragon, *Arta Plastică*, 13(4).
- Gavriluță, C. (2008). *Sacrul și californizarea culturii. Șapte interviuri despre religie și globalizare. Colecția studii și eseuri – Antropologie*. Editura Paideia, București.
- Giedion-Welcker, C. & Bollinger, H. (1959). *Constantin Brâncuși*. Griffon, Neuchatel.
- Pandrea, P. (1945). *Portrete și controverse* - vol. I. Editura "Bucur Ciobanul", București.
- Puric, D. (2009). *Despre omul frumos*. Editura DP, București.
- Stahl, P. H. & Marin, C. (2004). *Meșterii țărani români*. Editura Tritonic, București.
- Zărnescu, C. (2004). *Aforismele lui Brâncuși*. Editura Dacia, Cluj – Napoca.
- *** (1962). *The Best in Arts*. New York.

ASPECTE IDEOLOGICE ALE GLOBALIZĂRII

Zsolt Bottyan, Universitatea din Oradea

ABSTRACT

This paper is concerned with the ideological aspects of globalization, presenting two basic political visions (ideologies) on globalization. One of the main theses in this paper is represented by the influence of the leftist ideological structures in Europe and U.S.A on the advancement of globalization in the last two decades. Globalization can be explained by the dissolution of the nation state: by the disappearance of the national economy (the national corporation) and by the weakening of the ethnic culture and nationalist ideologies.

Keywords: ideology, globalization, nation state, corporation

INTRODUCERE

Obiectivul articolului este reprezentat de o analiză din perspectivă ideologică a globalizării. Propun în lucrarea de față o analiză a structurilor de interese economico-politice ce influențează procesul precum și o relevare a clivajelor generate de globalizare, subliniind ruptura dintre statul național și economie.

Acestor aspecte economice ale globalizării li se asociază dimensiunea politică, fără de care nu ar fi fost posibilă deschiderea totală economică la nivel internațional, aspect ce reprezintă chintesența globalizării economice. În acest sens voi analiza motivația ideologică a acestei deschideri economice fără precedent în istorie, subliniind lipsa de control democratic asupra procesului, imputabilă în mare parte disfuncționalităților stângii occidentale și a influenței intelectuale ale unui curent ideologic tehnocrat alimentat teoretic de o parte a științei sociale.

Globalizarea economică a determinat reconsiderarea poziției statului național în structurarea relațiilor internaționale, constituindu-se un model politico-economic cu dimensiuni supra și sub-naționale, promovat de un continuum ideologic neo-liberal format din numeroase instituții politice și economice internaționale gen F.M.I. sau Banca Mondială (Gowan, 1995; Peet, 2003), de instituții academice sau mass-media. Din această perspectivă propun o discuție despre cauzele disoluției statului național și aspectelor determinate de faptul că acesta reprezintă cadrul de organizare și funcționare al democrației.

PRECIZĂRI METODOLOGICE

Din perspectivă epistemologică, sunt adeptul unei abordări ce depășește viziunea durkheimiană asupra faptului social și a schimbării sociale, considerând că actorul social poate exercita un anumit control asupra faptului social, fiind necesară, în viziunea mea, reformularea principiului metodologic conform căruia un “fapt social se explică printr-un alt fapt social” (Durkheim, 2002): sunt situații în care faptul social se explică printr-un alt fapt social, însă există situații sociale, identificabile de către cercetător, în care, în mod principal sau complementar, faptul social se explică psihosocial prin gândirea și acțiunea unor indivizi sau a unor grupuri restrânse (de tipul unor elite). Această perspectivă, ce îmbină orientarea metodologică de analiză culturală propusă de M. Weber (Weber, 2001) cu obiectivismul durkheimian, recunoaște ca surse ale generării faptului

social atât subiectivul colectiv, ce apare sub forma structurilor sociale de tip ideologic, cât și latențele ce se manifestă prin acțiunea socială slab conștientizată la nivel colectiv de tipul orientărilor de valoare. Perspectiva ideologică în explicația faptelor sociale pune accentul pe rolul elitelor și uneori a indivizilor în elaborarea unor modele de acțiune socială.

Doresc să fac câteva precizări terminologice având în vedere caracterul ambiguu al conceptului de ideologie și a unor concepte asociate. Nu sunt adept al interpretării mannheimiene a ideologiei prin conceptul de “ideologie totală”, ca etos al unui grup social constituit într-un context istoric (Mannheim, 1954). Păstrând caracterul de cogniție socială al ideologiei gândit de Mannheim, în viziunea mea, ideologia nu reprezintă “weltanschauung”-ul unui grup ci cunoașterea necesară acțiunii politice generată de formularea unor interese diferite de alte grupuri în raport cu anumite clivaje sociale, având un caracter eminentemente parțial. Prin interes ideologic înțeleg o fixare puternică la nivel cognitiv și afectiv a poziționării individului față de clivaje sociale ca membru a unui grup de status social, asociind acestei poziționări o serie de acțiuni sociale menite să satisfacă scopuri de natură politică. Prin poziționare înțeleg interpretarea specifică grupului a cerințelor funcționale din sistemul social considerate de grup ca esențiale în competiția pentru resurse.

Fenomenul ideologic se constituie în jurul unor clivaje sociale, ce reprezintă poziționarea diferită a grupurilor sociale în raport cu anumite cerințe funcționale ale sistemului social. Această poziționare presupune o diferențiere între grupuri, de tipul inegalității sociale spre exemplu, însă această diferențiere nu este suficientă fiind nevoie de o interpretare diferită a clivajului la nivelul grupurilor, rezultatul apărând sub forma conflictului social. Ideologia este determinată de clivaje dominante, considerate a fi cele mai importante în viața grupului și a societății din care acesta face parte. Clivajul dominant are un caracter istoric și prezintă o realitate ce poate fi determinată prin analiza socială a elementelor constituente ale clivajului: cerința funcțională și interpretarea parțială a interesului. Interesul este formulat la nivelul unor elite ideologice ce acționează într-un cadru politic sau social organizat (partide, instituții academice, mass-media), influența psiho-socială a acestor grupuri având o valoare explicativă. Atributul de “dominant” presupune un principiu de selecție ce poate avea un caracter obiectiv sau subiectiv. Dificultatea analizei ideologice ține de prezența simultană a elementelor obiective (independente de elită) și subiective

ce depind de interpretarea elitei: clivajul are un fundament obiectiv reprezentând o problemă reală în societate, dependentă de condițiile istorice de dezvoltare a societății, însă caracterul de dominant al clivajului este determinat în mare măsură de interpretarea elitei. Alături de clivajele dominante, ideologia va îngloba o serie de poziționări față de diverse probleme sociale ce necesită acțiune politică, însă acestea vor avea un statut secundar, subordonat din perspectivă logică și acțională. Dacă o ideologie își pierde clivajul focal, prin dispariția sau slăbirea acestuia, ideologia respectivă își încheie ciclul istoric și încetează de a mai fi o cogniție socială relevantă, cu putere de a structura politic societatea.

Ideologia este determinată în parte structural, în sensul că aceasta nu se creează din vid ci presupune o structură socială anterioară, sisteme de valori sau ideologii ce vor influența noua construcție ideologică. Nu trebuie să confundăm în acest context ideologia cu doctrina politică a unui partid asumată temporar în spațiul public. Raportul dintre ideologie și valori sociale ține de stratificarea cogniției sociale, valorile având rolul de a legitima interesele ideologice și de a le generaliza la nivel societal.

Propun în continuare o distincție între orientările ideologice și continuumul ideologic. Orientarea ideologică reprezintă poziționarea individului sau grupului față de un anumit clivaj. Lipset sublinia faptul că, continuumurile ideologice concrete reprezentau poziționări față de mai multe clivaje sociale, acestea putând fi ordonate oarecum în funcție de importanța lor pentru grupurile de interese reprezentate (Lipset și Rokkan, 1967). Continuumul ideologic poate fi interpretat ca o structură de acțiune socială, exponentă a unui fascicul de orientări ideologice compatibile, corespunzătoare unor grupuri de interese de tip ideologic, presupunând ideea de clivaj dominant al perioadei istorice, care generează o anumită structură partinică în societate. Gruparea orientărilor ține de procesul istoric de structurare din cadrul societății ce poate ține de un clivaj fundamental din societate sau de procesul de transmitere și schimbare a structurilor sociale.

Din punct de vedere metodologic, analiza ideologică presupune, pe de o parte, o incursiune interpretativă cu privire la acțiunea socială a unor elite politice sau culturale, relevând "teoria" ideologică elaborată de elită. Pe de altă parte, analiza ideologică poate viza aspectele structurale, ce țin de sistemele de valori din societate, cât și poziționarea socială față de cerințele funcționale ale sistemului care pot fi abordate prin intermediul analizei cantitative, statistice. Lucrare de față vizează primul aspect al analizei ideologice, încercând să identifice tendințele ideologice ale globalizării și teoriile ce le susțin din punct de vedere intelectual.

GLOBALIZAREA: PROCES OBIECTIV SAU IDEOLOGIC?

Termenul de globalizare a devenit un clișeu în discursul politic sau academic fără a acoperi, de cele mai multe ori, un conținut suficient de operațional. Nu voi defini globalizarea, un demers pe care îl consider discutabil având în vedere complexitatea fenomenului, mă voi limita în a caracteriza globalizarea ca fiind o

accelerare fără precedent, spre sfârșitul secolului XX, a unor procese deja prezente în sistemul modern internațional conturat încă din secolul XVII, după încheierea războiului de 30 de ani, cunoscut sub numele de "Sistemul Westfalian" (Suter, 2003). Acest sistem a avut o evoluție sinuoasă, relațiile internaționale cunoscând momente de intensificare întrerupte de perioade în care au dominat politicile protecționiste. Accelerarea dezvoltării sistemului mondial în a doua jumătate a secolului XX a fost posibilă datorită unor condiții obiective tehnologice ce țin de dezvoltarea fără precedent a capacității comunicaționale și de transport ce a făcut posibilă relocarea rapidă a resurselor materiale și umane pe glob. Alături de aspectul tehnologic au fost necesare o serie de condiții politice, dintre care cea mai importantă a fost noua ordine mondială conturată după cel de al doilea război mondial caracterizată de războiul rece între blocul vestic condus de S.U.A și blocul comunist condus de U.R.S.S. În blocul controlat de americani (O.E.C.D.) s-a impus modelul politic și economic promovat de aceștia, creându-se un spațiu economic uriaș al schimbului liber capitalist la care s-a adăugat o cooperare politică și militară (Williamson, 2009). După căderea Zidului Berlinului acest model s-a extins practic pe întregul mapamond, putând vorbi, cel puțin pentru o anumită perioadă, de conturarea unui model politico-economic global, constituit politic pe principiile democrației liberale iar din perspectivă economică bazat pe organizarea capitalistă și pe piața liberă (Fukuyama, 1992).

Unii privesc globalizarea ca pe un uriaș proces de convergență economică și politică, în sensul implementării universale a modelului american de democrație liberală capitalistă (Fukuyama, 1992). Singurul clivaj determinat de această viziune ține de confruntarea între naționaliști, partea conservatoare a societății ce susține un model tradiționalist național aflat în disoluție, și partea progresistă, revoluționară, ce propune o lume globalizată, ce se identifică, în concepția acestora, cu exportul occidental al bunăstării economice, al echilibrului social și a libertății politice oferite de democrație. Indiscutabil, "păstrarea identității naționale vs. integrare globală" este unul din clivajele generate de globalizare însă este departe de a fi singurul. Pe de altă parte, reprezentarea globalizării ca un proces pozitiv sugerează o poziționare ideologică care acoperă un interes cu privire la proces. Dacă este relativ ușor să identificăm, la nivel național și internațional, elitele reticente cu privire la globalizare, este mai dificilă surprinderea forțelor transnaționale ce susțin procesul, deși acestea se conturează tot mai pregnant sub forma unei elite economico-politice formată din managementul superior și acționariatul corporațiilor transnaționale, politicieni și intelectuali din mass-media și academie finanțată și controlată într-o anumită măsură de către aceștia.

Pornind de la poziția lui Gramsci, care sublinia rolul fundamental al elitei în constituirea și funcționarea continuumului ideologic (Gramsci, 2000), doresc să fac o precizare teoretică care argumentează accentul pus pe acțiunea socială a elitelor în structurarea ideologică a spațiului politic. Contribuția elitei presupune, pe de o parte, un efort teoretic de conceptualizare, în sensul definirii situației sociale ce cuprinde clivajele acoperite de

continuum, formulând interesele reprezentate, iar, pe de altă parte, presupune un aspect practic în sensul formulării de soluții, de strategii politice în vederea atingerii interesului ideologic. Elita transformă percepția difuză a unei părți din societate în interes precizând miza socială, creând premisele constituirii unei identități de grup ideologic.

Sintetizând variile poziții cu privire la globalizare, putem contura două modele teoretice promovate la nivelul elitelor academice și politice ce au în esență un caracter ideologic. Prima poziție consideră globalizarea un proces obiectiv, ce reprezintă o accelerare fără precedent în istorie a cooperării internaționale, fapt datorat dezvoltării tehnologice în domeniul comunicațional și al transporturilor ce presupun o transmitere rapidă a informației dar și o deplasare rapidă în spațiu, cu costuri reduse, a persoanelor și bunurilor (Fraser și Oppenheim, 1997). O astfel de situație determină în mod obiectiv o schimbare la nivelul culturii, vechile granițe culturale devin nesemnificative, identitatea națională fiind treptat înlocuită cu identități mai cuprinzătoare la nivel zonal, continental sau chiar global (Breton și Reitz, 2003). Esența acestei teorii ține de ideea de obiectivitate, de faptul că forțele tehnologice, ce pătrund după o logică economică, schimbă inevitabil mentalitățile, cultura și, în consecință, suprastructura social-politică (Breton și Reitz, 2003).

Lipset, teoretician al schimbării sociale, considera că dezvoltarea economică atrage după sine dezvoltarea politică, în sensul de adoptare treptată a unui model democratic în locul unui autoritar. În decursul procesului de tranziție, cerințele pieței, cultura corporatistă, ce provine dintr-un mediu democratic, obligă treptat structurile administrative și politice spre o convergență (Lipset, 1963). Ceea ce îi mai rămâne suprastructurii legale și politice este să se adecveze acestei realități iar academiei să studieze consecințele. Această viziune obiectivistă este susținută de numeroși gânditori din domeniul social, care consideră că globalizarea, dincolo de consecințele obiective determinate de infrastructura globală asigurată de tehnologia informației sau a transporturilor, reprezintă un model superior economic, care asigură pe termen lung bunăstarea atât celor care exportă capitalul într-o primă fază cât și beneficiarilor de investiții (Wolf, 2005).

Acest model economic convergent, de factură naiv-optimistă, ia în considerare o creștere economică susținută pe termen mediu și lung (Bhagwati, 2004). În fapt, unii analiști consideră că doar prin globalizare puterile tradiționale economice pot crea un spațiu nou pentru creștere economică (Dreher, 2006). O altă teorie ce susține globalizarea în forma ei actuală, de răspândire a ideologiei unice liberal-capitaliste și a modelului economico-social corespunzător, ține de asocierea puternică între democrație și bunăstare (Farr, Lord și Wolfenbarger, 1998; Inglehart, 2003). În ultimul timp, accentul este pus pe bunăstare, ipoteza fiind următoarea: sub un anumit nivel al bunăstării colective sistemul democratic nu mai poate asigura ordinea asocială, statul fiind nevoit să adopte o un model de organizare autoritar. Astfel, doar prin crearea la nivel mondial a unor condiții economice asemănătoare cu ale occidentului se poate spera într-o adoptare universală a democrației.

Asemenea teoriei materialismului dialectic a lui Marx (Wood, 2004), ne punem problema raportului dintre economic și politic: economicul determină politicul sau invers? Poziția corectă teoretică în viziunea mea este cea care susține influențele reciproce între aceste două mari sisteme de organizare a socialului care, oricum le-am privi, sunt interdependente. Economicul afectează politicul prin bunăstarea care o produce, ce poate determina susținerea sau schimbarea unor partide, ideologii sau chiar sisteme politice. Pe de altă parte, economia nu este o realitate obiectivă care să funcționeze independent de gândirea colectivă și de deciziile politice. Globalizarea privită ca un sistem economic, spre exemplu, nu este un fenomen inevitabil în forma sa actuală. Așa cum înainte a existat o legislație internațională care a delimitat clar economiile naționale, tot așa acum avem un sistem de reglementări care încurajează ideea de globalizare și destructurarea vechii ordini bazate pe economiile naționale. În spatele acestor legislații stau decizii politice ce reprezintă interese sociale, chiar dacă ele pot fi influențate și de fenomene obiective, cum ar fi evoluția tehnologică. Problema fundamentală a globalizării nu este una economică ci politică, mai precis ce ține de controlul politic.

Considerarea globalizării ca fenomen obiectiv este, din punct de vedere logic, incompatibilă cu ideea de democrație, transformând-o pe aceasta într-un soi de determinism tehnocrat. Există interpretări ale democrației, ce elimină în totalitate ideea unui "liber arbitru" care să confere un conținut moral și de responsabilitate deciziilor politice, transformând procesul "democratic" într-o parodie justificativă ce asigură legitimitatea unor guvernări, dar care nu are de a face cu o gândire asupra realității sociale și cu adoptarea unor decizii în consecință. Spre deosebire de acest mecanism, structurarea ideologică a societății are rolul de a grupa și activa interesele din societate în jurul unor clivaje importante pentru viața socială. Lipsa structurării ideologice a societății nu este un indicator pentru buna funcționare a politicului, așa cum cred mulți analiști ai vieții politice, ci reprezintă o atomizare a societății, o lipsă de coagulare a intereselor și a reprezentării acestora și, în ultimă instanță, un deficit de democrație. Consider că putem vorbi de un continuum ideologic ce promovează această variantă optimistă a globalizării, format din elitele economico-politice din țările exportatoare și importatoare de capital.

Cea de a doua poziție consideră globalizarea primordial un fenomen politic, de reglementare a relațiilor economice și politice internaționale, impulsionată de interesele celor ce beneficiază imediat de pe urma procesului: corporațiile multinaționale și țările importatoare de capital. Unii formulează mai radical și consideră forma actuală a globalizării un rezultat al manipulării corporațiilor transnaționale (Ritzer, 2010) la adresa conducerilor politice occidentale, cu scopul de a deschide economiile O.E.C.D. către țările lumii a treia, din simplul motiv al reducerii costurilor salariale ce reprezentau o componentă care afecta marja de profitabilitate a companiilor și dividendele acționarilor. Statul social bazat pe o economie capitalistă sau capitalismul rațional teoretizat prin ideologia unică de Fukuyama (Fukuyama, 1992), se pare că numai era pe placul acționarilor, având în vedere că o parte din profitul

lor se regăsea în salariile negociate de către sindicatele considerate prea puternice și în impozitele prea mari destinate unui “welfare state” (stat al bunăstării) (Mendes, 2008). Cultura managerială a așa numitului “shareholder value” (valoare a acționarului) popularizată în anii 80 (Lazonick și O Sullivan, 2000), odată cu reînflorirea neoliberalismului “reaganist” în S.U.A., ce avea o aversiune funciară față de modelul social al capitalismului, reprezintă chintesența noii filosofii corporatiste detașate de principiul național, susținută de continuumul neoliberal american, cel mai puternic ca organizare politică și volum demografic din lumea capitalistă.

Dintr-un alt punct de vedere, se poate considera că nu a existat nici o conspirație în acest sens, ci pur și simplu s-a creat un nou disponibil acțional pentru companii, fiind imposibil de controlat sau de limitat accesul la acesta pe plan global, determinând un decalaj de profitabilitate enorm între companiile ce exploatează noua situație și cele ce rămân loiale statului de origine. Acest disponibil acțional este caracterizat de state ce oferă condiții suficiente de realizare a producției din perspectiva infrastructurii, a ordinii sociale, a forței de muncă calificate, diferența majoră constituind-o costul acestuia de zeci de ori mai mică decât în statele dezvoltate.

Pozițiile ideologice față de globalizare țin în esență de viziunea asupra consecințelor procesului. Viziunea optimistă vede procesul globalizării ca un succes al convergenței economice și politice și care nu consideră pierderea identității naționale un lucru negativ ci dimpotrivă un aspect binevenit ce va elimina definitiv spectrul unor confruntări interetnice sau religioase. Viziunea pesimistă care consideră optimismul exprimat mai sus unul ipotetic și foarte îndepărtat în timp ca posibilitate de realizare, perioadă în care se pot întâmpla multe, având în vedere că vorbim de fenomene sociale. Previiziunile pe termen lung nu pot fi luate în considerare mai mult decât ca alternative posibile, cărora, în cel mai bun caz, le poți asocia o anumită probabilitate modestă de a se realiza.

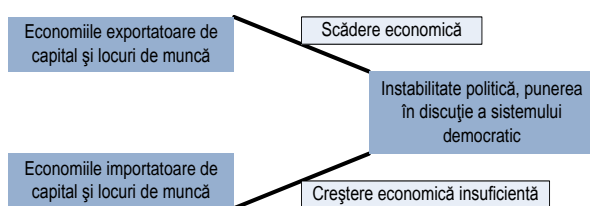

Fig. 1. Modelul pesimist al convergenței globalizării

Modelul pesimist al convergenței politico-economice la nivel global (fig. 1), presupune că nivelul de trai al occidentului se va prăbuși (criză economică prelungită) concomitent cu o creștere economică a țărilor importatoare de capital care se va estompa inevitabil în condițiile scăderii economice occidentale. Aceasta este varianta pesimistă a globalizării despre care se vorbește prea puțin în spațiul politic.

Este oare atât de implauzibilă această variantă în comparație cu modelul optimist, care prin convergență înțelege o sincronizare de tipul celei prezentate în fig.2? În acest model economiile occidentale vor crește în continuare (creștere pusă pe seama globalizării ca unică

alternativă în acest sens), concomitent cu o creștere susținută a țărilor importatoare de capital. Consecința politică a acestui model va fi consolidarea democrației la nivel global.

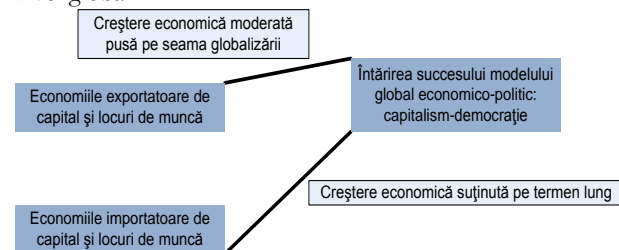

Fig. 2. Modelul optimist al convergenței globalizării

Analiza făcută de Jeffrey Sachs arată că, deși există argumente susținute de indicatorii economici pentru o evoluție de tipul celei din fig.2 pentru primul val al integrării globale 1970-1989 (O.E.C.D.) la care se adaugă puternica creștere a țărilor intrate în procesul globalizării la sfârșitul anilor 80 și începutul anilor 90, nu există suficiente evidențe teoretice (susținute de date) care să prevadă perenitatea în timp a unui astfel de model (Sachs, Warner, Aslund și Fischer, 1995). Modelul optimist se poate transforma în timp într-un model pesimist, aspect întărit de consecințele crizei actuale la nivel global. Partea emergentă a lumii va mai crește economic un timp până când exporturile și lărgirea consumului intern le va permite (Zoellick, 2009), însă occidentul se confruntă deja cu probleme de creștere economică după criza economică (Mody și Ohnsorge, 2010) și putem asista la o perioadă cu recesiuni repetate.

Din perspectivă politică, sunt semne care indică că creșterea economică susținută, de tipul celei din China, nu se transpune automat într-o creștere și menținere la cote înalte ale aprecierii subiective a bunăstării și cu atât mai puțin în forme democratice de organizare politică. Într-o primă fază, creșterea economică a produs în China o schimbare majoră în bine a situației sociale ale unor categorii de populație care trăiau într-o economie naturală având spectrul foametei constant în viața lor (Knight și Song, 1999). Încadrarea într-o societate capitalistă de tip industrial produce în prima fază o creștere sensibilă a aprecierii subiective a bunăstării datorită unui venit constant ce elimină spectrul foametei și a îmbunătățirii condițiilor de igienă și locuit. Funcționarea pe termen lung a aglomerărilor de tip industrial creează probleme specifice urbanizării, disfuncții sociale (comportamente deviante, inegalitate socială) care se asociază cu o așteptare superioară cu privire la aspectul material al vieții inoculat de societatea consumistă. Această ecuație dacă nu conține o creștere economică ce permite crearea unei societăți postindustriale - poate postmaterialiste, în sensul că oamenii, având asigurat un anumit nivel de trai, nu mai valorizează la fel de mult aspectele economice ci cele ce țin de exprimarea socială (Inglehart și Abramson, 1999) - conduce inevitabil la o stagnare socio-economică, la nemulțumire socială și neîncredere în sistemul democratic. Există exemple de modernizări ratate care aparent aveau toate datele să reușească: Iranul post-belic, bogat în resurse naturale, având guverne laice prooccidentale, a ratat procesul de modernizare democratico-capitalistă (Mirsepassi, 2000). Mulți vorbesc de un specific ce ține de moștenirea islamică, însă cheia

înțelegerii situației din Iran este falimentul proiectului laic care a încercat crearea unei societăți de tip occidental. Sărăcia și deziluzia i-a condus pe iranieni spre modelul religios tradițional, egalitar, a cărui imagine despre lume era compatibilă cu sărăcia în care se zbătea majoritatea populației.

GLOBALIZARE: DEFICIT DE DEMOCRAȚIE. “TRĂDAREA” STÂNGII OCCIDENTALE

Cauza principală a crizei economico-sociale o găsim în disfuncționalitatea politicului manifestată prin controlul politic insuficient asupra unor procese asociate globalizării. Doresc să evidențiez faptul că lipsa structurării intereselor politice determină excluderea din procesul decizional a unor grupuri sociale importante cu privire la aspecte ce au un efect direct asupra bunăstării acestora (Wyer și Srull, 1994).

Globalizarea în forma actuală poate fi privită ca rezultat, funcțional sau disfuncțional, al unei democrații occidentale atomizate, cu o populație indiferentă față de fenomenul politic, fapt ilustrat de cifrele de participare politică în continuă scădere (Franklin, 2004), incapabilă să mai reacționeze în contextul schimbărilor sociale datorită lipsei structurilor ideologice autentice (cu diferențele de rigoare) ce permit atât formularea unei poziții sociale cât și participarea activă în sistemul politic. Scăderea interesului față de politică nu este rezultatul “modelului resurse” (Brady, Verba și Schlozman, 1995) ale participării politice, fără justificare în contextul bunăstării occidentale, ci mai degrabă ține de influența unei ideologii tehnocrate care sugerează că economia merge de la sine, că evoluțiile economice pot fi prevăzute cantitativ, deci totul poate fi calculat în direcția unei optimizări a acțiunii economice care să păstreze nivelul de bunăstare și poate și să îl îmbunătățească.

Această credință, bazată în parte pe o perspectivă asupra științei sociale profund criticabilă, a transformat societățile occidentale în mase manipulabile, asemenea experimentului reprezentat de regimurile comuniste. Dacă în comunism societatea era atomizată pentru a fi controlată de un partid politic ce își dorea menținerea privilegiilor prin deținerea puterii politice, acum asistăm la o atomizare a societății ce are ca scop transformarea a celei mai mari părți din societate, prin consimțământ propriu, democratic, în lucrători disciplinați care să-și sacrifice existența pentru bunăstarea unei pătri economice conducătoare reprezentată de acționariatul și managementul corporațiilor transnaționale. Acest aspect a fost elaborat de școala de la Frankfurt prin sintagma de “robot jovial” ce descrie starea individului unidimensional din democrațiile capitaliste occidentale (Marcuse, 1968). Problema e că “robotul” era jovial datorită compromisului realizat cu sistemul capitalist ce îi asigura un nivel de trai fără precedent în istoria relației patron-angajat. Compromisul include și o anumită pasivitate politică, acceptanța principiilor teoretice ce fundamentează capitalismul, ce țin de prevalența proprietății private ca mod de distribuire a produsului social și de economia de piață asupra căreia statul să intervină cât mai puțin, aspecte nu tocmai pe placul stângii clasice. Pasivitatea politică explică de ce probleme sociale majore, legate de sustenabilitatea creșterii economice, ce țin de “reproducția” capitalului uman sau

de protecția mediului înconjurător, trec inevitabil în plan secund, creându-se adevărate “bombe” sociale și ecologice care vor exploda în decursul secolului XXI.

Globalizarea apare ca un proces cu consecințe importante pentru viața socială, dar care este slab conștientizat per total în societate, producând reacții puternice la nivelul unor grupuri extremiste de stânga, naționaliste sau ecologice (Epstein, 2001). Se constată cel puțin trei clivaje importante generate de globalizare care ar fi trebuit să genereze o structurare importantă ideologică a societății: creșterea inegalității sociale, problema identității naționale și sustenabilitatea dezvoltării economice. Primele două generează o relaționare imediată și determină o structurare politică pe axa stânga-dreapta sau conservatorism-liberalism naționalism-cosmopolitism. Cel de al treilea clivaj presupune o anumită poziționare intelectuală a individului, acesta nepresupunând consecințe imediate ci unele ce sunt anticipate a se produce pe termen mediu și lung. Consecințele potențial nefaste ale schimbării climatice, alimentează mai degrabă o opoziție antiglobalizare extremistă decât o structurare ideologică semnificativă la nivelul societăților (sunt și excepții Germania, Țările nordice) (Galtung, 1986).

Să analizăm mecanismul primului clivaj de tip economic, ce privește problema inegalității sociale și răspunsul politic de stânga. Instabilitatea financiară a mediului economic, generată de globalizare, impune reevaluarea ideii de economie națională, aceasta transformându-se dintr-o unitate productivă și comercială a economiei mondiale într-un cadru organizat infrastructural și legal de primire a investițiilor. Se folosește sintagma de “mediu prietenos pentru investiții” ce se traduce, dincolo de cerințele unei economii funcționale de piață, prin următoarele elemente: taxe și impozite scăzute, piață de muncă flexibilă care să avantajeze angajatorul, o presiune asupra salariilor pentru a le păstra competitive, investiții din partea statului pentru a facilita investițiile și adoptarea unei legislații ce să permită circulația facilă a capitalului. Toate aceste măsuri indică spre dependența de investiții a economiei globalizate, proces ce are un caracter ciclic: atragerea investiției urmată de relocarea acestora. Ciclul investițional ține de nivelul de dezvoltare a unei societăți, industria ușoară fiind un bun exemplu pentru acest aspect, relocarea acesteia reprezentând că nivelul de salarizare este prea mare pentru marja de profitabilitate a industriei.

Sistemul economico-social devine de facto aservit față de interesele investitorilor, creându-se un mediu politic “obiectiv”, ultraliberal, reflectat ca atare în discursul politic și în mass media. Soluțiile ultraliberale devin logice, se spune în acest sens că investitorii sunt “motorul” economiei și că interesele lor primează. Aceste afirmații cu caracter ideologic, ce ascund un sâmbure de adevăr, reprezintă în esență perspectiva investitorului cu privire la societate, interesele sale de poziționare socială.

Deoarece vorbim despre poziții ideologice și nu despre constatări științifice, problema economică se poate formula și dintr-o altă perspectivă: într-un sistem economic unde condițiile de competiție sunt egale, investitorii se pot dezvolta și funcționa. Accentul este pus, ca și în cazul tipului ideal de capitalism a lui Weber (Weber, 1993), pe raționalitatea mediului economic, care

face profitabilitatea planificabilă și care oferă șanse egale competitorilor. Globalizarea, în forma ei actuală, tinde să maximizeze profitul, aspect pe care unii îl consideră, nu o poziție ideologică, ci un principiu științific ce generează o acțiune socială optimă. Maximizarea profitului, realizată într-o societate după chipul și asemănarea “mediului prietenos de afaceri”, determină un stat mic cu o capacitate redusă de a interveni în societate prin politici sociale, rezultând o societate cu o inegalitate în creștere și o amenințare pe termen lung la adresa calității vieții (Atkinson, 2003).

Asistăm în fapt la revitalizarea unui clivaj pe care societatea occidentală l-a considerat rezolvat în ecuația capitalismului rațional post-belic: dimensiunea și justificarea inegalității sociale. Această problemă a fost caracteristică capitalismului secolului XIX, abordată de către Marx prin teoria sa asupra plusvalorii (Marx și Engels, 1967), care într-o formă mai puțin radicală se reformulează ca problema supraprofitului. Compromisul realizat de continuumul de stânga (partide, sindicate) cu patronatele a fost în direcția micșorării raportului profit-salarii la un nivel acceptabil social, proces ce a durat aproximativ 100 de ani. A fost o izbândă importantă a social-democrației europene și a sindicalismului american, ce s-au diferențiat în reprezentanții stângii moderate, în contrapartidă cu varianta extremistă, comunistă a stângii.

Acum când asistăm la demolarea acestui compromis, ne întrebăm pe bună dreptate: unde se află continuumul ideologic de stânga din vest? Răspunsul este unul spiritual, dar corect: la dreapta, acolo unde l-au direcționat Giddens în plan teoretic (Giddens, 1998), Blair și Clinton în plan politic (Blair, 1998). “Cea de a treia cale” a reprezentat de fapt aprobarea ideologică, din partea unor partide de stânga, a globalizării, acestea deplasându-se spre centrul politic, ce se traduce în faptul că partidele respective nu mai reprezintă interesele angajaților ci se transformă în instrumente ale manipulării acestora de către corporațiile transnaționale și discursul neoliberal. Cealaltă parte a stângii de sorginte marxistă ține prea mult la internaționalism să critice investițiile occidentului în fostele țări subdezvoltate, aliatele lor ideologice cu câteva decenii în urmă. Stânga naționalistă, răspunsul logic din punct de vedere ideologic la actuala situație politică, reprezintă o configurație locală excepțională în spectrul stângii, fiind prezentă spre exemplu în România comunistă și în prima parte a tranziției. Motivele trădării stângii, mai ales a celei din spațiul anglo-saxon (accept în parte observația că nu există o stângă specifică culturii politice europene în S.U.A.), țin în parte de o “corupere” intelectuală a elitei cu discursul pro-globalist criticat mai sus, iar pe de altă parte, ține de confortul material generat de compromisul rațional cu capitalismul, ce a schimbat structura continuumului ideologic, acesta deplasându-se spre un sistem de valori postmaterialist (Monroe, 1983; Savage, 1985).

Dacă analizăm continuumurile de stânga, putem formula ipoteza unei rupturi între elite și baza socială a continuumului, motivele teoretice ținând de problematica organicității elitei. Gramsci face distincția între ideologii organice, ce însoțesc în mod necesar o anumită structură istorică, cu un rol în organizarea maselor și în crearea unei conștiințe colective ce să permită reprezentarea politică a acestora, ideologia având din această

perspectivă un rol normativ; și ideologii arbitrare, produse de o elită intelectuală tradiționalistă pentru a susține interesele unor clase sociale aflate în disoluție, ce au un rol preponderent manipulator (Gramsci, 2000). Corespunzător dihotomiei de mai sus, Gramsci distinge elita organică cu o funcție socială inovatoare de elita tradiționalistă ce are un caracter istoric (Gramsci, 2000). Organicitatea elitei ține de apropierea, culturală și socială, a grupului intelectual de continuumul ideologic pe care îl reprezintă. Putem vorbi în acest caz de “habitusul” comun al elitei cu baza socială pe care o reprezintă. Elita organică organizează conștiința colectivă difuză printr-un demers preponderent sociologic, în sensul înțelegerii unei realități sociale actuale, a clivajelor și a poziționării diferitelor grupuri sociale față de aceste clivaje. Doresc să subliniez importanța elitei în structurarea continuumurilor ideologice de stânga datorită nivelului de educație mai redus al bazei sociale ce determină o limitare în formularea interesului sau a participării politice. Cu alte cuvinte, structurile ideologice și politice de stânga sunt mai vulnerabile din perspectiva organicității elitei decât structurile de dreapta. Pierderea organicității elitei de stânga occidentale poate fi căutată în direcția originii sociale a acesteia, membrii acesteia provenind din clasa de mijloc sau înstărită a societății, fiind școliți în universități prestigioase, cunoscând un nivel de trai cu mult superior masei reprezentate și manifestând un habitus cu un caracter elitist.

Anchilozare stângii occidentale poate fi explicată și prin problema ce ține de aspectul organizațional al ideologiei, formulată de către Michels prin așa numita “lege de fier” a oligarhiei. Conform acestei teorii, ce se bazează pe un studiu îndelungat asupra Partidului Social Democrat German, democrația devine în timp o partidocrație datorită tendinței partidelor de a se transforma în oligarhii (Sartori, 1999). Partidul de opinie (ideologic) devine o birocrație, în care puterea unui grup restrâns care conduce partidul crește odată cu dimensiunile partidului. În acest punct este posibilă o ruptură între interesele elitei conducătoare și interesele celor reprezentați, membrii simpli de partid sau electorat, partidul devenind clientelar, o structură de redistribuire preferențială, caracteristică României postrevoluționare. Manipularea este prezentă în primul rând față de cei direct reprezentați de partid, prin intențiile ascunse ale elitei politice, ce intră într-un joc de “echilibristică” politică cu propriu electorat, în sensul că îi dă o anumită satisfacție urmărind însă cu precădere interesele proprii de tip economic. Consider că acest aspect este în mod deosebit relevant structurilor ideologico-politice de stânga în explicația rupturii dintre elitele politice și baza socială. Pornind de la principiul metodologic ce nu permite separarea interesului de orientarea valorică, consider că există suficiente argumente care susțin “trădarea” interesului celor reprezentați de elita politică occidentală de stânga, explicând în parte cursul din ultimele două decenii a globalizării.

DISOLUȚIA ECONOMIEI ȘI A STATULUI NAȚIONAL

Dincolo de problemele de identitate ale stângii, lipsa reacției politice ascunde un fenomen mai grav din perspectiva sistemului democratic: destructurarea

spațiului tradițional al politicii reprezentat de statul național, mai ales în cazul unor societăți periferice, de mici dimensiuni, în curs de integrare în structuri supranaționale (gen U.E.), cum este și cazul României. Există două categorii fundamentale de presiuni asupra ideii de națiune: interne ce țin de însăși principiile istorice de constituire a statului național și presiuni de “deznaționalizare” venite din exterior ce au acționat pe linia: corporație, economie, stat, încurajate de sistemul internațional creat în urma celui de-al doilea război mondial.

Analizând problematica deznaționalizării capitalului sau a corporației, observăm că aproximativ până în anii 70, expansiunea internațională a capitalului a păstrat caracterul național al acestuia (McBride și Wiseman, 2000). Acest fapt a determinat o identitate precisă atât pentru companie cât și pentru țara exportatoare și primitoare de capital. Investiția internațională era un proces care presupunea înțelegeri la nivel interguvernamental, ce surprindeau relația dintre corporație și statul național. Interesul companiilor nu era disociat de interesul național, ci dimpotrivă, reprezenta un mod de a integra economicul în ideologia națională. Economia națională era apărată de o serie de instrumente cu o vizibilitate socială și cu un potențial ideologic deosebit cum ar fi politica vamală, politica monetară, cetățenia sau chiar puterea militară. Conflictele militare internaționale au fost pornite, de cele mai multe ori, din considerente economice, în ultimă instanță din dorința de a controla resurse naturale sau de a proteja interese comerciale. Deznaționalizarea capitalului a avut două izvoare fundamentale: pe de o parte, exista nevoia unor relații noi la nivel internațional după cel de al doilea război mondial care să elimine sursele de tensiune economico-politice care au condus la cele două războaie mondiale; pe de altă parte, generalizarea democrației liberale de tip american ce puneau problematica interesului național în plan secund (McBride și Wiseman, 2000).

Pierderea caracteristicii naționale a corporației are un substrat care transferă discuția dintr-un spațiu ideologic abstract naționalism-globalizare, într-o problemă concretă politică: idea de corporație națională presupunea responsabilitatea față de spațiul social în care a luat ființă corporația, considerându-se că aceasta este datoare societății care a creat condițiile sociale dezvoltării și profitabilității acesteia precum și societatea este direct interesată de buna funcționare a corporației având în vedere că produce premisele materiale ale bunăstării. Relația socială stat-corporație era limpede la nivel național: statul oferă infrastructură, forță de muncă calificată, tehnologie, în general tot ceea ce se încadrează în ideea de capital social și protecție la nivel internațional, iar corporația asigură venituri angajaților și participă la întreținerea acestui cadru social în mod suplimentar prin impozite și taxe. Acesta era modelul de echilibru economico-social caracterizat prin ideea de capitalism național bazat pe relația de durată, stabilă între stat și corporație, care în condițiile exploatării optime a modelului democratico-capitalist a obținut rezultate de bunăstare colectivă nemaiîntâlnită în istoria civilizației umane. Prin dezrădăcinarea națională a corporației aceasta devine transnațională rupându-se contractul între aceasta și stat. Relocarea rapidă a resurselor economice, prin aceste corporații transnaționale, afectează echilibrul

macrosocial al statelor, capacitatea de a elabora politici economice și sociale fapt ce se concretizează în deficite bugetare și într-o presiune de a diminua serviciile publice și prestările sociale ale statului.

Statul național este subminat, pe de altă parte, din interior, de însăși principiile etniciste de constituire ale acestuia. Geneza statului național presupunea coagularea politică a unui spațiu etnic prin intermediul unei ideologii naționale, ce fundamentează identitatea națională, care o înlocuiește pe cea etnică. Din punct de vedere istoric, statul național a fost o alternativă ideologică la imperialism, sau mai precis la teritorialism, organizare a politicului caracteristică perioadei feudale. Spun alternativă ideologică deoarece principiul etnic a fost inovația “științifică” a burgheziei, ca fundament pentru organizarea statului, opus principiului biblic al dreptului cezarului pe care se constituia aristocrația. Statul național s-a impus ca formă politică dominantă în secolul XIX, alături de burghezie ca și clasă socială dominantă. Dacă privim problematica din perspectivă hegeliană, statul național reprezintă o formă de raționalitate superioară imperialismului, în sensul că înglobează o cantitate superioară de libertate prin emanciparea unor grupuri etnice ce trăiau într-o condiție inferioară (Solomon și Higgins, 1993). Din acest punct de vedere i se poate conferi principiului național un soi de obiectivitate, fiind un pas pe drumul eliberării omului de contractele sociale rousseau-iste. Eu prefer însă să privesc problematica statului național din perspectivă ideologică, acesta reprezentând în practică un construct politic ale unor grupuri de putere interesate ce nu respectă strict vreun principiu universal valabil.

Discuția teoretică a statului național nu poate ocoli conceptul de etnie, mai ales în cazul statelor europene unde este considerat ca principiu de constituire al acestora. Etnia reprezintă un concept delimitativ a unor grupuri ce presupun o anumită unitate din punct de vedere cultural, în special lingvistic. Dacă privim mai îndeaproape conceptul, observăm că denumirea etniei presupune inițial un proces de heteroidentificare deoarece în momentul autoidentificării vorbim deja de o unitate politică, de ideologie, de națiune. Etnia reprezintă un spațiu pasiv din punct de vedere politic, o formă culturală de adaptare la condițiile de mediu, ce presupun generalizarea unei forme comune de comunicare (limba) căreia i se asociază aspecte culturale comune de tipul religiei, a organizării politice, sisteme de transmitere a proprietății, diviziunea muncii sau sisteme de înrudire. Nu doresc să intru în detalii, însă unitatea etnică are un caracter mai degrabă fictiv, ideologic, mai puțin operațional din punct de vedere antropologic. Atât limba, cât mai ales alte elemente culturale ce fac parte din identitatea etnică precum religia sau tradițiile, prezintă variațiuni importante de la un subgrup etnic la altul, ce indică către sensul ideologic al unității. În acest sens se formează identități regionale ce au uneori un primat față de identitatea etnică sau națională. Există o relație invers proporțională între volumul demografic, spațiul acoperit de o “etnie” și omogenitatea acesteia. Exemplul Germaniei sau Italiei este sugestiv în acest sens. Identitatea de bavarez sau toscan se raportează nu la ideea de etnicitate ci direct la ideea de națiune germană sau italiană. În cazul Italiei este chiar foarte dificil să vorbești de o etnie italiană având în vedere diferențele

pregnante de dialecte și identități regionale ce fac aproape imposibilă comunicarea la acest nivel. Limba italiană este un produs ideologic al construcției ideii de națiune italiană desăvârșit în era mass media (Gellner, 2006).

Heteroidentificarea amintită mai sus presupune interacțiunea unor grupuri etnice, ce produce fenomenul cunoscut în analiza culturală sub denumirea de aculturație. Schimbările culturale variază de la înglobarea în propria limbă a unor cuvinte ce aparțin celeilalte etnii până la preluarea unor tradiții sau chiar credințe religioase. În urma acestui proces se poate întâmpla ca o anumită regiune să aibă o unitate mai mare din punct de vedere cultural, deși cuprinde două etnii dacă judecăm după limba vorbită, decât un spațiu mai larg considerat ca unitar din punct de vedere etnic tot din considerente lingvistice.

Dincolo de omogenitatea discutabilă a elementului etnic, o altă problemă ce subminează statele naționale ține de faptul că acestea nu au putut fi decupate exact după criteriul lingvistic, fapt imposibil de realizat practic. Satele naționale europene conțin în marea lor majoritate grupuri importante de minorități naționale sau etnice. Aceste aspecte pot întări, pe de o parte, coeziunea statului național într-un mediu conflictual determinat de principiul etnic, însă poate reprezenta un argument împotriva universalității acestuia ca structură politică în contextul globalizării (Howe, 1995). Așa cum nici o ideologie nu este capabilă să înlocuiască total etosul unei populații, nici naționalismul sau ideea națională, deși a devenit o componentă importantă „weltanschauung-ului” în fiecare societate, nu reprezintă puncte terminus pentru sistemul de valori care să fie de neînlocuit. În momentul slăbirii ideologizării naționale, proces ce însoțește globalizarea culturală, formele mai noi sau mai vechi identitare sunt pregătite să ia locul identității naționale.

Globalizarea induce două tendințe divergente în organizarea politică ce subminează statul național: pe de o parte, impulsionează constituirea unor structuri suprastatale, pe de altă parte, determină o reorganizare a activităților economice și sociale la nivel regional și local. Acest din urmă aspect este cunoscut, într-un sens optimist, prin termenul de „glocalizare” reprezentând o reorganizare a statului prin transferarea autorității politice spre structuri substatate pentru un management mai adecvat al problemelor economice și sociale în contextul globalizării. Dacă în relație cu structurile suprastatale observăm relaționări apropiate ale diferitelor state în sensul unei rețineri în a renunța la suveranitatea națională, în relație cu procesul regionalizării reacția este diferită în funcție de tradiția organizării politice a statului: centralistă sau regională. Un stat organizat pe o structură regională (Germania), cu structuri democratice constituite în acest sens, ce au funcționat paralel cu guvernele centrale, se va adapta mai ușor tendințelor de structurare politică impulsionate de globalizare.

Dacă structurile suprastatale adresează problema dimensiunii în contextul globalizării, ce vizează crearea unor spații întinse, omogene din perspectiva organizării pieței, a sistemului financiar sau a politicilor economice, regionalizarea ține de managementul mai eficient al resurselor de creare a „mediului prietenos” de afaceri. Din nou ne găsim în fața unei argumentații obiectiviste și cu privire la aceste procese, în sensul că crearea unor instituții suprastatale sau substatate este impusă de

adecvarea economicului și politicului la adresa globalizării. U.E. poate fi analizată din punct de vedere teoretic ca un răspuns al națiunilor Europei la adresa globalizării: uniunea monetară, politicile comune din domeniul apărării sau a afacerilor externe indică în acest sens (Dinan, 1994). În cazul regionalizării, careia îi corespunde un concept ideologic de sorginte neoliberală „devolution”, se argumentează că managementul politic și economic, în general serviciile publice, trebuie aduse mai aproape de oameni, pentru a fi mai eficiente. Toate aceste procese, argumentează susținătorii, sunt implementate democratic în societate prin referendumuri sau decizii politice ale reprezentanților fiecărei națiuni. Nu doresc să fac o analiză critică a caracterului democratic al procesului prin care s-au aprobat la nivel național deciziile majore cu privire la Uniunea Europeană deoarece așa avea nevoi de un spațiu prea amplu. Mă voi mărgini să afirm că construcția Uniunii Europene a fost o decizie a elitelor tehnocrate în primul rând, care folosindu-se de simpatia mass media, au reușit să manipuleze populațiile (nu peste tot) în sensul dorit de către aceștia, în cadrul unor referendumuri repetate și câștigate la limită. Referendumurile nu au fost pregătite corespunzător nedeșăvârșind în percepția publică statutul de alegeri de „mâna a doua” (Garry, Marsh și Sinnott, 2005). Regionalizarea are același sens ideologic, având în vedere faptul că statul național avea o anumită structurare prealabilă regională dar care era făcută într-o relație logică cu ideea de stat național (împărțirea pe județe a României) (Hall, 1998). Noua regionalizare, gândită pe criterii antinaționale - exemplu în acest sens sunt euroregiunile ce au menirea de a reprezenta ideea de globalizare - determină o restructurare a ideii de economie națională (Popescu, 2008), de sistem politic național, desăvârșind practic procesul de disoluție a statului național.

Democrația supranațiune sau subnațiune (Loughlin, 2001), ce corespunde proceselor suprastatale sau substatate de structurare a politicului, nu au dezvoltat instituțiile politice, structurile ideologice pentru a reprezenta interesele populației cu privire la probleme fundamentale precum cele generate de globalizare. Această constatare nu reprezintă însă un verdict definitiv, ci dorește să atragă atenția asupra importanței reevaluării paradigmei politice și ideologice în contextul globalizării. Avem înaintea noastră un continuum economic global fluid și un sistem social rămas pe ruinele fostelor state naționale disociat de acest continuum. Deciziile viitoare vor trebui să reconstituie unități economic-sociale în locul statului național pentru a restabili echilibrul social.

CONCLUZII

Dincolo de factorii obiectivi ce o determină, globalizarea (economică) are un caracter ideologic conturându-se în acest sens elite transnaționale care susțin teoretic procesul. Confruntarea ideologică subliniază faptul că globalizarea nu este un fenomen inevitabil în forma sa actuală, de proces cu o logică ultraliberală ce promovează un discurs tehnocrat în fața căruia abdică orice discurs politic local. Sistemul economico-social devine de facto aservit față de interesele investitorilor, creându-se un mediu politic

“obiectiv”, ultraliberal, reflectat ca atare în discursul politic și în mass media.

Globalizarea în forma actuală poate fi privită ca rezultat al unei democrații occidentale disfuncționale, incapabilă să structureze corespunzător interesele societale, constatându-se, urmărind repercusiunile economice ale crizei, o reprezentare politică neadecvată a categoriilor catalogate ca “pierzători” ai globalizării. Acest aspect se explică printr-o poziționare spre centru a stângii moderate, atât în plan teoretic cât și practic-politic (cea de a treia cale), pe când stânga de sorginte marxistă suferă din cauza atașamentului față de doctrina internaționalistă. Stânga naționalistă, răspunsul logic din punct de vedere ideologic la actuala situație politică, reprezintă o configurație locală excepțională în spectrul stângii fără a dobândi o relevanță politică semnificativă. Motivele eșuării politice a stângii în a formula o opoziție la forma actuală a procesului globalizării țin în parte de o “corupere” intelectuală a elitei de stânga cu discursul pro-globalist tehnocrat, iar pe de altă parte, ține de confortul material generat de compromisul rațional cu capitalismul, ce a schimbat structura continuumului ideologic, acesta deplasându-se spre un sistem de valori postmaterialist. Aceste aspecte sunt întărite de slabele structurări ideologice în jurul celor trei clivaje importante generate de globalizare: creșterea inegalității sociale, problema identității naționale și sustenabilitatea dezvoltării economice.

Slăbirea structurilor ideologice se explică prin disoluția spațiului politic tradițional de constituire al acestor structuri: statul național. Naționalismul, ca parte a etosului oricărei națiuni, este slăbit de deznaționalizarea economiei și de slăbirea sau chiar dispariția structurilor culturale de tip etnic dislocate de un sincretism cultural constituit în urma îmbinării elementelor culturale locale cu cele globale, aspect ce determină în plan politic o prezență anemică a grupărilor naționalist-populiste sau chiar radicale, cazuri disonante relativ recente fiind Ungaria și Olanda.

Regionalizarea reprezintă un proces paralel cu constituirea unor structuri supranaționale, ce propune forme identitare mai vechi (regiunile istorice) sau mai noi (euro-regiunile) în locul celei naționale.

BIBLIOGRAFIE

Atkinson, A. (2003). Income inequality in OECD countries: data and explanations. *CESifo Economic Studies*, 49(4), pp. 479-513.

Bhagwati, J. (2004). *In defense of globalization*. Oxford University Press, New York.

Blair, T. (1998). *The Third Way: new politics for the new century*. Fabian Society, London.

Brady, H., Verba, S. & Schlozman, K. (1995). Beyond SES: A resource model of political participation. *American Political Science Review*, 89(2), pp. 271-294.

Breton, R. & Reitz, J. (2003). *Globalization and society: processes of differentiation examined*. Praeger Publishers, Westport.

Dinan, D. (1994). *Ever closer union?: an introduction to the European Community*. Macmillan.

Dreher, A. (2006). Does globalization affect growth? Evidence from a new index of globalization. *Applied Economics*, 38(10), pp. 1091-1110.

Durkheim, E. (2002). *Regulile metodei sociologice*. Polirom, Iași.

Epstein, B. (2001). Anarchism and the anti-globalization movement. *Monthly Review*, 53(4), pp. 1-14.

Farr, K., Lord, R. & Wolfenbarger, L. (1998). Economic freedom, political freedom, and economic well-being: a causality analysis. *Cato Journal*, 18(2), pp. 247-262.

Franklin, M. (2004). *Voter turnout and the dynamics of electoral competition in established democracies since 1945*. Cambridge University Press, Cambridge.

Fraser, J. & Oppenheim, J. (1997). What's new about globalization? *The McKinsey Quarterly*, 2, pp. 168-169.

Fukuyama, F. (1992). *The End of History And The Last Man*. The Free Press, New York.

Galtung, J. (1986). The green movement: A socio-historical exploration. *International Sociology*, 1(1), pp. 75-75.

Garry, J., Marsh, M. & Sinnott, R. (2005). 'Second-order' versus 'Issue-voting' Effects in EU Referendums. *European Union Politics*, 6(2), pp. 201-201.

Gellner, E. (2006). *Nations and nationalism*. Blackwell Publishing, Oxford.

Giddens, A. (1998). *The third way: The renewal of social democracy*. Polity, Cambridge.

Gowan, P. (1995). Neo-liberal theory and practice for Eastern Europe. *New Left Review*, 213, pp. 3-60.

Gramsci, A. (2000). *A Gramsci reader: selected writings, 1916-1935*. Lawrence & Wishart, London.

Hall, J. (1998). *The state of the nation: Ernest Gellner and the theory of nationalism*. Cambridge University Press, Cambridge.

Howe, G. (1995). *Nationalism and the nation-state*. Cambridge University Press, Cambridge.

Inglehart, R. (2003). *Human values and social change: findings from the values surveys*. Brill.

Inglehart, R. & Abramson, P. (1999). Measuring postmaterialism. *American Political Science Review*, 93(3), pp. 665-677.

Knight, J. & Song, L. (1999). *The rural-urban divide: economic disparities and interactions in China*. Oxford University Press, Oxford, USA.

Lazonick, W. & O Sullivan, M. (2000). Maximizing shareholder value: a new ideology for corporate governance. *Economy and Society*, 29(1), pp. 13-35.

Lipset, S. (1963). *Political man; the social bases of politics*. Doubleday.

Lipset, S. & Rokkan, S. (1967). *Cleavage structures, party systems, and voter alignments: An introduction*. The Free Press.

Loughlin, J. (2001). *Subnational Democracy in the European Union: Challenges and Opportunities*. Oxford University Press, New York.

Mannheim, K. (1954). *Ideology and Utopia: an Introduction to the Sociology of Knowledge*. Routledge & Kegan Paul, London.

Marcuse, H. (1968). *One-dimensional man*. Beacon Press Boston, Boston.

Marx, K. & Engels, F. (1967). *Opere Alese*. Editura Politică, București.

McBride, S. & Wiseman, J. (2000). *Globalization and its Discontents*. Palgrave.

- Mendes, P. (2008). *Australia's welfare wars revisited: The players, the politics and the ideologies*. UNSW Press, Sydney.
- Mirsepasi, A. (2000). *Intellectual discourse and the politics of modernization: negotiating modernity in Iran*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Mody, A. & Ohnsorge, F. (2010). After the crisis: Lower consumption growth but narrower global imbalances?, *IMF Working Paper* No. 10/11.
- Monroe, A. (1983). American party platforms and public opinion. *American Journal of Political Science*. 27(1), pp. 27-42.
- Peet, R.(2003). *Unholy trinity: the IMF, World Bank and WTO*. Zed Books, London.
- Popescu, G. (2008). The conflicting logics of cross-border reterritorialization: geopolitics of Euroregions in Eastern Europe. *Political Geography*. 27(4), pp. 418-438.
- Ritzer, G. (2010). *Readings in Globalization: Key Concepts and Major Debates*. Wiley-Blackwell.
- Sachs, J., Warner, A., Aslund, A. și Fischer, S. (1995). Economic reform and the process of global integration. *Brookings papers on economic activity*. 1995(1), pp. 1-118.
- Sartori, G.(1999). *Teoria democrației reinterpretată*. Editura Polirom, Iași.
- Savage, J. (1985). Postmaterialism of the left and right: Political conflict in Postindustrial Society. *Comparative Political Studies*. 17(4), pp. 431-431.
- Solomon, R. și Higgins, K. (1993). *The age of German idealism*. Routledge, London.
- Suter, K. (2003). *Global Order and Global Disorder: Globalization and the Nation-State*. Praeger, Westport.
- Weber, M. (1993). *Etica protestantă și spiritul capitalismului*. Humanitas, București.
- Weber, M. (2001). *Teorie și metodă în științele culturii*. Editura Polirom, Iași.
- Williamson, J. (2009). Globalization, convergence, and history. *The Journal of Economic History*. 56(02), pp. 277-306.
- Wolf, M. (2005). *Why Globalization Works*. Yale University Press.
- Wood, A. (2004). *KARL MARX*. Routledge, New York.
- Wyer, R. și Srull, T. (1994). *Handbook of social cognition*. LAWRENCE ERLBAUM ASSOCIATES.
- Zoellick, R. (2009). *After the Crisis*, Speech to The Paul H. Nitze School of Advanced International Studies of the Johns Hopkins University. 28.

CULTURAL LANDSCAPES AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT. RECENT RESEARCH AND PROJECTS IN ALBA COUNTY, ROMANIA

Călina-Ana Buțiu, Universitatea "1 Decembrie 1918" Alba Iulia
Mihai Pascaru, Universitatea "1 Decembrie 1918" Alba Iulia
Lavinia Holunga, Universitatea "1 Decembrie 1918" Alba Iulia

ABSTRACT

The study we propose starts from the UNESCO premise that cultural landscapes represent the combined work of nature and of man, illustrating the evolution of human society and settlement over time. A recent research conducted in Alba County, Romania, has had a three-dimensional multidisciplinary view of cultural landscapes, as follows: (1) local history and culture; (2) ecological context; (3) social environment and local economy. This research has added sociological perspectives of community development to the existing historical documentation, ecological context analysis and study of the social and economic environment. These perspectives have been meant to substantiate the participation of the local community in identifying, outlining and preserving a certain cultural landscape.

Keywords: cultural landscape, sustainable development, ecological context, globalisation processes, multidisciplinary research

SUSTAINABLE DEVELOPEMENT AND CULTURAL LANDSCAPE

The concept of sustainable development is relatively recent, but it constantly attracts the public eye. This relates to the entire ensemble of forms and methods of social-economic development the purpose of which is to assure a balance in the social-economic systems and in the elements of natural capital. The most known definition of this term is given by The World Committee for Environment and Development (WCED), in the report "Our Common Future" (or the Brundtland Report) of 1987: "Sustainable development is development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs" (Brundtland, 1987, p.43). The term "sustainable development" becomes popular after the Conference regarding the Environment and Development (Earth Summit) organised at Rio de Janeiro in 1992. The basic idea from which the concept of sustainability flows is that the human activities are dependent on the environment and the resources. The quality of life is given by the health, social security and economic stability of society.

The 2002 World Summit on Sustainable Development (WSSD), held in Johannesburg, explored critical challenges of the 21st century related to balancing the quality of life and environmental and economic security, while meeting the demands for food, water, shelter, sanitation, energy, and health services. The Summit provided a forum for expression of continued concern with climate change, biodiversity loss, fisheries depletion and desertification (Adams, 2006).

A series of studies look at the environmental externalities of economic growth (see Grossman and Alan, 1995, Antoci and Galeotti, 2008). An optimistic conclusion revealed by some scholars (John and Pecchenino, 1994; Panayotou, 2003), according to which the economic growth-induced increases in individual incomes lead to a reduction in negative externalities, remains the subject of debate. Panayotou suggests that a link between economic growth and environmental

damage will eventually end in the future, and the environment will start to improve, as income rises¹.

Another study explores the recent recognition of the value of both cultural landscapes and protected landscapes and the convergence in conservation strategies (Mitchel and Buggey, 2000).

The recent increase in education efforts has resulted in a rapidly growing public environmental awareness. This creates favourable premises for an informed public participation in the decision making process. The opinion surveys show the public increasingly prioritizing the environmental concerns over those of economic nature. As an example, although for most American people, economic concerns are more immediate, the value they place on environmental protection ranks higher (Carlson, 2005). As for the European Union, in terms of environmental concerns, the 2005 Euro-barometer showed an emphasis placed on industrial safety. The 2007 Euro-barometer (which was richer in environmental preoccupation details) indicates that the EU citizens (1) attach great value to the environment and are increasingly aware of the role that the environment plays in their lives; (2) are increasingly aware of the global nature of environmental problems; (3) tend to expect global responses to global problems, and therefore appear to support Europe-wide environment policy and the EU as its executor; (4) most of them assume environmentally friendly attitudes and they are aware of their role as individuals in protecting their environment; (5) although they are aware of the need to protect the environment, their green attitudes do not always translate into environmentally friendly behaviour and concrete actions; (6) while they generally feel informed on environmental issues, the degree of awareness varies substantially from country to country; the best informed citizens are likely to live in the northern and western part

¹ The paper addresses the questions surrounding the so-called environmental Kuznets curve, reviewing dozens of relevant papers which confirms the specific inverted "U" trend for various pollutants. A lot of research confirms that many environmental indicators first deteriorate and then eventually improve once a sufficiently high-income level has been reached.

of the EU while those who feel less informed are likely to come from southern Europe and the new Member States.

More recently, a great number of experts connect sustainable development to the idea of public governance, essential to assuring sustainability (Kumar, 2002/2007).

Gradually, the sustainable development policies of this decade come to meet other priorities such as protecting and promoting the diversity of cultural expressions. Thus, documents of reference in this field are: the European Landscape Convention adopted in 2000 and the Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions signed in Paris in 2005, following the 33rd General Convention of the UN.

Accordingly, the Romanian legislation passed the following laws: Law no. 451/2002 for the ratification of the European Landscape Convention signed in Florence (2000) and Law no. 248/2006 in which Romania adopted the Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions, signed in Paris (2005). The preamble of Law no. 451/2002 mentioned, among other things: "the cultural landscape contributes to the development of local cultures [...] this is the main component of the natural and cultural European heritage, contributing to the human well-being and to the consolidation of European identity.

Within the European Programme Culture 2000, many elaborated projects focused on cultural landscape. But, after the analysis of the project results, a conservatory definition of the concept of cultural landscape was found to be dominant, a single element was targeted: either the natural or the cultural element. (Pascaru et al., 2008).

For a stronger identity of the place designated as cultural landscape, the integration of the local culture history in the natural history will be recommended. Thus, a redefining of the concept of cultural landscape through a three-dimensional approach is obtained: (1) local history and culture; (2) ecological context; (3) social environment and local economy. From this moment on we can speak about the integrated approach of the landscape².

We tried to take into account a series of definitions of the cultural landscape concept, which seem to be widely accepted:

"Cultural landscapes are the combined work of nature and man. They are illustrative of the evolution of human society and settlement over time, under the influence of the physical constraints and/or opportunities presented by their natural environment and of successive social, economic and cultural forces, both external and internal" (UNESCO, 1992 apud. Laidet and Tóth, 2007, p. 1).

In 1998, the Fourth World Heritage Global Strategy meeting held in Amsterdam formulated the following definition of outstanding universal value, highlighting the need to identify themes as well as taking into account

regional and historical specificities of cultural properties: "The requirement of outstanding universal value characterizing cultural and natural heritage should be interpreted as an outstanding response to issues of universal nature common to or addressed by all human cultures. In relation to natural heritage, such issues are seen in bio-geographical diversity; in relation to culture in human creativity and resulting cultural diversity" (UNESCO, 1997, apud. Smith, 2007, p. 6).

In 2008, The UNESCO Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention categorized cultural landscapes into three main categories (p. 86):

Landscape designed and created intentionally by man. This embraces garden and parkland landscapes constructed for aesthetic reasons which are often (but not always) associated with religious or other monumental buildings and ensembles. These are the most easily identifiable and more clearly defined

Organically evolved landscape. This results from an initial social, economic, administrative, and/or religious imperative and has developed its present form by association with and in response to its natural environment. Such landscapes reflect that process of evolution in their form and component features. They fall into two sub-categories (1) a relict (or fossil) landscape is one in which an evolutionary process came to an end at some time in the past, either abruptly or over a period. Its significant distinguishing features are, however, still visible in material form - a continuing landscape is one which retains an active social role in contemporary society closely associated with the traditional way of life, and in which the evolutionary process is still in progress. At the same time it exhibits significant material evidence of its evolution over time.

Associative cultural landscape. The inscription of such landscapes on the World Heritage List is justifiable by virtue of the powerful religious, artistic or cultural associations of the natural element rather than material cultural evidence, which may be insignificant or even absent.

As regard this classification, we find out a very interesting observation: "The three categories of cultural landscape have so far stood up well to ten years' use. [...] Discussions about whether they are agricultural, industrial or urban are therefore dealing with second order issues, for all or none such descriptors can fit inside one or more of 'designed', 'organically evolved' or 'associative' models. Although in practice many cultural landscapes have characteristics of more than one of the World Heritage categories, each can without much difficulty be ascribed to a principal category" (Fowler, P., 2003 apud. Siririsak and Akagawa, 2007, p. 15)

METHODOLOGY. THE HOLISTIC MODEL OF THE LANDSCAPE IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE TERRITORIAL DEVELOPMENT

In the Alba County, Romania, two projects were elaborated between 2007-2008 concerning the delimitation, description and promotion of certain areas

² From the perspective of the identity theory, an integrated approach to landscape can take into account several types of identity references: 1) material and physical references, 2) historical references, 3) psycho-cultural references, 4) psycho-social references (Mucchielli, 1989), even when the object to be identified is a natural landscape, but in connection to a human community.

as a cultural landscape: Râpa Roşie and Ceru Băcăinţi. (Pascaru et al., 2008; Goronea et al., 2008).

In both projects, a methodological perspective, heuristically generous is that of placing a cultural landscape in a larger context of territorial development.

The Territorial Agenda of the European Union (2007) mentions which are the current challenges of the territorial development programmes: consolidation of the regional identity and a better use of territorial diversity.

Out of all the requirements of the Territorial Agenda of the European Union (2007) we keep in mind the ones which are most relevant for this study. These are: (1) The consolidation of the ecological structures and cultural

resources as added value for an economic development; (2) The consolidation of integrated territorial development policies in areas considered vulnerable from an ecological or cultural point of view, to reconcile the economical progress with an ecological, social and cultural sustainability.

The complex nature of all of these requirements imposes almost naturally the integrated approach of landscape. For this purpose, the interdisciplinary principle was applied in these two projects; the model presented in figure 1 resulted.

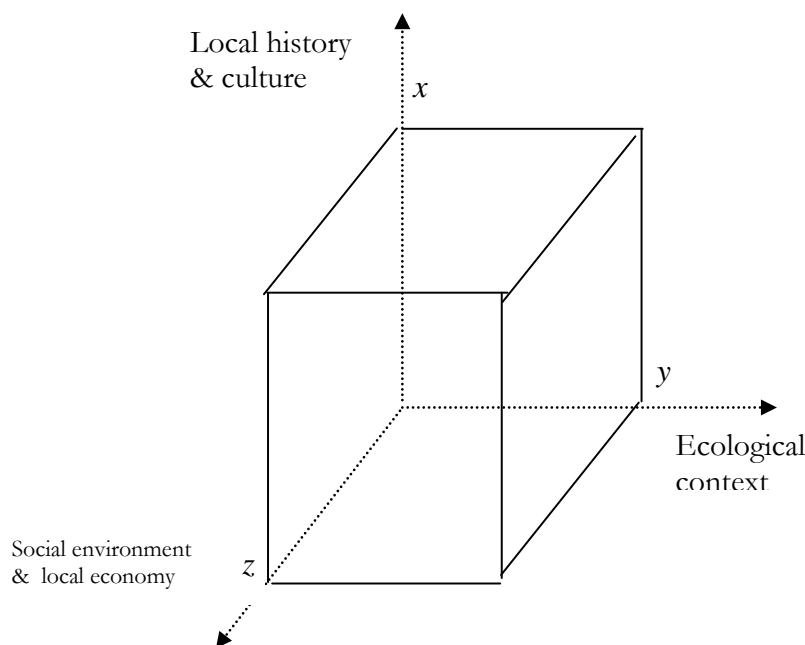

Fig. 1. The holistic model of cultural landscape

At a first stage, there were gathered the results of some previously disciplinary researches from fields as history archaeology, ethnography, literature, social science and sciences of nature, researches more or less turned to account.

At a second stage, the members of the project team wrote scientifically grounded articles, based on theoretical investigation and practical studies. The purpose of this type of analysis was to unify the strongest elements of local identity, as an instrument for the development of a rural area whose specificity tends to be lost either due to the dramatic decrease of population (at Ceru Băcăinţi), or due to the proximity of Sebeş, now a highly developed industrial city (at Râpa Roşie).

At a third stage, as an element of collaborative research, within interviews and focus groups with the inhabitants and the stakeholders, a debate regarding the projects was challenged, with the stated aim of promoting the fundamental ideas that sustain the two cultural landscapes. (Pascaru et al., 2008; Goronea et al., 2008).

RESULTS

The cultural landscape of “Râpa Roşie”

Râpa Roşie (the Red Ravine), is the name given to a height (496 m maximum altitude) situated near Sebeş and Lancrăm, Alba County. It is one of the most interesting places from the point of view of those interested in natural spectacular shapes. The sedimentary rocks alternate, creating red pyramidal shapes, unique in Romania, constantly eroded by natural agents. For geologists, Râpa Roşie is a witness of the evolution of the area; it was originally a sea bottom.

Covering 10 ha, the reservation contains geological shapes eroded by wind and water as well as a particular flora, with very many rare species.

Râpa Roşie declared in 1958, a monument of nature, is at the same time, a geological, botanical and archaeological reservation. Quite isolated from the areas extremely populated by the tourists, the reservation is not completely deprived of human presence with a negative effect for the ecosystem's balance (nearby sheep-folds,

short tourist hikes during the weekends and hang gliding camps).

The cult pit at Râpa Roșie is very important for archaeologists. (Pascaru et al., 2008). In the South-East of the village of Lancrăm is the archaeological site of Lancrăm-Glod.

For Romanian culture and spirituality, Lancrăm, situated in the close vicinity of Râpa Roșie, is a symbolic nucleus; here are concentrated elements that connect cultural geography to the mechanism of promoting Transylvanian identity in the national and European perimeter, from a social-cultural and historical perspective.

The writer and philosopher Lucian Blaga, born in Lancrăm, remains one of the most eloquent personalities of Romanian and European culture. He was organically connected to the destiny of his home village as he bore the archetypal message of the world to which he belongs.

In Blaga's novel, *Luntrea lui Caron* (Charon's Crossing) we can observe his fascination with Râpa Roșie. The entire novel is a projection of the image and collective memory of the village in which Lucian Blaga was born.

To conclude, we can note that in what concerns Râpa Roșie, it brings together elements of all the three great categories of cultural landscape, if we perceive it in close connection to Lancrăm and to the genius of Lucian Blaga, born in this area. (Pascaru et al., 2008).

The cultural landscape of Ceru-Băcăinți

In the Ceru Băcăinți area, outstanding components of cultural landscape include elements of natural environment, material heritage and immaterial heritage (spiritual).

Natural elements of the Ceru Băcăinți area are Piatra Tomii (Toma's Rock), a geological reservation, Piatra Mare (The Big Rock) and Piatra Mică (The Little Rock).

Elements of material heritage contain: traditional household with a house, annexes and stone fencing and the archaeological vestiges of Piatra Tomii.

Elements of immaterial heritage contain: beliefs, myths, habits and holidays of the lay and religious calendar, traditional crafts, popular costumes and others. (Goronea et al., 2008).

Identifying community support through collaborative research

The two projects developed, after an extensive and multi-disciplinary research, through the promotion of collaborative research. (Stringer, 2007; Bușiu and Pascaru, 2007; McIntyre, 2008).

We chose this type of research because it offered many opportunities. It is a proven fact that collective will within the collaborative research process can determine individual and collective change. Collaborative research provides multiple opportunities for practitioners and participants to create knowledge and integrate theory and practice in ways that are unique and practical for a particular group. Also, it focuses on people's lifetime experiences, on changes that occur individually and socially, on the joint creation of knowledge; it creates public areas where researchers and participants can re-shape their understanding of the manner in which

politics, education, society, the economy and family mediate their own lives. (McIntyre, 2008).

The main objective of collaborative research was to identify the potential community support in case the two projects were implemented, which would mean a territorial outlining of cultural landscapes and their appropriate conservation. A secondary objective was to identify new elements of living spirituality in the two areas.

The techniques used in the collaborative research were the focus group and the interview.

Within a focus group organized at Sebeș-Alba it was presented the project of possible developments for the cultural landscape of Râpa Roșie. The objectives of the meeting were the following: 1) to make clear the concept of cultural landscape and adopt a common language as a basis for promoting touristically this area. 2) to identify common and different views, representations and actions aiming to develop the studied territory; 3) to create connections between the social actors interested in cultural developmental projects; 4) to complete/ adjust the proposed project with ideas and information which would assure a pro-active involvement of communities into future projects for the development of territory.

Some of the main ideas convergent to the project proposed were: 1) the highway crossing the area is an opportunity for the touristic promotion of the cultural landscape of Râpa Roșie; 2) the need for information materials to promote the area; 3) the need to create modern facilities and endowments, without affecting the quality of the ecological factors.

The divergent views concerned the following problems: 1) the new route of a highway under construction (the representatives of the City Hall presented an adjusted project that brought the highway too close to the reservation (circa 500m), and the changes had technical reasons); 2) solving the conflict between touristic promotion and the protection of rare flora and fauna species; 3) the preservation / elimination of pasturing in the area; 4) abandoned buildings as elements that distort the landscape; 5) the tendency to extend the defining area of cultural landscape to the entire Sebeș valley. (Pascaru et al., 2008).

At Ceru Băcăinți, through the interview technique, there were first identified a few elements of community attachment; attachment was the basis of a potential community support for promoting cultural landscape projects. The inhabitants interviewed stated that they were proud of their birth place and they described it in all its beauty and even underlined the organic connection to it: "we built these houses ourselves and they give us a feeling of belonging!" The discussions also identified a pessimistic perspective of its own future. The subjects considered that there were few chances to stop the depopulation of villages, which would lead to the death of the village Ceru Băcăinți: "I believe that the village has no future any more, as there are few people left. It's a deserted place!"

A leitmotif about the possible solution to re-animate the area, identified in all of the subjects' answers was the hope of the inhabitants in the authorities' and formal leaders' actions, these being considered to be the only able to reanimate the development of the area. The subjects provided a series of ideas which could lead to

the stimulation of a positive evolution of the life of the community and of the economy of the area (construction of a chalet, attracting investors willing to buy land here). The people were aware of the need for advertising, for partnerships abroad, for re-population of neighbouring villages. This final solution was only perceived as possible in the context in which the village could provide advantages and facilities for people who wanted to come and settle here (Goronea et al., 2008).

CONCLUSIONS AND PERSPECTIVES

Current threats to cultural landscapes, identified by the communities involved in the research, have proved to be the direct expression of globalisation processes: 1) aggressive extension of communications and 2) the risk of losing local identity and traditions under the pressure of world values or fake values (individualism, mobility, pragmatism, imitation etc.). The existing multidisciplinary research and the communities' contribution have been used to substantiate new sustainable development projects, which our paper also presents.

In what concerns Râpa Roşie, the researchers outlined the following conclusions: 1) the cultural heritage was a source of local identity and a means of increasing cohesion between the members of a community; 2) the visible elements of cultural heritage form the cultural landscape, which can be turned to account by communities, as an element of sustainable development; 3) the turning to account of the heritage and of the cultural traditions constitutes a practice to be integrated into the public policies of public authorities; 4) the keeping and use of traditional and cultural heritage values must be the object of a strategic programming "bottom to top", in connections to the needs identified, to the local interests and policies; 5) Protecting and turning to account the cultural heritage, the cultural traditions must become a participatory process, assumed by the community citizens; 6) for the (re)construction of local identity for Lancrăm, now a neighbourhood of the city of Sebeş, it is necessary that the local history, culture and traditions to be promoted together with Râpa Roşie, an attraction for the touristic market. (Pascaru et al., 2008).

A series of recommendations were formulated: 1) the priority "Promoting the cultural landscape Râpa Roşie" should be part of the development strategy of Sebeş; 2) to support and develop a new programme under the name of "Râpa Roşie – the Prophet's Steps"³ in order to promote the cultural landscape of Râpa Roşie 3) set up a network of stakeholders for the touristic promotion of the area; 4) elaborate materials to promote the cultural landscape of Râpa Roşie (web site, flyers, brochures, banners etc.) and the strategies and local initiatives in this direction; 5) Prepare a "cross-community consortium" with the purpose of a common strategic action in the field and access to community and international funds for large-scale projects (for instance, structural funds of the European Union); 6) Support workshops to write funding applications for micro-projects to promote the tourism in the area. (Pascaru et al., 2008).

In what concerns Ceru Băcăinţi, it was found to represent the most interesting and original island of stone architecture in Romania, and one of the oldest strata of popular architecture in the Apuseni Mountains. There must be initiated advanced ethnographic research in the area in order to value, from the touristic point of view, the immaterial heritage.

Integrated preservation actions are necessary to maintain the significant aspects of landscape and of the stone constructions justified through their heritage value. The means necessary for an integrated conservation are of a legal, administrative, financial and technical nature. (Goronea et al., 2008)

Both projects would give credit to the idea that landscape is not only a cultural and ecological heritage but also an economic heritage. Cultural landscape and heritage are a capital which may lead to profit by practicing cultural and ecological tourism. This development option would allow saving the landscape and patrimonial heritage still present in the two areas and would provide the inhabitants with rather stable jobs.

At the level of intervention, the support of projects should be based on the theory and practice of community development, theory and practices successful in other territorial development projects (Sandu, 2005; Sandu et al., 2007).

REFERENCES

- Adams, W. M. (2006). *The Future of Sustainability: Rethinking Environment and Development in the Twenty-first Century*, Report of the IUCN Renowned Thinkers Meeting, 29-31 January 2006, available at http://cmsdata.iucn.org/downloads/iucn_future_of_sustainability.pdf, (Last revised 22 May 2006), consulted on 21st of May 2008.
- Antoci, A., Borghesi, S. & Galeotti, M. (2008). Should we Replace the Environment? Limits of Economic Growth in the Presence of Self-protective Choices. *International Journal of Social Economics*, 35(4), pp. 283-297.
- Brundtland, H. (1987). *Our Common Future*, Oxford University Press, Oxford, for the World Commission on Environment and Development.
- Buţiu, C. A. & Pascaru, M. (2007). Principles of Territorial Intelligence. Predictors of the Participation in the Livezile-Rimetea Micro-region (Romania). *Annales Universitatis Apulensis, Seria Sociologie*, 6-7, pp 57-71.
- Carlson, D. K. (2005). *Public Priorities: Environment vs. Economic Growth. Age and politics influence attitudes*, Gallup Poll, available at: <http://www.gallup.com/poll/15820/Public-Priorities-Environment-vs-Economic-Growth.aspx>, consulted 21st of May 2008.
- Goronea, T. (coord) et al. (2008). *Studiu privind aria caracteristică pentru peisaj cultural în zona Ceru Băcăinţi, Judeţul Alba, Alba Iulia*, Alba County Council.
- Grossman, G. M. & Krueger, A. B. (1995). Economic Growth and the Environment. *The Quarterly Journal of Economics*, 110(2), pp. 353-377.
- John, A. & Pecchenino, A. (1994). An Overlapping Generations Model of Growth and the Environment. *The Economic Journal*, 104(427), pp. 1393-1410.

³ "Paşii profetului" (the Prophet's Steps) is the title of one of Lucian Blaga's books of poetry.

- Kumar, S. (2002/2007). *Methods for Community Participation. A complete Guide for the Practitioners*, ITDG Publishing, Bourton on Dunsmore, Rugby, Warwickshire.
- Laidet, M. & Tóth, K. (2007). VITOUR – *The European World Heritage Vineyards*, available at http://www.oiv2007.hu/documents/law_economics/328_vitour_presentation_document.pdf, consulted on 20th of March 2009
- McIntyre, A. (2008). *Participatory Action Research. Qualitative Research Methods Series 52*, SAGE Publication, Inc.
- Mitchel, N. & Buggey, S. (2000). Protected Landscapes and Cultural Landscapes: Taking Advantage of Diverse Approaches. In *Landscape Stewardship: New Directions in Conservation of Nature and Culture*, The George Wright Forum 17(1), pp. 35-46.
- Mucchieli, A. (1989). *L'Identité*, PUF, Paris.
- Panayotou, T. (2003). Economic Growth and the Environment, *Economic Survey of Europe*, 2, pp. 45-72.
- Pascaru, M. (coord) et al. (2008). *Studiu privind aria caracteristică pentru peisaj cultural în zona Râpa Roșie, Județul Alba, Alba Iulia*, Alba County Council.
- Smith, A. & Jones, K. L. (2007). Context for the Thematic Study. In A. Smith, K.L. Jones, *Cultural Landscapes of the Pacific Islands*, ICOMOS Thematic study (pp. 5-17), available at <http://www.icomos.org/studies/cultural-landscapes-pacific/cultural-landscapes-pacific.pdf>, consulted on 5th of December 2009.
- Sandu, D. (2005). *Dezvoltare comunitară. Cercetare, practică, ideologie*, Polirom, Iași.
- Sandu, D. et al. (2007). *Practica Dezvoltării Comunitare*, Polirom, Iași.
- Sirisrisak, T. & Akagawa, N. (2007). Cultural landscape in the world heritage list: understanding on the gap and categorisation. *City & Time* 2 (3): 2. [online] URL: <http://www.ct.ceci-br.org>, consulted on 14th of February 2010.
- Stringer, E. (2007). *Action Research* (third edition), Sage Publications, London.
- *** *Territorial Agenda of the European Union*, (2007). CdR 164/2007EN-RARO/hp, available at: http://www.bmvbs.de/Anlage/original_1005295/Territorial-Agenda-of-the-European-Union-Agreed-on-25-May-2007-accessible.pdf, consulted on 24th of March 2009.
- *** UNESCO, (2008). *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*, WHC. 08/01, January 2008, available at: <http://whc.unesco.org/archive/opguide08-en.pdf#annex3>, consulted on 15th of September 2009.
- *** Law no. 248/2006, on the adoption of the Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions, signed in Paris (2005) by Romania, available at <http://www.cultura.ro/Files/GenericFiles/CONVENTIE-DiversitateCulturala-20octombrie2005.pdf> consulted on 15th of September 2009.
- *** Law no. 451/2002 on the ratification of the European Landscape Convention signed in Florence, 2000, available at <http://www.cultura.ro/Laws.aspx?ID=50>, consulted on 15th of September 2009.

DIMENSIUNI EPISTEMICE ALE CONSTRUCȚIEI IDENTITĂȚII SOCIALE

Floare Chișea, Universitatea din Oradea
Melinda Dincă, Universitatea de Vest din Timișoara

ABSTRACT

If the origin of the identity studies could be found in biology, psychology, cultural relations, today the identity makes the object of the new paradigms in social-human sciences like those presented in this paper. At the juncture between traditional village identity, national identity, and European identity, the current period of identity construction offers not only the opportunity to observe a new and transformed situation of historic and sociocultural value, but also the possibility of capturing the moment of intervention for the validation and confirmation of the cultural values. Under the impact of contemporary society transformations, individual and collective identities are changed, persons, groups, organizations and institutions are trying to reach new valid references. For sure, today the content of the identity concept is not yet established and it remains opened especially to the social science studies debate.

Keywords: social identity, symbolic interactionism, social identity theory, identity theory

INTERACȚIONISMUL SIMBOLIC

Teoriile despre identitate sunt întotdeauna încorporate într-o interpretare mai generală a realității: ele sunt “incluse” în universul simbolic și în legitimările teoretice ale acestuia și variază odată cu caracterul acestora din urmă (Berger și Luckman, 1999).

Interacționismul își îndreaptă atenția asupra raporturilor dintre structura socio-culturală și persoane, care își internalizează prescripțiile sociale și le exprimă mai apoi, prin modele identitare specifice. Determinările sunt slabe în acest caz, ele părăsesc condiționările “naturale” și mai susceptibile de a explica dinamica jocului social real. Temele centrale de interes ale interacționismului simbolic sunt dominante pentru microsociologie și pentru psihologia socială. Acestea se centrează în jurul câtorva problematici distincte: sinele, interacțiunea socială, comportamentul social și mișcările sociale. Între conceptele și ideile majore promovate de acest curent teoretic și care sunt prezente activ în limbajul de specialitate astăzi, se numără: *comunitate de interpretare a semnelor, construirea sinelui prin judecata celorlalți, primatul acțiunii în cunoaștere, definirea situației, managementul impresiei, sinele oglindit, instituția totală*. Interacționismul este promovat ca orientare sociologică prin Școala de la Chicago. Inițiatorii curentului sunt William Isaac Thomas, Robert Ezra Park și George Herbert Mead.

Discipol și continuator al lui Mead, *Herbert Blumer* este cel care a introdus noțiunea de *interacționism simbolic* și a sumarizat teoria Școlii de la Chicago de până la momentul 1937 (în Vlăsceanu și Zamfir, 1998) formulând următoarele premise:

- (1) oamenii se raportează la lumea socială pe baza semnificațiilor pe care aceasta le are pentru ei;
- (2) semnificațiile se constituie și se dezvoltă în procesul interacțiunii sociale;
- (3) interpretările date semnificațiilor variază în funcție de situațiile concrete în care oamenii sunt implicați.

Autorul pune accent pe interacțiune și pe semnificațiile simbolurilor vehiculate în cadrul interacțiunii. Interacțiunea simbolică implică actorii sociali, semnificațiile pe care ei le vehiculează despre lucruri și ceilalți indivizi, interpretările pe care le dau

acestor semnificații și negocierile în care sunt antrenati în situații sociale. Societatea, instituțiile, clasele sociale sau conștiința colectivă nu există independent de interacțiunile sociale (Dicționar Larousse, 1996).

În ce privește analiza interacționismului simbolic asupra identității, aceasta susține că identitatea se elaborează pe calea unei relații dinamice cu alte identități, în miezul unui context determinat deopotrivă psihologic, social, cultural și istoric (Barth, 1969). Teoria interacționistă își propune dezvăluirea mecanismelor interne de formare a identității prin depășirea opoziției dintre individual și colectiv.

Pentru interacționismul simbolic dobândirea identității a fost asociată cu stima de sine și acceptarea de sine. Stima de sine reprezintă evaluarea propriei persoane: orice acțiune sau rațiune care dezvoltă identitatea socială a persoanei va îmbunătăți implicit și imaginea de sine a persoanei. Lucrările lui Blumer (1969), Cooley (1902/1970), Mead (1934/1963) și cele ale altor fondatori ai interacționismului aduc în lumină natura esențialmente socială a sinelui.

Conștiința (*cum-scio* – împreună cu) – de sine și de ceilalți – presupune ieșirea din inconștient, din impulsivitate, din cadre “naturale” și obiectivarea sinelui prin detașare. Prin conștiință individul se re-cunoaște pe sine și se diferențiază de altul. “Mă sesizez și mă identific, sesizându-l totodată pe altul – dincolo de mine și, totuși, înăuntrul ființei mele. (...) Nu mai sunt singur, sunt *împreună cu* (*cum-scio*): decid împreună cu, acționez împreună cu. (...) Fenomenul conștiinței nu ar fi posibil dacă, dincolo de fiecare sine, nu ar fi prezent un altul” (Mîrcea, 1995). Aprecierile celorlalți construiesc, modifică și mențin concepția despre sine. Astfel, există o interacțiune permanentă între imaginea noastră și imaginea celorlalți despre noi. În lucrarea “Human Nature and the Social Order” (1902/1970), *Charles Horton Cooley* abordează tema “interacțiunii cu altul” prin promovarea noțiunii de “sine oglindit” care definește concepția despre sine prin următoarele etape:

- (1) construirea imaginii despre sine considerând deopotrivă angoasele și trăsăturile caracteriale ale individului;

(2) utilizarea reacțiilor celorlalți pentru a interpreta imaginea acestora despre noi;

(3) dezvoltarea concepției despre sine, pornind de la aceste interpretări. Concepția despre sine poate suferi modificări în funcție de concluziile pe care le adoptăm cu fiecare astfel de evaluare (Yeung și Martin, 2003).

Potrivit lui Cooley, oamenii evaluează orice fenomen social ca simbol al propriilor reprezentări, de aceea societatea trebuie studiată considerând percepțiile, aprecierile și reprezentările individuale. (Cooley, 1902/1970). Sinele oglindit se construiește prin imaginarea înțeleșurilor pe care le au ceilalți despre noi (în literatura de specialitate acest proces a fost ulterior numit “introspecție empatică”). “*The looking glass*” sau metafora sinelui oglindit se poate rezuma în sintagma: *noi suntem ceea ce cred alții despre noi că suntem*. Individul devine treptat conștient de faptul că cel ce este el reflectă ceea ce alții își reprezintă că este. Înainte de a deveni conștient de sine, individul devine conștient de “sinele celorlalți” (Bădescu, Dungaci și Baltasiu, 1996). “În cadrul grupului fiecare individ se deschide spre altul (inconștient și conștient) pentru ca să se cunoască pe sine. Conștiința de sine presupune așadar, comunicarea: punerea (mea) în comun (cu ființa celorlalți). Sunt ceea ce sunt (eu însumi) numai spre deosebire de altul. Prin reflexie mă individualizez” (Mircea, 1995).

Totodată, un rol semnificativ în cadrul clarificărilor teoretice ce vizau înțelegerea identității l-a jucat teoria “eului interacțional” formulată de *George Herbert Mead* unde interacțiunea socială stă la originea conștiinței individuale prin raportarea la “altul generalizat”. Opera lui Mead derivă din teoria pragmatismului. Având aceste premise, Mead definește sinele ca fiind în totalitate un produs social care totodată, este creator și orientat de scopuri. Autorul face distincția între “I” (“eu”), momentul în desfășurare a constituirii unei individualități unice și “me” (“mine”), atitudinile semnificative interiorizate ale altora. Astfel, Mead se concentrează asupra construcției și dezvoltării sinelui individual în societate, arătându-ne că instituțiile sociale sunt posibile numai în măsura în care fiecare individ integrat în ele poate prelua atitudinile generale ale tuturor celorlalți indivizi. Acțiunea socială rezultă din schimburile de simboluri în cadrul interacțiunilor, luând forma obiceiurilor, ritualurilor, regulilor, în general a instituțiilor. Sinele nu este prezent la naștere și nici nu reprezintă o consecință necesară a dezvoltării biologice. Personalitatea este în întregime construită social prin procese continue de interacțiune socială în cadrul cărora indivizii se definesc și se redefinesc continuu pe ei înșiși și pe ceilalți de-a lungul vieții.

Asemeni lui Mead, al cărui contemporan este în cadrul Școlii de la Chicago (în perioada 1894 - 1910), *William Isaac Thomas* arată că orice activitate umană este socială pentru că se realizează într-o situație determinată social. Analiza situației nu poate lipsi din analiza activității [sociale], a faptelor ori fenomenelor sociale. Individul definește situația printr-un proces de alegere a unei variante pe care o consideră optimă dintr-o gamă a posibilităților disponibile într-un context social dat. În acest sens Teorema lui Thomas: “o situație socială este reală prin consecințele definirii ei ca fiind reală”, rămâne unul dintre postulatele de bază în interacționism. (Thomas, 1928).

În teoria sa dramaturgică asupra vieții sociale, *Erving Goffman* susține că oamenii joacă diverse roluri, manipulează reguli, costume, simboluri pentru a stabili interacțiuni oportune care să ducă la valorizarea pozitivă a sinelui. Acțiunile sociale sunt definite ca interacțiuni umane pe “scena vieții sociale”. Scena socială însumează un ansamblu de obiecte, simboluri și împrejurări care-i sunt date individului, dar cărora acesta din urmă le dă viață interpretând diferite roluri, de asemenea prescrise, ale “dramei sociale” (Goffman, 1959/2003).

Pentru autorii interacționismului simbolic, izvorul metafizic și experiențial al identităților este interacțiunea simbolică. Întâietatea este dată de interacțiunile empirice disponibile și interpretabile și are la bază presupunerea că suntem ființe sociale doar prin experiența socială a “celorlalți”. Interacționiștii interpretează realitatea socială ca pe o ordine negociată care construiește continuu identități sociale ce transcend situația imediată și biografia individului. Manifestarea identității sociale este limitată comportamental de abilități și dizabilități, structural prin numărul și calitatea agenților de socializare, iar dialectic prin contextul social care prefixează setul de așteptări socio-culturale ale perioadei istorice de referință. Aceste limitări ale identității sunt conceptualizate ca surse ale identității și sunt construite social prin intermediul interacțiunii simbolice. Astfel, granițele teritoriale, genul sau ocupația reprezintă în același timp limitări, cât și surse ale identității sociale (Weigert, 1986).

În perspectiva interacționist simbolică, sociologia are ca scop înțelegerea interpretativă a acțiunii sociale. Prin naștere dobândim coordonatele de pornire de la care lumea fiecăruia se dezvoltă prin procese interpretative. Din perspectiva celuilalt, individul nu asigură doar punctul de origine al acțiunii, ci și punctul final incluziv, la care celălalt își raportează identitatea. Un nivel interpretativ de bază este evaluarea propriilor simțurilor care orientează social individul. Corpul fizic este transformat într-o “apariție”, care este din punct de vedere social, plină de semnificație (Goffman, 1959/2003). O dată ce individul și-a făcut apariția, indiferent că este pentru prima oară sau nu, el va fi predefinit de contextul social concret. Apariția este însoțită implicit de semnificații pentru ceilalți. O persoană este un *anthropos phenomenon* sau un “om prin apariție” (Weigert, 1986). Societatea protejează identitatea prin mecanisme de control social. A pune la îndoială identitățile întrupate care decurg din prezența cuiva, înseamnă a pune la încercare întreg sistemul echilibrat al sinelui celui vizat. Identitatea personală se realizează astfel, la interfața dintre social și fizic și transformă “corpul” în “sine”.

Structura socială poate impune modele identitare membrilor săi în mare măsură independent de voința acestora. Ea operează în mod interacțional prin intențiile, așteptările și interesele celorlalți și prin conștiința de sine. Adecvarea, armonizarea în cadrul structurilor cognitive, comportamentale, individuale și instituționale reprezintă obiectivul central al acțiunii interpretative. Nu poate fi vorba de o interpretare absolut neutră a structurii sociale sau a identității structurale. În acest fel, identitatea trebuie înțeleasă ca proces născut din raportul interactiv prin care un individ își construiește o anumită reprezentare de sine în relație cu alții.

A. Mucchielli susține că a vorbi despre identitate înseamnă implicit situarea în cadrul științelor sociale și

numaidecât în cadrul paradigmei subiectiviste sau interpretative. Abordarea acestei poziții epistemologice se contrapune celor ale paradigmei pozitivistă din științele naturale. Principiile paradigmei interpretative au fost sistematizate de E. Morin (Mucchielli, 1986) în teoria sa asupra complexității, în particular pentru științele umane, după cum urmează:

- (1) nu există o realitate obiectivă dată: realitatea umană este o realitate de sens (de semnificații) și este construită de către actorii sociali;
- (2) nu există “o realitate” ci mai multe realități construite de actori diferiți și care coexistă în același timp, nici una nefiind “mai adevărată” decât altele (nu se exclud și nu se neagă reciproc prin coexistență);
- (3) o realitate de sens nu are o cauză sau mai multe cauze, ci mai multe ansambluri de cauzalități între care realitatea de referință are ea însăși un aport (negarea principiului pozitivist al cauzalității lineare).

Prin urmare, identitatea nu poate fi o sumă de caracteristici - psihologice sau culturale - și nu se poate constitui numai datorită cauzelor sau influențelor directe, ci ale unui ansamblu de semnificații variabile după situațiile sociale în care se găsesc actorii.

PERSPECTIVA PSIHOLOGICĂ: TEORIA IDENTITĂȚII SOCIALE ȘI TEORIA AUTO-CATEGORIZĂRII

Teoria identității sociale

Teoria identității sociale se dorește o teorie socio-psihologică a relațiilor grupale, a proceselor grupale și a sinelui social. Își are originile în opera lui Henri Tajfel asupra percepției factorilor sociali, asupra aspectelor cognitive și credințelor sociale față de rasism, prejudecată și discriminare, însă s-a dezvoltat într-o teorie complexă și completă prin colaborarea cu John Turner și alți autori de seamă ai Universității de la Bristol la finele anilor 1970 (Tajfel, 1981). Începând cu anii 1980 numeroși cercetători în științele sociale din Europa, America de Nord și Australia au subscris prin cercetările de teren și lucrările publicate, teoriei identității sociale. Popularitatea crescută a teoriei a condus la un număr impresionant de lucrări științifice de referință, la cercetări riguroase de teren trezind totodată controverse productive în comunitatea științifică de profil (Hogg, Terry și White, 1995). La începutul și mijlocul anilor 1980, John Turner a inițiat un efort susținut pentru dezvoltarea epistemică a teoriei identității sociale și pentru a trasa bazele teoriei auto-categorizării (Turner et al., 1987). Deși voit distinctă de teoria identității sociale în unele privințe, teoria auto-categorizării poate fi considerată ca parte constitutivă a aceleiași întreprinderi teoretice și meta-teoretice cu cea a identității sociale.

Dezvoltarea teoriei identității sociale s-a intersectat cu dezvoltarea școlii europene de psihologie socială. Începând cu sfârșitul anilor 1960, psihosociologii europeni au postulat o agendă socio-teoretică vizibil diferită de cea a psihosociologilor nord-americani, agendă ce recunoaște limitările conceptuale ale reducționismului teoretic și dorește formularea unui nou cadru care să articuleze procesele psihologice individuale cu forțele sociale mai cuprinzătoare. În mod natural, aceste noi obiective s-au proiectat asupra teoriei identității sociale și asupra recent încheiatei teorii a auto-categorizării.

După anii 1980, studiul identității sociale implică și analiza raportărilor “subiective” față de categoriile de identificare. Încep să apară alt fel de analize decât cele ale datelor statistice, alte demersuri interpretative și alte problematice care sunt centrate pe procesele de identificare în definirea identității sociale (Dubar, 2003).

Ideea centrală a teoriei identității sociale este clădită în jurul conceptului de *categorie socială* (naționalitatea, apartenența politică, echipa sportivă, stilul de viață, genul, grupul de covârșnici sau echipa de lucru etc.). Categoria căreia individul îi aparține sau cea de referință, în interiorul căreia vrea să acceadă, îi conferă acestuia o delimitare a sinelui în termeni de trăsături definitorii ale categoriei în cauză – o auto-definiție ce se va constitui ca parte integrantă a concepției despre sine. Oamenii vehiculează un set de astfel de categorii distincte de apartenență, iar importanța fiecăreia pentru influența asupra concepției despre sine variază. Fiecare dintre aceste apartenențe este reprezentată în mintea individului sub forma unei imagini identitare care descrie și totodată, prescrie atributele pe care individul trebuie să le dețină în calitate sa de membru al categoriei sociale. Astfel, atunci când o identitate socială salientă devine activă și totodată bază pentru auto-orientare într-un context particular, auto-percepția și orientarea devin stereotipii normative pentru in-group, percepția celorlalți relevanți din out-grupuri devine stereotip pentru in-group, iar comportamentele intergrupale dobândesc proprietăți competitive și discriminatorii în grade variate în funcție de natura relațiilor dintre grupuri. Identitățile sociale nu sunt numai descriptive și prescriptive, ele sunt prin aceasta și evaluative. Identitățile furnizează o apreciere (în general, larg împărtășită sau consensuală) despre o categorie socială membrilor săi și altor grupuri sociale relevante. Deoarece identitățile sociale au aceste importante consecințe auto- și hetero- evaluative, grupurile și membrii lor sunt puternic motivați să adopte strategii comportamentale pentru a obține sau pentru a menține comparațiile in-group/out-group care favorizează in-groupul și bineînțeles, sinele.

Tajfel și Turner formulează în 1979 abordarea lor asupra identității sociale prin următoarele principii teoretice (Doise, Deschamps și Mugny, 1999):

(1) indivizii caută să mențină sau să acceadă la o identitate socială pozitivă;

(2) identitatea socială pozitivă este bazată, în mare măsură, pe comparații favorabile care pot fi făcute între grupul de apartenență și anumite alte grupuri pertinente. Grupul de apartenență trebuie perceput ca pozitiv și distinct de alte grupuri relevante;

(3) atunci când identitatea socială este nesatisfăcătoare, indivizii vor căuta să părăsească grupul căruia îi aparțin pentru a intra într-un grup pozitiv și/sau să acționeze astfel încât propriul lor grup să devină pozitiv.

Pentru a explica fenomenul social identitar, teoria identității sociale invocă acțiunea a două procese socio-cognitive:

(1) *categorizarea* accentuează granițele inter-grupale producând percepții și acțiuni normative stereotipale și repartizând oamenii, inclusiv sinele, unor categorii relevante contextual. Categorizarea este un proces cognitiv de bază care operează deopotrivă asupra stimulilor sociali și non-sociali pentru a sublinia și a aduce

în centrul atenției acele aspecte ale experienței care au semnificație subiectivă într-un context particular.

(2) *intensificarea sinelui* orientează procesul categorizării sociale în direcția favorizării in-grupului prin intermediul stereotipurilor și al normativității intergrupale. Se pleacă de la premisa că oamenii prezintă nevoia de bază de a se percepe pozitiv în relație cu ceilalți semnificativi (să aibă o evaluare a concepției despre sine pozitivă), iar intensificarea sinelui poate fi obținută prin favorizarea in-grupului ca rezultat al comparațiilor dintre in-grup și out-grupurile relevante. Spre exemplu, obiectul comparațiilor îl vor constitui acele stereotipuri care sunt favorabile in-grupului mai degrabă decât cele care nu l-ar avantaja (Hogg, Terry și White, 1995).

Teoria identității sociale explică comportamentul social prin relația dintre procesele socio-cognitive ale categorizării și prin intensificarea sinelui cu structura credințelor subiective. Acest din urmă concept se referă la credințele rezultate din relațiile in-grupului cu out-grupurile semnificative. Credințele - care nu trebuie să fie în mod necesar imagini fidele ale realității și care frecvent sunt doar construcții ideologice produse de percepția subiectivă a realității - vizează stabilitatea și legitimitatea relațiilor de status ale grupului și posibilitatea mobilității sociale (trecerea psihologică de la un grup la altul) sau schimbarea socială (schimbând psihologic rezultatul evaluării auto-percepției ca și consecință a apartenenței la in-grup). Structura credințelor subiective determină adoptarea unor comportamente pentru intensificarea sinelui prin evaluări pozitive ale identității sociale.

Teoria auto-categorizării

Teoria auto-categorizării (Turner et. al, 1987) este o dezvoltare a teoriei identității sociale care analizează în profunzime procesul categorizării ca bază cognitivă a comportamentului grupal. Procesul categorizării accentuează atât percepțiile asemănării dintre stimuli (obiecte fizice sau oameni) aparținând aceleiași categorii cât și percepțiile diferențelor dintre stimuli aparținând unor categorii distincte. Efectul accentuării apare în dimensiunile în care credințele categorizatoare se corelează cu categorizarea. Spre exemplu, atunci când o un microbist crede că echipa de fotbal favorită este dezavantajată de către arbitrii, acesta va avea tendința să exagereze inechitatea în comportamentul tuturor arbitrilor de fotbal și prin aceasta va percepe uniform atât pe membri out-grupului, cât și pe membri in-grupului, incluzându-se în această ultimă categorie și pe sine (toți arbitrii discriminează pe toți jucătorii de fotbal din echipa favorită și toți jucătorii de fotbal din echipa favorită împreună cu toți suporterii lor sunt victime ale discriminării). Procesul categorizării accentuate arată discontinuitățile intergrupale, interpretează experiența socială prin semnificații subiective și identifică acele aspecte care devin relevante pentru acțiune în contexte particulare.

Categorizarea sinelui și a celorlalți membri ai in-grupului sau ai out-grupurilor definește identitatea socială a oamenilor și accentuează percepția similarităților (dintre trăsăturile definitorii ale grupurilor) ce folosesc în construcția reprezentărilor sociale. Astfel, oamenii sunt “*depersonalizați*”: vor fi percepuți ca întrupare a prototipului de membru al in-grupului mai degrabă decât ca persoane individuale și vor avea reacții în acest mod.

Depersonalizarea sinelui este procesul de bază activat de fenomenul grupal – spre exemplu: stereotipul social, etnocentrismul și coeziunea grupului, cooperarea și altruismul, contagiunea emoțională și empatia, comportamentul colectiv, normele împărtășite și procesele de interdependență. Conceptul de *depersonalizare* ne ferește de implicațiile negative ale altor concepte cum ar fi “dezumanizarea” sau “dezindividualizarea” și face referire la un proces de schimbare la nivel identitar (de la unicitatea individului la calitatea sa de membru al unui grup) care înseamnă numaidecât pierderea identității. Prin depersonalizare, auto-categorizarea și comportamentul devin compatibile cu prototipul contextual relevant al in-grupului și astfel, transformă indivizii în membri ai grupului, iar individualitatea în comportament grupal.

Conform teoriei auto-categorizării oamenii comportă reprezentări ale grupurilor sociale în termeni de prototipuri. Un prototip este o reprezentare subiectivă despre atribuțiile definitorii (credințe, atitudini, manifestări comportamentale) ale unei categorii sociale, reprezentare construită activ din informații sociale relevante în contexte concrete imediate sau de durată.

În general membri unui grup social sunt plasați în cadrul mai cuprinzător al aceluiași câmp social (sunt expuși unui set de informații similare care sunt emise de o sursă comună) și astfel, prototipurile lor devin asemenea și prin aceasta, împărtășite social. De obicei prototipurile nu reprezintă liste de atribute concrete, ci sunt ansambluri imprecise de cadre orientative, formate din trăsături dependente contextual ale membrilor grupurilor.

Prototipurile definesc grupul ca entitate distinctă de alte grupuri. Ele sunt balanțe dinamice între impulsuri cognitive competitive care înclină spre minimalizarea diferențelor intra-categoriale și spre maximizarea diferențelor inter-categoriale – proces guvernat de *principiul meta-contrastului*. Prototipurile sunt influențate în acest fel de către out-grupul cu cea mai mare saliență pentru in-grup. Modificările prototipurilor și prin aceasta, ale concepției despre sine, rezidă de cele mai multe ori în modificări ale comparațiilor cu out-grupul sau schimbări în saliența out-grupului pe parcursul unei perioade determinate de timp. Asemenea schimbări sunt tranzitorii datorită faptului că ele țin de modificarea salienței out-grupurilor pentru in-grup. Așadar, putem susține că identitatea socială este foarte dinamică: reacționează la tipul și conținutul dimensiunilor in-grupului legate de contextul social comparativ din imediata vecinătate (Hogg, Terry și White, 1995). Această reacție a identității sociale la contextul social imediat este asumția principală a teoriilor identității sociale și auto-categorizării. Sistemul cognitiv tinde să maximizeze semnificațiile fiecărui context social particular, angajând categorizarea disponibilă cu cea mai mare relevanță în explicarea sau justificarea similarităților și diferențelor dintre oameni. De exemplu, categoria “femeie” sau “bărbat” nu se va activa pentru a conferi baza fundamentală auto-categorizării și depersonalizării decât atunci când diferențele și similaritățile create pe baza acestei categorizări sunt importante pentru contextul de referință. O dată ce categoriile sunt pe deplin activate pe baza stimulilor ce acționează diferențele și asemănările, ele se organizează în jurul prototipurilor relevante contextual și vor fi utilizate ca fundament pentru

accentuarea similarităților intra-grupale și a diferențelor inter-grupale. Astfel, maximizând și clarificând segregarea inter-grupală, auto-categorizarea, în termenii categoriilor in-grupale, va depersonaliza în consecință comportamentul indivizilor și-l va modela conform prototipurilor in-grupale.

Saliența subiectivă a categoriilor sociale este guvernată nu numai de potrivirea mecanică a cuplului categorie – stimul, ci și de disponibilitatea motivată a categoriei sociale. Oamenii încearcă renegocierea cadrului de referință pentru a dobândi auto-categorizarea cea mai favorabilă concepției despre sine în contextul respectiv.

Teoria identității sociale și teoria auto-categorizării. Intersecții

Teoria identității sociale și modelul auto-categorizării au următoarele caracteristici fundamentale:

- (1) sunt teorii generale ale grupurilor sociale care nu se aplică în funcție de dimensiunea grupului, caracteristicile psiho-sociale și dispersia membrilor sau alte trăsături specifice de acest fel ale grupului investigat;
- (2) susțin apartenența lor la cadrul teoretic socio-cognitiv;
- (3) încorporează contextul imediat și încearcă totodată considerarea structurilor sociale mai cuprinzătoare, cum sunt categoriile sociale în analiza și explicarea comportamentului grupal;
- (4) explică registrul de comportamente grupale (cum sunt conformitatea, stereotipul, discriminarea, etnocentrismul, xenofobia, marginalizarea, integrarea socială, fenomenele incluziunii/excluziunii sociale etc.) prin formularea unor principii teoretice integratoare;
- (5) abordează un demers explicativ al originii proceselor grupale fără să facă apel la procesele interpersonale, viziune care îndepărtează cele două teorii explicative de ancorarea originar susținută în psihologie.

Procesul auto-categorizării depersonalizează percepția, sentimentele și acțiunea în termenii prototipului relevant contextual din perspectiva auto-definirii sinelui prin in-grup (ca rezultat al apartenenței și activismului în in-grup). Astfel, comportamentul este influențat de structura categorială a societății prin intermediul acțiunii identității sociale și al procesului implicit de auto-categorizare. Saliența contextuală a unor identități sociale particulare rezidă în puterea de transmitere a semnificațiilor către contextul social concret care le reclamă, iar factorii contextuali influențează forma manifestărilor cognitiv-comportamentale pe care le îmbracă identitatea. Pentru că identitatea socială este atașată unei valori sau unui set de valori, se creează un puternic complex social dinamic în care grupurile se străduiesc să obțină o identitate socială pozitivă. Astfel, după cum arată Hogg și colaboratorii, relațiile inter-grupale și identitatea socială acționează interdependent.

Teoria identității sociale și teoria auto-categorizării au stimulat cercetarea în domeniul proceselor sociale grupale ocupând un loc important și astăzi în cadrul teoriilor euristice ale domeniului. Rezultatele fecunde ale acestor studii de teren au ajuns să probeze ipoteze provocatoare desprinse din teoria identității sociale. Astfel, cercetări de prestigiu cum sunt cele ale lui Worchel, Morales, Paez și Deschamps (1998) arată că identitatea socială are o influență mai puternică asupra indivizilor în societăți colectiviste și în culturi sociocentrice în comparație cu societățile individualiste și egocentrice. Pe de altă parte,

grupurile sociale dominante și culturile individualiste reflectă o atenție sporită și o valorizare mai puternică a resurselor individuale, punând în evidență importanța particularului și a individualității în defavoarea identității sociale. În grupurile cu status social dominant în ierarhia socială primează aspectele personale ale identității și percepția individualității grupului și a diferențierii acestuia în raport cu alte grupuri. Grupurile dominate dezvoltă o imagine de sine centrată pe rolurile participante în dezvoltarea grupului accentuând omogenitatea grupală asemeni grupurilor ce fac parte din societăți colectiviste. Grupurile sociale în general au o imagine despre sine pozitivă și se percep superioare altor grupuri pentru aspectele care sunt considerate de membri drept definitorii și specifice grupului și au tendința de a percepe out-grupurile ca fiind mai omogene decât în realitate. Autorii explorează și relația dintre statusul social grupal și identitatea socială: indivizii percep in-grupul ca fiind superior out-grupurilor în ceea ce privește aspectele care conferă specificitate in-grupului, chiar dacă în general comportă o imagine negativă despre in-grup. Favoritismul general, ce acoperă toate aspectele, este mai des întâlnit la grupurile cu status social înalt în rețeaua socială. De asemenea, indivizii tind să comporte o percepție eterogenă asupra in-grupului în raport cu out-grupurile. Grupurile cu statut sau prestigiu scăzut pot prezenta favoritism față de out-grupuri în timp ce se auto-percep superioare doar pentru dimensiunile specifice in-grupului, în special pentru atribute ca sociabilitatea sau expresivitatea propriilor membri.

Alte cercetări s-au centrat pe studiul mecanismelor diferențierii intergrupale. Deschamps arată că atunci când condiția de categorizare dihotomică este îndeplinită, diferențierea este mult mai puternică decât atunci când această condiție nu există. Modelul covariației pare să se aplice diferit: nu numai că diferențele între omogenitatea intragrupală și omogenitatea intergrupală nu trebuie să se găsească în tandem, însă și variațiile diferențierii în cadrul in-grupului și între grupuri depind în mare măsură de statusul social al grupurilor în cauză. În loc să considerăm diferențierile inter-individuale și întregrupale ca două extreme ale unui continuum, caz în care acestea sunt mutual exclusive, considerăm că în situații concrete cu cât identificarea cu grupul este mai puternică, cu atât diferențierile interindividuale în cadrul grupului devin mai importante. În 1975 Codol a accentuat această presupuziție prin fenomenul numit “conformitate superioară a sinelui” (Primus inter pares): cu cât un individ se conformează mai puternic standardelor grupale și cu cât se identifică mai puternic cu grupul, cu atât va avea tendința de a se auto-percepe diferit de ceilalți membri ai grupului, considerând că acțiunile sale sunt mai conforme standardelor grupale decât comportamentul celorlalți membri. (Codol, 1975)

Indivizii comportă deci un centrism cognitiv atunci când li se induce o reprezentare a unei lumi dihotomice, împărțite în două categorii, clase sau grupuri mutual exclusive. Când există această reprezentare dihotomică va crește corelativ favoritismul față de propriul grup, diferențierea grupală (sociocentrismul), cât și auto-favoritismul sau diferențierea interindividuală în interiorul in-grupului între sine și ceilalți (egocentrism) (Worchel et al., 1998).

PERSPECTIVA SOCIOLOGICĂ: TEORIA IDENTITĂȚII

Teoria identității descrie comportamentul social în termeni de relații de reciprocitate între sine și societate. Teoria identității este asociată cu perspectiva interacționist-simbolică conform căreia societatea determină comportamentul social prin influența pe care o exercită asupra sinelui (Mead, 1934/1963; Blumer, 1969) și a fost dezvoltată în parte și pentru a întări asumțiile centrale ale interacționismului simbolic printr-un set de propuneri măsurabile empiric (Stryker, 1980). Teoria identității se distanțează de interacționismul simbolic în ceea ce privește abordarea societății ca “întreg relativ nediferențiat” și ne propune să privim societatea ca și “complexitate diferențiată însă totuși organizată” (Stryker și Serpe, 1982). Această sintagmă formează temelia întregului demers teoretic: sinele, ca reflexie a societății trebuie privit ca un construct multifacțat și organizat. Componentele multiple ale sinelui sunt considerate identități, mai precis, identități de rol. Noțiunile de *identitate salientă* și *atașament* sunt utilizate pentru descrierea gradului de influență al identităților de rol asupra comportamentului social.

Teoria identității își are rădăcinile în opera lui George Herbert Mead care prezintă numeroase analize sociologice și psihosociale. Într-o formă simplificată, lucrarea lui Mead propune următoarea formulă: “Societatea configurează sinele care configurează comportamentul social” (“*Society shapes self shapes social behavior*”). Teoria identității pornește de la încercarea de a substitui reciproc termenii de societate și sine din formula lui Mead. Prin aceasta, teoria identității arată utilitatea teoriei lui Mead, totodată însă se îndepărtează de aceasta, adoptând o abordare compatibilă cu metafora sociologică contemporană care susține că societatea este un mozaic de modele de interacțiune și relații relativ stabile, distincte însă totuși organizate, inserate în ordinea grupală, organizațională, comunitară sau instituțională, intersectate de granițe transversale de clasă, naționalitate, vârstă, gen, religie și alte variabile. Oamenii trăiesc în rețele de relații sociale relativ reduse și specializate, prin roluri care le asigură participarea la aceste rețele. Modelele de interacțiuni și relații sociale aduc în scenă unul dintre argumentele interacționismului simbolic: probabilitatea de a pătrunde într-o rețea socială concretă este influențată de structuri sociale mai cuprinzătoare din care această rețea socială face parte. Astfel, structurile sociale conferă rețelelor rolul de granițe pentru potențiali noi participanți. Întorcându-ne la formularea lui Mead putem înlocui “comportamentul social” cu sintagma: “comportament social prescriș de rol”. Prin aceasta, teoria identității insistă să găsească un răspuns la întrebarea: *De ce o persoană care poate alege între mai multe roluri sociale aferente pozițiilor pe care le ocupă într-o rețea dată, având la dispoziție mai multe opțiuni comportamentale face o anumită alegere și nu alta?* (Stryker și Burke, 2000; Stryker și Serpe, 1982).

Deși teoria identității este legată indisolubil de numele lui Sheldon Stryker (Stryker, 1980; Stryker și Serpe, 1982; Stryker și Burke, 2000), termenul este utilizat cu referință la toate lucrările teoretice asemănătoare care admit relația directă între sinele multifacțat și structura socială. Aceasta perspectivă cuprinzătoare, chiar dacă tributară și

desprinsă din interacționismul simbolic, nu este omogenă. Există diferențe de nuanță, de interpretare între lucrările autorilor care subscriu acestui demers teoretic (Hogg, Terry și White, 1995).

Perspectiva generală a teoriei identității oferă un cadru teoretic valid pentru numeroase lucrări din literatura micro-sociologică orientate spre analiza comportamentului de rol. Astfel, teoria identității s-a centrat de cele mai multe ori asupra consecințelor individuale ale proceselor identitare.

După cum ne prezintă însăși fondatorii curentului, Sheldon Stryker și Peter J. Burke în anul 2000, teoria identității a evoluat în două direcții complementare. Ambele se subscriu direcției teoretice și investigative a interacționismului structural simbolic (Stryker, 1980), al cărui obiectiv este înțelegerea și explicarea modalităților prin care structura socială influențează sinele și a modalităților prin care sinele influențează comportamentul social. Cele două principale direcții de dezvoltare ale teoriei identității sunt:

- (1) – structurală - cea care accentuează structura socială ca sursă a identității și raporturile dintre identități;
- (2) – cognitivă - cea care se concentrează asupra proceselor interne, cognitive ale identității.

Cele două componente se întâlnesc pe terenul de analiză al comportamentului care reprezintă forma de manifestare a identităților, deseori în interacțiune cu ceilalți. Prima abordare ajunge la cercetarea comportamentului deplasându-și atenția de la structurile sociale la relațiile dintre identitatea salientă și comportament. Cea de-a doua pornește de la identitatea socială internalizată și semnificațiile sinelui pentru individ. (aceasta urmărește evoluția “inversă” a construcției identitare: indivizii se centrează în primul rând asupra identității lor internalizate și asupra percepțiilor proprii despre semnificațiile sinelui, mai apoi cele două componente vor fi supuse de către individ unei analize comparative ce va avea ca rezultat fie confirmarea identității standard, fie va reliefa o discrepanță; pentru ca să ajungă finalmente la opțiunea pentru un comportament care va ajusta discrepanța prin modificarea situației, prin părăsirea contextului sau prin crearea de noi situații). Abordarea structurală explică identitatea în termeni cognitivi și arată că identitatea se confirmă, se re-afirmă găsind situații sau creând situații prin care se poate manifesta. Abordarea cognitivă demonstrează că identitățile se construiesc și sunt determinate de contexte sociale structurale. Ambele abordări au înțeles că identitățile sunt legate de rolurile sociale sau de manifestările comportamentale prin intermediul semnificațiilor. Prima abordare argumentează că identitățile saliente sunt scheme cognitive ale individului, cu ajutorul cărora acesta poate defini situațiile sociale concrete și în funcție de care poate opta pentru comportamentul cel mai adecvat identității. Cea de-a doua abordare ne arată că legătura primă dintre identitate și comportament este dată de semnificațiile comune, pe care ambele le decodifică în mod similar (Stryker și Burke, 2000).

În timp ce majoritatea investigațiilor au încercat să demonstreze influența structurii sociale asupra identităților, unele studii încearcă să arate că structura socială poate fi condiționată și de funcționalitatea identităților. Burke și Stets validează ipoteza conform

căreia atunci când mai multe persoane interacționează într-o situație comună, reafirmându-și identitățile, gradul de angajare în activitatea pe care aceștia o desfășoară crește. Astfel raporturile grupale se solidifică, coeziunea interpersonală este accentuată, dând naștere la o nouă structură socială grupală. În sens invers, atunci când mai multe persoane sunt implicate într-o activitate comună, însă nu-și pot confirma identitățile, legăturile interpersonale se dizolvă, iar structura socială grupală este periclitată uneori până la disoluție. Spre exemplu Cast și Burke arată că divorțul este deseori immanent când cei doi parteneri nu își pot afirma identitatea de soț, respectiv de soție (Stryker și Burke, 2000).

Teoria identității. Concluzii și deschideri viitoare

În rezumat, teoria identității postulează ideea că sinele reflectă structura socială largă în măsura în care considerăm sinele ca o colecție de identități derivată din pozițiile de rol (statusurile) ocupate de persoană. Societatea, văzută ca totalitate a status-rolurilor sociale conferă indivizilor conștiința auto-evaluării, auto-poziționării și influențează comportamentul social prin înculcarea prescripțiilor de rol ca și componente constitutive ale sinelui. Astfel, impactul societății asupra comportamentului uman este mediat de identitățile de rol saliente ale individului. În continuare, teoria identității distinge între diferite tipuri de identitate după criteriul dispoziției ierarhice în structura identitară a sinelui – distincție utilizată pentru a explica diferențele comportamentale și trăirile afective rezultate. Saliența relativă a unor identități în comparație cu altele reiese din numărul și intensitatea relațiilor ce decurg din deținerea unor roluri sociale particulare. Sintetizat, caracteristicile centrale ale teoriei identității sunt (Hogg, Terry și White, 1995):

- (1) teoria identității reprezintă un model explicativ al construcției sinelui în care factorii sociali joacă un rol definitoriu;
- (2) susține că natura socială a sinelui derivă din rolurile deținute de indivizi în lumea socială;
- (3) în sens larg, se poate face distincție între identitățile de rol în funcție de saliența lor;
- (4) cu toate că autorii teoriei identității supun cercetării legăturile de interdependență dintre sine și societate, sunt mai degrabă preocupați de rezultatele individuale ale proceselor identitare.

Principala provocare a cercetărilor teoriei identității a fost înțelegerea și explicarea modalităților prin care identitățile ajung să se manifeste prin comportamente. Autorii au găsit răspunsul în teoria clasică a interacționismului simbolic care consideră că identitățile sunt semnificații ale sinelui ce se dezvoltă din semnificațiile prescripțiilor atașate rolurilor și contrarolurilor sociale (Stryker, 1980). Din perspectiva simbolic-interacționistă comportamentele sunt purtătoare de semnificații, iar legătura dintre identități și manifestările comportamentale constă în semnificațiile pe care acestea le împărtășesc.

Implementarea acestor idei necesită găsirea unor proceduri de măsurare, aplicabile deopotrivă comportamentelor și identităților sociale. Astfel, s-au dezvoltat metodologii de măsurare a diferențialului semantic reflectând perspectiva semnificației ca răspuns intern și bipolar la stimuli. Utilizând diferențialul

semantic Burke și Reitzes arată că semnificațiile împărtășite reprezintă legătura dintre identitate și comportament: identitățile anticipează comportamentul numai atunci când semnificația identității corespunde semnificației comportamentului. Întrebarea “Cum relaționează definițiile și semnificațiile internalizate cu semnificațiile sociale ale manifestărilor comportamentale?” a condus la dezvoltarea unui model cibernetic al controlului perceptual. În teoria identității acest model urmărește patru componente centrale pe care le-am sintetizat într-o formă grafică în Fig. 1.

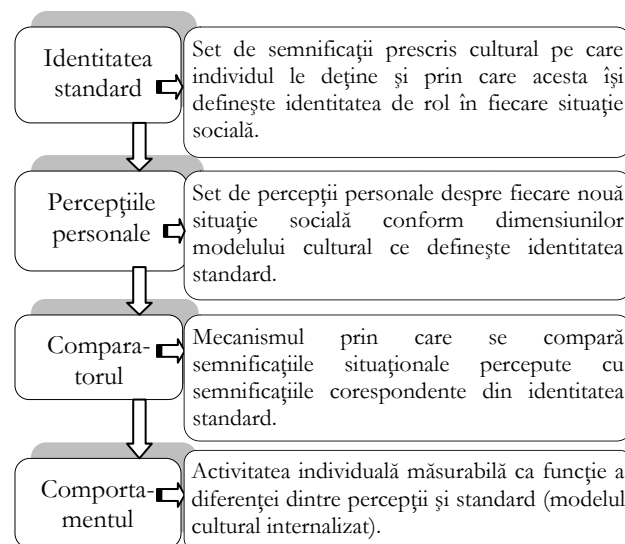

Fig. 1. Modelul cibernetic al controlului perceptual

Comportamentul descris prin acest model, se organizează astfel încât să modifice situația socială și semnificațiile perceptive despre sine pentru a le pune în acord cu cele ale identității standard. Dacă comportamentul este o funcție a relației dintre percepțiile persoanei în interiorul unei situații sociale concrete și semnificațiile despre sine, atunci comportamentul poate fi considerat ca manifestare orientată spre scop: comportamentul schimbă situația socială pentru a o pune în acord semnificațiile ce decurg din auto-percepția individului în situația socială concretă cu semnificațiile pe care individul le are inculcate în identitatea standard. Prin comportament, oamenii *ajustează* realitatea situațională în care se găsesc conform grilei perceptive de care dispun și în concordanță cu semnificațiile definitorii ale identității standard pe care și le-au însușit anterior. Acest model explicativ relevă faptul că într-un context social nou, vom activa identitatea de rol corespunzătoare situației în care ne găsim (identitatea standard), însă această punere în scenă a prescripțiilor de rol însușite nu este suficientă.

DIRECȚII TEORETICE COMPARATIVE ACTUALE ÎN STUDIUL IDENTITĂȚII SOCIALE

Cele două perspective teoretice considerate în cadrul acestui capitol pun în lumină dimensiunea structural-funcțională a sinelui ca și construct socio-cultural (numit identitate sau identitate socială) care mediază între structura socială sau societate și comportamentul social individual. Legăturile reciproce dintre societate și sine

sunt supuse unei investigații riguroase în cadrul ambelor teorii. Autorii de ambele facturi consideră comportamentul ca fiind organizat în unități de semnificații subsumate definiției sinelui: *teoria identității* analizează organizarea comportamentului în termeni de roluri sociale, iar *teoria identității sociale* se concentrează asupra normelor, stereotipurilor și prototipurilor. De asemenea, cele două orientări abordează problematica internalizării identităților în definiția sinelui: teoria identității sociale aduce în lumină procesele de identificare socială și categorizare, în timp ce teoria identității accentuează procesele etichetării și ale atașamentului indivizilor ca membri ai unei categorii sociale.

Una dintre motivațiile numeroaselor asemănări dintre cele două teorii rezidă în plasarea teoriei identității sociale într-un loc aparte în cadrul teoriilor de factură psihologică: în zona teoretico-investigativă apropiată abordărilor sociologice. Teoriile psihologice sunt centrate asupra proceselor intrapsihice și asupra relațiilor interpersonale, pe când teoria identității sociale se angajează în analiza riguroasă a comportamentului grupal în termenii proceselor psihologice și sociale deopotrivă și recunoaște primatul societății în fața individului.

Teoria identității este o perspectivă teoretică de factură sociologică care studiază structura și funcțiile identității în raport cu rolurile comportamentale pe care indivizii le pun în act în societate. Teoria identității sociale și extensia sa, prin teoria auto-categorizării, își au originea în psihologie și abordează structura și funcțiile identității în raport cu rolurile comportamentale pe care indivizii le pun în act în cadrul grupurilor de apartenență. Astfel, cele două perspective sunt foarte asemănătoare rămânând dificilă încercarea de a surprinde o diferențiere conceptuală și o demarcație clară între demersurile teoretico-empirice ale acestora. Ambele teorii consideră comportamentul ca ansamblu de unități de semnificații înglobate auto-definirii sinelui. Identitățile reprezintă la rândul lor, părți diferențiate și structurate ale concepției despre sine. Accentul este pus pe analiza proceselor prin care identitățile sunt internalizate și prin care identitățile saliente devin temei al concepției despre sine în contexte sociale distincte. Dincolo de acest cadru conceptual comun, cele două abordări teoretice se despart, fiecare analizând în profunzime alte relații ori procese determinante în construcția identitară. Însă fiecare dintre cele două teorii au adus contribuții importante în domeniul lor: teoria identității prin analiza impactului identităților saliente asupra consecințelor sociale și prin sublinierea importanței lor în contextele social interpersonale, iar teoria identității sociale prin surprinderea proceselor socio-cognitive și ilustrarea importanței lor în relațiile intergrupale. Aceste "puncte tari" ale celor două demersuri investigativ-teoretice au dus la dezvoltarea cadrului teoretic al științelor socio-umane în ceea ce privește analiza raporturilor dintre societate și comportamentul social individual. Teoria identității sociale (Tajfel, Turner, Hogg, Oakes, Reicher, Wetherell) și teoria identității (McCall, Simmons, Stryker, Serpe) sunt similare în intenția de a demonstra că structura și funcționalitatea sinelui social ca și construct dinamic constă în medierea relației dintre structura socială sau societate și comportamentul social individual (Hogg, Terry și White, 1995).

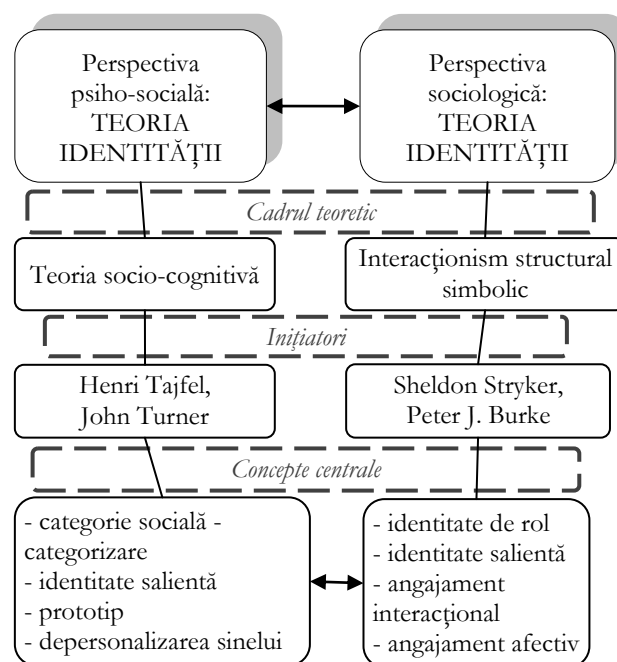

Fig. 2. Perspectiva psihologiei sociale și perspectiva sociologică asupra identității sociale

În continuare, propunem un model explicativ al identității sociale desprins pe baza surselor din literatura consultată, model ce prezintă în registru comparativ cele două abordări considerate a sta la baza cercetării sistematice a identității sociale în perioada actuală. După cum am ilustrat schematic în Fig. 2., perspectiva psihologiei sociale și perspectiva sociologiei urmăresc deopotrivă analiza identității în interiorul contextului social, utilizând un cadru conceptual explicativ comun abordărilor sociologice, precum: categorie socială, structura status-roluri, depersonalizarea sinelui ori identitate relevantă. Pornite din perspective distincte, cele două orientări depășesc paralelismul și se intersectează deseori prin rezultate comune ale analizelor empirice și ale explicațiilor teoretice desprinse din eforturile teoretico-praxiologice de a oferi un cadru teoretic valid în abordarea identității sociale.

Numeroși autori realizează studii teoretice comparative cuprinzând cele mai răsunătoare demersuri analitice asupra identității sociale și având ca fundament cele două perspective teoretice supuse studiului în lucrarea de față: teoria identității sociale și teoria identității. Spre exemplu, în lucrarea sa despre implicațiile conceptului de identitate în analiza psihologiei politice, Marilyn B. Brewer (2001) ne prezintă succint rezultatele câtorva dintre cele mai reprezentative astfel de studii: Thoits și Virshup (1997) extind recenzia lui Hogg et al. (1995) despre teoria identității și teoria identității sociale (Thoits și Virshup, 1997), realizând un studiu comparativ între teoria identității lui Stryker (Stryker și Burke, 2000), teoria identității sociale a lui Tajfel (1981) și teoria auto-categorizării lui Turner (1987). Rezultatul cel mai interesant al celor doi autori în urma analizei comparative întreprinse este distincția între identitățile individuale – *eu* și identitățile colective – *noi* (Brewer, 2001). Nu numai decât o noutate în domeniu (vezi și Weigart, 1986), distincția între identitățile individuale (ce

includ identitățile de rol) și identitățile colective (ce includ identitățile grupale și categoriale) ne permite o tipologie a teoriilor după criteriul definirii identității sociale, fie în termeni de tipuri și roluri sociale, fie în termeni de caracteristici demografice, organizaționale și grupale.

Kay Deaux (Deaux și Philogène, 2001), profesor la The City University din New York și președintele organizației American Psychological Society, ne propune o abordare a cercetării identității sociale diferită de cele prezentate mai sus. Autoarea americană înlocuiește studiul comparativ al teoriilor cu o analiză a variațiilor de sens pe care conceptul de identitate socială le îmbracă în fiecare cadru teoretic de referință. Astfel, ne prezintă trei cadre teoretice care definesc în mod distinct identificarea socială: teoriile dezvoltării din psihologie, teoriile interacționismului simbolic din sociologie și teoriile identității sociale ale psihologiei sociale europene. (1) Teoriile dezvoltării, cum sunt modelele psihanalitice clasice, descriu identificarea ca proces (deseori inconștient) de competiție cu celălalt semnificat care servește ca model și care, în final trebuie încorporat în sine. Aceste teorii au în centrul analizei lor diada (eu și celălalt) ca unitate de identificării ca și analiza freudiană asupra grupului care pornește de la identificarea cu liderul grupal și care se bazează pe inițierea de legături mutuale între membrii grupului prin variate forme de identificare. (2) În contrast cu teoriile dezvoltării care urmăresc identificarea prin procesul socializării la nivelul diadei, teoriile sociologice își apleacă atenția asupra sistemului social global urmărind diferențierile între status-rolurile funcționale și relațiile structurale dintre acestea. În cadrul acestei rețele complexe, identitățile sociale reprezintă internalizarea regulilor, așteptărilor și normelor asociate cu roluri sociale specifice, ca elemente constitutive ale sinelui. Alegând un rol particular, individul se plasează într-o poziție socială față de ceilalți și față de întreg sistemul social. (3) Teoria identității sociale pornește de asemenea de la diferențierile din cadrul sistemului social, însă urmărește mai degrabă diferențierile categoriale și mai puțin pe cele funcționale sau pe cele descrise de status-rolurile sociale. În teoria sociologică a identității-rol ingrupul social este o sumă de indivizi care interacționează prin punerea în joc a unor roluri sociale diferite și complementare. Astfel în cadrul grupului indivizii dispun de identități sociale diferite în funcție de rolul sau poziția socială pe care o ocupă într-un context sau altul. În teoria identității sociale, prin contrast, ingrupul este format dintr-o sumă de indivizi care împărtășesc caracteristici comune sau o experiență socială comună.

Analizele complexe expuse succint în acest capitol, formează baza teoretică a demersului cercetării noastre. Pornind de la caracteristicile fundamentale ale acestui cadru teoretic, avem în vedere câteva dintre premise teoretice desprinse pe baza cercetărilor prezentate în completarea celor descrise în detaliu pe parcursul întregii lucrări. (1) Asemeni *teoriei identității sociale*, analiza identității sociale nu va fi determinată de dimensiunea grupului, de substructurile grupale, de dispersia membrilor sau de alte caracteristici de acest fel. Însă, cercetarea noastră asupra identității sociale va fi încorporată contextului imediat, cât și cadrului structural mai cuprinzător al tendințelor macro-sociale. Referindu-ne tot la teoria identității sociale, considerăm că ipoteza

centrală a acesteia, emisă de inițiatorul teoriei, Henri Tajfel, și anume: *Indivizii și grupurile sociale tind să afirme o identitate socială pozitivă*, trebuie testată și în afara situației de (auto-) categorizare, așa cum a fost îndelung supusă studiului prin cercetările psihologiei experimentale ce subscriu teoriei identității sociale. Validarea acestei ipoteze și în contextul lipsei condiției de diferențiere dihotomică, adică fără raportarea explicită la o categorie de apartenență, ar aduce un plus de valoare accepțiunii teoriei identității sociale și ar elimina neajunsul acesteia de a-și centra cercetarea empirică în jurul categorizării sociale. De asemenea, teoria auto-categorizării subscrisă teoriei identității sociale, ne oferă un alt punct critic care trebuie explorat, și anume perspectiva auto-definirii prin ingroup, ca rezultat al apartenenței și activismului în interiorul grupului de apartenență. (2) Perspectiva sociologică, prin teoria identității se apropie deseori de abordarea psihologistă, neglijând viziunea de ansamblu specifică sociologiei, prin insistența asupra explicării *mozaicului de modele comportamentale* și asupra rezultatelor individuale ale proceselor identitare (cum sunt angajamentul afectiv și angajamentul interacțional). Cu toate acestea, pornind de la modelul cibernetic al controlului perceptual, trebuie să ne îndreptăm atenția asupra modificărilor de comportament și atitudinale în funcție de situația socială. O altă perspectivă de analiză care se impune, pornește așadar de la importanța acordată de ambele orientări salienței identitare. Atât teoria identității sociale, cât și abordarea sociologică oferă un loc privilegiat salienței în cadrul studiului identității sociale. Cu toate că, după cum am văzut, există deosebiri de nuanță între cele două abordări în ce privește identitatea salientă, totuși ambele teorii se pun în acord în ce privește caracterul relativ durabil al identității saliente și influența acesteia asupra comportamentelor și atitudinilor individuale și grupale. Astfel că, pentru ambele orientări, identitățile saliente se deosebesc prin afirmarea și re-confirmarea în interiorul grupului și în comparație cu out-grupurile relevante. Desprindem din acest context o altă problemă importantă pentru cercetarea noastră: intensitatea și durabilitatea identităților sociale relevante și dependența manifestării acestora de contextul social.

Astfel, cercetarea noastră se conturează pornind de la aceste premise teoretice și având ca obiective generale: (1) descrierea dimensiunilor identității sociale după criteriul incluziv urmărit prin delimitarea identității personale, a identității comunitare, a identității regionale și a identității naționale; (2) determinarea tipurilor de comunități văzute ca și grupuri de apartenență cu influență în construcția identității sociale; (3) delimitarea modificărilor atitudinale și comportamentale semnificative ce au loc în procesul de construcție a identității sociale actuale.

BIBLIOGRAFIE

- Barth, F. (1969). *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference*. Universitets Forlaget, Oslo.
- Bădescu, I., Dungăciu, D. & Baltasiu, R. (1996). *Istoria sociologiei. Teorii contemporane (I)*. Editura Eminescu, București.

- Berger, P. & Luckman, T. (1999). *Construirea socială a realității*. Editura Univers, București.
- Blumer, H. (1969). *Symbolic Interactionism: Perspective and Method*. Prentice-Hall Englewood Cliffs, New Jersey.
- Brewer, M. (2001). The Many Faces of Social Identity: Implications for Political Psychology. *Political Psychology*. 22 (1), pp.115 – 126.
- Codol, J.-P. (1975) .On the so-called “superior conformity of the self” behavior: Twenty experimental investigations. *European Journal of Experimental Social Psychology*. 5, pp. 475 – 501.
- Cooley, C. (1902/1970). *Human Nature and the Social Order*. Schocken Books, New York.
- Deaux, K. & Philogène, G. (Eds.) (2001) *Representations of the Social*. Blackwell Publishing, Oxford.
- Doise, W., Deschamps, J.-C. & Mugny, G. (1999). *Psihologie socială experimentală*. Polirom, Iași.
- Dubar, C. (2003). *Crișa identităților. Interpretarea unei mutații*. Editura Știința, Chișinău.
- Goffman, E. (1959/2003). *Viața cotidiană ca spectacol*. Editura Comunicare.ro, București.
- Hogg, M., Terry, D. & White, K. (1995). A Tale of Two Theories: A Critical Comparison of Identity Theory with Social Identity Theory. *Social Psychology Quarterly*. 58(4), pp. 255 – 269.
- Larousse (1996). *Dicționar de sociologie*. (p. 140), Editura Univers Enciclopedic, București.
- Mead, G. (1934/1963). *Mind, Self and Society*. University of Chicago Press, Chicago.
- Mircea, C. (1995). *Etica tragică sau despre nebunia colectivă*. (pp. 32-33), Editura Cartea Românească, București.
- Mucchielli, A. (1986). *L'identité. Que sais-je? 5e édition*. (pp. 5 - 12), Presses Universitaires de France, Paris.
- Stryker, S. & Burke, P. (2000). The Past, Present, and Future of an Identity Theory, *Social Psychology Quarterly*, Special Millenium Issue on the State of Sociological Social Psychology, 63(4), pp. 284 – 297.
- Stryker, S. & Serpe, R. (1982). Commitment, Identity Salience and Role Behavior: A Theory and Research Example. În W. Ickes and E. S. Knowles (Eds.) *Personality, Roles and Social Behavior*. (pp. 199 – 218), Springer Verlag, New York.
- Stryker, S. (1980). *Symbolic Interactionism: A Social Structural Version*. Benjamin Cummings, Menlo Park, CA.
- Tajfel, H. (1981). *Human Groups and Social Categories: Studies. Social Psychology*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Thoits, P. & Virshup, L. (1997). Me's and We's: Forms and Functions of Social Identities. În R. Ashmore, L. Jussim (Eds.). *In Self and Identity: Fundamental Issues*. 1, (pp. 106 – 133), Oxford University Press, New York..
- Thomas, W. (1928). *The child in America: Behavior problems and programs*. Knopf, New York.
- Turner, J. et al. (1987). *Rediscovering the Social Group: A Self-Categorization Theory*. Blackwell, Oxford.
- Vlăsceanu, L. & Zamfir, C. (coord.) (1998). *Dicționar de sociologie*. Editura Babel, București.
- Weigert, A. (1986). The Social Production of Identity: Metatheoretical Foundations. *The Sociological Quarterly*. 27 (2), pp. 165 - 183
- Yeung, K.-T. & Martin, J. (2003). The Looking Glass Self: An Empirical Test and Elaboration. *Social Forces*. 81 (3), pp. 843-879.

NAVETISTUL SAU OMUL DINTRE DOUĂ LUMI

Eugen Crihan, Universitatea din Oradea

ABSTRACT

The study deals with one of the most interesting social and anthropological characters of our times, the commuter. In Romania the commuter was an invention of the communist regime, and beyond the economic reasons there were political purposes in drawing up such a "new man", without any roots and stable convictions. Therefore the author tries to focus his allegations on the features of this prototype of the "new man", a man who floats between worlds, being in time deprived of the sense of stability and determined responsibility toward community values. Daily caught by the "travel fantasies" the commuter began to be a modern wanderer who is at home only when he is not at all at any precise home.

Keywords: commuter, 'new man', community values, economic reasons

Călătoream cândva cu un tren de navetiști (fără să fiu și eu navetist). Când am ajuns la destinație, m-am îndreptat cu pas normal către casă. După câteva zeci de pași, am ajuns din urmă două cunoștințe, navetiste. Și, oarecum fără să-mi dau seama cum, le-am depășit cu ușurință. M-am întors spre ele, și le-am întrebat: "voi nu veniți?". La care, una dintre ele, cu o săgălnicie oarecum întristată, mi-a răspuns: "de ce să ne grăbim? acasă avem treabă...". Am rămas într-o mută admirație. Nici când și niciunde nu am mai auzit așa ceva. Și nici nu cred că voi mai auzi.

Meritul istoric al inventării acestui personaj socio-antropic îi revine, la noi, în totalitate și fără dubii, socialismului real. Și tot din "epoca de aur" datează și trăsăturile sale socio-antropice, care îl definesc prin ne-definire.

Într-adevăr, așa cum, sperăm, va rezulta din cele ce urmează, navetistul nu este doar "omul dintre două lumi", ci și "omul nou" prin excelență, ca om fără chip și înfățișare, care rătăcește de colo-colo (deși, aparent, se mișcă între repere fizice foarte strict determinate), fără caracteristici socio-antropice precizate. Ceea ce, de altfel, era întrucâtva de așteptat: dacă nu aparții niciunei lumi, cât de cât definite socio-antropic, nu vei nici avea (și aceasta, în bună măsură, pentru că nu vei vrea să-ți asumi) caracteristicile vreunei lumi.

Cu timpul, nedefinirea, ca substitut socio-antropic al definirii, tinde să devină ea însăși o caracteristică – dar una care constă în și conduce la un soi de flotare existențială. Întrucât măcar dintr-un punct de vedere această plutire în ne-definit este, paradoxal, convenabilă celui în cauză (pentru că nu este obligat să-și asume o lume precizată socio-antropic), navetistul ajunge să se complacă în situația dată – și să se simtă frustrat atunci când este obligat să iasă din ea. De aceea, navetistul reprezintă prototipul omului nemulțumit, dar nemulțumit la modul cărcotaș (de sine, de familia sa, de comunitatea sa – pentru că nu o mai are... -, de toată lumea – care este lumea sa?), revendicativ-plângăcios și mereu dispus să plece din orice lume care îl responsabilizează.

De altminteri, această inapetență stabilizată privind asumarea responsabilității face din frustrările navetistului un material antropic cu totul impropriu revoltei substanțiale. El este un tip socio-antropic foarte dispus să mârâie, eventual să latre, dar cu totul refractar mușcatului. Fiind mereu ocupat (în primul rând cu călătoria dintre cele două lumi), el nu are nici timp, nici energie pentru declanșarea ori susținerea unei mișcări protestatare substanțiale. Pe de altă parte, nemaifiind în întregul său al unei lumi anumite, el nu se simte solidar cu vreuna dintre acele lumi. Și atunci – de ce să se sacrifice pentru vreuna dintre ele? este atât de comod existențial, chiar dacă

dificil fizic și psiho-nervos, să fii mereu în călătorie... În fine, pendularea existențială jurnalieră îl împinge spre starea de minorat antropic, depărtându-l de deciziile majore. Depinzând decizional de ceea ce se face în absența sa atât la locul de muncă (aflat într-o localitate căruia el nu îi aparține), cât și acasă (în familia în care revine abia înspre seară, frânt de oboseală, ca și în localitatea de origine, de unde el lipsește în majoritatea timpului social util), navetistul ajunge în situația de a fi doar informat post-factum cu privire la aproape toate aspectele decisive ale existenței sale.

Programatic sau nu (mai degrabă instinctual socio-politic), diriguitorii socialismului real au sesizat potențialul manipulatoriu reprezentat de masa "oamenilor muncii navetiști", încurajând fenomenul. "Bunul gospodar", odată desprins din mijlocul citadelei sale tradiționale (din gospodăria și comunitatea sa rurală), și urcat în autobuze ori trenuri de navetă, a fost treptat de-substanțializat antropic, în primul rând prin susnumita de-responsabilizare socio-antropică. Dintr-un om matur, proprietar pe lucrurile și mintea-simțirea sa, el a fost transformat într-un soi de copil călător între două lumi. Dificultățile psiho-fizice inerente acestei călătorii reiterate cotidian au fost din plin compensate de micile bucurii-plăceri ale ieșirii-(în)din-lume. Copiii sunt foarte dispuși "să plece în lumea largă", de obicei pentru a dobândi o iluzorie independență antropică. Or, navetistului i s-a oferit tocmai acest fruct otrăvit și pervers-pervertitor al escapadei continue și justificate material-moral.

Rezultanta, urmărită sau nu în mod conștient de către "factorii de decizie" ai vremii în care a fost inventat navetistul, nu putea fi alta decât transformarea "bunului gospodar" într-un hoinar socio-antropic (hoinar programat după mersul autobuzelor și trenurilor de navetă!). Și, acest hoinar era cu atât mai dispus la divagație existențial-mentală cu cât era mai obosit. Oboseala psiho-fizică îi distrăgea atenția de la condiția sa umană precară, de minor antropic, ca și de la severele condiționări materiale și spiritual-sufletești cărora le era supus.

CREAREA CONDIȚIILOR NECESARE NAVETEI

Condițiile obiective sau “pozitive”

Pentru “operaționalizarea” unei atari performanțe erau necesare cel puțin următoarele mișcări ale “constructorilor socialismului” și “omului nou”:

crearea condițiilor obiective pentru existența unui volum excesiv de muncă cumulat (la “serviciu” și “acasă”), astfel încât navetistului să nu îi mai rămână “loisir” decât în mijlocul de transport;

- o durată ridicată a timpului dedicat navetării, astfel încât escapada cotidiană dintre lumi să devină principalul “educator social” al navetistului, finalitatea fiind disturbarea-dezorganizarea personalității sale, prin înclinarea ei spre fanteziile specifice călătoriei (a nu se confunda fantazarea cu fantezia idilică de tip literar !);

mijloace de transport “în comun”, cât se poate de rudimentare, lente, lipsite de confort, incomode, murdare, capabile să amplifice oboseala de la locul de muncă și de acasă;

- false gratuități material-financiare (în primul rând, celebrele “abonamente pentru transportul în comun”), care să creeze și să întrețină iluzia unei eficacități pragmatice a pendulării între lumi;

- crearea condițiilor pentru înfiriparea, apoi stabilizarea, unei pseudo-socialități și a unei comunități ad-hoc, prin massificarea fenomenului navetist. Navetistul izolat, care călătorește cu automobilul propriu, nu era deloc potrivit cu așa ceva (ar fi fost un pseudo-navetist). În singurătatea sa, oricât de îndelungată ar fi fost călătoria jurnalieră, el ar fi putut avea timp de gândire – și de trezire din somnul socio-antropic, dându-și seama de condiția precară în care se afla. De aceea, diriguitorii care au inventat și susținut sistemul navetei au avut grijă să nu dezvolte și sistemul “automobilului popular” (ba chiar, așa cum a fost în anii '80 ai secolului al XX-lea la noi, au limitat drastic accesul la combustibil);

- pseudo-socialitatea putea însă, în orice moment, să genereze o socialitate substanțială (așa cum kitsch-ul poate genera o nouă formă de artă “autentică”), iar această situație putea fi potențial periculoasă pentru stabilitatea unui regim opresiv. De aceea, fenomenul trebuia să fie contracarat prin crearea-acceptarea unor condiții de “divertisment”-distragere sui generis, specifice unei călătorii cotidiene, de dimensiuni spațio-temporale suficient de mari pentru a fi obositoare, dar suficient de mici pentru a nu permite o coagulare ideatică-afectivă. Jocul de cărți, aseasonat cu consumul de alcool (în cantități moderate, dat fiind intervalul de timp limitat, dar îndestul de consistente pentru a produce amortizarea minților), a fost, probabil cea mai performantă soluție în acest sens. Deși cei care au descoperit acest “sport” combinat au fost navetiștii înșiși, niciunul dintre diriguitorii nu a schițat vreun gest pentru a limita ori bloca fenomenul (vezi totuși palida încercare, realizată începând cu mijlocul anilor '80, de limitare a consumului de alcool prin restricționarea vânzării acestuia la primele ore ale dimineții – ca și cum navetistul din mediul rural ar depinde esențial de alcoolul vândut...). Dar acestui gen de divertisment i se adăugau și altele: jocurile sexuale pasagere, chibișatul pe teme sportive (îndeosebi fotbalistice), jocurile de limbaj (“bancurile”, din ce în ce mai licențioase), jocurile de prestigiu socio-antropic

(“miștocăreala” reciprocă, reluată cotidian), mica bârfa etc.

Condițiile “obiective” de mai sus (lor li se pot, desigur, adăuga și altele) puteau fi realizate în toate mijloacele de transport. Dar mijlocul de transport care a privilegiat în mod deosebit întrunirea condițiilor amintite, ca și potențarea lor, a fost trenul de navetă. Cine a avut ocazia să călătorească, fie și o singură dată, cu așa ceva, știe oarecum despre ce este vorba.

Condițiile subiective sau privative

Condiționările pozitive de natură a facilita apariția și stabilizarea personajului navetist nu puteau însă, singure, să asigure conturarea sa. Pentru a exista așa ceva, era necesară și o conjugare de condiționări socio-antropice negative, care, în cea mai mare parte a lor, nu au constatat în reprimarea-interzicerea unor mentalități și comportamente, ci în crearea unor absențe antropice. În acest fel, persoana navetistă a devenit un tip socio-antropic lacunar, fiind ca și ciuruit mental-atitudinal. Efectul final a fost formarea unui “om nou” caracterizat prin absențe și sincope existențiale, foarte potrivite umplerii lor cu pseudo-conținuturi antropice (pentru că, așa cum “naturii nu îi place vidul”, nici naturii umane nu îi convine incompletitudinea socio-antropică).

Ce se putea face (fie și prin ne-facere) în acest sens ? Vom enumera câteva asemenea “realizări”, care, în fondul și în finalitatea lor (chiar neintenționat-programatică), sunt tot atâtea căi de de-realizare socio-antropică:

întâi de toate, navetistul trebuia să fie de-spiritualizat. Întrucât, cum bine se știe, temeiul care susține spiritualitatea este viețuirea religioasă, acesta trebuia demolat prin orice mijloace. Firește, navetistul nu a fost unicul “beneficiar” al “educației prin re-educare” comunist-atee. Dar, din varii motive, el a fost o țintă foarte disponibilă pentru programul “re-educării” materialist-științifice. În raport cu cei rămași “la vatră”, fie aceștia oricât de supuși “învățămintului de partid”, navetistul era o ființă suspendată socio-antropic în cea mai mare parte a viețuirii sale cotidiene. Ca ființă desprinsă din lumile bine definite, el a fost debilitat în profunzimile structurilor sale de rezistență socio-antropică.

Pentru orice om, legătura religioasă începe și se consolidează, poate fi percepută și este cât de cât înțeleasă prin mijlocirea legăturilor cu “ceva” accesibil experienței sale senzorial-mentale (cu o creatură care poate trimite la Creator). Pentru “bunul gospodăru”, acest “ceva”, prin care el realizează mijlocirea legăturii cu Dumnezeu, este pământul, sunt vitele etc. Pentru “buna gospodină”, legătura mijlocitoare-inițiativă este reprezentată de casă, de copii. Chiar și orășeanul, mai ales ca târgoveț, își poate determina repere religioase, dintru care se generează Marea Legătură: zidurile cetății sunt (pot fi) o “image” a Cetății lui Dumnezeu, stabilimentele artizanale sau chiar cele industriale pot fi un succedaneu al Creației (Facerii), măreția forfotei umane jurnalieră poate indica bunăvoința divină, care a permis oamenilor și omenirii “să crească și să se înmulțească” ș.a.m.d.

Ce “zeu” se poate însă “ascunde” în mijlocul de transport în comun ? ce transcendență ar fi putut coabita cu aburii de benzină, cu praful și cu mulțimea, parcă

nesfârșită, de cocoloașe de hârtie, de coji de semințe, ori cu mirosul persistent de urină din vagoanele navetiștilor ? Să ne imaginăm cât de dificilă putea fi inițierea și susținerea unui comportament religios cât de cât consistent în asemenea condiții. Oricât de credincios ar fi fost cineva, i-ar fi fost foarte greu (și i s-ar fi părut, cu mare probabilitate, destul de inadecvat) să se roage sau să poarte o conversație pe teme religioase în mijlocul unor adevărați nori de fum de țigară, al hohotelor de râs gros care finalizau bancurile desușuate, al înjurăturilor ori răcnetelor de satisfacție care însoțeau performanțele cartoforilor, al pipăiturilor deloc discrete la care se dedau amarezii tranzitorii și grăbiți.

Ce tablou exagerat de sumbru ! se va putea spune. Sumbru...probabil, dar îndestul de realist. Și anume, suficient de "realist" pentru a exclude din mediul navetei fie și cea mai palidă urmă de transcendență. Într-adevăr, naveta este locul geometric prin excelență al "realului" pur și simplu, dezbărat de orice propensiune către "ideal", către "Ceva" care ne depășește. Dacă Dumnezeu a murit undeva/cândva, atunci acel loc/timp a fost cu certitudine cel al navetei. Dar, se va spune, navetistul, fie chiar doar vag credincios, putea scăpa de acest loc/timp în cel puțin două împrejurări: la locul de muncă și acasă, unde îl aștepta "buna gospodină", de obicei credincioasă.

Ei bine, la locul de muncă el era așteptat de o mulțime de mici "drăcușori" mecanici (vezi metafora lui Maxwell !), care îl supuneau unor chinuri jurnaliere (îl "munceau"), lipsindu-l de speranță ("lasciatti ogni speranza voi qu'entrati"), ca și de accesul la transcendență. Iar cei din jur, umbră fiind și ei de aceeași aripă a păsării mecanice ("de foc"), ca și de grozăviile învățământului ideologic, nu aveau cum fi permeabili (în cazul în care ar fi avut timp ori dispoziție pentru așa ceva) la o tematică de tip spiritual-religios.

Pe de altă parte, odată revenit acasă, pe navetist îl așteptau alte munci, o soție ostenită și copii, care, în absența tatălui, avuseseră grijă să comită un șir nesfârșit de mici netrebnicii specifice. Iar duminica...duminica era singura zi de odihnă. Dar nu aceea odihnă liniștită și spre liniștire, ci aceea odihnă vecină cu letargia unei ființe epuizate psiho-fizic. Cu greu se putea urni cineva din această toropeală și amortire înspre Casa Domnului – și, dacă totuși o făcea, nu de puține ori ațipea în Biserică...De multe ori, și din pricini oarecum de înțeles, Biserica era pur și simplu substituită cu cârciuma ori terenul de fotbal, unde, de bine-de rău, se mai putea comunica cu cei de-acasă;

spiritualitatea nereligioasă, de factură "culturală", era și ea practic inaccesibilă navetistului. Spectacolul cultural, fie și de o factură estetică mai modestă, teatral ori cinematografic, era de neimaginat pentru un navetist, din motive temporal-tehnice. Rămâneau cartea, cu deosebire cea de proză beletristică (poezia fiind cvasiexclusă din peisajul sumar descris mai sus ! – inter arma silent musae...). Dar până și romanul cel mai romanțios-facil, ori mai atractiv acțional-narativ, trebuia, întâi de toate, purtat în traista hoinarului jurnaler – și anume purtat alături de mâncarea de nu puține ori unsuroasă (bogată caloric, pentru a putea întreține consumul ridicat de energie fizică). Era însă, întâi de toate, purtatul însuși. Deși pare exagerat, argumentul acesta nu este neglijabil – se știe, de către cei care au cărat cărți, că ele sunt grele, și nu la modul figurat, ci fizic. Or, cei mai mulți dintre

navetiști nu urcau în mijlocul de transport în comun la poarta casei și nici la poarta fabricii, făcând zilnic kilometri importanți pe jos (mai ales că, tot aproape zilnic, făceau și cumpărături de la oraș – începând cu pâinea cea de toate zilele, pe care regimul avusese grijă să o transfere din rural în urban !).

Dar, să presupunem că dragostea de cultură-carte ar fi suplinat acest sacrificiu fizical. Putea cineva, mai puțin înverșunat ca cititor, să citească ceva în mijlocul acela de transport ? ar fi înțeles el ceva din ce citea ? dar, mai ales, care ar fi fost satisfacția sa lecturală – ori sporul de tip spiritual ? În plus, un cititor autentic, care ar fi trecut peste toate inconvenientele enumerate, ar fi făcut figură de rara avis, dar mai ales de bizar, de "eretic" în raport cu condiția de navetist, și, finalmente, ar fi ajuns obiect de miștocăreală universală;

rămâneau ziarele și revistele. Întâi de toate, ambele tipuri de publicații "păcătuiau" în mod fundamental în comunism, încălcând flagrant (și oarecum cinic) condiția lor constitutivă, aceea de informare publică. Și, cum toată lumea știa acest lucru (care nici nu mai trebuia tematizat), singurele știri care aveau haz și meritaau abordate erau cele de la rubrica "faptul divers" (de multe ori, și acestea erau "periate" ideologic !). Dar aceste informații (care fac, de altfel, și astăzi deliciul multor consumatori de presă, navetiști sau nu) nu făceau decât să întărească minoratul socio-antropic al navetistului. Căci, dincolo de dramatismul unor întâmplări nefericite precum omuciderile, accidente rutiere ori delincvențele de tot soiul, informațiile de acest gen nu ating nimic din condiționările socio-antropice esențial-majore (începând cu cele material-financiare și sfârșind cu cele spiritual-religioase).

De aceea, ziarul cel mai citit de către navetiștii bărbați era "Sportul" (care, mai în glumă, mai în serios, era considerat ziarul cel mai nemincinos – devreme ce nu putea modifica scorurile !), iar navetistele femei se concentrau pe reviste de cancan "tovărășesc", de genul "Femeia" ori "Flacăra" (îndeosebi în varianta sa ilustrată, pre-păunesciană). Dar până și lecturarea acestor publicații (cele mai populare ale vremii) era o raritate comportamentală. Fie și din motive financiare (cu tot prețul lor destul de scăzut), dar mai ales datorită oboseli, consumul de informație publică era drastic limitat printre navetiști (pentru ei, de obicei, cărțile "de joc" înlocuiau cartea, iar bârfa minoră – informația);

consumul de radio și televiziune era și el, inevitabil, sub consumul mediu, fie și din mediul rural. Aparatele radio portabile, o apariție relativ târzie, oricum mult după inventarea navetei, care, între timp, stabilizase anumite patternuri comportamentale, trebuiau nu doar purtate, asemenea cărții, ci și păzite (fiind relativ scumpe, puteau fi o țintă a hoților). În plus, ceea ce putea fi ascultat pe drum, din rațiuni de larmă colectivă, erau programele muzicale ori, eventual, transmisiunile sportive (cu deosebire, meciurile de fotbal). Pentru atât, aproape nu merita să faci loc în bagajul de navetist "tranzistorului". Consumul de televiziune, atât cât era, devenea un lux comportamental, devreme ce navetistul, obosit de muncă și de drum, ba, cel mai adesea, și ușor îmbibat de alcool, adormea aproape constant în fața micului ecran, oricât de interesant ar fi fost programul (și nu prea erau programe interesante, cu excepția filmelor și transmisiunilor sportive !);

divertismul edificator de personalitate, cel care contribuie (chiar dacă doar în mod auxiliar-adjutant) la eliminarea presiunii psihotice, cel care poate reface fizic, nu era nici el un dat accesibil navetistului. Așa cum arătam anterior, locul/timpul în care navetistul putea spera să găsească intervalul existențial degajat era, în mod normal statistic, mijlocul de transport, sezonat cu repausul duminical.

Ei bine, se va spune, dar era și concediul de odihnă, de care, de pildă, țăranul, inclusiv în varianta sa de “cooperator”, era străin (cine a văzut vreodată țăran în concediu?). Dar, dacă repausul duminical exista realmente (și nu doar formaliter) – am încercat să schițăm mai sus cum cum era el utilizat – concediul navetistului era o ficțiune. Excepțiile au existat, mai ales în cazul navetiștilor intelectuali (aceștia au constituit o subclasă cu totul specială), dar, în majoritatea lor, navetiștii așteptau concediul din cu totul alte motive decât accederea la odihnă sau relaxare. Fiind foarte mult timp absenți din gospodărie, ei aveau aproape constant restanțe la lucrările necesare supraviețuirii acesteia. Trebuiau tăiate lemnele de foc pentru iarnă, trebuiau scoși cartofii, trebuia făcute lucrări de construcții ori reparații – și câte și mai câte...

Într-un anume fel și sens, oamenii aceia chiar au fost niște “eroi ai muncii”, dar într-o variantă atât de trudnică a ei, încât “muncirea” lor a fost foarte apropiată semantic-existențial de “muncirea” în sens religios. Nu avem cum ști foarte exact cât anume i-a costat existențial condiția lor de suspendați între două lumi, cât de profund ori de dramatic au resimțit-o ei în plan psihic, cât de mult au fost ei dez-drumați axiologic de drumurile repetitive și parcă fără sfârșit. Dar putem oarecum ști cât i-a costat din punct de vedere vital (o măsurare a duratei medii de viață a navetiștilor de cursă lungă ar fi relevantă în acest sens);

în fine, condiția antropică a navetistului a suferit fisuri din perspectiva sociabilității. Viața sa de familie, prietenii, vecinătățile și comunicarea socială i-au fost semnificativ amputate. Vom reveni asupra acestor lucruri sociale dureroase ceva mai încolo. Aici este de spus doar atât: prototip al “omului nou”, navetistul trebuia să fie și a fost desprins de tot ceea ce putea reprezenta stabilitate și fermitate (claritate) existențială. Și, odată format acest “om al absențelor”, efectul prezenței sale nu avea cum fi altul decât proliferarea modelului său în societate.

În mod curios, dar relevant, și în pofida “găurilor negre” din textura personajului, navetistul era oarecum invidiat de către cei fixați (care se simțeau, din această pricină, “legați”) de un loc stabil și bine definit socio-antropic. Ce griji putea el avea – înafara orarului navetei? Se și spunea, ironic, dar și cu o secretă poftire la statutul său, că meseria navetistului este naveta. Ceea ce, în cele mai multe dintre cazuri, era un neadevăr și constituia o nedreptate: navetiștii erau tot atât de buni și de corecți ca meseriași precum congenerii lor stabiliizați socio-antropic. Dar, firește, cei care rămâneau locului, fie acasă, fie în localitatea “de lucru”, aveau și ei fanteziile lor evazioniste. Nesatisfăcute, acestea aruncau un fel de aură antropică ambiguă (pozitiv-negativă) asupra unui personaj care nu merita așa ceva. Căci navetistul nu era un privilegiat, ci o victimă, care, prin puterea lacunelor sale, i-a contaminat și pe cei din apropierea sa.

În fond, și în măsura în care navetistul a supraviețuit inventatorului său, “socialismul real” (și a supraviețuit

într-o oarecare măsură), el este acea “fosilă vie” care continuă să genereze viruși producători de maladie socio-antropică – virușii evazionismului și ai escapadei.

TIPURI DE NAVETĂ ȘI TIPURI DE NAVETIȘTI

Navetistul “clasic” (oarecum, “ideal-tipul” de navetist) este cel care călătorește cu trenul. Și aceasta pentru că trenul asigură condițiile tehnice ale unei navetări care realizează toate circumstanțele propice unei noi și cu totul speciale situări socio-antropice. Celelalte mijloace de navetare, așa cum vom încerca să arătăm, nu asigură așa ceva decât în mod parțial —și oarecum fără eficacitate.

Astfel, pe trenul de navetă se poate realiza:

o navetare relativ lentă și fără sincope majore (cum ar fi “penele” destul de frecvente în cazul autobuzelor uzate fizic și moral). În acest fel, navetistul de tren este înscris într-un timp suspendat într-o curgere egală și calmă. Pe de o parte, o asemenea curgere a timpului permite recuperarea energiilor psiho-fizice ale navetistului (deși așa ceva este oarecum greu de realizat în condițiile în care majoritatea navetiștilor sunt într-o perpetuă agitație gălăgioasă pe parcursul navetei). Pe de altă parte, chiar și în condiții de calm relativ, o atare curgere egală a timpului induce stresul de rutină. Nu doar faptul că ochii navetistului parcurg zilnic aceleași peisaje, iar întâlnirile sale se realizează cu aceeași oameni contribuie la aceasta: chiar simplul și fundamentalul fapt fizic al curgerii egale a timpului și a lipsei de sincope tehnice serioase conduce la o stare de plictis existențial bazial. Pe scurt, navetistul de tren era suspendat într-un timp fără evenimente, un soi de timp golit de conținuturi socio-antropice. De aici și încercarea, producătoare de oboseală suplimentară, de a umple acest timp cu evenimente factice, de tipul distracțiilor specifice navetei;

(b) la cele de mai sus, trenul de navetă adaugă un plus de stres de rutină prin chiar regularitatea sa standardizată. Chiar și atunci când ceasurile nu pot fi strict potrivite “după mersul trenurilor” (care, din varii motive, nu este nicidecum atât de “fix” la noi precum cel “nemțesc” ori “japonez”), circulația trenurilor este net mai înscrisă între repere de timp rigide decât aceea a autobuzelor ori a altor mijloace de navetare. Ca urmare, timpul suspendat al navetei este un timp al ne-așteptărilor (sau al așteptărilor programate), ceea ce face ca neașteptatul autentic (surpriza ori mirarea existențială, incitantă și/sau interesantă) să nu mai fie posibil(ă). Iar atunci când așa ceva apare (când trenul întârzie mult, de pildă, din cauza înzăpezirilor), navetistul este stresat suplimentar (întârzie la serviciu, nu mai poate ajunge acolo —de unde explicații date șefului etc.);

(c) opririle previzibile ale trenului de navetă – și anume, opriri foarte dese, la intervale de timp/spațiu foarte comprimate – determină o augmentare a acestei așteptări mereu și banal împlinite, care devine opusul așteptării autentice. Fundalul antropic al așteptării este conturat începând de la așteptarea miracolului, adică a unui eveniment excepțional, cu efecte întru totul benefice pentru viața omului – cum ar fi câștigarea lotului cel mare. Putem merge și mai departe, pentru că, fiind cu toții situați într-o lume creștină, orice așteptare se raportează – fie și, în majoritatea cazurilor, neconștientizat – la Marea Așteptare, care constă în

așteptarea celei de-a doua venituri a Mântuitorului (acest fundal spiritual al așteptării-speranței funcționează cam la fel, din perspectivă psiho-socială, și pentru credincioși și pentru necredincioși !). Or, ce poate fi mai opus așteptării autentice decât oprirea trenului de navetă în fiecare haltă de pe traseul său ? ce speranță poate fi asociată unui asemenea eveniment ?

plecărilor din stații ale trenului de navetă sunt lente (oricum, mai lente decât cele ale autobuzelor), ceea ce permite, îndeosebi în gările ceva mai mari, performanțe precum ajungerea sa din urmă (după ce navetiștii mai "harnici" ori mai îndrăzneți, ori pur și simplu mai rutinați, s-au "alimentat" suplimentar cu tot soiul de "întăritoare", mai mult sau mai puțin alcoolizate - în cazul în care acest lucru nu s-a realizat în prealabil). Prima fațetă, așa ceva contrazice existențial rutina - și, până la un loc, chiar aceasta se întâmplă. Dar, întrucât majoritatea navetiștilor de tren nu practică acest sport sui-generis, opririle-pornirile lente, parcă interminabile (să ne gândim că ele se realizează tot la câțiva kilometri !), nu reprezintă pentru ei altceva decât un spor de lentoare, adică de mișcare-în-nemișcare, care accentuează suspendarea existențială, incitând la evaziune;

- înaintarea trenului se produce fără sinusoide fizice semnificative (fără "zguduiuri" și fără "cotituri"), oarecum rectiliniu și uniform. Desigur, așa ceva conduce la o stare confuză de comoditate, navetistul, întrucât nu este "împins" încolo și înapoi, înainte și înapoi (așa cum se petrece în autobuz), nefiind adus într-o stare de "amețelă". El nu este amețit, dar, din această cauză, riscă să devină amorțit;

- din toate acestea se poate oarecum evada (iată o evaziune suplimentară!) prin joc (jocuri de tot soiul). Prin natura spațiului (a aranjării sale interioare), trenul de navetă oferă acel spațiu suficient de joc, pe care celelalte mijloace de navetare nu îl pot asigura (cu excepția părții din spate a autobuzului). Dar această relativă libertate/ușurare existențială pe care o propune un spațiu ceva mai generos nu are deseori decât efecte iluzorii privind contracararea stresului de rutină. Pe lângă faptul că navetistul de tren care exploatează din plin spațiul liber nu face altceva decât să obosească suplimentar, acel spațiu de joc este, la drept vorbind (obiectiv măsurabil), o insuficiență existențială. Poate fi invocat aici un simplu fapt de igienă: cum, în timpul jocurilor, cei care participă la ele emit un nor de fum de țigară și de decibeli de tot soiul, se creează o densitate de nocivitate fizico-socială care diminuează dramatic libertatea obiectiv măsurabilă. Și, desigur, întâlnim și alte densități fizice ori psiho-sociale care depășesc pragul suportabilității normale: mirosuri grele, înghesuiri (la urcări-coborări, care sunt mai accelerate decât în cazul autobuzelor - acestea pleacă atunci când toți pasagerii au urcat-coborât -, pe culoarele trenului, în compartimente, la WC etc.), îmbrânceli neintenționate ș.a.m.d.;

- posibilitatea realizării/de-realizării unor intimități sui-generis (nu neaparat sexuale) face ca trenul de navetă să fie locul ideal al sodalizării interșanjabile. Apropierea-depărtările participanților la naveta de tren sunt dinamizate prin compartimentare (care rezistă și în condițiile trenului necompartimentat la modul strict-fizic). Navetiștii de tren sunt așezați, prin natura împrejurărilor tehnice, față-în-față, lucru neîntâlnit în cazul celorlalte mijloace de navetare. Ei sunt astfel

"obligăți" să socializeze într-un mod mai accentuat decât navetiștii de autobuz, de pildă. Dar, o asemenea "obligare" la socializare/sodalizare, pe lângă efectele ei degajatoare/distractive, constituie, prin acumulare în timp, o creștere a nivelului de densitate psiho-socială și un întăritor al stresului de rutină. Sodalityatea interșanjabilă nu este decât o altă iluzie de existențial autentic pe care trenul de navetă o produce din plin (oricum, mult mai performant decât alte mijloace de navetare);

- traficul pe culoarele trenului creează un alt trompe d'oeil specific navetei de tren: mișcarea liberă. Unii dintre navetiști (care sunt cam aceiași care împărtășesc mai intens și iluzia interșanjabilității sodalice, adică a libertății relaționale) circulă continuu pe culoarele trenului, creând (creându-și) iluzia acțiunii/trăirii într-un timp/spațiu al acțiunii suspendate. Ceea ce rezultă efectiv din această plimbare pe niște "trecători" antropice extrem de meschine spațial nu este altceva decât realizarea unei densități inutile, cu tot cortegiul de indigențe psiho-antropice de rigoare: îmbrânceli discrete, înghesuiri nu de puține ori indecente (câutate câteodată !), pe scurt, "călcări pe bătătură" dintre cele mai espectabile în asemenea situații de intimitate forțată;

- satisfacerea nevoilor trupesti este un soi de lux existențial pe care îl oferă naveta de tren comparativ, mai ales, cu naveta de autobuz. Dar, pe lângă faptul cu totul disconfortant al modului în care arată, fizico-igienic, toaletele (sic !) din trenuri, ca și din gări de altminteri, "luxul" existențial inițial se arată, odată ce ai îndrăzneala să apelezi la el, o autentică ordalie jurnalieră. WC-urile trenului de navetă nu sunt doar mizerabile, ci și suprasolicitate, fiind, în mod normal, ocupate (mai ales atunci când hărțoneala sexuală "nevinovată" a depășit pragul suportabil al agitației hormonale obișnuite). Pentru a beneficia de avantajul existenței unei asemenea amenajări, navetistul mai timid/reticent este nevoit să efectueze un exercițiu existențial de-a dreptul aventurier (ceea ce, la modul ironic - uneori, dureros/penibil fiziologic - mai reduce din stresul de rutină);

- în fine, ieșirea din rutină este și ea posibilă prin acțiunea aventuroasă propriu-zisă, care constă, de obicei, în urcarea/coborârea prin sărire în/din trenul de navetă. Îndeosebi la coborâre, trenul de navetă oferă acest spectacol jucat de o mulțime de navetiști care se întrec să sară cât mai repede și cât mai departe de stația de destinație din tren. Desigur, acest tip de sport este practicabil datorită susnumitei lăntor a opririi trenului de navetă în stații. Este el determinat de rațiuni pragmatice ? Greu de crezut, câta vreme secunde câștigate în acest fel de practicant nu au nicio relevanță temporal-pragmatică în raport cu imensitatea timpului petrecut-pierdut cu naveta. În plus, riscurile unor accidente severe sunt destul de ridicate pentru a nu compensa suficient rațiunile pragmatice ale grabei. Vor atunci navetiștii săritori să ajungă mai devreme acasă, unde au de realizat munci domestice ? De ce ar face-o cu câteva secunde mai repede ? ce mare satisfacție oferă munca domestică ? Rămân atunci aceste două incitații la săritul din tren: cea dintâi, și cea mai probabilă, este tendința spre mișcare "reală" (asociată, mai ales în cazul tinerilor, cu dorința exhibării în fața celui alt sex a capacităților aventuriere); și cea de-a doua, oarecum mai speculativă, de ieșire din navetă, din starea de suspendare existențială.

Al doilea tip important (atât din punct de vedere statistic, cât și ca relevanță socio-antropică) de navetist este navetistul de autobuz. Deși împărtășește cu navetistul de tren trăsăturile caracteristice generale ale omului suspendat între două lumi, navetistul de autobuz prezintă totuși anumite incompletitudini, derivate din modul tehnic de realizare a navetei cu autobuzul.

Astfel, autobuzul nu permite:

ajungerea sa din urmă, așa încât navetistul care intenționează să realizeze o “alimentare” suplimentară pe traseu trebuie să obțină acordul șoferului de autobuz, dar și să riște dezaprobară celorlalți navetiști oboșiți de navetă. Deși plecarea din stații a autobuzului nu este cu mult mai rapidă decât aceea trenului, accelerarea mersului său se produce într-un interval de timp semnificativ mai scurt decât aceea a trenului. De aici, rezultă și șansa unor aventuri existențiale sui-generis, cum ar fi pierderea autobuzului, urmată de dificultăți specifice ale continuării drumului spre casă (practicarea autostopului etc.). Existența suspendată a navetistului de autobuz este mai incitantă psiho-nervos, dar acest fapt nu face decât să mărească oboseala și agitația sa jurnalieră;

- la aceasta se adaugă sporul de sincopă tehnice, mai ales datorită faptului că autobuzele de navetă sunt printre cele mai neperformante tehnic în clasa acestor mijloace de transport (unele fiind de-a dreptul periculoase pentru integritatea pasagerilor). Deși sunt la fel de lente ca și trenurile de navetă, autobuzele prezintă “avantajul” nerutinant al deselor defecțiuni tehnice, care îi exasperează pe navetiști la intervale scurte de timp (chiar dacă nu se strică zilnic, autobuzele de navetă se defectează suficient de des pentru a provoca un alt stres, opus stresului de rutină, pe care îl vom numi stres “de pană”). Navetistul de autobuz este tot timpul cu această “sabie a lui Damocles” deasupra capului său. Evident, această sabie poate deveni, din metaforică, efectuală, devreme ce evenimentele dramatice din trafic (realizat acesta pe șosele cu totul nesigure) nu lipsesc nici ele, deși frecvența lor este net mai redusă decât aceea a “penelor”;
- regularitatea circulației autobuzelor este și ea net inferioară celei asigurate de trenuri. Există, desigur, o anumită oră la care autobuzul de navetă ar trebui să ajungă în stație. Dar această oră este mai degrabă opțională, fiind dependentă în variabilitatea ei de o multitudine de factori: susamintitele “pene”, aglomerația de pe traseu (numărul de pasageri este foarte variabil, devreme ce cu autobuzul călătorești și nenavetiști), starea traficului, starea atmosferică etc. Pe de altă parte, un navetist care s-ar încumeta să calculeze o marjă rațională de întârziere a autobuzului, evitând astfel oboseala așteptării în stație (uneori, în condiții atmosferice foarte nesănătoase), poate avea destul de ușor surpriza ca autobuzul să vină “de această dată” la timp, ba chiar mai devreme. Și, evident, chiar dacă a sosit mai devreme, autobuzul nu așteaptă în stație până la ora “oficială” de plecare (de cele mai multe ori, aceasta nu este deloc precizată), ci încearcă să evite viitoarele-previzibilele întârzieri de pe traseu prin plecarea imediată din stație. Așa încât, cea mai rațională atitudine a navetistului este aceea de veni “din timp” în stație, adică cu destul de mult timp înainte de ora “oficială” de sosire a autobuzului. Iată de ce viața navetistului de autobuz este net mai “interesantă” decât aceea a navetistului de tren;

- înaintarea autobuzului de navetă este și ea realizată între alți parametri fizicali decât aceea a trenului. Succint, ea este o sinusoidă accidentată, cu accelerări și decelerări repetate și imprevizibile, care produc tot soiul de zgâlțâiri specifice, cu cotituri repetate (majoritatea șoselelor românești, inclusiv la câmpie, sunt presărate de curbe, unele foarte periculoase), care prin “împingeri” provoacă “amețeala” călătorului. Pe scurt, liniștea fizică a navetistului de autobuz este mult mai scăzută decât aceea a navetistului de tren, el “participând” volens-nolens la micro-aventura rutieră cotidiană;

- spațiul de joc este foarte restrâns în autobuz, fiind practic limitat la zona din spatele său, unde, de obicei, se produce înghesuială, devreme ce numărul amatorilor de jocuri depășește constant numărul de locuri disponibile. În schimb, autobuzul prezintă avantajul igienic al faptului că în el fumatul este interzis (desigur, pentru fumători, mai ales pentru cei “înrașiți”, așa ceva produce un factor de stres adjuvant). Iar starea șoselelor noastre este de așa natură încât avantajul nefumatului este imediat “compensat” de valurile de praf care pătrund parcă de peste tot, ca și de aburii persistenți de combustibil ars, care se strecoară constant în nările și ochii navetiștilor;

- nivelul mai ridicat al densității umane din autobuz, datorat spațiului net mai comprimat, pare a incita la o relaționare sodalică mai intensă decât în tren. Cu toate acestea, dat fiind nivelul mai scăzut al interșanjabilității (în autobuz este mult mai dificil decât în tren să îți schimbi locul inițial, iar așezarea scaunelor face dificilă comunicarea față-către-față), intimitățile comunicaționale sunt mult mai sărace (și, desigur, mult mai decente sexual);

- traficul pe culoarele autobuzului este, comparativ cu cel realizabil în tren, mult mai anevoios (iar atunci când aglomerația este pronunțată, se dovedește de-a dreptul impracticabil), ceea ce creează senzația de nelibertate, de sufocare fizică și psihică, ba chiar, pentru cei care au anumite disfuncții psihologice, cum ar fi claustrofobia ori agorafobia (fie și în forme moderate), devine un prilej de stres foarte accentuat;

- satisfacerea nevoilor trupesti implică în cazul autobuzului eforturi mult mai penibile decât în cazul trenului. Majoritatea stațiilor autobuzelor de navetă nu sunt decât niște refugii improvizate, cele mai “luxoase” dintre ele nefiind altceva decât copertine care adăpostesc de bine-de rău (mai mult, de rău) pe navetiștii aflați în așteptare. Ca urmare, fie că navetistul este nevoit să recurgă la serviciile sanitare ale naturii (tufișurile), fie este constrâns să se abțină cât poate mai mult. Evident, dezavantajul este clar de partea bietelor femei navetiste, care, la modul suplimentar, sunt expuse și la tot soiul de ironii grosolane în asemenea ocazii;

în fine, satisfacțiile minore, dar deloc neimportante pentru un om nevoit să își petreacă intervalul de libertate dintre cele două locuri de muncă (oricât de iluzorie ar fi acea libertate), precum ar fi fumatul ori urcatul/coborâtul din vehicul prin sărire, sunt și ele nepracticabile în autobuzul de navetă.

Pe scurt, navetistul de autobuz este un tip de navetist amputat în raport cu navetistul de tren, care reprezintă, așa cum arătam mai sus, un soi de “ideal-tip” al navetistului. Micile satisfacții suplimentare pe care le poate oferi autobuzul față de tren (cum ar fi, mai ales, o anume varietate a navetării, mai puțin rutinată din cauze

tehnice) nu pot compensa suficient inconvenientele vădite ale acestui tip de pendulare jurnalieră. Este de așteptat în atari condiții ca navetistul de autobuz să fie mult mai stresat și mai obosit decât navetistul de tren și să resimtă cu mai multă acuitate dificultățile obiective, ca și cele subiective, ale stării de suspendare între cele două lumi.

Celelalte modalități de navetare sunt secundare din cel puțin două puncte de vedere. Mai întâi, statistic, întrucât ele nu acoperă decât o minoritate socială, grosul navetiștilor fiind ori navetiști de tren ori navetiști de autobuz (de altminteri, aceștia sunt și singurii navetiști înregistrați statistic). În al doilea rând, și datorită absenței condițiilor “standard” de navetare, acești pendulatori între două lumi nu au ocazia de a-și preciza trăsăturile socio-antropice ale navetistului “clasic”.

Avem, de pildă, navetistul automotorizat, care realizează pendularea jurnalieră dintre lumi fie cu automobilul, fie cu motocicletă/motoreta. Dincolo de faptul că el a fost multă vreme o raritate (din cauzele indicate anterior), navetistul automotorizat nu s-a dezvoltat nici după 1990, din motive de randament economic. Fără a fi exagerate, costurile automotorizării rămân prohibitive pentru majoritatea navetiștilor obișnuiți. De aceea, acest tip de navetă este realizabil în condiții acceptabile financiar doar pe distanțe scurte (ceea ce implică și intervale de timp ale suspendării între lumi nesemnificative socio-antropice). În plus, navetistul automotorizat beneficiază de toate libertățile de mișcare la care navetistul “clasic” nu poate decât visa. Ceea ce, până la urmă, îl diferențiază socio-antropic net de navetistul “clasic” este însă altceva: nefiind înghesuit într-un spațiu de tranzit precum cel din tren, dar mai ales din autobuz, navetistul automotorizat este neatins de “modelul educațional” sui generis pe care îl propune și dezvoltă navetarea. Suspendarea sa socio-antropică nu este suficient de concludentă, ceea ce face ca acest tip de navetist să nu fie foarte definit prin ne-definire. Cu alte cuvinte, el este și nu este un navetist.

Ceva mai definit este navetistul de bicicletă (o specie pe cale de dispariție însă). Deși, din rațiuni lesne de înțeles, navetistul de bicicletă pendulează între localități foarte apropiate spațial, ritmul lent de înaintare determină un timp suficient de consistent al navetării (comparabil cu cel realizat pe tren sau autobuz). Cu toate acestea, și în pofida faptului că, de îndestule ori, navetiștii de bicicletă încearcă să călătorească cât mai mulți împreună, nivelele și intensitățile socializării/sodalizării sunt net mai modeste decât în cazul navetiștilor “clasici”. Absența majorității condiționărilor tehnico-sociale enumerate mai sus determină o abatere semnificativă de la tipul socio-antropic deplin al navetistului. Ceea ce rămâne din acel tip este oboseala psiho-fizică, cum și un nivel comparabil de stres de rutină (dar acesta din urmă este bine compensat de autenticele performanțe sportive ale bicicliștilor, care parcurg zilnic până la douăzeci de kilometri).

Navetistul pietonal este și el tot mai rar întâlnit, iar trăsăturile sale socio-antropice îl apropie de navetistul de bicicletă. Ceea ce îl diferențiază de acesta din urmă este nivelul superior (atât cantitativ, cât și calitativ) de comunicare și socializare/sodalizare. Dar sporul acesta nu este foarte semnificativ, devreme ce, ca și în cazul bicicliștilor, performanța fizică a înaintării pure și simple

diminuează dramatic disponibilitatea de comunicare. Și, bineînțeles, atât în cazul biciclistului, cât și al pietonului, accesul la surse “culturale” ori “informaționale” (cartea ori ziarul/revista) este complet exclus. Ca și accesul la tot soiul de jocuri, de altfel.

În fine, un tip special de navetist este autostopistul. Apelul la mijloace de transport cu totul aleatorii și de o marcată diversitate socio-antropică fac din autostopist un soi de “rege al aventurii” navetiste, care se poate astfel bucura de multiple avantaje ale libertății oferite de suspendarea între două lumi. Cum însă tribulațiile jurnalier pe care le implică autostopismul sunt extrem de costisitoare psiho-fizic (mai ales datorită așteptărilor îndelungate, ca și nesiguranței privitoare la accesul la un mijloc de transport), delicia varietății navetei nu sunt deloc compensatorii. Soluția ad hoc care a fost definită, după 1990, prin apariția și dezvoltarea “piraiilor” (transportatori neautorizați de persoane), nu a făcut decât să transfere navetismul de autostop în regimul navetismului de autobuz (sau cvasiautobuz – microbuz ori automobil). Oricum însă, și înainte și după 1990, navetistul aventurier a fost mai degrabă o raritate socio-antropică.

Propunerea de tipologie socio-antropice este una destul de tentantă teoretic, compensând riscurile speculativității categorisitoare. În cazul navetistului, nu ar fi lipsit de oarecare interes teoretic să se realizeze o abordare diferențiată a navetiștilor după timpul necesar efectuării navetei. Expunerea temporală la navetă își lasă amprenta socio-antropică într-un mod prezumabil diferit asupra celor care efectuează o pendulare care, cu timpii de așteptare incluși, se situează undeva în jurul unei jumătăți de oră (este greu de găsit o navetă mai scurtă decât aceasta) decât asupra celor care trebuie să dedice cotidian două până la trei ore (și chiar mai multe !) acestei “activități”. Dar, este tot atât de posibil să sesizăm că sporul de cunoaștere obținut în acest fel nu este atât de semnificativ pe cât ne-am aștepta inițial. În fond, odată depășită jumătatea de oră (sau, mai ales, ora) de navetă, toți navetiștii încep să semene între ei într-un mod tot mai accentuat.

Apoi, ar fi de văzut ce diferențe caracteriologice există între navetiști din perspectiva profesiei/ocupării. Fără îndoială, acestea nu sunt cu totul neglijabile, dar, la drept vorbind, marea masă a navetiștilor a fost și este constituită din profesii/ocupări de nivel inferior și mediu, profesioniștii intelectuali/cu studii superioare/ocupări de nivel înalt fiind într-o minoritate statistică marcată.

O diferență importantă ar fi aceea dintre navetiștii de sex feminin, respectiv masculin. Dar nici această categorisire nu este foarte relevantă, câtă vreme, din rațiuni lesne de înțeles, navetiștii de sex feminin reprezintă o minoritate (poate, cu excepția navetei de scurt traseu). Iar această predominanță masculină a populației de navetiști nu se datorează doar nivelului ridicat de efort psiho-fizic, ci și unor incompatibilități, să le spunem “naturale”, dintre statutul de femeie și cel de navetist (am indicat sumar una dintre ele atunci când ne-am referit la dificultățile pe care le întâmpină o femeie atunci când este confruntată cu necesități fiziologice pe autobuzul de navetă – nici pe tren lucrurile nu sunt tocmai lesnicioase din acest punct de vedere). Pe scurt, și oarecum neconcludent, o femeie care îndrăznește să

naveteze este nevoită să renunțe parțial la statutul ei inițial, să se masculinizeze într-o oarecare măsură. Din acest moment avem o șansă de a înțelege și de ce modelul navetării a fost atât de îndrăgit de "organele de partid și de stat" de pe vremuri: femeile nu au fost stimulate doar să naveteze, ci și să exercite meserii cu totul improprii lor (la drept vorbind, distructive din toate punctele de vedere). Femeia-tractorist, femeia-macaragiu, femeia-strungar ș.clt. au fost tot atâtea personaje de o tristețe antropică greu de definit-imaginat de către o minte cât de cât lucidă-sănătoasă. Și, firește, în majoritatea cazurilor, această emancipatoare "scoatere de la cratiță" în lumea nouă a femeii a necesitat și navetarea printre bărbați mereu dispuși să bea, să-și strige triumfurile la jocul de cărți, să înjure și să spună glume deochete, ba chiar să treacă la mici și pasagere agresivități sexuale. Firește, majoritatea femeilor au căutat să evite, sprijinite fiind de soții ori părinții lor, asemenea experiențe cotidiene traumatizante și deformatoare.

Ar mai fi diferența indusă de vârsta navetiștilor. Aici ar fi, fără îndoială, câteva lucruri importante de cercetat-descoperit, în primul rând din perspectiva diferențelor dintre tineri și maturi (vârstnicii fiind ca și scoși din jocul socio-antropic al navetei). Este astfel plauzibil ca între navetiștii de primă generație (cei care au început acest "sport" socio-antropic imediat după cooperativizare, în anii '60-'70 ai secolului trecut) și navetiștii din cea de-a doua generație (care nu au avut ocazia să fie și țărani-proprietari, ci au ajuns la navetă direct de pe băncile școlii) să fi existat deosebiri caracterologice importante. Cum însă navetiștii de primă generație au dispărut din viața activă și din navetă destul de rapid, este de așteptat și ca diferențele generaționale să se fi estompat, cu deosebire spre sfârșitul anilor '70, atunci când, în condițiile industrializării exploziv-necuetate, pe piața muncii navetiste au fost aruncate uriașe cohorte de "oameni noi".

Încă o dată: atari detalieri socio-antropice sunt neîndoios semnificative, iar adâncirea lor poate oferi repere teoretice (și, de ce nu, pragmatice) importante. În absența lor, poate că mai importantă este conturarea portretului socio-antropic robot al navetistului, care, statistic vorbind, este predominant: un om cu pregătire profesională medie spre inferioară, absolvent de școală profesională sau liceu, bărbat cu vârsta între 18-55 de ani, care este nevoit să dedice navetei undeva între o oră-trei ore pe zi. Cei care îl însoțesc, cu deosebire pe tren sau autobuz, în acest periplu jurnalier, dar nu au aceste caracteristici, sunt nu doar contaminați de trăsăturile tipice ale sale, ci, într-un fel sau altul, obligați să le accepte ori chiar să le practice. Riscul cel mai benign al detașării intențional-vizibile de modul de a fi al navetistului dominant este, așa cum indicam mai sus, acela de a fi considerat un bizar, un "rătăcit" în peisaj etc. Dar, din păcate, există și riscuri mai severe, care pot ajunge la pragul respingerii ori chiar al violenței fățișe.

PORTRETUL PSIHO-SOCIAL AL NAVETISTULUI

Sub rezerva că, în paginile de față, tot ceea ce ne-am propus este doar o schiță de portret, o eboșă socio-antropică care se cere a fi completată substanțial,

considerăm că navetistul-tip (pe care am încercat să-l circumscriem anterior) se caracterizează prin:

(I) detașarea sa psiho-socială, vizibilă cu deosebire la nivelul afectivităților socio-orientate. Fiind prins în situația existențială de om dintre două lumi, navetistul își pierde treptat (și, desigur, în mod variabil) atașamentul-aderarea la vreuna dintre acestea. Efectele sunt relativ destructurante în planul personalității, cu deosebire în ce privește pierderea legăturilor cu lumea de origine ("de acasă"). Deși continuă să aibă o casă, navetistului îi vine tot mai greu să aibă și o gospodărie, și se simte tot mai înstrăinat de locul unde, de obicei, vine să doarmă. Acest lucru socio-antropic este vizibil cu deosebire în cazul celei de-a doua generații de navetiști, conturată începând cu sfârșitul anilor '70 ai secolului trecut. Dar nici prima generație de navetiști, cea postcolectivistă, nu a fost complet imună la această dezrădăcinare sui generis. O numim "dezrădăcinare sui generis" pentru că ea prezintă determinatii de două tipuri în raport cu dezrădăcinarea "clasică".

Pe de o parte, formal-exterior privite lucrurile, cel care pendulează zilnic este asemenea celui care a plecat definitiv din satul de origine (mai mult sau mai puțin departe). Un asemenea om nu mai are decât puține lucruri în comun cu valorile socio-antropice originare. Dar, pe de altă parte, avem, la nivel substanțial și de adâncime câteva diferențe importante. Neodezrădăcinatul navetist nu manifestă aproape deloc sentimentul nostalgiei "poetice" față de locul de origine, nu are impresia că fost "dat" de cineva "de lângă boi", fie și pentru simplul motiv că boii i-au fost luați de "colectivă". El nu a fost dat, ci s-a dat singur (are impresia că așa stau lucrurile), de unde un soi de orgoliu ascuns, deseori neconștientizat-neproclamat. Nefiind obligat de împrejurări spațiale să se gândească la sat și casă ca la lucruri pierdute (nu revine el în fiecare seară la ele ?), el nu poate, în mod normal, nici să realizeze mental-afectiv distanțele care au apărut și care se dezvoltă pe zi de navetă ce trece. Dar aceste distanțe există și funcționează, iar unul dintre efectele vizibile în timp este deprecierea afectivă a locului de origine, care este cu totul contrară atitudinii dezrădăcinatului propriu-zis, înclinat acesta din urmă mai degrabă să idealizeze, nu de puține ori bucolic-sentimentalist, satul "de odinioară". Dar, dacă este cât de cât conștient-rațional, neodezrădăcinatul, concomitent cu mișcarea sa afectivă de retragere din satul de origine, nu va realiza o apropiere afectivă semnificativă de locul unde muncește: cum ar putea s-o facă ? cine, rațional fiind, este-poate fi foarte atașat de un loc al trudei cotidiene ? Așa încât, restul de afectivitate rămas după diminuarea atașamentului față de locul de origine este orientat înspre naveta însăși. Deși îl obosește suplimentar, deși îl exasperează și tracasează aproape continuu, navetarea devine obiect afectiv privilegiat. Navetistul seamănă psiho-afectiv cu acel îndrăgostit pe care partenerul îl stoarce de energie, dar nu se poate despărți de el;

(II) navetarea induce și un ridicat nivel de nesiguranță socio-antropică, un soi cu totul special de identitate crizială. În mod curent, sineitatea individului aflat în criză de identitate generează trăiri pe măsură, mai mult sau mai puțin dramatice, care pot împinge până la suicid. Dar neodezrădăcinatul navetist nu are nici această "șansă" existențială (ceea ce, într-un fel, este în folosul său !). Ca ființă umană care flotează între două lumi, el nu are cum

să-și dea seama, în mod obișnuit, că s-a desprins de reperele socio-antropice necesare definirii identității sale. Superficial-vizibil, reperele materiale și socio-antropice sunt tot acolo unde erau și înainte ca el să naveteze. Modificarea relațională pe care o provoacă naveta este așezată într-un adânc psiho-social care ocultează caracterul pendulatoriu al sineității, neașezarea sa într-o nouă formă antropică. De fapt, la drept vorbind, așa ceva, adică o nouă formă antropică, nici nu există în cazul navetistului. Nu există nici meseria de navetist (deși ea, așa cum am văzut, este invocată ironic de către nenavetiști), nici statutul de navetist (așa cum există cel de soț), ci doar rolul de navetist, jucat cu mai multă sau mai puțină pasiune-încântare ori dezamăgire. Nesiguranța antropică a navetistului se clădește pe acest fundal, al unui rol lipsit de suportul substanțial al statutului. Cel puțin pe perioada navetării, el este o absență antropică, lipsind atât de la locul de muncă, cât și de acasă. Așa încât, în pofida performanțelor sale profesionale ori domestice reale, navetistul începe să fie perceput ca un individ mereu dispus să evadeze, care nu prea vrea să se definească etc. Și, desigur, cu timpul, el însuși devine destul de dispus psiho-social să accepte că acest pseudo-statut este un statut autentic, propice personalității sale;

(III) flotarea existențială este augmentată de neclaritatea axiologică. Navetistul este asemenea unei albine axiologice, care culege, de la locul de muncă, dar mai ales de pe navetă, tot soiul de polenuri și nectare valorice. În mod relevant, dar oarecum de așteptat, cantitatea de nou valoric adusă de la locul de muncă este cea mai modestă cantitativ. În fond, în afară de rigurozitatea relativ mai mare a modului de muncă industrial, ca și repetitivitatea sa standardizată, achizițiile axiologice oferite de locul de muncă din urban sunt cu totul mărunte. Fostul gospodar este cu totul obișnuit cu munca grea (pe alocuri, munca mecanizată, chiar dacă rutinantă, îi apare ca fiind mai ușoară decât munca din agricultură); este învățat de o istorie ingrată ce sunt ierarhiile, și nu este foarte șocat de existența șefilor de tot felul; știe să se odihnească muncind (și învață foarte repede cum poate chiuli) etc. Cealaltă sursă de noutate valorică, reprezentată de orașul însuși, nu este nici ea foarte prezentă în ecuația albinei axiologice. Navetistul, în mod normal, petrece foarte puțin timp în orașul propriu-zis (de obicei, contactul cu acesta se rezumă la efectuarea de cumpărături, destul de sumare de altminteri), percepându-l de multe ori ca pe un “sat mai mare”.

Astfel încât, cele mai multe achiziții axiologice sunt cele realizate pe parcursul navetării. Din acest mediu socio-antropic special, care se conturează treptat, sunt culese acele “polenuri” valorice pe care “albina” navetistă le aduce cu sine în fiecare seară la “stupul” de origine (și, într-o măsură mai mică, la locul de muncă). Or, foarte sumar spus, în ce constă aceste achiziții axiologice? În linii mari, ele sunt definibile ca “valori ale suspendării existențiale”, și funcționează ca “valori suspendate”. Cu alte cuvinte, originea lor este legată de un existențial al evaziunii socio-antropice, al neangajării și deresponsabilizării, toate acestea fiind specificantele unui antropic de tipul minoratului, cvasi-infantil. Pe de altă parte, ca “valori suspendate”, ele sunt valide și validabile socio-antropic doar în spațiul închis al navetei. Deși încearcă să le valideze (și să se valideze) socio-antropic și înafara acestui spațiu, navetistul întâmpină rezistențe atât

acasă (în familie, ca și în comunitatea de origine), cât și la locul de muncă. De aici, apare sindromul neadaptării, navetistul simțindu-se tot mai străin și mai neînțeles în lumile între care pendulează (jucând astfel și rolul unui sui generis “geniu neînțeles”).

Pe scurt, navetistul se simte “om cu adevărat” doar pe parcursul navetei, și printre navetiști. Aceștia sunt singurii oameni care îl înțeleg, care gustă poveștile lui existențiale (pentru că sunt și ale lor), care îi împărtășesc gândurile, glumele, preocupările etc. Să exemplificăm la modul succint. Cu timpul, dacă un navetist ajunge să practice în mod repetat jocul de cărți, și o face cam cu aceeași parteneri, ceea ce se va forma pe navetă este un soi de “club”, pe care navetistul nu are cum îl reconstitui acasă sau la locul de muncă (fie și din rațiuni de timp). El va resimți din plin, odată ce pasiunea pentru joc se instalează, absența membrilor clubului, și va fi “în largul său” existențial doar pe parcursul navetei – fie și pentru că aceasta îi permite acest contact uman privilegiat. Poate că aceasta este o exagerare, dar nu este exclus ca un navetist să ajungă să considere – chiar dacă nu își mărturisește nici lui acest lucru – că el “trăiește cu adevărat” doar pe parcursul navetei, că naveta este “scopul” sau “rostul” vieții lui etc. Celelalte “valori suspendate” generează aderențe de același tip. Iar ghilimelele între care am situat termenul indică nu atât o depreciere a lor, cât sublinierea caracterului lor cu totul special (în fond, și la urma urmei, cine are dreptul să judece autenticitatea axiologică?). Cu ce ar fi mai înalte, mai performante socio-antropice, mai împlinitoare, valorile tradiționale, din mediul de origine, ori valorile întâlnite în mediul muncii industriale? Poate doar din punct de vedere utilitar, devreme ce valorile existenței suspendate nu au, desigur, aproape nicio relevanță pragmatică... Dar poate fi redus omul la o ființare pragmatico-utilitară?

(IV) se produce apoi o adevărată fixare pe mobilitate a navetistului, ceea ce constituie o contradicție în termeni nu doar din punct de vedere logico-lingvistic, cât socio-antropic. Orice ființă umană “normală” caută să se așeze într-o formă a sa stabilizată, care îi conferă contur socio-antropic recognoscibil atât de către cei din jur, cât și de către el însuși (oricum am numi acest ceva, “personalitate”, “sineitate”, “identitate” etc.). Atare formă, odată găsită, generează satisfacție (“fericire”) – ca și inevitabile insatisfacții asociate, pe care le-am putea numi “arpegii bovarice” ale “notei” socio-antropice principale. Echilibrul și liniștea psiho-socială a individului depind de predominanța “notei” principale sau a “arpegii bovarice”. Oricum ar fi însă, un om situat în mod ferm într-o lume “a sa” este un om fixat - fie că este “fericit”, fie că este “nefericit” cu/în acea lume.

Navetistul este însă special și din acest punct de vedere. Suspendat fiind între cele două lumi, el nu este (și ajunge să nici nu vrea să fie) fixat socio-antropic, legat de un loc. Până la urmă, fixarea pe mobilitate nu înseamnă altceva decât că navetistul reprezintă acel tip uman care refuză – fără să conștientizeze acest lucru – determinațiile unei personalizări, care nu vrea să aibă o sineitate definită, care resimte orice stabilitate existențială drept o “legare de glic”, care, în cele din urmă, ajunge să suspende până și problema “fericirii” (sau, altfel spus, care este “fericit” doar atunci când nu este fixat în vreuna dintre lumi, în vreun statut determinat). Dacă omul fixat

consideră/se consideră pe sine ca fiind într-un soi de călătorie existențială (merge spre ceva, are un scop și un rost în viață), navetistul, fixat cum este pe mobilitate, călătorește, dar nu ajunge nicăieri (pentru că a ajunge mereu “tot acolo”, nu înseamnă altceva decât a nu ajunge undeva anume).

Această stare specială a navetistului poate fi întrucâtva lămurită prin observarea diferențelor socio-antropice dintre “călătorie” și “navetă” (diferența fiind sesizată semantico-lingvistic de la bun început, inclusiv în jargonul oficial, al autorităților sau al transportatorilor – trenurile de “navetă” fiind altceva decât trenurile de “călători” obișnuite etc.). “Călătoria” reprezintă mai degrabă un eveniment excepțional, o ieșire din fixarea/rutina existențială, oricât de scurtă spațio-temporal ar fi ea. Începând cu relativ banală călătorie a săteanului la târgul/bâlcu din orașul învecinat și încheind, la limită, cu Marea Călătorie finală, toate aceste deplasări ocazionale, ne-ordinare, îl mută pe călător din lumea sa în altă lume – și, odată cu aceasta, îl și transformă existențial. Ca urmare, și efectele socio-antropice ale “călătoriei” sunt altele decât cele ale pseudo-călătoriei navetiste. Oricât de mărunte ar fi aceste efecte, și oricât de greu sesizabile (de către călătorul însuși sau de către un observator neutru), ele nu au decât o vagă relevanță în ce privește efectele “transhumanței” cotidiene asupra navetistului. În fapt, și dincolo de asemănările contingente, de natură fizică (cum ar fi dificultatea-facilitatea deplasării în spațiu/timp, oboseala, delectarea sau comoditatea etc.), cele două mișcări, ale călătorului și navetistului, conturează două tipuri complet diferite de antropocentricitate. Ceea ce, până la urmă, avem este diferența “de specie” dintre homo viator și homo pendulator. Cel dintâi este un descoperitor; cel de-al doilea este un acoperitor (sau, mai exact, este treptat acoperit de un fals eveniment antropocentric);

(V) relaționarea sodalică a navetistului este și ea cu totul specială. Ceea ce practică volens-nolens acest tip socio-antropocentric în privința “întovărășirilor” reprezintă efectul final (un soi de “împlinire”) al sodalizării caracteristice “omului nou”, dez-legat “de glie”. Și, lucru remarcabil, acest “om nou” (și, bineînțeles, “liber”, potrivit ideologiilor modernității) se poate întâlni nu doar în “comunismul real”, ci și în oricare dintre societățile modernizate. Într-un anume fel, avem de-a face cu un soi de confirmare a “convergenței sistemelor”, tematizată de Raymond Aron: “comunismul real” nu a făcut altceva decât să urmărească, cu o obstinație teroristă, realizarea unui “om nou” care a emers în mod “natural” în capitalisme din dezagregarea societăților tradiționale, “depășite” și “conservator-retrograde”.

Foarte succint, sodalizările “omului nou” se înscriu în trendul general al mersului continuu al societăților “noi”, care, nu-i așa?, nu pot “sta pe loc, deoarece, dacă stau pe loc, merg înapoi” (vezi Caragiale, în *O scrisoare pierdută*). Evident, se uită aici că și a merge “înapoi” este tot un mers! Dar, dincolo de problema sensului mersului continuu (care este și ea suspendată), rămâne mersul însuși, dacă se poate cât mai accelerat (ceea ce, până la urmă, produce “amețeli” antropice). Este ceea ce a tematizat Alvin Toffler prin conceptul “tranzienței”. “Omul nou” nu doar uită, sau se prefăce că uită, cum că, atunci când merge, este necesar antropocentric să știi și încotro merge, ci a făcut din tranziție un scop în sine. În ce

privește sodalizarea, efectele sunt multiple, dar pot fi sintetizate în felul următor: așa cum “omul nou”, tranzient, nu vrea să fie “legat de glie”, nu mai vrea nici să fie legat “pe viață” de cineva, fie acesta părinte, soț, prieten, vecin ori consătean/concicadin etc. Compulsiv-psihotic, el este tot mai preocupat de realizarea unor “relații sociale” (“omul vechi” nu avea această temă existențială, pentru simplul motiv că relațiile sale sociale erau de la sine înțelese, stabile și, oarecum, inevitabile/impuse). De pildă, iubirea este tematizată ca “relație”, oarecum asemănător cu o relație de afaceri etc. Acest tip uman se simte obligat să “socializeze”, dar o face cu o precauție excesivă, fiind foarte preocupat (s-ar putea spune, chiar înspăimântat) de o relaționare stabilă, de lungă durată. Pe scurt, sodalii “omului nou” și tranzient trebuie să fie intersanjabili în orice moment (cu părinți și rudele este ceva mai dificil din acest punct de vedere, dar această problemă este și ea rezolvabilă, prin punerea unor distanțe spațiale convenabile).

Or, din acest punct de vedere, navetistul reprezintă o culme a antropocentricității tranzient, o completitudine a incompletitudinii sodalice. Prin natura “statutului” său de om suspendat între două lumi, el atinge limitele tranziției sodalice, prin aceea că sodalizările sale importante sunt cu totul pasagere. Desigur, el continuă să aibă în localitatea de origine (care devine pentru el o localitate-dormitor) părinți, rude, soți, prieteni, vecini, consăteni, așa cum la locul de muncă are colegi, chiar prieteni. Dar legăturile cu aceștia sunt, fie și dintr-o perspectivă pur cantitativă, net insuficiente (până și cele cu soții ori copii, pe care îi vede în trecere și, desigur, foarte obosit, de muncă, ca și de navetă). Ceea ce începe să conteze cu adevărat în ecuația sodalică sunt companiile de navetă. Cu aceștia discută de fapt, cu ei își împărtășește experiențele de viață (care încep să fie mai ales experiențele din cursul navetei), cu aceștia își petrece “timpul lui”, cu ei se solidarizează (așteptări în stații, pene și accidente rutiere, întârzieri ale mijloacelor de transport etc.), cu ei (se) joacă, glumește, bea și, câteodată, realizează “relații” amoroase – evident, toate pasagere... Și, tot din cauza lor (deși aceia nu au nicio “vină”, așa cum, în fond nu are nicio vină nici navetistul), relațiile sodalice “serioase” (adică, mai mult sau mai puțin oficializate, mai mult sau mai puțin fixe/stabile) cu cei de acasă sau cu cei de la locul de muncă sunt în continuare și progresivă suferință (iată un înțeles neașteptat al cuvântului “progres”). În acest fel, și în această privință, navetistul reprezintă unul dintre agenții cei mai activi și performanți ai modelului de sodalizare modernă. Căci, oricât de “neînțeles” ar fi el de către cei fixați într-o lume stabilă, “libertățile” sodalice de care el beneficiază (sau se presupune că ar beneficia) pe parcursul navetei sunt mai mult sau mai puțin jinduite și de către cei rămași acasă;

(VI) este atunci viața navetistului o “viață bună”? Poate că răspunsul la această întrebare depășește ca relevanță personajul navetistului, în măsura în care modelul acestui homo pendulator, împlinitor al criteriilor tranziției “perfecte”, este tot mai intens tematizat în lumea modernă. Până la urmă, avem de-a face cu o ambiguitate existențială-axiologică. Nu este doar dificil de realizat o judecare valorică în termeni categorici și oarecum moralizatori, așa cum indicam mai sus. Situată “obiectivă” a omului pasager-prin-excelență care este

navetistul este una ambiguă, fiind foarte greu de decelat și de măsurat în termeni definitivi ceea ce este “bun” și ceea ce este “rău” în viața de navetist. Este, de pildă, un “bun” economico-financiar faptul că el are o slujbă relativ bine remunerată ? Dacă nu ar accepta rolul de navetist, ar avea din ce trăi (mai ales în condițiile “colectivei”) ? Răspunsul pare să fie pozitiv: fără această slujbă de la oraș, navetistul ar duce-o mult mai greu. Dar nu este un răspuns univoc pozitiv, fără niciun fel de umbre privind rentabilitatea economică (fie și strict contabilă). Cel puțin trei categorii de costuri încarcă substanțial balanța generală a rentabilității, fără s-o facă însă complet deficitară. Primul cost este cel reprezentat de cheltuielile pentru navetă, începând cu cele pentru transport, și continuând cu cele pentru hrană (oricât de reduse ar fi ele) și cele care întrețin “distracția” jurnalieră (în primul rând, pentru băutură). Al doilea cost este reprezentat de oboseala cumulată în timp, care tinde să atingă praguri insuportabile (chiar dacă, de multe ori, nesesizate de către navetiști – și, deci, neluate în seamă bilanțier). Al treilea cost este generat de o absență: navetistul, rămas acasă, ar fi realizat o foarte importantă (inclusiv economico-financiar) activitate în cadrul gospodăriei sale. Fără a fi dramatică, plecarea sa este, totuși, una decisivă, date fiind coordonatele antropice ale muncii din cadrul gospodăriei tradiționale, unde munca fizică este predominantă. Deși este contrafactual, pentru binele economic general al gospodăriei ar fi fost mult mai performant ca majoritatea navetiștilor să fi fost femei, iar nu bărbați. Dar așa ceva ar fi amplificat în mod insuportabil costurile socio-afective ale navetismului.

Pentru că, firește, pe lângă costurile economice, care sunt destul de consistent compensate de câștigurile brute realizate din slujba de la oraș, avem multiple costuri socio-antropice (“morale”) ale navetei, costuri care sunt greu de decelat, și cu atât mai greu de măsurat. Este, pentru a ne limita doar la unul dintre aceste costuri, “libertatea” de mișcare a navetistului ceva “bun” pentru el ? dar pentru cei din jur ? Am semnalat anterior, dintr-o perspectivă oarecum “metafizică”, câteva dintre dilemele “libertății” omului suspendat între două lumi. Ele ar putea însă primi un contur mai ferm dacă ar fi măsurate, de pildă, rata divorțialității din familiile de navetiști (mai ales din ale celor din a doua generație) sau rata delincvenței juvenile, a abandonului școlar și profesional din aceleași familii. Dar încă și mai dificil de măsurat ar fi rata abandonului prietenilor din copilărie, a răcirii relațiilor cu vecinii. Și, în fine, chiar dacă nu este imposibil de realizat, măsurarea transformărilor psihismului navetistului (a trăirilor sale, a mentalităților și, în cele din urmă, a caracterului său) ar reprezenta cel mai relevant criteriu privind calitatea vieții sale. Posibilitatea măsurării există și în acest caz, dacă se face apel la datele privind incidența tulburărilor ori bolilor psihice în rândul navetiștilor. Dar acesta nu ar fi decât vârful icebergului psiho-social. Așa cum susțineam anterior, viața de navetist nu este o povară jurnalieră univocă, provocatoare de inevitabile perturbări psihotice. Dintr-o perspectivă subiectivă (există altceva mai relevant pentru

aprecierea “vieții bune” ?), destui dintre navetiști s-au “simțit bine” în pielea personajului lor – și au fost oarecum invidiați de către cei obligați să rămână mereu “acasă”;

(VII) în fine, cum ar putea fi măsurată o transformare de adâncime socio-antropică precum trecerea navetistului din starea de majorat antropic în cea de minorat antropic ? O atare performanță aritmomorfică nu este exclusă, dar implică nuanțări greu de exprimat stricto sensu. De ce ar fi, totuși, navetistul un minor antropic ? Câtă vreme el rămâne ancorat în mediul de origine, caracterizat încă de majoratul antropic, și câtă vreme își păstrează dimensiunile inițiale (bărbat-cap de familie), o asemenea susținere pare să fie neîntemeiată. Și, într-o oarecare măsură, și o perioadă de timp după începutul vieții sale de navetist, statutul de major antropic rămâne, într-adevăr, neatins, sau foarte puțin afectat de noua sa condiție antropică. Dar, odată cu trecerea timpului, și din motivele mai sus enunțate, trăsăturile majoratului antropic tind să fie tot mai șterse, tot mai ineficace, atât în interiorul familiei, cât mai ales în comunitate. Fiind atât de multă vreme absent din propria gospodărie, ca și din comunitatea de origine, navetistul începe să fie perceput ca fiind doar formal un major antropic. El însuși, de îndestule ori, resimte acest formalism, și, într-o oarecare măsură, îl acceptă, fiindu-i tot mai convenabil (mai comod) să se derobeze, prin escapadă evazionistă, de responsabilitățile specifice majoratului antropic.

Și, în acest mod, ceea ce părea la începuturile navetismului doar o necesitate dictată de economic (asigurarea forței de muncă pentru noile stabilimente industriale, ca și drenarea surplusului de forță de muncă din ruralul colectivizat), a început să își arate adevăratele dimensiuni și consecințe socio-antropice. Iar acestea, fie că au fost urmărite în mod intențional-programatic, fie că nu, au fost foarte convenabile unei puteri politice care și-a ordonat finalist acțiunile înspre deteriorarea umanului. Mai concret-terestru, o putere care, precum cea comunistă, urmărește să submineze la modul subtil și profund rezistențele socio-antropice, reale sau potențiale, găsește în transformarea majorilor antropici în tot atâtea minori un instrument de o eficacitate net superioară în raport cu instrumentele de forță. Așa cum susțineam de la bun început, “detașamentul” de “clasă muncitoare” aflat perpetuu pe drumuri, și situat psiho-social într-o stare de divagație evazionistă, este cel mai puțin capabil de o acțiune rezistivă cât de cât încheagată. Nefiind legat decât formal de cele două lumi între care pendulează, minorul antropic navetist, odată ce își creează, vrând-nevrând, acea pseudo-lume de pe navetă, nu va fi decât periferic afectat de problemele socio-antropice reale (sau începe să fie afectat doar de acele probleme reale care sunt legate de navetă – prețul abonamentului, calitatea mijloacelor de transport, calitatea șoselelor etc.). În acest fel, navetistul a devenit tipul de “om nou” preferat al regimului comunist, care, în diferite maniere, a încercat să îl generalizeze socio-antropic. Și, într-o oarecare măsură, acest lucru i-a și reușit, consecințele acestei “re-educări” sui generis fiind vizibile până astăzi.

CULTURAL IDENTITY IN SERBIA: BETWEEN EUROPE AND THE REVIVAL OF OLD IDENTITIES

Violeta Cvetkovska Ocokoljic, Faculty for Culture and Media, Megatrend University, Belgrade

Tatjana Cvetkovski, Faculty for Business Studies, Megatrend University, Belgrade

Ana Langovic Milicevic, Faculty for Business Studies, Megatrend University, Belgrade

ABSTRACT

The function of contemporary Serbian culture can be defined as an attempt to homogenize national society, but also as self-fulfillment and functioning interwoven with other existing and imaginary communities. However, cultural identity developed under the influence of religion and nationality can also be developed through critical reflection of culture. Thus, identity becomes a dynamic category which achieves its stability through the constant review of the state. If the separation and formation of the state of Serbia in turbulent years was determined by national radicalism and the instrumentalization of religion, today these tendencies debilitate under the influence of other factors which are primarily connected with the strengthening of the awareness that we need cooperation with other European countries. This paper is focused on the research of public expression of citizens' religious affiliations from the 1980's until today in Serbia. Also, paper is focused on the research of the increase of religiosity and ritual activities, the influence of religion on the creation of national identity in Serbia (re-emergence of old identities) and creation of a new European identity (Supermen as a Serb).

Keywords: Serbia, Europe, cultural identity, religion.

INTRODUCTION

If we look at culture as an ongoing creative process, then cultural identity represents a variable, dynamic category also. It has been renewed, supplemented and confirmed, again. Due to, the impact of an individual in shaping the meaning of culture (which is a constant flow and mix of individual and collective influences) is of a crucial importance for creating a wider field of symbols exchange within a community.

Survival of symbols, myths and rituals in modern society, in the psyche of modern man, speaks about the necessity of exposing and overcoming a border situations (baptism, marriage, burial) with which each man is encountered in his life (Eliade, 1999). However, their role becomes especially important when one community is found in a situation of territorial or spiritual vulnerability. "Spontaneous re-discovery of archaic symbolism" (Eliade, 1999, p. 12) is a phenomenon specific to all people regardless of race and historical circumstances in which they are. However, artificial restoration of archaic symbolism, i.e. its abuse can become a very powerful weapon in the hands of politicians who lead a nation. Thus, various models of governance, based on the strengthening of national, religious and ethnic identity, can be applied through the media, in order to awaken awareness of need for an aggressive defence of territory.

The disintegration of former Yugoslavia, which led to bloody wars and the independence of former republics, created a need for identity, tradition and religion renewed within each republic – the state. The turbulent recent history of Serbia (from 80's) represents an interesting area for analyzing the use and action of many symbols that are directly related to the sense of territorial or religious affiliation. Religion, which was suppressed during communism, gets its updated strengthened face within the newly independent state entities now. Although the religious orientation in Serbia mainly comes down to a public expression of religion (through

numerous public, visible symbols), the number of religiously oriented individuals becomes much higher.

However, Serbia is now focused on Europe¹ and the role of religion and national affiliation (or radical nationalism) is not so strong anymore. Model of exclusivity of own cultural identity², which is built on denial and rejection of all other identities, i.e. on separation of "us" from "them"³, today is increasingly facing disapproval and politicians are trying the last ten years to change the attitude of the population, via media.

The aim of this paper is to explore the relationship between existing identity (in the period of the last twenty years) based on the national (ethnic) key and the establishment of a new European identity that includes multiculturalism. In Serbia, the history was used as an active force that determined the root of the nation, in order to strengthen the myths of ethnic and national identity. Also, there was an attempt to interpret cultural differences in the ethnic key and hence make a conclusion concerning the existence of a multicultural society. This model found its foundation in religious affiliation (Orthodoxy) within Christianity, where the national church, as well as the national language, played a significant role as identifiers of collective belongings (Stojkovic, 2002). Thus, the frequently were used common "phrases of origin" (Fear, 2007, p. 25) which were easy for manipulation: mainstream of Serbia,

¹ One of the great efforts of leading Serbian politicians in orientation towards the European Union was the visa liberation, which was achieved in December 2009.

² This model has been developing in Serbia during the last twenty years through the media and through the slogan "Serbs are heavenly people", or "The Serbs were the oldest people (nation) in the world". The new model is not oriented on a separation from other nations but on dominance over the others on the origin basis.

³ Fostering a fear from "ruling" minority can be seen in the following text: "Loving your country and its people is one of the fundamental human rights (...) national minorities rights are much higher than rights of the majority of the people". Available at: <http://srbijanemaalternativu.com/onama.html>, Retrieved 20. 11. 2009.

ordinary (common) people – Serbs, Serbian values, Orthodox heritage/tradition, acquired/special interests, top class society, political correctness, the “black armband” view on history, police efforts, border protection, cut and run, and similar. Here are some of the common phrases used in the *dog-whistle speech*, but their meaning can vary depending on the context in which they are used. Although on the first glance harmless, if spoken by “the right person” they become a dangerous tool of manipulation and influence on individuals in order to achieve personal political (or economic) interests.

The events in Serbia, especially in the period since 1999, have led to the fact that Orthodox affiliation has become a key determinant of Serbian identity. However, in Serbia there are two powerful forces today: one that advocates fear of the outside world (the opposition) and the other, which try’s to get back in the lap of Europe (current government). This division is reflected in the Serbian society as well, and it goes in the direction of two extremes: insulation (refusing contact) and assimilation (drowning).

DEPRIVATIZATION OF PRIVATE AND RELIGIOUS LIFE

Deprivatization of personal life and space on the territory of Serbia is not a new phenomenon. After the Second World War, mass gatherings in the former socialist countries represented means of Communists unanimity and cults. “These were high nationalized and formalized ceremonies, in which presentation of iconic field was ruled by signs and symbols of state and party” (Lukic-Krstanovic, 2007, p. 178). In this way, many seasonal and religious celebrations were converted into ideological celebrations. The cult of the president was very pronounced and supported by the ideology of the ruling regime, and it also enabled authorities to control individuals.

At the beginning of 90’s society of the spectacle came out of the cultural scene and became the political arena (gatherings with purpose to raise national morale and patriotic awareness, strengthening the fighting spirit). During the ’90s some elements of public presentation were mixed in the process of uniting religious and national. Nationalistic euphoria and abuse of national consciousness, inspired by politicians, replaced seasonal and periodic celebrations with provocative events, and private life was released to the public stage. On the other hand, the public scene became a property of policy (Lukic-Krstanovic, 2007). Political rituals contained unchangeable symbolic forms of the previous time, and celebration was raised to the level of spectacle, afforded by media. “Political gatherings, both of the government and the opposition, become the marketing framed since 1998, which means that they are clearly shaping as advertising product that comes out of the media market” (Lukic-Krstanovic, 2007, p. 179). There is no more separation between formers and audiences, because all people “live policies”. So, in that way “the invention of tradition”⁴ (Orthodoxy), which is distributed through the

media and about which the public is informed via major cities as a centers of power took place. However, after 2000, when the government policy has turned to European and world trends, the audience was not only influenced by politics power but has entered the domain of mass consumption. Specific forms of public behavior and its accompanying elements (slogans, icons and other visible symbols of belonging) influenced the creation of the national identity, with strong ethnic and religious ground. Public events shaped by media, were strictly controlled and managed from the media (political) power centers. “Ceremonies, celebrations and other festivals, organized by party in power were entered the scope of instrumentalization of media event, which should enlarge and glorify manifestation at the level of iconic image, from the perspective of government” (Lukic-Krstanovic, 2007, p. 184).

In the same way as in socialist political system spectacles were based on symbolic codification (visible symbols of belonging), the same model is implemented in the religious spectacles, which were “directed” population throughout media. Symbolic system of stage with specific rules as well as establishing of a unified system of designation (recognizable forms of religious/ideological identification) satisfied the need for strengthening of national iconography and Orthodox Christianity. Religious (Orthodox) suppressed principles and Church as a significant representative of religious life was restored. The Church got stronger impact on citizens’ daily life as well as on the wider social stage, due to degree of religiousness significantly increased.

Deprivatization of religious life in all social spheres becomes the most important factor of religious changes in the post-socialism in Serbia. Comparative analysis from three important periods, in accordance of public expression of religiosity in the period between 1982 and 1999 gives following data: according to Djordjevic (1982) 23,8% of the population declared as religious, according to Blagojevic (1993) 71,3%, and according to Radosavljevic-Ciparizanovic (1999) 59,3%. However, measuring religiousness after 1999 and under the influence of new problems in the state (especially after the bombing of Serbia) confirms that the percentage did not fall but stabilized on a very high level, even 60%⁵ of the population, including not just less educated people like before, but also a better educated stratum. Religious expression did not have a direction and deeper cognitive dimension in the first decade of its growth, but as time passed, it became purified and shaped in religious sense. Also, renewal traditional values and religious changes did not occur from villages towards towns, but towns as big centers of political and media power in Serbia contributed to the awakening of the tradition and religion.

However, according to these studies the basic performance of the Orthodox teaching remains quite vague and undefined in the national consciousness⁶. Thus, according to Jovanovic “Paganism, Old Testament and Christianity exist at the same time in being of a

⁴ Traditional religiosity usually means respecting the inherited customs of everyday life (Ivanovic-Barisic, 2008, p. 131).

⁵ Radosavljevic Ciparizanovic, 2001.

⁶ Researches done during the 90’s in Serbia, showed that the religious consciousness of the faithful is at a relatively low level. One example is the survey in which all respondents claimed that they believe in God but that they are not sure if God exist (Ivanovic-Barisic, 2008, p. 130).

modern man, as the archetypal image of opportunities”, in the context of multi-religious heritage (Ivanovic-Barisic, 2008, p. 130).

PSEUDO-SACRED SPACE: ICONOCLASM OF MODERN SOCIETY

Although consumption has become the main reference framework for the articulation of experiences, consumerism is not a new phenomenon in socialist societies. Through terms of the *Western, modern, foreign* or *authentic*, in a manner in which they occur in social life, we can examine the development of dynamic framework through which people interpret and understand the changes at the global plan. Thus, it becomes possible to examine “the consumer power and formation of taste of new economic and social elite, as well as cultural processes by which identities of social groups (in society in transition) are constructed and changed” (Erdei, 2005, p. 179). The media, of course, are the top authorities in the process of “production” of identities and life styles. However, in the expansion of mass media messages to the population, there could be recognized a numerous new indirect instrumentation of the religion⁷, where sphere of media is trying to imitate the holy space – iconosphere.

Although until recently it was considered that the untapped advertising potential remained only in the sphere of culture and art, today it is the sphere of religion, again. Given the fact that in Russia, this phenomenon is recognized as a serious threat in recent years, *Publishing Council of the Russian Orthodox Church* in cooperation with the editorial of *Church Herald* (*Церковный вестник*) conducted a study of abuse of icons language in the media of mass communication⁸. Studies were arisen as response to contemporary mass culture efforts to master the laws and methods of religious art, aiming to build their own pseudo-sacred space. In this way, within the inverted iconosphere (where the iconic elements change purpose and get a new meaning) the inverted hierarchy of values was set up. The new hierarchy, through the synergy of faith and art, led to a new kind of iconic unity, focused to the man and his material product. Caprin (2004) says that the modern society is on the threshold of a new “theology” and artistic creation that combines the language of the street, scientific achievements and the “new” spirituality, singling out religious and artistic quality of icon from cultural, historical and religious context, and setting them in the new “sacred” space of the mass media.

Today, the mass media use the principles of composition of iconic images, which have been used through centuries to achieve the religious experience. Thus, media culture becomes media religion of secular

society with all liturgical and artistic characteristics of the Divine view, in the purpose of manipulation.

INSTRUMENTALIZATION OF RELIGIOUS TERMINOLOGY: AS THE BIBLE SAYS

Instrumentalization of religious terminology is present on the territory of Serbia in the last twenty years, but it was not domestic invention. One of the most common and the most quoted examples of use and distortion of the biblical dictionaries (church terminology⁹) is a terminology of the previous U.S. president George W. Bush, used in order to signal his allegiance to America’s religious right. Lincoln¹⁰ (Albertson, 2006, p. 4) cites the example of his speech from 2004 in which Bush referred to the hill on which they will have to rise (*hills to climb*) and valleys that could be seen below (*the valley below*), as an allusion to Israelites’ flight from Egypt and Moses’ vision of the Promised Land, described in *Deuteronomy* 34. However, this rhetorical skill was not specified for the Bush speeches, only. It appears in the statements of Bill Clinton, who often used phrase *send me* (Is. 6, 8), as it could be observed also in his explicit reference to the Bible in numerous speeches: “as the Scripture says...” This technique is recognized in the statements of Ronald Regan as well (1984), as given in the following example: “We finished the race; we kept them free; we kept the faith” (Albertson, 2006, p. 4) as an allusion to the *Letter of St. Paul to Timothy*.

In this way, politicians have the ability to communicate directly with common-minded people. So, in that way, two kinds of needs are satisfied: the need for affiliation and the need for diversity. Both types of needs lead to the feeling of exclusivity of an individual who receives the message and “recognizes” the invitation. However, Michael Gerson, who was in charge of Bush speech writing, on the criticism about use of religious terminology responded: “These are not coded words, it is our culture” (Cooperman, 2004, p. 6).

In Serbia, in the field of religion, *dog-whistle* technique restores the elements of the Christian past and arouse the idea of “dedicated (holy) people¹¹,” through the use of church terminology. Words that become powerful weapon in the hands of the ruling individuals in Serbia, in recent decades caused great attention. Those words are produced and imposed in accordance with the restoration of religion and the real territorial threatening, when society becomes fascinated with search for “roots” and when “the ideology of traditional/ethnic nationalism” is awoken. (Malesevic, 2005, p. 230).

In Serbia, usage of words that refer to the tradition, Serbs, “fireplace” and faith, are the inspiration of numerous politicians. This instrumentalization has many hidden aspects and one of the frequently used is “connecting events with the church calendar by the presidential candidates, who began their campaigns on a

⁷ As one of the aspects of instrumentation, there is abuse of icon elements in the secular purposes. About this phenomenon first wrote Makluan (1970) referring to the abuse of the icons elements in Orthodox nations (with emphasis on the Russia) in relation to the Western, industrialized countries, i.e. about relations between nations based on communication through images and words.

⁸ Those researches (involved in examination of the compositional icons elements, applied in the advertising field) were presented in a multimedia presentation titled *Поживление образа: от иконы до рекламы* in Tretjakov Gallery (2004).

⁹ This phenomenon is known as a dog-whistle technique and represents a kind of coded communication.

¹⁰ Lincoln, B., “Words Matter: How Bush Speaks in Religious Code”. *Boston Globe*, 12. 09. 2005.

¹¹ This need was based on the belief that language used as a mean of Christian service of God become dedicated and that people who speak this language rises to the status of people dedicated to serve God (Obolenski, 1991, p. 35).

large Orthodox festival (usually St. George)” (Malesevic, 2005, p. 113). Malesevic pointed out the public expression of religious affiliation and the subordination to the church, through a profound obeisance and kissing the hands of Serbian Patriarch Pavle in front of television cameras, as one of objections to the former Prime Minister Kostunica. Given that this was not a personal gesture of believer “but greeting addressed to the supreme head of the Church by the holder of the highest state function, and as a public act, it expresses not only personal respect, but also the subordination of the secular authority to government authority of the Church, recognizing its primacy in State” (Malesevic, 2005, p. 112). The author quotes a range of examples, asking among other things, whether behavior of President Tadic who express his religious affiliations (by publicly criss-crossed) on the match, in front of TV cameras is appropriate, and “whether the President elected by the will of the citizens with different religion orientation and belonging may, as the holder of such public function, act as a believer of one Church”? (Malesevic, 2006, p. 112).

Today, part of the political and especially cultural institutions in Serbia (led by prominent holders of culture) is trying to distance themselves from the rooted prejudices and to support minorities in expressing their own rights. Some contemporary theoreticians do not criticize a lot the expression of religiousness in public places (town halls, offices) as much as the lack of religious features of other religions in Serbia.

SERBIA TODAY: RELIGION AND NATIONAL COSMOPOLITISM (SUPERMAN IS A SERB)

The period of transition in Serbia begins with 2001¹². Implementation of Western market economy principles in Serbia opened the question of privatization of state and social enterprises. Also, there was fear of both, privatization of domestic companies by large foreign corporations, i.e. question of “ethnic identity” of West capital that enters Serbia.

However, it is interesting that strong reactions to the attempt of the privatization of legendary places, especially taverns, as well as the daily gathering of people emerged. Resistance occurred due to fear that the taverns, as well as the traditional center of local social life will be turned into one more uniform cultural place. Due to previously said “authenticity of the domicile culture vanishing and it is drowning in impersonality of contemporary forms” (Erdei, 2005, p. 182) took place. In such cases, it is possible to explore the cultural conceptualization of the transition, privatization, those contemporary socio-economic processes, which become very similar to the Cold War period, the symbolic field for conflicts representation, where it was possible to mark ‘allies’ and ‘enemies’, ‘our’ and ‘their’, and in which, ultimately, could be drawn the line between ‘us’ and ‘them’” (Stojkovic, 2002, p. 37). However, according to Balibar “it is about division into ‘minorities’¹³ and even

more profoundly, into populations that are considered indigenous and those that are considered foreign, heterogeneous, racially and culturally stigmatized” (Balibar, 2003, p. 36).

However, globalization as a complex system of different and even, contradictory, political and cultural processes, and regional identity was not bypass nor closed Serbia. Thus, from the Serbian taverns, decorated with traditional, religious signs and symbols, today more frequently is possible to hear sounds of popular Western songs, and folk sound mixed with techno music (neo patriotic songs). Also, Serbian rock musicians tried to make remake and contemporary versions of Byzantine chanting. Instead of homemade plum brandy (known as Serbian slivovica), from bottle decorated with picture of local saints¹⁴ today are poured whiskey. Instead of the Orthodox feast of St. Trifun (St. Patron of vineyard), Serbian are increasingly celebrating the Catholic St. Valentine (protector of lovers) on the same day.

An example that particularly reflect the division between two political blocks (two ideological orientations) are two completely different music festivals in Serbia: Exit (Novi Sad) and Guca (Dragacevo Festival). “These festivals are representing important phenomena by which it is possible to monitor the complex overlapping of cultural forms, ideological formations and market trends” (Lukic-Krstanovic, 2007, p. 181). Exit is an international music festival that brings together young people from around the world and is focused on pop music (modern streams) while Guca gathers traditionally oriented people (mostly local) and focuses on the traditional folk music (trumpets). This diversity is often underlined in the media over the last few years in accordance with the increasing hostility between the two musical sides. However, while describing the development of musical spectacles in the territory of Serbia from the 60’s till today, which came as a result from seasonal celebrations, Lukic-Krstanovic (2007) indicates that they are product of government and the state solely. The question is what is the role of government in controlling these events by today?

However, the following example speaks of another interesting media possibility to correspond to global popular-cultural performances. The role of geography but not in terms of territory as in term of individual mineral may have great importance in the creation of national pride and identity of the nation state, too. Thus, the mineral Jadarit (named according the place Jadar, where is discovered, 2006) served in strengthening national identity because as it turned out its structure (chemical composition) is almost identical to the fictional mineral Kryptonite (although physically it is not the same as the mineral in the film) an integral part of popular American film *Superman*. Kryptonite is a part of mineral from Superman’s home planet (which has been disintegrated) and can cancel power of Superman when it is in his vicinity. So, in that way Serbs for the first time in their history accepted a hero – a stranger, who is associated with the greatest Serbian heroes – heroes of the famous Battle of Kosovo (1389). However, the role

¹² The transition in the broadest sense is understood as a process of transformation of one social system to another.

¹³ According to O’Sullivan (1994) minority can be defined as a group characterized by a lack of power in relation to the majority (Stojkovic, 2002, p. 43).

¹⁴ This is one more attempt of mixing national and religious interference that led to the creation of popular religious culture. Yet, an icon becomes a national symbol with a decorative purpose and function.

model of the mythical hero (in this case representative of the heroes of the Western world) also affects the creation of link between a small nation of Serbians and the distant imperial Western World. This discovery happens in recent times, when many prejudices against the “outside” world were exceeded. However, an unusually positive assessment of the global popular culture and its intersection with the Serbian national pride has led to various comments in public: Serbia will crumble just like the planet Kryptonite, even Superman can not help Serbia, because Kryptonite prevents his power, Serbs are stronger than Superman – not even Kryptonite can do anything to them, the Serbs are undoubtedly of supermen’s origin¹⁵ etc.

This discovery is through the media “used in the construction/strengthening of national pride and identity, which was unusual especially in conditions of transitional Serbia, because it was directly derived from connection of Jadart with globally-popular shows, and much less with the actual use (economic parameters) of new-founded mineral” (Gavrilovic, 2006, p. 41). So, in this way the idea is confirmed, but not about the identity of all citizens of Serbia, but through the Serbian ethnic-national identity, the creation of “national cosmopolitanism is coming” (Malesevic, 2005, p. 255). Superman as a potential Serb became the representative of Serbia in the “distant world”.

Thus Serbia, not even knowing, follows the latest tendencies in the world: overcoming the personal burden of the past, maintaining the cultural continuity and the establishment of different models of behavior and thinking that combine local and global, spiritual and popular, historical and contemporary. Multiculturalism comes into scene as an equal cultivation of different cultures and different ethnic background, i.e. as overlapping of ethnic and national cultures.

REFERENCES

- Albertson, B. (2006). *Dog-Whistle Politics, Coded Communication and Religious Appeals*, Center for the Study in Democratic Politics (CSDP) & Chicago: University of Chicago, Princeton. Available at: <http://www.princeton.edu/csdp/events/Albertson053106> Retrieved 3. 06. 2009.
- Balibar, E. (2003). *Mi, građani Evrope* [We, the Citizens of Europe], Beogradski Krug, Belgrade.
- Blagojevic, G. (2008). Ethnic Stereotypes: How the Contemporary Greeks See the Serbs, In Divac, Zorica (ed.) *Collection of Papers of the Ethnographic Institute, "Images of Culture Sometime and Now"*. vol. 25, (pp. 110-131), Ethnographic Institute of the SASA (Serbian Academy of Science and Arts), Belgrade.
- Blagojevic, M. (2003). *The Religious Situation in Federal Republic of Yugoslavia from the Late 80s to the Beginning*. Theme III, (pp. 411-437), University of Nis, Nis.
- Cooperman, A. (2004). Bush's References to God Defended by Speechwriter: President Does Not Claim Divinity Is on His Side. *Washington Post*. Available at:
- <http://www.encyclopedia.com/doc/1P2-227700.html>, Retrieved 20. 01. 2009.
- Eliade, M. (1999). *Slike i simboli* [Pictures and Symbols], trans. Janic, Dusan. Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovica, Novi Sad.
- Erdei, I. (2005). 'Eyes Green Like Dollars' – Anthropology of Consumption in Serbia during the Transition Period, Ljiljana Gavrilovic (ed.), *Ethnology and Anthropology: State and Perspectives*, vol. 21 (pp. 173-187), Ethnographic Institute of the SASA, Belgrade.
- Fear, J. (2007). *Under the Radar: Dog-whistle politics in Australia*, The Australia Institute, Australia. Available at: <https://www.tai.org.au/documents/downloads/DP96.pdf>, Retrieved 15. 12. 2009.
- Gavrilovic, L. (2008). Superman in Serbia or Stones and Identity, Divac, Z. (ed.), *Everyday Culture in Post-Socialist Period*, vol. 25 (pp. 35-51), Ethnographic Institute of the SASA, Belgrade.
- Ivanovic – Barisic, M. (2008). Traditional Religious Practice in the Light of Revival of the Orthodoxy in 1990, Divac, Z. (ed.), *Everyday Culture in Post-Socialist Period*, vol. 25 (pp. 123-132.), Ethnographic Institute of the SASA, Belgrade.
- Lukic-Krstanovic, M. (2007). 20th century Spectacles: Political Arenas and Cultural Scenes in Serbia, Radojicic, Dragana (ed.), *Culture in Transformation*, vol. 23 (pp. 169-190), Ethnographic Institute of the SASA, Belgrade.
- Malesevic, M. (2006). Christian Orthodox Religion Affiliation as a Core of National Being in Post-Communist Serbia, Divac, Zorica (ed.), *Everyday Culture in Post-Socialist Period*, vol. 22 (pp. 119-123), Ethnographic Institute of the SASA, Belgrade.
- Malesevic, M. (2005). Tradition in Transition: In a Search for New, 'More Ancient and More Beautiful' Identity, Divac, Zorica (ed.), *Ethnology and Anthropology: Contemporary Standings and Perspectives*, vol. 21, Ethnographic Institute of the SASA, Belgrade.
- Obolenski, D. (1991). *Šest vizantijskih portreta* [Six Byzantine Portraits], Beograd: Prosveta.
- Radosavljevic-Ciparizanovic, D. (2001). *Religion and daily life*, Institute for Social Research, Faculty of Philosophy, Belgrade.
- Stojkovic, B. (2002). *Identitet i komunikacija* [Identity and Communication], Belgrade: Prometej.

¹⁵ This idea was particularly well received due to the established presentation of the Serbs as heavenly (unearthly) people. Detailed, see in Gavrilovic, 2006.

SOCIAL PORTRET AND MEDIA REPRESENTATION OF ELDERLY IN SERBIA

Ljiljana Manic, Megatrend University, Belgrade
Natasa Simeunovic Bajic, Megatrend University, Belgrade

ABSTRACT

The number of elderly people is increasing all over the world. This trend of population implosion characterizes both undeveloped and developed societies. Population experts predict that over the next 30 years the number of people age 65 and older is expected to more than triple (from 506 million in 2008 to 1.3 billion). The number of older people in the EU is expected to increase to 50% in the next 25 years. Twenty-three out of 25 oldest countries in the world are located in Europe. The number of Serbian citizens over 60 is 1,684,289 which makes for 22,46% of total population. In which ways do these trends of population implosion affect Serbian society? What is the role of mass media? Are there negative stereotypes of the elderly? This paper seeks answers to these questions through analyzing the connection between media representation and social exclusion of elderly people.

Keywords: elderly people, social exclusion, media representation

INTRODUCTION

The ageing population is a reality of the modern world and the process that affects many aspects of the social life. Increasing the share of older people in total population and the increasing of an average age of population is characterized by developed countries as well as countries in development and experts expect that the 2050 will denote predominance in, the number of older people, for the first time in human history. There from, the 21st century is proclaimed for the century of ageing population, and this problem is analyzed by the demographic, medical, social and psychological aspects. The current world population is projected to increase by over two billion in 2050 reaching 9.6 billion (World Population Prospects: The 2012 Revision).

Rapidity and intensity of the phenomenon of aging population in the second half of XX century brought a number of consequences. Since the alternation in the collective system of values, new relationships between the generations, different living conditions and the increased demands for health and social protection, pressures on pension funds and the challenges which are set in front of the economy in general. Recognizing the importance of this phenomenon the United Nations declared 1 October for the International Day of the older people and proclaimed the acts which will ensure the independence of older people, their greater involvement in social trends, better care of their needs, facilitate them the access to educational, cultural, spiritual and recreational potentials of the society in which they live (Resolution 46/91 of the United Nations). The societies which would made an adequate preparations for the health and social problems and which would be brought by old age and aging, and the societies which would be able to respond adequately and by that it is alluded on more humane, effective and rational respond.

DEFINING THE TERMS

The concept of aging is commonly defined as a natural process that affects every person, and that means the changing of the physical condition of the organism in the function of time. These changes occur progressively

and often unnoticed, so the aging signs do not appear immediately as soon as the process begins to develop. In defining the age we find bigger difficulties since this concept is treated differently in different societies and through their history. In the Middle Age the average lifespan was less than 30 years, and a person of 40 years was considered old, while today the border in all countries is moved higher. According to research conducted by the University of Kent, the majority of Britans believe that youth take up to 35 years and that old age starts with 58, while , for example, Cypriots consider that the youth take up to 45 years. There is no single opinion in science about the period of the beginning of the old age. According to the World Health Organization, 60 years is a limit for old age, younger group of old-age's includes older people aged 60-74 and who are older than 75. American Council for the National Health considers that the early period of old age is 65-74 and over 75 late ages. In recent literature, we can more often meet division of old aged people into two groups, regardless of age, as follows: a) people that successfully and normally grew old only showing a decline in physiology functions; b) persons who abnormally grew old, that is where the changes are increased due to diseases, environmental factors and lifestyle. However, we can say that today is generally accepted that old age starts at 65, and that the old people are from 75 to 90 years and over 90 are longstanding.

THE DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS OF THE POPULATION

Among European populations, according to Eurostat¹ data base, the oldest countries are Italy and Germany. Every fifth Italian, with respect to 19,9% of Germans has 65 years and more. Third place belongs to Greece with 18.6% of old age people, followed by Sweden, Bulgaria and Serbia, where 17,2% population has more than 65 years. The decisive factor in the aging population in European countries is reduced fertility rate. As a result of modern culture, modern lifestyle and the

¹ Proportion of population aged 65 and over, Available at: <http://cpp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00028&plugin=1>, Retrieved, May 1, 2010.

social and economic conditions, more and more women and men decide to have one or two children, by which do not provide at least simple reproduction of the population. According to the Serbian Bureau of Statistics, in Serbia the number of live births (69,083) during 2008th was lower than the number of deaths (102 711) for 34,703 or -4,7%. Growth of the population in Croatia, Bulgaria, Hungary is similar to the other European countries. Another important factor is the reduced mortality rate of the population of 65 years old and more and longevity. The development of medicine and science in general, the growth of living standards and improving of the living conditions significantly extended the average life of Europeans. Except of these factors characteristic for all European countries, aging of the population in Serbia is a consequence of the great migrations. Since the beginning of the disintegration of Yugoslavia (1991), especially after the outbreak of the war in Croatia and Bosnia, to Serbia from the former Yugoslav republics, came around 800,000 refugees and displaced persons, and 1999 more than 207 000 from Kosovo. At the same time the country has left about 300,000 young people from 20 to 35 years old. According to the World Bank's ² data base, in 2005, Serbia and Montenegro had 2,298,352 migrants around the world. What is particularly important is that these are mostly young people (57% is less than 34 years old) and over half (54%) were single and unmarried persons. Of particular concern is that these are often young people with "exceptional skills and achievements" (Workers with Extraordinary ability / Achievement) and the United States on that basis awarded 50 young people from Serbia with an immigrant visa in 2007 which is twice more than in 2002. (According to 2008, Yearbook of Immigration Statistics). We can say that the aging of the population in Serbia took place under the influence of all three components of population dynamics (birth-rate, mortality and migration). Today, more than 950,000 people in central Serbia and around 300,000 in Vojvodina, in other words sixth of the population living in Serbia without Kosovo and Metohija, is more than 65³ years old. The depth of this process can be illustrated by the analysis of an age structure on the level of small territorial units. According to the latest listing of the population, 157 of 161 municipalities in central Serbia and Vojvodina, demographically speaking, are old. The oldest municipalities are Crna Trava and Gadzin Han where every third resident is older than 65. At the beginning of the '90s comes to an increase in the share of old aged people and at the same time to reducing in the share of youth in the general population. As a result, Serbia is now almost equal in the number of the population younger than 15 years and the number of people older than 65 years. At the same time it has increased high-aged population (age of 80 and over) who is now 1,9% of the population.

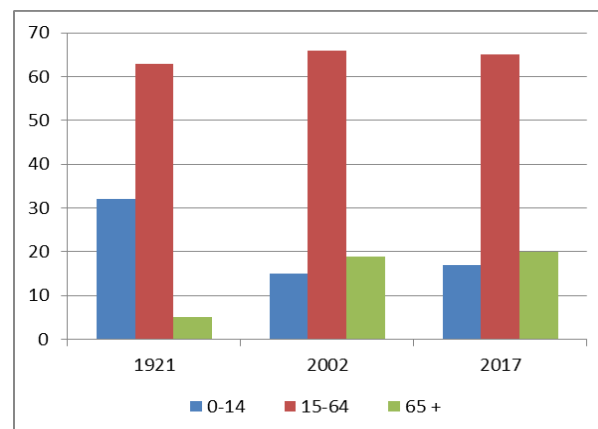

Fig. 1. Population of Serbia by age in 1921 and 2002 and predictions for 2017. Source: Serbian Bureau of Statistics

Despite the statistics, if you take a look at the streets of Belgrade and the audience in the theater or visitors of the restaurant, you could get the impression that the Belgrade is the city of youth. Aging in Serbia is mostly done in silence and discretion, and the media actively contribute to that kind of picture.

THE CARE ABOUT OLDER PEOPLE

Society which is old and that will continue to get age in the future cannot rely on family solidarity as basic care for the old people. Through the centuries, the family was the one who was cared for their old and sick members. Experience showed that the family or kinship solidarity is the best basis for the care for the older people, since it is biologically and psychologically grounded and strengthened by internal emotional ties, especially if they have healthy family relationships and correct cooperation of the members. Among help to the elderly who live alone it is also important another help except of the family solidarity that takes place through the level of neighborly relations, or through a system of care on the local community level. But in modern society, especially in societies in transition often comes to disintegration and weakening of internal emotional connection in the family. In these circumstances, the society must have more significant role. It should develop a new approach for the problems of the old people, in assisting the elderly, and also to create conditions where the old people can be involved as active, interested members of the community, providing its contribution. The community is expected to recognize the needs for older people, to provide them economic security, to organize health education, psychological and social aspects of aging and old age.

Demands which was in front of the Serbian society, and which are related to age and aging, are the same as in the other countries in Europe. This sensitive population is struggling with numbers of problems which are in Serbia increased due to difficult economic position of the old people.

The survey about living standards conducted by Serbian Bureau of Statistics, 2007 indicated that the poverty rate of elderly people is high (9,6%) and significantly higher than the average (6,6%). Also the risk of poverty for older people is higher, over 40% of the

² You can have a detailed look at the: Docquier, Federic an Hillel Raport (2007), "Skilled Migration: The Perspective of Developing Countries", World Bank Research Paper No. 3382, June

³ There is no reliable data for Kosovo and Metohija since listing from 1991. Than the situation in Kosovo was totally opposite to the rest of the Serbia. The share of young people under 20 years, was then more than 50%.

average for the population in Serbia. Researches showed that the old people who live in country is still the most endangered social group since the elderly share of households is below the poverty line in rural areas two times higher than in the city. But more than financial and health issues, old people are concerned with the feelings that they are alone, redundant, unnecessary, the burden of the family and community. "Too much concerned about the demands of everyday life, too stimulated by profitability and profit, too trusting in the power of science, modern man forgets its old and dying and risks that when it comes its turn, die alone" (Bataille, 2007, p. 99).

AGEISM

Ageism is actively acting against any age group, but also on the presence of a stereotypes and prejudice, and generally unequal position that group in society because of the age. It occurs when a person or group is treated less favorably than other people and group because of the age. Ageism belongs to the type of discrimination based on biological, as well in the case of racism and sexism. Gender, race and age are the three major socio biological underlying determinants of the biggest social inequality and discrimination. But while most people will not change their sex, race, national or religious affiliation, and on that basis cannot be discriminated, all people inevitably change during their lives the age category they belong to and if they live long enough everyone can be the victims of this kind of discrimination. In all countries there are certain clichés associated with old age. Our society on the one hand is trying with all technological and medical knowledge, to extend the life, but it seems not enough to change its field of values and to, "remove from the pillar of shame " the old age. Years have become characteristic which disqualified and prevented the old people from being fully accepted by society. A sort of paradox is growing numbers of old people, the increase of the prejudices against them which lock down their social position, and also their auto perception (Gerlock, 2006). Often old people accept that kind and become a part of inferior, unwanted, and dependent people in society (Lyons, 2009). This doubles a problem, and discrimination becomes self discrimination. Unlike other discriminations that are limited to one category, gender, race or religion, age discrimination applies to all categories, it is not chosen by nation or religion, and reinforces the negative effects of other types of discrimination. There are many reasons for the negative attitude toward old age. In pre-industrial period, the old people traditionally owned the land, which was the basis of the production, and also their authority. By transition to industrial production, the old people have become non-productive part of society. With the loss of working ability, it was lost the symbolic, social, economic and other ability, which affects to personal identity of old aged people (instead of veneration, dignity, respect, we have contempt of an old age). In addition to economic and historical reasons and feelings also affects the attitude of the age. Feelings such as fear of death and fear that with the years they would lose power and vitality, some people can be transformed into contempt and neglect of the old people, as well as a defense mechanism

against death, transience and decay. The forms of age discrimination vary from stereotypes (Lyons, 2009), such as an image of a senile old man, powerless and useless, through the legal norms that determine what can be done in certain years, to abuse, physical and sexual, financial exploitation and neglect. As with all discrimination, age is a form of oppression and intolerance. This means lower income, lack of power, cultural degradation and violence against the victims. The society will have to reorganize and deal with problems at all levels, to prevent age discrimination and to enable the social integration of old people. We can assume that there will be a progress, as the issue of sexism and racism, where the movements and programs for Human Rights made great progress especially in European countries.

THE POWER OF THE MASS MEDIA

In the modern era the role of mass media in shaping public attitudes and behavior of the collective is almost critical. No society can function without the mass media because they represent the most important institutions that are no longer just a social superstructure but also social base. What is the media representation? No event, person, story, appearance, actually do not exist if it is not represented through the media. This means that reality is going through a media filter which excludes certain aspects and some other point out. At the same time, the reality is changed and re-constructed in media representation so that it has never been entirely a mirror of true reality (Simeunovic Bajic, 2012). In the media representation the meaning of reality is produced (Hall, 1997). So, the representation points out on active process of selection, structuring and shaping aspects of reality in which something has yet to gain meaning. Because of that, the meaning cannot exist before the process of representation. In the contribution to understanding the flow of social life, the television has a special place (Hall, 1997). That is why many European countries during the fifties of the last century based model of public television, which was a nationally organized to transfer the highest range of human knowledge, which was basically aimed at serving the public (Lorimer, 1998). That is why in Europe the broadcasting field is fully regulated. The public television had a very important place in the media policies of different countries as a vital element in promoting and nurturing culture in the broadest sense of this term. Its main task was to educate the public and raise the public awareness.

The Government of the Republic of Serbia in 2002 enacted a decision about the introduction of fees for finance public services, and implementation, has begun in 2005. Then began the transformation of RTS-a into a public media service for the people in Serbia. However, the transformation has not yet been completed. Late enactment of legal regulations, bad organization of regulatory bodies, lack of self-regulation and the pressures of the political elite has still been a pain point of the RTS. On the television market in Serbia exists the competition between the RTS and commercial channel "Pink", founded in 1994. First channel of RTS is reserved for informative programs (Simeunovic Bajic, 2011), films, fiction series, a political talk show, reality

shows and other programs that show the theme and genre approached to the most popular shows broadcast by commercial television, “Pink.” “Dnevnik”, the most famous and run news program in the first program, more and more features are based on sensationalism and spectacular. For this reason there is no room for issues about aging society, helping old people or discrimination of the old people. In all the editions of “Dnevnik“, since 1 January 2010 to 30 April 2010 has been a very small number of news devoted to those topics. We are interested in print media representations of the old people. Serbia issued a total of 16 daily newspapers, 27 weekly and biweekly, and 38 monthly magazines and periodicals. The number of daily newspapers that are published in Serbia (16) is higher than in neighboring countries: for example, in Montenegro, only 6, Slovenia 8, 11 in Croatia and in Bosnia and Herzegovina 12. However, in Slovenia and Croatia is issued a much higher number of weekly and monthly magazines⁴. The average number of daily newspapers sold in Serbia in the last few years, according to ABC of Serbia is 800,000. Sold circulation of “Vecernje novosti” is close to 180 000 for a long time. But the number of readers has not increased even after the appearance of new publications. Readers only redistribute. Since the readership of daily newspapers is small, print media were most dependent on advertisers. After the last great world economic crisis and under pressure of privatization, new media standards and compliance with European laws, for the print media appears to be the hardest to adapt to new conditions. The research of IREX shows that the most of readers is looking for information in the “Blic” 36%, in the “Vecernje novosti” 26%, in “Kurir”, 16%, in the “Pres” 15%, while in the “Politika” 12% in “Danas” 4%, and in the “Alo” 2%⁵.

THE OLD PEOPLE ARE INVISIBLE TO THE MEDIA

For the purposes of this study were selected daily newspaper “Politika”, “Danas”, “Večernje novosti”, “Blic”, “Press”, “Kurir” and “Alo”. The dominant criterion for the elimination of the daily newspapers that were analyzed was made according to the principle of their circulation and influence on public opinion (Simeunovic Bajic & Manic, 2011). Aforementioned newspapers were selected because of the differences in editorial policies, which represent the totality of supply in the market of printed newspapers. “Politika” was chosen as the oldest newspaper with modest daily circulation, around 25,000 (the serious morning newspaper), “Danas” as a serious newspapers with a little circulation read by highly educated audiences “Vecernje novosti” as a mix of serious-tabloid approach with high circulation (traditional evening newspaper), “Blic” as semi tabloid , “Kurir” as a tabloid newspaper with the highest circulation and a very low price (a representative tabloid of the new generation), while the “Alo” was selected as a representative of the latest tabloids generation. The detailed analysis from all these selected texts provides an

important picture of the observed phenomena and topics about the old people in Serbia. The sample was formed by a detailed look of each of seven newspapers, ranging from 1 January 2010. to the 30 April 2010. The unit of analysis was the newspaper article. There was observed all sections, not just those that were traditionally reserved for social issues. There has been included cover page as well. It is important to emphasize that in the corpus of analyzed texts did not include sports, horoscopes and service information. It was processed 102 articles. It was a small number of articles published between 4 months in 7 newspapers, which already pointed to the marginalization of the older persons.

When you look at the photos from newspapers, it can be noted that senior citizens are represented stereotypically. Also, instead seniors there are some “Others” on photos.

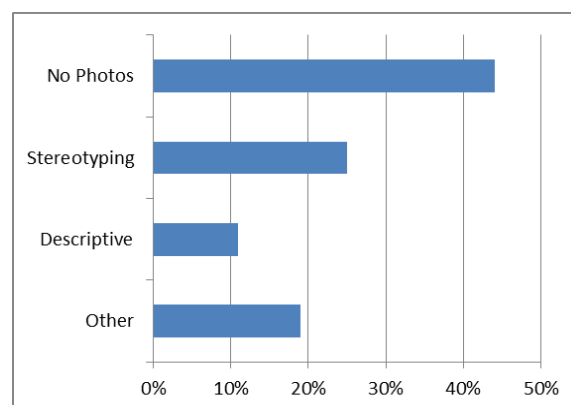

Fig. 2. Photos

The largest number of short articles (from 600 to 2000 characters), and medium length articles (from 2000 to 4500 characters), made a total of 86%, while very long articles (4500 to 6000 characters) was only 14%.

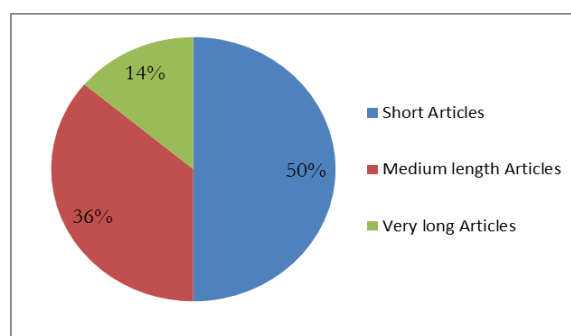

Fig. 3. Length of article

The length of the article is very important for the representation of age and old persons in the print media because it allows journalists to present several aspects, to explain the context and to analyze some additional elements important for understanding of the whole story (Manic & Simeunovic Bajic, 2012). However, in the short forms that in the most cases appear in the analyzed newspapers, it is almost impossible to explain the event.

The analytical expression of genres that include deeper analysis and argument (essay, column, analysis, interview profile) are not widely represented, as well as fiction genres (feuilleton). It was more used factographic

⁴ You can have a detailed look at the site of the agency for monitor and analyze the media: Available at: <http://www.mediadclipping.org/mediji/index.php>

genres (news, report). These data point out more frequent tabloids of analyzed printed media.

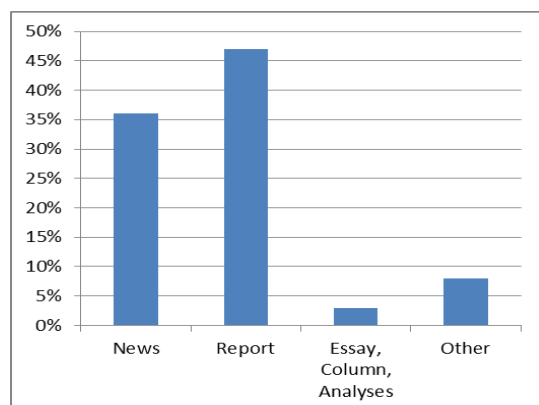
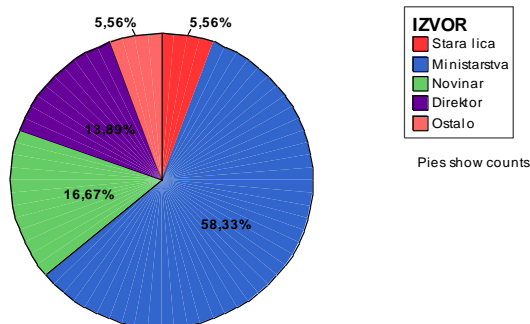

Fig. 4. Genre

First of all using factual genres, which are usually initiated by some external event (press conference, announcement), is about reducing social issues to the bare, basic and simple forms. A consequence is reducing of the space in which would be contextualized and analyzed events, which significantly affect the completeness and quality of presentation topics about problems in life issues of older persons (Manic & Simeunovic Bajic, 2012).

When you look at the source of information, it can be noted that almost never a source of information in the texts do not represent the old persons, but the journalists or institutions such as Ministries or Homes for the old people.

INFORMATION SOURCES

5,56%=SENIOR CITIZENS
58,33%=PUBLIC INSTITUTIONS, MINISTRY, GOVERNMENT
16,67%=JOURNALIST
13,89%=DORMS FOR OLD PEOPLE
5,56%=OTHER

Fig. 5. Information sources

The dominant print media and television in the Serbian society does not maintain a high quality.

CONCLUSION

The general conclusion of the analysis is that the role of the social responsibility of mass media is not clearly defined which can be seen from marginalized topics

about the problems and discrimination against older people in Serbia. Invisible in the media, the old people are becoming, invisible to society in general.

To verify these results we have repeated the study, on the same sample, in the period January-April 2012. The results only slightly differ from those specified in the paper.

Among the texts that deal with the elderly most of the articles are still short and medium length, while the number of long articles that allows journalists to present a number of aspects, to explain the context and to analyze some other elements important for understanding the whole story is less than 10%.

The most common themes were caring for the elderly, pensions and the low standard of living of the elderly.

When you look at the source of information, it can be noted that very rarely (7.5%) a source of information in the texts do not represent the old persons, but the journalists or institutions such as Ministries or the Homes for old people.

The percentage of articles dealing with the elderly, which are not illustrated with a photograph was increased from 49 to 55%.

Only 5% of the titles of these articles, has found its place on the front page of newspapers, and the texts were mostly (87%) published in the column "Society".

The slight discrepancies in the results of repeated study confirm the hypothesis that the old people are invisible to the media.

REFERENCES

- Bataille, F. (2007). Mourir sans partir, l'impossible statut de mourant, dans Les sciences sociales en mutation, sous la direction de Michel Wiviorka, Editions Sciences Humaines, pp. 91-101.
- Docquier, F. & Hillel Raport, (2007). Skilled Migration: The Perspective of Developing Countries, World Bank Research Paper No. 3382, June.
- Gerlock, E. (2006) Discrimination of older people, International Federation of Ageing Conference, Copenhagen, 30th May - 2nd June, http://www.ifa-fiv.org/wp-content/uploads/2012/11/061_Discrimination-of-Older-People-in-Asia-Age-Concern-England-DaneAge-Association-IFA-2006.pdf, Retrieved September 23, 2012.
- Hall, S. (1997). The Spectacle of the Other, in Hall, S., Representation: Cultural Representations and Signifying Practices, Sage and Open University, London, pp. 225-279.
- Lyons, I. (2009). Public Perceptions of Older People and Ageing: a Literature Review, NCPop, www.ncpop.ie/.../Seminar%20public%20perceptions%20IL.pdf, Retrieved September 23, 2012.
- Lorimer, R. (1998). Masovne komunikacije, CLIO, Beograd.
- Manic, L. & Simeunovic Bajic, N. (2012). Stvaraoci u kulturi - produzeno zivotno doba i medijska efemernost, Gerontologija, no 1, pp. 91-98.
- Media clipping, agency for monitor and analyze the media: Available at:

- <http://www.medioclipping.org/mediji/index.php>, Retrieved, May 1, 2010.
- Proportion of population aged 65 and over, Available at: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00028&plugin=1>, Retrieved, May 1, 2010.
- Simeunovic Bajic, N. & Manic, L. (2011). Nevidljiva generacija - stari u stampanim medijima u Srbiji, Gerontologija, pp. 56-68.
- Simeunovic Bajic, N. (2011) Knjiga na televiziji: opstanak kulturno-obrazovnog programa RTS, in Todorovic, N. Medijski tretman knjige, pp. 148-173.
- Statistical yearbook of Serbia (2007). Serbian Bureau of Statistics, Available at: <http://webzrzs.stat.gov.rs/axd/en/god.htm>, Retrieved, May 1, 2010.
- World Population Prospects: The 2012 Revision, United Nations report, esa.un.org/unpd/wpp/.../pdf/WPP2012_%20KEY%20FINDINGS.pdf, Retrieved, September 15, 2012.

INFLUENȚA GLOBALIZĂRII ASUPRA POLITICILOR PUBLICE. RELOCAREA ACTIVITĂȚILOR ECONOMICE ȘI CONDIȚIILE CRIZEI ECONOMICO-SOCIALE. STUDIU DE CAZ ASUPRĂ S.U.A.

Zsolt Bottyan, Universitatea din Oradea

ABSTRACT

The changes that occurred in the last twenty years after the demise of the soviet bloc can be described as an acceleration of the globalization process that transformed the political, economic and social landscapes of the majority of the world. One of the main forces behind this process is the rapid relocation of economic activities. This paper is concerned with the justification of the process, the forces behind it and with some of the consequences as a possible factor of the current unending economic crises.

Keywords: globalization, offshoring, economic crisis, emerging markets

PROBLEMA

O serie de autori consideră că dimensiunea fundamentală a globalizării este cea economică (Bhagwati, 2004). Din punct de vedere economic globalizarea este strâns legată de evoluțiile unor procese cum ar fi descentralizarea deciziei economice la nivel guvernamental sau corporativ, liberalizarea piețelor, slăbirea funcției economice a statului, difuzarea tehnologiei, distribuirea internațională a producției prin investițiile străine directe și rapida integrare piețelor de capital. În accepțiunea economică cea mai restrânsă, globalizarea înseamnă extinderea internațională a operațiunilor de vânzare și de producție care împreună constituie o nouă diviziune internațională a muncii.

Consider că trebuie să se facă o distincție între diferitele elemente ale globalizării economice cum ar fi comerțul internațional, mișcările de forță de muncă, investițiile directe și, în cadrul acestora din urmă, relocările de activități economice. Globalizarea comerțului, migrații intensive de forță de muncă sau investiții importante de capital pe teritoriu străin au început încă din secolul trecut (Jones, 2005), realizându-se în “valuri” alternându-se perioade de protecționism cu cele de deschidere economică internațională.

Una dintre cele mai importante elemente ale globalizării economice din ultimii 20 de ani o reprezintă relocarea rapidă a activităților economice (Bhagwati, 2004; Hira și Hira, 2008). Relocarea activităților economice presupune în esență mutarea unor activități economice dintr-un spațiu social în altul, proces care poate avea o dimensiune intra-națională sau internațională. În lucrarea de față ne interesează aspectul internațional al fenomenului ce are un impact direct asupra economiilor naționale și prin efectele economice asupra situației sociale și politice ale diferitelor țări. În literatura de specialitate de limba engleză relocarea apare prin termenul “offshoring” ce reprezintă în esență relocarea activităților economice în altă țară (Grossman și Rossi-Hansberg, 2006; Hira și Hira, 2008).

După încheierea războiului rece, ținta relocării internaționale a activităților economice au fost economiile unor țări, multe dintre ele abandonând modele centraliste, care și-au deschis economiile investițiilor de capital și comerțului internațional spre sfârșitul deceniului 8 și începutul deceniului 9 din secolul

XX. Vorbim în acest caz de economiile țărilor foste comuniste din Europa de Est și C.I.S., Rusia, China, Asia de Sud-Est sau America de Sud (Macesich, 1996).

Aceste zone, denumite “emerging markets” au prezentat un potențial de creștere economică deosebit încă de la începutul deceniului 9 (Garten, 1998; Macesich, 1996) ce a atras capital masiv occidental în acest zone. Creșterea economică a acestor țări este un fapt indiscutabil, multe dintre economiile emergente având un ritm de creștere susținut între 5 și 10% pe an (Reisen, 2009), dar care au fost alternate de crize locale, vezi criza din Asia de la sfârșitul deceniului 9 (Harwood, Litan și Pomerleano, 1999; Sharma, 2003), sau naționale (Rusia, Argentina). Pe de altă parte, putem observa o scădere a creșterii economice sau chiar o stagnare în țările O.E.C.D (cu precădere în S.U.A., U.E., Japonia), exportatoare de activități economice, o creștere a deficitelor bugetelor de stat și o creștere a șomajului (Guerrieri, 2011; Werding, 2006).

Relocările de activități economice au funcționat după un model a cărui sustenabilitate este discutabilă: țările exportatoare de activități economice transferă, prin corporații multinaționale, capital financiar, tehnologie și know-how, locuri de muncă în țările importatoare a căror caracteristică or reprezintă asigurarea unui mediu prietenos pentru investiții și costuri salariale ce reprezintă o fracțiune din cele occidentale. Statele exportatoare de activități economice se confruntă cu pierderea impozitelor, taxelor, și a locurilor de muncă generate de aceste activități, pentru care trebuie să găsească înlocuitori, iar în plus trebuie să găsească resurse economice, transferate în puterea de cumpărare a propriilor cetățeni, prin care să permită cumpărarea produselor importate din țările în care s-au relocat activitățile economice. Acest model va fi discutat în capitolul de mai jos analizând experiența S.U.A. în acest sens.

Având în vedere aspectele precizate până în acest punct consider legitime următoarele întrebări: este benefică relocarea activităților economice atât pentru țările importatoare cât și pentru cele exportatoare? A influențat relocarea activităților criza economică pe care o traversează U.E. sau S.U.A.?

O POSIBILĂ EXPLICAȚIE A CRIZEI ECONOMICE

Asistăm cu toții, fie că trăim în centre importante sau mai la periferie, la desfășurarea unei crize economico-sociale cu consecințe extrem de grave, pe care nu o înțelegem foarte bine și care amenință să persiste o perioadă mai lungă decât o obișnuită depresiune a unui model clasic de ciclu economic fie el gândit și sub forma "W". Contextul social actual readuce în actualitate o serie de probleme sociale pe care lumea occidentală le-a considerat rezolvate: sărăcia, inegalitatea, rolul statului în economie, democrația, toate aceste concepte având o puternică încărcătură ideologică. În prim planul dezbatelor academice și politice apar problemele ce vizează măsurile de reglementare a vieții economice, a pieței, de corectare a disfuncționalităților justiției, opțiunea protecționism versus globalizare, ce implică problematica implicării statului în economie, a libertăților individuale sau a cooperării internaționale.

Criza economico-socială a avut ca pornire Statele Unite iar cele mai multe explicații ale cauzelor crizei au un caracter tehnic, economic. Economistul american James Crotty arată că criza financiară are ca sursă principală mecanismul disfuncțional al instituțiilor și practicilor din cadrul N.F.A. (eng. New Financial Architecture) tradus "Noua Arhitectură Financiară" un sistem global ce cuprinde conglomerate de instituții financiare dintre care o parte formează așa numitul "sistem ocult bancar" format din bănci de investiții, fonduri de investiții și o serie de instrumente exotice financiare create de bănci (Crotty, 2008). Această explicație are o componentă ideologică ce constă în faptul că acest sistem este rezultatul unei ideologii "laissez faire", interpretabilă în sens negativ ca o atitudine economică bazată pe lăcomie, lipsită de responsabilitate socială ce a avut întotdeauna potențialul de a crea disfuncționalități enorme în economie (Lewis și Einhorn, 2009), fiind apărută de numeroși economiști pornind de la poziția dogmatică a teoriei "piețelor eficiente de capital" (Malkiel, 2003).

Ideea principală este aceea că acest N.F.A. este rezultatul al unei ideologii "laissez faire" și a unei atitudini bazate pe lăcomie, lipsită de responsabilitate socială ce a avut întotdeauna potențialul de a crea disfuncționalități enorme în economie, fiind apărut de numeroși economiști de pe pozițiile (dogmatice) ale teoriei "piețelor eficiente de capital". În aceste condiții s-a creat un sistem economic slab reglementat ce a devenit rapid terenul unor escrocherii de proporții colosale (vezi cazul Madoof).

Această interpretare de secol XX a filosofiei "laissez faire", secundată de o piață financiară slab reglementată, a declanșat în S.U.A. cea mai importantă criză economică a secolului XX, cea din anii 30 (Himmelberg, 2001). Excesele speculative din anii 20 au condus la falimentul unei importante părți a sistemului bancar american la începutul anilor 30 determinând în mare măsură declanșarea crizei în S.U.A., după care aceasta s-a extins rapid la nivel mondial, mecanism ce se aseamănă foarte mult cu ceea ce s-a întâmplat în contextul crizei actuale. Evaluarea crizei mondiale din anii 30 a impus elaborarea unui sistem de reglementare și monitorizare a sectorului financiar astfel încât să se diminueze riscurile, să

determine un comportament prudent al actorilor de pe piața de capital (Himmelberg, 2001). Astfel la mijlocul anilor 30 s-a pus în practică în S.U.A. așa numitul sistem Glass-Steagall (Crotty, 2008) prin care s-au separat băncile comerciale de cele de investiții cu scopul de a preveni folosirea depozitelor bancare pentru a finanța activități speculative de pe piața de capital. Sistemul a funcționat fără reproș după cel de al doilea război mondial până în anii 70 ai sec. XX, fiind unul din factorii ce au determinat una dintre cele mai lungi perioade de creștere economică și de dezvoltare socială din istoria omenirii fiind cunoscută și ca "Epoca de aur" a capitalismului modern. În acest context, Robert Lampman, consilierul economic al președintelui Lyndon Johnson pe problema sărăciei, prezicea în 1971, optimist, că sărăcia va fi eradicată până în 1980 (Iceland, 2006). În contrast cu această poziție, au urmat o serie de crize economice majore: în 1973, criză financiară la nivel global datorită măririi de patru ori a prețului petrolului, criza din 1982 determinată de un colaps al creditării la nivel mondial ce a determinat incapacitatea de plată a țărilor lumii a treia. Aceste crize economice, deși au avut un efect social major, au atras după sine politici economice ultra-liberale atât în S.U.A. prin guvernul condus de președintele Ronald Reagan cât și în Marea Britanie prin guvernul condus de Margaret Thatcher. Ceea ce este interesant este că din nou se recurge la politici ce au ca sorginte ideologia "laissez faire" și la teoria ce provine din domeniul analizei economice care afirmă că piețele sunt cele mai în măsură să reglementeze optim problemele economico-sociale, demonstrând forța continuumului ideologic ultraliberal în lumea anglo-saxonă.

Această ideologie "laissez faire" poate fi transferată din plan general societal sau dinspre sistemul financiar discutat de Crotty, la nivelul elitelor corporațiilor, aspect care explică, pe de o parte, ușurința desprinderii acestora de mediul național și exploatarea oportunităților internaționale, și, pe de altă parte, lipsa reacțiilor din partea autorităților politice ale statelor naționale la adresa relocării activităților economice.

Pe un fond de revigorare a ideologiei "laissez faire" în centrul nord atlantic, procesul de globalizare cunoaște o nouă dimensiune odată cu colapsul regimurilor comuniste. S.U.A. se constituie în unica superputere mondială și va fi centrul distribuirii mondiale a modelului politico-economic caracterizat de: democrația liberală asociată cu o economie capitalistă (constituită pe principii neo-liberale), la care eu aș adăuga un principiu fundamental al acestui model, cel al deschiderii economice la nivel internațional ce a favorizat legislativ și cultural relocarea activităților economice.

Economiști precum J. Sachs evidențiază avantajele globalizării economice, a implementării politicilor modelului devenit standard de factură neoliberală promovat de instituțiile financiare internaționale, ce se concretizează prin convergența economiilor, reducerea inegalității pe plan mondial și stabilizarea democratică (Sachs și Warner, 1995). Filonul central al globalizării îl reprezintă procesul uriaș de relocalizare a resurselor productive în funcție de posibilitatea de câștig a companiilor. E limpede că cea mai mare componentă de cost a producției în occident este salariul, care este

diminuată substanțial ca pondere odată cu relocarea activității economice într-o zonă cu costuri salariale reduse. În trecut, majoritatea țărilor cu costuri salariale mici prezentau probleme politice majore, conflicte sociale, nivele de dezvoltare a infrastructurii ce nu permiteau producția modernă și prezentau costuri mari de distribuție. Aceste probleme au fost treptat rezolvate prin consolidări politice la nivel național (uneori prin intervenția directă a occidentului, vezi istoria implicării S.U.A. după cel de al doilea război mondial în Europa de vest, Coreea de sud sau Japonia toate aceste zone devenind printre cele mai dezvoltate economic și stabile politic regiuni din lume).

Care este costul acestui proces? Unul extrem de periculos. Ceea ce nu înțeleg apărătorii ideologici ai globalizării de tipul lui Martin Wolf, ce consideră esențială globalizarea pentru bunăstarea viitoare a planetei și supraviețuirea democrației (Wolf, 2005), este că relocarea producției reprezintă un export masiv de tehnologie a cărei creare a presupus eforturi sociale considerabile din partea occidentului. Adevăratul avantaj comparativ al occidentului a fost reprezentat de superioritatea tehnologică în relație cu restul lumii. Mulți vor argumenta că occidentul la rândul-i a avut perioade istorice când a uzurpat aceste teritorii în care acum investește. Fără îndoială că istoria colonialismului este una controversată, mai ales cu privire la efectele dominației coloniale și se poate discuta cu privire la un anumit tip de justiție internațională.

Problema este următoarea: cine sunt aceste entități numite corporații transnaționale care iau deciziile cu privire la transferul tehnologic spre exemplu? Pe cine reprezintă aceste companii care iau decizii ce pot schimba profund situația economico-socială a unei regiuni? Acestea par să aibă o singură responsabilitate: cea față de acționarii proprii. Pe de altă parte, corporațiile transnaționale posedă singurul mecanism eficient decizional în contextul globalizării (Ietto-Gillies, 2002). Problema este că aceste decizii țin de interese private și în foarte mică măsură privesc probleme ce tradițional făceau parte din domeniul politicilor publice sau sociale. Filosofia corporațiilor transnaționale e reprezentată de relocarea eficientă fără ca acestea să țină cont de consecințele sociale. Singura contrapondere o reprezintă capacitatea reglementativă a organizațiilor supranaționale unde datorită unei influențe ideologice ultra-liberale au fost favorizate interesele companiilor și mai puțin problematica condițiilor de muncă, de salarizare sau a investițiilor în comunitățile locale etc. La nivel național sau subnațional există o paralizie cu privire la reglementarea activităților acestor companii, în sensul responsabilizării față de comunitățile în care funcționează (ce presupun în general cheltuieli suplimentare din partea acestora sau clauze nefavorabile de relocare), datorită abundenței pe plan mondial a situațiilor comparativ mai favorabile din punct de vedere economic pentru acestea și a favorizării relocării de către legislația internațională.

Ceea ce este periculos din perspectivă occidentală în acest proces de reconfigurare a diviziunii globale a muncii este pierderea masivă a locurilor de muncă din sectorul manufacturier, greu de suplinat de sectorul terțiar al serviciilor sau quaternar al cunoașterii și inovației. Distribuția competențelor în cadrul populației apte de muncă nu permit oricui să se integreze în aceste

segmente ale pieții forței de muncă. Pe de altă parte, sectorul terțiar va fi dezvoltat și de statele în care occidentul exportă locuri de muncă manufacturiere.

Globalizarea exercită o presiune în direcția menținerii salariilor la un nivel cât mai mic pentru a asigura o marjă cât mai înaltă de profitabilitate a întreprinderilor, nivelul general de impozitare trebuie să fie cât mai mic tot pentru a servi interesul corporațiilor internaționale, pentru a le convinge să rămână. Corporațiile multinaționale își pot reloca activitățile economice fără a fi penalizate economic, și fără a evalua sau a răspunde cu privire la consecințele economico-sociale. România trăiește pe propria-i piele ambele procese, vezi relocarea Nokia din Germania la Jucu sau relocarea Coca-Cola în Republica Moldova.

STUDIUL DE CAZ: S.U.A. ÎN CONTEXTUL GLOBALIZĂRII ECONOMICE

Se consideră că motorul principal al globalizării este reprezentat de aspectul economic al acesteia. Din acest punct de vedere globalizarea este strâns legată de fenomene ca descentralizarea deciziei economice la nivel guvernamental sau corporativ, liberalizarea piețelor, slăbirea funcției economice a statului, difuzarea tehnologiei, distribuirea internațională a producției și rapida integrare piețelor de capital. Dacă privim problema din prisma economiilor naționale putem afirma că globalizarea reprezintă integrarea acestora într-o economie internațională prin comerț și investițiile directe realizate de corporațiile multinaționale sau de capitalurile pe termen scurt, de o accentuare a migrației internaționale a forței de muncă (Bhagwati, 2004). În accepțiunea economică cea mai restrânsă, globalizarea poate fi reprezentată ca o extindere internațională a operațiunilor de vânzare și de producție care împreună constituie o nouă diviziune internațională a muncii.

Există două probleme sensibile, din perspectivă ideologică, ale globalizării economice: exportul de tehnologie și de locuri de muncă. Ambele slăbesc competitivitatea societății exportatoare și o întăresc pe cea care primește investițiile. Ambele aspecte țin de responsabilitatea față de societățile în care s-au constituit și au funcționat companiile și pun în discuție decizia politică care le-a permis acest export. Pentru început doresc să fac precizarea că liberalizarea mișcărilor de capital s-a făcut fără probleme economice deosebite între statele O.E.C.D, state ce au un nivel de dezvoltare apropiat. Mișcarea capitalului nu a schimbat semnificativ raportul de competitivitate între state și nu a subminat piața forței de muncă deoarece mișcările de capital erau în dublu sens. Situația se schimbă în momentul în care discutăm de relația occidentului cu țările lumii a treia ce reprezintă adevărata problemă a globalizării economice desfășurată în ultimele două decenii. Exportul de tehnologie este o problemă istorică a acestui proces deoarece punem în discuție fundamentarea tehnologică de către occident a unor societăți care după terminarea celui de al doilea război mondial se prezentau ca subdezvoltate, autarhice, agrare, cu un nivel foarte ridicat al analfabetismului. Tigrii Asiei, spre exemplu, erau în anii 50, cu excepția Japoniei, societăți cu raporturi sociale medievale, fără învățământ modern, fără infrastructură etc. Ridicarea economico-socială a acestor state s-a făcut

cu investiții directe occidentale, ce dincolo de aspectele comerciale au reprezentat un export masiv de tehnologie.

Teoria avantajului comparativ argumentează că este mai bine să produci și să exporti ceea ce alții produc cu costuri mai ridicate decât tine și să importi produse pe care tu le produci mai scump decât alții. Când David Ricardo a formulat acest principiu avantajele țineau, în primul rând, de condițiile de mediu, nu este întâmplător exemplul cu lâna produsă de britanici schimbată pentru vinul portughez (Popescu, 1993). Odată cu apariția sectorului manufacturier industrial și al serviciilor, avantajul natural se transformă în avantaj tehnologic fundamentat de cunoaștere. Avantajul comparativ al occidentului față de restul lumii a fost constituit de cunoașterea aplicată în tehnologie. E posibil ca anumite corporații să-și fi dezvoltat o parte din tehnologiile pe care le utilizau în producție însă cunoașterea presupune un efort societal general, niște costuri din partea societății neacoperite de către corporații decât în parte prin taxe și impozite. Teoria avantajului comparativ, formulată în termenii inovării, arată că în anumite situații globalizarea, comerțul liber, permit ca schimbările tehnologice să producă efecte benefice pentru toate părțile implicate, pe de altă parte însă, există situații când o parte înregistrează pierderi nete (Samuelson, 2004). Aș preciza eu că situația de pierdere netă o va înregistra Occidentul pe termen lung prin exportul inițial de tehnologie fără o compensație adecvată. Ceea ce nu înțeleg apărătorii ideologici ai globalizării economice de tipul lui Martin Wolf, ce consideră procesul esențial pentru bunăstarea viitoare a planetei și supraviețuirea democrației (Wolf, 2005), este că relocarea producției reprezintă un export masiv de tehnologie a cărei creare a presupus un efort societal considerabil din partea occidentului.

O altă fațetă a avantajului comparativ o reprezintă problematica costului muncii. Dacă economiile naționale se protejau de influențe negative majore în acest sens, creând insule de prosperitate ca O.E.C.D., globalizarea a deschis cutia pandorei reprezentată de orientarea capitalului în funcție de costul reprezentat de salarii. Acestea reprezintă în structura costurilor o pondere foarte importantă în țările dezvoltate, diminuarea semnificativă a salariilor determinând o creștere a profitabilității. Relocarea producției în funcție de costurile salariale reprezintă în plan politic ruperea "contractului social" între angajatori și angajați ce viza realizarea unui compromis acceptabil din ambele părți sub forma evocată a "capitalismului rațional".

Doresc să analizez pe scurt situația S.U.A. ce se află pe un drum foarte avansat a acestui proces și care ilustrează capcanele acestuia. Trebuie subliniat faptul că americanii nu au fost, în scurta lor istorie, o societate deschisă spre mondializare, existând un clivaj ideologic din acest punct de vedere în societatea americană, câștig de cauză având înainte de cel de al doilea război mondial susținătorii politiciilor protecționiste și izolaționiste (Nordlinger, 1996). Consecințele războiului însă a înclinat balanța în favoarea celor care considerau că securitatea S.U.A. depinde de implicarea internațională a acesteia. Procesul extinderii economice și politice americane îl împart în două faze distincte. Prima fază începută după cel de-al doilea război mondial a fost justificată politic prin interesul S.U.A. de a stabili și să dezvolte anumite zone considerate strategice în contextul războiului rece

cu blocul comunist condus de U.R.S.S.. Investițiile americane s-au îndreptat prin planul Marshall spre echilibrarea economică rapidă a societăților europene rămase sub influență americană (Hogan, 1989) și spre Asia (Coreea de sud și Japonia) unde expansiunea chineză reprezenta o real amenințare (Orr, 2004). Un exemplu de succes de implementare a reconstrucției cu ajutor american este Coreea de Sud, care dintr-o țară subdezvoltată în anii 50 a ajuns unul dintre cei mai mari exportatori de tehnologie avansată, de electronică, ajungând să concureze în producția de automobile însăși patria tehnologiei în domeniu S.U.A. În prima fază a acestui proces americanii nu și-au făcut probleme din perspectiva competitivității deoarece nu considerau că pe de o parte, volumul de producție poate reprezenta o amenințare pentru piața lor internă, iar pe de altă parte, erau încrezători în capacitatea lor de inovare tehnologică. Convergența economică a acestui spațiu s-a realizat rapid, concretizându-se în formarea O.E.C.D. ca simbol al cooperării unor state cu organizare economico-politică și nivel de dezvoltare similare. Datele ce privesc investițiile străine în S.U.A. artă că marea majoritate a investițiilor directe provin din acest spațiu economic (<http://www.bea.gov/>). Experiența relocării capitalului acestei prime expansiuni a fost una pozitivă neafectând poziția de competitivitate a S.U.A. sau situația de pe piața forței de muncă (Atkinson, 2003). Exportul de tehnologie se putea justifica politic în sensul că întărirea aliați politici ai S.U.A., care s-au dovedit istoric că reprezintă parteneri loiali.

Cea de a doua fază a extinderii a început spre sfârșitul anilor 80 spre China, în anii 90 a continuat spre Europa de Est, Rusia, America de Nord și Centrală (N.A.F.T.A.) și America de Sud. Această extindere ține mai puțin de interesul politic major, prezent în prima fază, cât de interesul ca economia americană să se extindă și să fie prezentă pe viitoare piețe cu un potențial important economic ("emerging markets") (Stiglitz, 2003). Condițiile acestei a doua expansiuni sunt însă net diferite de prima: ea se realizează într-un spațiu care nu este controlat de americani, ideea întăririi tehnologice a inamicului capătă o dimensiune reală deoarece careul de ași ai acestui nou spațiu de expansiune a capitalului: China, India, Rusia și Brazilia, nu se pot numi prieteni ai S.U.A. Este mai greu să justifiți politic exportul de tehnologie, create în parte în universitățile americane, prin firme a căror singur scop este obținerea de profit fără ca acestea să se gândească asupra consecințelor politico-sociale pe termen lung. Decalajul tehnologic între S.U.A. și restul lumii în anii 90 a fost cu mult mai redus decât în perioada primei extinderi. Lejeritatea cu care administrația Clinton a promovat globalizarea ținea încă de credința că americanii își vor păstra avansul tehnologic prin inovare (în această perioadă boom-ul a fost constituit de informatizare și de generalizarea internetului unde americanii erau lideri).

Problema cea mai gravă însă a fost pierderea locurilor de muncă și creșterea alarmantă a deficitelor comerciale în relație cu aceste state (Krugman, et al., 1987). Dacă prima extindere a creat un spațiu echilibrat din perspectiva schimburilor de capital, cea de a doua extindere reprezintă o situație caracterizată de pierderi nete de capital, ce se traduc în scăderea locurilor de muncă în sectorul manufacturier (între 2008 și 2018 se

proiectează în S.U.A. o scădere cu peste 1.200.000. de locuri de muncă în acest sector) (<http://www.bls.gov/>). Procesul este cunoscut prin "offshoring" (externalizare cu efect de dumping) a locurilor de muncă (Hira și Hira, 2008), proces încurajat în mediul de afaceri american, fiind un criteriu de performanță pentru manageri, având singurul scop de a mări profitabilitatea prin reducerea costurilor salariale - deși unii vorbesc despre lipsa de mână de lucru calificată în anumite sectoare tehnologice în S.U.A. (Hira și Hira, 2008), aspect ce ne conduce spre consecințele exportului tehnologic și a atrofiei consecvente a unor industrii și pregătiri profesionale în America.

Există, pe de altă parte, optimiștii care aduc argumente și date ce susțin varianta unui câștig de partea societăților care exportă locuri de muncă, prin crearea altor locuri de muncă în sectorul terțiar sau inovare, prin faptul că procesul investițional și schimburile economice se vor echilibra odată cu dezvoltarea piețelor interne ale statelor primitoare de capital, oportunitățile crescând față de situația anterioară extinderii globale.

Eu sunt de partea pesimiștilor, care consideră acest proces echivalent cu un export al sărăciei pe termen mediu dinspre state "low-cost" către occident (Chossudovsky, 2005), făcându-se parțial responsabil de dimensiunile și perenitatea crizei actuale economice. Criza are pe de o parte, un aspect acut financiar, dar are, pe de altă parte, un substrat profund, structural, creat de acest proces necontrolat al globalizării. Exportul de capital productiv pune o presiune asupra locurilor de muncă, determină scăderea bazei de impozitare și în consecință determină deficite bugetare cronice (Callaghan, 2002), aspecte ce se manifestă deja în societate printr-un proces de sărăcire. Este o iluzie să crezi că hemoragia masivă a locurilor de muncă din sectorul manufacturier poate fi înlocuit cu o migrație spre alte sectoare, cel puțin la fel de profitabile, ca cel al serviciilor sau a inovării, sau prin crearea de noi locuri de muncă în sectorul manufacturier. Două aspecte limitează migrația spre sectoarele serviciilor și inovării: faptul că doar o parte dintre cei ce își pierd locurile de muncă în sectorul manufacturier dispun de abilități pentru a se poziționa ocupațional în sectoare ce presupun o pregătire superioară și faptul că aceste sectoare reprezintă un interes strategic și chiar o problemă de securitate națională fiind dezvoltate de toate țările inclusiv de cele care acum importă locuri de muncă în sectorul manufacturier. Bănci, asiguratori, universități vor avea și chinezii, și indienii, mă îndoiesc că aceștia vor importa servicii scumpe americane pentru a echilibra balanța comercială. Inovarea fără a fi transpusă în producție industrială reprezintă mai degrabă o cheltuială importantă decât un câștig, iar dacă nu se va interveni asupra procesului de globalizare, trendul actual de externalizare a producției va rămâne pe termen lung datorită resurselor umane ieftine inepuizabile ale unor societăți ca India sau China.

Analiza asupra economiei americane făcută mai sus este valabilă într-o oarecare măsură și asupra celorlalte economii ale statelor dezvoltate (membre O.E.C.D.). Însă doar S.U.A. ca stat, având în vedere dimensiunea economiei americane, putea să inhibe procesul globalizării la începutul anilor 90. Consider că dacă economia Statelor Unite nu se deschidea acestui nou val

al globalizării lucrurile nu ar fi evoluat atât de departe. Decizia politicianului american, mai precis a administrației Clinton, a fost de încurajare a globalizării, deși unii au acuzat chiar o insuficiență în acest sens (Bhagwati, 2002). Această atitudine a administrației americane a fost încurajată de viziunile optimiste ale unor experți și de influența continuumului neoliberal care a creat o presiune dinspre lobby-ul sferei afacerilor (discursul era de tipul: se pot face bani foarte mulți, rapid, iar dacă nu-i facem noi îi vor face alții care vor deveni mai competitivi decât noi și ne vor elimina de pe piață).

Analizând acest proces observăm că anumite categorii sociale, direct afectate de fenomen, nu apar pregnant ca parte a procesului decizional, deși pierderea locurilor de muncă sau a competitivității naționale este o miză față de care s-ar fi poziționat cu siguranță majoritatea societății americane. Două sunt procesele care au anesteziat reacția populară: prima este reprezentată de campania pozitivă la adresa N.A.F.T.A. făcută de cel două partide importante (Hira și Hira, 2008) din considerente diferite, iar cel de al doilea este reprezentat de poziția favorabilă globalizării a marii majorități a elitei tehnocrate americane care influența decidenții politici și publicul american prin mass media. În dezbaterea politică din jurul oportunității N.A.F.T.A., s-au adus argumente în favoarea faptului că se vor crea noi locuri de muncă în locul celor pierdute, fapt confirmat pentru o scurtă perioadă de timp însă dovedindu-se a fi un "trend" de scurtă durată. Situația de astăzi este cu mult diferită față de mijlocul anilor 90, când "bubble"-ul informatic a creat iluzia că piața muncii americană va evolua spectaculos în această direcție. După ce s-a dezumflat "balonul de săpun" al erei denumite "dot.com" (Ofek și Richardson, 2003), piața americană a trebuit să revină cu picioarele pe pământ, mai ales datorită căderii sectorului imobiliar și a construcțiilor în 2008, arătând limpede că nu prea are ce să ofere persoanelor cu o pregătire medie sau sub medie ce își găseau de lucru în mod obișnuit în sectorul manufacturier (<http://www.bls.gov/>). Criza economică a determinat o sărăcire fără precedent în istoria postbelică a Statelor Unite, ajungându-se ca părți mari din populație să supraviețuiască cu ajutorul așa numitelor "food stamp" (tichete de masă) (28,4%, <http://www.census.gov/>). Au existat imediat voci din continuumul neoliberal care atrăgeau atenția asupra pericolului asupra democrației ca aceste categorii să devină votanți asistați sociali și să denatureze alegerea democratică votând pentru cei ce îi întrețin. Dincolo de absurditatea acestei poziții, având în vedere că tichetele de masă în valoare de câteva sute de dolari îți permitau supraviețuirea de la o lună la alta în cazul unor familii care aveau înainte cu un an venituri anuale de zeci de mii de dolari, cinismul acestor voci neolibérale este fără pereche având în vedere că nu și-au pus problema democrației în momentul în care au manipulat populația americană în a accepta exportul locurilor lor de muncă în "offshore"-urile asiatice sau în Mexico.

Vorbim, pe de o parte, de o manipulare științifică a unor "elite" formatore de opinie care nu înțeleg că știința socială nu are un caracter exact și nu poate înlocui decizia politică, iar pe de altă parte, este vorba de interesul unui acționariat nemulțumit de profiturile mici obținute datorită unui capitalism social incompatibil cu viziunea lor despre lume. Există studii ce oferă

argumente "științifice" cu privire la beneficiul pentru societatea americană și chiar pentru lucrătorul american a externalizării internaționale. Foarte mulți analiști fac apel la "trucuri" evidențiind indicatori ce cresc pe hârtie ca P.N.B. sau scot în evidență progresul unor sectoare din economie, aspecte care au relevanța unei perdele de fum în fața unor realități care arată că categorii importante din populație nu-și găsesc de lucru și sunt împinse spre sărăcie. Nu doresc să intru într-o critică amănunțită a acestor studii, limitându-mă în a le aprecia ca interesate, fiind finanțate de lobby-uri puternice de business american tocmai în vederea unui marketing politic adecvat al acestor măsuri pro-globaliste. Aceste studii au apărut întotdeauna în momente delicate ale dezbaterii politice și publice argumentând întotdeauna în favoarea globalizării. Studiul finanțat de I.T.A.A. (Information Technology Association of America) din 2004, un grup de lobby puternic din domeniul informaticii, care a fost realizat Global Insight o firmă de consultanță economică, a concluzionat, prin teoretizări discutabile și folosirea "creativă" a datelor, că deși exportul de locuri de muncă din domeniul informaticii nu va putea fi acoperit în domeniu, în restul economiei se vor crea mai multe locuri de muncă care să compenseze pierderea celor din domeniul informaticii, fapt nesusținut de evoluția reală a cifrelor (Hira și Hira, 2008). Raportul elaborat de Catherine Mann, considerat printre cele mai serioase pe această problemă, a fost și el susținut de o coaliție politică și de interese de afaceri ce susțineau procesul exportului locurilor de muncă. Raportul, preluat necritic de publicații precum The Economist, cunoscute ca susținătoare a fenomenului economic al globalizării, susținea, contrar raportului I.T.A.A., că locurile de muncă exportate din domeniul I.T. vor crea mai multe locuri în domeniu, făcându-se o comparație cu situația de la începutul anilor 90 când scăderea prețurilor la software au determinat o creștere a cererii pentru componente sau sisteme de calculatoare (Hira și Hira, 2008). Comparația este greșită deoarece la începutul anilor '90 revoluția programelor informatice (scăderea prețurilor, utilizabilitatea mai largă a acestora) s-a făcut în S.U.A. cu lucrători americani (Microsoft, Oracle), iar cererea de componente a fost satisfăcută tot de o producție realizată pe plan intern. Situația actuală este total diferită, în contextul unui proces înaintat al globalizării: scăderea prețurilor de software realizată prin externalizare va determina o creștere a cererii de hardware acoperită tot din exterior, lucrătorul american nebeneficiind în urma acestui proces.

Discuțiile de mai sus sunt plasate de anumiți analiști într-un cadru abstract al eficienței economice. Cu siguranță că este mai profitabil să produci în țări din Asia și să vinzi în Europa sau în America. Problema e că acest consum, care susține profiturile ridicate al celor care externalizează producția, nu prea mai are acoperire în țările exportatoare de locuri de muncă. Foarte mulți analiști au definit această criză ca rezultat al unui consum nesustenabil al vestului, a unor societăți care se "întind mai mult decât le permite plapuma" etc. Deficitele bugetare sunt un simptom important al acestei stări de fapt descrisă în mod cinic tocmai de cei care au creat condițiile politice și economice ale acestei situații. Același continuumuri neoliberale, foarte bine organizate (compensează lipsa volumului de oameni cu bani,

influență politică și media, cunoaștere), care au dirijat procesul globalizării caracterizat în ultimă instanță de un export de capital, tehnologie și locuri de muncă spre societăți subdezvoltate, se întorc (cât cinism) împotriva propriilor societăți de origine criticându-le că nu mai muncesc suficient, că s-au obișnuit cu un stat prea generos etc., cu detașarea celor ce nu se mai simt solidari pe criterii naționale deoarece ei nu mai au, asemenea corporației transnaționale, o identitate națională ci una abstractă, a tehnocrației, a cărui principiu ține de teoria optimizării economice la nivel global asociată cu soluții concrete ce au ca rezultat, pe de o parte, maximizarea profitului corporațiilor, iar pe de altă parte, dezechilibrarea economiilor naționale manifestate prin criza economică.

BIBLIOGRAFIE

- Atkinson, A. (2003). Income inequality in OECD countries: data and explanations. *CESifo Economic Studies*, 49 (4), pp. 479.
- Bhagwati, J. (2002). *The wind of the hundred days: how Washington mismanaged globalization*. MIT Press.
- Bhagwati, J. (2004). *In defense of globalization*. Oxford University Press, New York.
- Callaghan, J. (2002). Social democracy and globalisation: the limits of social democracy in historical perspective. *British Journal of Politics & International Relations*, 4 (3), pp. 429-451.
- Chossudovsky, M. (2005). The globalization of poverty. *Beyond Borders: Thinking Critically About Global Issues*, pp. 453-453.
- Crotty, J. (2008). *Structural Causes of the Global Financial Crisis: A Critical Assessment of the 'New Financial Architecture'*. University Of Massachusetts Amherst - Working Paper, nr. 2008-14.
- Garten, J. (1998). *The big ten: The big emerging markets and how they will change our lives*. Basic Books, New York.
- Grossman, G. & Rossi-Hansberg, E. (2006). The rise of offshoring: it's not wine for cloth anymore. *The New Economic Geography: Effects and Policy Implications*, pp. 59-102.
- Guerrieri, P. (2011). *The Risk of Prolonged stagnation and the Need for International Concerted Action*, Beyond Macroeconomic Policy Coordination Discussions in the G-20.
- Harwood, A., Litan, R. & Pomerleano, M. (1999). *Financial markets and development: the crisis in emerging markets*. Brookings Institution, Washington.
- Himmelberg, R. (2001). *The Great Depression and the New Deal*. Greenwood Press, Westport, CT.
- Hira, R. & Hira, A. (2008). *Outsourcing America: what's behind our national crisis and how we can reclaim American jobs*. AMACOM/American Management Association, New York.
- Hogan, M. (1989). *The Marshall Plan: America, Britain, and the Reconstruction of Western Europe, 1947-1952*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Iceland, J. (2006). *Poverty in America: A Handbook*. USA: University of California Press, California.
- Ietto-Gillies, G. (2002). *Transnational corporations: fragmentation amidst integration*. Routledge, London.

- Jones, G. (2005). *Multinationals and global capitalism: From the nineteenth to the twenty-first century*. Oxford University Press, USA.
- Krugman, P., Baldwin, R., Bosworth, B., & Hooper, P. (1987). The persistence of the US trade deficit. *Brookings papers on economic activity*, pp. 1-55.
- Lewis, M. & Einhorn, D. (2009). The end of the financial world as we know it. *New York Times*, vol. 4, pp. 9-10.
- Macesich, G. (1996). *Transformation and emerging markets*. Praeger Publishers, Westport, Conn.
- Malkiel, B. (2003). The efficient market hypothesis and its critics. *The journal of economic perspectives*, 17 (1), pp. 59-82.
- Nordlinger, E. (1996). *Isolationism reconfigured: American foreign policy for a new century*. Princeton University Press.
- Ofek, E. & Richardson, M. (2003). DotCom mania: The rise and fall of internet stock prices, *The Journal of Finance*, 58(3), pp. 1113-1138.
- Orr, R. (2004). *Winning the peace: an American strategy for post-conflict reconstruction*. Center for Strategic & International Studies.
- Popescu, G. (1993). *Fundamentele gândirii economice*. Editura Anotimp, Oradea.
- Reisen, H. (2009). On the renminbi and economic convergence, *Vox. EU*, 17 December.
- Sachs, J. & Warner, A. (1995). Economic convergence and economic policies, *NBER working paper*.
- Samuelson, P. (2004). Where Ricardo and Mill rebut and confirm arguments of mainstream economists supporting globalization, *The journal of economic perspectives*, 18(3), pp. 135-146H.
- Sharma, S. (2003). *The Asian financial crisis: crisis, reform and recovery*. Manchester University Press.
- Stiglitz, J. (2003). Globalization and growth in emerging markets and the New Economy, *Journal of Policy Modeling*, 25(5), pp. 505-524.
- Werdinger, M. (2006). *Structural unemployment in Western Europe: reasons and remedies*. The MIT Press.
- Wolf, M. (2005). *Why Globalization Works*. Yale University Press.
- ***<http://www.bea.gov/>
- ***<http://www.census.gov/>
- ***<http://www.bls.gov/>

ACT IDENTITY, SYNERGETICAL IDENTITY

Samuil Mitra, Fundația "Copiii Făgăduinței"

ABSTRACT

The synergetic paradigm may provide a functional interpretation of the social identity based on the assumption that there is an archetypal shape attached to the social instinct toward which each of the communities tends to conform. In the given condition of a collective consciousness there is a pattern of the desirable or ideal model toward which each of the individuals tries to conform. The term for this model is an « attractor »; it could be illustrated by a ball that tends to stop in the bottom of a hole, a moment toward which the system is evolving, as a trend in fashion or a charismatic leader. This kind of identity is a dynamic, pragmatic one, following a cycle and producing a hierarchy, an act, an event, a cultural or a material product that authenticates the group. Another term of the synergetic paradigm is "thesaurus". We use it to name the sum of the initial data containing both information and skills that could be potentially involved in the synergetic construct and that is offering an open but limited possibility for further development. The following work tries to answer questions like: what are the roles of the elite, how could be illustrated the shape of a social group, what might hindrance it's pattern, how can globalization relate to social development.

Keywords: synergy, thesaurus, elite, identity

TERM DEFINITION

Society: exists where a number of individuals enter into interaction, which arises on the basis of certain drives or for the sake of certain purposes. Unity (or association) in the empirical sense constitutes the interaction of individuals (Simmel, 1971, p. 25).

Loci: a structure through a given (recognized) roll to individuals (according their participation, position, abilities, potential etc.) (Simmel, 1971, p. 24). Science of structure, order and relation that have evolved from counting, measuring and describing the shapes of objects. In geometry it represents the set of all points that satisfy certain conditions; these points form a curve or figure.

Association: is the form (realized in innumerable different ways) in which individuals grow together into unity and in which their interest are realized (Simmel, 1971, p. 24).

Attractor: in the given condition of a collective consciousness there is a pattern of the desirable or ideal model towards which each of the individuals tries to conform (the epitome illustration below). The term for this model is « attractor » it could be illustrated by a ball that tends to stop in the bottom of a hole, a moment towards which the system is in evolution, as a trend in art, fashion or a charismatic leader in any realm of social activity. In sociology the attractor is powered by the group collective conscience that is sharing it as an objective norm.

In classical mechanics the behaviour of a dynamical system can be described geometrically as motion on an "attractor." The mathematics of classical mechanics effectively recognized three types of attractor: single points (characterizing steady states), closed loops (periodic cycles), and tori (combinations of several cycles).

Synergy - known as [emergent behaviour](#). A dynamic state in which combined action is favoured over the difference of individual component actions.

"Thesaurus". In the synergistic paradigm is used it to name the sum (they are always together) of the initial data containing both: content and form of social

structures described above -and which could be potentially involved in the synergistic construct and that is offering an open but limited possibility for further development.

In fact, thesaurus is an extension of ontology adding to precisely the dynamic and potential connotations.

Thesauruses and ontologies by Silvia Arano does an elaborate definition of both thesaurus and ontology and the relation between them and she quotes: "an ontology defines the basic terms and relations comprising the vocabulary of a topic area as well as the rules for combining terms and relations to define extensions to the vocabulary " (Neches et al., apud Lopez et al., 1999, p. 33).

"An ontology provides the means for describing explicitly the conceptualization behind the knowledge represented in a knowledge base". (Bernaras et al., apud Lopez et al., 1999, p. 34)

"Ontology is the term used to refer to the shared understanding of some domain of interest that may be used as a unifying framework to solve problems... An ontology necessarily entails or embodies some sort of world view with respect to a given domain. The world view is often conceived as a set of concepts (e.g. entities, attributes, and processes), their definitions and their inter-relations; this is referred to as a conceptualization" (Uschold and Gruninger, 1996, p. 5).

"A thesaurus is a type of documentary language that represents the conceptual structure of a specific field of knowledge. A thesaurus offers a semantic structure, mainly through explaining the relations established between those concepts and finally, through a limited meaning of the terms that represent them. A thesaurus, in terms of Documentation and Biblioteconomy, is therefore a tool used for terminological control, since the thesaurus structure is based on concepts. Concepts are represented by selected terms which demonstrate this terminological control..." (<http://www.hipertext.net/english/pag1009.htm>).

However thesaurus has the importance of a latent representation of what a social group that share it could become or accomplish.

SOCIAL SYNERGY

It is in our contention that a synergetic paradigm is a functional interpretation of the social identity and that beside ethnical, religious or class identity there are a synergetic identity powered by the acts that are consecrating a group beyond other identifying criteria (racial, ethnic, religious, political etc.) - because of their accomplishment. It could be building a bridge, a city or surviving a war, a product enough important to overtake their background identity.

This kind of identity is a dynamic, pragmatic one, following a cycle and producing a hierarchy, and an act, an event, a cultural or a material product that authenticates the group. The social life creates in its dynamics hierarchies in each realm, gives and recognizes roles and status building a shape that can be graphically represented as a bell (in fact this is the graphical shape describing a mathematical function).

Let us suppose that in a community, five centuries ago, everybody owns an unknown object. Due of social interaction, and the endeavour of each member to know and understand himself and the others, after many failed attempts and improper approach however passing all these experiences to the new generations the "unknown" objects prove to be at the end the Hubble telescope or simply, the democratically society. I propose this illustration as a metaphor for the productions of the sociology of knowledge.

All human activity are acting in the environment of an ideal order and rationality and it's our endower to adapt our civilization to its principle and to come to an harmony with its nature. When a community manage to understand this "upper reality" (a certain glams of it) this value aggregates their collective conscience, their thesaurus and the shape of their doom gains proportional verticality.

MODELS OF SOCIAL STRUCTURES

P. Bourdieu uses habitus as a concept describing social units, and the process of social change or persistence. Social structures are produced and reproduced, through the habitus. However, habitus, through its capacity for incorporation and coordination, can also lead to mobilization. "Habitus" is seen by P. Bourdieu as system of structured, structuring (unconscious) dispositions, constituted in practice and based on past experience. "Habitus are a preliminary condition for a further synchronization a cycle of the synergetic act. http://home.uchicago.edu/~btm1/prelim_03-04/Bourdieu%203%20Habitus.doc.

"The habitus, through objectification, socialization, designation of institutionalized roles, and its capacity for incorporation, enables institutions to attain full realization the members of a same group or class, being products of the same objective conditions, share a habitus (http://home.uchicago.edu/~btm1/prelim_03-04/Bourdieu%203%20Habitus.doc).

According G. Simmel there is not "society per se" the society is only made possible by the associations, units that are interrelated, bordered by form and content, these units are aggregating the society.

G.Simmel- analogy of geometrical abstractions for the sociation forms (p.26)

Fig. 1. Analogy of geometrical abstractions for the sociation forms

CONTENT, FORMS AND CONSCIENCE OF THE ASSOCIATION UNITS

The content of association units describes according to Simmel a wide range of values beginning with the ontological attributes to the patrimonial, material values to the psychic state or purpose of the individuals that are all designing the "loci" of individuals in the unit and shaping the group identity. "I designate as content the materials so to speak of association -everything that is present in individuals (the immediate concrete Loci of all historical reality) - drive, interest, purpose, inclination, psychic state, movement -everything that is present in them in such a way that as to engender or mediate effects upon others or to receive such effects" (Simmel, 1971, p. 24).

However beside the objective values of the content it was observed that the social identity is involving an objectivized interpretation of culture and history. A Romanian philosopher - C. Noica said that "There are two types of goods: some that spread out through division, others that disperse themselves without dividing. The latter are recognized as values. When a consumer transforms good in an aggregated one, that good becomes a value" (Noica, 2007, p. 244).

A value that is aggregating the collective conscience. As Americans are aggregating their constitution or the French are aggregating their revolution, Christians their Bible and the examples may go on because the synergetic product of a association are limited by the dispersed, shared values, part of their ontological identity.

"All types of common sense thinking are themselves integral elements of the concrete historical sociocultural "Lebenswelt" within which they prevail as taken for granted and as socially approved. Their structure determines among other things the social distribution of knowledge and its relativity and relevance to the concrete social environment of a concrete group in a concrete historical situation" (Schutz apud Berger and Luckmann, 1996, p. 16).

Associations or plausibility structures, social bodies are places that are subjective values and gain life and particular identity because of the common share, a content of a "local" common sense. "Durkheim tells us: "the first and most fundamental rule is: Consider social

facts as things. And Weber (2004, p. 53) observes: “Both for sociology in the present sense, and for history, the object of cognition is the subjective meaning -complex of action”. If all these categories are describing the content of a “association form”, “plausibility structure” or “habitus” what is the role played by CONTENT in the pragmatic outcome (material and spiritual produces) of this structures? Can such of a structure bankrupt or vanish?

Form is the mode of interaction among individuals through/in the shape of which the specific content achieves social reality (Simmel, 1971, p. 24). “Modus operandi” can’t be everything about the “associations” forms, these units are not a machinery system, so in my presentation I want to underline the fact that the units are producing values and the stages of this production are shaping the “forms”, the different rolls recognized or attributed at (in) each stage to the individuals.

Superiority, subordination, competition, division of labour, formation of parties, representation, inner solidarity coupled with exclusiveness toward the outside, and innumerable similar features are found in the state as well as in a religious community, in a band of conspirators as in an economic association, in an art school as in a family. Building hierarchies at each level the association units are submitting themselves to an archetypal shape, although the “loci” (angles, amplitude, and height) are always particular – there is an epitome expressing a deep social instinct toward a generic shape defined by synergistic paradigm “attractor”. The shape of this epitome is a dome.

Dome, The **EPITOME** :

a summary of a written work, b: a brief presentation or statement of something (Britannica)

Fig. 2. The Epitome

Conscience is another dimension (beside form and content) describing a social group and is seen by G. Simmel as the result of an adjusted and negotiated interrelation of the individual with an idealized norm “The content, however which fills these forms is (not necessarily but often) the societal requirement. But the requirement no longer operates by means of its social impetus as it were, but rather as if it had a metempsychosis into a norm which must be satisfied for its own sake not for my sake nor for yours” (Simmel, 1971, p. 119).

Here are some obvious similarities with the concept of habitus developed by P. Bourdieu. Synergistic character of the “social structures” or “associations

units” become more obvious when we introduce the collective conscious than when speaking about forms, at this level the individual are “melted” in the group and become a real part of it.

“Immediate sociological interest in subordination under an objective principle attaches to two chief cases of it. One case is when this ideal, super ordinate principle can be interpreted as a psychological crystallization of an actual social power (morality). The other is when, among those who are commonly subject to it, it produces particular and characteristic relationship.” (hierarchy key stone).

This “characteristic relationship” describes a competition and recognized elite in a association unit. How much is it reinforced by the common accomplishments, historical events? How much it is determined by the clear and vertical, high “norm” assumed as the idealization of the collective model or by the discipline and loyalty of the individual in following it?

LEVELS OF SYNERGISTIC ACTS

When the synergistic cycle is not provoked (as it is in a “brain storming” workshop, theatre play, professional meetings or action learning etc.) we notice that it happens much more often in a less sophisticated community and people are easily and frequently producing a synergistic event. In fact there is a proportional relationship between the size and potential of the “thesaurus” of a certain community and its chances to determine or produce a synergistic act. The greater “thesaurus” has fewer chances to close a cycle, to bring to climax a synergetic act.

First level of synergistic act may occur among kids that are playing or a tribal community. (When we mention the spontaneous “bells” or “domes” that are involving an entire nation, community or ethnic group it is most common that they were inspired by a hero let’s say Alexander the Great, Napoleon, Hitler, etc. but their “bells” don’t survive to their pendent -key stone). As we observe below, missing the elite, we are jeopardizing the chain link with the upper context and the structural group can’t bridge itself toward universal values.

If we were to identify FOUR classes of synergistic facts the second level (after the spontaneous already described) would be one that follows a trend in art or politics, however shorter than one that could create the identity of a national culture. At this level we have to consider a new term of the synergistic paradigm: the “elite”. They are not “conjectural heroes” anymore; their selection is more a long term competition. However this “bell” will have a more structural hierarchy.

To illustrate we suggest the model of an electoral campaign. At the first level we may have vague motivated voters but as the hierarchy rises we have activist, party members and the salary of the group grows as the elite specialized searching for its best top (the one that expresses the best its identity). However, the modern man is a plural one, belonging to several social bodies that are in competition for his full dedication (in order to meet all conditions for their synergistic product).

A third level of synergistic produced act is an ethnic or a national identity. All national histories are marked by

astral moments and providential personalities that were shaping their identity; their present history is growing toward such moments that will produce synergetic authentication. The fourth level describes global civilisation.

HINDRANCES THAT STOP OR DISTURB SYNERGISTIC CONSTRUCTS

Technical revolutions, economic booms or calamities are described by E. Durkheim as the source of “anomies”. Ideological manipulation (religion can be used if it is imposed as an ideology), dictatorial regime or other political oppression. “Sociologists speak of ‘ideology’ in discussing views that serve to rationalize the vested interests of some group. Very frequently such views systematically distort social reality in much the same way that an individual may neurotically deny, deform or reinterpret aspects of his life that are inconvenient to him” (Berger, 1963, pp. 38-40).

The process of recruiting the elite from a social group or community in a controlled and selected assimilation in another community or ethnical group.

The synergetic effort is not possible without a proper interaction and communication. On the opposite: the thesaurus may be a key factor in the social development, namely the values that a certain community are arrogating as the work of M. Weber are suggesting. However, less emphasized values of protestant spirit (it is more fair to say capitalist ethic and protestant spirit) by M. Weber: 1.- its affinity toward the world of unlimited concepts (Patavievici, 2005, p. 104) and (2) its role in the option of modern society between “solid and static” and “liquid and dynamic” – for the second one.

CONCLUSION

The process of social development starts in the childhood followed (being drag out) by the social instinct and the interaction with the next stage environment - acting as the big brother or the influence of the elite.

FRACTALS OF PROXIMAL ZONE DEVELOPMENT

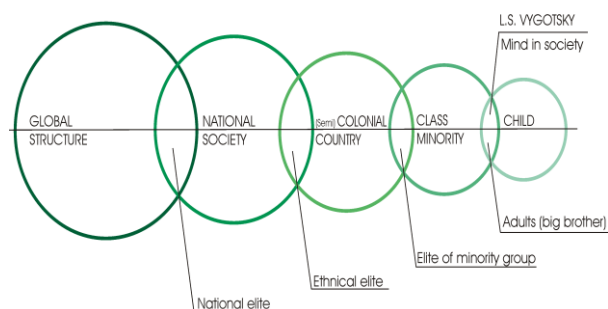

Fig. 3. Proximal zone development

Performances of different social group (Weber, 2004, p. 21) or collective consciences formations are different although the social instinct tends to organize, or balance them naturally in the same archetypal shape (as the ants or bees are shaping their “lebenswelt”). Beside the Max Weber’s view that attempt to explain the broad range of performances of different social units we try to add some of the possible hindrances for the natural development of an association and to add some strongholds of the protestant spirit.

In the given condition of Roma groups the absence (the loose) of the elite explains the backwardness of this communities.

Globalization has the merit to recover many of the distortions, besides some enlisted, (share of technology and other economic values, share the elite’s contribution to social achievements allowing the circulation of information and row materials to be available on free market) unfortunately it still keeps alive the treat of ideology.

REFERENCES

- Arano, S. (2005). Thesauruses and ontologies. *Hipertext.net*, 3. Available at <http://www.hipertext.net>, consulted on 23 September, 2010.
- Berger, P. L. (1963). *Invitation to Sociology*. Doubleday, Garden City, NY.
- Berger, P. L. & Luckmann, T. (1996). *The social construction of reality*. Anchor Books, New York.
- López, M. F., Gómez-Pérez, A., Sierra, J. P. & Sierra, A. P. (1999). Intelligent Systems and their Applications. *IEEE* 14 (1), pp. 37-46.
- Noica, C. (2007). *Jurnal de idei*. Editura Humanitas, București.
- Patapievici, H. (2005). *Omul recent*. Editura Humanitas, București.
- Simmel, G. (1971). *On individuality and social forms*. The University of Chicago Press, Chicago.
- Uschold, M. & Gruninger, M. (1996). Ontologies: Principles, Methods and Applications. *Knowledge Engineering Review*, 11 (2), pp. 96-137.
- Weber, M. (2004). *Etica protestantă și spiritul capitalismului*. Incitatus, București.
- ***<http://www.hipertext.net/english/pag1009.htm>, consulted on September 24, 2010.

NEVOIA DE IDENTITATE

Georgică Mitrache, Universitatea de Arhitectură și Urbanism Ion Mincu, București

ABSTRACT

Against the backdrop of economic growth, fueled by new technologies and dramatic political balance, the modern world felt challenged to explain the relationship between past and future and between spiritual and material. While not denying vector of revolutions, it refused to believe the inventor of another world, seeking permanent roots from tradition. Homogenisations present in the modern society, not only standardized industrial production, have as a result the need for identity which can be found only through a return to the past. 20 th century architects were concerned about the apparent conflict between universal and particular. This reflects the power struggles between nations and unequal societies. Kenneth Frampton explained the connection between architecture and social conscience describing Critical Regionalism as an anticentrist feeling - an aspiration to a kind of cultural, economic and political independence. Frampton wanted to encounter the Modern Movement which was to remain discredited for lack of specificity, an attitude which will in the same time distinguish itself from the postmodern nostalgia. 21st century architecture places history between the universal and the particular. It seems that we have relativized culture, while the politics of difference dominates the egalitarian one. Chris Abel argues that architecture has always been a consistent element in identity formation and considers it one of the ways through which society may know itself.

Keywords: synchronism, protocronism, specificity, technology, communication.

NEVOIA DE IDENTITATE

MOTTO: "Problema identității este una dintre cele mai dificile provocări la care psihologia socială este chemată să răspundă. Nici un procedeu euristic nu este capabil să acopere întreaga problema" (Liebkind, 1992, p. 147).

Pe fundalul creșterii economice, alimentată de noi și spectaculoase tehnologii și a schimbărilor politice, lumea modernă s-a simțit provocată să explice relațiile între trecut și viitor, dar și între spiritual și material. Deși nu-și nega vectorul revolut, ea a refuzat să se considere inventatorul altei lumi, căutându-și permanent rădăcinile din tradiție.

Epoca modernă recurge la metode științifice și la modelele oferite de aceasta pentru a descrie fenomene culturale. Ideea de "structură", un subiect acid al veacului nostru care a îngăduit ca matematicile să nu mai fie definite drept științe ale cantității, ci ale structurilor, păstrează o indicație spațială în ea și menține nostalgia unor matematicieni de redescoperire a geometriei. Morfologia apare în acest fel drept o știință a formelor într-un regim de spațialitate, iar caracteristic este că morfologia culturilor nu urmărește, după cum spune Spengler, să obțină das Gesetz, ci die Gestalt, așadar nu legea, ci întruchiparea.

Omogenizările prezente în societatea modernă, standardizată nu doar în producția industrială, au ca reacție nevoia de identitate ce nu poate fi găsită decât printr-o întoarcere la trecut. Preocuparea pentru identitate lansată de Montesquieu prin întrebarea "Comment peut-on être persan?" are răsunet pentru oamenii de cultură și astfel Cioran îndreaptă întrebarea spre felul nostru de a fi. Conașionalii noștri încep a fi obsedați de această dilemă, a cărei versiune tranșantă a fost lansată la Paris de Cioran: Cum poți să fii român? în decursul istoriei sale moderne optând pentru sau împotriva modelelor de imitat, pentru sau împotriva dezrădăcinării, pentru sau împotriva unui europeism pretențios asumat. "Cultura română și-a asumat în forme

demne de tot interesul derizoriu oricărui mod particular (...)" (Spiridon, 2007, pp. 43-44).

Cioran pune în discuție antitetică problema identității prin raporturi dintre vitalitate și decadență, a face istorie și a fi pasiv, începuturi glorioase și prezent decadent, destin împlinit și destin ratat. În baza acestor opoziții, la Cioran se naște cadrul de presupoziii care expune exasperarea sa în ceea ce privește identitatea românească. Cu credința aplecată spre starea de fapt ca un dat în care "identitățile tari au un comportament de succes: ele fac istorie; identitățile decadente au un comportament de eșec: ele suportă istoria făcută de alții" (Patapiavici, 2004, p. 46). Cioran spunea în 1990: "a fi român este un blestem pe care mi-l asum astăzi."¹

Acest blestem și deci această poziție acuzatoare față de identitatea națională vine din constanta raportare la identități pe care Cioran le prețuiește și a căror forță o resimte ca lipsă. În acest sens fondul judecății sale stă în baza comparației precarului cu trunicul. Să fie atașarea de culturi străine în urma comparațiilor, răspunsul adopării lor ca vindecare a rănilor interne? Prin această poziție fiecare își conturează imaginea de identificare a sinelui și atunci rezultă o mixare culturală caracterizată prin diversitate. De aici se naște dorința de a construi identități individuale și nu comunitare, adică împământenite, ci la purtător, adică după considerația fiecăruia. Apare astfel problema multiculturalismului, a unei diversități necomensurabile și necontrolabile.

Tot în societatea modernă, este prima dată când un proces de "copiere" a fost introdus ca mecanism cultural, în lume. Acest proces implică "mutarea" unor idei din domeniul cultural original, cel European și "punerea" lor neschimbând logica lor interioară, în domeniul nou. În acest mod acest proces de "copiere" nu implică prea multă contribuție intelectuală, ci implică mai mult

¹ Patapiavici, H.R., (2004). Discernământul modernizării, Editura Humanitas, București, pag. 46 / Sylvie Jaudeau, convorbire cu Cioran publicată la editura Corti reproducă de Francois Feijto în articolul "Mă îndoiesc, deci exist" Le Monde des Livres, 28 iulie 1995, reproduc în volumul: Cioran, Țara Mea/ Mon Pays, Humanitas, (1996). p. 92.

imaginație: crearea, selectarea, clonarea, reciclarea unei imagini fără fond. Acest lucru va fi asociat cu prea mult optimism: o viață mai bună, un standard mai ridicat al cultivării. Puterea pe care o deține o imagine devine relevantă, după spusele lui Susan Sontag: "Avem o suprafață. Acum gândiți-vă – sau mai bine intuiți - ce se află dincolo de acesta, cum ar trebui să fie realitatea dacă ar arăta în acest fel".

Doar în unele zone s-a observat această problemă și s-a început un proces de căutare a identității în alte părți în așa fel încât să satisfacă aspirațiile sociale. Termenul a fost redefinit nu prin referire imediată asupra tradiției, ci mai degrabă ca un termen high-tech al arhitecturii clasice și moderne. Termenul "lume limitată" ("worldliness") folosit de Edward Said, devine important pentru înțelegerea acestui lucru, pentru că conștientizează faptul că lumea dincolo acestor idei "împrumutate" este diferită față de cea în care vrem să inserăm acestea; iar aceste condiții diferite a acestei lumi exercită o presiune și o limitare diferită în comparație cu lumea de unde provin ideile împrumutate. Dar acest termen eliberează ideea împrumutată de origine ei și astfel ea poate fi asimilată în mediul în care v-a urma să fie introdusă. "În ce privește analiza interactionismului simbolic asupra identității, aceasta susține că identitatea se elaborează pe calea unei relații dinamice cu alte identități, în miezul unui context determinat deopotrivă psihologic, social, cultural și istoric" (Barth, 1969, p. 117).

Lumea modernă și tradiția nu se plasează automat pe poziții opuse. Lumea modernă are argumente pentru a se considera o continuare a tradiției. A fi modern înseamnă să faci tabula rasa cu propria ta tradiție. O tradiție se poate schimba prin construcție liber consimțită, fără aportul vreunei tradiții, ci doar în baza rațiunii, a imaginației și a bunului simț natural.

Arhitectura modernă a oscilat între repere care nici măcar opuse nu erau. Pierzând-și cursivitatea, ea a sărit dintr-o stație într-alta fără o logică evidentă. Părăsind drumul "clasic", colorat de particularitățile locale, arhitectura modernă s-a lansat ca o contradicție a perioadei anterioare. Se închideau capitoale la fel de repede cum erau deschise altele. Era o cavalcadă de noi lumi, sub alte auspicii și s-au născut o sumedenie de "isme".

Principiile reformulate permanent au derutat publicul neadaptat la viteza de schimbare. Deconstructivismul a apărut, în acel moment, ca un gest natural, căci dacă alte posibilități de organizare a spațiului nu se mai întrezăreau, atunci se putea renunța, printr-un gest categoric, la organizarea spațiului. Binențeles, toate acestea frământări pluteau într-un sos teoretic.

Fiind o arhitectură a vremurilor ei, fiecare moment era dublat și de un slogan care să o facă ușor de recunoscut: "less is more", "revoluția betonului" sau "revoluția metalului", "post-modernism", "arhitectura modernă a murit", "less is bore", "decorativism" și "constructivism" sau amândouă cuvintele mixate "deco...nstructivism". Totul poate fi interpretat și "citit" în cele mai neașteptate chei.

Din acest punct de vedere, arhitectura s-a globalizat. Și putem numi acest curent globalism. O construcție, odată proiectată, poate fi așezată oriunde în lume, căci ea nu mai este ancorată într-o cultură caci nu este decât un simplu obiect funcțional alcătuit din subansamble

produse în diverse părți ale lumii și care are ca principal criteriu încadrarea într-un buget. O construcție începe să devină doar o ilustrare a cum se poate investi eficient o anumită sumă de bani. Celelalte componente ale vieții umane devin neesențiale. Globalismul are un limbaj strict economic iar curentul globalist din arhitectură își însușește acest fel de a vorbi. Curentele moderne anterioare se străduiau să se așeze pe niște principii teoretice; Globalismul este cu adevărat novator: el nu depășește principiile economice.

MODERNII ȘI TRADIȚIA

"Epoca contemporană pune fără îndoială într-o poziție foarte tensionată, constrângătoare întrebarea pe care omul o orientează către sine ca subiect, către existența sa în lume sau către statutul său ca individ. Aceste întrebări asupra conștiinței de sine capătă un grad de inflexiune în epoca contemporană, nefiind o noutate în ceea ce privește înțelegerea existenței umane. Întrebarea este contemporană timpului în care umanității îi apare conștiința singularității, revendicând un anume respect al demnității personale în afirmarea libertății ce face subiectul propriei istorii." (Chirpaz, 2001).

"Spațiul cheamă acțiunea, iar înainte de acțiune imaginația lucrează. Ea seceră și ară" (Bachelard, 2005, p. 43). Afirmția lui Bachelard deschide drum câtorva întrebări. Putem considera un loc ca având ambiții mai mari decât o arată acesta prin arhitectură? Sunt oare aceste ambiții imagini plasate înaintea acțiunii? Oare calitatea locului nu este marcată de istorile sale, de oamenii ce-l locuiesc? Desăvârșirea unui loc este subliniată și de un alt aspect, nu doar de cel arhitectural? Cât de mult poate marca tradiția identitatea locului?

În cadrul celei de-a 11-a conferințe a Asociației Internaționale pentru Cercetarea Mediului Tradițional-"tradiția" a devenit un cuvânt cheie în practicle globale moderne, înțelesul său fiind legat astăzi inextricabil de subiectele pe care încearcă să le explice. "Fiind un cuvânt cheie, exercițiul interogației devine esențial în a înțelege contextul politico-social în care se află." (Interrogating Tradition: Epistemologies, Fundamentalisms, Regeneration and Practices- IASTE conference, p. 1).

Examinând discursurile intersectate ale tradiției și politici, identificarea felului în care se manifestă identitățile socio-politice capătă o importanță majoră. De ce este importantă această interogație? Deoarece prin interogație experimentăm exercițiul epistemic al înțelegerii, al încadrării, interpelării raționalității tradiției, al cunoașterii practicilor contingente și politici secolului al 21-lea. Interogând tradiția obținem un nou angajament pentru felul în care aceasta subzistă, este mobilizată sau expusă. Apare aici întrebarea dacă tradiția este independentă față de felul în care ea se expune. Se poate spune că tradiția este legătura dintre dialectul imaginarului cult și realitatea materială a mediului construit. Realitatea istorică și politico-economică a marcat dezvoltarea tradițiilor locale. De exemplu, tradiția este deseori un generator al spiritului național, dar și a progresului economic, direcționat în a stabili cultura locale, a conferi legitimitate legendelor și a contura datinile populare. Invocarea tradiției a devenit un instrument pentru diverse argumente naționaliste, regionale sau fundamentaliste. Ea este considerată a avea

o formă flexibilă, independentă față de globalizare. Fie că e vorba de nostalgia autenticității, sau hibridizarea mostenirii într-o lume a globalizării, examinările au fost foarte importante în a înțelege dimensiunile componente ale tradiției. Din această perspectivă este posibil de concluzionat ideea tradiției ca sursă de autenticitate, ca autoritate statică moștenită - care suportă greutatea istoriei- ca izvor de semnificație culturală specifică. Formarea tradiției este un proces dinamic de interpretare și re-interpretare a trecutului, urmând a fi dezvoltat în viitor.

Există tendința tot mai întâlnită astăzi a descompunerii stratificațiilor tradiționale. Aparent, complexitatea existenței umane în contextul noilor tehnologii și a noilor relații internaționale nu găsește modalitățile de expresie în mulțimea orientărilor în arhitectura contemporană. La ora actuală este dificil de spus în ce măsură putem să vorbim despre modernitate în arhitectură. Moștenirea sa ne-a parvenit sub forma unei opoziții radicale între ceea ce este modern și ceea ce nu este. Astăzi știm că problema nu se referă la antinomia între două blocuri monolitice și suntem conștienți de pluralitatea pozițiilor pe care cele două entități le presupun.

Astăzi este permis orice: noi putem face totul și contrariul totul, deși există multe probleme pe care cultura arhitecturală contemporană le ignoră sistematic, sau refuză să le ia în seamă. În acest sens deplângem sfârșitul epocii eroice a arhitecturii moderne, când dincolo de limbajul și de opțiunile stilistice arhitecturii se angajau într-o viziune, uneori utopică, unde arhitectura nu era decât un mijloc de a se atinge obiectivele mai generoase și de a concretiza într-o nouă organizare socială.

Arhitectura n-ar trebui să fie supusă legilor pur funcționale. Ea trebuie să includă considerații geografice, sociale și istorice. Arhitecturile contemporane ar trebui să includă dialogul între istorie și modernitate. Procesul creației arhitecturii operează plecând de la o structură pre-existentă, de care trebuie să țină cont deoarece conștiința de a fi situat în timp și spațiu este prealabilul în toate construcțiile identitare.

Criza arhitecturii moderne se datorează faptului că aceasta s-a complăcut în încercarea de a răspunde unor exigențe care o depășesc, totul într-o lume marcată de o mulțime de procese de diferențiere în care, la rîndul ei, arhitectura se depărtează progresiv de om (Perez-Gomez, 1983).

Spațiul devine reprezentare și decor, supus unor reguli de compoziție, în interiorul cărora se distribuie diverse activități. Arhitectura devine un simplu cadru sau un décor. Ceea ce se pierde, este capacitatea arhitecturii de a semnifica și a simboliza, aceasta fiind dimensiunea sa poetică.

În acest sens nu este vorba despre a propovădui o simplă întoarcere, ceea ce ar însemna un nou eclectism. E vorba, dimpotrivă, de a găsi rezolvări contemporane, intuiții de spațiu care se regăsesc descoperite prin procesul de matematizare a raportului nostru cu spațiul. Cu alte cuvinte, cheia problemei ar fi aceea de a reinterpretă forța gândirii mitice în cheia traumatizantei experiențe moderne.

Arhitectura este definitiv părăsită de cultura frumosului pentru cultura performanței, a universalității,

a evenimentului. Arhitectura nu mai trebuie să simbolizeze puterea politică și ierarhia acesteia, nici să inventeze noi sociologii de cartier, ea are acum sarcina să releveze procese în curs; ea nu se mai adresează conștiinței ci senzației, sensului. Arhitectura nu mai caută să simbolizeze perenitatea instituțiilor, ci emergența, avatarurile modei.

Arhitectura ia act de orașul construit, de un organism pe cale de a se dezvolta fără ea. Ea se impune în universuri încă difuze și insignifiante. Aceasta este capabilă de a da sens subit unui spațiu pierdut, unei zone sau regiuni. Se construiesc constant procese reglatoare ce caută un echilibru în vederea amortizării responsabilităților de tip individual și colectiv. Dramatizând dimensiunea individuală a responsabilității de astăzi, creionând o imagine universală a supraevaluării fiecăruia, uităm că pentru a putea nu este de ajuns a vrea. Uităm că responsabilitatea individuală nu se va putea construi fără referire la cea colectivă, că raportul față de sine se conturează numai în raport cu celălalt. Habermas critica opera ca ofensivă împotriva tentațiilor autoreferențiale ale artei contemporane definește arta cu ale sale producții artistice ce ar implica înțelegerea acesteia în baza unei culturi specializate. Împotriva tentației autoreferențiale autorul insistă în special asupra faptului că reușita estetică depinde fundamental de capacitatea operei de "a explora existența", de a reorganiza semnificațiile, de a îmbogăți structurile lumii trăite. Astfel, dezbateră pe marginea unei opere de artă reușite este susceptibilă nu numai de o experiență estetică, ci și de o reorientare a existenței în plan cognitiv și normativ.

Cercetarea identității și a performanței din ce în ce mai ascuțite duce la soluții ermetice. Un mediu înconjurător supradeterminat rămâne mut la schimbările constante ale societății. La polul opus, adoptarea unei flexibilități absolute produce "locuri fără calități" speciale. Am putea să ne imaginăm o fluctuație între neutralitate și specificitate, între elementar și artificial, sau între identitate și interpretare, un spațiu gradat între deschidere și continuitate ?

Ceea ce suntem și ceea ce înseamnă în societate pot fi văzute ca forme simbolice ale arhitecturii și ale arhitecților pe care îi acceptăm. Datorită faptului că dăm o anumită încărcătură fiecărui mediu construit prin prisma judecății valorilor și a pretențiilor asupra identității, arhitectura devine controversată și angajată politic.

Atâta timp cât suntem diferiți și independenți, indiferenți unii de alții determinăm cadrul noii societăți a schimbului generalizat. Deosebirea față de formele tradiționale stă în mediul comunitar, în modul prin care indivizii se definesc prin întregul din care fac parte. Un individ depinde de ceilalți, de "lume", în toate ipostazele de manifestare, având anumite calități privite ca drepturi și libertăți numai în momentul în care acestea sunt recunoscute public și apropiate de grupul de apartenență.

Dar când explorează teritoriul cultural etichetat ca "arhitectură", nu găsește decât monștrii "ca niște nave spațiale cazute pe Pământ dintr-un fel de catastrofă întunecată", reducând orașul înconjurător la "rămășițe și

reziduri”. Însă masele nu vin să participe la cultură, ci să o privească arzând ².

DEFINIRI ALE TRADIȚIEI ROMÂNEȘTI

Credința ce pledează pentru echivalența popor-teritoriu a vămuie schimbările între culturi și a stabilit limite clare, determinând o teorie spațial-existențială, “trasând garduri și barând pârlleazurile cu sârmă ghimpată” ³.

Pentru a putea contura o imagine proprie trebuie să ne detașăm de noi și să ne punem în relație cu exteriorul. În acest registru operează Blaga, depășind naționalul pentru a-l întemeia. El folosește acest tip de strategie a analizei exterioare pentru a pune în valoare elementul de care se detașează prin relația cu mediul. Blaga conturează o “tipologie stilistică”, amintind de tabelul lui Mendeleev: echivalează cultura cu elementele tabelului pentru a pune în evidență caracteristicile unei culturi prin prisma poziției sale față de celelalte elemente ordonate într-un cadru stilistic etern. Astfel poziția în sistem este absolutizată și configurată ca trăsătură generală a existenței.

Se poate aprecia că structura unui stil se datorează unor factori care relevă cea mai mare parte a inconștientului, în timp ce recunoașterea unui stil este o chestiune a conștiinței. “Producția unui stil este o afacere primară asemănătoare “Facerii” / Genezei; constatarea că ar fi un stil este un fapt epigonic.” scrie Blaga în volumul său “Orizont și Stil” – *Horizont et style*, 1935. El caută să determine o viziune globală “a unei unități stilistice”. și să definească o serie de factori care condiționează acest fenomen. Considerat de Blaga, ca produs al inconștientului, stilul este un produs al inconștientului și al acestor cadre “de orizont” spațial și temporal, în directă interacțiune, împreună cu mai mulți factori grupați într-un complex determinat. Acest complex - numit “matrice stilistică” - este plasat la baza demersului său. Blaga își bazează teoria matricei pe ideea inconștientului care posedă substanță și structuri psihice eterogene. Sentimentul spațial specific fiecărei culturi în parte este fondat pe “orizont” – adică acea perspectivă pe care inconștientul se formează ca un cadru primar necesar existenței sale.

Diferența de relație pe care conștientul o stabilește cu peisajul față de inconștient este una de proveniență. Sensibilitatea conștientă este orientată obiectiv spre peisaj fără a avea o relație solidară cu acesta, în timp ce inconștientul, ca structură definitorie a limitelor sale, este solidar cu acestea. Blaga marchează o distincție netă între orizontul conștiinței, ca peisaj multiplu și diferit, și orizontul spațial unic al inconștientului. Scopul final este acela de a aplica această distincție ca o putere ce aduce în același peisaj existența unor culturi laolaltă concomitent cu sentimentul de spațiu distinct.

Spațiul românesc (“un orizont de o undulare infinită”) este asimilat de imaginea epopeică mioritică în același timp în care acest spațiu este omniprezent în creația populară și pentru care acest spațiu va primi numele de “spațiu mioritic”. Vorbim aici despre un spațiu ritmic al tansumanței, un spațiu care urcă și coboară. Blaga

explică prin această imagine a lumii românești, particularitatea casei țăranelui român – casa ce nu accentuează defășurarea verticală sau orizontală ci combinarea direcțiilor într-o armonie corespunzătoare unei duble dimensiuni :dealul și valea; “casa românească nu urmărește exclusiv sau ostentativ nici verticala, nici orizontala, ci pe amândouă în stăpânită îmbinare și armonie, căci cadrul ei spațial (dealul- valea) nu îngăduie hipertrofia unei tendințe în dezavantajul celeilalte” (Blaga, 1985).

Blaga propune o analiză a culturii românești în baza unor criterii de natură complexă ce asociază orizontul spațial, spiritualitatea ortodoxă, raportul cu pitorescul și ornamentația. Blaga încearcă să găsească transpunerea pe plan formal a unor structuri artistice, pentru fiecare aspect studiat pe plan ideatic. Pentru el casa țărănească reprezintă “geniul arhitectural românesc” (Blaga, 1985). Această opinie își găsește justificare atâta timp cât consideră orașul lipsit de stil arhitectural propriu. Acest punct de vedere poate fi pus în discuție și acum. Henri H. Stahl reproșează acestei teorii, în 1938, caracterul său reductiv, limitator : “reducția unei culturi întregi în stilul său este abuzivă. O cultură are nu numai un stil dar în același timp un conținut. Stilul este formativ dar nu creator de viață socială.... ceea ce face uniformitatea culturii noastre sătești, dar ce formează cultura noastră sătească însăși nu este fondul subconștient (chiar dacă acesta ar fi existat în mod veritabil), așadar tradiția conștientă chiar ea însăși, (Stahl, 1938, p. 10-18).

Totodată pentru adepții stilului național în arhitectură, “formula magică” pe care Blaga o dă culturii românești reprezintă o contribuție considerabilă, “genius loci”, pe care îl cercetează chiar în proiectele lor. În mod sigur, formulele lui Blaga nu sunt cuantificabile, dar ele deschid arhitecților dimensiunea abstractului, în ruptură cu viziunea istoricistă, aceasta din urmă are în prezent nevoie de a se raporta altfel la moștenirea tradiției.

Dacă teoria lui Blaga nu oferă soluții concrete, ea are meritul de a sugera un posibil răspuns: “satul român cu matricea sa stilistică se găsește într-o poziție ofensivă împotriva modelelor care nu sunt făcute pentru noi și va umple încet încet împreună cu propria lor substanță cadrul vieții noastre atât pe plan material cât și pe plan spiritual.”⁴

Uneori, modelul temporalității omogene este pus în discuție în favoarea unor temporalități “locale” ale culturilor, a diversității lor calitative. Ca rezultat al tezei istoriciste, se afirmă ideea că orice cultură e înrădăcinată într-o matrice de condiții existențiale specifice și este susținută de un sistem de valori particulare. Tudor Vianu susține conceptul specificului național, valorificând linia de gândire istoricistă care se cristalizează pe suportul ei. Tot el spune că “progresivismul nu este decât proiectarea valorilor dinamice care conduc cultura noastră pe planul istoriei universale” (Vianu, 1976).

“Dar simbolismul spațial, cu transcrierea figurată a formei în cadrul morfologiei culturilor, reprezintă împedă la Blaga o concesie (sub seducția căreia am stat prea mult cu toții) și aproape o derogare de la nivelul speculativ al admirabilei sale viziuni filozofice, pe când la ceilalți filozofi ai culturii forma spațială reprezintă o idee majoră a morfologiei, pe care astfel o degradează. într-

² Mass.Identity.Architecture. [July, \(2004\)](#). Writings of Jean Baudrillard - Architectural Review, by [Colin Davies](#).

³ Vintila, M. – Apologia pârlleazului.

⁴ Blaga, L., spațiul mioritic, pag. 239.

adevăr, a spune “formă spațială”, dacă ne gândim la înțelesul obișnuit al formei, este aproape o tautologie. Privită așa, cu ochiul exterior, forma nu poate fi decât într-un spațiu. Chiar dacă nu reclamă doar ochiul, forma este încă înțeleasă spațial prea des: ea ar putea ține de o spațialitate sonoră, de una cromatică și de acele spațialități, oricât de variate, pe care le-a sugerat, până la ideea de “câmp” (aceasta deosebit de fecundă), gândirea modernă” (Noica, 1993).

Le Goff numește “literatura” (și se poate parafraza “arhitectura”) ca oglindă a societății, o oglindă mai mult sau mai puțin deformată potrivit dorințelor conștiente sau inconștiente ale sufletului colectiv care se privește în ea și mai ales potrivit intereselor, judecăților, sensibilităților, nevrozelor grupurilor sociale și care fac aceasta oglindă și o întind societății (...) capabilă să vadă, adică să citească, dar din fericire pentru noi și posteritate, societatea e mai bine înarmată pentru a o privi și interpreta acest joc de iluzii” (Le Goff, 1973).

Societatea românească este somată să se transforme dintr-un mediu conservator, îngust în care ordinea socială se bazează pe prestigiul personal al conducătorilor, pe masele omogene ale celor conduși în baza unei așa spuse normalități de sorginte tradițională. Toate acestea au curs într-un mediu dinamic în care cei care conduc sunt elemente funcționale unui sistem condus de parametri și standarde generale. Va apărea în cadrul european un nou profil sau o caricatură? Pericolul unei caricaturi există dacă luăm în considerare răspunsul Monicăi Spiridon: “Există la noi o obsesie endemică a modelelor- ceea ce denotă o criză acută de identitate culturală” (Tupan, 1977, pp. 12 - 14).

INTERNAȚIONALIM ȘI REGIONALISM

Arhitecții secolului XX s-au preocupat de aparenta contradicție dintre universal și particular. Acest fapt reflectă luptele de putere între națiuni și societățile inegale. Kenneth Frampton a afirmat această conexiune între arhitectură și conștiința socială descriind Regionalismul critic ca un sentiment anticentrist - o aspirație la un tip de independență culturală, economică și politică (Frampton, 1982).

Frampton dorea o ieșire în întâmpinarea Mișcării Moderne care a rămas discreditată din lipsă de specificitate, atitudine care să se distingă în același timp de nostalgia postmodernă.

Arhitectura secolului XXI așează istoria între universal și particular. Pare că ne-am relativizat cultura, iar politica diferenței o domină pe cea egalitaristă. Chris Abel susține că arhitectura a constituit întotdeauna un element consistent în formarea identității și considera că este unul din drumurile pe care societatea se poate cunoaște pe sine : “arhitectura este un fel de a fi așa cum este știința, arta și alte forme culturale” (Chris, 1997).

Cercetarea identității și a performanței din ce în ce mai ascutite duce la soluții ermetice. Un mediu inconjurător supradeterminat rămâne mut la schimbările constante ale societății. La polul opus, adoptarea unei flexibilități absolute produce “locuri fără calități” speciale. Am putea să ne imaginăm o fluctuație între neutralitate și specificitate, între firesc și artificial, sau între identitate și interpretare, un spațiu gradat între deschidere și continuitate ?

Această mișcare de idei se manifestă pretutindeni în lume: un exemplu îl constituie conferința “Interacțiuni” a școlii de arhitectură din Saint – Etienne unde Finn Geipel a explorat aceasta pistă și a ilustrat această cercetare în 5 proiecte urbane ale LIN – Agenția Europeană de arhitectură, urbanism și design.

Climatul, istoria, geografia locurilor “furnizează indiciile necesare adaptării la sit”. Zaha Hadid deplora modalitatea de a trăi astăzi ca acum 80 de ani. “Nu discutăm de maniera în care trăim azi” a subliniat ea, adăugând faptul că dezbaterea a născut progresul, de fiecare dată. Alt punct de vedere ne oferă profesorul Aurelian Trișcu: “Dialogul arhitecturii cu tradiția grăbește progresul și nu îl împiedică” (Trișcu, 2007, p. 121).

Jean Nouvel susține faptul că ceea ce numim în chip voluntar, detaliile ce caracterizează “plăcerea de a trăi” n-ar trebui sacrificate în profitul criteriilor funcționale și de rentabilitate. Arhitectura trebuie să amelioreze calitatea vieții prin folosirea ei. Ea are un rol important în dezvoltarea durabilă încurajând creația sau prelungind spațiile naturale.

Arhitectura modernă trebuie, înainte de toate, să integreze noțiunea de urbanism și să adopte o viziune de ansamblu. Putem vorbi astfel de “sculptura spațiului” mai mult decât despre construirea unor simple obiecte. Astfel încât “a lucra pornind de la istorie, nu înseamnă referire la trecut”, primul criteriu al contextului este actualitatea. Jean Nouvel critica principiul ideal și primejdios de tabula rasa și de construcție ex-nihilo care se întâlnesc atât de des în ultima vreme. Eliberarea de istorie a unui loc (ignorarea regulilor sale) n-ar trebui să aibă ca soluție libertatea creatoare, în orice formă a ei.

Arhitecții denunță supramediatizarea marilor proiecte în detrimentul problemelor reale ale noilor orașe precum și situația critică în care se găsesc anumite cartiere-gettouri. Identitatea nu mai poate fi doar decorativă. Identitatea efectivă este aceea a modului de viață. Nevoile și așteptările utilizatorilor săi trebuie să primeze în fața preocupărilor estetice.

Modul de construcție și materialele utilizate pentru definirea bogăției spațiului sunt definite de Frampton ca elemente “tectonice”. Ca o continuare asupra “regionalismului critic” pe care acesta îl dezvoltă, Frampton arată contrariul: tendința de a reduce arhitectura la scenografie (Frampton, 1990).

Frampton susține arhitectura ca o tehnică stilistică bazându-se pe argumente de ordin analitic privind originile cuvântului “arhitectonic”. Susține semnificația termenului “arhi” prin “persoana cu autoritate” în timp ce termenul “tecton” este tradus ca “artizan” sau “constructor”. Prin această argumentare vernacularul câștigă importanță pentru că nu prezintă nimic altceva decât pe sine și definește edificiului mai mult “ontologic decât figurativ” sau mai mult “prezență decât absență”.

Apropierea de tradițional se poate face atât prin forme recognoscibile, ca mediu de comunicare, cât și prin simboluri cu referințe imediate. Amplasamentul, clima, programul se relaționează direct cu vernacularul deținând lucruri comune tradiției și nu tendinței. Se poate considera că procesele naturale ca o extensii ale terenului și, în acest sens, vernacularul capătă o logică intangibilă - aceea a rezultantei temporale.

În “Landscape and Memory”, Simon Schama susține ideea omul și natura sunt elemente inseparabile : “Înainte

de a avea un răspuns față de simțuri, peisajul este răspunsul gândirii”. Scena peisajului se constituie egal, prin straturi ale memoriei asemeni straturilor de rocă. E dificil de crezut că natura ca un sistem unic nu s-a schimbat pentru cultura umană” (Schama, 1995).

Omul trebuie să altereze peisajul atât cât să pună propria viziune și peisajul într-o relație dinamică. Relația prezentă cu peisajul este fundamental distinctă pentru arhitecții prezentului față de cei ai trecutului care vedeau peisajul ca element de modelat în relația cu omul. Jacobs Bronowski afirmă în “The ancient man”: ”omul este o creatură singulară – are o serie de calități care îl fac unic între animale, el nu este o figură în peisaj ci el formează peisajul”. Sau cum spunea Aurelian Trișcu: “Identitatea locului este strâns legată de identitatea persoanelor care locuiesc acolo. Localnicii au responsabilitatea schimbărilor care se produc în cadrul construit al satului” (Trișcu, 2007, p. 127).

Tot Aurelian Trișcu critică referirile dulcege la tradiție: “Ca într-un poem real și plin de umanism, cred că o arhitectură contemporană românească se poate în continuare consolida, dacă valorile caracteristice românești vor sta mai departe căpătâi procesului de proiectare și edificare. Nu e vorba ca arhitectura să îmbrace o nouă haină cu fierturi etnografice” (Idem Trișcu).

În căutarea autenticității, arhitectura pare că nu se poate considera cu adevărat semnificativ decât faptul că un creator al său este înrădăcinat în cultura sa. “Întotdeauna cultura este considerată ca o sumă de cunoașteri și creativități ale întregii societăți umane și nu ca o componentă, o marcă sau un act al autoafirmației unei regiuni concrete” (Lewis, 2000).

BIBLIOGRAFIE

- Bachelard, G. (2005). *Poetica Spațiului*, Editura Paralela 45, Pitești.
- Barth, F. (1969). *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference*. Universitets Forlaget, Oslo.
- Blaga, L. (1994). *Trilogia culturii. Spațiul mioritic*, Humanitas, București.
- Blaga, L. (1935). *Orizont și Stil* – Horizont et style.
- Blaga, L. (1985). *Opere*, vol. 9 Trilogia Culturii, Editura Minerva, București.
- Chirpaz, F. (2001). *Dossier “L’homme précaire*, Presses Universitaires de France.
- Chris, A. (1997). *Architecture and identity*, 154, Architectural press.
- Cioran, E. (1996). *Țara Mea/ Mon Pays*, Humanitas, București.
- Frampton, K. (1982). *Towards a critical regionalism*, Perpecta 20.
- Frampton, K. (1990). Rappel a l’ordre: The case for the tectonic, *Architectural Design*, 60 (3-4).
- Interrogating Tradition: Epistemologies, Fundamentalisms, Regeneration and Practices- IASTE conference / december 12-15 2008 Oxford United Kingdom, <http://iaste.berkeley.edu/2008conference.htm>
- Le Goff, J. (1973). *Pentru un alt ev mediu*, vol. 1, Editura Meridiane, București.
- Lewis, P. (2000). Message from Edimburgh: No one owns culture. *The independent*.
- Liebkind, K. (1992). Ethnic Identity - Challenging the Boundaries of Social Psychology. În Breakwell, G. M., *Social Psychology of Identity and The Self Concept* (p. 147), Surrey University Press, London.
- Noica, C. (1993). *Modelul Cultural European*, Humanitas, București.
- Patapiavici, H. R., (2004). *Discernământul modernizării, Despre faptul de a fi român*, Editura Humanitas, București.
- Patapiavici, H.R. (2004). *Discernământul modernizării*, Editura Humanitas, București
- Perez-Gomez, A. (1983). *L’architecture et la crise de la science moderne*. Architecture + recherches, Bruxelles.
- Schama, S. (1995). *Landscape and Memory*, Alfred A Knopf, New York.
- Spiridon, M, martie-aprilie (2007). *Scrișul Românesc*, 4(3. 4), pp. 43-44.
- Stahl, H. H. (1938). Teoria abisală a domnului Lucian Blaga, *Sociologie Românească*, 1, pp. 10 -18.
- Trișcu, A. (2007). *Cuvinte și case*, Editura Universitară Ion Mincu, București.
- Tupan, M. (1997). Interviu cu Monica Spiridon, *Luceafărul*, 44- 45, pp. 12-14.
- Vianu, T. (1976). *Estetica*, Editura pentru literatură, București.

LETTERS IN RETAILS — OPORTO'S LOCAL COMMERCE VERNACULAR TYPOGRAPHY

Diego Paiva, Faculty of Fine Arts, University of Oporto, Portugal
Pedro Amado, Department of Communication and Art, University of Aveiro, Portugal

ABSTRACT

We present Oporto's popular culture through retail's manuscripted posters. In order to record and analyze the cultural production of the local commerce, we have conducted a case study of manually produced letters being used in the posters of a retail located in a borough of Oporto. The end result is materialized in a typeface which outlines characteristics of the local commerce expression. The theoretical research uses the concepts of Rahde (2005) and Cauduro (2005) to provide a link between postmodernism and vernacular production; along with ideas of Farias (2009) on vernacular lettering and then Cheng's (2005) method was crucial to the development of the final digital font. During this work, photographic records of places were used along with an interview with Paulo, author of the original design of the letters reviewed, from which it was collected the matrix used for the design of the typeface. This presentation aims to contribute to the question the vernacular culture in the context of communication design and to establish a snapshot of local contemporary practices that are being lost and we expect to promote this form of communication as an indicator of local cultures, specifically the Oporto's cultural vernacular.

Keywords: Local Cultures, Commerce, Vernacular, Lettering, Typography

INTRODUCTION

How the Oporto's local commerce is presented through its manuscript posters is the fundamental question that serves as the axle to the development of this research. From this starting-point, this investigation presents a theoretic-practical study of the letters that are drawn nowadays on the sale's promotion posters used in small sized retails in Oporto, aiming to register the vernacular production in the local commerce.

Specifically, we analyze the letters manually produced by the retailer Paulo Freitas for the exclusive use in the posters of his retail — Loja do Zé, situated in downtown Oporto. The end result of this study is the production of a typeface where the local commerce characteristics are presented.

RETAILS IN OPORTO – HISTORICAL AND CONCEPTUAL INDENTURE

To start, the purpose is to create an objective portrait of the commercial structure in Oporto from the 19th century to the present context, focalizing the communication adopted in retailer point of sale, based upon the ideas presented by José Fernandes (1997). This contextualization is necessary to present the core characteristics of the city that are useful for the comprehension of the concept of vernacular, which will be presented farther on in this work.

To complement the study, the present topic shows the concepts of Philip Kotler (1998) in order to clarify in what consists the retail activity, as well as the ideas of authors like Jeremy Aynsley, Richard Hollis and Rui Santos referring to the graphic design in the posters used as a communication tool.

A short history of retail

The retailer activity, on a worldwide level, has been changing through the last hundred years. From the counter sale to the electronic commerce, a lot of things

have been reformulated, like, for example, the publicizing models. Yet, some habits were kept, as a necessity or convenience. In Portugal, specifically in Oporto, this mutation has not been any different.

Moving backwards in History, still during the 19th century, it was possible to find evidence of the intense presence of fairs, outdoor markets and street commerce in Oporto. This panorama knew its decline by the end of the same century with the implementation of the fixed commerce in the city. Which, by consequence, reveals a more urban and emergent nature. By the words of Fernandes, "the commercial panorama in Oporto by the end of the last century [19th century] is guided by a mixed structure, where the fixed commerce, the fair and the market share the demand. The advantage is already significantly inclined to the first, which seems to attract the population with larger purchasing power (1997, p.58).

It's in the retailers activities where significant progress in numbers and specialization happens. Activities that, in Kotler's (1998) words, are highly esteemed with all the activities involved in sale of goods and services directly to the final consumers to personal use. A retail or rattail shop is any company of which the volume of sales comes from the furnishing by unity or small portions. Any establishment that uses this method of sale, being fabricant, wholesaler or retailer, is practicing a retail activity. It is not important the way the goods or services are sold (personal sale, post, telephone or automatic machine) or where they are sold (shop, street or residence). Therefore, what constitutes a retail in a commercial is not the institution that accomplishes the final commercialization, but the purpose of this practice, which is to attend the personal necessities of the final consumer.

By the beginning of the 20th century, Oporto presents diversity and offers on a significantly higher number of establishments with commercial purpose than in the middle of the last century. Consequence of the increase in population, and also of the improvements in

the transport system that facilitated access to potential clients.

Short history of the poster's design applied to commerce

Santos (2001) discourses that as capitalism gains strength and the industrialization begins to facilitate economical transformations in the social environment, people connected to the commerce feel the need to attract clients inside their shops. Also aiming to expand their actuation area. These people, in their turn, appeal to the publicity in their own stores. The poster appears as the principal publicity vehicle able to keep the attention of the passers-by in the public way.

Still according to Santos, the poster is “a printed sheet of paper that announces or exposes a good or service, that stimulates a concrete purchase from the public or publicizes questions of ideological or political charge”, being a piece with commercial and advertising function (2001, p. 13).

Hollis (1997) defends the idea that the poster is an urban piece. He points that the poster belongs to the economical, social and cultural life of the city, aiming to catch the attention of the passers-by and to be remembered by them.

The poster can be seen as the result of a strait association between graphic art and commercial art according to Aynsley (2001), since the poster, as a graphic piece, can be used to publicize a concert, as it can publicize bikes, for example. Santos (2001) verifies Aynsley's thoughts when he affirms that the poster was the first intersection between modern art and publicity.

It's common to use sales promotion posters in the small sized commerce as the principal piece of communication. Beyond the viability of production, this material has more visibility than in big proportions stores, according to Parente (2000).

Brisolara (2008) affirms that the degree of formality contained in a media has directed relation with its production environment, “where the hand writing would have a miner degree of formality, while something produced and printed by the computer would have a higher formal effect” (p. 82). This concept is reinforced by Silva (1995), when he exposes the fact the sheet of paper with hand written prices makes the product get the characteristic of special offer, of bargain, and transmits to the consumer the idea of a recent information and fresh products, remitting to the outdoors fairs.

In Oporto it is common to find handmade posters in a strength coloured paper support and in fluorescent shades to detach itself from the neutral colours of the rest of the context where they are contained.

Fig. 1. Pictures of the posters

The tradesmen use the kind of poster that seems to “scream” the offer with the objective to attract the client to inner rooms of the store. “To get the hiatus of attention from the observer, the author (of the poster) can appeal to strategies that permits it to be detached in the urban scenery and ‘to filter through’ the eyes of the passers-by” (Santos, 2001, p. 20).

Although Santos has been taken as a reference, this paper disagrees on what the author refers about the point of the poster's reproductivity. The author supposes that the “poster is meant to be reproduced and to exist through multiple, not existing differences between the specimens” (Santos, 2001, p. 18). This description is not ample. It excludes the handwritten poster, focus of this work, of which total reproduction and large distribution are impracticable. Although they are porters of the same message, these are not identical due to their manual genesis.

However, due to the development and to the popularization of digital tools, it is possible to notice that these handmade posters are opening space to the ones that are produced and printed through electronic ways, what makes that, in part, an standardization of the communication is was found in detriment of a proper local manifestation.

As it is possible to evidence through what was presented, Oporto's commerce is going through constant evolutions through the years, also in the manner to announce what is put to sale. Habits that were commons

before in the commercial practice disappear or are made in a way to be adapted to the present context.

Taking into context the historical and conceptual summary about the communication practices in sale's points and the retailers' habits presents here, a research about the retailers posters of Oporto will be developed in the following topics, taking as object of study, the hand writing in these posters.

This research projects the relation between design and its historical and social context as a tool of registry of the local cultural identity. In the words of Fátima Finizola:

“With the growing homogenization of markets and also of information process by the informatics, designer's works points to the hard task of always seeking a differential element that stands out through the eclectic competition and a commercial market even more ample.

In the face of this tendency to cultural uniformization, observed in the depersonalization of regional manifestations in favour of a impersonal design with international style, we perceive even more that the search of a design that rises the cultural identity of its origin place can become this valorising element of the industrial production” (Finizola, 2008, p. 34).

LETTERING

In this stage we broach the concepts of lettering, writing and typography. According to contemporary authors like Bringhurst and Willen and Strals, the purpose is to promote the categorization of the original work made by the retailer from Oporto — João Paulo Oliveira Freitas — in the execution of the posters for the retail Loja do Zé, focus of the analysis of this study.

Conceptual Approach

The drawing of letters is directly related to manual work. Although the technologies have improved and even if it is not mandatory the use of hand made shapes to get to the final drawing, letters are, in their essence, composed of original traces of human expression. The writing, manual, mechanical or digital, is admittedly a reflex of human activity. “Letters derive their forms from the movements of human hand, circumscribed and amplified by a tool.” (Bringhurst, 2005, p.157).

Supported by Bringhurst's words cited above, this work makes the transposition of the handcraft letters produced for Oporto's retail to the digital typographic environment, as it will be exposed later on (Chapter 3 - Typographic Application). This passage of the manual environment to the digital universe implies adaptations in the structure that compose the letter's drawing. Adaptations that change not only the anatomy of the original handcrafted drawing, but also its framing as an object of analysis. Facing these changes, it is necessary to make a classification of the letters as a corollary of the manual drawing. As well as it is necessary to repeat this classification to the resulting product of digital type design intervention.

The handwritten content in Oporto's retails posters can be taken as lettering, that, according to the description present in the specialized website *Typophile* (2009), is the art of drawing or letter's creation by hand for an specific use, for example, of signs, illustration,

logotype, etc. It is related to type design, but in a subject apart.

It is also possible to project the ample ideas of Willen and Strals (2009). The authors infer that lettering is built from many actions and can involve several processes and tools in its development. As writing, lettering is a sort of creation meant to an specific application. Willen and Strals (2009) provide an example of lettering as produces made from different results: a digital drawn logotype, a neon symbol or sculpted inscriptions in a church portal.

To make clear of what is understood as lettering, the authors propose the delimitation between writing, typography and lettering. The authors defend that these are three different manners to create letters.

The first method, the writing, is described through the exemplification of how a letter, a simple note or a word are made, that is, created through the use of very few traces.

Typography is taken as a complex of made forms that allow the similar or identical reproduction through a single act, as, for example, the digital characters obtained from the push of a key from the keyboard or the letters obtained through the contact of a stamp in a sheet of paper.

For the third and last process, the lettering, Willen and Strals offer a description more detailed. The produced forms considered lettering are obtained through numerous traces or actions, as, for example, a declaration of love carved in the trunk of a tree or something made through graffiti. Lettering can also be obtained through conventional methods like pencil drawing or through not so much conventional manners as the use of chocolate syrup as a tool to draw letters.

Facing the theoretical appointments exposed here, it can be evidenced that what delimits something as lettering, typography or writing is not exactly the resulting characters, but the finality, the methods and tools used to get to it. Therefore, Type Design is more than the result of merging techniques and tools. Is involves the imagination of the creative process. Borrowing Heller's (2004) ideas, the limits of what defines Typography as a Type Design activity is the result of the exchange between materials and ideological possibilities.

Classification

With the framing of the content found in Oporto's retail posters as lettering, we proceed with the classification of this material using Willen and Strals' (2009) framework.

The posters made by the retail in Oporto city are the components of the sampling selected to compose this work, including the ones used in Loja do Zé, are distinguished by being hand drawn, with appropriate brushes to make it, usually in red, black or blue. The letters and the numbers are disposed separately one from the other and produced manually without the help of a shape or any similar tool. Any graphic element, numerical, textual or adornment is exactly the same as the last one. In each poster, according to the sampling, can be found the name of the product, followed by the price it is sold and quantity.

Fig. 2. Posters of Loja do Zé

Casually, over and above this information, adjectives and extra information, such as the origin of the announced product, are added with the intention to promote it.

Willen and Strals (2009) present two possibilities of lettering: *Script Lettering* and *Casual Lettering*.

In the *Script Lettering*, the sinuous shapes of the italic cursive writing are transported to the inside of a system that is more formal. By establishing a parallel between writing itself and the *Script Lettering*, it is affirmed that while the handwriting is directed to velocity and utility, the *Script Lettering* is more methodical and purposively executed. For this sort of lettering tries to mimic the fluidity and linearity of the continuous trace. The fundamental characteristic that defines the *Script Lettering* is its visual relation with the continuous forms and with the cursive writing.

Casual Lettering is the approach where the sensation of spontaneity is evidenced. It embraces the extravagant brush made writing, where crude shapes cohabit with cursive shapes. Very slim shapes interact with heavy ones, serif and sans serif coexist. All these possibilities exist under a solid or fluid baseline. It transmits the idea of ingenuity or anarchy. The general absence of sobriety and formality gives the *Casual Lettering* the license to break rules of proportion and position, rejecting the rigidity of conventional typography in favour to vivacity.

In conformity with the ideas of Willen and Strals, the lettering made by Mr. Paulo, with brushes to compose the letters in disagreement with pre-established norms and standards and applied in his posters is classified as *Casual Lettering*.

Fig. 3. - Original drawing by the retailer Paulo Freitas (sample characters)

It is also possible to say, concerning the drawing made for Loja do Zé, that “these drawings of letters and their compositions are generally different from those an experienced reader is accustomed, that is, in relation to traditional typography, they resemble eccentric drawings” (Martins, 2005, p.7).

TYPOGRAPHICAL APPLICATION

In this chapter we discuss vernacular design through its contextualization in the post-modernist period and its application to the typographical practices. We also present the classification of the typeface obtained from digitizing the original drawing of Mr. Paulo Freitas. Authors like Cauduro, Heller, Thompson, Finizola, Meggs, Purvis and Farias integrate this ideological discussion.

However, before making these surveys, it is proposed a reflection about the concepts of classic and contemporaneous typography where the vision of authors like Tschichold (1998) and Lupton (2006) are approached and discussed.

Temporal and theoretic referential of typography

It is a fact that is permissible of confirmation that the typographical practice has developed through the years. From the movables types to the virtual composition, this practice has passed through alterations that are inherent to the technical sphere of conception, production and reproduction, such as through alterations in its designation.

In 1925, Tschichold describes what he calls the New Typography, which is distinguishes itself from the previous approaches by the fact that its first objective is to make type visible over and only then to establish communication through it's meaning. Each part of a text

concerns to all the other parts of it, defining logical relation between emphasis and value, pre-determined by the content. It falls into the typographer responsibility to express this clearly visible relation through the sizes and weight of the types, arrangement of lines, use of colour, photography etc..

Martins explains that a certain text is not given only by its semantic content, but also by its image, by its drawing. "We know that the drawing of letters, the composition, the spacing between the lines, beyond all the variations that composes the typography (size, contrast, colour, etc) are determinant elements to the production of sense" (Martins, 2005, p.7). The influence of Tschichold's philosophy in Martins' concept is clear, and demonstrates that the author's ideas from the beginning of the last century are still pertinent.

Warde (1999) proposes an alternative model of typographic approach instead of the classic model that visualizes typography as a crystal glass. She considers that the content of the message gains shape through the use of typography. "Typography becomes a manner of interpretation. (...) Images can be read (analyzed, decoded, isolated) and words can be seen (perceived as icons, shapes, standards)" (Lupton, 2006, p.73). What Lupton proposes can be exemplified while broaching in a more specific way the concepts of typography directed to the practical case of this research.

According to Willen and Strals (2009), typography is the complex relation of visual rules that orient the actions and decisions involved in the creation of letters. It is a system where it is implicit to permit the use of characters as a whole, through the regulation and definition of its appearance, commanding its shapes and sizes, the way they fit and their visual, as well as all the other fundamental principles of the developing of letters. Facing a system filled of patterns to be accomplished, in the absence of a structured systematization, the conversion of lettering to typography will hardly be successful, for the rigidity and impersonality that characterizes the traditional typography are opposed to the nature of casual lettering.

Based on the reflections presented and discussed here, we can assert that the letters produced by Mr. Paulo for the posters in Loja do Zé, when transported to the digital environment, lose some of its characteristics as the result of transforming a lettering product into a Typography product. Each unique letter has to relate and to assume part of the complex rules and measures that are intrinsic to the whole system.

As we'll present in the next chapter, the Post-Modernist movement introduced an unrestricted acceptance of communication methods and approaches. Allied to this, the technological evolution that allowed the transport of communication materials from the real environment to the digital environment was another factor that allowed the valorisation of this sort of production as visual communication.

Post-modernism

Up until Modernity, the privileged visual ideas and representations, deserving prominence, were those guided by a specific manifest of a specific school. Using codes and lectures of images that rejected divergent

points of view from the movement. With the arrival of post-modernism, there was a rupture of those standards.

In post-modernism, everything is accepted, be it in street art or classic art, in design, in publicity, in cinema, in music, in literature. The post-modernism is all-inclusive and accepts any sort of expression. Even the modernist expression continues to be a valid option, if not the only stylistic option of representation. "The searching of freedom in construction and creation of images does not obey blindly the canons proposed by schools and movements, as it happened in modernity, but it marches in other directions, in as union between (rational) knowledge and (oniric) imaginary" (Rahde, and Cauduro, 2005, p.196).

The post-modern graphic design promoted a liberated spirit, allowing the author to be intuitive and personal. "Designers felt free to react positively to vernacular and historical shapes to incorporate them to their work. An atmosphere of inclusion and possibilities of expansion allowed many highly personal and even eccentric ideas to be experimented." (Meggs and Purns, 2009, p.624) Concepts like interbreeding, intervention, vernacular, nostalgia and *retro* start to be incorporated.

Heller (2000) proposes that, during the eighty's, modernist design gave place to post-modernist eclecticism through the revivalist impulse of old shapes recombined to new shapes. Retro turns into a popular component part of post-modern aesthetics and inside this aesthetics there is a subgroup named vernacular.

Among the post-modernist infinite possibilities of composition, it is focused in the vernacular design that this research goes forward. According to Meggs, "vernacular design refers to the artistic and technical expression that generically characterizes a historical place or period; it is strictly related to retro design" (Meggs and Purns, 2009, p.617). The prefix *retro*, still according to Meggs, suggests being something that means the opposite of habitual and unusual, beyond the sense of something retrograde and that looks to the past.

Finizola refers that there are several productive approach of design. Among those there is the vernacular design, the kernel point of this research as the "actions of autonomous artisans that are intimately connected to their region, culture and local tradition" (Finizola, 2008, p.34).

Dones (2004) relates the term to history and points that before the appearance of the culture of the impression, the European languages were considered vernacular languages contrasting the official Latin and Greek, which were languages adopted by learned classes. The author affirms that these are languages that in graphic communication correspond to the graphic and typographic solutions related to local customs produced out of the official discourse. However it is not a minor or anti-professional manner to communicate.

The vernacular language is the periphery form of communication compared to the one established as the official, which presents characteristics from the place where it is practiced and where is reedited by design with the arrival of post-modernism.

Checa-Artasu (2009) defends that vernacular language is a cultural manifestation, not official, apparently exempt from the academic conventions concerning plastic composition. The author accentuates the connexion

between this form of communication and the commerce, pointing out that it is a form of expression proper of popular classes, with proper style and criterion, and it is integrated into the forms of publicity and into the dynamics of communication in the present society of consumption.

The commercial vernacular, according to Lupton (1991), engenders spontaneous graphic forms free, from formal coherence and modernist self-consciousness. Under this optic, framing the retail lettering from Oporto commerce in the vernacular framework is justified, as well as the typeface generated from it.

Vernacular typography

Vernacular typographic typefaces “are typefaces that are inspired by anecdotic graphic elements from literature and popular art, from folklore, as well as from popular methods of writing and in impressions of graphic gadgets of low-quality typography (...) They are informal typefaces, spontaneous, based on free hand writing, expressing a taste or style very specific, a little orthodox or canonical” (Rahde, and Cauduro, 2005, p.203).

Cauduro points that, having been rejected by the modernism for being considered vulgar expressions or without aesthetic value, this sort of valorisation of daily representations also promotes the valorisation of the common subjects that produce them. Theses *rereadings* propose the notability of spontaneity and singularity of the shapes used in the construction of visual communication, affirming the idea that anybody can be a designer. By making the transposition of the original vernacular language produced by Mr. Paulo, we emphasize Oporto’s popular culture, which is represented by the artfully drawn letters by the retailer.

What conveys the idea that the letters produced by a non-specialist are incorrect is, according to Brisolará (2008), that the products generated by the author do not assume a pre-determined model or style. Their productions tend to be a miscellanea of what they learned in school, with what they have absorbed from their daily experiences or what was transmitted through someone else, mixed with experiences from what they absorb from the media. Finally, it is a complex result from the communication forms that encircle them. The vernacular result can be understood as “an opportunity to make use of the context of the graphic communication with its surrounding, of the relationship between objects and people in a ample sense, recovering popular, simple or even marginal languages” (Dones, 2004, p.10).

Farias (2009) describes the typefaces obtained from the vernacular lettering as an artefact that is “very sophisticated and that simulates or makes reference to these artefacts that are hand made by traditional manners/techniques. They are typefaces that incorporate the lessons derived from vernacular design. Something derived from what was found in the street”.

In the search of a classification system that could frame the typefaces derived from the vernacular language and, by consequence, could classify Mr. Paulo typeface, the classification proposed by Farias was applied. This classification does not consider, as the classification proposed for lettering, the physical characteristics of the typeface, but the process involved for the obtaining it.

The classification is designed in two perspectives. The first one refers to the identity and to the degree of experience of the author of the original design. It can be characterized in the degrees: Non-Specialist Vernacular, Specialist Vernacular and typefaces inspired by Letterer with Recognized Identity.

Fig. 4. Digital typographic *rereading* of the original drawing (work in progress)

In the Non-Specialist Vernacular degree there are the typefaces inspired in recurring mistakes that are incorporated by the typeface in its structure. The typeface simulates an improvised writing. The original producers are not recognized.

In the following degree, Specialist Vernacular, we find typefaces inspired in letters produced by professional letterers. People that do this with determinate frequency, that have a specific technique learned from someone able to teach other person to do it too, that is why they are considered professional. Generally they do not have the name of the producer in the design of the original drawing, but there is frequently the acknowledgement of the work that is made and that has a personal identity. It is also verified that the original messages are recurrently commercial.

In the third and last degree of the first perspective, Letterers with Recognized Identity, the experience degree of the original producer is very specialized. The original authors are obsessive writers and the written messages are not necessarily commercial.

The second perspective pointed by Farias refers to the degree of cultural and local specificity, which can be divided in two: Rustic and Urban.

In Rustic, first degree of this second perspective, the typefaces inspired by popular traditions are framed, they are strongly connected to folklore and to cultural phenomenon. They are also related to rural and metropolitan regions.

In the second degree, the Urban, are the typefaces inspired by popular manifestations that are typical from Urban regions.

Transposing this classification to Mr. Paulo typeface, it is perceived that it is a typeface that pertains to Specialist Vernacular and Urban degree. For its original author, Mr Paulo Freitas, develops the drawing of letter with enough frequency, learned his art from his father which was considered a specialist, has capacity to teach it to another person, his messages have commercial mark and are present in a urban region.

Through the post-modernist graphic expression it is possible to conclude that it does not exist “right” or “wrong”, “ugly” or “beautiful”. What exists is the message. It does not matter how it was coded if the receptor has the capacity to decode it. This is the basic principle of communication: to take a message from the emitter to the receptor through a channel. “The post-modernist typography questions the neutrality of the visual communication and the standards defended by the modern school. (...) It valorises typography by its flaws and imperfections, as representations of an imperfect world” (Dones, 2007, p.3).

FINAL CONSIDERATIONS

The vernacular “intersects with new technology in a plural process, privileging an inclusive approach, where both positions (the erudite and the popular) are seen as parts of the same culture” (Dones, 2004, p.10). As long as there is no liberation from elitist standards exempt of personality, it will be difficult to go beyond solutions that ignore the particular and the local.

Rae (2009) suggests that popular and classic culture do not have to be considered as opponents, but as different parts that are in continuous negotiation for the creation of a language. It is this relation that this paper presents, with the intention to register an example of popular manifestation and aiming to stimulate future works in the same direction. That is why we try to promote this kind of communication as a vernacular indicator from Oporto city registering contemporary practices that are in danger of being completely lost to future generations.

REFERENCES

- Aynsley, J. (2001). *A Century of Graphic Design - Graphic Design Pioneers of the 20th Century*, Michael Beazley, Londres.
- Bringhurst, R. (2005). *Elementos do Estilo Tipográfico*, Cosac Naif, São Paulo.
- Brisolara, D. V. (2008). *Design (Tipo)Gráfico e Semiótica - Proposição de um Modelo Analítico e Semiótico da Tipografia Produzida por Não-Experts*, Universidade Federal do Paraná, Curitiba.
- Checa-Artasu, M. M., Rodríguez & Pilar, C. M. M. (2009). *La Gráfica Popular Mexicana - Comunicación, Diseño Y Paisaje Urbano*, Latin American Studies Association, Rio de Janeiro.
- Cheng, K. (2005). *Designing Type*, Laurence King, Londres.
- Dones, V. L. (2004). As Apropriações do Vernacular pela Comunicação Gráfica, 7ª Conferência Brasileira de Folkcomunicação, UFRGS, Lajeado.
- Dones, V. L. (2007). *Tipografia Vernacular*. Available at: <http://www.rldiseno.com/Vera-Dones-Tipografia-Vernacular>, Retrieved 10 March 2009.
- Farias, P. L. (2009). *Brazilian Vernacular: Type Design and Digital Technologies*. São Paulo: Tipocracia, Available at: <http://www.tipocracia.com.br/diatipo/registro.htm>, Retrieved 21 December 2009.
- Fernandes, J. A. V. Rio (1997). *Porto: Cidade e Comércio*, Inova, Porto.
- Finizola, F. (2008). Design Formal e Vernacular, *Revista Design Belas Artes*, 4, pp. 34-35.
- Heller, S. & Ilic, M. (2004). *Escrito a Mano - Diseño de Letras Manuscritas en la Era Digital*, Gustavo Gili, Barcelona.
- Heller, S. & Thompson, C. (2000). *Letterforms Bandy, Bad & Beautiful: The Evolution of Hand - Drawn, Humorous, Vernacular, and Experimental Type*, Watson-Guptill, Nova Iorque.
- Hollis, R. (1997). *Graphic Design - A Concise History*, Thames and Hudson, Londres.
- Kotler, P. (1998). *Administração de Marketing - Análise, Planejamento, Implementação e controle*, Atlas, São Paulo.
- Lupton, E. (2006). *Pensar com Tipos*, Cosac Naif, São Paulo.
- Lupton, E. (1991). *The Academy of Deconstructed Design - Students and Graduates of the Cranbrook Academy of Art are Producing Some of the World's Most Challenging Graphic Design*. Eye. 1(3).
- Martins, B. G. (2005). *Tipografia Popular: Potências do Ilegível na Experiência do Cotidiano*, UFMG, Belo Horizonte.
- Meggs, P. B. & Purvis, A. W. (2009). - *História do Design Gráfico*, Cosac Naif, São Paulo.
- Parente, J. (2000). *Varejo no Brasil - Gestão e Estratégia*, Atlas, São Paulo.
- Rahde, M. B. F. & Cauduro, F. V. (2005). Algumas características das imagens contemporâneas, *Revista Fronteiras: Estudos Midiáticos*, 7(3), pp.195-205.
- Silva, J. C. da (1995). *Merchandising no varejo de bens de consumo*, Atlas, São Paulo.
- Santos, R. P. V. dos (2001). *Do cartaz ao cartaz interativo*, FBAUP, Porto.
- Tschichold, J. (1998). *The New Typography - A Handbook for Modern Designers*, University of California Press, Berkeley.
- Warde, B. (1999). The Cristal Goblet or Printing Should Be Invisible. In Michael Bierut... [et al.], *Looking Closer 3 - Classic Writings on Graphic Design*, Allworth Press, New York.
- Willen, B. & Strals, N. (2009). *Lettering & Type - Creating Letters and Designing Typefaces*, Princeton Architectural, Nova Iorque.

IDENTITY AND TERRITORIAL IDENTITY. REGIONAL IDENTITY CONSTRUCTION IN FRANCE AT THE END OF 20th CENTURY

Mihai Pascaru, "1 Decembrie 1918" University, Alba Iulia
Lavinia Holunga, "1 Decembrie 1918" University, Alba Iulia

ABSTRACT

The present study proposes a brief foray into the issue of territorial identity defined by identity nuclei and sets of specific identity markers. Is then briefly presented the epic of regional clippings from France of 20th century and the concentrated effort to build the regional identity in the new territorial-administrative context. The French model is seen as an important starting point in projecting the possible regional organization of Romania while optimizing its European integration.

Keywords: Territorial identity, region, regional identity construction.

IDENTITY BETWEEN LOCAL AND GLOBAL

Nowadays, important aspects of the territorial identity are debated in both the context of discussions about the relationship between global and local and in debates about the identity of certain territorial-administrative boundaries.

In the modern world, Ulrike Schuerkens noticed two sets of social processes which overlap strongly, to the point that one cannot distinguish between them. On the one hand, there are the unifying processes of modernization and globalization native from the west and spreading all over the world. On the other hand, there are trends to maintain local life worlds and the authenticity of their cultures. According to Schuerkens, the interaction of these processes leads to various forms of insertion and adaptation to modernity and Western culture, resulting into various mixtures and hybrid forms of western modernity and non-Western traditions, different forms of reaction and resistance to the constraint of a western model, or various forms of dissolution and destruction of traditional life worlds under the impact of Western civilization (Schuerkens, 2003).

Some of the social and cultural phenomena which we face at the beginning of the third millennium are fairly new in human history. Schuerkens identifies three basic reasons to support this: 1) a large proportion of people worldwide are interconnected with each other, 2) the cumulative effects of human actions and interactions lead, for example, to global environmental problems, 3) the increased complexity of the world. Globalization, however, argues Schuerkens, doesn't only mean the dissolution of local life worlds, but really interacting with them in some way of localization, or glocalization, as some researchers call this hybrid mixture.

With regards to a series of studies on this topic, Schuerkens concludes that the link between global forces and local life worlds cannot be explained only by structural transformation but also by force. This means that, for example, political commitment may enhance either the long-term perspective of globalization or the diversity of national or regional life worlds. According to Schuerkens, globalization is achieved through the domination of a given system element over others, or by a common acceptance of global standard. However, he

observes, globalization could not provide long-term protection mechanisms for localized identities without changes in the economic, political, social contexts and global cultural flows. Schuerkens wrote: "In the long term, global forces can cause large changes in local life worlds. In the short-term, the protection mechanisms might contribute to the survival of some aspects of local worlds. Thus, it's important to recognize the need for concepts such as globalization that tries to incorporate aspects of both sides: global forces and local life worlds that cannot be homogenize anymore, being considered separate entities"(Schuerkens, 2003, p. 206).

Schuerkens observations are perfectly valid when it comes to regional identity, the regional level being closer to local than to the global, from certain points of view.

But, as we will try to show in the following paper, the issue of regional identity is closely linked to the territorial clippings bearing the name of region, more precisely to the size of their functioning. This is what we hope to reveal, appealing to the French example of regional construction in the late twentieth century.

IDENTITY AND TERRITORIAL IDENTITY

Identity, identity cores and reviewers

In the human sciences, appreciated Alex Mucchieli, the notion of identity appears as a global concept increasingly used with very different meanings (Mucchieli, 1986). Gavriluc also admits the fact that identity as a concept has always been ambiguous and polyvalent impossible to include into a sustainable definition (Gavriluc, 2000).

Nowadays, identity has become a highly raised topic.

In his analytic approaches, Alex Mucchielli debates on individual identity, group identity and social (cultural) identity.

Alex Mucchielli states that to understand the individual, group or cultural identity, it is necessary to define its identity core (*noyau identitaire*), the source of internal coherence and the teleological pressure which characterize any social actor with an experience of its own. Moreover, the French psychosociologist adds that identity cannot be defined without appealing to the feeling of identity.

Thus the idea that the basic steps in defining identity are: 1) approaching the identity markers, 2) approaching

the cores of individual, group and social identity,3) defining the feeling of identity.

Alex Mucchielli presents four categories of identity markers: 1) material and physical markers, 2) historical markers, 3) psychocultural markers, 4) psychosocial markers.

The ensemble of markers of this first categorization can be differently regrouped resulting into a certain structure based on: 1) material identity (morphology, possessions, and organization), 2) self-identity (origin and past, current situation, the system of specific values and specific behaviour, self-potential) 3) social identity (identity image coming from others, affiliations and known membership, external signs and symbols).

Identity cores, in Mucchielli's vision, are systems based on perception, evaluation, emotional resonance and behavioural expression. These systems are psychocultural constructed structures from which we can deduce the individual existence, the existence of group and also the social existence. Alex Mucchielli describes the identity cores: a) the core of a society - cultural system, 2) the core of a group - the mentality and 3) the nucleus of an individual - the cognitive system.

According to Mucchielli the feeling of identity is formed of other different feelings: 1) unity, 2) coherence, 3) belonging, 4) value, 5) independence and faith.

Group identity and its markers

Regional identity can be classified as a form of group identity with territorial base and this is why we consider relevant debating upon its markers. In what these markers are concerned, Alex Mucchielli takes into account the environment, history, demography, activities, social organization and other elements common to the monographic approach (see also Roger Mucchielli, 1976).

The environment is formed of all the conditions in which the group activates: territorial boundaries, scenery, geographical situation, geological aspects, relief, climate, hydrography, flora and fauna, construction and structure of the habitat, display of the houses, internal decorations, means of communication, and visible changes on the habitat.

It is, then, appreciated that that a group's identity is rooted in its history, which the group agrees to rewrite. This chapter will consider as identity markers the insertion in the cultural history of society, then traces of the past entered into the living environment, written traces containing elements of history of the group (writings, archives), rooted traditions, account of tradition facts, collective or individual past facts, pictures of historical heroes of the group, history of relations with the groups in the neighbourhood, the evaluation of the weight of collective history in the organizing of the present live environment, etc.

Are proposed also as identity markers the activities (economic and others), distribution of activities by different categories of population, equipment (agricultural, commercial, industrial, touristic, cultural, etc.), the structure of economic flows, local budgets, analysis of consumption etc. In this are also included the spiritual activities (religious or others).

Identity markers linked to social organization must include both official (formal) and informal organization.

Both Roger and Mucchielli emphasise on some psychosociological aspects such as the dynamics of statuses and roles, the sociometric dynamics of the group, resemblance-rejection relationships, alliances, networks of cooperation, internal hierarchy, leadership etc..

Mentality is, as we already said, the identity core specific to groups, so to the groups with territorial base.

From this point of view, studying regional identity implies identifying and defining the identity core first, then, the identity markers and the feeling of regional identity. Building regional identity takes into account all these components (identity core, identity markers and identity feeling).

Identity and identity strategies

For Joseph Kastarsztein, talking about identity strategies implies to, first of all, clarifying the finalities that the social actors have when talking about their actual identity structures and when they want to make the new structure accepted, recognised and valued (Kastarsztein, 1990).

Furthermore, Kastarsztein states that one of the most important strategic finalities is the recognition of human existence in the social system. This implies that both the system recognize its membership, and a specific place and the fact that the individual feels in a subjective way this recognition.

Starting from this very general finality, but yet important and extremely concrete, the intermediate finalities or objectives arise and try to structure the action in time. These objectives can be concordance, anonymity and assimilation.

Concordance consists, briefly, in the conscious or unconscious assessment of the similarity that exists between an actor and its environment, and this in terms of behaviour, opinions, attitudes, motivations and desires. Anonymity is the source of the dilution of responsibility and is often found in organizations where any assumption of risk can lead to harmful consequences for the actor. Assimilation: the social actors involved will tend not only to make their membership admitted but also to action in such a way that it can no longer be questionable. They will forget the historical and cultural features which made them distinct and they will accept all the dominant values and norms. These three finalities (concordance, anonymity, assimilation) tend, in fact, to resolve identity conflicts in the benefit of the dominant social system.

When individuals or groups did not succeed to achieve these finalities or when their existence as social actors is questioned, the strategies change. New strategies have to be taken into account: differentiation, social visibility and uniqueness.

Differentiation means claiming a certain place. Social visibility is a strategy for the ones who have the necessary means to make their values known so that they are identified, listened to and individualized. Uniqueness (or individuality) is the most extreme means of the differentiation's processes.

Usually, the strategies which are associated with the development of regional identity belong to the second draft: differentiation, visibility and uniqueness.

BUILDING THE REGIONAL IDENTITY

Regional French experience

Rooted in the second half of the nineteenth century, the French regionalism will see its ideas implemented only a century later, after a series of failures, scheduled or not, but really resounding (see also Turpin, 1987).

The famous example of Chales De Gaulle, French president who held a referendum on 27th of April, 1969 is relevant in this case. This project was really a trap to support further Supercentralist State.

The failure of 1969 referendum regenerates a strong current of radical regionalist thought which peaked in 1971 with the appearance of J.-J. Servan-Schreiber's manifesto: *Le pouvoir Regional*. J.-J. Servan-Schreiber noted that the long habit of centralized authority, a certain monarchical tradition, a dangerous past where the remedy could only be military, explain undoubtedly, why the French commune was less independent than the developed countries and why the region remained prohibited. However, there were no excuses, according to J.-J. Servan-Schreiber.

State coercion is no longer justified by the threat of a possible enemy. What kind of enemy threatens us? Servan-Schreiber asks himself. It would be like after the foreign enemy, the colonial enemy, the real enemies would be inside: the French themselves. Servan-Schreiber's book contains harsh accusations around this topic, such as the state was colonizing the French province (Servan-Schreiber, 1971).

The region could not be, after Servan-Schreiber perception, than a true territorial collectivity with absolute power and not only a weak administrative organization.

After the April 1969 project was rejected by the people, the one from 1972, according to Turpin, was voted by the representatives of the people, the local elected contributing to its elaboration.

But this time too, we have to remark that the French were consulted on the regionalization of France, giving them all the time the impression that would be about historical regions as a starting point, by exploiting their feelings of local identity, historically grounded. In reality, the organization of the regions of France was made after the cut of the old chambers of commerce from the early twentieth century.

This will be the point where the extremely complicated problem of the regional identity in France begins.

Building regional identity

According to Cardy, the expression *regional identity* appeared in France in the late 70s, shortly after the media spread in different regions in order to compensate the lack of marks of the political authorities and gaps in information system. Thus, communication policies have become equally both a mean to 'sell' the region and a component of economic development policy (Cardy, 1998).

Cardy states that information and communication services develop integrating themselves into regional structures starting with 1980. They formed a new image for both the region and for themselves. They also looked

after both attracting investors and tourists and citizens' solidarity around an identity. Communication policies also sought to promote a series of events and manifestations.

Cardy emphasizes that from the psychosociologically perspective, regional identity must be observed in terms of social representation developed by media's help and through communication policies.

It seems also interesting to us Cardy's observation according to which the identity is closely linked to the legitimacy of power and public services associated to it. The idea is that for a public service the identity is based on a sense of belonging of its staff and it is therefore difficult to separate of legitimacy; identity and legitimacy of a public service establish themselves through images sent out which should not differ too much or too long from the inner image. But the feeling of belonging of the administrative staff is different from the feeling of belonging of the citizens living in a region and in fact this is the really important aspect for defining the concept of region and in fact this is the real important belonging for defining the concept of regional. Differences may arise between institutional identity and identity experienced by people. They are adjustable by a communicational political consensus that has unique territorial identity rooted in history, drafted by the formation of cultural heritage, orientated through economic and social development, marked by symbols and monuments, spread through oral tradition.

In this way, in France, the regional councils organize actions in the public space to support and cultivate identity and the sense of belonging.

According to Cardy, regional identities must be reactivated on a regular base. In some cases, the administratively defined territories do not overlap the regions defined by other criteria.

In such cases, collective memory serves as a starting point to rebuild an identity that does not correspond in a real sense to the historical past, and include themes capable of mobilizing a population. In this communicational process used by professionals, it had been used elements of replacement to equalize the marks' deficit in a region without memory or tradition, because the old division of the territory was lost in the wind and unable to optimize resources and current realities. This may provide the appearance of commercial finalities, invented traditions, etc. in order to "sell" better the region. Invented traditions also participate in creating an identity. It is true that some traditions may be very old and some new, but because rapidly established, it is difficult to make estimations regarding the time.

Due to the difficulty of giving an overall satisfactory definition, Cardy refers to the concept of *granted identity*, and from this perspective the region is faced with a double difficulty: 1) the need to prevail between the central state, municipality and department, and to be able to create a significant institutional existence and 2) also to find a legitimacy necessary to the emergence of its identity.

INSTEAD OF CONCLUSION: ADMINISTRATIVE REGIONALISATION AND IDENTITY ISSUE IN ROMANIA

In a research implemented with Simona Braniște in 2005, we registered a cvasigeneral consent upon the necessity for decentralization, but the regionalization was not perceived unanimously as being the solution, this role returning rather to the enforcement of local autonomy: “Usually, the administrative decentralization is a priority in my opinion, but not in the form of regionalization” said one of the speakers.

It was also noticed that a better knowledge of the topic led to a positive attitude towards regionalization and the anticipated consequences are marked by optimism.

A highly debated issue in Romania was a consequence of regionalization concerning the loss of territorial integrity. Regionalization is associated with the loss of unity of the country. The answers to this topic unanimously excluded this possibility. One of the people interviewed, of Hungarian nationality, said: “So far, the regionalization did not destroy any of the EU countries” (Pascaru și Braniște, 2005).

Beyond these aspects, yet of present interest, we predict that once we will take the first steps towards Romania’s regionalization, the new debates will focus

also on the extremely sensitive issue of territorial identity, in general, and of regional identity, in special.

REFERENCES

- Cardy, H. (1997). *Construire l'identité régionale*, L'Edition Harmattan, Montreal.
- Gavreliuc, A. (2000). *Etnopsihologie*, Tipografia Universității de Vest, Timișoara.
- Kastersztein, J. (1990). Les stratégies identitaires des acteurs sociaux: approche dynamique des finalités, *Stratégies identitaires*, PUF, pp. 27-41.
- Mucchieli, A. (1986). *L'identité*, PUF, Paris.
- Mucchieli, R. (1976). *Psycho-sociologie d'une commune rurale*, Entreprise Modern d'Édition – Libraires Technique, Les Editions ESF.
- Pascaru, M. & Braniște, S. (2005). *The Construction of Regional Identity: Experiences, Representations, Partnership Policies*. In *Partnership for Regional Development*, Papers of Fifth International Symposium of the Romanian Regional Science Association, Timișoara, available at: <http://www.rrsa.ro/docs/2005-Timisoara-lucrari.pdf>
- Servan-Schreiber, J.J. (1971). *Le pouvoir régional*, Editions Bernard Grasset, Paris.
- Schuerkens, U. (2003). Social Transformation Between Global forces and Local Life-Worlds: Introduction, *Current Sociology*, 51, pp. 195-208, SAGE Publications.
- Turpin, D. (1987). *La Région*, Economica, Paris.

THE CONCEPT OF ECONOMIC AND SOCIAL COHESION. REGIONAL DEVELOPMENT FROM THE COMMUNITY PERSPECTIVE

Daniela Simuț-Perent, Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca

ABSTRACT

The organization of society in the European states reflects the values of social market economy. This system combines economic organization based on market forces, freedom of chances and entrepreneurial spirit with the engagement to the values of internal solidarity and mutual support. The European Union offers special attention to the fact that not all its regions enjoy the same economic, geographic and social conditions and as a consequence, they differ in terms of competitiveness. Approaching the disparities between regions and trying to reduce these for the purpose of convergence between their levels of development reflects itself in a broad concept, that of economic, social and territorial cohesion. Cohesion is implemented primarily through two specific policies: cohesion policy and regional policy. They assure the transfer of resources between the member states through EU budget, in order to support not only economic growth, but also sustainable development. The regional development policy is dynamic, permanently adapted to the changing context and the process of European integration and touching economic, social as well as political aspects.

Keywords: European Union/Community, regional development, cohesion, convergence, divergence

INTRODUCTION

The experience of the European Union has demonstrated that the economic mechanisms of the common market do not automatically lead to social progress. Economic growth and competitiveness have to be accompanied by an equitable distribution of benefits. This represents the understanding of social market economy in the frame of the EU: a market economy which focuses on the individual and his/her needs, an economy which positions the citizen at its heart. (Bărbulescu, 2008). Thus within the European Community there is special attention given to interregional inequalities in economic, geographic and social conditions. The concept of *cohesion* refers to the efforts made by the Community to reduce these disparities between regions and sustain the less developed ones. The notion is introduced for the first time into the Single European Act (1986); in the Treaty of Maastricht (1992) it is defined as one of the key objectives of the Union, together with the creation of the Economic and Monetary Union and the Internal Market.

Although cohesion is mentioned in the same context with the Internal Market and EMU, it has a superior ranking due to the fact that reducing interregional disparities is an objective inherently linked to the model of European society. The European Union is a sui generis construction and has a status between that of an intergovernmental organization and that of a federal state. EU was created as a force for promoting peace, equality, security and justice in Europe and worldwide. A Europe based on solidarity and cohesion becomes capable of tackling disparities between different nations and regions which exist in a continually extending union.

Economic and social cohesion, which after the ratification of the Lisbon Treaty (2009) is completed by the territorial dimension is implemented through the cohesion and regional policy. The transfer of resources between states and regions takes place through the

Structural Instruments and its goal is the sustainable economic development of the entire European Community.

Before proceeding to define the term of cohesion and offer a descriptive analysis of the regional development policy within the EU, we shall first define the term *region* and briefly refer to possible causes for interregional differences between regions.

DEFINITION AND CLASSIFICATION OF THE REGION WITHIN THE EU. CAUSES OF INTERREGIONAL DISPARITIES

Defining and classifying the regions of the EU

The *Explanatory Dictionary of Romanian language* (1998, p. 909) defines the region as "big stretch of land, more or less homogeneous, in a country or the world [...] that has specific characteristics of climate, relief, economic resources, etc.." The region is an important unit of measure for locating and analyzing economic and social interactions within certain forms of organization. (Bathelt, 2002 cited in Barna, 2008, p. 12)

Ferras (1997) distinguishes the region from other spatial units by two essential conditions in its organization and differentiation: the specificity of the space in its internal consistency and its external distances. M. Koter (1995) sees the region as a geographical area that has distinct cultural, social, economic and political properties. The active forces within a region are its inhabitants, who feel different from their neighbors and who identify themselves with the territory they consider their homeland. They are proud to belong to that territory and thus promote its identity.

The notion of region is a spacial one, defined by a combination of geographical proximity, density of interactions, common institutional frameworks and shared cultural identity. A region is part of the country, in administrative, territorial, historic terms. The form and

the structure of a region are not constant, but can be redefined through opposing or mutually reinforcing social forces, for example: material interests, institutional framework, shared experiences, etc. Interregional relations result from the internal economic and political dynamics of the region. Every region has its own way of development, economic, political and ethical differences and dilemmas, which influence the intra-regional policy.

The territory constitutes the basis for mobilization and political action due to various practical reasons and the connection with identity. Barna (2008, pp. 70-71) states that people increasingly identify themselves with the region they live in and its cultural features that give them a sense of permanence of life. This is particularly true in terms of standardized lifestyle; the more internationalized this lifestyle gets, the more people seek their origins. People need identity and the region provides a suitable framework for the modern construction of identity. In the course of history regional identity had to model itself after the national identity; the new regional identity must take into account the new economic, social and political conditions of the global world. In modern society, characterized by cultural disparity, individuals can have several socio-political identities. Dual identity does not reveal any incompatibility: a citizen of Cluj-Napoca for example might identify him-/herself at the same time with the region (North-Western Romanian), state (Romanian) he/she lives in and also see him-/herself as a European. Regional identity is a political and economic resource because it opens new spaces of action for enterprises and organizations, for associations and citizens, it reduces the need for emigration from the region. Regional identity can have a political value, economic value and be at the same time a motivation factor.

European institutions give special attention to harmonious regional development, hence the importance of funding for various measures of regional development. In order to be able to analyze the mechanism and impact of the Structural Funds, the European Union created a standard for the classification of regions within the Union, based on provisions and calculations and taking into account the territorial area and population. This standard subdivision for statistical purposes is called *NUTS*, the French acronym for *Nomenclature of Territorial Units for Statistics*. Eurostat set for each Member State a hierarchy composed of three NUTS levels from the national state (0 NUTS), macro regions (NUTS 1), medium-sized regions (NUTS 2) and county / counties (NUTS 3); this classification is complemented by two levels of local administrative units, LAU 1 and LAU 2, corresponding to towns and municipalities. Regional policies are especially targeted at NUTS-2 regions. The NUTS-2 level was adopted on existing regions. Consequently, although the regions are considered to be at the same level, they are extremely heterogeneous. Within the European Union, besides the functional aspect of the NUTS regions, the concept of region has more meanings and covers different realities: the German *Länder* are federal units, Belgium has historical and linguistic regions, in France these are just

economic and administrative units while in Romania the NUTS-regions are artificial constructs¹.

Causes of interregional disparities within the EU

EU is seen as one of the richest regions in the world. However, not all of its 271 NUTS-2 regions (Eurostat 2009, p. 10) enjoy the same degree of economic, social and political development level, and therefore they do not compete on the same position. A region of four has a gross domestic product (GDP) per capita of less than 75% of the GDP of the 27 states; the wealthiest region is Inner London with an GDP per capita of 290% of the EU average while the poorest one is North-East of Romania with a rate of only 23% of EU-27 average. The differences are significant also within the same Member State. In Italy, for instance, the Lombardy region recorded a GDP per capita of 125% of the EU average while the GDP in the Calabria area represents less than 75% of EU-27 average.

Causes of regional inequalities are to be found primarily in the structural deficiencies of factors contributing to competitiveness: infrastructure, qualified labour force, innovative capacity, design and performance of institutions and environmental protection. Taking into account the economic, social and environmental dimension, there are several criteria by which regional disparities can be identified: population, economic development, infrastructure and environment. Important indicators are also the variables commonly used in statistics: population density (especially migration phenomena), economic power - measured by the GDP per capita related to purchasing power, level of employment and unemployment (Gans, 1992 and Schätzl, 1993).

Cochrane (1994) classifies the indicators into two categories: indicators referring to the offer, representing conditions for achieving welfare. They are: infrastructure, level of unemployment, education level or status within the single market. This class of indicators can be influenced both by human actions and other factors like geographical situation, natural resources, climate. Although the indicators mentioned above represent conditions for the achievement of economic welfare, the latter is not always correlated with them. The other type of indicators reveal the result of actions in the region: GDP per capita or number of households under the poverty line. Their application indicates whether a region is poorer than another, but in absolute terms, the use of one or the other can change the data on regional disparities.

Vanhove and Klaassen (1983) identify five² types of regions with specific structural problems:

- a. peripheral regions with predominant activity in agriculture: they have a double handicap being both

¹ In general, the process of regionalization in Romania is perceived as an artificial process; the regions eligible for Structural Funds were not formed naturally. Their settlement did not take into account the cultural, ethnic and historic characteristics of a region, but was the result of imposed solution, necessary in a European context.

² They identify a sixth category of regions - border regions affected by the interruption of trade due to political events - which is not relevant for EU-27. The authors give the example of the West German administrative units along the Iron Curtain, which became obsolete after 1990.

peripheral and oriented towards a stagnant sector in terms of employment. Their characteristic feature is underdevelopment. Such regions are South, West or South-west of France, Azores, Madeira, Canary Islands and Réunion

b. other areas with activity in agriculture: they have an advantage over regions in the first category due to their closer geographical position to prosperous urban centers. Within the EU such regions are the Netherlands or Schleswig-Holstein in northern Germany

c. stranded regions, with (former) mining practice and shipbuilding activities, for example south Wales, northern Great Britain and Walloon in Belgium, etc.

d. border regions on one side or another of a border. While these regions are the first to benefit from economic integration, the lack or inadequacy of infrastructure coordination represents the main structural problem.

e. conurbation regions. In these regions wages are of the highest in Europe, however there are other economic, social and environmental impacts that these are facing. Such territories are central regions of the EU as the most prosperous axis London-Venice, the so-called "blue banana" which includes the cities Amsterdam, Munich, Zurich, Milan and Paris

The Green Paper on territorial cohesion (2008) identifies three types of regions with specific geographical features, facing development difficulties:

a. mountainous regions, often border regions where more than one third of the population lives in rural areas

b. the islands, which in many cases are mountainous and where more than half of the population also lives in a border area; the island include six of the seven most isolated regions

c. 18 rarely populated regions, all rural and almost exclusively border regions

Within the EU the economic disparities as well as the differences in social development and employment are significant. As a result of these findings, Barna (2008, p. 168) argues that the more heterogeneous a society is, the more people's interests diverge. Thus, cohesion policy becomes imperative if we want to build a real union and strengthen the process of European integration. Before we proceed to describe the milestones of regional development so far, we shall define the concept of cohesion, the goal pursued through Community regional actions.

THE CONCEPT OF COHESION

This chapter starts by defining the meaning of the term *cohesion* in general and then analyzes the notion *economic, social and territorial cohesion* within the EU.

Defining the notion

The Explanatory Dictionary of Romanian Language (1998, p. 194) defines cohesion as "the property of the elements of solids, liquids and gaseous substances to maintain their unity due to the forces between their atoms and molecules" or in other words "a tight internal connection". Though mainly used in exact science, this

understanding of the notion can be compared to the EU and its constituents, namely states and regions. These are seen as parts of an entity, which is the Union. The forces between the elements can be interpreted in political and cultural terms as the existent interdependencies between regions.

The Free Dictionary of Farlex (The Free Dictionary, online version www.thefreedictionary.com) explains cohesion as "the act, the process or condition of cohering, the tendency to unite". Another meaning of the notion is used in linguistics to refer to the property of a unit in a written text or part of a speech given by connections between its elements. The interpretation of certain words or frases depends on elements from the previous or next part of the text. What these definitions have in common is the idea of interdependency between parts of an entity.

The latin origin of the concept points to the idea of solidarity. The latin term *cohaesus* means "to show/express one's solidarity with somebody/ something". (Dictionary, online version) This understanding of the notion is closely linked to its use within the European Union.

Although the dictionaries mentioned only offer a general definition of *cohesion*, and do not define *economic and social cohesion*, analyzing the previous definitions we observe two constituent attributes of the term, namely interdependency and solidarity, which we can identify in the understanding of the notion within the EU.

The understanding of the notion in the context of the European Union

The concept of *economic and social cohesion* was developed and used within the Community framework and refers to the solidarity between member states and their regions in acting against the inequalities in their levels of development. The aim of this objective is to increase the level of competitiveness and achieve the economic growth of the Union.

Economic cohesion is based on income convergence, achievable by accelerating the pace of GDP growth, competitiveness and employment. We distinguish two types of convergence: *nominal*³, namely the conditions that have to be met to enter EMU and *real*, which is measured by variables on the real economy and refers to the quality of life and welfare in a country or region, compared to the most advanced countries or regions in the reference group. Thus real convergence is a process that tends to reduce the inequalities arising from economic, social or geographical circumstances, promoting equal opportunities for all citizens of a particular group, regardless of the country or region where they were born or live. This sense of the term convergence is closely related to the concept of capabilities and opportunities for sustainable development of the EU (Idu, 2009).

Defining *social cohesion* is closely linked to the objectives of the European model of society based on

³ To ensure sustainable convergence, the Treaty establishing the European Community sets several criteria to be met by each EU member state before participating in the third stage of EMU; they include sustainable price stability and average inflation rate, nominal interest rate on long-term, normal fluctuation margins provided for the exchange rate mechanism, etc.

social market economy and on the European values of internal solidarity. Solidarity is translated into practice by systems of social protection, regulations to correct market failure and social dialogue systems. The policies that promote solidarity and mutual support are by nature a factor strengthening the productivity of European society and contributing to economic and social welfare. Social cohesion aims at reducing the differences arising as a consequence of unequal access to employment opportunities and rewards in the form of income. Lately the emphasis increasingly concentrates on combating social exclusion. The need to ensure equal opportunities in employment is supported by the EU since its creation. The instrument that finances measures aimed at strengthening social cohesion is the European Social Fund.

The origins of economic and social cohesion date back to the Treaty of Rome (1957), the preamble of which defines the objective of harmonious development by reducing the gap between different regions and the backwardness of the least favoured ones. With the adoption of the Single European Act (1986) economic and social cohesion has become a core objective, together with the EU Single Market and the creation of the Economic and Monetary Union. The Maastricht Treaty of 1992 incorporated the term in the European Union Treaty, raising the objective of achieving economic and social cohesion at a supra-ordered level as compared to other goals and policies of the Community: "Community cohesion aims at reducing disparities between the development levels of various regions and the backwardness of the least favored regions or islands, including rural areas, through the action it takes through the Structural Funds" (art. 158-162).

The Treaty of Lisbon (2009) explicitly introduces the territorial dimension of cohesion, which complements the economic and social aspects. EU hosts an extremely rich territorial diversity, from the frozen tundra of the Arctic Circle to tropical forests of Guyana, from the Alps to the islands of Greece, from world-class cities such as London and Paris to small towns and very old villages. The objective of territorial cohesion is to use the potential of regions and development opportunities existing in their territory, in order to increase attractiveness for investors and the quality of the living standard in the area, but also to strengthen cohesion and competitiveness.

Territorial cohesion is an expression of balanced, consistent and harmonious development, in terms of economic and social activities, facilities, accessibility and environmental quality, the existence of fair living and employment conditions for all citizens, regardless of where they live. Territorial cohesion should focus on reducing development disparities between geographical regions, between urban and rural, between centre and periphery, and also on preventing the amplification of territorial discrepancies (Europa Glossary, online version).

Consequently, territorial cohesion represents a way of turning diversity into a value contributing to the sustainable development of the entire Union. In an interconnected global economy competitiveness depends on creating links with other territories to ensure that common values are implemented in a coordinated and

sustainable manner. In this sense, the concept of territorial cohesion creates links between economic efficiency, social cohesion and ecological balance, placing sustainable development at the heart of the design process of policies for its implementation.

REGIONAL DEVELOPMENT FROM THE PERSPECTIVE OF THE EUROPEAN COMMUNITY

Structural policy is, after Common Agricultural Policy, the second-largest line of EU expenditure, its purpose being to strengthen economic and social cohesion. As part of the structural policy, the Community's regional policy is specifically designed to reduce regional differences in the European Union. Its mission is to complement the actions of Member States as regards the smooth integration of all European regions (Barna, 2008, p. 198).

Other Community policies also influence cohesion, although they primarily follow other goals. Because the effects of these strategies are reflected in different regions and influence different social groups, they interrelate with cohesion. These are policies in the fields of agriculture and fisheries, measures to improve competitiveness, network policies, measures to improve the quality of life.

This chapter approaches regional development in the frame of the EU, in a descriptive, historical-chronological manner. First we shall try to define relevant notions and differentiate them conceptually and then relate EU regional development to its primary objective, the achievement of cohesion. After a brief enumeration of the financial instruments through which cohesion policy is implemented, we shall describe the stages of regional development within the EU, emphasizing the dynamics of this development in the context of European integration.

Regional policy

The solidarity policy of the European Union is referred to by using different terms. One designation is that of *cohesion policy*, introduced by the European Union and chosen because the goal of the policy is to achieve economic, social and territorial cohesion between EU member states and regions. Another term is *regional policy*, which reflects the fact that solidarity policy is aimed at reducing regional imbalances, ensuring the development of the poorest areas of the Union (Idu, 2009). A complete identification of cohesion policy with regional development policy is not possible, although the regional focus of cohesion policy prevails through the emphasis on the less developed regions. In the case of Objective 1 regions⁴, which have the largest share of cohesion policy budget, the term regional policy is used as a synonymous for cohesion policy. Next to the goals of regional policy, cohesion policy also pursues goals related to competition, transport or environment. Another term used is *structural policy*, notion primarily used to refer to actions realized through the Structural Funds.

Regional policy defines the influence of the economic, social and political processes at regional level, in order to

⁴ in the programming period 2007-2013

assure the development of a region. We distinguish two different conceptual understandings: *regional policy* and *regional development policy*. Regional policy refers to the European or national policies aimed at reducing regional disparities, trying to achieve a redistribution of income transfers between regions. The goal of regional development policy is the development of an area; it can be promoted by both the regional and supra-regional actors and ensures the application of development policies at regional level. The two types of policies are complementary (Barna, 2008, p. 85).

Public institutions involved in regional development are primarily national governments, but also the regional ones and the European Union. They pursue sustainable human development. Approaching regional development takes into account social, economic as well as political aspects. The close connection between the three domains is visible in EU regional development policy. It includes objectives, programs and measures that stimulate economic development (financing of trade, aid for conversion), social development (in the fields of education, health, mobility) and political development (transparency, democratization through decentralization). (Barna, 2008, pp. 85-86). Regional development policy complements national policies, which have always existed, but it simultaneously harmonizes some policies of the Member States and decentralizes these in according to the principle of efficiency.

The primary purpose of regional and cohesion policy is to reduce the gap between the levels of development of Member States and regions through integration and thus achieving economic growth. Europe can only be united, if its regions have a similar level of development; a different living standard of citizens implies the necessity of satisfying different needs, which at their turn lead to different objectives. Different objectives stimulate divergence, rather than convergence. (Barna, 2008, p. 198) Cohesion does not replace the market mechanism, but it compensates it. Through its specific goal, regional policy adds value to actions and contributes to the financing of concrete projects from which regions, cities and their inhabitants benefit. Regions will be able to make their contribution to economic growth and competitiveness and to share ideas and best practices. This axis includes regional development policy which is oriented towards reducing regional disparities and regenerating of declining industrial areas, which are aspects of social policy: tackling long-term unemployment, supporting the process of life-long education and training and also aspects of the common agricultural policy. This will increase EU's competitiveness and generate increased revenue - economic benefits throughout the Community (Hartwig, 2007).

Implementation of the Community's regional policy

Cohesion Policy is implemented through six major financial resources. The Cohesion Fund and the loans of the European Investment Bank are based on project funding and specific rules, while the four Structural Funds operate in the same institutional framework in accordance with the principles of concentration, programming, partnership and additionality.

The Structural Funds – the European Regional Development Fund (ERDF), the European Social Fund (ESF), the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD) as well as the European Fisheries Fund (EFF) - and the Cohesion Fund are the financial instruments applied by the EU for eliminating disparities between regions, in order to achieve economic and social cohesion. The funds do not act alone, but are co-financed by contributions from the Member States (Drăgan, 2005).

To prepare the accession of Member States from Central and Eastern Europe, three so-called pre-accession funds were created: Poland and Hungary Aid for Restructuring of the Economies (PHARE), the Instrument for Structural Policies for Pre-Accession (ISPA) and the Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development (SAPARD). Thus regional development policy contributes to the financing of other sectoral policies such as agricultural policy, social policy, environmental policy. By creating the pre-accession instruments regional development policy is correlated with the European Union's enlargement policy.

EU cohesion policy is the only policy which explicitly addresses social and economic inequalities, and after ratification of the Lisbon Treaty also territorial ones. It is a specific policy through which resources between Member States are transferred via the EU budget for supporting growth and sustainable development. The investment in human resources and physical capital does not take place in a passive, but in a dynamic way, stimulating growth factors, economic competitiveness and employment (Weise, 2003).

Stages of regional development policy

The need to eliminate economic disparities between regions was referred to since the early existence of the Community. Although indirectly, the principle of cohesion is mentioned already in the Treaty of Rome (1957). A first definition of the concept is found in the Single European Act. With the continuous European integration and the development of new legal bases, the term received new dimensions and was linked to other Community objectives. Thus the concept of cohesion is not a static, but a dynamic one, continuously improved and adapted to changes within and outside the EU.

Since the Maastricht Treaty on the European Union (1993) came into force, strengthening economic and social cohesion has become one of the main objectives of the EU. Throughout the history of European integration, cohesion policy has become an increasingly important objective, but achieving it has grown more and more difficult in the process of enlargement. The new Member States are more heterogeneous and even the "old" member countries of the EU have to fight against an inequitable distribution of benefits throughout their regions. In the following we shall give a chronological description of the key stages of regional policy, highlighting the milestones of EU cohesion policy in the different programming periods. We identify five (programming) periods: 1957-1988, 1989-1993, 1994-1999, 2000-2006, 2007-2013.

1957-1988

Although the Treaty of Rome (1957) does not contain explicit provisions on cohesion, its preamble includes the statement of the EU founding states that are "determined to establish an ever closer union among the peoples of Europe [...] to ensure economic and social progress [and] ensure the harmonious development reducing disparities between different regions and the backwardness of disadvantaged regions." (Eur-lex, online version)

Iancu (2009) notes that although the concept of cohesion is not explicitly mentioned in the Treaty, two main economic objectives that lead to cohesion are identified, namely "the harmonious development of economic activities" and the "continuous and balanced expansion." Since the start of the European Community structural divergences in growth and per capita income between regions are noticed. Initially these structural differences were considered to be tackled by market forces. Yet the market mechanism failed to restore the imbalances between countries and regions. As a consequence, the EU has gradually adopted cohesion and solidarity functions, in order to facilitate real convergence of systems, by raising their economic performances. The adoption of the principle of cohesion was in large part determined by the accession of new members with per capita GDP levels well below the EU average (Greece, Portugal and the Central and Eastern European countries).

The European Social Fund was created in the founding Treaty of Rome in 1957; it is the oldest of the [Structural Funds](#). In 1968 in the frame of the European Commission, a Directorate General for Regional Policy is established. The creation of the European Agricultural Guidance and Guarantee Fund⁵ in 1962 and the establishment of the Directorate General for Regional Policy in the frame of the European Commission demonstrate the increased importance given to regional policy. The year 1975 marks another milestone in this respect, through the creation of the European Regional Development Fund after the accession of Denmark, Ireland and Britain to the European Community. The existing funds co-finance projects selected a priori by Member States. However, the different funds operate separately, there is no "general concept" of their application (European Commission, Regional Policy-Info regio online document).

Key events in 1986 contribute to the strengthening of regional policy: the adoption of the Single European Act, of the Single Market programme and the accession of Greece (1981) as well as Spain and Portugal (1986).

1989-1993

On the initiative of Jacques Delors, the then European Commission President, the financial resources for structural funds over the next years were doubled and amounted to 64 billion ECU for the period 1989-1993. The following excerpt from his speech of 1988 underlines once more the fundamental idea underlying the cohesion policy, namely that strong market forces

should be supplemented by an active policy, to create a balance within the territory of the Community:

"Europe sees its future as striking a balance between competition and cooperation, collectively trying to steer the destiny of the men and women who live in it. Is this easily done? No. Market forces are powerful. If we left things to their own devices, industry would be concentrated in the north and leisure pursuits in the south. But these market forces, powerful though they may seem, do not always pull in the same direction. Man's endeavour and political aspiration is to try to develop a balanced territory" (Delors, 1998).

In this programming period five principles for the allocation of funds available so far are set; with some modifications or amendments they persist until today and show the gradual movement towards a "strategy" behind the employment of structural aid.

a. [concentration](#), referring to the fact that the funds will be allocated primarily for the least developed regions, then for economic and social restructuring of areas facing structural problems and thirdly for the coordination, modernization, education and training policies of the Member States

b. [multi-annual programming](#), defining the steps undertaken by both the European and the national/regional institutions from the strategic concept to the implementation of the programmes. The Commission proposes "The Community strategic guidelines on cohesion", defined in close cooperation with the Member States. During an ongoing dialogue with the Commission, each Member State prepares a "National Strategic Reference Framework" (NSRF). It defines the strategy chosen by the State and proposes a list of "operational programs" (OP) to be implemented. The Commission validates each NSRF and OP (possibly after comments and requests for additional information). The Member State and its regions implement the programmes, the activities being carried out through "managing authorities" of each country and / or region

c. [involvement of regional and local partners](#). A close cooperation between the European Commission and governments of the Member States, regional and local institutions, economic and social partners and civil society representatives plays an important role in the implementation of the regional policies

d. [co-financing](#) The Structural Funds and Cohesion Fund co-finance parts of a project together with the respective Member State. The latter must not reduce the budget allocated to a specific project when this becomes eligible for European funds

(e) [monitoring](#), the effective and consistent use of structural funds. The European Commission participates in the monitoring of each operational programme together with the Member State (Hartwig, 2007).

1994-1999

The Maastricht Treaty (1992/1993) creates a new structural instrument, the Cohesion Fund, as well as a new institution, the Committee of the Regions. The Financial Instrument for Fisheries Guidance⁶ completes the structural funds. It also introduces the principle of subsidiarity, a fundamental principle of [European Union](#)

⁵ later the fund is renamed into European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD)

⁶ later the fund is renamed into European Fisheries Fund (EFF)

law. According to this principle, the EU may only act where action of individual countries/ regions is insufficient. A strong argument in favour of the supranational interventions in the field of regional policy at Community level is the fact that the EU members/ regions suffering from severe disparities are the ones that can least afford to fund a regional policy at national/ sub-national level. If the affected countries can not solve regional problems adequately, the European Commission - in its role as guardian of a functional Single Market and EMU - has a distinct role in accordance with the principle of subsidiarity (art. 5 EC Treaty, 2002). For the period 1994-1999 the budget allocated for cohesion policy by the European Council amounts to 168 billion ECU for the Structural and Cohesion Funds; the annual resources allocated are thus doubled, so that the budget for Cohesion Policy comes to represent one third of the EU budget.

In 1995 Austria, Finland and Sweden become EU members and at the same time eligible for structural aid. The five goals established during the previous period are complemented by another one, focussing on sparsely populated regions (which exist in Sweden, Finland) (Hartwig, 2007).

The cohesion concept was given special attention in the "Agenda 2000 - For a Stronger and Wider Europe". (European Commission, 1997).

The document refers to the development prospects of the European Union and its policies after the end of the century, recalling the impact of enlargement and the financial framework after 2000. Cohesion is continued to be perceived as one of three basic objectives of the EU, together with the Internal Market and the Economic and Monetary Union.

2000-2006

Although initially it seemed to have no direct link with the goal of cohesion, the Lisbon Council from March 2000 marked a milestone in this respect, namely the adoption of the Lisbon Strategy, focusing on employment. The objective of the strategy was to turn the EU in the next decade into "the most competitive, dynamic, knowledge based economy, capable of sustainable economic growth [and] greater social cohesion." The Council of Gothenburg of 2001, complements the Lisbon Strategy with a new dimension beside the economic and social development, namely sustainable development. The future of cohesion policy for 2007-2013 was set at the 2005 European Council in spring, where the Lisbon strategy was relaunched by putting stronger emphasis on growth and employment. In accordance with this decision, the Structural and Cohesion Funds were focussed on the priorities set in Lisbon; the objectives of cohesion were linked to the goals of the strategy (Roberts, 2000).

The Lisbon Treaty signed by the Heads of State and Government at the Lisbon Council in December 2007, completed the Union's economic and social cohesion with a third dimension, territorial cohesion. The notion which was inherently linked to cohesion was explicitly formulated as the third dimension of the concept. It aims to support balanced development by reducing existing disparities, preventing territorial imbalances and ensuring coherence between sectoral policies. Other objectives are

improving territorial integration and encouraging employment between regions.

Two further goals set in the period 2000-2006 were simplifying the procedures of cohesion policy on the one hand and at the same time, preparing for the accession of 10 new Member States in May 2004 and Romania and Bulgaria in January 2007. In order to simplify the procedures, the various existing Community initiatives, which completed the structural instruments, were merged into four: INTERREG III (interregional and transnational cooperation), Leader + (allocation of funds for rural areas), Equal (support of transnational cooperation to combat discrimination and inequality of labour markets) and Urban II (revival of cities and districts hit by crisis and ensuring their sustainable development) (European Commission, Regional Policy-InfoREG online document).

The Fifth Progress Report on Economic Competitiveness and Social Cohesion (European Commission, 2008) links cohesion to competitiveness stating that supporting competitiveness is the shortest and the only way to achieve cohesion. The main objective of cohesion remains reducing the disparities between the levels of development of European regions. At the same time cohesion is the engine that strengthens the competitiveness of European regions by supporting their endogenous growth potential. Competitiveness/ efficiency and cohesion/ equity are considered to be complementary (Hübner, 2008). The concepts are no longer considered to be antonyms, but inseparable and interdependent objectives (Bal et. al., 2007).

2007-2013

After the accession of 12 countries from Central and Eastern Europe to the EU in 2004 respectively 2007, economic and social disparities increased significantly: in the EU-27 one of three people live in poor regions, which fall under the criterion "convergence". Regarding GDP: Luxembourg is seven times richer than Romania and regional differences are even larger, the richest region being "Inner London" with a GDP per capita of 290% of the EU, and the least developed region "North East" in Romania with only 23% of EU-average.

Regional development policy at supranational level faces a double challenge: on the one hand it has to cope with the new realities and on the other hand, it tries to achieve the objectives of the Lisbon Agenda (competitiveness) and Gothenburg Agenda (sustainable development). Under these circumstances, a new architecture was created, which set three priorities for the next generation of cohesion programs. The prior goals - supporting development in poorer areas, economic and social conversion of regions facing structural difficulties and human resource development - and the four Community Initiatives are reorganized since 2007 in only three objectives: *convergence*, *regional competitiveness and employment* and *European territorial cooperation*. Correlating the objectives of cohesion policy with other initiatives, the content of which is related to it, shows once again the efforts of the Union to establish a supra-ordinate frame for cohesion and to optimize the different policies which contribute to its accomplishment.

The convergence criterion aims at improving the conditions for growth and the factors that contribute to a

real convergence for Member States and their least developed regions. The amount allocated is EUR 282.8 billion, representing 82% of the total budget. 199.3 billions are allocated for regions covered by the convergence criterion - 84 regions in 17 Member States where GDP per capita is less than 75% of EU-average. 14 billion are for the 16 regions in the progressive phase of aid suspension (phasing out). Other 69.5 billion are allocated to the Cohesion Fund, which applies to 15 Member States.

The regional competitiveness and employment objective follows a dual approach: the strengthening of the competitiveness and attractiveness of regions and of the employment capacity of workforce. The allotment is of 55 billion euros, 15.9% of the total allocated for cohesion policy in 2007-2013. 68 regions in 19 Member States are eligible for funding; 13 of them fell previously under the convergence objective and now belong to the phasing in of aid in the second objective of cohesion policy.

The third objective, European territorial cooperation, aims to strengthen cross-border, transnational and interregional cooperation and the exchange of experience through local and regional initiatives carried out jointly. The allocated budget amounts to 8.7 billion euros, representing 2.5% of the total. 6.44 billion EUR shall be allocated to cross-border cooperation, 1.58 billion EUR are meant to finance transnational cooperation while interregional cooperation shall be funded with 445 million EUR. In the new architecture Romanian regions will be eligible under the convergence and European territorial cooperation objectives.

In the current programming period, cohesion policy is financed by three structural instruments: ERDF, ESF and the Cohesion Fund. The Agriculture and Fisheries funds were transferred to the relevant policies, namely the Common Agricultural Policy and the Common Fisheries Policy. For the Cohesion Fund the same rules shall be applied as for the Structural Fund, namely multi-annual programming, approval of projects, etc. A new rule designed to simplify the financial management of funds is: a programme, a fund. Given this principle, the European Regional Development Fund and European Social Fund can finance each, in a complementary and limited manner, actions that fall under the intervention area of the other, up to 10% of Community funding for each priority axis of an operational program. There is however an exception to this rule: ERDF and the Cohesion Fund may finance simultaneously programmes in infrastructure and environment. (European Commission, Regional Policy-Inforegio online document).

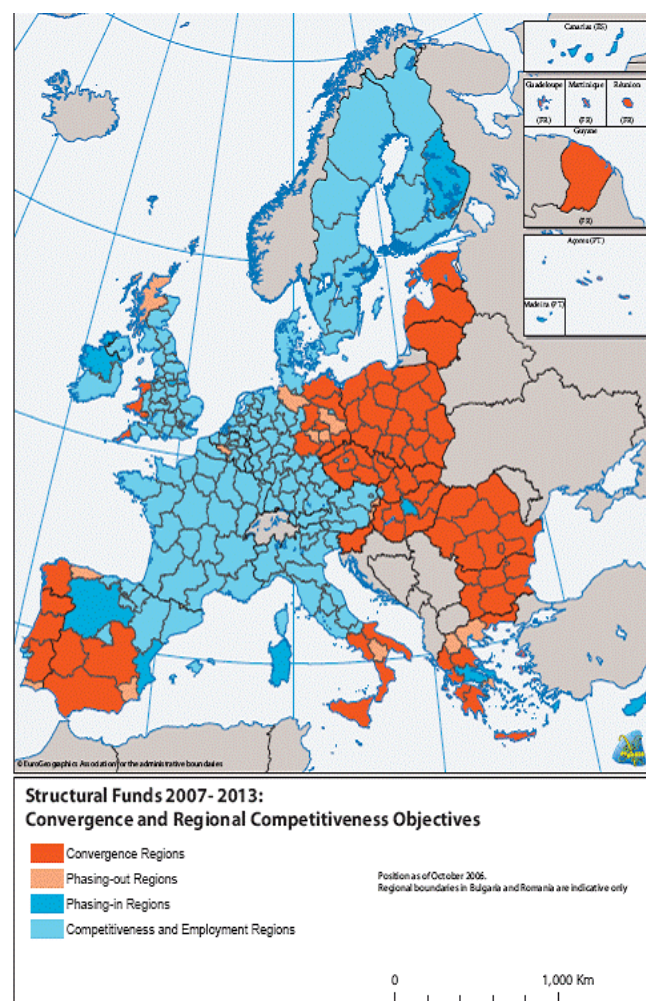

Fig. 1. Eligible regions for objective 1 and 2 in the programming period 2007-2013

CONCLUSION

The importance of achieving economic and social cohesion was recognized since the early existence of the European Community; this goal refers to reducing disparities between the levels of development of Member States and their regions. The concept is introduced for the first time into the Single European Act of 1986. In the course of various programming periods, diminishing inequalities in living standards between states and regions gradually becomes a Community objective, beyond the action of individual financial instruments.

EU cohesion and regional policy are aimed at the specific objective of achieving economic, social and territorial cohesion. This article started with a brief definition of the term region and the enumeration of possible causes for strong interregional discrepancies in the EU. After defining the concept of cohesion, we offered a descriptive analysis of EU regional policy. We showed that already during the early years of the European construction this policy field was given special attention. In the course of European integration, the separate initiatives for regional policy at supranational and national/ regional level were constantly linked and coordinated, resulting in a coherent regional development policy of the EU aimed at achieving cohesion. We tried to emphasize the dynamism of the regional development process, showing that regional

development policy is more than a redistributive economic policy and than a political bargaining between EU Member States in order to take forward the integration process. The several programming periods demonstrate the coherent character of cohesion policy: not only did the budget allocated to it continuously increase, but its objectives and shaping were constantly improved and related to the other Community policies. This is showed also by the inclusion of principles like additionality, subsidiarity, co-financing and involvement of partners on different levels into the process.

Cohesion policy is dynamic, permanently changing and improving. In a speech held in Warsaw in 2006, Danuta Hübner, former Commissioner for Regional Policy, enumerates various aspects related to cohesion and EU regional development policy:

“What kind of Europe do we want – for ourselves and for future generations? A **dynamic Europe** that leads the world in science and technology? A productive Europe where **everyone has a job**? A caring Europe **where the sick, the elderly and the handicapped are looked after**? A just Europe where there is no discrimination and everyone has **equal access to jobs and education**? A clean, green Europe that cares for its own **environment** and helps meet the global challenges too? A Europe of values that we share and care for? I am hopeful about Europe’s future because I have faith in Europe’s people and I believe strongly in **European values**. The founding fathers of the European Union set out to bind nations together through shared sovereignty and joint decision-making. I believe we now need even more Europe that binds people together, through **shared goals and dreams, shared friendship and respect. Not merely a Union of economics and politics but a union of shared values**. [my emphasis]”

This fragment stresses once more the fact that in addition to their practical purpose, cohesion and its related policy remain an ideological ambition structuring European society and determining its sense of identity.

REFERENCES

- Bal, A., Luțas, M., Jora, O. & Topan, V. (2007) *Scenarii privind evoluțiile comunitare în domeniul competitivității, politicii de coeziune economică și politicii de dezvoltare Regională*. Studii de strategie și politici (SPOS), available at http://www.ier.ro/documente/SPOS2007_ro/Sinteze_Spos2007_ro.pdf, consulted on February 15th 2010.
- Bărbulescu, I. G. (2008). *Procesul decizional în Uniunea Europeană*, Polirom, Iași.
- Barna, R. C., (2008). *Economie regională*, Editura Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca.
- Cochrane, A. (1994). Beyond the nation state? Building Euro-regions. In Bullmann, U. (ed.), *Die Politik der dritten Ebene. Regionen im Europa de Union* (pp. 393-405), Baden-Baden.
- Drăgan, G. (2005) *Tendențe și evoluții la nivelul politicii de coeziune a UE*, available at

- http://www.ier.ro/documente/opinii/Politica_coeziune.pdf, consulted on February 15th 2010.
- European Commission (1997). *Agenda 2000 - For a Wider and Stronger Europe*, available at http://europa.eu/legislation_summaries/enlargement/2004_and_2007_enlargement/l60001_en.htm, consulted on June 5th 2010.
- European Commission (2008). *Green Paper on Territorial Cohesion*, available at http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgen/er/panorama/pdf/mag28/mag28_ro.pdf, consulted on February 15th 2010.
- European Commission, *Regional Policy-Inforegio*, available at http://ec.europa.eu/regional_policy, consulted on February 15th 2010.
- European Commission (1986). *Single European Act*, available at http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/treaties_singleact_en.htm consulted on February 15th 2010.
- European Commission (1992). *The Treaty of Maastricht* available at http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/treaties_maastricht_en.htm consulted on February 15th 2010.
- European Commission (2009). *The Treaty of Lisbon*, available at http://europa.eu/lisbon_treaty/full_text/ consulted on February 15th 2010.
- European Commission (1957). *The Treaty of Rome*, available at http://ec.europa.eu/economy_finance/emu_history/documents/treaties/rometreaty2.pdf consulted on February 15th 2010.
- European Commission (2002). *EC Treaty*, available at http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/12002E/pdf/12002E_EN.pdf February 15th 2010.
- European Commission, *Reports on economic and social cohesion*, available at http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/repor_en.htm, consulted on February 15th 2010.
- Europa Glossary, available at http://europa.eu/scadplus/glossary/index_en.htm, consulted on February 15th 2010.
- Eurostat regional yearbook, (2009). available at http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-HA-09-001/EN/KS-HA-09-001-EN.PDF, consulted on June 2nd 2010.
- Explanatory Dictionary of Romanian Language/ Dicționarul explicativ al limbii române, (1998). Univers, București.
- Ferras, R. (1997). La région c’est vous, *Revue Géographique de Lyon*, 72(3), pp. 41-53.
- Gans, P. (1992). Regionale Disparitäten in der EG, *Geographische Rundschau*, 44 (12), pp. 691-698.
- Hartwig, I. (2007). Struktur und Regionalpolitik. In Weidenfeld, W. & Wessels, W. (eds.) *Europa von A bis Z. Taschenbuch der europäischen Integration* (pp. 338-348), Institut für Europäische Politik, Berlin.
- Iancu, (2009) *Real Economic Convergence*, Working Papers, Institutul Național de Cercetări Economice, available at

- ftp://www.ipe.ro/RePEc/ror/ror_pdf/wpince090104.pdf, consulted on June February 15th 2010
- Idu, P. (2009). *Politica de dezvoltare regională a Uniunii Europene. Implicațiile aplicării ei în România*, Ph.D. thesis to be published.
- Koter, M. (1995). *Region and Regionalism*, EDJ Edytorstwo, Opole-Lodz.
- Eur-lex. Official documents of the European Union, available at <http://eur-lex.europa.eu/en/index.htm>, consulted on February 15th 2010.
- The Free Dictionary, online version, available at www.thefreedictionary.com, consulted on February 15th 2010.
- Dictionary, Online version, available at <http://dictionary.reference.com>, consulted on February 15th 2010.
- Roberts, E., (2000). *The Concept of Economic and Social Cohesion in the Treaty Establishing the European Community* available at http://webdoc.ubn.kun.nl/mono/r/roberts_e/conc_ofeca.pdf, consulted on February 15th 2010.
- Schätzl, L. (1993). *Wirtschaftsgeographie der Europäischen Gemeinschaft*, UTB, Paderborn.
- Speech of Danuta Hübner, (2008) *Presentation on the 5th Progress Report on economic and social cohesion, 8th Thematic Structured Dialogue, Committee of Regions*, available at <http://europa.eu/rapid>, consulted on February 15th 2010.
- Speech of Jacques Delors, (1998) available at Regional Policy-Info regio, http://ec.europa.eu/regional_policy/policy/history/index2_en.htm, consulted on June 5th 2010.
- Vanhove, N. & Klaassen, L. (1983). *Regional policy: A European Approach*, ed. Ashgate, Aldershot.
- Weise, C. (2003) La política de cohesión de la Unión Europea. Un modelo a seguir por un ALCA futuro?. *Magazine of the Friedrich Ebert Foundation*, nr. 6/2003 available at <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/chile/01569.pdf>, consulted on February 15th 2010.

SECȚIUNEA 4. DEMOGRAFIE ȘI ECONOMIE

IMPACTUL FACTORILOR DEMOGRAFICI ASUPRA PIEȚEI MUNCII

Delia Bekesi, Universitatea din Oradea

ABSTRACT

The labor market owns a key position in the competition economy. It presents a series of features: multidimensionality, competition, it is an imperfect, structured, contractual and segmented market; it requires control and legal regulations. The evolution of the phenomena and processes which take place in the labor market must be analyzed in demographical context. Thus, the demographical phenomena which has taken place in Romania in the post-December period: the decrease of fertility, the maintaining of mortality at a high level, the increase of emigration, the demographical aging as a result of the enhancing of demographical dependence have had a direct influence on the labor market.

Keywords: Labor market, unemployment, fertility, mortality, emigration.

În calitatea sa de piață a celei mai importante resurse a economiei (omul), piața muncii deține o poziție cheie în economia concurențială; pe această piață au loc tranzacții cu forță de muncă.

Michel Didier definește piața muncii ca “un ansamblu de mijloace de comunicare prin intermediul cărora vânzătorii și cumpărătorii se informează reciproc asupra a ceea ce posedă, asupra nevoilor pe care le au și a prețurilor pe care le cer sau le propun în scopul încheierii unor tranzacții” (Didier, 1989).

Principalele caracteristici ale pieței muncii sunt: multidimensionalitatea - rezultă din modul de formare, evoluție și ajustare a cererii și ofertei de forță de muncă; astfel piața muncii are dimensiuni: *demografice* - se referă la câțiva indicatori importanți care privesc așa-numitul “profil demografic” și se regăsesc în statisticile oficiale: rata anuală de creștere a populației și respectiv a populației în vârstă de muncă, resursele de muncă disponibile, populația de 60 ani și peste etc., *biopsihologice* - vizează comportamentele și obiceiurile de muncă, programul de lucru în instituții etc., *economice* - volumul și structura populației ocupate, la distribuția ei pe sectoare de activitate, pe categorii socio-ocupationale, la costurile sociale ale șomajului, la participarea populației la activitatea economică, *educațional formative* - fac trimitere la modul de formare a capitalului uman (durata medie a școlarizării, absolvenți ai diferitelor forme de învățământ (gradul de cuprindere în învățământ a populației de vârstă școlară, ponderea populației școlare în populația totală etc.); este o piață imperfectă, este o piață negociată, contractuală - drepturile și obligațiile părților sunt stabilite prin contracte, atât individuale cât și colective; este o piață ce necesită control și reglementări legale; este o piață structurată și segmentată; segmentarea pieței muncii poate fi analizată în funcție de diferite criterii de referință: segmentare în funcție de forma de proprietate (sector public, privat sau mixt), segmentare ocupațional-profesională și educațională. Piața muncii se divide în 3 părți sau segmente: piața primară, principală, competitivă, caracterizată printr-un grad relativ ridicat de securitate a locului de muncă, nivel înalt de pregătire, salarii mari, piața secundară - instabilitatea locului de muncă, calificare scăzută, salarii mici, piața terțiară - munca “la negru” (Părăianu, 2003).

Piața forței de muncă nu poate exista în afara concurenței, ea fiind dată de relațiile dintre unitățile economice și social-culturale, în calitate de ofertanți și utilizatori ai resurselor de muncă, pe de o parte, și dintre acestea și persoanele care acționează sau pot activa în

cadrul lor, pe de altă parte. Ea stimulează ridicarea nivelului de pregătire a forței de muncă, în strânsă legătură cu cerințele dezvoltării economiei, astfel încât orice persoană aptă și în vârstă de muncă să se poată încadra într-o activitate economico-socială, impune agenților economici să angajeze, prin concurs, numai forță de muncă având pregătire corespunzătoare, capabilă să promoveze progresul în activitatea desfășurată, determină pe cei doi participanți pe piața forței de muncă să adopte strategii adecvate pentru folosirea rațională și eficientă a resurselor de muncă și determină, în mare măsură, ca salarizarea forței de muncă să se facă în raport cu rezultatele activității economice desfășurate (Neamțu, 2003).

EVOLUȚIA INDICATORILOR PIEȚEI MUNCII

Dinamica ocupării forței de muncă și a șomajului poate fi evidențiată cu ajutorul a două categorii de indicatori: absoluți (populația ocupată civilă, populația activă, populația ocupată, numărul mediu al salariaților, șomerii BIM, șomerii înregistrați etc.) și relativi (rata de activitate, rata de ocupare, rata șomajului BIM, rata șomajului înregistrat).

Pentru calculul acestor indicatori se folosesc două surse de informații statistice: Cercetarea statistică privind costul forței de muncă în unitățile economico-sociale, Cercetarea statistică trimestrială asupra locurilor de muncă vacante și Balanța forței de muncă) și surse administrative (Agenția Națională pentru Ocuparea forței de muncă și Ministerul Muncii, Familiei, Protecției Sociale și Persoanelor Vârstnice).

Dinamica indicatorilor ocupării și ai șomajului a fost influențată, în România, după 1990 și până în prezent de o serie de factori printre care amintim: evoluția populației totale, evoluția activității economice și aici avem în vedere, atât evoluția activității economice interne - evoluția producției industriale, întreprinderi mici și mijlocii nou apărute, întreprinderi mari de stat desființate, fiscalitatea excesivă care reprezintă o sursă de nemulțumire pentru populație și agenți economici, cât și investițiile străine, factori de ordin social - pre-pensionări, pensionări de boală, disponibilizările masive, factori de ordin educativ - dezinteresul unora față de școală, lipsa corelației între planurile de școlarizare, domeniile profesionale pe de o parte și nevoia de forță de muncă pe de altă parte și un în ultimul rând, de schimbarea metodologie de calcul a acestor indicatori.

Populația ocupată civilă, cuprinzând “toate persoanele care în anul de referință, au desfășurat o activitate economico-socială aducătoare de venit, cu excepția cadrelor militare și a persoanelor asimilate acestora, a salariaților organizațiilor politice, obștești și a deținuților” (INS, 2009), a scăzut pe fondul declinului economic general în perioada 1990-1999, de la 10840 mii persoane la 8420 mii persoane, ceea ce reprezintă o scădere procentuală de 22,4%, în 2000 a înregistrat o ușoară creștere până la 8629, după care a scăzut în perioada 2000-2004 (de la 8629 mii persoane la 8238 mii persoane), iar după anul 2004 a avut o tendință de creștere ajungând la 8747 mii persoane în anul 2008. Analizând structura populației ocupate, observăm că ponderea cea mai mare este deținută de salariați, urmași de lucrătorii pe cont propriu, lucrătorii familiali neremunerați și patroni.

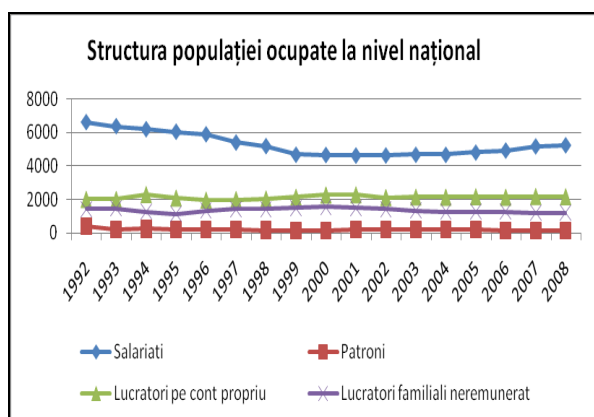

Fig. 1. Statutul profesional al populației ocupate la nivel național, în perioada 1992-2008

Un indicator reprezentativ al nivelului de dezvoltare al unei țări utilizat pe scară largă în comparațiile internaționale îl reprezintă structura populației ocupate pe activități și sectoare. Ponderile populației din agricultură, industrie sau servicii reflectă un anumit model al dezvoltării economice, mai ales în condițiile actuale când pe plan mondial au loc mutații structurale importante (Dobrotă și Aceleanu, 2007).

Structura pe activități evidențiază modificări importante după anul 1990 și în special în perioada 1990-2000 când observăm o creștere a ponderii populației ocupate în agricultură de la 29,1% la 42,8%, concomitent cu o scădere a populației ocupate în industrie, de la 43,5% în 1990 la 26,2% în 2000, această modificare datorându-se în mare parte procesului de privatizare. În perioada 2001-2008 ponderea populației ocupate în agricultură scade de la 42,3% la 28,7%.

Aceasta înseamnă că, pe fondul închiderii întreprinderilor industriale, practic a dezindustrializării, s-a produs fenomenul reruralizării sau reorientării forței de muncă din sectorul industrial spre cel agricol, cu consecințe nefaste pe ansamblul economiei naționale, știut fiind faptul că productivitatea muncii în agricultură este mult în urma celei din industrie (Bădescu et al., 2003).

Astfel, după anul 1990 se constată o creștere a ponderii populației ocupate în agricultură, fenomenul atipic fiind ponderea în scădere a populației salariate în totalul populației ocupate în agricultură, coroborată cu

ponderea mare a persoanelor ocupate pe cont propriu în agricultură, în condițiile unei reduceri a eficienței muncii agricole, ce caracterizează încă o agricultură de subzistență (Dobrotă și Aceleanu, 2007)

Analizând indicatorii: rata de activitate, rata de ocupare, și rata șomajului BIM, în perioada 1997-2008, observăm că: rata de activitate a înregistrat o scădere de la 70,8% în 1997 la 68,8% în 2000, ajungând la 62,9% în anul 2008, rata de ocupare a înregistrat de asemenea o tendință descrescătoare, ajungând la 59% în anul 2008. Rata șomajului BIM a crescut de la 5,8% în anul 1997 la 6,9% în 2000, la 7,2% în 2005, iar în anul 2008 a atins valoarea înregistrată în anul 1997.

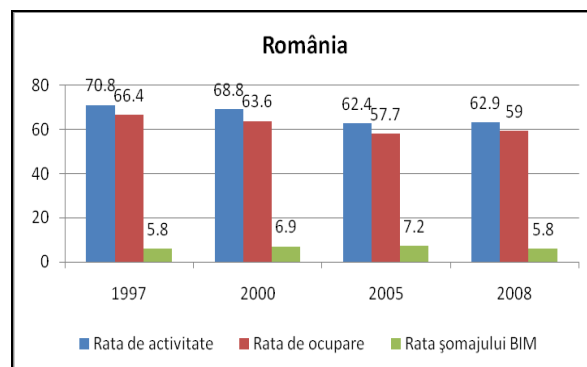

Fig. 2. Rata de activitate, rata de ocupare și rata șomajului BIM, la nivel național

În anul 2008, România înregistra o rată de ocupare de 59%, comparativ cu media țărilor Uniunii Europene, de 65,9%. Este de menționat că rata de ocupare a populației feminine reprezintă doar 52,5%, în timp ce rata de ocupare a populației de sex masculin reprezintă 65,7%, fiind mai mare cu 13,2%.

Ca urmare a transformărilor care au avut loc după anul 1990, în procesul trecerii de la economia centralizată la economia de piață, societatea românească s-a confruntat cu o serie de probleme economice și sociale, printre care și șomajul.

În această perioadă de trecere la economia de piață, ritmul creării de noi locuri de muncă s-a diminuat și au avut loc restructurări de personal. Toate aceste fenomene au creat o presiune puternică a cererii de locuri de muncă, fără să fie totuși o explozie a numărului șomerilor, pentru că excedentul forței de muncă s-a redistribuit și pe câteva alte componente, și anume: migrația spre agricultură (în economia informală a gospodăriilor populației), migrația externă, pensionarea timpurie, sporirea numărului tinerilor cuprinși în învățământul superior etc. (Larionescu, Mărginean și Neagu, 2006).

Numărul șomerilor a înregistrat o evoluție fluctuantă crescând de la 337440 în 1991 la 1223925 în 1994, după care a urmat o perioadă de reducere până la 657564 în 1996, din nou o creștere până la 1130296 în 1999, iar după acest an numărul șomerilor a scăzut ajungând la 403441 în 2008.

În același mod a evoluat și rata șomajului – 1,8% în 1991; 5,4% în 1992; 9,2% în 1994; 11,4% în 1999; 4% în anul 2008.

Anul 1992 a înregistrat creșterea cea mai rapidă a șomajului. Câteva sunt cauzele care au condus, probabil, la această evoluție: prelungirea duratei de acordare a ajutorului de șomaj de la 6 luni la 9 luni la sfârșitul anului

1991; introducerea alocației de sprijin începând din august 1991; politica de control, pe fondul total de salarii; înghețarea de facto a prețurilor de producție în perioada martie-septembrie 1992 (Oprescu, 2001).

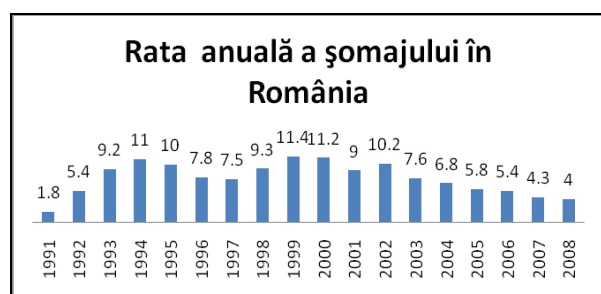

Fig. 3. Evoluția ratei anuale a șomajului în România, în perioada 1991-2008

În ceea ce privește evoluția numărului șomerilor pe sexe, observăm că în perioada 1991-1996 bărbații au fost afectați într-o proporție mai mică de șomaj decât femeile, după care în perioada 1997-2007, ponderea șomajului în rândul populației de sex masculin este mai mare decât în rândul populației de sex feminin și aceasta pentru că, pe de o parte numărul populației active de sex masculin este mai mare, iar pe de altă parte tocmai în această perioadă a crescut ponderea populației ocupate în servicii, iar în acest sector ponderea femeilor este mai mare decât a bărbaților. De asemenea trebuie avut în vedere faptul că paralel cu prăbușirea industriei grele, care folosea preponderent forța de muncă bărbătească, s-a dezvoltat industria ușoară care utilizează preponderent forța de muncă feminină.

EVOLUȚIA INDICATORILOR DEMOGRAFICI

Astfel dinamica ocupării forței de muncă și, în general fenomenele care au loc pe piața muncii nu pot fi rupte de contextul demografic.

Analiza populației României în perioada 1990-2009, perioada tranziției românești sugerează o tendință de scădere a volumului demografic (de la 23,25 milioane la 21,5 milioane). Observăm că în anul 1991-1992 se produce o scădere bruscă a volumului populației, scădere determinată de evoluția natalității și a mortalității, după cum se va observa din graficele următoare, dar și de creșterea masivă a procesului de emigrație, în primii ani după deschiderea frontierelor României. O altă scădere bruscă

s-a înregistrat în anii 2000-2001, ca urmare a eliminării vizelor de călătorie a românilor în majoritatea țărilor europene.

Analizând evoluția populației pe sexe, observăm că în totalul populației, femeile reprezintă constant peste jumătate din populație, cu mici oscilații.

Scăderea volumului demografic a fost puternic influențată de evoluția indicatorilor: rata natalității și rata mortalității.

Rata natalității a înregistrat, cu mici fluctuații o scădere în perioada de după 1990, de la 13,6‰ în 1990, la 10,3‰ în 2008. În ceea ce privește indicatorul rata mortalității, se observă că cea mai înaltă rată s-a înregistrat în anul 1996, de 12,7‰.

Prin comparație cu țările Uniunii Europene, în anul 2008, România cu o rată a deceselor de 11,8‰ locuitori se situa printre țările cu cele mai ridicate rate ale mortalității, în grupa țărilor foste comuniste, după Bulgaria cu 14,5‰, Letonia 13,7‰, Ungaria cu 13‰, Lituania cu 13,1‰ și Estonia cu 12,4‰. În același an, țările cu cea mai scăzută mortalitate erau Irlanda și Cipru, cu 6,4‰ de locuitori.

Sporul natural a scăzut în perioada analizată, ca urmare a scăderii natalității și creșterii mortalității, înregistrând valori negative începând cu anul 1992. În anul 2008, cu un spor natural negativ, de -1,5‰, România se situa printre cele opt țări ale Uniunii Europene cu spor natural negativ (Italia, -0,1‰, Estonia -0,4‰, Germania -2‰, Lituania -2,7‰, Letonia și Ungaria cu -3,1‰ și Bulgaria cu -4,3‰). În același timp, celelalte țări ale Uniunii Europene au înregistrat în anul 2008 sporuri naturale pozitive, cele mai înalte fiind atinse de Irlanda cu 10,5‰ și Cipru cu 5,2‰.

Toate aceste evoluții demografice și-au pus și își vor pune amprenta pe termen mediu și lung asupra forței de muncă din economie deoarece ele se regăsesc, în mod sintetic, în mărimea și dinamica sporului natural al populației. Cu un decalaj de 15-20 ani, sporul natural influențează populația în vârstă de muncă, baza de formare a populației active. În consecință, componenta demografică este, în timp și spațiu, principal determinant a ofertei de forță de muncă (Mihaescu, 2001).

Cu o rată a nupțialității de 6,9‰ în 2008, România se înscrie printre țările cu cea mai înaltă rată a nupțialității din Uniunea Europeană, fiind devansată doar de Cipru cu 7,7‰ și de Letonia, cu 7,2‰. Cele mai scăzute rate de nupțialitate au înregistrat în 2008, Slovenia (3,1‰), Bulgaria (3,6‰), Luxemburg (3,9‰).

Divorțialitatea este un alt fenomen demografic cu influențe asupra volumului populației prin intermediul natalității, afectată de regulă de divorțialitate.

Un important factor care influențează sporul natural al populației îl reprezintă natalitatea (născuți vii la 1.000 de locuitori), indicator influențat la rândul său de fertilitatea feminină, de politica natalistă, de planningul familial etc.

Rata generală a fertilității a scăzut în perioada 1990-2008 de la 56,2 în anul 1990 la 40,6 în anul 2008.

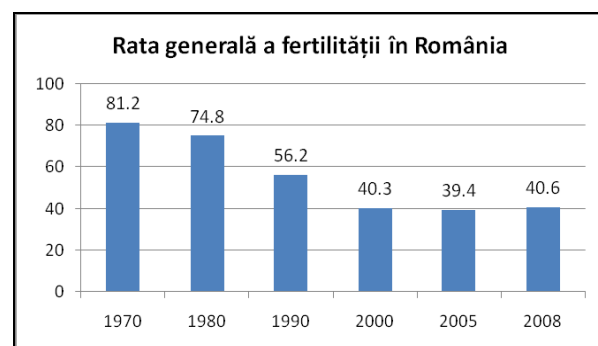

Fig. 4. Evoluția ratei generale a fertilității, în România, în perioada 1970-2008

Cauzele care au dus la scăderea natalității și a fertilității (Chișea, 2008):

- angajarea femeilor în activități extrafamiliale, ceea ce reduce timpul pe care o mamă trebuie să-l dedice îngrijirii și educației copilului;

- creșterea nivelului de școlarizare, care contribuie la amânarea primei nașteri, deoarece femeile sunt cuprinse în forme de învățământ tocmai în perioada de fertilitate maximă (18-24 de ani);

- scăderea nivelului de trai.

Tabel 1. Durata medie a vieții în perioada 1990-2008, la nivelul României

	1990-1992	1995-1997	2000-2002	2005-2007	2006-2008
România	69,8	69	71,2	72,6	73,0

Sursa: *Anuarul Statistic al României, diverse ediții*

Durata medie a vieții scade în perioada 1990-1997, după care se înscrie într-un trend ascendent continuu. În anul 2008, comparațiile internaționale arată că România, care avea o speranță de viață de 69 de ani în cazul bărbaților și 77 al femeilor se situa la același nivel cu Ungaria, valori mai mici înregistrându-se doar în Lituania (65, bărbați și 77 femei), Letonia (66 și 77) și Estonia (67 și 79). Speranța de viață mult mai ridicată se înregistrează în țări precum: Austria (78 la bărbați și 83 femei), Italia și Franța (79 și 84), Olanda (78 și 82), Spania (78 și 84) etc.

Speranța de viață este diferită în funcție de mediul de rezidență, mediul urban oferind oportunități sporite din acest punct de vedere, ceea ce face ca populația din urban să trăiască mai mult cu aproximativ doi ani decât cea din mediul rural.

Menținerea unui nivel scăzut al natalității, înaintarea în vârstă a generațiilor, paralel cu creșterea duratei medii de viață, determină diminuarea numărului și ponderii populației tinere și creșterea populației vârstnice, cauzând accentuarea gradului de îmbătrânire demografică.

În privința salariaților, numărul mediu al acestora a scăzut continuu în perioada 1990-2002 (de la 8156 mii persoane la 4568 mii persoane), după care s-a înregistrat o ușoară creștere la 4591 mii persoane în 2003, după care a crescut ajungând la 4885 mii persoane în 2007, iar în 2008 a scăzut la 4806 mii persoane, această valoare reprezentând 59% din numărul salariaților înregistrați în 1990.

Numărul total de pensionari a înregistrat, cu mici fluctuații o creștere în perioada analizată, de la 3679 mii persoane în 1990, la 5701 mii persoane în 2008, crescând astfel raportul de dependență de la 0,45 pensionari/salariați în 1990 la 1,18 pensionari/salariați în 2008.

Rata îmbătrânirii demografice

Numărul persoanelor vârstnice (65 ani și peste) ce revin la 100 persoane tinere (0-14 ani), caracterizează gradul de îmbătrânire a populației. Cu cât acest raport este mai mare populația este mai îmbătrânită.

Analizând tabelul de mai sus observăm o creștere a ratei îmbătrânirii demografice, cu valori mai mari în mediul rural și în rândul populației de sex feminine.

Îmbătrânirea populației totale are o influență puternică asupra pieței muncii, în sensul micșorării numărului populației active tinere, menținerii la cote ridicate a populației active adulte și creșterea numărului persoanelor vârstnice, care fie participă la activitate, fie devin pensionari.

Rata de dependență demografică

Numărul de persoane tinere și vârstnice, (populația sub 15 ani și populația de 65 ani și peste), ce revin la 100 persoane adulte (populația de 15 – 64 ani) reprezintă rata de dependență demografică, indicator care redă “povara socială” pe care o suportă, în perioada de referință, populația în vârstă de muncă.

În anul 2008, cu o rată a dependenței de 43,1%, România se înscria printre țările din Uniunea Europeană cu rate scăzute de dependență. Valori mai scăzute de dependență au înregistrat în aceeași perioadă doar Slovacia (38,4%), Republica Cehă (40,4%), Polonia (40,7%), Cipru (42,7%) și Malta (43%). Celelalte țări suportă “poveri sociale” mai mari, unele de peste 50 la 100 de persoane active, cum ar fi: Suedia (52%), Italia (51,7%), Danemarca (51,6%), Belgia (51,4%), Finlanda și Germania (51,1%).

CONCLUZII

Evoluția indicatorilor pieței muncii s-a aflat în ultimii 18 ani și sub impactul unor factori demografici: scăderea natalității, creșterea mortalității, scăderea ratei nupțialității, creșterea ratei divorțialității, scăderea ratei generale a fertilității, creșterea emigrației, toate acestea contribuind la scăderea de ansamblu a volumului demografic.

Astfel menținerea unui nivel scăzut al natalității, înaintarea în vârstă a generațiilor, paralel cu creșterea duratei medii de viață, determină diminuarea numărului și ponderii populației tinere și creșterea populației vârstnice, cauzând accentuarea gradului de îmbătrânire demografică. Îmbătrânirea populației totale are o influență puternică asupra pieței muncii, în sensul micșorării numărului populației active tinere, menținerii la cote ridicate a populației active adulte și creșterea numărului persoanelor vârstnice.

BIBLIOGRAFIE

- Bădescu, I., Abraham, D., Șișeștean, G. & Buruiană, C. (2003). *Țăranii și noua Europă*. Editura Mica Valahie, București.
- Chipea, F. (2008). *Dezvoltare socială teritorială - Premise conceptuale și date empirice*, Editura Universității din Oradea, Oradea.
- Didier, M. (1989). *Economia: regulile jocului*. Editura Humanitas, București.
- Dobrotă, N. & Aceleanu, M. (2007). *Ocuparea resurselor de muncă în România*. Editura Economică, București.
- Larionescu, M., Mărginean, I. & Neagu, G. (2006). *Constituirea clasei mijlocii în România*. Editura Economică, București.
- Mihăescu, C. (2001). *Populație & Ocupare- Trecut, Prezent, Viitor*. Editura Economică, București.
- Neamțu, G. (coord.), (2003). *Tratat de Asistență Socială*. Editura Polirom, Iași.
- Opreșcu, G. (2001). *Piața muncii - teorii, politici, tranziția în România*. Editura Expert, București.
- Pârâianu, M. (2003). *Piața paralelă a muncii*. Editura Expert, București.
- ***Anuarul Statistic al României, diverse ediții
- ***INS, 2009, Balanța forței de muncă.

EVOLUȚIA INDICATORILOR ECONOMICI ȘI SOCIALI ÎN JUDEȚUL BIHOR ÎN PERIOADA DE CRIZĂ

Csaba Bekesi, Direcția Județeană de Statistică Bihor

ABSTRACT

The present paper aims at realizing an analysis of the main economical and social indicators in Bihor County, in the period October 2008- December 2009, some of these being reported at the indicators calculated at national level. The evolution of these indicators was strongly influenced by the economical crisis, which led to: the decrease of production, as a result of the decrease of internal and external demand, the increase of the unemployed' number and of the unemployment rate, the decrease of the international trade volume, the increase of the Consumption Price Index and implicitly the decrease of the living level.

Keywords: Evolution, Economical, Social Indicators.

Criza economică poate fi definită ca o manifestare a unor perturbări și dereglări de amploare în desfășurarea activității economice și inversarea de la faza ascendentă la cea descendentă a ciclului, exprimată prin creșterea stocurilor de produse nevândute și reducerea producției, prin scăderea prețurilor (până la cel de-al doilea război mondial), prin șomaj și căderea cotațiilor bursiere (Crețoiu, Cornescu și Bucur, 2008, p.331).

Astfel, o economie aflată în faza de criză se caracterizează printr-o cerere foarte redusă de forță de muncă și capital. Un nivel scăzut al cererii de consum și investiții determină firmele să-și diminueze producția, să concedieze muncitori și să nu modernizeze echipamentele de capital. Deși există bani disponibili pentru a fi împrumutați de către firme, iar rata dobânzii poate fi scăzută, investițiile nu cresc, în principal din cauza estimărilor pesimiste (Hardwick, Langmead și Khan, 2002, p. 534).

Crizele sunt periodice și definesc ciclurile economice, indiferent dacă în analiza teoretică ele sunt situate la începutul sau sfârșitul acestora. Ele s-au repetat la intervale de 8-11 ani. Astfel, pentru perioada de timp dintre 1825, când o criză economică a cuprins economia Angliei, și 1938 analiștii au desprins 13 cicluri Juglar, cu o durată ceva mai mare de opt ani. Cele mai puternice crize au fost cele din 1873 și 1929-1933. Ele au consecințe economice și sociale importante – între 1929 și 1933, căderea producției în S.U.A. a fost de 46%, iar a prețurilor de 30%; în 1933 numărul șomerilor era de 13,5 milioane în S.U.A., 3 milioane în Marea Britanie, 5,5 milioane în Germania. Comerțul internațional a suferit o contracție de 61% în 1929 și 1933, rezultată atât din scăderea prețurilor, cât și din reducerea volumului. În perioada postbelică frecvența și amploarea crizelor s-au redus. Cele mai importante momente de criză au fost îndeosebi cele din 1973-1975; 1981-1982 și 1990-1991; prima care a urmat primului “șoc petrolier”, a fost mai puternică, dar scurtă; a doua, mai puțin profundă, a durat mai mult (Crețoiu, Cornescu și Bucur, 2008, pp. 331-332).

Actuala criză este comparabilă cu cea din 1929-1933 mai ales sub aspectul amplitudinii, a vitezei cu care s-a propagat, a unora din efectele produse și chiar a cauzelor și a formelor de manifestare. Astfel, ambele crize au izbucnit în SUA, ambele s-au manifestat la început în domeniul financiar-bancar: “instabilitatea pieței monetare internaționale este slăbiciunea majoră a anilor ‘20”

(Mureșan și Mureșan, 2003, p. 63), pentru ca ulterior să cuprindă sistemul productiv. În ambele situații principalele măsuri anticriză au vizat intervenționismul statal.

În schimb, în timp ce criza din '29-'33 a fost una de supraproducție, determinată de avansul tehnologiei americane, care l-a urmat pe al celei engleze și ulterior germane, care a dus la creșterea productivității, actuala criză a fost declanșată de supraconsum, alimentată de volumul foarte mare de credite

Impactul crizei asupra economiei județului Bihor poate fi evidențiat urmărind evoluția următorilor indicatori:

POPULAȚIA

Datele prezentate în secțiunile următoare sunt preluate din Anuarul statistic al României (2009) și Buletinul statistic lunar, decembrie 2009- aprilie 2010, elaborat de către Direcția Județeană de Statistică Bihor.

Județul Bihor deține 2,8% din populația României ocupând locul 13 din cele 42 de județe ale țării. La nivelul Regiunii Nord-Vest, din care fac parte județele Bihor, Bistrița Năsăud, Cluj, Maramureș, Satu Mare și Sălaj, județul Bihor se situează pe locul 2 – după județul Cluj – având 21,8% din populația totală a regiunii Nord-Vest.

Populația stabilă a județului la 1 iulie 2009 era de 593.055 locuitori, în scădere față de aceeași dată a anului anterior cu 376 persoane.

Structura pe sexe a populației totale la 1 iulie 2009 era de 48,6% bărbați (287.974 persoane) și 51,4% femei (305.081 persoane).

Din populația stabilă totală, 297.923 persoane (50,2%) aveau reședință în cele 10 municipii și orașe ale județului și anume:

Tabel 1. Populația stabilă

Municipiul Oradea	204.822
Municipiul Beiuș	11.074
Municipiul Marghita	17.193
Municipiul Salonta	18.341
Orașul Aleșd	10.710
Orașul Nucet	2.417
Orașul Săcueni	11.737
Orașul Ștei	8.331
Orașul Valea lui Mihai	10.577
Orașul Vașcău	2.721

Pe sexe, populația de sex masculin din mediul urban reprezenta 47,5%, iar cea feminină 52,5%.

Populația rurală din cele 91 comune ale județului era de 295.132 persoane (49,8% din populația totală), din care pe sexe 49,6% bărbați și 50,4% femei.

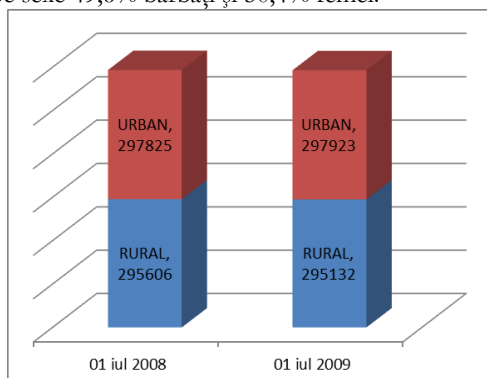

Fig. 1. Populația pe medii la 1 iulie 2008 și 1 iulie 2009

FENOMENE DEMOGRAFICE

Evenimentele demografice respectiv fenomenele demografice sunt analizate demografic și interpretate prin prisma a două categorii mari de indicatori:

Mișcarea naturală a populației: modificare a numărului populației ca urmare a nașterilor și deceselor.

Mișcarea migratorie: deplasări ale locuitorilor fie prin schimbarea definitivă a domiciliului, fie prin schimbarea provizorie a acestuia.

Tabel 2. Evenimente demografice

	01.01– 31.12.2008	01.01– 31.12.2009
-Născuți-vii	6.523	6.659
-Decedați	7.497	7661
-Spor natural	-974	-1002
-Căsătorii	4133	3760
-Divorțuri	528	601
-Decedați sub 1 an	66	89

Pentru anul 2009, tendința de diminuare constantă a populației totale din anul precedent continuă (în special datorită sporului natural negativ înregistrat în perioadă).

În cele 12 luni din anul 2009 în județul Bihor s-au înregistrat 6.659 născuți-vii, 7.661 decese, 3.760 căsătorii, 601 divorțuri și 89 decedați sub 1 an.

Natalitatea. Creșterea cu 136 a numărului de născuți-vii a determinat o creștere a ratei natalității de la 11,0 născuți-vii la 1000 locuitori în anul 2008 la 11,2 născuți-vii la 1000 locuitori în anul 2009.

Mortalitatea generală. Creșterea numărului de decese a determinat creșterea ratei mortalității generale de la 12,7 decese la 1000 locuitori în anul 2008 la 12,9 ‰ în anul 2009.

Mortalitatea infantilă. Fenomen demografic reprezentând intensitatea deceselor copiilor în vârstă de sub 1 an. În anul 2009 s-au înregistrat în județ 89 decedați sub 1 an, rata mortalității infantile fiind de 13,4 copii sub 1 an decedați raportat la 1000 născuți-vii.

Nupțialitatea. Numărul căsătoriilor în anul 2009 a scăzut comparativ cu anul 2008, revenind 6,4 căsătorii la 1000 locuitori față de 7,0 ‰ în anul 2008.

Divorțialitatea. Evoluția ascendentă a divorțurilor în anul 2009 comparativ cu anul 2008, a determinat creșterea ratei divorțialității de la 0,9 divorțuri la 1000 locuitori în anul 2008 la 1,0 ‰ în 2009.

Diminuarea numărului de căsătorii în paralel cu o evoluție ascendentă a numărului de divorțuri indică o instabilitate mai mare a cuplurilor în 2009 față de 2008 (dacă în anul 2008, la 100 căsătorii încheiate au revenit 12,8 divorțuri, în anul 2009 la 100 căsătorii încheiate reveneau 16,0 divorțuri).

FORȚA DE MUNCĂ

În județ, la sfârșitul lunii decembrie 2009 efectivul de salariați a fost de 157.104 persoane, față de 171.054 salariați înregistrați la sfârșitul lunii decembrie 2008. În anul 2009, efectivul salariaților a scăzut cu 13.950 persoane (-8,2%), de la 171.054 persoane la sfârșitul lunii decembrie 2008 la 157.104 persoane la sfârșitul lunii decembrie 2009. Evoluția efectivului de salariați în perioada decembrie 2008-decembrie 2009, este prezentată în tabelul următor:

În județul Bihor, rata de ocupare a resurselor de muncă (exprimată ca raport între populația ocupată civilă și resursa de muncă) a fost la 1 ianuarie 2009 de 76,7%, iar la nivel de țară de 63,6%.

Câștigul salarial mediu brut lunar în luna decembrie 2009 pe total economie în județul Bihor a fost de 1.485 lei, mai mic cu 3 lei (0,2%) față de luna decembrie 2008.

Câștigul salarial mediu net lunar în luna decembrie 2009 a fost de 1.094 lei, mai mic cu 7 lei (0,6%) față de luna decembrie 2008. Creșteri importante ale câștigului salarial mediu net lunar au fost înregistrate în industrie și construcții.

Tabel 3. Evoluția câștigului salarial (lei)

	Dec 2008	Dec 2009
Câștigul salarial mediu brut lunar – total; din care în:	1.488	1.485
- Agricultură, vânătoare și servicii anexe, Silvicultură și Pescuit	1.549	1.434
- Industrie și construcții	1.302	1.413
- Servicii	1.617	1.536
Câștigul salarial mediu net lunar – total din care în:	1.101	1.094
- Agricultură, vânătoare și servicii anexe, Silvicultură și Pescuit	1.141	1.054
- Industrie și construcții	981	1055
- Servicii	1.183	1.122

În luna decembrie 2009, câștigul salarial mediu brut lunar din Bihor reprezenta 73,4% din câștigul salarial mediu brut lunar realizat la nivel de țară.

La nivelul județului Bihor, la sfârșitul lunii decembrie 2009, rata șomajului înregistrat a fost de 5,9%, mai mare cu 2,9 pp decât cea din luna decembrie a anului 2008 și cu 0,2 pp decât cea din luna noiembrie 2009.

Numărul total de șomeri la finele lunii decembrie, de 16.679 persoane, a crescut cu 8.083 persoane față de sfârșitul lunii decembrie din anul 2008 și cu 547 persoane față de sfârșitul lunii noiembrie 2009.

Din totalul șomerilor înregistrați, 10.100 persoane erau șomeri indemnizați și 6.579 persoane erau șomeri neindemnizați. Numărul șomerilor indemnizați a crescut față de luna precedentă cu 842 persoane, iar a șomerilor neindemnizați a scăzut cu 295 persoane.

Pondere șomerilor neindemnizați în numărul total al șomerilor a fost la sfârșitul lunii decembrie 2009 de 39,4%, în scădere față de sfârșitul lunii ianuarie 2009 cu 21,4 pp.

Referitor la șomajul înregistrat pe sexe, la sfârșitul lunii decembrie 2009, comparativ cu luna decembrie 2008, rata șomajului masculin a crescut de la 3,2% la 6,4%, iar rata șomajului feminin a crescut de la 2,9% la 5,3%.

Din analiza datelor se constată o creștere accentuată a numărului de șomeri înregistrați în anul 2009, creștere datorată în principal persoanelor disponibilizate din activitatea economică.

În cazul șomerilor indemnizați se constată o creștere (+177,3%) semnificativă și continuă, pe fondul disponibilizărilor din perioadă. De asemenea numărul de șomeri neindemnizați este în creștere cu 16,3%, decembrie față de ianuarie 2009.

Din analiza datelor anului 2009 rezultă că populația de sex masculin este momentan mult mai afectată de șomaj, numărul șomerilor de sex masculin, în perioada amintită, fiind mai mare ca numărul șomerilor de sex feminin. În dinamică, în anul 2009, rata de creștere a șomerilor de sex feminin a fost de 71,4%, iar a șomerilor de sex masculin de 85,7% (Sursa datelor: Agenția Județeană pentru Ocuparea Forței de Muncă).

NUMĂRUL PENSIONARILOR ȘI PENSIA MEDIE

Numărul pensionarilor la sfârșitul lunii decembrie 2009 a fost de 178.593 persoane, din care 160.449 pensionari de asigurări sociale de stat și 18.144 pensionari din agricultură. Din totalul de 160.449 pensionari de asigurări sociale de stat 54,6% adică 87.660 reprezintă persoanele pensionate pentru limită de vârstă. Comparativ cu 31 ianuarie 2009 numărul pensionarilor a scăzut cu 370 persoane pe total pensionari, dar pe structură a crescut cu 1.433 persoane în cazul pensionarilor de asigurări de stat și a scăzut cu 1.803 persoane în cazul pensionarilor din agricultură.

Pensia medie din sectorul de stat pentru limită de vârstă în luna decembrie 2009 a fost de 863 lei, în creștere cu 6,8% față de ianuarie 2009.

Pensia medie în sectorul agricol pentru limită de vârstă a fost în luna septembrie de 326 lei, în creștere cu 5,8% față de ianuarie 2009 (Sursa datelor: Casa Județeană de Pensii).

VIAȚA SOCIALĂ

Indicele prețurilor de consum (IPC). În anul 2009 prețurile de consum au crescut cu 5,59%, iar rata medie lunară a inflației în perioada 1 I – 31 XII 2009 a fost de 0,4%. Pe structură, creșteri importante de prețuri au fost înregistrate la grupa servicii (+8,97%) și la grupa mărfuri nealimentare (+6,22%).

Tabel 4. Evoluția IPC

%	Decembrie 2009 Față de:		Rata medie lunară a inflației, în perioada 1 I – 31 XII	
	Noiembrie 2009	Decembrie 2008	2009	2008
TOTAL	100,32	104,74	0,4	0,5
Mărfuri alimentare	100,34	100,38	0,0	0,5
Mărfuri nealimentare	100,54	107,72	0,6	0,5
Servicii	99,75	106,86	0,6	0,6

ECONOMIA

Numărul de înmatriculări la Registrul Comerțului (Sursa datelor: O.N.R.C.).

Conform datelor furnizate de Oficiul Național al Registrului Comerțului numărul total al operațiunilor în Registrul Comerțului în județul Bihor în anul 2009, a fost de 74.328 operațiuni. Din totalul operațiunilor, 3.821 au fost operațiuni de înmatriculare, 1848 au fost operațiuni de radieră și 68.659 au fost mențiuni.

Din totalul de 3.821 operațiuni de înmatriculare, 2.171 au fost înmatriculări de persoane fizice, 1.644 au fost înmatriculări de societăți comerciale cu capital privat (9 societăți comerciale pe acțiuni și 1.635 societăți comerciale cu răspundere limitată), o unitate regie autonomă, o societate în nume colectiv și 4 "Alte persoane juridice".

În anul 2009, au fost înmatriculate în Bihor 438 societăți comerciale cu participare străină la capitalul social cu o valoare a capitalului social de 602.885,6 euro.

Tabel 5. Situația înmatriculărilor la 31 dec. 2008 și la 31 dec. 2009 în Registrul Comerțului

	31 dec 2008	31 dec 2009
Total înmatriculări	56.675	60.496
Societate în nume colectiv - SNC	126	127
Societate în comandită simplă - SCS	47	47
Societate pe acțiuni - SA	920	929
Societate cu răspundere limitată - SRL	41.196	42.831
Regie autonomă - RA	39	40
Societate cooperatistă - SCOP	63	63
Alte persoane juridice - APJ	148	152
Persoane fizice autorizate, întreprinderile individuale, întreprinderile familiale - PF	14.136	16.307

Producția industrială (serie brută) la nivel național, în perioada 1.01- 31.12.2009, comparativ cu perioada corespunzătoare din anul precedent, indică faptul că producția industrială a fost mai mică cu -5,5%, determinată de scăderile înregistrate de industria extractivă (-12,0%) și industria prelucrătoare (-6,5%). La producția și furnizarea de energie electrică și termică, gaze, apă caldă și aer condiționat s-a înregistrat o creștere de 7,0%.

În județ, cifra de afaceri realizată de unitățile cu activitate principală de industrie (pe un eșantion de unități) în anul 2009 a fost de 4.120.672,6 mii lei RON prețuri curente ale perioadei, în scădere față de anul anterior (4.431.257,1 mii lei RON prețuri curente). Chiar dacă valoarea cifrei de afaceri este exprimată în prețuri curente din perioadele respective și nu pot fi comparate direct în dinamică, contracția economică din industrie este evidentă.

În ceea ce privește comerțul internațional cu bunuri, agenții economici din Bihor au realizat în primele 10 luni din anul 2009 exporturi FOB de 712.225 mii euro și importuri CIF de 854.582 mii euro, cu un sold FOB/CIF negativ al comerțului exterior de -142.357 mii euro. Față de aceeași perioadă din anul 2008, exporturile FOB au scăzut cu 12,87%, iar importurile CIF au scăzut cu 28,06%.

În turism, numărul total al sosirilor în principalele structuri de primire turistică cu funcțiuni de cazare turistică, în anul 2009, a fost de 201.234 sosiri, din care în structuri de tip hotel 162.828. Numărul de înnoptări în principalele structuri de primire turistică cu funcțiuni de cazare turistică, în anul 2009, a fost de 998.638, din care în structuri de tip hotel 927.088 înnoptări.

Indicele de utilizare netă a locurilor de cazare, în anul 2009 a fost de 44,1%, iar în anul 2008 de 44,5%. La nivel național indicele de utilizare netă a locurilor de cazare în

anul 2009 a fost de 28,4 % în scădere cu 6,6 % față de 2008.

În județ în luna decembrie 2009 erau în funcțiune un număr de 74 unități de cazare turistică, din care: 35 hoteluri și hosteluri, 4 moteluri și hanuri turistice, 10 vile turistice, 2 cabane turistice, 7 pensiuni turistice, 13 pensiuni agroturistice și 3 tabere de elevi și preșcolari.

CONCLUZII

Efectele crizei asupra economiei județului Bihor pot fi evidențiate prin: scăderea producției industriale, scăderea cifrei de afaceri realizată de unitățile cu activitate principală de industrie, scăderea exporturilor, creșterea indicelui prețurilor de consum, scăderea efectivului salariaților, scăderea câștigului salarial mediu lunar, creșterea numărului de șomeri și a ratei șomajului, ca urmare a acțiunii unor factori precum: creșterea numărului disponibilizărilor colective și curente de personal datorată restructurărilor cauzate de încetarea definitivă a activității, de lipsa de comenzi ca urmare a scăderii cererii de bunuri și servicii, etc.

BIBLIOGRAFIE

- Crețoiu, G., Cornescu, V. & Bucur, I. (2008). *Economie*. Editura C.H. Beck, București.
- Hardwick, P., Langmead, J. & Khan, B. (2002). *Introducere în economia politică modernă*. Editura Polirom, Iași.
- Mureșan, M. & Mureșan, D. (2003). *Istoria economiei, ediția a II-a*. Editura Economică, București.
- *** Anuarul statistic al României, 2009, Ed. INS.
- *** Buletin statistic lunar, decembrie 2009- aprilie 2010, Direcția Județeană de Statistică Bihor.

RĂSPUNSURI ȚĂRĂNEȘTI LA CREȘTEREA DEMOGRAFICĂ ȘI CARACTERUL LOR EVAZIONIST ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVIII-LEA –PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

Liana Boruț

ABSTRACT

The work captures the problems facing the rural world from Crișana region in the context of the population growth during the second half of the XVIII century and the first half of the XIX century, the most important issue being the tension between the large number of the people to feed and the lack of existing food. In an attempt to address these problems, the farmers applied new solutions never tried before and also experienced ones with proven efficacy, including escapist solutions.

Keywords: rural world, population growth, escapist solutions

S-a spus de nenumărate ori că: “între cele mai spectaculoase fenomene ce însoțesc începuturile timpurilor moderne se situează puseul demografic, sesizabil cu precădere începând cu a doua jumătate a secolului al XVIII-lea” (Ștefănescu, 1998). Bineînțeles, afirmația face referire directă la spațiul crișan, dar în egală măsură este valabilă la nivelul întregii Transilvanii. Creșterea sporului natural este mai bine ilustrat prin compararea datelor oferite de conscrieri, cum ar fi cele domeniiale din 1721 și 1778 pentru domeniul episcopal al Beiușului.

Exemplu elocvent este următorul: la 1721, satul Broaste avea 11 familii, iar în 1778 numărul crescuse la 32, la Sudrigiu de la 23 la 39, la Pietroasa de la 20 la 55, la Târcaia de la 33 la 64, la Budureasa de la 20 la 99, iar la Pociovești de la 9 la 52 (Ștefănescu, 1998).

Explozia demografică a secolului al XVIII-lea a dus aproape inevitabil la crearea unor puternice tensiuni “între numărul mare al gurilor de hrănit și masa alimentară existentă” (Im Hof, 2003) și, pornind de aici la o creștere generală a ratei sărăciei.

Crește mai ales numărul iobagilor- în secolul al XVIII-lea spunea David Prodan, populația iobăgească merge spre dublare” (Prodan, 1989) – ușor de distins din punct de vedere economic prin puținătatea pământului pe care îl posedă “ trebuind să fructifice dealul, muntele, fiind mereu expuși la diferențieri și inferiorități vădite față de vecinii sau semenii lor.

Eforturile pentru asigurarea subzistenței s-au înmulțit în aceste condiții considerabil, *diminuarea masei alimentare și sporul demografic* determinând din toate părțile – stat, stăpâni de pământ, țărani- căutarea unor măsuri viabile și eficiente pentru ieșirea din impas. Soluții noi niciodată încercate până atunci sau din contră vechi și deci cu o eficacitate probată, au fost propuse pentru a compensa deficitul; rezultatele nu au fost întotdeauna la nivelul așteptărilor, regimul demografic continuând să fie dominat de trăsături ce pot fi încadrate celor de “vechi regim” în care dublarea populației trebuia neapărat urmată de o evoluție asemănătoare a disponibilităților alimentare” (Im Hof, 2003).

Agricultura a fost, deci, domeniul cheie de care a depins viața celei mai mari părți a populației în decursul intervalului supus atenției noastre.

În condițiile cererii masive de alimente care să asigure subzistența populației, toate terenurile prielnice agriculturii au început să fie intens valorificate. Exemplu elocvent ar fi acela că sesiile (loturi ale iobagilor),

părăsite au fost rapid luate în folosință de cei rămași pe loc în speranța că extinderea suprafețelor cultivate va fi în măsură să compenseze slaba productivitate sau pierderile provocate de factorii perturbatori.

Puținătatea pământului agricol raportat la numărul de oameni, concurența ridicată pentru luarea în posesie deplină sau măcar în folosință pentru o vreme a terenurilor nelucrate au fost din păcate, de multe ori, exploatate împotriva celor mulți și flămânzi de către un număr însemnat de stăpâni (Prodan, 1989). Și cum sporirea intensivă a producției era imposibilă chiar și pentru economia domeniială, soluția cea mai la îndemână a fost aceea a depozitării în vederea înglobării în rezerva seniorială.

Cu pământuri bune din ce în ce reduse și cu familii tot mai numeroase, multor țărani nu le-a rămas decât să-și învingă teama de necunoscut și să încerce orice altceva ce până atunci nu fusese verificat și probat de experiența și tradiția care le dirija autoritar viața, făcându-i în unele momente să cadă victime ale propriilor sisteme de valori. Una dintre soluțiile cele mai la îndemână începând din secolul al XIII-lea în contextul schimbărilor demografice survenite și al necesității asigurării hranei a fost aceea a participării locuitorilor din regiunile muntoase la muncile agricole în zonele de câmpie (Ștefănescu, 1987).

Fenomenul devenit începând cu secolul al XIX-lea chiar spectaculos prin masivitate (Ștefănescu, 1985) și generat fiind de necesitatea completării cu produse cerealiere este semnalat și într-o notă adresată prefectului comitatului Bihor de către conducerea domeniului Vașcău prin care se specifică faptul că mai mulți locuitori din Câmpanii de Sus și Câmpanii de Jos au plecat la muncă în zonele de câmpie de unde trimit alimente familiilor rămase acasă (Ștefănescu, 1985).

Pentru cea de-a doua jumătate a secolului al XVIII-lea fenomenul este amplu documentat: zeci de sate participând la economia în plin avânt a câmpiei.

Nu putem omite faptul că țăranul secolului al XVIII-lea trebuia să susțină o suprastructură împovăritoare- stăpânii de pământ, biserică, stat- pentru care trebuia să dea o parte din câștigul trudit, sub formă de bani- dijmă și nona din produse, trebuia să muncească cu vitele sau brațele un număr de zile, fapt pentru care înainte de reglementarea din 1770 – 1772 fenomenul fugii țăranilor de pe moșie era foarte frecvent (Ștefănescu, 1995).

Împovărațoare pentru gospodăria țărănească este în egală măsură *pretinderea robotei* în perioadele de vârf ale calendarului agricol “*ne ia la lucru când e timpul cel*

mai prețios” (Ștefănescu, 1995) se plâng cu consecvență țăranii. Adesea executarea muncilor proprii se puteau face doar în zilele ploioase ori în cele de sărbătoare.

În fața tuturor acestor vicisitudini, țăranul ripostează, iar prin caracterul său evazionist interpune între el și stăpânul de pământ o distanță- mai mare sau mai mică- care-i oferă posibilitatea participării la muncile agricole din câmpie- oferindu-i-se totodată posibilitatea obținerii unor venituri necontrolabile. Reacția n-a întârziat să apară: adunarea generală a comitatului Bihor interzicea la 1820, celor ce –și lăsau pământurile necultivate sau nu-și îndeplineau obligațiile către domenii, deplasarea pentru munci sezoniere la câmpie, sau cărașia cu var (Maxim și Mudura, 1974).

Este, după cum putem deduce din cele mai sus prezentate, în gândirea țărănească o grijă accentuată pentru a prezerva pentru sine și familia sa [extinsă] cât mai mult din producția, din bunurile, dar și din munca sa.

Confrunțați cu creșterea demografică continuă, țăranii răspund evazionar prin ocolirea utilizării instalațiilor domeniiale. Afirmția ne este susținută de anterioarele cercetări ale Anei Ilea, care a identificat pentru anul 1779 pe domeniul fiscal al Aleșdului 27 mori țărănești și doar 2 domeniiale (Ilea, 1979).

Încercarea de extindere prin lăzuire sau prin luarea în folosință a unor terenuri rămase pustii, a constituit, de asemenea, una din multele alte metode folosite pentru a compensa deficitul alimentar datorat presiunii demografice crescânde. În condițiile în care, după cum afirma și David Prodan “pământul reducându-se, tot mai multi (au rămas) fără pământ sau cu pământ sub nevoile lor de subzistență” sporind astfel neconținut “lipsa de pământ (și) foamea de pământ” (Prodan, 1984). Nici Dieta nu s-a dovedit a fi de partea lor, aceasta la 1810 întărea prevederile celei din 1791, continuând să ia măsuri în problema pădurii, stabilind pedepse împotriva țăranilor care “strică pădurea” și care defrișează fără aprobarea stăpânilor- 24 lovituri de băta, închisoare o lună și plata unor despăgubiri.

Nici răspunsurile din partea țăranilor n-au întârziat, mult timp mărirea producției putându-se face doar prin defrișări deoarece aceste pământuri smulse pădurii, erau scutite un anumit număr de ani de redevențe, de dijmă în principal. Ele constituind cum spune Barbu Ștefănescu singura avere imobilă a supusului (Ștefănescu, 1985) iar pentru a deține tot timpul o suprafață scutită obligațiilor, țăranul se vede nevoit să defrișeze în permanență.

În ciuda riscurilor la care se supuneau și a luptei necurmăte cu pădurea (Stahl și Stahl, 1968), defrișările au continuat să se extindă, lărgind astfel continuu aria suprafețelor cultivabile.

Să amintim însă faptul că defrișarea rămâne pentru țăranii, mult timp, forma preferată de sustragere de la obligațiile feudale.

Îndemnat de “pasiunea pământului și a vieții” (Chaunu, 1986) țăranul vede ca principală modalitate de mărire a suprafeței cultivate - de mărire a sesiei pentru a face față fragmentărilor cauzate de creșterea populației- efectuarea defrișării departe de sat, în locuri ascunse de perdele de pădure permițându-i prelungirea perioadei de folosire exclusivă și favorizând practica evazionistă.

La începutul secolului al XIX-lea pentru a scăpa de dijmă, mulți țăranii din sudul Bihorului își semănau cerealele în luminșurile pădurilor (Dan și Bona, 1972).

Aceste acțiuni de despădurire cu scopul obținerii de noi terenuri agricole confirmă “goana” după lărgirea suprafețelor, fiind însoțite aproape întotdeauna de plângeri în legătură cu încercările stăpânilor de a le acapara.

Concluzia ce poate fi extrasă din cele mai sus precizate este că țăranul supus a simțit posibilitatea de a defrișa ca una din șansele sale existențiale, poate și datorită faptului că, cel puțin parțial se putea sustrage controlului strict al producției de către factorii exteriori. Tocmai de aceea perspectiva pierderii unor asemenea oportunități îl determină să facă gesturi disperate, cum este cel al locuitorilor din Săliște de Beiuș, care la 1792 **“intră cu forța și defrișează pădurea stăpânului, atât cu securile cât și aprinzându-le** (Ilea, 1977).

Deosebită așadar prin rapiditate și spectaculozitate, creșterea demografică a secolului al XVIII-lea a împins treptat – treptat arealul la care ne referim dincolo de starea de echilibru dintre numărul de oameni și cantitatea de produse alimentare pe care o puteau obține pe cont propriu, balanța deficitară a celui de- al doilea element al ecuației înclinându-se puternic iar în încercarea de a depăși duritatea existențială recurge la evaziune.

BIBLIOGRAFIE

- Chaunu, P. (1986). *Civilizația Europei în Secolul Luminilor*. I, Editura Meridiane, București.
- Dan, M. & Bona, P. (1972). Mișcări și frământări țărănești în Bihor la sfârșitul secolului al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea. *Centenar muzéal orădean*. Oradea.
- Ilea, A. (1977). Lupta țăranimii din Bihor împotriva asupririi sociale în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. *Crisia*. VII, Oradea.
- Ilea, A. (1979). *Conscrierea veniturilor domeniului Aleșd din anul 1789, în Aleșd, 1904- 1979*, Oradea.
- Im Hof, U. (2003) *Europa Luminilor*. Polirom, Iași.
- Maxim, V. & Mudura, G. (1974). Valorificări etnografice din fonduri arhivistice. *Biharea*. II, Oradea.
- Prodan, D. (1989). *Problema iobăgiei în Transilvania, 1700- 1848*. Editura Științifică și Enciclopedică, București.
- Prodan, D. (1984). *Răscoala lui Horea*. vol. I, Editura Științifică și Enciclopedică, București.
- Stahl, H. & Stahl, P. (1968). *Civilizația vechilor sate românești*. Editura Științifică, București.
- Ștefănescu, B. (1998). *Lumea rurală din Crișana între Ev Mediu și Modern*. Editura Universității din Oradea, Oradea.
- Ștefănescu, B. (1985). Participarea locuitorilor zonei Beiuș la muncile agricole din câmpie (I) *Crisia*. XV, Oradea.
- Ștefănescu, B. (1995). *Tehnică agricolă și ritm de muncă în gospodăria țărănească din Crișana sec. al XVIII-lea și începuturile sec. al XIX-lea , vol. II*. Fundația culturală "Cele Trei Crișuri", Oradea.
- Ștefănescu, B. (1987). Importanța meteorologică a studierii agriculturii de munte în condițiile cercetării actuale. *Biharea*. XVII, Oradea.

IMPLICAȚII ALE EVOLUȚIILOR DEMOGRAFICE ASUPRA PIEȚEI FORȚEI DE MUNCĂ DIN ROMÂNIA

Liliana Ionaș, Universitatea "1 Decembrie 1918" Alba Iulia
Lucian Marina, Universitatea "1 Decembrie 1918" Alba Iulia

ABSTRACT

This paper assesses the impact of the demographic evolutions on the Romanian labour force market, especially on the work-aged population. We look for the evolution of the fifteen to sixty-four years old population, of the economically active and inactive Romanian population, since 1990 until 2009. In addition, we imagine some scenarios concerning the trends of the evolution of the effective and structure of the work-aged population. The beginning hypothesis is that the intensity and the calendar of the mortality is that from 2009. We use statistic data from Romanian Institute of Statistics. We try to relate our findings to the public policies (concerning employment, and pensioners).

Keywords: demographic and social changes, labour force market, economically active population, public policies

PRECIZĂRI CONCEPTUALE

Noțiunile de populație în vârstă de muncă, populație activă, populație inactivă, resurse de muncă, populație ocupată sunt utilizate în accepțiunea indicată de către Institutul Național de Statistică. Astfel, populația în vârstă de muncă include, conform legislației în vigoare, populația masculină cu vârsta cuprinsă între 16 și 62 de ani și populația feminină cu vârsta cuprinsă între 16 și 57 de ani. Există însă o ambiguitate în ceea ce privește definiția populației în vârstă de muncă, în sensul că, în cazul calculării unor indicatori, precum rata de activitate a populației sau rata de ocupare a populației în vârstă de muncă, se recurge la un alt interval de vârstă: 15-64 ani, atât pentru bărbați, cât și pentru femei. Această echivocitate a noțiunii de populație în vârstă de muncă ne-a determinat să analizăm evoluția populației în vârstă de muncă pentru ambele situații. Mai trebuie făcută încă o precizare, cu privire la comparabilitatea datelor, în cazul seriilor de timp. Institutul Național de Statistică atrage atenția asupra faptului că, începând cu anul 2002, datele referitoare la populația activă, populația inactivă, populația ocupată, șomaj nu pot fi comparate cu seriile anilor precedenți, din cauza aplicării unor definiții diferite. În lucrarea de față ne interesează mai degrabă tendințele de evoluție a populației în vârstă de muncă, a populației active, a populației inactive, a populației ocupate, a resurselor de muncă, înregistrate în perioada 1990-2009, nu atât cifrele absolute.

Resursele de muncă includ populația care dispune de ansamblul capacităților fizice și intelectuale care îi permit să desfășoare o activitate economică utilă. Resursele de muncă au un sens mai larg decât populația în vârstă de muncă. Resursele de muncă includ populația în vârstă de muncă (16-62 ani, în cazul bărbaților, respectiv 16-57 ani, în cazul femeilor), precum și persoanele aflate sub și peste limita legală a vârstei de muncă, active din punct de vedere economic. Din resursele de muncă sunt excluse persoanele care sunt în vârstă de muncă, dar sunt în incapacitate permanentă de muncă, precum și pensionarii în vârstă de muncă ce nu lucrează. Rata de activitate a resurselor de muncă se poate calcula ca raport, exprimat procentual, între populația activă civilă și resursele de muncă.

Populația activă este reprezentată de persoanele cu vârsta cuprinsă între 15 ani și 64 de ani, apte de muncă și care desfășoară o activitate utilă. Populația activă civilă include populația ocupată civilă și șomerii înregistrați. Rata brută de activitate se calculează ca raport, exprimat procentual, între populația activă civilă și volumul total al populației țării.

Populația ocupată include toate persoanele de 15 ani și peste, care au desfășurat o activitate economică aducătoare de venituri de cel puțin o oră în perioada de referință. Populația ocupată cuprinde și lucrătorii pe cont propriu, precum și lucrătorii familiali neremunerați.

Populația inactivă cuprinde, potrivit Institutului Național de Statistică, toate persoanele, indiferent de vârstă, care nu au desfășurat o activitate economico-socială în perioada de referință. Populația inactivă include și pensionarii, cu excepția celor care, deși au vârsta legală de pensionare, au rămas sau au fost reîncadrați în câmpul muncii.

DATE ȘI METODOLOGIE

Lucrarea își propune să surprindă dinamica populației în vârstă de muncă (în limitele ei legale, dar și cu vârsta cuprinsă între 15 și 64 de ani), din România, în perioada 1990-2009, precum și posibila evoluție viitoare, pe termen scurt (5 ani), a acesteia. Datele care stau la baza lucrării au fost preluate de la Institutul Național de Statistică România (www.insse.ro) și Comisia Națională de Prognoză (www.cnp.ro). Proiectarea populației în vârstă de muncă este o proiectare demografică derivată din proiectarea demografică fundamentală a populației totale (Ghețu, 1979; Pressat, 1974; Sora, Hristache și Mihăescu, 1996; Țarcă, 1997). Am luat ca punct de pornire efectivul și structura pe vârste și sexe a populației stabile României, la 1 ianuarie 2009. Am utilizat o variantă modificată a tabelului de mortalitate pentru perioada de referință 2004-2006, preluată de la Generali Asigurări S.A. (www.generali.ro), în care erau precizate doar probabilitățile de deces, pe vârste. Am extras din această tabelă informațiile referitoare la intervalul de vârstă 0-65 ani, pentru a le folosi ulterior, în proiectarea analitică a populației în vârstă de muncă (Tabel 1).

Tabel 1. Extras din tabela de mortalitate - anii 2004-2006 – România

Vârsta (ani)	q x masculin	q x feminin	p x masculin	p x feminin	p' x masculin	p' x feminin
0	0,0145	0,01122	0,9855	0,98878	0,992258	0,994016
1	0,000984	0,000748	0,999016	0,999252	0,999193	0,999343
2	0,00063	0,000567	0,99937	0,999433	0,999441	0,999575
3	0,000488	0,000284	0,999512	0,999716	0,999538	0,999747
4	0,000437	0,000223	0,999563	0,999777	0,999594	0,999752
5	0,000376	0,000274	0,999624	0,999726	0,999700	0,999762
6	0,000224	0,000203	0,999776	0,999797	0,999746	0,999792
7	0,000285	0,000213	0,999715	0,999787	0,999705	0,999782
8	0,000305	0,000223	0,999695	0,999777	0,999644	0,999772
9	0,000407	0,000233	0,999593	0,999767	0,999700	0,999767
10	0,000194	0,000233	0,999806	0,999767	0,999766	0,999757
11	0,000275	0,000254	0,999725	0,999746	0,999715	0,999741
12	0,000296	0,000264	0,999704	0,999736	0,999689	0,999736
13	0,000326	0,000264	0,999674	0,999736	0,999659	0,999731
14	0,000357	0,000274	0,999643	0,999726	0,999628	0,999716
15	0,000388	0,000295	0,999612	0,999705	0,999602	0,999705
16	0,000408	0,000295	0,999592	0,999705	0,999577	0,999700
17	0,000439	0,000305	0,999561	0,999695	0,999541	0,999685
18	0,00048	0,000325	0,99952	0,999675	0,999510	0,999675
19	0,000501	0,000325	0,999499	0,999675	0,999474	0,999665
20	0,000552	0,000346	0,999448	0,999654	0,999422	0,999654
21	0,000604	0,000346	0,999396	0,999654	0,999381	0,999644
22	0,000635	0,000366	0,999365	0,999634	0,999334	0,999629
23	0,000697	0,000377	0,999303	0,999623	0,999283	0,999618
24	0,000738	0,000387	0,999262	0,999613	0,999236	0,999608
25	0,00079	0,000397	0,99921	0,999603	0,999179	0,999598
26	0,000852	0,000408	0,999148	0,999592	0,999122	0,999577
27	0,000904	0,000439	0,999096	0,999561	0,999060	0,999556
28	0,000977	0,000449	0,999023	0,999551	0,998987	0,999536
29	0,00105	0,00048	0,99895	0,99952	0,998903	0,999500
30	0,001144	0,000521	0,998856	0,999479	0,998788	0,999464
31	0,00128	0,000552	0,99872	0,999448	0,998663	0,999423
32	0,001395	0,000603	0,998605	0,999397	0,998527	0,999366
33	0,001552	0,000665	0,998448	0,999335	0,998369	0,999299
34	0,00171	0,000737	0,99829	0,999263	0,998195	0,999217
35	0,0019	0,00083	0,9981	0,99917	0,998010	0,999124
36	0,00208	0,000923	0,99792	0,999077	0,997803	0,999026
37	0,002314	0,001026	0,997686	0,998974	0,997553	0,998922
38	0,00258	0,00113	0,99742	0,99887	0,997270	0,998823
39	0,00288	0,001224	0,99712	0,998776	0,996911	0,998703
40	0,003298	0,00137	0,996702	0,99863	0,996454	0,998557
41	0,003794	0,001516	0,996206	0,998484	0,995977	0,998390
42	0,004252	0,001704	0,995748	0,998296	0,995505	0,998186
43	0,004738	0,001924	0,995262	0,998076	0,994973	0,997934
44	0,005316	0,002208	0,994684	0,997792	0,994370	0,997665
45	0,005945	0,002462	0,994055	0,997538	0,993719	0,997400
46	0,006618	0,002739	0,993382	0,997261	0,993018	0,997096
47	0,007346	0,00307	0,992654	0,99693	0,992238	0,996774
48	0,008178	0,003383	0,991822	0,996617	0,991413	0,996449
49	0,008996	0,00372	0,991004	0,99628	0,990551	0,996125
50	0,009902	0,00403	0,990098	0,99597	0,989711	0,995814
51	0,010676	0,004342	0,989324	0,995658	0,988914	0,995446
52	0,011496	0,004766	0,988504	0,995234	0,987949	0,995020
53	0,012607	0,005195	0,987393	0,994805	0,986800	0,994572
54	0,013794	0,005662	0,986206	0,994338	0,985702	0,994122
55	0,014802	0,006094	0,985198	0,993906	0,984596	0,993599
56	0,016007	0,006708	0,983993	0,993292	0,983351	0,993051
57	0,017291	0,007191	0,982709	0,992809	0,981900	0,992452

58	0,01891	0,007905	0,98109	0,992095	0,980396	0,991697
59	0,020298	0,008701	0,979702	0,991299	0,978853	0,990852
60	0,021996	0,009596	0,978004	0,990404	0,977150	0,989979
61	0,023704	0,010447	0,976296	0,989553	0,975346	0,989046
62	0,025604	0,011461	0,974396	0,988539	0,973353	0,988051
63	0,027691	0,012438	0,972309	0,987562	0,971302	0,986921
64	0,029706	0,01372	0,970294	0,98628	0,969046	0,985650
65	0,032203	0,01498	0,967797	0,98502	0,966540	0,984267

Sursa: Generali Asigurări S.A. (www.generali.ro)

În tabelul nr. 1 am utilizat următoarele notații: q_x masculin, reprezentând probabilitatea de deces între vârsta x și vârsta $x + 1$ (riscul la care este supusă o persoană care a ajuns la vârsta x de a deceda până la aniversarea următoare) pentru populația masculină, q_x feminin, reprezentând probabilitatea de deces între vârsta x și vârsta $x + 1$ pentru populația feminină, p_x masculin, reprezentând probabilitatea de supraviețuire (probabilitatea ca persoanele aflate în viață la vârsta x să ajungă la vârsta $x + 1$) pentru populația masculină, p_x feminin, reprezentând probabilitatea de supraviețuire pentru populația feminină. Întrucât în proiectarea populației nu se lucrează cu probabilitățile de supraviețuire sau de deces în forma în care se găsesc în tabela de mortalitate, am calculat probabilitățile de supraviețuire de perspectivă, p'_x , ca medie aritmetică a probabilităților de supraviețuire la două vârste consecutive. Mortalitatea prezintă, pe termen scurt, o relativă stabilitate, astfel încât am aplicat efectivelor populației stabile de la 1 ianuarie 2009 probabilitățile de supraviețuire de perspectivă pentru calculul numărului de supraviețuitori din intervalul de vârstă 15–64 ani, pentru

orizontul de timp 2010–2014. Am neglijat acțiunea altor factori care influențează dinamica populației (migrația).

Pentru determinarea numărului de supraviețuitori bărbați (Tabel nr. 2), respectiv femei (Tabel nr. 3), din intervalul de vârstă 15–64 ani din perioada 2010–2014 am utilizat următoarele formule:

$$Px_{2010} = P_{x-12009} \times p'_{x-1} \quad (1)$$

$$Px_{2011} = P_{x-12010} \times p'_{x-1} \quad (2)$$

$$Px_{2012} = P_{x-12011} \times p'_{x-1} \quad (3)$$

$$Px_{2013} = P_{x-12012} \times p'_{x-1} \quad (4)$$

$$Px_{2014} = P_{x-12013} \times p'_{x-1} \quad (5),$$

unde:

- p'_{x-1} reprezintă probabilitatea de supraviețuire de perspectivă a populației de vârstă $x-1$, calculată pe baza datelor din tabela de mortalitate pe anii 2004–2006 (tabel nr. 1).

- Px_{2010} , Px_{2011} , Px_{2012} , Px_{2013} , Px_{2014} reprezintă supraviețuitorii de vârstă x la 1 ianuarie anul 2010, respectiv 2011, 2012, 2013 și 2014;

- $Px-12009$, $Px-12010$, $Px-12011$, $Px-12012$, $Px-12013$ reprezintă supraviețuitorii de vârstă $x-1$ la 1 ianuarie anul 2009, respectiv 2010, 2011, 2012 și 2013.

Tabel 2. Proiectarea analitică, pe vârste, a populației masculine în vârstă de muncă

Vârsta (ani)	p'_x masculin	Populația la 1 ianuarie					
		2009	2010	2011	2012	2013	2014
15	0,999602	119458	118543	113840	111116	112492	114343
16	0,999577	127942	119410	118496	113794	111072	112448
17	0,999541	131599	127888	119360	118445	113746	111025
18	0,999510	149304	131539	127829	119305	118391	113694
19	0,999474	172394	149231	131474	127766	119247	118333
20	0,999422	176211	172303	149152	131405	127699	119184
21	0,999381	179434	176109	172204	149066	131329	127625
22	0,999334	181263	179323	176000	172097	148974	131247
23	0,999283	171475	181142	179203	175883	171982	148874
24	0,999236	167145	171352	181012	179075	175757	171859
25	0,999179	152063	167017	171221	180874	178938	175622
26	0,999122	160350	151938	166880	171080	180726	178791
27	0,999060	168956	160209	151805	166734	170930	180567
28	0,998987	183039	168797	160059	151662	166577	170770
29	0,998903	181663	182853	168626	159896	151508	166408
30	0,998788	183292	181464	182653	168441	159721	151342
31	0,998663	184092	183070	181244	182432	168237	159527
32	0,998527	180286	183846	182825	181001	182188	168012
33	0,998369	180532	180020	183575	182556	180735	181919
34	0,998195	181394	180238	179727	183275	182258	180440
35	0,998010	160365	181067	179912	179402	182945	181929
36	0,997803	165418	160046	180706	179554	179045	182581
37	0,997553	166106	165055	159694	180309	179160	178652
38	0,997270	179408	165700	164651	159303	179868	178721
39	0,996911	190070	178918	165247	164201	158869	179377
40	0,996454	215353	189483	178366	164737	163694	158378

41	0,995977	213397	214589	188811	177733	164153	163114
42	0,995505	113384	212539	213726	188051	177018	163492
43	0,994973	115454	112874	211583	212765	187206	176222
44	0,994370	117352	114874	112307	210520	211696	186265
45	0,993719	118231	116691	114227	111675	209334	210504
46	0,993018	120011	117488	115958	113509	110973	208019
47	0,992238	126160	119173	116668	115149	112717	110198
48	0,991413	136107	125181	118248	115762	114255	111842
49	0,990551	137673	134938	124106	117233	114768	113274
50	0,989711	144152	136372	133663	122933	116125	113684
51	0,988914	147916	142669	134969	132288	121668	114930
52	0,987949	151979	146276	141087	133473	130821	120319
53	0,986800	155183	150147	144513	139387	131864	129245
54	0,985702	146096	153135	148165	142606	137547	130124
55	0,984596	134870	144007	150945	146047	140567	135580
56	0,983351	136623	132792	141789	148620	143797	138401
57	0,981900	130754	134348	130582	139428	146145	141403
58	0,980396	134805	128387	131917	128218	136904	143500
59	0,978853	133627	132162	125870	129330	125704	134221
60	0,977150	109924	130801	129367	123209	126596	123046
61	0,975346	100094	107412	127812	126411	120393	123703
62	0,973353	99205	97626	104764	124661	123295	117425
63	0,971302	78710	96561	95025	101972	121339	120009
64	0,969046	88132	76451	93790	92298	99046	117857
populație masculină 15-64 ani		7498451	7484056	7475653	7446689	7420018	7388046
populație masculină 16-62 ani		7212151	7192501	7172999	7141303	7087140	7035836

Sursa: Institutul Național de Statistică România - Populația stabilă la 1 ianuarie 2009 (<http://statistici.insse.ro>)

Tabel 3. Proiectarea analitică, pe vârste, a populației feminine în vârstă de muncă

Vârsta (ani)	p'x feminin	Populația la 1 ianuarie					
		2009	2010	2011	2012	2013	2014
15	0,999705	114477	112391	108591	106187	106407	109663
16	0,999700	122445	114443	112358	108559	106156	106376
17	0,999685	124762	122408	114409	112324	108526	106124
18	0,999675	143494	124723	122370	114373	112289	108492
19	0,999665	166367	143447	124682	122330	114336	112252
20	0,999654	170209	166311	143399	124640	122289	114297
21	0,999644	172731	170150	166254	143350	124597	122247
22	0,999629	173379	172670	170090	166194	143299	124553
23	0,999618	163503	173315	172605	170026	166133	143245
24	0,999608	158810	163441	173248	172539	169961	166069
25	0,999598	143955	158748	163376	173180	172472	169895
26	0,999577	153155	143897	158684	163311	173111	172402
27	0,999556	163684	153090	143836	158617	163242	173037
28	0,999536	174288	163611	153022	143772	158546	163169
29	0,999500	171269	174207	163535	152951	143705	158473
30	0,999464	174341	171183	174120	163453	152875	143634
31	0,999423	175031	174247	171091	174026	163366	152793
32	0,999366	170520	174930	174147	170993	173926	163271
33	0,999299	171428	170412	174819	174036	170884	173816
34	0,999217	173001	171308	170292	174696	173914	170764
35	0,999124	153348	172865	171174	170159	174560	173778
36	0,999026	160154	153214	172714	171024	170010	174407
37	0,998922	160880	159998	153064	172546	170857	169844
38	0,998823	175266	160707	159825	152899	172360	170673
39	0,998703	185324	175060	160517	159637	152719	172157
40	0,998557	211278	185084	174833	160309	159430	152521
41	0,998390	211212	210973	184817	174580	160078	159200
42	0,998186	110897	210872	210633	184519	174299	159820
43	0,997934	115135	110696	210489	210251	184184	173983

44	0,997665	117127	114897	110467	210055	209817	183804
45	0,997400	119416	116854	114629	110209	209564	209327
46	0,997096	121979	119105	116550	114331	109923	209019
47	0,996774	127931	121625	118760	116211	113999	109603
48	0,996449	139715	127518	121232	118376	115836	113631
49	0,996125	142166	139219	127065	120802	117956	115425
50	0,995814	151291	141615	138679	126573	120334	117499
51	0,995446	156873	150658	141022	138099	126043	119830
52	0,995020	162631	156159	149972	140380	137470	125469
53	0,994572	167438	161821	155381	149225	139681	136785
54	0,994122	158911	166529	160943	154537	148415	138923
55	0,993599	147745	157977	165550	159997	153629	147542
56	0,993051	150480	146799	156966	164491	158972	152646
57	0,992452	145636	149434	145779	155875	163347	157868
58	0,991697	151990	144537	148306	144679	154698	162114
59	0,990852	152358	150728	143337	147075	143477	153414
60	0,989979	126401	150964	149349	142025	145729	142165
61	0,989046	114237	125134	149451	147852	140602	144269
62	0,988051	116319	112986	123764	147814	146233	139062
63	0,986921	95216	114929	111636	122285	146048	144485
64	0,985650	107732	93971	113426	110175	120685	144138
populație feminină 15-64 ani		7537935	7521858	7515259	7486550	7460989	7427973
populație feminină 16-57 ani		6559205	6516219	6467400	6418457	6357109	6288663

Sursa: Institutul Național de Statistică România - Populația stabilă la 1 ianuarie 2009 (<http://statistici.INSSE.ro>)

CONCLUZII

În perioada 1990-2009, după cum se poate urmări și grafic, în figura 1, populația cu vârsta cuprinsă între 15 și 64 de ani a scăzut ușor, din punct de vedere numeric. Tendința va fi, în condițiile menținerii regimului mortalității din 2009, de scădere numerică, și în perioada 2010-2014 (Fig. 1). Populația în vârstă de muncă (limite legale) urmează același trend descendent, ca și populația cu vârsta cuprinsă între 15 și 64 de ani (Fig. 1).

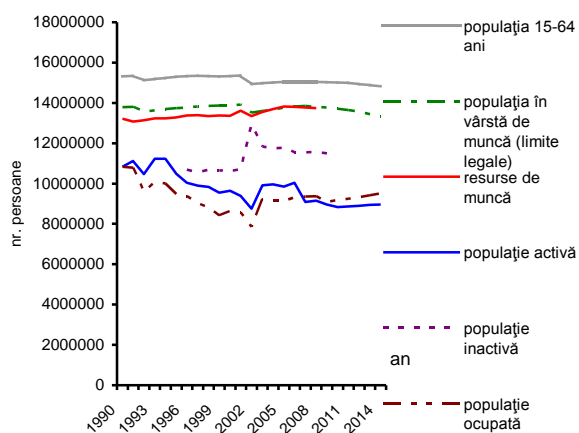

Fig. 1. Populația în vârstă de muncă, resurse de muncă, populație activă, populație inactivă populație ocupată, în perioada 1990-2009 - România

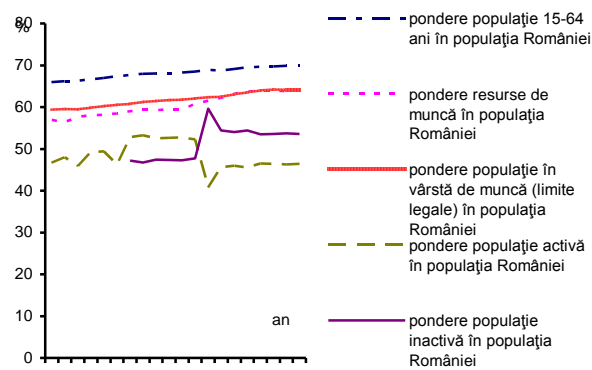

Fig. 2. Pondere resurse de muncă, pondere populație în vârstă de muncă, pondere populație activă, pondere populație inactivă, în totalul populației României - perioada 1990-2009

Comparativ cu populația în vârstă de muncă, resursele de muncă au înregistrat, în perioada 1990-2008, un trend ușor ascendent (Fig. 1). Schimbarea, în 2002, a definițiilor cu care a operat anterior Institutul Național de Statistică e posibil să explice forma curbelor corespunzătoare populației inactive, populației active și populației ocupate.

Populația activă din România a scăzut numeric pe ansamblul perioadei 1990-2009 (Fig. 1). Fluctuațiile numerice ale populației active au existat în fiecare an calendaristic din perioada menționată.

În contrast cu populația activă, populația inactivă din punct de vedere economic a crescut numeric de-a lungul perioadei 1996-2009 (Fig. 1). Ținând cont de faptul că populația României se caracterizează printr-un nivel scăzut al fertilității, după 1996, putem presupune că această creștere numerică a populației inactive se datorează mai cu seamă contribuției aduse de creșterea ponderii pensionarilor în populația inactivă (și nu doar

aplicării altor definiții). De altfel, în nota de fundamentare a bugetului asigurărilor sociale de stat, pentru perioada 2007-2013 (disponibilă la: www.presidency.ro), se estimează că numărul mediu de pensionari va crește continuu, în perioada 2007-2013. Raportul dintre populația activă și populația inactivă a evoluat de la valori supraunitare (apropiate de valoarea 1,1), înregistrate în perioada 1996-2001, la valori subunitare (apropiate de valoarea 0,9), din 2002 încolo.

Populația ocupată a scăzut numeric, în perioada 1990-2009 (Fig. 1).

Raportat la totalul populației României, în perioada 1990-2009, a crescut proporția populației în vârstă de muncă (limite legale), a resurselor de muncă, a populației inactive, a populației cu vârstă cuprinsă între 15 și 64 de ani (Fig. 2). Pe termen scurt, e posibil ca ponderea populației active a României, ponderea resurselor de muncă, a populației în vârstă de muncă (ce susține, potențial, populația dependentă din punct de vedere economic) să crească, iar ponderea populației inactive să scadă. O eventuală extindere a limitelor legale ale vârstei de muncă, până la 64 de ani, atât pentru bărbați, cât și pentru femei, ar reduce, pe termen scurt, din presiunea

exercitată de segmentul de populație inactivă, reprezentat de către pensionari, asupra populației economic active.

BIBLIOGRAFIE

- Ghețau, V. (1979). *Perspective demografice*. Editura Științifică și Enciclopedică, București.
- Pressat, R. (1974). *Analiza demografică*. Editura Științifică, București.
- Sora, V., Hristache, I. & Mihăescu, C. (1996). *Demografie și statistică socială*. Editura Economică, București.
- Țarcă, M. (1997). *Demografie*. Editura Economică, București.
- *** (2007). Fundamentarea Bugetului Asigurărilor Sociale de Stat (B.A.S.S.) 2007-2013, disponibil la: <http://www.presidency.ro>, consultat în 28.06.2010
- *** (2009). Prognoza pe termen mediu 2009-2014 – varianta de toamnă 2009, disponibil la: <http://www.cnp.ro/ro/prognoze>, consultat în 28.06.2010
- *** Tabela de mortalitate - anii 2004-2006 – România, disponibil la: www.generali.ro/lista-tabele-mortalitate.pdf, consultat în 25.05.2010

INFLUENȚA FACTORILOR DE DEZVOLTARE ECONOMICĂ ASUPRA DEZVOLTĂRII SECTORULUI EDUCAȚIONAL ȘI CERCETARE

Irina Oriol, Universitatea "Eftimie Murgu" Reșița
Lavinia Elisabeta Popp, Universitatea "Eftimie Murgu" Reșița
Claudia Livia Andrișoi, Universitatea "Eftimie Murgu" Reșița

ABSTRACT

The work hereby RRD (research data development) analysis the official statistical data and economics models, the existence and type of macroeconomic indicators and the actors of RRD. The statistics program SPSS 17.00 made it possible develops these models. The coefficients of elasticity obtained from Calculation demonstrated once again the link between effective final consumption and RRD expenses. If consumption rises with 1%, the expenses with RRD will rise with about 0,732%. Expenses will rise with 0,528% as disposable income will rise

Keywords. Economic indicators, regression, correlation, elasticity, forecasting

Conceptul de capital uman corespunde cu abilitățile și cunoștințele unei persoane care îi facilitează schimbarea în acțiune și creștere economică (Coleman, 1988). Costurile capitalului uman sunt generate în speranța unor beneficii viitoare, de unde și termenul de "investiție" în resurse umane. Asemenea tuturor investițiilor, și în cadrul investiției educaționale există o problemă cheie - problema economică. Rezolvarea ei depinde de măsura în care beneficiile depășesc sau nu costurile cu o sumă care satisface (sau nu) criteriile de investiție. Între investiția în capitalul uman și investiția în capitalul fizic există o asemănare directă, dar există și deosebiri. În primul rând, capitalul uman nu poate fi considerat o garanție deoarece nu are calitate comercială, nu se poate dispersa sau diversifica riscul, la fel ca în cazul capitalului fizic. Există și asemănări între capitalul uman și capitalul fizic – pot suferi deprecieri. Însă, capitalul uman, spre deosebire de cel fizic, poate determina atât nivelul valorii adăugate create în economie prin participarea nemijlocită în procesul de producție, cât și rata de creștere a valorii adăugate prin capacitatea sa inovatoare. Maximizarea celor două roluri ale capitalului uman este posibilă prin asigurarea educației populației.

"Cu toate că serviciile din domeniul educației nu sunt servicii publice în sensul strict al definiției, nefiind caracterizate nici de nonrivalitate și nici de nonexcludere, totuși aceste servicii sunt subvenționate parțial sau total de oricare guvern din lume. Principalele motive sunt: 1) datorită faptului că beneficiile sociale generate de capitalul uman depășesc suma beneficiilor individuale, stimularea consumului serviciilor de educație impune reducerea costurilor acestora la nivel de individ; 2) asigurarea echității și coeziunii sociale impune accesul tuturor membrilor societății la procesul de acumulare a capitalului uman și egalitatea de șanse în procesul de acumulare a capitalului uman, indiferent de diferențele financiare sau nonfinanciare între membrii societății" (Suciu, 2000).

Dezvoltarea capitalului uman și creșterea competitivității prin formare inițială și continuă, pentru o piață a muncii flexibilă și globalizată, reprezintă obiective majore de dezvoltare contemporană.

Contextul social, politic și economic al ultimelor două decenii a favorizat la nivel european o "explozie" de

intervenții majore orientate către îmbunătățirea performanțelor, calității, rezultatelor în învățământ, sănătate, protecție socială. Universul educației fuzionat cu universul muncii și cu universul cercetării constituie cheia arderii etapelor pentru intrarea României în cea de-a doua modernitate.

Nu este suficientă adaptarea ci este necesară restructurarea profundă și continuă a sistemului educațional, atât sub aspect legislativ instituțional cât și din punct de vedere al conținutului factorial al procesului educațional. Modificările în cadrul sistemului social, în special cel educațional, s-au adaptat în permanență la cerințele pieței forței de muncă, care a determinat și o revalorificare a sistemului educației în rândul adulților. În acest scop sunt binevenite și importante investițiile din cadrul fondurilor europene de dezvoltare a resurselor umane.

Treptat s-au dezvoltat sistemele și mecanismele de suport pentru promovarea învățării pe tot parcursul vieții. Sistemele Bologna și Lisabona, în contextul pregătirii pentru integrare și acum, ca stat membru al UE, au imprimat noi impulsuri de reformare întregului sistem educațional din România.

Reforma învățământului universitar din România este indispensabilă necesară și se orientează spre rezolvarea următoarelor nevoi:

- compatibilizarea globală cu sistemele de învățământ europene și dezvoltarea relațiilor funcționale și de mobilitate între instituțiile de învățământ superior;
- optimizarea sistemului la nivel național ca rezultat al nevoii adaptării sistemului educației inițiale cerințelor pieței muncii;
- dezvoltarea unor sisteme și conexiuni funcționale între piața educației, piața cercetare – dezvoltare (C-D) și piața muncii care să permită dezvoltarea unui învățământ superior eficient, performant, calitativ și flexibil, care să încorporeze noi cunoștințe să dezvolte metode moderne de învățare, să permită valorizarea cunoștințelor și valorificarea abilităților și competențelor studenților încă din sistemul de formare (Vasile, 2007).

Sprijinul Uniunii Europene, constă în ajutor financiar și asistență tehnică, după cum am menționat mai sus.

Eforturile sunt semnificative în condițiile raportării la nevoile economico-sociale contemporane ale societății.

Programele de reformă au drept scop de a etala sistemul de educație românesc în limitele de structură desenate de nevoile unui sistem economic actual în care finalitatea actului educațional este orientat către calitate și competență.

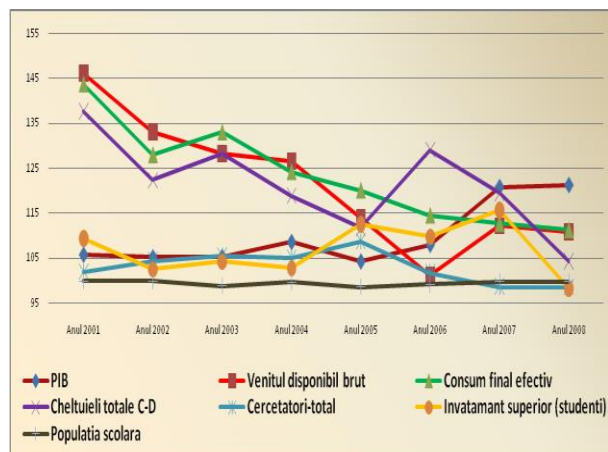

Fig. 1. Dinamica indicatorilor economici (față de anul precedent%)

Sursa: Calculat în baza datelor statistice.

<http://www.insse.ro/cms/rv/pages/anuarstatistic2007.ro.do>

Conform "Programului de guvernare 2009-2012 al României" pentru dezvoltarea educației sau stabilit următoarele obiective (Programul de guvernare 2009-2012, pp. 20-26):

1. realizarea unui sistem educațional stabil, echitabil, eficient și relevant;
2. alocarea a 6% din PIB pentru educație;
3. transformarea educației timpurii în bun public;

4. descentralizarea învățământului preuniversitar și creșterea autonomiei școlilor;
5. introducerea unui curriculum școlar bazat pe competențe;
8. asigurarea calității și stimularea excelenței în învățământul superior de stat și privat;
9. educația permanentă în vederea obținerii unor calificări noi, a extinderii specializării și perfecționării etc.

În România, cheltuielile cu învățământul reprezintă 3,4% din produsul intern brut (PIB), iar cele cu sănătatea în jur de 4%-5%, din care 3,5% reprezintă cheltuieli publice. În țări dezvoltate membre ale Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE) cheltuielile cu sanatatea variază între 7,5% din PIB în Finlanda și 11% în Franța sau Elveția, iar cele cu educația între 4,6% în Germania și 8% în Norvegia și Danemarca.

Dinamica indicatorilor macroeconomici (PIB, venitul disponibil brut, consumul final), indicatorilor privind educația (învățământul superior (studenti), populația școlară) și cercetare dezvoltare (cheltuieli și cercetători) arată deprecieri pentru toți indicatorii (vezi tabelul 1 și figura 1).

Comparativ cu anul 2001 cele mai mari scăderi s-au înregistrat la venitul disponibil brut aproximativ de 25%, consumul final efectiv de 23%, iar consumul pentru cercetare de 25%.

Numarul studenților înmatriculați în instituțiile superioare de învățământ, conform datelor statistice, au înregistrat creșteri în anul 2005 comparativ cu 2004 de 12% și în anul 2007 cu 15%. Dar va urma o scădere a numărului de studenți sub influența a doi factori: de natură demografică (scăderea natalității populației spre finalul anilor '80) și de natură economică (criza economică internă și internațională).

Tabel 1. Dinamica indicatorilor economici (față de anul precedent%)

Indicatori	Anul 2001	Anul 2002	Anul 2003	Anul 2004	Anul 2005	Anul 2006	Anul 2007	Anul 2008
Produsul Intern brut (I_{PIB})	105,7	105,1	105,2	108,5	104,2	107,9	120,70	121,14
Venitul disponibil brut (V_{DB})	146,02	132,92	128,11	126,36	113,80	100,98	112,05	110,75
Consum final efectiv (I_{CFE})	143,64	127,94	132,97	124,18	120,05	114,51	112,67	111,25
Cheltuieli Cercetare dezvoltare ($I_{ch C-D}$)	137,65	122,30	128,09	118,86	111,68	129,00	119,40	104,22
Cercetatori-total I_{cerc}	101,80	104,40	105,41	104,95	108,64	101,74	98,50	98,48
Învățământ superior (studenti) $I_{inv.super}$	109,20	102,42	104,11	102,67	112,41	109,64	115,51	98,21
Populația școlară ($I_{pop.scolare}$)	99,71	99,76	98,73	99,46	98,47	99,02	99,65	99,65

Sursa: Calculat în baza datelor statistice. <http://www.insse.ro/cms/rv/pages/anuarstatistic2007.ro.do>

În toate țările economic dezvoltate există un suport de susținere privind cercetările și implicarea cercetătorilor în atingerea obiectivelor de dezvoltare socio-economică.

În lucrarea de față am analizat în baza datelor statistice oficiale și a modelelor econometrice existența și felul legăturii dintre indicatorii macroeconomici și actorii

din domeniul cercetării și dezvoltării. Construirea modelelor a fost posibilă în baza utilizării programului statistic SPSS 17.0 (Statistical Package for the Social Sciences).

Tabel 2. Modelul de regresie

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics					Durbin-Watson
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change	
1	0,958 ^a	0,917	0,710	5,64005	0,917	4,425	5	2	0,195	
2	0,953 ^b	0,908	0,785	4,85395	-0,009	,222	1	2	0,684	
3	0,928 ^c	0,861	0,756	5,16900	-0,047	1,536	1	3	0,303	
4	0,888 ^d	0,789	0,704	5,69251	-0,072	2,064	1	4	0,224	2,749

a. Predictors: (Constant), $I_{inv.super}$, I_{cerc} , I_{VDB} , I_{PIB} , I_{CFE}

b. Predictors: (Constant), $I_{inv.super}$, I_{cerc} , I_{PIB} , I_{CFE}

c. Predictors: (Constant), $I_{inv.super}$, I_{cerc} , I_{PIB}

d. Predictors: (Constant), I_{cerc} , I_{PIB}

e. Dependent Variable: $I_{ch\ C-D}$

Tabel 3. Coeficienți de corelație

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	95% Confidence Interval for B	
		B	Std. Error	Beta			Lower Bound	Upper Bound
1	(Constant)	482,935	279,147		1,730	,226	-718,138	1684,008
	I_{VDB}	-,255	,542	-,355	-,471	,684	-2,586	2,076
	I_{CFE}	,707	,884	,755	,800	,508	-3,095	4,509
	I_{cerc}	-2,939	1,366	-,990	-2,152	,164	-8,817	2,938
	$I_{inv.super}$,476	,396	,265	1,203	,352	-1,226	2,178
	I_{PIB}	-1,511	,990	-1,012	-1,527	,266	-5,769	2,747
2	(Constant)	550,238	206,405		2,666	,076	-106,634	1207,110
	I_{CFE}	,315	,254	,336	1,239	,303	-,493	1,123
	I_{cerc}	-3,195	1,079	-1,076	-2,962	,059	-6,628	,238
	$I_{inv.super}$,542	,318	,302	1,702	,187	-,471	1,556
	I_{PIB}	-1,789	,684	-1,198	-2,617	,079	-3,965	,386
3	(Constant)	727,645	158,359		4,595	,010	287,970	1167,321
	I_{cerc}	-3,831	1,010	-1,291	-3,792	,019	-6,636	-1,026
	$I_{inv.super}$,481	,335	,268	1,437	,224	-,449	1,412
	I_{PIB}	-2,396	,508	-1,604	-4,712	,009	-3,807	-,984
4	(Constant)	781,822	169,381		4,616	,006	346,414	1217,230
	I_{cerc}	-3,839	1,113	-1,293	-3,450	,018	-6,699	-,979
	I_{PIB}	-2,414	,560	-1,616	-4,313	,008	-3,853	-,975

În urma prelucrării datelor, folosind metoda excluderii factorilor de influență, au rezultat patru modele (vezi tabelul 2). Pentru toate modelele factorul rezultativ a fost considerat dinamica cheltuielilor pentru C-D ($I_{ch\ C-D}$).

Pentru fiecare model coeficientul de corelație R (tabelul 2) este mai mare de valoarea 0,8 ceea ce demonstrează că există legătură între variabilele incluse în studiu, înregistrându-se o legătură directă și puternică. Legătura directă (valoare pozitivă) înseamnă că la creșterea valorilor factorilor incluși în analiza (dinamica venitului disponibil brut, consumului final efectiv, produsului intern brut, numărului studenților din învățământul superior și numărului cercetătorilor), va crește și factorul dependent – dinamica cheltuielilor cercetare dezvoltare.

Legatura puternică înseamnă tendința către valorile marginale ± 1 a coeficienților de corelație. Există o gamă largă de factori care influențează valoarea cheltuielilor prevăzute pentru cercetare și dezvoltare dar, care nu sunt incluși în studiul dat.

Același lucru este confirmat și de valorile coeficientului de determinație R Square (tabelul 2), care la fel au valori ce depășesc 0,789, însemnând o legătura directă și moderată.

Testul Durbin-Watson (D-W) (interval de încadrare între valoarea 0 și 4) se folosește la verificarea ipotezei nule (H_0), ceea ce înseamnă inexistența autocorelării valorilor reziduale. Pentru fiecare model valorile testului D-W sunt încadrate între 2,045 și 2,749 (vezi tabelul 2).

Tabelul Coefficients Correlations (tabelul 3) prezintă coeficienți nestandardizați ai modelelor de regresie

estimate, erorile standard ale acestora, coeficienții de regresie standardizati cu erorile standard corespunzatoare, precum și valorile statisticii test t și valorile Sig. corespunzătoare.

Pentru exemplul dat, valorile Sig. mai mici decât 0,05 arată că β (panta dreptei de regresie) corespunde unei legături semnificative între cele două variabile.

Coliniaritatea exprimă existența unor corelații puternice între variabilele independente. În cazul acestor

situații se calculează statisticile toleranței (interval de variație între 0 și 1), numai pentru variabilele independente, variabila dependentă este exclusă din modele. Cu cât valoarea toleranței este mai mică, mai apropiată de zero, cu atât variabilele independente sunt explicate printr-o combinație liniară a celorlalte variabile independente.

Tabel 4. Matricea corelațiilor parțiale

		$I_{ch\ C-D}$	I_{VDB}	I_{CFE}	I_{cerc}	$I_{inv.super.}$	I_{PIB}
Pearson Correlation	$I_{ch\ C-D}$	1,000	,528	,720	,059	,292	-,535
	I_{VDB}	,528	1,000	,926	,238	-,202	-,467
	I_{CFE}	,720	,926	1,000	,370	-,073	-,671
	I_{cerc}	,059	,238	,370	1,000	,029	-,836
	$I_{inv.super.}$,292	-,202	-,073	,029	1,000	-,038
	I_{PIB}	-,535	-,467	-,671	-,836	-,038	1,000

În tabelul 4 este prezentată matricea coeficienților de corelație, în baza căreia ecuația de legătură dintre factorii incluși în studiul dat:

$$I_{chC-D} = 0,528 \cdot I_{VDB} + 0,720 \cdot I_{CFE} + 0,059 \cdot I_{cerc} + 0,292 \cdot I_{inv.super} - 0,535 \cdot I_{PIB}$$

Dinamica produsului intern brut este singurul factor care, în mod direct, duce la scaderea dinamicii cheltuielilor prevăzute pentru domeniul de cercetare dezvoltare. Influența directă asupra factorului rezultat, în cazul studiului dat, este reprezentată de toți ceilalți factori din model, influența cea mai mare revenind factorului consum final efectiv – coeficientul de influență este de 0,720 pentru care valoarea semnificației Sig. este de 0,022 (mai mică decât valoarea admisă de 0,05).

Coeficienții de elasticitate (E_i) încă odată sporesc gradul de comparabilitate a coeficienților de regresie (vezi tabelul 5).

Tabel 5. Coeficienți de elasticitate

	Indici medii	Coeficienții de elasticitate (E_i)
$I_{ch\ C-D}$	1,2140	-
I_{VDB}	1,2137	0,528
I_{CFE}	1,2340	0,732
I_{cerc}	1,0299	0,050
$I_{inv.super.}$	1,0677	0,257
I_{PIB}	1,0980	-0,484

Conform coeficienților de elasticitate calculati încă odată a fost demonstrată legatura puternică dintre consumul final efectiv și cheltuielile prevăzute pentru cercetare și dezvoltare. La creșterea consumului cu un procent cheltuielile pentru cercetare și dezvoltare vor crește cu aproximativ 0,732% . Cu 0,528% vor spori cheltuielile și în baza venitului disponibil brut.

Tabel 6. Calcule de previziune

	Anul 2009	Anul 2010	Anul 2011	Anul 2012	Anul 2013
Cercetatori-total persoane	28766	28314	27862	27417	26979
Salariați din activitatea de cercetare-dezvoltare pers	11891	11326	10787	10474	10170
Invatamant superior	918129	945161	972192	974079	975971
P școlara	4315241	4300150	4285112	4292396	4299693

Sursa: Calculat în baza datelor statistice oficiale. <http://www.insse.ro/cms/rw/pages/anuarstatistic2007.ro>

Numărul de cercetători de mâine depinde de tineretul studios de astăzi. Calculele de previziune efectuate (vezi tabelul 6) arată numărul studenților v-a crește pe parcursul următorilor doi ani. Dar trebuie să corelăm neapărat și cu previziunile privind efectivul populației școlare. Calculele arată că pentru următorii doi ani se vor înregistra scăderi privind ponderea numărului de studenți în raport cu populația școlară – de la 21,98% în anul 2010 până la 22,70% în anul 2013 (vezi figura).

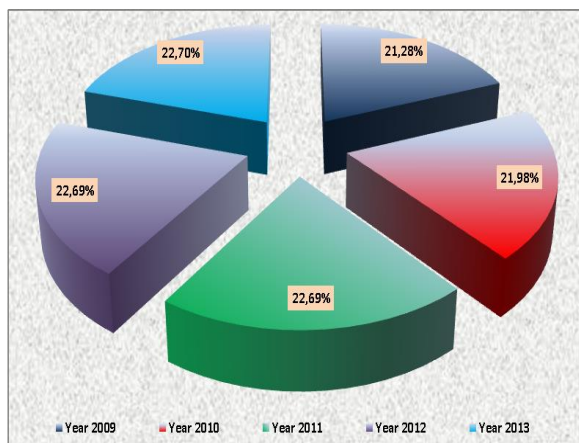

Fig. 2. Ponderea numărului de studenți față de total populația școlară pe perioada 2009-2011

În concluzie putem menționa încă odată importanța implicării statului prin alocarea de fonduri necesare

pentru dezvoltarea ramurii cu totul de neglijat – cercetare, dezvoltare și inovare.

O țară se face cunoscută în lume prin valorile sale științifice - exprimat acest lucru prin numărul de cercetători, salariați din activitatea de cercetare-dezvoltare sau prin numărul de lucrări științifice elaborate, brevete etc.

BIBLIOGRAFIE

- Coleman, J. (1988). Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology*. 94 Supplement, pp. 95-120.
- Oriol, I. & Popp, C. (2011). *Econometrie*. Editura Eftimie Murgu, Reșița.
- Vasile, V., Zaman, G., Perț, S. & Zarojanu, F. (2007). *Studii de strategie și politici a Institutului European din România*, Institutul European din România.
- Suciu, M. (2000). *Investiția în educație*. Editura Economică, București.
- ***Program de guvernare 2009-2012, <http://www.cdep.ro/pdfs/guv200912/ProgramGuvernare.pdf>, (pp. 20-26)
- ***Raportul Comisiei Prezidențiale pentru analiza și elaborareapoliticilor din domeniile educației și cercetării, http://edu.presidency.ro/upload/raport_edu.pdf
- ***Anuarul Statistic al României 2000-2007, <http://www.insse.ro/cms/rw/pages/anuarstatistic.ro>

SECȚIUNEA 5. PROTECȚIA SOCIALĂ A GRUPURILOR VULNERABILE. TEORII, ASPECTE PRACTICE ȘI TENDINȚE ACTUALE

PERSOANELE DE VÂRSTA A TREIA. PROBLEME ȘI NEVOI SOCIALE

Angela Monica Bara, Universitatea "1 Decembrie 1918" Alba Iulia

ABSTRACT

Third-aged persons experience real dramas because of their exclusion from the social and economic life. This is enhanced by the fact that many a times they are dumped by their own children. Moreover, once they get older, these persons start facing health problems and these require permanent assistance of somebody that should be at their disposal. Consequently, they become dependent, experiencing deep feelings of frustration, insecurity and because of lack of control, impatience, rage, blame on the person that takes care of him/her. The activities that have been carried out regarding aged persons have been discontinuous and without good results. More than that, activities concerning abandoned, isolated and sick old persons have been almost non-existent. Aged people have difficulties in keeping their life standards because of economic problems and this has led to a state of aggravating poverty.

Keywords: third-aged persons, exclusion, health problems, poverty.

O analiză a evoluției numărului de persoane în vârstă realizată la nivel mondial arată că din anul 1950 până în anul 2025 se estimează o creștere de trei ori a numărului de persoane în vârstă de peste 60 de ani și de zece ori a celor în vârstă de 80 de ani și mai mult. În fiecare lună un milion de persoane depășesc vârsta de 60 de ani, din care 80% în țările în curs de dezvoltare.

Îmbătrânirea populației afectează structurile sociale, economice sau chiar politice ale societății. În mod inevitabil ea afectează într-o măsură tot mai mare gândirea, educația, munca și timpul nostru liber, modul în care ne organizăm viața de familie, felul în care ne asigurăm viitorul. Pot să prospere numai acele societăți care își adaptează cu succes politica, legislația și un mod corect de înțelegere a numărului și proporției crescânde a populației în vârstă. Aceasta nu afectează numai pe cei în vârstă, ci întreaga populație, deoarece persoanele în vârstă reprezintă acea minoritate din care va face parte majoritatea oamenilor. Generația tânără trebuie să fie conștientă de faptul că viitorul ei poate fi mai bun dacă persoanele în vârstă sunt active, creatoare, contribuind și participând la viața socială, și fiind la rândul lor protejate. Generațiile sunt interdependente în schimbările de sentimente, servicii și bunuri, deoarece în ceea ce privește existența, ele formează o singură entitate.

În România populația vârstnică a fost supusă timp îndelungat unor lipsuri materiale destul de importante, ceea ce a făcut ca majoritatea acestui grup de populație să trăiască sub limita sărăciei.

În ultimii ani au fost înființate numeroase asociații ale persoanelor vârstnice, care susțin tot mai energic drepturile celor trecuți de vârsta pensionării la o viață mai bună.

Ținând seama de proporțiile schimbărilor necesare în România, determinate de nivelul actual foarte scăzut al condițiilor de existență a vârstnicilor, cât și urgența înfăptuirii acestor schimbări, devine imperios necesară elaborarea și adoptarea imediată a unui program național de acțiuni privind persoanele vârstnice, în completă concordanță cu reglementările internaționale în acest domeniu.

Dintre problemele majore pe care le traversează persoanele vârstnice trebuie să subliniem: sărăcia, maltratarea, sinuciderea, alcoolismul.

SĂRĂCIA VÂRSTNICULUI

Sărăcia este una din problemele resimțite cel mai acut de către vârstnicii din România, știut fiind că perioada pensionării este caracterizată prin venituri mai mici și reducerea drastică a cheltuielilor.

“În actuala perioadă, pe care o parcurge țara noastră, numai un procent redus de circa 5-10% reușește ca din venituri să aibă un nivel de viață lipsit de privațiuni, aproximativ 15-20% își poate rezolva în mod decent satisfacerea trebuințelor și restul, adică partea cea mai numeroasă, se luptă cu mari dificultăți materiale. Circa o treime din populație se confruntă cu mari probleme de sărăcie” (Rădulescu, 2001).

Din rândul acestei categorii face parte majoritatea vârstnicilor care au venituri mici ceea ce produce o deteriorare profundă a nivelului lor de trai. Această lipsă de venituri este caracterizată prin scăderea puterii de cumpărare și orientarea către un consum inferior din punct de vedere calitativ cu consecințe nefaste asupra stării de sănătate.

În urma creșterii succesive de prețuri și a inflației, majoritatea vârstnicilor se situează sub pragul nivelului de sărăcie, mai ales cei care se întrețin doar din pensii, care în prezent au o valoare mică.

Dincolo de cuantumul mic al sumelor primite de pensionari, sistemul actual de calcul al pensiilor în funcție de categorii profesionale și ani de activitate este caracterizat de o serie de deficiențe, în măsura în care, cu excepția unor indexări modeste, nu există o corelare fermă între pensii și veniturile salariale.

Scăderea puterii de cumpărare a pensiilor s-a datorat în mare parte creșterii mari a numărului de pensionari, considerată de către unii analiști ca o formă de “*somaj mascat*”, care în unele țări din Vest este denumită “*pensionare anticipată*”.

Efect direct al scăderii nivelului real al veniturilor din pensii este faptul că acestea nu mai pot acoperi, în majoritatea familiilor de pensionari, nici minimul necesar. Calculele efectuate de cercetătorii de la Institutul pentru calitatea vieții (Rădulescu, 2001) au evidențiat, de exemplu, faptul că acoperirea cheltuielilor din cadrul familiilor de pensionari, mai ales a celor din mediul rural, se face numai în proporție de 50% din pensii. Restul cheltuielilor se acoperă din alte resurse, în mediul rural acestea constituindu-le produsele agroalimentare obținute

din producția proprie, care datorită faptului că încă în gospodăriile românești se practică o agricultură rudimentară, este inefficientă iar veniturile care se obțin și care suplinesc pensiile sunt foarte mici.

Din punct de vedere al nivelului extrem de scăzut al veniturilor, cele mai vulnerabile grupuri de vârstnici sunt:

- *bătrânii nedeplasabili*, caracterizați de stări de invaliditate sau handicap;
- *bătrânii fără susținători legali* sau *cei abandonati* de copii și rudele lor;
- *femeile vârstnice*, care nu au prestat activități salariale în timpul vieții lor active deoarece au fost casnice și nu au nici un venit, nici măcar pensie de urmaș din partea soțului;

• *țărani vârstnici*, care fie că au activat un număr de ani în fostele unități agricole, fie provin din zone necooperativizate și care se întrețin din resurse proprii;

Pentru o mare parte din vârstnici sursele cele mai importante de întreținere provin din:

- venituri obținute din agricultură;
- activități meșteșugărești;
- ajutorul copiilor sau rudelor;
- ajutor ocazional din partea unor persoane străine și/organizații nonguvernamentale;
- comerț.

Deși, cea mai mare pondere a cheltuielilor de consum sunt alocate alimentelor, există o inegalitate între ei și restul populației în ce privește cantitatea, calitatea și structura consumului alimentar, care se situează la limitele inferioare, plasând o mare parte dintre bătrâni în zona sărăciei. Acest fapt constituie un motiv pentru care această categorie de populație se simte izolată și marginalizată de societate.

Situația bătrânilor cu venituri mici devine astfel grea, ei fiind puși de multe ori să aleagă între alimente și medicamente. Dintre aceștia, cei educați să fie buni platnici renunță la alimente și medicamente pentru a-și păstra locuința, care reprezintă pentru mulți dintre ei siguranță și satisfacția unei munci de o viață.

MALTRATAREA VÂRSTNICULUI

În ultimele două decenii, specialiștii au sesizat faptul că bătrânii reprezintă grupul de vârstă cel mai vulnerabil față de diferitele forme de agresivitate și violență manifestate în societatea contemporană.

Prin maltratare (rele tratamente) se face referire la copii sau la alți aparținători din anturajul vârstnicului, care îngrijesc vârstnicul, producându-i însă abuzuri (vătămări) fizice, emoționale, sexuale sau juridice sau neglijându-l într-un asemenea grad încât starea sănătății sale fizice și / sau emoționale precum și viața fiindu-i puse în pericol.

În întreaga lume, deci și în România în ultimii ani, cea mai serioasă amenințare pentru securitatea vârstnicilor o reprezintă infracțiunile comise de către persoane specializate în acte de violență dirijate direct împotriva acestui grup de vârstă. Principalele infracțiuni comise de către aceste persoane sunt jaful și tâlhăria, săvârșite chiar în stradă, în ariile care nu asigură nici un fel de securitate bătrânilor sau altor persoane. La fel de grave sunt și actele de furt, tâlhărie, maltratare sau viol comise în locuințele victimelor. Din această cauză, mulți bătrâni se tem să mai iasă pe stradă sau să permită accesul în

propria locuință a unor persoane străine, stând, în majoritatea timpului, încluiți în casă.

Deși, bătrânii sunt cei mai puțin victimizați de aceste forme de agresiune și violență, ei consideră, totuși, eventualele infracțiuni ca reprezentând una dintre cele mai serioase probleme cu care se confruntă, care le amenința viața și securitatea personală, la fel de grave ca și problemele legate de subzistență sau sănătate. (L. Harris, apud Rădulescu, 2001)

Printre alte acte sau infracțiuni comise împotriva vârstnicilor se numără escrocarea de fonduri sau înșelătoria prin mijloace necinstite. Astfel, în România s-au semnalat numeroase cazuri în care diferite persoane, de multe ori constituite în adevărate rețele cu caracter infracțional, profită de naivitatea sau starea de senilitate a unor vârstnici achiziționându-le locuințele pe nimic sau, după apariția Legii 17 / 2000, încheind contracte de întreținere pe care apoi nu le respectă. (Rădulescu, 2001)

Una din cele mai grave forme de violență îndreptată contra bătrânilor o reprezintă neglijarea, abuzul sau maltratarea de către propriii lor copii.

Reacțiile de agresivitate contra bătrânilor cuprind o multitudine de forme de la neglijarea trebuințelor lor materiale și spirituale la administrarea unor calmante sau alcool pentru a-i face mai ușor de manevrat (în special în scopul semnării unor acte).

Formele de abuz asupra vârstnicilor pot fi clasificate astfel:

- *neglijare pasivă* - constând în ignorarea pur și simplu a vârstnicului de către propriii copii fără a le acorda nici cel mai mic ajutor material sau sprijin afectiv, fără a-i vizita sau a se interesa de ei;
- *abuz verbal sau emoțional* - constând în insulte, jigniri, supunerea la umilințe, tratarea lor ca ființe infantile care nu au nici un drept la demnitate personală;
- *neglijarea activă* - implicând izolarea deliberată a vârstnicului, refuzul premeditat de a le mai da alimente sau medicamentele necesare, internarea lor forțată în aziluri sau case pentru bătrâni (Hicheley și Douglas, apud Rădulescu, 2001);
- *abuz fizic* - constând în maltratarea propriu-zisă, în bătăi și loviri, adeseori, extrem de grave cu consecințe fatale chiar.

Maltratarea vârstnicului reprezintă un produs semnificativ al atitudinilor sociale negative manifestate față de acest grup de vârstă. În majoritatea cazurilor cel care maltratează face parte din familie sau familia extinsă. Din rezultatele mai multor studii abuzatorul a fost la rândul său victimă a unei forme de violență.

Maltratarea vârstnicului este considerată deci o consecință a sindromului copilului bătut, cu precădere, în familiile în care violența reprezintă o formă de reacție normativă la diferitele probleme frustrante și conflictuale. (Bassis, apud Rădulescu, 2001)

Clasificarea diferitelor situații conflictuale care implică raporturi între vârstnici și copiii lor și între vârstnici și persoanele care-i întrețin este foarte diversă, depinzând de o mulțime de factori. O importanță deosebită o are tipul de personalitate a celor implicați precum și nivelul lor cultural.

În rândul persoanelor care au vârsta de 70 de ani și peste, pot fi distinse patru tipuri principale de personalitate care reprezintă prelungiri ale modelelor existente la vârsta adultă.

a. *tipul integrat* - care caracterizează majoritatea bătrânilor, ale căror funcții sunt adecvate din punct de vedere fizic și mental;

b. *tipul protectiv* - orientat către activitate și realizare, care se protejează prin muncă;

c. *tipul pasiv - dependent*, care este inactiv și depinde de alții;

d. *tipul indiferent* - caracterizat prin deteriorarea psihismului, care devine confuz, dezorientat, uituc, senil și paranoic.

Aceste tipuri reprezintă reacțiile față de bătrânețe ale persoanelor care aparțin acestui grup de vârstă, nefiind atât caracteristici biologice cât răspunsuri cu conținut socio-cultural la atitudinile celorlalți.

SINUCIDAREA ÎN RÂNDUL VÂRSTNICILOR

Vârstnicii sunt nevoiți să se confrunte cu o serie de evenimente personale și familiale resimțite deosebit de stresant. În această etapă, vârstnicul se separă de rolurile sociale active, trebuie să facă față problemelor legate de deteriorarea sănătății proprii, să se aștepte la moartea partenerului, a unor rude sau prieteni apropiați sau chiar la propria sa moarte. Reducerea drastică a cheltuielilor și reorganizarea vieții personale pot contribui la accentuarea sentimentelor de dependență, izolare socială și inutilitate a continuării vieții.

Toate aceste evenimente pot contribui la instalarea unei stări de anxietate și deprimare care reprezintă una dintre cele mai obișnuite condiții psihiatrice reclamate de către bătrâni. Tendințele de sinucidere ale unora dintre aceștia sunt mai ridicate decât la alte categorii de vârstă.

Există numeroși factori care pot determina un bătrân să se sinucidă. Cei mai semnificativi sunt: condițiile dificile de existență, existența unor boli cronice și degenerative grave, retragerea din activitatea profesională, deprimarea, izolarea socială și lipsa de speranță în viitor, pierderea celor apropiați și chiar frustrările sexuale.

K. Menninger (Rădulescu, 2001) a clasificat motivațiile sinuciderii în două categorii principale;

- dorința de a muri;
- dorința de a fi omorât.

Vârstnicii sunt tentați să privească sinuciderea ca un act de eliberare din constrângerile și umilințele la care sunt supuși. Astfel, sinuciderile bătrânilor pot reprezenta un act rațional și o decizie premeditată. Spre deosebire de tineri, persoanele vârstnice tind să comunice mai puțin celorlalți intențiile lor și tentativele de sinucidere, astfel încât, în majoritatea cazurilor, astfel de acte se soldează cu sinucideri efective și foarte puține eșecuri.

De asemenea, în cazul bătrânilor, sinuciderea este produsul combinat al mai multor pierderi vitale, ce apar, adeseori, într-o succesiune temporală foarte scurtă. Aceste pierderi vitale se pot clasifica în patru categorii:

- *economice* - pierderea serviciului și a veniturilor oferite de acesta;
- *fizice* - pierderea sănătății și existența unor infirmități;
- *psihologice* - pierderea auto-prețuirii și încrederii în sine;
- *emoționale* - pierderea partenerului sau a unui copil.

De multe ori sinuciderile bătrânilor apar determinate de existența unor boli fizice grave sau a unor tulburări psihice care apar frecvent la vârstele înaintate (Rădulescu, 2001).

Comparativ cu alte perioade de vârstă, bătrânețea se confruntă cel mai intens cu problema morții care domină celelalte dimensiuni ale existenței. Unii bătrâni pot avea sentimentul datoriei împlinite, împăcându-se cu actul morții, alții au sentimentul de a nu fi trăit așa cum trebuie.

ALCOOLISMUL ÎN RÂNDUL VÂRSTNICILOR

Unii bătrâni apelează la alcool, găsim în acesta o cale de a evada din realitate, pe care o resimt ca fiind plină de discriminări și umilințe. Alții, care nu au nici un sprijin, găsesc în alcool un mijloc de compensare a unor pierderi. Alcoolismul privit din această perspectivă nu reprezintă neapărat o conduită irațională, ci un comportament de adaptare la o situație considerată fără ieșire.

Incidența alcoolismului este mai mare în rândul bărbatilor și mai scăzută în rândul femeilor vârstnice. Bătrânii, datorită stării de sănătate deficitare, dezvoltă o intoleranță fiziologică pentru alcool, care contracarează efectele pozitive ale acestuia când este consumat în cantități rezonabile. (Davison și Neale, apud Rădulescu, 2001).

Bătrânii alcoolici se împart în două categorii:

- cei care și-au început "*cariera*" de alcoolici în cursul maturității timpurii sau mijlocii, continuând să bea excesiv la vârsta înaintată;
- cei care au început să consume alcool peste măsură după vârsta de 50 de ani.

În prima categorie, mai numeroasă, sunt incluși bătrânii care trăiesc în condiții familiale și sociale care nu justifică consumul excesiv de alcool decât ca o formă de manifestare a sociabilității. A doua categorie este formată din persoane singure văduve, divorțate sau separate pentru care consumul de alcool constituie o formă de compensare a singurătății.

Serviciile sociale oferite persoanelor de vârstă a treia au un caracter preventiv și intervenționist. Ele vizează indivizii de peste 65 de ani care suferă de afecțiuni psihofizice sau sunt privați social datorită sărăciei, lipsei locuinței, izolării sociale, maltratării, etc. Aceste servicii sociale au rolul de a ajuta vârstnicul să-și păstreze un nivel optim de viață socială, să se adapteze la schimbare, să-și conserve sentimentul de stimă de sine, etc.

CONCLUZII

Majoritatea persoanele vârstnice, care sunt dependente de alcool, prezintă conduite deviate, având conflicte permanente cu familia, vecinii sau autoritățile. O proporție ridicată dintre vârstnicii dependenți de alcool prezintă simptome de demență senilă, tulburări psihice sau neurologice. Aceste simptome includ manifestări precum incoerența vorbirii, delirul, dificultăți de memorie, acțiuni stereotipe nefuncționale, dezorientare în timp și spațiu, diferite conduite bizare și ilogice. Ca boală degenerativă, cauzată între altele de carențe nutritive, *demența senilă* este precipitată de consumul excesiv de alcool (Rădulescu, 2001).

De asemenea, studiile arată că alcoolismul este mai mare în rândul persoanelor în vârstă instituționalizate dată fiind asocierea cu tulburările psihice și neurologice.

Un număr mare dintre bătrânii alcoolici este reprezentat de bătrânii fără adăpost, care vagabondează și cerșesc pe stradă. Aceștia sunt, în general, ignorați de autorități, ne fiind tratați în instituții de ocrotire și, de cele mai multe ori, mor în stradă fără nici o asistență și fără să li se cunoască identitatea.

După părerea medicilor alcoolismul este mai degrabă un simptom al unei boli, decât o boală propriu-zisă.

Indivizii alcoolici sunt caracterizați prin nevoia imperioasă de a bea indiferent dacă alcoolul, prin consecințele sale, îi poate prăbuși fizic sau psihic. Pentru vârstnici aceste consecințe se resimt la nivelul întregului organism, agravând procesele de degradare funcțională asociate cu vârsta înaintată.

BIBLIOGRAFIE

Rădulescu, S. (2001). *Sociologia problemelor sociale ale vârstelor*. Editura Lumina Lex, București.

PERSOANELE FĂRĂ ADĂPOST. O ANALIZĂ A NEVOILOR SPECIFICE LA NIVELUL MUNICIPIULUI ORADEA

Sergiu Bălătescu, Universitatea din Oradea
Zsolt Bottyan, Universitatea din Oradea

ABSTRACT

This paper focuses on the problem of homelessness. It analyzes the situation of this group in Oradea with a focus group conducted with experts in the field, highlighting the specific needs of homeless people. We present the historical and ideological context of homelessness, underlining the fact that in Romania under the communist regime homelessness was treated as vagrancy. Further we examine homelessness as process and from a structural point of view. Our empirical study is based on a focus group that is conducted with professionals involved with social care of homeless people. We tried to establish the main issues facing homeless people and to create a hierarchy of the issues made by the professionals that participated in the focus group. Also, the professionals proposed solutions for the problems critically asserting the institutions that are involved with the homeless.

Keywords: homelessness, needs of homeless people, focus group

INTRODUCERE

Persoanele fără adăpost reprezintă o problemă de actualitate în contextul tranziției economico-sociale din România. Condamnat în perioada comunistă ca vagabondaj, traiul pe stradă a fost considerat ca o formă de desocializare, un comportament anti-social în contextul unui sistem în care era asigurat accesul universal la muncă iar beneficiile sociale erau importante (Zamfir, 1999). Indiscutabil că anumite reflexe sociale dobândite în spațiul public în perioada comunistă au rămas în funcțiune și după revoluție, condiționând abordarea problemelor sociale la nivel de politici publice sau poziționările atitudinale la nivelul opiniei publice. După o perioadă de creștere economică susținută care s-a reflectat într-o anumită măsură în creșterea generală a bunăstării, România se vede confruntată cu consecințele crizei economice pe plan mondial, situație ce are potențialul de a repune în prim plan problema sărăciei și a excluziunii sociale și a formelor extreme cum este și situația persoanelor fără adăpost.

Considerată cu precădere ca o criză a urbanității moderne, situația persoanelor fără adăpost concentrează multe din disfuncționalitățile cu care se confruntă marile conglomeratii urbane: alcoolismul și consumul de droguri, slăbirea rețelelor sociale prin fenomene ca dispariția comunităților sau criza familiei. Un aspect important ține de asemenea de o deficiență instituțională în tratarea problemei.

În această lucrare am abordat tema nevoilor persoanelor fără adăpost din Oradea. Prin intermediul focus grupului, am intervievat o serie de specialiști din domeniul asistenței sociale, care au evidențiat aspecte importante ale situației acestor oameni din municipiul Oradea.

Lucrarea începe prin prezentarea bogatei literaturi de specialitate ce tratează dimensiunile psiho-sociale ale fenomenului ce va fi prezentată pe parcursul articolului. Astfel, vom trata mai întâi lipsirea de adăpost din punct de vedere istoric și ideologic. Vom examina apoi diferitele aspecte ale conceptului, concentrându-ne asupra perspectivei procesuale și structurale, incluzând aici și cercetările din spațiul românesc. După ce vom prezenta metodologia studiului, vom rezuma și discuta

rezultatele acestuia, pornind de la problemele cu care se confruntă persoanele fără adăpost, percepute de specialiști și soluțiile oferite de aceștia. În încheiere vom prezenta limitările studiului și vom trage principalele concluzii de pe urma analizei datelor empirice.

ASPECTE TEORETICE

Lipsirea de adăpost ca fenomen istoric și ideologic

Conceptul de “persoană fără adăpost” pare unul simplu ce presupune lipsa permanentă sau temporară a adăpostului, însă la o examinare mai atentă termenul reprezintă un eufemism ce acoperă fenomene sociale grave precum sărăcia și excluziunea socială extremă sau modalități de viață neconvenționale (Baumohl, 1996).

Lipsirea de adăpost reprezintă un fenomen istoric cu diverse fațete ce țin de contextul cultural, politic sau economic. Problematika persoanelor fără adăpost devine o problemă socială odată cu dezvoltarea urbană impulsionată de procesul industrializării. Migrația rural-urban a generat grupuri sociale aflate într-o situație psiho-socială de tranziție confruntându-se cu o serie de dificultăți de integrare în noul mediu social. Situații precum pierderea locului de muncă aducea persoanele din această categorie în postura excluziunii sociale extreme asociată în cele mai multe cazuri cu lipsa unui adăpost. În fapt, lipsa adăpostului nu subliniază corect situația acestui grup social ci mai degrabă vorbim de caracterul temporar al locuirii.

Această situație era în general condamnată în societățile în curs de industrializare sau industrializate din sec. XVIII-XIX. În Anglia problema acestui grup era abordată prin instituții ca “workhouse” sau “poorhouse” (Beaudoin, 2007; Jütte, 1994) ce găzduiau temporar, mai mult sau mai puțin forțat, persoane fără locuință și loc de muncă. Condamnarea acestei situații sociale, prin culpabilizarea exclusivă a celor în cauză, era făcută prin termenul peiorativ de vagabondaj. Ideologia laissez faire ce a dominat prima etapă a dezvoltării capitaliste în Europa de Vest și America de Nord a generat, prin analogie cu biologia, în secolul XIX o gândire socială numită “darwinism social” ce considera excluziunea socială extremă a unor persoane ca un mecanism al

selecției “naturale” ce elimină din corpul social elemente incapabile de adaptare și performanță socială (Dickens, 2000). Această viziune asupra persoanelor fără adăpost, ce nu explică situația acestora prin disfuncționalități la nivelul societății ci prin anumite caracteristici psiho-sociale sau de ordin religios a grupului sau persoanelor afectate, va rămâne o constantă în abordarea acestei problematice. Însăși termenul de “persoană fără adăpost” (homeless eng.) sau cel utilizat pentru copii aflați în această situație după revoluție în România de “copii ai străzii”, “aurolaci” (O’Neill, 2010) reprezintă o expresie de respingere a responsabilității sociale prin crearea impresiei unei ordini sociale generatoare a acestor fenomene (Baumohl, 1996).

Acestei viziuni i se opune poziția de stânga, cu precădere cea de sorginte marxistă, ce culpabiliza organizarea suprastructurii sociale politico-juridice și culturale pentru defavorizarea unor categorii sociale, incluzând aici și grupurile ce suferă de sărăcie și excluziune extremă precum persoanele fără adăpost. Din partea acestui curent de gândire se propune crearea unui “welfare state” (stat al bunăstării) care să asigure cadrul instituțional al diminuării inegalității sociale (Pierson, 2001; Pierson, 1996) și al integrării sociale a unor grupuri de tipul persoanelor fără adăpost. Un element interesant ține de faptul că în contextul “ocupării forțate” din perioada comunistă ce încerca realizarea statului bunăstării socialist (Zamfir, 1999), persoanele fără adăpost sunt din nou culpabilizate, utilizându-se termenul de vagabondaj pentru situația acestora, deoarece se considera că situația acestui grup se datora unei atitudini antisociale de respingere a cadrului instituțional integrativ asigurat de statul socialist. Având în vedere aceste aspecte nu ar fi surprinzătoare perpetuarea unei atitudini negative față de această categorie socială cu consecințe asupra disponibilității societății de acțiune în vederea reducerii fenomenului.

Persoanele fără adăpost – concept și perspectiva procesuală și structurală

După această scurtă incursiune la nivel macrosocial-ideologic, vom analiza problematica persoanelor fără adăpost dintr-o perspectiva procesuală și structurală. Cu scopul de a operaționaliza conceptul de “persoană fără adăpost” prezentăm în continuare câteva definiții propuse în literatura de specialitate. Prin “persoană fără adăpost” se înțelege o persoană ce nu dispune de o rezidență unde să doarmă sau să primească corespondența (Robertson, Roper și Boyer apud. Helvie și Kunstmann, 1999). În această poziție se pune accentul pe lipsa posibilității de a comunica constant și eficient instituțional cu persoanele fără adăpost, fapt ce reprezintă un impediment major în a furniza un ajutor pasiv sub forma unor ajutoare bănești acestei categorii defavorizate aspect semnalat de altfel și de unii specialiști intervievați.

O altă definiție propusă în literatura de specialitate include mai multe aspecte ale stării sociale analizate precizând că, în cazul persoanelor fără adăpost, vorbim despre persoanele care sunt lipsite de un adăpost adecvat, de resurse și legături sociale (Levin apud. Helvie și Kunstmann, 1999). În această abordare se subliniază substratul teoretic al excluziunii sociale severe, aspect central al situației persoanelor fără adăpost. Excluziunea socială vizează politici publice și disfuncții structurale în

mecanismul social ce limitează accesul persoanelor și grupurilor la resurse legitime sociale cum ar fi: educația, îngrijirea sănătății, piața muncii sau apare sub forma unei lipse de susținere din partea sistemului instituțional al statului (Zamfir și Stănescu, 2007). Excluziunea socială, cu o bogată literatură și în țara noastră (Stănculescu și Berevoescu, 2004; Zamfir, 2002), are un caracter multidimensional și reprezintă o ruptură gravă între individ și societate prin slăbirea sau dispariția rețelelor sociale din jurul acestuia (Pierson, 2001). Respingerea socială reprezintă un factor esențial explicativ în a înțelege motivele pentru care o persoană ajunge să trăiască pe stradă fără nici un sprijin familial, comunitar sau din partea statului. Un alt element ce merită discutat din definiția anterioară ține de precizarea caracterului adecvat al adăpostului. Din acest punct de vedere se pot elabora o serie de standarde de locuire ce să stabilească birocratic caracterul de “adecvat” al unui adăpost, însă chiar termenul în sine de “adăpost” arată caracterul temporar și de cele mai multe ori neadecvat pentru o funcționare socială normală a unui individ. Caracteristica generală a acestor persoane în raport cu locuirea este aceea că nu dispun de resursele economice pentru întreținerea unei locuințe fie și neadecvate după anumite standarde.

Prin perspectiva procesuală înțelegem etapele parcurse de individ până ajunge să fie etichetat cu termenul de “persoană fără adăpost” precum și “cariera” viețuirii fără un adăpost permanent. În analiză se propune delimitarea fazei de tranziție de la statutul de persoană “normală” integrată social la statutul de persoană fără adăpost (Baumohl, 1996). În etapa de tranziție se produc principale schimbări la nivel psiho-social în viața individului la finalul cărora se produce o auto și heteroidentificare a individului ca aparținând grupului “oamenilor străzii”. Subprocesle care caracterizează tranziția de la “normalitate” la viețuirea pe stradă cuprind slăbirea sau dispariția unor relații sociale fundamentale pentru integrarea socială: respingerea din partea familiei și a rudelor, izolarea față de comunitate (de cele mai multe ori vorbim de lipsa comunității în mediul urban), pierderea locului de muncă și a relațiilor sociale asociate cu acestea etc. (Baumohl, 1996; Helvie și Kunstmann, 1999). Aspectele de ordin social enumerate mai sus atrag după sine transformări în plan psihologic: depresia asociată sentimentului de izolare și rușine, deprofesionalizarea, involuția treptată în capacitățile de comunicare. Aceste aspecte sunt potențate de istoria prealabilă a persoanelor ce ajung pe stradă: alcoolismul și consumul de droguri, probleme de sănătate cum ar fi bolile psihice sau cronice de altă natură (Baumohl, 1996; Helvie și Kunstmann, 1999). Desigur că există “achiziții” noi în plan psiho-social necesare adaptării viețuirii pe stradă însă acestea contribuie la reducerea șanselor de reintegrare a celor care au deja o perioadă însemnată de viețuire pe stradă. Acomodarea psihologică și socială cu noua condiție face aproape imposibilă reușita unor programe de reinserare socială chiar dacă dispun de resurse generoase. Această concluzie are consecințe importante asupra design-ului politicilor sau măsurilor de intervenție, având în vedere faptul că reinserția socială este fezabilă cu precădere în faza de tranziție și foarte rar în cazul persoanelor fără adăpost cu o “carieră” considerabilă de viețuire în aceste condiții.

Din perspectivă structurală trebuie să privim categoriile socio-demografice care compun grupul persoanelor fără adăpost și grupurile vulnerabile de a ajunge în această ipostază. Din punctul de vedere a sexului, bărbații sunt mai predispuși la a ajunge în categoria oamenilor străzii (Helvie și Kunstmann, 1999) datorită incidenței mai însemnate a alcoolismului și datorită rezultatelor generate de către procesul de divorț ce defavorizează din perspectivă locativă de obicei bărbatul, aspectele menționate apărând de obicei cumulat.

Dacă avem în vedere grupele de vârstă există reprezentanți din toate categoriile de vârstă, în România o problemă deosebită fiind reprezentată de situația copiilor instituționalizați. Lipsa susținerii instituționale după o anumită vârstă generează o vulnerabilitate crescută de a ajunge să viețuiască fără adăpost (Popescu, 2003). În urma unui studiu efectuat în Oradea în cadrul tinerilor instituționalizați (au fost intervievați un număr de 119 tineri proveniți din instituții), 22,3 % au declarat că nu au o locuință stabilă, iar dintre aceștia 42,3% declară că locuiesc în canalele de acces ale țevilor de încălzire ale Municipiului Oradea (mai ales pe perioada iernii), 38,5% locuiesc prin parcuri, 11,5% pe străzi, 3,8% în casa scârilor, iar 3,8% nu au dorit să răspundă la această întrebare (Onica-Chipea, Bălțătescu, Chipea și Oprea, 2007).

Din punct de vedere al etnicității cei mai vulnerabili sunt românii care suferă de o excluziune socială severă și care părăsesc mediul rural și trăiesc în orașe fără a avea un loc de muncă sau o situație locativă adecvată (Zamfir și Zamfir, 1993). Oradea, ca oraș multicultural, are reprezentanți din toate etniile în categoriile cele mai defavorizate, maghiarii și românii având proporții mai mari decât românii conform datelor din diagnoza socială efectuată în Oradea în 2003 (Chipea, Hatos și Bălțătescu, 2003).

Un alt aspect ține de starea de sănătate a celor ce ajung pe stradă, așa cum am mai amintit foarte mulți sunt consumatori de alcool sau droguri, ajungând pe stradă cu o serie de suferințe cronice la care se adaugă alte boli specifice condiției viețuirii îndelungate fără un adăpost adecvat.

METODOLOGIA STUDIULUI

Cercetarea s-a desfășurat în luna octombrie 2007 când Administrația Social-Comunitară (ASCO) a comisionat Universității din Oradea, Catedra de Sociologie-Asistență Socială, studiul Diagnoza socială a Municipiului Oradea. Studiul și-a propus următoarele obiective: Identificarea problemelor sociale la nivelul municipiului, estimarea tipurilor de nevoi neacoperite cu servicii și numărului de beneficiari posibili, formularea de propuneri privind introducerea de servicii sociale și formularea de propuneri de ierarhizare a priorităților de intervenție pentru diferite grupuri (Bălțătescu et al., 2008).

Unul dintre grupurile țintă ale analizei a fost reprezentat de persoanele fără adăpost. Pentru a realiza obiectivele mai sus menționate a fost aleasă metoda analizei nevoilor prin tehnica focus grupului cu specialiști având în vedere experiența și capacitatea sintetică a acestora (Hatos, 2007).

Întrebările formulate pentru sesiunea de focus grup au vizat percepția nevoilor de servicii și prestații sociale

pentru fiecare grup țintă, tipurile de nevoi neacoperite, modalități mai eficiente de satisfacere a acestora, modalități mai eficiente de informare a beneficiarilor, propuneri de servicii și prestații sociale.

Interviul s-a desfășurat la Universitatea din Oradea, cu un număr de 7 specialiști din domeniul asistenței sociale a persoanelor fără adăpost: asistenți sociali, medici recrutați din următoarele instituții: Administrația Social-Comunitară Oradea, Azilul de noapte Oradea, Direcția Pentru Protecția Copilului Bihor, Spitalul de Neuropsihiatrie Oradea. De asemenea, a mai participat și un voluntar din partea unei fundații creștine care activează în domeniu.

REZULTATE

În cele ce urmează sintetizăm principalele rezultate ale cercetării noastre.

Asistența socială pe stradă (realizată printr-un efort comun instituțional pe plan local)

În cadrul discuțiilor s-a afirmat că aproximativ 40% dintre persoanele fără adăpost nu vor să primească ajutor instituționalizat. Intervievații au afirmat că mulți dintre cei aflați în această categorie sunt tineri instituționalizați care au devenit adulți în stradă, indivizi cu care se comunică foarte greu, care nu colaborează, dezvoltând un stil de viață adaptat excluziunii sociale severe. Concluzia respondenților – mult prea categorică în opinia noastră – a fost că acești oameni sunt practic neintegrabili din punct de vedere social.

Având în vedere aceste aspecte, s-a considerat că o problemă care trebuie rezolvată în legătură cu persoanele fără adăpost este asistența socială pe stradă, ce reprezintă o soluție pentru persoanele care nu vor alt tip de serviciu instituționalizat sau refuză ajutorul. Aceasta ar trebui să cuprindă: hrană, asistența primară de sănătate (pansamente, tablete - asistență medicală ambulatorie oferită în condiții de stradă), condiții pentru igienizare, ajutor pentru întocmirea actelor. Acest serviciu se poate asigura prin voluntariat de către instituții specializate de servicii sociale (parteneriat instituții publice – O.N.G.-uri), a căror activitate ar trebui coordonată de o instituție publică (ASCO).

Pentru realizarea acestui obiectiv a fost propusă constituirea unui centru de urgență care să coordoneze activitatea unității mobile pe stradă (există proiecte în acest sens). De asemenea se propune constituirea de puncte fixe de ajutor care pot crea o relație (mai puțin strictă decât în cazul Azilului de noapte) între persoanele fără adăpost și sistemul social, observându-se că aceștia revin relativ constant pentru a beneficia de servicii. Se estimează că serviciul stradal ar prelungi viața cu aproximativ 10 ani a celor care vor să-și continue acest stil de viață.

Problema birocrăției

Oferirea serviciilor sociale nu se poate face în sistemul actual decât în urma unor proceduri birocratice care îngreunează mult realizarea lor. Pentru a da hrană caldă trebuie să existe un dosar de ajutor social, pentru a face un act de identitate trebuiesc plătite multe taxe. Nu există nici posibilitatea emiterii unui certificat de handicap pentru persoanele din această categorie care se

confruntă cu probleme mari de sănătate, din cauza lipsei unui domiciliu stabil. Ca urmare, este necesară flexibilizarea și de-birocratizarea procedurilor, pentru a crește eficiența asistenței sociale a persoanelor fără adăpost.

Forme alternative de ajutor social

O alternativă la formele clasice de ajutor ar fi distribuirea de pachete de produse pe stradă sau în centre specializate evaluând nevoile persoanei împreună cu aceasta (ciorapi, pantaloni, pătură, etc.). S-ar evita astfel înmânarea de bani fiindcă aceștia, în opinia specialiștilor intervievați, sunt gestionați deficitar de asistații sociali, fiind de exemplu consumați pe alcool.

Reintegrarea socială

Marea majoritate a persoanelor fără adăpost, cel puțin cei care au deja o anumită permanență pe stradă, suferă de alcoolism, de boli psihice, au un deficit de socializare important, aceste aspecte apărând uneori cumulate.

Aproximativ 15% din totalul celor care au intrat la Azilul de noapte au reușit să se reintegreze social. Aceștia când au plecat de la azilul de noapte, au plecat beneficiind de chirie sau o locuință socială și au găsit un loc de muncă. Unii însă revin pe stradă după un anumit timp datorită lipsei unui sprijin instituțional care să monitorizeze reintegrarea acestora și să le ofere sprijin în momentele dificile.

Reintegrarea socială este însă foarte mult îngreunată de bolile cronice de care suferă persoanele fără adăpost. Nu există modalități eficiente de tratare a alcoolismului, ca cel propus de Alcoolicii Anonimi. Anumite boli au elaborat un sistem de tratare - TBC-ul dacă este depistat, automat persoana este internată în spital însă problema constă în faptul că aceste persoane nu merg la control și nu respectă tratamentul – însă alte boli nu au organizat cadrul instituțional pentru a acționa eficient. De asemenea, lipsesc programele eficiente de recalificare profesională, cât și cele de consiliere psiho-socială necesare combaterii efectelor excluziunii sociale severe.

Integrarea socială începe cu sistemul stradal (primul contact) și parcurge încă trei etape: intrare într-un azil (ieșirea de pe stradă), absolvirea unor programe de reintegrare socială (sănătate, alcoolism, calificare, consiliere psiho-socială) și ultima etapă a integrării sociale viața pe cont propriu asigurându-se condițiile proprii de locuit (chirie subvenționată, locuință socială) și un loc de muncă în condițiile unei monitorizări temporare în această fază. Experiența arată că doar parcurgere tuturor etapelor dă o șansă reală reintegrării sociale.

Există experiențe ale unor inițiative din partea unor instituții religioase ce oferă un sprijin complex (moral, material) și asigură o bună rată a reintegrării sociale. O

atenție aparte ar fi către grupurile familiale ce se constituie pe stradă și care trebuie reintegrate ținând cont de acest aspect.

Prevenirea

Sunt categorii de persoane cu risc ridicat de a deveni fără adăpost. Aici putem include copiii ieșiți din instituțiile de ocrotire (tinerii postinstituționalizați) și persoanele ieșite din penitenciar. Aceste instituții demonstrează o insuficiență la capitolul programelor de integrare socială și de monitorizare a acestora. Specialiștii au sugerat înființarea unei instituții-tampon care să păstreze o relație instituțională cu aceste persoane până în momentul constatării reintegrării acestora (lipsa rețelelor sociale face victime sigure persoanele ce aparțin acestor categorii).

Evidența și monitorizarea persoanelor fără adăpost. Folosirea specialiștilor

Pentru realizarea unui efort eficient în acest sens s-a sugerat nevoia de coordonare a activității. Aceasta presupune monitorizarea și evidența persoanelor fără adăpost. S-a propus ca odată la doi ani să se facă un recensământ al persoanelor fără adăpost, care să fie accesibil pentru toate instituțiile implicate. Pe baza acestuia se poate înțelege structura fenomenului, spre exemplu mediul de proveniență al persoanelor fără adăpost. Anchetele sociale trebuie realizate de asistenți sociali, fapt care conferă autoritate, valență juridică actului.

Sensibilizarea și educarea societății asupra problemei sociale

O problemă foarte importantă este și atitudinea publică față de situația persoanelor fără adăpost. Specialiștii au subliniat rolul voluntariatului în societatea actuală. Ei au propus realizarea de programe pentru mass-media locală, care să conștientizeze publicul cu privire la importanța problemei și care să vizeze o schimbare de atitudine (inclusiv a presei, prin eliminarea etichetei de *boschetari*). Aceasta ar duce la o societate civilă capabilă să sesizeze problemele autorităților și să se implice activ în soluționarea acestora.

Ierarhizarea problemelor identificate de către participanții la focus grup

La sfârșitul interviului de grup, participanții au fost rugați să ierarhizeze problemele identificate în cadrul acestuia și să ofere o estimare a modului cum sunt rezolvate acestea la data realizării interviului. Ordinea din tabelul următor reflectă sinteza acestor evaluări.

Tabel 1. Ierarhizarea problemelor identificate de către participanții la focus grup

Nevoi	Acoperire la data interviului	Soluții	Ierarhizare *
Asistență pe stradă de urgență (hrană, as. medicală, igienizare, acte)	0-30%	Efort coordonat de o instituție de stat (ASCO) în parteneriat cu ONG-uri	1
Reintegrarea socială (locuințe sociale, dezintoxicare, probleme de sănătate)		Colaborare instituțională, subvenții chirie, locuri în cămine sociale	2
Prevenire		Programe pentru integrarea socială post-instituțională, modificarea unor practici instituționale în vederea facilitării integrării sociale, conștientizarea problemelor sociale (programe mass-media)	3
Monitorizarea serviciilor oferite	0-30%	Realizat independent	4
Distribuirea de pachete de strictă utilitate (igiena, îmbrăcăminte)	0-20%	Serviciu stradal (coord. cu punctul 1)	5
Evidența persoanelor fără adăpost	0-50%	Bază de date comune actualizată la doi ani	6
Informare persoanelor fără adăpost	50-100%		7

*1-problema cea mai importantă

CONCLUZII

Pornind de la constatarea că persoanele fără adăpost reprezintă o problemă de actualitate în contextul tranziției economico-sociale din România, am realizat o analiză pe bază de focus grup cu specialiști din Oradea pentru determinarea nevoilor acestui grup țintă și configurarea de soluții privind o mai bună asistență și integrare a persoanelor fără adăpost. Limitele studiului nostru sunt, desigur, evidente, având în vedere că s-a luat în considerare doar opinia specialiștilor, nu și pe cea a beneficiarilor de servicii. Totuși, starea psiho-socială a celor mai mulți dintre cei ce trăiesc pe stradă, persoane ce au suferit un grad ridicat de desocializare și care pot prezenta dificultăți comunicaționale și chiar cognitive, permite rareori desfășurarea unor interviuri de calitate. Pe de altă parte, am considerat că specialiștii cu bogată experiență profesională pot prezenta sintetic comportamentul acestor persoane în relație cu instituțiile pe care le reprezintă și pot realiza o critică superioară a acțiunilor sociale a acestor instituții.

În urma analizei noastre putem trage două concluzii importante: pe de o parte, persoanele ce se află de mult timp fără adăpost au o rată foarte scăzută a reintegrării sociale în cazul acestor persoane impunându-se abordarea intervenției printr-o intervenție de specialitate în stradă; pe de altă parte, au fost subliniate deficiențele instituționale prin slaba coordonare a acțiunii de intervenție a diferitelor instituții implicate, lipsa programelor de prevenție, de reinsertie socială și monitorizare a reinsertiei cu precădere în cazul tinerilor instituționalizați. Sperăm ca aceste concluzii să inspire acțiunile concrete ale instituțiilor pentru rezolvarea problemelor acestui grup aflat în situație extremă.

BIBLIOGRAFIE

- Baumohl, J. (1996). *Homelessness in America*. Oryx Press, Phoenix, AZ.
- Beaudoin, S. M. (2007). *Poverty in world history*. Routledge, New York.
- Bălătescu, S., Chișea, F., Olah, S., Oprea, I., Botyian, B. Z. & Bodogai, S. (2008). *Diagnoza socială a municipiului*

- Oradea. *Studiu calitativ*. Universitatea din Oradea, Administrația Social-Comunitară Oradea.
- Chișea, F., Hatos, A. & Bălătescu, S. (2003). *Sărăcia în Oradea. Studiu de diagnoză*. Universitatea din Oradea, Oradea.
- Hatos, A. (2007). Analiza nevoilor, în: C. Zamfir & S. Stănescu (coord.), *Enciclopedia dezvoltării sociale* (pp. 44-53), Polirom, Iași.
- Dickens, P. (2000). *Social Darwinism: Linking evolutionary thought to social theory*. Open University Press, Buckingham.
- Helvie, C. O. & Kunstmann, W. (1999). *Homelessness in the United States, Europe, and Russia: a comparative perspective*. Bergin & Garvey, Westport, Connecticut.
- Jütte, R. (1994). *Poverty and deviance in early modern Europe*. Cambridge University Press, Cambridge.
- O'Neill, B. (2010). Down and then out in Bucharest: Urban Poverty, Governance, and the Politics of Place in the Post-Socialist City, *Environment and Planning D: Society and Space*, 28 (2), pp. 254-269.
- Onica-Chișea, L., Bălătescu, S., Chișea, F. & Oprea, I. (2007). *Studiu privind modul de integrare în societate a tinerilor care au fost socializați în instituțiile de protecția copilului în județul Bihor*. Universitatea din Oradea - Consiliul Județean Bihor, Oradea.
- Pierson, J. (2001). *Tackling social exclusion*. Psychology Press.
- Pierson, P. (1996). The new politics of the welfare state, *World politics*, 48(02), pp. 143-179.
- Popescu, R. (2003). Promovarea incluziunii sociale a copiilor în societatea românească, *Calitatea vieții*, XII (3-4).
- Stănculescu, M. & Berevoescu, I. (2004). *Sărac lipit, cant altă viață! Fenomenul sărăciei extreme și al zonelor sărace în România 2001*. Editura Nemira, București.
- Zamfir, C. (1999). *Politici sociale în România*. Editura Expert, București.
- Zamfir, C. (2002). Excluziunea și incluziunea socială, concepte cheie ale politicilor sociale, *Revista de Asistență Socială*, 6, p. 15.
- Zamfir, C. & Stănescu, S. (2007). *Enciclopedia dezvoltării sociale*, Iași: Editura Polirom.
- Zamfir, E. & Zamfir, C. (1993), *Țigani în ignoranță și îngrijorare*, Editura Alternative, București.

FAMILII CU ATRIBUȚII SPECIALE ÎN DOMENIUL PROTECȚIEI COPILULUI – ASISTENȚI MATERNALI, PĂRINȚI SOCIALI, FAMILII SUBSTITUTIVE

Emese Beata Berei, Universitatea Partium din Oradea

ABSTRACT

This article presents families receiving around them children in needs from the special system protection (foster families). I investigated their involvement in care and education activities, their relationship with the education and child protection system. The purpose of this work was the presentation of experiences, needs, difficulties, crises and the formulation of some proposals to improve the work of these families for children in need. I visited 20 families in Bihor and Salaj counties, directly involved in the work of child protection in the last ten years and I added my experience of ten years with children in need. I used qualitative methodology to collected data. Through 20 semi-structured interviews we discussed the following topics: preparation training for protection work, the challenges of daily activities, the relationship with education and special protection system. The article established the viewpoint that foster family is a special familial system with special needs.

Keywords: experience in care, family foster, child in need, training, education, family-system relationship.

INTRODUCERE

În oricare perioadă a istoriei, copilul rămas fără suport familial a fost și este o provocare pentru societate. Maria Luiza Marcilio, profesor universitar în San Paulo, Brazilia, conduce de 10 ani un proiect de cercetare social-istorică în domeniul protecției familiei și al copilului. În cartea ei (1998) se axează asupra copilului rămas singur și comportamentul societății față de această problemă. În prima parte a volumului descrie situația copilului părăsit din perioada antichității, și până în prezent în istoria Europei. Cercetătoarea distinge trei etape principale în istoria protecției copilului rămas fără suport familial. Aceste etape sunt valabile atât în Europa, cât și în Brazilia, cu un anumit decalaj de timp.

Prima și cea mai lungă este *etapa caritativă*, care a început cu instaurarea creștinismului în Europa. În această perioadă îngrijirea și suportul copilului rămas fără familie a fost considerat un act caritativ. Instituțiile specifice, ca adăposturile pentru copii părăsiți, mame tinere necăsătorite au fost înființate în secolul al XIII-lea pe modele romano-catolice. Aceste modele au fost importate în secolul al XVIII-lea în Brazilia. A doua *etapă* este cea *științifică – umanitară*, legată de ideile liberale aduse de revoluția franceză când se accentuează ideea că copii reprezintă viitorul națiunii. Gânditorii societății prezintă rolul familiei, sănătății și educării copiilor. Paralel cu științele naturale, se dezvoltă medicina pentru copii și se pun bazele legislației pentru protecția copilului. Este posibil ca copii părăsiți să fie plasați în familii. În secolul XIX se dezvoltă legislația adopției. Se formulează necesitatea ca atribuțiile instituțiilor caritative să fie preluate de stat. Maria Luiza Marcilio datează începutul celei de-a treia etape, denumită *protecția socială al statului*, din a doua jumătate a secolului al XX-lea (Marcilio, 1998). În această etapă statul a preluat în totalitate responsabilitățile ca să creeze condiții optime pentru copii în dificultate.

COPILUL RĂMAS FĂRĂ SUPT FAMILIAL – PROBLEMĂ SOCIALĂ

Repere internaționale

În jurul anului 1951 J.A. Bolwby, răspunzând la inițiativa Organizației Internaționale de Sănătate (W.H.O.) a cercetat sănătatea mentală a copiilor rămași orfani în urma războiului. Ca rezultat a scos în evidență consecințele negative durabile ale deprinderii maternale. S-a tras semnalul de alarmă pe plan internațional asupra ocrotirii copiilor în instituții rezidențiale mari, unde dezvoltarea copiilor prezenta întârzieri psihice ireversibile și tulburări de personalitate (Bolwby, 1982). Ca urmare, în țările occidentale s-au făcut presiuni pentru restructurarea marilor instituții de îngrijire și orientarea copiilor rămași fără suport familial în forme de îngrijire cât mai asemănătoare celor familiale. În Marea Britanie din anii 70 a fost recunoscută profesia de părinte substituit și social (foster care) ca și activitatea (voluntară sau răsplătită financiar) în care copilul este primit într-o familie cu scopul de educare, îngrijire, resocializare. S-a stabilit ca standard general, internațional ca familia substituită să nu fie nevoită să-și reducă nivelul de viață în urma îngrijirii copiilor primiți în familie (Roth, 2007).

Cercetările ulterioare au conturat necesitatea intervenției premature pentru copilul rămas singur, ajuns în dificultate. Ca urmare a pierderii familiei naturale copilul își pierde persoanele de referință, pierde încrederea în sine, cade în regresie, devine confuz, se confruntă cu probleme de adaptare și integrare. Pentru a se vindeca fizic și psihic, copilul are nevoie de o familie sănătoasă, primitoare și iubitoare. Interesul suprem al copilului aflat în dificultate este să fie plasat cât mai urgent într-un mediu familial echilibrat, cu valori pozitive, pregătit pentru sarcina de reabilitare. Dacă acest lucru nu se întâmplă, copilul primește alte răni, trăiește alte pierderi în urma cărora starea lui se agravează. Ca o consecință, nu se va integra în școală, nu va dobândi deprinderi socio-profesionale și va avea posibilități foarte limitate pe piața de muncă. Acești copii întâmpină greutăți fizice și emoționale în proporție prea mare și

sunt dispuși să devină tineri dependenți de alcool, droguri, jocuri de noroc, etc. Ca oameni maturi, vor fi marginalizați, fără adăpost și loc de muncă, având nevoie în continuare de protecție socială. Acest proces are efecte economice, sociale și politice îndelungate, care ar trebui evitat prin intervenția timpurie, astfel reducând la minim efectele negative ulterioare (Berei, 2009).

Alternative de protecție în România

Prima lege în domeniul protecției copilului în România a fost adoptată în anul 1970. Scopul acestui act normativ a fost să protejeze în special copii cu nevoi de îngrijire în afara familiei biologice. Acești copii au fost plasați în instituții de mare capacitate (100-400 locuri) care au devenit suprapopulate sub regimul comunist. După revoluția din 1989 s-au făcut schimbări fundamentale în acest domeniu. Instituțiile de tip vechi au fost restructurate și s-au creat alternative de tip familial.

Tabel 1. Beneficiari ai sistemului de protecție specială

Tip serviciu	Număr de copii (cazuri active la 31.12.2009)
Servicii de tip familial, din care	43.485
- la asistenți maternali angajați ai DGASPC	20.498
-la asistenți maternali angajați ai organismelor private acreditate	116
-la asistenți maternali angajați ai consiliilor locale	21
-la rude până la gradul IV	19.067
-la alte familii/persoane	3.783
Servicii alternative	2.065
-la tutore	2.065
Servicii de tip rezidențial, din care	23.696
-publice	19.525
-private	4.171

Numărul de copii ai sistemului de protecție specială, aflați în îngrijire de tip familial este de aproximativ două ori mai mare decât numărul copiilor îngrijiți în servicii de tip rezidențial (A.N.P.F.D.C., 2009).

PREZENTAREA CERCETĂRII

În această lucrare vom prezenta rezultatele unei cercetări efectuate în anul 2009 în rândul familiilor substitutive, care în ultimii zece ani au îngrijit și au educat copii orfani, părăsiți, abuzați.

Obiectivul cercetării l-a constituit studiul implicării familiei în procesul de îngrijire și educare, evidențierea efectelor acestor activități asupra propriei familii și investigarea modului de relaționare dintre sistemul educațional și cel de protecție socială față de familii cu atribuții speciale. În cursul cercetării am urmărit dezvăluirea experiențelor, necesităților, problemelor, cercetarea relațiilor de cooperare dintre familie și sistemul educațional și social, și formularea provocărilor acestei meserii.

Grupul țintă al cercetării este format din familii substitutive: 10 familii din jud. Bihor și 10 din jud. Sălaj,

care au avut în totalitate c.c. 80 de copii în îngrijire în ultimii 10 ani. Vechimea lor în activitatea de protecție a fost între 5 luni și 11 ani. Instituțiile de care aparțineau au fost civile, de stat și bisericești

În cadrul cercetării am utilizat metoda calitativă, și anume *metoda interviurilor semistructurate*. În total am efectuat 20 de interviuri semistructurate.

Tematica interviurilor s-a axat pe următoarele tipuri de informații: date socio-demografice, istoricul și motivația de a se implica în aceste activități, modul de pregătire, provocările perioadei de început, colaborarea cu sistemul educațional, social și părinți biologici, linia de dezvoltare a propriei familii, sistemul de recompensă.

Am formulat următoarele *ipoteze*: 1) Structura schimbată a familiei în urma implicării în activități de protecție socială, precum și activitățile de educare, îngrijire și reabilitare prezintă provocări intensive pentru membrii familiei foster. 2) Persoanele implicate au primit pregătirea teoretică și practică corespunzătoare. 3) Sistemul educațional nu este destul de flexibil și adaptat nevoilor speciale ale copiilor traumatizați sau bolnavi. 4) Există o relație deschisă, partenerială între familie și asistentul social responsabil cu supervizare. 5) Activitățile de reabilitare și de mare responsabilitate a familiilor nu sunt recompensate financiar îndeajuns și duc la lipsa recunoștinței.

Premiza de la care am pornit este faptul că copilul, care din diferite motive se rupe pentru un timp scurt sau lung de familia lui naturală, este rănit și hipersensibil, se apreciază greșit, este dezorientat, are probleme de comportament și de relaționare.

Provocările perioadei de început.

La întrebarea: “prezentați câteva provocări ale perioadei de început, când ați luat copilul la d-voastră în familie.” am primit răspunsuri foarte variate din care se conturează că aceste familii s-au confruntat cu probleme extrem de complexe. Am constatat că 95% dintre familii au fost puse în fața unor provocări de diferite natură:

1. probleme de adaptare a copilului: “Plânga continuu, nu puteam să-l consolăm. Probabil că era abuzat înainte. Am fost de multe ori la spital. A trecut un an, până ce a acceptat dragostea noastră.” (M.A.)

2. stres continuu în familie:

“Am fost sclavul lor. Au trecut zile în șir, fără să merg afară din casă. Nu le-am putut lăsa nici un moment. Nu puteam dormi noaptea luni de zile” (P.M.).

3. retard fizic și psihic la copil:

“Băiatul de 2 ani era ușor retardat, îi era teamă exagerat (de zgomot, lucruri, persoane, locuri noi). Nu puteam să-l duc cu mine de exemplu în magazin. Își bătea capul în lucruri ascuțite, plânga dacă i-a căzut ceva din mână și se auto-pedepsea. Mâna exagerat de mult. Dacă era nervos, distrugea orice.” (G.C.)

“La 12 ani încă purta scutec, mânca cu suzeta, dormea la noi în dormitor.” (P.F.)

4. schimbarea structurii familiei:

“Soțul a început să fie gelos. Copii au fost foarte sălbatici. Nu știau să se relaționeze la noi, ca și familie. Nu cunoșteau relațiile de soț/soție, părinte/copil. De aceea am fost foarte frustrați cu toții.” (M.F.)

Doar 5% dintre familii foster au declarat, că nu reprezenta nici o provocare copilul primit.

În concluzie, prima ipoteză, conform căreia familiile foster se confruntă cu dificultăți complexe, se demonstrează.

Pregătirea profesională

Una din principalele aspecte discutate în cadrul interviurilor a fost modul de pregătire a persoanei implicate, după luarea deciziei de a urma această activitate. Cursurile de pregătire au fost organizate de instituția angajatoare (civile, de stat și bisericești). 80% dintre persoanele intervievate au declarat că au beneficiat de pregătire profesională specializată. "Când m-am prezentat, că aș dori să iau copil în îngrijire, prima dată m-au testat pe mine, pe urmă ne-au vizitat acasă și au discutat și cu membrii familiei. După aceea, timp de două săptămâni, ne învățau cum să ne raportăm la copilul cu probleme. Au pus accent să învățăm cum să abordăm provocările acestei meserii. A fost foarte folositor. Psihologul și asistentul social au ținut cursurile de pregătire." (asistentă maternală din domeniul privat).

Pregătirile teoretice sunt în concordanță cu normele europene și cu principiile de educare a adulților. Recent s-a introdus un manual de pregătire a asistenților maternali, lucrare elaborată în cooperare cu alte țări europene. Lipsea însă pregătirea practică, implicarea directă, supervizată a celor care doreau să urmeze această profesie. 20% a persoanelor intervievate nu a primit nici o pregătire specială deoarece s-a bazat pe anumite experiențe anterioare (activitate în învățământ sau organizare de tabere pentru copii proveniți din familii marginalizate).

Deci a doua ipoteză s-a demonstrat doar parțial. Pregătirile teoretice sunt de nivel european, însă nu se pune accent pe perioada de practică.

Relația cu sistemul educațional

Perioada de integrare în grădiniță sau în școală în general a fost foarte dificilă deoarece copilul aflat în dificultate se adaptează greu în mediul și la persoanele necunoscute.

"M. din septembrie până în decembrie, când a început să frecventeze grupa mică, nu a mâncat deloc la grădiniță și plângea dimineața și după masă. Doar acasă a vrut să mănânce și să doarmă." (U.D.)

Situația nu a fost mai ușoară nici în cazul în care copilul a început să frecventeze școala.

"A avut 7 ani, când a început clasa întâi. În primul semestru nu a tras nici o linie în caiet, nu a vrut să stea la ore. I-am spus, că trebuie să-l înscriu la școală specială, dacă nu se adaptează. A trecut un an, până ce s-a împrietenit cu noul mediu. Până la sfârșitul clasei a doua a învățat să citească și să scrie. Are o memorie excelentă, este foarte creativ. Este clovnul clasei." (asistentă maternală din Oradea).

În multe cazuri, când se ajunge în contact cu grădinița sau școala, se realizează că copilul are deficiențe de dezvoltare și nu poate fi integrat în sistemul de masă.

"De o săptămână învață o mică poezie. Doar opt rânduri, dar nu o poate memora." (mamă socială din Zalău)

În asemenea situații, familiile sunt supraîncărcate.

"În grupa de pregătire nu a făcut față cerințelor. Am încercat să-l mai ținem în grădiniță, dar la evaluare nu ni s-a aprobat. A fost integrat în categoria de gardul trei de

handicap. Același procedeu s-a întâmplat și cu fratele lui mai mic cu un an, care este hiperactiv, cu probleme diurne și de concentrație. Ambele, cu probleme de comportament, frecventează școala normală. Eu nu am primit pregătire specială pentru aceste atribuții și în atestat se specifică că doar unul dintre copii poate fi handicap. Relația cu școala este bună, de cooperare." (H.D.)

Dacă copilul nu se integrează în școala normală, se întreabă: ce alte oportunități există? Acestea sunt în funcție de locul de reședință, cu posibilități variate la orașe, dar mai reduse în teritorii rurale. În Oradea și la Salonta familiile erau mulțumite de calitatea învățământului special. "Sunt mulțumită cu grădinița specială, pe care o frecventează copilul. Sunt șase copii într-o grupă, lângă educatoare este o psihologa și o doică." (asistentă maternală din Oradea)

"Sunt mulțumită de școala specială. Trebuie să plătim doar o sumă simbolică, primesc mâncare și au grijă de ei până după masă." (asistentă maternală din Salonta)

În zonele rurale și la Zalău s-a încercat integrarea în învățământul de masă, succesul acesteia fiind în funcție de acceptarea, înțelegerea și răbdarea cadrelor didactice. "Este o singură școală specială la Zalău, unde merg copii cu handicap foarte grav. Copii mei sunt cu handicap ușor, le-ar fi teamă de ceilalți. O altă problemă este cea a limbii: nu există clase speciale în limba minorităților." (E.J.)

O altă problemă este faptul că copii cu diferite deficiențe, care urmează școlile speciale, au program rigid, neadaptat nevoilor individuale.

"Programa școlii speciale conține prea multe materii teoretice. De ce i se impune unui copil autist să învețe engleză? Ar trebui să se pună accent pe instruirea practică, și să învețe să circule cu mijloace de transport, să poată face cumpărături, să mănuiască banii, etc. Eu le-am învățat 2 luni să-și lege șiretele." (D.F.) Frecventarea grădiniței și a claselor elementare este mult mai ușoară, decât nivelele mai superioare.

Așadar, perioada de integrare într-o colectivitate este dificilă în cazul copiilor traumatizați, ei se adaptează mai greu la cerințele sistemului educațional. De aceea, sistemul ar trebui să fie mult mai flexibil, cadrele didactice sensibilizate, programa școlară mult mai adaptată.

Relația de cooperare cu sistemul social

Asistenții maternali și mamele sociale așteaptă competență și viziune clară de la instituția angajatoare și de la supervisorii lor. O mamă socială intervievată de noi a lucrat 5 ani în cadrul unei instituții civile înființată de străini. Angajatorii nu înțelegeau diferențele culturale și au dorit să realizeze ideile lor, în urma căreia a fost conflict continuu între angajator și angajați.

"Copii au primit prea multe lucruri de la ei, pe care nu le puteau folosi și prețui. Împiedicau să fim autentici în ochii copiilor. Nu au avut viziune, tot experimentau cu noi, dar fără rezultate. Ne dădeau indicații contradictorii: nu mâncați din mâncarea copiilor / fiți o familie mare. Civilizați-le și integrați/nu le frustrați, lăsați liber, chiar dacă vor să fumeze." (P.D.)

O asistentă maternală de la o instituție civilă a fost foarte mulțumită de implicarea instituției și ajutorul

acordat pe tot parcursul activității: “La început au venit în vizită de două ori pe săptămână, s-au ocupat de copil, pretindeau anumite lecții de dezvoltare a copilului. Preluau copilul când eram bolnavă sau trebuia să plec undeva. Am sărbătorit împreună la centru dacă reușeau să dea un copil în adopție. Asistenta maternală a primit diplomă. Regulat trebuia să țin legătura cu asistenta socială.” (F.R.)

Urmează câteva afirmații ale asistenților maternali din sistemul public: “La întâlnirile lunare sunt invitați medici, psihologi, și este timp și pentru dezbateri. Sunt foarte folosite aceste întâlniri, orizontul parcă se deschide.” “Statul trebuie să pretindă o educare de calitate. De anul trecut asistenții sociali fac vizite la școală și discută cu cadrul didactic al copilului.” (asistentă maternală din Salonta)

Se așteaptă o bună pregătire și experiență în domeniu pentru asistenții sociali care supervizează activitățile familiilor. “Sunt angajată doar de 5 luni, dar pot să vă spun că am o relație foarte bună cu asistenta socială. Vine regulat în vizită, este foarte atentă și mă consultă dacă am probleme.” (asistentă maternală din Crasna)

Erau cazuri, când familiile nu au primit sprijinul de care aveau nevoie de la asistenta socială.

“Timp de 2 ani 5 asistenți sociali au dat locul unui altuia. Erau prea tinere. Nu este similar să și ceva din carte sau să ai experiență. Ar trebui să fie implicați doar asistenți sociali cu experiență în domeniu.” (H.R.)

Cadrul legal este prea birocratic, necesită prea multe activități administrative. “Avem prea multe atribuții administrative despre care știe toată lumea că sunt doar formale. Problemele reale parcă nu sunt percepute. Situația este îngreunată de faptul că doi asistenți sociali sunt responsabili: una de copil, cealaltă de asistentul maternal. Sistemul are mai mult caracter instituțional și nu se focalizează pe copil și familie.” (M.E.) “Lipsește consilierea continuă. Dacă merg cu probleme reale, mi se spune că nu suntem capabili să facem față și din pricina noastră sunt aceste probleme. Dacă mă plâng de copil, dau vina pe mine.” (G.C.)

În concluzie, asistenții maternali și părinții sociali sunt deschiși către instituția angajatoare, așteaptă competență, viziune clară, consiliere continuă. Sistemul ar trebui să pună mai mare accent pe cooperarea reciprocă între familie și asistentul social responsabil.

Recompensa

Se remarcă faptul că 15% dintre persoanele intervievate își desfășurau activitatea prin voluntariat, în cadrul unei comunități bisericești. Pentru majoritatea lor (85%) această activitate are și un interes financiar. Între motivațiile de a alege această meserie au fost prezente și motivații legate de salariu sau de nevoia de a avea contract de muncă.

Ceea ce prezenta nemulțumire în rândul familiilor era lipsa concediilor de odihnă sau de boală. “Timp de 3 ani nu am avut nici o zi liberă sau concediu. Șefii ne-au spus că putem pleca în vacanță dar să luăm și pe copii cu noi. Pentru mine această excursie nu a fost odihnă, ci responsabilitate și încordare psihică. Ar trebui dat familiei dreptul de a se odihni și a se încărca. Dacă tot dai, te

epuizezi.” (mamă socială din serviciul privat). “De 7 ani, de când m-au angajat, am fost în concediu doar teoretic. Ar fi bine, ca, pe lângă cei doi copii cu handicap ușor, să ne permită să ne recreăm.” (asistent maternal profesionist din serviciul public, jud. Bihor).

În jud. Sălaj asistenții maternali profesioniști din serviciul public au posibilitatea de a lăsa copilul într-un centru de recuperare din Zalău. “În fiecare vară merg copii în tabără. Ei s-au obișnuit și așteaptă această perioadă. La Zalău, lângă marginea pădurii, s-a înființat un frumos și dotat centru de recuperare, unde copii sunt primiți. Astfel eu, cu familia mea, putem pleca în concediu.” (asistentă maternală din Crasna)

CONCLUZII

Rezultatele cercetării au evidențiat faptul că familiile care îngrijesc copii din sistemul de protecție sunt expuși la mari provocări și au nevoie de sprijin moral, fizic și profesional. Responsabilitățile lor sunt foarte mari. Familiile ar trebui să fie pregătite nu numai teoretic, ci și practic, prin implicarea celor cu experiență în domeniu. Nu este suficient că s-a creat cadrul legal, instituțional și profesional pentru a rezolva problema socială a copiilor abandonați, familiile trebuie învățate, cum să funcționeze în acest cadru. Ar fi de indicat consilierea continuă a familiilor și construirea unei relații de cooperare partenerială între familie, asistentul social, psihologul și, cadrul didactic implicat. Instituțiile ar trebui prin natura funcțiilor lor să asigure odihna și recreerea acestor familii, prin organizarea de tabere pentru copii. Ar trebui reorganizate școlile speciale în așa mod, ca să se pună mai mare accent pe nevoile speciale ale copiilor și învățarea unor activități practice din viața de zi cu zi. Asistenții sociali și cadrele didactice să fie sensibilizați și pregătiți special pentru activitatea în echipă cu familiile tip foster.

BIBLIOGRAFIE

- Berei, E.B. (2009). *Provocările profesiei de părinte substituitor (asistenți maternali, părinți sociali). Efectele asupra propriei familii*. Lucrare de licență. PKE Oradea
- Bowlby, J.A. (1952). *Maternal Care and Mental Health. Monograph Series, World Health Organization*, No. 2, p.19
- Marcilio, M. (1998). *Historia Social da Crianca Abandonada*. Hucitec, San Paulo.
- Roth-Szamosközi, M. (2007). Sistemul serviciilor de familie foster. Perspectiva românească. În *Practici în asistența socială*. Editura Polirom, Iași.
- Szilágyi, Á. (1999). *Klió – Társadalomtörténeti folyóirat, 1999/1. 8. évfolyam*. Disponibil la <http://www.c3.hu/~klio/klio991/klio055.htm>, consultat în 10.02.2009
- ***ANPFDC (2009). Disponibil la <http://www.copii.ro/contenta9e4.html?id=55>, consultat în 25.03.2009
- ***ANPFDC (2009). Curs de formare de formator pentru asistenți maternali, Gura Văii, Mehedinți

METODOLOGIE ÎN ASISTENȚĂ SOCIALĂ

Simona Bodogai, Universitatea din Oradea

ABSTRACT

A good time social work was seen simply as some practice, no scientific basis and methodological characteristic established in academic disciplines. Because the accumulation is based on direct experience, social work has often been criticized for vagueness and "improvisation", for lack of precision regarding what should be done and how they should act. Currently, social work is recognized that "scientific dignity" in the area of social sciences. Procurement beyond theoretical research and instrumentation borrowed from classical social sciences, social work has a methodological own body, models and strategies of knowledge and intervention. The qualitative study focuses on the analysis made of existing methodology, how it is implemented for different vulnerable groups and to identify opportunities to improve it.

Keywords: methodology, social work, vulnerable groups, improvement proposals

INTRODUCERE

O bună perioadă de timp asistența socială a fost privită doar ca o practică oarecare, lipsită de fundamentul științific și de baza metodologică ce caracterizează disciplinele academice consacrate. Datorită faptului că se baza pe acumulările de experiență nemijlocită, asistența socială a fost adesea criticată pentru caracterul vag și de "improvizație", pentru lipsa de precizie cu privire la ceea ce trebuie realizat și la modul în care ar trebui să se acționeze.

În prezent, asistenței sociale i se recunoaște acea "demnitate științifică" în arealul științelor socio-umane. Dincolo de achizițiile teoretice și instrumentarul de cercetare împrumutate din științele sociale clasice, asistența socială posedă un corp metodologic propriu, modele și strategii specifice de cunoaștere și intervenție (Bocancea, 2005; Manea, 2002).

Studiul calitativ realizat se centrează pe analiza metodologiei existente, a modului în care aceasta este pusă în practică pentru diverse grupuri vulnerabile precum și pe identificarea posibilităților de îmbunătățire a acesteia.

Articolul de față se dorește a fi doar o scurtă incursiune în metodologia specifică asistenței sociale, metodologie pe care o regăsim atât predată în centrele universitare din România, cât și aplicată în practica asistenței sociale.

METODOLOGIE SPECIFICĂ DOAR ASISTENȚEI SOCIALE

Cu toate că împrumută unele metode din științele sociale clasice și le adaptează la specificul său, asistența socială și-a construit și o metodologie proprie pornind de la experiența practică. Din acest punct de vedere, al emergenței teoriei din practică, consider că asistența socială este în avantaj deoarece astfel a ajuns o știință cu un puternic caracter practic-aplicativ (metodele de intervenție specifice asistenței sociale se află într-o strânsă interdependență cu perspectivele teoretice).

În asistența socială colaborarea reală dintre teoreticieni și practicieni a condus la conturarea mai multor pattern-uri/ tipare/ modele/ metode ale asistenței sociale. Acestea nu sunt altceva decât diverse abordări

care oferă pe lângă un set de concepte și o anumită viziune asupra modului în care ar trebui să se acționeze pentru rezolvarea problemelor sociale.

"Rezolvarea de probleme"/ "Procesul de asistare sau ajutorare"

Un element metodologic propriu doar asistenței sociale îl reprezintă pattern-ul/ modelul/ metoda de "rezolvare a problemelor" ("problem-solving framework") care oferă o anumită structurare a procesului de asistare a persoanelor vulnerabile. Inițiată de către Helen Harris Perlman în 1957 (a se vedea lucrarea "Social Casework: A Problem-Solving Process"), metoda a fost preluată și dezvoltată de o serie de teoreticieni și practicieni; în timp, ea a devenit tot mai bine organizată/ structurată, fiind considerată paradigma dominantă a practicii asistenței sociale. Ideea de bază a acestei metode constă în faptul că întreaga viață umană poate fi privită ca un proces de rezolvare eficientă a problemelor, iar tulburările care apar în timpul acestei vieți se datorează dificultăților de soluționare a problemelor în anumite situații (Compton, Galaway, 1989).

"Rezolvarea de probleme" ca metodă specifică asistenței sociale presupune parcurgerea anumitor etape în mod succesiv, etape în cadrul cărora sunt utilizate diverse metode și tehnici speciale de intervenție (întâlnirea față în față, convorbirea telefonică, întocmirea listei de probleme, obținerea informațiilor de alte instituții/organizații, vizita la domiciliul clientului, observația, interviul, Cartea Vieții, matricea ciclului de viață, genograma, ecoharta, scala resurselor familiale, harta rețelei sociale, scala de sprijin familial, istoricul social, analiza câmpului de forțe, matricea procesului decizional, întruniri ale grupului familial, grupul în asistența socială, supervizarea, lucrul în echipă, studiul de caz, focus-grupul etc.). Delimitarea etapelor procesului de ajutor se realizează în special din considerente didactice, în practică etapele se corelează și se întrepătrund. Literatura de specialitate consemnează mai multe structurări diferite ale acestei metode (Irimescu, apud Egan, Shulman, Ivey, Sheafor, Horejsi, Perlman, Doremus, 2004), însă ideea de bază/ "firul roșu" este mereu același. În tabelul de mai jos voi surprinde cele mai uzitate etapizări.

Tabel 1. Etapele procesului de rezolvare a problemelor/ Etapele procesului de asistare sau ajutorare/ Fazele procesului de asistență socială

Varianta 1 *	Varianta 2 **
Faza I. Contact (sau angajament)	Faza I. Explorare, angajament, evaluare și planificare
a. identificarea și definirea problemei (conștientizarea, recunoașterea, dezvăluirea problemei; angajamentul; definirea problemei de rezolvat);	a. construirea relației de încredere cu clientul, a unui raport (clarificare roluri participanți; consimțământ; confidențialitate; politicile organizației; condiții de oferire a ajutorului; declarațiile clientului; deprinderi verbale și nonverbale – parafrizare, întrebări închise și deschise, căutarea concretului, păstrarea focus-ului/ menținerea concentrării, sumarizare; ascultare activă, empatie, autenticitate, asertivitate; bariere de comunicare);
b. identificarea și clarificarea obiectivelor (pe termen scurt, mediu și lung) și a așteptărilor reciproce;	b. evaluarea multidimensională (explorarea și înțelegerea problemelor și a aspectelor pozitive; evaluare și diagnoză; utilizarea cunoștințelor și a teoriilor în evaluare; surse de informare; dimensiuni incluse într-o evaluare: indicatorii sau manifestările problemei, participanții și sistemele implicate în problemă, trebuințele și dorințele neîmplinite implicate în problema prezentată de client, stadiile de dezvoltare sau tranzițiile parcurse de client, gravitatea sau severitatea problemei, semnificația pe care o atribuie clientul problemei sale, locația și momentul în care apare problema, frecvența și durata problemei, alte probleme care afectează funcționarea clientului – dependența de alcool sau alte droguri, reacțiile emoționale ale clientului față de problema sa, încercările clientului de a face față problemei și abilitățile necesare pentru rezolvarea acesteia, punctele tari/ aspectele pozitive/ abilitățile de care dispune clientul, factorii culturali, societali și de clasă socială, resursele exterioare necesare rezolvării problemei; factori individuali/funcționare cognitivă, afectivă și comportamentală, interpersonală și de mediu; evaluări scrise; rolul clientului în evaluare);
c. stabilirea acordului pentru colectarea datelor (negocierea contractului preliminar);	
d. colectarea și analiza datelor/ explorarea, investigarea, documentarea, estimarea, evaluarea;	
Faza II. Contract	c. negocierea obiectivelor și formularea unui contract (selectarea și definirea comună a obiectivelor, cadrul de măsurare a progresului, formularea contractului: obiectivele în ordine ierarhică, rolurile participanților, intervențiile și tehnicile folosite, cadrul temporal al relației, frecvența și durata întâlnirilor, modalitățile de monitorizare a progresului, renegocierea contractului);
a. explorarea resurselor asistatului și a rezistenței acestuia la schimbare; luarea unei decizii în urma diagnozei comune (analiza și evaluarea comună a situației, problemei, clientului);	
b. planificarea acțiunilor ce vor fi întreprinse/ elaborarea unui plan de acțiune (negociere plan: nevoile clientului; de ce este necesară schimbarea; obiective; servicii dorite/ acceptate și neacceptate de client; activități/acțiuni care se cer efectuate pentru atingerea obiectivelor; responsabili; limite de timp; părți din plan care pot și care nu pot fi renegociate; obligațiile clientului; obligațiile/ responsabilitățile asistentului social; sancțiuni); planul astfel întocmit devine parte componentă a contractului de asistență socială încheiat între furnizorul de servicii și beneficiar; condițiile de implementare a planului; plan flexibil, supus revizuirii periodice;	
c. prognoza rezolvării problemei (evaluarea șanselor de succes);	

Faza III. Acțiune/intervenție	Faza II. Schimbare/ implementare și îndeplinire obiective
a. implementarea planului de acțiune/ intervenția propriu-zisă/ aplicarea planului (rolurile asistentului social: broker, adaptor, educator, mediator, avocat etc.; munca în echipă);	a. planificarea și implementarea strategiilor orientate spre schimbare (dezvoltarea resurselor, organizare, planificare, advocacy; consolidarea relațiilor familiale și sociale; grupuri terapeutice; grupuri educaționale; grupuri de suport; rezistența la schimbare): - practica centrată pe sarcină (operaționalizarea scopurilor, formularea sarcinilor, planificarea și urmărirea îndeplinirii sarcinilor; păstrarea focus-ului și continuității; evaluarea progresului); - intervenția în situații de criză;
b. finalizarea și evaluarea procesului/ relației de asistare (sesizare, transfer, finalizare; evaluare).	Faza III. Evaluarea și finalizarea relației (tipuri de finalizare a relației; reacții la încheierea cazului; evaluarea finală – rezultate, proces, profesionist; consolidarea progresului și planificarea unor strategii de menținere a acestuia; prevenirea recăderii/ recidivei; monitorizarea după încheierea cazului).

Sursa: * Compton, Beulah Roberts, Galaway, Burt, 1994, "Social Work Processes" (5th ed.), Brooks/Cole Publishing Company, Pacific Grove, California, pp. 390-740; Compton, Beulah Roberts, Galaway, Burt, 1989, "Social Work Processes" (4th ed.), Brooks/Cole Publishing Company, Pacific Grove, California, pp. 370-711;

** Hepworth, Dean H., Rooney, Ronald H., Rooney, Glenda Dewberry, Strom-Gottfried, Kimberly, Larsen, Jo Ann, 2010, "Direct Social Work Practice: Theory and Skills" (8th ed.), Brooks/Cole Publishing Company, Pacific Grove, California, pp. 33-52; 81-584; Hepworth, Dean H., Larsen, Jo Ann, 1993, "Direct Social Work Practice: Theory and Skills" (4th ed.), Brooks/Cole Publishing Company, Pacific Grove, California, pp. 30-51; 90-667.

Martin Bloom identifică următorii șapte pași ai "procesului de ajutorare": identificarea punctelor slabe (probleme) și a punctelor tari (aspecte pozitive) ale clientului/ situației; identificarea teoriilor alternative despre factorii cauzali; identificarea scopurilor și a obiectivelor; luarea deciziilor și formularea unui contract; implementarea și evaluarea planului de intervenție; schimbarea intervențiilor în funcție de necesități; urmărirea îndeaproape. (Bloom, 1990)

Charles Zastrow structurează procesul de asistare/consiliere astfel (opt etape): conștientizarea problemei de către client; stabilirea unei relații pozitive cu consilierul (încrederea clientului în asistentul social); motivarea clientului (speranța clientului că problema lui se poate rezolva sau ameliora); conceptualizarea problemei (nici o problemă nu trebuie să ne copleșească deoarece fiecare are anumite componente care pot fi schimbate, îmbunătățite); explorarea strategiilor de rezolvare (există mai multe direcții de acțiune); selectarea strategiei (ce va fi pusă în practică) de către client; implementarea strategiei alese; evaluarea (a meritat timpul și efortul depus). (Zastrow, 1989)

"Practica centrată pe sarcină"/ "Asistența sau intervenția centrată pe sarcină"/ "Sistemul centrat pe sarcină"

"Sistemul centrat pe sarcină" este una dintre metodele care au fost inițiate, rafinate și testate tocmai de către practicienii și cercetătorii din asistență socială, nefiind o metodă împrumutată din alte științe și apoi adaptată (Marsh, 1991).

Metoda "practicii centrate pe sarcină" se referă la o serie de activități desfășurate în comun de către practician și persoana asistată:

- clarificarea situației existente/ prezente (punctul A – locul în care se află persoana care solicită ajutorul);
- identificarea situației alternative preferate/ viitoare (punctul B – locul în care clientului i-ar place să ajungă);
- parcurgerea rutei dintre situația prezentă (punctul A) și situația preferată (punctul B) prin îndeplinirea unor

sarcini punctuale stabilite de comun acord de către asistentul social și client/ persoana asistată; de regulă se începe cu anumite sarcini mai simple până clientul își recâștigă încrederea în propriile forțe, pentru ca abia apoi să se treacă la sarcini mai complexe, sarcini care presupun o mare implicare și efort din partea persoanei asistate (Manea, 2002).

Această metodă este folosită atât în asistența socială de caz/ individuală (o singură persoană asistată), cât și în asistența socială de grup (cupluri, familii, grupuri mici); ea poate fi adaptată și pentru lucrul cu un client involuntar. Practica centrată pe sarcină este eficientă în cazurile în care problemele clienților sunt provocate de resursele insuficiente; se aplică de asemenea în situații problematice precum: probleme de tranziție socială, insatisfacție în relațiile sociale, probleme comportamentale, dificultăți în performanțele de rol, conflicte interpersonale etc. (Rebeleanu, 2008).

După discutarea problemei sau a situației lor, unii clienți știu ce ar trebui să facă, dar sunt incapabili să acționeze și să ia măsurile necesare pentru schimbarea situației în sens pozitiv. După cum se poate observa, accentul în cadrul acestui model este pus pe ajutarea clientului în a acționa; acțiunile specifice pe care le pune în aplicare clientul sub îndrumarea directă a practicianului sunt numite generic "sarcini" (exemple de sarcini: luarea unei decizii într-un anumit interval de timp, asigurarea resurselor de care este nevoie, învățarea unei deprinderi, exprimarea griji pentru cineva implicat etc.). Pentru a motiva clientul să rămână focalizat și să-și mobilizeze resursele proprii sarcinile sunt atent structurate și limitate în timp (sarcinile mai mari sunt împărțite în sarcini mai mărunte, maxim 2-3 sarcini pe săptămână, monitorizarea îndeplinirii sarcinilor; accentul pe sarcini nu înseamnă lipsă de interes pentru sentimentele sau gândurile clientului, însă sarcinile, acțiunile concrete duc mai degrabă la schimbare) (Irimescu, 2004). În repartizarea sarcinilor asistentul social va solicita participarea reală și activă a clientului, participare în acord cu capacitățile efective ale acestuia; și asistentul social are un rol activ,

efortul său completând efortul întreprins de client, însă fără să se substituie acestuia (Rebeleanu, 2008).

Etapetele “intervenției centrate pe sarcină” sunt următoarele:

1. explorarea problemei;
2. selectarea, clarificarea, definirea problemei în termeni comportamentali și stabilirea priorităților (exemplu: “Când îți duci fiul la școală? Cine te ajută? Cum reacționezi? Ce se întâmplă după aceea? Ce este cel mai important pentru tine acum?”);
3. acordul cu clientul;
4. stabilirea împreună cu clientul a obiectivelor schimbării (exemplu: “Ai putea face asta până la următoarea întâlnire? Este clar pentru tine ce am convenit împreună?”);
5. formularea obiectivului imediat de intervenție (exemplu: “Se pare că soțul tău nu te ajută în rezolvarea problemelor casnice. Ce s-ar putea face ca să te ajute mai mult?”);
6. realizarea sarcinilor (exemplu: “Cine și ce are de făcut?”);
7. încheierea (programată de la începutul procesului de ajutor, analiza rezultatelor și a eforturilor depuse de client, asistentul social, membrii rețelei de suport (exemplu: “De cât timp crezi că avem nevoie? Timpul nostru se apropie de sfârșit, am convenit că ...”)) (Irimescu, 2004).

“Intervenția în situație de criză”/ “Intervenția în criză”

Prin “criză” nu înțelegem neapărat un eveniment tragic sau neobișnuit, ci chiar și o componentă normală a dezvoltării și maturizării noastre, un moment în care mijloacele noastre obișnuite de a reacționa nu sunt eficiente. Vorbim despre incapacitatea de adaptare la o situație nouă care ne provoacă dezechilibrul. Prin intervenția în criză se urmărește reechilibrarea persoanei fie la nivelul existent înainte de criză, fie la un nivel inferior sau superior acestuia. Experimentarea și depășirea cu succes a unor situații de criză în trecut ușurează procesul de reechilibrare a persoanei în cazul apariției unei crize asemănătoare.

Metoda “intervenției în situație de criză” are la bază ideea conform căreia dificultățile din viața noastră trebuie abordate ca momente de cotitură generatoare de mari energii. Dacă aceste energii sunt utilizate pozitiv pentru rezolvarea dificultăților/ problemelor și pentru înlăturarea barierelor, atunci persoana reușește să revină pe linia normalității/ “linia de plutire”. Nu toate persoanele reușesc să facă însă acest lucru singure; unele au nevoie de sprijinul asistentului social care acționează în sensul canalizării energiilor înainte ca acestea să înceapă să se disipeze în fața “crizei” (persistența și adâncirea crizelor în lipsa intervenției) (Manea, 2002).

Folosită timp de 4-6 săptămâni după evenimentul care a provocat criza, această metodă este un proces prin care asistentul social acționează activ (pe plan psiho-social) în perioada de dezechilibru pentru a aplană impactul imediat al unor evenimente stresante și pentru a ajuta clientul să-și mobilizeze capacitățile psihologice și resursele sociale. Prin toate acțiunile întreprinse – luarea legăturii cu clientul imediat/ rapid, timpul limitat de intervenție, focalizarea atenției pe configurația crizei (natura producerii evenimentului, sensul subiectiv al acestuia pentru client), accentuarea deciziilor luate pentru ajutorarea clientului și

trecerea la acțiune, mobilizarea resurselor de ajutor din cadrul rețelei sociale a clientului – se urmărește de fapt liniștirea sau temperarea evenimentelor precum și susținerea persoanei prin clarificare terapeutică imediată și orientare pe perioada crizei. Prin urmare, “intervenția în criză” nu este altceva decât o acțiune/metodă care are scopul de a întrerupe seria de evenimente negative (o succesiune de elemente) ce pot perturba funcționarea “normală” a unei persoane.

Etapetele “intervenției în criză” sunt următoarele:

I. Faza inițială

1. focalizarea pe situația de criză (“aici și acum”, starea emoțională a clientului, evenimentele care au condus la apariția crizei);
2. evaluarea tulburărilor determinate de criză, a priorităților clientului și determinarea celor mai importante probleme de abordat;
3. contractul (definirea scopurilor și a sarcinilor pentru client și pentru asistentul social);

II. Faza de mijloc

1. colectarea datelor (obținerea datelor lipsă, clarificarea unor informații, selectarea subiectelor de discuție mai importante);
2. schimbări comportamentale (verificarea mecanismelor de învățare a noi comportamente în aria de interes pentru caz, stabilirea scopului și a obiectivelor specifice, combinarea sarcinilor cognitive cu cele comportamentale);

III. Faza finală

1. decizii finale (stabilirea unei date pentru ultima ședință, planificarea unor întâlniri mai rare în scopul pregătirii clientului pentru finalizarea procesului de asistare);
2. evaluarea (evidențierea progreselor realizate, trecerea în revistă a celor mai importante subiecte atinse, a sarcinilor, obiectivelor stabilite și a modului în care au fost sau nu îndeplinite);
3. planificarea pentru viitor (discutarea problemelor actuale și a planurilor de viitor ale clientului, ajutorarea clientului în acomodarea cu ideea întreruperii situației de asistare și în înțelegerea posibilității de reîntoarcere la asistentul social cu alte probleme dacă va mai fi necesar) (Irimescu, 2004).

“Managementul de caz”/ “Coordonarea de caz”

Datorită creșterii complexității sistemelor de asistență socială în prezent asistentul social trebuie să dețină atât competențe practice și de relaționare, cât și competențe administrative. Astfel s-a conturat o altă metodă specifică doar asistenței sociale și anume “managementul de caz”; acesta propune o anumită strategie de organizare și coordonare a serviciilor de îngrijire în funcție de nevoile specifice ale persoanei asistate (Manea, 2002).

Managementul de caz presupune coordonarea tuturor activităților de asistență socială desfășurate în interesul superior al persoanei asistate de către profesioniști din diverse servicii. Ordinul nr. 288 din 6 iulie 2006 pentru aprobarea Standardelor minime obligatorii privind managementul de caz în domeniul protecției drepturilor copilului reglementează standardele minime obligatorii (SMO) care se respectă în aplicarea metodei managementului de caz.

Managerul de caz este profesionistul care asigură coordonarea activităților de asistență socială și protecție specială desfășurate în interesul superior al persoanei asistate, având drept scop principal elaborarea și

implementarea: a) planului individualizat de protecție – PIP; b) planului de recuperare; c) planului de reabilitare și/sau reintegrare socială. Legislația actuală (a se vedea Ordinul nr. 383 din 6 iunie 2005 pentru aprobarea standardelor generale de calitate privind serviciile sociale și a modalității de evaluare a îndeplinirii acestora de către furnizori și Ordinul nr. 175 din 12 iulie 2006 privind aprobarea Standardelor minime de calitate pentru serviciile sociale la domiciliu pentru persoane adulte cu handicap”) accentuează rolul planului individualizat în acordarea de servicii sociale.

În îndeplinirea atribuțiilor sale, managerul de caz (numit în scris) colaborează cu responsabilii de caz din protecția specială (profesioniștii din cadrul serviciilor rezidențiale, cu excepția centrelor maternale, care, prin delegarea atribuțiilor de către managerul de caz, asigură coordonarea activităților legate de elaborarea și implementarea tuturor programelor de intervenție specifică – PIS; în îndeplinirea atribuțiilor lor, acești responsabili de caz din protecția specială colaborează cu profesioniștii care elaborează și implementează PIS numiți generic responsabili de PIS, aceștia putând fi din cadrul serviciilor aflate în protecția copilului sau în alte domenii: sănătate, educație etc.) și din centrele maternale (profesioniștii din cadrul centrelor maternale care, prin delegarea atribuțiilor de către managerul de caz, asigură coordonarea activităților legate de elaborarea și implementarea programelor personalizate de intervenție).

Responsabilul de caz prevenire este profesionistul care asigură coordonarea activităților de asistență socială desfășurate în interesul superior al persoanei asistate, având drept scop principal elaborarea și implementarea planului de servicii de prevenție; el beneficiază de coordonare metodologică din partea unui manager de caz, dar nu este subordonat acestuia. În îndeplinirea atribuțiilor lor, responsabili de caz prevenire colaborează cu profesioniștii care elaborează și implementează programele personalizate pentru asistați în cadrul serviciilor de prevenție (exemplu: program personalizat de intervenție în centrele de zi, program personalizat de consiliere în centrele de consiliere), profesioniști numiți generic responsabili de intervenție.

Managementul de caz, metodă de lucru obligatorie în domeniul protecției copilului și facultativă deocamdată pentru alte grupuri țintă, reprezintă ansamblul de tehnici, proceduri și instrumente de lucru care asigură coordonarea tuturor activităților de asistență socială și protecție specială desfășurate în interesul superior al persoanei asistate de către profesioniști din diferite servicii/ instituții publice și private. Prin utilizarea managementului de caz se asigură o intervenție multidisciplinară și inter-instituțională, organizată, riguroasă, eficientă și coerentă.

Managementul de caz necesită a fi văzut ca un proces în care se aplică mereu aceleași etape interdependente; specialiștii implicați (managerii de caz și responsabili de caz prevenire) aplică unitar aceleași proceduri în soluționarea cazurilor.

În domeniul protecției drepturilor copilului, managementul de caz implică parcurgerea următoarelor etape principale:

a. Identificarea, evaluarea inițială și preluarea cazurilor (evaluarea inițială a situației copilului se realizează în maxim 72 de ore de la înregistrarea solicitării/ sesizării,

cu excepția situațiilor de urgență când se realizează în cel mai scurt timp posibil, dar nu mai mult de o oră);

b. Evaluarea detaliată/complexă a situației copilului (managerul de caz, împreună cu o echipă corespunzătoare de profesioniști, asigură realizarea evaluării detaliată/complexă a situației copilului; evaluarea complexă se realizează de către echipa multidisciplinară a serviciului de evaluare complexă de la nivelul direcției generale de asistență socială și protecția copilului; responsabilul de caz prevenire, împreună cu o echipă corespunzătoare de profesioniști, asigură realizarea evaluării detaliată a situației copilului);

c. Planificarea serviciilor și intervențiilor concretizată într-un plan prevăzut în legislație: plan individualizat de protecție – PIP, plan de recuperare, plan de reabilitare și/sau reintegrare socială, planul de servicii – PS (managerul de caz, împreună cu echipa multidisciplinară, elaborează planul individualizat de protecție sau, după caz, celelalte planuri prevăzute în legislație în termen maxim de 30 de zile de la înregistrarea cazului la direcția generală de asistență socială și protecția copilului – DGASPC; responsabilul de caz prevenire elaborează planul de servicii în termen maxim de 30 de zile de la înregistrarea cazului la primărie; copilul și familia sa/ reprezentantul legal sunt implicați activ în procesul de planificare a prestațiilor, serviciilor și intervențiilor);

d. Furnizarea serviciilor și intervențiilor pentru copil, familie/ reprezentant legal și alte persoane importante pentru copil;

e. Monitorizarea și reevaluarea periodică a progreselor înregistrate, deciziilor și intervențiilor specializate (managerul de caz monitorizează implementarea planului individualizat de protecție sau, după caz, a celorlalte planuri prevăzute în legislație, respectiv progresele care se înregistrează în soluționarea situației copilului până când procesul de asistență și/sau protecție nu se mai dovedește necesar; responsabilul de caz prevenire monitorizează implementarea planului de servicii, respectiv progresele care se înregistrează în soluționarea situației copilului până când procesul de asistență nu se mai dovedește necesar);

f. Închiderea cazului (în vederea consolidării rezultatelor obținute realizarea planului, managerul de caz, respectiv responsabilul de caz prevenire asigură derularea activităților de monitorizare post-servicii pentru o perioadă de minim 3 luni).

Activitățile desfășurate în cadrul acestor etape se bazează pe principiile individualizării și personalizării precum și pe implicarea activă (consultare și participare) a copilului și familiei/ reprezentantului legal. Dosarul copilului trebuie să cuprindă: decizia de intrare a copilului în sistem, raportul de evaluare inițială, PIP/PS/alte planuri prevăzute în legislație, rapoarte de monitorizare/evaluare, decizia de închidere a cazului. Managerul de caz, respectiv responsabilul de caz prevenire: asigură derularea acestor etape pentru toți copiii aflați în evidența furnizorilor de servicii și înregistrează toate informațiile în dosarul copilului; folosește metodele și instrumentele specifice pentru documentarea cazului cerute de lege. Furnizorul de servicii are prevăzute în regulamentele serviciilor utilizarea documentelor și a instrumentelor de lucru precum și modalitățile de înregistrare a datelor și

informațiilor despre copil și familie/reprezentant legal (Ordinul nr. 288 din 6 iulie 2006).

CONCLUZII

După cum s-a putut observa, în asistență socială există în principal patru metode specifice de intervenție: rezolvarea de probleme, practica centrată pe sarcină, intervenția în situație de criză, managementul de caz. Fiecare la rândul ei presupune îmbinarea unor teorii și metode proprii doar asistenței sociale. Detalierea fiecărei metode în parte poate constitui obiect de studiu pentru cercetările și articolele viitoare, însă lucrarea de față dorește să inventarieze doar metodele și să se constituie într-o pledoarie pentru promovarea asistenței sociale.

În ceea ce privește utilizarea metodelor și modelelor de intervenție în asistență socială în ultimii ani literatura de specialitate vorbește despre așa-numitul "eclectism selectiv". Manea (2002) detaliază termenul astfel: utilizarea excesivă în practică a elementelor provenind dintr-o mare varietate de teorii și o combinație a diferitelor modele; intervenții selective fundamentate empiric; orientare mai redusă asupra problemelor interne ale clientului; practică directă care depășește limitele asistenței sociale de caz; grad mai ridicat de utilizare a intervențiilor ce pot fi validate și măsurate.

În concluzie, asistența socială și-a dobândit acea "demnitate științifică" în rândul științelor socio-umane prin delimitarea clară a obiectului de studiu și prin construirea unei metodologii proprii de cunoaștere și acțiune. Astfel nu i se mai poate reproșa caracterul vag și de improvizație, ci dimpotrivă începe să i se recunoască complexitatea.

BIBLIOGRAFIE

- Bloom, M. (1990). *Introduction to the Drama of Social Work* (pp. 100-119). F.E. Peacock Publishers, Itasca, Illinois.
- Bocancea, C. (2005). Principii ale acțiunii în asistența socială. În Neamțu, G., Stan, D. (coord.) *Asistența socială. Studii și aplicații* (pp. 31-36). Editura Polirom, Iași.
- Compton, B. & Galaway, B. (1989). *Social Work Processes* (4th ed.) (pp. 370-711), Brooks/Cole Publishing Company, Pacific Grove, California.
- Compton, B. & Galaway, B. (1994). *Social Work Processes* (5th ed.) (pp. 390-740), Brooks/Cole Publishing Company, Pacific Grove, California.
- Hepworth, D. & Larsen, J.A. (1993). *Direct Social Work Practice: Theory and Skills* (4th ed.) (pp. 30-51; 90-667), Brooks/Cole Publishing Company, Pacific Grove, California.
- Hepworth, D., Rooney, R., Rooney, G., Strom-Gottfried, K. & Larsen, J.A. (2010). *Direct Social Work Practice: Theory and Skills* (8th ed.) (pp. 33-52; 81-584), Brooks/Cole Publishing Company, Pacific Grove, California.
- Irimescu, G. (2004). Delimitări teoretice și practice în asistența socială. În Miftode, V. *Sociologia populațiilor vulnerabile – teorie și metodă*. (pp. 31-93), Editura Universității "Alexandru Ioan Cuza", Iași.
- Manea, L. (2002). Metode și tehnici de intervenție în asistența socială. În Pop, L. (coord.). *Dicționar de politici sociale*. (pp. 430-435), Editura Expert, București.
- Marsh, P. (1991). Task-Centred Practice. În Lishman, J. *Handbook of Theory for Practice Teachers in Social Work*. (pp. 157-170), Jessica Kingsley Publishers, London.
- Rebeleanu, A. (2008). Centrarea pe sarcini. Sarcini ale clientului, sarcini ale asistentului social. În Roth, M. (coord.) *Modele și recomandări pentru proiecte de intervenție: caiet de practică pentru studenți asistenți sociali*. (pp. 55-64), Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca.
- Zastrow, C. (1989). *The Practice of Social Work* (3rd ed.) (pp. 53-94.), The Dorsey Press, Chicago, Illinois.
- *** Ordinul nr. 383 din 6 iunie 2005 pentru aprobarea standardelor generale de calitate privind serviciile sociale și a modalității de evaluare a îndeplinirii acestora de către furnizori, emitent: Ministerul Muncii, Solidarității Sociale și Familiei; publicat în Monitorul Oficial nr. 709 din 5 august 2005;
- *** Ordinul nr. 288 din 6 iulie 2006 pentru aprobarea Standardelor minime obligatorii privind managementul de caz în domeniul protecției drepturilor copilului, emitent: Ministerul Muncii, Solidarității Sociale și Familiei, Autoritatea Națională pentru Protecția Drepturilor Copilului, publicat în Monitorul Oficial nr. 637 din 24 iulie 2006;
- *** Ordinul nr. 175 din 12 iulie 2006 privind aprobarea Standardelor minime de calitate pentru serviciile sociale la domiciliu pentru persoane adulte cu handicap, emitent: Ministerul Muncii, Solidarității Sociale și Familiei, Autoritatea Națională pentru Persoanele cu Handicap, publicat în Monitorul Oficial nr. 684 din 9 august 2006.

INTEGRAREA SOCIO-PROFESIONALĂ A ELEVILOR CU DIZABILITĂȚI

Liliana Canalaș, CSEI Nr. 2 Oradea
Teodora Pop, CSEI Nr. 2 Oradea

ABSTRACT

The professional integration represents the accommodation of the individual to the requires of the profession for an optimal adjustment with minimum effort conditions. It is also included the admission within the working team, the inter-individual relationships at the place of employment. Whenever a good professional integration is succeeded, the profession becomes a source of satisfaction, of development and progress of the personality. The professional integration is an element of the social integration. The first steps on the long and complex path of the professional integration are made during the professional orientation period - a period in which the students are prepared and guided to choose a profession. The goal of the students' with disabilities integration and socialization consists in the intellectual work tools sequence, in preparing them for the productive and socially useful work so that every person with disabilities can bring his or her share in achieving the products of the respective society and is able to acquire the necessary behaviour abilities for leading an active life.

Keywords: integration, profession, student, disabilities, school preparation.

CĂILE INTEGRĂRII SOCIALE A ELEVILOR

În principal, putem vorbi de trei căi de integrare socială a elevilor: integrarea profesională, integrarea în viața familială și integrarea în viața obștească.

Pentru a alege în cunoștință de cauză cea mai potrivită profesiune, copilul trebuie să cunoască cât mai multe particularități ale acesteia. Înainte de a ajunge să-și fixeze interesele și dorințele profesionale asupra unei anumite profesiuni, elevul parcurge o perioadă de căutări, de dibuiri și întrebări – perioadă în care este necesar să fie informat despre cât mai multe profesiuni (Lăscuș, 1981).

Prin integrare socială înțelegem procesul de încadrare complexă în ansamblul vieții societății, dar când ne referim la integrarea socială a tineretului, trebuie să avem în vedere toate sferele vieții sociale: pregătirea școlară, viața profesională, acceptarea și respectarea normelor morale, sfera politico – ideologică (Drăguț, 1973).

Căile integrării profesionale a elevilor

O orientare școlară și profesională corespunzătoare ajută la integrarea socială a tineretului. Tânărul trebuie să fie conștient de locul care i se cuvine în societate și pentru care trebuie să fie bine pregătit. Școala trebuie să asigure formele de afirmare ale personalității tânărului pentru a i se evidenția potențele fizice, intelectuale și morale, a înlesni cultivarea lor și autodescoperirea individualității; părintele să vadă în copilul său un cadru de nădejde care trebuie ajutat să-și aleagă formele cele mai potrivite de valorificare a capacităților proprii, în conformitate cu cerințele economice și sociale. Acestea se pot realiza numai printr-o atenție sporită acordată orientării școlare și profesionale de către toți factorii interesați în această problemă.

Fenomene negative ca: instabilitatea profesională, fluctuația forței de muncă, dezinteresul față de activitatea depusă, randamentul scăzut, se dovedesc a fi de cele mai multe ori repercursiunile unor alegeri greșite ale profesiunii.

Familia și școala sunt în măsură să contribuie la cristalizarea idealului de viață al tinerilor, printr-o

atitudine receptivă față de căutările și opțiunile acestora, prin exemplul personal al părinților și sfaturi de orientare școlară din partea cadrelor didactice menite să ajute la constituirea unui ideal adecvat.

Integrarea socio-profesională a copiilor cu dizabilități

Copiii cu handicap de intelect ușor sau liminar ajung la formarea deprinderilor de citit – scris, de calcul aritmetic, de operare elementară în plan mental, fără a atinge nivelul gândirii formale; ei achiziționează unele cunoștințe despre natură, societate și mediul înconjurător; devin autonomi în comunicare și comportament; se pot integra în activitatea și viața socială; însă, pe ansamblu, nivelul dezvoltării psihice și de adaptare rămâne limitat.

Astfel, copiii cu handicap de intelect ușor se adaptează relativ bine la formele învățământului special și își pot forma deprinderi instrumentale elementare sau abilități pentru activități cu expectație cultural-intelectivă redusă (Arcan și Ciumăgeanu, 1980).

Țelul fundamental al psihopedagogiei speciale este acela de a forma și pregăti elevul deficient pentru viață și activitate. Astfel, corectarea, compensarea, educarea sunt componente ale procesului recuperativ unde sunt incluse metodologii specifice, adaptate la categoria de deficienți, urmărind să ușureze integrarea și adaptarea.

Obiectivul recuperării copilului cu handicap de intelect are în vedere folosirea tuturor posibilităților și a funcțiilor psiho-fizice valide care să ducă la formarea de competențe, abilități, astfel încât să se poată realiza o integrare optimă în viața profesională și socială.

Unii deficienți manifestă un interes viu pentru muzică, pictură, dans, joc, confecționarea unui obiect etc. care constituie nu numai momente de consumare a energiei, dar și de formare a unor abilități motrice, practice ori de elaborare a unor deprinderi profesionale.

Terapia prin muncă ajută la integrarea acestor subiecți în activități în care există o relaționare adecvată cu cei din jur, putându-se folosi și laturile fizice și psihice deteriorate.

Este prioritar să le formăm copiilor cu dizabilități buna dispoziție și să înțeleagă că activitatea pe care o prestează prezintă importanță nu numai pentru ei, dar și pentru cei din jur.

Defectologia consideră integrarea ca un obiect important al educației: la absolvirea școlii speciale fostul elev trebuie să fie capabil să devină un membru cu drepturi integrale ale societății, să fie în măsură să trăiască autonom, în colaborare cu ceilalți și exercitând o activitate productivă.

Realizarea integrării presupune deci asigurarea unor condiții care să permită autonomia printr-o educație echilibrată și printr-o formație profesională adecvată.

Adaptarea la condițiile de lucru din ateliere presupune, fără îndoială, a fi îndemânat, dar, în același timp, a fi dotat cu un oarecare simț social, a fi acceptat, dacă nu apreciat de colegi și de profesori (Zazzo, 1970).

Așadar, copiilor deficienți mintal, nu le este străin sentimentul demnității personale. Din această cauză, conștiința succesului este una din cele mai puternice forțe mobilizatoare (Roșca, 1964).

Deși persoanele defavorizate necesită o asistență specializată, medicală, educațională, instructivă, socială, sunt în permanență în comunicare și în interrelații cu noi, pregătindu-se nu pentru o comunitate închisă ci pentru o viață socială normală în care, înainte de toate trebuie respectată demnitatea umană (Păunescu, 1984).

MODALITĂȚI METODOLOGICE

Obiectivele prezentei lucrări sunt următoarele:

1. Stabilirea motivației alegerii profesiei, influența prioritară în alegerea profesiei, necesitatea individualizării activității de instruire practică, percepțiile copiilor cu privire la viitorul profesiei alese, precum și sprijinul în găsirea unui loc de muncă a absolvenților.

Pentru aceasta am aplicat un chestionar cu privire la alegerea profesiei la elevii cu handicap de intelect ușor la Grupurile Școlare "Ioan Bococi" și "George Barițiu" din Oradea.

2. Studiul integrării profesionale din 2003 și până în prezent al unor absolvenți ai Grupurilor Școlare "Ioan Bococi" și "George Barițiu" din Oradea. Pentru aceasta am studiat documentele înregistrate la secretariatele școlilor, am aplicat un interviu cu întrebările dinainte stabilite cu absolvenții școlilor respective.

Organizarea și desfășurarea cercetării:

Conceperea și realizarea unei cercetări presupune mai multe etape, fiind o activitate complexă, pretențioasă, la început, în primele faze apare chiar dificilă, dar această activitate se învață, parcurgând mai multe etape.

În primul rând mi-am ales domeniul de cercetare, am ales tema de studiat, în acest sens, gândindu-mă la felul cum se vor descurca absolvenții de școli profesionale din învățământul special, din punct de vedere al integrării lor socio-profesionale. La aceste școli profesionale sunt școlarizați elevi cu handicap de intelect ușor.

Am început să mă documentez asupra acestei teme de cercetare, prin studierea literaturii de specialitate, deci m-am documentat bibliografic despre căile integrării sociale a tinerilor, în general, după care am trecut la aspectele

legate de integrarea socio-profesională a elevilor cu handicap de intelect ușor.

Am trecut la stabilirea concretă a obiectivelor, tema de cercetat fiindu-mi conturată precis, evidențind clar de aspectele, comportamentele pe care le am de studiat. precum și toate implicațiile acesteia. De aici am început colectarea datelor referitoare la subiecții studiați, stabilind concret cu ce fel de eșantion am de lucrat, perioada în care am efectuat cercetarea, aplicarea instrumentelor de cercetare (chestionar și interviu), trecând apoi la elaborarea instrumentelor de cercetare.

Eșantionarea

Pentru a se realiza obiectivele mai sus menționate, am apelat la următoarele metode: am aplicat un chestionar, cu privire la profesiunea aleasă. Chestionarul a fost aplicat pe un număr de 80 de subiecți, elevi în ultimul an de școală profesională, deci în vârstă de 18 – 19 ani, care se pregătesc în meserii ca: confecționar - îmbrăcăminte, confecționar - încălțăminte, tâmplar, cofetar - bucătar, mecanic lăcătuș, constructor - zidar, horticultor. Aceștia sunt elevi în ultimul an de studiu la Grupul Școlar "George Barițiu" (de băieți) și la Grupul Școlar "Ioan Bococi" (de fete) din Oradea. Din cei 80 de subiecți, 29 au fost băieți iar 51 au fost fete.

Menționez că aceste chestionare au fost aplicate în urmă cu mai mult timp, pe la mijlocul ultimului an de ședere în școală 2007 - 2008, de atunci elevii au terminat școala și am putut verifica acest lot de 80 de subiecți, dacă s-au încadrat sau nu în muncă.

Pentru a urmări felul în care s-a realizat încadrarea socio-profesională în ultimii 5 ani, am studiat un lot de 60 de tineri și anume 15 absolvenți din 2003 - 2004, 13 absolvenți din 2004 - 2005, 11 absolvenți din 2005 - 2006, 15 absolvenți din 2006 - 2007 și 6 absolvenți din 2007 - 2008. Am studiat și un lot de 25 de tineri proveniți din centre de plasament, absolvenți ai Grupului Școlar "Ioan Bococi" Oradea în vârstă de 19 – 23 ani, aceștia în ultimii 3 ani de la terminarea școlii.

Tabel 1. Tinerii intervievați în cei 5 ani
Profesiunea terminată

Promoția	Horticultură	Croitorie	Confecționar încălțăminte	Zidar	Lăcătuș	Tâmplar
2003 – 2004	0	3	3	3	4	2
2004 – 2005	0	4	2	2	3	2
2005 – 2006	2	1	3	2	2	1
2006 – 2007	4	3	2	1	3	2
2007 – 2008	4	1	0	0	1	0

Studierea celor 60 de tineri s-a realizat prin verificarea documentelor înregistrate la secretariatele școlilor și am procedat prin împărțirea orașului Oradea în trei zone principale, pe cartiere: Rogerius, Ioșia și Velența.

Cei 25 de tineri proveniți din centre de plasament locuiesc la cămine de nefamiliști în Oradea, găsirea unei camere de locuit a fost realizată cu sprijinul celor două ONG-uri din Oradea, care se ocupă de soarta lor: POARTA BUCURIEI și DORCAS. Referitor la mediul

familial din care provin tinerii (organizată, dezorganizată sau aparent organizată), m-am putut documenta din dosarele aflate la secretariatele școlilor.

Din cei 60 de subiecți, 32 au fost băieți și 28 fete cuprinși între vârste de 19 și 25 de ani.

Chestionarul

În cercetarea cu privire la tema aleasă de mine, și anume integrarea socio-profesională a elevilor cu dizabilități, am aplicat un chestionar legat de profesiunea ce și-au ales-o elevii cu handicap de intelect ușor. Acesta a cuprins 10 întrebări.

Am folosit atât întrebări cu răspunsuri deschise, unde subiectul a avut posibilitatea să răspundă cu propriile sale formulări, în propoziții mai mult sau mai puțin detaliate, cât și întrebări cu răspuns închis unde subiectul a ales răspunsul potrivit pentru el din două sau mai multe răspunsuri date.

Ceea ce am vrut să aflu din întrebările date elevilor, au fost mai multe amănunte și anume: dacă au dragoste față de meseria pe care și-au ales-o, dacă și-au ales-o singuri sau au fost influențați de alte persoane, dacă le place la atelier, cum se descurcă cu practica profesională, ce valoare dau ei profesiunii alese, dacă cred că vor trebui să-și schimbe profesiunea, cum vor proceda și cum vor face când își vor căuta un loc de muncă.

Interviul

Pentru a putea realiza acest interviu din care să-mi dau seama dacă tinerii care au terminat o școală profesională specială și-au găsit o slujbă și muncesc sau dacă nu și-au găsit de lucru, am procedat la studierea dosarelor acestora și a datelor lor personale pe care le-am găsit la secretariatele școlilor unde au absolvit.

Din întrebările puse acestora am vrut să aflu profilul pe care l-au terminat, de cât timp au terminat școala, dacă lucrează în meseria lor, sau alte meserii sau dacă nu practică nici o profesiune.

De asemenea am vrut să aflu de la acești tineri și motivul pentru care nu muncesc încă.

Având în vedere faptul că aceștia au terminat școala și unii dintre ei muncesc, m-am gândit și la posibilitatea întemeierii de către aceștia a unei familii.

ANALIZA ȘI INTERPRETAREA DATELOR

Datele constatate și interpretarea lor

Din analiza răspunsurilor la întrebarea 1, și anume "Îți place profesiunea pe care ți-ai ales-o?", un număr de 67 de subiecți din 80, deci 83,75%, au răspuns "DA", 13 subiecți, adică 16,25% au răspuns "NU".

Distribuția răspunsurilor se poate citi pe graficul nr.1:

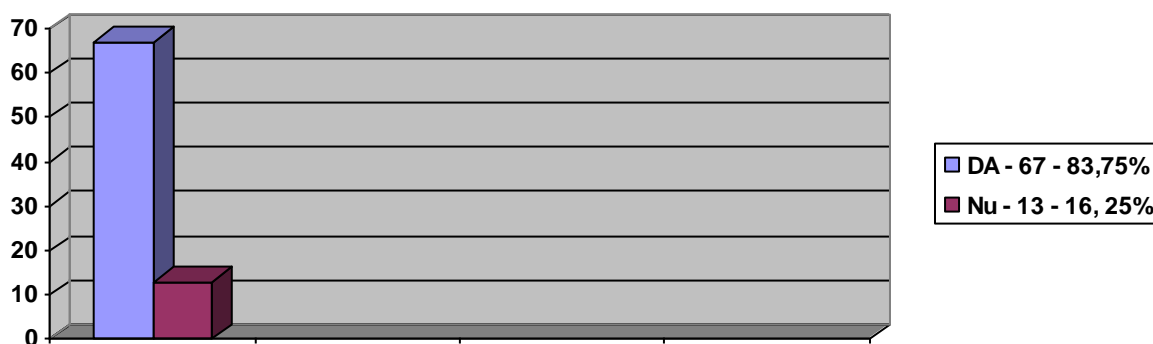

Fig. 1. Distribuția răspunsurilor subiecților la întrebarea nr.1: "Îți place profesiunea pe care ți-ai ales-o?"

La întrebarea nr. 2: "Ce este cel mai important, după părerea ta, să stea în atenția celui care își alege o profesie?", 43 de elevi, deci 53,75% au considerat că în alegerea profesiunii este foarte importantă "pasiunea" pentru meserie, 7 elevi, respectiv 8,75% au considerat ca importantă în alegerea profesiunii timpul liber rămas în urma practicii meseriei, 12 elevi, respectiv 15 au considerat că în alegerea profesiunii stă "câștigul", banii obținuți în urma muncii depuse, 9 elevi, respectiv 11,25% au considerat importante "condițiile de muncă" în care se practică meseria, 6 elevi, respectiv 7,5 % au constatat că

importantă este distanța față de locul de muncă, iar 3 elevi, adică 3,75% au considerat ca importantă "sugestia" venită din partea altor persoane.

Din analiza acestor date rezultă că, deși este vorba despre elevi cu handicap de intelect lejer, ei consideră că pentru alegerea unei profesiuni, în primul rând trebuie "să-ți placă" ceea ce faci (deși explicarea acestei plăceri este greu de justificat de către ei).

Distribuția rezultatelor la întrebarea nr. 2 se poate citi pe graficul nr. 2.

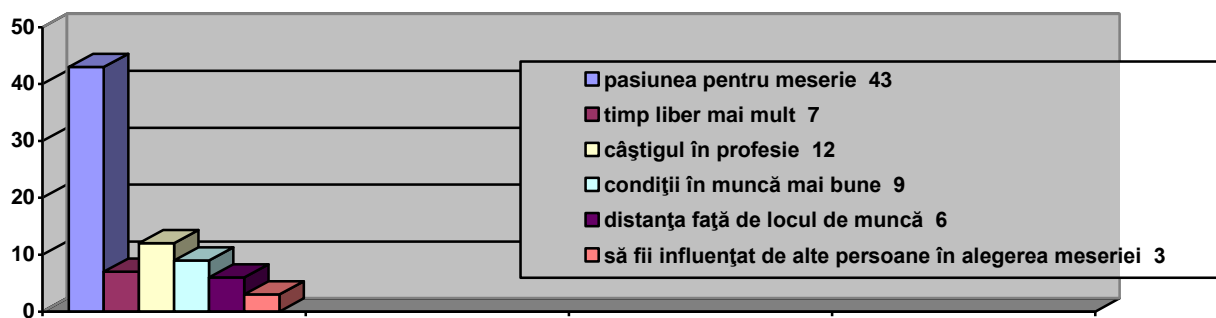

Fig. 2. Distribuția răspunsurilor elevilor la întrebarea nr. 2: “Ce este cel mai important, după părerea ta, să stea în atenția celui care își alege o profesie?”

La întrebarea nr. 3: “Cum ar trebui să fie orele de practică productivă?”, 15 subiecți, deci 18,75% au considerat că ar trebui să fie “mai multe”, 10 subiecți, adică 12,5% au socotit că ar trebui să fie “mai puține”, 40 de subiecți, adică 50% au gândit că ar trebui să fie “ca până

acum”, 11 subiecți, adică 13,75% au spus că le este “indiferent” și 4 subiecți, adică 5% nu s-au pronunțat în niciun punct de vedere (“nu pot răspunde”).

Distribuția răspunsurilor la întrebarea nr. 3 se poate citi pe graficul nr.3.

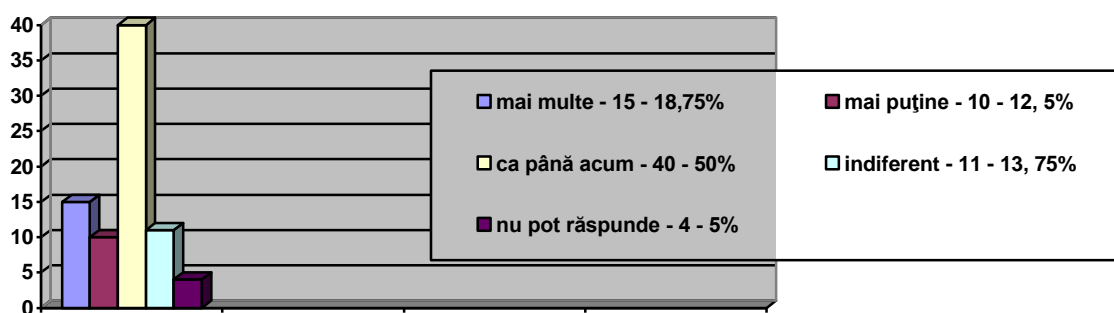

Fig. 3. Distribuția răspunsurilor elevilor la întrebarea nr. 3: “Cum ar trebui să fie orele de practică productivă?”

Deci, privitor la numărul orelor de practică productivă, doar 50% dintre elevi consideră “ca până acum” restul propun modificări de program: “mai multe”, “mai puține”, “indiferent”, “nu pot răspunde”, fapt ce denotă eterogenitatea copiilor într-o grupă de profesie, aspecte ce pot impune o individualizare în cazul copiilor cu handicap de intelect lejer, chiar a practicii productive.

La întrebarea nr.4: “Cum realizezi sarcinile date de maestrul-instructor?”, 33 de subiecți, adică 41,25% au spus “că le realizează în întregime”, 4 de subiecți, adică 5,25% au considerat că “întâmpină greutăți” și doar 5 subiecți, 6,25% au afirmat că “nu se descurcă”.

Distribuția răspunsurilor la întrebarea nr. 4 se poate citi pe graficul nr. 4.

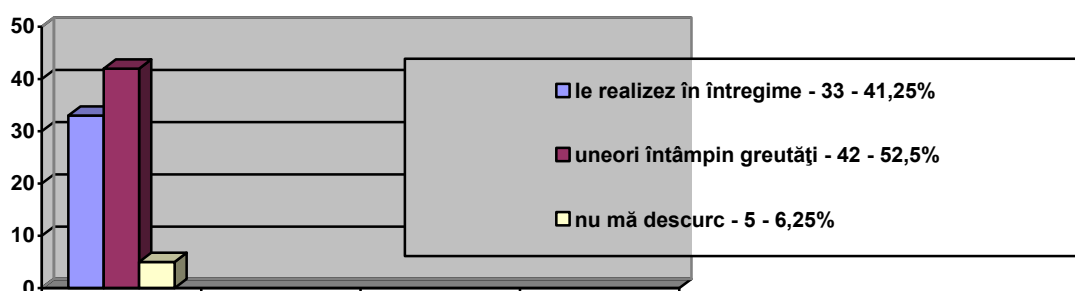

Fig. 4. Distribuția răspunsurilor elevilor la întrebarea nr. 4: “Cum realizezi sarcinile date de maestrul-instructor?”

Deci, rezultă că numai 33 afirmă că “realizează în întregime” sarcinile primite de la maestrul-instructor, acest fapt este în concordanță cu răspunsul la întrebarea nr. 3, unde, un număr relativ mare de copii (vezi graficul nr.3), nu consideră suficiente orele de practică și de aici numărul mare de subiecți (42), întâmpină greutăți și 5 nu de descurcă deloc.

La întrebarea nr. 5: “Maistrul-instructor realizează orele de practică-profesională: la nivelul tău de înțelegere uneori nu înțeleg, nu înțeleg deloc.”, 46 de subiecți, deci 57,5% înțeleg activitățile desfășurate, 32 subiecți, deci 40% înțeleg doar “uneori”, iar 2 subiecți, adică 2,5% “nu înțeleg deloc”.

Distribuția răspunsurilor la întrebarea nr. 5 se poate citi pe graficul nr.5.

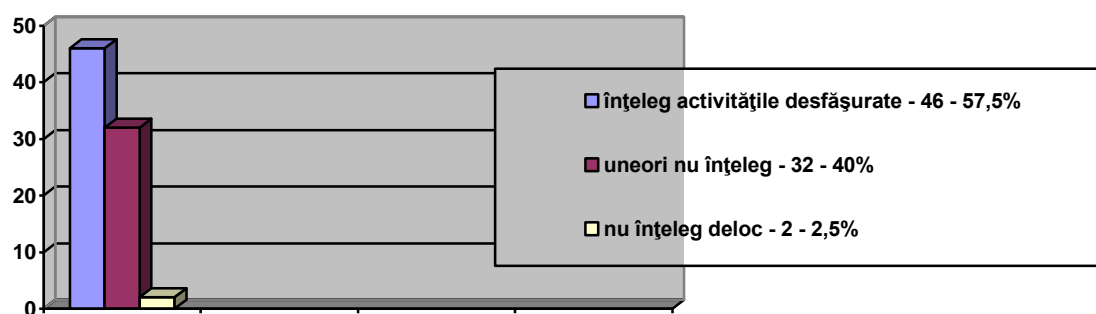

Fig. 5. Distribuția răspunsurilor elevilor la întrebarea nr. 5: “Maistrul-instructor realizează orele de practică-profesională: la nivelul tău de înțelegere uneori nu înțeleg, nu înțeleg deloc.”

Acest fapt ne atrage din nou atenția asupra individualizării activității în funcție de disponibilitățile intelectuale și motrice ale copilului cu handicap de intelect ușor.

La întrebarea nr. 6: “De cine a fost influențată alegerea profesiei?”, un rol important l-au avut părinții -

43 de subiecți, adică 53,75%, prietenii - 22 de subiecți, deci 27,5%, rudele - 7 subiecți, deci 8,75%, numai 5 subiecți, adică 6,25% afirmă că au fost influențați de profesori, iar 3 subiecți, 3,75% au fost inspirați de emisiunile RADIO - TV. Distribuția răspunsurilor la întrebarea nr. 6 se poate citi pe graficul nr. 6.

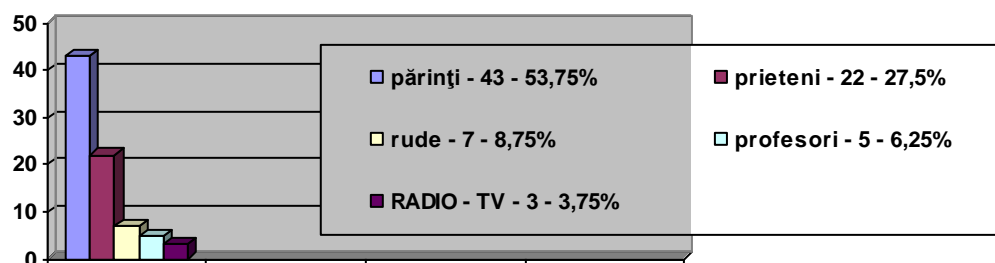

Fig. 6. Distribuția răspunsurilor elevilor la întrebarea nr. 6: “De cine a fost influențată alegerea profesiei?”

Din această distribuție rezultă că la nivelul acestui eșantion nu s-a făcut o orientare școlară și profesională corespunzătoare, “acel proces complex și de durată care se compune din patru acțiuni distincte, dar strâns legate între ele: informarea profesională, îndrumarea profesională, informarea școlară și îndrumarea școlară” (Voicu Lăscuș, 1981, pag. 45). Această orientare a fost lăsată la latitudinea părinților, prietenilor și rudelor.

La întrebarea nr. 7: “Peste câțiva ani, cum va fi profesiunea ta?”, 29 de subiecți, adică 36,25% au spus că va fi “mult mai importantă” ca până acum, 25 de subiecți, adică 31,25% - “ca și astăzi”, 16 subiecți, deci 20% au afirmat că va fi “mai importantă”, 5 subiecți, adică 6,25% - “ai puțin importantă”, iar 2 subiecți, adică 2,5% nu și-au dat nici o părere.

Distribuția răspunsurilor la întrebarea nr. 7 se poate citi pe graficul nr.7.

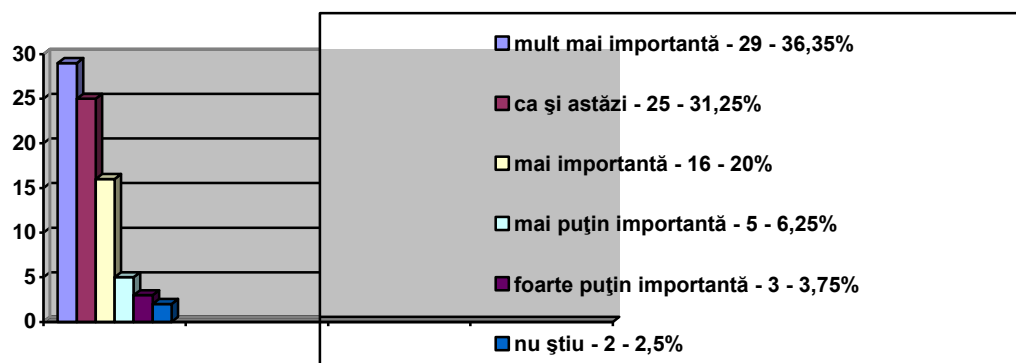

Fig. 7. Distribuția răspunsurilor elevilor la întrebarea nr. 7: “Peste câțiva ani, cum va fi profesiunea ta?”

De aici reiese că elevii chestionați își consideră în proporție destul de mare profesia aleasă (“mult mai importantă”), “mai importantă”, “ca și astăzi”. Răspunsurile la întrebarea 7 sunt în concordanță cu răspunsurile la întrebarea 8, unde 55 de subiecți, deci

68,75% consideră că nu vor trebui în viitor să-și schimbe meseria și doar 25 de subiecți, adică 31,25% au afirmat că și-o vor schimba.

Distribuția răspunsurilor la întrebarea nr. 8 se poate citi pe graficul nr.8.

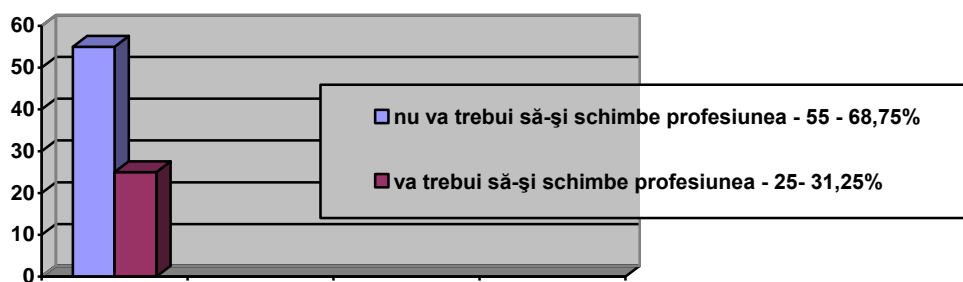

Fig. 8. Distribuția răspunsurilor elevilor la întrebarea nr. 8: “Crezi că în viitor va trebui să-ți schimbi profesiunea?”

Și la întrebarea nr. 9: “Dacă va trebui să schimbi preofesiunea, crezi că va fi greu sau ușor să faci această schimbare?”, răspunsurile sunt în concordanță cu întrebările 7 și 8 și anume 57 de subiecți, 71,25% au răspuns că le va fi foarte greu să-și schimbe meseria, iar 12 subiecți (15%) au considerat că le va fi “ușor” și 11 subiecți (13,75%) n-au știut să răspundă.

Acest fapt atestă ideea că datorită nivelului de dezvoltare psihomotrică și intelectuală mai scăzute însușirea unei meserii se face mai greu decât la un copil normal și de aici este posibilă dificultatea unei reconversii profesionale.

Distribuția răspunsurilor la întrebarea nr. 9 se poate citi pe graficul nr.9

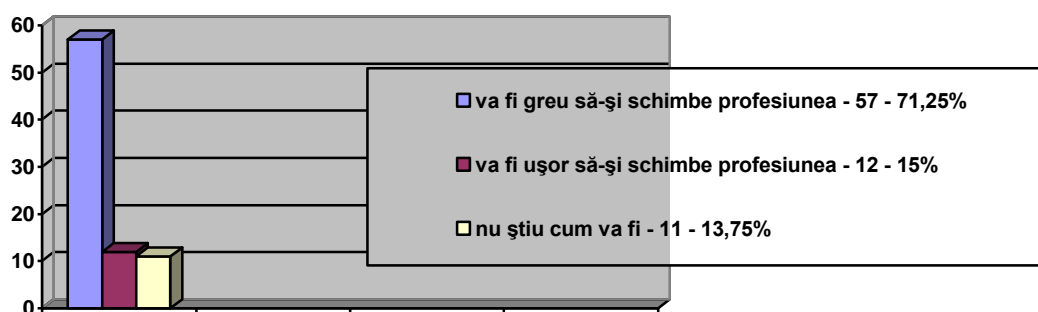

Fig. 9. Distribuția răspunsurilor elevilor la întrebarea nr. 9: “Dacă va trebui să schimbi preofesiunea, crezi că va fi greu sau ușor să faci această schimbare?”

La întrebarea nr. 10 și anume: “Cum va trebui să procedezi ca să-ți găsești un loc de muncă în profesiunea pe care o înveți aici?”, 8 subiecți, adică 10 % au răspuns “nu știu”, 20 de subiecți, adică 25 % au afirmat că “își vor căuta un loc de muncă, se vor interesa să-și găsească singuri”, 10 subiecți, adică 12,5% “vor căuta cu ajutorul presei”, 2 subiecți, deci 2,5% “ar dori să-și deschidă un mic atelier, dacă vor avea posibilitate”, 7 subiecți au

afirmat că îi “vor ajuta pe părinți să-și găsească de lucru” (8,75%), 16 subiecți, deci 20% “vor căuta să muncească prin intervenția prietenilor”, iar 17 subiecți, adică 21,25% “vor apela la cunoștințele și familiile din străinătate cu care corespundează”.

Distribuția răspunsurilor la întrebarea nr. 10 se poate citi pe graficul nr.10.

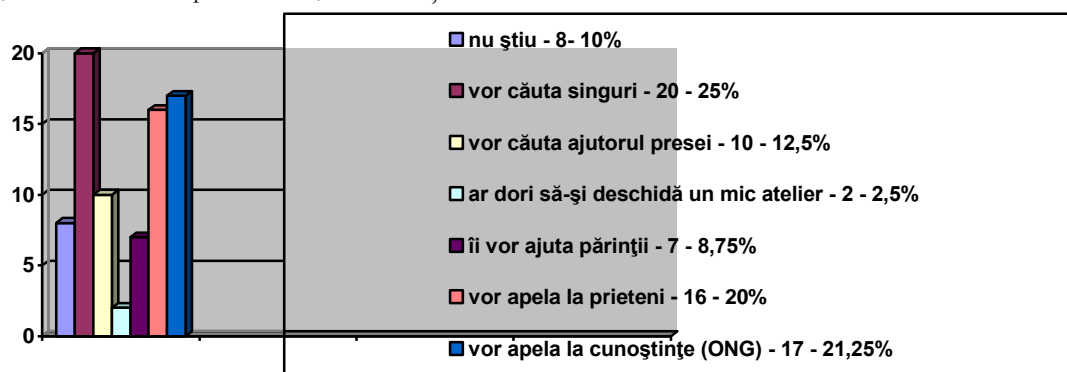

Fig. 10. Distribuția răspunsurilor elevilor la întrebarea nr. 10: “Cum va trebui să procedezi ca să-ți găsești un loc de muncă în profesiunea pe care o înveți aici?”

Din această distribuție rezultă, după părerea celor chestionați că școala și alte instituții de stat (CSH) nu se implică deloc în găsirea unui loc de muncă pentru absolvenți, aceasta rămânând într-o proporție mare la ivelul posibilităților familiei, prietenilor și chiar a tânărului

singur. ONG-urile, care în ultimii ani sunt tot mai cunoscute și la noi în țară, datorită activităților pe care le desfășoară, se implică într-o proporție de 21,25%.

Tinerilor care provin din casele de copii, două fundații non-guvernamentale care funcționează în

Oradea, și anume POARTA BUCURIEI și FUNDAȚIA DORCAS, le oferă acestora spațiu de dormit ca și un loc de muncă unde aceștia să profeseze, chiar dacă nu practică profesiunea pe care au învățat-o în școală.

După un an, după ce am aplicat chestionarul la cei 80 de subiecți din Școlile profesionale nr. 1 și 2 din Oradea, am procedat la verificarea acestora în legătură cu integrarea lor într-un colectiv de muncă și am constatat

că din lotul de 80 de subiecți, doar 46 de subiecți, adică 57,5%, lucrează în profesiunea pe care au terminat-o, 18 subiecți, adică 22,5% practică munci ocazionale și 6 subiecți nu lucrează în nici o profesiune, primesc indemnizație de șomaj.

Distribuția răspunsurilor se poate citi pe graficul nr. 11.

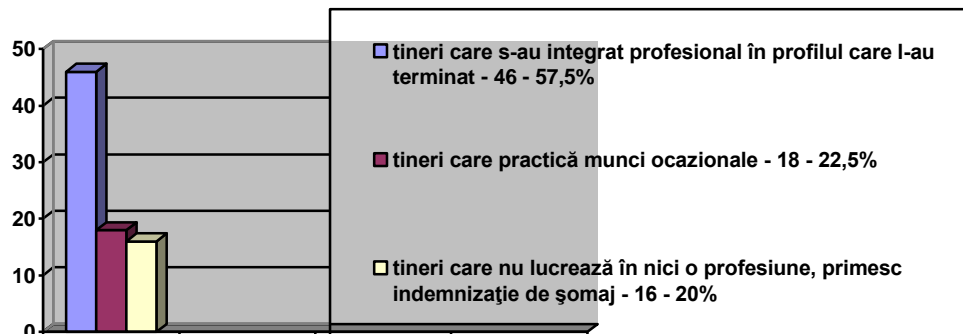

Fig. 11. Distribuția privind încadrarea în muncă a celor 80 de subiecți.

Cei 57,5% care lucrează în meserie, au terminat profile ca: confecționar îmbrăcăminte, confecționar-încălțăminte, cofetar-bucătar, mecanic-lăcătuș, și tâmplărie.

Pot să-mi dau seama că la aceste profile educația prin muncă pe care și-au însușit-o acești tineri la școală (sub aspectul ergoterapiei și inițierii profesionale în vederea integrării socio-profesionale), s-a materializat cu succes în scopul în care au fost propuse.

Din procentul de 22,5% care practică munci ocazionale, mulți din ei au specificat: "Am fost obligat să-mi găsesc un loc de muncă și să mă întrețin, am acceptat orice fel de muncă, indiferent la ce întreprindere". Aceștia au terminat profile de horticultură, construcții și mecanic-strungar.

De aici ne dăm seama că unele profile existente la școlile profesionale nu sunt în concordanță cu oferta de muncă, Întrepinderea de Sere, mergând spre desființare, iar la construcții și mecanic-strungar, ar trebui să se insiste în căutarea unor locuri de muncă la mici ateliere și firme particulare.

CONCLUZII

Apreciate în ansamblu, rezultatele cercetării mă îndreptătesc să formulez câteva concluzii cu caracter limitat la particularitățile subiecților cercetați.

În pregătirea practică a elevilor cu handicap de intelect ușor trebuie să se țină seama necondiționat de trăsăturile lor individuale. Trebuie să existe o permanentă legătură între conținutul și metodele activităților cu caracter recuperator cu cele ale pregătirii pentru muncă, este binevenită metoda problematizării la acești tineri, în scopul însușirii mai conștiente a priceperilor și deprinderilor de muncă.

Folosirea muncii în scop terapeutic, pentru creșterea capacității funcționale și de muncă a organismului tinerilor cu handicap de intelect ușor, conduce la urmărirea, cu precădere, a instruirii profesionalizării tinerilor debili mintal, formării abilităților și deprinderilor manual-profesionale, care să-i conducă la prestarea unor activități productive remunerate.

Pentru ca tinerii să se apropie de practicarea unei profesii înarmați cu cât mai multe cunoștințe și cu încredere în forțele proprii, este foarte necesar să fie inițiați de către un grup încheiat, cu colaboratori existenți în instituția care îi pregătește pentru muncă și pentru viață, ca de exemplu, psihologul școlii, profesorii diriginți, maiștrii-instructori, medicul școlii, educatorii și chiar directorul școlii, inițierea realizându-se în ceea ce privește însușirea cunoștințelor și deprinderilor de bază privind anumite tehnici ca de exemplu: din domeniul prelucrării materialelor, montării și demontării unor scule, utilaje sau culturi unor plante, precum și folosirii mașinilor, a uneltelor și a înaltaților simple necesare pentru lucrările respective.

Activitatea de profesionalizare a acestor tineri nu este suficient individualizată, multor tineri nefiindu-le suficient timpul necesar de practică productivă.

Reconversia profesională se face cu dificultate, deși sunt cazuri în care profesiunea aleasă nu este compatibilă cu aptitudinile tânărului.

În însușirea meseriilor alese trebuie să se țină seama de particularitățile individuale a copilului cu handicap de intelect lejer, fapt ce impune o particularizare a activităților de practică a acestora.

În acest caz se impune ca școlile profesionale, înainte de a începe profesionalizarea elevilor, să beneficieze de un studiu al necesității forței de muncă.

Pentru elevii care dovedesc dizabilități intelectuale mai accentuate, dar dovedesc anumite abilități motrice, este important ca în activitatea de practică să se procedeze la personalizarea activităților în dependență de fiecare.

Dacă va exista o armonie între orientarea profesională, individualizarea activităților și profesionalizare, cerința de forță de muncă pe piața muncii, problema integrării absolvenților de școală profesională pentru elevii cu handicap de intelect lejer, nu va fi atât de cronică și de acută.

Un rol important în sprijinul integrării sociale și profesionale, trebuie să le revină ONG-urilor care trebuie să completeze eforturile statului în această direcție.

BIBLIOGRAFIE

- Arcan, P. & Ciumăgeanu D. (1980). *Copilul deficient mintal*. Editura Facla, Timișoara.
- Drăguț, A. (1973). *Integrarea profesională a tineretului*. Editura Politică, București.
- Lăscuș, V. (1981). *Părinții și profesiunea copiilor*. Editura Didactică și Pedagogică, București.
- Păunescu, C. (1983). *Copilul deficient – Cunoașterea și educarea lui*. Editura Științifică și Enciclopedică, București.
- Roșca, M. (1964). *Psihologia deficienților mintali*. Editura Didactică și Pedagogică, București.
- Zazzo, R. (1970). *Debitățile mintale*. Editura Didactică și Pedagogică, București.

RISCUL DE VIOLENȚĂ PE CARE IL AU UNELE GRUPURI DE FEMEI ÎNTR-O POPULAȚIE VULNERABILĂ

Ana-Maria Dumitrescu, Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, Universitatea din București

ABSTRACT

Why are some groups of women particularly vulnerable with respect to violent victimization? Not long ago such question was politically incorrect. More than that there was reluctance to study vulnerable groups. We have reached a crucial point in the field where stakeholders are recognizing the need to understand the unique experiences of violence in vulnerable groups. There has been reluctance in the family violence field to address the fact that some groups are more vulnerable to violence than others. Even feminist theory has traditionally emphasized women's universal risk for violence and identified patriarchy as the source of women's experiences of violence. Of these groups are part too, cohabiting women, women with disabilities and divorced women.

Research on this vulnerable population can yield important insights for violence prevention. In the language of epidemiological risk researchers, efforts to reduce patriarchal domination and sexual proprietariness will have an impact on reducing the overall risk for the population of women, or the population attributable risk.

Keywords: violence, risk factors, vulnerable women, violence prevention

RISCUL DE VIOLENȚĂ PE CARE ÎL AU UNELE GRUPURI DE FEMEI ÎNTR-O POPULAȚIE VULNERABILĂ

Femeile împreună cu copiii și cu bătrânii (mai ales bătrânele), reprezintă datorită caracteristicilor bio-psiho-constituționale, categorii de persoane cu un grad ridicat de vulnerabilitate victimală. Prin tradiție, imaginea femeii în raport cu bărbatul a fost, în general, devalorizată, indiferent de vârsta și statutul ei, capul familiei fiind întotdeauna bărbatul. De-a lungul timpului, femeile au fost subiectul diferitelor forme de victimizare, mai ales la nivelul grupului familial, în aproape toate statele și culturile lumii.

Femeile nu sunt un grup de sine stătător. Nu există *femeile*, există numai persoane individuale. Aceasta nu înseamnă că nu există probleme ale femeilor. Dimpotrivă victimizarea femeii se exercită sub două aspecte: lăcită (necunoscută ca atare, dar perpetuată în documente și reglementări oficiale, în tradiție și cutumă) și ilăcită (recunoscută și încriminată legal: violența, maltratare, prostituție, abuz sexual, viol, omor) și la două nivele ale participării sociale: spațiul public și spațiul privat. Accentul trebuie pus însă pe abuz, pe exploatarea și relele tratamente din partea celorlalți (Penhale și Parker, 2008). "Este nevoie de acest lucru pentru că vulnerabilitatea socială conduce la fenomene sociale conexe cum ar fi marginalizarea, excluderea socială și stigmatizarea. Toate acestea fac ca persoanele respective să fie situate pe poziții marginale. Acest lucru este dezavantajos pentru indivizi și disfuncțional pentru sistemul social" (Neamțu, 2003).

Consiliul pentru Organizații Internaționale de Științe Medicale a definit populațiile vulnerabile ca fiind cei "incapabili să își protejeze propriile interese", acești având "un grad insuficient de putere, inteligență, educație, sau alte atribute necesare protecției propriilor interese".

Vulnerabilitatea poate naște însă dependență și este definită ca fiind inapetența indivizilor sau grupurilor de acțiune sau incapacitatea de adaptare a acțiunilor la cerințele structurale ale sistemului social. Păstrând liniile trasate de tipologia lui Raimond Boudon, cu acțiunile,

combinând cu faptul că vulnerabilitatea este o formă de pasivitate socială ajungem, conform lui Ștefan Cojocaru, la următoarele tipuri: vulnerabilitatea utilitaristă, vulnerabilitatea teleologică, vulnerabilitatea axiologică, vulnerabilitatea tradițională, vulnerabilitatea cognitivă (Dragomir, 2009).

De cele mai multe ori oamenii consideră statul obligat să intervină în rezolvarea problemelor cu care se confruntă, ignorând propriul lor rol. "Neasumându-și responsabilitățile sociale, el nu poate îndeplini anumite roluri sociale. De aceea va căuta întotdeauna poziții marginale cu o solicitare minimă din partea socialului" (Neamțu, 2003).

Persoana vulnerabilă prezintă tendința de a se izola, de a se automarginaliza prin trasarea unor noi frontiere, a unor noi limite, pe care apoi nu le poate depăși singură. Altfel spus, persoana vulnerabilă își construiește propriile obstacole pe care le "consolidează" în practica socială prin refuzul de a adera la valorile, normele, principiile recunoscute ca valide de mediu social (Neamțu, 2003). "Situția specială a persoanei stigmatizate constă în faptul că societatea îi spune că este membru al unui grup mai larg, ceea ce înseamnă că este în același timp <diferită> într-o anumită măsură și că ar fi o greșeală să neghe această diferență" (Goffman, 1990).

Din grupul acesta de persoane stigmatizate fac parte și femeile divorțate, femeile care trăiesc în relații de concubinaj și femeile cu dizabilități. Ne întrebăm de ce sunt unele grupuri de femei atât de vulnerabile în ceea ce privește situația și statutul lor social și de asemenea de ce au un risc crescut de a deveni victime ale violenței. Nu demult această întrebare era incorectă din punct de vedere politic și mai mult decât atât s-a simțit o reticență în ceea ce privește studiul acestor grupuri vulnerabile.

Deși se tot vorbește de o emancipare a femeii, de o eliminare a discriminării femeii, de o egalitate în drepturi între femeie și bărbat, realitatea e cu totul alta. Nu numai că nu s-a produs aceasta egalitate, mai mult în unele situații femeia nu e respectată nici ca om, pentru că înainte de orice diferențiere de gen toți suntem oameni, fiind cu drepturi și sentimente.

Femeile își descoperă propria valoare și identitate în eforturile lor de a supraviețui; Simon afirmă că “supraviețuirea implică mai mult decât perseverența de a trăi o viață în disperare tăcută, înseamnă, afirmare indiferent cât de discret ar fi exprimată. Supraviețuirea înseamnă asumarea a ceea ce trebuie înfruntat, preferabil când vrei tu, în condițiile stabilite de tine, în jurul problemei tale”. (Simon, 1994)

Problemele care le afectează pe femei, precum sărăcia, lipsa locuinței, violența domestică, sprijinul inadecvat pentru îngrijirea copiilor și depresia, au la bază inechități sociale și economice. Stereotipurile legate de apartenența sexuală sunt bazate pe valori și au efecte negative. Ele definesc ceea ce ar trebui să fie evident pentru un sex dar nu și pentru celălalt. Distincțiile dintre sexe, în loc să fie estompate, sunt evidențiate, iar izolarea indivizilor este accentuată (Krogsrud et. al., 2006, apud., VanDenBergh și Cooper, 1986).

Violența împotriva femeilor este recunoscută ca o problemă gravă și omniprezentă în societatea de astăzi. Femeile sunt abuzate, pur și simplu pentru că sunt femei. Astfel sunt ignorate adevăratele consecințe ale maltratării femeilor și impactul care îl au asupra dezvoltării unei societăți “viabile și sănătoase”.

“Se confirmă faptul că violența domestică împotriva femeilor, fie că este de natură fizică, sexuală, psihologică sau economică, nu cunoaște nici frontiere geografice, nici limite de vârstă, nici de origine etnică și afectează toate tipurile de relații familiale și toate tipurile de mediu social”. (Parlamentele Unite pentru Combaterea Violentei Domestice Împotriva Femeilor, 2009).

Violența în familie duce la deteriorarea relațiilor dintre membrii, implicit schimbarea rolurilor și a funcțiilor acestora. Toate acestea nu fac altceva să creeze o atmosferă neprotectoare și rece între membrii care duce de cele mai multe ori la distrugerea echilibrului social.

Cazurile de violență domestică împotriva femeilor de către soți și de control abuziv continuă să crească în societate și în zilele noastre ducând unele victime ale abuzului conjugal să caute modalități pentru a ascunde bani de soții lor abuzivi în scopul de a putea face față unui divorț și pentru a începe o nouă viață.

Cea mai riscantă perioadă de timp pentru femei în relațiile abuzive este doar înainte de a părăsi sau imediat după, pentru că cei care abuzează de obicei devin mai violenți când își dau seama că pierd controlul asupra victimei.

În ceea ce privește violența post-separare motivele identificate în literatura de specialitate pot fi grupate în trei categorii: represalii, restaurare și reconciliere.

În literatură motivul cel mai comun pentru violența post-separare este legat de represalii. După cum nota Hart “bărbații care cred că au toate drepturile în relațiile lor cu femeile abuzate sau cu propriile lor parteneri, văd separarea ca pe o trădare finală, ca o justificare a represaliilor. Acest lucru implică, de regulă mânia și furia bărbaților față de fostele parteneri ca rezultat al separării, simțindu-se abandonați. Cercetările au arătat faptul că 45% din cazuri în care motivele au putut fi stabilite, mânia sau furia reală sau iminentă, au fost motive care au stat la baza săvârșirii crimelor. Un al doilea potențial motiv în ceea ce privește violența post-separare este acela de a restabili puterea și controlul asupra femeii. Cercetările au arătat că, obținerea custodiei de către soți este o provocare prin care ei încearcă să echilibreze

puterea fostelor soții. Al treilea motiv al violenței post-separare este reconcilierea. Unii bărbați abuzivi încearcă să saboteze încercările femeilor de a munci astfel încât lipsa resurselor financiare să conducă la necesitatea de conciliere. Este important să adăugăm că orice combinație a acestor motive pot fi în spatele violenței post-separare. Este posibil ca în unele cazuri nici unul dintre motive să nu fie o sursă primară a violenței. Este dificil să legi apariția violenței pre-separare cu unul dintre aceste motive pentru violența post-separare. În timp ce unii bărbați care sunt angajați în violența pre-separare pot fi implicați în violența post-separare din represalii, restaurare sau reconciliere, și este posibil ca ei să fie violenți post-separare, din simplu motiv că o parte din imaginea lor interacționează cu cea a fostei parteneri (Brownridge, 2009).

Asupra victimei, amprente violenței suportate apar în câteva trăsături mai mult sau mai puțin persistente, în funcție de durata relației abuzive și, în același timp, de fragilitatea psihică: pierderea încrederii în sine, a valorii de sine și a sentimentului de control; stări depresive, depresie; crede că înnebunește; neglijență personală igienă și nutriție; stres crescut și frică - putându-se declanșa boli psihosomatice (ulcer, astm, migrene), se pot agrava bolile cronice (astm, boli coronariene etc.); predispoziție către creșterea consumului de droguri și de alcool; poate apărea comportamentul de proiectare a furiei pe copii, (victima) devenind violentă cu aceștia (Ghid de intervenție în cazurile de violență în familie, 2009). Aceste efecte ale violenței pot fi întâlnite nu numai în urma separării sau a divorțului ci și în orice relație abuzivă.

Un alt grup la fel de vulnerabil este cel al femeilor care trăiesc în relații de concubinaj. Conform lui Berger și Kellner, căsătoria este o cale de a construi un nomo cu ajutorul cărora viețile cuplurilor devin mai stabile prin construirea neștiută a unei noi realități. Cu alte cuvinte într-o căsătorie un cuplu construiește o nouă realitate cu norme de interacțiune și acest lucru creează stabilitate în viețile lor. Putem afirma faptul că prin căsătorie doi indivizi se redefinesc pe ei înșiși în sensul cel mai profund al cuvântului adică, indivizii căsătorii “se așează”.

Exisă însă diferențe între caracteristicile oamenilor care ajung să coabiteze față de cei care aleg să se căsătorească (factori de selecție) iar realitatea obiectivă pe care cuplurile care coabitează și-o construiesc, poate fi bine definită cu următoarele consecințe pentru relația lor (caracteristici ale relației). Bazate pe unele cercetări realizate în Canada, Douglas A. Brownridge, (Brownridge, apud. Brownridge, Brawnridge și Hali, 2009) scoate în evidență faptul că, factori precum ar fi nivelul scăzut al educației, șomajul, relațiile anterioare, agresivitatea foștilor parteneri duc de cele mai multe ori la alegerea unei relații de coabitare decât a unei relații de căsătorii. Aceste diferențe de alegere între coabitare și căsătorie pot avea urmări importante a în cadrul respectivelor relații. De exemplu Kalmun și Bernasco au descoperit că cei care coabitează tind să trăiască mai mult separat decât cei căsătorii. Aceste cercetări au speculat faptul că “persoanele care coabitează” sunt mai puțin sigure pe relația lor și prin urmare pot fi mai reticente la a dezvolta un stil de viață în comun. Siguranța și securitatea scăzută în rândul concubinilor poate duce la un comportament mai dominant, un comportament sexual mai posesiv, o izolare socială mai accentuată și o

probabilitate mai ridicată de depresie, consum excesiv de alcool, și dorința scăzută de a avea copii. Aceste selecții și/sau factorii de relații pot conduce apoi la mai multe dezacorduri, la conflicte și la violență. De exemplu, conflictul poate apărea dacă unul din membrii cuplului își dorește copii iar celălalt nu și astfel de așteptări diferite de la această relație au o probabilitate mai ridicată de a fi întâlnite în relațiile de concubinaj decât în cadrul căsătoriei.

Cercetările recente au arătat că într-adevăr controlul pentru selecția și factorii de relație nu țin cont de riscul ridicat de violență în relațiile consensuale. Totuși aceste variabile prin definiție nu sunt statice. Cum relațiile de concubinaj devin mai comune, caracteristicile indivizilor care aleg să se angajeze în astfel de uniuni vor tinde să se schimbe. De exemplu, bazându-ne pe experiența suedează, națiunea cea mai avansată în ceea ce privește dezvoltarea acestei forme de conviețuire, Kiernan (2002), a identificat patru stagii prin care concubinajul progresează într-o societate. În prima etapă coabitarea este practică de o minoritate a populației celibatate și este văzută ca un fenomen deviant sau de avangardă. A doua etapă presupune o coabitare fără copii, fază în care cuplurile își testează relația pentru a vedea dacă relația lor de căsătorie este solvabilă. În a treia etapă concubinii pot deveni părinți și concubinajul poate fi văzut ca o alternativă acceptabilă la căsătorie. În final în ultima etapă diferențele dintre concubinaj și căsătorie sunt imperceptibile, astfel încât nașterea și creșterea copiilor este întâlnită și în uniunile consensuale. Aplicând aceste puncte de vedere, această viziune a coabitării ca o formă a vieții de familie în tranziție atrage atenția asupra faptului că, o serie de caracteristici ale indivizilor care aleg să coabiteze se vor schimba în timp. În aceste condiții putem face următoarele presupuneri: pe măsură ce coabitarea progresează către cea de-a patra etapă a dezvoltării și prin urmare devine din ce în ce mai normativă, prejudecata de selecție va fi redusă. În consecință caracteristicile relației de coabitare vor deveni mai asemănătoare cu cele de căsătorie și ratele relativ mai mari de violență din cadrul relațiilor de concubinaj vor deveni din ce în ce mai similare cu cele din cadrul căsătoriilor (Brownridge, 2009).

Însă vulnerabilitatea femeii care trăiește în concubinaj reiese din faptul că aceste relații neavând nici o bază legală, securitatea femeii în cuplu este pusă sub semnul întrebării. Nu are siguranța și certitudinea unei relații stabile iar problema copiilor devine un subiect foarte delicat și greu de atins. De asemenea femeile care sunt într-o relație de coabitare raportează consecvent relații de scurtă durată, o rată ridicată a partenerilor geloși, comportamente sexuale posesive și abuzuri ale partenerilor alcoolici; raportează consecvent rate similare, în ceea ce privește consumul de droguri sau medicamente pentru depresie, comparativ cu femeile căsătorite.

Cercetările au arătat că victimele din cadrul relațiilor de concubinaj sunt mai predispuse de a fi implicate în acte de violență severe. Acestea includ tendința victimelor concubinajului de a avea probabilitatea ușor mai ridicată de a fi abuzate fizic, contactează mai des adăposturile pentru victimele violenței și preferă să apeleze în special la psihologi sau asistenți sociali pentru rezolvarea problemelor fără a cere ajutorul liderilor bisericii deoarece aceste cupluri sunt mai puțin religioase.

Conform unui studiu realizat de Biroul Guvernamental pentru Statistici Naționale (Government's Office for National Statistics – ONS), femeile care nu sunt căsătorite au o rată de sinucidere de trei ori mai mare decât cele căsătorite. Această rată de sinucidere este considerabil mai mare în prezent decât în urmă cu 25 de ani, când femeile singure aveau o rată de sinucidere de două ori mai mare decât cele căsătorite. Datele din acest studiu sugerează și faptul că relațiile de coabitare sau concubinaj le fac pe femeile tinere mai vulnerabile la depresii. De asemenea, ONS specifică faptul că tendințele suicidale luate în calcul în acest studiu sunt rezultatul singurătății și al dezamăgirii în dragoste și nu al altor factori.

Însă grupul de femei cu riscul cel mai ridicat de vulnerabilitate este cel al **persoanelor cu handicap**.

Compatibilitatea educației unui cuplu poate servi ca un indicator al unei potențiale dependențe de relație. Cu cât o femeie cu dizabilități are mai multe resurse față de partenerul ei cu atât ea ar trebui să aibă mai multă putere în acea relație. Femeia cu dizabilități care are mai puține resurse de educație poate fi mai dependentă, mai puțin puternică și astfel mai predispusă la victimizare prin violență.

Teoria feministă cu privire la persoanele cu dizabilități atrage atenția faptului că femeile cu handicap sunt într-o dublă poziție de vulnerabilitate dată de faptul că, ele trăiesc într-o societate care este și "infirmă" și patriarhală. Această dublă vulnerabilitate poate fi explicată de faptul că multe crime împotriva persoanelor cu dizabilități sunt motivate de efortul indivizilor de a dobândi controlul asupra comportamentului victimei.

Dată fiind legătura dintre violență și dominația patriarhală, controlarea comportamentului prin posesivitate și gelozie sexuală și incapacitatea femeilor de a se apăra sau lipsa de educație sunt factori care cresc gradul de vulnerabilitate la violență.

Femeile care trăiesc în medii instituționale, și femeile care au multiple sau profunde dizabilități, sunt cele mai vulnerabile la abuz, deoarece acestea sunt mult mai dependente de un număr mai mare de oameni, și mai puțin capabile să se apere. Se estimează că femeile cu handicap sunt de la 1.5 la 10 ori mai susceptibile de a fi abuzate față de cele care nu au handicap.

Prezența unei dizabilități poate face mai dificilă identificarea sau raportarea unui abuz, iar atitudinea socială vis-a-vis de persoanele cu dizabilități este probabil unul dintre factorii importanți în ceea ce privește creșterea vulnerabilității acestor persoane. Astfel "societatea vede aceste persoane cu handicap în moduri diferite:

- ele tind să fie privite și tratate ca și copiii, lipsite de inteligență;
- femeile cu handicap sunt considerate a fi non-sexuale și de multe ori nu li se acordă educație sexuală, care poate duce la incapacitatea de a distinge între un comportament abuziv și unul normal;
- acestea pot fi considerate martori incompetenți de către poliție și instanțe, în special dacă acestea au dificultăți sau nevoie de asistență în comunicare;
- atunci când fac un raport de abuz există probabilitatea de a nu fi crezute" (Sobsey, 1988).

Cercetările au arătat faptul că victimele care prezintă dizabilități tind să fie mult mai predispuse la forme severe

de violență ca urmare consecințele asociate violenței sunt mult mai grave. Astfel numărul victimelor actelor de abuz este mult mai ridicat în cazul violenței fizice, a afecțiunilor psihice iar de cele mai multe ori victimele au tendința de autoizolare. Cercetările trecute, într-adevăr, sugerează că victimele cu dizabilități pot fi mult mai vulnerabile la prejudicii grave sau de durată decât femeile abuzate fără dizabilități (Andrews și Veronen 1993).

În ciuda unui risc de violență în general, și a violenței grave în particular, victima cu dizabilități, în cele mai multe cazuri, nu este supărată sau afectată în urma abuzului. O potențială explicație pentru această aparentă contradicție este că, fiecare femeie cu dizabilități poate accepta agresiune sau sunt dispuse să tolereze violența. De cele mai multe ori, femeile cu dizabilități care au o stimă sexuală scăzută în mod explicit, au și așteptări și standarde scăzute cu privire la selecția partenerilor intimi și sunt dispuse să tolereze un anumit tip de abuz decât să fie singure. Această dorință de a sta cu un partener abuziv poate fi reflectată în constatarea că victimele cu dizabilități au capacități ridicate de conciliere. Ele nu sunt dornice de a se separa sau de a pune capăt relației abuzive datorită dependenței lor de partener și/sau frica legată de singurătate (Brownridge, 2009). De asemenea s-a constatat faptul că femeia abuzată își subestimează stima de sine și se simte într-un fel responsabilă de actele de abuz.

De obicei femeile cu handicap sunt dependente de partenerii lor și sentimental și financiar, iar de multe ori ei sunt cei care le dă medicația și în cazul unui denunț de abuz ea riscă să-și piardă locuința, copiii, ajungând să trăiască în sărăcie. Mai există probabilitatea ca ea să nu aibă informații sau acces la serviciile de sprijin existente pentru victimele violenței iar în acest caz ea nu va face nimic pentru a ieși din relația abuzivă.

Lipsa de opțiuni poate lăsa impresia că ele nu mai au nici o putere, devin disperate, iar singura alternativă viabilă este sinuciderea. Dacă victima ajunge să aibă gânduri sau tentative de sinucidere, este puțin probabil să mai caute și să mai găsească soluții care să țină cont de propria ei realitate. Iar în aceste condiții ea se izolează crescând astfel riscul de aduce la îndeplinire aceste gânduri
negre(http://dawn.thot.net/violence_wvd.html).

Cercetările pe aceste populații vulnerabile pot produce descoperiri importante pentru prevenirea violenței iar soluțiile identificate cu privire la modalitățile de reducere a dominației patriarhale vor avea un impact important în ceea ce privește reducerea riscului global de violență a populației feminine sau a populației cu risc ridicat de vulnerabilitate.

Mai mult decât atât țara noastră trebuie să-și realizeze propriile structuri politico-administrative pentru instaurarea egalității de șanse și să elaboreze strategiile naționale în domeniu. Dacă la decizia politică pentru/și înființarea acestora se poate ajunge într-un termen relativ

scurt, problema reală apare abia în momentul în care trebuie aplicată în practică aceste noi principii.

Acestea însă se suprapun peste un mental plin de stereotipuri, întreținute de două componente importante ale vieții sociale: pe de o parte, educația familială tradițională împletită cu educația școlară și, pe de altă parte, mesajele mediatice tradiționale la care se adaugă în ultimii ani mesajele electronice virulent sexiste (acestea din urmă mai puțin sau deloc controlabile față de cele audio-video sau scrise).

Dar pentru a se ajunge la un rezultat concret și viabil este nevoie și de un efort din partea femeilor în sensul că acestea trebuie să-și recapete și să-și cultive încrederea în sine, sentimentul propriei valori și să-și afirme calitățile. Totodată trebuie să redevină conștiente că tot ceea ce-și doresc pot obține doar prin acțiuni comune pentru îndeplinirea propriilor aspirații, redobândindu-și respectul de sine și încrederea în propriile forțe.

BIBLIOGRAFIE

- Brownridge, D. (2009). *Violence Against Women*. Routledge, New York.
- Dragomir, C. (2009). *O socioantropologie a dezastrelor naturale*. Editura Lumen, Iași.
- Goffman, E. (1990). *Stigma. Notes on the Management of Spoiled Identity*. Penguin Books, London.
- Krogstad M., O'Melia, K., Michael & DuBois, B. (2006). *Practica Asistenței Sociale*. Editura Polirom, Iași.
- Neamțu, G. (coord.) (2003). *Tratat de Asistență Socială*. Editura Polirom, Iași.
- Penhale, B. & Parker, J. (2008). *Working with vulnerable adults*. Routledge, Canada, USA.
- Simon, B. (1990). Rethinking empowerment. in *Journal of Progressive Human Service*. 1.
- Sobsey, D. (1988). *Sexual Abuse and Exploitation of People with Disabilities*. Developmental Disabilities Centre, University of Alberta, Edmonton.
- ***Agenția Națională pentru Protecția Familiei și UNFPA, Fondul ONU pentru Populație 2009, Ghid de intervenție în cazurile de violență în familie.
- ***Andrews, A.B. & Veronen, L.J. (1993). The Investigation of Abuse and Women With Disabilities: Going Beyond Assumptions. *Sage Journal*. Disponibil la: <http://vaw.sagepub.com/content/7/4/477.refs> consultat la data de 12 mai 2010.
- ***Down Ontario, Family Violence Against Women with Disabilities Disponibil la: http://dawn.thot.net/violence_wvd.html, consultat în data de 12 mai 2010
- ***Parlamentele Unite pentru Combaterea Violenței Domestice Împotriva Femeilor, 2009.

ASPECTE PRIVIND SĂNĂTATEA ÎN MEDIUL RURAL ROMÂNESC. CAZUL ROȘIA MONTANĂ

Lavinia Holunga, Universitatea "1 Decembrie 1918", Alba Iulia

ABSTRACT

Getting the best health condition that an individual is able to achieve is a fundamental right. Equity in health becomes a dominant current of thought. Health is an indicator of the human capital quality, a means through which the persons participate and contribute to the economic, social, personal and collective development of a community or society. The Romanian rural area is affected now by a series of economic and non-economic events that have an impact on the health condition and consequently on the quality of human capital where the weakness of the potential is obvious. The interest, in the present communication, is focused on the study of some aspects regarding the health in the rural areas and the access to the medical services of this rural category which presents a high degree of vulnerability. A survey in The Apuseni Mountains represents the base of the analyses that will be presented. The correct knowledge of these realities in the field of health and access to services is fundamental for developing effective interventionist strategies.

Keywords: health, equity, rural, vulnerability, health services

SĂNĂTATEA, CA DREPT FUNDAMENTAL

Potrivit Constituției Organizației Mondiale a Sănătății obținerea celei mai bune stări de sănătate pe care un individ este capabil să o atingă reprezintă un **drept fundamental**. Echitatea în sănătate combinată de politici de combatere a inegalităților în materie de sănătate (lansate cu ocazia Adunării Mondiale a Sănătății, 2009) conturează un curent de gândire dominant.

Starea de sănătate se află în stânsă legătură cu conceptul de capital uman, ea reprezentând un indicator al acestuia.

După Di Bartolo, citat de Voicu (2004), capitalul uman reprezintă acele abilități ale indivizilor care se păstrează neschimbate în orice context social și care pot fi valorificate pe piața muncii în schimbul unor resurse economice. Capitalul uman este format din capital educațional și biologic. Dezvoltarea conceptului de capital uman pleacă din sfera economică unde este văzut ca și "estimare a abilității unei persoane de a produce venituri prin muncă". Impactul teoriei capitalului uman și analizele din ultimele decenii asupra acestui concept inițiază o definiție a acestuia ca și capital educațional. Educația reprezintă, după Blaug (1976 apud. Voicu, 2004, pp. 137-141), esența capitalului uman, fiind considerată superioară stării de sănătate. Capitalul biologic este dependent de cel educațional, studiile arătând că indivizii care au un nivel educațional mai ridicat optează pentru servicii medicale de o calitate mai crescută.

Astfel, sănătatea poate fi considerată și mijloc prin care persoanele participă și contribuie la dezvoltarea economică, socială, personală și colectivă a comunității sau societății în care trăiesc. Ea constituie resursa principală pentru producerea de venit, cât și pentru dezvoltare individuală. Astfel că, deprecierea stării de sănătate a unui individ, determină diminuarea forței de muncă ceea ce afectează satisfacerea necesităților proprii.

SĂNĂTATEA RURALĂ

O serie de programe internaționale, printre care și cele ale OMS, sunt orientate cu precădere asupra sănătății urbane, implicând neglijarea problemelor legate de

sănătatea rurală. Se creează astfel o diferență majoră între statutul privind sănătatea și condițiile socio-economice între populația rurală și urbană în regiunile europene ale OMS. Măsura care a fost adoptată în acest context a fost un program de promovare a unei sănătăți rurale sustenabile, căreia i s-a alăturat recomandarea creării unei rețele de profesioniști care să lucreze în mediul rural și care să faciliteze dezvoltarea, planificarea și implementarea programului (plecând de la o evaluare a situației sănătății rurale în întreaga regiune europeană).

Printre principalele probleme identificate în privința sănătății în rural se numără: acces insuficient/inegal la serviciile de sănătate primare, lipsa unor facilități privind îngrijirea, lipsa locurilor de muncă, condițiile de locuit, lipsa accesului la resurse de apă sigure, folosirea pesticidelor etc.

SITUAȚIA RURALULUI ROMÂNESC

În ceea ce privește starea de sănătate în mediul rural, aici, bolile și mortalitatea au valori mai ridicate decât în oraș. De asemenea, oferta de servicii este slab dezvoltată în unele situații chiar inexistentă. Un alt aspect negativ este cel legat de scăderea personalului mediu sanitar. Iată câteva date oferite de Petre (2007) în urma unor prelucrări proprii după datele furnizate de INS și Activitatea unităților sanitare din România în anul 2004, INS, 2005:

- **numărul de medici în rural** (1998: 15,7%, iar în 2004: 11,5%) și urban (1998: 84,3, iar în 2004: 88,5%)
- **farmacii în rural** (în 1998: 27,3%, iar în 2004: 23,9%) și urban (în 1998: 72,8%, iar în 2004: 76,1%)
- **stomatologi în mediul rural** (în 1998: 13,5%, iar în 2004: 12,6%) și în urban (în 1998: 86,5%, iar în 2004: 87,4%).

Având în vedere aceste date și literatura de specialitate se poate constata un nivel ridicat de vulnerabilitate la nivel rural: vulnerabilitate socio-medicală însoțită de dificultăți majore în asigurarea nevoilor zilnice.

Printre factorii responsabili pentru starea precară de sănătate în mediul rural cu efect asupra calității capitalului uman enumerăm:

- ✓ sărăcia
- ✓ lipsa unui suport financiar
- ✓ nivel educațional scăzut
- ✓ precaritatea sau chiar lipsa rețelelor de transport/drumuri
- ✓ lipsa unei rețele de suport

Strategiile naționale recunosc existența acestei probleme și anume insuficiența sau chiar lipsa serviciilor medicale în mediul rural. Astfel, strategia actuală a României promovează accesul populației la sănătate într-un mod egalitar; sunt propuse măsuri de încurajare a serviciilor medicale în această zonă, dar, până în prezent, la nivelul comunităților rurale aplicarea măsurilor nu se face simțită, iar distanța dintre cele două medii în ceea ce privește această problemă se adâncesc. În privința degradării constante a infrastructurii sanitare din rural, Petre (2007), consideră ca acest lucru se explică prin modul în care guvernele care s-au succedat după 1989 au decis să distribuie resursele destinate socialului și deci și părții socio-medicale, între sat și oraș. Autoarea menționează că în România, de după 1989, nu a existat o politică socio-sanitară care să faciliteze accesul celor din rural la servicii medicale într-o măsură apropiată orașenilor.

ROȘIA MONTANĂ

Roșia Montană este o localitate minieră din Munții Apuseni aflată la 80 kilometri de Alba Iulia, 15 kilometri de Câmpeni și 11 kilometri de Abrud. Este cunoscută încă dinaintea cuceririi Daciei fiind amintită de Herodot, Titus Liviu și Pliniu în operele lor. Situată în Valea Roșiei, este străbătută de râul Roșia, râu bogat în minerale, în special fier care îi dă o culoare roșie de unde și denumirea comunei.

Mineritul se practică aici de peste 2000 de ani, fiind una din cele mai vechi localități cu tradiție în exploatarea metalelor prețioase din Europa, cu numeroase și intens mediatizate probleme sociale azi tot datorită bogățiilor aurifere (a se vedea și Pascaru, 2007).

Roșia Montană are în componență 16 sate cu distribuție neomogenă a populației. Astfel sunt sate - sub 50 persoane (Bunta, Bălmoșești, Blidești, Iacobești), sate sub 100 de persoane, (Coasta Henții, Ignătești, Șoal, Țarina), sate cu peste 500 de persoane (Roșia Montană și Dăroaia) (Petcu și Gherheș, 2009). Potrivit aceluiași autori în comuna Roșia Montană, au fost identificate un număr de 963 gospodării cu un total de 2589 subiecți.

PROIECTUL DE CERCETARE ÎN ROȘIA MONTANĂ

Asociația Centrul de cercetare și dezvoltare socio-economică "Munții Apuseni" inițiază această cercetare în Roșia Montană în 2009. Proiectul, *Monitorizarea aspectelor socio-economice în zona Roșia Montană din perspectiva dezvoltării durabile*, are în vedere o cercetare longitudinală. Scopul proiectului este de a realiza o analiză cantitativă și calitativă a aspectelor sociale și economice pe o perioadă de 20 de ani. Făcând parte din echipa de proiect, sunt familiară cu problematica investigată; am făcut parte din

echipa care a organizat cercetarea de teren și, de asemenea, am contribuit la realizarea bazei de date precum și la analiza datelor culese. Datele la care se va face trimitere în prezenta lucrare fac parte din *Raportul cu privire la starea socio-economică a localității Roșia Montană, 2009*. Scopul acestui raport este stabilirea unei imagini clare a condițiilor socio-economice care să constituie un punct de reper în studierea evoluției aspectelor vizate.

Contextul inițierii raportului

Ancheta sociologică de tip extensiv a fost inițiată pe fondul unei lipse de informații riguroase privind starea și evoluția aspectelor socio-economice în zonă Roșia Montană. Bazele de date existente și aflate în evidența autorităților și instituțiilor publice locale și regionale conțin informații care nu reflectă situația reală a comunității. Având în vedere acest fapt este evidentă nevoia investigării realității sociale și obținerea unor date acutale, complexe și relevante.

Obiectivele cercetării

Cercetarea a avut stabilite următoarele obiective:

- Construirea unui *set de indicatori* specifici dezvoltării durabile;
- Dezvoltarea unui *set de instrumente* - evaluarea situației socio-economice;
- Constituirea unei *baze de date*;
- Crearea de *noi surse de informare* și/sau îmbunătățirea celor existente în vederea realizării unei evaluări riguroase a situației și a evoluției socio-economice ;
- Realizarea unei *anchete sociologice pe gospodării* (septembrie-octombrie 2009).

Instrumentul de culegere a datelor pentru anchetă a fost *chestionarul* structurat pe 3 secțiuni:

1. date demografice și referitoare la starea de sănătate;
2. calitatea vieții (adresat capilor de gospodărie);
3. locuința și gospodăria (adresat tot capilor de gospodărie)

Prima secțiune cuprinde 32 de întrebări referitoare la datele socio-demografice adresate astfel: primele 21 tuturor membrilor gospodăriei, care au acceptat să participe la cercetare, iar următoarele 11 întrebări referitoare la percepția stării de sănătate, adresate persoanelor din gospodărie cu vârsta mai mare de 16 ani. Din prima secțiune ne vom opri doar asupra datele referitoare la starea de sănătate (date culese atât prin intermediul chestionarului cât și din evidențe medicale).

Aspecte privind starea de sănătate în Roșia Montană

În ceea ce privește starea de sănătate în Roșia Montană au fost constatate următoarele aspecte relevante. În comună nu există farmacii, fapt care necesită deplasare în Câmpeni sau Abrud. Această situație este cu atât mai dificilă cu cât mijloacele de transport spre aceste destinații lipsesc în comunitatea vizată; această situație subliniază accesul inegal la serviciile medicale față de cei aflați în mediul urban. Personalul medical în Roșia Montană este format dintr-un medic generalist, un stomatolog și o asistentă medicală; după părerea noastră, aceștia nu reușesc să răspundă nevoilor membrilor comunității. Comunitatea beneficiază de servicii a două

cabinete medicale: unul în Roșia Montană (15-20 pacienți/zi) și unul la Cărpiniș (30 cazuri/zi, adresabilitatea vine din partea populației de etnie rromă din satul Dăroaia); orarul de funcționare a acestora este de 5 zile pe săptămână și 5 ore pe zi cărora se adaugă 2 ore pe zi teren. Numărul de pacienți aflați în evidența dispensarului de la Roșia Montană este de 1697 din care 142 sunt neasigurați.

Starea de sănătate a populației chestionate așa cum reiese din Raport (Q21) se prezintă astfel: 61,2 % din subiecții chestionați consideră că nu suferă de nici o boală. Aceasta este singura întrebare adresată tuturor celor chestionați, toate celelalte întrebări privind starea de sănătate vizând persoanele peste 16 ani.

Astfel în ceea ce privește autoevaluarea stării de sănătate aceasta este foarte bună pentru 9,7% din respondenți, bună pentru 37,7%, satisfăcătoare pentru 21%, în timp ce 14,6% din respondenți consideră că starea lor de sănătate se prezintă ca fiind proastă și foarte proastă.

Comparativ cu 2008, starea de sănătate s-a înrăutățit în 16,3% din cazuri, iar pentru 63,5% din respondenți se prezintă staționar.

Evidențele medicale folosite reprezintă surse foarte importante de documentare care completează datele obținute prin intermediul anchetei pe bază de chestionar. Conform acestora, grupele de afecțiuni care predomină în comunitate sunt următoarele:

1. **Hipertensiune arterială** (234 subiecți)
2. Cardiopatii ischemice (113 subiecți)
3. Afecțiuni psihice (86 subiecți)
4. Bronhopneumopatiile obstructive (65 subiecți)
5. Tuberculoză (10 subiecți, cazuri tratate)

În ceea ce privește afecțiunile la pacienții cronici acestea se distribuie astfel: la adulți se întâlnesc cu precădere afecțiunile - tensiune arterială, boli cardiace, silicoze, poliartrită reumatoidă, iar la copii apar frecvent probleme stomatologice, fapt care ne duce cu gândul la o educație preventivă deficitară.

Tot din evidențele medicale, reiese că la nivelul anului 2009 (1 ianuarie - 1 noiembrie) s-au înregistrat un număr de 32 de decese. Între cauzele care le-au provocat apar: cord pulmonar cronic decompensat (10), cardiopatie ischemică și insuficiență cardiacă (5), hipertensiune arterială sever (3), sinucidere prin spânzurare (3), boala ischemică cerebro-vasculară generalizată, diabet zaharat tip doi (2) etc.

Din ancheta sociologică, tabloul patologic pentru zona în cauză arată astfel:

1. **Afecțiuni reumatice:** 16,3%
2. Hipertensiune 11, 1%
3. Boli de inimă 11%
4. Boli pulmonare 4,5%
5. Afecțiuni gastroduodenale 4,3%
6. Boli de rinichi 3,7%
7. Diabet 2,1%
8. Boli psihice 1,5%

Comparând evidențele medicale cu tabloul patologic reieșit din anchetă rezultă că există diferențe în ceea ce privește afecțiunea plasată pe primul loc; în autoevaluare predomină afecțiunile de ordin reumatoid, iar în evidențele medicale hipertensiunea arterială apare pe primul loc.

Tot în cadrul anchetei, subiecții au fost întrebați la cine sau unde apelează atunci când au o problemă de sănătate; aceștia aleg următoarele variante: 68,1% din respondenți apelează la cabinetul medicului de familie, 2,1% se tratează acasă, iar 1,7% cheamă în ajutor prietenii, rudele, vecinii. Când este vorba de examene de specialitate mai complexe, locuitorii Roșiei Montane sunt obligați să apeleze la serviciile medicale din Abrud, Câmpeni, Alba Iulia și Cluj (ultimele două destinații fiind pentru unele specializări precum: diabet, boli nutriție, dermatologice sau intervenții chirurgicale).

Raportul menționează și câteva particularități privind desfășurarea actului medical în această zonă. Astfel personalul medical de aici se confruntă cu o rezistență din partea populației în ceea ce privește vaccinările (rezistență care vine în special din partea populației de etnie rromă); astfel din aproximativ 30 de cazuri/lună se rezolvă în medie doar 4. Alte particularități ale actului medical vizează pe cei care au de urmat un tratament prescris și nu fac acest lucru, și de asemenea cazurile de boli transmisibile (sifilis, tuberculoză) care sunt privite de pacienți cu ignoranță apelându-se la leacuri tradiționale sau la medicamente ieftine.

CONCLUZII

Comunitatea rurală investigată prezintă o ofertă săracă de servicii medicale la care se adaugă mijloacele de transport deficitare care fac dificil accesul la serviciile medicale ceea ce accentuează inegalitățile în accesul la aceste resurse și în același timp dovedesc inechitățile între rural și urban. Toate acestea cresc vulnerabilitatea populației din zonă. Problemele de sănătate, par a trece pe un loc secundar, tocmai fiindcă nu se cunosc efectele pe termen lung a lipsei acțiunii eficiente. Calitatea sănătății este ignorată atâta timp cât oamenii nu dispun de resurse minime pentru subzistență. Astfel, satisfacerea nevoilor primare constituie zona principală de acțiune. Stilul de viață sănătos, vizita regulată la medic, urmarea regulată a tratamentelor în cazul bolilor cronice rămând obiective parcă imposibil de atins pentru o populație care este preocupată de procurarea mijloacelor de subzistență. Un aspect esențial de unde ar trebui să înceapă schimbarea este educația preventivă; aceasta este absolută necesară și trebuie să devină cât mai vizibilă și în mediul rural, aflat în prezent departe de ceea ce am numi echitate în domeniul sănătății și accesului la servicii de sănătate; prin programele sale este necesar ca școala să promoveze formarea de atitudini și comportamente sanogene. Este de asemenea nevoie de o reformă a politicilor sociale în domeniul sanitar, care să se armonizeze cu celelalte tipuri de politică socială (Mincă și Marcu, 2004) astfel încât să putem subscrie întru-totul curentului de gândire dominant - echitate în sănătate promovat de OMS.

BIBLIOGRAFIE

- Mincă, D. & Marcu, M. (2004). *Sănătate publică și management sanitar*. Editura Universității "Carol Davila", București.
- Petcu, D. & Gherhes, V. (coord). (2009). *Raport cu privire la starea socio-economică a localității Roșia Montană*. Asociația Centrul de Cercetare și Dezvoltare socio-economică "Munții Apuseni", Alba-Iulia.

Petre, I. (2007). Morbiditatea în colectivitățile rurale românești. Cauzalitate și consecințe sociale. *Sociologie Românească*, 5 (4), pp. 95-105.

Pascaru, M. (2007). *Habitatul risipit de globalizare*. Editura Argonaut, Cluj-Napoca.

Voicu, B. (2004). Capitalul uman: component, niveluri, structuri. România în context European. *Calitatea Vieții*, XV (1-2), pp. 137-157.

DE LA TEORIE LA PRACTICĂ - ANALIZĂ COMPARATIVĂ A ASPECTELOR PRIVIND CALITATEA ÎN SERVICIILE SOCIALE DE TIP REZIDENȚIAL PENTRU PERSOANE VÂRSTNICE

Lorena Iuliana Ianăș, Agenția Județeană pentru Prestații Sociale Timiș

ABSTRACT

Quality in social services is addressed in various ways by researchers in the field. Based on understandings of quality social services such as "the range of functions characteristic of a product or service that determine its ability to meet the needs of a particular group of users" (American Society for Quality Control (ASQC)) or "achieving the best social benefits with minimal risk and proper use of resources for user satisfaction" (Tornerio, 1997) I wish to emphasize the most important issues related to quality social services. Approaching the method of comparative analysis, I identified both common and different elements about: quality concept; the concept of quality in social services; social services quality components; features of a quality service. Based on these elements, I have completed a comparative analysis of the residential services quality from a number of 7 providers of social services for elder people from Timiș County. There were analysed four aspects that relate to: 1. choices for regular monitoring of service quality; 2. checks of the level of satisfaction of beneficiaries; 3. human resources required to achieve social service; 4. cost of service. The findings are particularly interesting both in theoretically and practically field. For example if some theorists can identify common elements relating to social services quality, in practice it is proven that there is no specified definition for social service quality in the legislation. In the absence of these clarifications, the social service providers are using the concept in different ways depending on the level of professional training or organizational context.

Keywords: quality concept, quality in social services, comparative analysis

INTRODUCERE

Conceptul de calitate este utilizat în multe domenii, cele mai importante fiind producția de mărfuri și livrarea serviciilor. În prezent se vorbește despre calitatea mediului, calitatea vieții, calitatea organizațiilor.

Conceptul de calitate a fost abordat în mod diferit, începând din anii 1940 și până în prezent. În cadrul proceselor de fabricație s-a procedat în anii 1940-1950 la controlul calității produselor, scopul fiind găsirea produselor necorespunzătoare și scoaterea de la vânzare a acestora. În prima fază au fost controlate produsele iar apoi au fost controlate procesele de fabricație. În acest scop au fost folosite metode statistice de control.

În anii 1970, accentul se deplasează de la identificarea neconformităților la controlul tuturor activităților care duc la obținerea unui produs punându-se accentul pe prevenirea defectelor. Această perioadă a mai fost numită în literatura de specialitate și asigurarea calității. S-au folosit și definit concepte noi cum ar fi: zero defecte, controlul total al calității, controlul participativ al calității.

Anii '90 sunt marcați de contribuțiile lui J.M. Juran, Dr. W. Edwards Deming, A.V. Feigenbaum, K. Ishikawa iar calitatea a fost abordată din perspectiva managementului. Au fost concepute primele standarde de calitate și accentul s-a pus pe satisfacerea cerințelor clientului cu costuri minime.

În anii 2000 s-a pus accentul pe managementul integrat care vizează satisfacerea tuturor cerințelor și normelor (Simionescu, 2004).

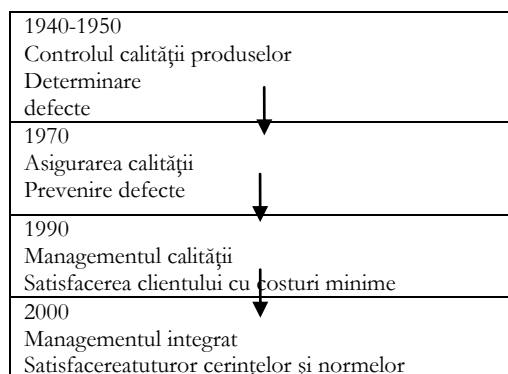

Fig. 1. Evoluția conceptului de calitate

OBIECTIVE

În contextul acestor perspective asupra calității este interesant de analizat modul în care conceptele despre calitate au fost preluate în sfera serviciilor sociale, și analizarea comparativă a unor rezultate obținute de furnizorii de servicii sociale rezidențiale pentru persoane vârstnice din județul Timiș în implementarea calității.

Pentru realizarea acestei analize am formulat următoarele întrebări de cercetare:

1. Care sunt elementele comune și diferite ale abordărilor teoretice referitoare la conceptul de calitate în serviciile sociale?
2. Care sunt principalele elemente care determină calitatea serviciilor sociale și în ce mod acestea se regăsesc în legislația privind serviciile sociale în România?
3. Care au fost modalitățile prin care furnizorii de servicii sociale rezidențiale pentru persoane vârstnice din județul Timiș au implementat cerințele privind calitatea?

DEMERS METODOLOGIC

Strategia metodologică a presupus metoda analizei de documente (s-au consultat articole de specialitate în domeniul calității serviciilor sociale, documente din arhiva Agenției Județene pentru Prestații Sociale Timiș), metoda analizei comparative (au fost consultate baze de date, documente statistice, Registrul unic al furnizorilor de servicii sociale).

REZULTATE ȘI DISCUȚII

1. Elementele comune și diferite din abordările teoretice, referitoare la conceptul de calitate în serviciile sociale.

În literatura de specialitate care vizează domeniul serviciilor sociale există abordări diverse ale conceptului de calitate.

"Calitatea este ansamblul de funcții caracteristice ale unui produs sau serviciu care determină capacitatea acestuia de a satisface nevoile unui anumit grup de utilizatori." (Societatea Americană pentru Controlul Calității-ASQC). (Def.1 ASQC)

"Calitatea constă în realizarea celor mai bune beneficii sociale cu risc minim și folosirea corectă a resurselor, într-un mod satisfăcător pentru utilizator." (Tornerio, 1997, p. 5). (Def.2 Tornerio, M.)

Calitatea în serviciile organizației este "nivelul de excelență pe care o organizație alege să îl îndeplinească pentru a întâlni așteptările clienței și de măsura în care acest nivel este atins de excelență. Un anumit serviciu ajunge la nivel de excelență, atunci când vine în întâmpinarea nevoilor clienților." (Horovitz, apud Côté, 2005, p. 3). (Def.3 CQA)

Conceptul de calitate "este o metodă de lucru dinamic, care corectează și îmbunătățește continuu toate activitățile de control, asigurând toată compania [...] de o mai mare eficiență și eficacitate, și pentru client/ utilizator asigurarea unei produs/serviciu întotdeauna pe măsura așteptărilor" (Piumetti et al., 2006, p. 37). (Def.4 Piumetti și colab)

Analiza comparativă a avut ca scop identificarea elementelor comune și diferite ale celor 4 abordări prezentate anterior (Tabel 1).

Tabel 1. Analiză comparativă a definițiilor privind calitatea în serviciile sociale

Definiția calității în serviciile sociale	Def.1 ASQC	Def.2 Tornerio	Def.3 CQA	Def.4 Piumetti și colab.
Elemente comune/	Utilizator Serviciu	Utilizator	Client Organizația	Client/ utilizator Compania
Elemente comune/	satisfacerea nevoilor utilizatorului	satisfăcător pentru utilizator	așteptările clienței	măsura așteptărilor
Elemente diferite	Ansamblul de funcții caracteristice serviciului	Realizarea celor mai bune beneficii sociale	Nivel de excelență	Eficiență și eficacitate

Au fost identificate 3 elemente comune în definițiile analizate care se referă la actorii serviciilor sociale

utilizatorul/ clientul, serviciul/ organizația/ compania și satisfacția utilizatorului sau așteptările clientului.

Calitatea serviciului este elementul diferit care se referă la:

Def. 1. ansamblul de funcții caracteristice serviciului ;

Def. 2. realizarea celor mai bune beneficii sociale

Def. 3. nivel de excelență

Def. 4. eficiență și eficacitate

În legislația din România organizațiile care acordă servicii sociale au fost denumite generic furnizori de servicii sociale iar pentru utilizatorii/ clienții serviciilor se folosește termenul de beneficiari. În legislația privind serviciile sociale din România, Ordinul nr. 383 din 6 iunie 2005, pentru aprobarea standardelor generale de calitate privind serviciile sociale și a modalității de evaluare a îndeplinirii acestora de către furnizori, calitatea este definită ca fiind un nivel de performanță obligatoriu pentru toți furnizorii de servicii sociale.

Cei doi actori clientul și organizația interacționează în timpul livrării serviciului social, prima fază fiind inițierea unei acțiuni a organizației care are ca "țintă" beneficiarul.

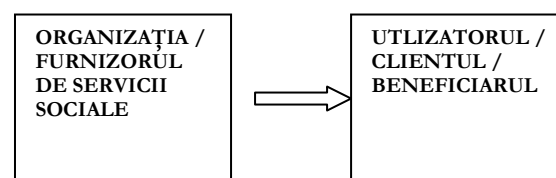

Fig. 2. Prima fază a interacțiunii organizație-client

Clienții sau utilizatorii au întotdeauna nevoi și așteptări, iar un serviciu de calitate din această perspectivă este acela care răspunde nevoilor acestora și în același timp este acordat la un nivel minim acceptat de către client/utilizator. De exemplu un serviciu prin care se acordă unei familii un ajutor financiar care are apoi ca finalitate plata unei prestații, poate fi considerat ca fiind un serviciu care a răspuns nevoilor clientului. Dacă efectuarea plății nu se realizează într-un interval de timp cât mai scurt se poate considera că serviciul nu mai corespunde așteptărilor clientului, deoarece acesta avea nevoie de un sprijin imediat. Astfel în acest caz serviciul nu va fi perceput de către client ca unul de calitate.

Așadar serviciile sociale se adresează în general unor beneficiari care au o serie de caracteristici particulare. Acestea se referă la situația de dificultate sau vulnerabilitate. Dacă serviciul social livrat răspunde și acoperă nevoile beneficiarilor atunci serviciul și-a atins scopul.

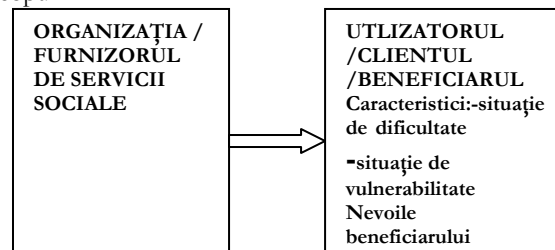

Fig. 3. A doua fază a interacțiunii organizație-client

În general când se analizează calitatea serviciilor sociale se iau în considerare elementele care vizează satisfacerea nevoilor beneficiarilor și așteptările acestora, deasemenea se analizează nivelul la care este acordat serviciul vis-a-vis de eficiență și eficacitate.

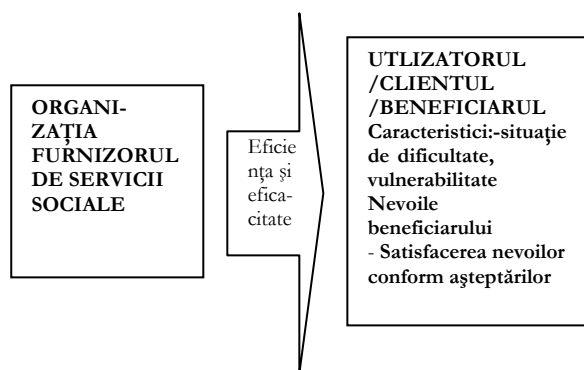

Fig. 4. A treia fază a interacțiunii organizație-client

2. Elementele determinante ale calității serviciilor sociale și modalitatea în care acestea se regăsesc în legislația privind calitatea serviciilor sociale în România.

Pe parcursul livrării unui serviciu social în afară de actorii identificați (clienții și organizațiile) apar și alte elemente care influențează calitatea serviciului. Au fost definite o serie de componente ale calității care se referă de exemplu la mediu, la cultura organizațională, etc. Există diverse perspective asupra acestor componente, unele punând accentul pe componente mai generale referitoare la personal, mediu sau mijloace materiale, altele vizând componente mai detaliate cum ar fi comunicarea, empatia, respectul, etc. Atunci când se vorbește despre calitatea serviciului, trebuie să se menționeze:

- a) componenta științifico-tehnică, referindu-se la mijloacele materiale și a competențelor profesionale.
- b) componenta interpersonală, referindu-se la tratamentul oferit de furnizorul de servicii și comunicarea între furnizorul de servicii și client/utilizator.
- c) componente legate de condițiile de mediu în care serviciul, sau o anumită acțiune socială, sunt prevăzute sau efectuate (Donabedian, apud Tornero, 1997, p. 11)

- a) domeniul de consum include caracteristicile, comportamentele și atitudinile consumatorilor de servicii și ale familiilor lor. Consumatorii sunt persoane fizice, care au primit (și speranța de a beneficia de) serviciile furnizate de către organizație
- b) domeniul tehnic include tratamentele și modelele de practică, instrumentele de evaluare, precum și pregătirea tehnică utilizată de către furnizorii de servicii care lucrează în organizație
- c) cultura organizațională, climatul, atitudinea față de muncă și factorii legați de forma contextului social organizațional în care sunt prestate serviciile (Glisson, 2007, p. 736)

- a) calitate pentru clienți, dacă serviciul oferă clienților ceea ce vor, măsurată prin rezultate pentru utilizatorii de servicii, chestionare de satisfacție și de reprezentare precum și proceduri privind reclamațiile
- b) calitate profesională, dacă serviciul îndeplinește nevoile clienților, astfel cum sunt definite de către profesioniști, și dacă procedurile și standardele profesionale care se crede că produc rezultatele dorite sunt menținute

c) calitatea procesului, este de proiectare și funcționare a serviciilor pentru a utiliza resurse în modul cel mai eficient pentru a satisface cerințele clientului
Toate cele trei trebuie să fie îndeplinite, ele sunt complementare și nu exclusive (Patel, 1994, p. 1).

Ca și componente ale calității unanim recunoscute se conturează cele referitoare la competențele profesionale, caracteristicile și comportamentele utilizatorilor, condițiile legate de mediul în care este acordat serviciul (mediul fizic sau climatul din cadrul organizației sau la atitudinea la locul de muncă).

Componenta interpersonală și procesul de calitate (proiectarea și funcționarea serviciului) cât și utilizarea în modul cel mai eficient al resurselor sunt componentele care nu trebuie neglijate pe parcursul furnizării serviciului social.

O abordare mai specifică a calității presupune determinarea acelor caracteristici ale serviciului social care o influențează. Există diverse clasificări ale acestora:

- a) *Fiabilitate*. Un bun serviciu este furnizat de fiecare dată
- b) *Capacitate de reacție*. Lucrurile se fac la timp și rapid.
- c) *Competență*. Lucrătorii municipali trebuie să fie competent.
- d) *Accesibilitate*. Serviciile sunt comode și ușor de obținut
- e) *Curtoazie*. Cetățenii sunt tratați cu amabilitate și atenție.
- f) *Comunicare*. Utilizatorii sunt informați, în limbaj clar.
- g) *Credibilitate*. Există interes și cunoaștere pentru problemele cetățenilor.
- h) *Securitate*. Siguranța cetățenilor în utilizarea serviciilor este garantată.
- i) *Compreensiune*. Cetățenii trebuie să perceapă că Consiliul înțelege problemele lor.
- j) *Support fizic*. Mediul în care este furnizat serviciul, trebuie să fie unul de calitate (López și Carrera apud Tornero, 1997, p. 12)

- a) Calitatea științifico-tehnică: aceasta este înțeleasă ca fiind competența profesioniștilor pentru a folosi cele mai avansate cunoștințe și resursele disponibile, într-un mod optim, în scopul de a produce satisfacție la populația care a fost asistată. Această dimensiune trebuie să fie considerată atât în sens strict de capacitatea tehnică și cu privire la relațiile interpersonale stabilite între utilizator și profesioniști, acesta din urmă fiind un aspect important în serviciile sociale.
- b) Accesibilitate: ușurința cu care serviciile sociale sunt echitabile de a fi obținute de către populație, în raport organizatoric (birocrăția, distanța, timp), și dificultățile culturale și economice.
- c) Satisfacție sau acceptabilitate: gradul în care atenția îndeplinește așteptările utilizatorilor. Acolo nu este neapărat o relație directă între nivelul de satisfacție și calitatea tehnico-științifică a asistenței.
- d) Eficacitate: gradul în care o anumită asistență practică reușește să producă o îmbunătățire a calității vieții utilizatorilor sau populației, în condiții reale de aplicare.
- e) Eficiență: gradul în care cel mai înalt nivel posibil de calitate este realizat cu un anumit set de resurse. Aceasta se referă la rezultatele obținute cu costurile

suportate (Palmer apud. Tornero, 1997, p. 17)
a) Respect. Considerația pentru faptul că, bazându-ne pe valorile inerente ale unei persoane ca ființă umană, aceștia merită să fie tratați atent și demn. Respectul înseamnă acea conduită ghidată de discreție într-un mediu respectuos cu viața privată a utilizatorilor. Respect înseamnă de asemenea acceptarea diferențelor.
b) Intimitate. Protecția de informații cu caracter personal, asigurată de către mediul înconjurător și atitudini care să garanteze că nu vor fi divulgate către persoane neautorizate.
c) Empatie. O atitudine, bazată pe înțelegere pentru ceea ce exprimă o ființă umană. Afișarea empatiei este un mijloc care permite să fiți ascultați cu atenție.
d) Abilități reale. Capacitatea unui sistem de a garanta siguranța, riscul minim la diagnosticare și practici terapeutice disponibile pentru fiecare utilizator, asigurând cele mai bune rezultate în termeni de sănătate, în conformitate cu stadiul actual al cunoștințelor, și cu scopul de a obține cea mai mare satisfacție în ceea ce privește procedurile, rezultatul și relațiile umane în cadrul serviciilor de sănătate și a sistemului de servicii sociale.
e) Promovarea încrederii în sine. Măsurile luate pentru a ajuta la creșterea autonomiei utilizatorului și capacitatea de a lua inițiativa, responsabilitatea și exercițiul corespunzător în conducerea propriei vieți.
f) Reasigurare. O atitudine liniștitoare abordată cu utilizatorul, furnizarea unui sentiment de pace, securitate și încredere.
g) Solidaritate. Măsurile luate pentru a încuraja implicarea celor mai apropiați și mai îndepărtați membri din anturajul unui utilizator (de familie, prieteni, mediu de viață), în organizarea și prestarea de servicii.
h) Simplitate. Capacitatea de a facilita publicului înțelegerea și utilizarea serviciilor. Simplitatea este un principiu care se aplică la fel de mult la personalul implicat (care ar trebui să acționeze într-un mod firesc, spontan și simplu), și la orice material implicat (care trebuie să fie ușor de înțeles și de folosit).
i) Continuitate. Asigurarea neîntreruptă a serviciului în managementul de caz și un flux de informații continuu.
j) Accesibilitate. Prezența facilităților fizice și geografice, orarul de lucru, limba și stabilimentul care fac posibil accesul.
k) Expeditivitate. Posibilitatea de răspunde în timp la solicitările de servicii.
l) Confort. Un sentiment de bunăstare, care vine dintr-un mediu primitor fizic - un mediu care este sigur, curat și ordonat (Horovitz apud Côté, 2005, pp. 5-8)

Analizând comparativ cele trei modele de abordare ale caracteristicilor unui serviciu de calitate, se constată că există unele elemente comune sau parțial comune care se regăsesc în toate cele trei modele: capacitate de reacție/ expeditivitate, competență/ calitatea științifico-tehnică/ abilități reale, accesibilitate, comunicare/simplitate, securitate/reasigurare, comprehensiune/empatie, suport fizic/ confort. Elementele diferite sunt: respect, intimitate, promovarea încrederii în sine, solidaritate, continuitate, satisfacție sau acceptabilitate, eficacitate, eficiență. Aceste caracteristici pot fi clasificate în:

- Caracteristici referitoare la competențele profesionale ale angajaților;

- Caracteristici referitoare la mediul fizic;
- Caracteristici referitoare la modalitatea în care este livrat serviciul.

Ordinul nr. 383 din 6 iunie 2005, pentru aprobarea standardelor generale de calitate privind serviciile sociale și a modalității de evaluare a îndeplinirii acestora de către furnizori) prevede că furnizorii trebuie să răspundă unor cerințe cum ar fi competențele profesionale ale angajaților

(enunțate în Principiul IV: Abordarea comprehensivă) sau cele referitoare la modalitatea în care este livrat serviciul (eficiență și eficacitate, enunțate de exemplu în Principiul VII: Orientarea pe rezultate). Standardele generale de calitate se bazează pe 9 principii de excelență privind furnizarea serviciilor sociale, principii care au fost preluate din modelul european al calității (EFQM): organizare și administrare, drepturi, etică, abordarea comprehensivă, centrarea pe persoană, participare, parteneriat, orientarea pe rezultate, îmbunătățire continuă. Așa cum rezultă chiar din denumirea lor standardele generale de calitate au statuat niște principii generale și sunt diferite ca abordare față de modelele teoretice prezentate anterior prin faptul că fiecare principiu a trebuit să reflecte trei perspective: abordare, desfășurare și rezultate. În completarea acestora au fost elaborate standarde specifice pentru fiecare tip de servicii sociale (pentru copii, adulți, persoane cu handicap, persoane vârstnice, victimele violenței în familie, etc). O altă diferență constă în faptul că standardele generale de calitate prevăd cerințele la care furnizorii trebuie să răspundă cu un set de acțiuni și procese interne organizației. Componentele prezentate în modelele teoretice se referă mai mult la aspectele interne ale organizației, fără de care nu se pot îndeplini cerințele unor standarde de calitate.

3. Modalitățile prin care furnizorii de servicii sociale pentru persoane vârstnice din județul Timiș au implementat cerințele privind calitatea.

În studiul efectuat au fost analizate date de la 7 furnizori de servicii sociale din județul Timiș care au fost acreditați conform legislației în vigoare pentru servicii sociale rezidențiale pentru persoane vârstnice (cămine pentru persoane vârstnice).

Au fost identificate elemente comune și/sau diferite referitoare la calitate așa cum au fost ele înțelese și puse în aplicare de către furnizorii de servicii sociale. Documentele analizate au fost documente care sunt prevăzute conform legii (H.G. nr.1024 din 25 iunie 2004 pentru aprobarea Normelor metodologice de aplicare a prevederilor Ordonanței Guvernului nr. 68/2003 privind serviciile sociale, precum și a Metodologiei de acreditare a furnizorilor de servicii sociale) ca acte doveditoare care stau la baza obținerii acreditării serviciului social¹:

- planurile strategice al furnizorilor de servicii sociale;
- regulamentele de organizare și funcționare;
- codurile etice;
- fișa descriptivă a serviciului social furnizat.

Metodologia de cercetare a presupus analizarea următoarelor unități :

¹ Conform Art.2 din H.G.nr.1024 din 25 iunie 2004 "Furnizorii de servicii sociale [...] pot organiza și acorda servicii sociale numai după obținerea certificatului de acreditare"

- identificarea noțiunii de calitate în conținutul documentelor furnizorului de servicii sociale;
- modalitatea de evaluare a gradului de satisfacție al beneficiarilor;
- resursele umane alocate pentru furnizarea serviciului social (număr de personal, tipuri de calificări ale personalului);
- costurile serviciului social furnizat;
- punctajul obținut la acreditare.

a) identificarea noțiunii de calitate în conținutul documentelor furnizorului de servicii sociale: planul strategic, regulamentul de organizare și funcționare, codul etic. Pentru o prelucrare mai facilă a datelor de la cei 7 furnizori aceștia au fost denumiți F1, F2,...F7. Rezultatele obținute (Tabel 2) evidențiază faptul că un număr de 5 furnizori au introdus noțiunea de calitate în planul strategic sub forma enunțării unui principiu (de ex: Creșterea calității îngrijirii persoanelor vârstnice) care este urmat apoi de descrierea modalităților prin care furnizorul va acționa pentru a realiza ce și-a propus. Un număr de 3 furnizori au introdus noțiunea de calitate în codul etic tot sub forma unui principiu și un număr de 4 furnizori au introdus noțiunea de calitate în regulamentul de organizare și funcționare. Numai doi furnizori au introdus noțiunea de calitate în toate cele trei documente planul strategic, codul etic sau regulamentul de organizare și funcționare dar care sunt asemănătoare ca și formulare chiar dacă sunt incluse în documente diferite.

Tabel 2. Analiza documentelor : plan strategic, regulament de organizare și funcționare, cod etic

Documentul analizat	Furnizorul	Rezultatul analizei: Identificarea noțiunii de calitate în conținutul documentelor analizate
	F1	
Planul strategic		Nu există
Regulament de organizare și funcționare		Competență: -profesioniștii se vor implica permanent pentru îmbunătățirea calității serviciilor oferite și pentru monitorizarea continuă a evoluției cazului - se va lucra în echipă interdisciplinară pentru a oferi servicii competente și complete
Codul etic		Nu există
	F2	
Planul strategic		Principiu: Creșterea calității îngrijirii persoanelor vârstnice Modul de realizare: -oferirea de îngrijire complexă, orientată spre nevoile clientului -elaborarea unor tehnici de îngrijire adaptate la nevoile vârstnicilor dependenți și semidependenți -elaborarea planurilor de îngrijire cu o echipă interdisciplinară în concordanță cu nevoile clientului -participarea vârstnicilor în luarea unor decizii ce privesc dobândirea unui grad de independență cât mai mare
Regulament de organizare și funcționare		Nu există
Codul etic		Nu există
	F3	
Planul strategic		Principiu: Îmbunătățirea continuă a calității serviciilor sociale și eficientizarea resurselor disponibile prin măsuri ca: -perfecționarea pregătirii profesionale a personalului -asigurarea unor servicii sociale de calitate și

		adaptate nevoilor comunității -crearea unor grupuri de suport pentru clienți -acordarea de servicii sociale flexibile, adaptate nevoilor beneficiarilor și în funcție de prioritățile identificate în urma evaluării și monitorizării -valorificarea feed-backului primit de la personal, clienți, parteneri, comunitate.
Regulament de organizare și funcționare		Procedură privind îmbunătățirea calității serviciului: -supravegherea și menținerea sănătății -recuperare -integrare socială și participare
Codul etic		Principiu: Îmbunătățirea continuă a calității - serviciile sociale
	F4	
Planul strategic		Nu există
Regulament de organizare și funcționare		Nu există
Codul etic		Principiu: Îmbunătățirea continuă a calității - serviciile sociale trebuie acordate la un standard astfel ca acestea să asigure accesibilitate cât mai ridicată, adecvare la populația în nevoie și în funcție de resursele disponibile. Modul de realizare: -Asigurarea calității serviciilor sociale se realizează prin respectarea standardelor generale și specifice de calitate. -Respectarea standardelor de calitate este supusă unui proces de evaluare și monitorizare
	F5	
Planul strategic		Îmbunătățirea continuă a calității serviciilor sociale prin măsuri ca: -analiza eficienței și calității serviciilor oferite și elaborarea de propuneri pentru îmbunătățirea acestora -perfecționarea pregătirii profesionale a personalului
Regulament de organizare și funcționare		Principiu: Îmbunătățirea continuă a calității
Codul etic		Îmbunătățirea continuă a calității serviciilor sociale și eficientizarea resurselor
	F6	
Planul strategic		Principiu: Îmbunătățirea continuă a calității serviciilor sociale prin măsuri ca: -perfecționarea pregătirii profesionale a personalului -monitorizarea și evaluarea continuă a serviciilor sociale -asigurarea unor servicii sociale de calitate și adaptare nevoilor comunității -folosirea unor metodologii de lucru adaptate pentru clienți -crearea unor grupuri de suport pentru clienți -monitorizarea și evaluarea continuă a calității serviciilor furnizate prin stabilirea unor indicatori în acest sens -acordarea de servicii sociale flexibile, adaptate nevoilor beneficiarilor și în funcție de prioritățile identificate în urma evaluării și monitorizării -valorificarea feed-backului primit de la personal, clienți, parteneri, comunitate.
Regulament de organizare și funcționare		Nu există
Codul etic		Nu există

	F7	
Planul strategic		Principiu: Îmbunătățirea continuă a calității serviciilor sociale prin măsuri ca: -perfecționarea pregătirii profesionale a personalului -monitorizarea și evaluarea continuă a serviciilor sociale -adaptarea serviciilor sociale la nevoile beneficiarilor -stabilirea și folosirea procedurilor
Regulament de organizare și funcționare		Principiu: îmbunătățirea continuă a calității
Codul etic		Nu există

b) modalitatea de evaluare a gradului de satisfacție al beneficiarilor. Furnizorii de servicii sociale au identificat modalități diferite (Tabel 3) prin care să evalueze gradului de satisfacție al beneficiarilor. Unele metode de colectare a informațiilor de la beneficiari sunt ușor de folosit și utilizate mai des: chestionarele, discuțiile cu beneficiarii, dezbaterile și ședințele cu reprezentanții beneficiarilor, cutia cu probleme. Mai rar sunt utilizate ca metode observația și analiza opiniilor sau a propunerilor.

Tabel 3. Analiza comparativă a modalităților de control al gradului de satisfacție al beneficiarilor

Modalități de control	F 1	F 2	F 3	F 4	F 5	F 6	F 7
1.Completarea periodică a chestionarelor	x			x	x		
2.Analizarea propunerilor beneficiarilor	x						
3.Vizite și discuții în camerele asistaților		x	x				x
4.Sedințe cu comitetul vârst-nicilor sau reprezentanții beneficiarilor		x				x	x
3.Părerile unor terțe persoane			x				
2.Feed-back continuu prin intermediul "cutiei cu probleme"				x	x		

c) resursele umane alocate pentru furnizarea serviciului social (număr de personal, tipuri de calificări ale personalului).

Tabel 4. Analiza comparativă a resurselor umane alocate pentru realizarea serviciului social

	F1	F2	F3	F4	F5	F6	F7
Număr total de personal/număr de beneficiari	7 / 20 beneficiari	56/80 beneficiari	34/80 de beneficiari	12/20 de beneficiari	31/80 de beneficiari	34/ 100 de beneficiari	5 /25 de beneficia-ri

Tabel 5. Analiza personalului implicat în furnizarea serviciului social în funcție de tipurile de calificări

Tipuri de calificări ale personalului implicat în furnizarea serviciului social	F 1	F 2	F 3	F 4	F 5	F 6	F 7
Medic	x	x	x		x	x	x
Asistent medical	x	x	x	x	x	x	x
Infirmiera							x
Bucătar	x	x	x	x		x	x
Contabil	x	x	x		x	x	x
Asistent social	x	x	x	x	x	x	x
Casier					x	x	
Maseur			x				
Croitoreasă			x				
Infirmiera			x	x		x	
Îngrijitoare	x	x	x	x		x	
Paznic		x	x			x	
Fochist			x				
Lenjereasă			x				
Muncitor necalificat			x			x	
Agent de pază		x	x	x		x	
Șofer		x		x		x	
Psiholog	x			x		x	

Fiecare furnizor de servicii sociale are un număr diferit de angajați care acordă serviciul social, alocarea acestora fiind făcută mai ales în cazul furnizorilor privați în funcție de resursele financiare disponibile. 1 angajat deserveste între 1,4 și 5 beneficiari de servicii (Tabel 4). Există anumite categorii de personal care sunt comune tuturor serviciilor analizate: medic, asistent medical, bucătar, asistent social, îngrijitoare, paznic, psiholog (Tabel 5).

d) Costurile serviciului social furnizat.

Tabel 6. Analiza comparativă a costurilor serviciului social

Costuri-le serviciu-lui	F 1	F 2	F 3	F 4	F 5	F 6	F 7
Costurile serviciu-lui/persoană/lună (lei) actualizate cu indicele inflației pentru anul 2008	496/ 2008	1573/ 2008	2039/2008	1441/2008	769/ 2008	708/ 2008	862/ 2008

Analiza costurilor serviciului social pe beneficiar evidențiază diferențe mari între furnizori, cele mai mici costuri fiind de 496 lei/lunar și cele mai mari fiind de 2039 lei/lunar. Furnizorii cu un număr mare de personal (F3, F2 și F4) au costuri ale serviciilor mai mari, excepție fiind doar furnizorul F6.

e) punctajul obținut la acreditare. Punctajul obținut la acreditarea serviciului social² de către cei 7 furnizori de servicii sociale a fost cuprins în intervalul 118-182 de puncte. O corelare a costurilor serviciului social cu punctajul obținut la acreditare (Tabelul nr.7) arată faptul

² Punctajul este rezultatul unei evaluări realizate de doi specialiști din cadrul Agenției Județene pentru Prestații Sociale (art.7, al.1, Ordinul nr. 383 din 6 iunie 2005, pentru aprobarea standardelor generale de calitate privind serviciile sociale și a modalității de evaluare a îndeplinirii acestora de către furnizori) care notează fiecare standard (9 principii cu câte 5 standarde fiecare). Punctajul final cu care este acreditat serviciul social este media punctajelor celor doi specialiști și poate fi de minim 108 puncte și maxim 225 de puncte.

că există furnizori care alocă resurse financiare mari și obțin o calitate foarte bună a serviciului, furnizori care alocă resurse financiare mai mici și obțin o foarte bună calitate a serviciului, furnizori care alocă resurse financiare mai mici și obțin o slabă calitate a serviciului.

Tabel 7. Corelarea costurilor serviciului cu punctajul obținut la acreditare

Clasament		Punctaj	Costuri/persoană(lei)
1.	F2	182	1573
2.	F3	174.5	2039
3.	F1	170.5	496
4.	F5	170.5	769
5.	F4	156.5	1441
6.	F6	143.5	708
8.	F7	118	862

CONCLUZII

Calitatea serviciilor sociale constă în satisfacerea nevoilor beneficiarilor și așteptărilor acestora și nivelul la care este acordat serviciul vis-a-vis de eficiență, eficacitate.

Componentele calității care sunt unanim recunoscute se referă la :

- competențele profesionale;
- caracteristicile și comportamentele utilizatorilor;
- condițiile legate de mediul în care este acordat serviciul, referindu-se în acest caz atât la mediul fizic cât și la climatul din cadrul organizației sau la atitudinea la locul de muncă.

Standardele generale de calitate pentru serviciile sociale din România (ORDIN nr. 383 din 6 iunie 2005, pentru aprobarea standardelor generale de calitate privind serviciile sociale și a modalității de evaluare a îndeplinirii acestora de către furnizori) au statuat niște principii generale preluate din modelul european al calității (EFQM) și care sunt diferite ca abordările teoretice asupra componentelor calității prin faptul că fiecare principiu reflecte trei perspective: abordare, desfășurare și rezultate și cerințele nu sunt formulate atât de specific ca în modelele prezentate.

Modalitățile prin care furnizorii de servicii sociale pentru persoane vârstnice din județul Timiș au implementat cerințele privind calitatea, au fost diversificate cu unele caracteristici comune. Astfel, furnizorii au înțeles că noțiunea de calitate nu trebuie să fie doar una teoretică și au inclus-o în documentele elaborate (plan strategic, codul etic sau regulamentul de organizare) atât ca pe un principiu declarativ cât și modalitățile prin care poate fi asigurată calitatea.

Toți furnizorii au implementat metode de analiza gradului de satisfacție al beneficiarilor cum ar fi: chestionarele, discuțiile cu beneficiarii, dezbaterile și ședințele cu reprezentanții beneficiarilor, cutia cu probleme, care au fost utilizate mai des. Metode ca observația și analiza opiniilor sau a propunerilor au fost folosite mai rar.

Există anumite categorii de personal care sunt comune tuturor serviciilor analizate: medic, asistent medical, bucătar, asistent social, îngrijitoare, paznic, psiholog, dar numărul total de angajați diferă foarte mult de la un furnizor la alt furnizor în funcție de resursele financiare disponibile.

Punctajul obținut la acreditarea serviciului social de către cei 7 furnizori a fost cuprins în intervalul 118-182 de puncte. Punctajul maxim care poate fi obținut este de 225 de puncte, aceasta însemnând că serviciile sociale trebuie încă să fie îmbunătățite.

BIBLIOGRAFIE

- Côté, L. (Ed.). (2005). *Assesing to improve: The essence of quality services -The Service Concept: A Tool To Assess User Satisfaction Based On User Expectations*. Disponibil la: <http://collections.banq.qc.ca/ark:/52327/bs58182>, consultat în Februarie 11, 2010.
- Glisson, C. (2007). *Assesing and Changing Organizational Culture and Climate for Effective Services*. Disponibil la: <http://rsw.sagepub.com/content/17/6/736.abstract>, consultat în data de Mai 5, 2009.
- Patel, A. (1994). Quality Assurance (BS 5750) in Social Services Departments. *International Journal of Health Care Quality Assurance*, 7 (2), pp. 26-32.
- Simionescu, V. (2004). *Teză de Doctorat: Evoluții și reduții în domeniul noțiunii de calitate cu impact asupra mărfurilor*. Disponibil la http://facultate.regielive.ro/proiecte/management/e/volutii_si_reductii_in_domeniul_notiunii_de_calitate_cu_impact_asupra_marfurilor-17135.html, consultat în Februarie 15, 2010.
- Tornero, E. M. (1997). Evaluation of the quality of assistance in social services. *Psychology in Spain*, 1 (1), pp. 119-130. Disponibil la: <http://www.psychologyinspain.com/content/full/19/97/11bis.html>, consultat în Martie 15, 2010.
- ***Ordin nr. 383 din 6 Iunie 2005, pentru aprobarea standardelor generale de calitate privind serviciile sociale și a modalității de evaluare a îndeplinirii acestora de către furnizori, publicat în Monitorul Oficial nr. 709 din 5 August 2005.
- ***Dosare de acreditare din Arhiva Agenției Județene pentru Prestații Sociale Timiș.

SĂRĂCIE OBIECTIVĂ ȘI SUBIECTIVĂ LA ROȘIA MONTANA. GRUPURI DE VULNERABILITATE ȘI ZONE DE SĂRĂCIE EXTREMĂ

Lucia Ispas-Pascaru, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca
Simina Moldovan, Universitatea "1 Decembrie", Alba-Iulia

The paper seeks to analyse the quality of life in Roșia Montana, emphasizing on two dimensions: the standard of living, reflected by household incomes and consumption and people's perception on their own financial status. The selected analyses are part of a socioeconomic diagnosis research, carried out on a household level, under the aegis of Research and Socioeconomic Development Center "Munții Apuseni". The study aims to determine the level of poverty in the studied community and the associated factors and to understand how the objective life conditions are internalized and perceived by the population. In the end, we concentrate on analysing the extreme poverty areas.

Keywords: quality of life, standard of living, poverty, extreme poverty, subjective poverty

CONSIDERAȚII INTRODUCTIVE

Localitatea Roșia Montana, județul Alba, intră în atenția publică, politică și științifică cu mai bine de 10 ani în urmă, odată cu promovarea proiectului Roșia Montana Gold Corporation (RMGC). Cu o istorie a mineritului mai veche de 2000 de ani, localitatea are o traiectorie socio-economică aparte în peisajul ruralului românesc, cunoscând etape de dezvoltare care o aduc încă din secolul XIX mai aproape de modernitate (pentru o prezentare a parcursului socio-economic al comunei vezi și Pascaru, 2007). Parcursul socio-economic după căderea comunismului este, până la un punct, similar altor zone puternic industrializate, care aflate în condițiile unei exploatare industriale ce presupunea costuri uriașe suportate de stat și productivitate scăzută, au cunoscut un declin marcat de închiderea agenților de producție, disponibilizări masive, migrație ridicată și reconfigurarea rețelelor sociale. Toate acestea se completează cu adâncirea sărăciei și, pe lângă diminuarea până aproape de dispariție a oportunităților de dezvoltare, cu imposibilitatea indivizilor aflați în aceste situații de a proiecta strategii legitime de accesare a acestor oportunități.

Preocuparea publică și politică de a trasa politici sociale și de dezvoltare care să (re)aducă aceste zone în circuitul economic ne aduce în fața necesității cunoașterii sistematice, științifice a problemelor specifice. Resimțindu-se din ce în ce mai puternic impactul industrializării masive ce nu și-a avut în vedere consecințele pe termen lung (asupra culturii, mediului fizic și chiar asupra economiei), apare la nivel mondial, preocuparea înspre o dezvoltare centrată nu atât pe productivitate imediată, ci mai ales pe beneficii (sociale, culturale, de mediu, economice) care să poată fi lăsate moștenire generațiilor viitoare. În acest context, conceptul de dezvoltare durabilă devine unul central atât în discursul public, cât și în cel științific. În contextul dezbaterilor asupra proiectului de exploatare minieră RMGC, problematica dezvoltării durabile trasează două întrebări majore: 1) care este raportul costuri-beneficii din perspectiva mediului social, cultural și mai ales natural? și 2) care vor fi efectele asupra potențialului economic lăsat moștenire generațiilor viitoare?, punându-se în balanță eventualele beneficii economice imediate și consecințele acestora pe termen lung. Studiul de diagnoză este un instrument necesar pentru a putea furniza informații

despre problemele și potențialitățile specifice fiecărei zone, care să fundamenteze politici și proiecte din perspectiva dezvoltării durabile. Analizele realizate în acest studiu au la bază o serie de cercetări mai ample desfășurate în Roșia Montană sub egida Centrului de Cercetare și Dezvoltare Socio-economică "Munții Apuseni", pe parcursul anului 2009, constituind punctul de plecare al unui proiect longitudinal mai amplu ce își propune monitorizarea impactului proiectului RMGC.

Lucrarea de față nu poate să găsească un răspuns întrebărilor trasate mai sus, însă își propune să analizeze aspecte legate de calitatea vieții în localitatea Roșia Montana, finalitatea acesteia fiind de a contura o imagine asupra unor dimensiuni importante în această ecuație: cum anume se trăiește în comunitate? și cum își resimt oamenii condiția economică?, punând în paralel conceptul de sărăcie obiectivă, ce reflectă nivelul de trai în comunitate și cel de sărăcie subiectivă, sentimentele indivizilor asupra condițiilor obiective pe care le trăiesc și asupra propriei poziții în sistemul social. Decupajul prezentat în acest articol se bazează pe două etape ale cercetării. Într-o primă parte ne propunem să oferim o imagine asupra structurii populației, din punct de vedere al variabilelor socio-demografice relevante. Această parte are la bază o cercetare exhaustivă la nivelul populației din comună. Dat fiind faptul că nu au putut fi evitate refuzurile sau situația de indisponibilitate a subiecților, pentru a avea o imagine cât mai completă asupra situației din comună a fost utilizat ca și sursă complementară registrul agricol. Populația identificată în gospodăriile analizate reprezintă un număr de 2589 de subiecți, comparativ cu 3227 înregistrați în statisticile oficiale în anul 2008. Cea de a doua parte a cercetării are ca și unitate de analiză gospodăria, fiind incluse astfel în cercetare toate gospodăriile identificate în teren, disponibile pe parcursul desfășurării cercetării (au fost înregistrate un număr de 43 de gospodării care au refuzat completarea chestionarului și un număr de 89 gospodării care nu au fost disponibile pe parcursul desfășurării studiului), însemnând un număr de 831 de gospodării, în care a fost interviuată persoana care se autodefineste ca și "cap de gospodărie". În situațiile în care această autoidentificare nu a fost posibilă, a fost considerat "cap de gospodărie" persoana înscrisă ca și plătitor de impozit. Au fost investigate la nivelul gospodăriilor aspectele legate de calitatea vieții.

CONSIDERAȚII TEORETICE ȘI METODOLOGICE

Conceptul de sărăcie. Metode normative și subiective de evaluare. Indicatori utilizați.

Conceptul de *calitate a vieții* devine central în studiile asupra condițiilor socio-economice odată cu dezvoltarea socio-economică cunoscută de societățile occidentale începând cu anii '60, subliniind importanța componentelor sociale și culturale, pe lângă cea economică, în definirea calității oportunităților oferite de societate. Contextele socio-economice și științifice în care se construiește această preocupare trebuie înțelese atât din perspectiva noilor deschideri aduse, cât și din perspectiva problemelor specifice față de care apare preocuparea de soluționare. Pe de o parte, odată cu dezvoltarea tehnologică, capacitatea de producție și implicit nivelul de trai cresc, iar rolul societății se deplasează astfel de la a garanta cetățenilor săi supraviețuirea și bunăstarea materială, la a garanta pentru fiecare individ oportunități de dezvoltare și progres. Conceptul de calitate a vieții ia în considerare astfel, dincolo de componente precum mediul fizic și cel economic (nivelul de trai) "aspectele care țin de viața socială, politică, culturală" (Balțătescu, 2007, p. 82).

Dacă inițial termenul de sărăcie era definit ca și absență a resurselor materiale necesare pentru a obține "minimul de menținere a randamentului fizic" (Rowntree apud Tompea, 2004, p. 515), dezvoltarea economică a societăților occidentale, însoțită de schimbări majore în ceea ce privește nivelul de educație al populației, profilul activităților, dezvoltarea tehnologică și democratică, conduce la necesitatea redefinirii termenului de bunăstare, la o creștere a așteptărilor și mai mult decât atât, o redirectionare a acestora înspre alte domenii ale vieții. Inglehart (1997) vorbește despre schimbări majore ale sistemelor axiologice în societățile dezvoltate ce marchează trecerea de la o cultură materialistă, în care obiectivele sunt definite pe palierul economic la o cultură postmaterialistă, ce prioritizează aspectele non-materiale ale vieții precum cultura, educația, mediul, egalitatea de șanse, libertatea de exprimare.

De asemenea, ideologia meritocratică aduce în prim plan conceptul de mobilitate socială, cercetările în domeniu reliefând faptul că în explicarea reproducerii sistemului stratificare pe lângă dimensiunea materială, intervin o serie de factori de ordin social și cultural ce se coagulează la nivelul strategiilor acționale ale actorilor sociali. Apare astfel nevoia de înțelegere a stratificării sociale din perspectivă microsocioală, din perspectiva traiectoriilor individuale de viață, ale acțiunilor strategice construite de actorii sociali în contextele structurale și culturale în care se desfășoară. În acest context, un accent tot mai ridicat este pus pe studierea dimensiunii subiective a calității vieții. Sărăcia subiectivă este o "modalitate de conceptualizare a sărăciei, porind de la reprezentările asupra sărăciei și bunăstării ale indivizilor ce compun o societate" (Voicu, 2006, p. 94). Sub această umbrelă, Voicu delimitează două abordări, care, deși au în comun recunoașterea importanței subiectivității, se diferențiază puternic sub aspectul modului în care întregesc această dimensiune la nivelul analizei. Astfel, autorul delimitează între metodele consensuale, care

utilizează factorul subiectiv în determinarea unui prag al sărăciei, relativ, în funcție de definițiile consensuale la nivelul societăților asupra acestui fenomen și metodele subiective care pun accent pe sentimentele de sărăcie ale indivizilor. Această primă modalitate de analiză a sărăciei vine ca și perspectivă critică la încercările de determinare a gradului de sărăcie obiectivă, atrăgând atenția în primul rând asupra arbitrariului definirii din exterior a unui prag obiectiv al sărăciei. Metoda consensuală se fundamentează pe teoria deprinderii relative dezvoltată de Townsend (1979), ce lansează un model de definire socială a sărăciei: "Indivizii, familiile, grupurile într-o populație, pot fi categorizați ca fiind în sărăcie când le lipsesc resursele necesare pentru a obține tipuri de dietă, pentru a participa la activități și a avea condițiile de viață și facilitățile care sunt obișnuite sau cel puțin larg răspândite în societățile cărora le aparțin" (Townsend, 1979 apud Voicu, 2006, p. 97). Astfel, se stabilește un prag al sărăciei reflectat de accesul la resursele sociale, materiale, culturale ce determină un stil de viață funcțional, acceptat într-o societate dată. Problematika apartenențelor grupale multiple, a pluralității stilurilor de viață în societatea contemporană atrage atenția însă asupra multitudinii "pragurilor" de referință posibile. Michalos (1985) consideră că satisfacția față de viață este determinată de o serie de comparații intra și interpersonale, de raportarea la propria experiență de viață sau așteptări, la grupurile sociale de apartenență sau referință.

În cea de a doua accepțiune, conceptul de sărăcie subiectivă ia în considerare sentimentele de sărăcie ale populației, subliniind faptul că determinante pentru strategiile de viață ale actorilor sociali, pentru modul în care aceștia se raportează la realitatea socială, pentru satisfacția față de viață, nu sunt atât condițiile obiective de trai, cât mai degrabă evaluarea subiectivă a acestora, reprezentările subiective asupra sistemului social și poziția percepută în cadrul acestuia, modul în care își evaluează nivelul de trai, raportându-se la așteptări și nevoi construite în contextul social. O serie de studii reflectă faptul că nivelul sărăciei subiective este mai ridicat decât cel al sărăciei absolute, măsurată prin indicatori obiectivi, evaluarea asupra condițiilor obiective de trai realizându-se pe mai mulți parametri: așteptări și valori construite în raport cu diverse puncte de referință (în contextul globalizării punctele de referință nu mai trebuie căutate numai în contextul comunității locale sau naționale) și evaluarea globală a vieții care poate să aibă ca și factor central o altă dimensiune, care mai apoi se răsfrânge printr-un efect de halo asupra tuturor elementelor componente. Carletto și Zezza (2004) observă faptul că starea de sănătate este una dintre dimensiunile importante în determinarea sentimentelor de sărăcie. În evaluarea sărăciei subiective au fost luați în considerare doi indicatori: 1) Standardul subiectiv de viață (SSV), o *estimare subiectivă a nivelului de venit* reflectând evaluarea dată de populație nevoilor minime. Capii de gospodărie au răspuns la întrebarea *Cum estimați veniturile totale ale gospodăriei dvs., în raport cu necesitățile? utilizând o scală de cinci trepte de la 1. Nu ne ajung nici pentru strictul necesar, până la 5. Reușim să avem tot ce ne trebuie, fără prea mari eforturi.* și 2) Autoetichetarea ca sărac sau bogat, "capilor de gospodărie" solicitându-se să se

plaseze pe o scală de la 1 la 10, unde 1 reprezintă *foarte sărac*, iar 10, *foarte bogat*.

Cu toate acestea, măsurarea sărăciei prin metode normative rămâne în continuare un punct de reper important în analiza calității vieții într-o societate, cercetările în domeniu relevând o corelație ridicată între PIB și bunăstarea subiectivă, condițiile obiective, materiale ale societăților reflectându-se atât asupra bunurilor publice, cât și asupra condițiilor non-materiale, cum ar fi libertatea, religia, cultura, politica, relevante în determinarea bunăstării (Bălătescu, 2004, p. 85). Măsuri normative ale sărăciei, ce determină un prag al sărăciei în funcție de un coș minim de produse și servicii necesare pentru subzistență și măsuri consensuale ale sărăciei, ce stabilesc acest prag prin raportarea la standardul de viață sunt utilizate complementar în studiile asupra sărăciei. Mărirea veniturilor, nu este numai un subiect al preocupărilor economice, ci și unul al preocupărilor sociale, pentru că venitul este unul din factorii cheie ce influențează nivelul de trai, iar distribuția veniturilor determină diferențe în satisfacerea trebuințelor, explicând nivelul calității vieții diferitelor categorii ale populației.

Obținerea unui venit stă la baza desfășurării oricărei activități economice sau umane care să permită oamenilor achitarea celor necesare vieții. Orice individ dorește să-și satisfacă cât mai bine sistemul de nevoi, începând de la nevoi fiziologice (nivel adecvat de alimentație, îmbrăcăminte, adăpost, securitate etc.), până la nevoi sociale, superioare (educație, viața spirituală, activități creative, până la asigurarea unui anumit confort—automobil, locuințe individuale, etc.). Din studiile realizate de către Organizația Națiunilor Unite reiese faptul că aproximativ un sfert din populația lumii (1,4 miliarde de oameni) nu își pot satisface nici măcar nevoile de bază ale vieții, întrucât sunt lipsiți de existență unui venit sau veniturile sunt insuficiente în raport nevoile vieții, subzistând sub limita de sărăcie (Banca Mondială, 2005).

Sărăcia este un fenomen social-economic ce presupune întotdeauna un nivel de trai (material și spiritual) inferior unui minim necesar pentru o viață decentă. Cauza imediată a sa (insuficiența resurselor materiale care-l privează pe individ de satisfacerea nevoilor esențiale) provine din sistemul producției naționale, care fie că este la un nivel scăzut (țările subdezvoltate), fie că repartitia sa este inechitabilă (țările dezvoltate).

Sărăcia poate fi evaluată prin raportare la bunăstare. Astfel s-a născut termenul de "prag de sărăcie" care, prin definiție, face trecerea de la bunăstare la un nivel scăzut de trai. Este o mărime variabilă și poate apărea în dubla ipoteză: ca minim necesar de resurse pentru a duce un trai decent sau ca minim necesar pentru subzistență. Astfel, Catălin Zamfir definește sărăcia ca fiind "o stare de lipsă a resurselor necesare asigurării unui trai decent în raport cu standardele colectivității" (Zamfir, 2001). Pentru a determina minimul de trai se calculează: 1) gradul absolut al sărăciei ține cont de alimentele și serviciile strict necesare ajustate în funcție de condițiile economice, și 2) gradul relativ al sărăciei: stabilit la 60% din venitul mediu lunar pe un adult echivalent. Pragul de sărăcie severă este stabilit la 40% din venitul mediu lunar pe un adult echivalent, cei situați sub aceste praguri fiind considerați ca fiind săraci, ei neputându-și permite toate bunurile pe care le oferea economia țării respective.

Studiul de față prezintă o analiză a nivelului de trai în localitatea Roșia Montana, utilizând indicatori ai sărăciei obiective, raportarea veniturilor/membru de gospodărie la pragul minim de subzistență utilizat de Banca Mondială la 1, 25 USD/zi și la pragul sărăciei absolute stabilit la 2 USD/zi și indicatori ai sărăciei subiective, înțelegând ca și sentiment de sărăcie al populației (autoetichetarea ca sărac și standardul subiectiv de viață).

SĂRĂCIA ÎN MEDIUL RURAL ROMÂNESC. STUDII REFERITOARE LA PROBLEMATICA SĂRĂCIEI

Chiar dacă noțiunea de sărăcie nu era prezentă explicit în studiile asupra realităților românești din perioada comunistă, cercetări tematice au fost realizate în diferite centre universitare din România acelei perioade. Un studiu important a fost întreprins, sub conducerea lui Ioan Aluș și Traian Rotariu, în 1985. Coordonatorii plecau de la premisa că schimbările produse în ruralul românesc ar putea fi subsumate ideii de *modernizare* (Aluș și Rotariu, 1998). Modernizarea ruralului înseamnă însă și diferențierea pe orizontală și verticală a ocupațiilor și tipurilor de familii, o nouă ierarhie care implică și inegalități în ce privește situația economică și modul de trai, fapt destul de greu de acceptat pentru o societate egalitară. În context teritorial, Aluș și Rotariu mai semnalau un fenomen interesant: inegalitățile sociale marceau și diferențele dintre satele centre de comună și satele izolate.

În contextul trecerii de la regimul comunist la un regim democratic, problema sărăciei a devenit una dintre problemele cele mai atent analizate de literatura de specialitate în România. Studiile asupra sărăciei au cunoscut o amploare deosebită, în special după 1995. Aceste studii urmăresc tipul, dimensiunea și dinamica sărăciei, precum și mediul de rezidență unde se regăsește (vezi Sandu, 2000; Stănculescu și Berevoescu, 2004).

Și satul românesc contemporan se caracterizează printr-o amplă diversitate din perspectiva nivelului și modului de trai. O mare provocare în înțelegerea diversității satelor, scrie Dumitru Sandu, o reprezintă mărirea lor sub aspect demografic, mărirea satului fiind un aspect relevant din punct de vedere sociologic și economic. În termeni de mărime, a fi un sat mic, cu număr redus de locuitori, înseamnă în mare măsură a fi un sat sărac (Sandu, 2000, p. 578).

Satele mici sunt de regulă altele decât centrele de comună, fiind caracterizate în mare parte și prin izolare. În acest context satele mici, periferice în cadrul comunei, izolate (departe de orașe, de un drum european, de capitala de județ) sunt considerabil mai sărace decât satele mari, unde la nivelul gospodăriilor populației agricultura de subzistență este o strategie de supraviețuire larg răspândită.

Mai recent, Călina Ana Buțiu (2006) a publicat *Satul românesc în spațiul social al sărăciei*¹, o monografie tematică centrată pe comuna Ponor, județul Alba, în această lucrare fiind prezentat și un model sistemic de analiză a impactului izolării asupra nivelului de trai în comunitățile rurale. Un alt studiu este realizat recent de către Voicu B. și Voicu M. (2006) intitulat *Satul românesc pe drumul către*

¹ A se vedea și Buțiu, 2006.

Europa, lucrare care investează, printre altele, structurile sociale care definesc satele: agricultura, ocupațiile oamenilor, contactul cu orașul, viață comunitară, dar și infrastructura, economia sau veniturile.

SĂRĂCIE ABSOLUTĂ ȘI SĂRĂCIE SUBIECTIVĂ ÎN ROȘIA MONTANA

Din punct de vedere administrativ, comuna Roșia Montană este compusă dintr-un număr de 16 sate. La 1 iulie 2008, în statisticile oficiale² se regăsește o populație de 3227 de locuitori pe o suprafață a comunei de *circa* 4200 ha, cu o distribuție neomogenă a populației, existând sate care au în componență un număr mic de persoane, sub 50 cum ar fi Bunta, Bălmoșești, Blidești, Iacobești, sau sub 100 de persoane, spre exemplu Coasta Henții, Ignătești, Șoal, Țarina. La polul opus se află sate cu populația de peste 500 de persoane, cum sunt Roșia Montană și Dăroaia.

În prezent majoritatea agenților economici din comuna Roșia Montană își desfășoară activitatea în sectorul serviciilor, respectiv în comerț, reparații și transport. Dinamica agenților economici în anul 2009 față de anul 2008 este în scădere, numărul agenților economici activi fiscal reducându-se cu mai bine de 9%. Ultimul an a cunoscut o accentuare a restrângerii activității economice, ce a avut drept rezultat reducerea locurilor de munca salariate. În intervalul 2008-2009 comuna Roșia Montană pierde aproximativ 29% din totalul locurilor de muncă, cele mai importante disponibilizări înregistrându-se în construcții (48%) și industria extractivă (25%). Ramura de activitate cu cei mai numeroși angajați rămâne industria cu 189 salariați (50%), urmată de comerț și construcții. Aceste reduceri, ale activităților economice³, respectiv ale numărului salariaților au repercursiuni asupra populației înregistrându-se diminuări ale veniturilor populației locale. La nivelul comunei Roșia Montană, potrivit datelor culese, populația activă este de 31%, compusă din populația ocupată în proporție de 25% și șomerii înregistrați, în proporție de 6%. Un factor al sărăcirii este și șomajul, consecințele sale fiind nu doar diminuarea veniturilor segmentului de populație șomere datorită nemuncii, cât și creșterea cheltuielilor de la bugetul de stat pentru întreținerea acestora. Categoriile de populație care nu au venituri salariale sunt în procent de 28% din care: șomerii înregistrați în comuna Roșia Montană, conform analizei datelor culese, sunt în proporție de 6% din totalul populației investigate, persoanele asistate de către stat sau alte persoane sunt în procent de 9%, agricultori 8%, iar casnice în proporție de 6%. Pensionarii înregistrați în rândul populației investigate sunt 26%. Structura populației în comuna Roșia Montană, în funcție de statutul profesional, definit ca situație deținută de o persoană în funcție de modul de obținere a veniturilor prin activitatea exercitată, este următoarea: salariați 17%, lucrător familial în gospodăria

proprie 8%, patroni/întreprinzători privați mai puțin de 1% iar lucrători pe cont propriu mai puțin de 1%.

Sub aspectul veniturilor per gospodărie, ponderea cea mai ridicată a populației, mai bine de 50% are un venit mai mic de 900 lei, peste 20% dintre aceștia declarând că veniturile din gospodărie nu depășesc suma de 300 de lei, pentru mai puțin de 25% veniturile gospodăriei depășind suma de 1500 lei (a se vedea tabel 1).

Tabel 1. Nivelul veniturilor în comuna Roșia Montană

VENITURILE GOSPODĂRIEI	%
0-100 lei	4
101-200 lei	8
201-300 lei	7
301-600 lei	20
601-900 lei	14
901-1200 lei	12
1201-1500 lei	8
1501-1800 lei	7
1801-2100 lei	5
2101-2400 lei	3
peste 2401 lei	4
NS/NR	8
TOTAL	100

Un aspect important de menționat este faptul că sursa principală a veniturilor pentru gospodăriile din comună este pensia, cu o valoare medie de 499,1 lei, având o pondere de 54% din totalul veniturilor (medii) obținute/gospodărie. Cea de a doua sursă de venit, ca valoare medie, este cea a salariilor, un procent de 34 din totalul veniturilor fiind obținute din salarii, cu valoarea medie de 312,5 lei. Următoarele surse de venit ca importanță sunt ajutorul de șomaj, cu o pondere de 6% din totalul veniturilor și o valoare medie de 53,8 lei și ajutoarele sociale, având o pondere de 3% din totalul veniturilor și o valoare medie de 28,4 lei. În ceea ce privește activitățile agricole, acestea dețin o pondere foarte scăzută din totalul veniturilor, doar 1 % din totalul veniturilor fiind obținute din această sursă. Procentul scăzut se datorează și faptului că această categorie de venituri este mult mai greu de estimat de către cei intervievați, neconstituind pentru cei mai mulți, venituri direct cuantificabile în bani.

Un alt indicator al condițiilor de viață este structura cheltuielilor și a consumului. Indicatorul permite analiza comparativă a principalelor categorii de consum și determinarea celor mai importante ca și pondere în bugetul gospodăriei. O pondere ridicată a cheltuielilor alimentare relevă o calitate precară a vieții, la nivelul subzistenței, indicând dificultatea accesării altor tipuri de resurse necesare în determinarea bunăstării. Cercetările de specialitate confirmă faptul că în cazul celor care se află sub pragul de sărăcie, cheltuielile alimentare au o pondere de 60% din totalul cheltuielilor, pe când, în cazul celor care se află în categoria celor "non săraci", acestea scad până la 40%. Observăm că pentru populația totală procentul cel mai ridicat, de 51, îl au cheltuielile alimentare, urmate cu un procent de 16 de categoria "alte cheltuieli", pentru care capii de gospodărie au menționat medicamente, haine pentru copii.

Raportând veniturile obținute/membru în gospodărie la pragul minim de subzistență, utilizat de Banca Mondială la 1,25 USD/persoana/zi rata sărăciei severe

² Fișa localității Roșia Montană 2000-2008, Direcția Regională de Statistică Alba.

³Sursele indicatorilor utilizați: Fișa Localității Roșia Montană realizată de Direcția Regională de Statistică Alba, Direcția Generală a Finanțelor Publice Alba Iulia, Primăria Roșia Montană.

este de 17%, iar rata sărăciei la pragul de 2 USD/zi este de 29 %.

PROFILUL SĂRĂCIEI OBIECTIVE

În încercarea de a înțelege care sunt condițiile ce favorizează sărăcia absolută, am examinat mai atent caracteristicile gospodăriilor ce se află sub pragul de subzistență. O primă dimensiune luată în considerare este *mărimea gospodăriei*. Observăm că ponderea familiilor numeroase, având peste 5 membri este mai ridicată, ajungând la 23%, în rândul celor care trăiesc sub pragul sărăciei severe, comparativ cu 14%, în rândul celor care trăiesc cu maimultde 1, Datorită faptului că odată cu închiderea exploatării miniere, activitatea economică a zonei se restrânge tot mai mult, gradul de neocupare fiind foarte ridicat, se observă că vulnerabilitatea este mai ridicată în rândul "capilor de gospodărie" de vârstă activă, fără ocupație sau șomeri (mai bine de 50% din totalul celor care trăiesc cu mai puțin de 1,25 USD/zi sunt fără ocupație, respectiv 14% șomeri), securitatea materială fiind mai ridicată în rândul populației vârstnice, care în proporția cea mai ridicată este pensionară. Ponderea cea mai ridicată a șomerilor o regăsim în intervalul 1 USD-2 USD/zi, ajutorul de șomaj, în funcție de mărimea gospodăriei, putând garanta depășirea pragului minim de subzistență. De menționat este și faptul că din totalul gospodăriilor care au ca și "cap al gospodăriei" un pensionar, doar 8% se regăsesc sub pragul sărăciei, iar din totalul gospodăriilor care au ca și "cap al gospodăriei" un salariat, procentul celor care trăiesc sub pragul sărăciei la 2 USD/zi este de 19%. În rândul celor care trăiesc peste pragul de 2 USD categoria cea mai bine reprezentată este cea a pensionarilor, întâlnind un procent de 68, urmată de cea a salariaților ce reprezintă 18% din totalul persoanelor Astfel, observăm că probabilitatea sărăciei absolute este mai ridicată pentru gospodăriile numeroase în condițiile în care capul de gospodărie este fără ocupație sau șomer.

O altă dimensiune importantă este *etnia*. Observăm astfel că o pondere de 66% din totalul populației de etnie romă se regăsește sub pragul de 2 USD/zi, un procent de aproape 50% regăsindu-se sub pragul sărăciei severe.

Tabloul sărăciei se completează cu un nivel de educație foarte scăzut, în rândul celor care trăiesc cu mai puțin de 1, 25 USD/zi, mai bine de jumătate au finalizat cel mult ciclul gimnazial, iar 30%, 10 clase sau școala profesională. Și în rândul celor care trăiesc peste pragul de sărăcie severă regăsim ca majoritare aceleași categorii de educație, important de precizat este însă faptul că populația cu studii medii și superioare se concentrează aproape în totalitate în rândul celor care trăiesc cu mai mult de 2 USD/zi.

Succinta analiză de mai sus relevă existența unor categorii sociale de risc, în rândul cărora se manifestă o excluziune socială ce determină lipsa de resurse generalizată.

STANDARDUL SUBIECTIV DE VIAȚĂ

Zamfir (1995) stabilește o corespondență între acest indicator și indicatorii sărăciei obiective (absolute sau relative) considerând că cei care își evaluează veniturile ca *neajungând nici pentru strictul necesar* se află sub minimul

de subzistență, cei care consideră că *ne ajung numai pentru strictul necesar* se află între minimul de subzistență și cel decent, cei care consideră că *ne ajung pentru traiul decent*, dar *nu pentru a cumpăra obiecte mai scumpe*, se află la minimul decent, cei care își evaluează veniturile ca *suficiente pentru a cumpăra bunuri mai scumpe, dar cu efort*, se află peste minimul decent, iar categoria care își evaluează veniturile ca fiind *suficiente pentru achiziționarea unor bunuri mai scumpe, fără a resimți eforturi ridicate*, se află în situația de abundență a resurselor.

În rândul gospodăriilor analizate procentul cel mai ridicat (41) consideră că veniturile *ajung numai pentru strictul necesar*, 33% consideră că veniturile *nu ajung nici pentru strictul necesar* iar 18% își evaluează veniturile ca *ajungând pentru traiul decent, fără a ne permite bunuri mai scumpe*, doar 3 % considerând că *reșesc să cumpere și lucruri mai scumpe, dar cu efort* și un procent egal *reșesc să aibă tot ce le trebuie fără eforturi mari* (a se vedea tabel 2).

Tabel 2. Standardul subiectiv de viață

VENITURILE TOTALE ÎN RAPORT CU NECESITĂȚILE	%
Reușim să avem tot ce ne trebuie fără eforturi mari	3
Reușim să cumpărăm și lucruri scumpe dar cu efort	3
Ne ajung pentru traiul decent, fără a cumpăra obiecte scumpe	18
Ne ajung numai pentru strictul necesar	41
Nu ne ajung nici pentru strictul necesar	33
NS/NR	3
TOTAL	100

Rezultatele sunt consistente cu datele obținute la nivel național, un raport al Băncii Mondiale din anul 2003, semnalând faptul că percepția asupra sărăciei este mult mai adâncită decât prezența efectivă a acestui fenomen măsurată prin metode normative sau consensuale, ponderea celor care declară că *veniturile nu le acoperă cheltuielile curente* ajungând la două treimi (Banca Mondială, 2003). Datele relevă astfel, o incidență mult mai ridicată a sentimentului de sărăcie decât a sărăciei absolute, măsurată prin indicatori obiectivi.

Asocierea dintre indicatorul sărăciei obiective și standardul subiectiv de viață, reliefează o incidență mult mai ridicată a sărăciei subiective, sentimentul sărăciei fiind prezent și în rândul unei ponderii ridicate de populației care după pragul stabilit în analiză nu se regăsește în situația de sărăcie absolută. Dacă cei care trăiesc cu mai puțin de 2 USD/zi se regăsesc aproape în totalitate în variantele de răspuns nu ne ajung nici pentru strictul necesar sau *ne ajung numai pentru strictul necesar*, dintre cei care trăiesc cu mai puțin de 1, 25 USD/zi 72% considerând că veniturile nu le ajung nici pentru strictul necesar. Constatăm totuși un procent de 20 care consideră că veniturile *ajung numai pentru strictul necesar*. Examinând categoria celor care trăiesc cu mai mult de 2 USD/zi observăm că majoritatea, 73%, își evaluează veniturile în aceeași termenii, 48% dintre aceștia considerând că veniturile *ne ajung numai pentru strictul necesar*, iar 25 evaluându-și veniturile ca *neajungând nici pentru strictul necesar*.

Un alt indicator utilizat în determinarea sentimentelor de sărăcie este scala sărac-bogat, ce presupune autoetichetarea ca sărac sau bogat, pe o scală de la 1 la 10, 1, însemnând *foarte sărac*, iar 10 *foarte bogat*. Autoetichetarea ca și sărac sau bogat reprezintă "o metodă de evaluare subiectivă a statusului material și financiar, a resurselor materiale la care indivizii au acces" (Voicu, 2006, p. 8). În ceea ce privește modul în care se distribuie populația pe această axă, Bogdan Voicu (2006) consideră că punctele 4 și 5 constituie un prag psihologic al sărăciei. "Indivizii care se plasează pe această poziție se definesc printr-o poziție mediană în ceea ce privește puterea economică, raportat la întreaga societate", explicația fiind probabil similitudinea cu sistemul de notare de la școală, nota 5 reprezentând nivelul minim acceptabil, care permite promovarea (Voicu, 2006, p. 11). Tendința accentuată de grupare în punctele centrale ale axei poate fi explicată prin apelul la modul în care sunt construite schemele de reprezentări asupra *săracilor* și a *bogaților*. În mentalul indivizilor cele două categorii nu se regăsesc neapărat pe un continuum, ci sunt puse la poli opuși, reprezentând două categorii disticte, ce se construiesc în opoziție, prin mecanisme de diferențiere. A alege punctul central al axei presupune probabil neidentificarea cu nici una dintre cele două categorii. Dacă în ceea ce privește sărăcia obiectivă ponderea săracilor era de 26%, pe axa saraciei subiective regăsim majoritatea populației, un procent de 90, în prima jumătate a intervalului.

Punând în relație sentimentul de sărăcie și sărăcia absolută observațiile sunt similare, sentimentul de sărăcie regăsindu-se foarte accentuat și în rândul celor care depășesc pragul de sărăcie absolută. Cu toate acestea, remarcăm faptul că marea majoritate, un procent de peste 75, a populației care trăiește cu mai puțin de 1, 25 USD/zi se regăsește pe primele două trepte ale axei (1-*foarte sărac*, 2), în timp ce populația al cărei venit se află pe intervalul 1, 25-2 USD/zi utilizează și treapta 3 a axei. În ceea ce privește situația celor care trăiesc cu mai mult de 2 USD/zi, aceștia se distribuie pe primele 5 trepte ale axei, concentrând un procent ridicat, de 31, în punctul central al axei (5).

ZONE DE SĂRĂCIE EXTREMĂ ȘI FACTORI DE VULNERABILITATE

Dăroaia, sat component al comunei Roșia Montana, este locuit preponderent de familii de etnie romă fiind considerat una dintre comunitățile cele mai defavorizate din zona Apusenilor. Situația locuințelor din Dăroaia este cel puțin problematică datorită faptului că locuințele din localitate sunt construite pe terenul Autorității Feroviare Române, majoritatea dintre ele fără a deține autorizație de construcție. Din punct de vedere al apartenenței etnice 80% dintre locuitorii satului Dăroaia se declară de etnie romă, iar 20% de etnie română.

Comunitatea numără aproximativ 500 de persoane (189 gospodării), cei mai mulți fiind tineri fără un loc de muncă, oameni cu familii numeroase ce își duc traiul de pe o zi pe alta în principal din ajutorul social de la primărie.

Potrivit CPARSDR⁴ (2009), comunitățile de romi sunt expuse unor riscuri multiple fiind cel mai grav afectate de sărăcie și excluziune socială. Riscurile sociale sunt multiple: lipsa de educație, șomaj de masă, sărăcie extremă, delincvență, prostituție, dependență de droguri etc. Astfel de situații sunt deja caracteristice unor microcartiere urbane "ghetoizate" și unor sate compacte sau cartiere rurale izolate și puțin vizibile dar existente în mai toate zonele țării.

Problema principală a grupurilor cel mai vulnerabile din societate, precum familiile monoparentale, persoanele de etnie romă, persoanele în vârstă, tinerii, persoanele slab calificate și persoanele cu dizabilități, este aceea că au cele mai puține șanse de a-și găsi o slujbă sigură și de durată. Aceste persoane sunt și cele mai afectate de perioadele de recesiune economică precum cea prin care Europa trece în prezent. Multe persoane aparținând grupurilor vulnerabile prestează munci care nu au prestigiu social și/sau nu sunt remunerate adecvat, pentru că ele lucrează în economia informală; lucrează în economia formală fără a beneficia de garanțiile unui loc de muncă adecvat; prestează muncă domestică neplătită (muncă care necesită și mai mult timp și efort dacă trebuie să se facă în condiții precare).

În ceea ce privește nivelul de ocupare⁵, se constată faptul că persoanele întreținute de stat sunt într-o proporție mai mare, aproximativ jumătate din capii de gospodărie chestionați (43%), pensionarii sunt în procent de 26%, 11% sunt șomeri, iar 13% salariați (a se vedea tabelul 3). În localitatea Dăroaia potențialul forței de muncă tinere (15-24 ani) acoperă un sfert din populația satului (24,5%).

Cel mai probabil, ca strategie de supraviețuire la lipsa locurilor de muncă populația aptă de muncă din Dăroaia lucrează în sectorul informal al economiei prestand munci în agricultură, ca muncitori zilieri sau ocupându-se cu vânzarea fierului vechi sau a altor mărfuri. Principalele surse de venit se apreciază a fi: alocațiile pentru copii, ajutoarele pentru familiile cu multi copii și ajutorul social.

Tabel 3. Structura ocupațională

Situația ocupațională	%
Întreținută de stat	43
Pensionar	26
Șomer	14
Salariat	13
Casnică	5
Total	100

Din perspectiva nivelului de educație, în totalul populației investigate, se diferențiază următoarele aspecte: în ceea ce privește nivelul de jos al pregătirii școlare (1-8 clase) ponderea înregistrată este de 58%, în timp ce ponderea celor cu studii de 10 clase (inclusiv profesională) este de 17%. Valorile înregistrate pentru studiile medii fiind de 6 %, iar studiile superioare fiind de 3%. În ceea ce privește analfabetismul 3% este ponderea populației fără școală. O pondere ridicată a populației cu nivel de studii scăzut relevă: condițiile de viață precare,

⁴ Comisia Prezidențială Pentru Analiza Riscurilor Sociale și Demografice, "Riscuri și inechități sociale în România"

⁵ În metodologia anchetei s-a luat în analiză persoanele autoidentificate ca și "cap de gospodărie"

costurile mari în raport cu veniturile pe care le presupune întreținerea unui copil în școală.

Sub aspectul veniturilor per gospodărie, ponderea cea mai ridicată a populației, mai bine de 50% din populația din Dăroaia, veniturile gospodărie ajung doar până la 300 lei/lună; 25%, deține venituri de 101-200 lei/gospodărie, urmat de intervalul 301-600 lei, ce cuprinde 22% din totalul gospodăriilor investigate și intervalul 201-300 lei, pe care se plasează un procent de 16%. În intervalul 601-900 se regăsește un procent de 15% din populația investigată. Procentele scad moderat înspre extremele axei unde regăsim, în intervalul 0-100 lei, 12% din totalul gospodăriilor, iar în intervalul peste 1200 lei neregăsindu-se nici o persoană.

Procentul cel mai ridicat al populației 70%, raportând veniturile la necesități, consideră că acestea *nu ajung nici pentru strictul necesar*. Un procent de 17% consideră că *ajung pentru strictul necesar*, și doar 9% consideră că *ajung pentru traiul decent, fără a putea cumpăra bunuri mai scumpe*.

Ponderea persoanelor care trăiesc cu un venit mai mic de 1,25 USD/zi în localitatea Dăroaia, este de 47%, raportat la numărul total populației cuprinse în cercetarea noastră. Ponderea persoanelor care trăiesc cu un venit mai mic de 2 USD/zi este de 66% din totalul populației incluse în anchetă în localitatea Dăroaia.

În ceea ce privește capacitatea de economisire analiza datelor relevă faptul că populația investigată are o foarte mică capacitate de economisire, majoritatea (96%) declarând că nu reușesc să pună bani deoparte. O situație similară este reflectată și percepția asupra poziției în sistemul social. Pe axa sărăciei subiective 94% dintre *capii de gospodărie* investigați considerându-se *foarte săraci* sau *săraci* (intervalul 1-3), pe prima treaptă regăsindu-se un procent de 56% din populație investigată în localitatea Dăroaia.

Analizând datele anchetei noastre, am constatat precaritatea infrastructurii moderne în ceea ce privește apa, canalizare, etc. Nivelul de echipare a gospodăriilor este redus. Încălzirea, în general, este individuală cu sobe cu combustibil solid; alimentarea cu apă potabilă se face în sistem individualizat, sursa de aprovizionare fiind subterană (fântâni și bazine). Nu există un sistem centralizat de canalizare. Reziduurile menajere sunt depozitate individual și transportate de serviciile proprii ale primăriei (a se vedea tabel 4).

Tabel 4. Infrastructura localității Dăroaia

Infrastructura modernă	%
Fără alimentare cu apă caldă	89
Fără canalizare	85
Fără apă în locuință	78
Fără closet cu apă	44
Fără electricitate	14

Un alt indicator important în evaluarea gradului de sărăcie este posesia bunurilor de folosință îndelungată. Astfel, în ceea ce privește dotările din gospodărie, am observat că doar 64% din totalul populației investigate din localitatea Dăroaia dețin aparat TV în gospodărie, 24% frigider, 21 % dețin telefon, iar 14% mașina de spălat. Situația de sărăcie severă este completată de precaritatea condițiilor de locuit. Astfel, chiar dacă în cele mai multe gospodării locuințele sunt declarate ca și proprietate personală sau a familiei, casele sunt, în cele

mai multe situații, construcții improvizate, sub acoperișul cărora se regăsesc una sau mai multe gospodării, suprafața de locuit/membru de familie fiind, pentru mai mult de 50%, de mai puțin de 9mp/persoană.

CONCLUZII

Analiza asupra indicatorilor sărăciei obiective și asupra profilului populației ce se regăsește în pătura săracă relevă existența unor categorii de risc ce se confruntă cu o lipsă de resurse cheie (cum ar fi educația), ce face dificilă, dacă nu imposibilă depășirea stării de sărăcie.

Din datele analizate se poate deduce scăderea numerică a populației ocupate și riscul crescut de sărăcie cu care se confruntă această categorie. Dat fiind faptul că în ultimele decenii activitatea economică locală s-a restrâns tot mai mult, vulnerabilitatea crește pentru populația activă, capii de gospodărie tineri cu vârste între 15 și 45 de ani cunoscând risul cel mai ridicat, în special în contextul în care nivelul de educație-calificare este scăzut. În acest context, o posibilă soluție ar putea fi inițierea unor programe de formarea profesională care pot facilita reconversia forței de muncă.

Populația săracă se concentrează în satul Dăroaia, unde regăsim în procent de 80% persoane de etnie romă, aproximativ 50% dintre aceștia trăind din ajutorul social de la primărie.

Raportând indicatorii sărăciei subiective la datele relifate de analiza sărăciei absolute, remarcăm faptul că o pondere mult mai ridicată a populației se consideră "săracă" sau "foarte săracă". Observăm faptul că sentimentul de sărăcie se regăsește accentuat și în rândul celor pe care conform indicatorilor obiectivi îi regăsim deasupra pragului de sărăcie absolută.

Această diferență vine ca și consecință a globalizării, așteptările și pragul de referință nemaifiind proiectate în mod necesar în contextul local. Astfel, sentimentul de sărăcie și conștiința inegalității sociale se pot regăsi accentuat. Aceste reprezentări asupra scalei sociale și asupra propriei poziții pe această scală devin deosebit de relevante în proiectarea strategiilor de viață.

Studiul de față reprezintă doar o sumară radiografie asupra calității vieții în comuna Roșia Montana și nu poate conduce la conturarea unor soluții. Concluziile acestei sumare analize ne aduc însă în atenție o imagine asupra sărăciei și a categoriilor de risc pe care le regăsim în comunitatea studiată.

BIBLIOGRAFIE

- Aluș, I. & Rotariu, T. (1998). Familii rurale și mod de trai. În C. Zamfir & I. Rebedeu. *Stiluri de viață. Dinamica lor în societatea contemporană* (pp. 116-135) Editura Academiei RSR, București.
- Banca Mondială. (2007). ROMÂNIA: *Evaluarea sărăciei, Vol. I. Raportul principal*. Disponibil la www.datbank.transindex.ro, consultat în Octombrie 1, 2009.
- Bălătescu, S. (2007). Calitatea vieții. În C. Zamfir & S. Stănescu (coord.). *Enciclopedia dezvoltării sociale* (pp. 81-86) Polirom, Iași.
- The World Bank. (2003). ROMÂNIA: *Poverty Assessment. Report No. 26169*. Disponibil la

- http://siteresources.worldbank.org/INTROMANIA/Resources/PovertyAssessment_Eng.pdf, consultat în Octombrie 3, 2009.
- The World Bank. (2005). *Millenium Development Goals - Progress and Prospects in Europe and Central Asia*. Disponibil la www.datbank.transindex.ro, consultat în Octombrie 1, 2009.
- Buțiu, C. (2006). *Satul românesc în spațiul social al săraciei – Studiu de caz în comuna Ponor – Alba*. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca.
- Carletto, G. & Zezza, A. (2006). Being poor, feeling poorer: Combining objective and subjective measures of welfare in Albania. *The Journal of Development Studies*, 42 (5), pp. 739-760.
- Inglehart, R. (1997). *Modernization and postmodernization. Cultural, economic and political change in 43 countries*. Princeton University Press, NJ.
- Michalos, A. C. (1985). Multiple Discrepancies Theory (MDT). *Social Indicators Research* 6(1), pp. 347–413.
- Pascaru, M. (2007). *Habitatul risipit de globalizare*. Ed. Argonaut, Cluj-Napoca.
- Sandu, D. (2000). Dezvoltare și sărăcie în satele României. În E. Zamfir, I. Bădescu & C. Zamfir (coord.) *Starea societății românești după 10 ani de tranziție* (pp. 575-508) Editura Expert, București.
- Stănculescu, M. & Berevoescu, I. (coord.) (2004). *Sărac lipit, caut altă viață: Sărăcia extremă și zonele sărace din România 2001*. Nemira, București.
- Tompea, A. (2004). *Sărăcia și excluziunea socială*. Suport de curs.
- Voicu, B. (2006). Cât de săraci sunt românii: Abordări subiective și consensuale. *Calitatea vieții*, XVII (1–2), pp. 93–116.
- Voicu, M. & Voicu, B. (2006). *Satul românesc pe drumul către Europa*. Polirom, Iași.
- Zamfir, C. (1995). *Dimensiuni ale sărăciei*. Editura Expert, București.
- Zamfir, C. (2001). *Situația sărăciei în România. Politici suprapuse*. ICCV și PNUD, București.
- Zamfir, C. (2003). *Dicționar de sărăcie*. Disponibil la www.iccv.ro, consultat în Octombrie 4, 2009.

INSTITUȚIONALIZAREA: DE LA PREJUDĂCĂȚĂ LA BENEFICIU

Roxana Mureșan

ABSTRACT

This work tackles two major problems: the institutionalization of the aged persons and the quality of life in the care and assistance institutions. This study tries to answer at the questions: What means institutionalization? Why is necessary the institutionalization and when? How is it perceived by the institutionalized person before and after? How is perceived the institutionalization by the population? Which effects it has concerning the institutionalized persons and their families? The second aspect concerns the efficiency of the residential institutionalization system by evaluating the satisfaction degree regarding the services offered to the beneficiaries. There were used questionnaires about these services – social, medical and complementary ones (social, psychological, religious assistance, the organization of the free time, socialization and the maintenance of the contact with the society). The conclusions reveal that the degree of satisfaction of the beneficiaries grows in concordance with the adaption to the new conditions of life. Hereby, concerning the general satisfaction degree, I ascertained that from a total of 244 interrogated persons, 42% are Very Satisfied, 29% are Satisfied, 19% are Not Satisfied/Not Unsatisfied, 8% are Unsatisfied and 2% are Very Unsatisfied. I observed that there is a high reticence of the population regarding the residential institutionalization system, with a radical change of opinion in the moment when it is understood what means a professional institution in the domain, both from the part of the beneficiaries and their families and the society. It was surprising that all the interviewed persons have a very good opinion concerning the residential institutionalization system in the Western Europe, but they are totally reticent regarding our system. Maybe this is a dead weight of the past regime.

Keywords: institutionalization, elderly, services, satisfaction

INTRODUCERE

Prin preocupările pe care societatea le-a avut, de-a lungul timpului, pentru propria-i organizare și pentru stabilirea regulilor de conviețuire, s-a ajuns și la fixarea unui cadru general specific pentru fiecare categorie de vârstă. În acest cadru s-au stabilit o serie de drepturi și obligații care determină conduite ale oamenilor de vârste diferite, dar și orizonturi de așteptare ale societății sau obligații ale acesteia față de membrii săi.

Una dintre cele mai importante teme în legătură cu vârsta a treia este tema problemelor bătrâneții, a infirmității și a greutăților inerente acesteia. În tema bătrâneții apare, uneori, o atitudine negativă, reflectată prin tendința unora de a evita cuvântul bătrânețe, înlocuindu-l cu alte expresii, cum ar fi "anii de aur" (Mândrilă, 2005).

Sondajele de opinie efectuate în acest sens, reflectă faptul că un procent mic al populației consideră anii 60-69 ca fiind cei mai buni din viață. Această atitudine negativă față de bătrânețe și față de bătrâni a fost definită de Butler (1975) ca *ageism*. Această atitudine, fără a fi generală în societatea modernă, poate fi identificată atât la populația tânără cât și la cea adultă.

Potrivit unor studii, atitudinea față de persoanele vârstnice s-a degradat de-a lungul timpului. În perioadele istorice timpurii bătrânețea era venerată, ascultată, respectată. De multe ori, în timpul recensămintelor, unele persoane chiar încercau să-și îmbunătățească statutul, declarându-se mai bătrâne (Mândrilă, 2005).

Epoca gerontologiei a fost urmată de o perioadă de transformare, secolul al XIX-lea reprezentând o schimbare la 180 de grade, prin glorificarea tinereții și disprețul față de vârsta a treia. Aceasta a fost perioada în care a avut loc introducerea vârstei obligatorii de

pensionare, oficializându-se deci ideea că de la o anumită vârstă oamenii nu mai pot să dea randamentul scontat în activitatea lor. Declinul statutului bătrânilor era produs de doi factori, unul demografic și altul referitor la noua concepție despre lume.

Din punct de vedere demografic s-a produs o schimbare a structurii populației prin scăderea natalității și a mortalității și creșterea speranței de viață. Bătrânii au devenit mai numeroși ca populație, un eșantion reprezentativ în piramida vârstelor (Mândrilă, 2005).

Schimbarea concepției despre lume, prin răspândirea unor idei radicale de egalitate și libertate, a făcut ca bătrânii să fie identificați cu vechea ordine, în opoziție oarecum cu ceea ce reprezenta noua lume, care dorea evitarea eșecului, a dependenței, a bolii și păcatului. Acest fenomen al ageismului interesează diferit etapele de vârstă, regiunile și clasele sociale (Mândrilă, 2005).

În zilele noastre, se consideră în general că vârstnicii au devenit o povară pentru societatea românească, unde procentul populației active este din ce în ce mai mic față de cel al populației inactive. Bătrânețea a ajuns să fie asociată cu boala, cu neputința, conservatorismul, lipsa de discernământ, iritabilitatea și dependența de alții deși vârstnicii și-au adus contribuția la dezvoltarea societății, iar bătrânii în ansamblu reprezintă o bogăție a acesteia (Bucur, 2007).

Bătrânețea este o etapă a vieții noastre, face parte din natura umană și este inevitabilă pentru fiecare dintre noi. Chiar dacă ne este greu să acceptăm ideea îmbătrânirii și a condiției noastre de muritori, nu putem face altceva decât să ne recunoaștem limitele și să ne resemnăm, dar dând bătrâneții demnitatea și respectul ce i se cuvin. Din această perspectivă, a-i umili pe vârstnici înseamnă a ne umili propria proiecție în viitor.

CLASIFICĂRI ALE VÂRSTEI A TREIA

În ultima jumătate de secol se întâlnesc mai multe clasificări privind etapele vârstei a treia:

Mary Marshal (1993) face următoarea clasificare: bătrâni tineri (65-74) de ani și bătrânii bătrâni (peste 75 de ani), iar medicina franceză vorbește de vârsta a treia după 65 de ani, iar de vârsta a patra, după 80 de ani.

Organizația Mondială a Sănătății [OMS], în anul 1961, prezenta următoarea clasificare, începând cu 45 de ani: vârsta mijlocie, medie sau de tranziție era considerată până la 59 de ani; perioada vârstnică: de la 60 la 74 de ani; bătrânețea, după 75 de ani, cu specificarea că persoanele care depășesc 85 de ani sunt considerate longevive.

Pe măsură ce a crescut speranța de viață, s-au schimbat însă și unele dintre grupele de vârstă după care este apreciată bătrânețea. Tot OMS, în anul 2005, estimează ponderea vârstnicilor pe plan mondial la 18 % și nu mai amintește nimic de populația de până la 60 de ani, iar peste această vârstă face următoarea clasificare: persoane în vârstă – între 60 și 74 de ani; persoane bătrâne – între 75 și 90 de ani; marii bătrâni – peste 90 de ani.

În România, conform Legii nr. 17/2000 privind asistența socială a persoanelor vârstnice, sunt considerate persoane vârstnice, în sensul legii, persoanele care au împlinit vârsta de pensionare stabilită de lege.

Cercetătorii Ursula Șchiopu și E. Verza (1997) prezintă cea mai frecventă formă de clasificare a bătrâneții: stadiul de trecere spre bătrânețe: de la 65 la 75 de ani; stadiul bătrâneții medii: 75 - 80 de ani; stadiul marii bătrâneți: peste 85 de ani.

Conform ONU (2006) structura populației țării se schimbă neîncetat, influențată de creșterea speranței de viață și a migrației – interne și externe, dar și de natalitatea scăzută. Dacă în 2006 populația era alcătuită din 6 milioane de pensionari, 5 milioane de copii și tineri și 10,5 milioane de adulți, tabloul va fi complet diferit peste 50 de ani. Se estimează că populația României va scădea până la 16 milioane în anul 2050, din care mai mult de jumătate va avea peste 60 de ani, iar fiecare persoană activă va plăti asigurările sociale pentru nouă persoane.

SCURTĂ PREZENTARE A SERVICIILOR SOCIALE ÎN JUDEȚUL CLUJ

La 1 ianuarie 2009, populația județului Cluj era de 650.590 locuitori, iar vârstnicii (femei peste 60 de ani, bărbați peste 65) erau în număr de 142.489, reprezentând 20,63% din totalul populației.

Conform legislației în vigoare, asistența socială pentru persoane vârstnice este realizată prin servicii sociale și ajutoare financiare.

Serviciile sociale pentru vârstnici privesc: îngrijiri cu caracter temporar sau permanent la domiciliu; îngrijiri cu caracter temporar sau permanent în centre de îngrijire – servicii rezidențiale; îngrijiri în centre de zi, cluburi pentru vârstnici, centre pentru îngrijiri temporare, apartamente și case sociale, adăposturi; servicii comunitare de consiliere și informare pentru vârstnici.

Responsabilitatea pentru implementarea măsurilor și pentru acțiunile privind protecția socială și serviciile

sociale pentru bătrâni revine administrației centrale și locale.

Promovarea, supervizarea și asigurarea cu tot ceea ce este necesar pentru protecția socială revine Direcției Generale de Asistență Socială și Protecția Copilului Cluj din cadrul Consiliului Județean. Aceasta privește toate tipurile de îngrijire acordate persoanelor vârstnice. În județul Cluj există 2 centre pentru vârstnici și 5 centre de îngrijire și asistență. Din păcate, numărul cererilor de instituționalizare este mult mai mare decât posibilitățile centrelor.

La ora actuală, organizațiile non-guvernamentale sunt chemate din ce în ce mai mult să răspundă nevoilor publicului și în special celor ale vârstnicilor. În județul Cluj există 5 furnizori de servicii la domiciliu, oferind servicii de nursing și recuperare – gimnastică medicală și kinetoterapie.

În municipiul Cluj-Napoca există 5 centre pentru vârstnici care oferă servicii variate: socializare, suport și asistență, consiliere, activități culturale și educaționale, activități fizice, activități pentru timpul liber, etc.

Serviciile sociale oferite de autorități constă în mese sociale, ajutoare materiale, cadouri pentru momente aniversare (din donații sau sponsorizări) etc. Ajutorul financiar constă în compensații pentru persoanele cu handicap (la sfârșitul lunii iulie 2009, în județul Cluj erau înregistrate 9.379 persoane cu handicap, adică 6,58% din totalul vârstnicilor). Ajutorul financiar primit de la autoritățile locale a avut ca destinație plata îngrijitorilor.

În ceea ce privește îngrijirile de tip rezidențial, există 2 tipuri de instituții de stat: Centre pentru Persoane Vârstnice (CPV) pentru cei cu capacitatea de autoservire păstrată (la Recea-Cristur – 30 de locuri și la Gherla – 50 de locuri) și Centre de Îngrijire și Asistență (CIA) pentru persoane cu handicap și pentru persoane vârstnice cu diferite grade de dependență, de la ușor la total (în Cluj-Napoca – 110 locuri, în Luna-de-Sus – 110 locuri, în Mociu – 25 locuri, în Câțcău – 80 locuri și în Turda – 50). Aceasta înseamnă persoane cu probleme sociale și/sau medicale – boli cronice, demențe, boala Alzheimer, etc. (căminele-spital pentru bolnavi cronici psihici și pentru bolnavii tbc aparțin sistemului județean de asistență medicală). Pe lângă CIA Câțcău funcționează și 2 locuințe protejate, cu 20 de locuri, pentru persoane cu handicap ușor.

Este de menționat că există și parteneriate stat-privat între autoritățile locale și ONG-uri axate pe servicii pentru persoane vârstnice.

Pentru promovarea serviciilor sociale este necesară existența unei echipe multidisciplinare conținând un manager, medici, psihologi, asistenți sociali, asistenți medicali, îngrijitori, voluntari.

O evaluare a serviciilor de îngrijire pe termen lung evidențiază faptul că există o distribuție inechitabilă a serviciilor de îngrijiri la domiciliu la nivel național, iar numărul unităților rezidențiale care furnizează îngrijiri pe termen lung sunt limitate.

INSTITUȚIONALIZAREA

Instituția reprezintă o organizație care are statut, reguli de funcționare stabilite prin regulamente și/sau legi, având funcția socială de a satisface anumite nevoi colective (Zamfir și Vlăsceanu, 1993).

Conform Dex (1998), instituția este o formă de organizare a raporturilor sociale, potrivit normelor juridice stabilite pe domenii de activitate: social, cultural, administrativ și este parte a suprastructurii. Instituțiile de asistență socială înființate potrivit legii se organizează ca unități specializate, de stat sau private, în funcție de categoriile de beneficiari cărora li se adresează, de situația acestora, de serviciile de care au nevoie și de durata lor.

Instituționalizarea reprezintă o soluție pentru îngrijirea persoanelor vârstnice aflate în anumite condiții sociale și/sau de sănătate. Instituțiile specializate oferă servicii persoanelor vârstnice cu probleme sociale (fără locuință, locuință improprie, fără familie, imposibilitatea familiei de a le asigura îngrijirea necesară sau lipsa spațiului vital într-o familie armonioasă), cu probleme medicale (cu afecțiuni somatice invalidante care merg până la scăderea sau pierderea capacității de autoservire și imobilizarea la pat) și cu handicap, având astfel nevoi speciale.

În ceea ce privește principiile care stau la baza furnizării serviciilor sociale, Hotărârea de Guvern nr. 539 din 9 iunie 2005 pentru aprobarea Nomenclatorului instituțiilor de asistență socială și a structurii orientative de personal, a Regulamentului-cadru de organizare și funcționare a instituțiilor de asistență socială, precum și a Normelor metodologice de aplicare a prevederilor Ordonanței Guvernului nr. 68/2003 pune accent pe valorizarea și individualitatea fiecărei persoane în parte. Fiecărei persoane trebuie să i se recunoască propria valoare și să i se respecte dreptul de a alege. Un alt punct pe care se pune accent este îmbunătățirea continuă a calității serviciilor oferite.

În ceea ce privește instituționalizarea, părerile sunt diferite. Instituționalizarea are atât aspecte pozitive cât și negative, depinde de percepția și interesul fiecăruia. Principiul de bază este de a duce serviciile la beneficiar, nu beneficiarul la servicii, dar acest lucru nu este posibil întotdeauna. Este însă de menționat că părerile privind acest aspect al vieții sociale depind de etapa de dezvoltare a unei societăți, de posibilitățile ei, de nivelul cultural-economic, de tradiții și nu în ultimul rând, cum spuneam, de interese.

Îngrijirea acordată într-o instituție specializată implică costuri mari datorită complexității instituției: cheltuielile de personal sunt mari datorită gamei largi de servicii oferite și care necesită destul de mulți specialiști și personal calificat, iar cheltuielile materiale sunt ridicate din același motiv, și anume gama largă de servicii și complexitatea lor. Evident că sunt necesare o multitudine de dotări și, în general, se oferă multe facilități pe care beneficiarii de servicii nu le-au avut niciodată acasă. Acest lucru se întâmplă datorită efortului societății de a oferi cât mai mult persoanelor de vârstă a treia aflate în dificultate, în scopul de a compensa handicapul social sau medical. De asemenea, un factor esențial este concurența, care duce în permanență la standarde tot mai ridicate și diversificate. Și acestea se fac din bani de la asigurări, în general. Valoarea banilor rămâne aceeași, dar standardele sunt tot mai mari, deci tot mai costisitoare.

Aspectul privind dezrădăcinarea este de asemenea important. Oamenii este firesc să se simtă mai bine în casa unde locuiesc de mult timp, împreună cu familia. Dar se pune problema posibilităților familiei de a acorda îngrijirea de care are nevoie un părinte bătrân, mai mult

sau mai puțin neputincios, posibil imobilizat la pat, poate suferind de o maladie Alzheimer. Apare problema spațiului în locuință, posibilitățile membrilor familiei de a acorda îngrijirile și serviciile necesare, chiar disponibilitatea de a face acest lucru.

Un factor de care trebuie să se țină seama este un aspect psiho-social al bătrânului: în cazul instituționalizării este împreună cu multe persoane de aceeași vârstă, cu aceleași mentalități și cu aceleași probleme. În același timp, nu are sentimentul că este o greutate, o povară pentru familie. (Membrii familiei trebuie să manifeste în permanență disponibilitate pentru necesitățile și pretențiile persoanei vârstnice cu nevoi speciale, indiferent de perioada din zi sau de moment, nu pot pleca toți odată de acasă, în concedii trebuie adusă o persoană de îngrijire, care să fie de încredere și să ofere garanții etc.).

Indiferent de situație, atât instituționalizarea unei persoane vârstnice cu nevoi speciale, cât și menținerea ei la domiciliu, prezintă avantaje și dezavantaje. Acum apare o problemă foarte sensibilă: alegerea variantei optime, în care să predomină avantajele. Aceasta necesită o evaluare foarte corectă și cinstită a cazului – persoana vârstnică și familie – care este foarte complex. În cazul instituționalizării se cunoaște gama de servicii oferite; când se renunță la instituționalizare, trebuie create servicii alternative, care să compenseze munca specialiștilor din centre cu asistență calificată la domiciliu, pentru ajutorarea persoanei vârstnice și a familiei. Trebuie creat un asemenea cadru încât familia să beneficieze de tot ajutorul necesar și să fie capabilă să acorde îngrijirea necesară și meritată vârstnicului.

În acest moment, când există într-adevăr servicii alternative de îngrijire, bine puse la punct și funcționale, este normal să se ia în calcul aspectul financiar. Efortul financiar al societății este mai mic în cazul îngrijirii la domiciliu, și din acest motiv trebuie făcută o selecție foarte riguroasă și corectă a cazurilor.

Acordarea serviciilor sociale în sistem rezidențial instituționalizat este pe perioadă nedeterminată. Rezidenții din centrele de îngrijire și asistență primesc îngrijire medicală permanentă, asistență psihologică și socială, îngrijire generală, hrană, medicamente, îmbrăcăminte, încălțăminte. În caz de deces, centrul suportă și cheltuielile de înmormântare, când rezidentul nu are rude sau acestea nu pot suporta aceste costuri.

După cum spuneam, părerile privind instituționalizarea sunt împărțite.

Mary Marshal (1993) afirmă că instituționalizarea unei persoane vârstnice este o decizie foarte dureroasă, care se poate lua știind că acea instituție poate fi ultima stație a călătoriei în viață.

Erving Goffman (2004) apreciază că trăsătura comună pe care o găsește la toate instituțiile (totale) este că indivizii aflați în aceste locuri trec printr-un proces de mortificare a sinelui, acest fapt ducând la pierderea identității. Instituțiile ridică bariere între persoanele din interior și lumea de afară, mai spune acesta.

Constantin Bogdan (1997) atrage atenția asupra tendinței actuale a familiei românești, îndeosebi a celei din mediul urban, de a forța instituționalizarea, din motivații atât de ordin obiectiv (condiții de locuit restrânse, dificultăți financiare, imposibilitatea supravegherii permanente a vârstnicilor cu deteriorări psihice,

dificultatea familiei adulte de a se ocupa de îngrijirea propriilor bunici sau străbunici), cât și de ordin subiectiv (relaxarea legăturilor parentale, o psihologie individualistă, care respinge faptul că și aspectele triste ca bătrânețea, invaliditatea, moartea fac parte din viață.

Până la instituționalizare persoana trece prin mai multe etape: recunoaștere, discuții, punerea în aplicare și abia în cele din urmă plasare.

Montgomery și Borgatta (2000) sugerează că familia recurge la instituționalizare atunci când percepe o incongruență între resursele proprii și nevoile persoanelor de vârstă a treia. Membrii familiei au o importanță considerabilă în decizia de instituționalizare a unei rude mai în vârstă dependente.

Constantin Bogdan (1997) spune că atunci când se ia decizia instituționalizării unui bătrân, se pune întrebarea cui folosește în primul rând acest lucru? Prioritară este întotdeauna satisfacerea nevoii și dorinței persoanei vârstnice; se evită internarea forțată, împotriva voinței celui în cauză sau într-o instituție neadecvată. Persoana vârstnică trebuie să ia parte la decizie și internarea se face doar când este absolut necesar. Internarea trebuie să fie parte integrantă a unei secvențe de îngrijire, mai curând decât un scop în sine.

Mutarea în instituție și despărțirea vârstnicului de mediul familial pot crea o criză pentru vârstnic, iar instituționalizarea poate deveni o adevărată dramă. În principiu, adaptarea la noile condiții de viață este mai dificilă decât adaptarea la o boală cronică (Andreescu și Pintilie, 2001).

Reacțiile vârstnicului la instituționalizare pot îmbrăca diverse forme, de la o adaptare ușoară sau relativ ușoară, fără probleme deosebite, până la o serie de manifestări cu caracter negativ. Persoanele vârstnice manifestă în general o anumită rigiditate a comportamentului, fapt care poate genera criza de adaptare sau stresul de mutare, constând în reacții paradoxale, nefavorabile sănătății, în special anxietate. Temerile și neliniștile lui au ca motiv „moartea familială” și ideea că a fost internat ca să nu moară acasă, teama că sfârșitul este aproape, dar se manifestă și temeri fără obiect.

Uneori pot apărea depresii grave, stări confuzionale, izolare, alte manifestări în funcție de temperament: tăcere ostilă, irascibilitate crescută, resemnare sau apatie bolnăvicioasă. Cel mai bine se adaptează la mediul instituțional persoanele calme și vioaie, în timp ce persoanele mai irascibile au o atitudine ostilă față de viața în colectiv și sunt mereu preocupate de schimbarea condiției lor, iar apaticii reacționează prin indiferență. Se constată agravarea unor suferințe organice în perioada imediat următoare internării, ca manifestări somatice ale suferinței psihice (Sorescu, 2005).

După Maria Emilia Sorescu (2005) reacțiile comportamentale ale familiei vârstnicului instituționalizat sunt și ele diferite. În 60% din cazuri familia este receptivă la asistența acordată vârstnicului și menține legătura cu acesta. În unele cazuri apar pretenții exagerate față de personalul instituției și asistența acordată, imputări pentru condiția vârstnicului, conflicte, acestea conducând la îngreunarea și stânjenirea activității echipei de îngrijire. În aproximativ 10% din cazuri familia consideră că și-a încheiat datoria, odată ce vârstnicul a fost instituționalizat, invocându-se diferite motive pentru părăsirea vârstnicului.

În ceea ce privește persoana internată, uneori pot apărea adevărate crize de adaptare. Acestea sunt legate de schimbarea mediului (mediul locuibil, mediul de viață etc). În această eventualitate, apare un sindrom de inadaptare sever, în care sinuciderile sunt frecvente. Apar neliniștea, agitația, crizele confuzionale, urmate de deteriorarea psihică și somatică. Frecvent apar escare cu evoluție rapidă. După Constantin Bogdan (1997), 35% dintre bolnavi resimt momentul internării fără modificări notabile, iar 65% reacționează negativ, stresant, dându-i caracter de abandon, cu sentiment de incurabilitate, de sfârșitul existenței.

MĂSURAREA GRADULUI DE SATISFACȚIE A BENEFICIARILOR DIN CENTRELE DE ÎNGRIJIRE ȘI ASISTENȚĂ DIN JUDEȚUL CLUJ

Prin cercetarea realizată s-a urmărit evidențierea gradului de satisfacție a beneficiarilor în funcție de serviciile oferite. Eșantionul a cuprins un număr de 244 beneficiari din trei Centre de Îngrijire și Asistență: Centrul de Îngrijire și Asistență Cluj, Centrul de Îngrijire și Asistență Luna-de-Jos, Centrul de Îngrijire și Asistență Câțcău, din cadrul Direcției Generale de Asistență Socială și Protecția Copilului, aflată în subordinea Consiliului Județean Cluj. Persoanele chestionate au vârste între 60 și 80 de ani, dintre care 130 sunt de sex feminin iar 114 sunt de sex masculin.

Chestionarele au fost aplicate individual în intervalul noiembrie-decembrie 2009. Întrebările s-au bazat pe standardele minime de calitate pentru centre rezidențiale elaborate de ANPH și au vizat următoarele aspecte: condițiile de locuit (număr de persoane care locuiesc în cameră, mobilier, confort, dotări, grupuri sanitare și băi, spații comune pentru activitățile prevăzute în orarul zilnic, curățenie); serviciile medicale oferite: tratament, medicație, recuperare; igiena colectivă și individuală; impactul măsurilor de prevenire și control a infecțiilor; meniurile, calitatea și diversitatea alimentației în funcție de nevoi și preferințe; activități de integrare/reintegrare (informare, consiliere, medierea legăturii cu familia, ieșiri în comunitate, activități de socializare și petrecere a timpului liber, asistență spirituală); relația cu personalul și ajutorul oferit de acesta pentru servirea mesei, menținerea curățeniei corporale, îmbrăcare, dezbrăcare, deplasare, plimbări, cumpărături, etc; socializarea și gradul de libertate: vizitele primite, ieșirea în oraș sau în familie, contactul cu societatea.

Scala de evaluare a rezultatelor a fost de la Foarte mulțumit la Foarte nemulțumit (Foarte mulțumit, Mulțumit, Nici mulțumit/Nici nemulțumit, Nemulțumit, Foarte nemulțumit). Prelucrarea datelor s-a realizat cu programul SPSS.

În urma acestui studiu au reieșit următoarele: mai mult de jumătate dintre beneficiari, 70% (63% nemulțumiți, 7% foarte nemulțumiți), sunt nemulțumiți de spațiul prea mic din camere și lipsa intimității. În momentul de față sunt în medie 6-7 beneficiari în cameră. Din această cauză, spun aceștia, apar de multe ori conflicte sau că cele mai multe conflicte apar din această cauză.

Doar 4% sunt foarte mulțumiți de condițiile de locuit, 16% fiind mulțumiți, iar 10% sunt nici mulțumiți/nici nemulțumiți.

Un alt aspect ce nemulțumește este numărul mic de băi și toalete, dar compensează celelalte dotări adaptate stării de sănătate a rezidenților.

Un aspect de care aceștia sunt foarte mulțumiți (78%) este curățenia din centru și igiena.

În ceea ce privește alimentația din centru, aceștia sunt mulțumiți în procent de 62%, deși mai spun că nu întotdeauna gusturile lor sunt în concordanță cu cele ale bucătăreselor. Pe de altă parte, în momentul în care sunt solicitați să spună ce doresc sau nu doresc să mănânce, nu știu ce să spună.

La întrebarea “Cât de mulțumit/ă sunteți de tratamentul medical pe care îl primiți în centru?” aceștia spun că sunt foarte mulțumiți în procent de 82%, 5% sunt mulțumiți, 3% nu sunt nici mulțumiți/nici nemulțumiți, 8% sunt nemulțumiți, doar 2% sunt foarte nemulțumiți.

La întrebarea “Când erați acasă reușeați să vă procurați medicamentele de care aveți nevoie?” răspunsul a fost negativ, majoritatea (89%) spunând că acasă trebuiau ca întotdeauna să renunțe la ceva pentru a putea să-și cumpere medicamentele. Sau, având o sănătate mai precară, acasă nu ar fi reușit să aibă acces la asistența medicală decât greu și rar, nicidecum să aibă asistența medicală de 24 de ore/zi, așa cum se întâmplă în centre.

Unul dintre lucrurile de care se plâng este lipsa familiei. Unii dintre cei chestionați doresc să fie vizitați mai des de către familie. Aceasta deși au mulți vizitatori. De asemenea, ar dori să fie duși în familie mai des, nu doar la sărbători.

În ceea ce privește activitățile de socializare și de petrecere a timpului liber, majoritatea dintre ei sunt foarte mulțumiți de acestea. Participă la acestea cu plăcere și nu din obligație. Ca și propuneri, rezidenții spun că ar dori să iasă mai des în excursii și la picnicuri.

Relația cu personalul: majoritatea sunt foarte mulțumiți de felul în care se poartă personalul cu ei. Mai spun că „acum personalul este familia noastră”, iar centrul a devenit “acasă”, chiar și în relația cu familia.

CONCLUZII

Deși părerile privind locul potrivit pentru petrecerea bătrâneții sunt împărțite, instituționalizarea este modalitate care, în anumite condiții, reprezintă soluția optimă. Factorii cel mai greu de depășit sunt cei psihologici, atât pentru aparținători cât și pentru persoana în cauză. Sau mai ales pentru aceasta. Totuși, există mari diferențe între poziția vârstnicului față de instituționalizare – în raport cu capacitatea sa de înțelegere a etapelor de viață, temperamentul, condițiile anterioare etc. Nici condițiile din instituțiile de îngrijire și asistență nu sunt totdeauna cele mai potrivite sau nu răspund din toate punctele de vedere așteptărilor lor. Lipsa căldurii familiale, numărul mare al vârstnicilor în camere și pierderea gradului de intimitate sunt aspecte ce pot fi atenuate prin relația cu personalul centrului, medicația mai adecvată și mai completă, sporirea numărului și diversificarea activităților de timp liber etc. Fără a mai intra în amănunte, considerăm că în cazul creșterii gradului de dependență și imposibilitatea familiei de a asigura îngrijirea permanentă, soluția cea mai bună este aceea a instituționalizării, fără a înțelege că prin

aceasta dispar complet îndatoririle familiei. Din păcate, posibilitățile statului de a asigura instituționalizarea sunt limitate. Din aceste motive, lupta trebuie dusă, pe de o parte, pentru a asigura pe cât posibil rămânerea vârstnicilor în cadrul tradițional al familiilor lor, dar și, pe de altă parte, a se crea condiții, de către stat, pentru a face față multitudinii de situații apărute.

BIBLIOGRAFIE

- Andreescu, O. & Pintilie, L. M. (2001). În D. Gal (coord.) *Vine o zi*. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca.
- Bogdan, C. (1997). *Geriatric*. Editura medicală, București.
- Bucur, V. (2007). Asistența socială în fața vârstei a treia. În A. Muntean, J. Sagebiel (coord.) *Practici în asistența socială* (pp.) Editura Polirom, Iași.
- Butler, R.N. (1975). *Why Survive? Being Old in America*. Harper & Row, New York.
- Goffman, E. (2004). *Azîluri*. Editura Polirom, Iași.
- Marshall, M. (1993). *Asistența socială pentru bătrâni*. Editura Alternative, București.
- Mândrilă, C. (2005). *Procesul de îmbătrânire din perspectiva asistenței sociale*. Tehnopress, Iași.
- Sorescu, M. E. (2005). *Asistența socială a persoanelor vârstnice*. Tipografia Universității din Craiova, Craiova.
- Șchiopu, U. & Verza, E. (1997). *Psihologia vârstelor*. Editura Didactică și Pedagogică, București.
- Vlăsceanu, L. & Zamfir, C. (1993). *Dicționar de sociologie*. Editura Babel, București.
- Borgatta, E. & Montgomery, R. (2000). *The Encyclopedia of Sociology*. Macmillan/Gale Group, New York, USA.
- ****Dicționarul explicativ al limbii române*. (1998). București: Editura Univers Enciclopedic.
- ***Hotărârea de Guvern nr. 539 din 9 iunie 2005 pentru aprobarea Nomenclatorului instituțiilor de asistență socială și a structurii orientative de personal, a Regulamentului-cadru de organizare și funcționare a instituțiilor de asistență socială, precum și a Normelor metodologice de aplicare a prevederilor Ordonanței Guvernului nr. 68/2003
- ***Hotărârea de Guvern nr. 68/2003 privind serviciile sociale publicată în Monitorul Oficial, Pateă I, nr.619 din 30/08/2003
- *** Lege privind asistența socială a persoanelor vârstnice, nr. 17/2000, republicată în 2007, Monitorul Oficial, Partea I, nr. 157 din 06/03/2007

PROTECȚIA SOCIALĂ A PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI DIN ROMÂNIA – CADRU LEGISLATIV

Claudia Oșvat, Universitatea din Oradea
Amalia Jurj, Universitatea din Oradea

ABSTRACT

The issue of disabled persons in Romania is a genuine one if we begin to analyze the statistical data available. According to the National Authority for Persons with Disabilities (sources: General Departments of Social Work and Child Protection, 2010), in September 2010, there was a number of 691579 disabled persons registered nationwide. The concern of policy makers to initiate policies and interventions in the social protection of this group is reflected in the legal, economic and social provisions undertaken at the national level. This paper aims to highlight the results of an analysis concerning active legislative measures and their ability to respond to the actual needs of disabled people.

Keywords: disabled persons, legal framework, social protection.

INTRODUCERE

În încercarea de a identifica principalele reglementări privind dizabilitatea din țara noastră și consecințele acesteia, trebuie în primul rând să stabilim care model de dizabilitate predomină la nivel juridic.

În ciuda aparentei clarități, reglementările românești privind dizabilitatea pot fi interpretabile, împrumutând concepte de la două autorități din domeniu: Organizația Mondială a Sănătății și Uniunea Europeană, care susțin argumente și cursuri de acțiune opuse.

Deși a afirmat că dizabilitatea este un fenomen universal și a identificat stigmatizarea ca fiind una dintre problemele principale, Organizația Mondială a Sănătății se concentrează pe o definiție medicalizată a dizabilității, pe care o corelează cu deficiența, o trăsătură individuală, astfel privând dizabilitatea de o conștiință de grup care ar putea conduce la acțiune colectivă... aceeași acțiune colectivă care promovează schimbarea socială. De asemenea, stigmatizarea nu este percepută ca o cauză a discriminării ci mai degrabă o consecință generată de anumite caracteristici individuale (Rețeaua Globală de Pacienți și Supraviețuitori ai Psihiatriei și Alianța Internațională pentru Dizabilitate, 2010).

Legea nr. 448/2006 privind protecția și promovarea drepturilor persoanelor cu handicap surprinde cel mai bine o definiție a persoanelor cu dizabilități bazată pe modelul medical: "Persoanele cu handicap, în înțelesul prezentei legi, sunt acele persoane cărora, datorită unor afecțiuni fizice, mentale sau senzoriale, le lipsesc abilitățile de a desfășura în mod normal activități cotidiene, necesitând măsuri de protecție în sprijinul recuperării, integrării și incluziunii sociale" (art. 2.1.). Conform *Clasificării internaționale a funcționării, dizabilității și sănătății*, dizabilitatea este definită ca fiind "termenul general pentru pierderile sau devierile semnificative ale funcțiilor sau structurilor organismului, dificultățile individului în executarea de activități și problemele întâmpinate prin implicarea în situații de viață" (Hotărârea nr. 1175/2005). După cum putem observa, persoanele cu dizabilități, aflându-se în incapacitatea de a se gospodări prin forțe proprii, depind de măsurile caritabile oferite de societate, externe, specializate de asemenea în detectarea oricăror abateri de la normal,

astfel creând o prăpastie între persoanele cu dizabilități și persoanele fără dizabilități (Perju, 2011).

În ceea ce privește practica asistențială, se pot observa discrepanțe între cadrul legislativ existent și punerea în aplicare a acestuia. Deși reglementările există și fac referire la: ocrotirea sănătății, educație și formare profesională, ocupare și un loc de muncă accesibilizat, servicii și prestații sociale, locuință, activități de petrecere a timpului liber, asistență juridică, facilități fiscale etc. (Legea 448/2006, art. 6), acestea fiind pârgii importante de acțiune pentru bunăstarea acestei categorii, totuși, în aplicarea acestora pot fi evidențiate deficiențe. Persoana în sine reprezintă un concept străin pentru această abordare, iar individul este perceput asemenea unui obiect destinat să se supună ordinii drepte a societății (Watson și West, 2006). După cum menționează Perju în articolul său, societatea poate să-i ofere oricărei persoanei cu dizabilități, în timp ce aceasta din urmă are dreptul să accepte sau să refuze; indiferent de alegerea persoanei, societatea și-a îndeplinit responsabilitatea. În acest context, nu este surprinzător faptul că organizațiile non-guvernamentale sunt subapreciate și slab dezvoltate – identitatea și acțiunea colectivă sunt în mod constant subminate de o perspectivă individualizată asupra dizabilității.

Între timp, inspirându-se din abordarea americană bazată pe drepturile omului, Uniunea Europeană a înlocuit, în anii 1990, modelul medicalizat al dizabilității fondat pe atitudini paternaliste, cu o abordare bazată pe modelul social al dizabilității și o politică anti-discriminatorie care promovează participarea egală și cetățenia deplină pentru persoanele cu dizabilități (Perju, 2011). Luând exemplul Uniunii Europene, România a semnat (2007) și a ratificat (2011) Convenția Națiunilor Unite privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități, un act fundamentat pe modelul social. Convenția introduce teme ca "demnitate", "valoare", "drepturi egale", "libertatea de a alege" și "implicarea activă a persoanelor cu dizabilități în procesele decizionale" în discursul privind dizabilitate. În loc să identifice deficiența ca fiind principalul vinovat, Convenția pune accent pe barierele sociale, care conduc la excluderea persoanelor cu deficiențe: "Recunoscând faptul că dizabilitatea este un

concept în evoluție și că acesta rezultă din interacțiunea dintre persoanele cu deficiențe și barierele de atitudine și de mediu care împiedică participarea lor deplină și efectivă în societate în condiții de egalitate cu ceilalți” trebuie citată sursa aici. Participarea egală se află la baza Convenției și de asemenea la baza modelului social. Principalele obiective în această direcție prevăd reducerea/eliminarea barierelor fizice și psihologice, facilitarea accesului la educație și formare profesională, facilitarea integrării pe piața muncii și stimularea participării la viața comunității. Măsurarea impactului pe care politicile sociale îl au asupra categoriilor aflate în situații de risc facilitează pe de o parte monitorizarea rezultatelor efortului de integrare în comunitate a beneficiarilor serviciilor, iar pe de cealaltă parte, analiza comparativă a rezultatelor prin raportarea la rezultatele înregistrate în alte țări. Asemănător cu abordarea progresivă din asistența socială (Watson și West, 2006), persoanele cu dizabilități sunt încurajate să se implice în viața publică și în politică și să pună sub semnul întrebării statutul-quo.

În ciuda unor principii similare (egalitatea de șanse, nediscriminarea și incluziunea socială), legea românească nr. 448/2006 și Convenția ONU sunt fundamentale diferite. În timp ce prima se axează pe indivizi care nu sunt capabili și prezintă deficiențe, având nevoie să fie integrați social, cea de-a doua este în esență o recunoaștere a valorii pe care persoanele cu dizabilități o au, ca agenți potențiali ai schimbării sociale. În ciuda afirmațiilor contrare susținute de Organizația Mondială a Sănătății (Rețeaua Globală de Pacienți și Supraviețuitori ai Psihiatriei și Alianța Internațională pentru Dizabilitate, 2010), este imposibil ca aceste două abordări ale dizabilității să coexiste; altfel ajung să genereze haos la nivelul politicilor centrate pe dizabilitate. Practica ne-a evidențiat faptul că reglementările și strategiile din domeniul dizabilității din țara noastră sunt inconsistente și incoerente, pe lângă aspectul că nu răspund nevoilor reale ale persoanelor cu dizabilități. În ultimii ani s-au făcut totuși câțiva pași pentru îmbunătățirea situației persoanelor cu dizabilități la nivelul țării noastre. Astfel, relevant în acest context este planul de acțiune privind implementarea Strategiei naționale pentru protecția și incluziunea socială a persoanelor cu handicap în perioada 2006-2013: “Șanse egale pentru persoanele cu handicap – către o societate fără discriminări”. Strategia are la bază Carta Socială Europeană adoptată la Strasbourg și ratificată de România prin Legea nr. 74/1999, documente ale aquis-ului comunitar, precum și documente elaborate de instituții de stat și organizații neguvernamentale care își desfășoară activitatea în domeniul protecției persoanelor cu handicap. Scopul strategiei este acela al asigurării “exercitării totale de către persoanele cu handicap a drepturilor și libertăților fundamentale, în vederea creșterii calității vieții acestora” (Hotărâre nr. 1175 din 29/09/2005, p. 2). În ciuda eforturilor, nevoile reale nu au fost în mod real o prioritate pe agenda publică, doar dacă o terță parte precum ONU sau Uniunea Europeană a solicitat în mod specific statelor candidate sau membre alinierea la standardele proprii în ceea ce privește politicile pentru persoane cu dizabilități. Acest scenariu sumbru este facilitat de o politică socială reactivă (Mărginean, 2005), dublată de o voință politică și

o finanțare redusă, și de asemenea de lipsa unei componente puternice de advocacy din acest domeniu. Încă de la căderea regimului comunist, drepturile persoanelor cu dizabilități au depins în mare măsură de activitatea, sprijinul și finanțarea furnizate de organizații internaționale, în timp ce puținele ONG-uri din domeniu centrate pe advocacy, deseori având o experiență restrânsă, nu par capabile să se impună ca actori cheie în procesul decizional.

Dizabilitatea și politica ocupațională

La o primă impresie, politica ocupațională din România prezintă trăsăturile unei abordări moderne a dizabilității și incluziunii sociale, urmând de aproape Strategia Europeană pentru Ocuparea Forței de Muncă care vizează reducerea discriminării, eliminarea barierelor și normalizarea dizabilității. Legea nr. 448/2006 oferă o serie de beneficii atât indivizilor, cât și angajatorilor. De exemplu, cei dintâi au dreptul la instruire profesională, consiliere și medierea muncii, facilități fiscale și posibilitatea de a lucra mai puțin de 8 ore pe zi (art. 83); cei din urmă pot beneficia la rândul lor de deducerea cheltuielilor pentru transport, instruire și accesibilizarea locului de muncă (art. 84). Politicile de ocupare se adresează de asemenea societății și pieței muncii cu scopul de a împiedica limitarea accesului la resursele comunității ca urmare a prejudecăților și discriminării (art. 75).

Totuși este destul de surprinzător faptul că, situându-se cu mult sub rata europeană de 50%, rata națională de ocupare a persoanelor cu dizabilități cu vârsta cuprinsă între 18 și 55 de ani (12.7%) arată că ceva nu merge atât de bine precum o sugera legislația. De fapt, o rată de ocupare atât de scăzută trădează fie o politică inadecvată, fie dificultatea de aplicare a standardelor. În loc să creeze un context pozitiv și suportiv pentru angajarea persoanelor cu dizabilități, bazându-se pe potențialul lor neexplorat, legea nr. 448/2006 întărește stigma generat de dizabilitate și intensifică șomajul din rândul persoanelor cu dizabilități, justificat prin lipsa lor de abilități, în timp ce îi sancționează pe angajatori deoarece, nesușinuți, aceștia nu știu cum să se relaționeze cu persoanele cu dizabilități. Dacă li se oferă posibilitatea, majoritatea angajatorilor vor alege să plătească o taxă compensatorie, decât să angajeze o persoană cu dizabilități la fiecare 50 de angajați fără dizabilități. Se presupune că veniturile colectate sunt destinate pentru susținerea (re)inserției profesionale a persoanelor cu dizabilități; cu toate acestea, până în prezent nu a fost constituit un astfel de fond, iar veniturile sunt automat redirecționate spre bugetul general. Majoritatea instituțiilor nu numai că nu reușesc să atingă cota minimă de 4%, dar un număr semnificativ dintre acestea încălcă legea, dovedind lipsa de interes în ceea ce privește angajarea persoanelor cu dizabilități, contractarea de servicii sau plățirea sancțiunii compensatorii (Agenția de Monitorizare a Presei, 2010). În contextul unei implementări defectuoase, efectele sociale ale acestei politici sunt minime.

Conform unui studiu al Societății Academice din România (2009), 61% dintre persoanele cu dizabilități sunt angajate în sectorul privat, 31% în instituții publice

și mai puțin de 1% în ateliere protejate. În timp ce ministerele și prefecturile înregistrează cele mai scăzute valori legate de ocuparea persoanelor cu dizabilități, DGASPC-urile și AJOFM-urile au obținut cele mai ridicate scoruri, atât în termeni absoluți, cât și în termeni relativi, însă sub standardele minime. Această diferență derivă probabil din eforturile fiecărei instituții de a promova o anumită imagine și valori specifice publicului larg. Ocuparea în unități protejate de asemenea ridică unele semne de întrebare în ceea ce privește implementarea din țara noastră. În cel mai bun caz o formă de ocupare de tranziție spre piața liberă, implicând oportunități de formare și achiziționare de abilități; în cel mai rău caz, o piață secundară a muncii care generează o segregare între persoanele cu dizabilități și restul societății, în România atelierele și unitățile protejate tind să încline spre cea de-a doua variantă, deoarece unele dintre acestea nici măcar nu furnizează servicii vocaționale și de reabilitare (Societatea Academică din România, 2010).

Un alt aspect important îl reprezintă accesibilizarea locului de muncă. Odată un subiect mult dezbătut, accesibilizarea nu mai prezintă relevanță pentru angajatori și instituții în general, deoarece se presupune că acest lucru s-a realizat în mare măsură. Totuși, locul de muncă a devenit mai accesibil, însă doar pentru persoanele cu dizabilități fizice, în timp ce alte dizabilități (senzoriale, psihosociale etc.) au fost neglijate (Agenția de Monitorizare a Presei, 2010).

Un argument suplimentar pentru lipsa de interes față de nevoile persoanelor cu dizabilități este situația persoanelor eligibile pentru pensie de invaliditate. Deseori, în lipsa unei politici flexibile, centrate pe utilizatorul de servicii, aceste persoane sunt obligate să aleagă între a sta acasă și a primi o pensie lunară, sau a căuta un loc de muncă mai puțin sigur și a se supune riscului de a nu mai întruni criteriile pentru pensia de invaliditate.

O chestiune controversată este accesul la educație. Recensământul din 2002 a relevat că persoanele cu dizabilități sunt de 7 ori mai expuse riscului de a nu frecventa nicio formă de învățământ și rata de abandon a elevilor cu CES era de două ori mai mare decât a celorlalți elevi (Societatea Academică din România, 2010). Datele arată și faptul că doar 10% dintre persoanele cu dizabilități au studii superioare, în timp ce majoritatea au absolvit studii gimnaziale sau școli profesionale. În ciuda unei politici educaționale care promovează accesul universal la educație, susținută și de o serie de acte legislative (Convenția ONU privind drepturile copilului, adoptată de România în 1990; Constituția României; Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului; Legea nr. 448/2006 etc.), accesul la educația formală a fost deseori limitat la nivel local, ținând cont că mișcarea dizabilității s-a axat exclusiv pe activități de lobby pentru îmbunătățirea legislației. Legea nr. 448/2006 abordează câteva dintre barierele la educație întâmpinate de persoanele cu dizabilități, cărora le asigură, printre altele: masă și cazare gratuite în internatele școlare, o reducere de 50% a taxelor pentru masă și cazare la cantinele și căminele studențești pentru

studenții cu handicap grav și accentuat; locuri gratuite în tabere de odihnă; în cadrul procesului de învățământ: servicii educaționale de sprijin și echipamente sau softuri asistive, dacă este necesar, și un mediu de învățare accesibilizat atât din punct de vedere fizic, cât și din perspectiva comunicării (art. 16-18).

Alte prestații și servicii sociale adresate persoanelor cu dizabilități

Conform Autorității Naționale pentru Persoane cu Handicap (actualmente Direcția Generală Protecția Persoanelor cu Handicap) (sursa: Direcțiile Generale de Asistență Socială și Protecția Copilului), în septembrie 2010, la nivel național erau în evidențe un număr de 691579 persoane cu dizabilități. Marea majoritatea (97,5%) trăiau alături de familie sau în comunitate, în timp ce restul de 2.5% erau îngrijiți în instituții.

Deși există probabil multe persoane cu dizabilități care trăiesc independent, copiii și adulții cu handicap grav au dreptul prin lege la asistent personal (art. 35-44), un post de cele mai multe ori ocupat de un membru de familie. Persoanele cu handicap grav și reprezentanții lor legali pot opta între asistent personal sau indemnizație lunară. Persoanele adulte cu handicap grav sau accentuat, care nu au venituri suficiente și o locuință, pot beneficia de serviciile unui asistent personal profesionist (art. 45-50).

Centrele rezidențiale și de zi sunt de asemenea disponibile persoanelor cu dizabilități, copii și adulți, furnizând clienților intervenții specializate în regim permanent sau de câteva ori pe săptămână. Autoritatea Națională pentru Persoane cu Handicap, prin intermediul Direcțiilor Generale de Asistență Socială și Protecția Copilului, a furnizat la nivel de țară pe parcursul anului 2010 diverse servicii sociale pentru persoane cu dizabilități, și continuând tradiția protecției sociale bazate pe instituționalizare, numărul centrelor rezidențiale l-a depășit de departe pe cel al instituțiilor non-rezidențiale, cu o rată de 320:52 (ANPH, 2010). Este dificil de explicat de ce se întâmplă acest lucru, decât prin aceea că reprezintă o moștenire a fostului regim, justificată de elemente culturale încă opuse normalizării dizabilității, în special în legătură cu tipurile sale cele mai stigmatizate precum HIV/SIDA și dizabilitățile psihosociale, care trebuie menținute sub control pentru ca ceilalți să se simtă în siguranță.

O mare varietate de prestații sociale acordate persoanelor cu dizabilități și aparținătorilor completează ansamblul de măsuri destinate acestei categorii, adăugându-i o nouă dimensiune, aceea a măsurilor pasive care leagă dependența de incapacitate și de șomaj. În aceste condiții, excluziunea socială devine din ce în ce mai tangibilă.

Strategia națională privind problematica persoanelor cu dizabilități

Strategia Națională pentru protecția, integrarea și incluziunea socială a persoanelor cu handicap în perioada 2006-2013 - "Șanse egale pentru persoanele cu handicap – către o societate fără discriminare", urmărește rezolvarea problemelor prezente la nivel local și central. Pornind de la Convenția ONU, strategia vizează un set

de obiective mult prea ambițios, demn de orice țară dezvoltată, dar nu la fel de adecvat în cazul României, din perspectiva momentului actual și a contextului economic, politic și social nefavorabile. Pentru exemplificare, trei dintre obiectivele principale ale strategiei vizează: promovarea integrării sociale a persoanelor cu handicap ca cetățeni activi în măsură de a-și controla viața, prin facilitarea accesului la servicii de specialitate, accesibilizarea mediului fizic, promovarea parteneriatului public-privat în vederea creșterii calității serviciilor oferite; acordarea de sprijin pentru familiile care au în componență persoane cu handicap, prin identificarea nevoilor reale și acordarea serviciilor de sprijin familial; și creșterea gradului de ocupare a forței de muncă pentru persoanele cu handicap prin dezvoltarea sistemului educațional în funcție de nevoile identificate, implicarea angajatorilor, îmbunătățirea sistemului educațional și de formare profesională, crearea serviciilor de sprijin a persoanelor cu handicap la locul de muncă (Hotărâre nr. 1175 din 29/09/2005, pp. 10-26). De asemenea, câteva dintre conceptele și/sau obiectivele care în mod tipic se evidențiază, se referă la: prestații și servicii care să răspundă într-o mai mare măsură nevoilor, inovația, măsuri active, surse diverse de finanțare, servicii specializate pe tipuri de dizabilitate, o mai mare implicare a utilizatorilor și a societății civile, și servicii alternative – toate prezentând relevanță pentru problematica dizabilității. Cu toate acestea, majoritatea constituie creații ale societăților occidentale ca urmare a eforturilor lor euristice de a îmbunătăți calitatea vieții cetățenilor. Importul nemijlocit de cultură determină scoaterea acestora din contextul în care s-a dezvoltat și pierderea sensului ca urmare a acestui fapt.

CONCLUZII

La nivelul țării noastre observăm că există un cadru legislativ bine reglementat, corelat cu legislația europeană referitoare la dizabilitate, dar situația persoanelor cu dizabilități ar necesita o atenție mai sporită din partea celor care pun în practică măsurile existente, aceasta fiind o condiție pentru bunăstarea individuală a persoanelor din această categorie, a aparținătorilor, a comunităților locale și a societății în general.

Preocuparea factorilor de decizie pentru inițierea de politici și intervenții în ceea ce privește problematica persoanelor cu dizabilități se regăsește în măsurile legislative, economice și sociale luate la nivel de țări, ținând cont de contextul cultural, situația economică și resursele existente. Chiar dacă la baza acestora întâlnim modelele existente în alte țări, este important ca

reglementările să fie pliate pe realitatea existentă, pornind de la o analiză reală a nevoilor.

Este mai probabil ca odată cu o explorare mai sensibilă realizată de către liderii politici asupra implicațiilor culturale ale reglementărilor, societatea să accepte și să internalizeze aceste reglementări mai ușor, dezvoltând un sentiment de proprietate față de ele. Și doar atunci se vor produce reale schimbări.

BIBLIOGRAFIE

- Mărginean, I. (2005). Necesitatea Reorientării Politicilor Sociale din România. *Calitatea Vieții*. XVI(1-2), p. 123-136.
- Perju, V. (2011). Impairment, Discrimination, and the Legal Construction of Disability in the European Union and the United States. *Cornell International Law Journal*. 44(2), pp.279-348.
- Watson, D. & West, J.(2006). *Social Work Process and Practice: Approaches, Knowledge and Skills*. Palgrave Macmillan, Basingstoke.
- Agenția de Monitorizare a Presei (2010). *Politici de ocupare pentru persoanele cu dizabilitati rezultate, directii, recomandari*. Cercetare cantitativa si calitativa privind situatia integrării pe piata muncii a persoanelor cu dizabilitati.
- Rețeaua Globală de Pacienți și Supraviețuitori ai Psihiatriei și Alianța Internațională pentru Dizabilitate (2010). *Elefantul din cameră – Tratatamentul Psihiatric Involuntar și OMS*.
- Societatea Academică din România (2009). *Diagnostic: exclus de pe piața muncii piedici în ocuparea persoanelor cu dizabilități în Romania*, Alpha Media Print.
- Societatea Academică din România (2010). *Accesul la piața muncii redus pentru persoanele cu dizabilități*.
- ***Hotărârea nr. 1175/2005 privind aprobarea Strategiei naționale pentru protecția, integrarea și incluziunea socială a persoanelor cu handicap în perioada 2006-2013.
- ***Legea nr. 74/1999 pentru ratificarea Cartei sociale europene revizuite, adoptată la Strasbourg la 3 mai 1996.
- ***Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului.
- ***Legea nr. 448/2006 privind protecția și promovarea drepturilor persoanelor cu handicap.
- ***Convenția Națiunilor Unite privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități.
- ***Strategia Națională pentru protecția, integrarea și incluziunea socială a persoanelor cu handicap în perioada 2006-2013 - ”Șanse egale pentru persoanele cu handicap – către o societate fără discriminare”.

STRESS IN PARENTS OF CHILDREN WITH INTELLECTUAL AND MULTIPLE DISABILITIES: A COGNITIVE INTERVENTION PROGRAM FOR STRESS MANAGEMENT

Alexandru Tiba, Centrul de consiliere și suport pentru părinți și copii, Oradea DGASPC Bihor
Andreea Vădineanu, Centrul de consiliere și suport pentru părinți și copii, Oradea DGASPC Bihor

ABSTRACT

There is much evidence that parents of children with intellectual and multiple disabilities have elevated levels of stress. This article presents a validation of a multimodal cognitive program for reducing stress in parents of children with intellectual and multiple disabilities. The results show that the program is effective in reducing stress in parents of children multiple disabilities. Mediation analysis shows that the stress reduction effects of the cognitive program are due to changes in the level of irrational beliefs, positive metacognitions about stress and negative social comparisons. Changes in the level of social support, positive cognitions and locus of control didn't mediate the stress reduction effects of the intervention. It concludes that cognitive intervention is effective in reducing stress in parents of children with multiple disabilities and that the main mechanisms for reducing stress are represented by changes in irrational beliefs, metacognitive beliefs and negative social comparisons. It is proposed that programs for stress reductions should include the changes in these mechanisms and the interaction with other stress reductions mechanisms.

Keywords: stress, cognitive therapy, parents, disabilities, positive metacognitions

Distresul părinților copiilor cu dizabilități intelectuale și multiple reprezintă unul dintre multe obstacolele pe care aceștia le au de înfruntat. Mai multe studii au ajuns la concluzia că părinții copiilor cu dizabilități intelectuale au un nivel mai ridicat de stres decât părinții copiilor care nu au dizabilități intelectuale (Emerson, 2003) și că acesta reprezintă un risc atât pentru sănătatea mintală a părinților cât și a copiilor (Hastings și Beck, 2004).

Importanța reducerii stresului părinților copiilor cu dizabilități intelectuale și multiple apare din studiile care au investigat efectele acestuia. Astfel, în familiile în care părinții au un nivel ridicat de stres parental copii sunt la risc pentru dezvoltarea unor probleme psihopatologice (Rossiter și Sharpe, 2001), părinții sunt înclinați să folosească mai mult disciplina coercitivă și supracontrolul asupra comportamentului copiilor (Floyde și Phillipe, 1993) care pot afecta copiii, efectele intervențiilor timpurii de recuperare și reducere a problemelor copiilor sunt mult diminuate dacă părinții au un nivel ridicat de stres parental (Brinker, Seifer și Sameroff, 1994), iar aplicarea intervențiilor comportamentale de către părinți are efecte semnificativ mai scăzute decât la părinți cu un nivel redus de stres (Baker, Landen și Kashima, 1991).

În general, problema stresului la părinții copiilor cu dizabilități intelectuale și multiple a dus la orientarea eforturilor pentru crearea și testarea unor intervenții care vizează reducerea stresului la această categorie de populație.

Terapia cognitiv comportamentală este una dintre intervențiile psihologice care a primit cea mai mare atenție în ce privește investigarea efectelor sale asupra unei multitudini de probleme mentale și diferite categorii de persoane (Lyons și Woods, 1991; Chambless și Hollon, 1998) și în cazul stresului (Pretzer și Beck, 2007).

Una dintre cele mai importante metaanalize privind efectele intervențiilor psihologice asupra părinților copiilor cu dizabilități intelectuale (Barlow et al., 2002) a evidențiat terapia cognitiv comportamentală ca o intervenție promițătoare în ce privește reducerea

distresului, anxietății și depresiei la părinții copiilor cu dizabilități intelectuale și multiple. Majoritatea programelor investigate au fost administrate în grup (Nixon și Singer, 1993; Greaves, 1997; Kirkham, 1993; Singer, Irvin și Howkins, 1988) și prezintă câteva limite care nu permit extragerea unor concluzii clare în ceea ce privește efectele intervenției cognitiv comportamentale (Hastings și Beck, 2004).

În prezent, serviciile existente în România în ceea ce privește copiii cu dizabilități intelectuale și multiple nu includ sistematic intervenții ce vizează reducerea stresului părinților sau problemele legate de sănătate ale acestora.

Studiile realizate pe populație românească (Chelemen, 2006), au relevat că 81,5% dintre părinți își pun întrebarea "De ce mi s-a întâmplat tocmai mie acest necaz?", întrebare ce sugerează o neacceptare a situației.

Impactul aflării faptului că au un copil cu nevoi speciale este diferit, părinții raportând emoții de rușine (4,6%), teamă (6,2%) durere (16,9%), autoînvinovățire (6,2%), învinovățirea altora (6,2%) și speranța că va fi mai bine (60%) (Chelemen, 2006). Chiar dacă 40 % dintre părinți raportează emoții negative legate de faptul că au un copil cu dizabilități, 60% au o înclinație spre reacții pozitive (Chelemen, 2006).

Aceste rezultate arată că stresul reprezintă o problemă la părinții copiilor cu dizabilități și că aceștia depun eforturi de adaptare care implică și adaptarea pozitivă. De asemenea s-a arătat că existența unui copil cu dizabilități are consecințe negative și pozitive asupra familiei și rețelei sociale și are un impact negativ asupra situației financiare și independenței părinților (Chelemen, 2006).

Acest studiu urmărește investigarea eficacității unui program parental de reducere a stresului părinților copiilor cu dizabilități intelectuale și multiple bazat pe un model cognitiv extins, și investigarea variabilelor care mediază efectul acestei intervenții la populația românească.

În primul rând, ne așteptăm că programul de intervenție cognitiv comportamentală va duce la o reducere a stresului la părinții care au urmat acest program față de stresul părinților care nu au urmat

acest program. În al doilea rând, ne așteptăm că programul de intervenție cognitiv comportamentală va duce la o reducere în nivelul credințelor iraționale, comparațiilor sociale negative, metacognițiilor pozitive și la o creștere a nivelului credințelor pozitive și a suportului social față de grupul de control

În al treilea rând ne așteptăm că programul de intervenție cognitiv comportamentală va reduce stresul datorită modificării credințelor iraționale, a credințelor pozitive, suportului social și a percepției controlului asupra comportamentului copilului.

METODOLOGIA CERCETĂRII

Participanți

Eșantionul inițial a constat din 63 părinți care au copii cu dizabilități intelectuale și multiple. Dintre aceștia, în urma interviului preliminar, au fost selectați 46 care au obținut un scor de cel puțin 52 pe scala de stres PDA.

Criteriile de excludere au inclus următoarele tulburări: tulburări afective bipolare, tulburări depresive cu elemente psihotice, tulburare de panică, dependența de substanțe, schizofrenie sau alte tulburări schizofreniforme, sindroame organice cerebrale și retardul mintal. De asemenea au fost excluse persoanele care primesc o altă formă de psihoterapie, luau medicație sau au necesitat spitalizare datorită riscului suicidal.

Selecția subiecților s-a făcut prin includerea părinților înscrși pentru programe de recuperare a copilului în cadrul unui Centru de reabilitare și recuperare pentru copii cu dizabilități și al unui Centrul de Consiliere și Sprijin pentru Părinți și Copii. Repartizarea în cele două condiții s-a făcut randomizat. Grupele au fost echivalate în ceea ce privește vârsta, educația statusul marital și severitatea dizabilității copilului.

Măsurători

Profilul distresului afectiv (Macavei și Oprea, 2007) conține 39 de itemi ce descriu emoțiile pe care le experimentează oamenii în diferite situații și momente. Chestionarul evaluează intensitatea trăirilor emoționale ale subiecților din ultimele 4 săptămâni cu ajutorul unei scale lickert realizată pe 5 gradații: 0= deloc, 1= foarte puțin, 2=mediu, 3= mult, 4= foarte mult.

Scorul total de stres se calculează prin însumarea itemilor subscalei de emoții negative, cotați normal, și celor ai subscalei de emoții pozitive, care se cotează invers. Itemii scalei au fost grupați în scor total și emoții negative disfuncționale. Scala folosită în acest studiu are 41 de itemi adăugându-se doi itemi *vinovăție și plin de regrete* care desemnează emoția disfuncțională a vinovăției și corespondentul funcțional. Aceste emoții au fost introduse deoarece reprezintă emoții importante trăite de către părinți care au copii cu probleme.

Scala generală a atitudinilor și convingerilor

Scala de cogniții raționale și iraționale (GABS-SF – General Attitude and Beliefs Scale-Short Form, DiGiuseppe et al., adaptată de Macavei, 2003 apud David și Szentagotai, 2006).

GABS măsoară cognițiile evaluative raționale și iraționale cu caracter general. Scala conține 26 de itemi care sunt repartizați în următoarele subscale: raționalitate, evaluarea globală a propriei valori, nevoia de realizare,

nevoia de aprobare, nevoia de confort, nevoia absolutistă de dreptate, evaluarea globală a acelorlalți. Persoanele sunt rugate să evalueze pe o scală Lickert de 5 puncte (1- puternic împotriva; 2- împotriva; 3- neutru; 4- de acord; 5- puternic de acord) măsura în care sunt de acord cu afirmațiile ce descriu cognițiile iraționale.

Inventarul Kansas al percepțiilor parentale pozitive

Inventarul Kansas al percepțiilor parentale pozitive (KIPP) conține de fapt patru instrumente separate fiecare cu structura și caracteristicile proprii. În studiul de față au fost folosite scala *Contribuțiilor pozitive* și a *Comparațiilor sociale*. Scala *Contribuțiilor pozitive* măsoară percepția faptului că membrul familiei care are dizabilități este o sursă de contribuții pozitive în viața proprie și a familiei. Scala *Comparațiilor sociale* măsoară procesul de comparație a propriei persoane, a propriei familii și sau a unui membru al familiei cu dizabilități cu alții similari sau disimilari. Scala *Atribuirilor sociale* măsoară atribuirea dizabilității unui membru al familiei unei cauze sau motiv specific. Scala *Control măsoară* percepția faptului că persoana are control asupra situației sau puterea de a influența evoluția persoanei din familie care are dizabilități (Behr, Murphy și Summers, 1992).

Metacredințele parentale pozitive

Metacredințele parentale au fost măsurate printr-o scală rezultată din adaptarea scalei credințelor metacognitive din chestionarul metacognițiilor la problemele părinților. Scala este constituită din 11 itemi care măsoară metacognițiile pozitive și 2 itemi care corespund unor metacogniții negative. 4 itemi (sunt marcați cu semnul*) care măsoară metacognițiile pozitive au fost cotați invers.

Itemii au fost transformați prin realizarea referirii la problemele părinților sau la evaluarea negativă a stresului în legătură cu calitatea de părinte. Itemii evaluează metacognițiile pozitive cu ajutorul unei scale Lickert realizată pe 5 gradații: 0 = deloc, 1 = foarte puțin, 2 = mediu, 3 = mult, 4 = foarte mult.

Astfel itemii incluși pentru măsurarea metacognițiilor pozitive au fost: îngrijorările mă ajută să evit problemele mele și ale copilului; îngrijorările mă ajută să fac față problemelor mele și ale copilului; dacă nu mă stresez despre problemele copilului meu atunci nu-mi voi putea ajuta copilul la fel de bine ca atunci când mă stresez*; gândurile mele sunt mai clare atunci când mă îngrijorez.; aș fi un părinte egoist dacă nu mi-aș face griji*; nu ar fi normal ca părinte să nu-mi fac griji*; dacă încetez să-mi fac griji voi deveni încrezut, nesimțit și arogant*; îngrijorările mă ajută să planific viitorul mai eficient; aș fi o persoană insensibilă dacă nu mi-aș face griji; dacă nu mă stresez și nu mă îngrijorez despre problemele copilului meu înseamnă că nu sunt un părinte bun; părinții care nu se stresează foarte mult când copiii au probleme nu își iubesc copiii; un părinte care se simte deprimat sau stresat când copii au probleme este un părinte care își iubește copiii; numai îngrijorându-mă despre viitorul copilului meu voi putea să-l ajut; stresul, anxietatea și deprimarea părinților când copiii au probleme arată cât de mult își iubesc copiii; dacă nu mă simt deprimat sau stresat când copilul meu are probleme atunci ceilalți vor crede că nu îi iubesc copilul.

Doi itemi corespund metacognițiilor negative: a) când încep să mă îngrijorez nu-mi mai pot controla gândurile; b) dacă nu încetez să mă îngrijorez voi înnebuni sau mi se va întâmpla ceva rău.

Inventarul comportamentelor problemă

Problemele de comportament ale copiilor au fost măsurate folosindu-se o versiune modificată adaptată după scala comportamentală a inventarului ICAP (Bruininks et al., 1996). Itemii incluși au reprezentat indicatori ai problemelor de comportament: autoagresivitate, lovește pe ceilalți, distruge obiectele, comportament repetitive neobișnuit, retragere, comportament agitate, probleme de somn, comportament disruptive, ofensator, necooperant. Fiecare item a fost cotelat în funcție de nivelul de frecvență A = Nu e o problemă, B = O dată pe săptămână, C = de la 2 la 6 ori pe săptămână, D = de la 1 la 3 ori pe zi, E = de la 4 la 10 ori pe zi, F = mai mult de 10 ori pe zi.

Scala suportului familial

Această scală este folosită ca o măsură a suportului social al mamei disponibil din diferite surse. Oferă un scor general al suportului general primit și cinci subscale ce acoperă percepțiile părinților despre măsura în care i-a ajutat suportul partenerului, suportul informal, suportul formal, organizațiile sociale și serviciile profesionale. În plus scala de suport social oferă o măsură a numărului total de surse de suport disponibile părinților.

Dunst et al. (1994) au raportat un coeficient alfa de consistență internă de 0.79, și coeficienții de validare retest la un interval de o lună de 0.91 pentru întreaga scală și de 0.74 pentru media itemilor separați. Validitatea discriminantă și de construct a fost substanțiată prin mai multe studii.

Scala locusului de control parental

În acest studiu s-a folosit o variantă prescurtată a scalei locusului de control parental (PLOC) (Campis, Lyman și Prentice-Dunn, 1986). Scala originală folosită de Campis, Lyman și Prentice-Dunn (1986) conține 47 itemi în care părinții evaluează pe o scară Likert de 5 puncte de la "sunt puternic în dezacord" până la "sunt puternic de acord" nivelul controlului asupra comportamentelor copiilor. În acest studiu se folosește o măsură generală în care scorurile mari indică un locus de control extern și scorurile mici indică un locus de control intern părintele considerându-se ca sursă a modificării problemelor copiilor. Analiza factorială a itemilor a generat cinci factori pe care Campis, Lyman și Prentice-Dunn (1986) i-au denumit Eficacitate parentală, Responsibilitate parentală, Control vieții părintelui de către copil, Șansa și Controlul părintelui asupra comportamentului copilului. Aceste subscale conțin un număr inegal de itemi de la 7 la 20. Campis, Lyman și Prentice-Dunn (1986) au notat coeficienți alfa pentru consistență internă de la 0,65 la 0.77 pentru cele cinci subscale și de 0.92 pentru întreaga scală. Validitatea test retest pentru întreaga scală a fost substanțiată printr-o corelație de 0,82 pe un interval de la șapte la 31 de zile. În studiul de față s-a folosit doar scorul general indicat de scală un scor mare indicând percepția controlului în surse externe și un scor mic indicând percepția internă a controlului asupra problemelor copilului.

Intervenția pentru reducerea distresului parental **Conținutul programului de training**

Conținutul programului de training dezvoltat pentru acest studiu este rezultatul a mai multe direcții de cercetare și de practică din domeniul terapiilor cognitive comportamentale.

Prima etapă din construirea acestui program a fost reprezentată de construirea modelului distresului la părinții copiilor cu dizabilități intelectuale și multiple. Modelul este un *model fundamental cognitiv* și are la bază cercetările care au identificat factorii de vulnerabilitate cognitivă specifică la părinții copiilor cu dizabilități intelectuale și multiple și intervențiile cognitive și comportamentale (Greaves, 1997; Sanders, Mazzucchelli și Studman, 2004; Kazdin și Weisz, 1998; Harvey et al., 2004) dar și implicațiile asupra factorilor cognitivi în declanșarea distresului ce vin din direcțiile de cercetare actuale în științele comportamentale contextuale, teoriile perceptivă ale cogniției, psihologia pozitivă.

Conținutul programului de intervenție cuprinde tehnici testate empiric în ce privește eficiența lor în programele cognitive, cognitiv comportamentale, comportamentale și de educație parentală aplicate la părinții copiilor cu dizabilități intelectuale și multiple și la problemele emoționale întâlnite frecvent la părinți. Mai mult aceste intervenții au fost aplicate într-o serie de cazuri individuale.

Organizarea programului

Organizarea programului a urmat constrângerile practice impuse de grupul părinții copiilor cu dizabilități intelectuale și multiple: resurse diminuate de timp, lipsa implicării celui de al doilea părinte, nivel financiar scăzut.

Programul este organizat într-o ședință de grup de tip seminar de 2 ore și 6 ședințe individuale de 30 minute urmate de o ședință de follow up.

Ședința de grup

În ședința de grup de 2 ore se prezintă programul, manifestările distresului, mecanismele prin care distresul este generat și menținut și tehnicile prin care se poate reduce distresul. Fiecare părinte primește un manual în care sunt prezentate mecanismele de generare și menținere a distresului și exercițiile pe care le pot face astfel încât să le poată identifica.

Ședințele individuale

Sunt 6 ședințe de câte 30 minute plus o ședință de follow up. Fiecare ședință se focalizează pe un mecanism prin care se generează și se menține distresul. În urma fiecărei ședințe părintele are de aplicat exercițiile discutate în cadrul întâlnirii pentru reducerea respectivului mecanism și are de citit partea din manual pentru a doua ședință. În ședința 2 se revizuieste aplicarea exercițiilor și se stabilesc exercițiile ce vor fi aplicate în timpul săptămânii. Cu o zi înaintea celei de a treia întâlniri părintele are de citit al treilea mecanism ale stresului și exercițiile pe care le poate face. În ședința 3 se revizuieste aplicarea exercițiilor anterioare, se discută noul mecanism de stres și noile exerciții și se stabilește ce va pregăti pentru următoarea ședință.

Structura ședințelor individuale:

Ședința 1

5 minute Verificarea stării afective și săptămânii (fișa de monitorizare)

10 minute Revizuirea modelului stresului din întâlnirea de grup, a modului în care se manifestă la el (se listează problemele) și se discută neînțelegerile din manual

10 minute Alegerea primului mecanism al distresului care îl afectează și exercițiul care permite modificarea lui

-sumarizarea mecanismului de către părinte și exemplificarea modului în care îl afectează

-cum îl influențează acest mecanism

-ce exercițiu a ales să facă

-cum va aplica exercițiul și cum îi va reduce distresul

5 min Ce va pregăti pentru întâlnirea viitoare

Ședințele 2-6

5 minute Verificarea stării afective și a săptămânii (fișa de monitorizare)

10 minute Ce a aplicat: verificarea fișei de aplicare a exercițiilor

10 minute Ce va aplica (analizarea mecanismului pe care l-a pregătit și a exercițiului)

-sumarizarea mecanismului pregătit de către părinte

-exemplificarea modului în care îl afectează

-ce exercițiu a ales să facă

-cum va aplica exercițiul și cum îi va reduce distresul

5 min Ce va pregăti pentru întâlnirea viitoare

Fiecare ședință este focalizată pe un mecanism care sintetizează factorii de vulnerabilitate comuni într-o modalitate facilă părintelui.

Temele ședințelor individuale au fost următoarele:

Ședința 1 vizează distresul emoțional secundar, ședința 2 este focalizată pe problemele practice și pe resursele părintelui, ședința 3 se focalizează pe distorsiunile cognitive, ședința 4 se focalizează pe evaluările iraționale, ședința 5 pe activarea pozitivului și ședința 6 pe prevenirea și răspunsul la problemele comportamentale. Secvența poate varia astfel încât dacă stresul este legat în principal de problemele practice se începe cu ședința 2, dacă este legat de problemele copilului cu ședința 6.

Procedura

Părinții au fost contactați prin anunțuri la sediul unui Centru de recuperare și reabilitare pentru copilul cu dizabilități, Centru de consiliere pentru Părinți și Copii și în școlile speciale. Anunțul i-a informat despre natura studiului și a programului. Ulterior ei au fost programați pentru evaluare. Evaluarea a constat din interviul clinic și completarea chestionarelor. Părinții care au corespuns studiului au fost împărțiți în două grupe, grupul de intervenție și cel de așteptare. Părinții care au fost incluși în grupul de intervenție au urmat seminarul introductiv și au fost planificați pentru intervențiile individuale. În total au fost trei seminarii introductive care au acoperit numărul de părinți într-o perioadă de doi ani. După fiecare seminar părinții au fost planificați pentru cele șase ședințe individuale care s-au desfășurat pe parcursul a o lună jumătate. Părinții au primit la ultima ședință chestionarele pentru evaluarea post intervenție și le-au completat la o săptămână după terminarea intervenției.

Cercetarea a luat forma unui studiu clinic controlat, în care participanții la cercetare au fost împărțiți la întâmplare în grupul care a primit intervenția și în lista de

așteptare, adică grupul de control. Design-ul cercetării este un design experimental 2*2 cu măsurători repetate. Prima variabilă independentă intersubiecți este intervenția, cu 2 modalități: grup intervenție și grup de control. A doua variabilă independentă intrasubiecți este momentul evaluării: înainte și la sfârșitul intervenției. Variabila dependentă principală este nivelul distresului parental.

Design și variabile

Design bifactorial mixt, 2X2, cu două eșantioane independente (grup experimental și grup de control) și două eșantioane perechi (pretest, posttest). Variabilele dependente sunt reprezentate de nivelul distresului măsurat cu scala de distres a scale PDA și nivelul emoțiilor disfuncționale.

REZULTATE OBTINUTE

46 de părinți (27 intervenție și 19 control) au participat în prezentul studiu dintre care toți au fost mame. Din grupul de intervenție 4 au renunțat pe parcursul programului. Un părinte nu a mai frecventat serviciile centrului unde s-a ținut programul și a renunțat după trei ședințe, un alt părinte a renunțat după două ședințe datorită mutării și un alți doi părinți au avut probleme (violență în familie) care necesitau un alt tip de intervenție și au fost scoși din cadrul programului. Prin urmare 42 părinți au fost incluși în analize (23 din grupul experimental și 19 grupul de control). Vârsta medie a mamelor a fost de 35 ani, cea mai tânără mamă inclusă în studiu având 24 ani și cea mai în vârstă 46 ani. Toți părinții au fost mame.

În tabelul de mai jos sunt prezentate datele descriptive în ce privește nivelul distresului la cele două grupuri.

Tabel 1. Mediile și abaterea standard a măsurătorilor dependente principale

Variabile	Intervenție	Control
Distres-PDA Înainte de intervenție	68,14 (17,28)	67,36 (17,55)
Distres-PDA După intervenție	46,30 (15,06)	69,15 (18,85)
Emoții negative disfuncționale Înainte de intervenție	13,59 (6,92)	11,47 (5,02)
Emoții negative disfuncționale După intervenție	5,69 (3,53)	12,52 (6,69)

Notă: PDA-profilul distresului afectiv; ED-emoții disfuncționale calculate pe baza itemilor emoțiilor negative disfuncționale din scala PDA. Mediile sunt trecute în table iar abaterile standard sunt trecute în paranteză.

Analiza efectului intervenției asupra nivelului distresului

Testarea efectului intervenției asupra reducerii distresului presupune evidențierea diferențelor în nivelul stresului la părinți ce au urmat programul de intervenție comparativ cu cei care nu l-au urmat. Absența unor diferențe semnificative în nivelul de distres, măsurat atât ca scor global PDA cât și ca nivel al emoțiilor negative disfuncționale, între cele două grupuri înainte de intervenție și absența unei diferențe semnificative la grupul de control înainte și după intervenție permite eliminarea efectelor de maturare. Efectul intervenției

asupra distresului este pus în evidență de existența unei diferențe între măsurătorile înainte și după intervenție la grupul de intervenție și diferența dintre grupul de intervenție și cel de control după intervenție.

Analizarea datelor descriptive permite observarea mai multor diferențe între părinții care au urmat programul de intervenție și cei ce nu l-au urmat. Astfel din Tabelul 1, din analizele preliminare se observă că mediile grupului de control nu prezintă diferențe mari, iar la lotul de control nu se observă diferențe între faza de pre și post test. În schimb se observă o diferență între media obținută de părinții ce au urmat intervenția cognitiv comportamentală înainte și după intervenție.

Pentru evidențierea efectului intervenției cognitiv comportamentale la părinții care au urmat acest program prin compararea cu părinții care nu l-au urmat a fost utilizată metoda ANOVA cu măsurători repetate, iar comparațiile post-hoc între grupuri au fost realizate folosindu-se testul t.

Tabel 2. Coeficienții F pentru variabilele dependente

Variabila	Efectul variabilei grup	Efectul momentului evaluării	Efectul interacțiunii
PDA	F (1,40)= 6,10 p< ,01	F (1,40)= 21,90 p< ,01	F (1,40)= 31,69 p< ,01
END	F (1,40)= 3,89 p< ,05	F (1,40)= 17,83 p< ,01	F (1,40)= 34,71 p< ,01

Notă: PDA-profilul distresului afectiv; END-emoții negative disfuncționale

În urma analizei diferenței în cazul distresului măsurat cu PDA s-a înregistrat un $F(1,40) = 6.10$ ($p = .01$, $p < .01$) pentru efectul grupului ceea ce sugerează că părinții care au urmat programul de intervenție au un nivel mai redus de stres decât cei care nu au urmat programul. Analiza potshoc a arătat că această diferență este semnificativă doar posttest, în momentul terminării intervenției ($t = 4,36$, $p < .01$), înaintea intervenției nefiind nici o diferență.

Deasemenea s-a observat un efect al interacțiunii dintre grup și momentul măsurării $F(1,40) = 31.68$ ($p = .00$, $p < .01$). Cum a fost de așteptat grupul de intervenție a înregistrat o diferență semnificativă între pretest și post test în nivelul de stres ($t(22) = 7,11$, $p < .01$), pe când la grupul de control nu s-a înregistrat nici o diferență semnificativă între pretest și post test.

Pentru a analiza efectul intervenției asupra nivelului emoțiilor negative disfuncționale s-a realizat deasemenea analiza ANOVA cu măsurători repetate. În urma analizei diferenței în cazul emoțiilor negative disfuncționale s-a înregistrat un $F(1,40) = 3,89$ ($p = .05$, $p < .05$) pentru efectul grupului ceea ce sugerează că părinții care au urmat programul de intervenție au un nivel mai redus de emoții negative disfuncționale decât cei care nu au urmat programul. Analiza potshoc a arătat că această diferență este semnificativă doar în momentul terminării intervenției ($t = 4,23$, $p < .01$), înaintea intervenției nefiind nici o diferență semnificativă între cele două grupuri.

De asemenea, s-a observat un efect al interacțiunii dintre grup și momentul măsurării $F(1,40) = 34.71$ ($p = .00$, $p < .01$). Cum a fost de așteptat grupul de intervenție a înregistrat o diferență semnificativă între pretest și post test în nivelul emoțiilor negative disfuncționale ($t(22) = 6,98$, $p < .01$), pe când la grupul de control nu s-a înregistrat nici o diferență semnificativă între pretest și post test.

Variabile mediatore sau proces: analiza efectului intervenției asupra variabilelor mediatore

Ipoteza a doua presupune că intervenția cognitiv comportamentală modifică nivelul credințelor iraționale, a comparațiilor negative, a credințelor pozitive, a metacognițiilor, a suportului social și percepției controlului personal asupra problemelor la părinții care au urmat acest program.

Această analiză urmărește relația dintre intervenție și efectul asupra variabilelor mediatore.

Din analiza rezultatelor trecute în tabel se observă că intervenția a avut un impact asupra variabilelor mediatore incluse în studiu cu un efect marginal asupra credințelor pozitive.

Tabel 3. Coeficienții F pentru variabilele mediatore

Variabila	Efectul variabilei grup	Efectul momentului evaluării	Efectul interacțiunii
Credințe iraționale	F (1,40)= 21,46 p< ,01	F (1,40)= 27,65 p< ,01	F (1,40)= 36,49 p< ,01
Locusul de control	F (1,40)= 8,71 p< ,01	F (1,40)= 14,95 p< ,01	F (1,40)= 12,35 p< ,01
Suportul social	F (1,40)= 13,73 p< ,01	F (1,40)= 16,51 p< ,01	F (1,40)= 18,12 p< ,01
Credințe pozitive	F (1,40)= 1,45 p> ,01	F (1,40)= 18,05 p< ,01	F (1,40)= 7,07 p< ,01
Metacredințe pozitive	F (1,40)= 8,90 p< ,01	F (1,40)= 47,77 p< ,01	F (1,40)= 32,55 p< ,01

Analiza efectului intervenției asupra nivelului credințelor iraționale $F(1,40) = 21.46$ ($p = .00$, $p < .01$) pentru efectul grupului ceea ce sugerează că părinții care au urmat programul de intervenție au un nivel mai redus de credințe iraționale decât cei care nu au urmat programul. Analiza posthoc a arătat că această diferență este semnificativă doar în momentul terminării intervenției ($t = 7,26$, $p = .00$, $p < .01$), înaintea intervenției nefiind nici o diferență. *Analiza efectului intervenției asupra nivelului locusului de control*, $F(1,40) = 8.71$ ($p = .00$, $p < .01$) pentru efectul grupului ceea ce sugerează că părinții care au urmat programul de intervenție au un nivel mai redus de locus de control (un scor mic reprezintă o tendință a atribuirii interne a controlului) decât cei care nu au urmat programul. Analiza potshoc a arătat că această diferență este semnificativă doar în momentul terminării intervenției ($t = 4,03$, $p = .00$, $p < .01$), înaintea intervenției nefiind nici o diferență.

Analiza efectului intervenției asupra nivelului comparațiilor sociale negative $F(1,40) = -.77$ ($p = .00$, $p < .01$) pentru efectul grupului ceea ce sugerează că părinții care au urmat programul de intervenție au un nivel mai redus de comparații sociale negative decât cei care nu au urmat programul. Analiza potshoc a arătat că această diferență este semnificativă doar în momentul terminării intervenției ($t = -5,93$, $p = .00$, $p < .01$) înaintea intervenției nefiind nici o diferență.

Analiza efectului intervenției asupra nivelului suportului social $F(1,40) = 13.73$ ($p = .00$, $p < .01$) pentru efectul grupului ceea ce sugerează că părinții care au urmat programul de intervenție au un nivel mai redus de *suport social* decât cei care nu au urmat programul. Analiza potshoc a arătat că această diferență este semnificativă doar în momentul terminării intervenției ($t = -4.75$, $p = .00$, $p < .01$) înaintea intervenției nefiind nici o diferență.

Analiza efectului intervenției asupra credințelor pozitive $F(1,40) = 1.45$ ($p = .23$, $p > .01$) pentru efectul grupului ceea ce sugerează că părinții care au urmat programul de intervenție nu au un nivel mai redus de *credințe pozitive* decât cei care nu au urmat programul. Analiza potshoc a arătat că această diferență nu este semnificativă în momentul terminării intervenției ($t = -1.81$, $p = .08$, $p > .05$).

Analiza efectului intervenției asupra metacredințelor parentale pozitive $F(1,40) = 8.9$ ($p = .00$, $p < .01$) pentru efectul grupului ceea ce sugerează că părinții care au urmat programul de intervenție au un nivel mai redus de *metacredințe parentale pozitive* decât cei care nu au urmat programul. Analiza potshoc a arătat că această diferență este semnificativă doar în momentul terminării intervenției ($t = 5.71$, $p < .01$) înaintea intervenției nefiind nici o diferență ($t = .06$, $p = .94$).

Analize secundare

Conform lui Weersing și Weisz (2002, apud Szentagotai et al., 2008) stabilirea mecanismelor

schimbării prin care acționează intervenția presupune mai mulți pași. În primul rând trebuie stabilit dacă intervenția este eficace, adică duce la modificarea distresului. În al doilea rând trebuie stabilită specificitatea intervenției, adică măsura în care intervenția are efect asupra variabilelor mediatore. În al treilea rând trebuie stabilit mecanismul psihopatologic, adică măsura în care schimbarea în variabilele mediatore corelează cu efectul intervenției asupra distresului. În al patrulea rând testul medierii efectului intervenției asupra distresului de către variabilele mediatore.

Dacă analizele primare s-au focalizat pe primele două teste, al eficienței și specificității intervenției, analizele secundare cuprind testarea mecanismului psihopatologic și a medierii.

Analiza relației dintre variabilele mediatore și variabilele dependente

Pentru a vedea în ce măsură schimbările în nivelul distresului în urma programului aplicat în acest studiu sunt legate de mecanismele presupuse s-a analizat legătura temporală dintre schimbările în nivelul distresului și cele în nivelul variabilelor mecanism.

Pentru a face acest lucru s-a calculat coeficienții schimbărilor în scoruri pentru fiecare variabilă și s-a folosit corelația Pearson pentru a evidenția asocierea.

În tabelul 4 sunt prezentați coeficienții de corelație dintre coeficienții schimbării între măsurătorile înainte și după intervenție pentru cele două grupe.

Tabel 4. Coeficienții de corelație dintre modificările în variabilele mecanism și variabilele dependente

<i>Variabile</i> N=23	<i>Credințe iraționale</i>	<i>Locus de control</i>	<i>Suport social</i>	<i>Comparații</i>	<i>Metacogniții</i>
Distres PDA	$r = .73^{**}$ $p < .01$	$r = -.17$ $p > .01$	$r = .01$ $p > .01$	$r = -.44^{*}$ $p < .05$	$r = .59^{**}$ $p < .01$
Emoții disfuncționale	$r = .73^{**}$ $p < .01$	$r = -.09$ $p > .01$	$r = .08$ $p > .01$	$r = -.35$ $p > .01$	$r = .49^{**}$ $p < .01$

** Nivel de semnificație 0.01

* Nivel de semnificație 0.05

Din tabel rezultă că modificările în variabilele proces corelează cu modificarea distresului părinților. Astfel, schimbările în credințele iraționale înainte și după intervenție corelează semnificativ cu schimbările în nivelul stresului în urma intervenției. De asemenea, chiar dacă intervenția nu a dus la schimbări semnificative în nivelul credințelor pozitive, se observă că la fel schimbările apărute în urma intervenției la grupul de intervenție în nivelul credințelor pozitive corelează invers cu nivelul distresului. Schimbările în nivelul suportului social nu corelează semnificativ cu nivelul distresului ($r = .01$, $p > .05$). Acest rezultat trebuie să ia în calcul și faptul că nivelul suportului social este influențat și de accesul la serviciile centrului de recuperare. În schimb schimbările în nivelul comparațiilor sociale negative corelează puternic cu schimbările în nivelul distresului ($r = -.44$, $p < .05$). Reducerea în nivelul metacognițiilor corelează cu schimbările în nivelul distresului ($r = .49$, $p < .01$), iar schimbările produse în nivelul credințelor cu privire la controlul comportamentului nu corelează semnificativ cu schimbările în nivelul distresului ($r = -.17$, $p > .05$). Aceste rezultate presupun ca mecanisme asociate cu reducerea distresului în urma intervenție cognitiv comportamentale schimbările în nivelul credințelor

iraționale, comparațiilor negative și metacognițiilor pozitive.

Analiza variabilelor care mediază efectul intervenției asupra distresului

Prin analiza variabilelor mediatore pot fi identificate mecanismele posibile prin care o intervenție poate duce la efectele constatate (Baron și Kenny, 1986). Ca anumite variabile să fie considerate mecanisme ale unei intervenții, ele trebuie să fie corelate cu intervenția și să aibă impact în timpul intervenției. Analiza legăturii dintre schimbările în variabilele analizate ca mecanisme și schimbările în nivelul distresului a relevat trei variabile care corelează semnificativ cu schimbarea distresului: *credințele iraționale*, *metacognițiile parentale pozitive* și *comparațiile sociale negative*. Analizele care urmăresc testarea ipotezei cu privire la factorii care mediază efectul intervenției din studiul de față au vizat doar acești factori.

Condiția de intervenție reprezintă variabila independentă iar distresul reprezintă variabila dependentă. Variabila mediatore a fost reprezentată de diferența sau schimbarea variabilei proces (schimbarea în nivelul credințelor iraționale la grupul intervenție, schimbarea nivelul locusului de control, schimbarea în nivelul metacognițiilor pozitive și schimbarea în

comparațiile sociale negative). Suportul social, credințele pozitive și locusul de control nu a fost incluse în analiza de mediere deoarece diferența pre post intervenție nu a corelat cu modificarea în nivelul distresului.

Credințele iraționale ca mediator al efectului intervenției asupra distresului părinților

Pentru analiza efectului de mediere s-au folosit patru ecuații de regresie după modelul lui Baron și Kenny (1986). În cadrul acestor ecuații variabila independentă este reprezentată de către condiția de intervenție vs. control, variabila mediatore de către schimbările în nivelul credințelor iraționale pre posttest și variabila dependentă este reprezentată de reducerea distresului.

Prima ecuație a avut ca și variabilă predictor intervenția (intervenție vs. control) ($\beta = 21, p < .01$), care explică în mod semnificativ varianța schimbării distresului. De asemenea din a doua ecuație reiese că intervenția explică în mod semnificativ schimbarea în nivelul credințelor iraționale ($\beta = 22.98, p < .01$).

A treia ecuație de regresie a avut ca și variabila predictor schimbarea în nivelul credințelor iraționale dintre faza de pre posttest ($\beta = .63, p < .01$) care explică în mod semnificativ varianța schimbării distresului și după controlarea efectului intervenției asupra acestei relații.

În a patra ecuație de regresie s-a controlat efectul schimbării în credințele iraționale asupra relației dintre intervenție și schimbarea în nivelul distresului ($\beta = 6.5, p > .05$) iar relația dintre intervenție și schimbarea distresului a devenit nesemnificativă.

Acest rezultat susține ipoteza legată de faptul că schimbarea în nivelul credințelor iraționale mediază relația dintre intervenție și schimbările în nivelul distresului, analizele de regresie arătând că atunci când schimbarea credințelor iraționale este controlată, relația dintre intervenție și nivelul distresului nu mai este semnificativă.

Metacognițiile parentale pozitive ca mediator ai efectului intervenției parentale asupra distresului

Pentru analiza efectului de mediere a efectului intervenției asupra distresului de către nivelul metacognițiilor pozitive s-au folosit la fel, patru ecuații de regresie după modelul lui Baron și Kenny (1986). În cadrul acestor ecuații variabila independentă este reprezentată de către condiția de intervenție vs. control, variabila mediatore de către schimbările în nivelul metacognițiilor pre posttest și variabila dependentă este reprezentată de reducerea distresului.

Prima ecuație a avut ca și variabilă predictor intervenția (intervenție vs. control) ($\beta = 21, p < .01$), care explică în mod semnificativ varianța schimbării distresului. De asemenea din a doua ecuație reiese că intervenția explică în mod semnificativ schimbarea în nivelul metacognițiilor pozitive ($\beta = 8.15, p < .01$).

A treia ecuație de regresie a avut ca și variabilă predictor schimbarea în nivelul metacognițiilor pre-posttest ($\beta = 1.53, p < .01$) care explică în mod semnificativ modificarea distresului, când se controlează efectul intervenției.

În a patra ecuație de regresie s-a controlat efectul schimbării nivelului metacognițiilor pozitive asupra relației dintre intervenție și schimbarea în nivelul distresului ($\beta = 8.77, p > .01$) iar relația dintre intervenție

și distres a devenit nesemnificativă susținând o ipoteza unui efect de mediere totală a efectului intervenției asupra distresului de către metacognițiile pozitive.

Acest rezultat susține ipoteza conform căreia schimbarea în nivelul metacognițiilor pozitive ale părinților mediază relația dintre intervenție și schimbările în nivelul distresului, analizele de regresie arătând că atunci când schimbarea metacognițiilor pozitive este controlată, relația dintre intervenție și schimbarea nivelului distresului devine nesemnificativă.

Comparațiile sociale negative ca mediator ai efectului intervenției parentale asupra distresului

În cazul analizei efectului de mediere a comparațiilor sociale negative asupra relației dintre intervenție și reducerea distresului, predictorul sau variabila independentă este reprezentată de către condiția de intervenție vs. control, variabila mediatore de către schimbările în nivelul comparațiilor sociale preposttest și criteriul sau variabila dependentă este reprezentată de reducerea distresului.

Prima ecuație a avut ca și variabilă predictor intervenția (intervenție vs. control) ($\beta = 21, p < .01$), care explică în mod semnificativ varianța schimbării distresului. De asemenea din a doua ecuație reiese că intervenția explică în mod semnificativ schimbarea în nivelul comparațiilor ($\beta = -.04, p < .01$).

A treia ecuație de regresie a avut ca și variabilă predictor schimbarea în nivelul comparațiilor sociale dintre faza de pre și posttest ($\beta = -1.34, p < .01$) care explică în mod semnificativ varianța schimbării stresului. Controlând efectul intervenției asupra relației dintre mediatorul propus, comparațiile, și distres relația dintre comparații și distres nu mai este semnificativă după controlarea efectului intervenției.

În a patra ecuație de regresie s-a controlat efectul schimbării în nivelul comparațiilor sociale asupra relației dintre intervenție și schimbarea în nivelul distresului ($\beta = 14.44, p < .01$). Relația dintre intervenție și reducerea stresului, deși s-a redus a rămas semnificativă ceea ce înseamnă că nivelul comparațiilor sociale mediază doar parțial efectul intervenției asupra reducerii distresului.

CONCLUZIILE STUDIULUI

Studiul prezent este o încercare de a dezvolta și de a investiga eficacitatea unui program cognitiv comportamental în format multicomponential în cazul reducerii distresului la părinții copiilor cu dizabilități intelectuale și multiple. Rezultatele obținute au arătat îmbunătățiri semnificative în nivelul distresului parental și emoțiilor negative disfuncționale precum și în măsurătorile mecanismelor presupuse ca mediator ai reducerii distresului în urma intervenției cum sunt schimbarea nivelului credințelor iraționale, a suportului social, comparațiilor sociale negative, metacognițiilor pozitive la părinții ce au fost incluși în programul de intervenție cognitiv comportamentală.

Mai mult, analizele secundare ale relației dintre schimbarea în mecanismele etiopatogenetice presupuse și reducerea distresului parental au arătat cu reducerea distresului este relaționată cu schimbările din nivelul credințelor iraționale, a metacognițiilor parentale pozitive și a comparațiilor sociale negative. Deși intervenția a dus la schimbări semnificative și în nivelul percepției

controlului asupra problemelor comportamentale și a suportului social aceste schimbări nu au fost relaționate cu reducerea în nivelul distresului părinților.

Analiza de mediere a relațiilor semnificative dintre schimbările în mecanismele etiopatogenetice și distresul parental a arătat că modificările în nivelul credințelor iraționale și a metacognițiilor pozitive mediază complet efectul intervenției asupra reducerii distresului pe când modificarea comparațiilor sociale negative mediază parțial efectul intervenției cognitiv comportamentale asupra distresului la părinții copiilor cu dizabilitati intelectuale și multiple.

Acest rezultat sugerează că intervenția cognitiv comportamentală reduce distresul părinților datorită schimbărilor pe care le produce în nivelul unor factori cognitivi cum sunt *credințele iraționale, metacognițiile pozitive și comparațiile sociale negative*.

Credințele iraționale sunt un factor frecvent asociat cu distresul parental, iar studiile predictive au identificat frecvent definiția negativă a problemelor copilului de către părinți ca un predictor al nivelului distresului la mamele copiilor cu dizabilități (Saloviita, Ialinn și Leinonen, 2003). De asemenea comparațiile sociale negative au fost identificate ca niște factori constanți care prezic distresul parental (Behr, Murphy și Summers, 1992). Mai mult studiul de față susține că reducerea distresului ca urmare a schimbării credințelor iraționale, a comparațiilor sociale negative și amorsarea folosirii unor comparații pozitive este un mecanism important, care explică efectul intervenției cognitiv comportamentale folosite în acest studiu.

Al treilea mecanism care a explicat efectul intervenției cognitiv comportamentale folosite în studiul de față este reprezentat de schimbarea provocată în nivelul metacognițiilor pozitive despre stres. Schimbarea metacognițiilor este un mecanism important în diferite forme intervenții ce vizează reducerea tulburărilor emoționale și afective (Wells, 2000) și se pare că mediază și efectele intervenției cognitiv comportamentale folosite în studiul de față asupra distresului. Schimbarea metacognitivă este accentuată în intervenția folosită pentru reducerea distresului și se pare că este un mecanism important asociat cu reducerea acestuia.

LIMITELE STUDIULUI

Sunt mai multe limite ce trebuie considerate în interpretarea rezultatelor obținute prin acest studiu. Printre acestea sunt mărimea redusă a eșantionului și lipsa unui grup de control în care se alocă o formă de intervenție pentru controlarea factorilor nespecfici. În ciuda încercărilor de a include mai mulți participanți eșantionul a fost relativ mic, limitând gradul de generalizare a rezultatelor obținute. Chiar dacă analiza puterii studiului realizată la începutul proiectului a arătat că ar fi nevoie de un număr mai mare de participanți pentru a observa efectele de mărime medie au fost obținute rezultate semnificative statistic în aproape toate analize efectuate. În plus rezultatele studiului de față sunt comparabile cu a altor studii ce au inclus părinți ai copiilor cu dizabilități intelectuale și multiple. Mai mult, aceleași probleme de eșantionare au fost întâlnite și în alte studii similare, cum este cel al lui Singer și Nixon (1989) sau cel realizat de către Greaves (1997). Astfel,

chiar dacă mărimea eșantionului a fost mică, a fost suficient pentru a permite detectarea efectelor așteptate.

BIBLIOGRAFIE

- Baker, B., Landen, S. J. & Kashima, K. J. (1991). Effects of parent training on families with mentally retarded children: Increased burden or generalized benefit? *American Journal on Mental Retardation*, 96, pp. 127-136.
- Barlow, J., Coren, E. & Stewart-Brown, S. (2002). Meta-analysis of the effectiveness of parenting programmes in improving maternal psychosocial health. *British Journal of General Practice*, 52, pp. 223-233.
- Behr, S. K., Murphy, D. L. & Summers, J. A. (1992). *User's Manual: Kansas Inventory of Parental Perceptions* University of Kansas, Beach Centre on Families and Disability, (KIPP). Lawrence.
- Brinker, R.P., Seifer, R. & Sameroff, A.J. (1994). Relations among maternal stress, cognitive development, and early intervention in middle- and low-SES infants with developmental disabilities. *American Journal on Mental Retardation*, 98, pp. 463-480.
- Bruininks, R.H., Woodcock, R.W., Weatherman, R.F., & Hill, B.K. (1996). *Scales of Independent Behavior-Revised*. Riverside Publishing, Itasca IL.
- Baron, R. M. & Kenny, D. A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, pp. 1173-1182.
- Campis, L. K., Lyman, R. D. & Prentice-Dunn, S. (1986). The Parental Locus of Control Scale: Development and validation. *Journal of Clinical Child Psychology*, 15, pp. 260-267.
- Chambless, D.L. & Hollon, S. (1998). Defining empirically supported therapies. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 66, pp. 7-18.
- Chelemen, I. (2006). *Impactul psihosocial asupra familiei ca urmare a dizabilității copilului*. Oradea: Editura Universității din Oradea.
- David, D., & Szentagotai, A. (2006). Cognition in cognitive-behavioral psychotherapies; toward an integrative model. *Clinical Psychology Review*, 26, pp. 284-298.
- Dunst, C. J., Trivette, C. M., Boyd, K. & Brookfield, J. (1994). Help giving practices and the self-efficacy appraisals of parents. In C. J. Dunst, C. M. Trivette, & A. G. Deal (Eds.) *Supporting and Strengthening Families* (Vol.1) (pp. 212-221). Brookline Books, Cambridge, MA.
- Emerson, E. (2003). Mothers of children and adolescents with intellectual disability: Social and economic situation, mental health status, and the self-assessed social and psychological impact of the child's difficulties. *Journal of Intellectual Disability Research*, 47, pp. 385-399.
- Floyd, F.J. & Phillippe, K.A. (1993). Parental interactions with children with and without mental retardation: Behavior management, coerciveness, and positive exchange. *American Journal on Mental Retardation*, 97, pp. 673-684.
- Greaves, D. (1997). The Effect of Rational-Emotive Parent Education on the Stress of Mothers of

- Children with Down Syndrome. *Journal of Rational-Emotive and Cognitive-Behavior Therapy*, 15, pp. 249-267.
- Harvey, A., Watkins, E., Mansell, W. & Shafran, R. (2004). *Cognitive behavioral processes across psychological disorders: A transdiagnostic approach to research and treatment*. Oxford University Press Inc, New York.
- Hastings, R. P. & Beck, A. (2004). Stress Intervention for Parents of Children with Intellectual Disabilities. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45 (133), pp. 8-49.
- Kazdin, A. E. & Weisz, J. R. (1998). Identifying and developing empirically supported child and adolescent treatments. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 66, pp. 19-36.
- Kirkham, M.A. (1993). Two-year follow-up of skills training with mothers of children with disabilities. *American Journal on Mental Retardation*, 97, pp. 509-520.
- Lyons, L. C. & Woods, P. J. (1991). The efficacy of rational-emotive therapy: A quantitative review of outcome research. *Clinical Psychology Review*, 11, pp. 357-369.
- Macavei, B. & Opriș, D. (2007). Profilul distresului afectiv. In D. David (coord.) *Sistemul de evaluare clinică*. RTS, Cluj Napoca.
- Nixon, C. D. & Singer, G. H. S. (1993). Group Cognitive-Behavioral Treatment for Excessive Parental Self-Blame and Guilt. *American Journal on Mental Retardation*, 97, pp. 665-672.
- Pretzer, J. & Beck, A. T. (2007). Cognitive approaches to stress and stress management. In P. M. Lehrer, R. L. Woolfolk, & W. E. Sime (Eds.) *Principles & practice of stress management (3rd ed.)* (pp. 465-496) Springer Publishing Co, New York.
- Rossiter, L. & Sharpe, D. (2001). The siblings of individuals with mental retardation: A quantitative integration of the literature. *Journal of Child and Family Studies*, 10, 65-84.
- Saloviita, T., Itälä, M. & Leinonen, E. (2003). Explaining the parental stress of fathers and mothers caring for a child with intellectual disability: A Double ABCX model. *Journal of Intellectual Disability Research*, 47, pp. 300-312.
- Sanders, M.R., Mazzucchelli, T.G. & Studman, L. (2004). Stepping Stones Triple P - An evidence-based positive parenting program for families with a child who has a disability: Its theoretical basis and development. *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, 29 (3), pp. 265-283.
- Singer, G.H.S., Irvin, L.K. & Hawkins, N. (1988). Stress management training for parents of children with severe handicaps. *Mental Retardation*, 26, pp. 269-277.
- Szentagotai, A., David, D., Lupu, V. & Cosman, D. (2008). Rational Emotive Therapy, Cognitive Therapy and medication in the treatment of major depressive disorder: Theory of change analysis. *Psychotherapy: Theory, Research, Practice and Training*, 4, pp. 523-538.
- Wells, A. (2000). *Emotional Disorders and Metacognition*. John Wiley & Sons, Chichester.

DREPTUL COPILULUI LA LIBERA EXPRIMARE ȘI LA PARTICIPARE ÎN SISTEMUL ROMÂNESC DE PROTECȚIE A COPILULUI

Alina Țica, DGASPC Bihor

ABSTRACT

Although legislative, educational, political and administrative changes have a great influence on children's lives, children have very little influence, if not at all on them. Also, in proceedings of the child protection system requires that measures be taken "in the best interests of the child" by adults, but often children are never consulted about them (James și Prout, 1997, p. 29). After 20 years of ratifying the UN Convention on the Rights of the Child, child participation remains a challenge both for government and for researchers and practitioners. Research carried out has tracking the stands of the Romanian child protection system to children's rights, especially against freedom of speech and children's participation. We chose these rights, because they express the essence of modern society's attitude towards children, as agents of society, with some autonomy, not just as beings to be protected, but as people who may be involved in defining their own becoming. We conducted a number of two focus groups with children from orphanage and three focus groups with employees in three main areas of intervention in the lives of institutionalized children: educators, specialists and people in positions of decision were run in the study.

Keywords: child, children's rights, children's participation, childhood

CONTEXTUL ISTORIC ȘI LEGISLATIV

Conform istoricilor, copiii și copilăria au cunoscut de-a lungul timpul numeroase conceptualizări: de la proprietate a părinților, miniaturi ale adulților, adulți în devenire la statutul de agenți activi implicați în definirea propriei deveniri, statut dobândit câștigat în secolul al XX-lea.

După Primul Război Mondial, ideea drepturilor copilului a captat pentru prima dată atenția lumii. În 1924, Liga Națiunilor a adoptat Declarația de la Geneva, iar în 1959, Organizația Națiunilor Unite a adoptat Declarația drepturilor copilului. Aceste documente au reprezentat o primă recunoaștere oficială a drepturilor copilului, însă în lipsa unor măsuri concrete de exercitare drepturilor, statutul copilului a rămas subordonat adultului. Mai mult, prevederile lor se referă predominant la nevoia de a asigura copilului protecție, ținând cont de percepția vulnerabilității acestuia în raport cu adultul și un anumit nivel de bunăstare, fără a recunoaște însă capacitatea sa de a decide și de a se exprima în problemele care îl privesc. O schimbare importantă a percepției asupra competențelor copilului a apărut spre sfârșitul anilor '60 când adulții au început să reconsidere statutul copiilor și capacitatea lor de a lua decizii în unele aspecte din viața lor (ca, de exemplu, educația). Un rol important în implicarea copiilor în deciziile care le afectează viața de zi cu zi îl au părinții și educatorii care îi pot sprijini și încuraja pe copii pentru a participa la decizii și pentru a-i ajuta să devină idenpendenți.

Începând din anii '70, ascultarea opiniilor copilului a apărut ca o necesitate, atrăgând atenția asupra copilului și respectării intereselor sale. Copilul începe să fie văzut ca un actor social care își modelează experiențele și nu doar ca un rezultat pasiv al practicilor de creștere a copilului sau a determinărilor biologice. În practică însă pot fi constatate diferențe între prevederile legii, ideologii și modul în care acestea sunt aplicate (James și James, 1999).

Pentru prima oară în legislația internațională, Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, recunoaște drepturile copilului și, totodată, introduce o dimensiune adițională statutului copiilor prin recunoașterea faptului că, aceștia sunt subiecți ai drepturilor și nu doar simpli receptori ai protecției adulților își.

Atitudinile adulților în ceea ce privește capacitățile și abilitățile copiilor de a-și exprima opiniile și de a participa la decizii sunt împărțite. Astfel, unii cercetători sugerează că aproape toți copiii sunt capabili să exprime ceea ce este important pentru ei. Chiar și copiii foarte mici se pot exprima non-verbal (Alderson, 2000). Ei susțin de asemenea că problema copiilor de orice vârstă nu este legată de abilitățile copilului de a furniza informații adultului, "pe cât este competența adultului de a solicita (sau observa) acest lucru în contextul relației de încredere, sprijin și reciprocitate." (Smith et al., 2003, p. 212)

Însă, în opinia cercetătorilor (Smith et al., 2003), încurajarea participării copiilor la procesele familiale și legale nu înseamnă în mod obligatoriu că doar opiniile copiilor trebuie să determine luarea deciziilor sau că responsabilitatea pentru luarea deciziilor aparține exclusiv copiilor. Participarea copiilor la decizii îi poate ajuta pe aceștia să accepte mai ușor deciziile luate față de ei și să faciliteze dezvoltarea responsabilității copiilor.

Dreptul copilului la participare și modul de exercitare a acestuia au stârnit numeroase dezbateri și controverse. Unii dintre susținătorii interesului copilului văd în copii "potențialii salvatori" ai societății, în timp ce alții, dimpotrivă, consideră participarea copiilor ca fiind o "noțiune naivă", copiii neavând competența de a lua decizii pe care o au adulții (Hart, 1992). În opinia lui Hart, copii trebuie implicați în luarea deciziilor, altfel ar fi nerealist să ne așteptăm ca ei să devină cetățeni responsabili la vârsta majoratului. Există, potrivit lui Hart (1992), o tendință universală a familiilor de a subestima

competențele copiilor și de a nu recunoaște capacitățile copiilor de a lua decizii.

Studiile de specialitate din România au fost orientate în special asupra dreptul copilului la exprimarea liberă a opiniei în cadrul procedurilor judiciare și administrative. Astfel, unul dintre obiectivele Studiului (*Studiu asupra abuzului copilului în instituțiile rezidențiale din România*) efectuat în anul 2000 de către E. Stativa în instituțiile de îngrijire de tip rezidențial a copilului din România a fost de a evalua respectarea drepturilor copilului în instituțiile rezidențiale. În cadrul studiului s-a explorat măsura în care opinia copilului apare consemnată în raportul asupra anchetei psihosociale, raport care stă la baza adoptării unei măsuri de protecție pentru copil. Rezultatele au relevat faptul că opinia copilului față de măsura de protecție propusă apare consemnată în raportul asupra anchetei psihosociale doar într-o proporție de 6% dintre cazuri, deși legea prevede explicit acest lucru (Stativa, 2000, p. 49).

Studiul realizat de Thomas și O'Kane (1999) a avut drept scop inițial investigarea proceselor formale de luare a deciziilor față de acești copii, însă, pe parcurs s-a constatat faptul că exprimarea opiniei copilului în activitățile de zi cu zi ale copiilor este, de asemenea, un lucru deosebit de important. Concluzia finală a studiului a relevat faptul că experiența copiilor în ceea ce privește luarea deciziilor se formează prin interacțiunea atitudinilor adulților, solicitărilor din partea regulamentelor sistemului de protecție și perspectivei copilului. De asemenea, s-a putut constata că instituțiile fac eforturi pentru a considera copilul nu doar ca un "proiect" al instituției, ci ca ființă umană. Totodată, în opinia acelorași autori, creșterea tendinței asistenților sociali de a asculta opiniile copiilor este o dovadă a faptului că sistemul de protecție socială încearcă să considere perspectiva copilului ca agent, deși a fost dominat de ideea copilului în dezvoltare socială o perioadă mai mare de 50 de ani.

În cercetarea noastră ne vom limita la art. 12 referitor la dreptul copilului la libera exprimare și participare la luarea deciziilor în problemele care îl privesc. Acest articol introduce o reconsiderare radicală și profundă a statutului copiilor și a naturii relațiilor dintre adulți și copii, solicitându-ne să recunoaștem valoarea experienței, viziunilor și preocupărilor lor. De asemenea, aplicarea prevederilor lui înseamnă să reconsiderăm natura responsabilităților adulților față de copii.

Studiul propus urmărește modul în care populația sistemului de protecție a copilului (deopotrivă copii și angajați) se raportează la drepturile copilului, în special la dreptul la libera exprimare și la participare. În acest sens, am urmărit să culegem date referitoare la modul în care se construiește relația între copii și educatori în centrul de plasament. S-a procedat la culegerea de date referitoare la opinia lor pe mai multe niveluri: copii, educatori, specialiști, persoane cu rol de decizie. S-au organizat astfel un număr de 5 focus grupuri: 2 cu copii și 3 cu angajați ai sistemului de protecție a copilului. La focus grupuri au participat un număr de 49 de persoane: 19 copii și 30 adulți.

În cercetare s-a plecat de la întrebarea: Care este atitudinea angajaților din sistemul de protecție a copilului (educatori, specialiști persoane cu funcții de decizie) față de dreptul copilului la libera exprimare și la participare la

luarea deciziilor în problemele care îl privesc. În același timp am încercat să surprindem modul în care copiii își conceptualizează rolul lor în determinarea propriei devenirii.

Baza teoretică ce stă la baza realizării prezentei cercetări este constituită de lucrările referitoare la construirea copilăriei ale lui James, Jenks și Prout (1998), ale sociologiei copilăriei a lui Mayall (2000) și a copilăriei ca forță activă (*agency*), ale construcției și reconstrucției copilăriei a lui James și Prout (1997).

Etapele cercetării au fost următoarele:

- Studiul documentelor;
- Organizarea și desfășurarea focus grupurilor;
- Analiza și interpretarea datelor.

Cercetarea a fost fundamentată pe studiul documentelor existente la nivelul centrului de plasament care conțin specificații referitoare la dreptul copilului la libera exprimare a opiniei și la participare la luarea deciziilor în problemele care îl privesc.

În ceea ce privește situația particulară a copilului ocrotit în sistemul de protecție a copilului, cadrul legal al respectării dreptului copilului la exprimarea liberă a opiniei este reprezentat de Standardele minime obligatorii privind serviciile pentru protecția copilului de tip rezidențial, aprobate prin Ordinul 21/2004 al secretarului de stat al Autorității Naționale pentru Protecția Drepturilor Copilului.

Procedurile de implementare a standardului 1 prevăd existența unui ghid de prezentare al serviciului rezidențial care cuprinde, pe lângă drepturile copilului în centru, și "informații practice despre cum își poate exprima opinia sau face o reclamație".

De asemenea, o măsură a calității îngrijirii, educației și socializării copiilor în centrele de plasament este dată de participarea copiilor la activitățile cotidiene organizate în cadrul instituției centrele de plasament. Astfel, procedurile de implementare a standardelor prevăd obligații ale personalului referitoare la:

- consultarea copiilor cu privire la aspectele care îi privesc și dreptul copiilor de a primi răspuns despre modul în care opiniile și propunerile lor au influențat luarea deciziei;
- organizarea de discuții de grup cu copii/ tinerii pentru a cunoaște opiniile lor cu privire la aspecte esențiale ale organizării și funcționării serviciului;
- încurajarea copiilor de a-și organiza un grup de reprezentare numit Consiliul Copiilor care să fie consultat periodic sau ori de câte ori este nevoie pentru a lua decizii care îi privesc pe toți copiii;
- respectarea preferințelor copilului în ceea ce privește amenajarea spațiului fizic, alegerea îmbrăcăminteii sau modalitățile de petrecere a timpului liber.

De asemenea, în SMO se precizează obligativitatea existenței în Metodologia de organizare și funcționare a serviciului rezidențial a prevederilor referitoare la modalitățile de consultare și participare a copiilor și a procedurilor de realizare a acestor consultări. Consultările individuale sau de grup, întâlnirile Consiliului Copiilor trebuie înregistrate în registrul de opinii și sugestii. Pentru a-și putea îndeplini sarcina de încurajare copilului în exprimarea liberă a opiniei sale și negocierea în procesul de luare a deciziilor, în SMO este prevăzută nevoia de pregătire a personalului în acest sens.

Studiul unui regulament de funcționare a caselor de copii din anul 1954 relevă faptul că acesta era aprobat prin ordin al ministrului învățământului ceea ce presupune că era unic pentru toate casele de copii din România. De asemenea, deși casele de copii aveau ca scop principal ocrotirea copiilor, în acest regulament nu există nici o prevedere care să conțină sintagma de “drepturi ale copiilor” în cadrul acestor instituții. Prevederile legate de copii cuprind: *obligațiile copiilor* (la învățătură, sarcinile din ateliere, ordine și curățenie, ascultarea adulților, păstrarea bunurilor), *măsuri de stimulare pentru copii* (evidențiere, citare prin ordin, premiere cu cărți, jocuri etc.) și *sanțiuni disciplinare* (discuții în cancelarie, admonestare, chemarea în fața consiliului pedagogic, muștrarea, prevenirea față de posibilitatea transferului în instituții speciale de educație, transferul copilului în instituții speciale de educație). Nu există nici o prevedere cu privire la posibilitatea copilului de a-și exprima opinia sau de a fi implicat în deciziile care îl privesc. De asemenea, nici în sarcinile personalului casei de copii stipulate în Regulament nu există precizări cu privire la obligația lor de a da copilului posibilitatea de a se exprima și de a participa la decizie.

Apariția Convenției ONU cu privire la drepturile copilului și ratificarea ei de către România în anul 1990, fără a fi însoțită de adoptarea unei legislații autohtone corespunzătoare care să aducă schimbarea abordării copilului în aceste instituții, nu a produs schimbări în prevederile documentelor de la nivelul instituțiilor. Activitățile predominante în aceste centre continuă să fie cele de asigurare a unei bune stări de sănătate a copilului și de menținere a acesteia la un anumit nivel considerat optim (în leagăne), iar în casele de copii, de integrare a copiilor în sistemul de educație și de a obține performanțe la învățătură. În caz contrar, se iau măsurile necesare pentru a “normaliza” situația.

OUG. Nr.26/1997 *privind protecția copilului aflat în dificultate* este primul act normativ care prevede obligația specialiștilor de determina opinia copilului care a implinit vârsta de 10 ani și este capabil de discernământ cu privire la măsura de protecție propusă pentru el. După apariția OUG. Nr.26/1997 *privind protecția copilului aflat în dificultate*, instituțiile de protecție a copilului au fost preluate, în anul 1998, în structura instituțiilor publice nou înființate: direcțiile pentru protecția drepturilor copilului. Această preluare a coincis cu momentul demarării unui amplu proces de reformă și schimbarea modului de organizare și funcționare a centrelor de plasament. Astfel, în regulamentele de organizare și funcționare ale centrelor de plasament apare un capitol nou intitulat “*Drepturile copilului în centrul de plasament*”. Printre aceste drepturi apare menționat “dreptul copilului la libera exprimare” și “dreptul copilului de a-și exprima liber opinia”. Nu sunt precizate însă modalitățile de exercitare concretă de către copii a acestor drepturi și nici persoanele desemnate să asiste copiii în acest sens.

Studiul capitolelor privitoare la “Obligațiile personalului în centrul de plasament” a relevat inexistența prevederilor referitoare la personalul care are atribuția de a asigura copilului cadrul necesar pentru exprimarea liberă a opiniei. Acest lucru rezultă și din studiul fișelor de post ale personalului din centrele de plasament.

Adoptarea noului cadru legislativ reprezentat de Legea nr.272/2004 privind protecția și promovarea

drepturilor copilului și a Standardelor minime obligatorii pentru centrele de plasament de tip rezidențial determină modificări în structurarea centrelor de plasament și centrarea activității acestora pe satisfacerea nevoilor copilului și asistarea lor în exercitarea și realizarea drepturilor lor. La nivelul fiecărui centru de plasament se întocmește, pe lângă regulamentul de organizare și funcționare al centrului, și o metodologie de organizare și funcționare (ANDPC, 2006) în care figurează un capitol numit “Proceduri referitoare la consultarea și participarea copiilor”, care cuprinde următoarele aspecte:

- copiii vor fi consultați cu privire la alegerea echipamentului individual, la amenajarea camerelor, la modalitățile concrete de petrecere a timpului liber;
- copiii își pot consemna sugestiile în Registrul de Sugestii și Opinii și pot face reclamații și sesizări care vor fi consemnate în Registrul de Reclamații și Sesizări;
- personalul centrului de plasament încurajează copiii să-și exprime liber opiniile cu privire la toate aspectele care îi influențează în mod direct;
- după consultare, copiii primesc un răspuns referitor la modul în care opiniile și propunerile lor au influențat luarea deciziei respective;
- copiii sunt încurajați să-și organizeze un grup de reprezentanți numit Consiliul Copiilor, care va fi consultat periodic sau ori de câte ori este necesar pentru luarea deciziilor care îi privesc pe toți copiii din centrul de plasament;
- în situațiile de luare de decizii importante pentru viața copilului în cauză, opiniile și propunerile copiilor vor fi înregistrate în dosarul copilului.

Cu toate acestea, nu se precizează cine este responsabil de îndeplinirea acestor prevederi și nici modalitățile concrete de realizare a acestora. Studiul fișelor de post ale personalului nu reflectă aceste obligații la nici unul dintre membrii personalului, cu excepția asistentului social care este obligat, potrivit fișei postului, să “asiste copiii în realizarea și exercitarea drepturilor lor”, să determine “opinia copilului capabil de discernământ cu privire la măsura de protecție propusă, asigurând cunoașterea de către copil a situației sale de fapt și de drept.”

În concluzie, drepturile copilului, în special dreptul la exprimarea liberă a opiniei și la participare, sunt prezente la nivel declarativ și mai puțin concret în realizarea activităților zilnice din viața copiilor. Nu se poate argumenta, conform documentelor existente, faptul că opinia copilului instituționalizat este ascultată de către profesioniștii din centrele de plasament.

Date statistice referitoare la sistemul județean de protecție a copilului

Conform statisticilor Ministerului muncii, solidarității sociale și familiei (MSSF), în România, la data de 30.09.2009, numărul total al copiilor față de care era stabilită o măsură de protecție specială era de 69.530. Repartizarea copiilor în funcție de măsura de protecție specială de tip familial, respectiv rezidențial se prezintă conform Tabelului 1.

Tabel 1. Situația copiilor din sistemul de protecție a copilului – comparație

Categorii	Național	Regional	Bihor
Copii cu măsură de protecție specială	69.530	8.335	2.143
Copii în alternative de tip familial	43.882	5.329	1.284
- la asistenți maternali profesioniști	20.729	2.242	680
- la rude până la gradul al IV-lea	19.408	2.601	464
- la alte persoane sau familii	3.745	516	140
Copii în sistemul rezidențial	23.590	3.006	859
- public	19.359	2.303	490
- privat	4.231	703	369

sursa: www.mmsf.ro – consultat în 26.06.2010

La nivel național, în sistemul rezidențial se află un număr de 23.590 copii, din care 19.359 în sistemul public și 4.231 în sistemul privat de protecție a copilului. Dintre aceștia, 490 sunt instituționalizați în centrele de plasament din județul Bihor.

În centrele de plasament din sistemul public de protecție a copilului județul Bihor se află un număr de **490** beneficiari, din care **206** sunt sănătoși, iar **284** sunt cu dizabilități. Cei 490 de beneficiari reprezintă un procent de 2,53% din totalul (19.359) beneficiarilor din instituțiile rezidențiale publice din țară.

Dintre cei **206** copii sănătoși: **128** au vârsta **sub 18 ani**, iar **78** peste 18 ani și sunt repartizați pe centre rezidențiale astfel:

Tabel 2. Copii în centre de plasament de tip rezidențial clasic:

Nr. Crt	Centrul de plasament	Nr. total beneficiari	Din care:	
			Sub 18 ani	Peste 18 ani
1.	Centrul de Plasament nr. 2 Oradea	86	55	31
2.	Centrul de plasament Popești (fost internat al unei școli ajutoare în care se află copii cu cerințe educative speciale)	56	25	31
3.	Total	142	80	62

sursa: DGASPC 2010

Tabel 3. Copii în case de tip familial: 6 case

Nr. Total beneficiari	Din care:	
	Sub 18 ani	Peste 18 ani
64	48	16

- sursa: DGASPC 2010

Copiii cu dizabilități (**284**) sunt repartizați în **23** de case de tip familial:

Tabel 4. Copii cu dizabilități

Nr. Total beneficiari	Din care:	
	Sub 18 ani	Peste 18 ani
284	214	70

sursa: DGASPC 2010

STUDIUL CALITATIV

Studiul a fost realizat în perioada iulie – octombrie 2009 când au fost organizate cele 5 focus grupuri.

Temele urmărite în cadrul interviului de grup focalizat cu copiii au vizat situațiile în care copiii pot formula anumite alegeri în legătură cu activitățile pe care le desfășoară în viața lor de zi cu zi.

Accesul la datele și informațiile necesare pentru realizarea studiului a fost asigurat în baza aprobării scrise din partea conducerii DGASPC Bihor. Interviuurile de grup cu copiii au fost realizate la sediul DGASPC Bihor (care se află la aceeași locație cu cea a centrului de plasament). A fost aleasă această locație din două motive: pentru a asigura accesul facil și în condiții de siguranță al copiilor la interviu și, totodată, pentru a nu perturba într-o măsură prea mare programul de activități al centrului de plasament.

Accesul operatorului la copii s-a realizat prin intermediul șefului centrului de plasament, care a furnizat și informațiile necesare cu privire la programul copiilor și momentele cele mai bune din zi în care ar putea fi efectuate interviuurile.

Sedintele de interviu de grup au fost anunțate cu o săptămână înainte pentru a se asigura participarea copiilor. Cu excepția unuia dintre copii, care a plecat în familie în ziua interviului, toți copiii au fost prezenți.

Copiii selectați pentru interviu au fost nominalizați de către operator dintre copiii prezenți la momentul respectiv în centru, iar participarea lor la interviu a fost voluntară, niciunul dintre ei nefiind obligat să stea în condițiile în care și-ar fi exprimat dorința de a se retrage.

Interviuurile de grup au fost realizate cu două grupuri diferite de copii: un grup de copii cu vârsta între 10 și 12 ani și altul cu copiii cu vârsta între 14 și 16 ani. Am ales aceste grupuri de vârstă deoarece vârsta copiilor rezidenți ai centrelor de plasament din județul Bihor este mare.

Materialul înregistrat obținut în urma interviului de grup a fost transcris și supus unei analize de conținut.

Pentru analiza și interpretarea datelor obținute cu ajutorul interviului de grup focalizat am optat pentru o analiză tematică. În cadrul acesteia am abordat evaluările efectuate de către subiecți referitoare la temele discutate în cadrul interviului. Ulterior am calculat frecvența diferitelor evaluări efectuate de subiecți, dar și direcția (pozitivă, negativă sau neutră) a acestora. Astfel, am decupat textul obținut în mai multe unități de analiză. Unitățile de analiză sunt constituite de enunțurile formulate de copii referitoare la anumite subiecte. Temele astfel obținute au fost convertite în categorii sistematice de analiză pe baza unor grile de analiză. Evaluările subiecților referitoare la subiectele discutate în cadrul interviului au fost notate cu (+) pentru a marca direcția pozitivă a acestora, cu (-) pentru cea negativă și cu (+-) pentru cea neutră.

Principalele categorii sistematice de analiză obținute au fost: activitățile preferate de copii, situațiile în care au ales, gradul implicării (reflectat în roluri), decizia proprie sau a altuia (poziția de lider sau de subordonat în relația cu adultul, alți copii, părinți), nevoia de ascultare și de exprimare liberă. În cadrul fiecărei teme au fost constituite subtemele rezultate din discursul copiilor.

Activități preferate de copii

Majoritatea copiilor din intervalul de vârstă 14-16 ani preferă ca activități pentru petrecerea timpului liber ieșirile în oraș în grup sau individual, cu prietenii (fetele) *“dacă suntem mari, normal că am dori să mergem în oraș; mai mult ieșim în grup sau ieșim cu prietenii”* [individual] în timp ce băieții, pe lângă ieșirile în oraș, au și ca și preferințe activitățile sportive, fie în grup *“fotbalul”*, fie individual *“să mă uit la meci”*.

Situațiile în care au alegeți

Dintre situațiile în care au posibilitatea de a alege sau de a iniția ceea ce vor să facă menționate de fete a rezultat o cvasi-acceptare a activităților propuse de către educatori *“de exemplu, într-o zi dacă educatoarele hotărâsc să mergem în parc și noi poate nu ne simțim bine, nu mergem, dar în general suntem de acord”*), ca și o atmosferă deschisă în care copiii pot să-și exprime inițiativele legate de petrecerea timpului liber *“de exemplu, dacă nu mai au idee educatorii ce să facem le dăm noi”*, sau *“și dacă nu este aici domnul profesor de sport ne găsim ceva să ne jucăm”*.

Pe de altă parte, băieții au ridicat o nemulțumire exprimată în incapacitatea lor de a decide asupra modificărilor de ordin organizațional care au avut loc la nivelul centrului de plasament și care le afectează viața de zi cu zi. Restrângerea spațiului destinat centrului de plasament a determinat o aglomerare a copiilor în spațiu și desființarea unor locații existente anterior ca de exemplu, sala de activități în comun, în care copiii puteau să vizioneze programele TV *“avem televizor, dar nu avem unde să-l punem”*) sau să desfășoare alte activități în comun *“dar nu vedeți câte modificări se fac aici? Degeaba, poate o să ne și evacueze de aici”*.

Gradul implicării - reflectat în roluri

Legat de gradul lor de implicare în luarea unor decizii se poate observa o atitudine ambivalentă a fetelor față de posibilitatea de a fi ele însele inițiatorii activităților pe care să le desfășoare. La solicitarea de a exemplifica anumite activități inițiate de ei și care au avut rezultatul scontat fetele au declarat faptul că *“nu tot timpul [a ieșit bine pentru] că nu suntem de acord cu activitățile și atunci, normal că nu le facem, mai ales cei care suntem copii mai mari, normal că nu ne place”*, ele susțin pe de o parte *“avem și noi idei. Nici nu mai țin minte”* [ce idei], dar nu au putut da exemple de activități inițiate și a căror finalitate a fost controlată de ei.

Ambivalența poate fi remarcată și în comparație cu afirmațiile anterioare, conform cărora par să fie de acord cu activitățile propuse de către educator, dar parcă nu sunt foarte siguri de asta; ar dori să aibă ei o inițiativă, dar nici nu ar ști foarte bine ce să propună în acest sens.

În același timp, băieții par să controleze mai bine situația. Ei sunt de părere că pot face ceea ce vor, să meargă unde vor, cu condiția să aibă acceptul educatorului.

Decizia proprie sau a altuia (poziția de lider sau de subordonat în relația cu adultul, alți copii, părinți)

În general, copiii apreciază că educatorii, copiii mai mari din centru și șeful de centru sunt cei care iau deciziile fără implicarea copiilor. Atitudinea lor față de aprecierile anterioare este însă ambivalentă. Deciziile care se iau fără consultarea lor țin de regulamentele instituției,

de programul zilnic și de aprecierile educatorilor legate de vârsta și competențele lor:

- regulamentul și programul zilnic al instituției reglementează și programul lor zilnic ca și grup de asistați, dar nu se poate adapta nevoilor lor individuale: *“dacă ai terminat temele te obligă să stai în cameră și să faci liniște până la 5. Dacă ai terminat temele să te duci afară, și să te joci, e și dreptul copiilor nu numai să stai în cameră și să te plictisești ...”* *“și trebuie să faci doar ce spun ei că dacă nu ești pedepsit”* *“degeaba, acum v-am spus că să stăm în cameră și să facem liniște sau să desenezi” în cameră în liniște [în timpul meditațiilor. Copiii apreciază că regulile sunt aplicate exagerat și îi percep pe educatori ca fiind foarte restrictivi (“nici mamele noastre nu ne pot zice să stăm în casă”).*

- percepția educatorilor față de competențele copiilor este văzută de către aceștia ca o discriminare. Astfel, copiii mai mici (cu vârsta sub 16 ani) se consideră discriminați față de cei mai mari: *“se fac discriminații”*. Nemulțumirile lor se leagă și de faptul că educatorii, în judecățile pe care ei le fac, se raportează la copii mai mult în funcție de vârstă și nu de gradul de maturitate al acestora: *“păi, de exemplu, pe unele fete le lasă de dimineața până seara în oraș și pe noi nu ne lasă care suntem mai mici și asta mă enervează sau nu că mă enervează, mă deranjează că nu se duce pe încredere, ci pe vârstă. Că eu de exemplu care am 15 ani pe mine nu mă lasă de exemplu în oraș, dar nu țin cont că ei au încredere în mine că eu nu fug ... dar eu nu înțeleg [de ce]”*. Ei sunt nemulțumiți de faptul că sunt tratați ca și grup de copii de aceeași vârstă și nu ca indivizi care au anumite competențe dobândite: *“păi când zicem să ne lase în oraș cu o oră sau cu o jumătate de oră mai mult spun că nu că sunteți mici”*. Aceste opinii au fost întâlnite atât la băieți cât și la fete.

Deciziile în ceea ce privește gruparea copiilor în dormitoare au fost luate de către șeful de centru: *“d-l [șef de centru] a ales el cum să stăm în cameră”*. Copiii nu menționează nici un fel de consultare a lor în luarea acestei decizii.

La ședințele efectuate de șeful de centru cu personalul și asistații, *“toată lumea a participat”* în sensul de prezență. Discuțiile au fost purtate însă doar între personal și copiii mai mari de peste 18 ani din centru: *“mai mult cei mari au participat [la ședințe], noi micuții stăm pe tușă că așa este”*. Aceasta este o situație aparent acceptată tacit atât de către copii cât și de personalul din centrul de plasament.

Nevoia de ascultare – libera exprimare

Declarațiile copiilor reflectă nevoia lor de a fi ascultați *“am vrea noi să ne exprimăm opinia, dar nu prea suntem ascultați”* și au aceeași tentă nesigură: *“păi, dacă avem probleme, ne ascultă”* *“probleme personale, mă refer. Ne ascultă, ne dă un sfat”*. Consider că această nesiguranță este dată și de neînțelegerea unor anumiți termeni. Faptul că, la întrebări diferite dau răspunsuri diferite ca sens, demonstrează și o tendință de a da răspunsuri corecte, dar și de a se destăinui și de a căuta în cercetător un aliat care ar putea să rezolve unele dintre aceste nemulțumiri ale lor *“de exemplu, băieții mai mici se plâng că i-au bătut băieții mai mari. Și nu prea îi ia în considerare. Zice că nu-i adevărat, că nu s-a întâmplat așa ceva, vorbesc ei numai așa”*. *“Noi nu ne arătăm exprimarea, că dacă începem să ne arătăm exprimarea încep să-și bată joc de tine și atunci mai bine vorbim și noi așa la bășcăleală și la prostii. Adică să vorbim și noi așa aiurea, cum vorbesc și ei. - că*

nu ai cu cine să vorbești, adică să te exprimi tu. Să vorbești tu cu cineva de bine”

“Mie mi se fură, mi s-a spart și dulapul. Și ce zice ? Du-te și cantă-ți. Și dacă zici ceva poate îți dai și o palmă. Și dacă dai și tu merge și spune la șeful de centru că l-ai lovit. Dar de ce nu spune și când lovește educatorul copilul”).

Atitudinea copiilor referitoare la respectarea opiniei lor în centrul de plasament a oscilat pe tot parcursul interviului. Au fost situații în care parcă nu știau ce să răspundă la întrebări, dar și altele în care parcă doreau să se deschidă, să comunice diferite doleanțe, diferite nemulțumiri pe care le au: *“dacă ne doare ceva și spunem, zice că nu ai nimica”... “dacă ne simțim rău sau ne doare ceva, vă dăm un antiinflamator” “nu le pasă de noi, nu prea”.*

Au existat și opoziții din partea băieților la ceea ce au declarat fetele: *“nu ziceți acum că nu v-a dus [la medic]. Hai lasă că vă duce pe Vasile nu l-a dus ?” ... “avem [medic de familie], și este și asistentă în fiecare zi aici, nu mai vorbiți”.*

De asemenea, unele dintre răspunsurile copiilor demonstrează încrederea lor în șeful de centru și siguranța că problemele lor, o dată expuse acestuia și discutate, se vor rezolva de o manieră acceptabilă pentru ei.

Interviurile de grup cu educatorii, specialiștii și decidenții

Au fost realizate 3 focus grupuri cu educatori, specialiști (psihologi și asistenți sociali) și persoane cu funcții de decizie de la nivelul Direcției Generale de Asistență Socială și Protecția Copilului Bihor.

Principalele categorii sistematice de analiză obținute au fost: problemele care îi privesc pe copii în opinia angajaților, aplicabilitatea acestui drept la nivelul centrului de plasament, facilități și constrângeri ale aplicării dreptului copilului la libera exprimare a opiniei în munca lor, criteriul vârstă în ascultarea copilului, beneficiile ascultării copiilor și motivele pentru care aceștia ar trebui implicați. În cadrul fiecărei teme au fost constituite subtemele rezultate din discursul angajaților.

Situațiile în care copiii au alegeri – *“Eu consider că este foarte bine să fie consultat de fiecare dată în orice problemă”*

Atitudinea angajaților din sistemul de protecție a copilului cu privire la situațiile în care copiii au posibilitatea de a-și exprima opinia sau de a formula opinii sunt diferite. Se poate observa faptul că, în funcție de specializarea fiecăruia și de domeniul în care aceștia activează, percepția lor cu privire la această problemă este diferită și se limitează la sarcinile concrete pe care aceștia le au de îndeplinit. Astfel, cei care activează la nivelul centrelor de plasament sau a centrelor de primire se orientează mai mult pe aspectele zilnice, de amănunt ale vieții copiilor, în timp ce cei din aparatul administrativ se referă la implicarea copiilor în procedurile judiciare și administrative.

- aspecte ce țin de viața copiilor în cadrul centrului de plasament

Dintre problemele care îi privesc pe copii și în care aceștia își exprimă opinia și le este luată în considerare, educatorii menționează aspecte ce țin de viața de zi cu zi a copiilor din centrul de plasament, cum sunt : îmbrăcăminte, mutarea copilului dintr-o grupă în alta sau dintr-o cameră în alta pentru a fi alături de prietenii

săi, alegerea și, respectiv schimbarea educatorului de referință.

- problemele cu părinții, cu școala, cu sistemul de protecție *“Familia în primul rând, frații dacă îi au, ambii părinți dacă sunt, să fie vizitați de către părinți, să viziteze, să meargă în familie”*

În opinia educatorilor, probleme care îi privesc pe copii sunt probleme legate de părinți: *“Problemele în legătură cu părinții ar fi ... prima problemă care îl privește pe copil”*, problemele cu școala și cu sistemul de protecție a copilului

- lucrurile simple, mărunte din viața copiilor de zi cu zi

Dincolo de prevederile legale stricte referitoare la respectarea dreptului copilului la opinie și participare în strictul sens al legii, ascultarea copilului și implicarea lui în luarea deciziilor comportă mai multe aspecte. Unul dintre aceste aspecte evidențiate în cadrul interviului de grup de către specialiști a fost cel al lucrurilor simple, mărunte din viața de zi cu zi a copiilor. *“Eu cred că trebuie să începem de la lucrurile foarte mărunte începând de la îmbrăcăminte, încălțăminte, chiar meniu, mâncare sau chiar cum își țin părul, dacă vor codițe, o codiță sau două codițe, inclusiv în lucrurile astea mărunte, ca să nu mai vorbim despre, adică vorbim și despre familie, sau unde ce și-ar dori cum ar vedea el viitorul lui. Dar cel puțin la vârste mici sunt foarte, foarte importante pentru imaginea copilului și pentru independența lui și pentru cultivarea abilităților de autoîngrijire și de imagine de sine chiar și aceste lucruri mărunte la care este foarte ușor să le dăm dreptul la opinie. Asta nu ne costă mare lucru să îl întrebăm vrei să iei, chiar dacă sunt doar două sau trei alternative de îmbrăcăminte, vrei astăzi bluza roșie sau galbenă sau albastră e un lucru foarte plăcut și la îndemâna tuturor și mi se pare foarte important”).*

Decidenții menționează, între primele probleme care îl privesc pe copil, cele legate de alimentație și îmbrăcăminte: *“Din punctul meu de vedere problemele ce îl privesc pe copil sunt probleme ce țin de alimentație, adică alegerea mâncării preferate, etc., probleme ce țin de alegerea îmbrăcămintei, este important ca copilul să poată să-și exprime dorințe în ce privește anumite haine, anumite tipuri de haine”.*

- luarea unei măsuri de protecție față de copil

În cazul luării unei măsuri de protecție față de copil, prevederile legale și cele ale metodologiilor de lucru primează. Astfel, în cazul plasamentului copilului la un asistent maternal profesionist, asistentul social realizează întâlnirile copilului cu un asistent maternal stabilit sau impus de el, copilul neavând posibilitatea de a alege între mai multe opțiuni posibile. I se oferă posibilitatea de a cunoaște practic asistentul maternal înaintea luării măsurii de protecție, fără a avea însă posibilitatea de a alege o alternativă. Adultul (în persoana asistentului social responsabil de caz) este cel care alege pentru el ce este cel mai bine și în interesul său. Acțiunea sa este considerată legitimă și având drept scop protejarea interesului superior al copilului și asigurarea unei intervenții specializate pentru protecția și îngrijirea unui copil lipsit de ocrotirea părinților săi: *“...în funcție de vârsta copilului se fac întâlniri între asistentul maternal și copilul care urmează să ajungă în plasament la familia respectivă, binențeles fiind copilul mic din maternitate sau spitalul de copii aici nu mai poți să ceri opinia copilului. Însă în situația în care copilul este mai mareșor, chiar dacă nu are acei 10 ani se ia în considerare”* [opinia lui].

Decidenții au menționat importanța cunoașterii opiniei copilului referitor la locul în care acesta va trăi ca

o problemă care îl privește pe copil și care, din experiența lor, este o problemă care îl preocupă pe copil. (*“Din punctul meu de vedere ar fi, cu ce mă confrunt eu în centru, ce anume le place, ce nu le place, și în funcție de asta își doresc, de exemplu am avut un copil în centru și aveam alternative în a se întoarce înapoi în familie sau nu el poate să spună, acesta este un lucru care îl privește și care o vede ca și pe o problemă a lui, mă duc acolo sau nu mă duc acolo, acolo nu îmi place sau dincolo îmi place. Deci, o dată, o problemă care îl privește este locul în care continuă să supraviețuiască. Asta este o problemă care îl privește. Sau nu să supraviețuiască, să trăiască de fapt și în care el simte că este bine sau simte că nu este bine. Asta este o chestie care îl privește și pe care el o simte că îl privește”*).

- alegerea școlii pe care o va urma copilul

Alegerea școlarizării și orientarea școlară și profesională la finalizarea învățământului gimnazial este un aspect în care, în opinia specialiștilor, sunt implicați toți copiii (atât cei din asistența maternală cât și cei din sistemul rezidențial de protecție a copilului). Ei au posibilitatea de a spune ce fel de școală doresc să urmeze și în ce meserii ar dori să se califice în viitor. Asistentul social responsabil de caz ascultă copilul cu privire la opinia sa și îl sprijină în luarea unei decizii cu privire la opțiunea sa pentru viitor. (*“În ceea ce privește copilul din asistența maternală în cea mai mare parte din cunoștințele pe care le am eu se ia în considerare opinia copilului, spre exemplu au fost situații în care copilul trebuia să urmeze o școală după clasa a VIII-a se gândea ce dorește să facă în viitor, au fost situații în care copilul a vrut să se înscrie la o școală profesională pentru a învăța meseria de bucătar și i s-a respectat opinia și dorința copilului sau a dorit să fie un muncitor în construcții tot așa la o școală de profil sau dacă a vrut să meargă la liceu s-a încercat să se facă tot posibilul ca copilul să poată să își urmeze dorința pe care o are”*).

În ceea ce privește alegerea școlii, persoanele cu funcție de decizie menționează importanța cunoașterii opiniei copilului și referitor la școala pe care o va urma și nu doar a formei de școlarizare. Alegerea de către copil a școlii este o condiție necesară pentru a asigura pe termen lung frecventarea cursurilor și prevenirea abandonului școlar.

- petrecerea vacanței și a timpului liber

Activitățile de timp liber și vacanță sunt, în opinia specialiștilor, modalități la îndemână pentru a le oferi copiilor posibilitatea de a opta între mai multe variante și de a participa la luarea deciziilor în ceea ce privește structurarea activităților zilnice. Copiii au posibilitatea de a alege între opțiunile existente și de a contribui activ la luarea deciziei. Consultarea copiilor se realizează atât la nivel de grup (pentru activitățile de timp liber: joc, ieșit în oraș sau petrecerea vacanței) cât și la nivel individual, în situația copiilor care au posibilitatea de a petrece vacanța în familie. Acești copii pot opta pentru a merge în vacanță la părinți sau pentru a petrece vacanța împreună cu ceilalți copii din centrul de plasament.

Consultarea și implicarea copiilor în luarea unor astfel de decizii reprezintă o modalitate de valorizare a opiniei acestora și de a-i conștientiza cu privire la importanța exprimării opiniei lor. (*“Și la casele de tip familial când copilul vrea să meargă în vacanță mai întâi cerem părerea lui unde ar dori să meargă, după aceea ne spune și coordonatoarea cam care sunt problemele, viața lui și atunci în funcție și de acestea hotărâm nu doar ceea ce își dorește”*).

Specialiștii caută să ofere copiilor posibilitatea de a-și exprima opinia și în lucrurile mărunte, ca o modalitate de

a-i implica pe copii, de a-i determina să devină activi și nu simpli beneficiari ai serviciilor sau activităților oferite de centrul de plasament.

Un aspect important pentru copii și pentru educarea acestora în sensul formării și exprimării opiniei în problemele care îi privesc și care a fost menționat de specialiștii este modul în care adultul prezintă copilului opțiunile existente ca și posibilitatea sa de a alege una sau alta dintre acestea. Este important, menționează ei, să prezinti copilului opțiunile existente ca pe niște posibilități care se află la îndemâna lui și din care el poate alege. Chiar dacă îi sunt la îndemână copilului toate alternativele, este important să i le prezinti, să îi ceri să aleagă pentru a-i dezvolta pe termen lung capacitatea de a formula opinii și de a acționa activ în determinarea sa (*“Noi la fiecare nivel încercăm să ținem cont, de exemplu la nivelul activităților recreative, întotdeauna putem să mergem cu bicicleta, să ne dăm pe tobogan, să ne jucăm la nisip, care vreți, care dintre ele. Sunt mai multe variante și la fiecare nivel încercăm oarecum să dăm mai multe alternative și așa măcar să simulăm, nu știu, depinde de fiecare ce poate să ofere, dar și modul în care tu îi formulezi zici că ce ai o coardă și o minge. Nu, mergeți și jucați-vă cu acestea, dar uite, puteți așa, puteți așa, astăzi ce vreți?”*).

- modul în care este perceput de ceilalți – relațiile cu ceilalți

Decidenții au menționat importanța modului în care copilul se relaționează cu ceilalți și în care este perceput de ceilalți ca o problemă care îl privește pe copil. Perceperea acestor aspecte de către persoanele cu funcție de decizie se datorează atât calității lor de manageri, expertizei, dar și formării profesionale specifice în domeniul psihologiei:

“Uneori ceea ce este important pentru copil sunt probleme ce țin de stabilirea relațiilor cu ceilalți și este important să fie implicat copilul.”

“O altă problemă, poate că eu sunt psiholog și de aceea pun problema așa, și și șef de centru este că modul în care îl privesc ceilalți, cum îl percep ceilalți și de aici apar și tot felul de probleme deoarece le dorește să fie perceput într-un anumit fel și dacă nu este perceput așa apar problemele de comportament, de relaționare, agresivitate fizică și verbală, asta iarăși el o simte ca pe o problemă care îl privește modul în care este perceput de ceilalți.”

- ceea ce este semnificativ pentru el

Un alt aspect menționat de decidenți a fost importanța implicării copilului în probleme ce țin de aspectele semnificative pentru el, de ceea ce îl preocupă, în funcție de vârstă și de dezvoltarea sa psihoemoțională:

“Dincolo de asta cred că este foarte important ca fiecare copil să-și poată exprima opinia legat de ceea ce este semnificativ pentru el, ceea ce contează pentru el. Acuma sunt două probleme aici: este problema ce ține de capacitatea lui de a înțelege, adică ce informații stau la baza deciziei. Adică, de exemplu, sunt bolnav, sunt niște medicamente, medicamentele acelea mă fac să mă simt rău, îmi provoacă greață, copilul spune nu vreau să iau. Dar, pe termen lung, practic informațiile pe care ar trebui să se bazeze decizia este ce se întâmplă după o săptămână. Nu știu, poți să mori sau boala poate să ți se agraveze. Apoi un copil în funcție de vârstă poate să ia în calcul informațiile proxime acelei situații adică faptul că se simte rău, mi-e rău, sau e amar, mi-e greață și nu vreau, aici practic există o problemă care ține de regulamentul unui centru și practic este vorba de stabilirea limitelor deciziei copilului: îl implici, dar până unde. Și aici trebuie să primești acele principii care țin de interesul copilului, care țin de alte principii.”

Aplicarea dreptului copilului la opinie în centrele de plasament – sistemul de protecție în general

Unii dintre factorii care influențează implicarea copiilor în luarea deciziilor în problemele care îi privesc sunt considerați de către specialiști a fi maturitatea, situația în care se află copilul și împrejurările în care acesta ajunge în atenția serviciilor de protecție a copilului. Maturitatea este un termen a căruia i se atribuie semnificație de către fiecare dintre specialiști în parte. Fiecare dintre specialiști evaluează în funcție de coordonatele sale nivelul de maturitate a copilului și momentul în care dezvoltarea capacităților sale fizice și intelectuale îi permit sau îl îndreptățesc să fie implicat sau ascultat în luarea unei decizii. De asemenea, situația în care se află copilul care vine în contact cu specialiștii din domeniul protecției copilului este evaluată de asemenea de către specialiști ca și împrejurările care o determină. Se relevă aici capacitățile în evoluție ale copilului, care nu sunt în mod obligatoriu dependente de vârsta acestuia, ci mai degrabă de evaluarea pe care o realizează adulții referitor la prezența sau absența acestora.

(“În funcție de mai mulți factori: în funcție de maturitate, în funcție de situație, în funcție de starea de sănătate, în funcție de împrejurările în care ajunge copilul în atenția noastră”).

- se oferă copilului alternative din cele existente

Specialiștii consideră că o condiție pentru a-i asigura copilului exprimarea opiniei este de a-i oferi variante alternative din care acesta să poată alege. Opțiunile sunt însă limitate la ceea ce se poate oferi la nivelul centrului de plasament. Adulții sunt cei care pun la dispoziția copilului atât variantele cât și posibilitatea de a alege între ele:

“Sau cel puțin să aibă alternativă și chiar dacă nu îi putem oferi zece de alternative sau 4-5, măcar două îi putem oferi”

Decidenții sunt de părere că este în beneficiul copilului să i se ofere un cadru, anumite limite în care copilul să își exprime opiniile sau dorințele legate de o anumită problemă: *“Cred că pentru copil e foarte important să vadă care sunt limitele lui. Deci, până aici pot, de aici nu am voie, până aici este opinia mea și este și decizia mea, de acolo nu mai este decizia mea sau nu mai este opinia mea. Deci, cadrul acesta în care el se poate manifesta cred că trebuie să fie foarte bine delimitat. Aceasta este foarte important și este în sprijinul copilului”.*

Respectarea opiniei copilului este dependentă de posibilitățile actuale ale sistemului de protecție – *“Depinde acum și la ce fel de decizii ne referim. Dacă ne referim la câți copii locuiesc într-o cameră e o problemă. Ei și-ar dori să fie maxim 3 într-o cameră deși acum au ajuns să fie 6 chiar într-un dormitor sunt 7.”* În unele situații, chiar dacă copiii au posibilitatea de a-și exprima unele opinii (de exemplu, referitor la numărul de copii dintr-un dormitor sau nemulțumiri pentru faptul că stau prea mulți în același dormitor), schimbarea situației nu poate fi influențată de ei. Nemulțumirea lor în acest sens nu a fost luată în considerare de conducerea DGASPC și nu s-au luat nici un fel de măsuri în acest sens. Acest lucru poate fi explicat și prin faptul că nevoile acestor copii sunt privite prin prisma nevoilor unor copii din sistemul de protecție, cărora statul le oferă oricum foarte mult și nu pot emite și alte pretenții.

Și educatorii declară că, în foarte mare măsură, respectarea opiniei copilului este dependentă de posibilitățile materiale pe care le au pentru a oferi copiilor

diferite alternative de petrecere a timpului liber: *“Și de factorii materiali, că dacă ai cu ce poți să-i respecți dorința, dar dacă nu există posibilități. De exemplu, dacă ei vor să meargă la un film dar nu avem bani, când am primit banii, nu mai este filmul respectiv”*

- exprimarea opiniei și ascultarea acesteia sunt componente care se pot aplica

Educatorii declară că la nivelul centrului de plasament sunt utilizate metode de consultare a copilului atât la nivel individual cât și de grup și în cadrul Consiliului Copiilor. Ei consideră că, pentru a-și exprima opinia, copilul trebuie încurajat, trebuie creat un cadru în care el să se exprime liber (*“Îl încurajezi să își spună opinia”*).

Specialiștii sunt de acord asupra faptului că exprimarea unei opinii de către copil și ascultarea acesteia de către personal sunt componente aplicabile și aplicate în centrul de plasament. Participarea copilului la luarea unei decizii sau consultarea acestuia în cazul luării unor decizii nu se realizează deoarece copiii sunt tratați ca simpli beneficiari ai serviciilor, iar deciziile se iau la un nivel mai înalt de către cei care știu ce este cel mai bine pentru copii și care asigură o cheltuie eficientă a banului public: *“Primele două componente, astea sunt foarte aplicabile, chiar dacă ție nu îți place dar este cineva acolo care îți spune: da, știu că nu este așa cum ți-ai dori, dar hai să vedem cum putem să facem ca situația asta să fie mai tolerabilă pe când dreptul de a avea o opinie și de a fi-o asculta că n-o să se întâmple exact cum ți-ai dori asta nu se întâmplă nici în familie”.*

Decidenții declară că dreptul copilului la libera exprimare a opiniei este strâns legat de dreptul acestuia de a fi informat, de a dispune de toate informațiile necesare pentru a-și putea exprima opinia într-o anumită situație: *“Da, cred că acesta este un lucru foarte important. Fiecare copil să i se explice, să i se dea toate informațiile legate de domeniul respectiv. Deci ce se întâmplă într-un caz și ce se întâmplă în celălalt caz pentru ca să poată să-și exprime opinia în cunoștință de cauză.”*

De asemenea, decidenții declară că acest drept al copilului este dificil de implementat, în cadrul sistemului de protecție fiind necesare proceduri de lucru și o perioadă de implementare de la angajat la angajat și de la copil la copil: *“Este aplicabil, dar trebuie resurse. Cum aplicăm lucrul acesta, cât de mult? Sunt țări în care efectiv pe aplicarea acestui drept lucrează 7 ani și procesul este foarte greu... În primul rând este vorba de a crea un sistem de implementare a acestui drept, acest drept într-un centru se transformă în niște comportamente ale angajaților, aceste comportamente trebuie formalizate în proceduri care reprezintă un comportament formalizat de dorit, pe urmă trebuie creat un sistem de monitorizare, de urmărire a corespondenței dintre proceduri și comportamente și oamenii să învețe, practic trebuie să cerem un feedback că acele comportamente se fac, prin rapoarte, observare, existența unor interacțiuni în care se face lucrul acesta proceduri și atunci am văzut ce se poate schimba, practic, este un proces lucrul acesta”.*

De asemenea, alături de procedurile de lucru, o importanță deosebită o are, în opinia decidenților, crearea unui cadru în care copilul să se poată deschide, să se simtă în siguranță și să aibă încredere că opiniile sale vor fi ascultate și luate în considerare.

- situații în care adultul decide unilateral

Educatorii consideră că situațiile în care adulții ar putea decide unilateral sunt situațiile în care copilul refuză un anumit tratament necesar pentru îmbunătățirea stării

lui de sănătate sau atunci când copilul refuză să meargă la școală. Educatorii apreciază faptul că, în aceste situații, copiii nu pot discerne care sunt consecințele pe termen lung ale deciziei lor, fiind necesară intervenția adulților pentru soluționarea acestor situații chiar și fără consimțământul sau consultarea copiilor.

Specialiștii sunt de părere că există și situații în care adulții ar putea decide unilateral cu privire la situația copilului, fără a (mai) asculta opinia acestuia, cu condiția de a explica copilului care sunt motivele și care sunt demersurile ce urmează a fi efectuate cu privire la persoana sa. Acesta este un mod de a determina pe copil să accepte mai ușor deciziile ce se vor lua cu privire la persoana sa, chiar dacă el nu și-a dat consimțământul sau nu este de acord cu măsurile propuse. Specialiștii disting mai degrabă între anumite categorii de copii decât între situații date. Astfel, în opinia specialiștilor, cazurile în care adulții ar trebui să ia decizii unilaterale fără consultarea copiilor sunt: cazul copilului foarte mic, aflat în imposibilitate de a-și exprima opinia, cazul copiilor cu boli mintale, care, de asemenea, nu își pot exprima opinia sau nu au discernământul necesar pentru aceasta, cazul copiilor cu tuburări de comportament pentru care este necesară limitarea contactului sau întreruperea relațiilor cu anturajul cu care are efecte negative asupra acestora, pentru protejarea interesului lor superior chiar și împotriva voinței lor.

Asemenea educatorilor, decidenții consideră că în situația în care copilul este bolnav și trebuie să urmeze un tratament medical este necesară intervenția adultului chiar și împotriva voinței copilului.

Vârsta este sau nu un criteriu obligatoriu pentru ascultarea copilului?

Educatorii consideră că vârsta constituie o variabilă în funcție de care opiniile copilului pot fi ascultate: *“Depinde de ce vârstă are copilul că nu poți cere de la un copil de 4 ani dreptul la liberă exprimare, pentru că nu are discernământ, dar la unul de 16 ani, da.”* Ei sunt de părere că un copil poate fi ascultat în adolescență când își poate forma o opinie.

Specialiștii au exprimat diferite opinii în ceea ce privește vârsta de la care copilul își poate formula o opinie și la care aceasta poate fi ascultată. De asemenea, ei consideră că opinia poate fi exprimată chiar prin comportamentul nonverbal, în cazul în care copilul nu comunică verbal. Alte criterii menționate de specialiști sunt cele referitoare la gradul de maturitate a copilului și la nivelul său de inteligență. Acestea sunt însă apreciate tot de către adulții care intră în contact cu copii și depinde de disponibilitatea lor de a aprecia măsura în care un copil are discernământul necesar pentru exprimarea unei opinii sau nu. De asemenea, specialiștii consideră că vârsta se corelează cu tipul de decizie în care este implicat copilul: pentru copilul mai mic este vorba de deciziile mai ușoare legate de viața de zi cu zi, dar pentru luarea unor decizii mai serioase, legate de luarea unei măști de protecție față de copil este necesar ca acesta să aibă o anumită vârstă pentru a înțelege situația în care se află și pentru a putea aprecia consecințele pentru viitor ale opiniei sale.

Persoanele cu funcție de decizie consideră că opinia copilului poate fi exprimată de la orice vârstă de către copil, chiar de când copilul este foarte mic. Rămâne, în opinia lor, doar ca adultul să fie suficient de deschis

pentru a percepe semnalele transmise de copil referitor la diferite situații: *“De la orice vârstă. Încă în fața de sugar copilul formulează niște opinii: râde când vede ceva legat de părinți, legat de oameni, legat de mâncare, legat de orice ... De la orice vârstă cred că trebuie implicați dacă știi, e important să vezi care este opinia copilului să poți să o cunoști nu doar din exprimarea verbală ci și din alte semne și să decizi dacă să o iei în calcul și să decizi dacă e importantă pentru decizie. Adică să ai întrebarea aceea, adică copilul acesta ce vrea? Și dacă nu se poate asta este, dar să te întrebi și să fii deschis.”*

Motivele pentru care ar trebui ascultați copiii

Educatorii consideră că ascultarea copiilor crează premisele unei mai bune comunicări cu aceștia, copiii fiind dispuși ulterior să asculte îndemnurile și sfaturile educatorilor.

Specialiștii consideră că ascultarea copiilor este importantă pentru dezvoltarea personalității lor, pentru a le spori încrederea în forțele proprii. De asemenea, prin atribuțiile lor, au obligația de a asculta opinia copilului atunci când propun o măsură de protecție specială față de el. Pentru specialiști, aplicarea acestui drept crează și conflicte cu alte articole ale legii. De exemplu, copilul poate să refuze să-și vadă părinții, iar specialistul este obligat, potrivit legii, să asigure păstrarea relațiilor copilului cu familia naturală, iar în aceste situații copilul trebuie consiliat pentru a accepta vizitele părinților, chiar dacă nu își dorește.

Decidenții consideră că beneficiile ascultării copiilor sunt de a învăța copilul modalitatea prin care se ia o decizie, de a-i spori încrederea în forțele proprii, de a realiza individualizarea copilului și conștientizarea propriei identități diferite de a celorlalți, care să-i asigure o mai bună adaptare la mediu. Decidenții nu menționează beneficii sau constângeri pentru munca lor, lucru ce poate fi interpretat ca o interiorizare a rolurilor și responsabilităților pe care aceștia le au.

CONCLUZII

Acest articol prezintă o analiză a opiniilor copiilor și angajaților din sistemul de protecție a copilului cu privire la dreptul copilului la exprimare liberă a opiniei și la participare la modalitățile de exercitare a acestui drept.

Analiza datelor obținute în urma focus grupului cu copii relevă preocupările acestora, problemele importante din viața lor, așa cum sunt percepute de ei, precum și modul în care ei percep atitudinea adulților față de opiniile lor. Se poate observa că opiniile copiilor cu privire la modul în care subțrați de adulți sunt diferite, ei sunt fie mulțumiți, fie nemulțumiți, în funcție de situație.

Focus grupurile cu educatorii, specialiștii și, respectiv, persoanele cu funcție de decizie au relevat opinii diferite în funcție de statut, formare profesională și experiențele pe care aceștia le au în munca lor cu copiii.

Modificările legislative realizate în cadrul procesului de reformare a sistemului de protecție a copilului au adus modificări atât în practicile de protecție a copilului cât și în atitudinile angajaților față de drepturile copilului. Practicile existente, bazate pe îngrijirea și asigurarea nevoilor de bază ale copilului, au fost înlocuite cu sisteme noi de lucru bazate pe metodologii ce au în centru copilul ca persoană, nevoile acestuia și interesul său superior.

Atitudinile angajaților din sistemul de protecție față de dreptul copilului la libera exprimare a opiniei și la participare sunt o premisă pentru aplicarea acestuia în beneficiul copiilor din sistemul de protecție a copilului.

BIBLIOGRAFIE

- ANPDC, UNICEF (2006). *Manual pentru implementarea Legii nr.272/ 2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului*, Vanemonde, București.
- Alderson, P. (2000). *Young Children's Rights: Exploring Beliefs, Principles and Practices*, Jessica Kingsley, London.
- Hart, R. (1992). *Children's Participation – From Tokenism to Citizenship*, UNICEF International Child Development Centre Spedale degli Innocenti Florence, Italy.
- James, A., Jenks, C. & Prout, A. (1998). *Theorizing Childhood*, Polity Press, Cambridge.
- James, A. & James, A. (1999). Pump Up the Volume: Listening to Children in Separation and Divorce, *Childhood*, 6(2), pp.189-206, Thousands Oaks and New Delhi, Sage Publications, London.
- James, A. & Prout, A. (1997). Constructing and Reconstructing *Childhood: Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood*, Routledge Falmer, London and New York (vol. Children in Charge 12).
- Mayall, B. (2000). The Sociology of Childhood, *The International Journal of Children's Rights*, 8, pp. 243-259.
- Ministerul muncii, solidarității sociale și familiei - Autoritatea națională pentru protecția copilului și adopție, Ordinul 21/2004 al Secretarului de Stat al Autorității Naționale pentru Protecția Drepturilor Copilului privind Standardele minime obligatorii privind serviciile pentru protecția copilului de tip rezidențial, publicat în: Monitorul Oficial nr. 222 din 15 martie 2004.
- Parlamentul României, Ordonanța nr.26/1997 privind protecția copilului aflat în dificultate, republicată în Monitorul Oficial nr. 276/24 iulie 1998.
- Smith, A., Taylor, N. & Tapp, P. (2003). *Rethinking, Children's Involvement in Decision Making after Parental Separation*, Sage Publications, Thousand Oaks and New Delhi, 10(2), p. 201-216.
- Stativa, E. (2000). *Cercetarea abuzului asupra copilului în instituțiile de protecție socială din România – Raport preliminar*.
- Thomas, N. & O'kane, C. (1999). Experiences of Decision-Making in Middle Childhood: The Example of Children 'Looked After' By Local Authorities, *Childhood*, 6 (3), pp.369-387, Thousands Oaks and New Delhi, Sage Publications, London.
- *** Convenția ONU cu privire la drepturile copilului
- *** Legea nr. 272/ 2004 cu privire la protecția și promovarea drepturilor copilului, publicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 557 din 23 iunie 2004.
- *** www.mmssf.ro – consultat în 26.06.2010

PERCEPȚIA DEȚINUȚILOR RECIDIVIȘTI DIN PENITENCIARUL ORADEA CU PRIVIRE LA CAUZELE PERSISTENȚEI COMPORTAMENTULUI LOR INFRAȚIONAL

Gabriel Țica, Penitenciarul Oradea

ABSTRACT

For many reasons, those people who finish the imprisonment, are vulnerable in relation to the challenges of social life. Most times, these people come back to commit antisocial acts, due to the lack of a coherent social policy for their welfare after leaving prison. To limit the phenomenon of criminal recidivist is important to know the prisoners perception about factors that they deemed responsible for their persistence in deviant social networks. The paper aims to explore these causes and present them in a way that can lead to proposing solutions to reduce criminal recidivism rate.

Keywords: recidivism, social exclusion, inmates.

INTRODUCERE

Persoanele care termină de executat pedepse cu închisoarea sunt, din multe considerente, vulnerabile în raport cu provocările vieții sociale. Aproximativ jumătate din persoanele care au fost puse în libertate după expirarea pedepsei cu închisoarea ajung din nou în penitenciar ca urmare a persistenței comportamentelor infracționale. Acest fapt indezirabil ridică serioase semne de întrebare cu privire la cauzalitatea repetării unor acte antisociale. Răspunsurile oferite la o astfel de întrebare pot cunoaște diferențe în funcție de disciplina științifică (sociologie, psihologie, criminologie etc.) din perspectiva căreia se abordează acest fenomen ori a teoriilor științifice existente (a anomiei, a subculturilor deviante, a etichetării etc.). Indiferent de tipul abordării cauzalității fenomenului de recidivism infracțional, trebuie avută în vedere cunoașterea acestor factori de cauzalitate în vederea conturării de soluții viabile pentru prevenirea acestui tip de delincvență. Importanța socială a temei este legată și de costurile sociale ridicate ale perpetuării unei astfel de stări de fapt, ca urmare a inexistenței unei strategii antirecidivă care să conducă la diminuarea ratei recidiviștilor. Datorită complexității și specificității acestui fenomen este necesară o abordare riguroasă din punct de vedere științific, respectiv o bună cunoaștere teoretică a fenomenului, dar și o adaptare corespunzătoare a metodologiei de cercetare la universul investigat. În privința teoriei referențiale, am optat pentru teoria excluziunii sociale, potrivit căreia cauza principală a recidivismului infracțional este fenomenul de excluziune socială care se manifestă după ieșirea din închisoare asupra foștilor condamnați. Aceștia sunt excluși (manifest sau voalat) de la o serie de acțiuni sociale care ar putea converge spre reintegrarea lor socială, fapt care îi determină să găsească alte rute existențiale, cel mai adesea antisociale.

ÎNTREBAREA DE CERCETARE

Întrebarea de cercetare este: care sunt percepțiile deținuților recidiviști cu privire la cauzele persistenței comportamentului lor infracțional?

CADRUL CONCEPTUAL

Conceptele cu care am operat în cadrul acestei cercetări au fost cel de recidivism și cel de excluziune socială. Presupun că între aceste două variabile, există o relație de interdependență, în sensul că, variabila dependentă este fenomenul de recidivism infracțional, iar variabila independentă este excluziunea socială.

Recidivismul

Termenul de recidivă infracțională are mai degrabă un caracter juridic decât unul sociologic.

În limbaj comun (Webster's dictionary), recidivismul este definit ca fiind tendința de a reveni la un model comportamental infracțional anterior.

În limbaj științific, există mai multe versiuni de definire ale recidivismului. Astfel, recidivismul este definit ca fiind: "reîncarcerarea și izolarea condamnaților prin intermediul sancțiunilor penale" (Broadhurst et al. 1998, p. 85); "rearestarea foștilor condamnați după expirarea unei pedepse cu închisoarea" (Kim et al., 2007, p. 437); "o faptă delictuală care este subsecventă unei infracțiuni judecate" (Schwalbe, Fraser și Day, 2007, p. 351); "o reîntoarcere în închisoare ca urmare a violării supravegherii postdetenție și/ori a unei noi condamnări" (Pettus și Severson, 2006, p.210); "fie o nouă rearestare, fie revocarea supravegherii" (Kubiak, 2004, p. 427).

Vom considera recidivismul ca fiind situația juridică în care o persoană este încarcerată în penitenciar pentru comiterea unei noi infracțiuni care atrage starea de recidivă.

Excluziune socială

Conceptul de excluziune socială cunoaște diferite definiții. Una dintre acestea, cu un grad mai mare de generalitate, este "situația în care se pot afla oameni ori arii populaționale care suferă de mai multe probleme interconectate precum, șomaj, sărăcie, venituri scăzute, lipsa locuinței, rată ridicată a criminalității, sănătate precară și dificultăți de ordin familial" (Report by the Social Exclusion Unit). Excluziunea socială este un concept mai cuprinzător decât sărăcia, deoarece include nu numai lipsa mijloacelor materiale ci și imposibilitatea de a fi inclus în diferite "rețele" sociale, economice, politice și culturale. Pe lângă deficitul de venituri, excluziunea socială presupune și un deficit de participare

normală la viața cotidiană și activitățile sociale sub multiple forme. O altă definiție a excluziunii sociale este aceea de “incapacitate/eșec de integrare a unei persoane sau grup în unul sau mai multe (sub)sisteme: sistemul democratic și legal, care presupune integrare civică; piața muncii, care promovează integrarea economică; sistemul statului bunăstării, care promovează ceea ce poate fi numit drept integrare socială; sistemul familiei și comunității, care promovează integrarea interpersonală” (Zamfir și Stănescu, 2007, p. 240).

Operaționalizarea conceptului de excluziune socială, în acord cu fenomenul recidivismului infracțional, a condus la obținerea a 5 dimensiuni relevante: ocupațională (integrarea pe piața muncii), locativă, familială, interpersonală (atât cu persoane fizice cât și cu reprezentanții instituțiilor). În literatura de specialitate mai sunt prezente două dimensiuni ale conceptului de excluziune socială, respectiv cea educațională și cea sanitară, ambele fiind nesemnificative în cercetarea de față întrucât subiecții sunt la o vârstă, adesea, prea înaintată de a mai putea fi incluși în procesul de școlarizare, iar excluziunea de la sănătate are o tangență nesemnificativă cu reapariția comportamentului infracțional.

CERCETAREA

Pentru cunoașterea percepției deținuților cu privire la cauzele persistenței comportamentului lor infracțional am conturat un design de cercetare caracterizat prin: studiu de teren (bazat pe interacțiunea cu subiecții investigați); metoda de cercetare este ancheta sociologică; metoda de culegere a datelor este chestionarul; analizele sunt de tip calitativ; se va face apel la date de tip preponderent transversal; rezultatele urmărite în cadrul cercetării sunt cu precădere de ordin exploratoriu; nivelul reprezentativității este ridicat pentru spațiul carceral al Penitenciarului Oradea și relativ scăzut pentru întreaga populație carcerală din România.

Unitatea de analiză a fost alcătuită din totalitatea deținuților recidiviști condamnați din Penitenciarul Oradea, la data de 25 august 2009, respectiv 176 de persoane. Unitatea de înregistrare a fost persoana care s-a regăsit în acest grup de deținuți și care a fost investigată prin aplicarea chestionarului. Din diferite motive (refuz, probleme psihice, transfer), au putut fi aplicate 153 de chestionare. Înainte de completarea chestionarului, deținuților investigați li s-au prezentat: motivele cuprinderii în cercetare, descrierea sumară a cercetării, existența anonimatului și confidențialității datelor recoltate și stabilirea coordonatelor în care va avea loc completarea chestionarului. Chestionarele au fost autoadministrate pentru deținuții cu avut un nivel de școlarizare ridicat și administrate prin intermediul unui

operator de anchetă pentru cei care au dificultăți cu scris-cititul ori de comunicare sau înțelegere. Cele 153 de chestionare au fost aplicate în perioada 26.08.2009 – 31.08.2009. Datele obținute au fost implementate și prelucrate în programul informatic SPSS (Statistical Package for the Social Sciences). După finalizarea acesteia, ținând cont de faptul că majoritatea scalelor sunt nominale și ordinale, am trecut la etapa prelucrărilor statistice, respectiv la construirea tabelelor de frecvență care să fie utile în construirea graficelor, interpretarea datelor, iar mai apoi în formularea de concluzii.

Itemii din chestionar au urmărit: surprinderea anumitor situații din trecutul imediat al punerii în libertate după expirarea pedepselor anterioare cu închisoarea; indicarea cauzelor pe care recidiviștii le consideră răspunzătoare pentru statutul lor infracțional; prezentarea obstacolelor pe care aceștia le apreciază că vor fi întâmpinate în procesul de reinserție socială.

REZULTATE

Primul set de itemi a avut ca obiectiv cunoașterea unor aspecte ale vieții sociale care au concurat într-o măsură mai mare sau mai mică la reinserția socială. Fiecare latură socială analizată a fost operaționalizată cu ajutorul unor indicatori, așa cum se poate observa în *Figura 1*, cu scopul de a observa existența anumitor fenomene de excluziune.

În privința *excluziunii ocupaționale* (pe piața forței de muncă) sesizăm următoarele: nu toți cei eliberați din penitenciar și apți de muncă (8,5%) și-au căutat un loc de muncă după ce au ieșit din închisoare; mai bine de un sfert dintre respondenți (28,1%) afirmă că au întâmpinat probleme la angajare; mai bine de o cincime dintre cei investigați (20,3%) au spus că au fost acceptați de angajatori și angajați cu unele rezerve.

Indicatorii referitori la *calitatea locuirii* relevă că: 5,9% dintre cei eliberați nu au avut unde să locuiască după liberare; 19% au avut nevoie de o locuință socială, dintre aceștia doar 6,5% reușind să o și obțină; pentru 18,3% locuința nu avea confortul necesar.

Surprinderea unei eventuale *excluziuni familiale* s-a realizat prin doi indicatori care au arătat că: 6,5% dintre respondenți nu au fost reprimiți cu toată căldura de familie; 31,6% au avut unele dificultăți în a se căsători datorită trecutului de deținut.

Indicatorii care au urmărit o potențială excluziune prin intermediul *relațiilor interpersonale* au indicat că: 12,4% dintre cei eliberați au avut unele probleme de acceptare din partea vecinilor; 15,7% dintre cei puși în libertate au avut probleme în reluarea relațiilor cu prietenii; 32% dintre cei investigați au simțit că sunt dezavantajați de reprezentanții instituțiilor statului datorită statutului de fost deținut.

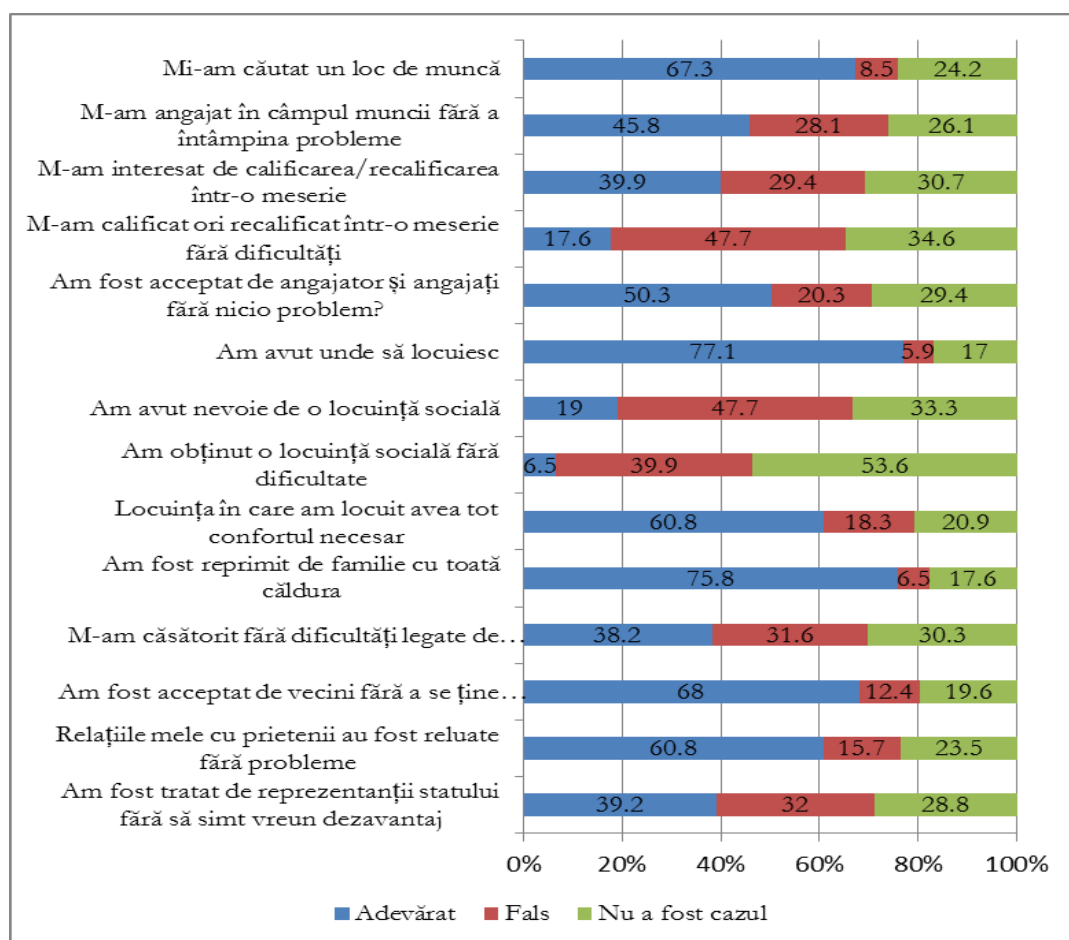

Fig. 1. Aprecierea anumitor aspecte ale vieții sociale după punerea anterioară în libertate

Pentru cunoașterea percepției deținuților recidiviști cu privire la cauzele persistenței lor în câmpul infracțional, aceștia au dat răspunsuri care se regăsesc centralizate în Figura 2. Constatăm că: aproape jumătate dintre respondenți (47,8%) cred în mare ori foarte mare măsură că de vină este comportamentul de tip infracțional al recidiviștilor; majoritatea recidiviștilor (59,2%) consideră în mare și foarte mare măsură că anturajul este favorizant pentru a recidiva; aproape jumătate (49,7%) susțin că nivelul educațional scăzut contribuie la revenirea în penitenciar; mai bine de un sfert dintre cei chestionați (28,8%) indică familia ca fiind un factor de “recădere” în comiterea de acte antisociale; aproximativ jumătate dintre recidiviști (50,9%) cred că greutatea obținerii unui loc de muncă este în măsură să conducă la recidivă infracțională; aproape două treimi dintre cei investigați susțin că un rol semnificativ în menținerea statutului de recidivist revine

consumului de alcool; sărăcia este apreciată de cei mai mulți condamnați ca fiind un element esențial al persistenței lor în rândul recidiviștilor; mai bine de jumătate dintre respondenți cred că într-o mică sau foarte mică măsură se ajunge la recidivă din cauza dorinței de îmbogățire rapidă; lipsa ajutorului din partea statului după ieșirea din închisoare este percepută de aproximativ jumătate dintre cei chestionați că are o contribuție mare ori foarte mare în comiterea de noi acte antisociale; cam o treime dintre deținuți (33,1%) apreciază că eticheta de “pușcăriaș” are relevanță în continuarea obiceiurilor delincvențiale; majoritatea recidiviștilor (63,2%) afirmă că în mică ori foarte mică măsură, confortul din închisoare contribuie la menținerea unui status infracțional; cei mai mulți respondenți apreciază că recidivează într-o măsură mică ori foarte mică datorită incapacității lor de adaptare la cerințele vieții sociale.

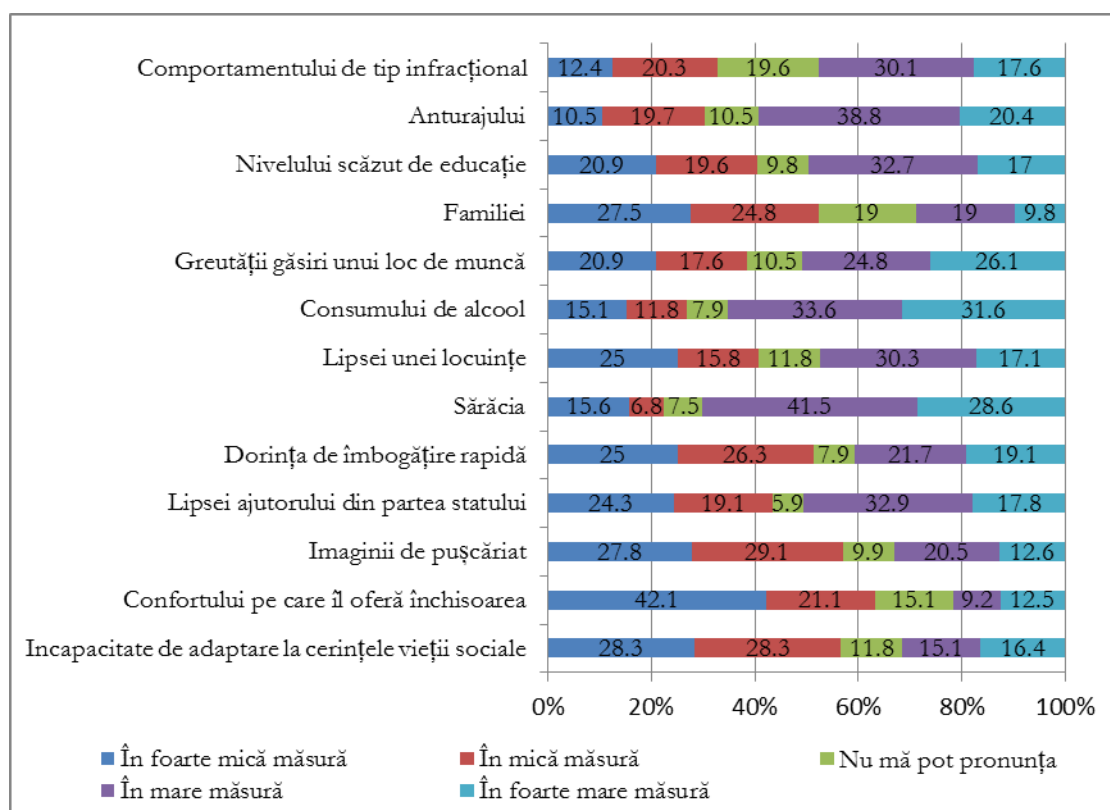

Fig. 2. Aprecierea motivelor pentru care deținuții ajung să recidiveze din punct de vedere infracțional

Anticiparea viitoarelor bariere care vor sta în calea reabilitării și reinserției sociale a foștilor condamnați sunt redată în Figura 3. Putem observa că: o treime dintre respondenți (34%) cred într-o măsură mare sau foarte mare că un impediment în procesul de reintegrare socială va fi rezolvarea unor probleme prin intermediul instituțiilor statului; doar o zecime dintre respondenți apreciază că relaționarea cu semenii va fi o barieră în reabilitarea lor; aproape un sfert dintre recidiviști, consideră că într-o mare sau foarte mare măsură,

problemele familiale pot împiedica reinserția în comunitate; mai bine de un sfert dintre respondenți susțin că probleme de ordin locativ pot fi o problemă de adaptare la viața socială; aproape jumătate dintre condamnați indică faptul că găsirea unui loc de muncă poate fi un obstacol greu de trecut; mai bine de jumătate dintre cei chestionați afirmă că lipsa banilor de trai va constitui o dificultate întâmpinată după punerea în libertate.

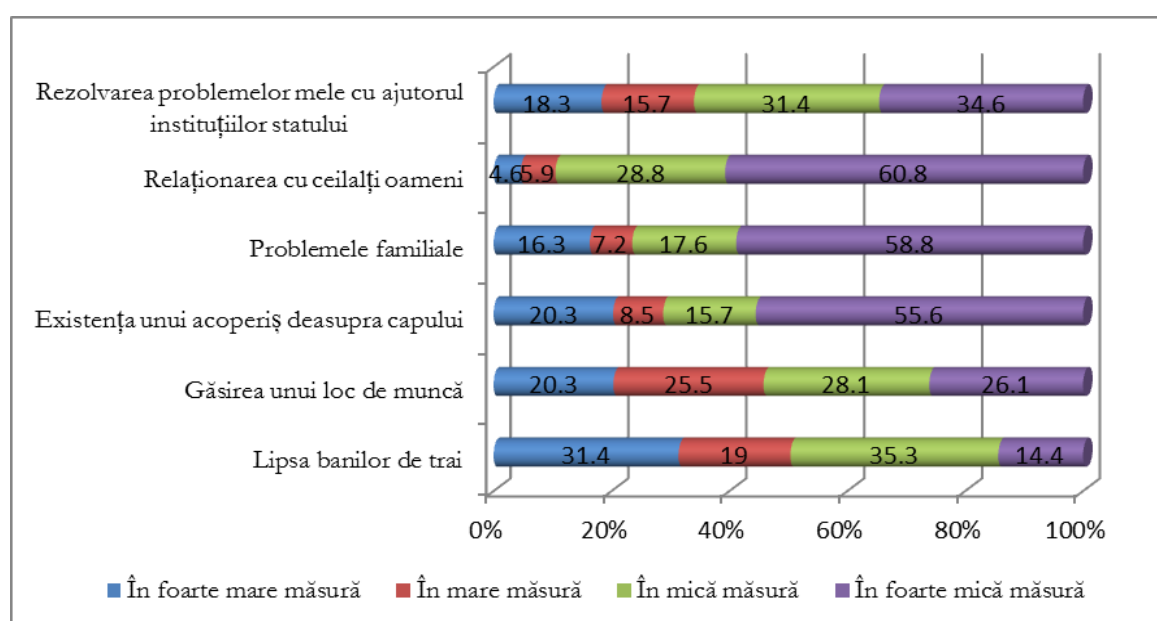

Fig. 3. Aprecierea obstacolelor care vor interveni în procesul de reintegrare socială imediat după punerea în libertate

CONCLUZII

Referitor la eventualele fenomene de excluziune pe care foști recidiviști le-au trăit (conform Figurii 1), se poate spune că acestea au fost resimțite diferit pe diverse paliere ale socialului. Astfel, cele mai ridicate valori (la aproape o treime dintre respondenți), s-au înregistrat în excluziunea interpersonală afișată de reprezentanții instituțiilor statului, a excluziunii la căsătorie și a integrării pe piața forței de muncă. Scoruri mai scăzute au fost observate în privința excluziunii locative. Cele mai mici valori au fost constatate în ceea ce privește excluziunea din partea familiei de origine, a grupului de vecini și prieteni.

Opiniile deținuților recidiviști despre cauzele datorită cărora comit acte antisociale și se reîntorc în închisoare (Figura 2) sunt cel mai adesea sărăcia, anturajul, consumul de alcool și lipsa ajutorului din partea statului pentru o reintegrare socială eficientă. Motivele cele mai rar întâlnite pentru menținerea statutului de recidivist sunt legate de familie, confortul oferit de închisoare și incapacitatea de adaptare la cerințele vieții sociale. Scoruri medii privind cauzele comportamentului infracțional au fost înregistrate în privința imaginii de "pușcăriaș", dorinței de îmbogățire rapidă, lipsei unei locuințe, greutății găsirii unui loc de muncă, nivelului scăzut de educație și comportamentului tipic infracțional.

Părerile condamnaților recidiviști despre obstacolele pe care ei cred că le vor întâmpina odată cu punerea în libertate (Figura 3) sunt pentru aproximativ jumătate dintre ei, legate de lipsa banilor de trai și găsirea unui loc de muncă. Într-o măsură mai mică, alte bariere în reluarea vieții sociale sunt: rezolvarea problemelor prin intermediul instituțiilor statului, existența unei locuințe și probleme de ordin familial.

Putem concluziona că o parte dintre deținuți care sunt puși în libertate sunt supuși uneori diferitelor forme de excluziune socială care le bazează accesul la surse licite de existență. În asemenea condiții, se creează premise

favorabile identificării unor soluții existențiale ilicite și implicit comiterea de noi fapte infracționale.

Soluțiile cele mai indicate pentru prevenirea riscului de recidivă în rândul foștilor deținuți, țin de elaborarea unei strategii naționale de asistare și îndrumare a acestui segment populațional, astfel încât să fie depășite toate formele de excluziune socială, pentru recuperarea acestor persoane și includerea lor în rețele prosoziale.

BIBLIOGRAFIE

- Broadhurst, R., Maller, R., Maller, M. & Duffecy, J. (1998). Aboriginal and nonaboriginal recidivism in western Australia: a failure rate analysis, *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 25, pp. 83 - 108.
- Kim, D.Y., Spohn, C. & Foxall, M. (2007). An Evaluation of the DRC in the Context of Douglas County, Nebraska A Developmental Perspective, *The Prison Journal*, 87(4), pp. 434-456.
- Kubiak, S. (2004). The effects of PTSD on treatment adherence, drug relapse, and criminal recidivism in a sample of incarcerated men and women, *Research on Social Work Practice*, 14, pp. 424 - 433.
- Pettus, C. & Severson, M. (2006). Paving the way for effective reentry practice: the critical role and function of the boundary spanner, *The Prison Journal*, 86(2), pp. 206-229.
- Schwalbe, C., Fraser, M. & Day, S. (2007). Predictive Validity of the Joint Risk Matrix With Juvenile Offenders, *Criminal Justice and Behavior*, 34(3), pp. 348-361.
- Zamfir, C. & Stănescu, S. (2007). *Enciclopedia dezvoltării sociale*, Editura Polirom, Iași.
- Report by the Social Exclusion Unit, Disponibil la: http://www.housing.infoxchange.net.au/library/ahin/housing_policy/items/00054-upload-00001.pdf
- Webster's dictionary, online version <http://www.webster-dictionary.org>

SECȚIUNEA 6. ORIENTĂRI INOVATIVE ÎN EDUCAȚIA FORMALĂ ȘI NONFORMALĂ

METODE ȘI TEHNICI ALE ÎNVĂȚĂMÂNTULUI UNIVERSITAR ROMÂNESC. POPULARITATEA ȘI ATRACTIVITATEA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI NETRADIȚIONAL ÎN UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI CLUJ-NAPOCA

Teodora Capota, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca

Ioana Suci, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca

ABSTRACT

"Education and Training" is one of the main areas around which EU policies are built. In this context, one of the routes on which it operates is lifelong learning, a direction to which the national education policies subscribe. However, scientific and technological innovations and changes experienced by the society have a strong impact on the educational process, so that higher education institutions call on modern methodologies and technologies for learning, adopting e-learning systems and learning activities in the field of professional training which is readjusted according to the current requirements of the labor market. This paper is a study regarding the methods and techniques of modern university education. Given its rather complex issues, the approach will consist of two parts: the first revolves around the European policies for continuing education and training targeting the academic environment, the ways in which they are reflected in current national policies and the strategies of the Babeș-Bolyai University for adapting its educational offer to the European trend; the second part is an explanatory research approach aiming to identify the degree of popularity and attractiveness of these programs, generically referred to as the "non-traditional education" of the Babeș-Bolyai University (Distance Learning, Continuing Education, Lifelong Learning) among those to whom they are addressed.

Keywords: nontraditional education, national policy on education, social change, learning technologies, training methodologies, attractiveness of educational programmes

Pentru că, printre altele, apare necesitatea adaptării la piața forței de muncă, o piață în continuă schimbare, universitățile zilelor noastre își revizuiesc oferta educațională incluzând o paletă largă de tipuri și moduri de desfășurare a procesului de predare-învățare. Una dintre întrebările care se ridică ar fi nu atât "ce se oferă?", ci mai degrabă "cui se oferă?"

FORMELE ÎNVĂȚĂMÂNTULUI NETRADIȚIONAL. CONSIDERAȚII TEORETICE

La nivel conceptual apare necesitatea de a distinge între *învățământul tradițional* și *învățământul netradițional* sau *alternativ*. Prin extensie, unele abordări teoretice fac referire la *studenți tradiționali* și *studenți netradiționali* (Hughes, 2000). "Învățământ netradițional" presupune "orice formă de educație furnizată în formate diferite de cele tradiționale-învățământ cu frecvență, la zi (*fulltime sequence of daytime courses*) și care se adresează persoanelor care au depășit vârsta tipică studenților care urmează cursurile învățământului superior - aprox. 18-23 de ani" (Collins și O'Brien, 2003). Între programele educaționale oferite de Universitatea Babeș-Bolyai (UBB) se numără și cele încadrate în formele de *învățământ la distanță*, *formare continuă* și *învățare pe tot parcursul vieții*, concepte reunite sub numele de *învățământ netradițional*. Având în vedere haosul terminologic care grăvează în jurul conceptelor cu care operăm, se impune o scurtă clarificare.

Învățământul la distanță

Procesul de predare-învățare prin corespondență - *correspondence education* sau *correspondence study* (Froke, 1994) - reprezintă originile formei de învățământ astăzi numită *învățământ la distanță*. Apărut la sfârșitul anilor 1720 și reluat în Marea Britanie de către Isaac Pittman în anii 1840 sub forma unor cursuri stenografiate (Motamedi, 2001), învățământul prin corespondență se constituie într-o adevărată mișcare începând de la mijlocul secolului al XIX-lea, odată cu adoptarea acestui sistem în Statele Unite, Australia, Africa de Sud, Noua Zeelandă ș.a. Printre primele instituții care au îmbrățișat această formă de învățământ se numără: University of London din Marea Britanie în 1858, The Society to Encourage Studies at Home, fondată în 1873 la Boston, SUA; primele universități americane care utilizează învățământul prin corespondență sunt Illinois Wesleyan University și University of Wisconsin în anii 1874, respectiv 1892 (Motamedi, 2001). Tehnicile de predare prin scriere, care foloseau drept instrumente așa-numitele "texte de auto-însușire" (*self-instructional texts*), au constituit în acea perioadă, alături de "comunicarea student-profesor/tutore în scris", *învățământul prin corespondență*. (Holmberg, 1995, p. 3). Dezvoltarea serviciilor poștale și apariția imprimeriilor performante au facilitat răspândirea acestei noi forme de învățare, asigurându-i totodată succesul.

Demersurile de delimitare conceptuală întâmpină adesea dificultăți datorită inexistenței unui consens în ceea ce privește folosirea unui singur termen pentru ceea ce în limba română numim "învățământ la distanță". Astfel, în unele cazuri, termenul *distance learning* îl

înlocuiește pe cel de *distance education*, ambele desemnând o formă de învățământ care are drept caracteristică de bază un mod aparte de “furnizare a învățării”, echivalentă “studiului acasă” (*home study*) sau învățământului prin corespondență (Jarvis, 2002)¹. Alteori se fac însă diferențe între cele două, *distance education* referindu-se la orice formă de învățământ caracterizată de separarea în spațiu și/sau timp a profesorului de student², iar *distance learning* având accepțiunea de tip de învățare caracteristic programelor de învățământ la distanță sau altor situații în care persoana care predă și cea care învață nu au contact față-în-față. Cazul din urmă se referă deci la receptarea informațiilor, situație care impune existența unui concept-pereche care să desemneze furnizarea acestora (Collins și O'Brien, 2003). Astfel, predarea la distanță-*distance teaching* denotă activitatea instituției, în special a profesorilor sau tutorilor, în timp ce semnificația termenului “studiu la distanță” (*distance study*) ar trebui să se limiteze la activitatea studenților (Holmberg, 1995). Utilizarea termenului de *open learning* ca substituent al celui de *distance education* reprezintă o situație aparte. Holmberg (1995) subliniază faptul că folosirea frecventă a adjectivului “open”³ în contextul învățământului la distanță se datorează influenței puternice exercitate de către British Open University⁴, sensul utilizării fiind cel de accesibilitate și anulare a unor restricții. Cu toate că adesea învățământul la distanță este încadrat ca subcategorie a “învățării deschise”, această abordare este considerată a fi mai degrabă o interpretare eronată; în acest sens, “Dewal (1986) face anumite clarificări: *învățământul la distanță* se referă îndeosebi la modul de desfășurare a procesului de predare-învățare, în vreme ce *învățământul deschis*⁵ vizează schimbările structurale. O instituție care oferă programe de învățământ la distanță poate fi o instituție deschisă, dar nu în mod necesar. *Învățământul deschis* se referă la schimbările structurale pentru a sugera ideea de instituție deschisă: deschisă în ceea ce privește spațiul, timpul, conținutul învățării, modul de învățare etc. O instituție care prevede activități de predare la distanță poate fi de asemenea ‘închisă’” (Holmberg, 1995, pp. 4-5). Faptul că învățământul la distanță nu este nici sinonimul învățării deschise și nici o subcategorie a acesteia este “ [...] subliniat și de Foks⁶ (1987): învățarea deschisă este o stare de spirit. Aceasta reprezintă o abordare a planificării, construirii, pregătirii și susținerii cursurilor de către profesori, fiind tototdată un demers de selectare și folosire a strategiilor de învățare și a altor resurse de către studenți. Acest tip de abordare caută să asigure studenților, în măsura în care este posibil, controlul asupra conținutului și strategiilor de învățare, precum și o mai mare libertate de alegere” (Holmberg, 1995, p.5).

¹ engl.”mode of delivering learning”(Jarvis, 2002)

² studiul de față se referă la învățământul universitar; forma de învățământ la distanță nu este însă utilizată doar în context academic. În consecință, statutele de profesor, respectiv student pot fi înlocuite, spre exemplu, cu cele de trainer, respectiv cursant.

³ ro. “deschis, accesibil”

⁴ fondată în anul 1970, joacă un rol important în recunoașterea pe plan internațional a învățământului la distanță

⁵ aici este folosit termenul “open education”

⁶ lucrarea citată de Holmberg este Foks, J. (1987) *Towards open learning*. în Peter Smith & Mavis Kelly (Eds.), *Distance education and the mainstream*, Croom Helm, London.

Pentru a contura aria de întindere a conceptului de învățământ la distanță, Motamedi (2001) sintetizează viziunile lui Perry și Rumble (1987) și Keegan (1990)⁷, subliniind cinci criterii fundamentale de definire: a) separarea cvasi-permanentă a profesorului de student; b) implicarea unei instituții de învățământ în planificarea, dezvoltarea, furnizarea materialelor pentru învățare; c) utilizarea diferitelor mijloace tehnice, inclusiv a materialelor tipărite, casetelor video și/sau audio, sistemelor de videoconferință, audioconferință, a computerului prin sisteme software, World Wide Web, radio și televiziune; d) asigurarea comunicării bidirecționale (*two-way communication*); e) asigurarea unor întâlniri ocazionale față-în-față.

În ceea ce privește utilizarea mijloacelor electronice în procesul de predare-învățare, anii 1990 sunt caracterizați de răspândirea sistemului *e-learning* sub diferite forme (de ex. *virtual learning*, *online learning*, *distance learning*, *Web-based learning*) care implică componente precum: cărți electronice, biblioteci electronice, teste electronice, clase virtuale etc. (*e-books*, *e-libraries*, *e-tests*, *e-class-rooms*). Din punct de vedere cronologic, sistemele de învățare anterioare celui de *e-learning* au fost: *S-learning*⁸ –utilizează vorbirea ca mijloc primar de învățare- și *P-learning*⁹–bazat pe folosirea hârtiei (Collins și O'Brien, 2003). Internetul și World Wide Web-ul (www) sunt fenomenele tehnologice ale sfârșitului de secol XX. Răspândit în toate sectoarele mediului socio-economic, “web-ul” devine în scurt timp un mijloc de învățare-predare la distanță. Instrument educațional complex, *web-based training*-ul (WBT) reprezintă o variantă de abordare a învățării la distanță care susține transformarea a ceea ce se numește *computer-based training* (CBT) prin intermediul tehnologiilor și metodologiilor WWW, Internet și Intranet. (Waite și Humphrey, 2002).Termeni precum *Internet-based training*, *Internet-based instruction*, *web-based instruction*, *web-based learning* sunt similari celui de WBT, dar nu sinonimi. Una dintre caracteristicile fundamentale ale acestor sisteme este oferirea posibilității de a alege între două modele de desfășurare a procesului de predare-învățare: *modelul sincron* și *modelul asincron* (Collins și O'Brien, 2003). Prin extensie, se poate vorbi despre două tipuri de clase virtuale: 1) *Clasa asincronică* permite profesorilor și studenților să desfășoare activități de învățare în colaborare fără a fi online în același timp, competențele dezvoltate de acest model fiind capacitatea de analiză, sinteză, evaluare; instrumentele folosite sunt e-mail-ul, forumurile online. 2) *Clasa sincronă* reflectă mai bine modelul clasei tradiționale deoarece permite participarea online a studenților și profesorilor la sesiuni de discuții, întrebări, brainstorming, jocuri de rol și alte forme ale discursului academic (Waite și Humphrey, 2002). În acest caz, comunicarea profesor-student este bidirecțională și are loc în timp real. Unul dintre instrumentele utile pentru selectarea mijlocului tehnologic adecvat procesului de predare-învățare dorit este modelul ACTIONS. (*Access*, *Costs*, *Teaching* and *Learning*, *Interactivity* and

⁷ Cele două lucrări citate sunt: Perry, W. și Rumble, G. (1987). *A Short Guide to Distance Education*. International Extension, College.Cambridge, UK și Keegan, D. (1990). *Foundations of Distance Education*, Routledge, London.

⁸ Speech-learning

⁹ Paper-learning

User Friendliness, **O**rganizational Issues, **N**ovelty, **S**peed).¹⁰

Referitor la eficacitatea învățământului la distanță, Simonson (1997) subliniază faptul că această formă de învățământ poate fi la fel de eficientă ca și modelul tradițional, cu condiția ca metodele și tehnologiile să fie adecvate problemelor și sarcinilor de învățare. Analizând implicațiile învățământului interactiv la distanță în rândul studenților adulți¹¹, cercetarea lui Carter (2001) indică o percepție generală pozitivă în ceea ce privește cursurile desfășurate în acest format. Chestionarul aplicat a fost structurat în 6 secțiuni cuprinzând întrebări referitoare la: designul cursului, susținerea cursului, interacțiunea de pe parcursul desfășurării cursului și mijloacele tehnice utilizate.

Un studiu asupra eficacității învățământului interactiv bidirecțional la distanță realizat de Eastern Iowa Community College District susține ideea lui Simonson, accentuând faptul că nu există diferențe semnificative între performanțele academice ale studenților din interiorul campusului comparativ cu cele ale studenților din afara campusului (Motamedi, 2001).

Universitatea Babeș-Bolyai, prin programele universitare și postuniversitare de învățământ la distanță asigură tipuri de pregătire profesională precum: “calificări universitare superioare finalizate prin examene de licență sau diplomă, corespunzătoare formei de învățământ superior de lungă durată; specializări postuniversitare, inclusiv masterat și studii academice, finalizate prin diplome de studii postuniversitare; perfecționare postuniversitară finalizată prin certificate de absolvire; conversie profesională la nivel superior finalizată prin diplome sau certificate” (*Regulament de organizare a învățământului la distanță în Universitatea Babeș-Bolyai*, 2005, p.1)

Formarea continuă și învățarea pe tot parcursul vieții

Un prim pas al demersului de stabilire a granițelor conceptuale în cazul celor două forme de învățământ netradițional este cunoașterea termenului-umbrelă care acoperă sfera semnificațiilor termenilor *continuing education*¹² și *lifelong learning*, cu toate că uneori este utilizat ca sinonim al fiecăruia dintre cele două¹³. Așadar, *educația adulților*¹⁴ se referă la întregul corp de procese educaționale organizate, formale sau nu, oricare ar fi conținutul, nivelul, sau metodele folosite, urmate fie pentru a prelungi, fie pentru a înlocui educația inițială din școli, universități sau alte instituții, prin care persoanele considerate adulte de către societățile cărora le aparțin își dezvoltă capacitățile, își îmbogățesc cunoștințele, își perfecționează competențele tehnice sau profesionale ori le valorifică în cadrul unor noi contexte (Jarvis, 2002).

Abordările teoretice care vizează educația adulților pot fi grupate în patru perspective: 1] perspectiva tehnologică; 2] perspectiva psihologică; 3] perspectiva

ideologică; 4] perspectiva sociologică (Donlevy și Donlevy, 1998). În cele ce urmează prezentăm o scurtă expunere pentru fiecare dintre cele patru. 1] *Perspectiva tehnologică* cuprinde abordările care pun accent pe dezvoltarea competențelor viitorilor actori pe piața forței de muncă, susținând totodată nevoia de punere în valoare a rolurilor angajaților în contextele în care își desfășoară activitatea. Concentrate fie pe problematica echipelor de lucru auto-administrate, pe eficiența organizațională sau pe instruirea și dezvoltarea profesională a personalului, susținătorii acestei perspective își concentrează preocupările în jurul subiectelor legate de locul de muncă. Donlevy și Donlevy (1998) observă: “Watkins și Marsick (1993)¹⁵ schițează patru domenii cheie de învățare care trebuie să fie luate în considerare și dezvoltate în cadrul organizațiilor: sfera personală, învățarea în echipă, contextul organizațional și nivelul societal. Învățarea la nivel personal implică dezvoltarea abilităților și competențelor specifice locului de muncă; învățarea la nivelul echipei reclamă colaborare, abilități de rezolvare a problemelor, toleranță etc.; învățarea la nivel organizațional se bazează pe însușirea unei viziuni comune și a unei culturi care implică schimbările constructive; învățarea la nivel societal include dobândirea unor cunoștințe și competențe globale, precum și adoptarea unui comportament responsabil raportat la propriul mediu de viață.” 2] În cadrul *perspectivei psihologice*, diferitele abordări fac abstracție de problematicile legate de locul de muncă și de prioritățile organizaționale, concentrându-se mai degrabă pe dezvoltarea psihologică individuală ca element primordial în educația adulților. Se subliniază faptul că adulții își negociază o varietate de contexte personale și sociale. 3] *Perspectiva ideologică* face referire la rețeaua socioculturală complexă de judecăți, idei și supoziții care constituie cadrele personale și sociale de referință ale indivizilor. Analizele includ adesea critici adresate economiei și forțelor capitaliste care susțin relațiile inegale de putere în rândul diferitelor grupuri. Educația adulților, privită din perspectivă ideologică, pune accent pe problematica exercitării puterii, abuzurilor de putere, modului de distribuire echitabilă a puterii în rândul adulților. 4] *Perspectiva sociologică*, prin dimensiunea comunitară dezvoltată în special în Statele Unite, susține promovarea participării democratice la viața comunității, referindu-se la competențele educației adulților de stimulare a schimbării în cadrul societății moderne și la capacitățile de susținere a ordinii sociale. Astfel, comunitățile bine informate întreprind acțiuni profund raționale cu scopul de a dezvolta spiritul democratic, respectul pentru diferite culturi și pentru mediul înconjurător (Donlevy și Donlevy, 1998).

Termenul de *formare continuă*, folosit adesea ca sinonim pentru *educația adulților*, desemnează programele educaționale oferite persoanelor care au parcurs ciclurile educației formale, fiind centrate pe îmbunătățirea abilităților și cunoașterii în cadrul unor domenii de activitate specifice (Collins și O'Brien, 2003). Politicile naționale de educație se reflectă în reglementările instituțiilor de învățământ superior. Astfel, în programele de formare continuă ale Universității Babeș-Bolyai sunt

¹⁰ ro. “Acces, Costuri, Predare și Învățare, Interactivitate și Ușurință în utilizare, Probleme Organizaționale, Inovație, Viteză”.

¹¹ în cercetarea lui Carter, sunt considerați adulți persoanele care în momentul înscrierii la cursurile învățământului la distanță au împlinit minim vârsta de 25 de ani.

¹² ro “formare continuă”

¹³ ro “învățare pe tot parcursul vieții”

¹⁴ engl. “adult education”

¹⁵ se referă la lucrarea lui Watkins, K. și Marsick, V. (1993). *Sculpting the Learning Organization: Lessons in the Art and Science of Systematic Change*, Jossey-Bass, San Francisco.

incluse “toate formele de învățământ denumite netradiționale derulate la nivel de catedre, facultăți, centre, departamente sau Universitate, independent sau în parteneriat cu persoane fizice și instituții din mediul public sau privat care nu sunt integrate programelor de învățământ la nivel licență, master și doctorat” (*Reglementare privind organizarea și funcționarea activităților de formare continuă în Universitatea Babeș-Bolyai*, p.1). Formarea continuă, plasată în sfera dezvoltării profesionale, presupune: programe de conversie/ reconversie/ respecializare profesională, cursuri de perfecționare profesională, cursuri postuniversitare de specializare, cursuri postuniversitare de perfecționare, workshop-uri, școli de vară care au ca finalitate calificarea, specializarea, respecializarea, perfecționarea sau reconversia profesională. Modalitățile de desfășurare a programelor de formare continuă presupun întâlniri directe între formatori și cursanți prin intermediul cursurilor, workshop-urilor sau școlilor de vară și online, prin intermediul tehnologiilor e-learning. Punând în prim plan dimensiunea dezvoltării profesionale, viziunea UBB asupra formării continue se încadrează în perspectiva tehnologică.

În cazul *învățării pe tot parcursul vieții*, literatura de specialitate deosebește două tipuri de abordare a acestui proces: învățarea pe tot parcursul vieții, începând din frageda copilărie și până la vârste înaintate și, în sens mai restrâns, educația pe tot parcursul vieții având ca punct de pornire vârsta adultă (Collins și O'Brien, 2003). Un alt element definitoriu este modul de desfășurare: formal, în cadrul instituțiilor și informal, acasă, la locul de muncă sau în comunitatea largită (Jarvis, 2002). Domeniile de acțiune ale Uniunii Europene includ în secțiunea “Cultură, educație și tineret” politici pentru învățarea pe tot parcursul vieții. Prioritatea centrală a Programului de Învățare pe tot Parcursul Vieții este de a “consolida contribuția adusă de educație și formarea profesională în atingerea obiectivului Lisabona de transformare a Uniunii Europene în cea mai competitivă economie bazată pe cunoaștere din lume, capabilă de o creștere economică durabilă însoțită de o creștere cantitativă și calitativă a numărului locurilor de muncă și de o mai mare coeziune socială. Fiecare componentă a programului acordă prioritate acțiunilor care susțin dezvoltarea strategiilor naționale de învățare pe tot parcursul vieții în țările participante și consolidarea cooperării între diferitele componente ale sistemului național de educație și formare profesională, consolidarea procesului de învățare pe tot parcursul vieții ca un continuum și sprijinirea dobândirii de competențe cheie” (*Programul de Învățare pe tot Parcursul Vieții. Apel general pentru propuneri 2008-2010*, p.4). Componentele acestuia includ: *Programul sectorial Comenius* adresat învățământului preuniversitar; *Programul sectorial Erasmus*, care vizează învățământul superior, inclusiv educația și formarea profesională avansată (include activități precum: mobilitatea studenților, inclusiv plasamentul studenților în întreprinderi și a cadrelor didactice și a altor categorii de personal din învățământul superior); *Programul sectorial Leonardo da Vinci* -educația și formarea profesională inițială și continuă care presupune: dezvoltarea abilităților persoanelor adulte de pe piața forței de muncă prin: mobilitatea persoanelor aflate în orice stadiu de formare profesională inițială și a persoanelor active pe piața muncii și aflate în formare

profesională continuă; mobilitatea profesioniștilor în educație și formare profesională; *Programul sectorial Grundtvig* -educația adulților și alte trasee educaționale prevede furnizarea, pentru adulți, a unor mijloace pentru îmbunătățirea cunoștințelor și competențelor acestora; sprijinirea persoanelor din grupuri sociale vulnerabile și care trăiesc în contexte sociale marginale, în special a persoanelor vârstnice și a celor care și-au abandonat studiile fără a deține calificările de bază, pentru a le oferi posibilități alternative de acces la educația adulților (*Programul de Învățare pe tot Parcursul Vieții. Apel general pentru propuneri 2008-2010*, pp. 7-30).

POPULARITATEA ȘI ATRACTIVITATEA PROGRAMELOR ÎNVĂȚĂMÂNTULUI NETRADIȚIONAL. UN DEMERS EXPLORATORIU

Integrarea în Uniunea Europeană atrage după sine modificarea diverselor sisteme (sociale, economice, educaționale etc.), modificare ce are loc la toate nivelele (concept, structură, misiune). Prioritățile politicilor educaționale actuale la nivel european pentru învățământul superior sunt internalizarea –Aria Europeană a Învățământului Superior, întărirea competitivității sistemului de cercetare –Aria Europeană a Cercetării și promovarea alternativelor educaționale (învățământ la distanță, lifelong learning), în condițiile respectării și cultivării diversității caracteristic europene. Aceste priorități urmăresc dezvoltarea societății prin cunoaștere. Programele elaborate în ultimii ani pe plan național au arătat că Universitatea Babeș-Bolyai este una dintre cele mai dinamice universități românești, care, prin deciziile adoptate, și-a definit un rol proactiv în formarea societății.

Unul dintre segmentele importante spre care s-a orientat universitatea clujeană este cel al formelor alternative de educație.

Un aspect important pe care dorim să îl analizăm este acela al popularității și atractivității programelor de educație alternativă în Universitatea Babeș-Bolyai și să identificăm dacă reunirea acestor forme sub titulatura de “învățământ netradițional” este una de bun augur, având în vedere popularitatea expresiei.

Pentru a ne putea face o imagine cât mai fidelă asupra aspectelor menționate mai sus am apelat atât la o metodă cantitativă (ancheta pe bază de chestionar), cât și la una calitativă (focus-grup- ul).

Analiza și interpretarea datelor cantitative

Culegerea datelor cantitative s-a făcut printr-o anchetă pe bază de chestionar aplicat la 105 de subiecți cu vârste cuprinse între 20 și 40 de ani. Ca și categorii socio-profesionale subiecții chestionați au fost atât studenți, masteranzi (în cadrul Universității Babeș-Bolyai sau în cadrul altor universități clujene), cât și persoane active pe piața muncii (angajați sau șomeri). Chestionarele au fost aplicate aleator , pe stradă, pasul fiind de 7.

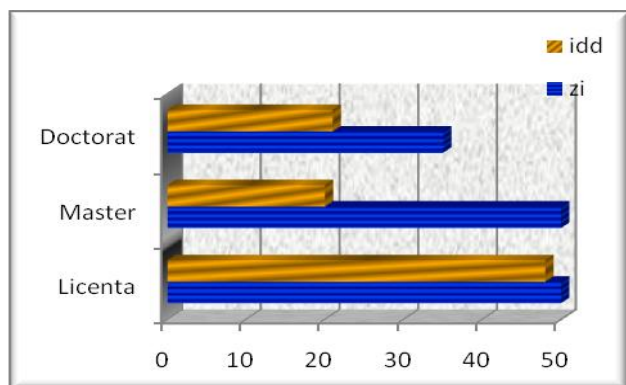

Fig. 1. Popolaritatea formelor tradiționale de învățământ oferite de UBB

După cum se poate observa în figura 1, oferta de programe tradiționale de învățare a Universității este foarte bine cunoscută de către respondenți, excepție făcând opțiunea “Învățământ la distanță”, mai puțin cunoscută în variantele sale de master și doctorat.

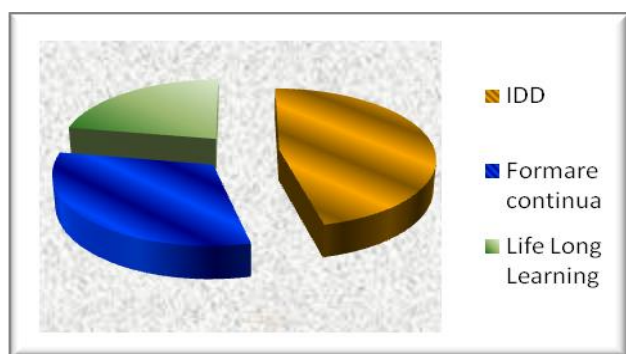

Fig. 2. Popolaritatea formelor alternative de învățământ oferite de UBB

Din analiza datelor putem observa că, spre deosebire de formele tradiționale de învățământ (licență, master, doctorat), care sunt cunoscute aproape în proporție de 100% de către respondenți, formele alternative de educație sunt cunoscute – chiar și doar la nivel de simplă informație (nu și de conținut) – doar în proporție de 75 %, cele mai familiare concepte fiind cele de “învățământ la distanță” și “formare continuă”(fig. 2). Trebuie subliniat faptul că învățământul la distanță este adesea luat în calcul în ultima perioadă chiar în opțiunile studenților –masteranzilor de a urma o facultate sau o a doua facultate.

Mai mult decât atât, forma de învățământ la distanță este strâns legată de formele tradiționale de învățământ. Inițial, în sistemul de educație din România învățământul la distanță a fost înțeles și aplicat ca formă de învățământ fără frecvență, sau cu frecvență redusă, fiind lipsit de mijloace moderne de interacțiune profesor-student și de metode moderne de predare-învățare. În momentul de față, învățământul la distanță în cadrul UBB se realizează sub forma combinării învățării față-în-față cu medierea comunicării profesor-student prin mijloace electronice (*blended learning*). Mijloacele de tehnologie informatică includ: o platformă IBM pentru învățământ la distanță cu aplicații multiple (de prezentare a specializărilor, de evidență a studenților, a anilor de studii, a directorilor de studii și a tutorilor, pagini individuale ale cadrelor didactice), o platformă de învățare virtuală, bibliotecă

electronică, platformă de stocare a cursurilor multimedia (imagine, video, sunet sincron și asincron etc).

În ceea ce privește *atractivitatea* formelor alternative de învățământ oferite în cadrul universității, cele mai cunoscute sunt percepute ca fiind și cele mai atractive (ID), însă pentru cei care cunosc aceste forme, atât formarea continuă, cât și programele de lifelong learning constituie niște repere importante (fig. 3), demne de luat în seamă. În cazul celor tineri, probabil piața forței de muncă le-a transmis că, pentru a fi performant într-un domeniu, este mai mult decât necesar să fii un om informat, extrem de pregătit pentru reconversia profesională, cu atât mai mult cu cât studiile de inserție¹⁶ arată că destul de puțini dintre tinerii absolvenți ajung – mai ales la începutul carierei- să profeseze în domeniul în care s-au specializat. Într-un mediu dinamic și care ne provoacă mereu să ne adaptăm schimbărilor rapide de pe piața muncii, formele alternative de învățământ devin din ce în ce mai atractive pentru tot mai mulți indivizi.

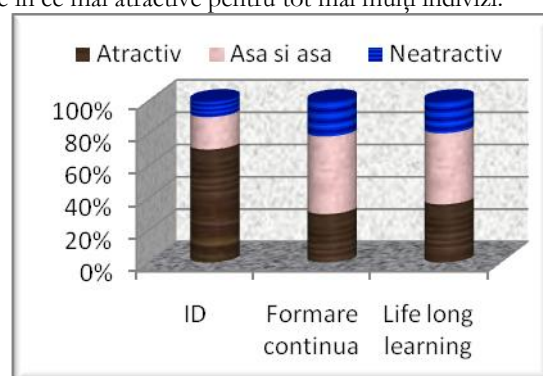

Fig. 3. Atraktivitatea formelor alternative de învățământ oferite de UBB

Ca rezumare a datelor culese prin anchetă putem afirma că formele alternative de educație, deși percepute ca importante de către indivizi, sunt puțin cunoscute de către aceștia. Reunirea sub cupola sintagmei de “învățământ netradițional” a formelor alternative de învățământ (ID¹⁷, formare continuă și LLL¹⁸) conturează în mintea respondenților mai degrabă ideea de învățământ inovativ, în asociere permanentă cu cel tradițional, însă diferențiat de acesta doar prin noutatea metodelor folosite.

Analiza datelor calitative

Pentru continuarea demersului nostru exploratoriu am folosit focus-grup-ul în studierea detaliată a gradului de cunoștere și popularitate a programelor alternative de educație oferite de Universitatea Babeș-Bolyai. În cazul indivizilor intervievați am ales o structură reprezentativă pentru subiectul avut în vizor, și anume: un masterand, un doctorand, un absolvent al UBB ca beneficiari ai programelor de învățământ tradițional; un student ID, un absolvent de cursuri postuniversitare ca beneficiari ai programelor de educație alternativă, un reprezentat UBB și un asistent universitar ca reprezentanți ai “furnizorului” de programe de educație și un șomer ca exponent al posibilității publice țintă pentru aceste programe.

¹⁶62% dintre subiecții chestionați în cadrul studiului “Inserția pe piața muncii a absolvenților Universității Babeș-Bolyai” au declarat că locul de muncă pe care îl ocupă corespunde specializării absolvite

¹⁷Învățământ la distanță

¹⁸Lifelong learning

Ghidul de interviu a pornit de la patru seturi de întrebări, fiecare vizând aspecte specifice subiectului cercetat. Am demarat discuția cu întrebările introductive “Ce părere aveți despre învățământul superior românesc?” la care am primit următoarele categorii de răspunsuri: “Se implementează, nu se evaluează, nu se caută bunele exemple, mai mult se arată cu degetul”; “accentul se pune mai mult pe aspectul cantitativ: mulți studenți, multe taxe, nu se pretinde calitate; profesorii nu se preocupă de studenți; asistenții de la laborator nu sunt atât de experimentați [...] după perioada post-comunistă piața forței de muncă s-a mișcat, restructurat, modernizat foarte repede, au venit multe firme din exterior. România este o piață de desfacere pentru forța de muncă de mâna a doua, specializările produc șomeri la propriu și la figurat, universitățile sunt mai degrabă fabrici de șomeri, mulți studenți se angajează unde nu este nevoie de muncă corespunzătoare specializărilor absolvite sau nu se angajează deloc.” Se remarcă din discuții slaba pliere a conținuturilor transmise în facultate peste cerințele pieței forței de muncă.

În ceea ce privește calitatea învățământului oferit de către UBB, subiecții expun o gamă variată de opinii: “în clasamentele universităților UBB este cea mai bine cotată în țară”; “UBB oferă un brand studenților, dar nu consider că oferă neapărat și ceva calitativ studenților; oferă doar o marcă bună”; “spre deosebire de alte universități din țară, e o universitate cu prestigiu, poate nu în toate domeniile, dar sunt câteva pentru care merită să studiezi aici și nu în altă parte”; “în clasamentul internațional Shanghai e peste locul 600, suntem foarte prost cotați pe plan internațional, însă domeniile clasice sunt cotate bine: fizica, matematica, filosofia”. După cum se observă, UBB se remarcă mai ales prin prestigiul său, reprezintă o marcă unanim recunoscută și apreciată chiar dacă unele aspecte ar mai putea fi îmbunătățite.

La întrebarea “Ce înseamnă pentru dumneavoastră învățământul netradițional?” –sintagmă care acoperă formele alternative de învățământ- participanții și-au exprimat următoarele viziuni: “metode inovatoare”; “folosirea unor metode de tip brainstorming, metode care nu s-au folosit până acum; metode care să ajute studenții să perceapă mai bine ceea ce li se transmite”; “înteleg ID ca fiind un up-date al unui FF [...] referate cu ajutorul internetului, foarte multe lucruri care se predau la ore se găsesc pe internet”; “nebuloasă: tradițional-netradițional”; “se folosesc tehnologii noi, puse mai ales în slujba studenților adulți”. Alegerea umbrelei “învățământ netradițional” pentru reunirea formelor alternative de învățământ nu este percepută ca fiind una dintre cele mai fericite, având în vedere faptul că nu există o asociere puternică între concepte și sintagma de altfel extrem de populară ca opus al învățământului tradițional.

Popularitatea și atractivitatea formelor alternative de învățământ constituie o parte importantă a discuției avute, prin urmare, părerile sunt și de această dată împărțite, cele mai aprinse discuții fiind provocate de învățământul la distanță, pe care unii îl consideră o formă tradițională de învățământ, iar alții dimpotrivă: “nu se face chiar același lucru ca la zi, deși ar trebui să fie identic [...] la un anumit nivel masteratele ID oferă posibilitatea de a învăța fără profesor, pentru că învățământul nostru presupune oricum doar teorie; “cei care au terminat ID

sunt mai prost văzuți de către angajatori, lucru care se întâmplă și din cazul diferenței absolvent Bologna-absolvent 4 ani licență”; “studentă la zi fiind, mai învățam pentru examen din suportul de curs de la ID. La unele cursuri nu există nici o diferență între ID și zi, experiență dezamăgitoare; mă gândeam că experiența de la zi ar trebui să fie mai bogată, păcat de timpul investit”.

Atunci când li se cere să identifice dacă există o diferențiere între ceea ce înseamnă lifelong learning și formarea continuă, participanții afirmă: “nu știu foarte multe nici despre una, nici despre cealaltă”; “formarea continuă are un caracter permanent, ceva care se pretinde cadrelor universitare: implicare”; “la rândul lor, fiecare are un LLL..!?”; “LLL înseamnă un fel de învățare permanentă, conectare permanentă la știință, la domeniu; nu știu să existe nivele de învățământ; mă gândeam mai mult la învățare pe cont propriu”; “pentru ca o universitate să aibă o strategie LLL ar trebui să fie foarte axată pe student”; “în UBB se vehiculează ideea, și chiar există cursuri de calificare, recalificare, cursuri pe care le poate face un adult”.

În urma analizei putem afirma că, deși existente, formele alternative de învățământ sunt extrem de puțin cunoscute, excepție făcând învățământul la distanță.

CONCLUZII

Reprezentările indivizilor referitoare la programele alternative de educație reflectă un grad scăzut de familiarizare cu formele învățământului netradițional. Ca soluție, o mai bună promovare a acestora ar putea suplini atât nevoia companiilor de a-și califica, recalifica angajații, cât și necesitatea indivizilor de a fi în permanență conectați la cunoaștere, un lucru vital în această eră a dinamismului fără limite.

BIBLIOGRAFIE

- Carter, A. (2001). Interactive Distance Education: Implications for the Adult Learner, *International Journal of Instructional Media*, 28(3), pp. 249-261. Disponibil la: <http://www.questia.com/read/5001037911?title=Interactive%20Distance%20Education%3a%20Implications%20for%20the%20Adult%20Learner>, consultat în data de 2 mai 2010.
- Collins III, J. W. & O'Brien, N.P. (2003). *The Greenwood Dictionary of Education*, Greenwood Press, Westport. Disponibil la: <http://www.questia.com/read/107166016?title=The%20Greenwood%20Dictionary%20of%20Education>, consultat în data de 7 mai 2010.
- Donlevy, J.G. & Donlevy, T.R. (1998). Teachers, Technology and Training: Adult Education A Brief Review of Literature Using a Template of Perspectives, *International Journal of Instructional Media*, 25(1), pp. 1-11. Disponibil la: <http://www.questia.com/read/5001256070?title=Teachers%2c%20Technology%20and%20Training>, consultat în data de 26 aprilie 2010.
- Froke, M. (1994). A Vision and Promise: Distance Education at Penn State, *The Journal of Continuing Higher Education*, 42(2), pp.16-22.

- Holmberg, B. (1995). *Theory and Practice of Distance Education*, Routledge, New York. Disponibil la: <http://www.questia.com/read/109055580?title=Theory%20and%20Practice%20of%20Distance%20Education>, consultat în data de 24 aprilie 2010.
- Hughes, C. (2000). Techniques: from Traditional Classroom to Television Classroom, *Journal of Adult Education*, 27(2), p. 31. Disponibil la: <http://www.questia.com/read/5037461396?title=Techniques%3a%20from%20Traditional%20Classroom%20to%20Television%20Classroom>, consultat în data de 14 mai 2010.
- Jarvis, P. (2002). *International Dictionary of Adult and Continuing Education*, Kogan Page, London. Disponibil la: <http://www.questia.com/read/108574675?title=International%20Dictionary%20of%20Adult%20and%20Continuing%20Education>, consultat în data de 21 aprilie 2010.
- Motamedi, V. (2001). A Critical Look at the Use of Videoconferencing in United States Distance Education, *Education*, 122(2) pp. 386-395. Disponibil la: <http://www.questia.com/read/5000948362?title=A%20Critical%20Look%20at%20the%20Use%20of%20Videoconferencing%20in%20United%20States%20Distance%20Education>, consultat în data de 1 mai 2010.
- Simonson, M. (1997). Distance education: Does anyone really want to learn at distance?, *Contemporary Education*, 68 (2), pp.104-107.
- Waite, R. S. & Humphrey, F. C. (2002). Using Web-based Training in Adult Education, *Journal of Adult Education*, 31(1), p. 8. Disponibil la: <http://www.questia.com/read/5037461484?title=Actions%3a%20Using%20Web-based%20Training%20in%20Adult%20Education>, consultat în data de 12 mai 2010.
- ***Key Facts, University of London External Programme Website. Disponibil la: http://www.londonexternal.ac.uk/about_us/facts.shtml, consultat în data de 3 mai 2010
- ***Programul de Învățare pe tot Parcursul Vietii. Apel general pentru propuneri 2008-2010. Disponibil la: http://ec.europa.eu/education/programmes/llp/call_08/prior_ro.pdf, consultat în data de 5 mai 2010.
- ***Reglementare privind organizarea și funcționarea activităților de formare continuă în Universitatea Babeș-Bolyai
- ***2005, Regulament de organizare a învățământului la distanță în Universitatea Babeș-Bolyai.

EDUCAȚIA PRIN PRODUSE. DESIGNUL CA SURSĂ DE EDUCAȚIE

Răzvan Clondir, Universitatea Națională de Arte București

ABSTRACT

The paper proposes a cultural approach to design in socio-cultural relations, product procurement, cultural imports, fetish items and how these relationships became educational vectors for consumers. Repositioning design as the local social “care” services, with high educational value, the need to use design to increase the quality of a society with all the tools with which it can operate: communication design, product design (with a direct impact on end-users), system design, design principles (with impact for professionals). The fact that this area is continuously adjusting by feed-back from the society that operates continuously, making it highly adaptable and therefore very willing to become one of the educational update tools. In terms of societies any kind of educational creative industries, especially those with direct impact on beneficiaries, as designs is, can become that element of a society generating steady growth of local culture, living standards and perception of contexts and the surroundings in which we live. The way we assimilate and report on “cultural” imports, against the development of local production, manifests itself as immediate accession to import patterns and their assertion that “values” up to “cult” status. Basically people just assimilate this attribute and are constantly educated to do so.

Keywords: education by design, culture, society values, creative industries.

INTRODUCERE

“Designul este, în același timp, și parte a unei probleme și soluția acesteia. Istoria designului nu este foarte bogată în termeni de impact, atât pozitivi cât și negativi, din punct de vedere al criteriilor social, de mediu și financiar. Designerii și creatorii (*developers*) au generat lucruri minunate în lume. Din nefericire am creat și niște soluții care nu au fost atât de bune pentru oameni și mediu în multe privințe. Dar acest lucru nu ar trebui să fie viitorul designului.

Noi nu avem ocazia de a crea sens (înțeles) sau de a schimba societatea foarte des și de aceea trebuie să stabilim așteptări realiste despre cât de lungă este schimbarea și care este rolul nostru în aceasta. Noi nu suntem nici singurii factori culturali, nici cei mai influenți. Totuși, pentru că suntem implicați în procesul de creație de noi soluții, de comunicare și înțelegere - într-o măsură semnificativă - putem avea o influență considerabilă dacă alegem să facem asta.

Designerii trebuie să decidă ce valori vor să întărească (*reinforce*). Va exista tot timpul o piață bazată pe stiluri la modă sau tendințe. Este la îndemâna fiecăruia dintre noi să decidem care este limita până la care putem încuraja acest lucru și cât de aproape este această limită. La fel se întâmplă și cu mesajele culturale la care răspundem și pe care le promovăm.” (Shedroff, 2009, p. 284).

Încep cu acest citat din capitolul de concluzii al celei mai recente lucrări de teoria designului pentru a face din el un punct de reper în lucrarea de față, de altfel foarte necesar pentru a putea înțelege modul în care se raportează alții la această problemă și totodată felul în care funcționează, sau nu, pe plan local aceste principii și teorii, sau mai bine zis cât de conectată este societatea noastră la acestea.

Cultura este o memorie temporală a ceea ce este mai bun într-o societate și această memorie se manifestă prin comportamentele fiecărei persoane care aparține acelei culturi, prin tipare dobândite (învățate), fie că este modul

în care își organizează viața, își decorează casa, relaționează cu ceilalți oameni sau modul în care se hrănește și se îmbracă, această memorie este conservată și transmisă printr-o singură calitate, care dealtfel o și întemeiază, și anume valoarea (Baudrillard, 2005). Datorită felului particular în care se manifestă, aceste tipare nu se mai constituie într-o matrice transmisibilă tocmai și datorită decalajului temporal specific fiecăruia, astfel încât oamenii nu pot distinge între o apartenență locală și devin purtătorii unor apartenențe fortuite, sincopate, de cele mai multe ori improprii.

Mai poate fi designul o unealtă a responsabilității de orice fel într-o societate a valorilor netransmisibile? La această întrebare vreau să răspund prin intermediul acestei lucrări.

Ca profesionist al domeniului sunt adesea confruntat cu false probleme de design, iar tema educației prin design stă la baza reafirmării acestei noțiuni într-un context local în care a fost greșit aplicată, de multe ori intenționat, pornind de la o insuficientă cunoaștere a ariei de utilizare. Este necesară o astfel de temă tocmai pentru a produce o delimitare clară între motivele pentru care dorim să asimilăm produselor sau serviciilor o componentă de design, mai ales scopul pentru care dorim acest lucru (de ce și dacă sunt valorizate lucrurile prin design, ce fel de valoare au acestea, sunt aceste produse purtătoare ale unor vectori educaționali) și ceea ce poate oferi domeniul, ce trebuie să ofere, pentru ca în final să putem găsi o formulă prin care să recunoaștem realele beneficii ale acestui proces uman și modul în care poate acesta contribui la perpetuarea valorii prin educație.

Punând accent pe particular în detrimentul culturii ca memorie, societatea actuală și locală în care trăim forțează adesea inserarea în modul de viață a unor tipare nespecifice, lucru ce duce la o și mai mare distanțare față de structura culturală nativă, având un impact masiv asupra recunoașterii unei astfel de structuri, transmiterea acesteia devenind din ce în ce mai dificilă (Miller, 1998).

Modul de asimilare și raportare la importurile “culturale” în detrimentul dezvoltării producției locale, se

manifestă prin aderarea nemijlocită la tiparele importate și afirmarea acestora ca “valori” până la un nivel “cult”. Practic oamenii asimilează numai acest atribut.

Logica îndepărtării de latura “cult” este foarte simplă și presupune o reinventare a felului de a ne raporta la inovație, o modalitate de consum bazată pe conservarea resursei și identificarea de noi surse (Papanek, 1997). Este, dacă vreți, o reîntoarcere la cultură, în cel mai propriu sens al termenului. Acel tip de cultură care-i permite omului de la țară să producă o cantitate de gunoi foarte mică sau care folosește integral resursa alimentară (nimic nu rămâne nefolosit atunci când se sacrifică un animal). Tipul acesta de valoare, aproape banal, este resursa educațională pe care o poate oferi real, nu conceptual, o abordare de design.

Nu pledez pentru o întoarcere la arhaic, la vetust, ci la acel filon ce delimitează cultural un areal, la acele funcții izvorâte dintr-o necesitate imediată dar repetitivă și transmisibilă în timp către urmași (rezultatul firesc al deconectării de la propria cultură este imposibilitatea creerii unui “brand” de țară).

DE LA DESIGNUL DE PRODUS LA CULTURA PRODUSULUI

Poate fi delimitat designul ca un catalizator (purtător) al valorii culturale? Ne pot educa produsele?

Aprecierea designului este direct corelată cu succesul comercial, dar în același timp scoate valoarea adăugată a designului din produs, acesta atingându-și “calitatea” tocmai datorită succesului la public. Acest lucru face ca actul de design să fie corelat din ce în ce mai mult cu nevoia de succes. Asa cum spun definițiile, designul are menirea de a îmbina funcționalitatea cu esteticul (McDermott, 1994). Funcționalitatea fiind o caracteristică măsurabilă (ergonomia, proprietățile materialelor etc.), iar esteticul una nemăsurabilă, mai degrabă dobândită, învățată, transmisă, deci culturală. Apare, așadar, o lipsă a demarcației între design și substituenți care-și proclamă apartenența la acesta. Pentru ca să devină un factor educațional real este necesară identificarea designului de calitate și folosirea lui în raport cu arealul cultural care-l definește.

Ca o primă observație, consumăm adesea produse și servicii care-și spun “design”, în cea mai mare parte importuri pe care le asimilăm ca fiind de calitate și le transmitem cultural printr-un act educațional inconștient, către ceilalți.

Valorizând obiectele înobilate prin design, ne asumăm un act cultural, chiar dacă nu deținem uneltele necesare înțelegerii acestuia. În condițiile actuale, designului îi lipsește referentul simbolic, fiind atât de subordonat marketingului (Dâncu, 1999), devenind o unealtă de marketing, nu se mai poate constitui într-un act de cultură (decât a “culturii” de masă, în sensul peiorativ, desigur), adică într-un act formator, într-un act măsurabil (prin vânzări, popularitate etc.).

Cum putem măsura valoarea culturală a designului? “Prin trăsăturile definitorii ale artei secolului XX se numără și atenția constantă față de obiectele de folosință curentă într-o epocă în care lucrurile încep să fie evaluate doar prin prisma calității lor ca marfă. Dispariția treptată a valorii de întrebuințare a obiectelor, într-o lume guvernată doar de valoarea de schimb, modifică radical

natura obiectelor cotidiene; acestea trebuie să fie utile, practice, relativ economice, de un gust comun, produse în serie. Adică în circuitul mărfurilor aspectele privitoare la Frumusețe țin tot mai mult de aspectele cantitative. Funcția obiectului determină calitatea lui de a plăcea, iar funcția și calitatea lui de a plăcea sunt cu atât mai ridicate, cu cât este mai mare cantitatea de obiecte produse pe baza modelului inițial” (Umberto Eco, 2005, p.376).

Presupus a fi unul din elementele ce aduc frumosul în fiecare obiect ce se află la dispoziția noastră, designul întâlnește o mare dilemă “funcțională”, natura sa originală, care-l face prin calitățile deosebite, atât de dezirabil, îl scoate din sfera unicatului pentru a-l reproduce în masă. Mutarea din subiect în obiect îi certifică valoarea dar o și anulează în același timp întrucât expunerea sa obținută industrial îl supune unui proces de copiere, de imitație, care-l îndepărtează și mai mult de natura sa originală.

Chiar dacă în cultură (culturi) obiectele de valoare sau cele cu valoare adăugată și verificată în cultura respectivă circulă către spații și mentalități, fiind adaptate și reinterpretate pentru a-și atinge optimul de funcționare în cultura gazdă, nu același lucru se petrece cu obiectul de design. Lucrurile sunt radical diferite pentru că în cazul designului împrumutul nu se mai adaptează pe un specific local ci devine “cu specific” global. Se dorește uniformizarea originalului pentru un acces masiv la piețe, nu din dorința ca un lucru de calitate să devină accesibil tuturor, ci din rațiuni mercantile ce țin de volum.

“[...] unul dintre elementele cheie ale vieții moderne este de a reține un sens al autenticității locale, mai ales prin prisma vieții private dar și pretinderea de fi cosmopolit, ceea ce evocă drepturi în plan global” (Miller, 1998, p. 19).

Dacă în trecut, revoluția industrială și standardizarea impuneau designul ca element unificator ce îmbina esteticul cu o funcție tehnologic posibilă în acel moment, astăzi suntem în prezența unei permutări a materialului în imaterial, a realului în ireal. Simbolic și semantic, se produce o apropiere strânsă între design și “cult”, înțeles ca efemer, oniric, dezirabil (Dâncu, 1999). Deși tehnologic se realizează lucruri tot mai trainice, rata de schimb a acestora scade. Asistăm la trecerea activităților umane în ireal, implicit a designului. Orice artefact (obiect) înglobează o tehnologie software cu puternice înțelesuri simbolice.

Frumosul nu mai rezistă, nu mai “sublimează” privitorul prin lungimea constantei de timp, ci mai degrabă prin condensarea acesteia. Realul nu mai este o excepție sau o garanție, excepționalul se traduce prin numărul de copii și multitudinea de pixeli. Designul de interior propune minimalismul ca ideal de confort, pune accentul pe reverie, pe simțuri, propune interioare “de vis” prin austeritate nu prin confort. Când a uitat designul să înglobeze funcționalitatea? Atunci când internetul a redus ergonomia corpului la dimensiunea unui pixel.

Deși nu este de foarte multă vreme o disciplină independentă, în România, învățământul de design este foarte tânăr, 1968 fiind anul în care se înființează o catedră de design, totuși beneficiază de avatarurile unei moșteniri culturale vaste, imaginarul Renașterii sau tehnica locomotivă cu abur fiind semnul originării acestei discipline. Dar ce este de fapt designul? Activitate de

creație care înglobează funcții estetice și funcționale, un plan, o gândire pusă în practică pentru a ușura o activitate (Dormer, 2000).

Semiotic, pot înțelege caracterul temporal continuu al definiției, atât prin elementul generator (gândirea, mentalul, concepția) cât și prin elementul descriptiv (desen, plan), ambele definind o caracteristică procesuală. Scopul, intenția, finalitatea procesului, fiind doar întâlnirea factuală și episodică a mentalului în real, acest lucru întărind și mai mult caracterul de proces al designului. Deși înțelesurile permută astăzi către un balans mai mare în favoarea elementului vizual, formularea devenind astfel: a servi un scop, o finalitate și anume aceea de a ieși în evidență (Baudrillard, 2005).

Dacă perioada postbelică impunea o cerere de produse și servicii ca factor de reconstrucție și de creștere a societății, oamenii având reale nevoi pentru a-și asigura existența, iar designerii lucrau pentru crearea și continua perfecționare a produselor, în măsură să acopere un consum real, nu același lucru se poate constata în perioada modernă și post-modernă.

Criteriile de satisfacere a nevoilor nu mai sunt de strictă necesitate, nu mai acoperă lipsuri elementare sau chiar lipsuri de integrare, cum mi-aș permite să le numesc, adică acele bunuri care să inducă o democratizare și o egalitate e modului cum îți trăiești viața în raport cu ceilalți, a avea lucruri, sau aceleași lucruri pe care le au și marea majoritate.

“FUNCȚIA” DESIGNULUI: PRODUCȚIA VALORII

Chiar dacă saltul tehnologic ar impune o schimbare de proporții iar designul ar contribui la acest salt, modul de raportare al piețelor la achiziția produselor este diferit față de modul în care este percepută schimbarea. Cum spune Baudrillard: “Întregul discurs pe marginea nevoilor se bazează pe o antropologie naivă: aceea a înclinatiei naturale către fericire” (Baudrillard, 2005, p. 61). Deci nu extrema necesitate ne conduce la un bun sau serviciu ci mai degrabă o componentă mai greu de măsurat și anume fericirea. Ca atare se naște un sistem de valori paralel care are drept unic scop atingerea fericirii, sunt create obiecte care-și propun intrinsec acest lucru, sau mai precis numai acest lucru.

Cum aminteam mai sus, dorința de integrare, de a fi în “rândul lumii” conduce firesc la definirea valorii ca fiind o caracteristică la care aderă majoritatea. Valoarea este, din punct de vedere social, o caracteristică ce se dezvoltă exponențial în cadrul propriului sistem de referință, are sens atît prin gradul mare de răspîndire sau prin valoarea mare de achiziție, reușind astfel să acopere tot palierul socio-uman: “[...] dacă admitem, dimpotrivă, că nevoia nu este atît nevoia de un obiect, cît “nevoia” de diferență (dorința de sens social), atunci vom înțelege că nu vom putea avea vreodată vreo satisfacție împlinită, deci nici vreo definiție a nevoii” (Baudrillard, 2005, p. 98).

Iată de ce nu mai este un criteriu viabil acoperirea unor nevoi specifice, întrucît acestea s-au mutat din sfera realului în sfera psihicului, a irealului, a imaginarului. Iată de ce designul nu mai este chemat să ofere soluții integrate unei anume culturi, în spațiul căreia activează, fiind mai degrabă chemat să autogenereze “sisteme de

valori” sau “valorizări” prin sine ale lucrurilor pe care le produce. Iată de ce designul este o unelată de educare, tocmai pentru că este și un produs al educației.

Dacă am stabilit relația cu ceilalți, prin valoare (dobîndirea valorii, expunerea valorii, valorizarea), relația cu sine, prin plăcere, este următoarea definire.

Această non-funcție a obiectului acaparează universul material, devorându-l, pregătind la nivel personal translația către imaterial, transformând atingerea “fericirii” în necesitatea unui impuls electric. Plăcerea se transformă astfel dintr-un joc personal, individual și fără a fi peiorativ, chiar intim, într-o interacțiune continuă cu însăși obiectul plăcerii. Ecranul tactil al unui dispozitiv te cheamă să-i atingi suprafața fără cusur pentru a obține, o singură dată, nano cantitatea de serotonină a momentului. Interacțiunea continuă și repetitivă produce efectul negociat la început. Disfuncționalitatea unei astfel de relații produce instant efectul de panică, blocarea sistemului, pierderea informației, lipsa interconectivității între platforme duc la întreruperea fluxului comunicațional, indivizii aflați astfel față în față, fără ecranul intermediar sunt în imposibilitatea dialogului, intrînd în “sevrăj electric”. “The Medium is the Mesage” este mai actual ca oricînd, stingerea becului pentru totdeauna ducînd la extincția automată a prietenului lui Pavlov.

De ce acest excurs? Pentru a sublinia devianța comportamentală de acoperire a nevoilor prin deturnarea utilizatorului din real în ireal, din materialitatea apropiată într-un ludic promis, ceea ce face ca întreg corpusul de reacții în fața sistemului de obiecte să fie intermediat prin aceste două interfețe: falsa valoare (pentru relațiile sociale) și plăcerea (pentru relația cu sine).

Același lucru se petrece în translatarea designului de la cultură la educație. Procesul de design presupune identificarea unei probleme și rezolvarea ei tehnică și estetică. Aplicat în registrul real, designul concentrează, interdisciplinar, diverse nivele de cunoaștere, inginerie, proprietățile materialelor, ergonomie, arte plastice, arhitectură etc., pentru a le îngloba unui obiect menit să deservească o funcție explicită. Este un proces de gândire aplicată și mai ales aplicabilă. De cele mai multe generează tehnologie. Este un proces cultural tocmai pentru că facilitează funcționarea unor deprinderi generate de lumea reală, folosite pentru a relaționa cu realul. Este o gândire în slujba facilitării accesului la real, la imediat, printr-o corelare de acțiuni moștenite cultural.

Designul are memorie fizică, tangibilă, unică și nu depinde exclusiv de o resursă sau sursă, el se autosusține, fiind un “produs” creativ, de (din) gândire, are valoare adăugată foarte mare, deci consumă foarte puține resurse. Acesta nu este un “model” clasic de percepere a designului, legătura dintre concept, cultură și educație este evidentă, orice proces creativ se întemeiază pe un dat cultural, pe un vehicul cultural care-l ajută să-și poarte mai departe (prin educație) moștenirea dobîndită, devenind parte componentă a modelului cultural pe care-l va transmite. Ignorînd aceste legături se ignoră, de fapt, însăși mecanismele care-l generează. Transgresarea în ireal prin supravvalorizare “prin design” sau prin facilitarea accesului la ludic contrazice principiile designului. Popularizarea excesivă în consumul de masă a “non-obiectelor” cu rată de viață scurtă, perpetuu ciclul de înnoire al acestora cu alte “non-obiecte” mai “frumoase”,

mai celebre, mai dezirabile, cu cât mai iconice cu atât mai vandabile, îndepartează noțiunea de conținut.

În acest carusel al achizițiilor rapide, în căutarea fericirii, unde se află designul?

Domeniul designului, indiferent de aria de reprezentare, rămâne într-o retorică a tranzacționării imediate și continue a “frumosului”.

“Noua Frumusețe este reproductibilă, dar în același timp tranzitorie și perisabilă. Ea trebuie să declanșeze în consumator nevoia de fi repede substituită, fie datorită deteriorării sale, fie datorită pierderii atașamentului față de acel obiect” (Umberto Eco, 2005, p. 377).

Nu există componentă culturală, în termenii folosiți în cadrul acestei lucrări, în modul de percepere și utilizare a acestei noțiuni, creativitatea nu este percepută decât printr-un discurs al “uimirii” în fața rezultatului văzut și nu al înțelegerii unei soluții pentru rezolvarea unei nevoi specifice. Toate reprezentările sunt exclusiv vizuale: amenajarea locuinței, accesorii vestimentare, mobilier, obiecte ce-și clamează designul în gura mare fără a-l oferi în final.

Noțiunea de servicii este foarte interesantă în contextul designului actual întrucât aceasta este înțeleasă din cu totul altă perspectivă și anume aceea de a transforma produsele în servicii (materialul în imaterial); iată că teoretizarea de la început are corespondent aplicat și în sens cultural și poartă denumirea de transmaterializare (transmaterialization).

Pornind de la cea mai simplă definiție a serviciului, satisfacerea unei nevoi (dimensiunea culturală) sau dorințe (dimensiunea cult), fără a presupune un produs fizic, designul reconsideră ecuația și pune în lumină soluții inovatoare din punct de vedere al procesului. Un exemplu este transformarea suporturilor audio de tipul CD urilor în “produse” digitale, mai precis în servicii digitale cum ar fi muzica descărcată pe internet (Shedroff, 2009). Scurtarea legăturii resursă-energie-produs-reziduu în resursă-energie-servicii este modul în care lucrează designerii astăzi.

Concepte noi și abordări diferite coabitează într-un melanj catalitic împreună cu vechile cunoștințe din domeniu. Astfel sunt arătate câteva direcții ce se cer implementate în modul de lucru al oricărui profesionist. Dacă forma de manifestare a designului este una explicit destinată consumului, noi forme de abordare se impun:

- designul durabil ca o contrapondere a reciclării. Introducerea acestui proces în activitatea designerilor reprezintă un nou tip de abordare a soluțiilor generate. Viața obiectelor nu se mai măsoară în rapiditatea cu care se pot recicla în sine, ci în felul în care pot conține atribute adaptate clar modului de utilizare: dacă este un produs ce va fi efemer ca durată de viață (supus modei), designul trebuie să-l facă ușor reciclabil. Este probabil cea mai bună contrapondere la autoîmbătrânirea accelerată la care sunt supuse anumite obiecte chiar din momentul în care sunt create, telefoanele mobile sunt cel mai bun exemplu.

- designul pentru refolosire se poate traduce prin două caracteristici de bază: crearea pentru reutilizarea intenționată (cu același scop sau în scopuri diferite) și reutilizarea neintenționată. Această valoare a produsului ar putea fi exemplificată prin scutecele pentru copii, unde calitatea reutilizabilă este inexistentă și foarte necesară.

- design pentru dezmembrare: o componentă care utilizează conceptul de ușurință în reciclare prin folosirea standardizată a elementelor componente, lipsa uneltelor specifice pentru dezmembrare și accesul utilizatorului la toate părțile componente îl face mult mai ușor de dezințegrat și reciclat.

- designul pentru scop: presupunea regândirea nevoii și nu satisfacerea ei (Shedroff, 2009).

Am enumerat aceste concepte tocmai pentru a sublinia caracterul lor profund cultural, din punct de vedere al culturii noastre populare, fapt care mă duce cu gândul la posibilitatea de a deveni foarte actuale cu ajutorul educației prin design, doar schimbând perspectiva, fără a căuta mai departe de însăși propria noastră memorie.

În toate mediile academice, teoretice sau practice ale domeniului, reîntoarcerea la filonul cultural este punctul de plecare pentru soluțiile prezentului. Faptul că fiecare areal cultural își decide și generează propriile soluții este tot atât de actual ca modalitatea de a conserva alimente pe perioade iernii, soluții exacte pentru nevoi specifice, ce nu mai au nevoie de reinventare (Papapnek, 1997).

De multe ori este imposibil să procesualizezi o temă de design, altfel foarte generoasă, tocmai pentru că noțiuni ca durabilitate (sustainability), folosire și mai ales refolosire (reuse), dematerializare (dematerialization), transmaterializare (transmaterialization) sunt cu atât mai greu de integrat și folosit cu cât însăși noțiunea de design nu este definită și integrată corect în cultura de masă. Noțiunile sunt decalate și mai mult prin valoarea de folosire în termeni reali, în timp ce ele sunt implementate și perpetuu modificate și adaptate în alte culturi, tocmai pentru a realiza produse și servicii mai bune care să acopere nevoi care nu mai sunt doar ale omului ca individ ci și ale omului ca grup în raport cu resursa, ele sunt decalate, spuneam, prin valoarea lor mică de conceptualizare în cultura locală, nemaivorbind de aplicarea lor.

Așa cum am mai spus pe parcursul lucrării, o parte din aceste concepte globale, atât de recente în specificul de design mondial, sunt rezultate verificate, dar neteoretizate, ale unei culturi locale din ce în ce mai firave ca reprezentare sau mod de învățare și transmitere. Probabil că preșul din pânză de porumb de la intrarea unei case țărănești, împletit de țărani iarna dintr-un reziduu agricol, ar fi bun exemplu de design cultural, până când o mașină îl va produce în cantități uriașe ce vor fi vândute în Ikea ca “design” suedez, natural, eco. Adaptarea proceselor de design la cultura locală este, de fapt, cultură locală, cu condiția ca elementul vernacular să existe, să persiste, să fie un model de la care profesioniștii să poată extrage esența locului (spiritus loci) și care să se constituie în vector educațional. Pentru că esența designului nu este o carcasă de telefon proiectată în Danemarca și realizată la Cluj așa cum covorul Jyllinge nu ar trebui să înlocuiască cerga. Designul este un factor cultural atâta vreme cât cultura originară îl alimentează și-l dorește, lucru care nu poate fi realizat decât printr-o cerere educată a acestuia; altfel invazia designului cult se perpetuează cu viteza cu care plătim prin card. Nu sunt împotriva mărcilor globale (Ikea sau oricare alta), însă îmi doresc un eșantion local de creativitate în folosul unui mod local de a percepe realitatea, pentru a nu uita cine suntem.

BIBLIOGRAFIE

- Baudrillard, J. (2005). *Societatea de consum, mituri și structuri*, Editura comunicare.ro, București.
- Dormer, P. (2000). *Design since 1945*, Editura Thames & Hudson, Londra.
- Eco, U. (2005). *Istoria frumuseții*, Editura Rao, București.
- Dâncu, V. S. (1999). *Comunicarea simbolică, arhitectura discursului publicitar*, Editura Dacia, Cluj-Napoca.
- McDermott, C. (1994). *Essential design*, Bloomsbury Publishing Plc., Londra.
- Miller, D. (1998). *Material cultures, why some things matter*, University College London Press (UCL Press), Londra.
- Papanek, V. (1997). *Design pentru lumea reală. Ecologie umană și schimbare socială*, Editura Tehnică, București.
- Shedroff, N. (2009). *Design Is the Problem: The Future of Design Must be Sustainable*, Rosenfeld Media, New York

TRANZIȚIA DE LA UNIVERSITATE LA VIAȚA ACTIVĂ

Raluca Dinescu, Universitatea din București

ABSTRACT

In preparing this paper we started from the current interest in education and training of students and graduates of higher education, their road in life and the main role of universities and public and private institutions in their integration on the labor market. The competitiveness of higher education institutions lies in the number of graduates who were employed and the relationship they have with employers. The article examines the role of guidance and counseling centers in youth transition from school to working life. The European Union desire, in this regard, it is to promote strategies and policies who support more and more youth information from pre-university and university education, about the current labor market demands that is changing, who required from graduates skills: knowledge - practical skills - attitudes. Another item reached in this article it is the preliminary knowledge of organizational environment, that is very important because at the moment of hiring graduates go to a different culture, and are few changes for which they are not ready, may affect their route and development in that institution.

Keywords: transition, active life, university education, labor market, organizational environment.

ROLUL ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SUPERIOR ÎN TRANZIȚIA TINERILOR LA VIAȚA ACTIVĂ

Educația, în instituțiile de învățământ superior în acest caz, în contextul economic și social actual, trebuie să asigure tinerilor nu numai o bază teoretică solidă, dar să vină și în întâmpinarea celorlalte nevoi ale acestora, în special a celor ce privesc angajarea, care necesită dezvoltarea abilităților practice.

Studiile recente arată un nivel de angajare al tinerilor absolvenți de învățământ superior redus, problema fiind multiplă și neputând fi imputată unui singur "actor", cum ar fi universitatea, ci societății în ansamblul său: familia (educație insuficientă, lipsa resurselor financiare), autoritățile (gestionarea inefficientă a resurselor destinate învățământului), metodologia de admitere la facultate (în prezent, un număr semnificativ de tineri urmează cursurile unei facultăți, acest fapt datorându-se admiterii mai mult decât lejere de cele mai multe ori).

Schimbările ce se produc la nivel global influențează puternic piața forței de muncă și implicit pe studenții ce se pregătesc pentru a reuși într-o societate în permanentă schimbare. Dezvoltările tehnologice obligă tinerii la performanțe din ce în ce mai ridicate, se cere performanță, calitate, dezvoltare continuă a cunoștințelor, acest mediu competitiv fiind baza pieței forței de muncă atât în România cât și în lume. Acești tineri se pregătesc pentru viața activă încă din anii de studii, însă, înainte de a continua analiza pe tema tranziției tinerilor la viața activă, este necesară definirea termenului. Astfel, OECD definește tranziția la viața activă ca fiind "perioada ce începe din primul an al vârstei la care mai puțin de 75% dintr-o populație urmează studii fără să lucreze și se termină în ultimul an în care 50% din populația respectivă lucrează fără a mai face studii" (Angelescu, 2008, p.8).

În ceea ce privește tranziția universitate - piața muncii, aceasta începe în anii de studii, de regulă II și III, atunci când studenții au posibilitatea de a efectua stagii de pregătire practică la instituții din domeniul pe care îl studiază, familiarizându-se în acest fel cu companii și instituții, acumulând cunoștințe practice, care ulterior îi vor ajuta la locul de muncă. Acest tip de tranziție îl putem numi "instituționalizat", deoarece se realizează

într-un cadru reglementat de convențiile încheiate între instituția de învățământ superior și instituția publică sau privată care dorește să formeze studenți, pentru ca apoi să selecteze dintre aceștia pentru posturile vacante. Însă, foarte întâlnite în ultimii ani în România sunt tatonările dintre studenți și firme, fără un intermediar precum universitatea. Astfel, firmele postează pe paginile web anunțuri cu privire la desfășurarea unor stagii de internship, iar studenții aplică, eficiența acestora fiind mai vizibilă decât în primul caz, deoarece interesul celui care aplică este clar, iar controlul mai strict. În final, amintim de studenții care nu numai că fac stagii de practică la diverse instituții, dar chiar se și angajează temporar. Dacă în primele exemple, tânărul procedează la cunoașterea mediului organizațional și a cerințelor acestuia, în cel din urmă le acceptă fără o experiență anterioară.

Dintre cele trei cazuri prezentate anterior: *tranziția prin intermediul universității* (convenții instituție de învățământ - companie/instituție publică), *tranziția student - companie/instituție publică* și *tranziția prin angajarea temporară*, cel de-al doilea prezintă o eficiență mai ridicată, datorită motivației celor două părți: compania dorește interni, pe de o parte pentru a-și forma potențialii angajați, dar și pentru a reduce volumul ridicat de muncă, iar studenții doresc experiență în domeniul pe care îl studiază sau într-unul apropiat, doresc o recomandare de la firma respectivă sau chiar speră la un obținerea unui viitor loc de muncă. În cel de-al treilea caz există pierderi pentru ambele părți, dar și câștiguri. *Studentul* acumulează experiență pentru un viitor loc de muncă, obține venituri salariale, dar pierde cunoștințele teoretice pe care le-ar fi acumulat frecventând cursurile. *Angajatorul* are un post vacant pe care trebuie să îl ocupe și preferă angajarea unui student din considerente financiare de cele mai multe ori, însă există riscul ca studentul să nu aibă experiența practică necesară postului respectiv, astfel că angajatorul va fi nevoit să investească timp și resurse în formarea acestuia.

Pentru a se integra pe piața forței de muncă, tinerii depind tot mai mult de formarea lor în școală, de nivelul studiilor absolvite, dar și de abilitățile de muncă. Uniunea Europeană (U.E.) promovează dezvoltarea competențelor în școală prin următoarea ecuație: **a fi + a ști + a face = competențe**, dorind armonizarea practicilor ce vizează

formarea profesională a tinerilor. În mare măsură, calificările și abilitățile sunt dobândite în sistemul de învățământ. În timp ce multe condiții, reguli și regulamente au fost armonizate în statele membre ale Uniunii Europene, acest fapt a fost mai greu în cazul instituțiilor de învățământ. “Încă se mai reflectă dezvoltarea istorică particulară a sistemului educațional al fiecărui stat și metodele diferite pe care țările le-au adoptat pentru a pregăti tinerii pentru viața adultă prin educație și formare profesională.” (Muller și Gangl, 2003, p.56).

Preocuparea U.E. pentru dezvoltarea competențelor tinerilor o regăsim în numeroase directive ale instituțiilor sale, astfel: “Comisia Europeană a propus 8 competențe cheie pe care toți cetățenii trebuie să le aibă într-o societate modernă, bazată pe cunoaștere – inclusiv dezvoltarea spiritului antreprenorial. Antreprenoriatul ca o competență se referă la capacitatea unei persoane de a transforma ideile în acțiune. Acesta include luarea de inițiative, fiind responsabilă, acceptarea de risc și de realizare a obiectivelor proprii. Avem nevoie de a ne asigura că toți tinerii dispun de mijloacele necesare pentru a-și dezvolta abilitățile și competențele în perioada educației și formării profesionale” (Figel, 2006).

Comisia Europeană, prin Strategia europeană pentru ocuparea forței de muncă (S.E.O.), propune o serie de linii directoare cu privire la politicile de ocupare a forței de muncă, printre acestea regăsim “extinderea investițiilor în capitalul uman și adaptarea sistemelor de educație și formare la noile nevoi în materie de competențe” (Commission Europeenne).

Acțiunile U.E. se datorează transformărilor apărute și cerințelor pieței forței de muncă actuale, ce respinge și, în unele cazuri, nu mai acceptă decât acele persoane care “corespund” postului scos la concurs. Cererea de muncă fiind extrem de ridicată pe fondul crizei economice, iar oferta redusă, aproape inexistentă, angajatorul își permite să selecteze acele persoane care corespund cerințelor lui în privința pregătirii, a experienței, dar și a posibilității sale financiare. Negocierea salariului nu mai reprezintă pentru persoanele fără loc de muncă o posibilitate; în prezent majoritatea celor care merg la interviuri pentru un post, acceptă un loc de muncă numai pentru a-și satisface nevoile curente. Astfel, tinerii absolvenți ai unei instituții de învățământ superior, după 3, respectiv 4 ani de studiu se confruntă cu mari probleme la angajare: nu mai găsesc un loc de muncă; se confruntă cu șomajul; acceptă locuri de muncă inferioare pregătirii lor sau se angajează pe postul dorit, dar avantajele financiare sunt sub așteptări.

Cele prezentate mai sus se întâlnesc pe fondul crizei economice și sunt fenomene normale într-o societate puternic afectată de acest fenomen însă, în România, problemele de acest tip existau și anterior crizei economice. Mulți ani s-a pus problema rezolvării acestora, iar autoritățile au încercat să găsească soluții care, s-au concretizat într-o “avalanșă” de reforme ale sistemului de învățământ, unele necesare, alte gândite pentru a se armoniza legislația românească cu cea a celorlalte state membre ale U.E..

Interesului ridicat pentru educația din școală i se alătură și cel pentru formarea profesională a personalului. Acest concept a evoluat de la formarea inițială (cunoștințele dobândite înainte de angajare, cunoștințele

teoretice și practice din școală), urmată de formarea continuă (dezvoltarea cunoștințelor și competențelor la locul de muncă, pe parcursul întregii vieți). Formarea profesională se definește “ca fiind reprezentată de acțiuni instructive, dirijate și coordonate, care au ca obiective asigurarea unui volum de cunoștințe și a unei experiențe practice și dezvoltarea unui set de aptitudini și a unui pattern atitudinal, toate necesare pentru realizarea în condiții de eficiență a cerințelor unei profesii/post” (Ticu, 2004, p. 97).

Insertia pe piața forței de muncă presupune fără îndoială existența unor cunoștințe și a unei calificări care să ateste cunoștințele individului într-un domeniu, astfel, “educația și formarea profesională sunt susceptibile să exercite influențe cruciale în modelarea experiențelor tinerilor care intră pe piața forței de muncă, deoarece structurile lor instituționale afectează în mare măsură accesul individual la resursele educaționale” (Muller și Gangl, 2003, p. 10).

Ca orice ofertă, cea educațională trebuie să țină cont de cerințele pieței, de această dată de cerința pieței forței de muncă, la care se adaugă și cerința tinerilor absolvenți.

Angajatorul dorește de la furnizorul său de forță de muncă (universitățile) persoane calificate în domeniul său de interese și o adaptare a programelor de studii la cerințele sale pentru a nu mai investi ulterior timp și resurse în formarea noului angajat. Desigur, instituțiile de învățământ superior au înțeles mesajul transmis de mediul privat și de cele mai multe ori au încercat să realizeze o adaptare a curriculei la cerințele angajatorilor. Adaptarea însă nu poate veni numai din partea mediului academic, trebuie să existe o strânsă colaborare între două medii care conduc la eficientizarea muncii și la rezultate economice mai bune pe termen mediu și lung.

CENTRELE DE INFORMARE, CONSILIERE ȘI ORIENTARE PROFESIONALĂ

În tranziția de la școală (respectiv universitate) la viața activă, universitățile sunt din ce în ce mai implicate, facilitând tranziția studenților printr-o serie de acțiuni precum consiliere profesională, programe și proiecte destinate studenților, toate acestea ajutându-i să înțeleagă mai bine ce presupune un loc de muncă, care sunt cerințele angajatorilor, pregătindu-i pentru o societate din ce în ce mai preocupată de calitatea cunoștințelor teoretice, dar mai ales practice ale absolvenților de învățământ superior.

U.E. investește sume importante în proiecte ce vizează formarea resursei umane competente, care să facă față schimbărilor accelerate din societate, aici, un rol important ocupându-l Centrele de informare, consiliere și orientare profesională, ce au devenit necesare pentru toate instituțiile de învățământ superior.

În prezent, consilierea în carieră este axată pe îmbunătățirea CV-urilor, abilităților practice în timpul prezentării la interviu și furnizarea asistenței în căutarea unui loc de muncă. Cu toate acestea, tranziția de la învățământul universitar la primul loc de muncă, implică schimbări ce se extind dincolo de asigurarea ocupării forței de muncă.

Studii de fenomenologie proiectate pentru a capta experiențele subiective ale absolvenților care au finalizat recent studiile de licență evidențiază trei teme

(Wendlandt și Rochlen, 2008, p. 153) definite în mod clar:

- a) o schimbare în cultură, asociată cu tranziția între două medii diferite;
- b) lipsa de experiență și abilitățile cerute de angajatori;
- c) așteptările inexacte cu privire la viața activă.

Înființarea unor structuri în cadrul instituțiilor de învățământ care să consilieze tinerii sunt, în majoritatea lor, ineficiente. Nu este de ajuns să înființezi o structură, aceasta trebuie dezvoltată, trebuie să evolueze în ritmul cerut de societate. Este necesară o preocupare și o angrenare a angajaților în dezvoltarea acesteia în funcție de necesitățile tinerilor.

Comunicarea și colaborarea student-consilier aproape că nu există; informarea tinerilor cu privire la oportunitățile oferite în acest sens este redusă; nu se face o promovare a serviciilor oferite, s-au dacă se face, aceasta nu este generalizată la nivelul întregii instituții.

Proaspătul absolvent de învățământ superior se confruntă cu o serie de probleme, însă, înainte de a trece la enumerarea și dezvoltarea acestora, vom face o diferențiere cu privire la absolvenți. Există mai multe tipuri de absolvent:

1. Absolventul care nu a mai lucrat până la terminarea studiilor;
2. Absolventul care a lucrat în timpul facultății, dar care în momentul finalizării studiilor nu mai lucrează;
3. Absolventul care periodic a desfășurat activități de voluntariat;
4. Absolventul care a terminat studiile și lucrează.

Gradul de risc pentru aceste tipuri de absolvenți este diferit în funcție de experiența acumulată de aceștia și la fel și ajutorul oferit de Centrele de consiliere și orientare profesională.

Eficacitatea și ajutorul pe care îl pot oferi Centrele de informare, consiliere și orientare profesională este evident mai mare pentru acea categorie de absolvenți, cea mai mare, care nu a lucrat niciodată până în momentul absolvirii, nu a avut contact cu piața muncii, cu o instituție/companie și îi este mai greu să găsească un loc de muncă sau să se acomodeze.

Pe o piață a muncii normală, fără mari fluctuații și cu un șomaj redus, problema nu ar consta în găsirea unui loc de muncă, ci mai degrabă în prezentarea pe care absolventul o "vinde" angajatorului. Absolvind o instituție de învățământ axată mai mult pe partea teoretică și mai puțin pe cea practică, studentul se confruntă cu probleme de genul: "nu știu să realizez un CV, o scrisoare de intenție, nu am lucrat niciodată și am nevoie de o perioadă de acomodare în care va trebui să învăț". Multe companii nu sunt dispuse să angajeze un novice, deoarece costurile sunt mai ridicate, trebuie să îl formeze, iar o perioadă de câteva luni, acea persoană nu va contribui prea mult la dezvoltarea instituției, aceasta urmărind eficiență și nu un angajat pe care să îl formeze.

De cele mai multe ori angajatorii acuză mediul academic de slabe performanțe, de "produse" prea puțin calificate, fără să țină cont de rolul acestora în societate, acela de formator de cunoștințe, mai mult teoretice decât practice, în funcție de profilul facultății. Desigur, satisfacția stakeholderilor, și de aici a angajatorilor, reprezintă unul dintre obiectivele oricărei instituții de învățământ superior, dar de multe ori problema nu este numai a acestora. Astfel, în orice programă de studiu se

regăsește și practica de specialitate, legea chiar prevede un anumit număr de ore de practică pentru studenți. Rolul facultăților în acest caz este acela de a asigura studenților un loc de practică, ceea ce se și întâmplă, prin urmare, datoria formării practice a studenților revine instituțiilor partenere și nu universității. Eficiența stagiilor de pregătire practică rezidă în rezultatele studenților la angajare (sunt bine sau prost pregătiți).

În astfel de cazuri, Centrele de informare, consiliere și orientare profesională ar trebui nu numai să consilieze studenții, ci, în urma discuțiilor avute, să dezvolte și alte strategii de eficientizare a acestor servicii, precum dezvoltarea de parteneriate cu diverse instituții publice și private, să păstreze o legătură strânsă, să comunice, să se asigure că studenții trimiși în practică învață și sunt îndrumați corespunzător.

CULTURA ORGANIZAȚIONALĂ

Studenții nu sunt familiarizați cu o cultură organizațională, existând mari diferențe între mediul academic și cel organizațional, astfel că aceștia trebuie să fie pregătiți pentru această schimbare, pregătire ce poate fi oferită de universități, prin centrele de consiliere profesională.

Discutând de cultura organizațională, trebuie enumerate etapele "socializării organizaționale" (Wendlandt și Rochlen, 2008, p.159):

1. Anticiparea – etapă ce se consumă anterior angajării și în care tinerii se informează și formulează așteptări în funcție de dorințe și nevoi.
2. Ajustarea – această etapă presupune angajarea propriu-zisă, intrarea în organizație ca și angajat, acomodarea cu noua cultură; această etapă diferă de cea din facultate, tânărul trebuie să își dezvolte noi competențe și abilități, să dezvolte relații și să își evalueze performanțele.
3. Realizarea – ultima etapă reprezintă rezultatul eforturilor depuse de angajat de a se acomoda și de a se adapta valorilor organizației. Se poate finaliza printr-un nivel ridicat de satisfacție al angajatului, prin acceptarea reciprocă dintre organizație și angajat.

Identificarea acestor etape ar putea să reprezinte un punct de plecare pentru activitatea consilierilor, în urma unei astfel de analize ei reușind să ajute studenții, să îi pregătească pentru ceea ce reprezintă cultura organizațională, cerințele angajatorului, facilitând tranziția și acomodarea acestora în mediul organizațional. Informarea și o minimă pregătire anterioară, simulările de interviuri și jocurile de rol reduc incertitudinea studentului și teama față de noul mediu, acesta fiind mai sigur.

Consilierii de carieră trebuie să ofere studenților informații corecte cu privire la potențialii angajatori, deoarece o informație eronată, spre exemplu prezentarea unei companii într-o manieră pozitivă sau negativă, alta decât realitatea, pot influența studentul, creându-i așteptări false.

Pentru creșterea eficienței formării studenților, se încurajează munca part-time a acestora încă din timpul studiilor, reprezentând un avantaj pentru aceia dintre studenți care optează și pentru acest tip de pregătire. Cert este că adaptarea la mediul organizațional, dezvoltarea unor competențe, munca în echipă, disciplina se

dobândesc mai degrabă lucrând decât în facultate, însă apare un conflict de interese și ne punem întrebarea care mai este rolul studiilor superioare dacă un student ce merge la cursuri se prezintă cu un "handicap" în fața angajatorului, spre deosebire de colegul său care nu a frecventat cursurile, dar are experiență practică. Această problemă își poate găsi rezolvarea în discuțiile avute între cele trei părți implicate: universitate, student și angajator. Organizarea unor întâlniri prin intermediul conferințelor, seminarilor, workshop-urilor la care să fie prezenți reprezentanți ai celor trei părți poate dezvolta comunicarea, care în prezent nu pare să existe între mediul academic și cel organizațional. Astfel de întâlniri ajută la analiza cerințelor tuturor părților interesate și la înțelegerea importanței pe care o are universitatea pentru societate, dar și necesitatea unei pregătiri practice a studenților săi.

Totul rezidă în comunicare și informare, iar aici rolul revine Centrelor de informare, consiliere și orientare profesională înființate în instituțiile de învățământ superior, însă eficacitatea lor lasă de dorit. Această afirmație nu reprezintă o acuză adusă consilierilor sau instituției de învățământ, problema pornind de la resurse. Crearea unor astfel de centre de consiliere reprezintă un obiectiv important ce se regăsește și în Declarația de la Copenhaga din 2002, unde s-au stabilit printre priorități asigurarea transparenței, a informării și consilierii, îmbunătățirea cooperării inter-instituționale, dezvoltarea parteneriatelor și a altor inițiative transnaționale în domeniul educației și formării profesionale, pentru a facilita și promova mobilitatea forței de muncă, odată aplicate, putând conduce la dezvoltarea unor resurse umane competente, dar și a resurselor financiare.

Acordarea de suport studenților în vederea facilitării tranziției la piața muncii poate fi realizată prin îmbunătățirea practicilor existente, implementarea unor mai noi și mai eficiente. Însă, în condițiile în care nu există un suport material și financiar, nu există nici motivație. Universități cu mii de studenți nu pot face față cerințelor cu un centru format din 5-6 consilieri a căror promovare nu există sau dacă există se face prea puțin. Să angajezi psihologi în astfel de centre reprezintă o adevărată provocare, deoarece un sistem inefficient, cu resurse reduse, nu reușește să îi atragă, mai degrabă îi formează pe începători, după care aceștia renunță acceptând ofertele unor instituții private. Acest lucru se întâmplă frecvent în sistemul public, iar tinerii nu beneficiază de ceea ce, legal, au dreptul.

CONCLUZII

Educația reprezintă un factor cheie dezvoltarea competențelor tinerilor, investițiile pentru formarea resursei umane fiind considerabile în ultimii ani. Societatea viitorului nu mai este una a cunoașterii, nu DOAR a cunoașterii, ci și una bazată pe competențe. Se dorește forță de muncă înalt calificată atât teoretic, dar mai ales practic, personal care să se poată integra rapid într-o organizație și să rezolve problemele întâlnite, eficient și cu profesionalism.

Racordarea învățământului superior la cerințele pieței ar avea ca rezultat un număr echilibrat de absolvenți, care apoi să fie inserați pe piața muncii. Deși instituțiile de

învățământ superior din România au înțeles că transformările din societate vizează mai ales transformări în educație și trebuie să se alinieze standardelor internaționale în vederea asigurării unui învățământ de calitate, pașii făcuți sunt mărunți, marcați de neînțelegerea guvernanților de a susține învățământul superior prin reforme reale, nu numai pe hârtie.

Concluzionând, tranziția de la universitate la viață activă depinde de convergența mediului academic cu piața muncii, de acceptare și înțelegere a celor două medii: academic și instituțional. Astfel, dacă universitatea reprezintă cea mai înaltă treaptă de învățământ, ce contribuie la dezvoltarea capacităților creatoare ale tinerilor, compania este susținătorul financiar al societății, asigurându-și necesarul de resurse umane din instituțiile de învățământ, în acest caz, din instituțiile de învățământ superior. Colaborarea eficientă dintre cei doi actori poate avea ca rezultat dezvoltarea economico-socială a României și adaptarea sa la contextul social actual ce presupune orientarea spre inovație, tehnologie și know-how.

BIBLIOGRAFIE

- Angelescu, C. (coord), Ailenei, D. & Dinu, M. (2008). *Determinanți ai inserției pe piața muncii ai absolvenților de învățământ superior din România*. Editura ASE. s.l., București.
- Figel, J. (2006). *Commission tables plan to promote business spirit in schools and universities*, European Commission - IP/06/148, 13/02/2006 Disponibil la: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/06/148&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>, consultat în 21 mai 2009
- Muller, W. & Gangl, M. (2003). *Transition from education to work in Europe. The integration of youth in into EU labour markets*, Oxford University Press Premium, New York.
- Ticu, C. (2004), *Evaluarea psihologică a personalului*, Editura Polirom, București.
- Wendlandt, N. & Rochlen, A. (2008). Addressing the College-to-Work Transition: Implications for University Career Counselors, *Journal of Career Development*, 35(2), pp. 151-165.
- ***Commission Europeenne, Disponibil la: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=108&langId=fr>, consultat în 23 mai 2009.

UTILIZAREA PROGRAMULUI TEACCH ÎN TRATAMENTUL AUTISMULUI

Alina Doboș, CSEIS Oradea
Bianca Buboiu, CSEIS Oradea

ABSTRACT

One of the major problems of the modern society, which has been given a greater attention lately, is autism. According to the international statistics, one of 150 children suffers from an autism related disorder, and the latest information on its incidence in Romania shows that a child with autism is born every seven and a half hours. The growth in the number of people with autistic spectrum disorders pull the alarm on the importance and need to implement procedures and intervention services, which at the moment are very low numbered. Over time, there were used various means of intervention, with a variable degree of efficiency. Teacch program provides children with autism ways to solve a task in an organized environment, with visual media, thus developing a routine to reduce problem behaviors. Today the program is the national curriculum in special education in the U.S.A.

Keywords: autism, TEACCH, treatment, the culture of autism

CULTURA AUTISMULUI

Autismul este definit ca fiind o tulburare severă de dezvoltare caracterizat prin deficit de comunicare și limbaj, probleme ale comportamentului social și comportament repetitiv și stereotip (Dyrberg și Vedel, 2007).

Problemele comportamentului social pot include dificultăți în inițierea sau răspunsul în comunicare, dificultăți în a folosi și răspunde gesturilor non-verbale, lipsa sau inconsecvența contactului vizual, dificultăți în a răspunde sentimentelor celor din jur și eșec în a dezvolta relații. Problemele de comunicare pot include dificultăți de ordin pragmatic, semantic și structural ale limbajului. Limbajul pragmatic se referă la utilizarea socială a limbajului, precum inițierea sau susținerea unei comunicări. Persoanele cu autism pot să aibă o abilitate perfectă în a se exprima și, cu toate acestea, să nu răspundă persoanei căreia li se adresează. Comportamentul repetitiv și stereotip reflectă o preferință pentru anumite obiecte și activități, o rutină zilnică, persoanele cu autism dezvoltând o fascinație pentru o arie particulară, refuzând apoi să folosească sau să vorbească despre altceva nou. Prin definiție, autismul se referă la dificultăți în toate cele trei arii: interacțiune socială, comunicare și comportament repetitiv și stereotip. Există persoane care întâmpină dificultăți doar în una sau două arii. Așadar, cercetătorii și clinicienii se referă mai degrabă la “tulburări din spectrul autist” decât la autism. Tulburările din spectrul autist includ autismul (și înalt-funcționalul autism), sindromul Asperger și tulburarea pervazivă de dezvoltare (Baker, 2001).

În cadrul programului TEACCH a fost dezvoltat conceptul de “cultura autismului” ca și o modalitate de a vedea structura caracteristicilor gândirii și comportamentului observat la persoanele cu acest diagnostic.

Cultura se referă la modelele împărtășite ale comportamentului uman, normele culturale afectând felul în care oamenii gândesc, mănâncă, se îmbracă, muncesc, înțeleg fenomenele naturale, comunică și alte aspecte fundamentale ale interacțiunii umane. Autismul afectează

aceste aspecte fundamentale ale vieții. Așadar, dintr-un anumit punct de vedere, autismul poate fi văzut și gândit ca o cultură. Rolul profesorului sau părintelui este acela de a înțelege ambele culturi și de a putea să interpreteze așteptările și regulile unui mediu non-autistic pentru persoana cu autism pentru ca aceasta să poată funcționa cât mai ușor și cât mai independent posibil (Mesibov, Shea și Schopler, 2004).

După Mesibov, Shea și Schopler (2004), “cultura autismului” prezintă următoarele caracteristici:

A. Diferențe în gândire.

1. Conceptul de înțelegere. Se referă la dificultatea persoanelor autiste în a-și înțelege propriile experiențe, deși acestea pot acționa în mediul lor, pot învăța anumite îndemânări sau chiar dezvoltă limbajul.

2. Concentrare asupra detaliilor. Abilitate limitată de aranjare a detaliilor în ordinea importanței lor. Persoanele cu autism pot fi ușor distrase de detalii mai puțin semnificative în locul celor importante, adică pot intra într-o cameră și să facă un comentariu despre zgomotul ventilatorului, ignorând tortul pentru ziua de naștere de pe masă.

3. Distractibilitatea. Se referă la dificultăți în concentrarea atenției asupra unei sarcini datorită concentrării asupra propriilor senzații, dar și la o schimbare bruscă a atenției de la o senzație la alta.

4. Gândirea concretă versus gândirea abstractă. Indiferent de nivelul cognitiv, persoanele autiste întâmpină dificultăți cu privire la noțiunile abstracte și simbolice ale limbajului, în comparație cu faptele concrete și descrierile deoarece pentru acestea, cuvintele au un singur înțeles, fără înțelesuri subtile sau alte conotații.

5. Dificultăți de combinare și integrare a ideilor. Persoanele autiste înțeleg mult mai ușor fapte și concepte individuale, în comparație cu integrarea acestora alături de alte informații, mai ales când conceptele par, într-un fel, contradictorii.

6. Dificultăți de organizare și secvențiere a unui proces complex. Deoarece organizarea presupune integrarea mai multor elemente, este dificilă pentru

persoanele cu autism datorită faptului că necesită concentrare atât asupra situației imediate, cât și asupra rezultatului dorit. Chiar dacă persoanele cu autism știu pașii individuali ai unui proces complex, le este dificil să înțeleagă relația dintre aceștia sau rolul pașilor în vederea rezultatului final.

7. Dificultăți de generalizare a abilităților și comportamentelor învățate într-o nouă situație. Persoanele cu autism învață deseori abilități și comportamente într-o situație, dar întâmpină dificultăți în utilizarea acestora în situații diferite.

8. Conceptul de timp, caracterizat prin realizarea prea rapidă sau prea înceată a unei activități, precum și probleme în recunoașterea începutului, mijlocului și sfârșitului unei activități.

B. Diferențe de învățare:

1. Învățarea vizuală versus învățarea auditivă. Persoanele cu autism sunt învățători vizuali (Quill, 1997 apud. Mesibov, Shea și Schopler, 2004).

2. Dependența de prompt. Persoanele cu autism întâmpină dificultăți în integrarea informațiilor și înțelegerea lumii din jurul lor, iar ajutorul primit pentru o mai bună integrare devine, de multe ori, problematic deoarece persoanele cu autism devin dependente de acel ajutor. Promptul, așa cum este numit ajutorul primit din partea altora, poate să creeze probleme în activitatea de generalizare a noțiunilor însușite și chiar să împiedice funcționarea adecvată sau independentă într-o situație nouă, fără ajutorul oferit de adult.

C. Diferențe în structurile neurocomportamentale:

1. Impulsuri puternice. Deseori, persoanele cu autism prezintă un comportament intens și persistent privind lucrurile care și le doresc, comportament care devine dificil de controlat de către cei din jur.

2. Anxietate excesivă. Nivelul de anxietate al persoanelor cu autism este unul crescut, deseori fiind gata de a izbucni. Această anxietate poate avea ca și cauză confruntarea cu mediul înconjurător care pentru persoanele cu autism este neprevăzut și dificil de înțeles.

3. Anomalități perceptivă și senzoriale. Deseori, în viața persoanelor cu autism, există preferințe culinare neobișnuite, timp îndelungat acordat pocnirii și privirii degetelor, atingerea obrajilor cu diferite texturi sau chiar ascultarea unor sunete foarte ciudate aproape de urechi pentru a putea simți vibrațiile.

Manifestări în cadrul culturii autismului

După Mesibov, Shea și Schopler (2004), manifestările în cadrul culturii autismului prezintă următoarele caracteristici:

1. Atașamentul față de rutină. O consecință a caracteristicilor culturii autismului se referă la nevoia de același mediu pentru persoanele cu autism. Schimbarea acestuia sau modificări ale rutinei pot cauza stres, comparativ cu rutina unui mediu astfel încât să devină predictibil, oferind siguranță și confort persoanelor cu autism.

2. Accesele de furie și agresivitatea. Sunt deseori întâlnite în rândul persoanelor cu autism, fără nici o cauză aparentă, manifestate prin distrugerea obiectelor,

țipete, loviri, chiar producându-și singuri rău. O cauză majoră în apariția unor astfel de comportamente o reprezintă abilitatea limitată de comunicare, precum și de înțelegere a cerințelor.

3. Abilități sociale limitate și empatia. Interacțiunea socială a persoanelor cu autism este deseori văzută ca fiind anormală datorită capacității reduse de înțelegere și integrare a informațiilor din mediu astfel încât răspunsurile persoanelor cu autism să fie potrivite situației date. Empatia nu este o caracteristică a persoanelor cu autism deoarece aceasta implică înțelegerea felului în care o persoană experimentează anumite lucruri, iar experiențele senzoriale ale persoanelor cu autism fiind foarte diferite, acestora le este greu să se raporteze la cei din jur conform trăirilor afective.

4. Abilități de joacă limitate. Jocul reprezintă o activitate relaxantă, creativă și nestructurată, dar pentru persoanele cu autism un astfel de joc ridică multe probleme, activitățile organizate special pentru persoanele cu autism fiind mult mai ușor de însușit și realizat de către acestea.

5. Dificultăți de inițiere a unei activități. Deseori, persoanele cu autism par nemotivate sau mult prea dependente de ajutorul unei persoane pentru angajarea într-o activitate, astfel că ar putea fi caracterizați ca fiind leneși. Totuși, această dificultate de inițiere a unei activități ar putea fi explicată prin prisma unor factori ce stau la baza autismului, și anume prin deficitul în ceea ce privește organizarea propriului comportament, înțelegerea cognitivă slabă a așteptărilor sau recompenselor primite în urma acțiunii, procesarea senzorială diferită sau simțul deteriorat al timpului.

6. Comportamentul noncompliant. Există păreri conform cărora persoanele cu autism sunt sfidătoare și provocatoare, însă mult mai probabil, problemele comportamentale se datorează faptului că persoanele cu autism nu înțeleg cerințele celor din jur, nu descifrează expresiile faciale și limbajul corporal sau așteptările sociale într-o anumită situație.

PROGRAMUL EDUCAȚIONAL TEACCH

TEACCH (*Treatment and Education of Autistic and related Communication Handicapped Children*) este un program de evidență, formare și cercetare pentru indivizii din orice categorie de vârstă și nivel de abilități cu tulburări din spectrul autist. Acest program a fost dezvoltat la începutul anului 1970 de Eric Schopler și colegii acestuia în Carolina de Nord, desfășurându-se aproape 20 de ani pentru a acoperi cele mai multe servicii ale familiilor care se confruntă cu autismul (Baron-Cohen și Bolton, 1993).

Misiunea programului TEACCH este aceea de a permite indivizilor cu autism să funcționeze într-un mod cât mai plin de sens și independent posibil în comunitate.

Principiile educaționale TEACCH

Conform lui Mesibov și Shea (www.teacch.com), programul educațional TEACCH este bazat pe următoarele principii:

1. Puncte tare și interese. Toate persoanele cu autism au anumite puncte tari și interese care pot fi

folosite în așa fel încât să devină funcționale pentru ei, astfel că pot fi utilizate în sarcinile și activitățile acestora. Aceste preferințe sunt folosite ca și context pentru a ajuta studentul în procesul de însușire a sarcinilor cerute de către cultura noastră.

2. Evaluarea continuă. În fiecare student există un potențial care poate fi dezvoltat. În programul TEACCH are loc procesul de realizare a unui program educațional prin observarea modului de abordare de către fiecare student a materialelor și activităților prezentate în modalități distincte, cu diferite nivele de structurare.

3. Asistarea înțelegerii semnificațiilor. Problema înțelegerii semnificațiilor este centrală în autism. Chiar și cele mai inteligente persoane cu autism întâmpină dificultăți uneori în înțelegerea cerințelor și așteptărilor, fiind frecvent confuze, astfel că profesorii trebuie să aibă în vedere nevoia constantă a studenților pentru un ghid ajutător spre mediul nostru confuz și greu de interpretat.

4. Colaborarea părinților. Este important de introdus în programul educațional dorințele și stilul de viață al studentului, iar dacă părintele dorește ca o anumită abilitate să fie dobândită, aceasta este introdusă în program pentru a fi realizată.

Obiectivele educaționale TEACCH

După Mesibov și Shea (www.teacch.com), un prim obiectiv educațional TEACCH îl reprezintă învățarea studentului că mediul înconjurător are un sens. Scopul cel mai important pentru un student este acela de a afla faptul că în univers există modele care pot fi identificate și urmărite și în absența unui profesor sau persoane adulte. În cele din urmă, scopul este ca persoanele cu autism să fie capabile să funcționeze fără supravegherea unui profesor.

Un alt obiectiv educațional este învățarea studentului conceptul de cauză și efect. Persoanele cu autism nu înțeleg faptul că pot cauza evenimente în căi predictibile, acesta fiind un concept cheie în cultura noastră pentru înțelegerea universului.

Comunicare reprezintă un obiectiv extrem de important. Deși anumiți studenți cu autism trebuie învățați mai întâi faptul că există comunicare și că este posibilă influențarea unui comportament prin intermediul comunicării, aceasta poate fi individualizată la nivelul fiecărui student printr-o gamă largă de opțiuni care includ emiterea unui sunet, zgomotul unui clopoțel, schimbarea unui obiect, a unei imagini, rostirea cuvintelor, scrierea acestora sau utilizarea gesturilor sau semnelor simbolice.

Obiectivele educaționale TEACCH sunt, de asemenea, realizate pentru dezvoltarea unor abilități cu sens pentru viața de adult. Începând cu studenții aflați la o vârstă foarte mică, se urmărește învățarea abilităților fundamentale pentru o cât mai mare independență în ariile de autoservire, comunicare, abilități vocaționale, timp liber și interese de relaxare și trăire în comunitate.

Scopurile pe termen lung ale programului TEACCH sunt dezvoltarea deprinderilor și împlinirea nevoilor fundamentale umane precum demnitatea, angajarea în activități eficiente, cu semnificație și sens în mod personal, sentimentul de securitate, propria eficacitate și încredere în sine. Pentru atingerea acestor scopuri, TEACCH a dezvoltat o modalitate de intervenție numită

“învățarea structurată”. În cadrul programului TEACCH, învățarea structurată se referă la o serie de strategii educaționale colective (Mesibov, Shea și Schopler, 2004).

Principiile învățării structurate

După Mesibov, Shea și Schopler (2004), acestea sunt:

1. Înțelegerea culturii autismului;
2. Dezvoltarea unui plan individualizat pentru persoană, respectiv familie centrat asupra fiecărui subiect în parte, mai degrabă, decât a folosi un curriculum standard;
3. Structurarea mediului fizic;
4. Utilizarea suporturilor vizuale pentru a face activitățile zilnice predictibile și înțelese;
5. Utilizarea suporturilor vizuale pentru a face sarcinile inteligibile.

Învățarea structurată

Persoanele cu autism răspund foarte bine la structură. Prin organizarea mediului înconjurător, acestea înțeleg mult mai bine lumea din jurul lor și cerințele acesteia. Așadar, organizarea fizică a clasei este un element foarte important în munca cu persoanele autiste. Deoarece multe persoane autiste au probleme de organizare, este dificil pentru acestea să știe unde trebuie să fie și ce trebuie să facă, însă mediul structurat le oferă indici vizuali care să îi ajute în înțelegere așteptărilor. Mediul trebuie structurat în așa fel încât să nu fie cu multe elemente care să distragă atenția studenților. Clasa este structurată pe arii de lucru specifice conform cu nevoile studenților din acea clasă. Ariile de lucru pot fi de grup, de joacă, timp liber, de muncă individuală, de tranziție, terapie educațională și muncă 1:1.

Orarele sunt o parte a structurii clasei necesare persoanelor cu autism. Acestea au rolul de a ajuta studenții să înțeleagă ce trebuie să facă în clasă. În plus, un orar ajută studentul să se organizeze și să anticipeze activitățile zilnice și săptămânale. Orarele permit studenților să știe unde trebuie să se deplaseze după ce au încheiat o activitate. Orarul general este afișat în clasă în așa fel încât să poată fi văzut de către toată lumea. Orarul individual este utilizat pentru a ajuta studentul să înțeleagă ce are de făcut în timpul unei activități.

Metoda de predare trebuie să fie adaptată nivelului de înțelegere a studentului. Pentru îndrumările verbale, trebuie utilizată “cantitatea” minimă de limbaj necesară. Cerințele verbale trebuie însoțite de gesturi pentru a ajuta studenții să înțeleagă. De asemenea, cerințele pot fi realizate cu ajutorul unor indici nonverbal și vizuali.

Așadar, pentru o învățare eficientă a persoanelor cu autism, un profesor trebuie să asigure structura, aranjând clasa în așa fel încât un student să înțeleagă unde trebuie să fie, ce să facă și cum să facă, într-un mod cât mai independent posibil (TEACCH Staff, www.teacch.com).

Tehnicile educaționale TEACCH

După Mesibov și Shea (www.teacch.com), tehnicile educaționale folosite se bazează pe prezentarea vizuală a informațiilor. Explicațiile verbale sunt rareori eficiente în cazul persoanelor cu autism. Materialele și structura fizică care conduc în mod vizual persoana cu autism înspre înțelegere sunt de departe mult mai eficiente decât

cuvintele și ajutorul fizic. Prezentările complexe a unei cantități mari de materiale sunt mult mai probabil generatoare de confuzie și copleșitoare pentru student. Deci, studentul învață strategii pentru a lucra de sus în jos, de la stânga la dreapta, astfel că aceștia găsesc componentele sarcinii în partea stângă și o dată cu îndeplinirea sarcinii, acestea ajung în partea dreaptă. Prin urmare, organizarea spațială are loc în așa fel încât experiența studenților în clasă să fie cât mai apropiată de cultura noastră.

Totodată, o altă tehnică educațională constă în învățarea studentului a conceptului de “gata”. Acesta este un concept extrem de important de învățat deoarece mulți studenți sunt incapabili să realizeze durata unei activități. Acest fapt poate fi o sursă de stres pentru ei, de aceea învățarea conceptului de gata, de încheiere a unei activități se realizează cu ajutorul unor indici vizuali, prin intermediul cărora persoanele cu autism văd câte sarcini dintr-o activitate trebuie să rezolve până când activitatea se încheie.

O altă tehnică o reprezintă învățarea unei rutine zilnice, fiind flexibilă, în același timp. Rutina îi oferă studentului o strategie de înțelegere și anticipare a ordinii evenimentelor din jurul lui. Dacă profesorul nu realizează rutina, într-un timp scurt, studentul va dezvolta una cu un grad mai mic de acceptare și adaptabilitate. Rutina învățată trebuie să fie flexibilă deoarece aceasta reflectă realitatea culturii noastre, care nu este neschimbătoare. Structura esențială ar trebui să rămână neschimbătoare, dar detaliile trebuie să varieze în așa fel încât studentul să fie concentrat asupra structurii, și nu asupra detaliilor.

Individualizarea este un alt concept cheie în programul educațional TEACCH deoarece persoanele cu autism, în ciuda trăsăturilor comune, sunt foarte diferite în aspecte privind punctele tari, arii de dificultate. Acestea nu învață foarte bine în grup tocmai datorită acestor diferențe. Așadar, profesorii trebuie să își cunoască foarte bine studenții și să fie pregătiți să învețe același student la nivele distincte, în diferite arii de lucru.

BIBLIOGRAFIE

- Baker, J. (2001). *The autism social skills picture book. Teaching communication, play and emotion*, Future Horizons, Inc., Arlington.
- Baron Cohen, S. & Bolton, P. (1993). *Autism the facts*, Oxford University Press Inc., New York.
- Dyrbjerg, P. & Vedel, M. (2007). *Everyday Education. Visual support for children with autism*, Jessica Kingsley Publishers, London and Philadelphia.
- Mesibov, G., Shea, V. & Schopler, E. (2004). *The TEACCH Approach to Autism Spectrum Disorders*, Springer Science-Business Media, Inc., New York.
- Mesibov, G. & Shea, V. (2010). *The culture of autism. From Theoretical Understanding to Educational Practice*, Plenum Publishing Corp, Disponibil la: <http://www.autismuk.com/index3sub1.htm>.

OBSERVAȚII METEOROLOGICE PERSONALE LA BEIUȘ ȘI VALORIFICAREA LOR LA ORELE DE GEOGRAFIE ȘI DE MEDIU

Andrei Indrieș, Universitatea din Oradea

ABSTRACT

At Beius perform with my two sons, Andrew and Robert, meteorological observations and measurements, for 15 years (between 1995 and 2009). Perform observations of temperature, air pressure, rainfall, atmospheric humidity, wind direction and cloud. All these data can be used in classes, classes in geography and environmental sciences. We will continue these observations. The data taken at times 1, 7, 13 and 19 are listed in tables and then do the daily average, monthly and annual.

Keywords: meteorological measurements, Beiuș, temperature, atmospheric pressure, rainfall, atmospheric humidity, wind direction and cloud.

INTRODUCERE

Începând cu anul 1995 am început să execut observații meteorologice la Beiuș, ajungând ca în anul 2009 să avem date pe un interval de 15 ani. Măsurătorile sunt efectuate împreună cu cei doi fii, Andrei și Robert, și se execută noaptea la ora 1, dimineața la ora 7, la prânz la ora 13 și seara la ora 19. Aceste colectări de date sunt conforme cu cerințele publicate de I. Fărcaș în 1987 și 1988. Pentru observații se utilizează aparatura și instrumentele necesare: barometru aneroid, higrometru, termometre, pluviometru etc. Direcția vântului și nebulozitatea se înregistrează vizual. Periodic aceste date sunt publicate (Indrieș, 2005; Indrieș, Indrieș și Indrieș, 2007) cu diferite ocazii.

Aceste date sunt valorificate ca exemplificare în cadrul orelor de geografie și de mediu. Prin comunicarea și publicarea acestor date ele pot fi exemplificate și de către cadrele didactice din zona Beiuș.

TEMPERATURA

În acești 15 ani, temperatura maximă a oscilat între 37°C și -20°C, deci o amplitudine termică maximă de 57°C, fapt ce indică continentalismul climatic al regiunii Beiuș (vezi tabelul 1).

Amplitudinea termică medie este de cca 25°C care este un alt indicator al climatului continental.

Media termică multianuală, pe cei 15 ani, este de 11,05 °C (rotunjit 11,1°C), în concordanță cu creșterea medie a temperaturii generale pe glob (îcălzirea globală).

În cadrul celor 15 ani, anul cel mai rece a fost 2005 (10,0°C), iar anii cei mai calzi au fost anii 2000 (12,0°C), 2007 (11,9°C), urmați de 2008 și 2009 (fiecare cu 11,8°C). Un alt an cald a fost și 2002 (cu 11,7°C).

Pe lunile anului, per ansamblu, luna *Ianuarie* este cea mai rece (media celor 15 ani -0,6 °C). Anul cu luna *Ianuarie* cea mai rece a fost 2000 (-4 °C), apoi 2006 (-2,9°C) și 2004 (-2,7°C). Anii cu temperatura medie a lunii *Ianuarie* negativă au fost 1995, 1996, 1997, 1999, 2002, 2003, 2005 și 2009. Ani cu valori pozitive ale lunii *Ianuarie* au fost: 1998 (2,5°C), 2001 (1,8°C), 2007 (3,7°C) și 2008 (1,1°C). Luna *Ianuarie* a anului 2007 a fost cea mai caldă.

Luna *Februarie* este, în general, cu valori mari mari decât luna *Ianuarie*, deși există și excepții. Am observat o oarecare regulă: dacă luna *Ianuarie* este mai rece, atunci luna *Februarie* este cu ceva mai blândă; dacă luna

Ianuarie este mai blândă, atunci *Februarie* este mai rece. Aceași regulă aproximativă este valabilă cu lunile *Ianuarie* și *Decembrie* (vezi tabelul 1).

Valorile pentru *Februarie* au fost mai ridicate în anii 1995 (4,5°C), 1998 (3,4°C), 2002 (4,1°C), 2007 (4,7 °C), 2008 (3,3°C). Cea mai mare valoare a fost cea a anului 2007 iar cea mai scăzută cea a nului 2003, cu minus 4,3°C, apoi cea din 2005 (-3,4°C).

Luna *Martie* este răcoroasă, cu valori oscilante. Cea mai mare valoare a fost obținută în anul 2007 (8,3°C) și 2001 (8,1°C), iar cea mai scăzută valoare s-a înregistrat în anul 1996, cu numai 2,1°C. Tot rece a fost și luna *Martie* a anului 2005 (2,7 °C). În medie, luna *Martie* este cu cca 5°C mai caldă decât luna *Februarie*.

Luna *Aprilie* are valorile de cca 10°C (media pe cei 15 ani 11,6°C). Anii cu temperatura medie de 10 și peste 10°C sunt: 1995 (10,0°C), 1996 (12,7°C), 1998 (12,9 °C), 1999 (12,2°C), 2000 (14°C), 2001 (10,8°C), 2002 (11,4°C), 2004 (12,0°C), 2005 (10,7 °C), 2006 (11,7 °C), 2007 (11,9 °C), 2008 (11,8°C) și 2009 (14,6°C). Anul cu temperatura cea mai ridicată a lunii *Aprilie* a fost 2009 cu 14,6°C. În schimb, în anul 1997 temperatura medie a lunii *Aprilie* a fost cea mai scăzută în cei 15 ani de observație (numai 7,2°C). De asemenea în anul 2003 luna *Aprilie* a fost răcoroasă (9,6°C).

Luna *Mai* are valoarea medie multianuală de 17,4°C, cu aproape 6°C mai mult decât luna *Aprilie*. Cele mai ridicate valori medii ale lunii *Mai* s-au obținut în anii 2000 (19,1°C), 2002 (19,3°C), 2003 (20,6°C) iar cele mai reduse valori ale lunii *Mai* s-au obținut în anii 1995 (15,7 °C), 2004 (14,8°C), 2006 (15,7 °C). Recordurile lunii *Mai* le au, deci, 2004 (14,8°C) și, respectiv, 2003 (20,6°C).

Luna *Iunie*, lună de vară, are în general valori de peste 20°C de-a lungul anilor de observație. Valoarea cea mai ridicată s-a obținut în anul 2003 (22,8°C) iar cea mai scăzută a fost în anul 2001 (17,6°C). Per ansamblu, valoarea medie multianuală a lunii *Iunie* este mai mare cu cca 3°C față de cea a lunii *Mai*.

Luna *Iulie* este luna cea mai călduroasă, cu media multianuală de 22,2°C și aproape 2°C mai mult de luna *Iunie* și cu aproape 1°C față de luna *August*.

Anul cu luna *Iulie* cea mai caldă a fost 2007 (24,2°C), apoi 1995 (23,3°C), 2006 (23,8°C), 2009 (23,3°C). Valori mai reduse ale lunii *Iulie* s-au obținut în anul 1996 (20,5°C), 1997 (20,3°C). Toate valorile medii ale lunii *Iulie* au depășit 20°C. Recordurile sunt, așadar, de 24,2°C (2007) și, respectiv, 20,3°C (1997).

Luna *August* este tot caldă, recordul fiind obținut în anii 2000 și 2003 (23,7 °C) iar anii cu valorile medii cele mai reduse ale lunii August au fost 1997 (20,4°C), 2004 (19,9°C), 2005 (20,0°C) și 2006 (19,7 °C). Cea mai redusă valoare medie a fost realizată deci în anul 2006 (19,7 °C).

În luna *Septembrie* valorile medii sunt deja cu aproape 6°C mai mici decât în luna August. Valorile medii obținute au fost următoarele: anii cu valori mai ridicate au fost 1999 (18,6°C) și 2009 (18,6°C) iar anii cu valorile medii cele mai reduse au fost 1996 (13,6°C) și 2007 (14,2°C).

Luna *Octombrie* este relativ rece, cu o medie în cei 15 ani de 11,5°C, mai răcoroasă cu aproximativ 4°C decât luna Septembrie. Cea mai ridicată valoare medie s-a înregistrat în anul 2000 (13,5°C) iar cea mai redusă în anul 2003 (8,5°C), apoi în anul 1997 (8,9°C).

Luna *Noiembrie* este mult mai rece și mai umedă decât Octombrie, cu cca 6°C. Anul cu valoarea medie cea mai redusă a fost 1995 (2,4°C), urmat de 2001 (2,6°C) iar anul cu valoarea medie mai ridicată a fost 2000 (9,4°C) și 1996 (8,6°C).

Decembrie este în general rece, friguroasă. Valoarea medie cea mai scăzută s-a obținut în anii 1998 (-3,9°C) și 2001 (-3,5 °C) iar cea mai ridicată în anii 1997 (3,0°C), 2000 (3,0°C) și 2009 (3,0°C).

Pe anotimpuri se poate concluziona că cel mai rece este, cum era de așteptat, *iarna* cu o medie multianuală de 0,4°C, deci cu cca 10°C față de media celor 15 ani. Cele mai reduse valori medii ale anotimpului de iarnă s-au înregistrat în 1996 (-0,9°C), 2003 (-1,8°C) și 2004 (-0,9°C) iar cele mai mari valori în anii 1995 (1,3°C), 2007 (2,6°C) și 2008 (1,8°C).

Primăvara este cu cca 10 grade mai cald decât iarna (media multianuală 11,5°C) dar și aici se pot observa oscilații. Astfel, anii cu primăvara cea mai călduroasă au fost 2000 (12,6°C), 2001 (12,2°C), 2002 (12,9°C), 2007 (12,9°C) și 2009 (12,4°C). Recordul este de 12,9°C. Anul cu valoarea cea mai redusă a fost anul 1997 (9,7°C).

Anotimpul de *vară* este cald, cu o medie multianuală de 21,4°C, deci cu cca 11°C față de media anuală pe cei 15 ani. Cea mai caldă vară s-a înregistrat în anul 2007 (23,0°C), apoi în 2003 (22,8°C) și 2000 (22,2 °C) iar cele mai “răcoroase” veri au fost în anii 1997 (20,4°C), 2001 (20,2°C).

Toamna are valori medii cu cca 11°C mai scăzute decât anotimpul de vară. Anii cu valori medii mai mari s-au realizat în 2000 (13°C) și 2009 (12,3°C) iar anii cu valorile cele mai mici au fost 1995 (9,6°C) și 2007 (9,3°C).

Amplitudinea medie între cea mai mică medie și cea mai mare medie este de 24,5°C; ce mai mare amplitudine a fost obținută în 2003 (28°C) pe când cea mai mică în anul 1997 și anume 20,8°C.

După cum se observă din figura 1, tendința generală este aceea ca valoarea medie a temperaturii să crească.

PRECIPITAȚIILE

Cantitățile de precipitații sunt, într-o relativă continuă scădere, după cum rezultă atât din tabelul 2 cât și din figura 2. Dacă în primul an de observații meteorologice am obținut peste 800 mm/an, fapt datorat lunilor Ianuarie și Februarie, dar și Decembrie, cu foarte multă cantitate de precipitații solide, în anii ce au urmat, aceste cantități au tot scăzut. Cea mai redusă cantitate de precipitații s-au

înregistrat în anul 2000, un an foarte cald și relativ secetos (numai 284,4 mm/an). Un alt an destul de umed a fost 2004, cu 763,3 mm precipitații. Cantitatea medie pe cei 15 ani de observație a fost de 529,1 mm/an.

Pe luni, situația a fost următoarea:

Luna *Ianuarie*, o lună de regulă rece, are atât precipitații solide cât și lichide. Se remarcă, după cum s-a precizat anul 1995, când au căzut zăpezi în cantități mari (133,3 mm). Un alt an rece și umed în luna Ianuarie a fost 2005 (66,5 mm). An rece dar sărac în precipitații în Ianuarie a fost 2002 (14,2 mm) și la fel a fost și 2006 cu 14,0 mm, apoi 2008 cu 14,4 mm. Media pe cei 15 ani a lunii Ianuarie a fost de 38,0 mm.

Februarie a avut cantitatea cea mai mare de precipitații în anul 1995 (120,9 mm) iar cea mai scăzută în anul 1998, cu doar 1,2 mm. Media pe Februarie a fost de 33,2 mm.

Martie a avut media multianuală de 31,8 mm, cea mai mare cantitate înregistrându-se în anul 2006 (65,4 mm) iar cea mai redusă în 2003 (cu doar 7,5 mm). În general, luna Martie este relativ secetoasă.

Luna *Aprilie* are o cantitate medie multianuală mai mare decât lunile anterioare, cu 43,2 mm. Anul cu cele mai multe ploi în Aprilie a fost 2006 (100,0 mm) iar cu cele mai puține ploi a fost anul următor, 2007, cu doar 2,8 mm.

De regulă, luna *Mai* este o lună ploioasă, cu unele excepții. Anii în care în luna mai s-au înregistrat cantități mari de precipitații au fost 1996, 2005 și 2006. Cea mai “secetoasă” lună de Mai a fost în anul 2003, cu doar 8,7 mm.

Luna *Iunie* este, de asemenea, o lună caldă și relativ umedă, mai ales în prima parte a lunii. Cantitatea cea mai mare s-a obținut în anul 1998 (92,7 mm) iar cea mai scăzută în anul 2000 (11,4 mm).

Iulie este caldă dar relativ ploioasă, cu ploi scurte dar repezi, torențiale, sau cu perioade de ploi “mocănești”. Anul 2004 este anul cu luna Iulie cea mai ploioasă (130,3 mm). În schimb anul în care în luna iulie au fost obținute cele mai reduse cantități de precipitații a fost 2007, cu 20,2 mm.

Luna *August* este la fel de călduroasă și cu aceleași caracteristici în general ca și Iulie. În 1995 au fost obținute 119,9 mm în August dar în anul cel mai cald și secetos, 2000, s-au înregistrat doar 3,4 mm.

Luna *Septembrie* este o lună “capricioasă” din punct de vedere al precipitațiilor. Fie este o lună relativ caldă și secetoasă, fie este rece și umedă. În 2001 s-au înregistrat 108,8 mm dar în 2009 doar 7,0 mm. Media multianuală a fost de 48,8 mm.

Octombrie, de regulă este o lună săracă în precipitații. De pildă, în anul 2000 în luna Octombrie n-a căzut nici o picătură de ploaie. Ani în care în Octombrie au fost obținute cantități mici de precipitații au fost 1995 (4,9 mm), 2001 (8,8 mm), 2006 (6,5 mm). Media pe cei 15 ani a fost de 33,0 mm.

Noiembrie este o lună relativ răcoroasă și umedă. Anul cu luna Noiembrie cea mai ploioasă a fost 2004 (115,0 mm) iar valori mult reduse au fost înregistrate în anii 1997 (17,1 mm), 2000 (13,7 mm), 2003 (13,8 mm), 2008 (13,0 mm, cea mai scăzută valoare în 15 ani de observație).

Luna *Decembrie* este de obicei rece și umed. De multe ori precipitațiile sunt solide, solid-lichide și lichide. Anul 1995 este cu luna Decembrie cea mai umedă (73,8 mm)

iar 2006 cu luna cea mai puțin umedă (16,0 mm). Media pe cei 15 ani a fost de 44,4 mm.

Anotimpul de iarnă este friguroasă și relativ umedă. În anul 1995 cantitatea de precipitații a ajuns la peste 300 mm (328,0 mm) dar în 1998 la doar 36,8 mm. Media multianuală a fost de 112,6 mm.

Primăvara este, de regulă, ploioasă. În anul 2006 s-a obținut cea mai mare cantitate de precipitații în acest anotimp, de 256,4 mm iar în 2003, un alt an cald și relativ secetos, doar 39,3 mm. Media acestui anotimp este de-a lungul celor 15 ani de 122,8 mm.

Vara este de regulă caldă și secetoasă, cu excepții totuși. Dacă media pe 15 ani este de 166,4 mm, în anul 2004 s-au înregistrat aproape 300 mm de ploi, pe când în anul 2000 s-au obținut doar 45,5 mm. Lunile de *toamnă* sunt relativ răcoroase dar umede, uneori cu excepția lunii Octombrie.

Media multianuală este de 116,4 mm. Anul 2004 a fost anul cu toamna cea mai umedă (255,1 mm) iar anul 2000, an cald și sărac în precipitații, când s-au obținut doar 32,7 mm.

PRESIUNEA ATMOSFERICĂ

Presiunea atmosferică a fost și este măsurată în continuare în milibari (mb), media multianuală fiind de 993,48 mb (la fărâmul mării fiind de 1012,25 mb). Se poate transforma și în milimetri coloană de mercur, 4 mb fiind egal cu 3 mm coloană de mercur. În continuare, noi vom folosi unitatea de măsură milibarul. Este cunoscut că milibarul este egal cu hectopascalul.

Menționăm, pentru edificare, că Beiușul se află la altitudinea de 197 m, față de nivelul Mării Negre.

Se observă că valorile presiunii au tot scăzut din 1995 încoace, fapt datorat încălzirii globale. Se știe că presiunea aerului este invers proporțională cu temperatura aerului. Valorile de la Beiuș sunt scăzute iarna și cresc vara deoarece în depresiunea Beiuș deseori se produc inversiuni termice, aerul rece fiind cantonat în depresiune iar aerul cald urcă la jumătatea versanților.

Media pe cei 15 ani a fost mai mare în anul 1998 (1000,38 mb) iar cea mai scăzută în 2009 (985,45 mb). Datele se regăsesc în tabelul 3 (vezi și figura 3).

Luna *Ianuarie* se remarcă prin valori mai ridicate decât în lunile de vară. Media cea mai mare s-a înregistrat în anul 1996 (1005,81 mb) iar cea mai mică în anul 2009 (987,41 mb). Presiunea are tendința de scădere după cum crește, în general, temperatura medie anuală (cu cca 1°C, după unele date, cu 0,5°C după alte date). Media multianuală (pe 15 ani) este de 998,25 mb).

Februarie are valoarea medie cea mai mare înregistrată în 1998 (1008,06 mb) și cea mai scăzută în 2009 (983,15 mb). Media acestei luni este de 996,44 mb.

Luna următoare, *Martie*, a avut media pe cei 15 de observații, de 994,53 mb, cu valoarea cea mai mare în 1995 (1006,66 mb) și cea mai scăzută în anul 2008 (982,53 mb).

Aprilie a avut media multianuală de 993,11 mb, media cea mai mare înregistrându-se în 1997 (999,23 mb) iar cea mai mică în 2008 (984,99 mb). Se observă cum de-a lungul lunilor anilor valorile medii tot au scăzut, cu o ușoară creștere parcă în 2009.

Luna *Mai* a avut media 992,23 mb, cea mai mare medie fiind obținută în 1998 (999,42 mb) iar cea mai

scăzută în 2007 (984,82 mb). Se remarcă aceeași tendință de scădere a valorilor medii de-a lungul anilor.

În luna *Iunie*, prima lună de primăvară, media pe 15 ani are valoarea de 991,00 mb, cea mai scăzută medie fiind înregistrată în anul 2007 (983,12 mb) iar cea mai mare în 1998 (999,62 mb; se observă din tabelul 3 că în anii 2008 și 2009 valoarea medie a crescut puțin).

Iulie, o lună caldă, valoarea medie multilunară a fost cea mai scăzută (988,79 mb), cu cea mai mare valoare medie în 1996 (995,36 mb) și cea mai scăzută în 2007 (982,06 mb).

Luna *august* se remarcă cu media pe cei 15 ani cu valoarea foarte apropiată de cea a lunii precedente, și anume, 988,83 mb, cea mai mare medie fiind obținută în anul 1997 (996,14 mb) iar cea mai mică în anul 2007 (981,93 mb). Și aici se observă o scădere treptată a valorilor medii de-a lungul anilor până în 2007 după care a urmat o ușoară creștere.

Septembrie a avut media multilunară de 992,51 mb, cea mai ridicată valoare fiind în 1997 (1000,50 mb) iar cea mai redusă în 2008 (985,85 mb).

Luna *Octombrie* a avut media lunii în cei 15 ani de observație de 996,41 mb, valoarea medie cea mai scăzută fiind obținută în 2009 (987,22 mb) și cea mai ridicată în primul an de observații (1995 cu 1010,02 mb). În cazul acestei luni se observă doar tendința de scădere continuă a valorii medii de-a lungul anilor de observație.

Noiembrie a avut media generală de 995,47 mb, cea mai mare în anul 2001 (1010,38 mb) iar cea mai scăzută în 2009, cu 986,42 mb. Se observă, în general, aceeași tendință ca și a lunii anterioare.

Luna *decembrie* are media multilunară de 995,82 mb, cea mai ridicată medie a fost în 1998 (1007,40 mb) și cea mai mică în 2009 (doar 980,45 mb).

Pe anotimpuri, situația s-a prezentat astfel:

Iana valoarea medie multianotimpuală a fost de 995,92 mb, cea mai mare fiind în anul 1998 (1006,32 mb) iar cea mai mică în 2009 (983,52 mb).

Primăvara a avut media generală de 993,26 mb, cea mai ridicată fiind în 1997 (1001,26 mb) și cea mai redusă în 2008 (984,58 mb). *Vara* a avut media multianotimpuală de 989,53 mb, cea mai mare în 1998, cu 996,39 mb, și cea mai scăzută în 2007 (982,37 mb).

Toamna valoarea medie generală pe cei 15 ani a fost de 994,80 mb, în 2001 fiind cea mai ridicată (1002,64 mb) și cea mai mică, în anul 2009, de 987,12 mb.

UMIDITATEA RELATIVĂ A AERULUI

Umiditatea aerului, exprimată în procente, în cei 15 ani de observații, este 82. Valorile medii au oscilat de-a lungul anilor: cea mai mare s-a obținut în anul 1995 (85%) iar cea mai scăzută în 2000 (78%) și 2007 (78%). Condiția de depresiune își spune cuvântul.

În luna *Ianuarie* media multilunară a fost de 72%, la fel ca și în luna următoare. Valoarea cea mai mare s-a înregistrat în anul 1996 (80%) iar cea mai mică în 2009 (66%).

Februarie a avut media multianuală tot 72%, ca și luna precedentă, cea mai ridicată valoare fiind în 1996 (79%) și cea mai redusă în anul 2003 (66%).

Din *Martie* se constată o creștere a valorilor (vezi tabelul 4), media generală ajungând la 75%. Anul cu cea

mai mare valoare medie a fost 1995 (81%) iar 1997 a fost cu valoarea cea mai redusă (71%).

Aprilie se remarcă prin valoarea medie generală de 81%, valoarea cea mai ridicată fiind obținută în 2005 (91%), cea mai redusă, 80%, în 2000.

Luna *Mai*, o lună în general umedă, valoarea medie a crescut la 85%, cu 91% în 1998 și 80% în anul 2000.

Iunie are media în cei 15 ani de măsurători, de 86%, maximum mediei fiind în anul 2006 (93%) iar minimum mediei în 2000 (77%).

Luna cea mai caldă a anului, *Iulie*, are media multianuală de 85%, cu extremele mediei, de 92% (1998) și, respectiv, 79% (2000 și 2007).

Luna *August* are o valoare medie de 86%, cea mai mare de 93% (2005) și cea mai mică de 75% (2000).

Septembrie s-a remarcat prin printr-o medie de 88% ai celor 15 ani, cea mai mare medie fiind de 92% (în anii 2001, 2004 și 2005) iar cea mai mică de 81% (2008).

Luna *Octombrie* se remarcă prin cea mai mare valoare medie generală dintre lunile anului (90%), valoarea cea mai mare, de-a lungul anilor, fiind obținută în anul 2001 (94%) iar cea mai mică în 2000 (83%).

Luna *Noiembrie* a avut media generală de 82%, cu valorile cea mai mare și, respectiv, cea mai mică de 87% (în 2003) și 76% (în 2007).

Luna ultimă a anului, *Decembrie*, valoarea medie multianuală a fost de 75%, valoarea cea mai mare fiind în 1995 (84%) iar cea mai mică în 2007 (69%). Pentru edificare, vezi și fig.4.

Pe anotimpuri, situația se prezintă astfel: *iarna* cu o medie pe cei 15 ani de 73%, *primăvara* cu 81%, *vara* 86% iar *toamna* tot 86%. Valorile, în general, destul de ridicate vara, se datorează de multe ori, inversiunilor termice.

NEBULOZITATEA

Nebulozitatea a fost apreciată la orele de observații și măsurări de date, cu valori între 0 (cer complet senin) și 10 (complet acoperit). Valoarea medie pe anii de observație a fost de 5,3. Luna cea mai noroasă a fost *Aprilie* (6,1) iar cea mai senină *August* (4,3).

Valorile medii lunare pe cei 15 ani se prezintă astfel:

Luna *Ianuarie* a avut oscilații de-a lungul anilor: cea mai mare valoare medie s-a obținut în anul 1996 (7,5 zecimi) iar cea mai mică în 2002 (2,3). Valoare mică s-a obținut și pentru anul 2006 (2,5). Valoarea medie multilunară este de 4,8 zecimi pentru această lună.

Februarie a avut media generală de 4,9 și cu valori de 7,4 în 1999 și, respectiv, de 1,9 zecimi în 2003.

Martie se remarcă cu media 5,6 zecimi, cea mai mică în anii 2003 și 2005 (3,4 zecimi) iar cea mai mare în 1995 (7,6 zecimi).

Luna următoare, *Aprilie*, are valoarea medie generală de 6,1 zecimi. Cea mai mare valoare medie s-a obținut în anul 1997 (8,4) iar cea mai mică în anul 2007 (2,9 zecimi).

Mai este în general o lună ploioasă, deci și noroasă, cu media 5,7 zecimi în cei 15 ani. Cea mai mare medie s-a obținut în anul 2004 (7,5) iar cea mai mică în anul 2003 (4,0 zecimi).

Luna *Iunie* este de asemenea o lună relativ ploioasă, media generală fiind de 5,0, cea mai ridicată valoare

medie fiind în anul 1999 (6,8) iar cea mai mică în anul 2003 (2,0 zecimi).

Luna *Iulie* este, în general, o lună caldă și secetoasă, deci și senină. Media generală este de 4,4 zecimi, cu cea mai mare valoare medie în 2001 (7,0) și cea mai mică în anii 2006 și 2007 (2,0). Valori de asemenea mici s-au înregistrat și în anii 1995 (2,8), 2004 (2,7), 2008 (3,0) și 2009 (2,3).

August a avut media pe cei 15 ani cea mai redusă dintre toate lunile anului, 4,3. Cea mare valoare medie s-a obținut în anii 1995 și 1996 (6,9 zecimi) iar cea mai redusă în anul 2003 (0,8 zecimi). Valori medii reduse s-au obținut și în alți ani, după cum se poate vedea în tabelul 5.

Luna *Septembrie* este capricioasă: uneori este umedă și deci noroasă, alteori este uscată și deci senină. Anul 1996 a fost umedă în septembrie, valoarea fiind de 9,0 zecimi, pe când anul 2003 a fost uscată în Septembrie, valoarea fiind de 2,2.

Octombrie este, de regulă, senină în cea mai mare parte. Media generală a valorilor este de 5,0 (zecimi), cea mai mare fiind obținută în anul 2009 (7,8) iar cea mai redusă în anul 2006 (2,2 zecimi).

Noiembrie este mult mai umedă și deci noroasă. Media pe cei 15 ani este de 5,7, cu cea mai mare medie avută în anul 1998 (8,4%) iar cea mai redusă în anul 2005 (2,9 zecimi).

Luna *Decembrie* este oscilantă, în unii ani valoarea fiind mai mică, 3,0 zecimi (în 2006) iar în alți ani mai mare 8,6 (în 1997). Ani în care luna Decembrie a fost noroasă în cea mai mare parte a sa, au fost și 1995, 1996 și 2009.

Pe anotimpuri se remarcă faptul că *primăvara* este cea mai des acoperită de nori (media pe cei 15 ani a fost de 5,8 zecimi), cel mai senin anotimp a fost *vara* cu valoarea de 4,7 iar *iarna și toamna* fiind cu valori intermediare (vezi tabelul 5).

VÂNTURILE

Vânturile frecvente din Beiuș sunt din direcția vest, nord-vest, nord și sud. Cele dinspre est nu ajung în depresiune datorită barajului oferit de Munții Bihor-Vlădeasa.

Vântul de vest aduce umiditate bogată dinspre Oceanul Atlantic, vânt ce traversează Munții Codru-Moma sau intră în depresiune prin Defileul Crișului Negru. Acest vânt mai determină și moderație a valorilor termice.

Vântul de nord este mai frecvent iarna și aduce, de regulă, precipitații solid-lichide, dinspre Marea Baltică sau chiar Oceanul Arctic. Cazurile sunt destul de rare, cam de două ori iarna. Vara aduce precipitații mărunte și reci, ce țin cam o săptămână ("ploi mocănești").

Dinspre sud vânturile vin din Marea Mediterană și de regulă sunt umede. Se mai întâmplă și un altfel de eveniment: vânturile de vest trec peste Munții Codru-Moma (1 112 m) și se lovesc de Munții Bihor-Vlădeasa (1 849 m).

Tabel 1. Media temperaturii (°C) pe 15 ani (1995-2009)

Luna	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
I	-1,6	-1,2	-0,2	2,5	-0,6	<u>-4,0</u>	1,8	-1,5
II	4,5	-1,9	2,1	3,4	-0,1	1,6	2,1	4,1
III	6,3	<u>2,1</u>	4,3	3,0	6,3	4,7	8,1	7,9
IV	10,0	12,7	<u>7,2</u>	12,9	12,2	14,0	10,8	11,4
V	15,7	18,9	17,8	16,3	16,5	19,1	17,6	19,3
VI	19,9	21,4	20,6	20,6	21,1	21,8	17,6	21,2
VII	23,3	20,5	<u>20,3</u>	21,6	22,6	21,2	21,9	22,6
VIII	20,2	21,2	20,4	21,5	21,3	<u>23,7</u>	21,6	21,0
IX	15,0	<u>13,6</u>	15,7	15,3	<u>18,6</u>	16,0	14,6	15,6
X	11,4	12,5	8,9	12,3	11,9	<u>13,5</u>	13,0	10,7
XI	<u>2,4</u>	<u>8,6</u>	7,5	3,1	4,1	9,4	2,6	7,7
XII	1,1	0,5	<u>3,0</u>	<u>-3,9</u>	0,6	<u>3,0</u>	-3,5	0,2
AN	10,7	10,7	10,6	10,7	11,2	12,0	10,7	11,7
Iarna	1,3	-0,9	1,6	0,7	-0,03	0,2	0,1	0,9
Primv.	10,7	11,2	<u>9,7</u>	10,7	11,7	12,6	12,2	<u>12,9</u>
Vara	21,1	21,0	20,4	21,3	21,7	22,2	20,4	21,6
Toamna	9,6	11,6	10,7	10,2	11,5	<u>13,0</u>	10,1	11,3
Amplit.	24,9	23,3	<u>20,8</u>	25,5	23,2	27,7	25,4	24,1
Luna	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Media
I	-1,6	-2,7	-0,4	-2,9	<u>3,7</u>	1,1	-1,0	<u>-0,6</u>
II	<u>-4,3</u>	0,4	-3,4	-1,0	<u>4,7</u>	3,3	0,7	1,1
III	5,3	5,5	2,7	4,3	<u>8,3</u>	6,5	5,3	5,4
IV	9,6	12,0	10,7	11,7	11,9	11,8	<u>14,6</u>	11,6
V	<u>20,6</u>	<u>14,8</u>	16,6	15,7	18,5	16,8	17,2	17,4
VI	<u>22,8</u>	19,8	<u>18,9</u>	19,3	22,1	21,3	19,4	20,5
VII	22,0	22,4	21,6	23,8	<u>24,2</u>	21,6	23,3	<u>22,2</u>
VIII	<u>23,7</u>	19,9	20,0	<u>19,7</u>	22,7	22,4	22,5	21,5
IX	15,9	15,1	17,2	17,1	14,2	15,5	<u>18,6</u>	15,9
X	<u>8,5</u>	12,3	10,8	11,8	10,6	12,4	11,3	11,5
XI	7,2	5,3	4,4	5,9	3,1	6,1	6,9	5,6
XII	0,6	1,7	1,0	2,1	-0,7	2,7	<u>3,0</u>	0,8
AN	10,9	10,5	10,0	10,6	11,9	11,8	11,8	<u>11,1</u>
Iarna	<u>-1,8</u>	-0,9	0,2	-0,6	<u>2,6</u>	1,8	0,9	0,4
Primv.	11,8	10,0	11,5	10,6	<u>12,9</u>	11,7	12,4	11,5
Vara	22,8	<u>20,2</u>	21,3	20,9	<u>23,0</u>	21,8	21,7	21,4
Toamna	10,5	10,8	10,9	11,6	<u>9,3</u>	11,3	12,3	11,0
Amplit.	<u>28,0</u>	25,1	22,7	26,7	24,9	21,3	24,3	24,5

Notă: cifrele subliniate cu două linii sunt maxime iar cele cu o linie sunt minime

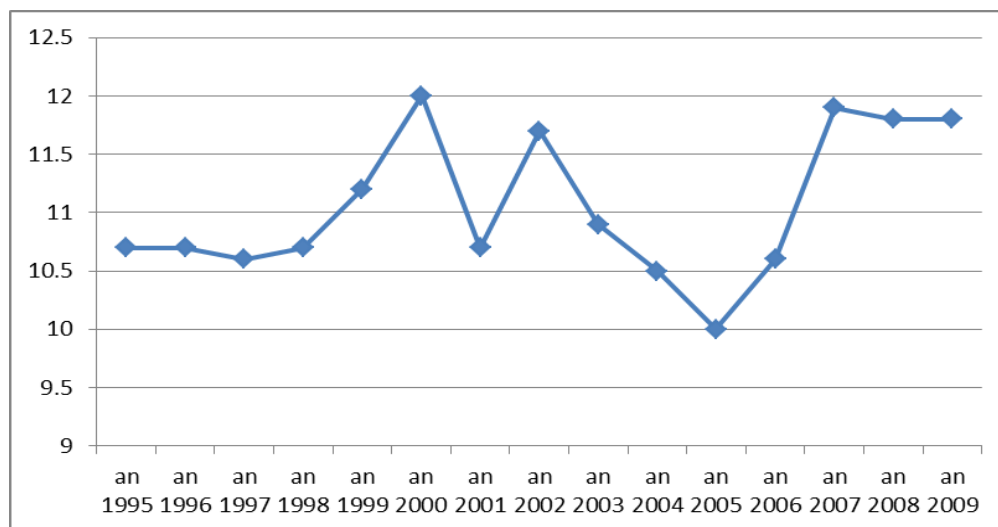

Fig. 1. Variația temperaturii medii pe 15 ani (1995-2009)

Tabel 2. Media precipitațiilor (mm) pe 15 ani (1995-2009)

<i>Luna</i>	<i>1995</i>	<i>1996</i>	<i>1997</i>	<i>1998</i>	<i>1999</i>	<i>2000</i>	<i>2001</i>	<i>2002</i>
I	133,3	45,1	19,5	18,7	17,2	41,3	29,8	14,2
II	120,9	43,1	25,1	1,2	32,6	14,8	18,1	31,8
III	28,0	10,6	25,9	23,3	11,1	39,6	55,3	17,4
IV	53,0	7,8	55,7	66,0	30,6	54,3	71,4	16,2
V	73,0	94,4	67,9	42,2	52,5	26,1	14,3	55,6
VI	77,9	72,8	57,3	92,7	46,5	11,4	82,8	20,6
VII	30,8	61,2	79,3	83,4	48,3	30,7	57,5	34,2
VIII	119,9	39,6	51,5	48,1	60,6	3,4	28,2	103,0
IX	64,6	97,9	30,1	74,2	25,6	19,0	108,8	51,4
X	4,9	44,2	41,9	40,6	24,3	0,0	8,8	19,9
XI	59,7	34,0	17,1	45,7	25,4	13,7	48,5	31,5
XII	73,8	59,3	55,3	16,9	65,4	30,1	47,0	53,0
AN	839,8	610,0	526,5	553,0	440,1	284,4	570,5	448,8
Iarna	328,0	147,5	99,9	36,8	115,2	86,2	94,9	99,0
Primv.	154,0	112,8	149,5	131,5	94,2	120,0	141,0	89,2
Vara	228,6	173,6	186,0	224,2	155,4	45,5	168,5	157,8
Toamna	64,6	176,1	89,1	160,5	75,3	32,7	166,1	102,8
<i>Luna</i>	<i>2003</i>	<i>2004</i>	<i>2005</i>	<i>2006</i>	<i>2007</i>	<i>2008</i>	<i>2009</i>	<i>Media</i>
I	45,7	34,4	66,5	14,0	44,0	14,4	31,0	38,0
II	31,1	42,1	27,0	29,1	37,5	10,0	33,0	33,2
III	7,5	29,7	36,7	65,4	23,4	46,7	56,0	31,8
IV	23,1	50,3	72,3	100,0	2,8	32,2	12,0	43,2
V	8,7	34,1	99,7	91,0	51,5	43,4	44,1	53,2
VI	18,3	41,0	32,6	46,1	77,1	38,4	73,1	52,6
VII	73,6	130,3	100,6	20,6	20,2	62,5	21,0	56,9
VIII	5,0	98,3	75,5	85,7	64,8	19,9	25,3	55,3
IX	39,5	76,1	33,2	10,8	64,5	29,2	7,0	48,8
X	56,6	64,0	16,2	6,5	51,6	38,6	76,5	33,0
XI	13,8	115,0	31,3	25,9	54,3	13,0	54,8	38,9
XII	24,7	48,0	55,6	16,0	18,7	58,3	44,0	44,4
AN	347,6	763,3	647,2	511,1	510,4	406,6	477,8	529,1
Iarna	101,5	124,5	149,1	59,1	56,2	82,7	108,0	112,6
Primv.	39,3	114,1	208,7	256,4	77,7	122,3	112,1	122,8
Vara	96,9	296,6	208,7	152,4	162,1	120,8	119,4	166,4
Toamna	109,9	255,1	80,7	43,2	170,4	80,8	138,3	116,4

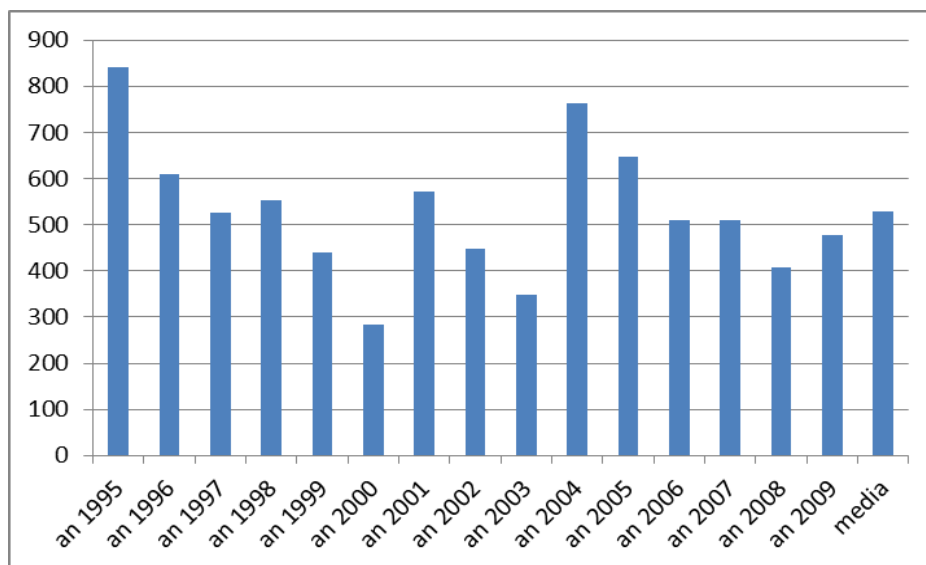

Fig. 2. Valorile precipitațiilor medii (mm) între 1995-2009 și media pe 15 ani

Tabel 3. Valorile presiunii atmosferice între 1995-2009 (mb)

<i>Luna</i>	<i>1995</i>	<i>1996</i>	<i>1997</i>	<i>1998</i>	<i>1999</i>	<i>2000</i>	<i>2001</i>	<i>2002</i>
Iar	1000,80	<u>1005,81</u>	1005,06	1003,51	1002,95	1005,51	1001,10	1002,18
II	1002,82	1001,17	1001,64	<u>1008,06</u>	995,91	1004,75	999,32	994,47
III	<u>1006,66</u>	1002,37	995,18	1003,29	998,93	1001,04	994,49	992,89
IV	997,25	998,76	<u>999,40</u>	995,94	998,05	994,54	995,99	992,15
V	997,29	993,39	999,20	<u>999,23</u>	998,85	997,88	996,07	989,41
VI	993,82	996,37	995,78	<u>999,62</u>	996,04	997,44	994,22	988,80
VII	992,78	<u>995,36</u>	994,22	993,96	993,53	992,81	992,50	985,40
VIII	992,29	993,13	<u>996,41</u>	995,59	993,56	994,64	993,81	985,57
IX	995,01	993,74	<u>1000,50</u>	996,49	996,62	997,47	994,94	988,88
X	<u>1010,02</u>	1000,24	1001,09	999,37	1001,32	1002,35	1002,61	991,07
XI	1001,49	998,74	991,16	1002,10	1003,98	998,29	<u>1010,38</u>	990,14
XII	1004,29	1000,72	999,89	<u>1007,40</u>	1000,66	998,60	999,06	994,27
AN	997,04	998,31	998,29	<u>1000,37</u>	998,50	998,77	997,87	991,26
Iarna	1002,63	1002,56	1002,20	<u>1006,32</u>	999,86	1002,95	999,82	996,97
Primv.	1000,40	998,17	<u>1001,26</u>	999,48	998,94	997,82	995,51	991,48
Vara	992,96	994,95	995,47	<u>996,39</u>	994,37	994,96	993,51	986,59
Toamna	1002,17	997,57	997,58	999,32	1000,64	999,37	<u>1002,64</u>	990,03
<i>Luna</i>	<i>2003</i>	<i>2004</i>	<i>2005</i>	<i>2006</i>	<i>2007</i>	<i>2008</i>	<i>2009</i>	<i>Media</i>
Iar	992,30	987,99	993,70	998,53	990,99	995,94	<u>987,41</u>	<u>998,25</u>
II	996,13	993,26	992,04	989,36	986,81	997,71	<u>983,15</u>	<u>996,44</u>
III	996,48	994,16	991,25	985,82	988,31	<u>982,53</u>	984,63	<u>994,53</u>
IV	992,21	990,16	990,69	987,49	991,34	<u>984,99</u>	987,75	<u>993,11</u>
V	989,72	988,03	989,02	989,23	<u>984,82</u>	986,23	988,01	<u>992,42</u>
VI	987,31	987,87	987,37	988,66	<u>983,12</u>	983,67	984,40	<u>991,00</u>
VII	986,16	985,36	984,76	986,57	<u>982,06</u>	982,59	983,84	<u>988,79</u>
VIII	986,74	984,40	984,25	982,30	<u>981,93</u>	983,19	984,77	<u>988,83</u>
IX	992,59	991,08	988,95	989,86	988,04	<u>985,85</u>	987,74	<u>992,51</u>
X	990,61	991,88	994,45	991,20	991,79	990,87	<u>987,22</u>	<u>996,41</u>
XI	996,42	990,82	992,49	991,81	988,66	989,29	<u>986,42</u>	<u>995,47</u>
XII	994,51	990,25	989,96	995,27	993,35	988,70	<u>980,45</u>	<u>995,82</u>
AN	991,76	989,61	989,91	989,67	987,60	987,63	<u>985,45</u>	<u>993,48</u>
Iarna	994,31	990,50	990,30	994,38	990,38	982,11	<u>983,52</u>	<u>995,92</u>
Primv.	992,80	990,78	990,32	987,30	988,15	<u>984,58</u>	986,79	<u>993,26</u>
Vara	986,73	985,88	985,46	985,84	<u>982,37</u>	983,15	984,33	<u>989,53</u>
Toamna	993,20	991,26	991,96	990,95	989,49	988,67	<u>987,12</u>	<u>994,80</u>

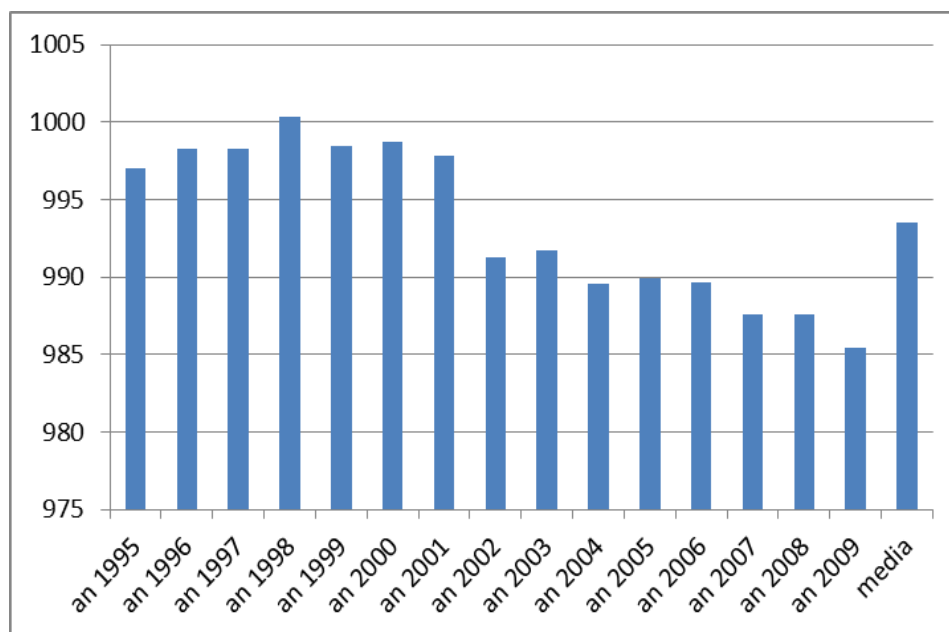

Fig. 3. Valorile presiunii atmosferice între 1995-2009 (mb)

Tabel 4. Valorile umidității atmosferice (%)

<i>Luna</i>	<i>1995</i>	<i>1996</i>	<i>1997</i>	<i>1998</i>	<i>1999</i>	<i>2000</i>	<i>2001</i>	<i>2002</i>
I	77	<u>80</u>	76	78	74	71	71	70
II	78	<u>79</u>	75	74	71	73	72	78
III	<u>81</u>	78	<u>71</u>	74	76	75	78	78
IV	82	83	75	81	85	81	84	79
V	88	88	84	81	89	<u>80</u>	84	82
VI	89	84	88	88	89	<u>77</u>	86	85
VII	85	86	87	<u>92</u>	89	<u>79</u>	88	84
VIII	86	88	88	88	87	<u>75</u>	86	89
IX	91	91	89	90	88	82	<u>92</u>	88
X	92	92	85	92	87	<u>83</u>	<u>94</u>	93
XI	85	86	79	85	86	81	77	84
XII	<u>84</u>	77	78	76	78	74	69	72
AN	<u>85</u>	84	81	84	83	<u>78</u>	81	82
Iarna	<u>77</u>	79	76	76	75	73	71	73
Primv.	84	83	<u>77</u>	81	83	79	82	80
Vara	87	86	88	<u>89</u>	88	<u>77</u>	87	86
Toamna	<u>90</u>	<u>90</u>	84	89	87	82	88	88
<i>Luna</i>	<i>2003</i>	<i>2004</i>	<i>2005</i>	<i>2006</i>	<i>2007</i>	<i>2008</i>	<i>2009</i>	<i>Media</i>
I	69	67	76	68	68	70	<u>66</u>	<u>72</u>
II	<u>66</u>	67	72	69	69	72	67	<u>72</u>
III	71	72	75	77	73	76	74	<u>75</u>
IV	78	83	81	<u>88</u>	75	83	81	81
V	82	86	<u>91</u>	89	84	88	82	85
VI	81	88	87	<u>93</u>	86	82	87	86
VII	85	83	91	85	<u>79</u>	85	84	85
VIII	79	90	<u>93</u>	89	84	84	85	86
IX	83	<u>92</u>	<u>92</u>	90	88	<u>81</u>	83	88
X	89	92	92	90	85	91	88	<u>90</u>
XI	<u>87</u>	85	83	82	<u>76</u>	81	80	82
XII	73	82	74	73	<u>69</u>	74	72	75
AN	79	82	84	83	<u>78</u>	81	79	<u>82</u>
Iarna	69	72	82	70	69	72	<u>68</u>	73
Primv.	77	80	<u>90</u>	85	77	82	79	81
Vara	82	87	<u>89</u>	<u>89</u>	83	84	85	86
Toamna	86	<u>90</u>	74	87	83	84	84	86

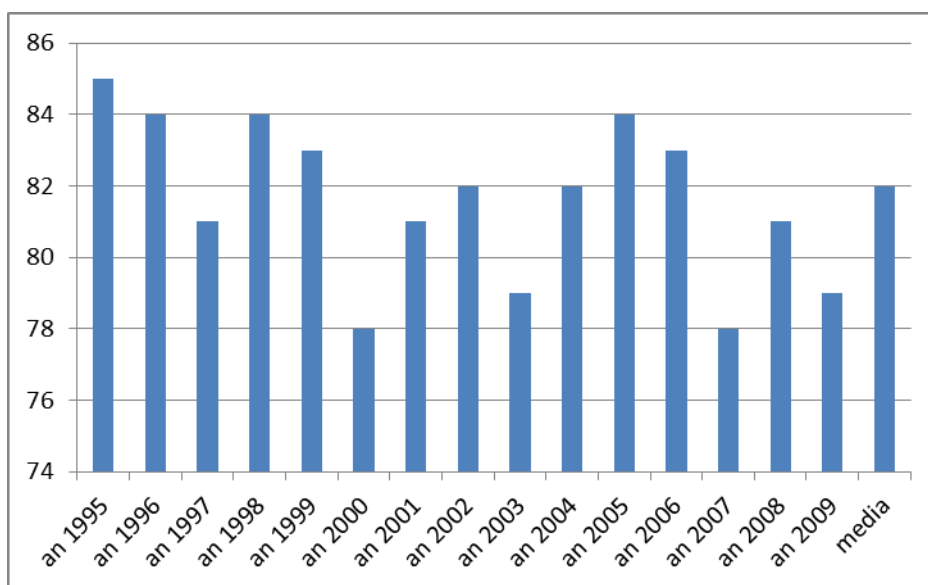

Fig. 4. Valorile umidității atmosferice (%) între 1995-2009

Tabel. 5. Valorile nebulozității (0-10)

<i>Luna</i>	<i>1995</i>	<i>1996</i>	<i>1997</i>	<i>1998</i>	<i>1999</i>	<i>2000</i>	<i>2001</i>	<i>2002</i>
I	6,5	<u>7,5</u>	7,3	4,7	6,9	5,1	4,4	<u>2,3</u>
II	5,3	6,8	4,8	3,6	<u>7,4</u>	4,0	6,3	5,8
III	<u>7,6</u>	6,7	3,9	6,2	6,3	6,1	6,9	4,6
IV	7,2	7,2	<u>8,4</u>	7,4	7,4	7,7	5,6	7,3
V	6,8	7,3	6,4	7,0	6,6	4,1	5,1	5,1
VI	6,0	5,1	6,3	6,5	<u>6,8</u>	3,8	6,4	5,6
VII	2,8	5,9	6,8	6,3	6,0	6,3	<u>7,1</u>	4,9
VIII	<u>6,9</u>	<u>6,9</u>	6,6	3,6	4,8	2,3	1,5	4,5
IX	6,5	<u>2,0</u>	5,9	7,5	5,5	5,1	7,0	6,0
X	2,7	7,4	6,3	7,3	6,5	3,3	3,5	6,5
XI	7,0	6,6	7,9	<u>8,4</u>	6,5	4,4	6,5	6,2
XII	8,3	8,0	<u>8,6</u>	4,8	6,6	4,9	3,9	5,3
AN	6,1	<u>7,0</u>	6,6	6,1	6,4	4,8	5,4	5,3
Iarna	6,7	<u>7,4</u>	6,9	4,4	7,0	4,7	4,9	4,5
Primv.	<u>7,2</u>	7,1	6,2	6,9	6,7	6,0	5,9	5,7
Vara	5,2	6,0	<u>6,6</u>	5,5	5,9	4,1	5,0	5,0
Toamna	5,4	<u>7,7</u>	6,7	<u>7,7</u>	6,1	4,3	5,7	6,2
<i>Luna</i>	<i>2003</i>	<i>2004</i>	<i>2005</i>	<i>2006</i>	<i>2007</i>	<i>2008</i>	<i>2009</i>	<i>Media</i>
I	4,1	5,1	4,6	2,5	3,9	2,7	4,4	4,8
II	<u>1,9</u>	5,5	3,8	5,4	6,1	2,3	5,8	4,9
III	<u>3,4</u>	5,5	<u>3,4</u>	4,8	4,3	6,9	7,5	5,6
IV	4,5	5,3	5,2	5,7	<u>2,9</u>	6,0	4,3	6,1
V	<u>4,0</u>	<u>7,5</u>	5,3	5,8	4,9	5,7	5,0	5,7
VI	<u>2,0</u>	4,0	3,3	4,5	4,0	4,9	6,0	5,0
VII	5,5	2,7	3,7	<u>2,0</u>	<u>2,0</u>	3,0	2,3	4,4
VIII	<u>0,8</u>	5,0	5,4	5,2	4,7	3,4	3,4	4,3
IX	<u>2,2</u>	7,5	5,5	2,7	5,0	5,2	3,9	5,6
X	7,5	3,9	2,6	<u>2,2</u>	4,2	4,6	<u>7,8</u>	5,0
XI	3,8	5,8	<u>2,9</u>	4,3	4,8	3,5	7,6	5,7
XII	4,0	7,5	5,4	<u>3,0</u>	3,1	5,7	7,0	5,7
AN	<u>3,6</u>	5,4	4,3	4,0	4,2	4,5	5,4	<u>5,3</u>
Iarna	<u>3,3</u>	6,0	4,6	3,6	4,4	3,6	5,7	5,2
Primv.	<u>4,0</u>	6,1	4,6	5,4	<u>4,0</u>	6,2	5,6	5,8
Vara	<u>2,8</u>	3,9	4,6	3,9	3,6	3,8	3,9	4,7
Toamna	4,5	5,7	4,1	<u>3,1</u>	4,7	4,4	6,4	5,5

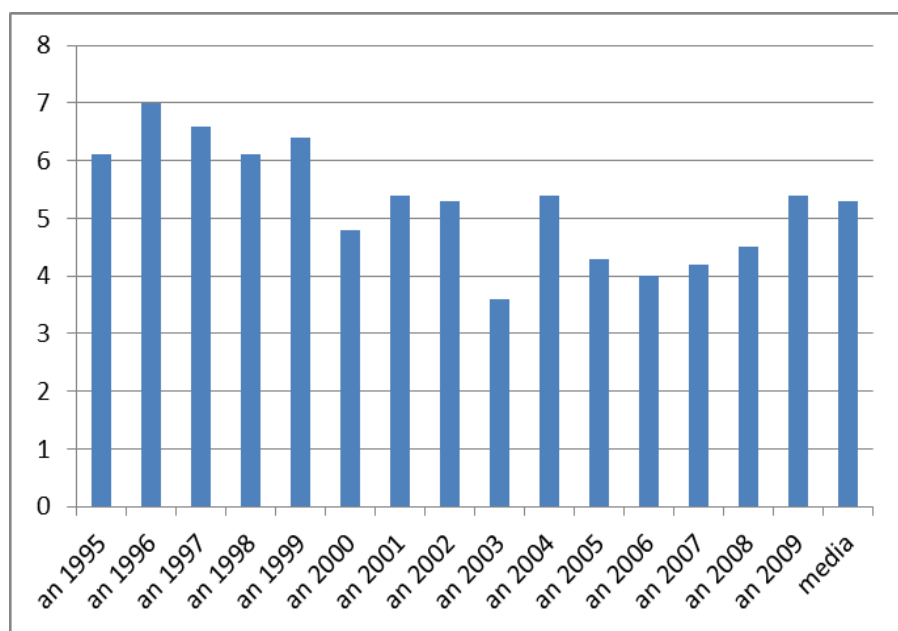

Fig. 5. Valorile nebulozității (0-10) între 1995-2009

BIBLIOGRAFIE

- Fărcaș, I. (1987/1988). *Măsurători și calcule de meteorologie*, partea I-a și a II-a, Univ. Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca.
- Indrieș, A. (2005). Observații meteorologice la Beiuș, *Plai Românesc*, serie nouă, 1, pp. 2-6.
- Indrieș, C. A, Indrieș, A. & Indrieș, A. R. (2007). Observații meteorologice în Beiuș, *Geographica*, an II, 2, pp. 37-46, Edit. Univ. din Oradea, Oradea.

EDUCAȚIE PRIN E-LEARNING PENTRU DEFICIENȚII DE AUZ DIN ROMÂNIA: O CALE SPRE INTEGRAREA SOCIALĂ

Daniela Laslo, Universitatea "Babeș-Bolyai", Cluj-Napoca
Filip Guttman, Universitatea "Babeș-Bolyai", Cluj-Napoca

ABSTRACT

In an evolving society based increasingly on receiving information through informational and communicational technologies, e-learning environment made accessible to people with disabilities should be included in their formal and alternative education. E-learning universal design brings recommendations to include accessibility for people with different abilities, and not just adding it. The implementation of the e-learning environment into the education and training of hearing impaired is necessary, not only in terms of its accessibility design, but especially for its ability to integrate their mother-tongue – the sign language – to the full understanding of information. This way improved results and a greater chance for social integration can be achieved. Consequently, this paper presents an example of alternative education for disabled people (using the blended learning method), through a project, perhaps the only one of its kind in Romania until now.

Keywords: accessibility, e-learning, disabled people, hearing impaired, education.

INTRODUCERE

În prezent, există multe dezbateri legate de puterea de informare a World Wide Web. Unul din cele mai importante rezultate de educare prin intermediul tehnologiilor informaționale și comunicaționale (TIC) este oferit de mediile de e-learning sau chiar blended learning, care pe lângă faptul că sunt "la modă", sunt eficiente și accesibile (Phipps și Kelly, 2006). Tocmai accesibilitatea acestor tehnologii trebuie relaționată cu educația pentru persoanele cu dizabilități, pentru ca acestea să aibă posibilitatea de învățare pe tot parcursul vieții.

Este recunoscut faptul că accesul persoanelor cu deficiențe de auz, și nu numai, la informație și comunicare, este o cerință vitală pentru incluziunea lor socială, atât la nivel național, cât și de Uniune Europeană. Această cerință poate fi îndeplinită mult mai ușor într-un mediu educațional care oferă informațiile în limba lor maternă (limbajul mimico-gestual) sau în a doua limbă (limba națională) scrisă, cu posibilitatea accesării acestora de oriunde și oricând.

Scopul lucrării de față este de a analiza necesitatea unui mediu educațional de tip e-learning și cum trebuie făcut acesta accesibil pentru deficienții de auz, mediu care să fie inclus nu doar în oferta educației alternative sau a celei superioare, în interesul îmbunătățirii integrării sociale.

ACCESIBILIZAREA EDUCAȚIEI PENTRU PERSOANELE CU DIZABILITĂȚI PRIN E-LEARNING: CE TREBUIE FĂCUT

E-learning, considerată cea mai promițătoare formă de educație prin Internet, câștigă teren în fiecare zi. Astăzi, fiind un concept în continuă evoluție este înțeles ca un set complex de diferite materiale, activități, comunicare și colaborare a celor ce învață (Fisseler și Bühler, 2007).

Din perspectiva Comunității Comisiilor Europene (CCE), e-learning înseamnă o abordare centrată prin "utilizarea tehnologiilor noi multimedia și a Internetului

pentru optimizarea calității învățării prin facilitarea accesului

la resurse și servicii, precum și la schimburi la distanță și colaborare" (CEC, 2008, p. 5).

În mod explicit, cursurile suport sunt stocate pe un computer într-o formă specifică și un browser uzual, care permite cursanților să acceseze informațiile oricând, în ritmul propriu de asimilare a datelor. Materialele de învățare, fiind o îmbinare de text, sunet, imagine, și chiar video, adică într-un format multimedia sunt accesate prin legături multiple de la o singură pagină. Pe lângă componenta de conținut, învățarea prin e-learning se realizează prin componentele comunicare – care desemnează oricare formă a acesteia, de la cea față în față la chat și discussion-boards – și construcție: cursanții lucrează cu diferite materiale, iau notițe, scriu ese, realizează prezentări sau lucrează împreună la un proiect (Fisseler și Bühler, 2007; Istrate, 2002).

Autorii Fisseler și Bühler (2007) afirmă că aceste trei componente trebuie luate în considerare și accesibilizate pentru a face accesibile tehnologia educațională și e-learning. Deși crearea unui conținut accesibil pentru e-learning nu este același lucru cu crearea unui conținut web accesibil, Web Content Accessibility Guidelines constituie un punct de start pentru crearea unei tehnologii de e-learning accesibile pentru persoane cu dizabilități. Aceste recomandări pentru un design accesibil sunt ca acesta să fie: *perceptibil* – cu un conținut ușor de înțeles, aici incluzând imaginile sau alt conținut non-text, *operabil* – cu un conținut ușor de găsit și navigat, operabil prin intermediul tastaturii, *inteligibil* – ușor de citit și înțeles, și *robust* – compatibil cu actualii și viitorii "user agents" (agenți de utilizatori), inclusiv tehnologiile asistive (WAI, 2009; Jemni și Laabidi, 2008; Fisseler și Bühler, 2007).

O lucrare recentă, în care se discută cum pot fi îmbunătățite abilitățile soft (*soft skills*) ale persoanelor cu dizabilități prin intermediul tehnologiilor e-learning, arată care sunt oportunitățile utilizării Web-ului pentru această categorie de persoane: (a) se facilitează accesul la servicii, cunoaștere și forme de muncă noi; (b) se frâng barierele izolării din viața persoanelor cu dizabilități și se construiește integrarea într-o comunitate educațională

virtuală; (c) se restaurează identitatea socială a acestei categorii prin acces și menținere în piața forței de muncă, datorită calificării îmbunătățite (Hamburg, Ionescu și Marin, 2006).

Mai multe lucrări de specialitate arată că implementarea unui e-learning accesibil nu trebuie făcută în mod special pentru persoanele cu dizabilități, ci trebuie utilizată o formulă universală pentru ca toată lumea, indiferent de dizabilitate, vârstă și circumstanțe să poată participa în procesul educațional. Astfel, Phipps și Kelly (2006) explică abordarea holistică a accesibilității e-learning prin crearea unui design care să includă toate metodele de livrare a informației necesare, indiferent de (diz)abilitățile cursanților. Accesul online trebuie să fie total, iar în cazurile în care anumite materiale nu pot fi accesibile, să se furnizeze o alternativă echivalentă online (Phipps și Kelly, 2006; Hamburg, Ionescu și Marin, 2006).

Aceste recomandări se încadrează în principiul Designului Universal (DU), care conține și ramurile Designului Universal pentru Instruire (DUI) și Designului Universal pentru Învățare (DUÎ). DU este o abordare cu suport implicit de utilizare pentru persoanele cu dizabilități de care beneficiază în cele din urmă toată lumea, care contravine designului utilizat în mod curent, acela pentru utilizatorul mediu (*average*). El presupune ca toate produsele și mediile să fie folosite de oricine, fără să fie necesare adaptări sau un design specializat (Burgstahler, 2009; Fisseler și Bühler, 2007). DUI și DUÎ respectă aceleași principii, însă în mod special pentru persoane care studiază. Aceste designuri rezultă în materiale și activități flexibile, ca și alternative pentru persoanele cu diferite abilități și care sunt incluse de la bun început în materialele de învățare, fără a fi adăugate. Astfel, principiile designurilor universale pentru învățare și instruire pot fi aplicate designului mediului e-learning și a tehnologiilor educaționale (Fisseler și Bühler, 2007).

Designul e-learning propice pentru persoanele cu deficiență de auz

S-ar putea crede că prin însăși formatul multimedia al materialelor de învățare oferite într-un curs e-learning, informațiile sunt ușor accesibile deficienților de auz. Însă lucrurile nu sunt așa de simple, și asta datorită faptului că limba maternă a surzilor este limbajul mimico-gestual, care face ca limba română să fie a doua limbă a lor. Din acest motiv, înțelegerea simplului text scris poate fi dificilă, fiind necesare metode cât mai variate de prezentare a informației. Astfel, pe lângă materiale scrise trebuie să existe:

(a) imagini care să sublinieze sau să exemplifice conținutul scris;

(b) aplicații video care să conțină explicații în limbajul mimico-gestual, sau în cazul explicațiilor verbale, să utilizeze de video-captioning sau de texte cu transcriptul conținutului audio;

(c) tehnologii de comunicare sincronizată (de tip chat live, online) sau asincronizată (de tip forum, discussion-board);

(d) activități sau teme care să permită alt fel de răspunsuri decât cele scrise, cum ar fi imaginile sau videoclipurile, care ar constitui metode mai eficiente de depășire a barierelor de gramaticalitate.

NECESITATEA IMPLEMENTĂRII TEHNOLOGIEI E-LEARNING ÎN EDUCAȚIA ȘI TRAININGUL DEFICIENȚILOR DE AUZ

World Federation of the Deaf (WFD) recunoaște importanța avansării tehnologiilor informaționale, acestea fiind văzute ca și o cale de acces la informații și de participare în societate și desemnează mediile virtuale și Internetul ca și benefice și ușor de accesibilizat pentru deficienții de auz (WFD, 2007). În declarația de la Salamanca, UNESCO subliniază necesitatea politicilor educaționale care să recunoască importanța limbajului mimico-gestual ca și mijloc de comunicare a surzilor (UNESCO, 1994).

Prevederile care reglementează protecția și promovarea drepturilor persoanelor cu dizabilități în România sunt stipulate în Legea 448/2006, republicată, care conține următorul articol despre educație:

“Art. 18. - (1) În cadrul procesului de învățământ, indiferent de nivelul acestuia, persoanele cu handicap au dreptul la: (...)

b) dotarea cu echipament tehnic adaptat tipului și gradului de handicap și utilizarea acestuia; (...)

e) utilizarea echipamentelor și softurilor asistive în susținerea examenelor de orice tip și nivel.”

Studiile efectuate, precum și experiența personală în domeniu ne îndreptățesc să afirmăm că se poate spune despre copiii cu deficiențe de auz că le este caracteristic un nivel slab de învățătură sau în achiziționarea limbajului sau că ar fi mai avantajați dacă ar fi educați în spiritul strict al unei anumite metode (Radu, 2002). De aceea, în cadrul școlilor speciale pentru această categorie, demersul educațional ar trebui individualizat în raport cu particularitățile și capacitățile de învățare ale fiecărui elev.

Astfel, tehnologia e-Learning oferă avantajul de a fi modelat pe cerințele educaționale ale deficienților de auz, prin formatul său multimedia care poate ajuta nu numai la învățarea materialelor educaționale (conform designului propice prezentat mai sus), ci și la înțelegerea limbii naționale și îmbunătățirea exprimării orale, acolo unde este cazul.

Învățarea pe parcursul vieții, sub forma trainingului și a cursurilor de (re)calificare pentru studenți și adulți, este de asemenea o provocare pentru deficienții de auz. După cercetări preliminare, am constatat că în România nu există încă o ofertă generalizată de forme alternative de învățământ adaptate nevoilor persoanelor cu dizabilități. Chiar dacă există companii care preferă să organizeze training online pentru recrutare sau recalificare, sau cursuri private pentru un evantai larg de specializări, pregătirea educațională și profesională generală a deficienților de auz nu este suficient de dezvoltată pentru a le permite să acceseze aceste forme de educație alternativă. Forța de muncă de azi se găsește într-un mediu în continuă schimbare, fiind nevoită să își adapteze rapid cunoștințele. Așadar, educația formală și cea tradițională trebuie să evolueze și să se readapteze pentru a face față cerințelor de învățare diversificată și extensivă. E-learning poate fi o soluție la această problemă.

Prin aceste afirmații, nu avem pretenția de a recomanda înlocuirea educației formale a persoanelor cu dizabilități auditive cu mediul e-learning, însă considerăm că utilizarea acestei forme alternative de învățare, accesibilizate conform nevoilor, introdusă în contextul

mediului tradițional de învățământ și training, poate contribui foarte mult la integrarea socială a acestei categorii de populație.

În continuare, vom prezenta ca și exemplu un curs de calificare profesională pentru persoane cu dizabilități, finanțat printr-un proiect PHARE și astfel gratuit pentru cursanți. Acesta este probabil singurul proiect din România, până la momentul actual, care a utilizat mediul e-learning, pe lângă alte forme de învățare, pentru predare și teme, și care a fost destinat integrării în piața muncii a persoanelor cu dizabilități.

Un exemplu

Proiectul Phare 2006/018-147.04.02.03.01.01.604, denumit "Șanse egale pe piața muncii pentru persoane cu dizabilități", a fost aplicat de către Institutul Postliceal Phoenix din Cluj-Napoca în perioada 2008-2009 și a constat în două cursuri pentru calificările de Grafician calculator și Web Designer (mai multe pe: www.institutphoenix.ro/pharedizabilitati.htm). La aceste cursuri au participat numai persoane cu dizabilități, între care și peste 10 deficienți de auz. Metoda de predare utilizată a fost blended learning, pe care o definim în acest context ca și o combinație de instrucție online cu cea față în față (Graham, 2006). Pentru învățarea online, s-a utilizat de o platformă moodle, pe care se postau lecțiile scrise, temele și portofoliile cursanților, și care oferea posibilitatea comunicării asincronizate (forumuri și mesaje). Instrucția față în față a fost realizată cu profesori la cursuri și laboratoare, într-o locație stabilă, dotată cu calculatoare, pentru deficienții de auz fiind asigurat un interpret mimico-gestual.

Rezultatele obținute de toți cursanții au fost pozitive, iar participanții cu deficiențe de auz au fost mulțumiți de prezența interpretului de limbaj mimico-gestual, care i-a ajutat să înțeleagă mult mai bine lecțiile predate față în față. Datorită implicării directe care am avut-o în cadrul acestui proiect, menționăm că participanții cu dizabilitate auditivă au subliniat importanța integrării unor aplicații video care să conțină explicații în limbajul mimico-gestual, pentru o înțelegere completă a conținutului cursurilor.

Prezentarea acestui exemplu nu se dorește a fi o laudă pentru proiect, ci să transmită un model de practică care poate fi îmbunătățit. Persoanele cu dizabilități din România au nevoie de mai multe proiecte de acest gen, care să le asigure un mediu potrivit de învățare și mai multe șanse de integrare socială.

CONCLUZII

Persoanele cu dizabilități întâmpină bariere impuse de societate pentru participarea la educația formală și alternativă. Asigurarea unui mediu de tip e-learning pentru educație și training accesibil acestora poate asigura o mai bună integrare socială. Însă simpla formulare a unor recomandări pentru un design universal pentru toată lumea, astfel incluzându-se și persoanele cu dizabilități, nu este suficientă. Sunt necesare măsuri de aplicare imediată, nu neapărat în mediul e-learning, ci în toate tehnologiile informaționale și comunicaționale și Web.

Pentru deficienții de auz, accesibilizarea mediului educațional de orice tip presupune în mod special

"traducerea" informațiilor în limbajul mimico-gestual, limba lor maternă, pentru înțelegerea completă a textului redactat în limba națională (a doua limbă a lor). În România, educația specială pentru această categorie de persoane este modestă. Persoanele cu deficit de auz au nevoie nu numai de educație formală performantă, ci și de educație alternativă, pe parcursul vieții, într-un context cât mai abordabil, pentru a face față avansurilor și cerințelor societății.

Mulțumiri

Mulțumim prin această cale directoarei Institutului Postliceal Phoenix, d-na Mihaela Vonica, pentru sugestii despre conținutul acestei lucrări și pentru punerea la dispoziție a informațiilor legate de proiectul PHARE.

BIBLIOGRAFIE

- Burgstahler, S. (2009). *Universal Design of Instruction (UDI): Definition, Principles, Guidelines, and Examples*. University of Washington. Disponibil la: <http://www.washington.edu/doit/Brochures/PDF/iinstruction.pdf>, consultat în 2 octombrie 2009.
- Fisseler, B. & Bühler, C. (2007). Conferința ICL2007. *Accessible E-Learning and Educational Technology. Extending Learning Opportunities for People with Disabilities*. Villach, Austria.
- Graham, C. (2006). Blended learning systems: definition, current trends, and future directions în Bonk, C. J. & Graham, C. R. (ed.). *Handbook of blended learning: Global Perspectives, local designs*. CA Pfeiffer Publishing, San Francisco, USA.
- Hamburg, I. Ionescu, A. & Marin, M. (2006). A 7-a Conferință Europeană E-COMM-LINE. *Improving soft skills of people with disability by e-learning*. Bucharest, Romania.
- Istrate, O. (2002). *Utilizarea noilor tehnologii ale informației și comunicării în educație*. Institutul de Științe ale Educației. Departamentul Curriculum, București.
- Jemni, M. & Laabidi, M. (2008). Al doilea Summit African UNESCO-UNEVOC TVET. E-learning Africa 2008. *Development of an E-Learning curriculum for basic training in Computer and Internet dedicated to disabled and students with special needs*. 28 May 2008 Ghana.
- Phipps, L. & Kelly, B. (2006). Holistic approaches to e-learning accessibility, *Research in Learning Technology*, 14(1), pp. 69–78.
- Radu, G. (2002). *Psihologie școlară pentru învățământul special*. Ed. Fundației Humanitas, București.
- ***CEC (Commission Of The European Communities) (2008). *The use of ICT to support innovation and lifelong learning for all - A report on progres*. Brussels. Disponibil la: <http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-programme/doc/sec2629.pdf>, consultat în 15 octombrie 2009.
- *** LEGEA Nr. 448 din 6 decembrie 2006 privind protecția și promovarea drepturilor persoanelor cu handicap.
- ***UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) (1994). *The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education*. Adoptat de World Conference on Special

Needs Education: Access and Quality, Salamanca, Spain

***WAI (Web Accessibility Initiative) (2009). Disponibil la: <http://www.w3.org/WAI>, consultat în 2 octombrie 2009.

***WFD (World Federation of the Deaf) (2007). WFD Policy. Position Paper on Technology & Accessibility. Disponibil la: http://www.wfdeaf.org/pdf/policy_technology.pdf, consultat în 15 octombrie 2009.

METODOLOGIA EVALUĂRII PROGRESULUI ȘCOLAR LA ELEVII CU DIFICULTĂȚI DE ÎNVĂȚARE. INSTRUMENTE DE EVALUARE

Tiurbe Virginia, Casa Corpului Didactic Bihor

ABSTRACT

The school success and the school failure are phenomena that capture the attention of specialists in various fields, including psychologists and teachers. Being identified by a number of definitions, the learning difficulty is a complex concept having some specific elements referring to the mathematical, social and language usage skills of the student. The present paper presents the results of a survey conducted on 131 students from the 3rd grade, aiming to identify the main types of learning difficulties experienced by the students and evaluating their progress during one school year. The results show the existence of different degrees of manifestation regarding the learning difficulties like difficulty in taking notes, in responding, limited ability to concentrate, reduced listening skills and a delayed accomplishment of tasks.

Keywords: school performance, learning difficulties, school failure

DIFICULTĂȚI DE ÎNVĂȚARE. EȘEC ȘCOLAR, RANDAMENT ȘCOLAR, PROGRES ȘCOLAR. DELIMITĂRI CONCEPTUALE

Succesul sau insuccesul școlar, adaptarea școlară sau inadaparea au generat numeroase studii și cercetări prin care, la unele întrebări s-au găsit răspunsuri, la altele, nu. Transformările profunde sociale au dus și la o explozie a volumului de cunoștințe care uneori depășesc puterea de asimilare a elevului, astfel încât se produc dereglări ale procesului de învățare. Aceste dereglări nu afectează doar activitatea de învățare, ele afectează întregul sistem psihic al elevului. În esență aceste tulburări evidențiază o discrepanță semnificativă între potențialul intelectual al copilului și performanțele sale.

În jurul anilor '60 aceste dereglări au fost denumite "learning disabilities" (Ghergut, 2005, p. 189), sintagmă înlocuită mai târziu cu "dificultăți de învățare", concept care se folosește și astăzi.

Prima definiție sintetică a dificultăților de învățare a fost dată de S. Kirk: "o dificultate de învățare se referă la o întârziere, o tulburare, o dezvoltare încetinită în plan emoțional sau comportamental. Ea nu este rezultatul întârzierilor mentale, deficiențelor senzoriale sau factorilor culturali și instrucționali" (Kirk, 1962, p. 262).

Din definiția lui S. Kirk ar rezulta neimplicarea unor deficiențe senzoriale sau mintale în apariția dificultăților de învățare și excluderea concomitentă a factorilor culturali și instrucționali. O definiție exhaustivă oferă Comitetul Național Unit pentru Dificultăți de Învățare (NYCLD) din SUA care în 1987 a propus următoarea definiție:

"Dificultățile de învățare reprezintă un termen generic ce se referă la un grup eterogen de tulburări datorate unor disfuncții minimale ale sistemului nervos central, exprimate prin dificultăți majore în achiziționarea, utilizarea și înțelegerea limbajului, a vorbirii, scrierii, citirii, dificultăți în utilizarea abilităților matematice și a altor abilități sociale; dificultățile de învățare nu trebuie înțelese ca fiind o consecință directă a unor deficiențe mintale, senzoriale, emoționale, comportamentale sau a unor tulburări de atenție, a unor influențe sociale sau de mediu nefavorabile, chiar dacă și aceste condiții și influențe generează la rândul lor probleme în învățare"

(Ghergut, 2005, p. 188). Din definiția expusă se poate concluziona că dificultățile de învățare conțin în esență două sensuri: *un sens larg* – cuprinzând o varietate de obstacole în învățare, care se manifestă într-o multitudine de cazuri particulare influențând personalitatea copilului; *un sens restrâns (pedagogic)* – exemplificând un mod deficitar de organizare a activității de învățare de către elev și care poate afecta achiziția, respectiv înțelegerea, retenția, redarea, exprimarea, comunicarea acesteia.

În vederea derulării investigațiilor pentru depistarea dificultăților de învățare, a inventarierii acestor dificultăți în clasele experimentale și de control, optez pentru următoarea definiție de lucru:

Dificultățile de învățare reprezintă disfuncții care conduc la o discrepanță între potențialul intelectual estimat și nivelul de performanță atins de elev în următoarele domenii:

- achiziționare, înțelegere și utilizare a limbajului: scris și oral;
- abilități matematice;
- abilități sociale.

O definiție sintetică a eșecului școlar a fost dată de Gilbert de Landsheere potrivit căruia, "eșecul școlar este situația în care nu a fost atins obiectivul educațional" (De Landsheere, 1992, p.186). În perioada anilor '70, eșecul școlar se afla în centrul dezbaterilor asupra școlii. Treptat orientările în pedagogie s-au îndreptat mai mult asupra reușitei școlare și mai puțin asupra eșecului școlar. Potrivit lui Charlot, "noțiunile de eșec și reușită nu sunt idei atemporale, ci noțiuni construite în istoria socială" (Bârzea, 1996, p. 17). Mutarea accentului dinspre eșecul școlar înspre reușita școlară este rezultatul implicațiilor psiho-sociale pe care cele două concepte le determină. Eșecul școlar conduce la inadaparea școlară și treptat la abandon școlar. Abandonul școlar la rândul lui este o cauză frecventă a inadapării sociale. Excluderea socială este rezultatul unor mecanisme complexe. În plan individual o premisă majoră o constituie nivelul de instruire, lipsa de instruire crescând riscul de excludere socială.

Nicola identifică succesul sau insuccesul școlar cu "gradul de adecvare/inadecvare dintre nivelul dezvoltării psihofizice a elevului și solicitările externe ale școlii" (Nicola, 1994, p. 134).

Ecaterina Vrășmaș vorbește de existența a trei forme specifice de insucces (Vrășmaș în Potolea și colab., 2008, p. 381) :

- forma inițială în care rămânerea în urmă la învățătură se manifestă ca și un insucces latent, temporar manifestat prin note mai mici decât posibilitățile elevilor;
- insuccesul particular, specific la unul sau unele obiecte de învățământ;
- insuccesul generalizat manifestat prin apariție unor dificultăți majore și de durată în adaptarea școlară.

Dacă în primele două forme intervenția psihopedagogică bazată pe competențele copilului (pe ceea ce poate și știe să facă) poate conduce spre succes, în cea de a treia formă, intervenția psihopedagogică este foarte dificilă.

Un caz aparte în cazul copiilor cu insucces școlar este cel al elevilor cu aptitudini înalte, care obțin rezultate sub nivelul aptitudinilor pe care le au sau pot avea chiar insucces definit ca o subrealizare școlară.

Prin “elevi cu subrealizare școlară (engl. *underachievers*, fr. *les surdoués sousproductifs*)” sunt desemnați acei elevi care se află în situație de nepromovare a sarcinilor școlare, cât și cei care nu-și ating cotele personale ale performanței în diferite domenii de activitate școlară” (Crețu, 1998, p. 52).

Conceptul de progres școlar este în opinia lui A. Stoica, “ceea ce se așteaptă de la elevi în termeni de achiziții după o anumită perioadă de instrucție” (Stoica, 2003, p. 9). Potrivit aceluiași autor, progresul școlar este în strânsă legătură cu valoarea adăugată. Valoarea adăugată reprezintă ceea ce s-a atins în plus față de progresul școlar (idem). Dacă media unui elev cu un nivel intelectual scăzut crește de la șase la șapte, atunci valoarea adăugată obținută este mai mare decât în cazul unui elev cu aptitudini înalte, a cărui medie a crescut de la opt la nouă.

METODE ȘI INSTRUMENTE DE EVALUARE A PROGRESULUI ȘCOLAR

Evaluarea rezultatelor școlare vizează totalitatea proceselor și produselor care măsoară natura și nivelul performanțelor atinse de elevi în învățare (Stoica, 2003, p. 14).

I.T. Radu identifică următoarele tipuri de rezultate școlare (Radu, 2000, p. 26):

- cunoștințele acumulate;
- capacitatea de aplicare a cunoștințelor în realizarea unor acțiuni practice;
- capacități intelectuale, exprimate în elaborarea de raționamente.

Procesul de evaluare este constituit din două secvențe distincte: măsurarea și aprecierea. Măsurarea este un demers evaluativ cantitativ, iar aprecierea presupune raportarea datelor obținute prin măsurare la un set de criterii sau norme.

În cazul elevilor cu dificultăți de învățare evaluarea trebuie să evidențieze domeniul dificultății de învățare, gradul dificultății și frecvența dificultății.

Pentru o evaluare completată a dificultăților de învățare nu putem vorbi de o simplă metodă, ci mai degrabă de un sistem de metode de evaluare a căror

rezultate coroborate să ofere o măsurare fidelă a rezultatelor la învățătură.

STUDIUL PRACTIC

Obiectivele studiului

O1- identificarea principalelor tipuri de dificultăți de învățare întâlnite la elevii din clasa a III- a de la un liceu din Oradea;

O2 - realizarea de inventare privind dificultățile de învățare cu cele mai mari ponderi întâlnite la elevii din aceste clase;

O3 - evaluarea progresului școlar pe parcursul anului școlar 2009- 210.

Eșantionul de studiu a cuprins 131 elevi din clasa a III- a, 30 cadre didactice și 20 de părinți.

Scurtă descriere a metodelor și instrumentelor utilizate

Observația

Tipul de observație utilizat în studiu este cel de observație structurată cantitativă în care observatorul este extern.

În studiul efectuat observația a vizat următoarele obiective:

- identificarea tipurilor de dificultăți;
- stabilirea unei corespondențe între comportamentul cadrului didactic și răspunsurile elevului;
- identificarea gradului de socializare a elevului în cadrul clasei.

Observația s-a desfășurat pe parcursul a două trimestre astfel: *semestrul I* - 2 asistențe la fiecare clasă (Decembrie, Februarie); *semestrul II* - 2 asistențe la fiecare clasă (Martie, Mai).

Activitățile din semestrul I au vizat în special sesizarea dificultăților de învățare și modul lor de manifestare, precum și identificarea elevilor care întâmpină dificultăți de învățare. Pe parcursul semestrului al doilea am urmărit în mod special relația dintre activitatea didactică și modul de manifestare a dificultăților de învățare.

Ancheta prin chestionar și interviu

Chestionarul conceput de autorul studiului și adresat cadrelor didactice, de tip omnibus, cu întrebări închise și deschise structurate după tehnica pânnei.

Prin aplicarea chestionarului am urmărit asigurarea prin complementaritate a rezultatelor obținute prin celelalte metode și identificarea posibilelor cauze ale dificultăților de învățare, a frecvenței dificultăților de învățare pe diferite categorii, stabilirea unei corespondențe între metodele de predare și evaluare și dificultățile de învățare identificate.

Chestionarul a fost aplicat unui număr de 30 de cadre didactice care predau la clasele prezentate în studiu (18 învățători și 12 profesori).

Interviul l-am utilizat pentru a studia modul în care părinții percep dificultățile de învățare cu care se confruntă proprii copii. Ghidul de interviu întocmit (anexa) a fost aplicat individual unui număr de 20 de părinți ai elevilor din clasele cuprinse în studiu. Datele furnizate au fost consemnate de mine în scris.

Testele pedagogice aplicate

S-au aplicat teste pedagogice la următoarele discipline limba română și matematică. Pentru fiecare test am construit matricea de specificație proprie.

Validitatea testelor am verificat-o prin validitatea de conținut și validitatea de construct, urmând ca validitatea predictivă să fie confirmată sau infirmată de testele de evaluare de la începutul clasei a IV-a. Validitatea de conținut am asigurat-o urmărind ca 80% dintre obiectivele curriculare să se regăsească în obiectivele de evaluare. Testele au urmărit verificarea următoarelor constructe :

- la limba română: deprinderile de scriere, înțelegerea unui text, recunoașterea părților de vorbire;
- la matematică: deprinderile de a efectua operații de adunare, împărțire, toate cele patru operații.

După cum se poate observa din matricea de specificație, peste 80% dintre itemii formulați în cadrul acestor teste au urmărit exact aceste constructe, doar 20% au fost orientate spre capacități sau concepte apropiate. Fidelitatea testelor am verificat-o, calculând coeficientul de corelație.

REZULTATELE STUDIULUI ȘI INTERPRETAREA LOR

Rezultatele la teste

Urmărind rezultatele testelor pe clase se constată că tendința centrală (media aritmetică) la patru dintre cele cinci clase se situează între 7 și 7,60, doar o clasă coboară sub 7, la 6,08. Au fost calculate pentru fiecare clasă, (modul nota cu frecvența cea mai mare) și dispersia standard (σ), rezultată din diferența dintre scorul fiecărui elev și media aritmetică. În privința conținutului testului se constată că frecvența greșelilor este distribuită astfel:

- 10% omisiuni de litere în structuri create de elevi;
- 10% dezacorduri gramaticale în creațiile proprii;
- 10% scrierea ortogramelor în structuri date;
- 20% greșeli de despărțire a cuvintelor în silabe în propriile creații;
- 50% scrierea ortogramelor în propoziții sau texte create de elevi.

Testul 2 a relevat o bună înțelegere a textului la peste 60% dintre elevi, iar 10% au găsit și un alt final pentru text:

- Elevi care au delimitat doar textul 10%
- Elevi care au găsit un alt final 10%
- Elevi care au formulat doar ideile 10%
- Elevi care au descris conținutul 60%

Rezultate ale observării activităților

În urma prelucrării datelor din grila de observație la nivelul tuturor claselor se constată grade diferite de manifestare a dificultăților de învățare atât în formularea răspunsurilor cât și, dificultăți legate de ritmul de lucru, dificultăți în luarea notițelor, capacitate limitată de concentrare, abilități de ascultare reduse, finalizare întârziată a sarcinilor de lucru.

Din asistențele la ore se remarcă că, elevii cu rezultate bune la învățătură sunt solicitați să răspundă frecvent. Au fost adresate mai mult de cinci întrebări pe oră, unui număr de 74 de elevi cu rezultate bune la învățătură

(57,8%). Sub cinci întrebări pe oră au fost adresate unui număr de 54 de elevi cu dificultăți de învățare (50%).

Rezultate obținute în urma aplicării chestionarelor cadrelor didactice și a interviurilor părinților

Chestionarul adresat cadrelor didactice aduce informații în plus. Astfel un număr de 28 cadre didactice, din totalul de 30 cadre didactice, care au răspuns la chestionar susțin că au în clasă copii cu dificultăți de învățare.

În privința frecvenței dificultăților de învățare, pe primul loc se situează dificultățile de însușire și aplicare a limbajului scris, urmate de cele legate de însușirea matematicii și de dificultățile de relaționare.

Cadrelor didactice, învățători, consideră supraîncărcarea programei principale cauză a apariției dificultăților de învățare, pe când profesorii care predau la aceste clase indică slaba motivare școlară drept cauză a apariției dificultăților de învățare. Locurile următoare sunt luate de nivelul inteligenței generale și a aptitudinilor speciale și slaba implicare a familiei. Nu au fost identificate cadre didactice care să indice între cauze modul de organizare a procesului de predare – învățare, sau diferitele modalități de evaluare, cu toate că părinții indică în proporție de 30% , drept cauză a apariției dificultăților de învățare metodele de predare.

Toate cadrele didactice menționează că utilizează metode activ participative în predare și 21 de cadre didactice spun că utilizează și metode alternative de evaluare. Pentru motivarea elevilor, 25 cadre didactice utilizează calificativul însoțit de laudă, iar cinci cadre didactice spun că utilizează doar calificativul.

În proporție de 40%, părinții consideră că rezultatele copiilor sunt sub posibilitățile lor intelectuale. 70% dintre părinți consideră că programa actuală este grea, 20%, prea grea, iar 10% o consideră moderată. Nu identificăm părinți care să considere programa prea ușoară.

Părinții indică drept cele mai dificile discipline: matematica (5%), limba română (20%), toate disciplinele (5%).

Cauzele apariției dificultăților de învățare sunt în opinia a 40% dintre părinți intervievați determinate de gradul de dificultate a disciplinei, iar 30% dintre părinți indică modul în care a fost predată materia.

BIBLIOGRAFIE

- Bârzea, C. (coord.) (1996). *Combaterea eșecului, școlar, o provocare pentru construcția europeană*, Eurydice, Rețea de informare despre educație în Comunitatea Europeană, Editura Alternative, București.
- Crețu, C. (1998). *Curriculum diferențiat și personalizat*, Polirom, Iași
- De Landsheere, G. (1992). *Dictionnaire de l'évaluation et de la recherche en éducation*, presses Universitaires de France, Paris.
- Gherguț, A. (2005). *Sinteze de psihopedagogie specială, Ghid pentru concursuri și examene de obținere a gradelor didactice*, Editura Polirom, Iași.
- Kirk, S. (1962). *Educating Exceptional Children*, Houghton Mifflin, Boston.
- Nicola, I. (1994). *Pedagogie*, EDP, București.

Potolea, D., Neacșu, I., Iucu, R. B. & Pânișoară, I. O. (coord.) (2008). *Pregătirea psihopedagogică. Manual pentru definitivat și gradul didactic II*. Editura Polirom, Iași.

Radu, I. (2000). *Evaluarea în procesul didactic*, EDP, București.

Stoica, A. (2003). *Evaluarea progresului școlar. De la teorie la practică*, Editura Humanitas Educațional, București.

PROGRAME DE EVALUARE ȘI INTERVENȚIE EDUCAȚIONALĂ ÎN ROMÂNIA ȘI SUA

Lorena Văețiș, Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca

ABSTRACT

We focus on the racial/ethnic and gender differences in educational process and school success, specifically on how race/ethnicity and gender influences school activities and performance. We highlights the social factors that can constrain or support students in the educational process and we address the ethnic/racial and gender aspects as relevant for an inter-institutional and inter-cultural comparison as well as for further interpretations. School behaviors, discipline problems, teachers and peers expectations, violence in school, attitudes toward school, social interactions within school, social-cultural support, specific styles of learning are among some important topics that indicate about the relevance of the social-cultural dimension of ethnic/racial and gender when assessing education practices and performance in schools. Practical and political arguments for alternative approaches hold that different strategies, different methods of educational interventions and models to integrate different students, to improve tests scores and prevent school failure and school dropout can be adjusted according to ethnicity/race and gender, in order to offer equal opportunities for everyone to succeed in school. We provide some insights into the theoretical background of this discussion and briefly analyze two evaluation and intervention programs, in Romania and the USA, which considered and addressed the abovementioned aspects: School Success Profile/Scala Socială a Succesului Școlar and Single Gender Education.

Keywords: race/ethnicity, gender, evaluation, intervention, school success, educational programs.

INTRODUCERE

În articolul de față analizăm programe și practici educaționale utilizate în două sisteme de învățământ diferite, în România și Carolina de Sud, SUA. Mai precis modul în care rasa/etnia și genul, ca dimensiuni socio-culturale, sunt luate în considerare în elaborarea planurilor, programelor și practicilor de intervenție educațională.

Vom expune perspectivele teoretice și vom prezenta două tipuri de programe educaționale: *Scala Socială a Succesului Școlar* (SSSS), utilizată în România și *Single Gender Education* (SGE) utilizată în Carolina de Sud, SUA, iar în final, vom propune câteva comentarii și concluzii.

A fi elevă afro-americană în SUA sau elev rom în România poate fi considerat o provocare personală și culturală pentru acești elevi și o provocare instituțională și politică pentru sistemul educațional. Am ales ca și corespondenți pentru cele două regiuni, grupul de afro-americani din Statele Unite și cel de romi din România deoarece putem observa anumite similitudini între aceste grupuri: ca grupuri discriminate sau marginalizate – istoric vorbind și ca relații sociale contemporane; ca grupuri vulnerabile, care au dificultăți în adaptarea la sistemul educațional școlar; în fine, ca grupuri socio-culturale de a căror *background* socio-cultural nu se ține cont întotdeauna în articularea programelor și strategiilor școlare. Aceștia sunt slab integrați în sistemul educațional, au dificultăți în a se conforma la regulile și regulamentele școlare, sunt subiecți ai unor stereotipuri și expectanțe în mare măsură negative legate de rasa/etnia sau genul lor.

Problemele de disciplină, violența în școli, așteptările profesorilor și ale celorlalți elevi, relațiile dintre elevi, atitudinile față de școală, sprijinul din partea familiei, al profesorilor și comunității, tipurile specifice de învățare – sunt doar câteva aspecte relevante care ne atrag atenția

asupra importanței dimensiunii socio-culturale a rasei, etniei și genului în evaluarea practicilor educaționale și a performanței școlare.

Sistemele de învățământ românesc și cel american prezintă atât asemănări cât și deosebiri. În ambele țări există un sistem de evaluare bazat pe teste naționale, în ambele cazuri putem vorbi de *politici educaționale* care promovează “educația pentru toți”, punându-se accent pe *populațiile defavorizate (afro-americani și romii)*, în fine, în ambele regiuni există un semnificativ segment de populație săracă. Există în ambele situații argumente practice și ținând de logica *politicilor multiculturaliste* care determină adoptarea strategiilor, programelor de diagnoză și intervenție educațională specifice în funcție de aceste dimensiuni socio-culturale.

Scopul programelor de intervenție este acela de a oferi strategii educaționale adaptate sau specifice, îmbunătățirea rezultatele școlare și prevenirea abandonului școlar. Grupurile-țintă sunt elevii vulnerabili pe diferite dimensiuni sociale, precum cei avuți în vedere în studiul nostru, afro-americani și romii.

PERSPECTIVE TEORETICE

Vom prezenta pentru început câteva perspective teoretice care oferă o mai bună înțelegere a dimensiunilor de rasă, etnie și de gen în cadrul unor contexte mai complexe: *perspectiva ecologică și teoria ecologică a sistemelor*, *perspectiva etnico-rasială și teoria stigmatizării*, și *perspectiva de gen* împreună cu conceptul de *intersectorialitate*.

Perspectiva ecologică

Perspectiva ecologică (Bronfenbrenner, 1979; 1986) este utilă în interpretarea unor contexte asociate succesului școlar, cum ar fi mediul școlar, cartierul, familia, grupul de prieteni, dar și a modului în care genul și rasa/etnia intervin direct sau indirect în evaluarea

succesului școlar și în practicile și strategiile educaționale. O serie de studii au demonstrat că există o relație între caracteristicile mediului școlar (de pildă, mărimea școlii), performanțele elevilor și comportamentul acestora în școală (Fowler și Walberg, 1991; Lee și Bryk, 1989; Pittman și Haughwout, 1987).

Cercetările recente ale lui Brewster și Bowen (2004) au demonstrat că elevii de gimnaziu și liceu au o percepție negativă privind violența din școală, și consideră că aceasta le influențează implicarea în activitățile școlare și încrederea în sine.

Garbarino și Abramowitz (1992) susțin că mediul de risc pentru dezvoltarea elevilor poate fi identificat fie prin acte de agresivitate directă, fie prin *lipsa de oportunități*. Prin urmare, prezența agresivității și violenței în microsistemele de dezvoltare ale tinerilor operează atât prin atacul la siguranța emoțională și fizică a elevilor, dar și prin reducerea la accesul și oportunitățile de învățare din comunitate și școală.

De asemenea, implicarea redusă a părinților în educația copiilor, spre exemplu, este asociată în mod negativ cu problemele de comportament ale elevilor (Hill et al., 1999), vecinătatea periculoasă este asociată cu note mai mici pentru elevi (Gonzales et al., 1996), iar relațiile între elevi sunt legate direct de dezvoltarea competenței sociale în mediul lor social mai larg (Gagnon și Nagle, 2004).

Perspectiva etnico-rasială

Dimensiunea etnică și de rasă este implicată în explicarea și înțelegerea sistemului școlar, a educației și a succesului școlar din momentul în care – de exemplu în cadrul teoriei ecologice – se face o *corelație* între etnie/rasă și condiții de viață și economice, condiții de locuire, grup de prieteni, comportamente culturale ale familiei, identificări ale unor modele de reușită etc. Discuția devine mai complexă, însă, potrivit contextului istorico-politic și țării sau regiunii geografice căreia îi atașăm o astfel de corelație. Apoi, în funcție de relevanța și generalizarea unei astfel de corelații, această discuție se poate deschide spre analiza cauzelor și a soluțiilor pentru depășirea dezechilibrelor de acest tip. De exemplu, în Statele Unite a existat și există o ruptură privind participarea și succesul școlar între negri (afro-americani) și albi (euro-americani), dar și între alte categorii etnico-rasiale minoritare (de pildă hispanicii sunt în toate cercetările și analizele plasați pe o scală inferioară a succesului școlar în comparație cu asiaticii etc.) Vorbind despre cazul american avem experiența *segregării instituționale* după criterii rasiale a claselor și școlilor de elevi între albi și negri. Experiența acestei segregări trebuie luată, prin urmare în considerare când analizăm acest caz. Aplecându-ne însă atenția asupra cazului românesc avem experiența *dificultății integrării* elevilor de etnie romă. Cauzele acestei probleme și soluțiile depășirii ei trebuie să invoce datele sociale, economice și culturale ale societății românești etc.

În cele din urmă, s-au propus planuri de învățământ și grile de evaluare în funcție de apartenența la grupurile etnice, considerându-se relevanța anumitor tipuri de informații și modalități de învățare drept specifice cultural respectivului grup etnico-rasial (de exemplu, predarea tehnicilor de vânătoare elevilor amerindieni, respectiv utilizarea muzicii blues sau hip-hop în procesul de

educație al afro-americanilor, v. Jackson și Vavra, 2007). Deși un proiect controversat, prin aceasta s-a căutat și rezolvarea problemei percepției proprii eficacității în comparație cu abilitățile și randamentul grupurilor de elevi albi (după modelul cultural al cărora este organizat sistemul de învățământ în mod tradițional și normativ).

Teorii sociale ale rasei și etniei în procesul școlar

Aceste localizări istorico-geografice ale problematicii rasei/etniei în relație cu învățământul, școala și succesul școlar pot fi integrate, însă, unor teorii mai generale ale rasei și etniei. Rasa și etnia au fost teoretizate în deceniile din urmă drept *reprezentări* și *autoreprezentări semnificative psiho-social*, respectiv drept *constructe sociale* (Jaret, 1995; Gallagher, 2004) și au fost considerate relevante în analiza sistemului de învățământ, al organizării școlii și învățării, al relațiilor din interiorul școlii și care influențează învățarea, respectiv al evaluării performanței școlare și al evoluției ulterioare în societate.

Putem totodată vorbi în cazul rasei/etniei despre *stereotipuri*, după cum putem invoca și *teoria stigmatizării*. Cercetările asupra “amenințării stereotipului” (Aronson, Quinn și Spencer, 1998; Steele și Aronson, 1997) sugerează faptul că stigmatul social al inferiorității intelectuale pe care îl poartă anumite minorități culturale le poate submina performanțele și rezultatele școlare la testele școlare membrilor acestor grupuri. În această idee Aronson, et al. (1999) au desfășurat o serie de cercetări care au testat condițiile necesare ale amenințării stereotipului în performanțele intelectuale. Aceste cercetări au indicat relevanța istoriei stigmatizării, a sentimentelor internalizate de inferioritate și a presiunilor situaționale.

Perspectiva de gen

Dimensiunea de gen devine importantă în explicarea și înțelegerea sistemului școlar, a educației și a succesului școlar din momentul în care s-a teoretizat *genul* ca și reprezentare/schemă psihologică, apoi ca și construct social, și când s-au analizat critic istoria educației și a structurilor educaționale (Walker și Barton, 1983; Rao, 2000). Aceste analize critice nu doar că au remarcat un dezechilibru între pozițiile masculin/feminin în cadrul sistemului de învățământ, dar au încercat depășirea acestei dihotomii problematice prin utilizarea conștientă a genului și a caracteristicilor de gen în interracionalizările profesor-elev, în planurile de învățământ și în grilele de evaluare, precum și în interpretarea strategiei de separare a elevilor în clase diferite de fete și băieți, după cum vom vedea mai încolo.

Evaluarea procesului educațional din perspectivă de gen a fost realizat de către mai mulți cercetători, și din perspective diferite (Skelton, Becky și Smulyan, 2006; Bank, Delamont și Marshall, 2007). Cercetări specifice, au fost realizate de American Association of University Women (AAUW) (1992, 1998) care au subliniat consecințele apartenenței de gen în educație și au abordat problema egalității de gen în învățământul primar și secundar. În raportul lor din 1998, *Gender Gaps: Where Schools Still Fail Our Children*, AAUW a analizat aproximativ 1.000 de studii bazate pe cercetări empirice și a evidențiat factorii-cheie din acest domeniu, inclusiv standardele educaționale și de evaluare. Acestea au scos în evidență aspecte precum: atenția inegală acordată

fetelor, în special la orele de matematică și științe; un climat în clasă care contribuie, în cazul fetelor, “la scăderea stimei de sine”; incidența cazurilor de hărțuire sexuală; diferențele de rasă și de clasă ca factori care au consecințe nefavorabile pentru educația fetelor; prezența “curriculumului ascuns”, care ignoră contribuția femeilor la educație și oferă o educație necorespunzătoare asupra sexualității și a sănătății acestora (Wagner, Armentor-Cota și Pino, 2008).

Alți autori indică, dimpotrivă, că elevele au, în medie, o performanță școlară mai bună decât colegii lor de sex masculin (Skelton, 2006; Maynard, 2002), în ciuda faptului că încă mai sunt defavorizate în ceea ce privește evoluțiile ulterioare terminării școlii (Jacobs, 1996), și că rasa și clasa pot constitui indicatori ai succesului școlar într-o măsură mai mare pentru elevele minoritare sau elevele din clase sociale sărace (Shakeshaft, 2009; Tenenbaum și Aldrich, 2005).

În ciuda diverselor abordări care au subliniat importanța dimensiunii de gen, Jacobs (1996) observă că cercetările *mainstream* din domeniul sociologiei educației tind să ignore femeile, chiar dacă genul apare ca un factor evident în modificarea unor rezultate potrivit stratificării de gen a societății. Pe de altă parte există numeroase cercetări recente care iau în considerare și genul, alături de rasă și clasa socială în relație cu *capitalul socio-cultural* (Farkas 1996; Lareau și Horvat, 1999). Chiar dacă, atât fetele cât și băieții au aceleași competențe culturale, și provin din aceeași clasă socială, *habitusul* lor este diferit, la bază fiind socializarea și oportunitățile diferite. Spre exemplu, spre deosebire de elevi, elevele sunt mai puțin tentate să aleagă o facultate de inginerie sau informatică, deoarece aceste domenii sunt considerate tradițional masculine (Yupin et. al, 2000), domeniile “rezervate” lor presupunând mai puține abilități tehnice. S-a crezut că utilizarea tehnologiei media și îndeosebi a computerului în clasă va schimba aceste percepții și autopercepții privind competențele elevilor în funcție de gen. Însă, așa cum demonstrează Karyn Plumm într-un articol recent (apud Plumm, 2008), dezechilibrele de gen nu au fost depășite prin utilizarea computerului în sistemul de învățământ. Această constatare a reconfirmat necesitatea studierii educației și a succesului școlar, respectiv necesitatea aplicării unor perspective diferențiate, practici educaționale specifice, ținând cont de dimensiunea de gen.

Conceptul de intersectorialitate (gen și rasă/etnie)

Conceptul de *intersectorialitate* (Crenshaw, 2001) invocat aici indică faptul că nu vorbim despre o suprapunere mecanică, a celor două dimensiuni sociale de gen și rasă/etnie, adică despre descrierea unui grup sau individ, prin două variabile, ca având un anumit gen, dar și o anumită rasă/etnie. Este vorba despre utilizarea unui concept care acceptă faptul că problemele apartenenței la un anumit gen (precum în discuția despre poziția dezechilibrată a femeii) este *potențată* de apartenența la un grup etnic/rasial minoritar depreciat sau slab integrat (afro-american sau rom).

Pauline García-Reid (2007) discută despre rolul capitalului social în participarea școlară în cazul *elevelor hispanice*. Discuția este relevantă nu doar reprezentativ (prin surprinderea concomitentă a unui gen și a unei etnii)

ci și ca problematică. Pentru că apartenența la un gen devine problematică ca participare școlară și succes școlar tocmai datorită și apartenenței la o etnie minoritară problematică. Mai mult, discrepanțele și dezechilibrele prin care sunt descrise femeile/fetele în general în societatea de ansamblu sunt caracteristici interne și ale grupului etnic discutat. Prin urmare, toate aspectele analizate de autoare – în abordarea sa ecologică și din perspectiva capitalului social – precum influența vecinătății, cartierului (siguranța, violența stradală) și rolul capitalului social (sprijinul profesorilor, al prietenilor și al părinților) vor conține elemente potențate reciproc de faptul apartenenței la un anumit gen (subiect al agresiunii stradale) și etnie (subiect al unor relații rigide în familie și cercul de prieteni). Din acest motiv “cazul” elevelor hispanice apare oarecum unic (făcut distinct de această potențare gen *plus* etnie). Iar interpretarea participării școlare și a succesului școlar, respectiv căutarea soluțiilor de ameliorare a acestora, trebuie să țină cont de această intersectorialitate.

Aceeași *abordare intersectorialistă* o au și Buckley și Carter (2007) într-un studiu care evaluează stima de sine a *elevelor afro-americane* și implicațiile acesteia asupra succesului școlar. Articolul explorează rolurile de gen, identitatea rasială și stima de sine a adolescenților afro-americane, ca variabile corelate. Autorii accentuează asupra semnificațiilor acestei corelații și astfel recunosc importanța considerării împreună (și potențat) a genului și rasei. Acest tip de explorare este important pentru că fetele de culoare nu manifestă aceleași scăderi ale stimei de sine ca fetele care provin din alte rase sau culturi. Rezultatele au indicat că fetele de culoare care prezintă trăsături “masculine” au o stima de sine ridicată. Mai mult, prezența trăsăturilor androgine se asociază cu rezultate ridicate ale internalizării identității rasiale afro-americane.

Având această perspectivă complexă asupra dimensiunilor de gen, rasă și etnie datorate teoriilor schițate mai sus, prezentăm în continuare două programe care țin cont de aceste considerente teoretice: instrumentul de evaluare și de intervenție *Scala Socială a Succesului Școlar (SSSS)* și practica educațională *Single Gender Education (SGE)*.

SCALA SOCIALĂ A SUCCESULUI ȘCOLAR

Scala Socială a Succesului Școlar (SSSS) constituie versiunea adaptată pentru România a *School Success Profile-SSP* și este un instrument de evaluare bazat pe un chestionar auto-administrat. *Chestionarul* a fost adaptat și validat în România în cadrul proiectului PN II nr. 91063, coordonat de profesor Maria Roth de la Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca.

School Success Profile (SSP) a fost inițial elaborat în Statele Unite de profesorii Gary Bowen and Jack Richman de la Universitatea Chapel Hill din Carolina de Nord, în 2005. Bowen et al. prezintă în articolul “Brief Intervention in Schools: The School Success Profile” (2001) testul SSP ca un instrument de colectare de date (tip *survey*) de la elevi, privind școala, vecinii, familia, prietenii și starea lor fizică și mentală (v. și Bowen și Richman, 2005).

Aceste date produc profile și rapoarte care pot fi folosite pentru lucrul cu elevii și în intervențiile de

ameliorare a participării lor în procesul de învățământ la diferite niveluri. Raportul (testul) prezintă informații despre *profilul mediului social* al elevului (vecinătate, școală, prieteni, familie), despre *profilul adaptării individuale* (credințe personale și stare fizică și mentală, atitudini și comportamente în/ față de școală, performanțe școlare), respectiv *profiluri de grup* generale sau mai detaliate. În realizarea acestor profiluri de grup se iau în considerare grupuri demografice care includ variabile ca vârsta, genul, clasa, rasa/etnia.

Chestionarul cuprinde 22 de dimensiuni care vizează mediul social al elevului (15 dimensiuni) și adaptarea individuală (7 dimensiuni). De asemenea, întrebările sunt structurate în 6 module: *Despre tine* (detalii demografice), *Despre cartierul tău* (Sprijinul primit de la vecini; comportamentul tinerilor din cartier; siguranța cartierului/vecinătății), *Despre școala ta* (climatul favorabil învățării; satisfacția școlară; sprijinul primit de la profesori; siguranța în școală; comportamentul în școală; evitarea problemelor; notele), *Despre prieteni* (sprijinul venit din partea prietenilor; acceptarea în grupul de prieteni; comportamentul prietenilor), *Despre familie* (armonia din familie; sprijinul venit din partea părinților; mediul de învățare de acasă; sprijinul părinților pentru activități școlare; așteptările părinților referitoare la comportamentul școlar), și *Despre sănătate și starea de bine* (utilizarea sprijinului social; sănătatea fizică; încrederea în sine).

Rezultatele *Scalei Sociale a Succesului Școlar* au la bază o cercetare națională. Au fost testați 2465 de elevi: 43,8% de gimnaziu, respectiv 56,2% de liceu, 74,4% din mediul urban și 25,6% din mediul rural. Componenta etnică a elevilor este: români 89,4%, maghiari 9,6% și romi 1%.

Conform unei analize cantitative propuse de Mihai-Bogdan Iovu (Iovu, 2009) rezultă că fetele rome beneficiază de sprijin educațional din partea părinților, în timp ce băieții rome beneficiază mai mult de sprijin educațional din partea profesorilor. De asemenea elevii români, indiferent de gen, percep o rigoare și orientare academică a profesorilor mai mare decât elevii rome.

După cum vedem, SSSS este un instrument de diagnoză care are ca fundamentare teoretică perspectiva ecologică. El permite înțelegerea problemelor și soluțiilor specifice grupurilor de gen sau minoritare etnic, și poate constitui un instrument pentru aplicarea unor programe de intervenție și ameliorare a mediului și succesului școlar. Conform perspectivei ecologice implicate, mediul social are un efect puternic asupra evoluției și reușitei școlare a copilului, iar succesul școlar este influențat de factori sociali și culturali precum familia, vecinătatea, grupul de prieteni, cadrele didactice, cultura, genul, etnia/ rasa, care se află la diferite nivele sistemice. Aceste rezultate oferă o multitudine de informații utile despre modul în care percep elevii mediul școlar, familial, sprijinul părinților, al profesorilor și cum îi influențează toate acestea în obținerea succesului școlar.

SINGLE GENDER EDUCATION

Single Gender Education (SGE) constituie o practică educațională întâlnită în Statele Unite care are ca scop îmbunătățirea rezultate școlare și diminuarea problemelor de disciplină ale elevilor (hărțuire sexuală, bătaie). Această practică educațională presupune predarea

acelorași discipline, urmând aceleași standarde ca cele dintr-o școală obișnuită, dar adoptând activități și strategii educaționale diferite, în funcție de gen și desfășurate în clase separate în funcție de gen. Aceasta este o opțiune voluntară a părinților și a elevilor. Argumentele implementării unui astfel acestui program se bazează pe faptul că oferă o alternativă pentru elevii și părinții nemulțumiți de sistemul clasic. În clasele SGE, elevii se pot concentra mai bine asupra performanței școlare, se pot simți mai confortabil și mai angajați în procesul învățării. Aici profesorii pot să abordeze nevoile specifice ale băieților și ale fetelor mai eficient și pot să pună accent pe abilitățile forte ale acestora. Totodată, în clasele SGE factorii ecologici pot contribui la îmbunătățirea performanțelor școlare, întrucât mediul colegial poate fi considerat mai sigur, mai previzibil și mai lipsit de perturbări, distractibilitatea în timpul orelor având tendința să fie mai redusă. La nivelul anului 2008 în statul Carolina de Sud existau 70 de județe (*counties*) care ofereau programul Single Gender Education în școlile lor. Cu un număr de 97 de școli care oferă oportunitatea părinților de a alege SGE, acest stat se situează printre primele din Statele Unite. Există totodată o listă de alte 311 școli care și-au arătat intenția de a adopta acest program (144 pentru nivelul primar, 137 pentru cel gimnazial și 30 pentru cel liceal).

Un chestionar aplicat în statul Carolina de Sud pe 41 de școli (de liceu, școală generală și școală primară) în care a fost implementat programul *Single Gender Education*, la care au răspuns 2200 de elevi și eleve de rase diferite (afro-americani și euro-americani) (eșantion considerat reprezentativ) a scos la iveală câteva rezultate cu privire la modul în care elevii percep participarea la acest program. Scopul studiului a fost acela de a constitui un mijloc de lucru pentru școli în înțelegerea modului în care elevii, părinții și profesorii percep sistemul *Single Gender Education* (South Carolina Department of Education, 2010).

Câteva observații: în general, mai mult de 2/3 dintre elevi sunt de acord că educația *single-gender* contribuie la îmbunătățirea activităților și rezultatelor lor școlare. Elevele au tendința de a fi de acord într-un procent mai mare decât elevii (60-80% față de 50-70%) cu această practică educațională. Cele mai mari procente ale elevelor se regăsesc în dreptul dorinței și capacității de a avea rezultate școlare bune; în cazul elevilor cele mai mari procente se regăsesc la capacitatea de a avea rezultate școlare bune și de a efectua temele în clasă. Afro-americanii și-au exprimat acordul în cel mai mare procent în legătură cu dorința și capacitatea de a avea rezultate școlare bune. Euro-americanii manifestă, în general, un dezacord mai mare față de această practică educațională.

COMENTARII

Vulnerabilitatea, defavorizarea și stigmatizarea diferitelor grupuri rasiale/etnice minoritare (afro-americani, romi) trebuie privită în contextele istorico-politic și socio-economico-cultural. Istoric vorbind, educația era considerată un lux, destinată claselor superioare și celor bogați și uneori era interzisă prin lege afro-americanilor în Statele Unite. Aceștia aveau școli diferite față de euro-americani, și abia în anii 1960 au avut acces la educație în școli publice împreună cu elevii albi.

În ceea ce privește situația din România, populația școlară romă se confruntă în zilele noastre cu diferite probleme cum ar fi abandonul școlar, analfabetismul, sărăcia, prezența redusă în învățământul universitar. Explicațiile pentru aceste probleme sunt fie de ordin socio-economic, fie considerând diferențele culturale sau stilul de viață.

De asemenea, participarea redusă la școlarizare poate fi văzută, atât în cazul afro-americanilor, cât și al romilor și ca o formă rezistență la asimilarea culturală (Jigău și Surdu, 2002).

A existat întotdeauna o rată scăzută a participării în învățământul liceal și universitar în rândul populațiilor minoritare etnic și rasial. Aceste categorii au început să se echilibreze numeric în învățământul secundar și superior abia în ultimele decenii, susținute și de politicile *afirmative*, respectiv ale *educației multiculturale*. Avem de a face însă cu un proces încă în desfășurare, care este impulsivat politic, și necesită, prin urmare, o evaluare critică din partea științei sociale.

Școala, ca mediu instituțional oferă o educație de tip *mainstream* și impune de cele mai multe ori comportamente acceptate de grupul majoritar, neținând cont de valorile și rolurile sociale ale grupurilor minoritare. Prejudicata inferiorității intelectuale, lipsa capitalului social, accesul limitat la resursele materiale/informaționale, mediul social în care trăiesc – influențează traseul educațional al elevilor, și apoi alegerea profesiei, alegerea/obținerea unui loc de muncă, venitul și resursele de trai. De asemenea, toate acestea au efecte asupra mobilității sociale, formării clasei sociale și evoluției individuale în viață.

La rândul lor, *stereotipurile de gen* limitează oportunitățile educaționale/profesionale ale elevilor/elevelor. Datorită capitalului social și cultural și al socializării diferite pe care le primesc fetele și băieții traseul educațional este diferit. Dacă elevilor li se insuflă calități precum competiția, afirmarea profesională, dorința de a avea succes, dominația; elevele sunt îndreptate spre meserii care presupun însușiri considerate feminine (blândete, răbdare, îngrijire, supunere). Aceste meserii sunt slab remunerate, și există o așteptare socială ca femeile să aibă succes social prin bărbați nu independent, iar rata femeilor care se confruntă cu sărăcia este mult mai mare. Poziția socială a femeilor reproduce astfel o structură dezechilibrată la care contribuie modul în care este organizată educația școlară și conceptualizat succesul școlar.

CONCLUZII

Metodologia de intervenție educațională/socială presupune alegerea adecvată a proiectelor și strategiilor educaționale realizată și în urma evaluării dimensiunilor socio-culturale. Aceasta oferă egalizarea șanselor copiilor din categoriile vulnerabile (romi și afro-americani) precum și reducerea factorilor sociali cu influență negativă asupra activității școlare, implicat a succesului școlar.

Programele de intervenție tind să devină o componentă importantă a politicilor educaționale, a proiectului multiculturalist, mai ales în SUA. În România nu există la nivel național, strategii educaționale care să ia în considerare aspectele socio-culturale ale elevilor romi pentru a avea șanse egale în obținerea performanței

școlară. Totuși, prin instrumente de evaluare, precum Scala Socială a Succesului Școlar se pot detecta particularitățile și nevoile specifice unor grupuri defavorizate, definite prin apartenența etnică sau de gen.

Concluzionând, putem spune că dimensiuni socio-culturale, precum *genul*, *rasa* și *etnia* sunt relevante în evaluarea succesului școlar și constituie elemente centrale în articularea strategiilor educaționale.

BIBLIOGRAFIE

- Aronson, J. et. al. (1999). When White Men Can't Do Math: Necessary and Sufficient Factors in Stereotype Threat, *Journal of Experimental Social Psychology*, 35, pp. 29–46.
- Aronson, J., Quinn, D. & Spencer, S. (1998). Stereotype Threat and the Academic Underperformance of Minorities and Women, in J. Swim & C. Stangor (eds.), *Prejudice: The Target's Perspective*, Academic Press.
- Bank, B., Delamont, S. & Marshall, C. (2007). *Gender and Education: Gendered theories of education*, Praeger Publishers, Westport, Connecticut.
- Bowen, G. & Richman, J. (2005). *School Success Profile*, Jordan Institute for Families, University of North Carolina at Chapel Hill, School of Social Work.
- Bowen, G. L. et al. (2001). *Brief Intervention in Schools: The School Success Profile*, Oxford University Press.
- Brewster, A. B. & Bowen, G. L. (2004). Teacher Support and the School Engagement of Latino Middle and High School Students at Risk of School Failure, *Child and Adolescent Social Work Journal*, 21, pp. 47-67.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*, Harvard University Press, Cambridge.
- Bronfenbrenner, U. (1986). Ecology of the Family as a Context for Human Development: Research Perspectives, *Developmental Psychology*, 22, pp. 723-742.
- Buckley, T. & Carter, R. (2007). Black Adolescent Girls: Do Gender Role and Racial Identity Impact their Self-Esteem?, *Sex Roles*, 53, pp. 647- 661.
- Crenshaw, K. (2001). Politica de intersectorialitate și identitate. Învățăminte din actele de violență exercitată asupra femeilor de culoare, în M. L. Shanely & U. Narayan, *Reconstrucția teoriei politice* (pp. 220-237), Polirom, Iași.
- Farkas, G. (1996). *Human Capital or Cultural Capital? Ethnicity and Poverty Groups in an Urban School District*, Aldine de Gruyter, New York.
- Fowler, W.J. Jr. & Walberg, H. J. (1991). School Size, Characteristics, and Outcomes, *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 13(2), pp. 189-202.
- Gagnon, S. G. & Nagle, R.J. (2004). Relationships Between Peer Interactive Play and Social Competence in At-Risk Preschool Children, *Psychology in the Schools*, 41, pp. 173-189.
- Gallagher, C. A. (2004). *Rethinking the Color Line. Readings in Race and Ethnicity*, McGraw Hill, New York.
- Garbarino J. & Abramowicz R. (1992). Sociocultural risk and opportunity, in J. Garbarino, *Children and Families in the Social Environment*, Polity Press, New York.
- Garcia-Reid, P. (2007). Examining Social Capital as a Mechanism for Improving School Engagement

- Among Low Income Hispanic Girls, *Youth Society*, 39(2), pp. 164-181.
- Gonzales, N.A. et al. (1996). Family, Peer, and Neighborhood Influences on Academic Achievement among African-American Adolescents: One-year Prospective Effects, *American Journal of Community Psychology*, 24(3), pp. 365-387.
- Hill, K.G. et al. (1999). Childhood Risk Factor for Adolescent Gang Membership: Results from the Seattle Social Development Project, *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 36, pp. 300-322.
- Iovu, M. B. (2009). Factorii sociali ai succesului școlar: comparație între copiii romi și cei majoritari, în M. Roth, D. Dămean & M.-B. Iovu (eds.) *Succesul școlar la intersecția factorilor sociali* (pp. 51-60), Presa Universitară Clujeană.
- Jackson, K. K. & Vavra, S. (eds.) (2007). *Closing the Gap: English Educators Address the Tensions Between Teacher Preparation and Teaching Writing in Secondary Schools*, Charlotte, IAP.
- Jacobs, J. A. (1996). Gender Inequality and Higher Education, *Annual Review of Sociology*, 22, pp. 153-185.
- Jaret, C. (1995). *Contemporary Racial and Ethnic Relations*, Harper-Collins College Publishers, New York.
- Jigău, M. & Surdu, M. (coord.) (2002). *Participarea la educație a copiilor romi. Probleme, soluții, actori*, Ministerul Educației și Cercetării, București.
- Lareau, A. & Horvat E. M. (1999). Moments of Social Inclusion and Exclusion Race, Class, and Cultural Capital in Family-School Relationships, *Sociology of Education*, 72(1), pp. 37-53.
- Lee, V. E. & Bryk, A. S. (1989). A multilevel model of the social distribution of high school achievement, *Sociology of Education*, 61, pp. 78-94.
- Maynard, T. (2002). *Exploring the Boys and Literacy Issue*, Routledge, London.
- Pittman, R. & Haughwout, P. (1987). Influence of high school size on dropout rate, *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 9(4), pp. 337-343.
- Plumm, K. M. (2008). Technology in the Classroom: Burning the Bridges to the Gaps in Gender-Biased Education?, *Computers & Education*, 50, pp. 1052-1068.
- Rao, R. K. (2000). *Women in Education*, Gyan Books, New Delhi.
- Shakeshaft, C. (2009). Gender in Precollegiate Education, in K. Lomotey (ed.) *Encyclopedia of African American Education* (pp. 280-284), Sage, London.
- Skelton, C., Becky, F. & Smulyan, L. (eds.) (2006). *Gender and Education*. Sage, London.
- Skelton, C. (2006). Boys and Girls in the Elementary School, in C. Skelton, F. Becky & L. Smulyan (eds.) *Gender and Education* (pp. 139-151), Sage, London.
- Steele, C. M. & Aronson, J. (1997). A threat in the Air: How Stereotypes Shape Intellectual Identity and Performance, *American Psychologist*, 52(6), pp. 613-629.
- Tenenbaum, H. R. & Aldrich, N. (2005). Gender Differences, in N. J. Salkind (ed.) *Encyclopedia of Human Development*, Sage, London.
- Wagner, W. E., Armentor-Cota, J. & Pino, J. (2008). Education: Gender Differences, in J. O. Brien (ed.) *Encyclopedia of Gender and Society* (pp. 243-247), Sage, London.
- Walker, S. & Barton, L. (ed.) (1983). *Gender, Class & Education*, Taylor & Francis, Londra.
- Yupin, B. et al. (2000). *Educational Equity for Girls and Women*, NCES (National Center for Education Statistics), U.S. Government Printing Office, Washington, DC.
- ***American Association Of University Women (AAUW) (1992). *How Schools Shortchange Girls*. Washington, DC: American Association of University Women Educational Foundation.
- ***American Association Of University Women (AAUW) (1998). *Gender Gaps: Where schools still fail our children*. Washington, DC: American Association of University Women Educational Foundation.
- ***GenderData.html, consultat în 27 iunie, 2010
- ***South Carolina Department of Education (2010). *Public School Choice And Innovation - Single-Gender Initiatives*, disponibil la: <http://ed.sc.gov/agency/Innovation-and-Support/Public-School-Choice-and-Innovation/SingleGender/Single-->

SECȚIUNEA 7. PROBLEMATICA DIVERSITĂȚII UMANE ÎN SOCIETATEA CONTEMPORANĂ

JOCUL DE ȘANSĂ DEVENIT PREOCUPARE – “CERINȚĂ EDUCATIVĂ SPECIALĂ” A ADOLESCENȚEI

Valentin Cosmin Blândul, Universitatea din Oradea

ABSTRACT

Gambling represents one of the most preferred spending free time modalities for many teenagers, because, in this way, they have the opportunity to relax themselves, to meet other friends and not finally, to earn some money. In spite of these facts, excessive gambling could produce dependence and a lot of unpleasant effects for those who play those games. In this paper, we intend to analyse the gambling effects upon teenagers from a theoretical point of view and, also, to present the results of our empirical research made in Romania and Belgium. The main objective was to observe the attitude of Romanian and Belgian adolescents regarding to gambling in this period of life. In this sense, the lot of subjects was composed from 392 pupils who have 14th-18th years old (182 Romanian and 210 Belgian) and the instrument for research was represented by a questionnaire with 27 objective and subjective items. The results show that both groups of pupils prefer games from automatic machines (63,55% Romanian pupils and 65,47% Belgian) and casino games (18,33% Romanian pupils and 21,07 Belgian). However, they haven't too many chances to become dependents, because the majority of them avoid this kind of activities, or they are conscious about gambling's risks.

Keywords: gambling, teenagers, behavior, emotional problems, education.

JOCUL DE ȘANSĂ PATOLOGIC: DEFINIȚIE, PREVALENȚĂ, CARACTERIZARE

Jocul de șansă reprezintă pentru mulți adolescenți una dintre cele mai frecvent preferate activități de petrecere a timpului liber. Argumentele des invocate de către aceștia țin de caracterul relaxant, plăcut și uneori avantajos din punct de vedere economic al unui asemenea gen de preocupări. Astfel, adolescenții remarcă faptul că prin implicarea lor în jocurile de noroc au posibilitatea să se relaxeze, să întâlnească o serie de persoane cu preocupări similare și să își facă prieteni printre acestea. Nu în cele din urmă, adolescenții cred că investiția financiară în astfel de jocuri le poate oferi oportunitatea unor câștiguri relativ facile. Tipurile de jocuri de șansă la care adolescenții sunt dispuși să participe variază de la cele aparent inofensive (pariurile sportive, concursurile din mass-media sau jocurile de la loterie) până la cele mai complexe, atât prin structura lor, cât și prin consecințele asupra individului ori a societății (jocurile din cazino-uri, Bingo ș.a.). Așa se explică că peste 90% dintre tineri au pariat cel puțin o dată, ori și-au încercat șansa la loterie, fără ca acest lucru să aibă consecințe grave în planul evoluției lor personale, sociale sau economice (Gotterbarn, 2009).

Din cele expuse în paragraful precedent se poate deduce că, practicat cu măsură, jocul de șansă poate fi o activitate de loisir având un caracter agreabil și, în anumite momente, chiar profitabil, măcar sub unghi financiar. Există însă cazuri în care participarea la jocuri de noroc poate deveni o problemă pentru cel care o transformă într-o preocupare săptămânală sau chiar cotidiană. Pentru a delimita participarea “normală” la jocul de șansă (în formele sale în care se implică majoritatea oamenilor) de cea problematică (în sensul în care a devenit o preocupare pentru individ), DSM IV-J și DSM IV-MR-J au identificat 9 criterii, dintre care cel puțin 4 trebuie să se producă concomitent și să aibă o intensitate superioară mediei (Fisher, 2000, pp. 260-263):

1. participarea frecventă la jocurile de șansă sau la obținerea de bani pentru asemenea jocuri;

2. jucarea unei sume mari de bani sau unei perioade mai îndelungate decât intenția inițială;
3. necesitatea de a crește mereu cota sau frecvența pariurilor;
4. stări de neliniște sau iritabilitate ale persoanei atunci când nu joacă;
5. pierderea de către individ a unei sume mari de bani și revenirea pentru “recuperare” acestora;
6. eforturi repetate ale persoanei pentru a reduce sau stopa jocul;
7. individul joacă frecvent, chiar și atunci când trebuie să-și satisfacă obligațiile sociale sau profesionale;
8. persoana sacrifică orice altă activitate importantă pentru a juca;
9. continuarea jocului cu toată incapacitatea de a achita debitele crescând sau în disprețul altor probleme importante pe care individul știe că le exacerbează jucând.

Analizând cele 9 criterii, se poate observa că jocul de șansă patologic se aseamănă cu fenomenul consumului abuziv de alcool / droguri sau prin conduitele deviante la volan, exprimate prin conducerea autovehiculului cu exces de viteză (Husted et al., 2006, pp. 209-219). Astfel, jocul de șansă devenit preocupare îl determină pe individ să mărească permanent “doza”, acesta având tendința să investească sume din ce în ce mai mari în speranța recuperării lor și chiar a unui profit. Jocul de șansă poate să ofere persoanei momente agreabile de relaxare, dar, odată devenit preocupare, aceasta va avea tendința de a reveni, crescând cota și frecvența participărilor și devenind în felul acesta dependentă de jocul practicat. Starea de sevraj poate fi asemănată cu neliniștea și iritabilitatea individului atunci când nu joacă, simptome ce dispar în momentul reluării activității. Consecințele acestei forme de dependență pot fi grave, dar insuficient conștientizate de către individ și constau în neglijarea responsabilităților personale și profesionale, ori în recurgerea la acte antisociale pentru obținerea banilor necesari continuării jocului. Cele mai multe tentative de a stopa jocul se dovedesc fără succes, numeroase persoane

neavând voința necesară pentru a duce la bun sfârșit o asemenea hotărâre (el-Guebaly et al., 2006, pp. 278-280).

În ceea ce privește prevalența jocurilor de șansă devenite preocupare în rândul adolescenților, datele statistice diferă de la autor la autor, în funcție de o varietate de criterii. În primul rând, este foarte greu de decelat care este punctul de unde preocuparea pentru jocul de șansă devine problematică (sau patologică). Potrivit criteriilor menționate, aceasta s-ar produce din momentul instalării dependenței persoanei față de jocurile de noroc, aceasta nereușind să se oprească din tentația de a mai juca și, chiar mai mult, simțind nevoia creșterii cotei și frecvenței participărilor. În al doilea rând, structura populației implicată în jocul de șansă patologic este în continuă schimbare. Astfel, cei mai expuși unor asemenea riscuri sunt tinerii a căror vârstă cronologică coboară până spre 10-11 ani. Totodată, bărbații au șanse mai mari de a dezvolta conduite dependente față de jocurile de noroc în comparație cu populația de sex feminin. Nu în cele din urmă, diversele categorii de jocuri de noroc ar putea crea complicații suplimentare celor interesați în a stabili prevalența fenomenului, unele dintre acestea fiind acceptate și chiar încurajate social (de exemplu, sistemele de jocuri ale loteriei), în vreme ce altele sunt interzise anumitor categorii de public (cum ar fi jocurile din cazinou-uri).

Pornind de la aceste observații, DSM IV-MR-J consideră că frecvența persoanelor pentru care participarea la jocurile de șansă a devenit preocupare este cuprinsă între 0,8% și 5,1%. Mult mai largă este plaja de frecvențe identificată de Katie Splevins și colaboratorii săi (2010, p. 281), în opinia autoarei procentul celor vizati fiind cuprins între 0,9% și 23,5%. Detaliind cercetarea, autoarea observă că 91% dintre aceștia au pariat cel puțin o dată în viață, 36,2% au făcut-o săptămânal, în vreme ce 18% participă zilnic la jocurile de noroc.

Fără a mai insista și asupra altor date statistice, vom menționa doar faptul că și alte studii de profil indică rate similare de participare, ceea ce poate constitui un semnal de alarmă pentru autorități mai ales prin prisma consecințelor, dar și a faptului că cele mai multe persoane implicate sunt încă elevi.

Încercând să analizăm cauzele care conduc la instalarea dependenței față de jocurile de noroc, vom observa faptul că cea mai mare parte a literaturii de specialitate consultate acreditează ideea că factorii etiologici sunt de natură socio-culturală și economică. O primă categorie de asemenea factori ar fi toleranța socială față de fenomenul menționat și, chiar mai mult, încurajarea tinerilor să participe la astfel de activități fără a conștientiza suficient riscurile ce derivă de aici. Unii părinți chiar își trimit copiii să le cumpere bilete la diferite jocuri de tip loto sau Bingo, ignorând faptul că aceasta ar putea reprezenta o excelentă modalitate prin care tinerii pot lua contact cu fenomenul. Așa după cum comercianții nu au voie să vândă băuturi alcoolice sau tutun minorilor, tot astfel și biletele la jocurile de noroc ar trebui să devină "prohibite" pentru minori, întrucât riscurile sunt similare (Splevins et al., 2010, p. 285).

O altă categorie de factori sunt problemele de natură economică. În cazul unor câștiguri substanțiale, o mare parte dintre aceste probleme pot fi rezolvate, însă de cele mai multe ori se ignoră aspecte ce țin de investițiile care trebuie făcute în jocurile de noroc, precum și de faptul că

numărul celor care câștigă este simțitor mai mic decât al celor care investesc. Odată dependența instalată, persoana va participa cu regularitate la jocul de șansă, respectiv chiar va crește suma alocată. În condițiile în care datoriile vor fi mai mari decât beneficiile, este posibil ca individul să se împrumute, iar când sursele se vor epuiza, să recurgă la furt în dauna avutului privat. În felul acesta, o problemă care oricum este destul de mare poate antrena și alte complicații, unele dintre ele de natură penală (Blândul, 2005, p. 203).

Un alt aspect extrem de interesant se referă la asocierea dintre participarea la jocul de șansă patologic și alte comportamente de risc cum ar fi: abuzul de alcool, consumul de droguri (în special marijuana), fumatul, implicarea în relații sexuale neprotejate, vizionarea în exces a unor programe TV sau accesarea Internet-ului etc. Explicația pe care o dă Katie Splevins și colaboratorii săi (2010) ține de convingerile nerealiste pe care jucătorii împătimiți le au față de șansele lor de câștig, de iluzia că prin intermediul jocurilor de noroc pot "evada" din realitatea cotidiană marcată de probleme aparent insolubile, respectiv de senzația de "excitare" emoțională pe care persoana o resimte atunci când joacă – toate acestea grefate pe fondul unei personalități labile și insuficient maturizate. De altfel, într-un studiu realizat de Nady el-Guebaly și colaboratorii săi (2006, pp. 275-287) se demonstrează că riscul ca persoanele care participă la jocuri de noroc să prezintă și o serie de tulburări de anxietate este de 1,7 ori mai mare decât la persoanele care participă ocazional la asemenea jocuri, să fie dependente de alcool / droguri / tutun este de 2,9 ori mai mare, în vreme ce riscul de a prezenta ambele devianțe este de aproximativ 5 ori mai mare. Date fiind consecințele nocive ale unor astfel de comportamente, este explicabil de ce autorii citați insistă pentru includerea în programele de prevenire și combatere a abuzului de alcool / consumului de droguri și a unor elemente privind limitarea efectelor generate de jocurile de șansă devenite preocupare.

Nu în cele din urmă, un alt factor încurajator al participării tinerilor la jocurile de noroc îl reprezintă publicitatea excesivă prin mass-media. Conștient de riscul major la care populația ar fi expusă, Consiliul Național al Audio-Vizualului a interzis publicitatea la tutun și a limitat-o pe cea la băuturile alcoolice. Este foarte interesant că în ceea ce privește spoturile publicitare la jocurile de noroc nu s-a luat nici o măsură, acestea fiind difuzate pe aproape toate canalele de informare în masă la ore de maximă audiență, fără vreun avertisment asupra riscurilor potențiale. Explicația ar putea rezida în sumele mari de bani care se vehiculează în jurul acestui fenomen, cât și în conștientizarea insuficientă a posibilelor efecte negative ale practicării în exces a jocurilor de șansă. Într-o cercetare efectuată asupra unui lot de tineri americani de către C.Messerlian și J. Derevensky (2006, pp. 294-306) au fost identificate câteva din calitățile pe care ar trebui să le aibă un spot publicitar de prevenire a participării în exces la jocurile de noroc: Să fie difuzate sistematic de cât mai multe surse de informare în masă (televiziune, radio, presă scrisă); să promoveze inclusiv latura pozitivă a fenomenului; să scoată în evidență faptul că cei care pierd sunt mai mulți decât câștigătorii; promovarea unor situații de viață reală în care sunt implicate persoane care au jucat frecvent; prezentarea riscurilor la care se expune un tânăr

jucând; dezbateri pro și contra pe această temă etc. Considerăm că printr-o campanie de informare corectă a tinerilor cu privire la beneficiile, dar și riscurile preocupării excesive față de jocurile de noroc, acești vor putea decide obiectiv și în deplină cunoștință de cauză asupra măsurii în care doresc să se implice în activitățile menționate.

O parte dintre aceste cauze sunt, totodată și efecte ale abuzului de jocul de șansă. Dintre cele mai importante asemenea efecte pot fi amintite: deteriorarea situației economice a persoanei sau familiei prin investirea unor sume din ce în ce mai mari în jocul de noroc; angajarea unor sume externe (obținute prin împrumut sau furt) pentru a acoperi prejudiciile aduse de jocurile de noroc sau a face noi investiții; degradarea relațiilor socio-afective cu alți membrii ai familiei sau ai comunității; riscul pierderii locului de muncă ori al diminuării performanțelor școlare ș.a.m.d. Interesant că cei care conștientizează în primul rând aceste riscuri sunt jucătorii împătimiți și abia apoi cei care joacă ocazional. Astfel, tinerii care au dezvoltat o adevărată “pasiune” pentru jocul de șansă apelează cu predilecție la sprijinul părinților, în vreme ce cei care joacă ocazional acceptă să fie ajutați din exterior, de către profesori sau consilieri. O posibilă explicație ar putea fi dată de dorința tinerilor jucători preocupați excesiv de joc de a nu-și devaloriza și mai mult imaginea de sine prin apelarea la consilierea unor persoane străine. Totuși, cel mai important lucru este acela că majoritatea tinerilor par interesați de efectele nocive ale jocului de noroc practicat în exces și caută soluții pentru a rezolva problema (Splevins et al., 2010).

REZULTATE ALE UNEI CERCETĂRI PROPRII ÎN DOMENIU

Obiectivele cercetării

Pornind de la constatările teoretice menționate, prin prezenta cercetare ne-am propus să identificăm atitudinea elevilor de liceu față de problema practicării în exces a jocurilor de șansă. Concret, obiectivele cercetării au urmărit stabilirea ponderii în care tinerii se implică în jocurile de noroc, a celor mai frecvente jocuri la care aceștia participă, precum și a riscurilor la care se expun practicând jocul de noroc în exces. Un alt obiectiv interesant pe care ni l-am propus prin această cercetare a constat în compararea atitudinilor față de această problemă a tinerilor din România și Belgia, două țări membre ale Uniunii Europene în care modul de petrecere a timpului liber s-a schimbat radical în ultimii ani.

Metodologia cercetării

Metoda utilizată în prezenta cercetare a fost reprezentată de ancheta pe bază de chestionar, iar instrumentul aferent ei a fost alcătuit din 27 de itemi grupați în următorii indicatori: modalități de petrecere a timpului liber, consumul de alcool / droguri în rândul adolescenților și efectele unui astfel de comportament, participarea de către adolescenți la jocurile de șansă, utilizarea Internet-ului și a componentelor sale, comportamente prosociale în rândul adolescenților, respectiv sursele de informare a adolescenților despre comportamentele de risc. Pentru prezenta cercetare au fost reținuți doar 4 itemi care făceau trimitere explicită la

gradul de participare a tinerilor în jocurile de noroc. Chestionarul a fost redactat în limba română și tradus ulterior în cea olandeză – limba oficială în provincia flamandă a Belgiei. Interpretarea cantitativă a constat în calculul frecvențelor statistice a răspunsurilor furnizate de elevi prin intermediul unor programe de specialitate (SPSS). Interpretarea calitativă a datelor s-a efectuat prin discutarea fiecărui indicator al chestionarului și a condus la constatări interesante.

Lotul de subiecți

Un alt aspect pe care l-am avut în vedere a constat în selectarea lotului de subiecți reprezentativ pentru elevii care frecventează învățământul secundar superior din Oradea și județul Bihor (România), respectiv Kortrijk și Waregem (Belgia). În total, eșantionul a fost alcătuit din 392 subiecți, din care 182 (46.42%) au fost elevi români, restul de 210 (53.58%) fiind elevi belgieni. Lotul de subiecți din România a fost alcătuit din 182 de elevi din 6 licee (două din municipiul Oradea – 25.27%, respectiv 4 din restul județului Bihor – 74.73%), subiecții având vârste cuprinse între 15 și 18 ani, 51.7% de sex masculin, respectiv 48.7% de sex feminin și fiind selectați prin procedee de eșantionare aleatorie. Eșantionul belgian a fost compus din 201 elevi, provenind din 3 unități de învățământ secundar superior din Kortrijk și Waregem. Datele referitoare la vârstă, sex și procedeu de eșantionare au fost cele descrise pentru populația românească. Astfel, vârstele cronologice ale elevilor belgieni au fost cuprinse între 15 și 18 ani, 47.3% fiind băieți, restul de 52.7% - fete. Toți cei 392 de subiecți au fost invitați să completeze câte un chestionar, pentru traducere și eventualele informații suplimentare necesare elevilor belgieni fiind solicitat sprijinul cadrelor didactice și al psihologilor școlari din cadrul unităților de învățământ din Kortrijk și Waregem.

Rezultate

Datele obținute în urma administrării chestionarului au fost consemnate în graficul și tabelele ce urmează.

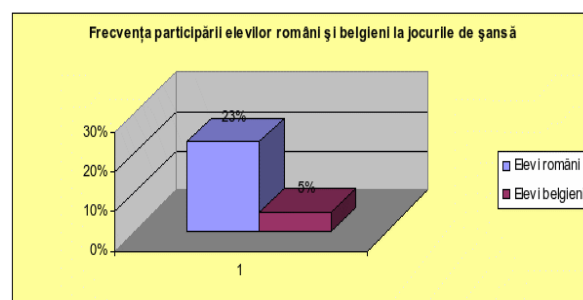

Fig. 1. Frecvența participării elevilor români și belgieni la jocurile de șansă

Analiza figurii 1 ne indică o concluzie extrem de interesantă în ceea ce privește participarea tinerilor la jocurile de noroc. Astfel, în cadrul grupului de adolescenți prieteni din România, 22.8% sunt cei care practică asemenea activități, în vreme ce doar 5.9% dintre belgieni au preocupări similare. Fenomenul poate fi pus în corelație cu tentațiile mai mari pe care un oraș precum Oradea (cu peste 250 000 locuitori) le-ar putea avea, în comparație cu Kortrijk (75 000 locuitori), respectiv cu timpul liber mai mare pe care îl au la dispoziție

adolescenții români comparativ cu cei belgieni, implicați mai mult în activitatea școlară și extrașcolară. Acest din urmă aspect ar putea constitui o problemă serioasă, mai ales în condițiile în care absența unei preocupări constante de timp liber i-ar putea conduce pe unii adolescenți – mereu în căutare de provocări senzaționale – către anumite comportamente considerate de risc. Dimpotrivă, chiar dacă în Belgia curricula școlară nu este supraîncărcată, programul elevilor este bine organizat, aceștia fiind implicați în numeroase manifestări extra-curriculare cu efecte formative deosebite asupra personalității umane.

Tabel 1. Jocuri de șansă cunoscute de către elevi

Nr. crt.	Tipul jocului de șansă	Rezultate România	Rezultate Belgia
1	Jocurile de la mașinile automate	68,53%	65,47%
2	Bingo	7,86%	13%
3	Jocurile din cazinou	18,53%	21,07%
4	Altele	5,05%	0,46%

Tabel 2. Jocuri de șansă la care elevii doresc să participe

Nr. crt.	Jocul de șansă preferat	Rezultate România	Rezultate Belgia
1	Jocurile de la mașinile automate	48,97%	76,05%
2	Bingo	14,28%	15,96%
3	Jocurile din cazinou	16,32%	7,99%
4	Altele	20,4%	-

Tabel 3. Efecte ale jocului de șansă patologic asupra elevilor practicanți

Nr. crt.	Efectele jocului de șansă patologic	Rezultate România	Rezultate Belgia
1	Pierderea banilor	33,11%	46,87%
2	Furt pentru a face rost de bani	33,76%	14,2%
3	Izolare socială	4,22%	7,38%
4	Probleme la învățătură	6,81%	2,55%
5	Probleme cu familia	16,88%	15,05%
6	Dificultăți în găsirea unui loc de muncă	3,89%	9,09%
7	Nici un fel de probleme	1,29%	4,82%

Rezultatele obținute la acest indicator relevă faptul că atât elevii români, cât și cei belgieni preferă jocurile electronice de la mașinile automate (63,55% români și 65,47% belgieni), respectiv jocurile de la cazinouri (18,53% români și 21,07% belgieni). Cu toate acestea, dependența față de aceste comportamente nu are șanse prea mari să se instaleze, în condițiile în care majoritatea respondenților evită asemenea practici. Dacă totuși ar opta pentru o astfel de modalitate de petrecere a timpului liber, majoritatea celor chestionați (români și belgieni) ar prefera jocurile de la mașinile automate. Ei par să fie conștienți de faptul că un asemenea comportament,

săvârșit în exces, devine deviant, iar efectele sale ar consta în pierderea unor sume mari de bani și recurgerea la conduite infracționale pentru “recuperarea” lor, respectiv probleme cu școala și familia. Surprinde procentul de 4.82% dintre belgieni care cred că tinerii care abuzează de jocurile de noroc nu vor avea nici un fel de probleme, în vreme ce doar 1.89 dintre co-vârșnicii lor români consideră același lucru. Rezultatul întărește ideea gradului sporit de libertate / lipsă de control de care se bucură adolescenții belgieni.

DISCUȚII ȘI CONCLUZII

Un prim comentariu care se impune în urma interpretării cantitative a rezultatelor obținute ne indică faptul că, cel puțin asupra lotului studiat, nu planează riscul ca jocul de șansă să devină o preocupare potențial generatoare de dependență. Atât adolescenții români, cât și cei belgieni par conștienți de efectele pe care o asemenea activitate practică în exces le poate avea asupra evoluției lor și, ca atare, nu sunt dispuși să și le asume. Ceea ce merită discutat ar fi diferența de aproape 3 procente între tinerii români și belgieni care cred că jocul de șansă patologic nu va avea nici un efect negativ asupra jucătorului. Tabelul 3 ne arată că acest procent este mai mare în cazul belgienilor, ceea ce ar putea fi pus în legătură cu observațiile empirice privitoare la educația liberală pe care aceștia o primesc. Astfel, tinerii belgieni sunt lăsați mai mult timp să experimenteze singuri anumite activități și să găsească soluții pentru a ieși din situațiile problematice. Este posibil ca, în lipsa confruntării cu astfel de probleme, o parte dintre tinerii belgieni să nu înțeleagă toate riscurile la care se expun. Din fericire însă, procentul acestora este de sub 5 unități. De cealaltă parte, în România educația pare mai curând “negativistă”, în sensul în care întâi i se interzice persoanei să facă un anumit lucru și abia apoi i se oferă argumente. Adolescenții din România par mai conștienți de riscurile practicării în exces a jocurilor de noroc, inclusiv prin prisma faptului că în cadrul anumitor ore de curs se abordează acest subiect.

Al doilea comentariu derivă din primul și se referă la faptul că, deși nu excelează în domeniu, majoritatea adolescenților români și belgieni se orientează către jocurile dezirabile social. Utilizarea aparatelor de joc sau achiziționarea biletelor la loto ori Bingo reprezintă practici sociale permise tuturor categoriilor de vârstă sau de populație și, chiar mai mult, încurajate prin difuzarea unor producții TV la ore de maximă audiență. Alte jocuri de șansă (cum ar fi cele din cazino-uri) sunt restricționate atât pentru adolescenții români, cât și belgieni. În condițiile în care fenomenul poate fi ținut sub control, iar elevii sunt conștientizați asupra riscurilor, considerăm că participarea lor moderată la jocurile de noroc nu poate avea nici un fel de efecte dăunătoare.

În concluzie, putem opina că, deocamdată, jocul de șansă nu reprezintă un pericol iminent pentru adolescenți, dar poate deveni, în absența unor măsuri preventive bine susținute. Cu toate acestea, părinții și profesorii – primele persoane care vin în contact cu adolescenții – au datoria ca în momentul în care observă o modificare în comportamentul acestora să se intereseze imediat asupra cauzelor și să intervină prompt pentru limitarea efectelor. Asemenea comportamente

nesupravegheate pot scăpa de sub control și pot avea consecințe dintre cele mai grave atât asupra persoanei care le produce, cât și a societății în care aceasta trăiește.

BIBLIOGRAFIE

- Blândul, V. (2005). *Introducere în problematica psihopedagogiei speciale*. Editura Universității din Oradea, Oradea.
- El-Guebaly, N., Patten, S., Currie, S., Williams, J., Beck, C., Maxwell, C. & Wang, J. (2006). Epidemiological Associations between Gambling Behavior, Substance Use & Mood and Anxiety Disorders. *Journal of Gambling Studies*, 22 (3), pp. 275-287.
- Fisher, S. (2000). Developing the DSM-IV- Criteria to Identify Adolescent Problem Gambling in Non-Clinical Populations. *Journal of Gambling Studies*, 16 (2-3), pp. 253-273.
- Gotterbarn, D. (2009). The ethics of video games: Mayhem, death, and the training of the next generation. *Journal of Information Systems Frontiers*, 12 (4), pp. 369-377.
- Husted, D., Gold, M., Frost-Pineda, K., Ferguson, M., Yang, M. & Shapira, N. (2006). Is Speeding a Form of Gambling in Adolescents? *Journal of Gambling Studies*, 22 (2), pp. 209-219.
- Messerlian, C. & Derevensky, J. (2006). Social Marketing Campaigns for Youth Gambling Prevention: Lessons Learned from Youth. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 4 (4), pp. 294-306.
- Splevins, K., Mireskandari, S., Clayton, K. & Blaszczynski, A. (2010). Prevalence of Adolescent Problem Gambling, Related Harms and Help-Seeking Behaviours Among an Australian Population. *Journal of Gambling Studies*, 26 (2), pp. 189-204.

PROVOCĂRI ALE NOILOR MEDIA. WEB 2.0, SECOND LIFE, WEBBLOGURILE

Răzvan Diaconu Popovici, Universitatea A. I. Cuza, Iași

ABSTRACT

Two main reasons determined me to bring a project like this: on one hand, the impact of the new media and the expansion to a micro and macro level of the Internet network, and on the other hand, the role of the new online system has on the audience in our contemporary world. The paper consists of a diverse topic regarding fields of knowledge such as: philosophy, anthropology, sociology. The impact the high technology has on the audience and the changes they have produce in our contemporary life, are the great topics of these paper. The necessity of understanding the digital revolution and the impact of new media in our social life is the first purpose of this project.

Keywords: new media, global information, social network, society of knowledge.

INTRODUCERE

Într-o lume a globalizării informatice, dezvoltarea Internetului, la nivel de complexitate socială devine în mod concret o necesitate, dar și o formă de personalizare, exprimată prin vocația existențială a fiecărui utilizator, în particular și a rețelei online în ansamblu. Sistemele mediei electronice, online reprezintă în zilele noastre o provocare pentru fiecare dintre noi și în același timp, trebuie să spunem că diversele forme de interacțiune socială sunt un mijloc eficient de comunicare și informare pentru cetățeanul planetar al mileniului trei.

Noile media, fie că vorbim de Web 2.0 sau media socială au avut o dezvoltare pe planul interacțiunilor socio-umane, marcat de nevoia de comunicare directă, rapidă și eficientă, în epoca high-technology proprie lumii contemporane. Definiția cea mai pertinentă privind noile media (<http://www.timsoft.ro/ke/mobil1.html>) se referă la formele inovatoare de interacțiune dintre oameni și tehnologie, la relația dintre oameni și instrumente de comunicare, folosite în mod creativ pentru a îndeplini nevoi elementare de informare și relaționare.

Este ușor de observat, dacă ne gândim la dinamica comunicării în sistem virtual, online, că toate canalele de transmitere a informației sunt actualmente medii vitale de organizare în sistemul vieții sociale, și din această perspectivă vor avea și în continuare o evoluție indiscutabilă. Dezvoltarea noilor sisteme media are în acest sens o bază foarte bine definită, exprimată prin canale de transmitere a informației noi sau vechi, precum: televiziune sau telefonie digitală.

Noile media sunt tehnologii revoluționare, au multiple utilizări, sunt multifuncționale și prezintă o mare forță sau popularitate în zilele noastre. Amploarea și efervescența schimbărilor produse de noile media nu poate fi redusă la cadre stricte, de genul: categorii socioprofesională, grupuri sociale, comunități etnice, etc. Nu este posibil, să facem o diferențiere la nivelul categoriilor de vârstă, popularitatea în rândul tinerilor este un fenomen complex și este explicabilă prin tendințe sau preocupări specifice acestei etape de viață.

Elementul aplicativ este determinant și definitoriu pentru fenomenul "world culture", cultura global-informațională, din epoca noastră. Evoluția sistemelor mediei electronice indică o tendință categorică către facil și accesibil. În activitatea de interacțiune și comunicare

socială, oamenii au nevoie imperativă de alocarea unor servicii online facile și accesibile.

Dacă prima etapă de existență a rețelei Internet s-a caracterizat printr-un element de inițiere și învățare a principalelor servicii utilizate, Web 1.0, secvențial vorbind a reprezentat de fapt un simbol al deschiderii informaționale, la nivel global. Apariția în 2004 a sistemului Web 2.0 a însemnat un mare pas pentru om, parafrazând cuvintele lui Neil Armstrong, în momentul aselenizării. Experții în informatică au considerat că Web 2.0 este parte a revoluției broad-band, și înseamnă rapiditate în accesare, în interceptare și utilizare.

Expresia tehnologică a sistemului Web 2.0 desemnează un element de natură participativă, utilizatorul devine un pion al jocului online. Sintetizând, Web 2.0 înseamnă:

- este o atitudine socială, accesibilă pentru publicul larg;
- este un fenomen cultural;
- este un termen de marketing;
- este valoare tehnologică informațională ;
- este un amalgam logic de tendințe;
- este Internet accesibil oricui.

Observația fundamentală asimilată noii realități virtuale înseamnă înaintea de toate un concept cultural exprimat în formula noilor tehnologii aplicative, accesibile oricărui utilizator. Fenomenul dezvoltării și extensiei rapide a Internetului a încorporat un element de marketing cultural, prin care omul contemporan a avut ocazia inițial, dar ulterior aceasta a devenit nevoie desăvârșind și rezolvând practic probleme curente de viață.

În aceeași ordine de idei, Web. 2.0 a dat startul conceptului de media socială, formula de participare interactivă a utilizatorilor este, în fapt o condiție de fond a penetrării acestui sistem și acceptării sale de către marele public. Crearea rețelelor sociale și putem exemplifica: Facebook, MySpace, Twitter a generat fenomenul de interactivitate virtuală, online în sensul cel mai eficient și profund al cuvântului. În mare măsură, serviciile produse pe Web 2.0 au condus la formarea unor comunități virtuale, de mari dimensiuni, unele reprezentând o componentă de ordin cantitativ estimată la milioane de utilizatori.

Analizele și studiile realizate în acest domeniu sunt la început, de aceea este greu să trasăm o concluzie certă în privința unui fenomen aflat într-o vizibilă schimbare. Această afirmație susține extensia atât pe orizontală cât și pe verticală a mass-mediei online, dar concertează în plan simbolic un fenomen greu predictibil, chiar și în viitorul apropiat.

Ne vom opri pentru a defini ceea ce ilustrează proiectul Facebook (<http://www.thefacebookproject.com/about/index.htm>) și anume utilitatea acestei rețele sociale, indiscutabilă, de altfel, exprimată prin relații de natură online între oameni de diverse condiții sociale sau cu interese comune, implicați într-un proiect de colaborare, cunoaștere și interacțiune necesară. Comunicarea virtuală reflectă acordul necesar al utilizatorilor, indiferent de statut socioprofesional, apartenența socioculturală, sau comunitară, și deschide calea unui mod de relaționare lipsit de bariere simbolice concrete. În cazul comunicării pe Facebook, apartenența la această comunitate are rolul de a reangaja sau apropia oameni, de a reînnoia vechi prietenii. Pe un alt palier de discuție, formarea unor comunități virtuale, bazate pe interese personale, sau profesionale stricte, constituie un nou model de interacțiune dintre oameni, elementul socializare este regăsit în acest caz într-o variantă postmodernă în noile medii online.

Interesul pentru lumi virtuale este în creștere constantă, în ultimii ani, iar importanța noilor sisteme de comunicare virtuală a creat și dezvoltat noi comunități specifice. Second Life este considerat un exemplu edificator în acest sens. Considerat, de unii un simplu joc, de alții o platformă virtuală puternică, practic o lume tridimensională în miniatură, aceasta permite oricărui rezident, și vorbim deja de milioane de persoane, să acceseze nelimitat aproape orice, din domenii dintre cele mai diverse - de exemplu un utilizator poate deveni actor, cu alte cuvinte își poate lua orice identitate dorește.

Ar trebui să menționăm latura pragmatică a problemei și anume interesul tot mai constant pentru platforme sau lumi virtuale ale unor mari universități de pe planetă. (<http://secondlifegrid.net/slf/education-use-virtual-world>). Universități din Statele Unite sau Europa de Vest au utilizat Second Life ca parte a unor programe din educație. Aceasta include apariția unor campusuri virtuale unde studenții se pot întâlni și dezvolta proiecte specifice.

Motivațional, comportamentul uman are ca principal liant colaborarea și comunicarea interumană, fiecare utilizator de Internet va dezvolta, în mod concret o strategie de acțiune potrivită într-un context interacțional specific, faptul în sine creează premisele unor noi forme sau modalități de utilizare a creației tehnologice din sfera sistemelor online.

Cea mai importantă creație a sistemului Web 2.0 este blogul. Acesta a apărut în 1999, dar perioada în care a început a fi utilizat este după anul 2000, în acest fel s-a ajuns la nivele de sute de milioane de blogeri, iar perspectivele în această sferă sunt deschise.

Dorina Guțu Tudor, dezvoltă o definiție (Guțu, 2008, pp. 20-21) interesantă în "New Media" și consideră că blogul "este o pagină de web despre un subiect sau o multitudine de subiecte, conține în mod opțional fotografii, fișiere audio-video link-uri pentru informații

despre alte site-uri sau bloguri". În mod concret considerăm blogosfera, sumă a blogurilor sau aplicațiilor dintre ele.

Este foarte important ca legăturile create în spațiul virtual să genereze o bună accesibilitate a utilizatorilor la acest nivel de interacțiune în construcția elementului socializare. Într-un ocean de informații, precum este blogosfera, un rol esențial este datorat tag-urilor sau etichetelor, pe baza cărora se poate verifica și analiza tot ce este vital și necesar pentru un utilizator. Blogul poate fi considerat un instrument de comunicare de mare expunere la nivel global, și putem concluziona că este un instrument de exprimare nelimitată pentru fiecare utilizator.

Trebuie să precizăm, de asemenea că întregul sistem al comunicării este o industrie, în cel mai propriu sens al cuvântului, și din cele expuse mai sus observăm trei mari caracteristici: acces nelimitat la orice informație, socializare și desigur comunicare interactivă, fiecare având un grad de interșanjabilitate specifică. Aceasta presupune un bioritm accentuat de schimburi de idei, informații, concepte, totul în sistem online.

Din punct de vedere structural se poate spune că avem două mari categorii de bloguri: individuale și de grup.

Dacă cele individuale sunt o creație proprie unui utilizator și reflectă principiile, interesele, opțiunile sale, blogurile de grup reprezintă proiecții ale unor persoane, iar interesul se direcționează către blogurile marilor corporații, în acest caz vorbim de adevărate sisteme de profil, prin care persoane sau grupuri de oameni vor posta, într-o formă sau alta, ceea ce este reprezentativ pentru respectiva companie.

Contribuția a tot ceea ce ar putea fi denumit sistemul blog își are sorginea în ideea abordării oricărei tematici. Structural orice domeniu social-cultural, poate fi abordat și mixat în orizontul interactiv după cum subliniam anterior, câmpul de manifestare online este practic nelimitat, iar fiecare individ are libertatea neîngrădită de a exprima o poziție sau alta în funcție de propriile convingeri și interese.

Publicarea unui număr foarte mare de informații produce și definitivează o nouă concepție asupra rețelelor net, iar credibilitatea acestora dezvoltă tendințe de actualitate, prin abordarea unor subiecte prezente și spinoase și devine de fapt o condiție necesară și suficientă la nivel general-uman.

Importanța generată de conținuturile informaționale înseamnă, de fapt plasarea acestora în ceea ce este definit drept categorie determinată. Existența unei tematici diverse contribuie la dezvoltarea unor formule-cadru reprezentative. Dar, nu trebuie să analizăm lucrurile doar prin raportarea la anumite elemente-cheie, dimpotrivă, caracteristica diversității înseamnă lumea blog-rolului. Elementul imagine este foarte pregnant și necesar în această lume. Promovarea în sensul acestui aspect constituie o direcție potrivită pentru o bună receptivitate a diverselor categorii de public.

Lumea blogerilor înseamnă o nouă filozofie dar în același timp și o nouă ordine în sistemul online. Această ambivalență presupune înaintea de toate ordinea prevalenței unui serviciu acceptat și frecvent utilizat de internauți, pe de altă parte, aceasta exprimă într-un cadru de semnificații specifice o filozofie pe care aș defini-o prin sintagma comprehensiv-utilitaristă. În această ordine

de idei, este o filozofie comprehensivă prin modul de receptare a identității unui utilizator, prin faptul că acesta este acceptat într-o comunitate virtuală în anumite condiții în funcție de sistemul valoric propriu, dar și prin expresia unor opinii sau convingeri susținute. Individualitatea dar și filozofia de grup se metamorfozează în opinii sau poziții etalate în câmpul blogrolului. Esențial este contactul online, definitoriu pentru noile sisteme media. Și așa exemplifica prin prezentarea paginii web al cotidianului britanic „DailyNews” (<http://hubpages.com/tagdailynews/lot>) unde orice vizitator are posibilitatea de a se integra într-un mediu virtual, iar acest aspect implică variate forme de manifestare politică, socială și economică. Filozofia blogului este de fapt filozofia noilor media, fundamentată pe comunicare și relaționare, pliată pe tehnologia înaltă existentă în mediul virtual.

CONCLUZII

Putem conchide prezentând seria de trăsături proprii mediului virtual:

- informația se diseminează în mediul online, eliminând toate barierele socio-culturale existente.
- utilizarea noilor media în viață a devenit o modalitate optimă de interacțiune general-umană;
- publicul țintă este cel mai fidel receptor, dar și cel mai fidel utilizator;
- noile media reflectă condiții specifice din era globalizării.

BIBLIOGRAFIE

- Guțu-Tudor, D. (2008). *Noile media*, ediția a 2-a. Editura Tritonic, București.
- ****Analiză în web a producătorilor autohtoni de soft informatic.* Disponibil la <http://www.timsoft.ro/ke/mobil1.html>, consultat în Martie, 17, 2010.
- ***<http://www.thefacebookproject.com/about/index.html>, consultat în Februarie 10, 2010.
- ***<http://secondlifegrid.net/slfl/education-use-virtual-world>, consultat în Februarie, 11, 2010.
- ***<http://hubpages.com/tegdailynews/lot>, consultat în Martie, 15, 2010.

INFLUENȚA LIMBAJULUI POZITIV PRIVIND DESĂVÂRȘIREA PROCESULUI DE INSTRUCȚIE ȘI EDUCAȚIE A ELEVILOR CU CERINȚE EDUCATIVE SPECIALE

Lorela-Catinca Enciu, So.8 "Nicolae Popoviciu", Beiuș

ABSTRACT

In the work named *The Influence of The Positive Speaking in Educational Process of Children with Special Educational Needs* (Walther, 2008) there are presented some knowledge about the education and the important influence of it in order to create an ideal of personality asked by the actual society. There are presented some amounts about the obstacles which interviews in the process of education and the important goals of the activities in school to stop them. Also is speaking about the optimal conditions for an efficient learning process. There is reserved a chapter dedicated to the influence of the emotional climate in learning process and the use of a positive speaking to help children to feel themselves safe and integrated in educational mass process.

Keywords: learning process, children, special educaion needs, positive speaking

INTRODUCERE

Pregătirea elevilor pentru viață este, în ziua de astăzi, o provocare căreia trebuie să-i facă față atât elevii cât și cadrele didactice. Datorită schimbărilor care se produc în societatea contemporană, elevii trebuie pregătiți pentru a reuși, pentru a fi prosperi și productivi într-un viitor pe care nu-l putem prevedea cu exactitate. Ne vom referi la copiii cu cerințe educative speciale. Acest concept "desemnează necesitățile educaționale complementare obiectivelor generale ale educației școlare, necesități care solicită o școlarizare adaptată particularităților individuale și/sau caracteristice unei deficiențe (ori tulburări de învățare), precum și o intervenție, prin reabilitare/recuperare corespunzătoare" (Vrășmaș, 1996, p. 27).

Fără a fi unicul factor de influență al dezvoltării psihice, educația influențează dezvoltarea psihicului și dezvoltarea multilaterală a personalității copilului. Educația este considerată ca fiind procesul de formare a conduitelor civilizate, dar și procesul prin care are loc conturarea de interese, năzuințe, idealuri, prin care se formează concepția revoluționară despre lume și progres, pace și dezvoltare socială. Procesul educativ se realizează ca un proces calitativ, în care la un pol se află societatea, cu nivelul ei de dezvoltare, și educatorii (părinții, profesorii), dar și școala ca instituție, mijloacele mass-media, iar în celălalt pol se află copilul.

În acest proces sunt antrenate mecanisme și motivații multiple, printre care se află reflexele condiționate, imitația, ordinul adultului acceptat de copil, cedarea de rugăminți, constituirea de modele ideale demne de urmat. O altă accepție acordată noțiunii de educație se referă la învățarea sistematică prin programele școlare. Prezintă importanță metodele prin care se transmit cunoștințele, dar și personalitatea elevului, experiența, capacitățile sale intelectuale, particularitățile personalității sale (capacitățile de asimilare). În acest context, procesul asimilării cunoștințelor, dar și al formării aspirațiilor, atitudinilor, intereselor și idealului diferă de la copil la copil, de la un colectiv la altul.

Referindu-ne la copiii cu cerințe educative speciale, diferența dintre capacitate și performanță este

condiționată de factorii de mediu, pe de o parte, iar pe de altă parte, standardul sau norma pe baza cărora se realizează comparația dintre capacitatea și performanța unui individ este cea a unui individ care nu are aceeași stare de sănătate cu a celorlalți copii. Limitările sau restricțiile indică discordanța dintre performanța observată și cea așteptată (Chelemen, 2010, p. 28).

Factorii de mediu interacționează cu componentele: funcții, structuri ale organismului, activități și participare (Chelemen, 2010, p. 29).

Dizabilitatea se consideră a fi rezultatul sau efectul unor relații complexe dintre starea de sănătate a individului, factorii personali și factorii externi care reprezintă circumstanțe de viață ale celui individ. *Datorită acestei relații, impactul diverselor medii asupra aceleiași individ, cu o stare de sănătate dată, poate fi extrem de diferit.* Un mediu care are bariere sau care nu oferă elemente de facilitare va restricționa performanța individului, alte medii, facilitatoare va putea determina o creștere a performanței individului (Chelemen, 2010, p. 30).

Barierile, numite și baraje psihice intervin în educație, diminuând efectul propice scontat al procesului instructiv-educativ asupra modelării personalității valorizatoare a copilului, atât cu dizabilități, cât și a celui obișnuit.

Baraje psihice în educație. De cele mai multe ori procesele formative, ca și cele instructive, se fructifică, au efecte foarte mari imediate și ulterioare (în creșterea capacităților de înțelegere și gândire) (Șchiopu și Piscoi, 1980, p. 77). Alteori, rezultatele sunt nesemnificative sau, la unii elevi, se manifestă o opacitate la influențele educative, atât în școală, cât și în familie, pentru un timp mai scurt sau mai lung. Aceste situații poartă denumirea de baraje psihice.

În literatura de specialitate această problemă a fost studiată mai întâi de către școala lui K. Lewin (Șchiopu & Piscoi, 1980), care a făcut o împărțire a barajelor psihice în interne și externe, introducând în psihologie această noțiune și preocupare, căreia i s-au consacrat ulterior numeroase studii. În unele cazuri de baraje este vorba de

faptul că *elevul sau copilul mic nu înțelege ceea ce i se cere*. Această formă de baraj psihic este de natură cognitivă și se exprimă prin ignorarea accesibilității. Ea apare mai ales atunci când nu se ține seama de capacitățile de înțelegere ale copilului. Alteori, barajul psihic se manifestă în funcție de *felul cum se formulează anumite cerințe față de copii*. Tonul plictisit, ca și saturația de insistențe retorice (verbale) asupra anumitor cerințe, creează de asemenea baraje legate de neantrenarea interesului sau de saturația psihică (subsolicitate). Există câteva zeci de feluri nuanțate de a cere ceva, inclusiv un serviciu. În cazul în care comunicarea se face într-un ton inacceptabil este vorba de un baraj psihic provocat de condițiile de formă (și nu de conținut) ale cerințelor ce se manifestă. În alte cazuri apare barajul psihic față de cele ce-i sunt cerute copilului de o anumită persoană care s-a devalorizat în fața copilului (Șchiopu & Piscoi, 1980, p. 78). Când barajul psihic angajează atitudini emoționale mai puternice, neutralizarea și înlăturarea sa devine foarte dificilă. O astfel de barieră formată dintr-o reacție emoțională perturbatoare are influențe directe și secundare de întrerupere a influențelor educative. O atitudine pozitivă din partea educatorului, un mod de a relaționa cu elevul apropiat, cald, folosirea unui limbaj adecvat în relaționare cu acesta, dar nu lipsit de cerințele școlare necesare, este de dorit, în detrimentul unei atitudini distante, reci, indifferente (Șchiopu și Piscoi, 1980, p. 77).

Școala a intensificat și accelerează transmisia patrimoniului și valorilor social-culturale și științifice de la generație la generație. Ea organizează și intensifică procesul de instruire și educație, constituind una din instituțiile sociale ce generează și reglementează din ce în ce mai mult egalizarea de șanse a tinerilor. Există cadre ale școlii care exercită influențe sociale, culturale, științifice, civilizatoare, formative și psihologice. Școala este proiecția în viitor a societății. De calitatea ei depinde dezvoltarea socială viitoare pe termen lung. Se impune orientarea procesului de instrucție și educație spre formarea de capacități, folosirea metodelor interactive, stimularea gândirii creatoare și critice, a activității independente a elevului, utilizarea informației în contexte noi, dezvoltarea competențelor proprii care să asigure performanța în situații concrete din sfera vieții sociale (Șchiopu și Piscoi, 1980, p. 77).

Rolul învățământului primar este deosebit de important deoarece, în această etapă se asimilează instrumentele activității intelectuale, atitudinilor și capacităților psihice fundamentale. Având în vedere acest deziderat pedagogic, cadrul didactic trebuie să fie preocupat în permanență de realizarea unei instruiți eficiente, premisă a performanței școlare. Orice performanță, reușită școlară, rezultă ca urmare a aplicării și realizării activității instructiv-educative eficiente.

Condițiile și factorii învățării eficiente se pot clasifica în două mari categorii: condiții interne și condiții externe.

a. Condițiile interne acționează prin factori de natură biologică și factori de natură psihologică.

- Factorii biologici cu influențe mai mari asupra învățării sunt: vârsta, funcțiile analitico-sintetice ale creierului, starea sănătății organismului, potențialul genetic;

- Factorii psihici sunt: stadiul dezvoltării structurilor cognitive, operatorii, psihomotorii, afective și socio-morale, nivelul de inteligență, spiritul de observație, percepția, memoria, gândirea, imaginația, atenția, motivația, voința;

b. Condițiile externe ale învățării eficiente includ o serie de factori care pot fi structurați pe trei categorii:

- Factorii socio-organizaționali care se referă la modalitățile de organizare a procesului învățării de către școală, familie, mass-media;

- Factorii temporali care influențează și ei randamentul școlar. Astfel, învățarea prin repetiții eșalonate în timp este mai eficientă decât învățarea comasată, iar pauzele lungi între repetiții sunt defavorabile învățării și deci, se recomandă la început pauze mai scurte între repetiții și apoi acestea se pot lungi.

- Factorii psiho-ergonomici cuprind tehnici audio vizuale, calculatoare, mașini de instruire și evaluare a rezultatelor, diferite aparate și instrumente care eficientizează procesul instructiv-educativ.

Cei trei factori determinanți ai performanței școlare sunt: dascălul (prin instruire), elevul (prin învățare) și socialul (prin valorizare). "Performanța rezultă din interacțiunile care se stabilesc între elev și profesor în anumite condiții sociale sau din dirijarea instructivă și stimulantă a învățării, date fiind cerințele sociale de valorizare a rezultatelor obținute." (Jinga și Vlăsceanu, 1989, p. 54).

Performanța școlară rezultă doar atunci când se produce o intersectare a celor trei determinanți. Așadar, în mod normal, performanța cea mai adecvată nu poate să rezulte decât în condiții de armonizare a acțiunilor de instruire, învățare și valorizare socială. De aici rezultă și necesitatea acțiunii convergente a factorilor care determină obținerea performanțelor dorite.

Ceea ce determină în principal eficacitatea și promptitudinea învățării este contextul în care se realizează aceasta, în principal, contextul emoțional. Subiectul ar trebui să fie implicat în activitatea de învățare motivat, curios, în siguranță, relaxat și să aibă sentimentul apartenenței la mediul în care își desfășoară activitatea. În asemenea context, procesul de învățare este perceput în mod plăcut, iar concentrarea este favorizată.

Știm totuși că în clasă există mulți factori care nu facilitează instaurarea unui context emoțional favorabil. În primul rând, clasa este constituită, de regulă, de un grup numeros și eterogen de elevi. Fiecare dintre aceștia are experiențe școlare personale, un sistem cognitiv individual, un nivel de motivație diferit, dincolo de condiția emoțională specifică din momentul respectiv, determinată de variabile multiple (Sas, 2010, p. 159).

Pe lângă acesta, chiar și profesorii care alternează la o clasă sunt diferiți, și acest lucru reprezintă, cu siguranță, o posibilitate de îmbogățire și confruntare, atât pentru învățători, cât și pentru elevi, însă nu întotdeauna apare o posibilă armonizare a sistemului de valori, a credințelor și opțiunilor individuale și a diverselor stiluri educaționale.

Școala poate fi delimitată ca fiind un loc care furnizează copiilor și tinerilor posibilitatea de a avea experiențe care să le întărească respectul de sine și

conștiința propriilor competențe, mai mult chiar, să contribuie la structurarea unei personalități capabile să facă față dificultăților și conflictelor (Sas, 2010, p. 159).

În vederea obținerii climatului necesar, propice unei bune învățări, elevii trebuie ajutați să se simtă în siguranță. Pentru cadrul didactic este important să cunoască cum să beneficieze de o perioadă premedită de orientare, care să îi permită să realizeze reflecții cu privire la motivele pentru care desfășoară activitatea didactică, dar și opiniile referitoare la elementele cele mai semnificative ale rolului profesional.

Este foarte importantă relația personală pe care elevul o dezvoltă cu cadrul didactic. Dacă elevul este apelat pe numele mic, el se simte obiectul unei evaluări pozitive ca urmare a faptului că dascălul a valorizat unul dintre aspectele sale cele mai importante și, astfel, i-a facilitat perceperea sentimentului de auto-acceptare, de a se simți introdus în contextul clasei.

E important ca dascălul să identifice la nivelul fiecărui elev stilul personal de învățare și caracteristicile temperamentului, ținând seama de expectanțele elevilor în raport cu profesorii.

Poate să fie utilă dedicarea unei perioade mici de timp, în prima zi de școală, stabilind cu copiii, în ce mod fiecare dintre ei este diferit și relevând disciplinele la care aceștia au cele mai bune rezultate (Sas, 2010, p. 160).

Dincolo de faptul că facilitează procesul didactic, aceste aspecte determină recunoașterea diferențelor individuale și promovează toleranța. Este important să definim factorii de eficiență pentru a genera un climat care să favorizeze activitatea școlară, să descriem în ce măsură considerăm necesară colaborarea cu colegii pentru eliminarea emoțiilor negative (frustrarea, cinismul, demotivarea) pe care le putem identifica pe parcursul anului școlar. Este necesară crearea unui climat la nivelul clasei care să permită dezvoltarea tuturor copiilor. De asemenea, dezvoltarea motivației și a capacităților de a înfrunța insuccesele și a elimina frustrarea. Este foarte importantă relația personală pe care elevul o dezvoltă cu cadrul didactic. E important ca acesta să identifice, la nivelul fiecărui elev, stilul personal de învățare și caracteristicile temperamentului, ținând seama de expectanțele elevilor în raport cu profesorii (Sas, 2010, p. 160).

În vederea obținerii unei bune colaborări în cadrul procesului de învățământ trebuie uzitat în relaționarea cu elevii un limbaj apropiat, pozitiv, empatic cu scopul de a crea un climat favorabil desfășurării actului educațional. Persoanele care folosesc limbajul pozitiv își asumă bucuroși responsabilitatea. Se implică total în ceea ce fac. În loc să dea vina pe alte situații se consideră stăpâni pe propria situație-problemă. Nu se consideră în poziția de victimă și nu vorbesc de parcă nu ar avea controlul asupra situațiilor. Cei care folosesc un limbaj pozitiv modelează împrejurările. Atunci când acestea nu sunt favorabile, le schimbă. Când o situație nu poate fi schimbată, se vor adapta reacțiile la împrejurările existente. Limbajul pozitiv trebuie aplicat atât în situații foarte semnificative ca importanță, dar și în situații care par lipsite de importanță, dar care, neglijându-le, pot avea urmări nedorite (Walther, 2008, p. 150).

Dacă în susținerea unei teme, elevii întâmpină dificultăți de înțelegere, ceea ce îi îndepărtează de subiectele propuse în cadrul succesiunii de sarcini, atitudinea celui care îi pregătește trebuie să fie una pozitivă. Și anume, există tendința de a acuza în sensul opus al situației, adică, una din direcțiile în care poate fi interpretată soluția, de către educator, va fi aceea de a considera că elevul nu e în stare să înțeleagă, în terță situație. Însă, în loc de a privi astfel lucrurile, o persoană care folosește limbajul pozitiv, va spune că nu a explicat suficient, nu s-a făcut înțeles destul, atrăgând atenția asupra sa, în ideea de a nu simți vina subiectul acțiunii educative (Briers & Baveystock, 2008, p. 53).

Intr-alt sens, este necesară eliminarea expresiilor care sugerează faptul că nu se are control asupra situațiilor date. Trebuie să fie asumată responsabilitatea prin intermediul limbajului. În loc să se afirme ceva folosind particula "nu", spre exemplu "Nu face față, nu există suficient timp pentru a înfăptui această sarcină", se va spune: "Cu siguranță te vei descurca, dacă îți gestionezi timpul și ai încredere în tine" (Walther, 2008, p. 156).

Persoanele care utilizează un limbaj pozitiv își recunosc responsabilitatea pe care o au. Când dăm vina pe alții, sau găsim alte explicații situațiilor cu care ne confruntăm, decât cele reale, devenim mai slabi. În loc să îmbunătățim situația, dăm înapoi. Nu ceilalți și împrejurările ne împiedică să înaintăm. Noi singuri ne punem piedici, prin reacția noastră. Acceptarea responsabilității înseamnă să se preia controlul asupra situațiilor și asupra limbajului folosit pentru a descrie problema. Altfel spus: "Nu contează ce ți se întâmplă, ci felul în care reacționezi la asta". Trebuie asumată responsabilitatea pentru situația prezentă și luată hotărârea de a merge înainte, în loc să fie risipită energia dând vina pe împrejurările din trecut (Walther, 2008, p. 159).

În cazul unei acțiuni sortite eșecului, nu trebuie dată vina pe partea adversă implicată în procesul de cunoaștere, ci modul de exprimare ar trebui să sune așa: în locul cuvintelor "Nu pot schimba lucrurile. Nu din vina mea am ajuns aici", se va spune: "Aleg să profit la maximum de această situație." Din moment ce nu se gândește pozitiv, neplăcerile care apar ulterior, survin ca responsabilitate și alegere a persoanei care omite acestea.

O trăsătură comună tuturor învingătorilor este aceea că-și asumă responsabilitatea pentru ceea ce li se întâmplă. Nu joacă rolul victimei. Nu se mulțumesc să se declare răspunzători atunci când lucrurile merg bine. Îmbrățișează conceptul de responsabilitate personală atunci când situația nu e perfectă. În acest fel își rezervă puterea de a o schimba (Walther, 2008, p. 159).

Neputința, incapacitatea de a schimba ceea ce nu ne place este un sentiment extrem de neplăcut. În realitate sunt foarte puține lucruri pe care nu le putem schimba.

"Există două mari forțe- internă și externă. Avem foarte puțin control asupra forțelor externe, cum sunt: tornadele, cutremurele, inundațiile, catastrofele, boala și suferința. Ceea ce contează cu adevărat este forța interioară. Cum reacționez la aceste dezastre? Iată un lucru pe care îl controlez pe deplin." (Buscaglia, apud. Walther, 2008, p. 169).

Învingătorii sunt capabili să vadă diferența. Am auzit cu toții străvechea rugăciune: “Doamne, dă-mi seninătatea să accept lucrurile care nu se pot schimba, puterea să schimb lucrurile pe care nu le pot accepta și înțelepciunea de a vedea diferența dintre ele...”.

Cheia este să vedem diferența. Cele mai multe lucruri pe care majoritatea oamenilor consideră că nu le pot schimba pot fi, de fapt, schimbate. Iar reacția față de puținele lucruri care într-adevăr nu pot fi schimbate este la alegerea noastră. Trebuie să recunoaștem faptul că majoritatea lucrurilor care ne plac sau nu ne plac în viață pot fi schimbate. Și chiar în cazul acelor câtorva lucruri care nu pot fi schimbate, putem alege să reacționăm pozitiv sau negativ. Trebuie asumată responsabilitatea, luarea deciziilor și folosirea cuvântului alegere atunci când descriem situațiile în care ne aflăm (Walther, 2008, p. 170).

Oamenii care folosesc forța cuvântului sunt maeștri în a lucra împreună cu alții și a-i ajuta să obțină ceea ce vor. Persoanele care se bucură de cel mai mare succes sunt cele care se asigură că și partenerii lor au de câștigat. Ele recurg la un limbaj pozitiv pentru a încuraja cooperarea și a evita potențialele conflicte. Este necesară folosirea unui limbaj plin de expresii care spulberă obstacolele și promovează un spirit de echipă. Spre exemplu, atunci când ne adresăm unui elev, care se află într-o dilemă, i se poate răspunde astfel:

“Ne aflăm într-o situație neplăcută. Haide să rezolvăm problema împreună.”

În loc să permitem barierei verbale să ne despartă de elev, vorbindu-i astfel, ea se dizolvă. În loc să-l convingem pe elev că nu are dreptate, ideal este să i se aprobe sentimentele și să se meargă mai departe (Walther, 2008, p. 170).

Majoritatea situațiilor conflictuale implică bariere imaginare. Când oamenii lucrează împreună, de aceeași parte a baricadei, nu există confruntări. Primul pas dificil în aplanarea conflictelor este dărâmarea acestor bariere. Trebuie să-i arătăm interlocutorului nostru că-i suntem partener și nu adversar. Trebuie să evităm în cadrul comunicării pronumele care adâncesc ruptura eu/tu. Vom folosi “noi” în loc de “eu” și “tu” pentru a demonstra că privim relația ca un parteneriat. Este de dorit să scoatem în evidență ceea ce avem în comun cu interlocutorul. Celălalt trebuie ajutat să înțeleagă empatia cadrului didactic. Odată ce s-a ajuns la niște puncte comune, sunt șanse și mai mari să îl trateze ca pe un partener care-l ajută să rezolve problema (Walther, 2008, p. 204).

“Făcătorii de pace” sunt maeștri în folosirea unui limbaj care reduce conflictele. Principiile care se pot aplica sunt ușor de învățat și e foarte probabil că se vor putea întrebuința, astfel interlocutorul va putea observa că vreți să dizolvați barierele și să cooperați cu el (Berge, 1977, p. 94).

Când sunteți implicat într-un conflict, folosiți un limbaj care arată că aveți intenția să cooperați, și nu să vă luptați cu ceilalți. Demonstrați-i că vă aflați de aceeași parte a baricadei. Spre exemplu, în loc să spunem: “E problema ta, ce vrei să fac eu?”, vom spune: “Este o provocare pentru amândoi, haide s-o rezolvăm împreună!” Sau, într-un alt context, în loc să spunem:

“Uite ce va trebui să faci!”, vom spune: “Uite ce putem face!” (Walther, 2008, p. 205).

CONCLUZII

Concluzionând, am realizat o trecere în revistă a mai multor concepte care au legătură unul cu celălalt, se intersectează, se subsumează și se definesc parțial unul pe celălalt, îmbogățind și explicând ideea centrală, și anume îmbunătățirea și desăvârșirea procesului didactic, folosind limbajul pozitiv. Am definit pe scurt educația și am precizat influența ei asupra dezvoltării personalității, am definit conceptul de baraj psihic în educație și rolul important al școlii atât în blocarea acestor baraje, cât și însemnătatea ei. Am precizat condițiile și factorii învățării eficiente și ai performanței școlare și influența climatului emoțional, favorabil învățării, pentru ca elevii să se simtă în siguranță.

BIBLIOGRAFIE

- Berge, A. (1977). *Profesiunea de părinte*, EDP, București.
- Briers, S. & Baveystock, S. (2008). *Îngeri adolescenți*, Ed. Curtea Veche, București.
- Chelemen, I. (2010). *Elemente de psihopedagogie specială*, Ed. Universității din Oradea, Oradea.
- Jinga, I. & Vlăsceanu, L. (1989). *Structuri, strategii și performanțe în învățământ*, Editura Academiei, București.
- Jurcău, E. & Jurcău, N. (1989). *Cum vorbesc copiii noștri*, Editura Dacia, Cluj-Napoca.
- Sas, C. (2010). *Cunoașterea și dezvoltarea competenței emoționale*, Ed. Universității din Oradea, Oradea.
- Șchiopu, U. & Piscoi, V. (1980). *Psihologia generală și a copilului*, EDP, București.
- Vrășmaș, T. (2000). *Învățământul integrat și/sau incluziv*, Editura Aramis, București.
- Walther, G. (2008). *Influența limbajului pozitiv*, Editura Curtea Veche, București.

IMPLICAȚIILE MIGRĂRII PĂRINȚILOR LA MUNCĂ ÎN STRĂINĂTATE ASUPRA RELAȚIILOR PĂRINTE-COPIL. DISCUȚII DE GRUP ȘI ANALIZA CONTEXTUALĂ PRIVIND EXPERIENȚELE COPIILOR

Andra-Maria Perțe, Universitatea din Oradea
Andreea Hangan, Școala Generală "Lucian Blaga", Bistrița

ABSTRACT

Labor migration is a wide spread phenomenon that has been amplifying in our country in the past years. Parents decide to take this course of action in order to secure their children with a better future, but the final result is not always positive. Children are exposed to many risks after their parents' departure and nothing can compensate the lack of communication or emotional comfort. The main goal of this study was investigating the effects of parent's labor migration on children by analyzing 30 stories from children of 10 to 12 years of age. The study concludes by exploring the positive implications of school on children's life satisfaction, by teaching them the protective functions of relationships with peers and with teachers.

Keywords: labor migration, parent-child relationship, self-esteem.

EFECTELE MIGRAȚIEI PĂRINȚILOR ASUPRA COPIILOR

Migrația este un fenomen de actualitate în spațiul social românesc la începutul secolului al XXI-lea și nu are, într-o lume marcată de globalizare, șanse să dispară în viitorul apropiat din rândul factorilor care trebuie să fie luați în considerare în orice analiză despre dezvoltarea economico-socială din România. Migrația temporară în străinătate reprezintă unul dintre fenomenele cu cea mai mare amploare și cu impact similar asupra societății, la nivel macrosocial, dar în mod special asupra nucleului familial, la nivel microsocial.

Instituția sacră a familiei a fost puternic afectată de influențele nefaste ale valorilor acestei lumi. Astfel, familia trece astăzi prin stări de criză care au efecte devastatoare asupra copiilor. Efectele plecării părinților la muncă în străinătate sunt puternic resimțite de copiii care rămân acasă și care se confruntă cu o varietate de probleme.

Într-o definiție amplă, migrația poate fi privită ca un fenomen ce constă în deplasarea unor mulțimi de persoane dintr-o arie teritorială în alta, urmată de schimbarea domiciliului sau de încadrarea într-o formă de activitate în zona de sosire. Referindu-ne la teritoriul național, se face distincția între migrația internă, atunci când deplasarea se face în interiorul țării respective și migrația externă sau internațională. După un alt criteriu, se vorbește de migrația temporară (când deplasarea se efectuează pentru o perioadă determinată de timp, după care individul emigrant se întoarce la locul de origine unde, de regulă, își păstrează locuința și familia) și migrația definitivă, când emigrantul nu se mai întoarce. (Rotariu, 1998).

Deplasările temporare în străinătate urmate de reveniri în țară s-au amplificat considerabil în special după 1998. Cele mai importante șase destinații ale emigranților vizau: Italia, Spania, Germania, Ungaria, Iugoslavia și Turcia (Irimescu, et al., 2006).

Studiul de față a apărut, nu doar în urma unei dorințe de cunoaștere mai îndeaproape a fenomenului și a felului în care plecarea părinților afectează dezvoltarea armonioasă a copiilor, ci în primul rând motivată de

credița că un mijloc de întâmpinare a nevoilor copiilor aflați în această situație este consilierea. S-a urmărit identificarea și evidențierea modificărilor esențiale prin care trece o familie ca urmare a migrației părinților și consecințele plecării lor la muncă în străinătate asupra copiilor.

Destinul și fericirea fiecărui copil sunt strâns legate de familie: aici el se naște, este educat, capătă forță. Familia este parte componentă a societății, în cadrul căreia are loc dezvoltarea caracterului copilului, formarea personalității lui. Sănătatea psihică și fizică, moralitatea copilului și semnificația socială a personalității lui depind de educația în familie.

Familia este primul mediu social pentru copil, având un rol important și, în mare măsură, hotărâtor în educația lui. Familia condiționează asimilarea de către copil a regulilor și normelor de comportament, formează stereotipul de atitudine față de mediul înconjurător.

Încă în anul 1946 savantul englez Bowlby scria că separarea condiționează, în primul rând, dezvoltarea etică și modelarea personalității copilului. Dacă mama demonstrează tandrețe, atenție, sensibilitate la trebuințele și interesele copilului, atunci copilului i se dezvoltă un sentiment de încredere, securitate. Dacă însă mama nu este suficient de grijulie, e rece și peste măsură de severă, copilul întâmpină dificultăți de adaptare, devenind exagerat de sensibil (Smirnova, 2003 apud. Tapalagea, 2006).

Separarea pentru o perioadă îndelungată de timp îl poate afecta profund pe copil sau adolescent, mai ales în ceea ce privește stima de sine. În asemenea situații – mai ales dacă preadolescentul se învinovățește de cele întâmplate în familie, poate fi ușor influențat de părerea celor din jur. S-a observat că pentru restaurarea respectului de sine, zdruncinat prin separarea de părinți și pentru învingerea stresului, adolescenții recurg la comportamente violente, sunt insuficient dezvoltați emoțional, labili, indiferenți, întâmpină dificultăți în adaptare. În ultimii ani, în contextul migrației, familia temporar dezintegrată a devenit o formă alternativă a familiei. Prin termenul "*familie temporar dezintegrată*" se are în vedere familia în care unul sau ambii părinți sunt plecați peste hotarele țării pe termen lung (mai mult de 6 luni).

Mitrofan și Buzducea (2003), au divizat **reacția la separare**, în felul următor:

1. **Faza de șoc:** presupune o reacție de negare a realității. Este o “stare tampon”, o protecție naturală folosită de psihic pentru a face față șocului. Copiii pot nega realitatea și ajung să se bucure de amintirile pe care le au, să privească pozele cu familia, fiind capabili de orice compromis pentru a-și vedea părintele sau cel puțin pentru a-i auzi vocea la telefon.

2. **Faza de suferință și dezorganizare:** este perioada în care se resimte impactul pierderii relației cu cel drag. Durerea este intensă și caracterizată prin suferință emoțională acută, depresie, gânduri suicidale, tulburări de somn, anxietate, sentiment de abandon, vinovăție, furie, afectarea imaginii de sine.

3. **Faza de reorganizare:** reprezintă trecerea de la o stare de supărare, tristețe intensă la cea de tristețe moderată.

4. **Faza de acceptare:** este etapa în care copiii acceptă situația și realitatea, încercând să-și gestioneze propria viață, cu mici susțineri din partea îngrijitorilor de moment.

METODOLOGIA CERCETĂRII

Scopul urmărit în cercetarea asupra copiilor cu părinți plecați la muncă în străinătate constă în identificarea următoarelor aspecte:

- Modul în care copiii sunt afectați de lipsa părintelui/ părinților plecat/plecați și felul în care ei resimt plecarea părinților și exprimă ceea ce simt;
- Identificarea efectelor psiho-sociale manifestate la nivelul performanțelor școlare ale copiilor, datorate migrării temporare a părinților;
- Studiarea modului în care imaginea de sine a copiilor (autopercepția) este influențată de absența părinților, determinată de plecarea lor la muncă în străinătate.

Ipotezele de cercetare care stau la baza lucrării de față sunt:

1. Plecarea părinților la muncă în străinătate determină la copil apariția percepției ca el/ea este singur/ă, abandonat/ă și neglijat/ă de părinții săi.

2. Stima de sine a copiilor cu părinți plecați la muncă în străinătate este scăzută în comparație cu elevii care au părinți alături – lucru reflectat la nivelul autopercepției, percepția celorlalți, perspectiva de viitor a copiilor.

3. Rezultatele școlare scad în urma plecării părinților la muncă în străinătate, comparativ cu perioada în care părintele/părinții era/erau acasă (în cazul copiilor care erau deja la școală în momentul plecării părintelui/părinților la muncă în străinătate).

Participanții sunt copiii ai căror părinți (unul sau ambii) sunt plecați la muncă în străinătate, copii ce fac parte din clasele a-III-a și a IV-a ai Școlii Generale Nr. 5 “Lucian Blaga”, Bistrița. În urma intervievării cadrelor didactice din gimnaziu, am preluat selectiv dintr-un efectiv de 166 de elevi ai claselor a III-a (80 de copii) și a IV-a (86 de copii) 30 de elevi care au un părinte (23 de copii) sau ambii părinți (7 copii) plecați la muncă în străinătate. Copiii au vârsta cuprinsă între 10 și 12 ani, iar ca și distribuție pe gen, sunt 13 băieți și 17 fete.

Tipul cercetării. Strategia de cercetare este de tip cantitativ-calitativ, cu precizarea că abordarea cantitativă

se regăsește doar în prima parte a cercetării, prezentată într-o manieră generală, abordare prin care am încercat să determin niște tendințe evidențiabile prin date statistice și procente despre situația copiilor din clasele a III-a și a IV-a, din școala unde s-a realizat studiul, având la bază problematica plecării părinților în străinătate și efectele psiho-sociale asupra copiilor în cauză. Tipul de cercetare reprezentativ al lucrării este cel calitativ. Astfel, pornind de la acest fapt, am ales ca și metode și tehnici de lucru analiza documentelor, interviul centrat pe problemă și metoda observației.

Am utilizat pentru prima parte a cercetării un chestionar pe care l-am aplicat tuturor celor 30 de copii din clasele a-III-a și a IV-a, cuprinzând întrebări despre părintele plecat, intervalul de timp de când acesta lipsește, metoda de comunicare cu acesta/aceștia și frecvența comunicării, persoana în grija căreia se află copilul în lipsa părintelui/părinților.

A urmat apoi aplicarea unui alt instrument, numit “**steaua stimei de sine**” prin care am cules informații despre felul în care copilul se percepe pe el însuși, dorind să evidențiez imaginea lui de sine. Aici întrebările se referă la lucruri pozitive care îl caracterizează, lucruri de care se mândrește, ce vrea să schimbe, motive pentru care îi plac oamenii și obiective de viitor.

În partea a doua a cercetării, metoda reprezentativă folosită în cercetare este **studiul de caz**, bazat pe **ghidul de interviu**. În interviul semi-structurat, pe care l-am utilizat, prestabilite sunt doar temele în jurul cărora se va purta discuția. Astfel cercetătorul va pleca pe teren cu un ghid de interviu și nu cu un instrument elaborat în detaliu. Ghidul de interviu cuprinde unitatea tematică precum prezentarea problemei (adică părintele plecat la muncă în străinătate și perioada de când acesta lipsește/aceștia lipsesc, în cazul în care ambii părinți sunt plecați, cine se îngrijește în prezent de copil), relația cu părinții, înainte de plecarea lor, relația cu părinții în prezent, relația cu cel care îi îngrijește, nevoi personale, probleme școlare, probleme afective, prieteni, activitatea și obiective de viitor.

REZULTATE

Pentru a avea o imagine de ansamblu asupra fenomenului migrației părinților la muncă în străinătate și despre efectele psiho-sociale pe care le resimt copiii ca urmare a plecării părinților, voi prezenta la început câteva aspecte care vorbesc despre elementele definitorii ale subiecților ce au fost cercetați, elemente considerate de interes.

O variabilă esențială în înțelegerea situației în care se află copilul este cunoașterea cărui părinte este plecat. Astfel, din totalul de 30 de elevi – cifră absolută, 9 copii (30%) au mama plecată la muncă în străinătate, 14 (46,6%) au tatăl plecat iar 7 (23,4%) au ambii părinți plecați, ceea ce reprezintă un număr destul de mare.

Un următor aspect, la fel de important, e în grija cui este lăsat copilul ca urmare a plecării unui părinte sau a ambilor părinți la muncă în străinătate. Remarcăm faptul că 22 dintre cei 30 de copii chestionați au rămas în îngrijirea părintelui rămas acasă (aceștia având doar un singur părinte plecat la muncă în străinătate), adică 73,3%, 6 au rămas cu bunicii, 20%, iar 2 sunt în grija

unor verișori mai mari, ceea ce reprezintă 6,6% dintre copiii chestionați.

În schimb, copiii care sunt lăsați în grija altor rudeni, 2 copii din cei 30 în cazul nostru, se confruntă cu probleme afective mai serioase, lipsa părinților și a unui cadru afectiv fiind mai puternic resimțită de către aceștia.

Este extrem de important cine rămâne cu copiii. Așa cum am arătat în prima parte a lucrării, lipsa mamei, în cazul nostru 30%, reprezintă în mod inevitabil un element de puternică destrămare a familiei, care generează încetinire în dezvoltarea copiilor, dar și detașare emoțională reciprocă dintre mamă și copil. În familiile din care mama lipsește, copilul simte mai puternic lipsa de afectivitate și de dragoste, mama fiind denumită “inima familiei”.

Copilul educat de un singur părinte tinde spre autonomie, întâmpină carențe în plan educativ și supraîncărcare de rol. Copiii care trăiesc numai cu tatăl simt într-o măsură mai redusă susținerea părintească. De asemenea, se observă că tatăl este cel care îi pedepsește și controlează mai puțin, copiii fiind mai independenți și responsabili, dar mai puțin atașați de casă.

În cazul în care lipsesc ambii părinți, iar copiii sunt lăsați în grija bunicilor, copiii par să fie supraprotejați, alinați, majoritatea trăind într-un sistem “laissez-faire”, în care copilului îi este permis orice, acesta simțind mai puțin autoritatea și având mai puține responsabilități. Totuși, consecințele “rupei” voluntare a părinților de copii pot fi dezastruoase și resimțite pe termen lung. Separarea de părinți îi face pe copii mai irascibili, mai agresivi, iar încrederea și stima de sine scade considerabil, ei trăiesc un sentiment permanent de singurătate și dor (Tapalagea, 2006).

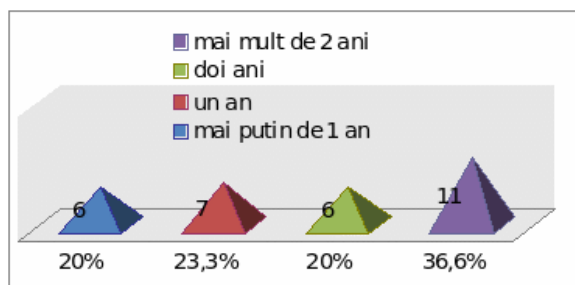

Fig. 1. Perioada absenței părintelui/părinților

Un element important în abordarea problematicei copiilor cu părinți plecați la muncă în străinătate este perioada de când părintele lipsește de acasă. În urma chestionarului aplicat celor 30 de copii (lotul de subiecți), a rezultat că 6 dintre aceștia au părintele plecat de mai puțin de un an (20%), 7 copii au părintele plecat de aproximativ 1 an (23,3%), tot 6 dintre ei au părintele plecat de 2 ani (20%), iar numărul majoritar îl dețin copiii care au părintele plecat de mai mult de 2 ani - 11 dintre ei (36,6%).

Copiii cuprinși în cercetarea au vârsta cuprinsă între 10 și 11 ani. Punând în legătură perioada de când părintele plecat la muncă în străinătate lipsește de lângă copil și vârsta acestuia când a plecat părintele pentru prima oară, se atestă spusele lui Olișanovic care afirmă că separarea de părinți este foarte periculoasă pentru copii, în special când coincide cu vârsta preadolescență (Olișanovic, 1982 apud Irimescu et al., 2006).

În cazul copiilor care au părinți plecați de mai mult de 2 ani, perioada cea mai reprezentativă în cercetarea de față – adică în 40 % dintre cazuri, aceștia aveau sub 10 ani la plecarea părintelui/părinților. Deoarece în lotul de subiecți am întâlnit și copii care aveau doar 4-5 ani la plecarea părinților (aceștia fiind plecați de 5 sau chiar 6 ani), putem vorbi în primul rând despre lipsa de afectivitate pe care o resimte copilul și lipsa de atașament.

Perioada între 4-6 ani la copii este extrem de importantă în ce privește dezvoltarea copilului deoarece este perioada în care se pune baza dezvoltării afectivității, motivației și voinței, fapt ce va influența pozitiv creșterea capacității de stăpânire a emoțiilor. Așadar, absența părintelui din această perioadă de viață a copilului poate periclita dezvoltarea armonioasă a acestuia. Tot în această perioadă și mai târziu, 6-8 ani, copilul învață normele morale și are loc dezvoltarea sinelui, perioadă asociată cu procesul de căutare de similitudini cu modelele parentale. Astfel, cu cât perioada de când părintele a plecat de acasă crește, crește și posibilitatea existenței unor probleme afective în dezvoltarea copilului.

O caracteristică a relației pe care copilul o are cu părintele plecat este și felul și frecvența convorbirilor cu acesta. În urma chestionarului aplicat celor 30 de elevi am remarcat faptul că 30% din copii țin legătura cu părintele plecat doar prin telefon, 23,4% vorbesc cu părinții doar prin internet și 46,6% copii vorbesc cu părinții lor prin ambele mijloace, telefon și internet.

În ceea ce privește frecvența comunicării cu părintele plecat, 14 copii vorbesc zilnic cu acest părinte (46,6%), 11 vorbesc săptămânal (36,6), 4 copii vorbesc lunar (de 2 sau 3 ori pe lună) (13,3%) și 1 copil vorbește mai rar de o lună cu părintele său plecat (3,3%).

Cei mai mulți dintre copiii cuprinși în cercetare vorbesc zilnic cu părinții lor, fie prin telefon, fie prin internet, fapt ce aduce bucurie fiecărui copil. Faptul că părinții îi sună zilnic, în cea mai mare proporție și chiar săptămânal, este un aspect pozitiv care arată încercarea părinților de a păstra o legătură strânsă cu copilul rămas acasă, chiar dacă telefonic lipsește comportamentul non-verbal, care știm că reprezintă 80% din comunicare.

În cazurile în care, copiii au răspuns că vorbesc săptămânal cu părintele plecat la muncă în străinătate, ca și motivare au fost orele multe de lucru ale părinților sau costurile mari ale convorbirilor telefonice, lipsa unui calculator/internet, în cazul celor ce țin legătura prin internet. În cazul copilului care vorbește mai rar de o lună cu părintele plecat, cauza este situația de divorț în care se află părinții lui. Toți cei 30 de copii au afirmat că primesc bani și pachete de la părintele/părinții plecat/plecați.

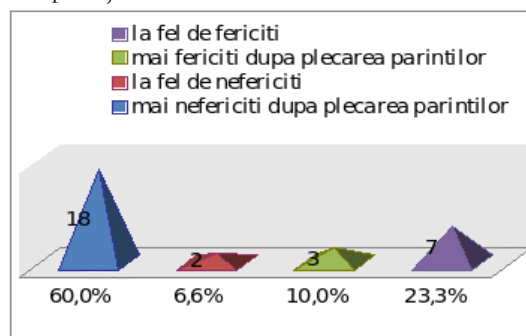

Fig. 2. Itemul “fericire”

La întrebarea “În comparație cu perioada când părinții tăi erau acasă, cum te simți în prezent, când ei lipsesc?”, 60% din numărul total de 30 de copii, mărturisesc că sunt mai nefericiți după plecarea părinților lor. Doar 7% sunt la fel de nefericiți acum în comparație cu perioada când părinții lor le erau alături și tot un număr mic, 10% afirmă că se simt mai fericiți fără părinți. 23% afirmă că sunt la fel de fericiți.

Ca și o scurtă concluzie a acestei părți, identitatea părintelui care este plecat (mama sau tatăl), perioada absenței acestuia sau absența ambilor părinți, cine îngrijește copilul rămas acasă sunt aspecte relevante în bunăstarea copiilor care au părinți plecați la muncă în străinătate.

Rezultatele obținute în urma aplicării “stelei stimei de sine” unui grup țintă și unui grup de control, (fiecare grup având un număr de 30 de subiecți) ne-au relevat informații despre felul în care copilul se percepe pe el însuși, dorind să evidențiez imaginea lui de sine. Aici întrebările se referă la **lucruri pozitive care îl caracterizează, lucruri de care se mândrește, ce vrea să schimbe, motive pentru care îi plac oamenii și obiective de viitor.**

Prima ipoteză stipula existența unor diferențe semnificative în ce privește stima de sine la copiii ai căror părinți sunt plecați în străinătate și copiii ai căror părinți sunt acasă. Am lucrat cu analiza de frecvențe, utilizând testul statistic χ^2 .

Cei 30 de copii din grupul țintă, care au unul sau ambii părinți plecați la muncă în străinătate, par să nu își cunoască părțile pozitive, calitățile. Dintre cele 3 lucruri pozitive pe care trebuiau să le scrie despre ei, cei mai mulți, 20 din 30, au scris unul sau două lucruri. Pe unii dintre ei, intervievându-i mai târziu și cunoscându-i astfel mai bine, am constatat faptul că acele lucruri pozitive pe care ei susțineau că le posedă, și le doreau de fapt, încă nefiindu-le însuși.

Spre deosebire, din cei 30 de copii din grupul de control (colegi de clasă ai celor 30 de copii din grupul țintă, dar copii care au ambii părinți acasă), 29 au scris trei sau chiar patru lucruri pozitive despre ei înșiși, ceea ce mi-a dovedit că aceștia își cunosc calitățile.

În urma aplicării testului χ^2 putem spune cu o probabilitate de 99% că există asociere între tipul grupului (copii cu părinți plecați la muncă în străinătate sau copii care au părinți acasă) și recunoașterea calităților, a lucrurilor pozitive care îi caracterizează ($p=0.00$, $\chi^2 = 26.44$ și gradul de libertate fiind de 1). Crammer fiind 0.66 înseamnă că legătura de asociere dintre cele 2 variabile e puternică.

Tabel 1. Gradul în care copiii își recunosc calitățile

		Recunoașterea calităților	
		Își cunoaște calitățile	Nu își cunoaște calitățile
Tipul grupului	Țintă	33,3%	66,7%
	Control	96,7%	3,3%

La prima întrebare a “stelutei” se remarcă diferențe semnificative între răspunsurile copiilor celor două grupuri, grupul țintă și respectiv grupul de control. Astfel, doar 33% dintre copiii care fac parte din grupul țintă își cunosc calitățile (lucruri pozitive care îi caracterizează) în

comparație cu 96,7% din grupul de control. 66% dintre copiii cu părinți plecați la muncă în străinătate nu au reușit să își definească cel puțin două calități, înțelegând astfel că ei nu își cunosc calitățile, în timp ce copiii care își au părinții alături (acasă) au reușit să facă acest lucru, exceptând un singur copil, adică 3,3%.

În ceea ce privește itemul doi al “stelei stimei de sine” – **lucruri de care sunt mândri** – am obținut următoarele rezultate:

- Doar 2 copii din 30 (grupul țintă) afirmă că sunt mândri sau că se mândresc cu părinții lor. Ceilalți aleg să spună că se mândresc cu bunicii (13 dintre ei), cu prietenii (6 copii). Doar 5 copii sunt mândri de rezultatele școlare.

- În comparație cu ei, copiii din grupul de control afirmă într-un număr mult mai mare că se mândresc cu părinții lor, 14 copii, iar cu rezultate școlare se mândresc 12 dintre ei.

În urma aplicării testului statistic χ^2 putem spune cu o probabilitate de 99% că există asociere între tipul grupului de copii (copii cu părinți plecați și copii care au părinți acasă) și lucrurile cu care aceștia se mândresc, în special în ce privește familia, respectiv părinții ($p = 0.00$, $\chi^2=27.45$).

Tabel 2. Lucruri cu care se mândresc copiii

	Lucruri cu care se mândresc			
	Caracteristici personale	Părinți	Bunici	Rez.șc.
Gr.țintă	33,3%	6,7%	43,3%	16,7%
Gr.ctrl.	13,3%	46,7%	0%	40,0%

La cea de-a doua întrebare “Lucruri de care ești mândru”, cei din grupul țintă se mândresc în proporție de 33.3% cu caracteristici personale (culoarea ochilor, că au frați, etc.), doar 2 copii, adică 6.7% se mândresc cu părinții lor, și 16.7% cu rezultatele școlare. Copiii care au părinți plecați la muncă în străinătate se mândresc cu bunicii lor în cea mai mare proporție, 43.3% dintre ei (mulți sunt îngrijiți de către aceștia). În comparație cu grupul țintă, copiii din grupul de control se mândresc cu părinții lor în proporție de 46.7% și cu rezultatele școlare în proporție de 40%.

În ceea ce privește motivele pentru care le plac oamenii, răspunsurile celor două grupuri coincid prin afirmații precum “pentru că sunt buni”, “ajută”.

Ultimul item al “stelei stimei de sine” se referea la lucrurile pe care doresc să le schimbe la ei înșiși. Copiii ai căror părinți sunt plecați în străinătate vorbesc aici, toți cei 30 – în procent de 100%, despre lucrurile din viața personală pe care doresc să le schimbe. Astfel am identificat că 20 de copii sunt nemulțumiți de felul cum arată, iar 9 copii nu sunt mulțumiți de rezultatele școlare.

Am remarcat o diferență însă la copiii din grupul de control, diferență care m-a impresionat. Răspunzând la aceeași întrebare, acești copii reușesc să nu se focalizeze doar pe propria lor persoană, nu privesc doar spre propriile lor nemulțumiri, ci ei vor să schimbe lucruri în jurul lor (fapt neîntâlnit la nici unul din copiii din grupul țintă). Aceștia nu mai doresc să existe “oameni răi”, săraci, bolnavi, vor să elimine poluarea și războiul, să schimbe programul școlar etc. Doar 8 doresc să își

schimbe aspectul fizic, 5 doresc să învețe mai bine, iar 17 vor să schimbe lucruri în lumea ce îi înconjoară.

Testul χ^2 ne arată și la această întrebare, cu o probabilitate de 99% că există asociere și între grupul de care aparțin copiii și lucrurile pe care ei doresc să le schimbe ($p = 0.000$, $\chi^2 = 20.50$).

Astfel, 66,7% dintre copiii care au părinții plecați la muncă în străinătate, respectiv copiii din grupul țintă, nu sunt mulțumiți de aspectul lor fizic iar 30% nu sunt mulțumiți de rezultatele lor școlare. În opoziție, doar 26,7% din grupul de control vor să schimbe ceva la aspectul lor fizic, 16,7% rezultatele școlare și în cea mai mare proporție, acești copii vor să schimbe ceva în lumea din jurul lor – 56,7%.

În urma aplicării testului statistic χ^2 , putem spune și de această dată, cu o probabilitate de 99%, că există asociere între tipul grupului din care provin copiii (copii cu părinții plecați și copii care au părinții acasă) și obiectivele lor de viitor ($p = 0.00$, $\chi^2 = 20.41$).

Ca și obiective de viitor, copiii din grupul țintă aleg în proporție de 60% să plece și ei, asemenea părinților, în străinătate, doar 6,7% se gândesc să aibă o familie a lor și 33,3% doresc să își facă o carieră. Cea mai mare diferență în comparație cu grupul de control se resimte la dorința de a pleca în străinătate și în dorința de a avea o familie proprie. Doar 6,7% dintre copiii care au o familie organizată doresc să plece în străinătate, iar în schimb ei își doresc o familie proprie în proporție de 33,3%, diferențele fiind foarte mari.

Concluzionând, părinții au un rol major în formarea imaginii de sine la copil, de aici derivând și consecințele asupra respectului de sine și asupra stimei de sine. Lipsa părinților, așa cum am observat în cazul copiilor ce fac parte din grupul țintă, duce la o imagine de sine negativă, la depreciere și nemulțumire față de propria persoană. Ei nu își cunosc calitățile, se percep ca având defecte, iar rezultatele școlare le sunt influențate de plecarea părinților și de modul de încrederea scăzută în propriile capacități.

Plan de intervenție. Cercetarea propriu-zisă și concluziile acesteia reprezintă fundamentul de la care am pornit pentru a crea și implementa un plan de intervenție pentru întâmpinarea nevoilor acestor copii. Vom prezenta schematic elementele planului de intervenție:

Scopul intervenției – includerea elevilor cu părinți plecați la muncă în străinătate într-un program de consiliere psiho-pedagogică axat pe obținerea suportului psihologic și social adecvat în vederea creșterii stimei de sine și a exprimării adecvate a sentimentelor.

Obiectivele intervenției:

- să cunoască noțiunea de imagine de sine și să înțeleagă rolul imaginii de sine în dezvoltarea proprie;
- să își evalueze nivelul actual al stimei de sine: scăzută sau ridicată;
- să identifice și să utilizeze strategii de îmbunătățire a imaginii de sine;
- creșterea stimei de sine prin conștientizarea calităților și întărirea lor prin diferite jocuri;
- ventilarea sentimentelor care privesc despărțirea de părinții lor plecați, prin exprimarea sentimentelor sub formă de joc de rol și desen;
- îmbunătățirea capacității de comunicare.

Beneficiarii intervenției:

Intervenția a fost realizată pentru 8 elevi din clasele III-IV din Școala Generală Nr. 5 “Lucian Blaga”, Bistrița, cu vârsta cuprinsă între 10 și 12 ani, care au părinții plecați la muncă în străinătate.

Alegerea beneficiarilor s-a făcut în urma rezultatelor cercetării, având ca și criterii de bază: imaginea de sine (percepție despre sine) distorsionată a copiilor, performanțe școlare scăzute după plecarea părinților la muncă în străinătate, vulnerabilitate afectivă, sentimentul de culpă asociat cu lipsa părintelui de acasă și apariția unor comportamente predeviante (informații primite în urma răspunsurilor date de ei la chestionar și la “steaua stimei de sine”).

Timul alocat relației de asistare și frecvența întâlnirilor – 6 întâlniri, 1 întâlnire de 1 oră pe săptămână împreună cu tot grupul.

CONCLUZII

Consecințele fenomenului migrației externe se manifestă atât la nivelul macrosocial, cât și la nivel microsocial, reprezentat de familie. Familia este în acest mod afectată în ceea ce privește structura, dinamica și funcționalitatea.

Prin studiul și intervenția de față am încercat să evidențiez faptul că acei copii care au unul sau ambii părinți plecați la muncă în străinătate sunt mai vulnerabili în fața problemelor și sunt afectați direct de lipsa părinților din mediul familial. Pe fondul absenței părinților, copiii întâmpină o serie de probleme cum ar fi: trăirea accentuată a sentimentului de singurătate datorată absenței părinților, lipsa afectivității și a suportului moral; stimă de sine/imagine de sine scăzută; scăderea performanțelor școlare, scăderea motivației pentru performanță; neexprimarea sentimentelor de dor față de părinți, de singurătate și lipsa comunicării problemelor cu care se confruntă; comportamente deviante.

Problematica copiilor cu părinți plecați la muncă în străinătate reprezintă o problemă recentă pentru psihologi, asistenți sociali, profesori, părinți și comunitate. Rolul asistentului social este să identifice cauzele și să activeze resursele pentru variatele probleme pe care le au copiii ai căror părinți sunt plecați la muncă în străinătate. Un rol important în procesul schimbării prin care trec acești copii îl are rețeaua socială care poate reprezenta o resursă importantă pentru ei. Asistentul (consilierul) care se ocupă de acești copii trebuie să aibă în vedere mobilizarea tuturor resurselor care pot ajuta copiii să facă față problemelor care apar. Altfel spus, profesionistul este chemat să identifice persoanele semnificative din viața familiei și să le conștientizeze de importanța suportului lor pentru acești copii.

Psihologul școlar trebuie să dețină deprinderile de a ajuta copiii cu părinți plecați la muncă în străinătate să își depășească propriile limite, să își depășească temerile și sentimentele de singurătate, să acorde sprijin în efectuarea cerințelor școlare și să ofere dezvoltare sentimentul de autoeficacitate al copilului.

În intervenția de consiliere individuală și de grup, efectuată cu un grup de 8 copii care au unul sau ambii părinți plecați la muncă în străinătate am avut în vedere includerea acestor elevi într-un program de consiliere

psiho-socială, axat pe obținerea suportului psihologic și social adecvat cu scopul creșterii stimei de sine și a exprimării sentimentelor.

La sfârșitul intervenției, îmbunătățirea imaginii de sine a fiecărui copil și în mod deosebit realizarea unei reviste în care copiii își exprimă sentimentele față de părintele/părinții plecați, ne face încrezători în eficiența acestei intervenții, în efectul ei benefic asupra stării de bine a copiilor implicați.

BIBLIOGRAFIE

Irimescu, G., Luca, C., Lupu, A. & Miftode, V. (2006). *Suport de curs* adresat participanților la proiectul "Irregular migration and trafficking in

unaccompanied minors: urgent measures for minors in situations of extreme vulnerability/ Migrația și traficul minorilor neînsoțiți: măsuri urgente pentru minorii aflați în situație de vulnerabilitate extremă". Iași: Asociația "Alternative Sociale".

Mitrofan, I., & Buzducea, D. (2003). *Cursa cu obstacole a dezvoltării umane*. Editura Polirom, Iași.

Rotariu, T. (1998). Migrația. In C. Zamfir & L. Vlăsceanu (coord.) *Dicționar de Sociologie* (pp. 351-353). Editura Babel, București.

Tapalagea, T. (2006). *Dezvoltarea afectivității la preadolescenții din familiile temporar dezintegrate din Republica Moldova*. Disponibil la http://www.prodidactica.md/viitor/Viitor_rom/sugestii_1.htm, consultat în Martie 25, 2010

**SECȚIUNEA 8. INOVAȚIE, TRANSFORMARE,
INTEGRITATE: REALITĂȚI ȘI PROVOCĂRI PENTRU
UNIVERSITĂȚILE ROMÂNEȘTI**

A CRITICAL LOOK AT THE PROCESS OF EUROPEAN CONVERGENCE IN HIGHER EDUCATION

Nicoleta Duță, Universitatea din București

ABSTRACT

The convergence of European Universities has brought up some questions that have been overlooked until now. The process of convergence in European Higher Education is being established in the context of a new society which is increasingly based on dialogue and increasingly multicultural. Not only is this an opportunity to make European universities pioneers in quality and scientific prestige but also to reformulate the role of university in society. In the case of North American universities, we can observe how their concern for student diversification is considered to be one of the contributing factors to its scientific excellence. To achieve this quality we need to work towards making our universities representative of the diversity of the European public. The access to university of the groups that traditionally have been excluded will undoubtedly contribute to achieving better quality in universities that are increasingly democratic.

Keywords: university, excellence, democratisation, positive action.

INTRODUCTION

A few years before meeting the Sorbonne in 1998 and the approach for creating a European Higher Education Area (EHEA), the governments of many countries had realized the necessity for a profound transformation in the university system. This was the case of the UK government, commissioned what was called the Dearing Report: *Higher Education in the Learning Society* (1997), a report should identify the most important changes that were taking place in society, and that it set the foundations of the context in which they would develop higher education in the country over the next 20 years.

The following year, in France, developed the Attali Report, *Pour un modèle européen d'enseignement supérieur* (1998), which identified the many gaps that the university system was leaving at the same time society was transformed.

In Spain, prepared the *University Report 2000*, known as the Bricall Report (2000). This report also had the objective of analyzing the real situation of Spanish university to face the next 20 years. Both the Attali report (1998), as the Bricall report (2000), offered proposals that will guide us to a necessary and profound reforms to improve their own state universities and in turn promote a European model of quality.

This was the context in which it was forging the convergence process. As the meetings were going on, especially after the Bologna meeting (European Ministers of Education, 1999) was most clearly the need to create a European Higher Education Area that would meet all these needs.

THE PROCESS OF EUROPEAN CONVERGENCE

The process of European convergence brings us to an ideal of university in which the quality and excellence take precedence.

This will enable the university to provide answers to the challenges it presents society and in turn become a world reference. The creation of the EHEA is the commitment to make college a useful institution for all

people, a university that increasingly relies on the validity and dialogue as the only way that seeks to achieve excellence and make the European universities quality institutions, as is the purpose of the European Commission.

The new structure of European university system offers multiple transformations that, if carried to the end, will favor a decisive quality. The European Higher Education aims to bring European universities in the best position of the world. Currently, universities are under increased competitiveness to attract and retain students of higher quality. In this context, there is a will to make the European Higher Education Area is so attractive that can compete with the U.S. system.

In a European Commission document, putting the spotlight on North America recognizes that: european universities are attracting fewer students and in particular fewer researchers from abroad, than their American counterparts, as in 2000 welcomed some 450.000 foreign students compared to more than 540.000 in the case of American universities (2003, p. 7).

Through the establishment of a European system of excellence is to change this trend and make Europe's universities are an obligatory step (some already are) to scientists and scientific world.

As part of the process of convergence (EHEA) has created a network of universities that allow this mobility and quality assurance. This means that the curriculum should be coordinated among all universities and countries, while internationalization of research activity and training.

The internationalization process is accompanied by a desire to ensure the quality.

A CRITICAL LOOK AT THE PROCESS OF EUROPEAN CONVERGENCE

A critical look at the process of convergence, quality oriented, compels us to attach greater democratization of access to college. With the convergence process, the European Commission has initiated a process to review the role of universities in the Europe of Knowledge, considering the role of European universities in the information society, a society increasingly governed by

the dialogue between people (Bec and Beck-Gernsheim, 1998; Puigvert, Ramon and Gomez, 2001; Habermas, 1987, 1999).

The current prominence of dialogue in some way to force the university to conform to society and meet the challenges that are imposed. Although places like the University to continue in many cases retaining certain hierarchies, these dynamics are becoming more obsolete respect for society. In the case of the European university, multiculturalism is one of the main pending issues. In recent years, there has been a dramatic increase in the population's access to university studies.

This universalization of higher education means, in turn, a process of expanding to new audiences, such as women and the extension of the University. As stated in the World Declaration on Higher Education, higher education must promote equal opportunities for all, without exception:

"In accordance with paragraph 1 of Article 26 of the Universal Declaration of Human Rights, the access to college should be based on merit, ability, effort, perseverance and determination of applicants and, in view of education throughout life, may occur at any age, taking due account of previously acquired skills. Consequently, access to higher education may not permit any discrimination based on race, sex, language, religion or economic, cultural or social, or physical disabilities" (UNESCO, 1998, p. 45).

In the context of dialogical societies, democratization processes are affecting all spheres of society. The university can not remain aloof from this process. Every time you are claiming more than, say, the groups that suffer most excluded and have been traditionally excluded, such as women, ethnic minorities, or adults without previous studies have real opportunities to access higher education. In this sense, the United States must also be a focus.

The American system differs not only in resources, funding or university structure. One element that most distinguishes the American system of European university is very concerned about getting their classrooms reflect the diversity found in the streets of their cities. If Europe really wants to compete with the quality of the university system of the United States can not ignore the central role it has played and still plays diversity. Do not get quality without cultural diversity.

Although we traditionally have done well to criticize anything that came from North America, based on its economic and competitive criteria, by calling it undemocratic in practice our European universities are far more elitist than American. The make European universities more competitive than the U.S., is to offer more quality and a more democratic university which has hitherto existed.

Most of the world's most prestigious universities have opted for diversity as a sign of quality, being the promotion of the same part of his goals as a social institution. Charles M. Vest, the president of MIT (Massachusetts Institute of Technology), identifies cultural diversity as a key to the success of the American university system and as a way to get a more prestigious scientific community worldwide:

"American universities are the envy of the world [...] The American system of higher education is strong and robust due to its variety - from small colleges to major liberal institutions, large

public universities or major research institutions to specialized vocational schools . The quality of university education system is underpinned by its diverse student body. And this diversity is reflected in our character and serves our country to help build a coherent society and a strong economic future" (Mit Newsletter, 2003, p. 1).

The quality is not possible if our universities are not representative of the diversity that exists in society. Affirmative action has been the main measure that has been used in America, as in other parts of the world, to get overcome social barriers and expand access to college for traditionally excluded groups. Since the mid-'60s, most American universities, both private and public, began to actively recruit students of color, or relax their admissions processes (Bowen and Bok, 1998).

One of the reasons for these initiatives responded to the need to compensate for certain social groups of the historical discrimination that had been subjected. For example, social groups who have been victims of slavery, like African-American community in the United States.

These universities were clearly his duty to fight against this historical legacy, and not perpetuate it, to be truly democratic institutions and make society is also growing. Although there are no laws and universities that prohibit the acceptance of African Americans or the caste of untouchables in India, and that these people have more presence in the university classroom, the data still indicate that away from being on equal footing with the other groups.

The ideal of social justice to these groups is still not achieved, and, throughout history, the reasons which have led to world's most prestigious universities to be advocates of affirmative action have been expanding and adapting to the demands of society.

In Europe, the dynamics of modern society based on dialogue, involving the university include all voices in a process that can not leave behind much of the population, as it has done so far. If we are different, we learn more and create a more democratic society of the future.

In 2004, reached the U.S. Supreme Court an application by two white people against the University of Michigan, for not having been accepted as students. They demanded the university to take account of race or ethnicity of its students in its admissions process.

The plaintiffs argued they had been discriminated against because of race, as being white did not give them the same points as if they belonged to an underrepresented group on campus. Michigan's case created great excitement, and many institutions positioned themselves for college. Prestigious universities such as Harvard, MIT, Stanford, Yale, Princeton, Dartmouth, or Brown delivered "amicus briefs" defending their right to affirmative action programs.

These reports indicated the relationship between quality and diversity. In particular, all listed the benefits of the effort to diversify not only students but faculty and staff. These reports argued how diversity in a broader sense, is considered the key to the success of American university system. The Supreme Court ruled in favor of the University of Michigan, arguing that it was constitutional to use race or ethnicity in their admissions process.

If we want our public universities are actually open to everyone, we must take action to try to make this happen. The experience of other countries like USA, Brazil, Spain, between which and our country, tells us how affirmative action policies may be one way to achieve a more equal access to higher education for certain social groups without such Denied access to see their policies.

The outside of the universities is very broad in that regard, and we can not reduce their shares to financial. Public universities can review their admission criteria based only on the record, taking into account other factors, may also establish cooperation agreements with schools or institutes or establish programs to 'recruit' and those students who traditionally have not been present (Orfield and Miller, 1998).

Also, while affirmative action was originally designed to ensure the presence of different racial groups, there are many other measures to ensure the presence of other groups underrepresented in college, for example, different religions, ages, sexual preferences, personal experiences, social origin or cultural or educational level of parents.

Aside from the attacks that have been made from the most conservative, one of the conclusions reached, in countries that have a long history of affirmative action policies, is that these measures not only benefit recipients but to the whole of society, the short and long term (Orfield and Kurlaender, 2001).

Gathering evidence from other countries, whose university systems are pioneering the creation of the European Higher Education Area is an ideal time to raise affirmative action and contribute to make this space is really for everyone, without exception.

CONCLUSION

In brief, the culture of criticism is widespread, especially in education. Is this criticism without an alternative that does not contribute at all to make education a powerful tool for social transformation. The need for a profound transformation of European universities, in particular, Spanish is a reality, but only with a critical spirit may offer alternatives to carry out the democratic process of convergence.

The process of creating the EHEA we face as a deep transformation of a higher education system currently does not meet the challenges of a society that moves from dialogue. With the EHEA, we open the possibility of claiming changes, proposals that will move us to a university for everyone, quality and competitively.

Facilitating access and participation in the University of groups far more removed from higher education, as adults and cultural minorities, contributes to its enrichment as discussed above.

The world's best universities are those that not only have students from all over the world and social backgrounds, but they seek and develop policies within the university to increase this diversity.

Although often education, and in this case higher education has gone from skepticism and fatalism, generating some theorists consider training as a mere

mechanism of social reproduction of reality, we currently see as a possibility for transformation of an institution that has remained stagnant and must be renewed to respond to a new society.

A university commitment to quality and in turn for utopia to contribute to building a better society: education, indeed, you need both technical training, scientific and professional dreams and utopia (Freire, 1997, p. 34).

REFERENCES

- Attali, J. (1998). *Pour un modèle européen d'enseignement supérieur*. Disponible la <http://www.education.gouv.fr/forum/attali.htm>, consultat in Mai 10, 2010.
- Beck, U. & Beck-Gernsheim, E. (1998). *El normal caos del amor*. El Roure, Barcelona.
- Bowen, W. & Bok, D. (1998). *The Shape of the River. Long-Term consequences of considering race in college and university admissions*. University Press Princeton, Princeton.
- Bricall, J. M. (2000). *Informe Universidad 2000*. Disponible la <http://www.crue.org/informeuniv2000.htm>, consultat in Mai 22, 2010.
- Dearing, R. (1997). *Higher Education in the Learning Society*. Disponible la <http://www.leeds.ac.uk/educol/ncihe/>, consultat in Iunie 5, 2010.
- Flecha, R., Gomez, J. & Puigvert, L. (2001). *Teoría Sociológica Contemporánea*. Paidós, Barcelona.
- Freire, P. (1997). *A la sombra de este árbol*. El Roure, Barcelona.
- Habermas, J. (1987). La teoría de la acción comunicativa. *Taurus*, I-II, pp. 25-45.
- Habermas, J. (1999). *La inclusión del otro*. Paidós, Barcelona.
- Orfield, G. & Kurlaender, M. (Eds.). (2001). *Diversity Challenged. Evidence on the Impact of Affirmative Action*. Harvard Education Publishing Group & Civil Rights Project, Cambridge, MA.
- Orfield, G. & Miller, E. (Eds.). (1998). *Chilling Admissions. The Affirmative Action Crisis and the Search for Alternatives*. Harvard Education Publishing Group & Civil Rights Project, Cambridge, MA.
- *** European Commission. (2003). *El papel de las universidades en la Europa del conocimiento*. Brussels: Comisión de las Comunidades Europeas.
- *** European Ministers of Education. (1999). The Bologna Declaration of 19 June 1999. Disponible la http://www.aneca.es/modal_eval/docs/declaracion_bolonia.pdf, consultat in Iunie 9, 2010.
- *** MIT Newsletter. (2003). MIT, Stanford, DuPont, IBM, NAS, NAE, NACME ask Supreme Court to allow race as a factor in U. Michigan admissions case. Disponible la http://www.stanford.edu/dept/legal/Worddocs/VestAmicus_Rels21703.pdf, consultat in Martie 15, 2010.
- *** UNESCO. (1998). Declaración Mundial sobre la Educación Superior En El Siglo XXI: Visión y Acción. Disponible la http://www.unesco.org/education/educprog/wche/declaration_spa.htm, consultat in Aprilie 12, 2010

CERCETARE LOCALĂ ȘI CERCETARE NAȚIONALĂ

Daniela Maci, Universitatea din Oradea

ABSTRACT

Starting from the meaning of the word *research* I will try to analyse its presence in the space of the Romanian education. If the initial sense of research was that of looking for (always aimed at the truth) it finally arrived at moving its semantic field towards the obtaining of knowledge. Basically, we have a movement from episteme to doxa. This movement unavoidably limits the field of knowledge. Research in the Romanian space is problematic from the very beginning through the delay from Western thought, a thing accepted by the Romanian intellectuals. Its institutionalization makes that the rigors and the functioning criteria to be continuously upgraded to the market of research (a market fixed by social necessities for the period until '48, by the official ideology in communism or by the economic necessities for the period after '89). In what it concerns the current period, I will try to show the difficulties met by research through a case study.

Keywords: research, analyse, education, Romanian culture, philosophy

Problema genezei modernității culturale românești (cu diferențele ei față de cea occidentală) rămâne deschisă atâta vreme cât raporturile dintre continuitatea cu cultura tradițională și împrumuturile străine sunt nedeterminate; limbile și limbajele de expresie (în ansamblul instituțiilor laice și religioase) rămân multiple, iar circulația și impactul lucrărilor scrise sunt extrem de limitate. Toate scrierile ce ne parvin până la această dată sunt scrise fie în latină (pentru Transilvania), fie în slavonă sau greacă (pentru Moldova și Țara Românească). Pentru perioada cuprinsă între secolele XV și XVIII, Grigore Georgiu sesizează existența unei *mișcări umaniste* și a unei *mișcări luministe*. Ambele sunt caracterizate prin *dualismul cultural* între o *cultură religioasă și de cancelarie, scrisă în limba slavonă, și o cultură populară, nescrisă, cu formele ei tradiționale* (Georgiu, 2002, pp. 41-44). În toată această perioadă manuscrisele cu caracter teologic (în special literatura patristică) cunosc o relativă răspândire, restrânsă totuși la anumite medii; apar – prin mijlocirea cărturarilor cu studii în Polonia – primele traduceri ale unor texte contemporane și se publică o serie de lucrări cu un conținut general (în siajul modelelor antice), care treptat se vor adresa unui laicat incipient.

Românii erau deja creștini în secolul al IV-lea, când slavii încă nu-și începuseră migrațiile în Europa orientală. Dar Biserica de pe teritoriul unde se vorbește românește nu s-a putut constitui ierarhic decât după ce s-au ivit Statele, iar aceasta nu s-a întâmplat decât în secolul al XIV-lea, după o mie de ani în timpul cărora popoare germanice, mongoli, slavi, turci și fino – ugieni străbătuseră fosta provincie romană numită Dacia. Legată de popoarele occidentale prin legături lingvistice și genetice, România – prin care înțelegem o entitate etnică ce n-a fost decât foarte scurtă vreme o entitate geografică – îmbrățișase creștinismul oriental, dar nu avusese niciodată o Biserică îndeajuns de puternică pentru a purcede la persecuții împotriva vrăjitoriei. De aceea, aceasta nu este atestată de izvoare scrise provenind de la persecutori; ea este atestată doar sub forma unei credințe populare, în stabilirea căreia Biserica n-a intervenit deloc (Culianu, 1994, p. 350). Datorită acestei carențe istorice cultura română rămâne (până la începuturile modernității - în al treilea deceniu al secolului XIX) o cultură emanentă populară marcată de numeroase elemente ce traduc un sincretism neomogenizat de o teologie dominantă. Teologia propriu-zisă nu este asimilată printr-o *propaganda fide* susținută instituțional (pe calea unui învățământ teologic

având o altă destinație decât mediile clericale) ci la nivelul unor segmente de discurs integrate unui discurs vag ce este propriu unei culturi orale în care influențele păgâne nu au fost niciodată total eradicate.

Heterogeni în preocupările lor, dar solidari în intenții, cărturarii români ai secolelor XVII – XVIII oferă lumii căreia-i aparțin acea gândire care o exprimă cel mai adecvat. Evident, se poate spune că e prea multă tradiție în lucrările lor pentru a putea vorbi de niște gânditori în sensul modern al termenului. Pe de altă parte însă, e vorba de o tradiție care – descoperind criza istoriei (fie ca origine, fie ca decalaj civilizațional) – își caută propria ei modernitate. Numind și descriind tradiția, ei sunt primii care realizează că aceasta nu explică totul. Modernitatea ce urmează le este infinit datoare acestor *părinți fondatori*. A judeca opera lor cu etalonul unei gândiri tematice constituite (care fie reduce această operă la o pre-istorie a ei, fie o supralicitează din nevoia de a-și crea un trecut) înseamnă în cele din urmă a comite o nedreptate față de maniera în care ei își înțelegeau misiunea.

Atât din punct de vedere geografic, cât și istoric, teritoriul românesc aparține spațiului creștinismului ortodox. Așa cum se cunoaște, ortodoxia (dreapta credință) se constituie ca realitate spirituală și politică după Schisma din 1054 și, mai ales, după refuzul bizantin al oricăror contacte cu Roma în urma traumaticii cruciade a IV-a. Marea Schismă desparte Biserica Apuseană și pe cea Răsăriteană - care, de acum, vor evolua pe coordonate culturale și politice diferite. Însă, cu excepția celor patru faimoase *articole de credință* (primatul papal, doctrina lui filioque, pâinea de împărțășanie și existența Purgatoriului) cele două păstrează tradiția comună a primului mileniu creștin. Este evident că ruptura celor două Biserici a avut la bază mai curând motivații ținând de diferite contexte politice decât deosebiri fundamentale de dogmă. Cu toate acestea, creștinismul răsăritean se prezenta la 1054 cu totul altfel decât cel occidental: mai sensibil la substratul platonism al creștinismului și, ca atare, mai mistic; cu un hieratism al formelor de cult ce amintește de ceremonialurile de curte ale basileului roman (dar grec!); cu celebra *simfonie* între puterea temporală și cea religioasă, care face ca autoritatea Bisericii, grav amenințată în temporal, să se refugieze în spiritual; cu o deja vizibilă tentă defensivă (tot estul Imperiului fiind la

acea dată – 1054 - deja ocupat de Islam) și, nu în ultimul rând, cu o dogmă care - așa cum remarca just Alain Besançon - rămâne tributară marilor erezii pe care pretinde ca le-a eradicat. Dacă mai adăugăm centrarea pe textele Părinților Bisericii (scriitorii canonici ai secolelor II - X) și lipsa ulterioară de comunicare cu cultura occidentală (care se dezvoltă deja într-o altă paradigmă civilizatorie) avem un tablou a ceea ce moștenește ortodoxia românească încă de la formarea statelor medievale. Din perspectiva politicii religioase și al ceremonialului de curte Țările Române aparțin de la început *Comonwelth - ului bizantin*, iar din cea a limbii culturale și administrative aparțin lumii slave. Căderea Bizanțului și continua agresiune turcă la nordul Dunării nu modifică această realitate deja consacrată. În mod straniu, ideea unei Biserici Naționale – autonomă instituțional – se impune abia după Unirea din 1918 și ea este datorată în bună măsură episcopatelor pe care noua formulă teritorială le aduce în Biserica Regatului. Acestea - în speță cele transilvane și bucovinene – veneau cu o lungă moștenire a complexului *cetății asediate* și cu o bogată tradiție a luptei naționale. Potrivit principiului de guvernare al Unio Trio Nationum românii erau excluși de la conducerea Transilvaniei atât ca grup lingvistic, cât mai ales (potrivit logicii medievale) ca grup confesional. Pentru românii din Ardeal, Biserica ortodoxă este Biserica lor - o Biserică a săracilor (și, ca atare, mai apropiată de vocația ei chistică decât cele oficiale), oprimată asemeni lor și - de-a lungul întregii istorii a Transilvaniei în afara Regatului - ea reprezintă vocea *majorității tăcute* a populației. Fiecare mișcare socială din principat va fi însoțită, după cum remarca Andrei Mureșianu, de *preoți cu crucea-n frunte* al căror exponent paradigmatic va deveni în a doua jumătate a secolului XIX Mitropolitul Andrei Șaguna. Nu e deci de mirare că Unirea cu Roma, perfectată în primii ani ai secolului XVIII, va fi percepută de *cei umiliți și obidiți* ca o trădare. În ciuda remarcabilului ei aport la lupta pentru drepturi a românilor transilvăneni (grație noilor elite formate la Roma, apoi la Viena) Biserica Greco-Catolică a rămas până astăzi cu acest stigmat. Naționalismul religios transilvănean este adoptat la scară națională după Unire o dată cu alegerea Episcopului de Caransebeș - Miron Cristea - ca Mitropolit Primat și apoi ca Patriarh al României. Un ultim aspect ce merită a fi menționat este acela al naționalismului ortodox de factură cultă care se dezvoltă în România interbelică nu atât pe linia unei tradiții (adesea reconstruită post-factum), cât mai curând pe linia unor teoretizări care se plasează, după căderea Rusiei sub comunism, pe linia unei mitologii a *celeii de-a patra Rome* și a salvagădării creștinismului răsăritean în spațiul românesc. Exponentul acestei tendințe în România interbelică va fi Nichifor Crainic. Ortodoxia românească se afla (și va rămâne) la jumătatea drumului între ortodoxia speculativă greacă și cea mistică rusă. Pe teritoriul românesc se va dezvolta în Evul Mediu tardiv (secolele XVI - XVII) o viață ascetică cu conotații proprii în jurul câtorva mari centre monahale precum Poiana Mărului sau Mănăstirea Neamț. Reforma va atinge și spațiul românesc și va determina apariția (în tipografiile din Ardeal) a cărților de cult în limba vernaculară; chiar dacă nu vor fi folosite efectiv în această limbă decât mult mai târziu ele vor întreține conștiința unei ortodoxii naționale. Aceasta va fi consacrată abia în al doilea

deceniu al secolului XX prin proclamarea autocefaliei Bisericii române și numirea Mitropolitului Ungro-Vlahiei ca Patriarh.

Contribuția pașoptiștilor și a junimiștilor va face posibilă apariția, în a doua jumătate a secolului XIX, a culturii române moderne. Rațiunile ideologice ale momentului vor imprima acestei culturi un caracter ambiguu, marcat deopotrivă de modelul unui romantism inspirat de revoluționarismul francez (dar tribut ar problematicei herderiene) și de cel al unui raționalism administrativ și științific de factură germană. Raportarea la tradiție devine și ea problematică, căci întâlnim pe de o parte nostalgia romantică a unui trecut pastoral (investit cu prestigiul unui originar mito-poetic), pe de altă parte constituirea disciplinelor umaniste moderne, pentru care acest trecut va deveni obiect de studiu. Primele generații de intelectuali români propriu-ziși sunt puternic amprentate de mediul occidental în care și-au făcut studiile și, la întoarcerea în țară, devin vectorii unei viziuni duale (și paradoxale): deopotrivă raționalistă și romantică. Atât raționalismul cât și romantismul au ca trăsătură proprie un anticlericalism furiș și reacția la ideologia Bisericii (concretizată de faimoasa *legendă neagră* ce se constituie în această epocă). Ceea ce le deosebește e faptul că raționalismul mizează pe urbanizare și pe organizarea pe baze științifice a economiei, în vreme ce romantismul predică întoarcerea la natură și exalta comunitățile organice. Dacă ținem cont de situația Țărilor Române nu e dificil de înțeles de ce susținerea pasională a oricăreia din cele două poziții întâlnește pasiunile care o investeau pe cealaltă. Pe de altă parte, cultura română incipientă nu se poate revendica exclusiv de la modelele și metodologiile occidentale pe care le pune în joc. Pentru a da o dimensiune națională acestor tehnici însușite în Apus, ele sunt aplicate unui obiect propriu : folclorul și trecutul istoric (și acesta puternic folclorizat). Acest *obiect de studiu* dobândește relevanță doar datorită metodologiei occidentale cu care este investigat însă tinde să oculteze (mai exact: *să înghețe* această metodologie) în profitul unei ideologii menită a legitima Statul modern și a anticipa întregirea lui.

Pentru gânditorii occidentali contemporani a existat un moment privilegiat care i-a obligat să (re)asume vocația filosofiei dincolo de mezalianța acesteia cu organizatoricul și cu științificul: e vorba de conștiința traumei pe care a lăsat-o în urma sa Primul Război Mondial. România nu a perceput Marele Război în maniera țărilor apusene. Sfârșitul lui nu a lăsat în urmă o țară pusă în situația de a-și asuma într-un efort de luciditate înfrângerea și de a regândi fundamentele gândirii ce a dus la o asemenea catastrofă. Dimpotrivă, România iese din Primul Război întregită și victorioasă, dincolo de cele mai optimiste speranțe. Euforiei victoriei (în război, nu în bătălii!) face ca șansa reflecției lucide asupra propriului proiect să fie ratată (a se vedea în acest sens argumentația – extrem de convingătoare – a lui Sorin Alexandrescu, 1998). Astfel, România Mare e pusă în situația de a relua, la dimensiuni amplificate, problemele Regatului. Eliade (1991) spunea, în *Memoriile sale*, că se considera – pe sine și cercul căruia-i aparținea – ca fiind prima generație eliberată de imperativul politicului și, ca atare, liberă să se realizeze în *cultura mare*. Tristă ironie a sorții: destinul generației pe care o revendica drept a sa a arătat cât de mult se înșelase. E

adevărat, într-un sens, situația generației lui Eliade era alta decât cea a celor precedente. Și aceasta datorită faptului că proiectul organizatoric al generațiilor precedente (începând cu aceea a lui Maiorescu) începea să prindă contur. Modernitatea se instalează *dominantă* (precum raționalitatea care o susținea) peste lumea românească (mărturia ei cea mai eclatantă constituind-o proiectul *Enciclopediei României* girat de Dimitrie Gusti). Evident, forma ei cea mai vizibilă o ofereau disfuncționalitățile (vizibil, prea vizibile) produse de fricțiunea dintre o tradiție neconsumată și o modernitate neasumată. Pe acest fond se reproduce străvechiul conflict dintre iluminism (ca proiecție radicală a rațiunii universale) și romantism (ca resurecție a fondului autohton și anistoric) – tematizat în cultura germană de cuplul antagonist: Kultur – Zivilization (o prezentare a relației cultură – civilizație în gândirea germană se găsește la Norbert Elias, 2001). Socializarea rațiunii, care pentru generațiile precedente fusese un ideal, îi apare tinerei generații afirmate în jurul lui 1927 ca un potențial coșmar. Reversul ei e formalismul, birocrăția, demagogia, corupția, etc. Este – în cele două urmă – criza întregului țesut social. Oricât de mult s-a vorbit în epocă de *renașterea spirituală*, aceasta din urmă viza tot socialul. Iar generația de aur a interbelicului românesc se regăsește la fel de prinsă în viața socială ca și cele care au precedat-o. Maiorescu și succesorii săi deschiseseră spre o istorie a românilor; generația lui Eliade vede criza proiectului maiorescian – dar nu asumă această criză ca pe un semn al intrării efective în istorie, ci ca pe o deraiere de la *adevărată* istorie ce capătă dimensiuni mito-poetice. Tensiunea dintre cele două viziuni ale lumii românești e tematizată polar și se rezolvă – din păcate – în virtutea unei scheme la îndemână, provenită din zona gnozelor naționale și socialiste ce fac vogă în Occidentul epocii. Rămâne în urmă un hiatus între două poziții pasionale și naufragiul unei generații care ar fi trebuit să reprezinte România întreagă. Apoi o istorie brutală își spune cuvântul: rațiunea e redusă la planuri și la lozinci și se impune fără nici o mediere unei lumi debusolate. Iar filosofia devine apologie a *noii ordini*. Comunismul modernizează o lume înapoiată și, în același timp, înapoiază o gândire care se apropia de o expresie modernă. La fel cum romantismul generației lui Eliade întreținuse o relație ambiguă cu modernitatea pe care o combătea polemic, underground-ul *rezistenței prin cultură* se definește (voluntar sau nu) în raport cu schema ideologică căreia trebuie să-i facă față. Din nou gânditorul e obligat să asume o funcție socială. Cazul cel mai reprezentativ rămâne cel al lui Constantin Noica. Noica reprezintă ceva în cultura română nu doar prin ceea ce a scris, ci și pentru tot ceea ce a suplinit (acest Noica – suplinitor a tot ceea ce cultura oficială prohibea e cel pe care cititorii îl regăsesc în *Jurnalul de la Păltiniș*). E – independent de voința lui – *omul deplin al culturii românești*; *modelul Noica*. Gânditorii formați în siajul lui sunt antrenați de bulversările dramatice ale anilor '90 și obligați să iasă la rampă pe o scenă baleiată de lumina deformatoare a reflectoarelor *libertății de expresie* inflaționată de toate excesele posibile. Ca să rezumăm: de la începuturile filosofiei tematice în România, aceasta a stat sub semnul socialului și a exigențelor acestuia. Formarea unui mediu social modern a împins filosofia spre o funcție organizatorică ce i-a impus o structurare

rațională. Menirea filosofului român a fost – indiferent de opțiunea lui – aceea de a oferi un cadru structurării raționale a unei lumi funciar premoderne. De aici o serie întreagă întreagă de tensiuni care au definit cele două curente polemice (cel raționalist – modernist și cel autohtonist – conservator) și care au fixat ca *probă obligatorie* a exercițiului filosofic românesc tema *identității naționale*. Finalmente, raționalitatea (forțată) a triumfat într-un hybris al iraționalului, dar a reușit să impună (de asemenea forțat) o organizare a lumii sociale în avatarurile căreia trăim și astăzi. Iar pasul următor e cel al adaptării la o altă formă de organizare – imprecisă dar presantă – de factură continentală.

Cred că putem vorbi – în spațiul românesc – de o filosofie propriu-zisă (adică tematică și academică) abia din a doua jumătate a secolului XIX. S-a discutat mult (și partizan) asupra *originalității* și *datoriei externe* a acestei filosofii. Mai mult sau mai puțin asemenea discuții sunt menite fie polarizării unor poziții ireductibile, fie unui relativism născut din imposibilitatea de a concilia ireconciliabilele. Cred că atitudinea față de gândirea românească a acestei perioade ar câștiga dacă și-ar lărgi cadrele viziunii.

Ceea ce mi se pare semnificativ este faptul că apariția filosofiei tematice și academice în lumea românească este sincronă cu apariția Statului modern și a structurilor sale instituționale (inclusiv a celor de învățământ și, în particular, de învățământ universitar). Filosofia *ca disciplină* apare în Țările Române pe fondul ascensiunii unei societăți care-și caută expresia și legitimarea – atât în concret (adică în mecanismele economice, administrative, politice), cât și la nivelul discursului. Nu avem în epocă nici o societate care să genereze o gândire proprie (la capătul secolului XVIII și la începutul celui de-al XIX-lea avem mai curând un țesut social pe care succesive dominații – pe cât de efemere pe atât de brutale – și războaie aproape îl destrădușaseră), nici o gândire (fie și de împrumut) în măsură să articuleze corpul social. Imergența societății moderne și a gândirii tematice în spațiul autohton sunt simultane. Ori acest fapt va greva în mod decisiv conturul și tematica filosofiei române care merită acest nume. Evident, se poate invoca – și s-a invocat adesea (fie pentru a marca minoratul culturii române, fie pentru a-i sublinia adecvarea europeană) – faptul că intelectualii epocii erau formați (în cvasitotalitatea lor) în Occident și că începuturile culturii românești stau sub semnul aclimatizării unor idei de import. Însă cred că nu trebuie uitat (Sorin Antohi a argumentat-o magistral în mai multe secțiuni ale lucrării sale, 1994) faptul că aceste proiecții teoretice trebuiau să compună cu realitatea unei *materii prime* sociale impermeabile idealităților de proveniență străină. Finalmente, e vorba de un balans subtil între felul în care anumite cadre conceptuale occidentale se dovedesc adecvate contextului social local în care sunt proiectate și felul în care acest context social selectează și corijează cadrele menite a-l organiza. Animată de întreprinderi de anvergură (de la Unirea Principatelor la Integrarea Europeană) lumea intelectuală românească se va orienta preponderent spre proiectele sociale în dauna celor existențiale. Principala problemă care unifică modernitatea românească este una de factură organizatorică: reducerea decalajului istoric (pe care conștiința modernității îl făcuse vizibil) cere în primul

rând o organizare socială de factură modernă. Iar rolul intelectualului și în particular al filosofului va fi – în tot acest proces – acela de a face inteligibilă și aplicabilă această formulă organizațională. Nu e vorba de a gândi modernitatea – căci ne aflăm (la jumătatea secolului al XIX-lea) într-o epocă de apogeu a modernității occidentale – ci de a o explica și adapta la concretul românesc. Fie că ne raportăm la modelul cartezian, fie că ne raportăm la cel hegelian, organizarea socială este înțeleasă în a doua jumătate a secolului XIX ca o proiecție socială a raționalității. Iar raționalitatea, la rândul ei, e înțeleasă pe model științific. Ca atare, filosoful se înțelege – în peisajul românesc – ca un raționalist scientist. Menirea lui e aceea de-a produce nu un cadru general ci un cadru funcțional, în care inserția diverselor domenii aplicate să fie posibilă. De aici obsesia recurentă a sistemului în gândirea filosofică românească. Aș dori să insist asupra acestui aspect: nu avem de-a face cu o gândire rațională a priori care informează apoi organizarea lumii românești, ci, dimpotrivă, cu un imperativ al organizării care-și găsește expresia cea mai potrivită în gândirea rațională. Peste tot în cultura română, raționalismul filosofic este subordonat raționalizării sociale. În acest sens filosoful se constituie ca un centru ce tinde să constituie (prin tensiunea lui internă) cele două categorii-limită care îl înscriu în spațiul cultural: retorul politic și specialistul (administrativ sau științific). Problema modernității românești este aceea că (din rațiuni ce ar merita o analiză aprofundată) nici odată cele două *margini* ale filosofului nu s-au autonomizat îndeajuns pentru a elibera vocația filosofică de această corvoadă socială. Abia scăpat constrângerilor lumii românești, gânditorul român se realizează ca filosof în alte arii culturale (iar cazul cel mai semnificativ în această direcție ni se pare a fi cel al lui Ștefan Lupașcu).

BIBLIOGRAFIE

- Alexandrescu, S. (1998). *Paradoscul român*. Editura Univers, București.
- Antohi, S. (1994). *Civitas Imaginalis*. Editura Litera, București.
- Culianu, I. P. (1994). *Eros și magie în Renaștere*, Editura Nemira, București.
- Eliade, M. (1991). *Memorii*, vol. II. Editura Humanitas, București.
- Elias, N. (2001). *Procesul civilizației*, Iași: Editura Polirom.
- Georgiu, G. (2002). *Istoria culturii române moderne*. Editura Comunicare.ro, București.

GOOGLE WAVE, A SUCCESSFUL ONLINE SOCIAL TOOL?

Laura Malița, Universitatea de Vest Timișoara

ABSTRACT

Hearsay before launch (September 2009) Google's Wave was not totally overcome even today, because the service is still accessible only by invitation, which may further incite the users to test him. Allowing real-time communication between participants in the conversation - the characters are visible as they are tested, the service offered by Google giant wanted integrating instant messaging application, email and social networks, while allowing the encapsulation and the "wave"(ro. valuri) and other multimedia objects such as images, video, digital maps, etc., but even the collaboration between persons in the same documents or projects. Having integrated all these features (plus others that will be detailed in this article), could Google Wave to win a prominent place in this segment of online applications? In this respect, during this paper I will try to give the answer to this question by presenting positive social aspects that the application have been integrated, without ignoring, however, and lesser-known facets and recommended, yet equally important, but they must beware and to take into account.

Keywords: Google Wave, social, Web 2.0, academic communication.

INTRODUCERE

Renumele de necontestat al companiei americane Google, a făcut ca anul trecut în luna mai, când în cadrul conferinței Google I/O a fost anunțată lansarea unei noi aplicații, denumită Google Wave, interesul utilizatorilor să fie ridicat la cote superioare. Mai mult decât atât, dat fiind faptul că nu a existat și un demo de lansare al aplicației, interesul utilizatorilor față de aceasta a fost amplificat, mai ales că veștile din mediul online care circulau despre aplicație indicau o adevărată revoluție în comunicare și nu numai.

Sfârșitul lunii septembrie 2009 (chiar 30 septembrie 2009), care a adus cu sine lansarea lui Google Wave nu a reprezentat și calmarea spiritelor, pentru că inițial au fost lansate doar 100.000 de invitații. În timp, acele persoane "privilegiate" au avut posibilitatea ca la rândul lor să invite în comunitatea Google Wave și un număr limitat (la numai 10!) de alți utilizatori, iar rumoarea și agitația de a "face rost" de o asemenea invitație atinsese cote superioare, ceea ce era, firește, în interesul dezvoltatorilor Google.

Destul de repede au apărut și primele ghiduri de utilizare a aplicației, cum a fost de exemplu cel al Ginei Trapani și a lui Adam Pash (Trapani & Pash, 2009). Astfel, treptat-treptat, curiozitatea utilizatorilor începe a fi satisfăcută, iar porțile de acces la Google Wave sunt întredeschise către un număr aflat în creștere exponențială de utilizatori, extrem de dornici de a experimenta noua aplicație.

GOOGLE WAVE – PRIMA IMPRESIE

Undeva la mijlocul lui octombrie trecut am primit și eu mult așteptata invitație. Lăsând tot ce făceam în acel moment, în minutul următor am și accesat linkul și am urmat pașii necesari spre a vedea marea minune. La fel ca probabil alte milioane de utilizatori, am fost destul de dezamăgită de prima impresie, în primul rând pentru că nu era intuitivă și atractivă, astfel încât un utilizator mediu experimentat să se descurce cu naturalețe și să

intuiască sau să acceseze relativ repede funcțiile dorite. De altfel, primul meu mesaj postat a fost "*Nu mă așteptam la așa o interfață... ce fac acum?*"

Chiar de la postarea acestui mesaj am putut experimenta scrierea în timp real, pe măsură ce tastam o literă ea era deja vizibilă de comunitatea mea de utilizatori care era online, fapt care nu e chiar reconfortant pentru un utilizator obișnuit întâi a scrie un mesaj, apoi a-l revedea și corecta și abia când era mulțumit de rezultat să-l trimită...

În al doilea rând, am fost uimită de faptul că deși mă autentificasem cu contul de Gmail, (în Inbox-ul căruia am și primit invitația), în cadrul lui Google Wave, spre deosebire de alte aplicații folosite în cadrul familiei de aplicații de la Google, eram autentificată drept lmaliita@googewave.com și nu lmaliita@gmail.com, iar, și mai surprinzător, aceasta nici nu era măcar percepută ca fiind o adresă de email.

Cum mă aflam deja în incertitudine, și nici nu doream să fac alți pași care poate nu urmau mersul firesc de utilizare al aplicației, am decis, din păcate, că e cazul să abandonez prima întâlnire cu Google Wave și să revin după o perioadă de intensă documentare.

CARACTERISTICI GOOGLE WAVE

Una din primele informații aflate a fost relativ la limbajul cu care trebuie să te familiarizezi atunci când folosești această aplicație. Pentru a spori mirajul din jurul acestei aplicații, probabil că dezvoltatorii Google Wave s-au gândit la a-i conferi un limbaj specific.

Astfel, am luat cunoștință de următoarele **terminologii** uzitate (Google Wave 15 features, 2009; Google Wave toolkit, 2009):

- Elementul definitoriu al lui Google Wave este constituit de către "*valuri*". Acestea reprezintă fire de conversație și pot fi create de către orice utilizator (reprezentat în lumea lui Google Wave de o persoană sau chiar un robot). Acesta poate fi accesibil și altor utilizatori care în acel moment vor vedea că le-a "intrat" în inbox un nou val. Oricare dintre

persoanele care au acces la acest val de comunicare poate modifica în timp real conținutul, care astfel devine accesibil instantaneu și pentru ceilalți utilizatori care au acces la acesta. Un val reprezintă corespondentul unei istorii de tip instant messenger realizată cu o anumită persoană, pentru că orice s-a discutat vreodată cu o acea persoană (sau mai multe adăugate ulterior) este vizualizat în cadrul acelui val.

- Un *vălușor* este o subcomponentă a unui val, fiind echivalentul unui singur mesaj instantaneu realizat cu o persoană. Acestea pot fi create și gestionate independent de valuri.
- Un *blip* reprezintă o subcomponentă și mai mică decât un vălușor, fiind echivalentul unui mesaj instant destinat unei anumite persoane, dar care încă se află în stadiul de ciornă, fără a fi expediat momentan. În cadrul unui blip, pot exista alte blip-uri atașate, denumite “copii”.
- Un *document* nu este altceva decât ansamblu de caractere, cuvinte sau alte subansambluri (link-uri, fișiere etc.) care intră în componența unui blip.
- O *extensie* poate fi o mini-aplicație ce funcționează în cadrul unui val, aplicație ce poate fi de forma unui gadget sau robot.
- Un *gadget* este o aplicație care permite utilizatorilor să participe (de exemplu jocurile). Acestea pot fi integrate în cadrul valurilor.
- *Roboții* sunt participanți automați în cadrul unui val, comunicând și asistând utilizatorul în diferite activități. Pot furniza informații din surse externe (de ex. Twitter), sau pot verifica și acționa în funcție de conținutul obținut în cadrul unui val.
- *Valuri încapsulate*: acestea reprezintă modalitatea prin care valurile pot fi exportate și încapsulate în cadrul altor site-uri, precum bloguri sau rețele de socializare, aspecte care erau dorite de utilizatori.

Dincolo de acest jargon specific lui Google Wave, care este oarecum inaccesibil unui utilizator obișnuit dar și destul de greoi de familiarizat cu el, trebuie observată orientarea spre facilitarea comunicării. Comparativ cu e-mail-ul, când trebuia dat reply pentru a crea un nou mesaj, ca răspuns la ceea ce ai primit anterior, sau forward pentru a retransmite un mesaj unei terțe persoane, prin intermediul lui Google Wave se propune o altă abordare, anume cea a valurilor, care presupun editarea, răspunderea, încapsularea, utilizarea de miniaplicații sau atașarea de anumite componente. Mai mult decât atât, acest tip de comunicare specific valurilor, se desfășoară și într-un mediu colaborativ, accesibil unui grup de persoane, fapt pentru care Google Wave este perceput/anunțat ca fiind premergătorul unei revoluții în domeniul comunicării, fiind o alternativă mult mai eficientă pentru demodatul, dar totuși încă foarte mult și des utilizat, email.

Pe de altă parte, existența gadgeturilor și a roboților îmbunătățește considerabil experiențele utilizatorilor. Astfel, prin intermediul acestor mini aplicații, pot fi realizate diverse acțiuni care satisfac scopurile și nevoile utilizatorilor de interes general sau de nișă, precum cele evidențiate și de către Mocanu (2009): traducerea live a valului realizată prin intermediul robotului denumit **Rosy** (textul tastat într-un val de unul dintre participanți este

preluat de Rosy și dublat cu traducerea automată din limba în care a fost introdus în engleză sau, probabil, în limbile celor care participă la conversație). Un alt exemplu de robot interesant este **Bloggy**. Acesta poate fi adăugat la un val în mod explicit, urmărește conținutul valului, și permite automat publicarea valului pe un blog. Mai mult decât atât, acel conținut publicat este actualizat în timp real (cei care văd blogul în acel moment pot vedea cum participanții modifică valorile) și de asemenea, dacă au drepturi, pot interveni pe acel blog/site, și edita conținutul, adăuga răspunsuri, etc. De asemenea, robotul **Spelly** urmărește textul introdus, face spell checking cu respect pentru context, și sugerează corectări sau, acolo unde este suficient de sigur pe propunere, editează live valul, înlocuind textul etc.

Primele trei componente descrise anterior pot fi urmărite și schematic, în cadrul figurii următoare, unde este evidențiată relația de apartenență:

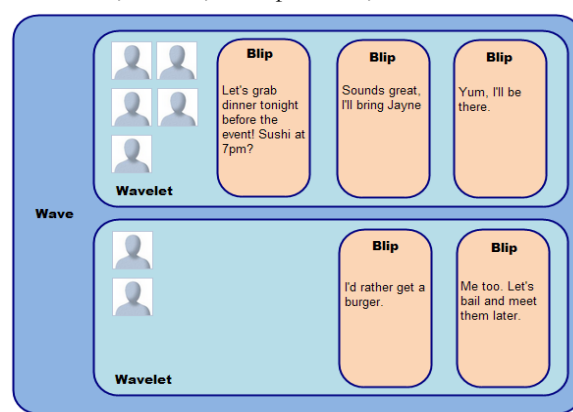

Fig. 1. Limbajul Google Wave. Sursa: http://completewaveguide.com/guide/Get_Started_with_Wave

De asemenea, am lecturat despre **strategiile de căutare** (Webb, 2010) specifice Google Wave, care facilitează utilizarea eficientă a acestuia, precum:

- About:[keyword] – care permite căutarea în cadrul valurilor a conținuturilor care integrează acel [keyword]
- Title:[keyword] – caută valurile care au [keyword] în cadrul titlurilor.
- Caption: [keyword] – caută valurile care au un atașament unde se întâlnește [keyword] în cadrul legendei.
- Has:attachement – caută valurile cu un atașament.
- Gadgeturl: [keyword] – caută valurile care conțin un gadget având [keyword] conținut în cadrul url-ului.
- Tag:[tag] – caută toate valurile care conțin respectivul tag.

INOVAȚII MARCA GOOGLE WAVE & CE ESTE ȘI CE NU ESTE GOOGLE WAVE?

În primul rând, s-a spus despre Google Wave că va îngropa sau în cel mai bun caz va revigora mai vechiul email, care după aproape 40 de ani de existență, are încă funcțiile de bază neschimbate. Cu toate acestea, lucrurile nu au stat precum au preconizat cei de la Google (a se vedea în acest sens și secțiunea aferentă concluziilor).

Astfel, cum Google Wave este o aplicație bazată pe web care reprezintă o nouă viziune vis-a-vis de

comunicarea electronică, principiile de funcționare sunt firește diferite. Așa cum am mai menționat anterior, un val este creat de către utilizatori (sau roboți), putând include de asemenea mai multe mesaje sau componente discrete, denumite blip-uri. Conținutul acestora poate fi compus din mesaj tipărit, atașamente, diverse widget-uri sau gadget-uri online. Până aici, aproape nimic nou, pentru că aceste facilități se regăsesc deja la diferite aplicații de mesagerie instantanee sau chat. Ce aduce însă Google Wave diferit ține de traseul valurilor (Price, 2009). Deși acestea apar și ele în Inbox-ul aplicației, în realitatea Google Wave acestea însă nu sunt trimise. În fapt, utilizatorii accesează valurile online, unde ele pot fi citite, editate, comentate sau unde li se poate adăuga orice alt conținut. Aceste conversații pot fi desfășurate în timp real sau în mod asincron, iar pentru a se putea urmări firul conversației chiar de către persoanele care au fost ulterior adăugate valurilor, Google Wave a introdus o funcție denumită Playback (aka history), prin care se poate vizualiza pas cu pas fiecare etapă de editare sau de revizuire a valurilor (blip-urilor), dar și alte acțiuni (de tip răspunsuri, comentarii etc.) prin care a trecut un val până a ajuns la starea sa actuală.

Astfel, chiar dacă Google Wave a integrat aceste facilități multiple, reprezentând astfel fără îndoială o

versiune mai modernă a email-ului (Rum, 2009), acesta nu a fost surclasat în preferințele utilizatorilor. Preluând de la email cele mai multe dintre funcțiile sale, care de altfel se dovedesc a fi și cele mai neproductive (Scobble, 2009a), Google Wave a reușit de fapt să nu atragă atenția cu mai multe funcții ce erau deja cunoscute în cadrul email-urilor (mai mult decât atât, aceste caracteristici erau cunoscute ca fiind printre cele mai neproductive!-Scobble, 2009), a aplicațiilor de tip mesagerie instantanee sau chat sau chiar în cadrul consoartelor sale de la compania Google precum Google Docs sau Spreadsheet.

Astfel, de exemplu, în cadrul lui Google Wave ești oarecum într-o transă generată de un stress continuu, mai ales dacă ești asaltat de mesaje desfășurate în timp real, venite concomitent din mai multe direcții/de la mai multe persoane. Este adevărat că există Playback, dar dacă am presupune că fiecare dintre acele valuri sunt extrem de importante și ar trebui să le acordăm atenție cu prioritate? Ar fi practic o situație similară cu cea a email-urilor unde acestea sunt afișate măcar în Inbox în partea de sus, de interes imediat (nefiind totuși la fel de stresant), lăsând utilizatorul să decidă către care mesaj se îndreaptă cu prioritate. Aceste aspecte care aglomerează utilizatorul pot fi vizualizate în figura numărul 2:

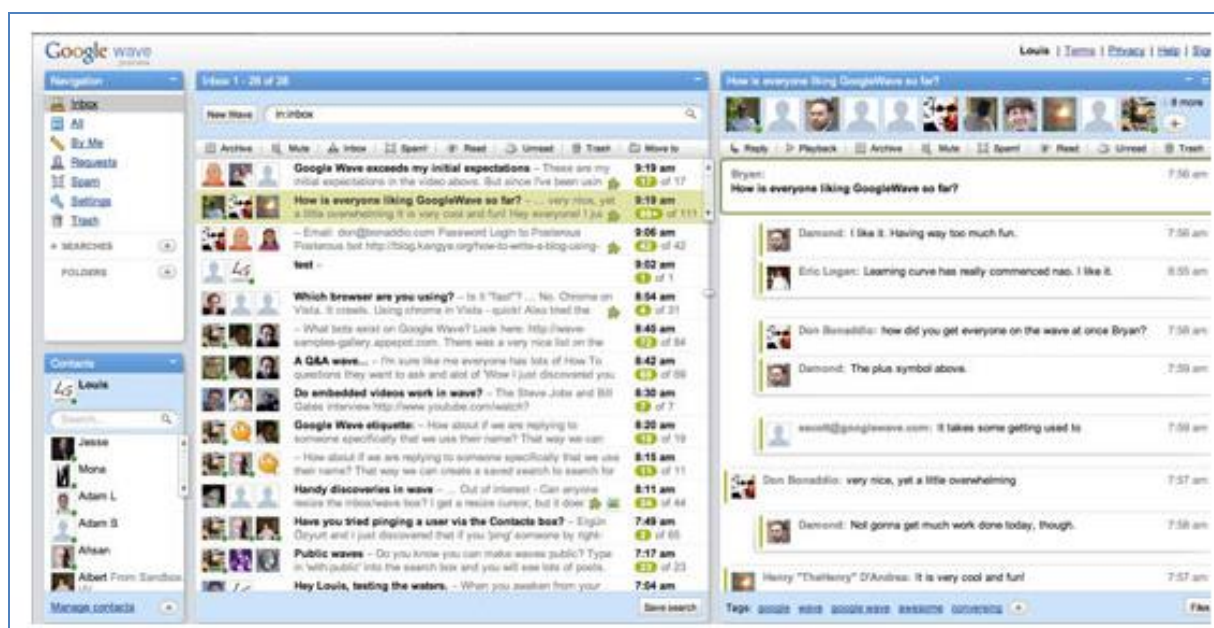

Fig. 2. Un Inbox tipic pentru Google Wave. Sursa: http://www.louisgray.com/graphics/gwave_fullb.jpg

În plus față de aceste caracteristici anterior menționate, ca și plusuri putem menționa faptul că Google Wave suportă tehnologia drag-and-drop, astfel încât diverse fișiere sau aplicații media de pe desktop pot fi integrate în cadrul valurilor. Astfel, diverse hărți, sondaje, poll-uri informale etc. pot fi integrate cu ușurință în cadrul valurilor.

Mai mult decât atât, prin intermediul facilităților de încapsulare integrate, Google Wave permite publicarea valurilor în cadrul diferitelor site-uri media, precum blogurile, păstrând de asemenea funcționalitățile complete ale unui val.

În al doilea rând, s-a spus despre Google Wave cum că va reprezenta un rival de temut pentru aplicația de microblogging Twitter. Chiar dacă în cadrul lui Twitter un rol important este reprezentat de către comunicarea tip chat între două sau mai multe persoane, Twitter este totuși mult mai mult decât atât, iar simplitatea și atracția care au făcut din Twitter un real succes pe piața aplicațiilor de tip social media nu poate fi egalată și întrecută cu prea multă ușurință. În acest sens, ca și exemplu se poate da faptul că mesajele din cadrul diferitelor valuri nu pot fi grupate în funcție de conținutul similar sau aflat în corespondență, ceea ce este un real

impediment pentru persoanele dornice să colaboreze eficient pe marginea unui subiect de interes comun.

Oricum ar fi, dincolo de facilitățile importante mai sus menționate, Google Wave are și numeroase limitări (unele menționate deja anterior), dintre care mai pot fi stipulate următoarele (Trapani și Pash, 2009):

- Nu permite organizarea contactelor în cadrul grupurilor;
- Nu este posibilă ștergerea unui mesaj privat din cadrul unui val;
- Nu pot fi combinate nici valurile, nici blip-urile;
- Nu pot fi inserate secțiuni din cadrul blip-urilor în alte valuri;
- Statusul unei persoane nu poate fi setat pe “invizibil” sau pe “departe”;
- Nu poate fi dezactivată funcția prin care să fie vizibil fiecare caracter pe măsură ce acesta este adăugat/tastat;
- Nu pot fi copiate gadget-uri;
- Google Wave nu poate fi accesat de pe dispozitivele mobile etc.

Deși mare parte dintre aceste minusuri au fost trecute pe lista de “în lucru” a celor de la Google, acestea nu au mai fost totuși realizate (a se vedea în acest sens și secțiunea de concluzii).

Mai mult decât atât, dacă ar fi să răspundem la întrebarea enunțată încă din titlul lucrării, după parcurgerea acestui material, răspunsul este deja întrezărit: *Nu, cu siguranță Google Wave nu este un instrument social de succes.* Deși înglobează o mulțime de caracteristici inovatoare, în mare parte acestea mai mult au bulversat utilizatorii decât să-i facă să îndrăgească aplicația și să devină adepții acesteia.

Cu toate acestea, nu trebuie nici să ometem sau să ignorăm complet faptul că Google Wave este o aplicație colaborativă destinată unor grupuri mai reduse de persoane permițându-le să interacționeze în vederea atingerii unui obiectiv comun. Astfel, un aspect important de reținut este și faptul că în cadrul lui Google Wave sunt incluse diferite modalități de comunicare: conversațiile pot fi private sau vizibile unui anumit număr de indivizi selectați. În plus aceste conversații așa cum am mai spus pot fi efectuate în timp real sau într-o abordare asincronă. Mai mult decât atât, comunicarea poate fi realizată beneficiind de interoperabilitatea cu alte aplicații social media, cum sunt de exemplu blogurile. Altfel spus, comunicarea se poate realiza, stoca sau partaja atât în diverse modalități, dar și între două sau mai multe persoane.

SCURTE CONCLUZII SAU BILANȚUL UNUI EȘEC

La data scrierii acestui material, începutul lui septembrie 2010, Google Wave aproape împlinește un an. În cadrul acestui singur an al existenței sale a trecut de la extaz la agonie. După o lansare extrem de mult mediatizată, care a și stârnit interesul scontat al utilizatorilor, s-a dovedit că aplicația a dezamăgit, nefiind suficient situată la înălțimea așteptărilor utilizatorilor (Jacobson, 2009). Așadar, la aproape un an de existență, bula de săpun din jurul lui Google Wave s-a volatilizat,

lăsând în urma ei niște dăre care trebuie analizate și de pe urma cărora cu toții trebuie să tragem învățămintele de rigoare.

Cred că nimeni nu poate contesta faptul că Google Wave încorporează niște facilități deosebite, aducând pe piață funcții inovatoare, dar care totuși cumulate nu au reușit să atragă de partea sa un număr de utilizatori suficient de onorant pentru talia companiei Google.

Acest fapt este relevat de însuși Lars Rasmussen, șeful echipei dezvoltatoare Google Wave, care a anunțat că Google Wave dispune de aproximativ un milion de utilizatori dedicați, cifră care nu este foarte mare pentru un produs al unei companii de talia lui Google. Mai mult decât atât, “fratele său mai mic”, Google Buzz, care a fost lansat după Google Wave cu circa jumătate de an și aproape fără a beneficia de o strategie de marketing, cumulează deja interesul a peste 200 milioane de utilizatori. Într-o încercare disperată de a atrage de partea Google Wave un număr mai mare de utilizatori, în mai 2010 s-a renunțat și la accesul pe bază de invitație. Nici această acțiune nu a avut însă prea mult ecou într-o piață unde utilizatorii etichetaseră deja Google Wave ca fiind neinteresantă, utilă (Galla, 2009) sau nu suficient de atrăgătoare sau de facilă pentru ei.

Pe de o parte este vina companiei care a cerut prea mult de la utilizatorii săi, solicitându-le să se familiarizeze cu limbajul său specific, dar pe de altă parte este și vina utilizatorilor, care au niște nevoi îndeplinite deja de diverse aplicații similare, precum email-ul, Twitter, aplicații de instant messenger sau chat și astfel nu au mai alocat din timpul lor învățării unei noi aplicații, care chiar dacă cumula multe dintre funcțiile aplicațiilor anterior menționate, totuși acoperea niște nevoi pe care nu le-au avut mulți dintre noi în perioada lansării Google Wave, de unde rezultă că Google Wave a fost lansat prematur pentru marea masă a utilizatorilor obișnuiți.

Luând în considerare aceste realități deloc onorante, în cadrul lunii august 2010, verdictul a fost dat pentru Google Wave într-o postare făcută pe propriul blog (<http://googleblog.blogspot.com/2010/08/update-on-google-wave.html>). Astfel, Google afirmă că “*nu plănuiește să continue dezvoltarea lui Wave ca o platformă de sine stătătoare*” deși codul acestuia va rămâne în continuare open source. Mai mult decât atât, Google Wave va mai fi disponibil până la sfârșitul lui 2010, nefiind făcute nici un fel de promisiuni pentru 2011, ceea ce nu le oferă mari speranțe nici acelor utilizatori care s-au familiarizat și au și îndrăgit aplicația.

Cu alte cuvinte, deși funcții ale lui Google Wave vor fi și pe mai departe folosite în alte aplicații, totuși trist dar adevărat, Google ține cont doar de rațiuni economice, lăsând în urma sa o aplicație care a și beneficiat de o lansare pripită, fără prea multe testări prealabile, dar căreia nici nu i s-au oferit prea multe șanse de reconsiderare și deci de reușită. Așadar, scurtă mărire și decădere pentru o aplicație marca Google.

BIBLIOGRAFIE

Galla, P. (2009). *Google Wave: It's innovative, but is it truly useful?* Disponibil la <http://www.computerworld.com/s/article/9139701/>

- [Google Wave. It's innovative but is it truly useful?taxonomyId=0&pageNumber=1](#), consultat în Iulie 20, 2010.
- Google Wave 15 features, Disponibil la <http://www.youtube.com/watch?v=xBzUUWZPaXc>.
- Google Web Toolkit. Disponibil la <http://code.google.com/webtoolkit/>.
- Jacobson, P. (2009). *The new communication Wave isn't what you think it is*. Disponibil la <http://pauljacobson.org/2009/10/09/the-new-communication-wave-isnt-what-you-think-it-is/>, consultat în Decembrie 20, 2009.
- Mocanu, B. (2009). *Cum ar arata mail-ul... dacă ar fi inventat astăzi*. Disponibil la <http://cultivatinro.wordpress.com/2009/10/10/cum-ar-arata-mail-ul/#more-869>, consultat în Iulie 20, 2010.
- Price, J. (2009). *Google Wave – The Future of Email?* Disponibil la <http://maketecheasier.com/google-wave-the-future-of-email/2009/10/02>, consultat în Decembrie 20, 2009.
- Rum, C. (2009). *Will Google Wave Shape the Future of Online Communication?* Disponibil la <http://www.webpronews.com/topnews/2009/11/03/will-google-wave-shape-the-future-of-online-communication>, consultat în Decembrie 20, 2009.
- Scoble, R. (2009). *Google Wave crashes on beach of overhype*. Disponibil la <http://scobleizer.com/2009/10/01/google-wave-crashes-on-beach-of-overhype/>, consultat în Mai 15, 2010.
- Scoble, R. (2009a). *Google Wave's unproductive email metaphors*. Disponibil la <http://scobleizer.com/2009/10/03/google-waves-unproductive-email-metaphors/>, consultat în Mai 15, 2010.
- Trapani, G. & Pash, A. (2009). *The Complete guide to Google Wave*. Disponibil la <http://completewaveguide.com/>, consultat în Mai 23, 2010.
- Webb, A. (2010). *Google Wave, The future of communications, or just another email tool? Google Wave*. Disponibil la www.webbmediagroup.com/WMG_TechTrend_Wave.pdf, consultat în Aprilie 22, 2010.

SECȚIUNEA 9. CERCETAREA PSIHOLOGICĂ ÎNTRE DINAMICA SOCIALĂ ȘI MODIFICĂRILE PARADIGMATICE

PROBLEME METODOLOGICE PRIVIND MĂSURAREA IMERSIUNII ÎN JOCURILE COMPUTERIZATE

Marius Drugaș, Universitatea din Oradea

ABSTRACT

Immersion in a computer game refers to the voluntary entrance in the virtual space of the game and its action, associated with the partial suspension of the field of consciousness. There are series of reasons which support the necessity of the empirical study of immersion, each with specific measurement issues for the everyday researcher. First, the mere knowledge of being observed might affect not only the pleasure of gaming, but also the in-game behavior, level of explicit violence and so on. A second issue is that the measurement of physiological correlates of the immersion in computerized games also diverts the player's attention from the game itself. Finally, the use of questionnaires is problematic because the player is not connected to the game anymore when he answers the questions. The study describes these three situations and offers some possible solutions, based on a short review of literature and on the personal experience of the author.

Keywords: measurement, immersion, computerized game

IMERSIUNEA ÎN JOCURILE COMPUTERIZATE - DELIMITĂRI CONCEPTUALE

În prezent, avansul informaticii și al suportului tehnic permit crearea unor jocuri computerizate extrem de realiste în ceea ce privește exprimarea grafică. În primele jocuri PC, apărute în anii 1980, acțiunea se desfășura pe un fundal grafic care în comparație cu cel de azi poate fi considerat rudimentar. Personajele, obiectele și efectele speciale de genul exploziilor sau loviturilor erau reprezentate de pătrățele sau grupaje de pătrățele.

Treptat, grafica a început să semene cu aceea din desenele animate, indiferent de tipul jocului, de la cursele de mașini la FPS (*First Person Shooter*) și RPG (*Role Playing Game*). Astăzi tendința este de a dezvolta jocuri cu o grafică asemănătoare filmelor, iar apariția unora cu grafică de desen animat este primită mai degrabă negativ. Jucătorii actuali, mai ales cei tineri, apreciază mai mult jocurile care creează o iluzie cât mai reușită a realității, deși acestea necesită resurse *hardware* mult mai ridicate.

Companiile producătoare de jocuri aduc ceva în plus, pe lângă grafica realistă. Cercetările realizate în propriile laboratoare au evidențiat în timp câteva aspecte care îi atrag în mod special pe jucători: interactivitatea, posibilitatea de a alege cursul acțiunii, provocările jocului și capacitatea de a le face față, scenariul bine încheiat, răsplata pentru îndeplinirea misiunilor ș.a.m.d. Toate acestea sunt reunite sub termenul intraductibil de *gameplay*, care este distinct de calitățile grafice sau audio ale jocului (Tavinor, 2009).

Gameplay-ul oferă jucătorilor posibilitatea de *imersiune* în joc, proces etapizat care presupune intrarea deliberată în lumea virtuală, implicarea în acțiunea jocului și modificarea stării de conștiință, manifestată prin pierderea noțiunii timpului și ignorarea mediului exterior, inclusiv a trebuințelor fiziologice (Drugăș, 2010). După Woyach (2004), imersiunea se referă la decizia jucătorului de a accepta ca reale evenimentele pe care jocul le prezintă ca ficțiune. Mediul fizic (scaun, tastatură, monitor etc.) este ignorat, persoana fiind plasată în mijlocul acțiunii.

Termenul "imersiune" este cel mai des utilizat atât de companiile producătoare de jocuri, cât și de autorii

articolelor de specialitate. O serie de termeni sunt însă utilizați adesea ca sinonime pentru a descrie fenomenul de suspendare a realității și iluzia participării jucătorului la acțiunea virtuală ca personaj: absorbție psihologică, prezență în joc, *flow*.

Brockmyer et al. (2009) diferențiază între aceste concepte, afirmând că imersiunea presupune implicarea în acțiunea virtuală, jucătorul fiind în continuare conștient de existența elementelor mediului fizic. Prezența în joc este definită ca intrare în spațiul virtual, starea normală de conștiință fiind menținută. Potrivit autorilor citați, această definiție include atât jocurile video în general, cât și mijloacele convenționale, cum sunt operele literare. Termenul *flow* este utilizat pentru a descrie sentimentul de plăcere care apare când este atins echilibrul dintre provocările jocului și abilitățile jucătorului. În fine, absorbția psihologică se referă la implicarea completă în joc, împreună cu alterarea stării de conștiință.

După părerea noastră, termenii descriși anterior reprezintă mai degrabă etape ale unui proces denumit generic "imersiune" de producătorii de jocuri. Acest proces debutează cu decizia de implicare în acțiunea jocului (prezența în joc), plăcerea de a juca (*flow*) și modificarea stării de conștiință (absorbția psihologică).

Pace (2008) divide conceptul de imersiune în două categorii: narativă (legată de acțiune sau *gameplay*) și situativă (numită și teleprezență, legată de sentimentul de contopire cu lumea virtuală). Pentru a descrie cele două categorii, Pace utilizează conceptul de *flow*, caracterizat prin existența unor scopuri clare în joc, de echilibrul dintre provocările jocului și capacitatea de a le face față, de sentimentul controlului asupra lumii virtuale, de pierderea noțiunii timpului și de experiența autotelică. Așadar, pentru Pace *flow* este considerat mai degrabă o operaționalizare a imersiunii. Același autor oferă o listă empirică a factorilor care "dispar" din câmpul conștiinței în timpul imersiunii: elemente ale mediului înconjurător, interacțiunile cu alte persoane, grijile mărunte, trebuințele fiziologice.

Tipuri de jocuri care favorizează imersiunea

O trăsătură comună a jocurilor computerizate care induc imersiunea este capacitatea lor de a conduce

jucătorul spre îndeplinirea unor scopuri prestabilite, la fel ca eroul unui film sau a unei opere literare. În mod ideal, atingerea acestor scopuri și recompensa asociată îl fac pe jucător să trăiască sentimentul că evenimentele petrecute au fost influențate de capacitățile sale (Drugaș, 2010).

Este evident așadar că anumite categorii de jocuri favorizează apariția imersiunii mai mult decât altele (pentru o trecere detaliată în revistă, vezi Tarasov, 2007). Descrierea tuturor genurilor de joc și a combinațiilor dintre acestea ar face probabil obiectul unui tratat de specialitate. Ne vom rezuma doar la descrierea pe scurt a două categorii foarte largi, moderne, cu numeroși jucători de toate vârstele.

În jocurile cu rol personajul inițial neantrenat are la dispoziție o lume virtuală imensă pentru a o explora conform propriilor dorințe. Pe măsură ce personajul acumulează experiență (îndeplinind misiuni), punctele strânse pot fi schimbate cu abilități sau cu îmbunătățirea unor abilități existente. În RPG-urile moderne jucătorul poate să aleagă dintr-o gamă largă de decizii, inclusiv de natură etică, iar adesea alegerile au consecințe asupra desfășurării jocului. Imersiunea este în general asigurată de un echilibru foarte bun între grafică și partea narativă [traducerea “joc cu rol” este nefericită, termenul folosit inclusiv de vorbitorii de limba română este *Role Playing Games* sau RPG].

A doua categorie este reprezentată de jocurile tip *First Person Shooter*, în care scopul jucătorului este în general să împuște “tot ce mișcă”. Imersiunea este asigurată de starea de tensiune constantă. Ambele tipuri de jocuri descrise pot îmbina și elemente de strategie.

O categorie aparte este reprezentată de jocurile online, care adesea iau forma RPG-urilor (MMORPG - *Massively Multiplayer Online Role Playing Game*). Sunt extrem de răspândite și sunt populate cu sute de mii de jucători conectați în orice moment. În prezent, cel mai faimos joc de acest tip este *World of Warcraft*, cu peste șase milioane de jucători din întreaga lume. Imersiunea în astfel de jocuri explicată adesea prin posibilitățile de contact social; de exemplu, Greitemeyer și Osswald (2010) arătau într-o serie de patru experimente că jocurile video care necesită din partea participanților practicarea comportamentelor prosociale duc la transferul acestora în viața reală. Spre deosebire de alte jocuri, în MMO jucătorii pot să schimbe informații și pot să colaboreze în timp real pentru a avansa în joc (Ducheneaut, Moore și Nickell, 2007).

NECESITATEA STUDIULUI EMPIRIC AL IMERSIUNII. PROBLEME METODOLOGICE ASOCIATE

Într-un articol care avea ca scop delimitarea conceptuală a termenului de imersiune, identificăm o serie de motive care susțin necesitatea studiului empiric al acesteia (Drugaș, 2010). Fiecare dintre acestea aduce cu sine dificultăți metodologice de identificare și măsurare a fenomenului imersiunii, pe care le vom trece în revistă pe scurt (nu ne vom referi deocamdată la limitele sau avantajele diverselor tehnici de măsurare, ci doar la problemele asociate motivelor de studiu empiric al imersiunii).

Un prim motiv este dat de faptul că tot mai mulți tineri și adulți aleg jocul computerizat / video pentru a-și

petrece timpul liber. De exemplu, Anderson și Dill (2000) arătau că o treime dintre respondenți se jucau între trei și patru ore pe săptămână, iar 10% dintre ei mai mult de opt ore pe săptămână.

Numărul de ore jucate săptămânal nu este însă neapărat un indicator eficient al imersiunii, cât al dependenței de jocurile video. Aceasta din urmă se referă la utilizarea excesivă sau compulsivă a jocurilor video, în așa fel încât această activitate interferează cu viața socială (Griffiths și Wood, 2000). Deși deocamdată nu este inclusă în *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (DSM), efectele dependenței de jocuri video sunt similare cu ale altor dependențe descrise: ignorarea vieții sociale, timp îndelungat acordat activității respective, pierderea sau acumularea rapidă în greutate, tulburări ale ritmului de somn-veghe, evitarea întrebărilor legate de dependență etc.

În acest sens, Seah și Cairns (2008) sugerau în urma unui studiu bazat pe aplicarea de chestionare că profunzimea imersiunii este strâns relaționată cu percepția jucătorilor asupra gradului de implicare pe care îl solicită jocul. Dependența ar fi așadar o formă extremă a imersiunii. Problema pe care o ridicăm este în ce măsură tehnicile de gen *self-report* permit diferențierea dintre imersiune și dependență în sensul definit de autorii citați, câtă vreme în general itemii care vizează dependența au adesea o conotație negativă și pot provoca apariția răspunsurilor dezirabile.

Apoi, este evident că imersiunea este un fenomen cu o desfășurare temporală mult diferită de cea a dependenței. Imersiunea este un fenomen pasager, care poate să apară după doar câteva secvențe de joc sau după minute bune, dar se încheie odată cu ieșirea din joc sau în cazul în care apar stimuli externi suficient de puternici pentru a extrage jucătorul din lumea virtuală. În schimb, dependența este un proces cu o desfășurare temporală mult mai amplă, prin urmare numărul de ore jucate într-un interval de timp ar fi în primul rând un indicator al dependenței. Acceptând însă concluziile lui Seah și Cairns (2008), conform cărora dependența presupune și imersiune, am putea utiliza acest indicator, cu condiția să putem delimita ce se întâmplă în timpul activității de joc.

În legătură cu acest aspect se pune problema eșantionării jocurilor utilizate în cercetare. Deși imersiunea este studiată recent în relație cu jocurile moderne (*GTA San Andreas*, *Doom 3*, *World of Warcraft*, *Gothic 3* etc.) nu este mai puțin adevărat că unul dintre cele mai imersive jocuri create vreodată este banalul Tetris. Pornind de aici, rămâne de investigat dacă există un tip de imersiune sau mai multe, cu alte cuvinte dacă imersiunea depinde de caracteristicile jocului utilizat.

Al doilea motiv, complementar primului, se referă la nivelul foarte ridicat al realismului jocurilor computerizate actuale. Din acest punct de vedere, probabil că atenția cercetătorului ar trebui să se îndrepte asupra experienței imediate a jocului și a corelatelor acesteia. De exemplu, este posibilă monitorizarea unor parametri fiziologici în timpul jocului, investigarea unor funcții cognitive înainte și după joc, manipulând variabile precum aspectul grafic, nivelul violenței explicite etc. Problemele care se pun sunt (1) în ce măsură atașarea unui aparat de măsurare a unor indicatori fiziologici interferează cu apariția imersiunii și (2) cum se poate asigura cercetătorul că eventualele diferențe înregistrate

între pretest și posttest la nivelul funcțiilor cognitive evaluate se datorează imersiunii și nu practicării jocului.

Al treilea motiv este că puține teorii motivaționale au fost aplicate cu succes pentru a identifica valoarea motivatoare a jocurilor computerizate (Ryan, Rigby și Przybylski, 2006) și chiar mai puține au încercat să explice imersiunea. Teoria autodeterminării (Ryan și Deci, 2000) pare să ofere soluții în acest sens, prin descrierea trebuințelor fundamentale de competență, autonomie și afiliere, care permit cel puțin o analiză diferențiată a jocurilor video. Investigarea celor trei tipuri de trebuințe s-ar realiza însă tot prin intermediul chestionarelor sau altor tehnici tip *self-report*. Cercetătorul ar trebui așadar să găsească modalități prin care să depășească limitele acestor metode.

În fine, un motiv în plus este experiența personală de jucător și trăirea fenomenului de imersiune, împreună cu convingerea că un psiholog jucător ar putea să aibă o perspectivă diferită de cea a unui cercetător obișnuit. Situația este însă cu două tășuri. Experiența subiectivă ar putea să ajute la o mai bună înțelegere a fenomenului, la alegerea unor operaționalizări mai eficiente a variabilelor. Pe de altă parte, aceeași experiență subiectivă poate fi o imensă sursă de biasare (ignorarea unor variabile care ar fi trebuit studiate, modalități mai diverse de operaționalizare etc.)

Pe lângă problemele metodologice generale asociate motivelor studiului empiric al imersiunii în jocurile video, ni se pare utilă prezentarea câtorva limite și avantaje ale unor metode des utilizate în investigarea imersiunii.

AVANTAJE ȘI LIMITE ALE METODELOR DE INVESTIGARE A IMERSIUNII

Imersiunea a fost investigată atât prin tehnici observaționale, cât și experimentale. Vom detalia în cele ce urmează câteva avantaje și dezavantaje ale acestora.

Avantaje și dezavantaje ale tehnicilor observaționale

După părerea noastră, principalul avantaj al acestora este că nu interferează cu apariția naturală a imersiunii, în condițiile în care observatorul sau observatorii sunt ignorați sau ascunși. Cluburile de jocuri oferă adesea situații ușor de valorificat pentru observatorul ignorat, chiar și în condițiile în care acesta notează pe loc în grila de observație informațiile culese. Din păcate, cluburile de jocuri nu sunt spații ideale pentru culegerea datelor, deoarece variabile precum interacțiunile verbale dintre jucători, externe jocului, aprecierile privitorilor, dorința de a impresiona etc. pot să frâneze sau să anuleze apariția imersiunii.

O altă soluție este observarea prin intermediul unor dispozitive de înregistrare vizuală a datelor (gen camere video). Se poate înregistra comportamentul jucătorului atât în mediul extern, cât și în lumea virtuală (fie prin două instrumente, fie prin poziționarea eficientă a unui singur). Datele culese pot fi analizate mai târziu de mai mulți cercetători, chiar dacă aceștia nu se află în același laborator sau nici măcar în același oraș sau țară. Este posibil însă ca utilizarea unor dispozitive de înregistrare să interfereze cu apariția imersiunii, deoarece culegerea datelor prin această metodă va avea loc de obicei în laborator. Ca urmare, este posibil ca jucătorii să-și

modifice în mod conștient comportamentul în joc sau în afara acestuia (reacții controlate, nivel de violență mai scăzut sau dimpotrivă mai ridicat etc.) În plus, laboratorul aduce un alt dezavantaj, anume că mediul fizic este mult diferit de cel de acasă (de la luminositate la tipul tastaturii), care ar putea din nou să interfereze cu apariția imersiunii. Pornind de aici, rămâne de evaluat raportul dintre importanța mediului fizic și cel al jocului în apariția imersiunii sau cu alte cuvinte cât de dependentă de context este imersiunea.

O situație aparte, mai puțin utilizată în cercetările privind imersiunea, o reprezintă aceea în care observatorul participă împreună cu jucătorii la un joc gen *Massively Multiplayer Online* (MMO). Această strategie îi permite cercetătorului să culegă date în timp real cu privire la comportamentul *in-game*, motivele alegerii aceluia comportament (funcția *chat* a jocului), timpul petrecut online etc. Pericolul este reprezentat de posibilitatea apariției imersiunii chiar la cercetătorul care investighează fenomenul și de aici necesitatea existenței unui observator suplimentar.

Autoobservarea va avea probabil cel mai slab randament ca modalitate de investigare a imersiunii, de vreme ce împiedică evident apariția și menținerea acesteia.

Printre limitele generale ale tehnicilor observaționale mai adăugăm timpul îndelungat de evaluare, problemele ridicate de asigurarea spațiului de joc, existența comportamentelor repetitive sau riscul ridicat de apariție a efectului Hawthorne (pentru o descriere detaliată a acestuia, vezi Johns, 1998).

Avantaje și dezavantaje ale tehnicilor experimentale

Investigarea experimentală a imersiunii face de obicei apel la design-urile intragrup, în care în faza inițială sunt măsurate variabile care țin de imersiune (factori facilitatori, plăcerea de a juca, tipuri de comportament *in-game*, implicarea în joc etc.), apoi urmează jocul propriu-zis (cu manipularea tipului de joc, a duratei, a nivelului de violență permis etc.) și în fine remăsurarea variabilelor inițiale.

Dintre limitele unui astfel de demers, două ni se par foarte importante. În primul rând, un astfel de demers nu evaluează imersiunea, prin urmare nu se pot extrage concluzii cu privire la factorii care o influențează. În schimb, ceea ce constituie un avantaj al acestor tehnici, pot fi identificate modificări ale variabilelor investigate, datorate *practicării jocului* și nu neapărat imersiunii. Acesta este cazul studiilor care pun în evidență efectele pozitive sau negative ale jocurilor computerizate (pe plan comportamental, emoțional sau cognitiv).

În al doilea rând, o limită importantă a demersurilor experimentale se referă la faptul că adesea investigarea variabilelor se realizează în pretest și posttest cu ajutorul chestionarelor sau a altor tehnici de tip *self-report*. Minulescu (1996) enumera câteva probleme ale utilizării chestionarelor: "vizibilitatea" itemilor, gradul de schimbare vs. constanță a comportamentului măsurat, specificitatea mare a răspunsurilor, de unde și dificultățile în gruparea lor în categorii bine definite de trăsături, determinarea unor criterii externe adecvate prin care să se calculeze empiric gradul de validare. Toate aceste probleme se regăsesc și în cazul investigării imersiunii prin intermediul chestionarelor.

O situație specială este cea a chestionarelor special construite pentru investigarea imersiunii (Brockmeyer et al., 2009; Jennett et al., 2008). De exemplu, chestionarul dezvoltat de Jennett et al. (2008) are 31 de itemi repartizați pe 6 subscale care evaluează atenția în joc ("În ce măsură ai simțit că ești foarte concentrat la joc?"), disocierea temporală ("Ai pierdut noțiunea timpului?"), transpunerea ("În ce măsură sentimentul de a face parte din lumea virtuală a fost mai puternic decât sentimentul de a face parte din lumea reală?"), nivelul provocării în joc ("Crezi că misiunile au fost prea dificile?"), implicarea emoțională ("Ți-a părut rău dacă reușești sau nu să termini misiunea?") și plăcerea de a juca ("Ți-au plăcut misiunile jocului?").

Avantajele unor astfel de chestionare sunt că nu depind de experiența imediată a jocului (poate fi considerată însă și o limită), că permit accesul la un număr mare de participanți, din diverse locații, și că prelucrarea statistică este mai facilă.

Deși autorii citați laudă proprietățile psihometrice ale chestionarelor propuse, ei recunosc în același timp că investigarea imersiunii prin intermediul acestei metode este la început și că este nevoie de rafinări ulterioare ale instrumentelor. În plus, în ciuda unor modalități de validare empirică foarte ingenioase, validitatea unor astfel de instrumente este în continuare discutabilă, iar adaptarea pe populație românească se află în fază incipientă. Mai mult, traducerea itemilor din literatura americană sunt greoaie (vezi *gameplay* sau *video game player*) și apar dificultăți de eșantionare, fiind adesea nevoie de accesibilizarea itemilor.

Modalități indirecte de evaluare a imersiunii

Cercetările fiind doar la început în acest sens, vom descrie doar un singur studiu care a încercat validarea unui instrument de evaluare a imersiunii prin astfel de metode indirecte. Jennett et al. (2008) porneau de la ideea că dacă un jucător este implicat profund în joc / trăiește experiența de imersiune, atunci atenția sa este îndreptată spre spațiul fizic relaționat cu jocul (monitorul și tastatura). Ca urmare, dacă jucătorul este silit să-și comute atenția spre o sarcină complet diferită, imersiunea va fi suspendată. Profunzimea imersiunii poate fi evaluată indirect prin timpul necesar realizării sarcinii care a întrerupt imersiunea, acesta fiind cu atât mai îndelungat cu cât imersiunea a fost mai profundă. Experimentul realizat de autorii citați a susținut ipoteza enunțată. Jocul a fost întrerupt cu o sarcină de reconfigurare spațială a unei figuri tip puzzle. La sfârșitul jocului, participanții au completat chestionarul dezvoltat de autori, obținând scoruri ridicate aceia care au avut timp mai mari în rezolvarea sarcinii.

În al doilea experiment, s-a pornit de la ipoteza că în starea de activare pe care o presupune imersiunea numărul sacadelor oculare va fi mai mare decât în non-imersiune. S-a utilizat un dispozitiv de înregistrare, datele susținând din nou ipoteza enunțată (persoanele cu scoruri ridicate la imersiune aveau un număr semnificativ mai mare de sacade oculare).

Bineînțeles, pot fi aduse critici demersului în ambele experimente. Dincolo de acestea, constatăm însă ingeniozitatea măsurării indirecte a imersiunii și concluzionăm că probabil astfel de soluții reprezintă următorul pas în studiile dedicate acestui fenomen.

CONCLUZII

Măsurarea unor fenomene precum imersiunea este una dintre provocările adresate psihologiei și neuro-științelor la începutul mileniului al treilea. Dezvoltarea spectaculoasă a suportului *hardware* permite în acest moment crearea unor jocuri care cel puțin sub aspectul grafic înlesnesc apariția imersiunii.

Dincolo de caracteristicile vizuale, factorii care favorizează imersiunea au rămas mai puțin investigați în literatura de specialitate de circulație internațională (Drugăș, 2010). În plus, în ultimii ani se constată o descreștere a interesului pentru tema jocurilor video în sine, dar în schimb intensificarea preocupărilor pentru efectele acestora (agresivitate, probleme de sănătate etc.) Foarte puține studii care se concentrează asupra acestor efecte eșuează în a înțelege cu adevărat fenomenul jocului în sine. De aceea, nu este de mirare că adesea concluziile accentuează fie consecințele pozitive, fie cele negative ale jocurilor, dar foarte rar acceptă și nuanțele de gri.

Pe lângă slaba reprezentare a temei imersiunii în literatura de psihologie, constatăm și ambiguitățile terminologice asociate acesteia. Încercările variate de delimitare a imersiunii de concepte similare (*flow*, absorbție cognitivă, prezență în joc etc.) și utilizarea acestora în cercetare a dus pe de o parte la diluarea sensului original, iar pe de altă parte la apariția unor încercări diverse de măsurare a acesteia.

Studiul nostru a enumerat o serie de avantaje și dezavantaje ale unor metode des utilizate pentru investigarea imersiunii. Concluzia pe care o susținem este aceea că probabil cea mai eficientă strategie va fi aceea care combină tehnici diverse și mai ales care apelează la măsurători indirecte ale imersiunii.

BIBLIOGRAFIE

- Anderson, C. & Dill, K. (2000). Video games and aggressive thoughts, feelings, and behavior in the laboratory and in life. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78 (4), pp. 772-790.
- Brockmeyer, J., Fox, C., Curtiss, K., McBroom, E., Burkhart, K. & Pidruzny, J. (2009). The development of the Game Engagement Questionnaire: A measure of engagement in video game-playing. *Journal of Experimental Social Psychology*, 43, pp. 489-496.
- Drugăș, M. (2010). Imersiunea în jocurile computerizate. *Revista de Psihologie școlară*, 3 (5), pp. 13-24.
- Ducheneaut, N., Moore, R. & Nickell, E. (2007). Virtual third places: A case study of sociability in Massively Multiplayer Games. *Computer Supported Cooperative Work*, 16 (1-2), pp. 129-166.
- Greitmeyer, T. & Osswald, S. (2010). Effects of prosocial video games on prosocial behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 98 (2), pp. 211-222.
- Griffiths, M. & Wood, R. (2000). Risk factors in adolescence: The case of gambling, videogame playing, and the Internet. *Journal of Gambling Studies*, 16 (2-3), pp. 199-225.
- Jennett, C., Cocs, A., Cairns, P., Dhoparee, S., Epps, A., Tijs, T. & Walton, A. (2008). Measuring and defining the experience of immersion in games. *Journal of Human-Computer Studies*, 66, pp. 641-661.

- Johns, G. (1998). *Comportament organizațional. Înțelegerea și conducerea oamenilor în procesul muncii*. Editura Economică, București.
- Minulescu, M. (1996). *Chestionarele de personalitate în evaluarea psihologică*. Garell Publishing House, București.
- Pace, S. (2008). Immersion, flow and the experiences of game players. In E. Leigh & R. Luechtefeld (Eds.) *SimTecT 208 Conference Proceedings* (pp. 419-424) Simulation Industry Association of Australia, Lindfield, NSW.
- Ryan, R. & Deci, E. (2000). Self-Determination Theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55 (1), pp. 68-78.
- Ryan, R., Rigby, S. & Przybylski, A. (2006). The motivational pull of video games: A Self-Determination Theory approach. *Motivation and Emotion*, 30, pp. 347-363.
- Seah, M. & Cairns, P. (2008). From immersion to addiction in videogames. *Proceedings of the 22nd British Computer Society Conference on Human-Computer Interaction*, 1, (pp. 55-63) British Computer Society, Swinton, UK.
- Tarasov, A. (2007). *Psihologia jocurilor video*. Editura Lumen, Iași.
- Tavinor, G. (2009). *The Art of Videogames*, John Wiley and Sons, West Sussex, UK. Disponibil la http://books.google.com/books?id=LM3hnwGb8xUC&dq=Gameplay&hl=ro&source=gbs_navlinks_s, consultat în 15 iunie 2010.
- Woyach, S. (2004). Immersion through video games. *Illumin. A Review of Engineering in Everyday Life*, 5 (4). Disponibil la <http://illumin.us.edu/article.print.php?articleID=103> consultat în 20 februarie 2010.

INTELIGENȚA EMOȚIONALĂ ȘI ROLUL EI ÎN ATINGEREA PERFORMANȚEI.

STUDIU DE CAZ: SC TAKATA- PETRI SRL

Ștefan Dulău, Universitatea din Oradea

ABSTRACT

The traditional management style, where emotion management was not a priority for managers, has been replaced by another style of management where the employees, suppliers and customers needs and desires are important to managers. The emotional intelligence is used to build powerful organizations in the information age. Today, more than ever, the leader must be able to facilitate the changes, to evaluate the opportunities and to create them, to be flexible according to the challenges, to manage the conflicts in an intelligent manner, to be a source of inspiration to its employees, to be able to direct their emotions and impulses in a positive way and last but not least, to identify issues that need to be improved and to provide immediate feedback, the criticism being always constructive. Therefore, the modern manager is a leader who in addition to his/hers management literacy must present also emotional skills. The present study aims to present the emotionally intelligent leaders' role within the organizations, focusing on the Takata- Petri SRL company, in order to outline ways for developing the emotional intelligence, which might represent real solutions for Takata- Petri SRL company.

Keywords: emotional intelligence, management style, leader, emotional intelligent leader

NOI PROVOCĂRI ÎN MANAGEMENTUL ORGANIZAȚIILOR

Datorită creșterii competitivității, organizațiile trebuie să fie mult mai flexibile, agile și orientate către client pentru a avea succes. Toate aceste schimbări din mediu determină ca managementul resurselor umane să înceapă să aibă un rol strategic în organizație. Prin urmare managementul resurselor umane trebuie să fie vadă organizația ca pe un întreg și să influențeze deciziile și politicile care sunt stabilite la nivel de organizație.

Trecerea la societatea informațională determină organizațiile să redefinească raporturile lor cu angajații deoarece capitalul uman devine o sursă de avantaj față de competitori. Resursa umană poate fi folosită ca sursă de avantaj competitiv deoarece capitalul uman nu poate fi copiat de alte organizații. Capitalul uman rezultă din combinarea cunoștințelor, deprinderilor, experienței, motivării angajaților și din modul în care ei fac munca. Obținerea, dezvoltarea și păstrarea acestui capital constituie unul dintre principalele obiective ale oricărei organizații, care se realizează prin funcțiunea managementului resurselor umane.

Un aspect care nu trebuie neglijat este profilul liderului al acestor timpuri. Liderul zilelor noastre trebuie să fie capabil să faciliteze schimbările, să considere orice obstacol mai mult o oportunitate decât o amenințare, să profite de oportunități sau de ce nu să și le creeze, să fie flexibil la provocări, să gestioneze inteligent conflictele, să fie o sursă de inspirație pentru subordonații săi, să canalizeze emoțiile și impulsurile acestora într-o direcție pozitivă și nu în ultimul rând să identifice aspectele care trebuie îmbunătățite și să le perfecționeze, dar și ofere feedback imediat, criticile lui fiind întotdeauna constructive. Prin urmare liderul prezentului este un lider care, pe lângă cunoștințele în domeniul managementului, trebuie să dețină și competențe emoționale.

ROLUL INTELIGENȚEI EMOȚIONALE ÎN ORGANIZAȚII

Suportul și motivarea continuă din partea organizației sunt factori determinanți în dezvoltarea competențelor emoționale ale angajaților. Procesul de dezvoltare presupune schimbări la nivelul modelelor de viață, al atitudinilor și obiceiurilor, al mentalităților.

Stilul de management tradițional, în care managementul emoțiilor nu a reprezentat o prioritate pentru manageri, a fost înlocuit de stilul de management în cadrul căruia nevoile, dorințele angajaților, ale furnizorilor și ale clienților sunt importante pentru manageri. Inteligența emoțională este folosită pentru a construi organizații puternice într-o eră a informației.

Potrivit unui studiu efectuat de Universitatea Harvard în 500 de companii care și-a propus să identifice abilitățile ce asigură maximul de competență și eficiență profesională, singurul parametru care s-a dovedit a fi definitoriu pentru succesul profesional a fost coeficientul de inteligență emoțională, persoanele cu rezultate excepționale având în medie un coeficient al inteligenței emoționale cu 85% mai ridicat decât media. Mai mult decât atât, studiile efectuate de Hay Group și psihologul Richard Boyatzis au indicat că partenerii de business cu coeficientul de inteligență emoțională ridicat au adus profituri cu 139% mai mari decât cei cu coeficientul mediu de inteligență emoțională, în timp ce programatorii cu nivel ridicat de inteligență emoțională reușesc să își termine proiectele de trei ori mai repede decât ceilalți (Goleman, McKee și Boyatzis, 2007).

INTELIGENȚA EMOȚIONALĂ VERSUS INTELIGENȚA COGNITIVĂ

Inteligența emoțională nu se suprapune deloc cu inteligența cognitivă și că fiecare dintre acestea au rol important atât în viața noastră personală, cât și în cea profesională cu întrebarea "De ce inteligența emoțională

este la fel de importantă sau poate mai importantă decât inteligența cognitivă?"

Cercetările au arătat că succesul la locul de muncă sau în viață depinde 80% de inteligența emoțională și doar 20% de intelect. În cazul liderilor, inteligența emoțională contribuie cu până la 90% la succes. Acest lucru nu

înseamnă că rolul IQ-ului trebuie neglijat. IQ-ul continuă să fie important, dar nu cel mai important. În tabelul următor se află o sinteză a rezultatelor celor mai recente cercetări și o comparație între IQ și EQ (Goleman, McKee și Boyatzis, 2007).

Tabel 1. Intelectul și inteligența emoțională

Intelectul - IQ (Capul)	Inteligența emoțională - EQ (Inima)
<ul style="list-style-type: none"> - ne ajută să rezolvăm probleme; - ne ajută să facem socoteli; - ne ajută să procesăm informații; - ne ajută să reușim la școală; - se bazează pe logică; - în decursul vieții IQ-ul este relativ constant. 	<ul style="list-style-type: none"> - ne ajută să luăm decizii - ne ajută să ne înțelegem mai bine cu alți oameni și să construim relații puternice care durează; - ne ajută să ne schimbăm; - ne ajută să învățăm din experiență; - ne ajută să spunem cuvintele potrivite la momentul potrivit; - ne ajută să fim creativi; - ne ajută să ne înțelegem pe noi înșine și să ne motivăm; - ne ajută să reușim la locul de muncă și în viață.
Dezavantajele intelectului	Avantajele inimii
<ol style="list-style-type: none"> 1. funcționează bine doar când suntem calmi; 2. funcționează încet sau, în orice caz, mai încet decât inteligența emoțională; din această cauză nu ne putem baza pe IQ atunci când ne aflăm în situații critice sau când trebuie să luăm rapid decizii; 3. este un predictor slab al succesului nostru în viață; 4. rămâne la fel toată viața. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. funcționează bine în orice situație; 2. funcționează repede, sau în orice caz mai repede decât IQ-ul; din această cauză ne putem baza pe EQ când ne aflăm în situații critice sau când trebuie să luăm rapid decizii; 3. este un predictor puternic al succesului nostru în viață; 4. poate crește dramatic.

ROLUL LIDERILOR INTELENȚEI EMOTIIONAL ÎN ORGANIZAȚII. STUDIU DE CAZ LA SC TAKATA- PETRI SRL

Compania își desfășoară activitatea în domeniul automotive, ea producând air-baguri, centuri, volane, sisteme pentru siguranța copiilor, materiale pentru interiorul mașinilor. Compania realizează produse pentru AUDI, BMW, GM, Chrysler, Fuji Heavy Industries, Honda, Hyundai, Mazda, Mitsubishi Motors, Nissan, Toyota, Daimler. Principiul care stă la baza funcționării companiei este să realizeze produse inovative și servicii de calitate superioară pentru a obține satisfacție totală din partea clientului. Din 2002, această companie activează și în România având sedii în Arad și Sibiu.

METODOLOGIA DE CERCETARE

Studiul de față își propune să prezinte rolul liderilor inteligenți emoțional în organizații, cu scopul de a evidenția posibilități de dezvoltarea a inteligenței emoționale, posibilități care să reprezinte soluții reale pentru Takata- Petri SRL. Pentru atingerea acestui scop s-au avut în vedere următoarele *obiective*:

1. analiza stilului de management,
2. aprecierea nivelului de inteligență emoțională existent la Takata- Petri SRL.

Metoda de cercetare folosită a fost *ancheta pe bază de chestionar*. Argumentele ce justifică alegerea acestei pe bază de chestionar sunt:

1. posibilitatea de explicare a obiectivelor cercetării și a modului de completare a chestionarului,
2. se asigură anonimatul

3. accesibilitatea subiectului de a răspunde la chestionar atunci când programul îi permite și în ritm propriu.

Instrumentul de cercetare folosit a fost *chestionarul*. S-au folosit două tipuri de chestionare: cel adresat subiecților cu funcții manageriale care cuprinde 25 de întrebări și cel adresat subiecților cu funcții de execuție, alcătuit din 16 întrebări. Chestionarul a fost distribuit unui număr de 50 de subiecți dintre care 5 cu funcții manageriale și 45 cu funcții de execuție. Chestionarul a fost gândit pe două secțiuni. Prima secțiune reprezintă *evaluarea stilului de management*, iar a doua reprezintă *evaluarea inteligenței emoționale a liderilor*.

Rezultatele obținute pe baza acestui eșantion trebuie înțelese ca având un rol ce contextualizează și nu generalizează, ele reflectând însă aspecte ce merită a fi cunoscute de către toți actorii Takata- Petri SRL.

REZULTATE OBȚINUTE

Realizarea studiului de caz în cadrul companiei SC Takata- Petri SRL a confirmat că succesul sau eșecul unei organizații depinde în foarte mare măsură de inteligența emoțională a liderului și a grupului de oameni pe care acesta îl conduce. Obiectivele stabilite cu privire la analiza stilului de management și aprecierea nivelului de inteligență emoțională existent la Takata- Petri SRL au fost atinse.

În urma analizei **primei secțiuni a chestionarului – evaluarea stilului de management** - concluzia la care s-a ajuns este că stilul de management practicat de managerii companiei Takata- Petri este unul participativ, democratic. Argumentele aduse în sprijinul acestei afirmații sunt:

- În primul rând, *managerii* companiei Takata- Petri *clarifică sarcinile* pe care subalternii trebuie să le îndeplinească. Acest lucru este confirmat și de subalternii care au completat chestionarul. Faptul că angajații știu ce sarcini trebuie să îndeplinească îi ajută să se dezvolte, să progreseze și nu în ultimul rând să își îndeplinească mult mai ușor obiectivele, coordonându-și activitățile mult mai bine. *Managerii* chestionați *stabilesc obiective specifice postului fiecărui angajat* împreună cu acesta în mare și foarte mare măsură.

- *Delegarea* în cadrul companiei Takata- Petri ocupă un *loc important*. Acest lucru demonstrează faptul că *managerii* chestionați au încredere în angajații lor, conștientizează importanța delegării și nu în ultimul rând au încredere în propriile forțe și capacități.

- Un aspect pozitiv pe care l-am aflat în urma interpretării rezultatelor este că în cadrul companiei Takata- Petri se pune *accent pe informarea angajatului* cu privire la rezultatele profesionale și aceștia sunt ajutați să și le îmbunătățească. Măsurile care sunt luate în acest scop sunt: participarea la team-buildinguri, la traininguri de specialitate și de limbi străine și oferirea de consiliere.

- *Managerii* companiei Takata-Petri *abordează deschis* un conflict, știu cum să îl gestioneze, știu cum să își canalizeze emoțiile într-o direcție pozitivă. Acest aspect este susținut și de subalterni.

- Un alt aspect pe care l-am identificat prin interpretarea rezultatelor la secțiunea: "*Evaluarea stilului de management*" face referire la *climatul de muncă* din cadrul companiei analizate care este *caracterizat* de un *grad ridicat de respect și atenție* față de angajați. Angajații au posibilitatea de a se dezvolta în cadrul organizației, rolul fiecărui angajat fiind respectat.

- Un ultim aspect identificat în urma interpretării datelor la această primă secțiune este *implicarea managerilor pentru ca departamentele* pe care le conduc să se *remarce prin rezultate deosebite*. Acest aspect este susținut și de către angajații chestionați. Totodată am identificat că *managerii* chestionați *știu să cultive abilitățile subalternilor* și că manifestă un interes real pentru cei care îi ajută.

Interpretarea rezultatelor la această secțiune a scos însă la iveală și câteva *aspecte negative*, astfel:

Ca o *primă contradicție* constatată în urma interpretării rezultatelor este că aproape jumătate dintre angajații chestionați susțin că *managerul ia decizii prompte* în legătură cu munca lor în foarte mare măsură, pe când în cazul managerilor nu găsim această variantă de răspuns. Ideea ce se desprinde de aici este că, fie angajații și-au supraevaluat managerii, fie autoevaluarea managerilor nu este corectă.

O *altă discrepanță* între răspunsurile managerilor și cele ale angajaților care a reieșit în urma interpretării datelor face referire la *feedbackul* pe care îl oferă managerii angajaților, doar 81% dintre subalterni susțin că managerul le oferă un feedback corect și obiectiv în mare măsură, respectiv în foarte mare măsură. Un feedback corect și obiectiv îi ajută angajați să cunoască ce au făcut bine și ce nu au făcut bine și cum pot să nu mai repete aceleași greșeli în viitor.

În ceea ce privește *participarea angajaților la luarea deciziilor* există o altă discrepanță între răspunsurile date de manageri și angajați deoarece majoritatea angajaților susțin că părerilor lor sunt luate în considerare în mare

măsură, pe când managerii susțin că iau în considerare părerile angajaților în foarte mare măsură.

Ca o remarcă a acestei secțiuni, putem spune că stilul de conducere al liderilor de la Takata- Petri este definit de două cuvinte cheie "Sangen Shugi". Ce semnificație are acest stil? Stilul de conducere "Sangen Shugi" presupune prezența liderului la locul acțiunii, adică în mijlocul angajaților, și luarea deciziilor în urma cercetării în detaliu a informațiilor.

Însăși politica companiei Takata- Petri recunoaște importanța inteligenței emoționale în leadership prin promovarea unor principii cum ar fi "Dezvoltă-ți echipa și pe tine însuși", "Fii un model pentru ceilalți", "Deleagă", "Asumă-ți responsabilitatea", "Munca în echipă dă cele mai bune rezultate" și "Conduce în funcție de situație".

Prin intermediul acestor principii liderilor le este sugerat cât de important este ca fiecare să își cunoască părțile bune și părțile rele, cât de important este să investească fiecare în dezvoltarea personală, să existe un comportament asertiv, angajații să fie tratați cu respect, să existe o comunicare eficientă, delegare de sarcini subalternilor, învățarea din greșeli, asumarea de responsabilități pentru performanțele scăzute ale echipei, încurajarea subalternilor să își exprime în mod liber opiniile, oferirea de feedback obiectiv, sprijinirea și încurajarea echipei în luarea deciziilor și rezolvarea problemelor.

În urma interpretării datelor de la **secțiunea a doua - evaluarea inteligenței emoționale** - concluziile obținute sunt: 89% arată că *managerul* lor este un *om de încredere*, restul de 11% neconsiderând acest lucru. Angajații chestionați susțin că *managerul* lor este *sensibil la sentimentele tuturor celor din jur* ceea ce ne determină să afirmăm că gradul de empatie dintre angajați și manageri este ridicat, 88% dintre angajați susținând că *managerul îi încurajează să se focalizeze asupra a ceea ce este pozitiv* într-o mare măsură.

Un alt aspect identificat în urma interpretării rezultatelor este că *managerii* își *exprimă dorințele și nevoile*. Acest lucru este susținut și de către angajați în mare parte, doar 4% dintre angajați susțin că managerul lor își exprimă dorințele și nevoile în mică măsură. Exprimarea dorințelor și a nevoilor de către manageri demonstrează că sunt oameni sinceri și deschiși în fața angajaților. Faptul că 95% dintre angajați susțin că *managerul* lor este o *persoană care își conștientizează emoțiile* scoate în evidență o autoevaluare corectă a managerilor și că managerul știe cum să gestioneze emoțiile în diferite situații.

Alte caracteristici identificate la managerii de la Takata-Petri

- *Managerii* Takata-Petri *oferă feedback imediat*, idee susținută de 96% dintre angajați. Aceasta relevă că organizația Takata- Petri acordă importanță dezvoltării angajaților prin oferirea de feedback imediat.

- *Autocunoașterea* este o *caracteristică a managerilor* analizați. Aceștia știu cum sentimentele le afectează performanța și în același timp cum să își gestioneze sentimentele pentru ca acestea să nu le influențeze negativ performanța. Ei susțin că își cunosc părțile bune și părțile rele. Prin urmare, aceștia știu cum să își îmbunătățească părțile mai puțin bune și să și le dezvolte în continuare pe cele forte.

- *Înțelegerea climatului de la locul de muncă* îi ajută pe manageri în luarea măsurilor de îmbunătățire mult mai ușor. Acest

lucru reprezintă un aspect pozitiv deoarece promovează un climat emoțional pozitiv și se pun la dispoziția celorlalți atunci când este nevoie.

- *Păstrarea calmului în situații stresante, abordarea oricărei probleme ca pe o oportunitate, optimismul, schimbările fiind percepute întotdeauna ca având consecințe bune.*

Provocările sunt văzute de majoritate managerilor ca oportunități de a învăța ceva nou, managerii de la Takata-Petri dovedind ca sunt persoane flexibile, deschise la schimbări, comportamentul lor fiind unul pro-activ în raport cu schimbarea.

Interpretarea rezultatelor arată că *managerii* chestionați sunt persoane care recunosc situațiile generatoare de emoții puternice. Acest lucru reprezintă un aspect pozitiv deoarece recunoașterea de către manageri a situațiilor care le generează emoții puternice îi ajută să adopte un comportament în concordanță cu situația în care se află. Faptul ca *managerii* au o *păreră bună despre ei*, confirmă că aceștia au încredere în propria persoană și, mai ales, își pot asuma proiecte cu risc ridicat.

Referitor la stabilirea de obiective îndrăznețe și la cât de bine citesc emoțiile celor din jur din limbajul nonverbal, rezultatele arată: 80% dintre *manageri* au o încredere în sine mare prin faptul că își asumă obiective îndrăznețe, au un comportament pro-activ, pe când restul de 20% au o încredere în sine mai scăzută, comportamentul lor fiind reactiv. În ceea ce privește cât de bine citesc emoțiile celor din jur din limbajul nonverbal 80% dintre managerii susțin că citesc emoțiile celor din jur din limbajul nonverbal în foarte mare măsură, restul de 20% susțin că emoțiile celor din jur din limbajul nonverbal în mare măsură.

Putem afirma că în cazul managerilor participanți la studiu aceștia pun accent pe relațiile cu cei din jurul lor și sunt interesați de a dezvolta relații informale cu angajații.

CONCLUZII CU PRIVIREA LA ROLUL INTELIGENȚEI EMOȚIONALE ȘI A LIDERILOR INTELIGENT EMOȚIONAL ÎN ATINGEREA PERFORMANȚEI ÎN ORGANIZAȚII

Prezentul studiu arată că în cadrul companiei Takata-Petri regăsim elemente ce caracterizează o organizație inteligentă din punct de vedere emoțional condusă de lideri inteligenți emoțional care sunt susținuți puternic de o politică care include principii la baza cărora stau componentele inteligenței emoționale.

Astăzi, organizațiile trebuie să fie flexibile, agile pentru a face față ritmului accelerat al schimbării, să aibă un comportament pro-activ în raport cu mediul extern, să fie organizații inteligente. Organizația care pe lângă aceste lucruri promovează și învățarea continuă prin integrarea managementului performanței, a managementului competențelor și nu în ultimul rând a managementului cunoașterii este o organizație inteligentă din punct de vedere emoțional.

O organizație nu poate fi inteligentă din punct de vedere emoțional dacă nu are un lider dotat cu inteligență emoțională, lider care la rândul lui să promoveze inteligența emoțională și să participe la dezvoltarea angajaților săi din acest punct de vedere. Ceea ce este important de observat în cazul companiei Takata- Petri este faptul că există lideri inteligenți emoțional, aceștia dețin competențe emoționale, sunt flexibili și au încredere în sine deoarece ei sunt cei care adoptă decizii radicale în situații radicale.

Compania Takata- Petri știe că un lider inteligent emoțional creează organizații capabile de performanțe, ei știind cum să ajute oamenii să se descopere și în același timp să descopere organizația.

BIBLIOGRAFE

Goleman, D., McKee, A. & Boyatzis, R. (2007). *Inteligența emoțională în leadership*. Editura Curtea Veche, București.

SECȚIUNEA 10. CONSILIERUL ȘI PSIHOTERAPEUTUL, AVOCAȚI AI JUSTIȚIEI SOCIALE

EVALUAREA, RECUPERAREA, CONSERVAREA ȘI CREȘTEREA PERFORMANȚEI UMANE A LIDERULUI CARISMATIC. DECONDIȚIONAREA TRANSPERSONALĂ ÎN STĂRI DE CONȘTIINȚĂ MODIFICATE

Aliodor Manolea

ABSTRACT

The leader is the person with the highest potential of influence and authority, who has the highest preference inside an organization or community of interest. The leader's managerial, psychological, moral and other types of abilities and qualities ensure the guidance of the concerned collectivity towards performance, integration and stability, towards the accomplishment of some objectives, aspirations and individual and collective desires. The recognition of his power depends on some requirements, principles and specific features. One of these is the leader's personal charisma. Under some specific psycho-energetic conditions it is possible to perform, with remarkable results, the evaluation, recovery, preservation and enhancement of the leader's charismatic abilities as a resultant of his human performance improvement.

Keywords: political, power, authority, carisma, psycho-energetic, human performance

LIDERUL CARISMATIC

Prin lider se înțelege, de regulă, subiectul cu potențialul de influență și autoritate cel mai ridicat și, implicit, cu gradul de preferință și dezirabilitate cel mai înalt din cadrul organizației/comunității de interese. Spre el tind sau cu el se identifică sau se asociază cei mai mulți membri ai colectivității în cauză, pentru că abilitățile și calitățile sale manageriale, psihologice, morale asigură conducerea acestora spre performanță, integrare și stabilitate. Recunoașterea puterii sale, de către cei pe care îi conduce, depinde de unele cerințe, trăsături și principii.

Cercetările efectuate în domeniile politologiei, sociologiei politice, psihosociologiei etc. au pus în evidență o serie de trăsături ale comportamentului liderului, în măsură să facă din acesta o personalitate, care să se implice plenar și eficient în procesul dobândirii și exercitării puterii. Între acestea menționăm:

- vocația puterii (a conducătorului);
- competență;
- autoritatea carismatică;
- prestigiu;
- inteligență;
- instrucția.

Max Weber (1992) consideră că liderul autentic este cel carismatic, capabil să mențină masele sub puterea "fascinației" exercitate.

Liderul, în activitatea sa orientată spre obținerea și exercitarea puterii, este influențat de carisma sa. **Carisma** este o caracteristică ce îi determină viața și destinul.

Carisma unui lider constă în:

- prestigiul personal aureolat de credința într-un ideal;
- intuiție (percepția directă și spontană a elementelor concrete ale realității politice);
- inspirație;
- imaginație;
- capacitate de persuasiune;
- instinct de dominare;
- capacitate de adecvare a prezenței scenice.

Carisma, după Gh. Teodorescu (2000), există, ca idee de grație, har, cu aspect providențial, între cele mai importante elemente de structură ale personalității liderului, alături de: competență - înțeasă ca pregătire solidă într-un domeniu de activitate; șarm (farmec) personal - varianta materială a carismei: aspect fizic, timbru vocal, stil de vorbire, vestimentație; capacitatea de garantare a existenței celor guvernați, reprezentând axa responsabilității; ideile și programul pe care le promovează, reprezentând axa ideologică; capacitatea de reprezentare și identificare cu interesele colectivității pe care o reprezintă și o conduce, reprezentând axa psihologică; comportamentul moral, reprezentând relația de continuitate între ținută, atitudinile și ideile pe care le promovează.

Una dintre cerințele activității liderului este cunoașterea de sine. Autocunoașterea îl determină pe liderul politic, implicat în procesul cuceririi și exercitării puterii, să-și formeze o imagine corectă asupra personalității sale (cunoașterea trăsăturilor acestora, a propriilor capacități și limite etc.), care să-l determine să adopte un comportament adecvat realizării obiectivelor propuse/încredinate. Respectarea acestui principiu conduce la punerea în valoare a potențialului managerial, moral și psihofizic al liderului, la dozarea corespunzătoare a eforturilor depuse pentru depășirea anumitor limite și vulnerabilități, deschide calea autoperfecționării, determină consolidarea autorității și legitimității puterii sale.

Așa-numitul talent al liderilor, de obicei considerat ca fiind moștenit genetic, un dar de la natură, nu poate fi în totalitate nici IQ-ul, nici cunoștințele și nici abilitățile tehnice. Pe lângă acestea este vorba de altceva, ceva dincolo de cifre abstracte și concepte, este cea trăsătură a liderilor ca pe un fel de capacitate de a înțelege corect, de a interpreta și folosi statusurile și rolurile lor și ale altora, precum și interacțiunile și reacțiile din jurul lor, capacitatea liderilor de a înțelege "lumea" și de a înțelege comportamentul uman.

Liderii de succes nu trebuie să aibă doar un coeficient de inteligență (IQ) ridicat, ci și un coeficient ridicat de inteligență emoțională (EQ), care presupune

autocunoaștere emoțională (conștientizarea și stăpânirea propriilor emoții).

Daniel Goleman (2007), ca și Freud (1980) și alți oameni de știință, explică succesul unei persoane ca lider printr-o variabilă importantă: inteligența emoțională. Inteligența emoțională reprezintă capacitatea de a alege în mod conștient gândurile, emoțiile și acțiunile care ne permit să obținem rezultate optime în relația cu noi înșine și cu ceilalți. Inteligența emoțională (EQ) definește un set de abilități ce sunt diferite, dar complementare, abilităților logice și cognitive măsurate de coeficientul de inteligență (IQ). Spre deosebire de acestea din urmă, abilitățile din EQ:

- pot fi învățate și dezvoltate întreaga viață;
- reprezintă un sistem integrat, ce poate fi regăsit la nivel individual, de grup și de organizație;
- au efect imediat de optimizare a comunicării, cooperării și eficienței la toate aceste niveluri.

Conform lui Anthony Giddens (2001), utilizarea adecvată de către lider a limbajului emoțional are un mare efect de motivare asupra celor pe care îi conduce, ca urmare a mai bunei înțelegeri a concepțiilor și atitudinilor lor. Inteligența emoțională (Goleman, 2008) sau interpersonală (Gardner, 2006) nu este ereditară, moștenită, ci se cultivă prin educație.

Dintre cele cinci componente ale inteligenței emoționale (Goleman, 2008):

- autoconștientizarea;
- autocontrolul;
- motivația;
- empatia;
- abilitatea socială,

numai una este în mod clar legată de “emoții”: autocontrolul. Celelalte patru, chiar dacă sunt plasate în aceeași parte a creierului, în sistemul limbic, nu au nimic în comun cu propriile emoții.

Fiecare lider are caracteristici de personalitate disfuncționale care îi pot submina succesul. Evaluarea care măsoară factorii de risc comportamental ce pot frâna performanța și poate limita potențialul de carieră este Inventarul Hogan de Dezvoltare (2003).

“Dacă nu ești mulțumit de realitate, modelează o alta. Dacă nu poți, modelează-te pe tine”.

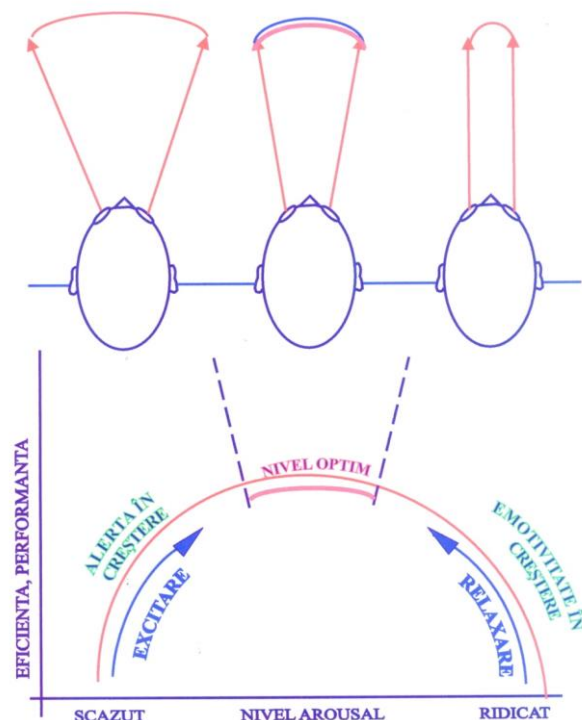
Este necesar să se analizeze cu atenție și să se afle care sunt punctele slabe, unde este vulnerabil, și care sunt punctele forte care pot pune liderul într-o lumină favorabilă. Numai dacă se vor înlătura punctele slabe și îi vom dezvolta punctele forte vom izbuti să creăm condițiile pentru lider, pentru ca acesta să își construiască o realitate mai aproape de aspirațiile sale. Astfel se realizează schimbarea, transformarea. Iar schimbarea vine întotdeauna din interior. Ca să se schimbe lumea exterioară, soluția este aceea de a face schimbarea în tine însuși.

CONDIȚIONARE-DECONDIȚIONARE ÎN STĂRI DE CONȘTIINȚĂ MODIFICATĂ

Ființa umană, indiferent ce rol joacă în societate, este supusă condiționărilor, înregistrărilor disfuncționale

engramatice de tip emoțional. Ele se implementează la nivel inconștient în condiții specifice unei stări modificate a conștiinței și conțin potențialitățile informaționale și energetice ale cauzei generatoare. Factori inițiali declanșatori însoțesc trăirea emoțională cauzală, condițională. În timpul vieții, chiar în condițiile unei stări diurne, obișnuite a conștiinței, sub efectul factorilor inițiali declanșatori, se reactivează stările cognitive disfuncționale manifestate în momentul implementării condiționării.

Condiționarea, în spiritul acestei prezentări, este un algoritm (program, soft) existențial, implementat printr-un mecanism specific la nivel profund în interiorul ființei umane: nivelul inconștientului. Potențarea acestei fenomenologii se realizează inconștient, fără aportul minții raționale, ori de câte ori sunt prezenți doi sau mai mulți factori inițiali declanșatori.

RELAȚIONAREA AROUSAL-CÂMP AL CONȘTIINȚEI

Fig. 1. Relaționarea arousal-câmp al conștiinței

Procesul de decondiționare transpersonală în stare de conștiință modificată, de revenire la starea de normalitate, este ansamblul de activități, fenomene, stări și interrelaționări care au ca finalitate diminuarea și, în final, anihilarea potențialului condițional inițial negativ, cu întreaga fenomenologie de manifestare spirituală, psihică și psihosomatică. În urma acestui demers se obține o sănătate durabilă și un puternic echilibru structural și funcțional.

Decondiționarea transpersonală în stare de conștiință modificată este o aplicare modernă psihoenergetică a unor cunoașteri ancestrale prin care se obține sănătate, echilibru psihic, destresare, elevare spirituală (Manolea și Manolea, 2004).

Dacă am putea face un inventar al tuturor emoțiilor dureroase, al frustrărilor, spaimelor, angoaselor, temerilor, furiilor și mâniilor, al tuturor neputințelor noastre, al condiționărilor de tot felul, rezultatul ar fi unul extraordinar. Am primi răspuns la unele reacții comportamentale, emoționale și chiar existențiale. Astfel, poate am realiza faptul că, în prezent, suntem într-o stare de sănătate fizică, psihică și spirituală determinată de toate condiționările acumulate încă din timpul concepției, din stadiul prenatal, din momentul nașterii, din copilărie, adolescență, tinerețe, până în momentul “acum”. Și, dacă nu le uităm pe cele moștenite de la înaintași sau pe cele asumate pe alte planuri existențiale, tabloul este aproape complet. O existență poate fi apreciată ca desfășurându-se la întreaga ei potențialitate - ca stare de sănătate fizică și psihică bună, ca integrare socială și elevare spirituală - numai în absența mecanismelor funcționale ale condiționărilor interioare și exterioare, condiționări ce limitează drastic libertatea de manifestare a fiecăruia dintre noi.

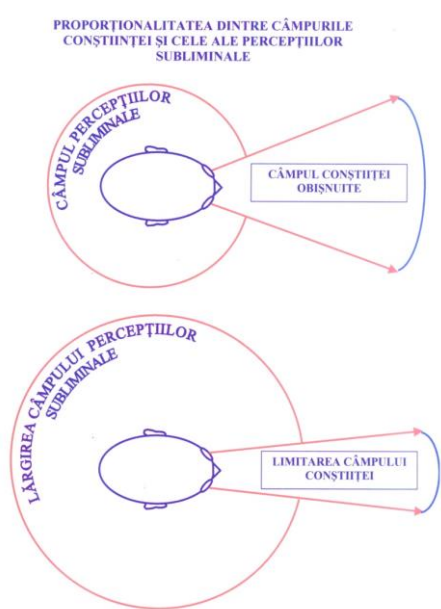

Fig. 2. Proportionalitatea dintre câmpul conștiinței și câmpul percepțiilor subliminale

Algoritmul (programul) condițional existențial, implementat la nivel profund în interiorul ființei, acționează invariabil. În timpul vieții, de fiecare dată când conștiința diurnă este într-o stare modificată sub efectul unei stări psihice deosebit de intense, a unei “emoții dureroase” (Hubbard, 2002), stările negative manifestate pe corpul fizic se reactivează. Inconștientul va acționa specific pentru îndeplinirea programului negativ. Și cum el are la dispoziție toate mecanismele de comandă și execuție în corpul fizic, face în așa fel încât starea de funcționalitate și structuralitate a unui sau a unor organe sau sisteme de organe să se modifice spectaculos pentru a ajunge la deznodământul fatal, negativ, anticipat. Condiționarea, fiind o înregistrare de tip emoțional realizată, în condiții specifice, la nivel inconștient, conține întreaga încărcătură psihosomatică informațională și energetică potențială a cauzei generatoare.

În anumite circumstanțe declanșatoare, softul, programul, algoritmul înregistrat și care este în stand-by o mare parte a timpului, se declanșează. În acel moment, memoriile interioare sunt activate pentru a reproduce

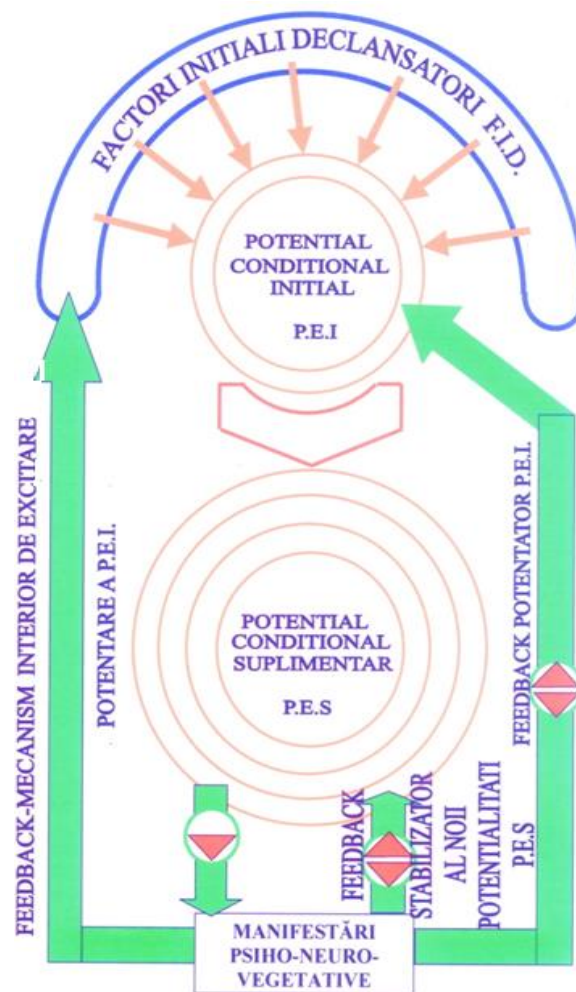

Fig. 3. Procesul de potențare condițională

starea inițială. Această manifestare psihică și psihosomatică este cu atât mai exactă și mai intensă cu cât participă mai mulți factori inițiali declanșatori. Acești factori sunt cei care însoțesc trăirea emoțională cauzală. Sunt percepții senzoriale care trec bariera interpretării raționale și se înregistrează direct în inconștient. Ele sunt date de analizatorii vizual, auditiv, olfactiv, gustativ, tactil și kinestezic.

Neputința, spaima, frica, nehotărârea, aspectația neplăcută caracterizează o stare de arousal ridicat. Activitatea fiziologică intensă ce caracterizează acest nivel de arousal este perceput în mod neplăcut. Atunci când starea emoțională ajunge la cote foarte înalte, toate simțurile sunt exacerbate. Acum are loc o limitare a câmpului conștiinței și lărgirea câmpului percepțiilor subliminale. În acest moment se implementează, la nivel inconștient - pentru că bariera subconștientului este ridicată - condiționările disfuncționale.

În momentul în care conștiința diurnă, sub efectul unei stări psihice bazale (emoția internă) este într-o stare modificată, condiționarea relațională stabilește alte repere de reactivare. Mecanismul de reactivare condițională se desfășoară la nivel inconștient prin manifestarea psiho-

neurovegetativă a stărilor inițiale determinate de emoția declanșatoare. Iar acest din urmă fenomen are loc chiar dacă efectul asupra ființei umane este unul distructiv.

O existență poate fi apreciată ca desfășurându-se la întreaga ei potențialitate numai în absența mecanismelor funcționale ale condiționărilor interioare și exterioare. Acest deziderat se obține acționându-se specific, în stări de conștiință modificată, folosind tehnica pe care am denumit-o **decon condiționare transpersonală în stări de conștiință modificată** prin care se obține anihilarea potențialului condițional inițial de manifestare (PEI). O primă etapă constă în întreruperea căilor de feedback potențator al PEI și al PES (potențialului condițional suplimentar) și a mecanismului interior de excitare. În următoarea etapă se anihilează întreg PEI (potențialul condițional inițial de manifestare).

CONCLUZII

Demersul specific psihoenergetic folosind stările de conștiință modificată poate viza menținerea echilibrului structural al liderului carismatic (în plan corporal-biologic și psihic-conștient) atât în perspectiva internă a raportului reciproc al subsistemelor în conformitate cu sinteza ansamblului, a conformității stărilor sistemului în raport cu normele generale ale speciei (ale vârstei, ale sexului) cât și în perspectiva externă, a echilibrului adaptativ dintre individ și mediul său ambiant concret.

Am conceput și am experimentat cu succes deosebit un program eficient care ajută pe cei interesați în obținerea și menținerea unui echilibru biopsihic optim. În cadrul acestui program, ființa umană este abordată în totalitatea structurilor sale. Metodele și tehnicile cu care se lucrează se adresează atât structurii fizice cât și structurilor psihice și subtile. Scopul urmărit este ca, prin tehnici și metode adecvate, să se obțină activarea potențelor proprii ale solicitanților, cu următoarele consecințe imediate:

- ameliorarea stării de sănătate;
- eliminarea stărilor emoționale persistente, a angoaselor și limitărilor impuse sau autoimpuse, a consecințelor stresului în general;
- întărirea capacității de a produce și de a tolera tensiuni suficient de mari, de a le reduce într-o formă cel puțin satisfăcătoare;
- îmbunătățirea capacității de a organiza un plan de viață care să permită satisfacerea periodică și armonioasă a majorității nevoilor și progresul către scopurile cele mai îndepărtate;
- mărirea capacității de adaptare a propriilor aspirații la grup;
- îmbunătățirea capacității de a-și adapta conduita la diferite modalități de relaționare;
- întărirea capacității de identificare atât cu forțele conservatoare, cât și cu cele creatoare ale societății.

Principiile de lucru se explică din punct de vedere al analogiilor formale. Prin organizarea particulară a materiei organice, ființa umană induce o energetică biopsihică specifică cu o importantă componentă electrochimică și electromagnetică aflată în strânsă legătură cu energia universală din care face parte și din care nu poate fi izolată. Aplicabilitatea practică este evidențiată de reflectarea principiului cunoașterii esențiale manifestate prin principiul feedback-ului. Ca urmare, acționându-se specific la nivelul realității spațio-temporale se obține un răspuns consonant, o acțiune rezultată din realitatea psiho-informațională și energetică care permite sistemului asupra căruia se acționează să manifeste transformarea (Manolea și Manolea, 2004).

BIBLIOGRAFIE

- Freud, S. (1980). *Introducere în psihanaliză, Prelegeri de psihanaliză, Psihopatologia vieții cotidiene*. Editura Didactică și Pedagogică, București.
- Gardner, H. (2006). *Inteligențe multiple. Noi orizonturi*. Editura Sigma, București.
- Giddens, A. (2001). *Sociologie*. Editura Bic All, București.
- Goleman, D. (2007). *Inteligența emoțională în leadership*. Editura Curtea Veche, București.
- Goleman, D. (2008). *Inteligența emoțională*, ed. a 3-a. Editura Curtea Veche, București.
- Hogan, J. & Holland, B. (2003). Using theory to evaluate personality and job-performance relations: a socio-analytic perspective. *Journal of Applied Psychology*, 88 (1), pp. 100-112.
- Hubbard, L. R. (2002). *Dianetics*. Bridge Publications, Inc., Los Angeles, USA.
- Manolea, D.-E. & Manolea, A. (2004). Anticipation in the Context of Altered States of Consciousness. In D. M. Dubois (Ed.) *International Journal of Computing Anticipatory Systems*, vol. 16 (pp. 232-245) CHAOS, Liège, Belgium.
- Teodorescu, Gh. (2000). *Putere, autoritate și comunicare politică*. Editura Nemira, București.
- Weber, M. (1992). *Politica-o vocație și o profesie*. Editura Anima, București.

ABSOLVENȚII CRIZEI – NOI PROVOCĂRI PE PIAȚA FORȚEI DE MUNCĂ

Ioana Suciu, Universitatea Babeș-Bolyai Cluj Napoca

ABSTRACT

This paper work is a study which presents the actual situation of labor force with its multiple challenges that are being offered to young college graduates in a certain economic situation. This research approach has three different parts. The first part consists of a labor force analysis for the period before September 2008 and after September 2008 (before and after the trigger of the economic crisis in Romania). Through document analysis will be presented the advantages and disadvantages the high education graduates and no labor experience youngsters had or have when employed. The second part consists of an investigation which wants to determine the degree of success – failure in labor force integration of two generation of Babeș-Bolyai University graduates (2007, 2009 – bachelor level). The last part of this study presents the strategies identified by the advisers, human resources consultants and employees through whom college graduates can successfully access a job right after finishing college.

Keywords: crisis's graduates, labor force, economic crisis, integration, access a job

Autorul dorește să mulțumească pentru suportul financiar din programul co-finanțat de PROGRAMUL OPERAȚIONAL SECTORIAL PENTRU DEZVOLTAREA RESURSELOR UMANE 2007 – 2013, Contract POSDRU 6/1.5/S/4 – “STUDII DOCTORALE, FACTOR MAJOR DE DEZVOLTARE AL CERCETĂRIILOR SOCIO-ECONOMICE ȘI UMANISTE”.

PIAȚA FORȚEI DE MUNCĂ

România traversează astăzi o perioadă de ample și profunde schimbări de ordin economic și social. Efectele negative majore ale crizei economice sunt arhicunoscute: creșterea masivă a șomajului și diminuarea accentuată a veniturilor sub incidența măsurilor politice impuse și diminuarea puterii de cumpărare.

În acest context se impune, ca obiectiv prioritar, evitarea deteriorării stocului de capital uman prin focalizarea tuturor energiilor în vederea dezvoltării umane durabile.

În perioada de criză, menținerea unei piețe a muncii întemeiată pe principiile și regulile de joc ale economiei de piață este, prin excelență, un proces multidimensional: instituțional, legislativ, educativ/formativ economic, socio-cultural, cu puternice accente derivând din opțiuni politice.

Piața muncii este o piață deosebită, al cărei obiect de tranzacție este elementul muncă, un bun care întrunește un ansamblu de caracteristici biopsihosociale, demografice, educativ - profesionale și comportamentale care îl diferențiază de oricare alt bun care intră în sfera relațiilor de schimb pe celelalte piețe. În economiile moderne, indivizii își vând forța de muncă posesorilor de capital în cadrul pieței muncii. Prin urmare, *pieța muncii reprezintă locul de întâlnire și confruntare dintre cererea de muncă* (deținătorii de capital în calitate de cumpărători) și oferta de muncă (exprimată prin posesorii forței de muncă în calitate de vânzători ai unor servicii specifice).

Cererea de muncă de pe piață *reprezintă nevoia reală de muncă salariată care se formează într-o economie*. Cererea depinde de ritmul de creștere economică, de dinamica productivității muncii, de structura producției și activităților economice, de formele de ocupare și modalitatea de ocupare a locurilor de muncă.

Este necesar să se facă distincția dintre nevoia de muncă (adică *necesarul virtual al volumului total de muncă*) și

cererea de muncă (adică *necesarul real al volumului total de muncă, condiționat de efectivitatea locurilor de muncă*).

Cererea de muncă vine din partea companiilor care angajează, pe bază de contract de angajare, lucrători specializați în diferite domenii de activitate, la un anumit preț al muncii, un anumit salariu. Cererea de pe piața muncii reprezintă suma cererilor individuale.

Oferta de muncă constă în munca pe care o pot depune membrii societății în condiții salariale. Ea este dată de resursele de muncă existente pe piață.

Resursele de muncă ale unei țări reprezintă totalitatea populației în vârstă de muncă și aptă de muncă. Limitele vârstei de muncă sunt determinate de la o țară la alta prin legislație. Resursele de muncă se compun din: populația ocupată, inclusiv cea cuprinsă în gospodăria casnică și persoanele în vârstă de muncă, dar care sunt în școli, în penitenciare etc.

Resursele de muncă ale unei țări depind de o serie de factori demografici cum ar fi: natalitatea, mortalitatea, durata medie a vieții, condiții de trai etc.

Populația în vârstă de muncă cuprinde totalitatea persoanelor aflate în limitele legale de vârstă, indiferent dacă participă sau nu la vreo activitate.

Populația aptă de muncă cuprinde toate persoanele având vârsta legală de muncă și care pot să participe la muncă. Nu cuprinde persoanele invalide.

Oferta de muncă se exprimă prin numărul celor apti de muncă, din care se scad femeile casnice, studenții, militarii în termen, cei care desfășoară activități nesalariale și cei care nu doresc să se angajeze în nici o activitate (Ciucur, 2004).

PIAȚA MUNCII ÎNAINTE DE SEPTEMBRIE 2008

Constituirea pieței libere a muncii în perioada imediat următoare revoluției s-a realizat pe fondul unui recul al nivelului dezvoltării economice caracterizat sintetic prin nivelul produsului intern brut pe locuitor (PIB/ loc.).

Pentru România, acest indicator a avut, în acea perioadă, o tendință de scădere. După anul 1990, *produsul intern brut* (PIB) a avut o evoluție oscilantă, perioadele de creștere economică neasigurând recuperarea scăderilor de valoare adăugate din perioadele de declin (Puiu, 1996).

În anul 2000, produsul intern brut a crescut – în termeni reali – cu 2,1%, fiind primul an de creștere economică după o perioadă de 3 ani de reducere a activității economice. Începând cu 2001, Guvernul a intervenit implementând politici macroeconomice care aveau să susțină creșterea economică. O politică fiscală disciplinată, care a complementat o politică monetară susținută de un progres semnificativ al reformelor economice, a condus la îmbunătățirea climatului de afaceri și a caracterului funcțional al economiei românești. Printr-o coordonare a acestora a rezultat o creștere în ritmul ridicat la PIB-ului, însoțită de reducerea accentuată a inflației și de menținerea deficitelor fiscale și de cont curent în limite sustenabile. În perioada 2001-2003, ritmul mediu de creștere a fost de 5,2%, iar în trimestrul I 2004 s-a înregistrat o creștere economică de 6,1%. Nivelul PIB înregistrat în anul 2003 a atins valoarea de 5,03 miliarde euro (Anghelache, 2004).

Tot acest boom economic a atras după și intensificarea nevoii de forță de muncă calificată pentru a putea acoperii nevoile crescânde ale pieței. Astfel în perioada 2005-2008 avem de-a face cu cea mai accentuată criză de forță de muncă atât la nivel național cât și european.

CRIZA FORȚEI DE MUNCĂ ÎN EUROPA

Un studiu realizat în mai multe țări europene a scos în evidență faptul că Europa se confrunta în 2007 cu una dintre cele mai acute crize din ultimele decenii pe piața forței de muncă. Pentru un continent în care rata ridicată a șomajului a reprezentat o constantă a economiei în ultimii 30 de ani, ar fi putut părea puțin neobișnuit ca țările europene să întâmpine o astfel de criză. Și totuși, 2007 părea cel mai greu an de până atunci pentru departamentele de recrutare de pe bătrânul continent. Numai în Germania se estima că există peste 22.000 de poziții neocupate în domeniul construcțiilor și cel energetic, cu peste 30% mai mult decât în 2005. Pierderile cauzate de această criză ajungeau la aproximativ 4,8 miliarde de euro. Și alte economii puternice erau afectate de lipsa personalului specializat. Italia și Franța se confruntau cu probleme fără precedent, personalul departamentelor de recrutare fiind nevoit să își îndrepte atenția spre țări din Europa de Est și chiar din afara Europei. Dar nici această posibilitate nu oferea o soluție viabilă atât timp cât specialiștii de peste hotare se confruntau cu serioase impedimente birocratice pentru a putea lucra în țările vest-europene. Nici marile companii nu au rămas imune la criza fără precedent pe care o traversează Europa. Klaus Kleinfeld, director executiv al companiei Siemens, declara pentru Herald Tribune că există peste 2.500 de posturi libere numai în Germania. Problema deveniseră suficient de acută încât Siemens să fie nevoită să apeleze la serviciile unor foști angajați care au depășit vârsta pensionării. Atenția recruiterilor se îndrepta atunci spre școli și universități acolo unde începuseră o campanie puternică de încurajare a tinerilor în a-și obține nu una, ci chiar mai multe specializări. O

alternativă de moment o putea reprezenta mutarea activităților offshore, metodă neagreată însă de toți managerii care se vedeau puși în situația de a suporta costuri mai mari din cauza lipsei de personal (Nicolae, 2007).

CRIZA FORȚEI DE MUNCĂ ÎN ROMÂNIA

"Avem un deficit pe piața muncii de aproape jumătate de milion de muncitori. Este nevoie de mai mulți ingineri, meseriași, mecanici, fierari-betoniști" - declară ministrul Varujan Vosganian pentru ziarul Curierul Național în noiembrie 2007 (Rădeanu, 2007).

Autoritățile vedeau o soluție în reîntoarcerea muncitorilor din străinătate: "Ne gândim, în egală măsură, să acordăm prime de instalare sau să suportăm cheltuielile de transport. Aceste facilități vizează persoanele care au lucrat cel puțin un an sau doi și care se întorc în România. Se pot acorda facilități și pentru construirea unei firme sau pentru deschiderea unei afaceri proprii, scutiri de impozite și taxe. Trebuie să oferim niște facilități fiscale, astfel încât să fie tentat să înceapă o afacere în România" spunea ministrul muncii de atunci Paul Păcuraru. Într-adevăr existau firme din construcții, puține la număr, care își permiteau să angajeze echipe de constructori calificați cărora să le asigure un nivel de salarizare apropiat din țările în care aceștia erau plecați însă la nivel general rezultatele erau modeste, iar previziunile sumbre. Potrivit prognozei din toamna anului 2008, ritmul de creștere a productivității muncii din România părea că se va menține până în 2009 de circa două ori sub avansul câștigurilor salariale. Același raport scotea în evidență faptul că remunerațiile pe cap de angajat vor crește cu 11,3% în 2007, cu 12,2% în 2008 și cu 9,7% în 2009, iar productivitatea muncii va cunoaște și ea o ascensiune cu 4,7% în 2007 și cu 4,9% în fiecare din următorii doi ani. În aceste condiții, era greu de crezut că se putea reduce forța de muncă din străinătate la salarii românești.

În planul guvernamental de rezolvare a crizei de pe piața forței de muncă figura și varianta readucerii în ramurile industriale a șomerilor mascați din mediul rural. Deși statistic rata șomajului era de doar 4,1 la sută, procentul celor care nu aveau un loc de muncă era cu mult mai mare. Mediul rural, unde sărăcia era generalizată, reprezintă un refugiu pentru persoanele disponibilizate în perioada 1996-1998 din industria de stat, în special din minerit. Numeroși muncitori disponibilizați datorită transformărilor structurale nu au reușit să-și găsească noi locuri de muncă. Ei fie au rămas fără locuri de muncă timp de peste un an, fie sunt angajați în locuri de muncă ce au o productivitate scăzută - sublinia Stefano Scarpetta, coautor al raportului Băncii Mondiale de Dezvoltare a oportunităților de angajare în Europa de Est, consultant în domeniul pieței muncii și economist senior al vicepreședinției Băncii Mondiale pentru Dezvoltare Umană și Protecție Socială. O astfel de situație putea fi rezolvată prin aplicarea unor programe coerente de reconversie profesională "calibrate" pe perspectivele pieței muncii din România.

Perspectiva folosirii forței de muncă existentă în mediul rural nu era cea mai bună soluție. Până și oficialii români acceptă acest lucru. Eugen Blaga, director în Ministerul Muncii, declara, următoarele: "Multă lume

consideră că ruralul poate să fie o sursă de echilibrare a pieței muncii. M-aș hazarda dacă aș spune acum că este o sursă. Nu mă refer la număr, mă refer la calitatea acestor oameni, la capacitatea acestora de a fi ocupați, mă interesează vârsta, structura pe sexe, starea de sănătate. Ruralul, în general, este bolnav, accesul la sănătate este greu, este costisitor, deci trebuie să ne gândim la mulți factori înainte de a ne da seama de potențialul de ocupare" (NewChanelle, 2007).

Trebuie afirmat că în anii 2000 mediul rural nu reprezenta o soluție pentru piața forței de muncă din România, el continuând să fie un generator de migrație în special, de muncitori necalificați. Pentru cei de la sate plecarea la muncă în străinătate este luată în calcul ca variantă de ieșire din sărăcie. Potrivit Eurobarometrului Rural, 17 la sută dintre gospodăriile agricole au cel puțin o persoană care a lucrat sau lucrează în străinătate. O soluție care nu produce efecte vizibile în dezvoltarea mediului rural. "În ultimul an, suma medie provenită din muncă în străinătate într-o gospodărie în care cel puțin un membru a fost plecat este estimată la 3.165 de euro, existând și gospodării în care valorile au depășit 10.000 de euro. Doar în 48 la sută dintre cazuri, cei plecați la muncă în străinătate trimit în mod regulat bani acasă" - se mai arată în studiul menționat. Mult mai important, doar 4 la sută din cei plecați au investit în agricultură și numai 1 la sută au demarat o afacere non-agricolă. De obicei, banii câștigați sunt investiți în gospodărie, fie pentru modernizarea locuinței, fie pentru construcția unei noi. (Eurobarometrul Rural, 2006)

Cu toate acestea România continuă să exporte forță de muncă necalificată în Uniunea Europeană, devenind importatoare de muncitori din Asia, Africa sau Ucraina. Cu riscurile și costurile de rigoare deloc neglijabile atât din punct de vedere financiar cât și social, din cauza riscului ce îl presupunea asumarea unei noi culturi și adaptarea la acesta.

PIAȚA FORȚEI DE MUNCĂ DUPĂ SEPTEMBRIE 2008

O dată cu declanșarea crizei economice putem constata că mediul de afaceri românesc depinde semnificativ de angajați săi. Angajații buni devin, în perioade de declin economic, cel mai important atu al companiilor, cei care vor face în final diferența între firmele care vor supraviețui și cele care nu. Criza economică a adus disponibilizări, șomaj în creștere și scăderi salariale în anumite domenii. În urma restructurărilor de anul trecut și de la începutul acestui an, câteva mii de angajați au ieșit în piață. Ce se întâmplă acum cu ei? Unele voci susțin că situația economică va duce la o normalizare a pieței forței de muncă, marcată de extreme în ultimii ani, în timp ce altele, mai pesimiste, văd piața muncii întorcându-se în timp, la nivelul de acum câțiva ani.

În România criza economică a început să se facă simțită în toamna anului 2008 fapt ce a avut un efect imediat asupra mediului de afaceri și pieței forței de muncă. Din criza de personal acut resimțită în anii 2006-2007 avem un surplus de forță de muncă, rata de ocupare scade iar inserția pe piața muncii a tinerilor absolvenți scade semnificativ.

Tendențele negative pe piața muncii au continuat și pe parcursul ultimului trimestru al anului 2009. Mai mult decât atât, unii indicatori chiar s-au înrăutățit în trimestrul IV față de trimestrul III. Astfel, rata de ocupare a scăzut cu ritmuri mai înalte decât în trimestrul precedent, și anume cu 2,3%. Însă nu toate grupele de vârstă au fost afectate la fel. Persoanele ocupate între 25 și 34 de ani au fost supuse celui mai moderat declin, pe când persoanele între 35 și 54 de ani au suferit cel mai mult, numărul celor ocupați diminuând cu mai mult de 6%. În pofida faptului că tinerii își găsesc mai greu un loc de muncă, flexibilitatea acestora a permis ca în timpul crizei tinerii să își păstreze cu mai multă ușurință locul de muncă. De asemenea numărul populației ocupate a scăzut cel mai mult în sectoarele cele mai puternic afectate de criza economică: construcții și transport și comunicații. În aceste sectoare, în pofida reducerii moderate a recesiunii la sfârșit de an declinul populației ocupate a continuat. De asemenea, condițiile diferite pentru practicarea agriculturii în 2009 față de 2008 au determinat reducerea populației ocupate cu 12,7% în trimestrul IV față de același trimestru al anului precedent. Numărul șomerilor aproape că s-a dublat în trimestrul IV față de anul precedent, rata șomajului atingând nivelul de 6,2%, cu 2,3 % mai mult decât în perioada similară a anului 2009. Datele ANOFM arată că bărbații au fost cel mai puternic afectați de șomaj, ceea ce corespunde sectoarelor economice în care criza s-a manifestat cel mai puternic. Mai mult ca atât, aceleași date arată o înrăutățire considerabilă a ofertei pe piața muncii, astfel încât numărul șomerilor plasați în câmpul muncii a scăzut considerabil la început de 2010, ceea ce indică deficitul locurilor de muncă, chiar și a celor rău plătite. Alți indicatori alarmanți, care denotă situația nefavorabilă de pe piața muncii, sunt creșterea ratei sub-ocupării și ratei persoanelor descurajate. Rata de sub-ocupare a crescut cu 1% față de anul trecut și a ajuns la nivelul anului 2007. Ponderea persoanelor descurajate în totalul populației inactive a atins nivelul de 2%, cel mai înalt nivel pe parcursul ultimilor trei ani. Deși acești indicatori au înregistrat un progres moderat față de trimestrul precedent, în contextul în care în ultimul trimestru al anului au existat unele speranțe de relansare moderată a economiei, piața muncii încă rămâne puternic afectată și are nevoie de timp pentru stabilizare (ANOFM-Raport de activitate pe anul 2009, 2009).

ABSOLVENT 2007 VERSUS ABSOLVENT 2009 – STUDIUL DE CAZ UNIVERSITATEA BABEȘ- BOLYAI

O dată cu declanșarea crizei economice se pare că tinerii studenți pun mare accent pe loialitatea față de angajator și sunt foarte interesați de siguranța locului de muncă. Ei sunt mai optimiști în privința carierei, în ciuda crizei financiare și a recesiunii. Cel puțin așa arată rezultatele unui studiu al companiei AG Continental, realizat în colaborare cu TNS Infratest. În mod surprinzător, rezultatele celui de-al treilea sondaj de opinie al Continental în rândul studenților din România arată că foarte mulți tineri (70,6%) sunt chiar mai încrezători decât în trecut (58,4% în 2007) în privința perspectivelor de carieră și aproape la fel de încrezători ca

și colegii lor germani (74%). Siguranța locului de muncă a avansat considerabil în clasamente (65,4% în 2009 față de 31,9% în 2005). Media perioadei de angajare la o companie este de la unul la trei ani (27,6% în 2009 față de 33,9% în 2007), însă numărul studenților care-și imaginează să lucreze mai mult de zece ani la același angajator (16,4% în 2009 față de 13,2% în 2007) a crescut. Boomul economic dinaintea de perioada de criză crease niște comportamente anormale. Acum lucrurile se normalizează pe piața muncii, iar tinerii încep să înțeleagă asta. Astăzi, tendința este de căutare a confortului. Înainte confortul era dat de plaja largă de oferte, iar acum de stabilitate. De altfel, din ce în ce mai multe companii au lansat programe pentru absolvenți în care acestora li se oferă posibilitatea de a «crește» pe o perioadă mai lungă. În felul acesta, firmele își atrag viitorii angajați. Durata acestor programe variază de la 12 luni la 36 luni în unele companii multinaționale. În această perioadă unora li se oferă și posibilitatea de a lucra în străinătate, în diversele subsidiare ale multinaționalelor. Atât absolvenții, cât și angajatorii au de câștigat în urma acestor programe. Angajații nu mai pleacă atât de des, iar fidelitatea salariaților crește. În ceea ce privește oferta angajatorului marea majoritate (76%) și-ar schimba locul de muncă pentru un salariu mai bun, pentru factori precum dezvoltarea personală (41,8%) și un mediu de lucru favorabil (30,9%). Din aceleași motive, studenții ar accepta o ofertă de muncă în străinătate (56%), chiar dacă găsirea unei slujbe în România câștigă teren (36% în 2009 față de 26,6% în 2007).

Potrivit studiului, studenții acordă o prioritate mai mare unui loc de muncă în România (36% în 2009 față de 26,6% în 2007), în special din cauza faptului că doresc să fie cu familia (38,8%) și cu prietenii (10,7%). Însă pentru un salariu mai bun, 56% ar dori să obțină un loc de muncă în străinătate. Peste jumătate din studenți (58,2%) s-ar muta, pentru servicii, în alt oraș din România. Bucureștiul este considerat orașul cu cele mai mari perspective în carieră (41,4%), urmat la distanță mare, de Timișoara (16,8%), Sibiu (12,8%), Brașov (10,5%) și Iași (4%). Dintre cei intervievați 42,6% au spus că nu cunosc ce consecințe ar putea avea criza asupra startului lor în carieră, în timp ce 18,6% nu întrevăd consecințe. Starea de euforie generată de creșterea economică rapidă din anii precepenți era, probabil, foarte prezentă în mintea respondenților, ceea ce îngreuna adaptarea la schimbarea subită de situație.

Studenții români consideră în proporție de 39,8% că este importantă dimensiunea companiei pentru cariera lor, în timp ce 26,4% ar prefera să lucreze într-o companie de dimensiuni mijlocii, iar 22% pentru o multinațională. Doar 7,2% ar opta pentru a lucra într-o afacere de familie. 53,9% din cei intervievați au spus că, dacă ar trebui să aleagă o multinațională, ar face-o pentru a avea șanse mai mari de evoluție în carieră, în timp ce 24,8% ar face-o pentru un câștig mai mare. Pe de altă parte, peste trei sferturi din studenți consideră că experiența profesională este condiția principală pentru obținerea unui loc de muncă bun, urmată de cunoașterea limbilor străine (63%). La fel de importante sunt masteratul/MBA și notele de absolvire (39,3%). 35,5% menționează și "relațiile corespunzătoare".

Potrivit studiului, bărbații sunt mai optimiști (76,5%) decât femeile (65,3%) în privința reușitei în carieră. Cei

care vor să devină ingineri (80,3%) sunt mai optimiști în ce privește cariera decât viitorii economiști (72%) sau studenții la științe naturale (60,8%) (Sondaj de opinie Continental, 2009).

Universitatea Babeș-Bolyai este una dintre cele mai importante universități din țară o adevărată industrie prelucrătoare și exportatoare de "produse" pentru piața forței de muncă din nord-vestul României și nu numai. O analiză a modalităților prin care tinerii absolvenți ai acestei universități reușesc să se integreze în câmpul muncii este așadar mai mult decât necesară. În cele ce urmează voi prezenta câteva date privind inserția pe piața muncii a tinerilor absolvenți înainte și după instalarea crizei economice la noi în țară.

Universitatea clujeană a început studiile cu privire la inserția pe piața muncii a absolvenților săi încă din noiembrie 1998. Absolvenții universității sunt rugați să completeze un chestionar compus din 39 de itemi la ridicarea diplomei de licență de la Biroul Acte de Studii din cadrul universității, prin care li se solicită informații referitoare la statutul lor pe piața muncii. În cele ce urmează vom prezenta date referitoare la generațiile 2005-2007, deoarece așa cum se cunoaște ridicarea diplomei de licență se face la aproximativ un an după finalizarea studiilor. "Dintre respondenți, 76,6% sunt de etnie română, 22,7% de etnie maghiară, 0,3% sunt de etnie germană, iar restul de alte etnii. În ceea ce privește localitatea de domiciliu a subiecților chestionați, un sfert dintre aceștia au domiciliul stabil în municipiul Cluj-Napoca; 83,2% dintre subiecți provin din mediul urban, iar 16,8% din mediul rural. În ceea ce privește integrarea pe piața muncii, în medie 77,2% dintre absolvenții UBB sunt angajați cu carte de muncă, iar aproximativ 4% cu contract. În ceea ce privește intervalul de timp dintre absolvirea facultății și angajare, în medie 53% dintre absolvenți găsesc un loc de muncă și se angajează cu contract de muncă în intervalul 0-6 luni de la absolvirea facultății, iar aproximativ 20% dintre ei își găsesc un loc de muncă și se încadrează cu carte de muncă în intervalul 7-12 luni de absolvire. Așadar, 73% dintre absolvenți se angajează în primul an de la absolvirea facultății. O treime dintre respondenți declară că au un loc de muncă în unități cu capital integral de stat. Cu privire la locul de muncă pe care îl dețin, 80% dintre subiecți declară că au un loc de muncă în domeniu, iar 62% declară că locul de muncă pe care îl au corespunde specializării absolvite. Întrebați dacă doresc să își schimbe locul de muncă, o treime dintre respondenți declară că doresc să își schimbe locul de muncă, principalele motive fiind remunerația mică, insatisfacții profesionale și faptul că nu sunt titulari pe post. Respondenții care declară că nu au un loc de muncă în momentul realizării studiului - aproximativ 1,3% declară că au statutul de șomer, iar 15% declară că nu au un loc de muncă dar nici nu sunt înregistrați ca șomer - motivează acest statut prin faptul că sunt încă cursanți ai unor forme de învățământ, doresc să își continue studiile, doresc să își deschidă o afacere proprie sau nu și-au găsit un loc de muncă în domeniul absolvit. S-a constatat o creștere a numărului absolvenților care doresc să își continue studiile. Astfel, 40,3% dintre absolvenții promoției 2006 care au fost intervievați, își manifestă această dorință. Principalele surse de informare cu privire la piața forței de muncă sunt: mass-media (28,3%), familie, prieteni, cunoștințe ale

familiei (21,8%) și inspectoratul școlar (17%), (Raport Inserția pe piața muncii a absolvenților UBB, 2009).

Din cauza faptului că datele referitoare la inserția pe piața muncii a generației 2008-2009 lipsesc deoarece în cazul absolvenților din 2008 nu sunt încă centralizate datele iar în cazul absolvenților din 2009 încă nu s-au ridicat diplomele în mare parte am demarat un studiu pilot în cadrul generațiilor 2008 și 2009 din cadrul Facultății de Sociologie din cadrul Universității Babeș-Bolyai. Studiul s-a desfășurat în perioada martie – aprilie 2010 și cuprindea mai multe secțiuni: Motivația înscrierii la facultate, Evaluarea calității cursurilor, Orientare profesională, Dezvoltare personală și Carieră profesională. Acest studiu a fost inițiat de Centrul de Carieră al Facultății de Sociologie și Asistență Socială și a avut un număr de 43 de respondenți. Din datele obținute putem remarca opțiunea clară a absolvenților pentru continuarea studiilor (Fig. 1) asta din multiple cauze. Fie că nu au reușit să își găsească un loc de muncă fie datorită faptului că o dată cu aderarea la sistemul Bologna, mulți angajatori fac o discriminare între absolvenții cu 3 ani și cei cu 4 ani.

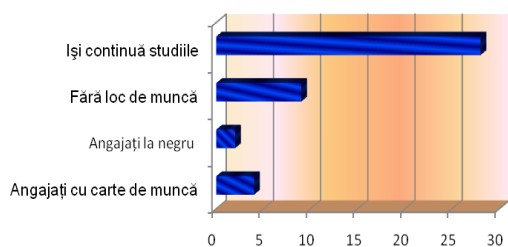

Fig. 1. Situația în muncă a absolvenților Universității Babeș-Bolyai, Facultatea de Sociologie, promoția 2009

Din datele prezentate în figura de mai sus putem observa un grad de ocupare mai mic, puțini respondenți fiind angajați cu carte de muncă și câțiva lucrând chiar “la negru” fapt ceea ce foarte probabil se va accentua o dată cu măsurile politice de austeritate impuse în această perioadă. În ceea ce privește domeniul de activitate cei mai mulți lucrează într-un domeniu total diferit față de cel în care s-au specializat. Acest fapt se poate datora și specificului specializării care nu oferă prea multe opțiuni pentru tinerii absolvenți. O limită a chestionarului ar putea reprezenta noțiunea de “domeniu conex” pentru mulți respondenți poate puțin ambiguă iar limita dintre domeniu conex și “alt domeniu” putând fi uneori mai greu de stabilit.

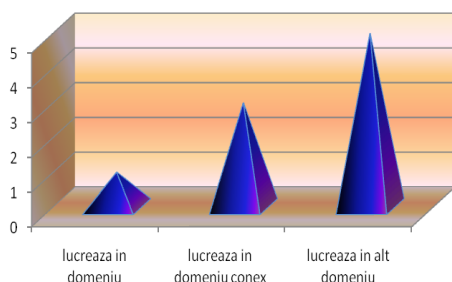

Fig. 2. Domeniul în care își desfășoară activitatea absolvenții Universității Babeș-Bolyai, Facultatea de Sociologie, promoția 2009

Datorită condițiilor economice actuale se pare că mulți dintre cei angajați doresc să își păstreze locul de

muncă așa cum arată Fig. 3. Acest fapt nu poate să aducă decât un mare câștig angajatorilor care se confruntă cu o adevărată problemă în angajarea tinerilor absolvenți – aceștea fiind foarte mobili pe piața muncii. Fluctuația mare de personal a constituit o mare provocare pentru companii înaintea declanșării crizei deoarece cererea de piață depășea oferta, tinerii constituiau o categorie de personal la început de drum care putea fi instruit și adaptat nevoilor organizației dar care în același timp renunța foarte ușor atunci când existau alte oferte mai avantajoase din punct de vedere economic sau al posibilităților de ascensiune profesională.

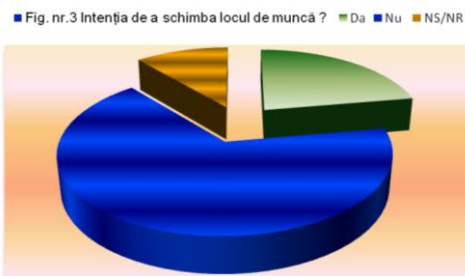

Fig. 3. Intenția absolvenților Universității Babeș-Bolyai, Facultatea de Sociologie, promoția 2009 de a schimba locul de muncă în anul următor

Și din punct de vedere al siguranței locului de muncă se observă o schimbare, tinerii absolvenți angajați resimt o amenințare a stabilității locului de muncă (Fig. 4). Acest sentiment de instabilitate va fi cel care foarte probabil va genera o mai maturizare mai accentuată a proaspeților absolvenți atât de necesară în condițiile economice actuale.

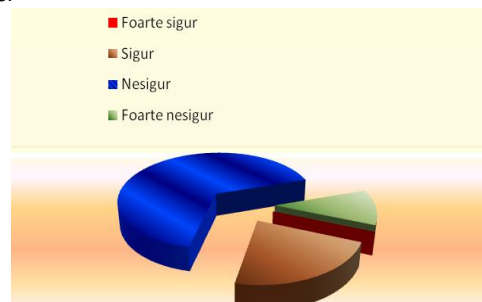

Fig. 4. Percepția asupra siguranței locului de muncă în anul următor în cazul absolvenților Universității Babeș-Bolyai, Facultatea de Sociologie, promoția 2009

Acest studiu, deși destul de puțin reprezentativ, oglindește într-o anumită măsură situația destul de delicată cu care se confruntă absolvenții de facultate. Din cauza problemelor economice, multe companii au înghețat recrutările iar în cazul în care au nevoie de personal cerințele sunt din ce în ce mai mari iar șansele tinerilor absolvenți sau a celor fără experiență din ce în ce mai mici de a accesa un job. Aceasta fiind situația ne întrebăm firesc care sunt soluțiile pe care le poate oferi societatea pentru acești tineri și care ar putea fi modalitățile prin care fie universitatea, sau poate chiar tinerii absolvenți și-ar putea facilita inserția pe piața muncii.

NOI PROVOCĂRI PE PIAȚA MUNCII PENTRU ABSOLVENȚII DE FACULTATE

Facultățile din România au scos în ultimii ani absolvenți pe bandă rulantă. Efectul a fost cel așteptat,

piața nu i-a putut absorbi pe toți și mare parte a sfârșit pe posturi sub nivelul de pregătire. Mulți tineri absolvenți de facultate din România, proaspăt admiși la master, lucrează în restaurante sau call-centere. Pentru unii acest lucru este semnul comodității și al salariilor mari obținute fără prea mult efort. Pentru alții, marchează doar eșecul de a lucra în domeniile pe care sunt specializați. Conform UNESCO, România are un număr de 44 de absolvenți la 1.000 de locuitori, semnificativ mai mult decât în țări precum Slovacia, Cehia, Ungaria sau Germania. Această statistică se reflectă în mod direct în piața muncii din România dacă privim numărul mare de posturi entry-level ocupate de persoane cu studii superioare terminate. În plus, mare parte a tinerilor care tocmai au absolvit o facultate nu au niciun fel de experiență și preferă să muncească pe poziții sub specializările lor doar pentru a avea un salariu.

Mai ales în ultima perioadă, piața muncii a închis ușile în nas celor fără experiență, în contextul crizei. Faptul că în prezent piața și-a încetinit ritmul de creștere determină o rată mică de absorbție a tinerilor absolvenți. În urma unor interviuri semistructurate am remarcat că există și alte probleme de fond în percepția angajatorilor cu privire la pregătirea proaspeților absolvenți de facultate. Tinerii au pretenții salariale foarte mari, chiar dacă ies din școală adeseori nepregătiți pentru cerințele pieței muncii. "Tinerii care vor să se angajeze cer salarii foarte mari încă de la început, fără să pună în balanță cât oferă și cât cer. Când ajung la proba practică, nu reușesc să treacă testul. În timp ce piața muncii solicită productivitate, conținuturi relevante, eficiență în proces, creativitate și spirit antreprenorial, dezvoltare echilibrată de aptitudini soft și tehnice, educația românească oferă cursuri învechite și cunoștințe fără aplicabilitate practică" ne declara un consultant în resurse umane dintr-o companie de consultanță în resurse umane din Cluj. "Universitățile din România pun accentul prea mult pe teorie și prea puțin pe practică. Nici nu prea are cine să le vorbească despre practică câtă vreme traseul unui dascăl universitar este în special unul academic, lipsit de un exercițiu în competiția de pe piața privată" ne spunea un angajator, manager de zonă într-o companie din industria auto. Majoritatea angajatorilor intervievați descriu universitățile ca fiind instituții închise, conservatoare, neracordate la cerințele și dinamica pieței muncii. Cu excepția domeniului inginerie, opinia majoritară este mai degrabă nesatisfăcătoare cu privire la competențele pe care le dețin absolvenții. Angajatorii reclamă capacitatea redusă a absolvenților de a transpune în practică cunoștințele dobândite.

Aproximativ 20.000 de tineri au absolvit în 2008 universitățile clujene, aproape dublu față de 2007. Faptul se datorează introducerii sistemului Bologna, care prevede doar 3 ani pentru nivelul licență, în 2008 absolvind în același timp două promoții, din anii III, respectiv IV, de la Universitatea "Babeș-Bolyai", Universitatea de Științe Agricole și Medicină Veterinară și Universitatea de Arte și Design din Cluj. Potrivit firmelor clujene de resurse umane, această creștere bruscă nu a făcut decât să echilibreze piața forței de muncă din Cluj. Avantajați au fost, însă, angajatorii, care au avut de unde alege. Absolvirea a două promoții de studenți se suprapunea unei cereri ridicate de forței de muncă, în consecință nefiind vorba de un dezechilibru. Totul

depindea de cunoștințele și experiența tinerilor, de eventuala experiență și chiar de personalitatea lor. Mai mult, se pare că absolvenții aveau prioritate la concursurile de selecție, unele companii preferând să angajeze absolvenți deoarece îi puteau forma în spiritul culturii organizaționale proprii.

Astăzi lucrurile s-au schimbat radical deoarece doar după câteva luni de la absolvirea "generației duble" avea să se intaleze și criza economică. Această stare de fapt a dus fie la imposibilitatea absorbției totale a absolvenților care nu au reușit să se angajeze în primele luni de la terminarea facultății fie la renunțarea la aceștea în cazul disponibilizărilor de personal din timpul crizei. Așadar, tinerii absolvenți au devenit o categorie vulnerabilă în această perioadă.

Șomajul în rândul tinerilor este aproape dublu față de media șomajului la nivel național, ridicându-se în vara anului trecut la 18,8%, potrivit datelor Eurostat.

Aproximativ 62% dintre tinerii șomeri cu vârste între 15 și 25 de ani își caută un loc de muncă de jumătate de an, în timp ce alți 32% figurează ca neangajați de peste șase luni, potrivit unei cercetări realizate în luna aprilie a acestui an de institutul Data Media, la solicitarea Agenției Naționale pentru Ocuparea Forței de Muncă (ANOFM). Peste jumătate dintre respondenți susțin că nu au mai lucrat niciodată, în timp ce 24% au fost angajați în sectorul servicii, 8% în construcții și alți 9,6% în industrie și agricultură.

Pentru aceștia singura rampa de lansare o reprezintă internship-urile, susțin specialiștii în resurse umane. "Anual avem aproximativ 10 de programe de internship, de care beneficiază în medie 50 de studenți. Este puțin comparativ cu numărul total al studenților, însă este un început", spune un manager al unei companii de consultanță clujene.

Criza a adus cu ea și anumite schimbări în comportamentul angajaților ce vin ca urmare a inversării raportului de forțe dintre angajat și angajator. Dacă acum doi ani angajatorii duceau un "război al talentelor" ale cărui mize erau atragerea în companie a angajaților valoroși, iar cererea de forță de muncă era mai mare decât oferta, acum companiile încearcă să scape de nonperformeri, iar angajații și-au pierdut din statut în relația cu șefii. "Angajatul caută acum să-și vândă forța de muncă, a pierdut o parte din aroganța și din atitudinea demanding, a învățat și a înțeles faptul că el și angajatorul nu pot trăi unul fără celalalt până la urmă: angajatorul este cel care îl plătește, de el are nevoie ca sa fie angajat, el îi oferă un loc de muncă stabil și o carieră", susține un angajator din domeniul IT. Acum ceva timp în urmă, s-a creat o mentalitate care pune angajatorul în dificultate, deoarece cererea de forță de muncă era mai mare decât oferta, iar competiția pentru angajare se derula între companii, și nu între candidați. "S-a plecat de la situația în care angajatorii se băteau pe angajați. Ofertele de muncă pentru tineri studenți, proaspăt absolvenți, mergeau de la 350 până la 600 de euro la prima lună de la angajare", relatează un manager resurse umane. Această inversiune a raportului de putere dintre angajat și angajator îi face pe oameni mult mai flexibili în ceea ce privește presiunile unora dintre șefi, care se reflectă în prelungirea programului de lucru fără plăți suplimentare sau în tăierea unor beneficii și a unor drepturi. Și mentalitatea angajaților s-a schimbat, în sensul că au devenit mai

ascultători, ca urmare a faptului că riscă în orice moment să fie concediați dacă fac cea mai mică greșală.

“Un angajat conștient și disciplinat riscă mai puțin să fie concediat. Concret, în situație de criză îți poți pierde slujba, fie în urma unei disponibilizări, fie în urma lipsei de performanță, fie disciplinar. Dacă în cazul disponibilizării contează cel mai mult criteriile economice, în celelalte două cazuri e important comportamentul” ne spune același manager de resurse umane. Atunci când se confruntă cu probleme financiare în companie, managerii sunt mai stresați și automat își pierd cumpătul, iar acest lucru poate declanșa comportamente abuzive ale șefilor în raport cu angajații. Abuzurile angajatorilor îi face pe mulți angajați să se gândească de două ori dacă să pună în discuție o problemă controversată cu șeful lor.

Absolventul ideal în această perioadă dificilă, din optica angajatorilor și specialiștilor în resurse umane, pare a fi un absolvent de facultate cu profil tehnic cunoscător a două sau mai multe limbi străine alături de engleză, cu o personalitate închegată și care are și câteva stagii de practică sau internshipuri într-o companie, de preferință multinațională.” Șansele cresc la angajare dacă absolventul pe lângă școală a însumat și o experiență de muncă, chiar dacă vorbim de voluntariat sau internship. Cunoașterea unei singure sau mai multor limbi străine, pe lângă engleză, constituie un alt plus de care angajatorii țin cont atunci când iau în calcul să angajeze absolvenți sau tineri cu o experiență redusă” spune un specialist în recrutare de personal. Pe lângă aceste cerințe ce țin mai degrabă de competențe unui angajator identifică ca și criteriu important și alte trăsături psiho-sociale ca fiind un atu la angajare. “Din punctul meu de vedere, un absolvent fără experiență trebuie să aibă o atitudine pozitivă și să se debaraseze de ideea că peste tot se face numai muncă de cercetare. Dacă nu are experiență, măcar să înțeleagă munca în echipă, să colaboreze și să fie maturizat din punct de vedere social” ne declară un important angajator clujean din sectorul IT.

Cu siguranță acest deziderat e destul de greu de atins însă universitățile încep să fie din ce în ce mai conștiente de rolul lor în abordarea mai apropiată de cerințele pieței a conținuturilor transmise. Mai mult decât atât, utilizând fonduri europene s-a încercat finanțarea a cât mai multor stagii de practică încurajându-i pe studenți să desfășoare activități pe piața muncii încă înainte de finalizarea studiilor.

CONCLUZII

Perioada actuală reprezintă o adevărată provocare pentru tinerii absolvenți de facultate care au trecut de la segmentul din populație dorit și așteptat de către angajatori – înainte de instalarea crizei economice – la segmentul defavorizat, am putea spune chiar discriminat pe piața muncii actuale, dovadă fiind rata mare a somajului în rândul populației tinere.

Nu ne rămâne decât să ne asumăm starea de fapt, să încercăm poate să furnizăm soluții alternative tinerilor absolvenți și poate cel mai important ar fi să identificăm

strategii pentru facilitarea accesului pe piața muncii- stagii de practică, internship, voluntariate, continuarea studiilor și specializarea în alte domenii care se preconizează că în viitor vor avea nevoie de specialiști. Profesiile viitorului se modelează sub spectrul noilor tendințe economice. Provocările actuale precum creșterea prețului la energie, încălzirea globală, combaterea sărăciei sau îmbătrânirea populației ne pot face o idee despre viitoarea cerere de forță de muncă, însă nu anticipează posibilele surprize. Transmiterea energiei la distanțe mari fără cablu, dezvoltarea nano-tehnologiilor, preluarea de către computer a unor elemente de creativitate umană pot constitui elemente prin care să definim noul pe piața muncii. Meseria “brățara de aur” iese din cutia bijuteriilor vechi, devenind un accesoriu remodelat frecvent în ton cu moda, ca un “password” schimbător care deschide porțile dinamicii pieței a muncii.

BIBLIOGRAFIE

- Anghelache, C. (2004). *România 2004*. Editura Economică, București.
- ANOFM. (2009). *Raport de activitate pe anul 2009*. Disponibil la <http://www.anofm.ro/proiect-raport-activitate-2009>, consultat în Aprilie 27, 2010.
- Ciucur, D. (2004). Piața muncii în condițiile aderării României la Uniunea Europeană. *Raporturi de Muncă*, 5.
- NewChannele. (2007). *Populația din zona rurală este îmbătrânită și slab pregătită profesional*. Disponibil la: <http://www.newschannel.ro/stiri/populatia-din-zona-rurala-este-imbatranita-si-slab-pregatita-profesional/>, consultat în Aprilie 23, 2010.
- Nicolae, A. (2007). *Criză fără precedent pe piața forței de muncă din UE*. Disponibil la: <http://www.zf.ro/profesii/criza-fara-precedent-pe-piata-forței-de-munca-din-ue-3040122/>, consultat în Aprilie 28, 2010.
- Puiu, O. (1996). Resursele demoeconomice în dezvoltarea economiei. *Tribuna economică*, 34, pp. 22-23.
- Rădeanu, Ș. (2007). *Dezastru pe piața muncii*. Disponibil la: <http://www.curierulnational.ro/Economie/2007-11-13/Dezastru+pe+piata+muncii>, consultat în Aprilie 25, 2010.
- ****Al treilea “Sondaj de opinie Continental” în rândul studenților din România*. (2009). Disponibil la: http://www.conti-online.com/generator/www/ro/ro/continental/presportal/themes/press_releases/1_topics/work_life/pr_2009_10_08_student_survey_romania_2009_ro.html, consultat în Aprilie 23, 2010.
- ****Eurobarometrul Rural*. (2006). Disponibil la: <http://www.osf.ro/ro/publicatii.php?cat=4#>, consultat în Aprilie 22, 2010.
- ****Raport Inserția pe piața muncii a absolvenților UBB*. (2009). Disponibil la: http://web.ubbcluj.ro/news/presa/view_presa.php?lang=&id=378, consultat în Aprilie 27, 2010.